DD. FRANCISCI TOLETI SOCIETATIS IESU COMMENTARIA VNÀ CUM...

Francisco Toledo

Digitized by Google

NAZIONALE VITT. EMANUELE
14
34 M
38

14
34
M.
38

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

14-20-B-1 324

D.
FRANCISCI TOLETI
SOCIETATIS IESV
COMMENTARIA
vnà cum Quæſtionibus

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICA AVSCVLTATIONE

Ab eodem Authore emendata nunc denuo in lucem edita.

PERMISSV SVPERIORVM.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ROMAE

Apud Iacobum Tornerium. M D X C.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD LECTOREM.

ANTEQVAM ad Phyſica hæc in Ariſtotelem cõmentaria aggredimur, Pie Lector, quæ, noſtrorum ſtudiorum moderatores, ingenuæ iuuentutis, fidei noſtræ commiſſæ, commodis conſulentes, in lucem proferre conſtituunt; pauca quædam de eorundem in ipſis edendis inſtituto, deque vniuerſa docendi, & Philoſophandi ratione præfari viſum eſt. Poſtulat à nobis ſuſcepta diuino munere, vitæ ratio, vt in eam curam omni ſtudio incumbamus, qua liberales adoleſcentes & pietatem coniungant cum literis, & in his breui tempore fructus ferant quam maximos. Ad eam rem plurimum conferre poſſe videbatur, ſi in quaq; diſciplina certus author exhiberetur, qui & doctrinæ genere, & facilitate dicẽdi, & illuſtri quadam breuitate ſtudioſis eius ſcientiæ tyronibus maxime eſſet accõmodatus. in quo & quæ explicanda à doctore eſſent domi præuidere, & in gymnaſiis exploratius, præceptore docente, percipere, & iam explicata, cum domi repetere ac recolere, tum vero, quoties opus eſſet, diligenti ſtudio excutere, atq; explorare poſſent. Quod ſane conſilium, ratione primo inuentum, prudentiæ deinde, atq; vtilitatis plenum eſſe & doctiſſimorum hominum auctoritas, & longo temporis vſu experientia comprobauit. Vidimus enim non raro, qui hanc in ſuis ſtudijs ſecuti ſunt rationem, adoleſcentes, vel quam ipſa ætas ferat, ſapientiores euaſiſſe. Etenim, quod maxime rem cauſamque continet, ſine certo libro docendi genus & præceptoribus perdifficile eſt, & diſcipulis valde laborioſum, moleſtum, atq; inutile. Præceptoribus quidem, quod ita ſe deberent ad docendum comparare, ac ſi integram, & abſolutam vniuerſi Ariſtotelis explanationem commentarentur. in quo ſane & firmæ multorum vires frangebantur, & ſi quis eſſet paulo imbecilliori valetudine, quantumuis ingenio & eruditione valeret, minus erat aptus ad docendum. Facile præterea fiebat, vt qui tunc primum ad docendum accederent, vt pote quos nondum vſus docuiſſet, nimis in minus vtilibus diſputationibus morarentur, quo poſt deficeret ipſos tempus in grauioribus. facile, vt quos nihil contineret firmum ac conſtitutum, in aliquid minus tutum vel periculoſum etiam laberentur. facile denique, vt in ipſorum ſcriptis deſideraretur illud, quod tantopere doctorum animos tenere ſolet, vt ſuo quidq; loco tractaretur.

Iam vero (quod ad ipſos auditores attinet) non minora incommoda conſequuntur primum enim in prælectionibus audiendis, vel nihil memoria retinere poterũt, vel ad recordationem ſingula erant doctoris perpetua quadam oratione vtentis verba excipienda. Deinde multi ad ſcribendum tardi præceptorem non aſſequebantur docentem. qui vero aſſequebantur, cum mentes excolere debuiſſent tum ſcripta caſtigare, mẽda, & errata corrigere, ipſam veri inueſtigationẽ intermittere cogebantur. Ac cũ ſæpe falſa cũ veris illis ipſis dubiæ fidei monimẽtis cõſignaſſent hærere ſæpe, nec illis ſatis fidere, nec certũ aliquid ſibi perſuadere. Turpis præterea plerunque notarum forma, deprauata ſigna, lituræ innumeræ, & ſordida illa

non tam literarum, quam liturarum ſæpe congeries, plurimum egregia adoleſcentium ingenia retardabat. Nam & vaga multorum iuuenum mens, cum nullum authorem ſequeretur, in multos & ipſis inutiles libros diſtrahebatur, & ad futuras ſcholas, diſputationeſque nulla ſe ratione parare poterant, cum nec quid docturus eſſet præceptor, nec quo ordine perſpectum haberent. mens quoque tota ad ſcribendum intenta, rei difficultate obruta, in nullam rem incumbebat, minus, quā vt, quæ tradebantur, perciperet, atq; cognoſceret. Sat multis videbatur eſſe, ſi omnia fideliter conſcripſiſſent, plus tandem temporis inſcriptis corrigendis, quam in collendis ingenis ponebatur. Vitioſa plane res, & præſtantibus ingenijs valde pernicioſa Huc accedebat valetudo, quæ non mediocriter tam aſſidua, atq; moleſta, tot tantarumq; rerum conſcriptione labefactari ſolebat. Ergo vt tantus hic leuaretur labor, edendus ſuit liber aliquis, quo incredibilis illa præceptorum, & diſcipulorum moleſtia minueretur. Is cum non facile reperitur, dum maiora moliũtur Patres noſtri, in has meas lucubrationes inciderūt, opus & a nobis olim inter docendum Philoſophiam, adumbratum potius, quam omni ex parte perfectum; & cui nec modo, quod grauibus publiciſque negotijs eſſemus impediti, extrema manus acceſſit. id vt in lucem proferatur decernunt: Prodit. Putent ergo præceptores hic iacta eſſe fundamenta, in quibus, quæ ipſis vtilia videbuntur, tute, & ſecure poterunt exædificare. Intelligant etiam diſcipuli, ſi noſtris vigilijs quaſi certum hominem conduxiſſe, cuius opera, quæ alias ipſis ſummo labore conſcribenda erāt diſtinctius, accuratius, & pulchrius conſcripta conſequantur.

Sed de cauſis, quibus adducti ſumus, vt hunc in Ariſtotelem commentarium proferremus in lucem, hactenus: de via, rationeq; docendi, ac philoſophandi, quā ſequimur, nunc dicamus. Id ſane in primis curabimus, Lector, vt quæ a nobis omnia proficiſcentur, ad illam pietatem conferant, qua adoleſcentium potiſſimum animos peroptamus imbuere. In explicandis ergo phyſicis difficultatibus id maxime complectemur, quod ex vſu noſtro & verius fuerit, & communius. Dum de Ariſtotelis mente certabitur, optimis quibuſque vtemur Authoribus, Græcis, Latinis, Arabimus: ex Græcis Theophraſto, Alexandro, Ammonio, Philopono, Porphyrio, Simplicio, Themiſtio Euſtrathio, cæteriſque, quorum nobis commentarios temporum iniuria non ademerit. Ex Latinis autem, D. Thoma, Boethio, Alberto Magno, Aegidio, Scoto, Marſilio: ita tamen, vt & qui ex recentioribus præſtant, ſuum quoque locum habeant. Scotus, Caietanus, Sonzinos, Iauellus, Iandunus, Burleus, Buridanus, Zimara, Nyphus, & cæteri, ſi qui alij in hoc genere excellere videbuntur, Vnus ſane D. Thomas inſtar erit omnium, in quo & diligentia interpretandi, & doctrinæ grauitas cum pietate coniuncta, multa, varia ac ſolida eruditio, incredibilis præterea methodus, in integris etiam diſciplinis pertractandis; nec commentarijs ſolum quos ſcripſit in Ariſtotelem, ſed multo etiam magis Summa Theologiæ, Summa contra gentes, Quæſtionibus diſputatis, & cæteris eius ſcriptis, tantam (vt de Theologia taceamus) Philoſophiæ lucem attulit vnus, quantam cæteri omnes (aliorum pace dixerim) poſſint explanatores afferre: in quo, ex nullius arbitror laude quippiam detrahi, ſi id dicitur de D. Thoma, quod ipſorum quiſque, ſi & viueret, & adeſſet, de eodem videretur eſſe dicturus.

Ex Arabibus autem (quamuis numero, doctrina, & eruditione, ſi vel cum Græ

cis

Digitized by Google

cis, vel cum Latinis conferantur, longe reperiantur inferiores) vtemur Auempace, Alpharabio, Auenzoar, Auerroe, & alijs: Auicenna potiſſimum, quod eius ſcripta omni memoria grauiſſimis hominibus probata ſint, & quod vnus inter omnes Arabes proxime ad verum Philoſophiæ Chriſtianæ, decus & laudem videatur acceſſiſſe.

Hoc autem loco admonendus es, Lector pie, ne cum in hos, aut alios impios Ariſtotelis interpretes, ſiue Græcos, ſiue Arabes incideres, in ijs præſertim, quæ ad pietatem attinent, facile illis credas, atque committas. Nam, cum impij fere omnes fuerint, Ethnici Idolatræ, nonnulli etiam Sarraceni, vel Mahumetani, de Deo, de diuinis rebus, de vltimo fine, de diuina prouidentia, de vita beata: de animis ipſis hominum non raro male ſcripſerunt. Vna, quam profitemur, Diuina fides Philoſophiæ regula ac norma eſt, vel potius veritatis, ad quam Philoſophorum, ſcriptorumque omnium opiniones referendæ ſunt: ne, quod monet D. Paulus, ab his diſcipiamur per inanem Philoſophiam ſecundum elementa huius mundi, & non ſecundum Deum. Quamobrem pios potius, religioſque viros doctrina, & ſanctitate præſtantes, quales plerique eorum Latinorum ſunt quos commemor animus, præ cæteris ſequendos tibi eſſe conſtituas.

Nec vero ſatis mirari poſſum, ſic, quoſdam in nonnullis Academijs eſſe Authoribus impijs addictos, vt tantum non apud illos, eorundem authorum cauſa fides periclitetur. quo cum ſermo deuenerit, de vno Auerroe pauca dicam. Sunt enim aliqui qui neſcio quid in eo tam egregium, aut inſigne viderint, quid tam eximium & illuſtre, vt eum cæteris anteponendum putent, & quod deterius eſt, viri alioqui Catholici, Auerroiſtas ſe & eſſe, & dici velint. Nam, vt illum cum cęteris interpretibus conferrent, a quorum tamen non paucis proculdubio ſuperatur, fortaſſe ferendum eſſet; ita vero eſſe ei addictos, vt in eius verba iurarint, & ea tanquam oracula ſibi edita putent, indignum ſane eſt grauitate & dignitate ſapientis. Primum enim, is quem dico, pluribus erroribus fidei pietatique pernicioſis plenus eſt; vt non immerito apud aliquas celeberrimas prouincias impij cognomen inuenerit: Deo naturæ infinitatem aufert, prouidentiam, rerumque quo infra lunam ſunt ſcientiam; nobis animorum rationalium immortalitatem & multiplicationem eripit: illudq; vnius in omnibus hominibus intellectus monſtrum, atque portentum inducit; deniq; & Deo opt. max. vt certum eſt & nobis, vt multi aſſerunt, & ex eius principijs conſequitur, improbiſſime tollit libertatem. Quibus ſane rebus efficitur, nullam eſſe debere religionem, & pietatē aduerſus Deum: nullos ipſius numini cultus, honores, preces adhibendas, cum nec curet noſtra, nec ſciat: Nulla item aut ſupplicia flagitijs à Deo, aut præmia recte factis eſſe propoſita Quid multa? omnem peccandi impunitatem & ſibi perſuaſit, &, quid in ea opinione quæreret, factis teſtatus eſt.

Iā vero qui eiuſmodi ſectetur dogmata ac decreta, quæ, obſecro qualiaque putauimus ad eā cōprobanda cōminiſci? Quæ ex his colligere cōſequentia? Quæ tot erroribus credimus eſſe poſſent cōſentanea, ne ſecū ipſe identidem pugnare cogatur? vt profecto vix vlla Philoſophiæ ipſius pars ſit, in qua non alicuius veneni ſub ſit ſuſpicio. Adde fuiſſe Mahumentanum, & (quod ipſa ſcripta facile declarant) conceptum animo aduerſus Chriſtianam religionem odium ſemper habuiſſe, vt neceſſe ſit, ſua enim ſordiſſima ſecta, ſcripta quoque philoſophica infeciſſe non parum

rum

Digitized by Google

rum. Vſus præterea eſt corrupto Ariſtotelis libro, & pluribus in locis deprauato; id quod eius ſcripta præſeferunt. Græcis fere omnibus explanatoribus caruit; Latinis etiam, qui nec dum extabant, deſtitutus fuit: vt neceſſe ſit, in eo nec grauem, nec ſecuram ineſſe doctrinam. nam etſi acutum quiddam raro exile tamen dicendi, & philoſophandi genus, in eo reperitur: eſt tamen illud obſcurum, inuſitatum, & ſæpe ab Ariſtotelis ſenſu intelligentiaque alienum, quod recta interpretatione, ac verſione Ariſtotelis, aliorumque interpretum luce caruerit. Nos igitur, vbi quidpiam recti dixerit, non aſpernabimur: vbi ſecus, alios ei longe doctiores anteponemus, & ipſum impietatis, vbi tale quid dixerit, condemnabimus.

Illud quoque abſurdum & pernicioſum eſt, vel diſputandi, vel loquendi genus; quo, Illud ex philoſophia, hoc ex Veritate, aſſeritur: aut, Idem ſecundum philoſophiam verum; ſecundum Fidem falſum eſſe affirmatur. Neq; enim philoſophia, ſed φιλοψευδία erit, quę a veritate abhorret, neque, quæ cum diuina doctrina, id eſt, Fide pugnet, veritas eſſe poterit. Sic enim vero verum congruit, vt veritas veritati non poſſit eſſe contraria Quo circa non immerito in Concilio Lateranenſi tertio hoc diſputandi, ac loquendi genus, verbis exterminatur grauiſſimis. Neque illud diſſimile eſt, Hoc in Ariſtot. hoc vero in veritate, aut in Fide eſſe dicendum: vt enim id interdum neceſſarium ſit tamen ea fieri moderatione debet, vt ne in rebus, quæ ad fidem & religionem attinēt, Fidem ipſam hoc eſt, a Deo acceptam diſciplinam, obiecta Ariſtotelis authoritate premere videamur: quod ſane iſti faciunt, qui ſummo conatu viribuſque nituntur oſtendere compluribus in rebus, Ariſtotelem contra fidem ſenſiſſe, cum tamen conſtet pauciſſimis in rebus à Fide diſſentire, & (quod peius eſt,) idem conantur efficere multis locis, in quibus quidem Ariſtotelem poſſent non ſine magna etiam probabilitate pro Fide interpretari; cum præſertim viri grauiſſimi Ariſtotelis ſententiam eam eſſe aperte teſtentur: In quo ſane de ipſo Ariſtotele, cui fauere ſe putant, male merentur, cum ſic eum à vera ad falſam ſententiam abſtrahunt, & cogunt falſum dicere vel inuitum, in rebus etiam grauiſſimis errare turpiſſime. Quid quod ex hac grauiori, frequentique pro Ariſtotele contra Fidem & veritatem concertatione, grauia quædam incommoda accidunt, & Chriſtiano viro indigna, & omnino non ferenda? primum enim, nihil prodeſt, obeſt autem plurimum temere excitare tantum contra Fidem aduerſarium, eumque ſummo ſtudio contra illam armare, & ad eam oppugnandam omnibus rebus iuuare. Deinde plerique, cum audiunt verum quid eſſe ſecundum Ariſtotelem, id omnino intelligunt, quid eſt, ſecundum Philoſophiam; immo ſecundum omnium optimam (quam eſſe putant Ariſtotelis) Philoſophiam; & quod Ariſtoteles ſenſit, id credunt eſſe naturali rationi ac lumini conſentaneum, atque ideo ſic diſputantes, quantum in ipſis eſt, idem illud Concilij decretum per imprudentiam euertunt, quod credant, rationi, & lumini naturali fidem aduerſari. Illud autem incommodum vel grauiſſimum eſt. cum enim contra Fidem docent aliquid ſenſiſſe Ariſtotelem, id ſic confirmare nituntur argumentis, vt ipſi quoque contra Fidem cum Ariſtotele ſentire videantur; præſertim cum quæ pro Fide, & veritate adduci poſſunt, ea ſummo ſtudio conentur diſſoluere, vt Ariſtotelis ſententiam tueantur; quod ſane plurimum Fidei, & veritati obeſſe conſtat, cum eius argumenta & rationes infirmari, fran-

Digitized by Google

gique videantur. Illi, illi, inquam, immortali laude digni cenſendi ſunt, & de Fide orthodoxa, deque Ariſtotele ipſo benemeriti, qui ex magna probabilium opinionum, atque explicationum Ariſtotelis varietate, eam potiſſimum diligunt, ac tuentur, quæ cum Fide congruit, eamque pro ſua virili parte probabiliorem reddere conantur, atque vbi Ariſtoteles à Fidei diſciplina abhorruit, curant non ſolum rationibus naturalibus, ſed alijs eiuſdem dictis, atque decretis ipſammet veritatem oſtendere: vt quamuis in vno, aut altero loco ea ſenſerit, quæ reijciantur; tamen appareat reliquam eius doctrinam Fidei, & veritati eſſe maxime conſentaneam.

Nec longe diſſimile diſputandi genus eſt Hoc Theologos aſſerere, illud Philoſophos; Hoc Latinos Philoſophos, illud Græcos, vel Arabes. Nam, vt omittam falſum hoc ſæpe eſſe commentum, hos vt Prouincijs, nationibus, linguis, ita opinionibus diſſidere; In hoc diſputandi genere latet venenum, cum per Theologos ipſam Theologiam, Fidem, & religionem, per Philoſophos ipſam Philoſophia facile quiuis intelligat: & videlicet per Latinos Philoſophos D. Thomam, cæteroſque Theologos intelligi volunt; quibus cum alij opponuntur, & eiſdem anteferuntur, in contemptum non ſolum ipſos Theologos Authores, (quod graue malum eſt) ſed etiam Theologiam ipſam abducunt, & nudam ei, diuinoque lumine deſtitutam Philoſophiam anteponunt.

Philoſophos igitur à Theologis diſiungere, Græcos à Latinis, hominum ſane eſt vel ſuo quamque rem momento non ponderantium, vel certe ipſam veritatem conſulto prodere, & ſibi, atque alijs peſtem afferre ſtudentium. Vna eſt pura, vera, ſynceraque Veritas, quæ à Deo genita, impreſſa in hominum mentibus, adhibita cæleſti illa Fidei norma, ex Græcis, Latinis, Philoſophis, & Theologis & colligitur integra, & petenda eſt.

Hæc habui, Amice Lector, quæ de optimo philoſophandi genere vniuerſe præciperem, ne falſis, ac prauis opinionibus deceptus in pernicioſos errore rapiaris: ſed veritatis, pietatis, ac diuinæ religionis patrocinium, vt de Philoſophia, de Chriſti & Dei Eccleſia benemearis, ſponte ac lubens ſemper ſuſcipias. Precor à Deo Opt. Max. quo Patres noſtri authore hoc velle cæperunt, vt eodem adiutore, labor hic, propoſitum ſibi diuinæ gloriæ, & publicæ vtilitatis fructum conſequatur. Vale in Chriſto Ieſu.

IESVS, MARIA.

D. FRANCISCI TOLETI SOCIETATIS IESV

COMMENTARIA

Vna cum Quæſtionibus

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS

De Phyſica auſcultatione.

PRAEFATIO.

De Philoſophiæ Nomine, ac Definitione.

PHILOSOPHIA tot hominum præconijs, tot ſapientum laudibus iam olim celebrata eſt, vt noſtris non magnopere indigeat. nullus enim eſt, quantumuis indoctus, cui non aliquid ſublime, ac pene diuinum philoſophiæ nomen videatur. Hanc ergo modo nobis Diuino auxilio fretis explicare aggredientibus, vtile ſane erit aliqua præmittere, quæ faciliorem ingreſſum efficiãt. erunt autem iſta quinque: primum, quid Philoſophia ſit: alterum, quot eius partes: tertium, quis earum partium ordo: quartũ, quis Philoſophiæ ortus: tandem, quanta ei ſit dignitas, & vtilitas.

De quibus agẽdum eſt.

Circa primum, vt a nomine ipſo incipiamus, Philoſophia olim ſophia, ideſt, ſapientia dicta eſt, & Philoſophi ſophi, ideſt, ſapientes nuncupati, vt auctor eſt Diogenes lib. 1. de vitis Philoſophorum. Pythagoras vero huius nominis fuit primus inſtitutor, qui ſe non ſophum, ſed Philoſophum, ideſt, ſapientiæ amatorem, ac ſtudioſum Leonti tyranno, quanam arte polleret, petenti reſpondit, ac inde Philoſophia, quaſi ſapientiæ amor, deriuata eſt, vt idem Diogenes refert: idem igitur per Philoſophiam, quod per ſophiam, vt intelligamus iam vſus obtinuit. Nec oportet exiſtimare, Philoſophiam aliquam eſſe peculiarem ſcientiam, quæ aliquod ens particulare contempletur; non enim ſic modo conſideramus, ſed vt vniuerſale genus eſt, varias ſub ſe ſcientias complectens: vt enim apud morales Philoſophos iuſtitia aliquando pro ſpeciali quadã virtute inclinante voluntatem erga ea, quæ aliorum ſunt, vſurpatur; aliquando pro omnium virtutum aggregatione, ſecundum quam perfecte homo iuſtus dicitur; ita & Philoſophia, quandoque pro ſcientia peculiari, quæ Metaphyſica dicitur, ſumitur; quandoque pro omnium ſcientiarum cumulo, vt Philoſophus non aliud ſit, quam ſciẽs omnia, vt ſciri poſſunt, vt dicitur 1. Metaphyſi. cap. 2. hoc autem non vnico habitu ſit, ſed multis. ſicut enim non vnus ſenſus ineſt animalibus, quo cuncta ſentiant, ſed varii, omnibus autem ſimul perfecta ſit ſenſatio; ita non vnica ſcientia, & habitu cuncta cognoſcuntur, ſed multis, omnes autem ſimul perfectiſſimam, ac generalem cognitionem omnium faciunt, quæ quidem dicitur philoſophia. in iſta ſignificatione modo a nobis primo tractatur, & petimus, quid ipſa ſit. Quid autem Philoſophia hæc ſit, nõ omnes eodem modo explicarunt; habitus enim, & ſcientiæ tripliciter definiri poſſunt, aut ex obiecto, aut ex fine, aut ex vtroque; ex obiecto quidem, vt Medicina eſt ars, quę in hu-

De nõie Philoſophiæ.

Non eſſe Philoſophiã particularẽ aliquã ſcientiã, ſed vniuerſale genus quoddã ad varias ſcientias.

Definitio Philoſophiæ duplex ex fine, & obiecto.

in humanis corporibus verſatur: Ex fine, Medicina eſt ars ſanitatis effectiua: ex vtroque vero Medicina eſt, quæ in humanis corporibus verſatur, & ſanitatis eſt effectiua: hoc etiam pacto multi alii habitus definiri poſſunt. philoſophiæ autem ex fine, & ex obiecto definitiones inueniuntur. Plato de philoſophia in Theage: & in amatoribus, vel de philoſophia, ex fine duas aſſignauit definitiones.

1. Definitio ex fine.

Quarum prior eſt moralis; philoſophia eſt mortis meditatio, quam Ammon. in explicatione Porphyrii ſic explicat: duplex eſt vinculum anima cum corpore habet; alterum naturale, quo ei ſecundum eſſe vnum compoſiti coniungitur: alterum voluntariũ, quo anima ſe corpori ſubiicit, & ei ſeruit. cum igitur mors non ſit aliud, quam animæ, & corporis ſolutio, erit duplex mors, iuxta duplicis vinculi ſolutionem: altera naturalis, qua anima ſecundum eſſe a corpore ſeparatur: altera voluntaria, qua homo ab iſtis ſenſibilibus ſemotus, totus contemplationi traditur, quod per Philoſophiam contingit, ac ob id dicitur meditatio mortis, vt Philoſophum mortẽ meditari non ſit aliud, quàm animum à corporis ſenſibus auocare. Sic igitur primo definiebat Plato. quæ quidem definitio, præter quàm, quòd metaphorica eſt, quod Ariſt. damnat, eſt etiam diminuta, cum ſolam contemplatiuam partem exprimat.

2. Definitio ex fine.

Poſterior definitio a fine eſt. Philoſophia eſt Dei ſimilitudo, quantum fieri a nobis poteſt: ideſt, Philoſophia eſt, per quã Deo ſimiles ſimus: in Deo enim duplex operationum genus conſtituitur circa res has: altera operatio eſt rerum cognitio, qua omnia ſpeculatur: altera actio, qua omnia gubernat, diſponit, & prouidet. ita per Philoſophiam hæc duo contingunt homini: nam ſpeculatur, & contemplatur res, & ſecundum eandem Philoſophiam gubernat, & regit, cum ſit Philoſophia actiua, & ſpeculatiua; dicitur autem, quantum fieri poteſt: quia iſta ſimilitudo non eſt æqualitatis, cum in infinitum excedat Dei perfectio cuncta creata, ſed eſt ſimilitudo proportionis cuiuſdam: ſecundum quam infima ſupremis comparari queunt. Hæ duæ definitiones a fine ſunt, prior a proximo, poſterior ab vltimo.

3. Definitio ex obiecto.

Aliam definitionem ab ipſo obiecto ſumptam idem Plato tradidit in Phædone, & Theæteto, quam Cicero recepit, nempe, Philoſophia eſt diuinarum, humanarumq; rerum cognitio: per res humanas, quæcunq; ſenſibilia intelliguntur, per diuinas vero intelligibilia, & a materia ſeparata: vnde definitio hæc perfecta eſt, omnem Philoſophiæ partem comprehendens, cum quælibet, aut de humanis, aut de diuinis tractet.

4. Definitio Ariſ.

Ab Ariſt. vero vnam Philoſophiæ definitionem habemus. 2. Metaphy. 1. Philoſophia eſt ſcientia veritatis, quæ a fine proximo eſt, quamuis iſta potius ſolius ſpeculatiuæ partis videatur. Atque hoc de definitione ſufficiat.

De partibus Philoſophiæ, eiuſque diuiſione. Cap. II.

Prima diuiſio Philoſophia.

DE Philoſophiæ partibus varia fuerunt Philoſophorum placita. Zeno enim, Chryſippus, Apollodorus, & reliqui Stoici tres Philoſophię partes fecerunt. Phyſicam nẽpe, Ethicam, & Logicam: Phyſicam quidem, quæ rerum naturalium cauſas ſpeculatur: Ethicam, quæ mores hominum docet: Logicam, quæ modos cognoſcendi, & diſputandi aperit: quas partes variis comparationibus explicabant, vt lib. 7. refert Diogenes; primo enim ipſam Philoſophiam animali comparabant, oſſibus, & neruis Logicam: carnibus Ethicam: animæ Phyſicam conferentes. Rurſus ouo aſſimilabant, cuius corticem Logicam, ſequentia Ethicam, intima Phyſicam dicebant. Rurſus agro frugifero, cuius circumiecta ſeps Logica, fructus Ethica, humus, & arbores Phyſica eſſent. In qua quidem diuiſione Logicam Philoſophiæ partem faciebant.

2. Diuiſio.

Epicurus Philoſophus tres Philoſophiæ partes fecit, Ethicam, Phyſicam, Canonicam: per Canonicam vero (quantum mihi videtur) intelligebat Medicinam practicam: hanc enim Canonicam cum naturali coniungebat: Logicam vero partem Philoſophiæ non cenſebat.

3. Diuiſio.

Cleanthes ſex Philoſophiæ partes fecit. Dialecticam, Oratoriam, Moralem, Ciuilem, Naturalem, Theologicam. Alii vero aliis modis diuidebant. At vt ad Peripateticos deueniamus, Simplicius Ariſtotelem imitatus, Philoſophiam in duas diuiſit partes, in actiuam, & contemplatiuam: per actiuam, Moralem intelligit: contemplatiuæ vero tres ſtatuit partes, Mathematicam, Phyſicam, & Metaphyſicam, vt patet 6. Metaphyſi. cap. 1. Dialecticam vero non partem Philoſophiæ, ſed inſtrumentum, & organum hic & aliqui alii Peripatetici faciunt, vt docet Alexan. 1. Priorum

4. Diuiſio.

rum 1

rum: & ibi idem Philoponus: & Themiſti 1. Poſterio. cap. 24.

5. Diuiſio Authoris ex triplici ignorantia deſũpta.

At ſi licet inter tot tantorum placita virorum iudicium noſtrum adhibere: aliter Philoſophiæ diuiſio conſtituenda eſt, in cuius gratiam, finem ipſius Philoſophiæ oportebit conſiderare, per hunc enim maxime ipſius diuiſio fiet exacta, & manifeſta. Philoſophia vero in hunc fuit finem inueſtigata, vt ignorantia, quam miſer homo propter peccatum incurrit, quoad fieri poſſet, expelleretur: homo autem per peccatum hæc tria pꝛ̄ter alia ſibi comparauit, rerũ veritatis ignorantiam: eorum, quæ ſecundum rationem agere oportebat, ſimiliter ignorantiam, & rurſus eorum, quibus ad vitæ ſuſtentationem, & conſeruationem propter peccatum indigebat, ignorantiá: vnde omni eſt parte ignarus factus eſt in ſpeculabilibus, agilibus, & factibilibus: indiguit igitur ſcientia, qua ens verum cognoſceret, qua agenda, & faciẽda conſideraret; & iſta eſt Philoſophia in tres præcipuas partes diuiſa ſecundũ ignorantiarum numerum: in ſpeculatiuam nempe, qua veritates rerum tantum contemplaretur: in actiuam, qua ea, quę ſecundum rationem agere oportet, doceretur; & in Factiuam, qua ea, quibus exterius indigeret, facere ſciret; quam partem Philoſophi ſpreuerunt abiectum arbitrantes facere, & exterius operari, cum tamen re vera, ſcientiæ ſit pars, nec indignum homine laborare, qui ſuo peccato, & ſuperbia id meruit. & Ariſtoteles 6. Metaphy. cap. 1. inquit, omnis intellectus eſt ſpeculatiuus, actiuus, aut factiuus: & eſt locus notandus. Secundum autem hanc diuiſionem multo melius Philoſophia dici poteſt Dei ſimilitudo. Deus enim non ſolum cognoſcit cuncta, gubernat, & diſponit cuncta, ſed etiam operatur cuncta: ipſe enim eſt, qui cum naturalibus cauſis ſimul effectus cunctos producit.

Subdiuiſio ſpeculatiuę

Sit igitur prima Philoſophiæ diuiſio à fine ſumpta, in partem ſpeculatiuam, actiuam, & factiuam. Speculatiua ſubdiuidatur in Metaphyſicam, quæ omnium communiſſima principia, & paſſiones generales ſpeculatur; in Mathematicam puram, quæ ea, quæ ſecundum ſe a motu non dependẽt, ſecundum rationem abſtrahendo a motu, tractat, vt figuras, numeros, & his accidentia: & in Mathematicam mediam, quæ ea, quæ ſm naturam ſuam abſtracta ſunt, in motu tamen, conſiderat, vt Perſpectiua, & Muſica, & ſimiles; & in Phyſicam, quæ res ſenſibiles ſpeculatur.

Subdiuiſio Actiuæ.

Rurſus Actiua diuiditur in Ethicam, qua homo ea, ſecundum quæ ſe rationabiliter ordinare debet, cognoſcit; & in Oeconomicam, qua familiam, & domum regat: & Politicam, qua vſus rei publicæ, & ciuitatis, cuius pars eſt, rectos cognoſcat, & exequatur.

Subdiuiſio Factiuæ.

Factiua rurſus, quæ Mechanica dicitur, bifariam ſubdiuidi poteſt; primo in artes neceſſarias, quæ nempe vſum vitæ neceſſarium miniſtrant, vt Lanificium, Agricultura, Aratura; & in vtiles, quæ vſum faciliorem vitæ faciunt, vt Nauigatoria, Militaris, Equeſtris; & in delectabiles, quæ vſum vitæ iucundiorem reddunt, vt ſaltandi ars, venandi, cantandi, & ſimiles. Rurſus diuidi poteſt in eas, quæ materiam præparant, vt ars fodiendi metalla, conficiendi ferrum, coquendi lateres; & in eas, quæ materiam diſponunt, & componunt, vt Domificatoria, Fabrilis, Sutoria; & in eas, quæ materia compoſita vtuntur, vt Militaris, Equeſtris, Nauigatoria.

Aliarũ artiũ, et ſciarum ſubdiuiſio.

Præter has Philoſophiæ partes ſunt quædam artes, quæ in miniſterium Philoſophiæ inuẽtæ ſunt; ac propterea Philoſophię partes non cenſentur ab aliquibus Peripateticis, quamuis nihil vetet ex eis, aliquas eſſe ſcientias: hæ autem quinque ſunt; quædam enim modum cognoſcendi, & verum a falſo diſtinguendi tradit, quæ Logica dicitur; & hæc neceſſaria eſt ſimpliciter ad Philoſophiam, ac ob id Antiqui huius ſolius meminerunt; quædam alia eſt ad ſermonis peritiam obtinendam, quo Philoſophia communicatur, & hæc Grammatica eſt. Tertia ad huius ſermonis ornatum, & elegantiam, & hæc Rhetorica. Quarta ad delectationem in ſermone, & iſta eſt Poetica. Quinta ad experientiam in rebus omnibus ſumendam; & hæc eſt Hiſtorica. Sexta eſt ad abſentium communitatem rerum; & hæc eſt epiſtolaris. Hæ omnes ancillæ Philoſophiæ ſunt, & ipſi deſeruiunt.

De ordine partiũ Philoſophiæ inter ſe. Cap. III.

Prima opinio.

CIRCA harum partium ordinem fuerunt variæ ſententiæ ante Ariſtotelem, & poſt ipſum; Zeno, & Chryſippus, Logicam primo loco diſcendam; ſecundo Phyſicam:

2.opinio. tertio Ethicam cenſebant. Apollodorus ſic ordinem ſtatuebat, vt poſt Logicam Ethicam, vltimo Phyſicam iuuenes diſcerent, vt refert Dioge.lib.7.atque hi Logicam a reliquis ſcientiis ſeparabant, ac eius præcepta, & regulas ſeiunctas ab ipſis ſcientiis tradebant. Alii vero ſimul confundebant Logicam, & alias ſcientias, nec eam ſeparatam docebant: vt refert Origenes Hom.1. ſuper Cantica, verſus medium. & hos reprehendit Ariſto.2.Meta.ca.3. Stultum, inquit, eſt ſimul ſcientiam, & modum ſciendi quærere.
3.opinio. Ex his fuit ſententia quorundam, qui ab Ethica eſſe incipiendum cenſebant, qualis fuit Diogenes. Alii vero Phyſicam prius, quales fuerunt Panætius, & Poſidonius. ita illi antiqui ſentiebant de ordine Philoſophiæ.

4.opinio. At vero poſt Ariſt tempus Ammon.in p̄fatione Porphyrii cenſet inter ſpeculatiuas partes hunc ordinem obſeruandum, vt primo diſcatur Phyſica, ſecundo Mathematica, tertio Metaphyſica. Rõ vero eius hæc ẽ, quia Phyſica eſt de his, quæ maxime ſunt contracta ad materiam. Metaphyſica vero eſt de ſumme abſtractis: ſed non fit tranſitus ab extremo ad extremum, niſi per medium: ergo prius eſt Phyſica, quæ extremũ eſt: poſterior Mathematica, quæ medias habet abſtractiones; tractat enim de his, quæ in materia quidem ſunt ſenſibili ſecundum rem, ſed non ſecundum conſiderationem: nam Phyſica de his eſt, quæ ſecundũ rem, & ſecundum conſiderationem in materia ſenſibili ſunt; Metaphyſica vero in oppoſito de his, quæ nec ſecundum rem, nec ſecundum rationem in materia ſunt.

5.opinio. Albertus Magnus hoc prologo eandem habet ſententiam; conſtituit enim duos ordines, alterum naturæ, alterum doctrinæ; naturæ ẽ inter ipſas res, quarũ ẽ ſcia; doctrinæ eſt inter ipſas ſcientias, ſecundum quòd vna prius altera dicitur. Dicit ergo primo, quod ſecundum naturæ ordinem Metaphyſica eſt omnium prima, quia tractat de cõmuniſſimis omnium principiis: poſt hanc vero eſt Mathematica, quæ tractat de his, quæ non dependent ſecundum ſe a ſenſibilibus, ob id priora ſunt; vltimum locum obtinet Phyſica, quæ de ſenſibilibus, & poſterioribus eſt. Dicit ſecundo, quod ordine doctrinæ, primo loco eſt diſcenda Phyſica, ſecundo Mathematica, tertio Metaphyſica. ratio eſt, quia a notioribus eſt incipiendum: notior aũt eſt Phyſica, quam Mathematica, nam Phyſica probat per ſenſum, a quo Mathematicus abſtrahit. Metaphyſica vero ob eius magnam abſtractionem eſt difficillima. 6.opinio

S. Thom. vero Opuſc. 70. ſuper Boetium de Trinitate.q.5.art.1. poſt Dialecticam Mathematicam, & poſt hanc Phyſicã diſci voluit; & Simplicius in Prædicamenta primum locum Mathematicæ, ſecundum Phyſicæ, tertium Metaphyſicæ concedit. Alii vero Metaphyſicam omnium primum diſcendam voluerunt, e quorum numero videtur S.Tho. in præſenti loco: cuius ratio eſt, quia ſermo de vniuerſalibus eſt præferẽdus ſermonibus particularibus, vt dicitur 1. de partibus animalium, cap.1. At Metaphyſica agit de communiſſimis omnium ſcientiarum, ergo illa eſt præferenda in doctrina omnibus. Hæc ſunt, quæ a viris illuſtribꝰ recepimus circa ordinem partium Philoſophiæ. 7.ſententia Authoris.

In qua quidem controuerſia mihi videntur probabiliores concluſiones, quæ ſequũtur, quarum prima eſt. Dialectica præponi debet Philoſophiæ partibus; hæc autem notiſſima eſt, tradit enim ſciendi modum: nec hic de practicis eſt ſermo, raro enim cũ reliquis Philoſophiæ partibus coniunctæ in aliquo reperiuntur, nec multa indigent Dialectica præter eam, quæ naturalis eſt. Prima cõcluſio.

Secũda concluſio. Mathematica eſt prior doctrina, quam Phyſica, & Metaphyſica. hæc eſt contra Albertum, & Ammon. ſed probatur expreſſe ex Ariſt. 6. Ethicorum, cap.8. vbi docet, pueros poſſe eſſe Mathematicos, ſed non Philoſophos; quia Phyſica poſtulat longam rerum experientiam, quæ non eſt neceſſaria in Mathematicis, quę quidem experientia non contingit pueris. Præterea probatur; quia Mathematicę tractant de ſenſibilibus per ſe, Phyſica de ſenſibilibus per accidens; hæc enim de ſubſtãtia ſenſibili, illa de figura, & quantitate eſt. Conſtat autem quantitatem eſſe ſenſibile commune per ſe, ſubſtantiam vero nullus ſenſus percipit per ſe. Nec ratio Ammo. quicquam valet: nam quòd Mathematica ſit magis abſtracta, non facit eam poſteriorem doctrina: ſi enim ea, quæ Mathematicus conſiderat, eſſent in eodem prædicamento cum his, quæ Phyſicus tractat, tunc valeret per Mathematicam medium eſſe aſcendendum ad Metaphyſicam: medium enim debet eſſe eiuſdem rationis cum extremis; non ſic autem Mathematica, quæ de accidenti eſt, Phyſica vero & Metaphyſica de ſubſtantia. Secunda cõcluſio.

Tertia concluſio Phyſica eſt prior natura, q̃ Mathematica, licet ſit poſterior doctrina. Pro- Tertia cõcluſio.

probatur. Phyſica de ſubſtantia: Mathematica de accidenti: ſed ſubſtantia eſt prior natura, quàm accidens. 7. Meta. ca. 1. ergo & Phyſica prior eſt. Nec valet quicquam ratio, quod abſtractum magis ſit prius minus abſtracto: hoc enim eſt in eodem genere, vt inter ſubſtantias, quæ abſtractiores, ſimpliciores ſunt, & in accidentibus: at in diuerſo genere id non eſt: ſubſtantia enim prior eſt accidenti, ſiue abſtracto, ſiue non abſtracto.

Quarta concluſio. Quarta concluſio. Poſt Phyſicam eſt Ethica; vltimum vero locum tenet Metaphyſica doctrina: probatur. quia difficilior eſt experientia in moralibus, quàm in naturalibus: ſunt enim incertiora; & difficillima eſt Metaphyſica, quæ de ſupremis eſt, quæ nullam cum ſenſu affinitatem habent. Nec ratio Sancti Thomæ contrarium probat: ſi enim Metaphyſica tantum de vniuerſaliſſimis in prædicando ageret, eſſet forſan anteponenda: at agit etiam de vniuerſaliſſimis cauſis ſeparatis prorſus a materia: hæ autem ſunt difficillimæ cognitu, vt teſtatur Ariſt. 1. Meta. cap. 2. Eſt igitur vltima doctrina, quamuis natura prima. Atque hæc circa ordinem ſufficiant.

De ortu, ſeu inuentione Philoſophiæ, ac primò de eius inuentionis modo. Cap. IV.

Quinque via, quibus ſciẽtia inueniũtur. CIRCA ortum Philoſophiæ duo oportet conſiderare, primum de modo ipſius inuẽtionis, alterum de ipſis inuentoribus. Eſt autem notandum, quinque eſſe vias, quibus homines per ſe ſcientiam inuenere: ſimilitudinis nempe viam, ſeparationis, reſolutionis, compoſitionis, proportionis.

Prima via. Primò enim homo ſingula concreta intelligebat, non diſtinguendo ſubſtantiam ab accidenti, ſed omnia ſub vno conceptu cognoſcebat, ſicut ſenſu confuſè percipiebat: ante omnia vero ſimilitudines percipiẽs maiores, congregabat in vnam naturam ea, quę ſimilia erant. Nam glorioſus Deus, quamuis intellectum hominis ſenſibus alligauerit, & ſenſus ſubſtantiam per ſe cognoſcere non poſſint, tamen ſingulis naturis accidẽtia ſenſibilia dedit, quædam ipſis ſenſibus ꝓpria, quædam communia, quædam minus communia ſecundum naturas ipſas, per quæ accidentia homo ſubſtantias diſtingueret: & ita dedit animalibus motum a ſe: ſpeciebus animalium varias figuras, per quas varietas ipſarum intelligeretur: homo igitur has ſimilitudines attendens, copulabat naturas magis, ac magis, ac vniuerſalia concipiebat: vt videns figuram exteriorem ſimilem in ſpeciebus rerum, ſingula illarum indiuidua ad ſpeciem vnam adunabat: poſtea in variis ſpeciebus alias percipiens ſimilitudines ad genus congregabat, & ſic conſequenter. Hæc fuit prima via.

Secũda via. Secunda via fuit ſeparationis, per quam incepit accidens a ſubſtantia, & accidens ab accidente ſecernere: fuit autem hoc conſiderando primo ſeparationem accidentis a ſubſtantia: expertus enim eſt hominem modo calidum, modo frigidum, modo male habere, modo bene: & quòd idem homo perſeuerabat, ex hoc coniecit, aliquid eſſe in homine, quod non eſt ipſe homo, ſed in eo ſuſtentatur: quandoquidem nihil ex eiuſmodi rebus per ſe fuerit: & vocauit vnum ens ſubſtantiam, alterum ens accidens. Adhuc viderat multa ſimul accidentia, nec eorum diſtinctionem perceperat: poſtea experitur vnum accidens in alio ſubiecto, vbi alterum non eſt, colligit eſſe diſtincta, vt ſentit albedinem in niue, & frigiditatem: poſtea experitur albedinem in calce ſine frigiditate, cõperit albedinem, & frigiditatem eſſe diſtinctas. Præterea videt effigiem hominis ſimul cum quantitate, poſtea experitur effigiem ſculptam ſub minoris quantitatis imagine, percipit effigiem, & quantitatem rei non eſſe eandem rem: & hæc eſt via ampla, qua vſus eſt Ariſtoteles in Poſtprædicamentis, vt illic declarauimus.

Tertia via. Tertia eſt via reſolutionis, qua nẽpe cauſas, & principia rerum indagamus, retexentes ipſam rem. vt enim alicuius inſtrumenti cauſam, & partem cognoſcimus, puta horologij, ipſum deſtruentes, & in ipſius partes redigentes, ita reſoluentes rem in ſuas partes, & principia, paſſionum & effectuum comperimus.

Quarta via. Quarta via eſt compoſitionis, quando res rebus componentes, & coniungentes effectus, & paſſiones inuenimus, quæ alias occulta erant. *Quinta via.* Poſtrema eſt proportionis, q̃n per proportionem ex rebus claris, & quas experti ſumus, ea cognoſcimus, quæ non ſumus experti, quo modo Ariſtoteles naturã Melancholicarum per naturam ebriorum proportione quadam comperit, & res intelligibiles ſæpe per ſenſibilium proportionem cognoſcuntur. Hæc igitur breuiter de modis inuentionis, quos frequẽter in Philoſophia experiemur.

De Philoſophiæ inuentoribus. Cap. V.

CIRCA inuentores autem breuiter dicamus aliquid. Græci ſibi inuentionem Philoſophiæ arrogarunt: nam Dialecticam a Zenone ortum duxiſſe, a Platone vero perfectionem teſtantur; moralem vero a Socrate; naturalem a Thalete primo Sapientium ſeptem, vt dicit Ariſt. 1. Meta. cap. 4. auctam vero à Pythagora, vt dicitur ibidem cap. 5.

Fuit enim duplex genus Philoſophorum, alterum Ionicum, alterum Italicum, vt refert Diogenes lib. 1. Et Sanctus Auguſtinus de ciui. c. 2. Ionicum habuit originē a Thalete Mileſio; Italicum vero a Pythagora, qui Samum patriam, a qua Samus dictus eſt, a Tyranno Polycrate videns occupatā, Crotonem in Italiam petit, in ea ipſius parte, quæ Calabria modo, olim magna Græcia dicebatur.

A Thalete deriuati ſunt Philoſophi Anaximander, Anaxagoras, & Socrates: & huc uſque perſeuerauit nomen Ionicum. habuit autem Socrates diſcipulos Platonem, & Antiſthenem; hic fuit caput Philoſophorum, qui dicti ſunt Stoici; Zeno enim, Chryſippus, & alij ab hoc ſumunt doctrinæ originem. dicti autem Stoici, quia Zeno docebat in porticu, nam Stoa porticum ſignificat.

Plato vero fuit caput Academicorum. dicti Academici ſunt ab Academia loco, in quo Plato docebat. Fuerunt autem diſcipuli Platonis Zenocrates, & Ariſtoteles: ille retinuit nomen Academicum, Ariſtoteles vero docuit in Lyceo, ac quia deambulans docebat, dicti ſunt diſcipuli Peripatetici. vnde tres ſectæ Philoſophorum fluxerunt a Thalete. A Pythagora vero Xenophanes, Parmenides, Xenocrates, Leucippus, & Epicurus originem ſumpſerunt, atque ab hoc dicti ſunt Epicurei. vnde ſunt quatuor Philoſophorum ſectæ non ſolum nominibus, ſed etiam multis placitis, & opinionibus differentes; omnes tamen a Græcis originem ducunt. Sed non eſt ob id exiſtimandum ipſos primos eſſe inuentores: cū omnes ſapientes ſeptem Græci floruerint ab Olympiade trigeſima octaua vſque ad quinquageſimam ſexcentis annis ante Chriſti natiuitatem: at multo antiquior fuit ſcīa; peruenit enim ab Adamo vſque ad Noe, qui docuit ipſos Armenos, & poſtea Patriarchæ illi antiqui peregrinantes in Aegypto ipſos Aegyptios docuerunt, ad quos peruenerunt Græci diſcendi cauſa, vt refert Diogenes li. 7. vnde ſcīa originem traxit ab Hebræis, & Caldęis, vt refert Ioſephus 1. lib. contra Appion. & Euſebi. lib. 10. de præpara. Euangelica. & Beroſus lib. 3. ſed hæc ſatis: non eīn eſt noſtrū præſens inſtitutū hæc vlterius pſeq.

De vtilitate, & dignitate Philoſophiæ. Cap. VI.

CIRCA vtilitatem, & dignitatem omnibus compertum eſt, quantę ſit vtilitatis, & dignitatis: conducit eīn multum ad cōſeruationē, & gubernationem hominum; non enim reſpublicæ conſiſterent abſque ſapientia: conducit etiam ad eleuandum mentē in ipſum Deum auctorem omnium, & vitam inſtruēdam, & mores: non quòd Philoſophia ſola hoc præſtet, cum non ſufficiat virtutem, & bonum cognoſcere ad exequendum, niſi adſit ſpeciale auxilium Dei voluntatem iuuās: ſed ꝙ ſit magnū motiuū, & occaſio bonorū morū: & ſi adſit Dei gratia per Philoſophiā multa bona fieri poſſunt, qua deficiente, Philoſophia vanus & inutilis profecto labor eſt. Hæc de Philoſophia in communi.

De Phyſica, hoc eſt, naturali Philoſophia, ac primo, De quibus agendum.

De quibus agēdum.

NOS vero vnam partem Philoſophiæ Phyſicam nempe. i. naturalem proſequi aggredimur. Circa quam quatuor potiſſimū aň omnia trademus: primum, an ſit ſcīa: ſcḋm quod ſit eius ſubiectum, ſeu quæ ſit intētio, & ipſius ſcopus; tertium, quæ diuiſio; quartum, quis modus procedendi. Prius tn̄ quid ſibi nomen Naturalis velit, exponamus. Simplicius dicit, Philoſophiam naturalem dici, quæ tractat de rebus naturalibus; ſunt autē res naturales, quæ motus ſui principium hn̄t in ſe, quales ſunt omnes hæ res gn̄abiles, & ſenſibiles, vt elementa, aīalia, mixta, plantæ, & ſimilia; & de his eſt Phyſica iſta ſcientia. Sed iā ad primam quæſtionem accedamus.

Quæſtio I. An rerum naturalium ſit ſcientia.

Prima opinio.

CIRCA hanc quæſtionem fuit opinio Heraclyti, vt refert Ariſtot. 4. Meta. & Ptolemæi, vt refert Albertus tract. 1. ca. 2. aſſerentiū, non eſſe ſcientiā de rebus naturalibus, quorum rationes hæ ſunt.

Prima, infinitorum non eſt ſcia: at res naturales ſunt infinitæ, & indeterminatæ, vt patet ex aſſidua earum mutatione; ergo earum non eſt ſcia. Secunda. Gñabilium, & corruptibilium non eſt ſcientia. 1. Poſter. cap. 7. at res naturales, vt notum eſt, ſunt generabiles, & corruptibiles: ergo earum non eſt ſciẽtia. Tertia. Singularium non eſt ſcientia: at res naturales ſunt ſingulares, ergo earum nõ eſt ſcientia; Maior eſt nota: minor probatur; quia res naturales ſunt ſenſibiles. i. quæ ſenſu percipi poſſunt: at ſenſus non eſt niſi ſingularium.

2. opinio At oppoſita ſententia eſt cõis, Phyſicam eſſe partem Philoſophiæ, & rerum naturalium eſſe ſcientiam & probatur, quia Phyſica eſt de neceſſariis per propriam cauſam: ergo eſt ſcientia. patet antecedens, cum fiãt multæ demonſtrationes in Phyſica; demonſtratur enim mixtum corruptibile, quia ex contrariis componitur, & aĩalia moueri a ſe, quia habent aĩam, & multa alia.

Nota. Eſt tamen notandum ex Linconienſi, vt a Ianduno, & communiter aliis aſſeritur hoc loco, in Phyſica eſſe duplices propoſitiones, quaſdam neceſſarias vt ſemper, vt ignis eſt calidus, mixta ſunt corruptibilia, anima eſt actiuum principium motus: & harum eſt propriiſſima ſcientia; quaſdam neceſſarias vt plerumque: vt homo naſcitur cum duplici oculo; dextra manus eſt fortior; in hyeme ſunt pluuiæ: & harum eſt ſcientia propria, quamuis non ita certa, ſicut prior; non enim omnes ſcientiæ æqualem habẽt certitudinis gradum.

Ad primum. Reſpondetur igitur ad argumentum primum. Admittimus, res naturales eſſe indefinitas, tamen non eo modo, quo indefinitæ ſunt, earum eſt ſcientia, ſunt enim infinitæ in ſingulari: earum tamen ſcientia eſt, vt ad vniuerſales naturas reducũtur, quæ finita ſunt; non enim huius. l. illius equi eſt ſcientia, ſed equi.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum reſpondetur, aliud eſſe generabile, aliud generari: generari enim dicit actum, qui primo ineſt ſingularibus, quæ mutantur, & non perſeuerant: at generabile primo ineſt naturæ, in qua eſt principium, & potentia generationis: vnde homo generabilis dicitur: & iſta generabilia ſunt vniuerſalia, quæ ſemper ſunt, & eorum eſt ſciẽtia, non enim deſtruuntur, niſi per accidens in hoc. l. illo ſingulari, ſecundum ſe tamen perſeuerant.

Ad tertium. Ad tertium dico, ſenſibile dici dupliciter, vno modo per ſe, nempe, quod primo terminat actum potentiæ ſenſitiuæ, vt coloratum, calidum ratione qualitatum, & ipſa ſingularia, & talium non eſt ſcientia: altero modo per accidens, quia videlicet eſt in his, quæ ſentiuntur per ſe, ſicut naturæ, & vniuerſalia eorum, quæ per ſe ſentiuntur: & horum eſt ſcientia.

Quæſtio ſecunda de ſubiecto Philoſophiæ Naturalis.

Sequitur igitur, cum conſtet Phyſicã eſſe ſcientiam, vt videamus, quæ ſit intentio, & huius ſcopus. Auerroes reſpondet in hoc prologo, Phyſicã intendere manifeſtare cauſas, & paſſiones harum rerum ſenſibilium, prout tales ſunt, nempe mutationes, motus, aliasque ſimiles paſſiones, & harum cauſas; dicit, prout tales ſunt, quia non omnia, quæ vni rei inſunt, vnius eſt ſcientiæ conſiderare, ſed propria illius rei, tam cauſas, quam paſſiones. Circa hoc eſt quæſtio ſatis celebris de ſubiecto Philoſophiæ naturalis. oportet autẽ ex Logica ſupponere, quid ſit ſubiectum ſcientię, illud nempe, quod primo intenditur in ſciẽtia, cuius cauſæ, paſſiones, & ſpecies in ſcientia conſiderantur, a quo ſcientia vnitatem, & ab aliis diſtinctionem ſumit. Circa hanc difficultatem inuenio tres præcipuas ſñias. *Nota.*

Prima eſt ſancti Thomæ in hoc prologo aſſerentis, ens mobile eſſe ſubiectum Phyſicæ: per mobile autem non tantum intelligimus, quod ſecundum locum mouetur, ſed quod mutabile eſt quacunque mutatione. Hanc ſententiam recipit Iandunus q. 2. & eſt Auerrois expreſſa 4. Meta. com. 1. & in præſenti videtur idem dicere; nam conſtituit res ſenſibiles, vt motus habent principium. Conſtat autem, quòd idem eſt ens, & res; & hoc idem, quod Auerroes, dicit Simplicius. *1. opinio*

Altera ſentẽtia eſt: cps mobile eſſe ſubiectum Philoſophiæ naturalis, quã ſñiam recipit Albert. tract. 1. ca. 3. & Aegid. Roman9. Tertia eſt corpus naturale, ſeu ſenſibile eſſe ſubiectũ. hoc aſſerit Auicen. c. 1. ſuæ ſuffici. Rõnes aũt cuiuſque. ſñiæ hæ ſunt præcipuæ. *2. opinio* *3. opinio.* *Rationes primæ opinionis.*

Prima Ratio. Sanctus Thomas vtitur hac ratione deſtruenti corpus naturale non eſſe ſubiectũ; ſubiectum ſcientiæ non probatur in illa ſciẽtia eſſe, ſed ſupponitur: at Phyſicus ꝓbat corpus mobile eſſe; ergo non eſt ſubiectum; minor probatur, nam maior certa eſt: 6. Phyſico. probatur omne mobile eſſe corpus, ergo Phyſicus probat corpus mobile eſſe. Aduerſus quam rationem inſurgit Aegidius; quia aliud, inquit, eſt probare,

quod corpus mobile ſit, aliud, quod mobile ſit corpus. hoc facit Phyſicus, non illud: vnde ratio videtur non probare intentum.

2. Ratio. Addunt aliam ſecundam rationem diſcipuli S. Thom. inter quos eſt Caietanus in q. de ſubiecto Philoſophiæ naturalis, corpus mobile, vt Albertus, & Aegidius exiſtimāt, nempe pro ſubſtantia naturali, non cōprehendit omnia mobilia Phyſica: at ens mobile comprehendit, ergo hoc potius, non illud eſt ſubiectum, antecedens probatur: eſt enim corpus mobile triplex, aut ſecundū ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecundum quantitatem: hæc autem ſunt ſingula in ſingulis prædicamentis: nam primum eſt in ſubſtantia, ſecundum in qualitate, tertium in quantitate: non ergo corpus mobile pro ſubſtantia eſt commune iſtis, ſicut ens mobile: ergo hoc eſt ſubiectum.

3. Ratio. Alii diſcipuli ſancti Thomæ addunt tertiam rationem. nam corpus mobile non cōplectitur materiam, quæ eſt ens mobile, cū ſit partim generabilis, partim corruptibilis: at ſubiectum debet complecti omnia, quibus paſſio ſcientiæ ineſt: ergo ens mobile eſt ſubiectum. Hæc pro prima ſententia.

Rōnes p ſecunda opinione Secunda ſententia Alberti eſt declaranda: ipſe enim conſtituit triplex corpus, Metaphyſicum, Mathematicum, & Phyſicum: *Nota.* corpus Metaphyſicum vocat ſubſtantiam compoſitam ex materia, & forma tantum conſideratam cum aptitudine ad quantitatem, quæ eſt prædicamenti ſubſtantiæ: & hanc conſiderare eſt Metaphyſici: ſubſtantiam vero compoſitā cum ipſa actuali quātitate vocat ipſe Mathematicum: at corpus cum ipſa materia ſenſibili eſt Phyſicum, & hoc corpus mobile eſt ſubiectum Phyſicæ.

1. Ratio. Probat primo: Illud eſt ſubiectum ſcientiæ, cuius partes, & cauſæ in ſcientia conſiderantur: ſed partes corporis mobilis conſiderantur in Phyſica, nempe materia, & forma; ergo illud eſt ſubiectum.

2. Ratio. Secundo argumentatur Aegidius Romanus contra Sanctum Thomam. Mobile, cum additur enti, l. limitat per ſe, l. per accidens ipſum: ſi per ſe; ergo Phyſica erit ſpecies Metaphyſicæ, ſicut ſcientia de animali rationali eſt ſpecies ſciētiæ de animali: ſi per accidens; ergo erit ſubalternata Metaphyſicæ: ſicut ſcientia de linea viſuali ſubalternatur ſcientiæ de linea ſecundum ſe; quorum vtrumque eſt falſum, cum Phyſica ſit genus ſcientiæ à Metaphyſica diſtinctum.

3. Ratio. Tertio argumentātur Scotiſtæ. Ens mobile competit Angelis, qui tamen ad Phyſicam non pertinent: ergo ens mobile non eſt ſubiectum, ſed corpus mobile. Hæc pro ſecunda ſententia.

Rationes pro 3. opinione. 1. Ratio. Tertiam vero ſententiam ego probo. Illud eſt ſubiectum ſcientiæ, quod continet omnes paſſiones ſcientiæ: at corpus naturale continet paſſiones, non autem ens mobile: quod probatur: nam quieſcibile eſt paſſio Phyſica, non tamen videtur ineſſe mobili, cum ſint oppoſita motus, & quies: at ineſt corpori naturali: ergo hoc potius eſt ſubiectum, non autem corpus, aut ens mobile.

2. Ratio Secundo, paſſio non eſt ſumenda pro ſubiecto; ſed mobile & motus paſſiones ſunt Phyſicæ, ſicut riſus, & riſibilitas: non ergo ens mobile. l. corpus mobile eſt ſubiectum, ſicut nec homo riſibilis dicitur ſubiectum ſcientiæ, ſed ſolus homo, de quo demonſtratur riſibile. Hæ ſunt rationes pro qualibet parte probabiliores.

Quo agēdum ordine in hac quæſtione. In hac difficultate id, quod certum eſt, & quod ambiguum, aperiam: ſententiam San. Tho. explicabo: poſtea omnium rationes ſoluam, in quo exacte declarabitur ſententia S. Tho. Tandem, quod mihi viſum probabilius fuerit, aperiam.

Primū fundamētum. Duplex ſubiectū materiale, & formale. Aduerte igitur, duplex ſubiectum eſſe in aliqua ſcientia, alterum materiale, & hoc eſt res illæ, quæ in tali ſcientia conſiderantur: alterum formale, nempe ratio, ſecundū quam res illæ in tali ſcientia conſiderantur. Omnibus compertum eſt, materiale ſubiectum Phyſicæ eſſe res omnes ſenſibiles: formale vero, quatenus habent aliquod intrinſecum ſui motus, & mutationis principium: & hoc docet Ariſtoteles 6. Metaphy. cap. 1. Phyſicam, inquit, verſari circa genus entis, quod in ſe motus principium habet: idem in lib. 11. cap. 3. Nec in hoc vlla eſt apud doctores difficultas. *In quo ſita ſit tota controuerſia.* Sed controuerſia tota fere eſt in nomine poſita: an tale ſubiectum ſit dicendum ens mobile, l. corpus naturale. Omnia iſta quantum ad ſuppoſitionem æqualia ſunt, nec pro pluribus ſupponit vnū, quàm aliud, immo inter ſe conuertūtur, ſed modus ſignificandi varius eſt.

Explicatur opinio Diui Thomæ. Sanctus Thomas vult ens mobile dici ſubiectum, quia clarius iunguntur iſtæ partes, ens mobile, quàm corpus mobile: nā quod mobile ſit ens, nullus dubitat: quòd vero mobile ſit corpus, eſt demonſtrabile, & non per ſe notum; cum igitur clarius res ſenſibiles explicentur per ens mobile, quàm per corpus mobile, illud eſt ſubiectum: & hoc intendit S. Thom.

Solutio Argumētorū Di Vt autem clarior fiat ſententia iſta, ſoluamus omnia argumenta, etiam diſcipulorum S. Thomæ, quia volentes defendere ipſius ſen-

ſcipulorũ Diui Thomæ, qui non rectè eũ defendunt. ſententiam, non ſatis id præſtiterunt. Ad illud Caietani negatur illud triplex corpus mobile: immo vnicum eſt corpus ſubſtãtiæ, nempe compoſitum ex materia, & forma, quod eſt mobile ſecundum qualitatem, & quod eſt mobile ſecundum quantitatem: & eadem ſunt principia illorum motuum, népe materia, & forma: non ergo multiplicare oportet mobilia corpora. & hoc nota.

Ad argumentum Caietani.

Ad aliud argumen. Ad aliud argumentum aliorum reſpondetur: ſicut materia non dicitur corpus mobile, ita nec dicitur ens mobile, vt ipſi exiſtimant: nam ens mobile dicitur totum compoſitum: nec quantum ad rem eſt differentia inter corpus mobile, & ens mobile, vt diximus: quod ſi dicas, materiam generari, dico eſſe falſum: materia enim non generatur per ſe, ſed ratione compoſiti, cuius eſt pars: vnde non dicitur ens naturale, ſed natura. 2. Phyſi. ca. 1. nec ens mobile, ſed pars entis mobilis.

Solutio rõnũ ſecundæ opinionis. Circa opinionem Alberti in primis non mihi placet diſtinctio illa triplicis corporis. non nego, poſſe ſubſtantiam compoſitam cõcipi intellectu abſque actuali quantitate, vel *Nota.* qualitate; tamen illa ſubſtantia ſic conſiderata ex intrinſeca ſua ratione habet aptitudinem ad illa, eo ipſo, quo materialis eſt; erit ergo eiuſdem ſcientiæ conſiderare ſubſtantiam quantificabilem, & quantam, & ſubſtãtiam qualificabilem, & qualem: nõ enim alterius ſcientiæ eſt conſiderare hominem riſibilem, alterius hominem ridentem: ob id dico, non eſſe niſi corpus Phyſicum, aut Mathematicum, vt vult Auerroes 3 Meta. cõ. 17. & 1. Cœli. com. 1. quamuis alia ratione procedat Auerroes, q̃ poſtea diſcutiemus.

Ad primum. Ad primam ergo ipſius rationem reſpondetur facile, cum ens mobile, & corpus mobile idem re ſint, principia corporis mobilis ſunt etiam entis mobilis. Ad ſecundũ *Ad ſecũdum.* Aegidij reſpondet Iandu. q. 2. quòd licet ſit ens mobile inferius ente, ſicut ſubiectũ ſubalternatæ, tamen non eſt ſubalternata Phyſica, quia ipſius principia ſunt immediata, nec in Metaphyſica probantur. Aliter reſpondet Niphus dicens, quòd etiam ſi ſit inferius ens mobile ente ipſo, tamen non eſt ſpecies, quia ens non eſt genus: in quo videtur Iandu. concedere, mobile eſſe additum extrinſecum, Niphus vero intrinſecum.

Nota. Differẽtia entis ad ſua inferiora, et generis ad ſua. Ego vero vtrumque nego. Et eſt ſummopere aduertendum aliter ſe habere genus ad ſua inferiora, aliter ipſum ens ad ſua: genus enim dicit quamdam naturam, & rationem obiectiuam, quæ per varias differentias contrahitur ad ſpecies, aliter non eſſet vniuocũ, niſi præter vocem vnam, eſſet etiam ratio communis, vnde addita differentia generi facit compoſitionem, & additum accidens facit compoſitionem, ſed accidentalem, vt animal album: at ipſum ens non ſic, non enĩ dicit naturam communem, ſed omnes res immediate, ſicut nomen Petrus omnes Petros ſignificat, non ſignificando communem naturam: confuſe tamen, & indiſtincte ſignificat omnia: vnde quando additur quicquã enti, non eſt compoſitio realis, ſed explicatio quædam, & determinatio confuſi: qui enim dicit ens ſubſtantia, ens album, nihil reale compoſitum dicit, quàm ſubſtantiam, & album. Ex quo fit, quòd ens mobile nõ eſt compoſitum in re, nam mobile eſt additum, ſignificationem entis confuſam determinans: & ſic ceſſat argumentum Aegidij: & hoc eſt valde notandum, quod multi nõ aduertunt: non enim eſt compoſitum ens mobile, ſed rem vnam dicit, ſicut ſi vno vocabulo exprimeretur. Dices, Saltem eſt inferius ipſo ente, & eiuſdem erit ſcientiæ conſiderare ens, & ens mobile. *Dubiũ.*

Solutio. Dico, & nota, quòd inferiora, & ſuperiora eiuſdem ſcientiæ eſt conſiderare, quando ſunt ſub eadem abſtractione à materia: at quando non ſunt eiuſdem abſtractionis, non pertinent ad eandem ſcientiam: ens autem abſtrahit à materia omni: mobile vero eſt cum materia ſenſibili: ob ib non eiuſdẽ ſcientiæ genere eſt vtrumque conſiderare.

Ad tertium. Ad tertium argumentum Scotiſtarum reſpondetur, Angelos non eſſe entia mobilia, cum ens mobile, & corpus mobile idem re ſint. Angeli autem non ſunt corpora: & quamuis ens mobile eſſet ſuperius corpore, Angeli non dicerentur mobilia entia: non enim habent motum Phyſicum, cum loco, & tempori ſubiecti non ſint.

Solutio rõnum tertiæ opinionis. Ad primum argumentum pro tertia ſententia reſpondet primo Albertus ca. 3. quòd quies eſt paſſio coporis ſicut motus, ſed eſt priuatiua: quies enim eſt priuatio motus: cũ igitur priuatiuum per poſitiuum cognoſcatur, non oportet dicere corpus quieſcibile, ſed poſitiuum, nempe corpus, ſeu ens mobile. Reſpondet ſecundo, quòd non eſt paſſio vniuerſalis, nam quies non ineſt cuicunque corpori, cui ineſt motus: cœli enim mouentur, non tamen quieſcũt. Quòd ſi dicas, Etiam non omne corpus mouetur, nam terra non mouetur. Reſpondet, terram non moueri quidem ſecundum locum, tamen mouetur ſecundum alios motus, nam alteratur, frigeſit, caleſit. Reſpondet tertio Iandu. quòd etiam mobile eſt quieſcibile,

cum

Ad ſecũdum. cum priuatorum idem ſit ſubiectum. Ad ſecundum aduerte, quòd mobile dicitur triciter, aut quod mouetur actu, aut quod aptitudine mouetur, ſicut dicitur riſibile, quod aptum eſt ridere: & vtroque modo mobile eſt paſſio, nec ſic in præſenti ſumitur. Tertio mobile dicitur, quod intrinſecum habet principium motus, & ſic ſumitur in præſenti, nec eſt paſſio, ſed paſſionũ principiũ. Ex his omnibus opinio Sancti Thomæ, immo etiam aliorum ſunt ſatis manifeſtatæ. Supereſt, vt dicam, quid mihi videatur. *Nota.*

Sentẽtia propria Authoris. Ego quidem reputo opinionem Sancti Thomæ valde probabilem, & amplectendã; tamen mihi videtur probabilius, non ens mobile, ſed ens naturale eſſe ſubiectum Phyſicæ. Et præterquam quòd Simplicius, & Auerroes videntur hoc dicere, ponunt enĩ, Philoſophum conſiderare res naturales; rationes noſtræ hę ſunt. Illud eſt ſubiectum, quod cum paſſionibus non facit prædicationes ridiculas, & fere idẽticas: ſed tale eſt ens naturale, non autem ens mobile. Nam dices bene, ens naturale eſt mobile, & mouetur, ſed quis dicet, ens mobile mouetur, ſeu ens mobile eſt mobile? Secundo, quia ſubiectum clarius debet exprimere radicem paſſionum: at ens naturale clarius radicem paſſionum exprimit: nam natura eſt principium motus; ens autem naturale, quod habet principium motus. *Prima ratio.* *2. Ratio.*

3 Ratio. Tertio, quia eſt multiplex illud mobile, vt dictum eſt, modo enim pro paſſione, modo pro principio paſſionis ſumitur; æquiuocatio autem obſcuritatem importat. Quartò, quia non exprimit principium quietis, quod explicatur per ens naturale; nõ enim ſufficit dicere, quòd ſatis ſit exprimere paſſionem poſitiuam: nam eodem modo poſſet dici, quod in definitione naturæ non oportebat dicere, natura eſt princium motus, & quietis, vt dixit Ariſtoteles. Propter hæc mihi talis ſententia probabilior videtur, quamuis in re non ſit diſcordia, cum omnia ſignificent idem, ob id apud Ariſtotelem modo ens mobile, modo corpus inuenitur eſſe id, circa quod Phyſica verſatur. Atque ſatis de quæſtione hac. *4. Ratio.*

De diuiſione Philoſophiæ Naturalis. Quæſt, III.

CIRCA tertium, de diuiſione Philoſophiæ naturalis, videtur mihi ſatis commoda illa, quam aſſignant Simplicius, & Themiſtius: nempe, hæc, quæ in Philoſophia naturali continentur, aut ſunt de principiis, aut de his, quæ ex principiis componuntur. de principiis omnium rerum naturalium, & de communibus eſt liber Phyſicorum: de compoſitis ſunt reliqui. Quæ autẽ componuntur ex primis, aut ſunt ſimplicia corpora ex aliis corporibus non conſtituta, aut ſunt compoſita, & mixta. Si ſimplicia ſunt, aut incorruptibilia, & ſic ſunt cœli, de quibus traditur in libris duobus prioribus de cœlo: aut corruptibilia, vt elementa, & de his agitur in duobus poſterioribus libris de cœlo; de his enim omnibus primo traditur, tamquam de ſimplicibus corporibus. De compoſitis vero, quia hoc omnibus eſt commune, nempe generatio, & corruptio; & non ſolum his, ſed etiam ipſis ſimplicibus elementis; ob id primo de generatione, & corruptione diſſeritur, poſtea de ipſis ſeorſum. Hæc autem compoſita, quædam inanimata, quædam animata ſunt. Primo de inanimatis agitur: deinde de animatis; atque inter illa, quædam ſublimia ſunt, quæ Meteora dicuntur, quæ ſupra nos fiunt, vt venti, pluuiæ, irides, halones, & ſimilia, de quibꝰ in libris Meteororũ; quædã ſubtus in intrinſecis terræ partibus, vt metalla, lapides, de quibus in libro de mineralibus. Animata autem quia animam habent communiter, prius de anima agitur in libris tribus de anima, & de quibuſdam ex anima procedentibus, videlicet de ſomno, vigilia, iuuentute, ſenectute, vita, morte, & ſimilibus, in libro, qui Parua naturalia dicitur, tractantur. Poſt hæc de ipſis animatis; atque horum quædam animalia, quædam plantæ. De animalibus in libro de Hiſtoria, & in libris de partibus animalium, & generatione ipſorum late diſſeritur. Tandẽ de plantis. Atque hæc eſt breuis ſumma librorum Ariſto. Nec intẽdimus modo determinare ordinem omniũ horum ſat. ſit, quantum ad præſens inſtitutum attinet, hos libros omniũ eſſe primos.

De procedendi modo. Quæſt. IV.

CIRCA modum procedendi naturalem Auerroes dicit eſſe maneriem diſciplinæ, & viam demonſtratiuam; per maneriem diſciplinæ intelligit facilem, ac familiarem procedendi modum, qualis eſt inductio, exemplum, definitio, diuiſio, ſyllogiſmus hypotheticus: per demonſtrationem vero intelligit triplex demonſtra-

ſtrationis genus: eſt enim demonſtratio ſigni, demonſtratio cauſæ, demonſtratio ſimpliciter. Demonſtratio ſigni eſt, quoties per ſigna, & effectus a poſteriori rem demonſtramus: demonſtratio cauſæ eſt, cum procedit demonſtratio per cauſam, ſed effectus iam notus fuerat ante ipſam cauſam: vt ſi quis Eclypſim prius cognoſcens, cauſam inquireret, & per hanc cauſam probaret effectum; talis demonſtratio ſolum oſtenderet cauſam, ſed non probaret, effectum eſſe: ob id dicitur demonſtratio cauſæ; at vero cum effectus non fuit ante cauſam cognitus, ſed tunc primum per cauſam ipſam cognoſcitur, dicitur talis demonſtratio ſimpliciter, quia effectū probat, & cauſam oſtendit; dicit ergo Auerroes, Philoſophum his omnibus demonſtrationibus vti, tamen frequentius demonſtratione ſigni, & cauſæ, quia effectus Phyſici ſunt notiores nobis ſuis cauſis. De iſta demonſtratione cauſæ diximus late 1. Poſte. Exiſtimo enim etiam cum effectus præcognoſcitur ante cauſam, demonſtrationem probare effectum eſſe, quia effectus ante cauſam cognoſcitur particulariter & non ita neceſſario; at cum per cauſam probatur, vniuerſaliter cognoſcitur, & neceſſario: & ad hoc fit ille regreſſus, vt effectum imperfecte cognitum perfectiſſime cognoſcamus: quamuis adhuc ſit diſtinguenda duplex demonſtratio: & quæ probat p̄ cauſam effectum aliquo modo ante cognitum, licet omnis demonſtratio ſit effectum eſſe probans, ſi per cauſam procedit. Hæc de modo procedendi.

De libris Phyſicorum Ariſtotelis, ac primo de eorum inſtituto, & ſubiecto corū.

Quæſt. I.

Vt igitur ad libros hoſce, quos primos omnium interpretandos ſuſcepimus, accedamus, tria ante ipſum textum breuiter perſtringamus; primum inſtitutum horum, alterum inſcriptionem, tertium diuiſionem. In inſtituto, & ſcopo horum librorum omnes interpretes conueniunt, nempe hic tradi communia principia, & paſſiones entium naturalium: oportet enim communia prius cognoſci particularibus: hæc autem communia, ſecundum Simplicium, ſunt materia, forma, reliquæ cauſæ, motus, locus, tempus.

Inſtitutū & ſcopus.

Sed dices, quod erit obiectum horum librorum? Dico, quod vnuſquiſque conſtituit pro obiecto horum librorum illud idem, quod ponit obiectum totius Phyſicæ; vnde ſecundum Albertum horum librorum obiectum eſt corpus mobile ſimpliciter; ſecundum Sanctum Thomam ens mobile; & nos conſequenter dicemus ens naturale ſimpliciter.

Subiectū 8. librorū Phyſicorū.

Dubitatur, quomodo idem obiectum poteſt eſſe horum librorum, qui ſunt pars Phyſicæ, & totius Phyſicæ? Hoc dubium mouit Albertus 1. Priorum, in principio; illic. n. dixit, ſyllogiſmum ſimpliciter eſſe obiectum illorum librorum, qui tamen ſyllogiſmus ſimpliciter pertinet ad totam Logicam; & reſpondet, ſyllogiſmum ſimpliciter duobus dici modis, vno modo ſimpliciter, ideſt, vniuerſaliter, vt comprehendit omnes ſuas ſpecies; & ſic ad totam Logicam ſpectat: altero modo ſimpliciter, ideſt, ſolum vt ſyllogiſmus eſt, & ſub ratione communi conſideratus, & ſic eſt obiectum illorum librorum. Conſequenter nos poſſumus idem dicere, ens mobile, ſeu corpus mobile, aut ens naturale poteſt conſiderari vniuerſaliter cum ſuis omnibus partibus, & ſic totius eſt Phyſicę obiectum: altero modo præciſe ſub illa ratione communi tantum; & ſic ad hos pertinet libros. Quamuis poſſet dici obiectum eſſe commune principium rei naturalis. non enim in omni parte Phyſicæ oportet dare aliquod obiectum compoſitum: nam in libris de anima obiectum eſt anima, in libro de ſomno, & vigilia, ſomnus, & vigilia, ſic etiam in aliis; ita in his cōia omnibus entibus naturalibus.

Dubium

Solutio.

Altera ſolutio.

De inſcriptione, & diuiſione horum librorum.

Quæſt. II.

Circa inſcriptionem, iſti libri inſcribuntur Græce περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως, i. de naturali auſcultatione: notādum eſt cū ex Themiſtio, & Cicerone 5. de Finib. & Aulo Gel. li. 20. c. 4. libros conſcriptos ab Ariſto. eſſe in duplici differentia: q̄dā erant conſcripti ſtylo, & modo procedendi vulgari, & communi, & facili, vt l. mediocriter eruditi poſſent percipere, ac ob id Exoterici dicti, quaſi p̄ oībus & externis cōſcripti. Alii erant libri profundiori ſtylo, & mō exactiori procedendi cōpoſiti, nēpe demōſtratiuo: & hi

& hi dicebantur auſcultatorii, quaſi attentione, & ſtudio indigentes, vt intelligerentur: & dicebantur Acroamatici: huiuſmodi ſunt libri Phyſicæ, & præſertim hi, ob id de naturali auſcultatione dicuntur. Notat Simplicius, quamuis iſte titulus poſſit vniuerſaliter Phyſicæ competere, tamen, quia communia omnium tractant, quæ reliqua virtute continent, peculiariter his attribuitur. hoc etiam dicit Albertus: Solent etiam ab Ariſtotele hi libri de motu dici, vt patet 2. Poſterio. cap. 12. & 1. Cœli. text. 38. quia, vt in hoc textu notat Auerro. maxima parte horum tractatur de motu, nempe a tertio incluſiue vſque ad vltimum librum.

Circa horum librorum diuiſionem, Adractus, quem citant Simplicius, & Themiſtius in præſenti, & ipſe Simplic. & Andrō. vt refert idem Simpl. in principio 5. Phyſicorum, & Eudem. vt meminit idem Simpli. in principio 6. Phyſico. Omnes hi in duas partes diuidunt hos libros, altera dicitur đ principijs, & hæc continet quinq; libros priores: altera de motu, & hæc continet libros tres poſteriores. In particulari autem, in primo libro de principiis intrinſecis agitur: puta materia, & forma; in ſecundo de extrinſecis, puta de agente, & fine; in tertio de motu, quia naturæ definitio fuit data ꝑ motum in libro ſecundo, & quia motus eſt de genere continuorum: tractatur etiam ibi de infinito. cum autem quæ mouentur ſint in loco, & motus ſit in tempore, agitur in quarto libro de loco, & tempore, & de vacuo, qđ rationem loci videbatur habere. De ſpeciebus vero motus, & de contrarietate ipſius traditur in quinto, & de quibuſdam communibus rerum naturalium, vt eſſe ſimul, eſſe continguum, conſequenter, & alia. In ſexto vero de partibus motus quantitatiuis diſſeritur, in ſeptimo vero, & octauo de principio extrinſeco motus. Hæc ex dictis authoribus colligi poſſunt.

Dubiū primum Poſſes dubitare, quare tertius, quartus, & quintus liber dicuntur de principiis, cum potius ſint de paſſione corporum, quæ eſt motus? Exiſtimo, eſſe dicendū, quia in his agitur de motu, vt eſt pars definitionis principiorum, nempe ipſius naturæ, ob id totum inter libros de principiis computatur. in reliquis tribus agitur de motu ſecundum ſe.

Dubiū ſecundū Dubitabis, nonne etiam in ſecundo libro tractatur de materia, & forma, cum natura non ſit aliud, quam materia, & forma? quo modo ergo tractatur de efficiente, & fine? Dico præcipue agi de efficienti, & fine, nam natura, quæ forma dicitur, habet rationem cauſæ efficientis, vt dicetur poſtea. Porphyrius vero, vt refert Simplici. in principio 5. Phy. tantum quatuor priores libros dixit eſſe de principiis, reliquos vero quatuor đ motu, quam ſententiam recipit Philoponus in præſenti. *Altera diuiſio*

Authoris ſententia. At ſi licet in hoc aliquid dicere, exiſtimarem, poſſe conuenientius dici, duos priores libros eſſe de principiis rerum naturalium; reliquos vero de motu, & de his, quæ motum ſequuntur; & hoc videtur ſentire Auerroes 1. Cœli. com. 38. vt diximus. Accedamus igitur tandem ad textum; interpretabimur autem verſionem antiquam, diuiſionem textuum ſequentes.

Tex. I.

QVoniam cognoſcere, ac ſcire contingit circa omnes methodos, quarum ſunt principia, aut cauſæ, aut elementa, ex horum cognitione: tunc enim putamus cognoſcere vnumquodque, cum cauſas primas cognouerimus, & principia prima, & vſque ad elementa: manifeſtum eſt quod & ea, quæ ſunt circa principia ſcientiæ, quæ de natura eſt, primum determinare tentandum.

Primi text⁹ expō. i. Philoponi. QVINQVE textibus primis continetur procemium horum librorum, quamuis Simplicius exiſtimet eſſe vniuerſale pro tota Phyſica: in primo textu manifeſtatur intentio, quæ co[illegible] in hac concluſione. Ante omnia oportet determinare principia ſcientiæ naturalis; hanc probat hoc ſyllogiſmo, vt bene dicit Philop. In omni Methodo, cuius ſunt principia, cauſæ, & elementa, intelligere, & ſcire contingit ex perceptione ipſorum principiorum, cauſarum, & elementorum; ſed naturalis ſcientiæ ſunt principia, cauſæ, & elementa; ergo ex eorum perceptione contingit ſcire: aggrediendum ergo eſt ipſa tractare.

Secūda Simplicij expoſitio. Nec mihi placet ſyllogiſmus Simplicii, non enim literæ conſonat. ſic enim ipſe cōponit; omnia habentia cauſas, principia. l. elementa ex ipſorum perceptione ſciuntur; ſed res naturales habent principia, cauſas, & elementa: ergo res naturales ex horum perceptione ſciuntur. prior videtur magis ad mentem Ariſtotelis.

Huius

Huius ſyllogiſmi maiorem ponit cum ſua probatione, quæ eſt per inductionem communem; omnes enim ſe arbitrantur ſcire, cum principia prima, cauſas primas, & vſque ad elementa cognoſcunt, minorem ſubiicet, quia, vt dicit Simplicius, tamquam per ſe notum accepit, res naturales habere principia. Hanc vero ſuppleuit Theophra. & probauit, quia omnia compoſita habent principia, res autem naturales compoſitæ ſunt, ſunt enim corpora.

Singulorum verborũ expoſitio. Sed conſideremus verba Ariſto. inquit, Cognoſcere, ac ſcire. Alexan. dicit, eſſe ſynonima, ac pro eodem accipi; Auerroes vero, & Simplicius dicunt diuerſa ſignificare; cognoſcere enim eſt genus comprehendens quamcumque cognitionem ſiue per cauſam, ſiue ſine cauſa, ſiue neceſſarium, ſiue non neceſſarium. At ſcire, cognitionẽ demonſtratiuam dicit: ponuntur autem iſta duo verba, vt vnum ſit velut appoſitio alterius, vt ſit ſenſus, contingit ſic cognoſcere, vt ſit ſcire. Sanctus Thomas per cognitionem intelligit eam, quæ per definitionem fit, per ſcire vero eam, quæ per demonſtrationem; tam enim in definitione, quàm in demonſtratione, cauſæ ſumuntur. Alterũ verbum eſt Methodos. quamuis autẽ Methodus pro quocunque habitu ſpeculatiuo, aut actiuo ſumatur, tamen hic, ſecundum Auerroem, pro arte quadam, & ratione ſumitur, ſecundum quam ea, quæ in ſcientia ſunt, traduntur; & in hac methodo oportet a cauſis incipere, vt dicit, quando eſt de re habente cauſas.

Quid intelligat Ariſto. p principia, cauſas et elemẽta. Sequuntur modo iſta verba; Principia, cauſæ, elementa; in quibus innumeræ ſunt expoſitiones; primas adducamus. Alpharabius, omnia hæc ad principia cognitionis refert, vt per principia dignitates communes, *1. Sñia.* per cauſas præmiſſæ peculiares concluſionis, per elementa maior, & minor extremitas intelligantur; ex horum enim cognitione ſcientia fit rei.

2. Sñia. Reliquæ autẽ expoſitiones ſunt de principiis rei, quæ in hoc conueniunt, vt ſenſus ſit Ariſtotelis; oportet ſcientiam rei procedere ex eius cauſis materialibus, formalibus, finalibus, aut efficientibus. licet autem iſte ſit ſenſus omnium, tamen quid per ſingula verba intelligere oporteat, non omnes eodem modo explicant.

Fuit igitur ſententia ſecunda Alexandri, vt refert Simplicius, per principia, efficientem cauſam intelligi, per cauſam, formalẽ, & finalem, per elementa materialem. & hanc ſententiam recipit Sanctus Thomas.

3. Sñia. Tertia ſententia fuit Auerrois, & Alberti Magni, per principia, cauſam efficientem, per cauſas finalem, per elementa materiam, & formam, quæ rem componunt, eſſe intelligenda.

4. Sñia. Quarta ſententia fuit Porphyrii, & Philoponi, quòd per principia, & cauſas idem intelligitur, nempe finalem, & efficientem cauſam; per elementa vero materiam, & formam. *5. Sñia.* Vltima ſententia eſt Simplicii, quæ mihi magis placet, vt per principia q.d commune intelligatur ad cauſas, & elementa; omnis enim cauſa, & omne elementum principium eſt, non è contra; per cauſas vero, extrinſecę intelliguntur, nempe finis, & efficiens; per elementa vero, intrinſecæ, materia, & forma, vt ſit ſenſus, oportet in ſcientia principia cognoſcere; hæc autem aut ſunt extrinſecæ cauſæ, efficiens, & finis, l. elementa, id eſt, intrinſecæ, materia, & forma & profecto, quod principium communiter ſumatur, patet ex concluſione, quam infert; oportet principia Phyſicæ determinare; vbi clarum eſt, quod ſaltem materiam, & formam intelligit, nam ab his incipit. *Nota.* Adhuc circa literam aduerte, quod loquitur diſiunctiue, vt vniuerſalior eſſet propoſitio, vt notat Philoponus; nam non omnes ſcientiæ omnes habent cauſas; quædam enim formam, quædam finem ſimul, quædã omnes hanent, in ſingulis autem cognitio fit ex perceptione earum cauſarum, ſeu principiorum, quæ habent.

Quid intelligat Ariſto. p principia prima, cãs primas, &c. Circa probationem maioris occurrunt verba explicanda, Principia prima, cauſas primas, vſque ad elementa. Auerroes enim non in eadem ſignificatione accipit hæc verba, in qua accipiebantur in ipſa maiori. nã per principia prima intelligit cauſas extrinſecas, efficientem, & finalem, remotas, & ſupremas; per cauſas primas intrinſecas materiam, & formam, remotas etiam. Per elemẽta vero omnes quatuor cauſas proximas: vt ſit ſenſus, Scire arbitramur, cum a cauſis primis, & remotis vſque ad ipſas proximas peruenimus. Dices tu, quæ ſunt iſtæ cauſæ primæ, & proximæ? Reſpondet, remotas eſſe, primam materiam, primam formam, primum efficiens, primum, ſeu vltimum finem: per materiam primam intelligit ipſam materiam ſecundum ſe, ex qua ſunt factæ omnes res naturales; materia vero proxima eſt cum his diſpoſitionibus induta, quæ ſunt peculiares ſingulis ſpeciebus; alia enim eſt materia lapidis, alia equi proxima; nam remota eiuſdem rationis eſt. Per formam primam intelligit

ſolam

ſolam formam, quæ cum materia facit cõpoſitam ſubſtantiam in communi: per proximam formam vero eam, quæ facit hanc. l. illam ſubſtantiam, puta animal, plantam, mixtum: per agentem primum, remotum, & vniuerſalem intelligit, qualis eſt primus motor: per propinquũ vero intelligitur agẽs particulare: idem de fine: oportet ergo ab ipſis ſupremis vſque ad particularia principia deſcendere.

Cõfutatio expoſitionis Auerrois. Hæc eſt expoſitio Auerrois, quæ mihi non placet, & merito refellitur ſic a D. Thoma, quia in tam breui contextu, & connexione verborum admittit tantam æquiuocationẽ. Quod ſi ipſe noluit admittere illa duo verba Cognoſcere, & ſcire eſſe ſynonyma, quia in ſcientia non debent admitti vocabula talia; multo minus profecto admittenda erãt æquiuoca.

Alexandri expoſitio. Alexander aliter intelligit; ſumit enim iſta pro principio cognitionis, vt primæ cauſæ dicantur dignitates communes: prima principia, intermediæ propoſitiones; elemẽta vero proximæ præmiſſæ concluſioni: ſciẽtiæ enim per hæc procedunt. Hanc expoſitionem non recipit Simplicius propter æquiuocationem verborum, & merito: cũ enim in maiori; accepta ſint principia rei, non oportuit in principia cognitionis mutare.

Confutatio.

Tertia Auctoris expõ. Propterea dico cum Simplicio, quòd manet eadem ſignificatio vocabulorum, ſed reſtricta, per illud, Prima: prima enim principia dicuntur quæcunque cauſæ cuiuſque generis, ſed ſupremæ: & declarantur per primas cauſas, quæ ſignificant extrinſecas ſupremas; & elementa, primas, & ſupremas intrinſecas, vt ſit ſenſus: tunc ſcire exiſtimamus, cum cauſas ſupremas, & immediatas non ſolum intrinſecas, ſed etiã extrinſecas cognoſcimus. Hæc circa litteram textus.

An quilibet artifex demonſtret per quodlibet genus cauſæ.
Quæſt. III.

Rõnes in cõtrariũ QVIA inter exponendum diximus, non omnem ſcientiam quodlibet genus cauſæ conſiderare, merito dubitatur, an ita ſit. & primo videtur, quòd Metaphy. nõ conſideret efficientem cauſam: Metaphyſicus abſtrahit a motu, at efficiens cauſa importat motum, non ergo pertinet ad Metaphyſicũ: maior eſt certa, minor probatur ex definitione: efficiens. n. eſt, vñ primo incipit mot⁹.

Secundo videtur, ꝙ conſideret materiã, materia eſt pars quædam entis, vt motum eſt, ergo pertinet ad Metaphyſicum. præſertim cum in 8. & 11. libro multa dicantur de materia. Tertio res Mathematicæ habent omnes quatuor cauſas, ergo Mathematicus vtitur quolibet genere cauſæ: antecedens eſt notum, nam res Mathematicæ ſunt formæ ſaltem habentes materiam intelligibilem; & cum non ſint a ſe, neceſſario habebunt cauſam extrinſecam. Quarto, ſunt multæ concluſiones Phyſicæ, quæ non probantur, niſi per vnum, aut alterum genus cauſę, vt notum eſt: ergo Phyſicus non ſemper cõſiderat quatuor gñra cauſarum. Hæc ſunt argumenta, quæ in hac parte, difficiliora videntur.

2 3 4

Opiniones circa Metaphyſicam. Circa hoc primum dicamus, quid ſenſerint Philoſophi antiquiores circa Metaphyſicam. Auerroes cenſet, ipſam ſolam vti fine, forma, & efficienti, ſed non materia: id ipſum Albertus. Alexander vero formam tãtum, & finem conſiderare aſſerit. Burleus dicit, duplicem eſſe Metaphyſicæ partem: alteram, quæ de intelligentiis tractat, & hæc materia non vtitur, bene tñ aliis tribus; alteram, quæ de communibus aliis omnibus entibus, & hæc materiam conſiderat. Hoc autem nõ recipit Paulus Venetus, ſed quòd nullo modo materia vtatur. Circa Mathematicam vero Auerroes ſola vti forma dicit, idem etiam Alexander. Hoc tamen reprehendit Simplicius: dicit enim etiam cõſiderare materiam, nam in Muſica numeri habent rationem materiæ, proportiones vero formæ. Alii dicunt Mathematicam non vti cauſa vlla, ſed procedere per quædã principia certiſſima, quæ nec cauſæ, nec effectus vere dici poſſunt: vnde ipſius demonſtrationes nec ſunt, quia, nec, propter quid, certiſſimæ tamen, & notiſſimæ ſunt. Hoc dicit Niphus: & videtur id concedere Paulus, licet non omnino: id etiam dicit Buridanus in proœmio Metaphyſi. & Procul. 1. clem. vbi dicit, demonſtrationes Mathematicas procedere per ſigna quædam. Hæc ſunt de opinionibus aliorum.

1 2 3 4

Opiniones circa Mathematicam.

1 2

Primum fundamentũ. Pro huius autem determinatione ſit primum fundamẽtum; tunc probamus per cauſam formalem cum medium demonſtrationis eſt alicuius extremi forma, licet accidat aliquando, quòd illa forma ſit efficiens vnius extremi. v. g. probatur, viuentia a ſe moueri, quia animam habent: eſt quidem demonſtratio per formam, quamuis anima ſit effectiuum principium illius motus, eſt tamen viuentium forma; & hoc ſæpe euenit, quoties

ties per ſubiecti formam,& naturam demō-ſtramus, quæ frequenter eſt cauſa effectiua proprietatum.

Aduerte autem, quod aliquando pro forma vtimur aliquibus rationibus intellectu diſtinctis, quę dicuntur habere locum cauſarum formalium, licet vere non ſint cauſæ, cum ſint idem realiter cum effectibus: dicūtur tamen cauſæ, quia dum intellectu ſeparantur, ſunt velut antecedentes alias rationes, ſicut eſſe actum independentem in eſſe eſt cauſa, quòd anima rationalis ſit immortalis, quamuis ſecundum rem hæc duo idē ſint cum ipſa anima: & hoc demonſtrationū genere demonſtramus de Deo, & de ſimplicibus rebus aliqua, quo frequenter vtitur Metaphyſicus, & ad genus cauſæ formalis reduci debet.

Secundū fundamentū. Sit ſecundum fundamentū, in quo oportet explicare duplicem materiam, nēpe ſenſibilem, & intelligibilem, quid ſit harū vtraque. S. Thom. enim, quem multi ſequuntur, per materiam ſenſibilem intelligit ſubſtantiam indutam qualitatibus elementaribus, calore, frigiditate, humiditate, ſiccitate, & ex his compoſitis: per materiam vero intelligibilem, intelligit ſubſtantiam ſola quātitate conceptam, quam Mathematicus ſpeculatur: hoc communiter dici ſolet. At vero quantum ad materiam intelligibilem, aliter mihi videtur dicendum nempe quòd quantitas ſola ſit materia intelligibilis. Attende autem, quòd Mathematicus non habet pro obiecto quantitatem, ſed figuras, & formas, quæ in quantitate fiunt: vt enim faber ferrarius, non de ferro, ſed de forma, quæ in ferro fit, agit: ita & Geometra, non de quantitate, ſed de figura in ea facta.

Ex quo fit, quòd multo aliter Phyſicus de quantitate tractet, & Mathematicus: Phyſicus enim de illa agit, vt eſt accidens quoddam corporis ſenſibilis: at Geometra de ea agit, vt materia, in qua figuræ ab ipſo conſideratæ inſiſtunt: ob id quātitas dicitur materia Mathematici.

At quia non accipit Geometra. l. Mathematicus hanc materiam, ſicut eſt in rebus, non enim ſic lineæ, & puncti, & ſuperficies ſunt, ſicut Mathematicus ſumit, ſed prius ꝑ imaginationem. l. intellectum illas ſeparat, & ſic abſtrahit, ac in ſic abſtractis figuras conſiderat: dicitur materia intelligibilis, quamuis (vt mihi videtur probabile) crediderim, ſimpliciter quantitates, materiam dici intelligibilem. Hanc ſententiam de materia intelligibili docuit Albertus in c. 1. Phyſicę, & eſt valde notanda. Materia igitur Mathematica eſt quantitas ſic intellectu percepta, ſicut materia Phyſica ſunt accidentia ſenſibilia, in quibus res Phyſicæ ſunt, vt a Phyſico conſiderantur.

Tertiū fundamentū. Sit tertium fundamentum: quemadmodum Phyſicus materiam ſuam conſiderans probat ꝑ eam aliquas ꝓprietates ex ipſa ꝓuenientes rebus, quarū eſt materia: ita Mathematicus ꝓbat ēt ꝑ ſuā intelligibilē materiā aliqua, quæ ab ipſa figuris inſunt. & hoc ꝓfecto eſt certiſſimū: nā ꝙ figura ſit in duas partes æquales diuiſibilis a Mathematico ꝓbatur, & nō niſi per quantitatem ipſam.

Prima cōcluſio. His ſuppoſitis, ſit prior concluſio. Metaphyſica non probat per efficientem cauſam, probat tñ ꝑ agentem. eſt. n. differentia inter efficiens, & agens, nam efficiens dicitur id, quod motu agit, agens vero, quod ſine motu, ſed actione ſolum immanēti: Phyſici eſt cōſiderare cauſas efficientes, at Metaphyſici agentes; vnde Metaphyſicus conſiderat cauſam primā, vt diſponētē, vt gubernantē oīa, & vt ab ea omne deriuatur eſſe, ſed non vt mouentē, & producentem cuncta motu cœlorum, hoc enim Phyſici eſt: vnde S. Tho. in præſenti dicit, Metaphyſicum conſiderare cauſas finales, formales, & agentes.

2. Concluſio. Secunda concluſio. Mathematicus frequentius per formam procedit, ideſt, probando paſſiones, per ipſarū formas. l. ſubiectorū; præcipue enim figuras cōſiderat, & ꝑ ipſas probat: aliquando etiam per materiam ſuam aliqua demonſtrat, vt diximus.

Reſpōſio ad argumēta. Reſpondeamus ad argumenta, in quorū ſolutione, quæ ſuperſunt, explicabuntur. *Ad primum.* Ad primum ſolutio patet ex dictis: admittimus eñ non conſiderare efficiētes cauſas, cōſiderat tñ agētes. *Ad ſecūdum.* Ad ſm reſpōdet Albertus, materiam conſiderari à Metaphyſico tanquam entis partē, nempe, vt potētia eſt, & ſm aliquot attributa, ſed non vt cauſa eſt, & ꝑ ipſā probet. At contra hoc eſt argumentum: nā ab Ariſtotele conſideratur. 12. Meta. ca. 4. vt oīum rerū prædicamentalium principium. Docet. n. eadem eſſe entium principia, quorum vnū eſt materia: ergo poterit demonſtrare ꝑ ipſam, tanquā per principiū, aliquid de ipſo ente in decē ꝑdicamenta diuiſo; & ita mihi videtur, ſalua pace Alberti. Vñ dico, ꝙ Phyſicus probabit per materiā, vt motui ſubiicitur, ſed non ita Metaphyſicus, niſi in quantum eſt principium ipſius eſſe.

Ad tertium. Ad tertium negari non poteſt, res Mathematicas habere quatuor cauſas, ſed non vt Mathematicæ ſunt, quia Mathematicus conſiderat ſuas figuras in facto eſſe, & non ſecundum quod fiunt, aut fieri poſſunt,

ſunt, ob id abſtrahit ab efficiente, & fine: nam ſi productionem illarum non contemplatur, nec efficientem, nec finem opus erit ſpeculari: hæ enim cauſę ad productionem, & actionem rerum conuenire ſolent; quod ſi materiam cōſiderat intelligibilem, hoc non vt alicuius mutationis principium eſt, ſed vt in tali materia formæ illæ ſuſtentantur.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur, quòd Phyſic⁹ a toto genere vtitur quatuor generibus cauſarum; quamuis non per quatuor has cauſas ſingulæ concluſiones Phyſicę probentur: aliquando enim id fieri poteſt, ſed non eſt opus; ſat eſt ſi quaſdam per hanc, quaſdam per illam cauſam Phyſicus probet.

An ad rei perfectam cognitionē opus ſit omnes eius cauſas cognoſcere. Quæſtio IIII.

Rōnes in cōtrariū 1 VTILE eſt hoc examinare, vt intelligamus propoſitionem textus, ſcientiam eſſe per principia, cauſas, & elementa. & quod non ſit opus ad ſcientiam perfectam omnes cognoſcere cauſas, probatur primo: definitio explicat rem, at definitio conficitur ſufficiēter ex materia, & forma, vt dicitur 8. Metaphy. cap. 3. ergo ad perfectam rei cognitionem non erit opus omnes cauſas cognoſcere.

Secundo, demonſtratio facit perfectam rei ſcientiam: at demonſtratio per vnicum genus cauſæ procedere poteſt, vt notum eſt: non ergo omnes cauſæ cognoſcendæ ſunt.

Tertio, ſi res non cognoſceretur perfecte, niſi omnibus ipſius cognitis cauſis, ſequeretur quod nulla ſcientia perfecte faceret cognoſcere rem; quia non tradit quælibet ſcientia omnes ſui ſubiecti cauſas vſque ad vltimam.

Prima opinio. Nota. Circa hanc quæſtionem Paulus Venet⁹, quem communiter multi ſequuntur, diſtinguit duplicem eſſe cognitionem, ſimplicē, & complexam: Simplicem, qua res ſimplici notitia. l. definitiua cognoſcitur: complexam, qua res per propoſitionem cognoſcitur: vtraque dupliciter dici poteſt perfecta ſimpliciter, & ſecundum genus: illa dicitur ſimplex cognitio ſimpliciter perfecta, qua res ſecundum eos omnes conceptus cognoſcitur, qui de re formari poſſunt eſſentialiter, vt quod eſt homo, quod eſt animal, quòd corpus, quod ſubſtantia, ꝙ conſtat materia, & forma, & ſimilia; illa ſimplex dicitur ſecundum genus, qua res ſimplex ſecundum aliquem gradum cognoſcitur, nempe vt homo, aut vt animal; Similiter complexa ſimpliciter perfecta eſt, cum omnia prædicamus de re, quæ ei competūt, ſiue eſſentialia, ſiue accidentalia; ſecundum genus vero, cum cognoſcitur res ſecūdum aliquod prædicatum, puta homo, quòd eſt riſibilis, aut diſcurſiuus.

Reſpondetur igitur primo: ad ſimplicem rei notitiam ſimpliciter perfectam oportet cognoſcere omnes cauſas per ſe rei tam intrinſecas, quàm extrinſecas rei.

Dicit ſecundo; ad cognitionem ſimplicē perfectam ſecundum genus, ſufficit cognoſcere definitionem rei eſſentialem.

Dicit tertio: ad cognitionem completam perfectam ſimpliciter, omnia ipſius prædicata eſſentialia, accidentalia, cauſas per ſe, per accidens, vltimas, propinquas, & partes oportet cognoſcere.

Dicit quarto: ad complexam perfectam ſecundum genus, id eſt, ad aliquam vnam propoſitionem de re ſufficit cognoſcere omnes cauſas vnius generis, aut efficientes, aut alias quaſuis a proxima vſque ad primā, & immediatam; ſic enim eſt perfecta demonſtratio.

Hæc ſententia, & opinio Pauli Veneti eſt communis, & vera; tamen non videtur mihi adeo neceſſaria illa diſtinctio notitiæ perfectæ in ſimpliciter, & ſecundum genus; nam abſolute concedenda eſt notitia rei perfectæ, quæ in ſcientia quauis traditur; & res dicenda eſt perfecte cognoſci, cum omnia ea cognoſcuntur, quæ de illa re in ſcientia, ad quam ſpectat, traduntur; perfecte enim cognoſcitur equus, cum omnia, quæ Phyſicus de ipſo dicit, percepta ſunt: quòd ſi de illa generali rei cognitione loquamur, vt loquitur Paulus, non dubium eſt rem cognoſci perfecte, cum omnia, quæ ad ipſam vtcumque ſpectant, cognoſcuntur: & tunc non per vnam ſcientiam contingit rem vnā perfecte cognoſcere, ſed per varias; vt homo ſecundum naturæ partes, & paſſiones à Phyſico cognoſcitur, ſecundum quod ens, ſubſtantia, & ea, quæ ab his procedunt, à Metaphyſico, ſecundum virtutes, & actus humanos a Morali, ſecundum quantitatum dimenſiones a Mathematico, ita vt omnes ſcientiæ ſimul perfectam rei, & vniuerſalem cognitionem faciant, non tamen quælibet per ſe, vt dicit Iandu. q. 3. *2. opinio.*

Vnde nihil differimus a Paulo, niſi in hoc ꝙ cognitio, quæ de aliqua re per vnā ſcientiā habetur, abſq; addito vocetur pfecta.

Ad

Solutio argumẽtorum. Ad argumenta vna eſt reſponſio, quòd illa probant ſcientiæ perfectionem, quæ eſt ſecundum ſingulas ſcientias, & modos ſciẽdi, ſed non vniuerſalem hanc, de qua loquimur.

Dices, de qua loquebatur Ariſtoteles in ſua maiori? Dico, de perfectione cuiuſlibet ſcientiæ totalis, non huius. l. illius demonſtrationis, ſed totius habitus ſpecifici: & in hoc habitu, prius ordine doctrinæ proceditur à ſupremis cauſis illius ſcientiæ vſque ad proximas, qui modus eſt compoſitiuus. At in ſingulis ſcientiæ demonſtrationibus à cauſis proximis vſque ad ſupremas reſoluendo procedimus: ob id, 8. Metaphy. cap. 4. de tali modo procedendi, dixit Ariſtoteles, quòd prius eſt danda cauſa proxima, & particularis. At in præſenti de ordine totius ſcientiæ à primis dicit eſſe incipiendum.

Tex. II.

INnata autem eſt ex notioribus nobis via, & manifeſtioribus ad manifeſtiora naturæ, & notiora: non enim ſunt eadem & nobis nota & ſimpliciter. Quapropter neceſſe eſt ad hunc modum procedere ex immanifeſtioribus quidem naturæ, nobis autem manifeſtioribus ad manifeſtiora naturæ, & notiora.

Prima expoſi. S. Thomæ, et Philoponi. SANCTVS Thomas hos quatuor ſequẽtes textus de ordine procedendi circa principia interpretatur, quod idẽ dicit Philop. quamuis varius, & incertus ſatis in hoc. Secundum igitur hos doctores ſenſus Ariſtotelis eſt, poſtquam dixit eſſe à principiis incipiendum, conſtituit, qualiter à principiis oportet incipere, ac dicit, ab vniuerſalioribus, & confuſis incipiendum eſſe principiis, vſq; ad particularia.

Quod ſic probat: à notioribus nobis eſt ſecundum naturalem viam incipiendum: at vniuerſaliora ſunt nobis notiora ſingularibus, ideſt, minus vniuerſalibus, ergo ab his eſt incipiendum.

1 Minorem probat triplici exemplo: primũ à toto ſenſibili: totum enim integrale notius eſt ſenſui, quàm ſuæ partes: at vniuerſaliora ſunt ſicut totum quoddam, quia multa, vt partes, continent: ergo ſunt nobis notiora.

2 Secundo, à toto definibili: notius enim eſt nobis definitum homo, quàm ſuæ partes, animal, rationale: at vniuerſaliora ſunt vt totum quoddam.

Dices quomodo homo, & definitum dicitur notius partibus, cum partes ſint vniuerſaliores, nempe genera, & differentiæ, quæ dicuntur notiora? Reſpondetur, poſſe hæc dupliciter conſiderari, & vt partes conſtituẽtes ſunt, & ſic minus notæ dicuntur. l. vt tota quædam vniuerſalia ſunt, & ſic notiora ſunt. *Dubiũ.*

3 Tertium exemplum. l. ſignum à pueris, quibus vniuerſalia ſunt notiora: primo eñi vocant omnes viros patres, & omnes fœminas matres. ita exponunt S. Tho. & Philop.

Diſcrimen inter D. Thomã, & Philoponũ. Quamuis in vno differant. S. Tho. enim per vniuerſalia, & confuſa, intelligit vniuerſalia prædicando, vt ſunt genera, at Philop. id reiicit dicens, iſta eſſe obſcura, & pueris (quorum exemplum Ariſt. ponit) ignota: ſed per confuſa, & vniuerſalia intelligit Philop. indiuidua vaga, vt aliquod ens, aliquod corpus, aliquod viuens: hæc enim ſunt notiora: differunt autem ab ipſis vniuerſalibus, nam vniuerſalia naturas quaſdam communes immediate ſignificãt, vt animal ipſum animal. At vaga iſta ipſa ſingularia indiuidua ſignificant, confuſe tamen, & indiſtincte, vt aliquis homo hunc. l. illum confuſe ſignificat: ita Sanctus Thomas, & Philop.

Secũda expoſitio Simplicij, &c. At Simplicius, Themiſt. Theophraſt. & Auerro. volunt, vt hic Ariſtoteles velit methodum, & inſtrumentum indagandi principia aſſignare: nam cum dixiſſet à principiis eſſe incipiendum, poſſet merito dubitari (cũ principia non habeant principia, per quæ ꝓbentur) quæ methodus erit indagandi principia? & hanc tradit in præſenti textu, nempe à ſigno, & à poſteriori, qui modus eſt à notioribus nobis.

Tex. III.

SVnt autem primum nobis dilucida, ac manifeſta confuſa magis: poſterius autem ex his nota fiunt elementa, & principia iis, qui diuidunt hæc.

AT quia poſſet quis dicere, quæ ſunt iſta nobis notiora: reſpondet eſſe confuſa magis. Per confuſa autem omnes hi intelligũt compoſita ſenſibilia, per quæ principia oſtenduntur, nam ipſe Ariſto. per generationem, & mutationes ſenſibilium compoſitorum indagat ſtatim materiam, & formam, & per effectus ipſorũ cauſæ indagari ſolent; atque iſta expoſitio mihi placet.

Singulorum verborũ expoſitio. text. 2. et 7.

Literam conſidera, Innata, ideſt, naturalis, non arte, ac doctrina acquiſita. Eſt enim modus cognoſcendi noſter, quem nullo magiſtro habemus, à nobis notioribus ad nota natura procedere.

Via, ideſt, modus, methodus, ac demonſtratio, ſecundum quam ignota nobis quærimus.

Natura, non hic naturam ſumit, ſicut in præcedenti textu, cum dixit ſcientiam de natura: illic enim pro re naturali ſumpſit habenti in ſe principium motus, hic autem ꝑ ipſa rei ſubſtantia, vt id dicatur notum natura, quod ſecũdũ ſe cognoſcibile eſt: & notius natura, quod ſecundũ ſe cognoſcibilius eſt, quamuis nobis non ſit ita notum: & hoc notum natura vocat etiam notum ſimpliciter: dicit enim, non eſſe eadem nota nobis, & nota natura, ideſt ſimpliciter; hoc autem poſtea examinatur.

Confuſa S. Tho. vt diximus, intelligit vniuerſalia in prædicando. Philop. ſingularia vaga. Alexan. dignitates vniuerſaliſſimas. Alii, vt refert Simplicius, quæſtiones communes, vt in ſequenti capite proponũtur: nempe, an principia ſint plura, l. vnum, & ſimilia. Simplicius vero, & Themiſt. & reliqui, quos ſupra diximus, compoſita ſenſibilia.

Qui diuidunt hæc, ideſt, diuidentibus cõfuſa, & compoſita ſunt nota ipſa principia: ꝑ diuiſionem intellige reſolutionem effectus in cauſam, & compoſiti in ſua componentia; tali enim reſolutione nota fiunt principia.

Tex. IV.

QVapropter ex vniuerſalibus ad ſingularia procedere oportet. totum enim ſecundum ſenſum notius eſt; vniuerſale autẽ totũ quoddam eſt: multa enim comprehendit, vt partes, vniuerſale.

Prima expoſitio.

QVAMVIS in textibus duobus præcedentibus, omnes illi conuenerint, tamẽ in hoc quarto, & quinto variãt: vult eñ Simplicius, vt adhuc in his fiat ſermo de via demonſtrandi, & inferat quòd ex vniuerſalibus ad ſingularia ſit procedendũ, quia illa ſint nobis notoria, vt oſtendit triplici ſigno ſuperius explicato.

Per vniuerſalia autem intelligit, ſecundũ Simplicium, idem, quod per confuſa, nempe ipſa compoſita, quippe in compoſito multa comprehendantur.

Per ſingularia vero ipſas cauſas, q͂ ſicut ſingularia indiuidua à ſe habent eſſe, ita & cauſæ: atque videtur iſta cõmoda expoſitio.

2. Expoſ.

At vero Themiſt. & Theophra. volunt, vt aliud fiat in his duobus textibus, nam cum intentio ſit propoſita in primo, & modus demonſtrãdi in ſecundo, & tertio; nũc in quarto, & quinto proponitur ordo doctrinæ: cum enim iam via indagandi principia ſit poſita, ſupereſt, vt tradatur à quibus principiis ſit incipiendum.

Et dicit, ab vniuerſalibus ad ſingularia, id eſt, à principijs communibus vſque ad proxima, vbi per vniuerſalia, principia communia, per ſingularia, proxima oportet intelligere. Quòd autem ab vniuerſalibus ſit incipiendum, probat, quia nobis ſunt notiora.

Ac ſic continuari debet iſte textus cum præcedenti; cum enim illic viam doctrinæ, & demonſtrandi à notioribus nobis eſſe docuiſſet, ac ob id à confuſis. Dicit etiam in ordine doctrinæ ab vniuerſalibus incipiendũ, quia etiam hæc ſunt notiora nobis, vbi aliud per vniuerſalia, aliud per confuſa intelligi vides. Atque hæc expoſitio ſine dubio eſt admodum conueniẽs, quàmuis & reliquæ ſint probabiles, & bonæ.

Poſtea explicatur triplici ſigno, vniuerſalia eſſe notiora nobis: primũ eſt ex toto ſenſibili, quod ſuis partibus notius eſt: cauſæ autem vniuerſales ſunt, vt totum quoddam, ac multa, vt partes, includunt, quæ ſunt cauſæ inferiores, & ipſa proxima principia.

Tex. V.

PAtiuntur autem hoc idem quodãmodo, & nomina ad rationem: totum enim quoddam, & indiſtincte ſignificant, vt circulus: definitio autem ipſius diuidit in ſingula. Ac pueri primum quidem omnes viros patres appellant, & matres fœminas: poſterius autem determinant horum vtrunque.

ALIIS duobus ſignis explicat, vniuerſalia nobis notiora, quæ ſuperius explicauimus. Solum eſt hic aduertendum, pueros vocare omnes viros patres, potius phantaſia, quàm vſu intellectus, non enim illud eſt vniuerſale, ſed vagum ſingulare, quãuis Auerroes videatur dicere, hoc eſſe per intellectum: ſed non ita eſt dicendum.

An vniuerſalia ſint nobis notiora ſingularibus? Quæſt. V.

De quibus agẽdum.

NON minus difficilis, quàm communis in hoc loco ſe nobis offert difficul

tas de primo cognito: explicandus erit primo quæſtionis titulus, & punctum difficultatis oſtendendum: poſtea quid viri doctiſſimi ſenſerint, proponemus, ac tandem quid in hoc ſentiendum ſit, vt probabilius viſum fuerit, determinabimus.

Titul. q̄onis explicatio. *Nota primo.* Aduerte igitur, quòd non hic queritur, quod ſit obiectum intellectus: hoc enim ſecundum omnium ſententiam, eſt ens, vt enim viſus in colorem, auditus in ſonum, vt in propria obiecta feruntur, ita intellectus in id, quod eſt: ſed quō eſt, cum multi ſint entium gradus, quidam communes, quidam minus communes, petitur, qui ſint primo ab intellectu noſtro cogniti, an communes, an minus communes.

Nota ſecundo. Aduerte præterea, vniuerſale ſumi, aut ꝓ vniuerſali in cauſando, aut pro vniuerſali in prædicando: vniuerſale in cauſando eſt cauſa, quæ plures affectus differentes ſpecie ꝓducit, concurrendo cum cauſis particularibus, vt Deus, intelligentiæ, & cœli: & talia ſunt difficillima cognitu, nec de his eſt ſermo. Vniuerſale in prædicando eſt id, quod de multis prædicatur, vt ſpecies, genera.

Et adhuc iſta dupliciter ſumuntur, aut ꝓ ſecunda intentione, quæ dicuntur vniuerſalia Logica, nec ſic de iſtis eſt ſermo, aut pro prima intentione, nempe pro ipſa natura, quæ dicitur genus, aut ſpecies, vt homo, animal, viuens, & de his eſt ſermo, quæ vniuerſalia dicuntur in re, Logica poſt rem, in cauſando vero ante rem, quomodo loquitur Philop. hic & Albertus. Dubium igitur eſt de vniuerſali in re: an primo cognoſcatur à nobis animal, quàm homo, & communius, quàm particularius.

Nota tertio. Aduerte præterea, notitiam eſſe duplicē; alteram quidem confuſam, alteram diſtinctam, confuſa dicitur cognitio totius, non cognitis ipſis partibus, vt qui hominem cognoſceret per aliquod accidens, non per partes naturæ ipſius, haberet cognitionem confuſam. Diſtincta vero eſt cognitio totius per ſuas partes, vt qui hominem cognoſceret ꝑ animal rationale, aut per rationalem animā, & corpus, diſtincte cognoſceret.

Confuſa autem duplex eſt, ſecundum quod duplex eſt totum: eſt enim totum actuale, & totum potentiale: totum actuale eſt res reſpectu partium eſſentialium, materiæ, & formæ l. generis, & differentiæ; totum potentiale eſt ſuperius reſpectu inferiorum, quæ dicuntur partes potentiales, illæ vero actuales: eſt ergo confuſa actualis, cum totum aliquod non per ſuas eſſentiales partes cognoſcitur, & huic correſpondet ſua diſtincta actualis, cum totum per ſuas eſſentiæ partes cognoſcitur: eſt etiam confuſa potentialis, cum vniuerſale non per ſua inferiora cognoſcitur; cui reſpondet diſtincta potentialis, cum vniuerſale per ſua inferiora cognoſcitur.

Nota quarto. Attende igitur, quòd non eſt quæſtio, an ad diſtinctam actualem alicuius cognitionē, opus ſit ab vniuerſalioribus procedere, nam ſecundum omnes, cognoſci non poteſt quidquam per definitionem, niſi præcognoſcendo vniuerſaliora genera. & ita à ſupremo illius rei incipere oportet. Nec eſt quæſtio, an ad cognitionem diſtinctam potentialem alicuius ſuperioris incipiendum ſit à particularibus; nam ſecundum omnes diſtincte non cognoſcitur ſuperius potentiali notitia, niſi per inferiora. Nec eſt quæſtio ſimiliter, an diſtincta notitia ſit poſt confuſam, nam compertum eſt, primas omnium notitias in nobis fuiſſe confuſas actuales, quibus res per accidētia ſua, & proprietates, incepimus cognoſcere, & de his eſt quæſtio. An confuſa actualis vniuerſalioris ſit prior, quàm particularis, & ſingularis. Ideſt propoſita re ſingulari ſenſui, Petro nēpe, ſub qua ratione prius ab intellectu fuit cognitus, an quòd Petrus, quòd homo, quòd animal, & quòd viuens, à ſingulari incipiendo: vel contra, prius quod viuens, & quòd magis vniuerſale: ſumimus autem hic ſingulare, pro indiuiduo, & pro minus vniuerſali.

Opiniones. *Prima opinio.* Sic quæſtione ꝓpoſita, quatuor inter Latinos inuenio præcipuas opiniones. Prima eſt Burlei, & Buridanæ hoc loco, quem ſequitur Gregorius 1. Sent. diſt. 3. q. 3. ar. 2. & Duran. 2. ſen. diſt. 3. q. 7. Hi aſſerūt primum, quòd intellectus cognoſcit eſſe ſingulare ipſum indiuiduum, quòd primo obiicitur ſenſui, vt primum ſenſatum ſit primum cognitum.

1. Ratio. Rationes huius opinionis hæ ſunt præcipuæ: prima eſt Durandi: id quod ab intellectu primo percipitur, debet antecedere actū intellectus, at vniuerſale non eſt ante actum intellectus, ergo non eſt id, quod primo percipitur, erit ergo ſingulare.

2. Ratio. Secunda ratio eſt Gregorii: vniuerſale fit per abſtractionem à ſingularibus, in quantū intellectus percipit ſimilitudinem illorum, ergo intellectus primo cognoſcit ipſa ſingularia.

3. Ratio. Tertia ratio eſt Burlei Nullus poteſt imponere nomina rebus, niſi cognoſcat ipſas: at intellectus imponit nomina ſingularibus, vt patet, ergo cognoſcit ipſa.

4. Ratio. Quarto. Senſus non diſcurrit, at ſunt diſcurſus

ſcurſus ſingulares, vt patet in ſyllogiſmis expoſitoriis: erit ergo id munus intellectus: ergo cognoſcit ſingularia, & cum ſint, quæ primo occurrunt: erunt primo cognita.

5. Ratio. Quinto. Ens eſt obiectum intellectus, ergo quo magis ens, magis percipietur ab intellectu; at ſingulare eſt magis ens, cũ includat vniuerſalia, & amplius ſcilicet, conditiones indiuiduantes, ergo magis eſt intellectũ. Hæc pro hac opinione.

2. opinio Eſt ſecunda ſententia, quæ adſcribitur Scoto. 1. Sen. diſt. 3. q. 2. Supponit, intellectũ primo vniuerſalia cognoſcere, ac dicit, min⁹ vniuerſalia eſſe nobis notiora magis vniuerſalibus: vnde primo ſpecies eſt cognita, poſtea genus.

Prima Ratio. Huius ſententiæ eſt primum argumentũ diſcipulorum eius. Vniuerſale eſt perceptũ à ſimilitudine reperta in ſingularibus, ſed maior ſimilitudo eſt inter indiuidua eiuſdem ſpeciei; ergo illorum vniuerſale erit primo cognitum.

2. Ratio. Secundo. Vniuerſaliora pertinent ad poſteriores ſcientias, vt ens ad Metaphyſicam: ergo ſunt ipſa vltimo cognita.

3. Ratio Tertio. Cauſæ naturales non impeditæ producunt effectum perfectiſſimum, quem poſſunt. Sed phantaſma ſingulare oblatum intellectui eſt cauſa naturalis ad producendum ſpeciem, & cognitionem: ergo producet perfectiſſimam ſpeciem, quam poterit, nempe ſpeciei ipſius, non autem generis primo.

3. opinio. Tertia ſententia eſt S. Tho. 1. p. q. 85. ar. 3. & cap. 1. opuſc. de ente, & aliorum; hæc eſt fundatur in duplici concluſione. Prior eſt.

Prima concluſio. Ens eſt primo cognitum ab intellectu noſtro.

Nota. Vbi aduerte, ens dupliciter poſſe ſumi: vno modo, vt commune decem prædicamẽtis ſignificans immediate ipſa decem rerum genera, & ſic non ſumitur in præſenti. Altero modo, vt ſignificat immediate quamcunque rem, ſiue ſingularem, ſiue non: & adhuc dupliciter, aut tranſcendenter, vt ſe extẽdit ad quamcumque rem cuiuſque modi; aut vt ſe extendit ad res ſenſibiles, & ſenſibus ſubiectas, & tale ens eſt obiectum intellectus pro iſto ſtatu, quo ſenſibus eſt alligatus; & vocatur à quibuſdam ens concretum quiditati ſenſibili, & tale eſt, quod ſecundum S. Tho. primo occurrit intellectui noſtro.

Secũda cõcluſio. Poſterior concluſio. Quo vniuerſaliora ſunt, & propinquiora enti, ſunt nobis notiora; vnde primo genus, vltimo ſpecies vltima cognoſcitur.

1. Ratio Ratio huius ſententiæ prima eſt: id, quod eſt in pura potentia non peruenit ad vltimũ actum, niſi per actus intermedios, ſicut materia prima non peruenit ad formam perfectam ſpeciei niſi per intermedias. Embrio enim prius viuit vitam plantæ, poſtea vitam animalis, tandem vitam hominis, vt dicitur 2. de gene. anima. cap. 3. at intellectus in rõne cognitionis eſt in pura potentia, ergo non peruenit ad actum ſpeciei cognoſcendæ, qui eſt perfectiſſimus, niſi per actus ſuperiorum generum; ſunt ergo prius cognita vniuerſaliora.

2. Ratio Secundo. Illud vniuerſale prius cognoſcitur ab intellectu, cuius ſingulare prius mouet ſenſum; at ſingulare vniuerſalioris prius mouet ſenſum, vt hoc ens, quam hoc corpus & hoc corpus, quàm hoc animal prius videtur, vt patet in viſis à longe; ergo ſimiliter erit in intellectu.

3. Ratio Tertio. Quæque potentia primo percipit ſuum obiectum; at obiectum intellectus eſt ens, ergo primo erit ab intellectu cognitum. Hæc pro Sancto Thoma.

4. opinio Quarta ſententia eſt quorundam Modernorum, qui non eſſe ſemper vnum ordinem dicunt. l. ab vniuerſalioribus. l. à particularioribus, ſed ab his, quorum accidentia magis ſentiuntur; vnde aliquando vniuerſaliora ſunt priora, vt viuẽs, animal, quàm equus aliquando poſteriora, nam vt dicitur 7. Meta. cap. 8. Equus, & aſinus habent vnum cõmune genus præter animal, ſed id eſt, incognitum. Hæ ſunt præcipuæ Latinorum ſententiæ.

Auicennæ opinio Inter Arabes vero, Auicenna 1. Meta. ca. 6. ens, & rem dicit eſſe primo impreſſa in anima, vnde colligitur, vniuerſaliora eſſe primo cognita.

Aliquorum Græcorũ opiniones. Inter Græcos non video hanc quæſtionẽ agitatam; videntur tamen omnes dicere, vniuerſalia cognoſci per abſtractionem ab inferioribus, vnde inferiora prius ſunt cogni ta, vt patet apud Ammon. in præfatione Porphyrii, & Themiſt. 1 Poſte. cap. 30. & 36. & Philop. in præſenti. & 1. Poſte. cap. 33. at talis cognitio eſt diſtincta potentialis, de qua non eſt controuerſia, quin ab inferioribus incipiat.

Primũ fundamẽtum. Sit igitur pro determinatione primò aduertendũ. Duplex eſt vniuerſale, & in cõplexũ, quale eſt cõe prædicatũ. & complexum, qualis eſt vniuerſalis propoſitio; & ſicut illa duplex notitia cõfuſa, & duplex diſtincta fuit ſupius data ꝓ incõplexo, ita ẽt põt dari ꝓ cõplexo. tũc.n. diſtincte actualiter cognoſcitur propoſitio, cum per ſuam cauſam cognoſcitur; tunc confuſe cum à poſteriori. Simi-

Similiter diſtinctè potētialiter cognoſcitur, cum per inductionem ſuorum inferiorum cognoſcitur: tunc confuſe potentialiter cum ſine inferioribus. At cum incomplexa notitia ſit in nobis prior quam complexa, ac de primo cognito abſolute ſit ſermo, de incōplexo vniuerſali hic diſputatur.

Secundū fundamētum. Aduertendum eſt ſecundo, quòd intellectus noſtri duplex poteſt ſtatus conſiderari, alter naturalis, cum priuatus eſt omni ſcientia, & primo per ſenſum incipit intelligere: alter eſt perfectus, cum iam ſibi ſcientiam, & cognitionem comparauit vniuerſalium. Nos non loquimur de ſtatu poſteriori; quia cum quis iam ſcientias habet vniuerſalium, poteſt pro arbitrio in ſingularibus genus. l. ſpeciem primo aduertere: loquimur autem de primo ſtatu; & quæritur, vtrum primo ſit cognitum vniuerſalius, an minus vniuerſale, quod alii dicunt ſub his verbis, via originis, vtrum ſit primo intellectum à nobis inter vniuerſalia. & ſic eſt determinanda præſens diſputatio.

Tertiū fundamentū. Aduertendum eſt tertio, cum intellectus non intelligat, niſi ſenſu miniſtrante phantaſmata ſenſibilia; illud primo intellectum erit, cuius phantaſmata magis ſenſata ſunt, ideſt, cuius accidentia ſenſus magis mouēt. Sed difficultas eſt adhuc; quæ accidentia magis ſenſum moueant, generis, vt animalis accidentia, an ſpeciei, ideſt, hominis: in hoc enim eſt tota controuerſia: nam cum accidentia illius vniuerſalis non ſubſtant ſenſib^9, erit minus notum ſine dubio.

Vnde illa quarta ſententia Modernorū nihil dicit contra Scotum, nec contra S. Thomam, qui non negant, aliqua vniuerſaliora, & aliqua particulariora eſſe minus nota, ſi à ſenſibus eorum accidentia diſtant.

Prima cōcluſio. Pro horum determinatione ſit prima cōcluſio. Singulare ſenſibile ſub ratione ſingularis ſenſibilis, ſecundum Ariſto. viam, nō eſt primo intellectum: dico ſingulare ſenſibile, ſeu materiale, nam ſingulare nō repugnat ab intellectu cognoſci, ſi immateriale ſit: at ſingulare materiale non eſt primo intelligibile. Dicitur ſub ratione ſingularis ſenſibilis, quia poteſt quidem ſingulare ſub aliqua vaga ratione comprehendi ab intellectu, vt quòd ſit indiuiduum, quòd ſit ſub ſpecie, quòd ſit aliquis homo: at quòd ſub ea ratione, qua à ſenſu percipitur, ſit primo intellectum, hoc dicimus eſſe contra Ariſtotelem expreſſe primo Phyſ. tex. 49. vbi ſingularia tantum dat ſenſibus primo, vniuerſalia intellectui: & 5. Meta. cap. 11. dicit vniuerſalia priora ſecundum intellectum, ſingularia priora ſecundum ſenſum: & 3. animæ. text. 32. intellectum, & ſenſum ſeparat, eo quòd vnus ſingulare, alter vniuerſale percipiat.

Ratio autem contra Gregorium hæc eſt. Nullum purum materiale agit in immateriale: at ſingulare ſenſibile eſt purum materiale, intellectus vero immaterialis, nō ergo per ſe primo poteſt agere in intellectum, nec ſui ſpeciem imprimere.

Ad argumētū primæ opinionis. Ad primum. Nec oppoſita argumenta quicquam valent. Ad primum Durandi pro prima opinione reſpondetur, quòd vniuerſale fit per intellectum agentem abſtrahentem ſpecies vniuerſalium à phantaſmatibus, quæ abſtractæ repræſentant intellectui poſſibili vniuerſalia, ac ipſe primo intelligit illa: non enim intellectus agens eſt, qui intelligit, ſed poſſibilis, ante cuius actum præcedunt vniuerſalia. Sed argumentum Durandi procedit ex hoc, quod negat intellectum agentem cōtra Ariſto. & quamuis hoc ei concederemus, adhuc nihil concludit argumentum: nam in ipſis phantaſmatibus ſunt incluſæ naturæ vniuerſales, ſicut in Petro eſt homo, animal, & reliqua; & iſtæ primo mouent intellectum poſſibilē, ſicut albedo primo mouet viſum, & non frigiditas, quæ eſt cum albedine in niue, quæ videtur.

Ad ſecūdum. Ad ſecundum Gregorii dico, quòd vniuerſale colligitur quidem ex ipſis ſingularibus, ſed non intellectu cognitis, ſed ſenſu: vt enim in inductione ſingularia ſenſu, vniuerſalis propoſitio intellectu colligitur, ita in ſimplici cognitione vniuerſalis; & hoc eſt expreſſum dictum Themiſtii 2. Poſter. cap. 35. & 36. & Philopon: in præſenti: vbi clare dicunt, ſenſu occupato circa ſingularia, intellectum vniuerſalia ex eis colligere, nec hoc eſt mirum: cum enim ſit vna anima, & vnū ſubiectum, quod cognoſcit, poteſt quidem per vnam potentiam vnum, per aliam aliud, & per omnes aliqua ſimul cognoſcere.

Ad tertium, & quartum. Et per hoc reſpondetur ad tertium, & quartum argumentum: nam anima cognoſcit ſingularia ſenſu, vniuerſalia intellectu: & per vtranque potentiam ſimul operatur, & coniungit vniuerſalia ſingularibus ipſis.

Ad quintum. Ad vltimum dico, ens eſſe obiectum intellectus, ſed in vniuerſali intelligi. vnde ſingularia ſunt quidem entia; ſed in ſingulari non ſunt intelligibilia, quia deeſt eis conditio, nempe abſtractio. Sicut color eſt quidē obiectum viſus, at non videtur ſic color, ſed in ſuis indiuiduis, quia ſentire eſt ſingularium; ita per oppoſitum in intellectu, qui reſpicit vniuerſalia.

Secunda cōcluſio. Secunda concluſio. Non ſit vniuerſale in

anima, niſi ex collatione indiuiduorũ inter ſe: percepta enim multorum conuenientia, & ipſorum differentia, colligit intellectus vniuerſale.

1 Hæc eſt expreſſa ſententia Auerrois. 12. Meta. com. 4. vbi dicit, quòd intellectus ex conſimilitudine multorum facit vnam intẽtionem, & id eſt vniuerſale.

2 Et Ariſtotelis. 1. Meta. cap. 1. vbi dicit, vniuerſale fit, cum ex multis conſimilibus vna communis ratio fiat: nam licet hic textus ſit de vniuerſali ipſo complexo, eadem eſt ratio in vniuerſali incomplexo.

3 Idem etiam ex Themiſtio. 2. Poſte. cap. 35. & eſt ſentẽtia aliorum fere Græcorum. Ex quo patet, ꝙ nullus poteſt habere vniuerſalis notitiam confuſam actualem per inuẽtionem, niſi habeat ſimul aliquam ipſius diſtinctam potentialem, nempe per ea indiuidua, ex quorum conſimilitudine vniuerſale abſtractum eſt.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio. Inter vniuerſalia conceptus ſpecificus eſt primo cognitum ab intellectu noſtro. Dico inter vniuerſalia, quia forſan primo cognitum eſt via originis vagum ſingulare, vt dicit Philoponus: ſed hoc non diſputatur modo, ſed inter vniuerſalia. Per conceptum ſpecificum non intelligo conceptum ſpeciei ſpecialiſſimæ cum Scoto, ſed conceptum quemcunque abſtractum ab indiuiduis immediate, ſiue ſit ſpecies, ſiue genus: vt conceptus viuentis abſtractus ab his, & illis indiuiduis dicitur ſpecificus. Similiter cõceptus corporis, & aliorum ſuperiorũ.

Hæc concluſio eſt certiſſima; & probatur: vniuerſale non fit niſi per abſtractionem ab inferioribus via originis; ſed prima omnium inferiora ſunt indiuidua, ergo prima abſtractio fit ab illis, ſiue ſint eiuſdẽ ſpeciei, ſiue diuerſæ: & talis conceptus dicitur ſpecificus.

Præterea conceptus genericus fit per abſtractionem à ſpeciebus: ergo præcedit ſpecierum abſtractio: ergo non poteſt illud eſſe primum vniuerſale.

Nota. Caue ne decipiaris: non enim eſt idem conceptus ſpecificus, & conceptus ſpeciei: nam conceptus ſpecificus eſt, qui abſtrahitur ab indiuiduis immediate apprehenſis, vt ſimilibus, & eiuſdem rationis, non percepta differentia illorum, quamuis illud, quod abſtrahitur, ſit genus, & talem dicimus eſſe primo cognitum. At cum hi conceptus ſpecifici, quidam ſint vniuerſaliores, quidam minus vniuerſales, quidã ſpecialiſſimi, vt quãdo indiuidua formantur ſub ratione entis. l. corporis. l. viuẽtis. l. hominis; dubium adhuc eſt, qui ſpecifici ſint primo cogniti, an communiores, an minus communes: nam in p̃cedenti concluſione non eſt diſcordia.

Quarta cõcluſio. Quarta concluſio. In ſenſibilium perfecta applicatione primus conceptus eſt ſpeciei ſpecialiſſimæ: duplex fit enim ſenſibilium applicatio ſenſibus, perfecta, & imperfecta; perfecta dicitur, cum ſic indiuidua ſenſibus admota ſunt, vt omnia accidẽtia eorum ſenſibilia ſentiri poſſint: imperfecta vero, cum non omnia eorum accidentia ſenſibilia diſtingui valẽt, vt cum latẽt, aut remota ſunt; concluſio autem procedit de perfecta indiuiduorum applicatione.

Et probatur: vniuerſale fit ex conſimilitudine indiuiduorũ ꝑcepta, ergo illud erit primum, cuius vehementior ſimilitudo ſenſibilis occurrit: talis autem eſt inter indiuidua eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimæ, cum perfecte applicata ſunt, erit ergo primum vniuerſale ſpeciei ſpecialiſſimæ.

Secũda pars cõcluſionis Addenda autem eſt altera pars concluſionis: in imperfecta autem applicatione primo occurrit conceptus ſpecificus ſuperior, & quo magis imperfecta, magis ſuperior, qa indiuidua diuerſarum ſpecierum minus tũc diſtinguuntur, & vnius apparent rationis: cuius ſignum eſt, cum varia indiuidua remota ſunt, vnius proximæ rationis apparent.

Duo ordines notatu digni. Vnde duo ordines ſunt notandi: ab applicatione enim perfectiſſima incipiendo, primum vniuerſale eſt ſpecies: à minus perfecta primum eſt genus proximum, quia iam illa indiuidua minus diſcernuntur: poſtea in minus perfecta, eſt ſuperior concept⁹ vſque ad ſupremum, quia ſemper minus, & minus indiuidua diſtinguuntur, omnes tñ hi conceptus ſpecifici dicuntur, quia ab indiuiduis ſemper vniformibus apparentibus colliguntur.

Alter ordo eſt, ab imperfectiſſima incipiendo applicatione, & primus eſt ſpecificus ſupremus. Hæc omnia intellige in conceptibus ſenſibilibus: nihil enim prohibet eſſe conceptus intermedios occultos, quia ipſorum accidentia latent ſenſus.

Nota. Vnde infertur vnum notandum, quòd ordo horum conceptuum actualium confuſorum non ſic ſumendus, nec ex parte intellectus, nec ex parte rerum, ſed ex parte applicationis indiuiduorum ad ſenſum.

Quinta cõcluſio. Quinta concluſio. In plurimum ſunt iſtæ imperfectæ applicationes, quæ occurrunt, ac minus diſcernuntur indiuidua inter ſe, via originis: ob id vniuerſalia dicuntur nobis notiora, & cõceptus ſpecificus vniuerſal[illegible] primus; & hanc exiſtimo eſſe mentem Sãcti Tho-

cti Thomæ, quamuis enim in vno, aut altero ſit perfecta applicatio, frequenter in reliquis non euenit ob id ſimpliciter illud aſſeri pōt.

Sexta cōcluſio. Sexta. Abſtractis vniuerſalibus ſemel ex vno ſingulari poſtea vniuerſalia indifferēter abſtrahimus, & abſtracta aliis nondum ſenſatis facile applicamus, & facilius vniuerſaliora ipſa, vt experientia ipſa demonſtrat.

Septim. cōcluſio Septima. Quantum ad abſtractionem diſtinctam potentialem, nempe cum vniuerſaliora non ab indiuiduis, ſed a ſuis immediatis inferiorib. abſtrahunt. Vniuerſaliora ſūt poſteriora nobis, & hoc ſemper via originis.

Eſt enim ordo neceſſarius hic, vt primum ſpecies ab indiuiduis, quam genus à ſpeciebus, & genus ſuperius ab inferioribus abſtrahatur.

Nota. Vnde reſolutione, dico, actualis notitiā diſtincta ab vniuerſalioribus ad minus vniuerſalia eſt; potentialis diſtincta perfecta à minus vniuerſalibus ad vniuerſaliora; Actualis vero confuſa, quæ eſt per abſtractionem immediate ab indiuiduis, via originis, ordinem habet ex perfecta applicatione, vel imperfecta, licet frequentius ſpecifici vniuerſaliores occurrant. Has concluſiones admodum obſerua, quas puto veriſſimas, & maxime ad mentem Ariſtotelis, & optimorum eius interpretum.

Ad argumētū tertiæ opinionis. Ad primum. Ad argumenta igitur Sancti Thomæ, & Scoti reſpondere oportet. Ad primum igitur S.Tho. dicendum, quod ordo in notitiis confuſis, nec ex parte rerum, nec ex parte intellectus eſt ſumendus, ſed ex parte applicationis variæ indiuiduorum ad ſenſum, eo, ꝙ potentia intellectus eſt immediata ad omnes formas ſecundum ſe, non ſicut materia, & omnes illi conceptus ſpecifici ab indiuiduis ſumuntur immediate, propterea inter ſe ordinem non habent. Secus fit in notitia diſtincta actuali, & perfecta potentiali, tunc enim eſt ordo neceſſarius inter ipſa vniuerſalia, in hac enim à particularibus, in illa ab vniuerſalioribus incipiendum ordinate.

Ad ſecūdum. Ad ſecundum facile reſpōdetur, illas eſſe notitias in applicatione imperfecta, & nos id concedimus; Hę vero, vt plurimum occurruut, tamen negamus, id eſſe ex natura intellectus, nec eſt ordo talis neceſſarius.

Nota. Et nota, quòd qui ab eo, quod remote videt, format ens, corpus, animal, eſt, quia iam ipſe præhabuit talia vniuerſalia, nam ſi nullum præhaberet, ex vno indiuiduo nullū primum vniuerſale via originis, vt dictum eſt ſuperius, fit.

Ad tertium. Ad tertium, eſt magna æquiuocatio in argumento; dupliciter enim poſſumus intelligere, quod potentia feratur in ſuum obiectum primo; vno modo tamquam in id, ſub cuius ratione fertur id quodcumque; quomodo ſenſus viſus in colorem primo fertur, quia eatenus videt album, nigrum, & reliqua, quia colores ſunt, & ſic vnaquæque potentia fertur in ſuum obiectum; & intellectus nihil intelligit, quod non ſit ens; Alterò modo intelligi poteſt; quod feratur in ſuum obiectum primo abſtractum; & tamquā id, quod cognoſcitur, vt ſi viſus videret colorē ſolum; & hoc nōn eſt in vllo ſenſu, intellect⁹ eſt, qui ſic poteſt ferri in ens ipſum, tamen id non eſt neceſſarium, vt primo faciat, & de hoc procedit argm̄, & maior eſt falſa.

Ad argumenta ſecundæ opinionis. Ad argumenta Scoti reſpondetur. Ad primum, & tertium eadem eſt ſolutio, illa eñ procedunt in applicatione perfecta indiuiduorum, & ſic conceditur, primam eſſe ſpeciem vltimam, ſed negatur, quod id ſit primo cognitum neceſſarium; nam frequētius non ſunt tales applicationes; conceptus aūt ſpecificus eſt neceſſario primo cognitum, licet in plurimum accidat ſuperior.

Ad primum, & tertium.

Ad ſecūdum. Ad ſecundum reſpondēt Thomiſtæ, Metaphyſicam dici vltimam ordine doctrinæ, non quòd ens ſit vltimo cognitum, ſed quòd de intelligentiis tractet, quæ ſunt difficillimæ; ſed hoc non euacuat difficultatem, q̄a cum maxima pars Metaphyſicæ ſit in ente communi iſtis, & minima de intelligentiis; non eſt dicenda vltima doctrina.

2. Solutio. S.Thom. 1. Metaphyſ. lect. reſpondet, ꝙ quamuis iſta vniuerſalia ſint confuſa cognitione ſimplici notiòra, tamen quantum ad eorum proprietates, & cauſas, quas ſcientiæ conſiderant, ſunt difficillima.

3. Solutio. Poſſemus etiam dicere, quod vniuerſalia abſtracta iſta ſunt difficilia, vt diximus, quia præſupponunt priorum abſtractiones. Hæc de quæſtione præſenti ſint ſatis; ad ſextam quæſtionem iam accedamus.

An eadem ſint nota nobis, & natura, Quæſtio VI.

Argumēta in cōtrariū. Primū argm̄. HAec quæſtio eſt ad examinanda magis verba capitis huius, & eſt primum argumentum. Hic confuſa, & compoſita dicuntur nobis notiora, ſed lib. 2. de parti. c. 1. compoſita dicuntur notiora ſuis partibus natura; & 9. Meta. cap. 6. quibus locis dicitur, poſteriora generatione ſunt priora natura; ergo eadem ſunt nota nobis, & natura, l. eſt contradictio locorum.

Secũdũ argm̃. Secundo, in Mathematicis cauſæ ſunt notiores nobis, vt dicit Auer. at cauſæ ſemper ſunt notiores natura; ergo eadem ſunt & nobis, & natura nota.

Tertiũ argm̃. Tertio. Hic dicitur, vniuerſalia eſſe nobis notiora ſingularibus: at 2. Poſter. cap. 2. vniuerſalia dicuntur notiora natura ſingularibus: ergo eadem ſunt illa duo; & præterea videntur iſta duo loca repugnare ad inuicē.

Quartũ argm̃. Quarto, Dicit Ariſt. ſe velle à notioribus nobis procedere, & tamen incipit à cauſis, quæ ſunt notiores natura: ergo illa duo eadem ſunt. I. contradictio videtur admittenda.

Primũ fundamentum. Sit primum fundamentum pro huius determinatione. Inter alias acceptiones natura dupliciter ſumitur; vno modo pro ſubſtantia, & eſſentia cuiuſque rei, quo pacto dicitur definitio explicare naturam rei; altero modo natura pro ſubſtantia, quæ eſt principiũ motus, & mutationis, vſurpatur, & vtroque modo dicitur notum, ſeu prius natura, & quod ſecundum ſuum eſſe notum & pri⁹ eſt, & quòd ſecundum generationem, & motum prius eſt.

Nota. Ex quo tripliciter inuenimus apud Ariſtotelem aliquid dici prius natura, & notius: vno modo, quod eſt pri⁹ generatione, ideſt, quod ſit primo quantum ad motum executionis, quo pacto. 9. Topi. cap. 3. Elementa dictionibus, & partes toto, & genera, ac differentiæ ſpeciebus natura priora dicuntur. Altero modo dicitur prius natura, quod in generatione prius intenditur, ſicut per oppoſitum compoſita, & tota partibus, & componentibus priora dicuntur, quia illa præcipue intenduntur; ſunt enim generationis, & conſtitutionis finis: & ſic loquitur. 2. parti. & 9. Meta. allegatis. Tertio dicitur prius natura & notum, quod plus habet entitatis, & act⁹, qui eſt ratio, per quā res ſunt intelligibiles: & ſic 1. Meta. ca. 1. vocat entia immaterialia manifeſtiſſima natura, quia maxime entia ſunt.

Secundũ fundm̃. Sit ſecundum fundamentum. Dupliciter poſſumus intellectionem noſtram conſiderare, vno modo quantum ad ſubſtantiam ipſius intellectionis, altero modo, quantum ad modum: ſi ſubſtantiam ipſius ſpectes, eſt vndique immaterialis, nam eius ſubiectum proximum, & principium eſt immateriale, nempe ſola anima, in qua recipitur intellectio. Si etiam id, per quod intellectio fiat, conſideretur, eſt etiam immaterialis; fiunt enim intellectiones per ſpecies immateriales abſtractas à phantaſmatibus; vlterius ſi obiectum reſpicias, immateriale eſt: cognoſcimus enim vniuerſalia; quæ immaterialia ſunt. At ſi modum intellectionis inſpicias, materialis eſt, fit enim per abſtractionem ſpeciei à ſenſu; vnde per ſe intelligere non valet intellectus, niſi ea, quæ à ſenſibus, & p ſenſus percipit.

Hinc eſt, quòd duplex ſolet conſtitui obiectum intellectus, vnum ſecundum ſubſtantiã intellectionis, & hoc eſt ens ſimpliciter, vt dicit omnia, quæ actum habent; alterum eſt ſecundum modum; & hoc eſt ens ſenſibile, & materiale.

Rñdetur qõni. 1 Atque hinc fluxit, vt quædam dicantur cognoſcibilia ſecundum ſe, nempe, quæ pl⁹ entitatis habent, vt immaterialia; quędam nobis, quæ magis ſenſibus ſunt manifeſta, vt materialia.

2 Ex his colligimus ſenſum Ariſtotelis in hoc capite: vocat enim nota natura modo primo, id eſt, quæ ſunt priora generatione, ſicut ſunt cauſæ: vocat nota nobis ſenſibiliora, qualia ſunt compoſita, & effectus. Hoc autem in Phyſica, nam in Mathematica cauſæ ſunt notiores nobis, & natura: non enim illa propoſitio vniuerſaliter intelligenda eſt, non ſunt nota nobis, & natura eadem; ſed in Phyſica plerunque verum habet.

Vnde ſequitur, quòd non dicuntur hic notiora natura quæ plurimum habent entitatis, vt vult S. Thom. Sed quæ priora ſunt generatione: nam materia, & forma ſic non eſſent priores natura compoſito.

Ad argumẽta in oppoſitũ. Ad primum. Per hęc patet ſolutio ad argumenta. Ad primum enim dicitur aliter in 2. de parti. dici prius natura, quàm hic; Illic enim prius natura dicitur, quod in generatione intenditur, ſicut compoſitum. Hic vero, quod prius eſt generatione, vt dicit Auerro. ſicut principia.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum diximus iam, non eſſe vniuerſaliter illam propoſitionem intelligendã, ſed in Phyſica, vt in plurimum.

Ad tertium. 1 Ad tertium, non omnes eodem modo illa duo loca conciliant. S. Tho. enim hic, & in Poſterio. dicit illa verba Poſteriorum eſſe intelligenda de vniuerſali in prędicando, & de ſingulari, id eſt, indiuiduo, facta comparatione ad cognitionem noſtram tam ſenſitiuam, quàm intellectiuam.

Et tunc eſt ſenſus, ſingularia dicuntur notiora nobis, nempe quia ſenſu percipiuntur: vniuerſalia vero natura, quia à ſenſu remota ſolo intellectu percipiuntur.

Aduerte in hoc loco ſingulare accipitur p minus vniuerſali, & fit comparatio ad ſolũ intellectum: vnde ſenſus eſt inter vniuerſalia, vniuerſaliora dicuntur nobis notiora.

Auer-

2 Auerrões cum Sancto Thoma conuenit quantum ad hunc locum: at de lib. Poſter. dicit, per vniuerſalia intelligi cauſas ꝓprias, & de omni, & per ſe, quę vniuerſales dicuntur: hæ autem difficiles ſunt nobis.

Philoponus vero per vniuerſalia in libro Poſte. intelligit ipſa genera, & communia, quæ eo ſunt obſcuriora, quo vniuerſaliora. At hic per vniuerſalia vaga ſingularia intelligit, vt diximus in ipſius expoſitione, quæ quidem ſunt nobis notiora, quo vaga magis ſunt.

At mihi cum Simplicio dicendum videtur, qui locum Poſteriorum de vniuerſalibus, quantum ad diſtinctam potentialem notitiam intelligit: hæc enim quo vniuerſaliora, notiora natura, & minus nota nobis ſunt particularioribus, quia plures præſupponunt abſtractiones; at locum hunc intelligit de vniuerſalioribus, quantum ad notitiam confuſam, ſecundum quam immediate à ſingularibus abſtrahuntur: &, vti latius diximus ſuperiori quæſtione, in plurimum notiora nobis ſunt, quo vniuerſaliora: & eſt expoſitio valde notanda.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur, quòd Ariſtoteles non dixit, ſe incepturũ à cauſis, quia ſunt notiores nobis, ſed quia ordo doctrinæ id poſtulabat. At in modo, & via indagandi ipſas cauſas, dixit, ſe à notioribus nobis proceſſurum, nempe à compoſito: & inter ipſas cauſas ab vniuerſalioribus incepturum, quia vniuerſaliora ſunt nobis notiora. Hæc circa procœmium iſtud ſufficiant.

Caput ſecundum.

QVIA Ariſtoteles in his ſequentibus textibus vſque ad 41. excluſiue, nihil aliud, quam veterũ opiniones extirpare contendit circa rerum naturalium principia, admodum vtile erit, in breuem quendam epilogum redactas eas omnes primum proponere, vt facilius poſtea procedere poſſimus.

Opiniones antiquorum de principijs rerum naturaliũ. Omnes igitur Philoſophi in hoc conuenerunt, nempe rerum naturalium eſſe principia: quot autem, & quæ iſta eſſent, varie ſenſerunt: diuiſi enim ſunt in tres partes. quidam vnum, quidam infinita, quidam plura, ſed finita principia eſſe dixerunt.

Ponẽtiũ vnũ prĩcipium. Prima opinio. Eorum, qui vnum poſuerunt principiũ, Meliſſus vnum infinitum, & immobile principium eſſe dixit, quod autem hoc eſſet, non explicuit. Aduerte autem, ꝙ hic de principio materiali, & intrinſeco ſermo fit.

2. opinio. Secunda ſententia fuit Parmenidis, qui vnum, & immobile principium poſuit, finitum tamen: & in hoc à Meliſſo differebat: at quod hoc eſſet, non etiam explicuit.

3. opinio. Tertia fuit Thaletis, vt habetur. 1. Metaphy. hic enim aquam omnium rerum principium dixit eſſe, forſan (vt dicit Ariſtoteles) quia humido videbat maxime viuentia conſiſtere. & hanc ſententiam ſecuti ſunt reliqui ſex ſapientes Græci, vt dicit Cicero. 4. lib. Acad. q.

4. opinio. Quarta ſñia fuit Diogenis, & Anaximenis, qui aerem omnium naturalium principium fecerunt.

5. opinio. Quinta Heracliti, qui fecit ignem.

6. opinio. Sexta Heſiodi, qui fecit terram omnium principium.

7. opinio Septima quorumdam, qui medium inter aerem, & aquam, vt vaporem, principium poſuerunt. Quam ſententiam Philoponus, & Simplicius adſcribũt Anaximandro, ſed re vera, alia fuit huius ſententia, vt dicemus: forſan eſt error in nomine. Hæ ſunt ſententiæ ponentium vnum principium rerum naturalium, licet non eo ordine temporis fuerint Philoſophi iſti, quo ſententiæ numeratæ ſunt: fuit enim Thales primus, & alii poſterius enarrati.

Opiniones eorũ qui infinita principia poſuerunt. Prima opinio. At eorum, qui infinita principia poſuerunt; Anaxagoras dixit, rerum principia eſſe infinitas particulas indiuiſibiles, ex quibus res naturales ſunt compoſitæ, quas particulas vocabat atomos: particulas has diuidebat per omnes ſpecies, & ſingulárum ſpecierum ponebat infinitas, vt infinitas carnis, oſſis, ignis, & aliarum rerum: & non ſolum ſpecie has particulas differentes ponebat, ſed etiam ſm accidentia contraria, vt quædam eſſent calidæ, quædam frigidæ.

Ex his atomis compoſitum quoddam confuſum prius poſuit, in quo omnes erant congregatæ, quod vocabat Chaos: & ab hoc mens, i. Deus, ſm ipſum, poſtea ſeparauit, & diſtinxit rerum ſpecies congregando atomos in varias partes.

Dicebat præterea, in ſingulis adhuc compoſitis contineri atomos infinitas omnium ſpecierum, ſed non apparere niſi atomos vnius ſpeciei, atq; hoc modo fieri gñationes, nempe cum occultæ atomi apparent, & manifeſtæ occultantur.

Aduerte autem, quod vocabat has particulas indiuiſibiles, non quòd eſſent ſicut puncta, ſed quòd iam vltra actuali diuiſione diuidi non poſſent. Hæc ſententia fuit Anaxagoræ.

2. opinio Secunda fuit Anaximandri, qui in hoc ſolum

ſolum differt ab Anaxagora;hic enim chaos ex atomis factum dicebat; at Anaximander,ex chao factas atomos affirmabat.

3.opinio

Tertia ſententia fuit Democriti:Hic eñi ex atomis etiam infinitis cuncta componebat: at in his differebat à præcedentibus; aſſerebat enim has atomos eſſe eiuſdẽ rationis, nec eſſentialiter differre, ſed tantum figuris,quia quædam erant triangulares, q̃dam quadrangulares aliarumque figurarũ. Præterea habebant varium ſitum, & ordinẽ inter ſe: atque ex his duobus proueniebant varia accidẽtia;& figuræ compoſitorum: ob id enim caput,l. corpora erant rotunda, qa atomis rotundis erant compoſita: obtuſa vero,quia quadrangularibus; ſimiliter calida,frigida,& alterius cuiuſque rationis propter varium ſitum,& ordinem atomorum.

Opiniones eorũ Philoſophorũ, q plura prĩcipia ponebãt, ſed finita.

Alii Philoſophi finita, plura tamen principia ponebãt. Parmenides ignem,& terram, principia poſuit. Quod ſi dicas, nonne iſte vnum principium poſuit? Reſpondet Philo. feciſſe duos libros,& vulgares,& accuratiores;in his vnum dixit eſſe principium, in illis vero duo illa. Alij dicunt,hæc duo principia poſuiſſe ſecundum apparentiam,erant tamen vnum ſecundum exiſtentiam, ſed parum hoc refert.

Prima opinio.

Alij ſecundo,tria elementa poſuerũt,excepta terra.

2.opinio

3.opinio

Alij tertio,omnia quatuor:atque hæc fuit ſententia Empedoclis,& Hippocr.

4.opinio

Quarto,Plato dicebat,principia eſſe, magnum,paruum, & Ideam, per magnum, & paruum materiam intelligens.

5.opinio

Quinto,Pythagoras,par, & impar rerum principia dixit,per par materiam,per impar formam forſan ſignificans:materia enim eſt diuiſibilis ſicut par: forma indiuiſibilis, vt impar.

Nota primo. Philoſophi, qui poſuerũt cãm efficientem.

Hæ ſunt Philoſophorum ſententiæ circa rerum principia,inter quos,aduerte primo, aliquos ponere cauſam efficientem,vt Anaxagoram,qui poſuit mentem, id eſt Deum ſeparantem chaos;& Empedoclem,qui litẽ, & amicitiam,cauſas efficientes poſuit:dixit enim elementa fuiſſe chaos componentia primum: poſtea per litem eſſe ſeparata, ac mundum hunc conſtituiſſe; Et iterum per amicitiam reditura ad chaos, & per litem iterum ſeparanda: vnde mundum infinities corruptum,& generatum, corrumpendum, & generandum dicebat.

Nota ſecundo. Philoſophi non naturales q abſtulerũt motum.

Aduerte ſecundo,quoſdam ex his Philoſophis dici non naturales, quoſdam naturales:non naturales dicuntur, qui diſputantes de rebus naturalibus motũ auferunt à principiis,qui eſt paſſio Phyſica,ſicut Parmenides,& Meliſſus principium immobile ponẽtes; Naturales vero dicuntur,qui motum nõ auferunt,vt reliqui prędicti.

Nota tertio. Prædicti Philoſophi non ponebãt generationẽ ſecundum ſubſtantiam,ſed ſecundũ accidentia, vel ſecundũ apparentiam.

Aduerte tertio. Omnes hi nullam ſubſtantiæ generationem ponebãt de nouo,ſed omnes mutationes,aut eſſe ſecundum apparentiam,vt dicebat Anaxagoras: aut ſecundum accidentia,vt reliqui dicebant:nam ex varia denſatione,aut rarefactione,aut compoſitione elementorum erant varia corpora,ſed non erat ſubſtantia de nouo; non eñi iſti poterant intelligere, à quo talis poſſet ſubſtantia produci.

Aduerte quarto. Aliquos ex his ob id ipſum, mundum ab æterno poſuiſſe, aliquos vero materiam ipſam, ex qua erat ipſe met mundus,vt patet ex dictis.

Nota quarto. Ariſtotelis sñia.

Ariſtoteles vero multo aliter, quàm hi, proceſſit, & quantum ad numerum principiorum, & quantum ad ipſa principia; tria enim principia poſuit,materiam, formam, priuationem. materia eſt quædam imperfecta ſubſtantia ſimplex,non compoſita ex duplici parte eſſentiali, hæc cum altera ſimplici ſubſtantia,quæ dicitur forma, compoſitũ naturale componit, ſicut lignum, & figura cathedram faciunt. 1

Hæc materia ſecundum ſe nullam habet formam,cum ſit ſimplex.Dico ſecũdum ſe, nam ſemper eſt coniuncta cum forma,tamẽ de ſe non habet illam, nec eſt eius pars forma: quamuis autem non habeat de ſe formam, eſt tamen in potentia ad quamlibet formam,ſicut lignum de ſe nullã habet rei artificiatæ formam,eſt tamen in potentia ad quamlibet talem formam: & ex hoc prouenit,vt iſta materia dicatur habere priuationem formarum, quia cum non habeat illas, poteſt habere: hoc autẽ eſt eſſe priuatum: vnde materia,quæ eſt huius ligni, eſt in potentia ad formam quamlibet ſubſtãtialem. 2

Dices,ad quid eſt priuata iſta materia? dico, vt ſint generationes rerum, non enim ex hoc ligno fieret ignis,niſi materia eius eſſet priuata forma ignis: nam, vt ex aliqua materia fiat aliud,duo ſunt neceſſaria. Alterum quòd illa materia non ſit illud, quia ſi eſſet,non fieret;quod enim eſt,non fit. Nec ſatis eſt non eſſe,ſed quòd poſſit eſſe; atque hæc duo habet iſta materia; ob id dicitur priuata,priuatio enim hæc duo importat. 3

Ex quo fit, ꝙ generatio rei non eſt aliud, quam eductio formæ ex potentia materiæ, vt ignis admotus ligno,ipſum diſponit, donec expellat ab illa materia formam ligni,& inducat formam ignis: atque ſic fit gñatio;

non

non enim agens facit totam rem, aut corrũpit totam rem, materia enim nõ generatur, nec corrumpitur, ſecundum Ariſtotelem, ſed iſta fiunt ſecundum formas; vnde, ſecundum ipſum, tria ſunt generationis rerum naturalium principia.

Hanc materiam finitam poſuit, ſed per mutuam generationem, & introductionem formarum in eadem parte materiæ, dicebat duraturas, & duraſſe generationes æterno tempore. Atque breuiter hæc eſt ſententia Ariſt. qui locutus eſt probabiliſſime omniũ: & ob id hoc communiter modo omnes docent; licet in hoc ſit deceptus, quod mundũ æternũ affirmarit, qđ noſtra fides damnat.

Tex. VI.

Neceſſe eſt autem, aut vnum eſſe principium, aut plura. Et, ſi vnũ, aut immobile, vt dicũt Parmenides, ac Meliſſus: aut mobile, vt Phyſici. hi quidem aerẽ aſſerentes eſſe, alij vero aquã primum principium. Si vero plura, aut finita, aut infinita. Et, ſi finita, plura autem vno, aut duo, aut tria, aut quatuor, aut ſecundum alium quempiam numerum. Et ſi infinita, aut ſic vt Democritus, genere quidem vnum, figura vero, vel ſpecie differentia, aut etiã contraria.

Diſputatio Ariſ. cõtra p̃dictos Philoſophos. DISPVTAT Ariſtoteles contra Philoſophos de rerum principiis in his textibus triginta quatuor, ac primum contra eos, qui non naturaliter loquuntur, poſtea contra alios. Dicuntur autem non naturales, non quòd de rebus naturalibus non loquantur, immo de eis diſſerunt; ſed quòd de principiis rerum naturalium loquentes non loquebantur, vt Philoſophi naturales, cum auferrent motũ cuius principiũ eſt natura.

Diuiſio, ſeu enumeratio circa principia. Vtitur igitur diuiſione communi circa principia, nec incipit probando principia eſſe, ſed diuidendo, quia, vt dicit Simplicius, omnes Philoſophi in hoc conuenerunt, principia rerum naturalium eſſe; Facit igitur diuiſionem cum ſubdiuiſione quinque partiũ. Neceſſe eſt principia aut eſſe vnum aut plura; Si vnum, aut mobile, aut immobile. Hoc enim Parmenides, & Meliſſus ponunt; illud vero naturaliter loquentes. Si plura, aut finita, aut infinita: ſi finita, aut duo, aut tria, aut in aliquo alio numero determinato; ſi infinita, aut differentia figura, & forma accidentali, & etiam contraria, vt dixit Democritus; aut non ſic differentia, contraria tamen, vt dixit Anaxagoras. Omnes hæ diuiſionum partes non habent medium, ſed aut vnam, aut alteram neceſſe eſt conſiſtere, propterea dixit, neceſſe eſt.

Aduerte, quòd illa verba; aut contraria; Themiſtius, & Porphyrius volunt dicta eſſe propter Anaxagoram, vt priora ad Democritum, hæc vero ad Anaxagoram referantur. at quia etiam Democritus poſuit contrarietatem ſitus, & ordinis, Philoponus, & Alexander ad ipſum Democritum retulerunt: & tunc oppoſita diuiſionis pars eſt ſubintelligenda. At Simplicius attendens, etiã Anaxagoram poſuiſſe contraria principia, ad vtrumque retulit, vt ſit ſenſus, aut ſunt figura differentia, aut non, vtroque tamẽ modo cõtraria: & ita ſuperius expoſuimus, & videtur melior expoſitio. *Nota primo.*

Aduerte præterea, quòd Ariſtoteles, non aſſignauit omnia membra diuiſionis, omiſit enim aliqua, nempe, ſi plura, aut immobilia, aut mobilia, hoc autem omiſit, quia vt dicunt Simplicius, Auerroes, & S. Tho. nullus dixit eſſe principia plura immobilia; quidquid dicat Philoponus; omiſit etiam vnum immobile infinitum, vt dixit Meliſſus; & finitum, vt dixit Parmenides: quod fecit breuitatis cauſa, vt notat Simpli. non enim referebat omnia ſtatim proponere. *Nota ſecundo.*

At ſi libet completam habere diuiſionẽ hanc, ita erit componẽda, vt componũt Simplicius, Alexander, & Philoponus. Principia, aut ſunt vnum, aut plura; ſi vnum, aut mobile, aut immobile: ſi vnum immobile, l. finitum, vt dixit Parmenides, l. infinitum, vt Meliſſus. Si vnum mobile, aut finitum, vt Thales, aut infinitum, vt Diogenes, qui aerem infinitum poſuit. Si plura; aut finita, aut infinita. Si plura finita, aut mobilia, aut immobilia. Si plura infinita, aut mobilia, aut immobilia. *Perfecta diuiſio. ſeu enumeratio.*

Tex. VII.

Similiter autem quærunt, & quærẽtes quot ſunt ea, quæ ſunt. ex quibus enim ſunt ea, quæ ſunt, quærunt primũ vtrum hæc vnum, an multa ſint, & ſi multa, finita, an infinita. quare principium, ac elementum quærunt, vtrum ſit vnum, an multa.

SANCTVS Thomas, & Auerroes, hunc textum exponunt, vt velit Ariſtotel. oſtendere apud hos Philoſophos eãdem eſſe quæſtionem de ente, & de principio entis, vt idem ſit quærere, an vnum ſit ens, an plura; & an vnum ſit principiũ, an plura: & hoc dixit, & notat Simplici. propter Parmenidẽ, & Meliſſum, qui non dixerunt vnũ eſſe principium, ſed omnia eſſe vnum ens, & idem intelligebant, ac ſi dicerent, vnum eſt entiũ principium.

Dubium

Prima expoſitio S. Tho.

Dices, quo modo apud hos idem eſt dicere, an ſit vnum ens, & an ſit vnum principium? Reſpondẽt bene S. Thom. & Auerroes, quia iſti principium hoc exiſtimabant eſſe totam rei ſubſtantiam, non enim ex eorum ſententia differebant compoſita, niſi accidentaliter: omnia enim erãt aqua, aut aer, aut atomi, aut elementa. ſic .l. aliter ſe habẽtia, vti diximus: & cũ non eſſent alia ſubſtantia, niſi principium, idem eſt vtrumque petere, cum ens, & principium ſint idem.

2. Expoſitio Philop.

Philoponus autem ita exponit, vt dicat Ariſto. confirmare ſuam diuiſionem exemplo aliorum Philoſophorum, qui de entibus diſputantes ſtatim principia quærunt; & ſic quærunt per has diuiſiones prædictas. Vtraque eſt conueniens expoſitio.

Tex. VIII.

ITaque ſi vnum, atque immobile ſit id, quod eſt conſiderare, non eſt de natura ſpeculari. Vt enim & Geometræ non amplius eſt ratio ad eum, qui deſtruit principia, ſed aut alterius eſt ſcientiæ, aut omnium communis, ſic neque ei, qui de principijs. non enim amplius principium eſt, ſi vnum ſolum, & ita vnum eſt. aut enim principium cuiuſdam, aut aliquorum eſt.

PARMENIDIS, & Meliſſi opinionẽ ad Phyſicum non pertinere docet, quia negãt in Phyſi. principium, nempe dum negant motum. & ſicut Geometra non diſputat contra negantes ipſius principia; ſed id eſt alterius ſcientiæ, cui ſecundum aliquid ſubalternatur: aut ſcientiæ communis. ſ. Metaphyſicæ, & Dialecticæ, vt dicit Simplicius: Sic etiam nec ille, qui de principiis loquitur, debet diſputare contra hos; quia negant principia ipſa. Nam in hoc, quod dicunt, vnum eſſe principium, negant principium eſſe: quia ſi principium eſt, alicuius alterius entis. l. aliorum principium eſt: at iſti non ponũt aliud ens præter principium, non ergo erit principium, cum deſit principiatum. Similiter negant principium in hoc, ꝙ dicant eſſe immobile, quia tunc ex eo nihil fieri poſſet, quod repugnat principio: ex eo enim omnia fieri debent.

Dubiũ 1. An Phyſicus probet ſua pricipia. Solutio Simplicij.

Dubitatur, An Phyſicus probet ſua principia. Simplicius mouet hoc dubium, & reſpondet in generali de qualibet ſcientia. Sũt enim duplicia principia, quædam per ſe fidem habentia, qualia ſunt immediata per ſe nota, vt dignitates. Quædam non per ſe nota, ſed ſuppoſitiones, vt lineam eſſe longitudinem ſine latitudine, per ſe fidem habet in Geometriã: at ꝙ talis linea ſit in corpore ipſo, hoc non per ſe fidem habet, ſed ſupponitur. Dicit ergo, quod illa principia, quæ per ſe fidem habent, non demonſtrantur in alia ſciẽtia, nec in eadem: alia vero demonſtrantur in ſubalternãte. l. à Metaphyſico. A Dialectico vero probabiliter oſtendũtur: quamuis autem hoc ita ſit, non deeſt aliquod inſtrumentum ſcientiæ circa ſua principia, licet non ſit demonſtratio; hoc autem eſt inductio. hæc Simplicius.

Explicatio Authoris.

Hoc tamen indiget declaratione, & limitatione primo, nam dignitates ſi immediatę ſunt, licet a Metaphyſico nõ demonſtrẽtur, tamen à Dialectico Topico oſtenduntur ꝓbabiliter. 1

Cur interdum ad probandum cõcluſiones neceſſarias afferantur rõnes ꝓbabiles.

Dices, ad quid opus eſt hoc, nempe neceſſarium probabili ratione confirmare? Reſpondet Aegidius, quod hæ dignitates non oſtenduntur ſimpliciter, niſi iſti. l. illi negãti eas, & ad hunc. l. illum conuincendum ſufficit probabile argumentum: nam ipſæ de ſe ſunt neceſſariæ. Dialecticus ergo non ſolũ ſuppoſitiones, ſed etiam dignitates probare tentat.

Præterea ſecundo, ſunt aliquæ dignitates, quæ mediatæ ſunt, & cauſam habent, licet immediatæ dicantur, quia ſunt per ſe notæ, nec à cauſa habent cognitionis certitudinem: vt motus eſt, in Phyſica dignitas eſt, habet tamen cauſam, ſed non ita clarã, nempe naturam; Omne totum eſt maius parte, cauſam habet, & ſimiles: has autem cauſas, cum dignitates communes ſint multis ſcientiis, Metaphyſicus tradit. 2

Pręterea tertio, ſunt principia cognitionis, & hæ non probantur ab illa met ſcientia: & de his loquitur Ariſtoteles in præſenti. Sunt etiam principia rei, vt materia, & forma in Phyſica, & hæc probantur eſſe in ipſa 3

Phyſica,

Phyſica, nam per mutationes à poſteriori il la demonſtrat Ariſtote.

Et per hoc patet reſponſio ad dubium: Philoſophum non probare ſua principia cognitionis, de quibus loquitur Ariſtoteles.

Tex. IX.

Simile itaque eſt conſiderare an ſic vnum eſt, & ad aliam quamlibet poſitionem ſermonis gratia dictam diſputare, vt Heracliteam, aut ſi quis dicat hominem vnum, id, quod eſt, eſſe.

EVM, qui contra hos diſputationem parat, comparat ei, qui diſputare vult aduerſus opinionem ſermonis gratia dictã. illam autem vocat opinionem ſermonis gratia dictam, vt notant Simplicius, & Philoponus, quæ dicitur abſque vlla probatione, & ratione: tales autem ſic opiniones proferentes non ſunt audiendi, nec cum eis diſputandum; & ponit exemplum opinionis ſermonis gratia dictæ, nempe de Heraclito: hic enim maxime extraneas opiniones habuit: dicebat enim contradictoria ſimul vera: omnia eſſe in continuo motu: non eſſe ſcientiam, & alia huiuſmodi. Similiter ponit exemplum aliud, nempe, ac ſi quis diceret, omnia entia eſſe vnum hominem. Vt igitur hi nõ ſunt audiendi, ſic nec Parmenides & Meliſſus dicentes, omnia eſſe vnum immobile.

Tex. X.

Aut ſoluere litigioſam rationem. quod vtr.eq; quidem habent rationes & Meliſſi, & Parmenidis: etenim falſa accipiunt, & non ſyllogizantes ſunt. magis autem Meliſſi oneroſa eſt, & non habens dubitationem. ſed vno inconuenienti dato alia contingunt. hoc autem nihil difficile eſt.

NON ſolum cum his diſputare eſt ſimile, ac ſi cum his, qui ſermonis gratia opinionem proferunt, diſputaretur, ſed etiam eorum rationes ſoluere: ſunt enim cõtentioſæ vtriuſque, & Parmenidis, & Meliſſi rationes, deficientes in forma, & in materia, vt inferius dicetur: magis tamen oneroſa, id eſt vana eſt Meliſſi ratio, eo quòd nihil habeat ſubtilitatis, & difficultatis: ſed vno inconuenienti dato, multa ſequuntur, id eſt, ex vno dato, & conceſſo abſurdo, multa alia ſequuntur, eo enim, quòd vnum principium ponit, infinitum eſſe dicit, & ſi infinitum, immobile.

Nota verba, Hoc autẽ nihil difficile eſt. Simplicius exponit primo: non eſt difficile, ex vno abſurdo, & impoſſibili aliud ſequi. Exponit ſecundo; non eſt difficile oſtendere, quo modo ex vno abſurdo alterum ſequatur. Philoponus exponit: non eſt difficile eorum ſoluere rationes.

Tex. XI.

Nobis autem ſupponatur ea, quę ſunt natura, aut omnia, aut quædam moueri. manifeſtum eſt autẽ inductione. Simul autem neque conuenit omnia ſoluere, ſed quæcunque ex principijs aliquis demonſtrans mentitur, quæcunque vero non, minime. vt Tetragoniſmum, eum quidem, qui per ſectiones Geometrici eſt diſſoluere: illũ autem, qui Antiphontis, non Geometrici eſt.

CVM hos negaſſe principia ex negatione motus dixiſſet, oſtendit, non ſic ſe proceſſurum, ſed ſupponendo motum eſſe, nempe omnia, aut aliqua entia naturaliter moueri, quod inductione ipſa colligitur.

Dices, quare dixit, Aut aliqua? D. Tho. & Philoponus dicunt, id dictum eſſe propter formas, & animas, de quibus incertum eſt, an moueantur. Alexander, & D. Tho. etiam, propter polos, & partes cœlorum proximas polis, & centrum terræ. Vel denique cum Simplicio dicendum, quia ſolum conſtituere volebat, motum eſſe, ad quod ſufficit, q̃ omnia, aut aliqua moueantur. Præterea, quia forma eſt ipſa natura, non autem conſtat ex natura. *Cur dixerit Ariſt. Aut omnia, aut quadam moueri.*

Statim addit: Simul autem: quæ verba ſunt continuanda cum præcedentibus, quibus dixit, non eſſe diſputandum cum his, q̃ negant principia: ſubiungit modo, quòd nec eorum rationes ſunt ſoluendæ in illa ſcientia, niſi quando procedunt ex principiis illius ſcientiæ. Sunt enim contentioſæ rationes in duplici differentia, & quæ ſupponũt prin-

principia ſcientiæ, & quæ non ſupponunt principia ſcientiæ: priores ſoluendæ ſunt in illa ſcientia, ſed non poſteriores.

Ponit exemplum de quadratura circuli, quã probare conati ſunt Hippocrates Chius & Antiphon, vterque male, ſed prior ſumebat principia Geometriæ, poſterior non; ꝓpterea illius rationes ſoluendæ ſunt à Geometra, ſed non huius. Horum rationes pete à Simplicio, qui late eas tradit: nobis modo ſufficiat ſenſum percepiſſe.

Tex. XII.

Sed quoniam de natura quidem, non autem naturales dubitationes contingit dicere ipſos, forſitã quidem bene ſe habet aliquantulum diſputare de ipſis. habet enim philoſophiam hæc conſideratio.

OSTENDIT aliqua ex parte pertinere ad Philoſophum cum his diſputare, nempe quatenus de natura non naturales quæſtiones faciunt. Sunt enim quæſtiones extraneæ in aliqua ſcientia duplices, vt dicitur. 1. Poſt. cap. 9. quædam, quæ petunt ea, quæ ſunt extra materiam illius ſcientiæ: vt ſi à Geometra petatur: an equus ſit animal perfectus, quędam, quæ fiunt in materia illius ſcientiæ, ſed falſo: vt ſi petas, quo modo diameter ſit commenſurabilis; quem tamẽ conſtat eſſe incommẽſurabilem. Priores q̃ſtiones nullo pacto in illa ſcientia ſunt diſcutiendæ: poſteriores vero aliquo modo, ita & illorum dicta ſunt aliquo modo examinanda, quia de natura, licet non naturaliter, loquuntur, tamen nõ omnino iſta ſunt in Phyſica diſſerẽda, ſed in Philoſophia. i. Metaphyſica: vnde ſecundum Alexandrum iſta, quæ hic diſputatur contra hos duos, Metaphyſico habitu diſputantur, vt patet, quia fit ſermo de ente, de ſubſtantia, quæ Metaphyſica ſunt.

Q̃ones extraneæ in aliqua ſcĩetia duplices

Tex. XIII.

Principium autem maxime omniũ proprium: quoniam multipliciter dicitur id, quod eſt, quomodo dicunt dicentes vnum eſſe omnia? vtrum ſubſtantiam omnia, an quanta, aut qualia? & iterum vtrum ſubſtantiam vnã omnia, vt hominem vnum, aut equum vnum, aut animam vnam? an quale, vnum autem hoc, vt album, aut calidũ, aut aliquid talium? hæc enim omnia differunt multum, & ſunt impoſſibilia dictu.

EVM, qui alicuius opinionem euellere conatur, oportet non ſolum ipſam opinionem redarguere, ſed etiam argumentis, quibus innitebatur, reſpõdere, ac ipſa diluere, vt notat Simplicius. Vtrumque Ariſtoteles in parte hac facit. nam opinionem ipſam Parmenidis, & Meliſſi impugnat, ac ipſorũ euertit rationes, & quia ipſorum poſitio vocibus vtebatur multiplicibus, vno, nempe, & ente: dicunt enim, omnia eſſe vnum ens; incipit à diuiſione, quæ eſt principium maxime tali diſputationi proprium, & accommodatum, vt Philoponus aduertit, ac primo à diuiſione entis exorditur, poſtea à diuiſione vnius.

Intentio Ariſtot.

Ens igitur multiplex eſt decẽ prædicamẽta comprehendens: qui igitur dicũt, eſſe oĩa vnum ens, aut multa, ſimul intelligunt prædicamenta, nempe ſubſtantiam, quantitatẽ, qualitatem; Aut vnum ex his: ſi vnum ex his puta ſubſtantiam, peto, quæ ſit illa ſubſtantia, an homo, an equus, an anima, an aliquid huiuſmodi. Idem de qualitate, & quãtitate, & de aliis prædicamentis, quorum non meminit Ariſtoteles, quia certiſſimũ erat, hos de illis non intellexiſſe ſuam opinionem. Facta diuiſione, dicit multum intereſſe, vno, aut altero modo dicere; quamuis ſint impoſſibilia dictu.

Aduerte, ꝙ illa pars diuiſionis, ꝙ ens multa cõtineat gña, nõ exprimitur ab Ariſtotele. Sed virtualiter ponitur, quam Græci ſic explicãt, ens vnũ noĩe dicentes, vt ſit diuiſio: Omnia ſunt vnum ens: aut igitur vnum nomine, ita vt ſub ente multa ſint prædicamenta: aut vnum re, puta aliquod genus ipſius. Hanc expoſitionem noſtram videtur docere Porphyrius, & recipit Simpli.

Nota de vi argumẽti Ariſtotelis

Prima expoſitio

Sed Alexãder, & Philoponus, hæc omnia de diſtinctione vnius intelligunt. Dicunt eñ eſſe hanc diuiſionem; aut ſunt omnia vnum ens nomine, aut vnum re, ſi vnum re, aut vt ſubſtantia. l. qualitas, & quantitas, ideſt, vnũ gñre: aut vt homo, equus, calidum, ideſt, vnũ ſpecie: & poſtea dicit, aut vnum numero.

2. Expõ.

Sed hæc expoſitio eſt contra textũ, vt legenti patebit, & procedit ex inaduertentia argu

Cõfutatio ſecũdæ expoſitionis.

argumentandi ſuppoſita opinione illorum.

Obiectiones contra vim argumẽti Ariſt.

1 Ob cuius declarationem dubitatur, nam videtur petere principium; hi enim dicebãt omnia eſſe vnũ ens: & Ariſtoteles ſupponit ens eſſe multiplex, quod erat probandum.

2 Præterea ẽt, admiſſo, ꝙ ens eſſet multiplex, videtur ſophiſma committere. Cum ita argumentetur, oĩa ſunt ens, ergo aut ſubſtãtia, aut quantitas, aut aliud ex his, nam ens confuſe ſupponit, ſub quo non licet deſcendere; eſt eñ, perinde ac dicas, omnis homo eſt riſibilis, ergo aut hoc riſibile, aut illud: ac propterea forſan Alexander, & Philoponus non de ente, ſed de vno diuiſionem exponẽdam eſſe voluerunt: nec eſt omnino facile hoc diſſoluere, licet Expoſitores in eo ſileant.

Nota primo. Explicatio Authoris de vi argumẽti Ariſtot. quã partim tradunt Porphyr. & Simp.

Aduerte igitur, ꝙ oẽs Philoſophi antiqui principium rerum naturalium ſpeculantes, aliquod ens actu, & omnino reale ponebãt, puta aquam, aerem, atomos. I. aliquid aliud: nullus fuit ita inſipiens, qui genera, & vniuerſalia, quæ à ſingularibus abſtrahuntur, principia poneret, vnde dicentes, vnum, aut plura eſſe principia, non de vnitate gñum intelligebãt, ſed de vnitate alicuius entis actu exiſtẽtis sermonẽ faciebãt, Vñ merito ab iſtis, qui vnũ dicũt principiũ; petitur qđ illud ſit ex his, q̃ sũt, an aqua, an aer, an hõ. Nec oportet de vnitate vniuerſali, aut gñica intelligere, ſed de vnitate particulari entis exiſtẽtis.

Nota ſecundo.

Aduerte præterea, ꝙ iſti Philoſophi imaginabantur totũ mundum, ſicut vnum oĩno animal, ita vt oĩa eſſent vnum ens determinate, & reliqua entia ipſius eſſent partes, nõ eſſentia, ſed apparẽtia diſtincte; vñ oĩa vnũ corpus ſunt, quamuis Meliſſus dicat eſſe infinitũ, & Parmenides finitũ, vterque aũt immobile. Ob id Ariſtoteles petit; Si omnia ſunt vnũ ens actu, quod hoc eſt? & quia iſti poſſent dicere, eſt vniuerſus mundus; ꝓbat, quòd non poſſit ſic dici vnum ens.

Ad primum.

Ad primum igitur reſpondetur: ꝙ Ariſtoteles in diuiſione non petit principium, ſed ſolum nominis ſignificationem petit, quam omnes tenentur dare. Significat enim quantitatem, ſubſtantiam, & cætera: Hic eñ erit communis omnium conſenſus.

Ad ſecũdum.

Ad ſecundum dico, quod illud ens ſupponit determinate ratione illius additi, vnum, perinde enim eſt dicere, omnia eſſe vnũ ens ac aliquod determinatum ens.

Tex. XIV.

SI enim erunt, & ſubſtantia, & quale, & quantum, & hæc ſiue ſeparata adinuicem, ſiue non, multa ſunt, quæ ſunt. Si vero omnia quale, aut quantum, ſiue cum ſit ſubſtantia, ſiue cum non ſit, inconueniens eſt, ſi oportet inconueniens dicere quod impoſſibile. nullum enim aliorum ſeparabile eſt præter ſubſtantiam, omnia namque de ſubiecto dicuntur, ipſa ſubſtantia.

INCIPIT Ariſtoteles ſingulas diuiſionis partes confutare, ac primo eam, qua qs poſſet dicere, omnia eſſe vnũ ens, ſub hoc tamen ente ſubſtantiam, quantitatem, qualitatemq; complecteretur: Tunc inquit Ariſtoteles, ſiue iſta tria ſeparata ſint, ſiue coniũcta ſimul, iam non vnum ens, ſed multa dicerẽtur. Sunt eñ genera primo diuerſa, quæ in nullo (præter nomen) conuenientiam habẽt realem vt diximus in prædicamentis.

Et nota aliud eſſe ſubſtantiam, & quantitatem, ac qualitatem, eſſe ſeparata, aliud eſſe diuerſa. Separata dicerentur iſta tria, ſi vnumquodque per ſe extra aliud exiſteret; coniuncta vero, cum illa duo ſubſtantia inhærerent. At vero diuerſa eſſe eſt, ꝙ natura, & eſſentia ſingulorum non communicet in aliquo eſſentiali ita, vt ipſorum definitiones. I. cauſæ. I. quæ loco definitionum dantur, deſcriptiones non ſint idem, & huic diuerſitati & pluralitati nõ repugnat ſeparatio. I. coniũctio; Quantumcumque enim ſint coniuncta I. ſeparata, nõ ſunt idẽ, ſed diuerſa, & plura. *Nota primo.*

Impugnat aliã partẽ, qua quis poſſet dicere; oĩa eſſe vnum ens. i. quantũ, at quale ſolũ; Docet, hoc fieri non poſſe, quia nullũ accidẽs põt abſque ſubſtantia ſeparatũ cõſiſtere ſiue ſubſtantia ſit, ſiue nõ ſit; Hoc eñ priuilegiũ eſt ſolius ſubſtãtiæ, vt ipſa ſit ſeparabilis: reliqua enim in ſubſtantia ſunt, vt in ſubiecto.

Vbi aduerte cum Simplicio, quòd hic vocat, dici de ſubſtantia, pro eo, quod eſt eſſe in ſubſtantia, ſeu ipſi inhærere. Nota, præterea, quòd dicit, inconueniens eſſe ſic dicere, nempe abſque ſubſtantia accidentia conſiſtere, & poſtea corrigit verbum, vocando impoſſibile, nam inconueniens ſeu abſurdum, ꝙ Græce ἄτοπον, quaſi non habens locum, nec conſentaneum, dicitur quodcunq; falſum. At impoſſibile dicitur illud falſum, qđ nec eſt, nec eſſe poteſt verum. *Nota ſecundo.*

Dices, quid eſt, quòd ſubſtantia dicitur ſeparabilis, reliqua vero non ſunt ſeparabilia, cum Porphyrius accidentia aliqua eſſe ſeparabilia docuerit? quòd ſi dicas, hic *Nota tertio.*

hic dici ſeparabile, quod per ſe poteſt eſſe, accidentia vero ſeparantur à ſubſtantia, ſed per ſui corruptionem. Tunc iuſurgit difficultas, nam vt accidens non eſt ſeparabile ab aliqua ſubſtantia, ita nec ſubſtantia ab aliquo accidenti. Hoc dubium præcipue eſt di putandum.7.Metaphy.cap.1. At vero q͂a hic eadem verba proferuntur, breuiter ſunt declaranda.

Dubium quo modo ſubſtãtia ſe paretur ab accidenti.

Explicatur loc⁹ 7.Meta.

Prima expoſitio

Aliqui dicunt ſubſtantiam eſſe ſeparabilem non aliud eſſe, quàm independentem ab accidenti: natura enim ſubſtantiæ abſoluta eſt. Sed hoc non placet mihi, nam cum non poſſit actu ab accidẽti ſeparari, ſine dubio quantum ad hoc dependens eſt.

Expoſitio Authoris.

Ob id dico, hic ſubſtantiam ſumi ꝓ prima ſubſtantia, nempe pro compoſito indiuiduo ſubſtantiæ, & hoc dupliciter dici ſeparabile ab accidenti. Vno modo, quia poteſt cõſiſtere abſque accidentibus multis, quæ in eo ſunt, ſicut fuit abſque illis: vt Petrus poteſt eſſe ſeparatus à calore, à frigiditate, ab albedine, & aliis huiuſmodi, quæ in eo ſunt, nullum tamen ipſius accidens poteſt abſq; eo conſiſtere naturaliter. Vnde non eſt intelligendum, quòd ab omni accidenti ſit ſeparabilis, ſed vniuerſaliter loquendo ab accidenti ſeparatur: nullum tñ ipſius accidẽs ab eo ſeparatum conſiſtit.

Altero modo dicitur ſubſtantia prior, ſeu ſeparabilis, quia in ratione ſubſtantiæ datur aliqua ab oĩ accidenti ſeparata; puta Deus: tamen in accidentium generibus, nullum accidens extra ſubſtantiam conſiſtens naturaliter datur: Dico naturaliter propter ineffabile ſacramentum altaris, vbi datur accidẽs abſque ſubſtantiæ ſubiecto. Hanc declarationem ſeparabilitatis nota.

Tex. XV.

Meliſſus autem quod eſt infinitũ eſſe dicit. quantum itaque aliquid eſt quod eſt. infinitũ enim in quanto eſt. Subſtantiam autem infinitam, aut qualitatem, aut paſſionem eſſe nõ contingit, niſi ſecundum accidens, ſi ſimul, & quanta aliqua ſint. Infiniti enim ratio quanto vtitur, ſed nõ ſubſtantia, neque quali. Si igitur & ſubſtantia eſt, & quantum, duo, & non vnum eſt quod eſt. Si vero ſubſtantia ſolum ſit, non infinitum eſt, neque magnitudinem habebit vllam. quantum enim quoddam erit.

CVM partes diuiſionis aliquot conſutauerit, ad opiniones horum deſcendit, & dicit Meliſſum vnum quantum omnia eſſe poſuiſſe: nam dixit, omnia eſſe vnũ ens infinitum. Conſtat autem, quòd infinitum nulli per ſe ineſt, niſi quantitati, nam ſubſtantia, & qualitas non dicuntur infinita, niſi ſecundum quantitatem per accidẽs: qđ probatur ex eo, quòd definitio infiniti non eſt per ſubſtantiam, aut qualitatem, ſed per quantitatem: quòd ſi iſte ponit eſſe vnum quantum, cum quantitas non ſit abſque ſubſtantia, neceſſario ponit ſubſtantiam, & quãtitatem: non ergo vnum ens, ſed duo omnia ſunt: quòd ſi ſubſtantiam tantum cõſtituat, non erit infinita, cum deſit quantitas.

Hic aduerte, quòd etiam hoc eſt intelligendum de Parmenide, qui poſuit vnum finitum: nam ſicut infinitum, ita & finitum quantitati inſunt. *Nota.*

Solent in hoc loco Reales diſputare, An quantitas realiter diſtinguatur à ſubſtantia, quia locus videtur illis fauere contra Nominales; ſed profecto aliena eſt quæſtio, & Metaphyſico diſputanda: Satis ſit nobis modo ſaltem definitione, & eſſentia diſtingui, qđ hic docet Ariſt. non enim ſunt ſcientiæ permiſcendæ nimium, præſertim cum ſint alia multa Phyſica dubia examinanda.

An ſubſtantia ſecundum ſe ſit diuiſibilis. Quæſt. VII.

DIFFICVLTAS hæc eſt grauis, & ſatis vtilis. Explicandus eſt à nobis primo ſenſus q̃ſtionis, vt moris eſt: primo ſubſtantiam non in communi hic ſumimus, ſed pro ſubſtantia ſenſibili, & corporea, quæ materia, & forma componitur. Nec hic de diuiſibilitate in partes eſſentiales, aut in ſpecies, aut in accidentia loquimur, ſed de diuiſibilitate in partes eiuſdem rationis cum toto, nempe in partes extenſionis, quæ dicuntur quantitatiuæ: & petimus, an ſubſtantia compoſita de ſe habeat diuiſibilitatem hanc, & non à quantitate. Nec refert, quòd quantitas ſit realiter diſtincta l. non, nam ſaltem eſt diſtincta eſſentialiter à ſubſtantia. *Explicatur ſenſus quæſtionis.*

Et merito hoc dubitamus: nam dicit Ariſtoteles contra Meliſſum, quod ſi magnitudinem habet, quantum eſt. Poſſet ipſe dicere *Occaſio diſputandi q̃onẽ.*

cere, ens habere magnitudinem, & extenſionem abſque quantitate, propterea non extra rem quæſtionem hanc examinamus.

Opinio quorundam. In hac quæſtione eſt opinio quorundam aſſerentium, materiam de ſe habere partes, & non à quantitate, ac proinde ipſam ſubſtantiam compoſitam; quam videtur ex parte recipere Scotus. 2. ſen. diſtin. 12. q. 2. & rationes, quæ pro hac ſententia eſſe poſſunt, non ſunt ſpernẽdæ, quarum prima eſt.

1. Ratio Quod eſt cauſa antecedentis, eſt cauſa conſequentis: ſed quantitas eſt antecedens diuiſibilitatis, hæc enim ex illa ſequitur. ergo cauſa quantitatis erit cauſa diuiſibilitatis, ſed ſubſtantia eſt cauſa quantitatis, ergo eſt cauſa diuiſibilitatis: non igitur à quantitate habet diuiſibilitatem ſubſtantia, ſed ipſa eſt illius cauſa ſecundum ſe.

2. Ratio. Secunda. Materia eſt in potentia ad quãlibet formam, ergo poteſt plures formas ſecundũ ſe recipere: non ſimul in eadẽ parte, ergo in diuerſis: ergo materia ſm ſe partes hẽt, quibus poſſit recipere plures formas.

3. Ratio. Tertia ratio eſt noſtra. Sumo duo compoſita, nempe hominem, & leonem, & peto, an quælibet ſubſtantia ex iſtis ſit prior natura omnibus ſuis accidentibus: ſi non, iam ſubſtantia non eſt prior natura accidenti: ſi ſic, ergo iam ſunt duo compoſita ante quantitatẽ, & habebũt non eandẽ materiã, ergo ante quantitatẽ eſt materia diuiſibilis, & diuiſa.

4. Ratio. Quarta eſt contra verba Ariſtotelis, dicit enim, infinitum non eſſe, niſi in quantitate: videtur hoc falſum nam Deus eſt infinitus, & Angeli finiti ſunt, non tamen habent quãtitatem; immo finitum, & infinitum primo inſunt enti, non ipſi quantitati; ens enim finitum in decem prędicamenta diuiſum eſt.

Opinio Alberti, Iamdu. &c. Aliorum eſt opinio: Materiam, nec ſubſtantiam corpoream nullo modo eſſe diuiſibilem, ſecluſa quantitate, ſed tantum diuiſibilitatem accipit ab ipſa quantitate, quæ eſt paſſio per ſe competens corporeæ ſubſtantiæ ratione materiæ. Hæc ſententia eſt Alberti, tract. 2. cap. 4. & Iandu. q. 9.

Prima Ratio. Et probat Albertus primo. Materia ſecundum ſe, aut eſt compoſita, aut ſimplex: non compoſita, quia tunc aut ex forma, aut ex accidẽti, quorum neutrum eſſe poteſt, nullam enim ſecundum ſe formam, nec accidens habet: quod ſi ſimplex eſt, ergo eſt indiuiſibilis: non igitur ſecundum ſe, partes habet.

2. Ratio Secundo. Si ſecundum ſe diuiſibilis eſt, diuidatur, & ſumamus illas duas partes, tũc aut differunt hæ accidentaliter, aut eſſentialiter, non accidentaliter, cum nullum ſecundum ſe accidens habeant: nec eſſentialiter, quia ſunt eiuſdem rationis, nõ ergo poſſunt differre: & ita non poteſt diuidi materia in partes.

Tertio. Logice, vbi ineſt paſſio, ibi eſt ſuũ ſubiectum, ſed diuiſibile eſt paſſio quanti, vt patet. 5. Meta. cap. 13. ergo vbi diuiſibilitas eſt, quantitas erit. *3. Ratio.*

Quarto. Paſſio definita per ſubiectum non ſe extendit extra ſubiectum, ſed diuiſio definitur per continuum, ergo non erit niſi in continuo: hoc autem quantum eſt. *4. Ratio.*

Pro huius determinatione ſit prima concluſio. Impoſſibile eſt ſubſtantiam compoſitam, aut materiam eſſe extenſam, ac in partem diuiſibilem abſque quãtitate: & in hoc mihi placet ſententia Alberti: Probatur: ſicut ab albedine paries eſt albus, ita à quantitate ſubſtantia extenſa, & diuiſibilis: ſed impoſſibile eſt, abſque albedine parietem eſſe album, ergo & abſque quantitate ſubſtantiã eſſe extenſam, eſt impoſſibile. Loquimur autem hic de continua quantitate: probatur maior: nam quantitas eſt formalis ratio extenſionis, & diuiſibilitatis conſequẽter, ſicut albedo albi, nec enim aliam rationem, & naturam poſſumus imaginari ipſius quantitatis, quam hanc: & præterea probatur eiſdẽ rationibus Alberti Magni. *Prima cõcluſio.* *Prima Ratio.*

Secunda concluſio. Nullum agens naturale inducit formam in materiam, niſi prius aliqua quantitate ſeparata, & diſcreta ab altera parte materiæ: probatur, ita eſt neceſſaria quantitas in materia, ſicut qualitas, cum qualitas non inſit, niſi per quantitatem: at forma educi non poteſt e materia, niſi certis qualitatibus diſpoſita; ergo etiam neceſſaria eſt quantitas. Præterea, ſicut forma accidentalis non poteſt extrahi, nec induci, niſi in ſubiecto quanto, quia ipſa eſt diuiſibilis ita formæ ſubſtantiales, quarum plurimæ ſunt diuiſibiles, inducentur in materia quãtitate diſpoſita. *Secũda cõcluſio.*

Tertia concluſio. Non repugnat duas partes materiæ manere diuiſas abſque actuali quantitate: nolo dicere, quòd materia diuidi poſſit abſque quantitate, ſed, quòd poſtquam diuiſa eſt per quantitatem ꝗ poſſunt manere adhuc illæ partes diſtinctæ. Dico, non repugnare, non quod naturaliter id fiat, ſed quòd poteſt ſupranaturaliter fieri. *Tertia cõcluſio.*

Explico, & probo, quia poteſt Deus ſemouere omnem quantitatem à Petro, & ab aliquo leone, tunc ſine dubio poſſet conſeruare illas duas materias abſque quantitate continua illarum: & probo, quod poſſit id facere, vt enim conſeruat *Probatur tertia concluſio.*

C quantita-

quantitatem ſine vlla ſubſtantia panis in ſacramento, ita etiam poſſet & panem abſque quantitate cõſeruare, & multos panes, ſicut multas quantitates: maior enim dependentia accidentis à ſubſtantia, quam ſubſtantię ab accidenti; Poteſt illud: ergo hoc verum eſt, quod illæ ſubſtantiæ non eſſent extenſę, nec diuiſibiles in partes, vt dictum eſt. Nec eſt contra nos argumentum Alberti Magni ſecundum. nam illæ materiæ differrent penes ordinem ad diuerſas formas, quas habẽt l. penes ordinẽ ad quantitatẽ præcedentem.

Ad primũ primæ ſnĩæ. Ad primum igitur prioris ſententiæ reſpondetur, quòd ſubſtantia eſt cauſa mediata diuiſibilitatis, quia eam non habet, niſi mediante quantitate, qua deficiente, ſubſtãtia non eſt diuiſibilis: illud autem locum habet, quando aliquid eſt cauſa vtriuſque immediate, & nõ dependenter vnius ab altero.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum dico, quòd licet materia ſit in potentia ad omnes formas ſecundum ſe, non tamen recipit illas, niſi præcedentibus diſpoſitionibus neceſſariis, quarum vna eſt quantitas.

Ad tertium. Ad tertium dico, quòd illæ duæ ſubſtantiæ poſſunt præintelligi abſque quantitate actuali, & eſſent diſtinctæ, ſed in ordine ad quantitatem, quam habuerunt l. poſſunt habere. l. per ipſas formas; ſed hoc nihil contra nos, qui tantum negamus materiam. l. ſubſtantiam poſſe diuidi in partes, niſi exiſtente quantitate.

Ad quartum. Ad quartum dico, duplicẽ aſſignari quantitatem, & virtutis, & molis. Virtutis, quæ attenditur in perfectione ſubſtantiæ rei. l. operationis ipſius, ſecũdum quam dicimus, Deum infinite perfectum, & magnum: & hæc in corporeis etiam inuenitur, nec eſt de hac ſermo, vt probat argumentum. Quantitas molis eſt, quæ attenditur ſecundum longitudinem, & cæteras dimẽſiones, & de hac eſt ſermo in præſenti, nã iſti Philoſophi de his incorporeis non loquebantur. At finitũ, & infinitum virtutis ſequuntur quantitatẽ priorem: molis vero ſequuntur poſteriorem: ſunt enim ipſius paſſiones, & de his procedit Ariſtoteles in ſuo argumento. Et hęc ſatis de quæſtione.

Tex. XVI.

AMplius, quoniam & ipſum vnũ multipliciter dicitur, quemadmodum, & quod eſt, conſiderãdum eſt quomodo dicunt vnum eſſe omne. dicitur enim Vnum, aut continuum, aut indiuiſibile, aut quorum ratio eadem, & vna eſt ipſius quod quid erat eſſe: quẽadmodum merum, & vinum.

Aliud eſſe vnũ contingit tripliciter. EX vnius diſtinctione probat dici non poſſe, omnia eſſe vnum: nam vnum triplex eſt: Aut vnum continuum, quo modo vnam lineam, vnum lignum, vnum corpus, quia continua ſunt, dicimus: Aut vnum, quia indiuiſibile, quo modo vnum punctum, vnum inſtãs, quia indiuiſibilia, dicimus: Aut vnum ratione, & definitione, quo pacto dicimus ſynonima idem eſſe, vt merum, & vinum, enſis, gladius. Impugnat, quòd nullo ex his modis dici poſſit, omnia eſſe vnum.

Dubiũ. Dices, quare non enumerat alios modos vnius, vt genere vnum, ſpecie, per accidens, ſeu ſubiecto? Dico, quia iſti Philoſophi non loquebantur niſi de vnitate entis alicuius determinati, vt ſupra diximus. & præterea quia aliæ vnitates manifeſtam habent pluralitatem entium.

Primam diuiſionis partem reprobat, quia ſi omnia dicuntur vnum continuum, iã plura entia dicenda ſunt, cum in infinitum continuũ ſit diuiſibile, & multa comprehẽdat.

Tex. XVII.

SI igitur cõtinuum eſt, multa eſt id, quod eſt: infinitum enim diuiſibile eſt continuum. Habet autem dubitationem de parte, & toto. fortaſsis autem nihil ad orationem, ſed ipſam ſecundum ſe ipſam, vtrum vnum, an plura ſint pars, & totũ. Et quomodo vnũ, aut plura. Et ſi plura, quomodo plura. Et de partibus non continuis eadem eſt ratio. Et ſi toti vnum vtraque eſt, velut indiuiſibile, quoniam & ipſæ ſibiipſis.

REPROBAT primam diuiſionis partem, vti diximus: quia ſi continuũ eſt, plura potentia eſt. Præterea, quia dubium eſt, an totum, & pars vnum, an plura ſit: & quamuis hoc determinare non ſit præſentis loci, eſt enim Metaphyſicum; tamen ſecundum eſſe dubium eſt, & difficultatem habet, an vnum ſit, an plura, & quo modo vnum, & quo modo plura: & probat, quòd non ſit vnum, nam ſi pars, & totum vnum ſunt, eo quòd indiuiſibilia, & non ſeparata ſunt,

ſunt, eadem ratione partes eſſent idem inter ſe, quia non ſeparata ſunt, quod tamẽ falſum eſt.

Dubiũ. Dices, qua ratione hoc mouet dubium? dico, vt hos arguat, quia abſolute omnia proferebant vnum, quia cõtinuum, cum ſit difficile, & non determinatum, an pars, & totũ plura ſint, vt magis videtur: & aduerte, quòd hic eſt ſermo de toto, & vna eius parte, non de omnibus.

Tex. XVIII.

AT vero, ſi velut indiuiſibile, nullum erit quantum, neque quale. Neque itaque infinitum eſt id, quod eſt, ſicut Meliſſus dicit, neque finitum, ſicut Parmenides, terminus enim indiuiſibilis eſt, neque finitus eſt.

IMpugnat, quòd dici non poſſit vnum eſſe omnia, vt indiuiſibile, quia tunc non eſſet ens finitum, nec infinitum, nam iudiuiſibile potius eſt terminus, & finis alicuius, quàm finitum. l. infinitum: hæc enim quãtitatem dicunt, quæ diuiſibilis eſt.

Tex. XIX.

AT vero, ſi omnia, quæ ſunt, ratione vnum ſunt, vt indumentum, & tunica, Heracliti orationem contingit ipſos dicere. idem enim erit & bono, & malo, & non bono eſſe, & bono. quare idem erit bonum, & non bonum, & homo, & equus, & non de eo, quòd vnum ſunt, quæ ſunt, ratio erit, ſed de eo, quod nihil ſunt, & tali eſſe, & tanto idem.

IMPVGNAT tertiam diuiſionis partem, quòd omnia ſint vnum definitione, nam tunc ſequeretur primo, quòd cõtraria eſſent idem, vt dicebat Heraclitus, nempe bonum, & malum; & quia malum eſt non bonum. Sequitur ſecundo, duo contradictoria idem eſſe: Tertio etiam duo diſparata, vt homo, & equus; Quarto, ſi contradictoria ſunt idem, erit idem diſputare, an omnia ſint ens, & an omnia ſint nihil, ſeu non ens: Tandem duo diuerſa erunt idem, nempe quantum, & quale, & reliqua primo diuerſa. Nõ ergo omnia ſunt vnum ens.

An totum diſtinguatur realiter a partibus. Quæſt. VIII.

OCCASIONE textus decimi ſeptimi ſolent communiter diſputare, an totum diſtinguatur à ſuis partibus, quod &, vt conueniamus cum cæteris, nos hoc loco diſputabimus. Pro tituli ergo declaratione primo aduertendum eſt, totum eſſe multiplex. Primum vniuerſale, hoc autem eſt quodcumque ſuperius reſpectu inferioris, vt genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu indiduorum, nec de iſto eſt quæſtio, quia certum eſt huiuſmodi vniuerſalia ſola ratione, & intellectu diſtingui ab inferioribus. *Declaratur titulus. Totum multiplex. Vniuerſale.*

Alterum eſt totum potẽtiale, nempe ſubiectum reſpectu ſuarum potentiarum operatiuarum, vt anima reſpectu intellectus, voluntatis, & memoriæ; & quamuis ſit dubium, an tales potentiæ diſtinguantur à ſubiecto, in præſenti tamen id non diſcutimꝰ. *Potentiale.*

Tertium totum eſt integrale, nempe quãtum aliquod reſpectu partium integrãtium, & quantitatiuarum, & vt lignum reſpectu ſuarum particularum: & hoc eſt duplex, aut homogeneum, aut ætherogeneum: Homogeneum eſt, quod conſtat ex partibus, quæ ſunt eiuſdem rationis cum toto, ſicut lignũ, cuius quælibet particula eſt lignũ, & ignis, & aqua, & ſimilia. Aetherogeneum eſt, cuius partes ſunt diuerſæ rationis inter ſe, & à toto, ſicut animal, cuius partes ſunt manus, pedes, caput. De vtroque igitur toto integrali eſt qõ, an à ſuis partibus diſtinguatur. *Integrale. Integrale duplex.*

Quartum totum eſſe eſſentiale, nempe compoſitum reſpectu materię, & formæ, quod dicitur totum Phyſicum: & definitũ reſpectu generis, & differentiæ, quod dicitur totum Metaphyſicum: De hoc autẽ non eſt quæſtio, quia genera, & differentiæ ſunt idem re cum ſpecie; de illo vero Phyſico eſt quæſtio. *Eſſentiale.*

Quintum totum eſt per accidens, ſicut ſubiectum cum accidenti, vt homo albus: & totum per aggregationem, vt cumulus: & de hoc non eſt quæſtio, quia certum eſt nõ diſtingui: tantum igitur eſt quæſtio de toto Phyſico, & de toto integrali tam homogeneo, quàm ætherogeneo. *Per accidens.*

Aduertendum eſt præterea, quòd non *Nota nõ*

quæritũ an totũ diſtinguatur à ſingulis partibus ſed ab omnibus ſimul.

eſt diſputatio, an hoc totum a ſingulis partibus ſuis diſtinguatur, certum enim eſt, realiter diſtingui, vt homo, & anima, lignum, & vna pars: ſed diſputatio eſt de omnibus partibus ſimul ſumptis: nec de quacunque diſtinctione loquimur, ſed reali, vt ſit ſenſus, an totum ſit aliqua entitas alia præter entitatem omnium partium, vt homo, an ſit entitas quædam præter entitatem materiæ, ſeu corporis, & præter entitatem animæ. idem petitur de aliis totis, de quibus diximus diſputationem eſſe. Hæc de tituli declaratione.

Prima ſententia Scoti.

Circa hanc difficultatem Scotus. 3. Senten. diſtin. 2. q. 2. quem multi Thomiſtæ ſequuntur exiſtimantes eſſe ſententiam Sancti Thomæ, nempe Capreolus. 3. diſt. 2. & Herueus quodlibet 2. q. 14. & alii dicunt, totum diſtingui realiter a ſuis partibus ad ſenſum ſuperius expoſitum. Rationes potiſſimæ huius opinionis ſunt hæ.

1. Ratio.

Prima Scoti: Si totum hoc non diſtingueretur a ſuis partibus, ſequeretur, quòd nullum eſſet diſcrimen inter hoc totum, & totum per accidens: conſequens eſt falſum, quia magna eſt vtriuſque differentia: ergo totum id, cuius eſt diſputatio, quod vocatur totum per ſe, diſtinguitur à ſuis partibus: probatur ſequela, quia ita vnum eſſet ſuæ partes ſimul ſumptæ, ſicut & alterum.

Confirmatur prima ratio.

Confirmatur argumentum: totum eſt terminus generationis, id eſt, id, quod generatur, non partes, vt dicitur. 7. Meta. cap. 2. ergo diſtinguuntur.

Confirmatur ſecundo; nam partes ſunt cauſa totius, ipſumque componunt, non ergo idem eſſe poſſunt.

2. Ratio

Secunda ratio eſt. Stat totum corrumpi nulla corrupta parte; ſimiliter & generari; non ergo ſunt idem; probatur antecedens in homine; moritur enim homo, manent tamen & anima, & corpus; generatur homo, non tamen anima, nec corpus.

3. Ratio.

Tertia ratio. Totum exiſtit, quia ipſum eſt, quod operatur, non partes, vt notum eſt, ergo diſtinguuntur.

4. Ratio.

Quarta ratio eſt. Sequeretur, quòd partes eſſentiales eſſent partes integrales ſic, homo eſt materia, & forma; ſimiliter pes, manus, caput, & reliqua ſunt homo; ergo hæ partes ſunt materia, & forma.

Secũda ſententia D. Tho.

In oppoſitam partem eſt aliorum opinio, nempe totum non diſtingui à ſuis partibus ſimul ſumptis, quæ ſententia eſt Sancti Thomæ, quicquid dicant alii, nam 4. contra Gẽtes. cap. 51. dicit humanitatem eſſe materiam, & formam ſimul coniuncta, & 1. p. q. 75. ar. 4. dicit, hominem eſſe corpus, & animal ſimul, & prima ſecundæ. q. 13. ar. 1. & eadem eſt opinio Nominalium.

Prima Ratio.

Et hæc ſententia probatur primo. Si totum eſt alia entitas diſtincta ab omnibus partibus. l. eſt diuiſibilis. l. indiuiſibilis; non indiuiſibilis, cum tale totum corporeum ſit, ergo diuiſibilis. Si autem diuiſibilis, ergo in partes illas, non igitur eſt ſeparata entitas, & diſtincta ab illis; Si enim eſſet entitas tertia præter partes omnes, quo modo in eas eſſet diuiſibilis cum ſint extra ipſam?

2. Ratio.

Secundo. Illa entitas. l. eſſet ſubſtantia, l. eſſet accidens; non accidens, quia homo, qui totum quoddam dicitur, ſubſtantia eſt; probo autem, quòd non ſit ſubſtantia, nam ſi homo eſt entitas diſtincta ab oĩbus partibus, ergo prius natura eſt partes ſimul eſſe, quàm totum. Demus igitur formam ſimul eſſe cum materia, erit iam materia in actu, & perfecta, & hoc eſt prius natura, quàm totum; ergo totum eſt accidens, & non ſubſtãtia, nam quod aduenit enti in actu, accidens eſt.

3. Ratio

Tertio, illa entitas per quid diſtinguitur ab omnibus partibns ſimul? non ſeipſa, quia eſt diuiſibilis; non per vnam partem nam talis pars includitur etiam in omnibus ſimul partibus, id eſt, homo per quid differt à materia, & forma ſimul? non ſe ipſo; nec per materiam l. formam, quia materia. l. forma eſt in ipſo aggregato ex materia, & forma; non igitur habet, per quid diſtinguatur. Hæc eſt opinio horum Philoſophorum.

Græci conueniũt cũ D. Tho.

At inter Græcos inuenio Philoponum, Themiſtium, Alexandrum, Simplicium, Eudemum, vnanimes in hoc loco, & conuenientes cum D. Tho. aſſerentes totũ diſtingui quidẽ à ſuis partibus ſingulis per ſe, ſed eſſe idem cum omnibus ſimul ſumptis: verum eſt, hos loqui expreſſe de toto integrali, tam homogeneo, quàm ætherogeneo, vt patet apud Philoponum; at ſine dubio idem videntur ſentire de toto Phyſico, cum oppoſitum apud eos non legatur. Idem etiam Auerroes com. 17. & Auicenna. 3. Metaphy. cap. 3. & 5.

Arabes conueniunt cũ D. Tho.

Quid Ariſ. in aliquot locis de hac q̃one cõſtituerit.

At ſi Ariſtotelem conſideramus, videtur aſſerere, totum à partibus diſtingui, nam. 5. Meta. cap. 14. tex. 19. dicit, ſex non eſſe bis tria, ſed ſemel ſex. Et 7. Metaphyſic. tex. vltimo dicit, ſyllabam, ba, non eſſe, B. & & A. & 8. Meta. c 6. tex. 15. totum, inquit, nõ eſt coarceuatio partium, ſed aliquid præter partes. & 4. Phyſic. tex. 23. totum, inquit, eſſe in partibus, & partes in toto,

quod

quod quidem eſſe non poſſet niſi diſtingueretur. & 2. Animæ in principio & 7. Meta. c. 3. triplicem ſubſtantiam diſtinguit, materiã & formam, & compoſitum, vbi diſtinctionẽ indicat totius, & partium. Hæc de opinionibus.

Prima cõcluſio. Sit igitur prior cõcluſio pro reſolutione. Totum non diſtinguitur à ſuis partibus ſimul ſum ptis.

Explicatur cõcluſio. Aduerte. Dupliciter dicuntur partes ſimul ſumptæ, vno modo quoad omnium collectionem tantum, vt nulla ſit excepta; altero modo quoad vnionem quandam inter ſe præter illam collectionem, vt partes ſimul ſumptæ dicuntur omnes partes talem vnionem inter ſe habentes. Concluſio procedit de partibus ſimul ſumptis modo poſteriori, & eſt notanda diſtinctio, nam argumenta ꝓpoſita procedunt de partibus ſimul ſumptis modo priori.

Senſus igitur eſt: homo nõ eſt anima, nec corpus, nec anima, nec corpus aggregatiuè; ſed anima, & corpus ſic vnita inter ſe, vt altera alteram informet. Idem dico de aliis totis, & eorum partium vnionibus.

Probatur concluſio. Probatur concluſio præter tria argumenta ſuperius poſita. Primo, ſi illa entitas eſt diſtincta ab entitatibus partium ſimul. l. facit
1 compoſitionem cum illis. l. non; Si non, ergo homo non eſt vnus per ſe, ſed plura, quia habet ſubſtantias non componentes in ſe: Si vero facit, ergo præter compoſitionẽ materiæ, & formæ eſt illa compoſitio, quam nullus imaginatur.

2 Secundo. Profecto eſt in intelligibile, ꝙ aliqua res tertia fiat ex duabus, niſi per mixtionem, & corruptionem illarum duarum, ſicut mixtum fit ex elementis corruptis, & colores medii ex extremis: at materia, & forma non miſcentur, ſed manent vnitæ: non ergo intelligi poteſt, quo modo tertia ſubſtantia ab omnibus ſimul iunctis, & vnitis diſtincta producatur.

Secũda cõcluſio. Secunda concluſio. Quamuis idẽ prorſus, quod de toto prædicatur, de partibus ſic ſimul ſumptis prædicari poſſit, tamen non fiunt prædicationes ita propriæ. ſicut cum d̃ toto prædicantur propter modum ſignificãdi; vere enim dicitur, homo legit, & anima vnita corpori. l. anima ſimul, & corpus legũt ſed non propriè: quia homo per modum totius, hæc vero per modũ partium ſignificãt.

Ad argumenta Scoti. Ad argumenta igitur priora reſpõdetur. Ad primum Scoti dicimus, eſſe magnum diſcrimen inter totum per ſe, & totum per accidens: totum enim per ſe, non ſolum dicit coaceruationem partium, vt ipſum totum ꝑ accidens, ſed dicit partes vnitas inter ſe, l. ſicut actum, & potentiam. l. ſicut continuum.

Ad confirmationes. Ad primam, & ſecundam confirmationẽ reſpondetur, quòd procedũt de partibus ſimul ſumptis modo priori, vt explicuimus in priori concluſione, non autem de partibus ſimul ſumptis modo poſteriori, hæ eñ ſunt ipſum totum, illæ vero non.

Ad ſecũdum, & tertium. Ad ſecundum, & tertium eadem eſt reſponſio, procedunt enim de partibus non cũ vnione ſumptis.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur, eſſe magnam fallaciam argumentari à partibus eſſentialibus ad integrales, quia homo reſpectu partium eſſentialium conſideratur tantum ſecundum ſuam ſubſtantiam, at reſpectu partium integralium ſumitur homo cum quantitate: idem de aliis totis, & tunc eſt fallacia figuræ dictionis, mutantur enim ꝑdicaméta.

Ad loca Ariſt. Ad loca omnia Ariſtotelis reſpondetur ſolum loqui de partibus abſque vnione conſideratis, & hoc eſt, quod docere intendit, totum non eſſe tantum ipſas partes, ſed ſuperaddere vnionem, & coniunctionem certam ipſarum partium: propterea dicit, eſſe aliam ſubſtantiam à partibus, quia totum eſt ipſæ partes ſimul vnitæ, non ꝙ ſit noua ſubſtantia ab iſtis ſic ſumptis, nam expreſſe docet 2. Animæ. tex. 10. Sicut pupilla, & viſus ſunt oculus, ita corpus, & anima animal.

Explicatur loc⁹ Ariſto. 5 Meta. Sed inter omnia iſta loca Ariſtotelis peculiariter eſt notandus ille quinti Metaphyſicæ, Sex non ſunt bis tria, ſed ſemel ſex: eſt enim ſenſus multo alius, quàm aliqui exiſtimant: hic enim intendit Ariſtoteles docere, quale non eſſe idem, quod quantum, vt eſſe album non eſt eſſe latum: & quia in numeris duo hæc conſiderantur, nempe ipſorum quantitas, & hæc eſt ipſimet numeri, & ipſorum qualitas, ſcilicet figura, quòd alius ſit triangularis, alius quadrangularis. l. alterius figuræ: oſtendit quantitatem numerorum non conſiſtere in ipſa figura, ſed in vnitatum aggregatione: & hoc eſt, quod dicit, ſex non ſunt bis tria, id eſt, figura ipſa quadrangularis, ſed ſemel ſex, id eſt, ſed ipſarum vnitatũ aggregatio: vnde ex hoc loco nihil ad quæſtionem præſentem deducitur, ſi bene intelligitur. Hæc de quæſtione.

Tex. XX.

Conturbabantur autem & poſteriores, quemadmodum & Antiqui, ne forte accidat ipſis idem ſimul

vnum eſſe, & multa. Quapropter & alij quidem ipſum eſſe auferebant, quẽadmodum Lycophron: alij autem mutabant dictionem, quoniam homo, non albus eſt, ſed albatur, neque ambulãs eſt, ſed ambulat: ne ipſum eſt adijciẽtes, multa faciant eſſe vnum.

CVM aduerſus illos Philoſophos dicẽtes omnia eſſe vnum argumentatus eſſet, probando ſequi, quòd vnum ens eſſet contraria, & diſparata, & quòd vnum eſſet multa: inquit, etiã poſteriores Philoſophos conturbatos fuiſſe, & timere, ne admitterẽt vnum eſſe multa: nam ſi vnus homo dicitur eſſe albus, & Muſicus, & calidus, iam videtur vnum eſſe multa entia, nam ille homo albus eſt, Muſicus eſt, calidus eſt; ſunt ergo plura entia: ob id hoc cauentes aſſerebant, non eſſe ponendum illud verbum, Eſt, ſed tantum dicendum, homo albus, Muſicus, calidus: & ſic non multiplicatur ens: & huius placiti fuit Lycophron. Alii vero dicebant, non ſic, ſed verbaliter eſſe enunciandum, homo dealbatur, calefit, & reliqua: Sic enim non videtur vnum ens eſſe plura entia. Huius opinionis credit Alexander fuiſſe Platonem, quem defendunt Philoponus, & Simplicius, docentes hoc non fuiſſe Platonis: ſed parum hoc refert, cuius fuerit, ſcire, dummodo ſententia intelligatur. Crediderim tamen non eſſe Platonis.

Tex. XXI.

TAnquam ſingulariter dicto vno, aut ente. Sed multa ſunt, quæ ſunt: aut ratione, vt aliud eſt albo eſſe, & muſico, eidem vero vtraque, multa itaque vnum: aut diuiſione, quemadmodũ totum, & partes. Hic autem iam dubitabant, & confitebantur vnum multa eſſe; tanquam non contingeret idem vnum, & multa eſſe, non autem oppoſita. eſt enim vnum & potentia, & actu.

Prima accidentia poſſunt eſſe vnij ſubiectũ.

HORVM turbationem, & euaſionem irridet, dicens, eos turbatos eſſe, ac ſi vnum non eſſet multiplex, ſicut ipſum ens: ita exponit Philoponus, vt, Aut, ſit Velut, ſicut, ac ſi diceret, eſt multiplex vnum, ſicut ens, ob id non oportuit turbari, vt enim eſſe poſſunt diuerſa entia definitione, idem tamen ſubiecto, vt eſſe album, & dulce ratione diuerſa ſunt, ſed ſubiecto idem, nempe in lacte; ita ſimiliter poſſunt eſſe multa ratione vnum ſubiecto, & hoc pacto vnum multa eſſe poteſt. Altero etiam modo ſicut in continuo, i. in toto partes ſunt diuerſa entia in potentia, quatenus per diuiſionem poſsũt eſſe ſeparata, ſunt tamen idem totum, ita ſunt multa in potentia, vnum actu, hoc ergo pacto vnum multa eſſe poteſt.

Hi igitur dubitabant, & confitebantur, & inferebant tamquam abſurdum, vnum eſſe multa, cum tamen veriſſimũ ſit, vnum multa eſſe, vt diximus; ſed non eo modo, quo vnum eſt, multa eſt. Sic enim fieri non poteſt, vt aliquid non eſt vnum ratione, & multa ratione, vnum ſubiecto, & multa ſubiecto, vnum actu, & multa actu, vnum potentia, & multa potentia: fieri tamen poteſt, vt ſit vnũ ſubiecto, multa ratione, vnum actu, multa vero potentia.

Ex quo loco ſumere poteris, aliqua diſtingui ratione, quæ habent diuerſas definitiones; alia vero non, quæ habent eandem definitionem: Similiter aliqua diſtingui ſubiecto, quæ variis inſunt ſubiectis, aliqua vero non, nempe, quæ eidem inſunt. Cõcludit ex his textibus contra hos Philoſophos, impoſſibile eſſe, omnia eſſe vnum ens. *Nota.*

Caput tertium.

Tex. XXII.

HOc igitur modo dicentibus impoſſibile videtur quæ ſunt vnum eſſe. Et ex quibus oſtendunt ſoluere non difficile eſt. vtrique enim contentioſe ſyllogizant, & Meliſſus, & Parmenides. nam & falſa accipiunt, & & non ſyllogizantes ſunt. Eſt autem Meliſſi magis onerosa ratio, & non habens dubitationem, ſed vno inconuenienti dato, alia contingunt. hoc autem nihil difficile eſt.

HORVM opinione redarguta ad ſoluẽdas ipſorum rationes deſcendit, quas facile ſolui dicit, cum ſint vitioſæ & in materia, & in forma; in materia quidem, quia propoſitiones falſas aſſumũt; in forma vero, quia non obſeruant rectam ſyllogizandi rationem. Meliſſi tamen onerosam magis dicit eſſe argumentationem, ideſt, vanam, & mi-

minus habentē difficultatis: ſed ex vno falſo dato multa abſque difficultate procedunt. horum verborum ſuperius triplicem dedimus ſenſum, nunc iſte ſufficiat.

Tex. XXIII.

QVod igitur paralogizat Meliſſus, manifeſtum eſt. opinatur enim accipere, ſi quod factum eſt, omne habet principium, quod & id, quod non factum eſt, non habet. Poſtea & hoc inconueniens omnis eſſe principium rei, & non temporis, & generationis non ſimplicis, ſed & alterationis, tanquam non momentanea facta mutatione.

A RATIONE Meliſſi incipit, atque forma, & materia peccare docet. In cuius gratiam aduerte, Meliſſi diſcurſum hunc eſſe: probabat primo, Ens eſſe infinitum ſic; Quod eſt factum, habet principiū, ergo quod non eſt factum, non habet principium: ſed ens non eſt factum, ergo non habet principium: quod non habet principium, eadem ratione non habet finem, ergo ens non habet finem: tale vero finem, & principium non habens, eſt infinitum, ens ergo infinitum eſt. Quòd autem ens factum non eſſet, probabat ſic: Si eſſet factum, tunc l. ex aliquo, l. ex nihilo: non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit; nec ex aliquo, iam enim hoc eſſet ens, & ita non fieret, quod enim eſt, non fit. *Nota diſcurſum Meliſſi.*

Vtebatur ſecundo diſcurſu Meliſſus probans ens eſſe vnum: Ens eſt infinitum, ergo eſt vnum, nam ſi infinitum omnia continet, omnia occupat, & ex hoc tertio inferebat eſſe immobile: nam ſi infinitum eſt, omnem implet locum, non habet vnde, & quo moueatur. ſic ratiocinatus eſt Meliſſus.

Quō refellat Ariſto. diſcurſum Meliſſi. Ariſtoteles vero primum diſcurſum reprehendit in hoc textu, tamquam forma, & materia vitioſum. illa enim prima pars peccat in forma, eo quòd procedit ab oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis, ac ſi quis diceret, Eſt homo, ergo animal, ergo ſi non eſt homo, non eſt animal. ita ille dicebat, Eſt factum, ergo habet principium, non eſt factum, ergo non habet principium.

Dices, hoc aliquando licere, vt homo eſt riſibilis, ergo non homo non eſt riſibilis. Dico in conuertibilibus id licere ſolis, non in aliis: at habere principium, & eſſe factum non conuertuntur, vt poſtea dicetur: peccat igitur in forma.

Quòd vero peccet in materia, propoſitiones falſas ſumens oſtendit. & textus quidem eſt obſcurus, ſenſum tamen hunc eſſe credo. *Nota primo*

Propter quod aduerte duplex eſſe principium (quantum ad præſentem diſputationem facit) & rei, ſeu magnitudinis, & temporis. Principium temporis dicitur illud inſtans, in quo primo aliquid habuit eſſe, ſiue tempus illi inſtanti proximum, vt dies Mercurii prçcedens fuit principium ieiunij, & hoc præſens tempus eſt principium lectionis, nempe principium horæ. Principiū vero rei eſt id, quod cum principio temporis incipit, vt cor eſt primum rei, quia primo tempore fit in animali, & pars primo pducta principium eſt rei. Similiter in alteratione pars primo alterata, dealbata, aut calefacta, eſt principium albi, aut calidi. *Duplex pricipiū.*

Nota præterea, quòd hic Philoſophus in illa propoſitione, Quod eſt factum, habet principium, non ſolum loquebatur de principio temporis: ſic enim nihil concluderet. nam quod non habet principium, nec finē temporis, tantum eſt infinitum in duratione, ſed non in magnitudine, vt iſte aſſerebat de ente, ſed de vtroque principio loquebatur: exiſtimabatque, ſi aliquid fit, non ſolū habere principium temporis, ſed etiam magnitudinis, quæ primum facta ſit: & hoc ſiue ſit in generatione ſubſtantiæ, quæ dicitur generatio ſimplex; ſiue ſit in generatione accidentis, quæ dicitur alteratio: ac in hoc ſenſu proferebat illam propoſitionem. *Nota ſecunde.*

Quam Ariſtoteles dicit eſſe falſam: non enim quod fit, omne habet principium illud magnitudinis, nam aqua congelatur, lac coagulatur, aer illuminatur, & non prius vna pars magnitudinis, quàm altera, ſed tota ſimul, licet in tempore fiat talis mutatio. Ex quo apparet falſitas illius propoſitionis: atque hæ mutationes dicuntur momentaneæ, quia tota magnitudo ſimul, & non per partes mutatur, licet ſucceſſu tp̄s id fiat.

Aduerte ſic literam eſſe legendam: inconueniens, & falſum eſt arbitrari, omnis generationis non ſolum ſimplicis, id eſt, ſubſtantialis, ſed etiam alterationis eſſe principium rei, & non ſolum temporis, cum fiant multæ mutationes ſimul in aliqua tota magnitudine: ac ſi dicatur, poteſt eſſe in mutatione principium temporis, & non magnitudinis. Nota expoſitionem.

Tex. XXIV.

DEinde & propter quid eſt immobile, ſi vnum eſt? ſicut enim & pars vna cum ſit, hæc aqua mouetur in ſe ipſa, quare non & totum? Poſtea alteratio propter quid non erit? At vero nec ſpecie poſſibile eſt vnum eſſe, niſi eo, ex quo. Sic autem & Phyſicorum quidam dicunt vnum, illo autem modo non. homo namque ab equo alterum eſt ſpecie, & contraria inuicem.

SECVNDVM Meliſſi diſcurſum prætermittens, tertium impugnat: inferebat enim, quia vnum eſt, immobile eſt, hoc tamen non valet: nã ſicut in aqua quæ pars eſt vniuerſi, accidit, ꝙ ſit vna, nihilominus mouetur in ſe etiam non mutando locum, per partium mutationem, qua vna cedit alteri, vt patet de aqua in vaſe incluſa, quę moueri poteſt intra vas, & mare in ſuo mouetur alueo, & aer in ſua ſphæra: ita & vniuerſum licet vnum ſit, in ſe moueri poterit. Præterea, quia licet non moueatur localiter, ſaltem erit mobile ſecundum alterationem, cum non ſolum eſſe mobile contingat ſecũdum locum, ſed etiam ſecũdum qualitates.

Ad ſecundum vero diſcurſum rediens dicit, omnia poſſe quidem eſſe vnum ex quo, ideſt, vnum materia, & ſubiecto, vt Phyſici dicebant, vnum ſubiectum omnium ponentes, ſed diuerſitatem in ratione. At ꝙ vnum ſint omnia ratione, impoſſibile eſt: eſſent enim oppoſita idem ratione.

Tex. XXV.

ET ad Parmenidem autem idem modus rationum eſt, & ſi aliqui alij ſunt proprij. Et ſolutio eſt, partim quidem, quia falſa eſt: partim autem, quia non concludit. Falſa quidem, quia quod eſt accipit ſimpliciter dici, cum multipliciter dicatur. Non concludit autem, quia, ſi ſola alba capiantur, ſignificante vnum albo, nihilominus multa alba ſunt, & non vnum, non enim continuatione erit album vnum, neque ratione, aliud enim erit eſſe albo, & ſuſcipienti, & non erit præter album nihil ſeparabile, non enim quatenus ſeparabile eſt, ſed eſſe alterum eſt albo, & ei cui ineſt. Sed hoc Parmenides nondum videbat.

RATIONE Meliſſi ſoluta ad Parmenidem conuertitur: erat autem ratio Parmenidis iſta, vt exponit Auerroes, & S. Tho. Quicquid eſt præter ens, eſt non ens, ſed non ens eſt nihil, ergo quicquid eſt ꝑter ens eſt nihil: ens eſt vnum, ergo quod eſt præter vnum eſt nihil. iſte erat diſcurſus Parmenidis. *Agit Ariſt. contra Parmenidẽ.*

At quia partim opinio huius erat cũ opinione Meliſſi communis, nempe in hoc, ꝙ ens eſſet vnum & immobile: partim diuerſa, & Parmenidi propria, nempe quòd ens eſſet finitum: ob id dicit Ariſt. eundem eſſe modum rationum, & diſputationum contra Parmenidem, & cõtra Meliſſum: & ſunt etiam alij proprij, qua parte propriam habet opinionem, ipſius tamen rationem dicit eſſe vitioſam in forma, & in materia, ſicut rationem Meliſſi.

Quòd vero in materia peccet, oſtendit, vtitur enim Parmenides ipſo ente, ac ſi eſſet vniuocum, vnam ſignificans naturam communem, cum dicit, ens eſſe vnum, & tamen plura eſt, & multipliciter dicitur. Qui enĩ ens dicit, vt notat Philoponus, ſolam vocem communem dicit: eſt igitur illa propoſitio falſa, ens eſt vnum, ſi ſumatur (vt iſte putat) ipſum ens in communi omnia complectens; nam ſi ens pro ſingularibus particulariter ſumatur, verum eſt, ens eſſe vnum, ideſt, ſingula, quæ entia ſunt, vnum ſunt, ſed hoc non aufert pluralitatem: falſa igitur eſt materia, vt ipſe eam ſumit.

Quòd vero peccet in forma, oſtendit inſtantia quadam. Demus, quòd albũ ſit ens, ita vt non ſit ens, niſi album, tunc non valet, etiam ſi, quod eſt præter album ſit non ens, quòd album ſit vnum: eſt enim multa: alia enim ratio ipſius albi, alia ipſius, quod ſuſcipit albedinem, eſt, non quòd ſit aliquid præter album, id eſt, non quòd albedo ſit ſeparata à ſubiecto, ſed quòd aliud ſit eſſe vnius, & aliud alterius, licet coniuncta ſint: & hoc, inquit, non vidit Parmenides.

Qua ratione decipiatur Parmenides. Vbi nota valde, quòd Parmenides exiſtimabat ea, quæ eodem ſunt obiecto coniuncta, eſſe idem; & quod eſſe diuerſum, & multa erat, eſſe ſeparata. & in hoc deceptus eſt, licet enim ſimul ſint multa, non ob id vnum & idem ſecundum ſe ſunt; quapropter quãuis non eſſet niſi album, adhuc non vnũ, ſed multa dicenda ſunt eſſe.

Dices,

Dices, non eſſe bonam inſtantiam, nam album dicit formam cum ſubiecto. Dico eſſe optimam, & notãdam, nam ita etiam ens ſignificat accidens, & ſubſtãtiam, quæ re vera non ſunt vnum: ob id maxime albo aſſimilatur, vt hoc enim multa dicit, ita ipſum ens. Hoc nota.

Tex. XXVI.

NEceſſe eſt igitur accipere ijs, qui dicunt quod eſt vnum eſſe, non ſolum vnum ſignificare quod eſt, de quo vtique prædicetur, ſed & quod vere eſt, & quod vere vnum eſt. accidẽs enim de ſubiecto quodam dicitur: quare cui accidit quod eſt, non erit: alterum enim eſt ab eo, quod eſt: erit itaque aliquid, quod non eſt. non itaque erit alij inexiſtens quod vere eſt. non enim erit enti ipſi eſſe, niſi multa quod eſt ſignificet, ſic, vt ſit aliquid vnũquodque, ſed ſupponitur quod eſt ſignificare vnum.

CVM in textu præcedenti oſtendiſſet ens vt abſolute, & communiter ſumitur, non vnum, ſed plura dicere, ſicut albũ: dicit modo, quòd hi, qui vnum ens dicunt, neceſſario ipſum vnum, & ens pro ſubſtantia, quæ vere eſt, & de qua ens proprie prædicatur, debent ſumere, non autem pro vtroque, ſubſtantia nempe, & accidenti, ſic eñ plura ſunt, nec pro ſolo accidenti, & hoc pbat in hoc textu: ſi enim ſolum accidens diceretur ens, cum hoc per ſe non ſit, debet in aliquo eſſe ſubiecto, hoc ſubiectum cum nõ ſit accidens, non erit ens ex ſuppoſitione, ergo erit aliquid, quod non ſit; non igitur ens hoc vnum poterit eſſe accidens alus inexiſtens: nam non habebit rationem entis, niſi etiam ſubiectum ſit, & tunc erunt iam multa entia contra ſuppoſitionem.

Tex. XXVII.

SI igitur quod vere eſt nulli accidit, ſed illi aliquid, magis quod vere eſt ſignificat quod eſt, quam quod non eſt? Si enim erit quod vere eſt idem & album, albo autem eſſe non eſt, quod vere eſt: (neque enim accidere ipſi poſſibile eſt quod eſt: nihil enim quod eſt eſt, quod non vere ſit:) non ergo quod eſt album eſt. non ſic autem vt aliquid non ſit, ſed omnino non ſit, erit. quod vere itaque eſt non eſt. verum enim eſt dicere quod vere eſt quod album, hoc autem non quod eſt ſignificabat. quare, ſi & album ſignificat quod vere eſt, multa ergo ſignificat quod eſt.

OSTENDIT modo, quòd nec poſſit dici vnum ens eſſe ita, vt per ens ſola ſubſtantia, quę nulli accidit, intelligatur: & ita ſunt verba iſta legenda cum interrogatione ſic: Cur magis ſubſtantia dicetur ens, quàm non ens, ſi ens ſolam dicat ſubſtantiã? & probat, quòd ſit dicenda non ſolum ens, ſed etiam non ens, iſta ſubſtantia ſit alba, vt poteſt re vera eſſe, tunc album non eſt, cum non ſit ſubſtantia ratio albi, non autem accidit cuique eſſe, niſi ſit vere, id eſt, ſubſtantia ex ſuppoſitione facta. Si igitur album non eſt, & ſubſtantia eſt alba, ſubſtantia non eſt, & ita erit ens, & non ens: quod ſi album ſit ens, profecto multa erunt entia, non vnum.

Quòd ſi aliquis dicat, non eſſe abſurdum quòd album ſit non ens, puta non ens hoc, aut illud, ſicut homo poteſt dici nõ ens hoc, puta leo: Reſpondet, non in hoc ſenſu albũ, & accidens dici non ens, quia ſubſtantia non ſint, ſed abſolute ſunt non entia. Si eñ ſic eſſent nõ entia, particulariter eſſet entia, & ita non vnum, ſed multa eſſet ens.

Tex. XXVIII.

NEque igitur magnitudinem habebit quod eſt, ſi quidem quod vere eſt, eſt, quod eſt. vtrique enim partium aliud eſt eſſe. Quod autem diuiditur quod vere eſt in quod vere eſt aliquid aliud etiam ratione manifeſtum eſt. vt homo, ſi eſt quod vere eſt aliquid, neceſſe eſt & animal, quod vere aliquid eſt eſſe, & bipes, ſi enim nõ quod vere eſt, eſt, accidentia erunt. aut igitur homini, aut alicui alij ſubiecto. ſed impoſſibile eſt. accidens etenim dicitur hoc, aut quod contingit eſſe, & non eſſe, aut cuius eſt in ratione hoc, cui accidit. vt ſedere quidem, velut ſeparabile,

le, in ſimo autem eſt ratio naris, cui dicimus accidere ſimum.

PROBAT ſecundo, quòd non poſſit dici vnum eſſe ens, ſi pro ſola ſubſtãtia accipiatur ens. nam ſequeretur, quòd nullam haberet magnitudinem tale ens, aut eſſe plura. Si enim illud ens eſt totum aliquod, cũ ratio partium ſit alia à ratione totius, tunc aut non haberet partes, aut iã plura eſſent, quæ ſunt. Sed quod illæ partes ſint etiã entia, probat Ariſtoteles, quamuis poſſemus dicere eſſe nouum argumentum procedens adhuc, ſi ſubſtãtia ſola eſſet, plura eſſe entia, quia partes ſunt etiam ſubſtantia: & tũc priora verba de partibus magnitudinis erant, & ita exponit S. Tho.

Eſt igitur argumentum: Si homo eſt ens vere, id eſt, ſubſtantia, ipſius partes etiã erũt vere entia, id eſt, ſubſtantia, puta bipes, animal, & ſic erunt iam plura entia. Quod autem ſint ſubſtantia, patet; ſi enim non ſunt ſubſtantia, erunt accidentia: tunc autẽ erunt accidentia communia aliis ab homine, aut propria homini: vtrumq; autem eſt impoſſibile, nam accidens commune, quod ſeparabile dicitur, eſt, in cuius definitione nõ aſſumitur ſubiectum: proprium vero, in cuius definitione ſubiectum ſumitur, vt in definitione ſimi naſus eſt. Ex hoc ſuppoſito Logico probat in ſequẽti textu, illas partes nullo modo eſſe accidentia.

Tex. XXIX.

AMplius quæcunque in definitiua ratione inſunt, aut ex quibus sũt, in ratione horum non ineſt ratio totius. vt in bipede ratio hominis, aut in albo ratio albi hominis. Si igitur hæc hoc ſe habent modo, & homini accidit bipes, neceſſe eſt ſeparabile eſſe ipſum. quare continget vtique nõ bipedem eſſe hominem, aut in ratione bipedis ineſſit hominis ratio. ſed impoſſibile eſt. illud enim in illius ratione ineſt. Si autẽ alii accidunt bipes, & animal, & non eſt vtrunque quod vere eſt aliquid, & homo vtique erit accidentium alteri.

RATIO hæc eſt. Ea quæ ſunt de definitione, aut compoſitione alicuius, non definiuntur: intellige eſſentiali definitione per ipſum, vt genus, & differentia non definiuntur per ſpeciem: Si ergo partes hominis, animal, bipes, ſunt accidentia, & homo non eſt in definitione ipſorum: ergo ſunt accidentia communia, & non ꝓpria: tunc ſic; ſi ſunt accidentia communia, ergo poſſunt ſeparari ab homine, & aliis accidere; hoc autem impoſſibile eſt. nam homo poſſet eſſe non animal, & non bipes: & præterea homo eſſet accidens alterius, cuius ſuæ partes accidentia ſunt.

Tex. XXX.

SEd quod vere aliquid eſt ſit accidẽs nulli, & de quo ambo, et vtrumque, & quod eſt ex his, dicatur, ex indiuiſibilibus itaque eſt omne. Quidam autem rationibus vtriſque acquieuerunt, huic quidem, quod omnia vnũ ſunt, ſi quod eſt vnum ſignificat, quod id eſt etiam quod non eſt, ei autem, quæ ex diſſectione, indiuiduas facientes magnitudines.

HIC textus, quamuis ab Auerr. aliter exponatur, mihi tamen expoſitio Sancti Thomæ, & Philoponi placet, vt ſit continuus cum præcedenti, & ſit ſenſus: Cum dixiſſet, hominem eſſe accidens, ſi ipſius partes accidentia ſunt, ſubiungit, hominem nulli eſſe accidens: & quia id non probat, dicit, ſit, id eſt, ſupponatur, nullius eſſe accidens, vt interpretatur Philoponus: quod vero ſequatur eſſe accidens; etiam alia ſuppoſitione confirmat; nempe de quo partes definitionis ſimul dicũtur, de eodem etiam definitum dici. Ex his concludit, quòd cum neceſſario ſequatur, ens non eſſe vnũ ſi partes habet, neceſſe eſt dicere ens eſſe indiuiſibile, ſi ſuſtinendum eſt eſſe vnum. & ita exponunt S. Tho. & Philoponus, licet Alexander dicat ſenſum hunc eſſe, ſubſtantiam ex indiuiſibilibus eſſe, id eſt, partes ſubſtantiæ, vt hominis, non ſeparari ab ipſo homine, vt argumento eſt probatum. Melior eſt prior expoſitio.

Eſt hic vnum dubium de partibus definitionis, an ſint partes rei, ita vt ſint duæ res, componentes definitum. Nec loquimur de definitione Phyſica, quæ datur per materiã, & formam, in hac enim id certum eſt, ſed de ea, quæ eſt per genus, & differentiam, de hac enim loquitur in præſenti Ariſtoteles. dico ſecundum Auicembron. qui multiplicabat tot formas ſubſtantiales in vnica re, quot ſunt prædicata ſubſtantialia genera, & diffe

Dubium An partes definitionis ſignificẽt diuerſas partes rei.

Quid Auicembron.

differentiæ erant partes veræ rei, quia ſingula ſingulas importabant formas. At cum ſecundum rei veritatem, & Ariſtotelem, non ſit in vnica re, niſi vnica ſubſtantialis forma, aliter dicendum eſt.

Propterea aduerte, ꝙ genus, & differentia compoſitæ ſubſtantiæ includunt totam ſubſtantiam, vt animal in homine non ſolā animam, aut corpus dicit, ſed totum ſimul: Similiter rationale; at cum diſcrimine: nam genera dicunt ſubſtantiam rei, vt eſt principium operationū communiorum, & vniuerſaliorum; at differentiæ eandem ſubſtantiā, vt eſt principium operationum particulariorum. Homo enim dicitur animal, vt habet ſenſum; rationale, vt diſcurrit. Ex quo ſequitur, quòd genus non dicit materiam ſolam, ſed habet ſe vt in materia. vt enim hæc eſt communis, & per formam contracta, ita & genus commune quid eſt per differentiā contractum: Similiter differentia non dicit ſolam formam, ſed habet formæ ſimilitudinem, quia eſt determinans, & particularis.

Hinc patet, ꝙ genus, & differentia ſunt partes rei, ſed non ſicut materia, & forma, ſed ad ipſarum ſimilitudinem, quamuis non ſint genera, & differentię realiter diſtinctæ.

Quidam autem rationibus vtriſque.

CVM hucuſque probauerit; Si omnia eſſent vnum ens, ſumpto ente pro ſubſtantia, quòd ſequeretur, ens eſſe non ens, & quòd eſſet totum indiuiſibile: dicit, quoſdā non habuiſſe hoc pro inconuenienti, ſed conceſſiſſe, ens eſſe non ens; qualis fuit Plato, & conceſſiſſe magnitudinem eſſe indiuiſibilem: quales fuerunt Zeno, & Xenocrates, diuiſibilitatem totius in partes negantes. Hos autem non reprehendit Ariſtoteles vſque in ſextum librum; Platonem vero ex his, quæ dicet, impugnat.

Tex. XXXI.

MAnifeſtum autem eſt, & quod non verum eſt quod, ſi vnū ſignificat quod eſt, & non poſſibile eſt ſimul contradictionem eſſe, nihil erit quod nō eſt. nihil enim prohibet non ſimpliciter eſſe, ſed non ens aliquid eſſe quod non eſt. Dicere quoque, niſi præter ipſum, quod eſt, aliquid erit aliud, vnū omnia fore, inconueniens eſt. quis enim addiſcit ipſum quod eſt, niſi quod vere eſt aliquid eſſe? ſi autem hoc, nihil ſic prohibet multa quod eſt eſſe, ſicut dictum eſt. Quod igitur ſic vnum eſſe quod eſt impoſſibile ſit, manifeſtum eſt.

QVAMVIS varie iſti duo textus exponantur, exiſtimo ſenſum hunc eſſe, vt Ariſtot. velit ad rationē ſuperius poſitam Parmenidis reſpondere, ſic, quòd quamuis demus, quicquid eſt præter ens, eſſe non ens; & demus duo contradictoria ſimul non eſſe; adhuc non eſt verum non ens eſſe nihil. Nam duplex eſt non ens; non ens abſolute, quod dicitur per negationem omnis entis, & tale nihil eſt; Aliud eſt non ens ſecundum quid, nempe per alicuius negationem, vt accidens eſt non ens, id eſt, non ens perfectum, quod eſt ſubſtantia: & hoc non ens non eſt nihil, ſed ens, nec iſta ſunt contradictoria. Et quia iſte Parmenides dicens eſſe vnum ens, intelligebat ſubſtantiam, ob id illa ſuą propoſitio eſt falſa, Nō ens eſt nihil. nam accidens eſt non ens, ſed non nihil; quòd ſi hoc voluit Plato concedens, ens eſſe non ens, bene dixit.

Impugnat etiam aliud, quòd ſi ens ſumatur pro vno, nempe ſubſtantia, omnia erunt vnum: hoc dicit eſſe falſum; nam omnes intelligunt per ens, quod vere eſt, id eſt, ſubſtantiam, cum hoc tamen plura ſunt, vt dictum eſt. Hęc ſint circa opiniones horum.

Simplicius dicit, hos Philoſophos aſſeruiſſe, hoc ens immobile eſſe Deum, quem Plato dicebat non eſſe ens, non quòd non eſſet, ſed quòd perfectiſſimo modo eſſet, ſicut dicimus albedinem non eſſe albam, quia albedo eſſentialiter dicit albedinem, album vero per participationem; ſed quicquid ſit, credo hos nō de Deo locutos fuiſſe, ſed de mundo toto, vt ſuperius diximus.

Dubitatur de veritate huius, Tantum vnum eſt ens. Reſpondetur, quòd ſi inſpiciamus ſenſum, in quo hic ſumitur, ſic eſt proferenda: Ens eſt tantum vnum, & eſt de excluſo extremo: & ſic exponenda, ens eſt vnum, & non plura, in quo ſenſu ab Ariſtotele reiicitur. Poteſt aliter ſumi, vt ſit excluſiua, nempe, tantum vnum eſt ens, l. tantum eſt ens vnum; & eſt ſenſus, omne vnum eſt ens. l. omne ens eſt vnum, & ſic eſt vera, nec eſt ſic ad præſentem locum attinens. Et miror in re nihili, quam aliter multi intelligāt hanc propoſitionem, non penetrantes ſenſum Ariſtotelis in præſenti. *An ſit vera hæc propoſitio tātū vnum eſt ens.*

Caput

Caput Quartum.

Tex. XXXII.

VT autem Phyſici dicunt, duo modi ſunt. Hi enim vnum facientes quod eſt corpus ſubiectum, aut trium aliquid, aut aliud, quod eſt igne quidem denſius, aere vero ſubtilius, alia generant denſitate, & raritate, multa facientes: hæc autem ſunt contraria. Vniuerſaliter autem exceſſus, & defectus, ſicut magnum dicit Plato, & paruum: niſi quòd hic quidem hæc facit materiam, vnum autem formam. Alij vero vnum quidem ſubiectum, materiam, contraria autem differentias, & formas. Quidam autem ex vno inexiſtentes contrarietates ſegregant, quemadmodum Anaximander dicit. Et quicumque etiam vnum, & multa dicunt eſſe, quæ ſunt, ſicut Empedocles, & Anaxagoras, ex cõmiſtione namque & hi ſegregant alia, differunt autem ab inuicem, eo quòd ille circulationem facit horum, hic autem ſemel: & hic quidem infinita, & ſimiles partes habentia, & contraria, ille vero vocata elementa ſolum.

POSTQVAM contra non naturaliter loquentes diſputauit, ad naturaliter loquentes conuertitur, ac ipſorum ſententias in duas diuidit partes. Quidam, inquit, vnum principium faciunt, nempe vnum ex tribus elementis, puta ignem, aquam, & aerem, aut medium corpus inter ignem, & aerem: terram nullus ſolam poſuit præter Heſiodum, qui non computatur inter Philoſophos, ſed inter Poetas. Hi autē hoc principium rerum ponentes dicebant, raritate, & denſitate varias res fieri: denſitatem autē defectum, raritatem exceſſum vocant: quod idem dixit Plato, qui magnum, & paruum rerum principia eſſe dixit, quamuis non eodem modo: illi enim rarum, & denſum dicebant eſſe formas rerum, materiam vero illud elementum: at Plato magnum, & paruum materiã, vnum vero, id eſt, ideam, formam dicebat: in hoc tamen vno conuenere, q contrarietatem in principiis ponunt.

Alii vero Philoſophi multa principia ponunt, quæ proceſſerunt ex vno, in quo omnia continebantur confuſa, quòd dicebant chaos, ob id vnum, & multa ponebãt: atque hi fuerunt Anaximander, Anaxagoras, & Empedocles, quamuis hic ab illis duobus differat in duobus. Primo hic multoties hęc principia ad chaos rediiſſe, & reditura, & iterum ex chao proceſſiſſe, & proceſſura affirmabat: & hæc eſt circulatio: vñ multoties mundus corrumpetur, & iterum fiet. Illi vero, ſemel mundum ex illo chao proceſſiſſe, nec amplius rediturum dicebant. Præterea illi infinitas particulas omnium rerum faciunt contrarias, & ſpecie differentes, hic vero quatuor tantum principia facit, nempe quatuor iſta elementa. Circa harum opinionum explicationem repete, quæ diximus ſuperius in epilogo opinionum philoſophorum de principiis.

Tex. XXXIII.

VIdetur autem Anaxagoras ſic infinita opinari, quoniam putabat communem opinionem Phyſicorũ eſſe veram, quòd nihil fit ex eo, quod non eſt. propter hoc enim ſic dicunt, erant ſimul omnia, & fieri huiuſmodi ſtatuerunt alterari. Alij autem congregationem, & ſegregationem.

DVO fundamenta Anaxagoræ, quibus ipſe ſuam opinionem affirmabat, ponit. Alterũ eſt; quia ſibi perſuaſit illud principium commune, ex nihilo nihil fit, quod omnes naturales receperunt, ac ob id dicebant, nihil de nouo generari, ſed generationes eſſe quaſdam alterationes, puta denſationem, aut rarefactionem vnius principii: ita Anaxagoras, & alii credebant, propter eandem cauſam, nihil fieri de nouo, ac ob id generationes eſſe dicebant congregationes atomorum vnius ſpeciei, & ſeparationes ab aliis atomis, ſic enim nihil fiebat de nouo: licet appareret de nouo alio modo, quàm antea erat.

Tex. XXXIV.

AMplius autem ex eo quòd fiunt ex alterutris contraria, inerant ergo. Si enim omne, quod fit, neceſſe eſt fieri aut ex ijs, quæ ſunt, aut ex ijs, quæ

non ſunt. horum autem id, quod eſt, ex ijs, quæ non ſunt, fieri impoſſibile eſt: (de hac enim conueniunt opinione omnes, qui de Natura:) reliquum iam contingere ex neceſſitate putauerunt ex ijs quidem, quæ ſunt, & inſunt, fieri, ſed propter paruitatem magnitudinum ex inſenſibilibus nobis, vnde dicunt omne in omni miſceri, propterea quòd omne ex omni videbant fieri. apparere autem differentia, & appellari altera ab inuicem, ex eo quod maxime ſuperabundat propter multitudinem in miſtura infinitorum, ſincere enim totum album, aut nigrum, aut dulce, aut carnem, aut os non eſſe, ſed cuius plurimum vnumquodque habet, hoc videri eſſe naturam rei.

ALterum fundamentum Anaxagoræ erat, quia videbat res tranſmutari inuicem. aqua enim in ignem conuertitur, caro in terram, & reliqua; tunc argumentabatur ſic; Cum ex aqua ſit ignis, l. in aqua erat ignis, l. non; ſi non, ergo ex non igne fit ignis, & ita ex nihilo; ſi vero ſic, ergo iam in illa aqua præceſſerant particulæ ignis; ex quibus congregatis ignis factus eſt; ante eũ propter paruitatem ipſarum ſentiri non poterant. Ex quo aſſerebat, omnia eſſe in omnibus, res tamen differentes apparere propter maiorem congregationem plurium atomorum eiuſdem rationis, non quòd res ſyncerè, ac pure ex vnica conſtent natura. Textus eſt clariſſimus.

Tex. XXXV.

SI igitur infinitum, ſecundum quòd infinitum, ignotum eſt, ſecundum multitudinem quidem, aut magnitudinem infinitum ignotum quantum quoddam eſt: ſecundum formam quoque infinitum ignotum quale quoddam eſt, principijs autem exiſtentibus infinitis ſecundum multitudinem, & ſecundum ſpeciem, impoſſibile eſt ea, quæ ſunt ex his, cognoſcere: ſic enim cognoſcere compoſitum arbitramur, cum cognoſcimus ex quibus, & quot ſit.

INCIPIT multis hanc Anaxagoræ opinionem redarguere; ac primo ex ea ſequeretur, compoſitum naturale non poſſe cognoſci, nec ipſius eſſe ſcientiam, ſic; nullum infinitum, vt infinitum eſt, poteſt cognoſci, at principia rei naturalis infinita ſunt, ergo cognoſci non poſſunt: Sed ſcientia rei non eſt niſi ex principiorum cognitione, ergo rerum naturalium non eſt ſciẽtia. Maior explicatur; dicitur, vt infinitũ eſt, quia res infinita poteſt cognoſci, ſed non ſecundum id, quo infinita eſt, vt de linea infinita, ſi eſſet, poſſet cognoſci, quòd eſſet quantitas continua abſque latitudine; at vero eius longitudo non poſſet cognoſci, quia infinita eſt. Similiter ſi in qualitate infinitum aliquid eſt, in ea ignotum eſt. Loquimur autem de cognitione rei, non nominis, nam infinitum cognoſcitur eſſe id, quod finem non habet. cum igitur cõpoſitæ res infinitis conſtent principijs, ſecundum Anaxagoram, compoſitum cognoſci non poterit, nec erit ſcientia rei naturalis. *Prima rõ cõtra Anaxagoram.*

Tex. XXXVI.

AMplius autem, ſi neceſſe eſt cuius partem contingit quãtulamcumque eſſe ſecundum magnitudinem, & paruitatem. & ipſum contingere, (dico autem talium aliquam partium, in quam, cum inſit, diuiditur totum,) ſi autẽ impoſſibile eſt animal aut plantam quantamcumque eſſe ſecundum magnitudinem & paruitatem. manifeſtum eſt quòd neque partium quamlibet. erit enim & totum ſimiliter, caro autem, & os, & huiuſmodi partes ſunt animalis, & fructus plantarum manifeſtum eſt igitur quòd impoſſibile eſt carnem, aut os, aut aliquid aliud quantumcumque eſſe magnitudine, aut in maius, aut in minus.

SECVNDVM facit argumentum contra quoddam dictum Anaxagoræ: ponebat enim rerum particulas minimas adeo, vt diui- *2. Ratio.*

vt diuidi non poſſent: argumentatur modo Ariſtoteles, nõ cuiuſque rei partes poſſe eſſe ſub quacunque maiori quantitate, & ita non erunt omninm rerum particulæ illæ indiuiſibiles. Argumentum eſt huiuſmodi: non quodcunque totum poteſt indifferenter eſſe ſub quacunque parua quantitate, ergo nec eius partes: nam totum à partibus dependet: antecedens patet; animal enim non poteſt eſſe ſub quacunque quantitate perfectum, ergo nec partes ipſius, oſſa, caro, nerui, & reliquæ, ſed certam ſibi determinant quantitatem, ſicut & ipſum totum, & hoc maxime apparet in totis ætherogeneis, & eorum partibus.

Tex. XXXVII.

Amplius, ſi omnia inſunt quidem huiuſmodi in inuicem; & non fiunt, ſed ſegregantur cum inſint, dicuntur autem a pluri: fit autem ex quolibet quodlibet, vt ex carne aqua, ſegregata, & caro ex aqua: omne autem corpus finitum conſumitur a corpore finito: manifeſtum eſt quod non contingit in vnoquoque vnũquodque eſſe. remota enim ex aqua carne, & iterum alia facta ex reliqua, ſegregatione, quamuis ſemper minor erit ſegregata, attamen nõ excedit magnitudinem aliquam paruitatẽ. Quare, ſi quidem ſtabit ſegregatio, non omne in omni inerit. in reliqua enim aqua non inerit caro. Si vero non ſtabit, ſed habebit, ſemper remotionem, in finita magnitudine, æqualia finita inerunt, in finita ſecundum multitudinem. hoc autem impoſſibile eſt.

3. Ratio TERTIVM argumentum eſt, in quo proponit quædam dicta Anaxagoræ, & vnum aliud ſuum, & conatur ex aliquibus illis principiis reducere ipſum ad falſitatem aliorum principiorum.

Primum dictum Anaxagoræ erat hoc, Omnia ſunt in omnibus. Secundum, non fiunt res, ſed ex illis principiis congregatis, & ad vnum ſeparatis fiunt. Tertium, vnumquodque denominatur à pluribus illis principiis congregatis. Quartum, quodlibet fit ex quolibet, id eſt, ex quacũque re fit quæcumque res, cum in omnibus omniũ lateant principia. Vltimum principium eſt: omne finitum per ablationem finiti conſumitur: intellige per ablationem continuam partiũ æqualium conſumitur, nam per partium medietates proportionales procedendo, diuiſio in infinitum tendit.

Ex his probatur, quòd non in vnoquoque ſunt omnia: ſumo aliquam partem aquæ, ab hac ſeparetur caro, & iterum ſeparetur caro, & iterum. clarum eſt, quòd ſemper minor pars carnis ſeparabitur, cum igitur caro non procedat in infinitum ſemper minor, vt dictũ eſt proxime, perueniẽt ad aliquam, qua minor extrahi non poſſit: tunc petitur. l. ab illa aqua adhuc ſeparabilis eſt caro. l. non: ſi non, ergo habetur contra ipſum, non in omnibus eſſe omnia: Si ſic, illæ, quæ ſeparandæ ſunt, erunt æquales, & ſic conſumabitur tota caro, quæ erat in aqua per quintum principiũ. l. erunt infinitæ partes æquales, & ita in magnitudine finita erunt partes finitæ æquales numero infinitæ, quod omni rationi repugnat, atque impoſſibile eſt.

Tex. XXXVIII.

Ad hæc autem, ſi omne quidem corpus, remoto quodam, minus neceſſe eſt fieri: carnis autem determinata eſt quantitas & magnitudine, & paruitate: manifeſtum eſt quod ex minima carne nullum ſegregabitur corpus. erit enim minor minima. Amplius autem in infinitis corporibus ineſſet vtique iam caro infinita, & ſanguis, & cerebrum, ſeparata tamen ab inuicẽm, nihil autem minus entia, & infinitum vnumquodque, hoc autem irrationabile eſt.

QVARTVM conſtituit argumentum cõtra idem: Detur minima caro, quæ poſſit eſſe, cum quodlibet fiat minus per remotionem alicuius partis; ſequitur, quòd ſi iſta ſit minima, & ab ea poſſit ſeparari aliquid, quòd fiet minor, & ita dabitur pars minor minima, quod eſſe nõ põt. 4. Ratio

Quintum etiam facit argumentum. Si quodlibet eſt in quolibet, in qualibet parte erunt etiam infinita, & in his infinita, & ita 5. Ratio

erunt

erunt infinita infinities in infinitis diſtincta inter ſe,& actu exiſtentia: quod quidem rationis metas prorſus egreditur: non ergo in omnibus ſunt omnia.

Tex. XXXIX.

NVnquam autem ſegregatum iri non ſcienter quidem dicitur, recte autem dicitur: paſſiones enim inſeparabiles ſunt. Si igitur miſti ſunt colores, & halitus, ſi ſegregentur, erit aliquid album, vel ſanum, non alterum aliquid exiſtens, neque de ſubiecto. Quare inconueniens eſt, impoſſibilia quærens intellectus, ſi velit quidem ſegregare, hoc autem facere ſit impoſſibile, & ſecundum quantum, & ſecundum quale: ſecundum quantum quidem, quia non eſt minima magnitudo: ſecundum quale autem, quia inſeparabiles ſunt paſſiones.

QVODDAM dictum Anaxagoræ laudat tanquam verum, ſed non ſcienter dictum, id eſt, ipſe in alio ſenſu proferebat, qui verus non erat. dictum eſt hoc, nõ poſſe quodlibet ſeparari à quolibet; quod quidem verum eſt de accidentibus, quæ à ſubſtantia nequeunt ſeparari, cum nõ poſſint eſſe, quin alterum ſit, nempe ſubiectum. Similiter verum hoc eſt de partibus continui, quæ per diuiſionem nequeũt finiri, cum diuiſibilitas in infinitum procedat, nec minima magnitndo dari poſſit.

Ex quo reprehendit principium efficiẽs, quod poſuit Anaxagoras, quam mentem vocabat: dicebat enim iſtud principium omnia ſegregaſſe in atomos proprias ex illo chao. in quo omnia erant confuſa: dicit Ariſtoteles hanc mentem ſtultam eſſe, quia intentabat facere, quod non poterat; nõ enim accidentia, & partes omnes continui ſeparari poſſunt.

Nota. Nec mireris, quòd Ariſtoteles ſuperius dixit eſſe minimam carnem; hic vero dicit non eſſe minimam magnitudinem; nam hic loquitur de partibus ſolius quanti, quæ in infinitum procedũt, illic de toto naturali, & ſubſtantiali, cuius diuiſio non procedit in infinitũ. ſed hoc poſterius eſt examinandũ.

Tex. XL.

NOn recte autem neque generationem accipit eorum, quæ ſunt ſimilium partium. eſt enim, vt lutum in luta diuiditur: eſt autem, vt non. & idem modus eſt, vt lateres ex domo, & domus ex lateribus, ſic autem aqua, & aer ex alterutris, & ſunt, & fiunt.

MODVM generationis Anaxagoræ reprehendit, ipſe enim per ſimilia generationem ponebat, quia nempe congregantur partes ſimiles vnius rationis. hoc reprehendit: nam aliquando non fit ex congregatione ſimilium: nam lutum fit quidem ex multis partibus luti, ſed aliquando ex diſſimilibus, puta ex aqua, & terra: Similiter domus ex lateribus, & lignis, ita & aer ex aqua: non ergo omnis generatio ex ſimilibus fit. Hæc ſunt, quæ Ariſtoteles cõtra philoſophos de rerum principiis diſputat.

An res naturales habeant certos limites quantitatis. Quæſt. IX.

HVIVS quæſtionis, quæ maxime notanda eſt, duplex eſt ſenſus, alter de re, nempe an res naturales ſuæ magnitudinis terminos habeant, vt non poſſint quoſcunque excedere, ſimiliter & terminos paruitatis. Alter ſenſus eſt de modo, nempe an hi termini intrinſeci, an extrinſeci ſint; & de hoc in quæſtione ſequẽti diſputabitur: prior in præſenti eſt diſcutiendus. *Duplex ſenſus quõnis.*

Aduerte autem per res naturales hic intelligi compoſita ſubſtantialia tam homogenea, & inanimata, quam æthercgenea, & animata, ſeu viuentia. Non enim modo de accidentibus, nec de actionibus, nec de potentiis, ſed de compoſitis ſubſtantialibus eſt ſermo: eſſet.n. limites extra modum excedere, & materias confundere. *Primũ fundametum. Quo hic intelligatur nomine rerũ naturaliũ.*

De his autem ſubſtantiis quæſtio tripliciter intelligi poteſt: primo de facto eſſe, nempe an ita modo ſit, quod detur maximum, & minimum corpus; Secundo, de potentia ſupernaturali; Tertio, de potentia naturali: & quia non in his omnibus eſt inter Philoſophos diſſenſio, ea, quæ certa, & ſine controuerſia ſunt, primo conſtituamus. *Triplex alius q̃ſtionis ſenſus.*

Sit igitur prima concluſio. In facto eſſe datur modo maximum corpus, & minimum non ſolum in genere, ſed etiam in qua- *Prima cõcluſio.*

in qualibet ſpecie. & hoc eſt certum, nam vltimum,ſupremumq; cœlum eſt modo maximum omnium,quæ in natura ſunt, & ita etiam eſt minimum aliquod, licet nobis forſan ſit ignotũ, erit fortaſſe minimus acarus. Similiter in qualibet ſpecie datur, & maximum, & minimum illius ſpeciei, ſiue affirmatiue, id eſt maximum.l. minimum aliorum,ſiue negatiue,id eſt, quo nullum aliud ſit maius.l.minus: vtroque enim modo exponi poſſunt comparatiua, & ſuperlatiua.

Secunda cõcluſio.

Secunda concluſio. Nullum corpus habet certum limitem magnitudinis, aut paruitatis reſpectu Dei abſolutę potentiæ, ſed quocumque dato,poteſt maius.l.minus facere,prout ipſius omnipotenti libuerit voluntati. Hæc concluſio probatur ex communi conſenſu. quidquid non implicat contradictionem,poteſt Deus facere; ſed non implicat contradictionem,res ſub maiori.l.minori eſſe quantitate,ergo id Deo non eſt denegandum.

Tertia cõcluſio.

Tertia concluſio. Viuentia habent certos limites magnitudinis, & paruitatis de potentia naturali ita, vt natura non poſſit ſub quacunque quantitate maiori.l. minori indifferenter viuentia producere, & conſeruare. Hæc cõcluſio eſt Ariſtotelis in præſenti tex. 36.vbi quia totum ipſum animal quantitatẽ habet determinatam, quam excedere non poſſit: probat etiam partes determinatas eſſe. & 2. Animæ.tex.41.omnium,inquit, natura conſtãtium,ideſt,viuentium, certus eſt terminus augmenti,& decrementi.& 7. Politicorum,cap.4.ciuitates ſuos certos terminos habere docet,ſicut animalia,& plantas. Præterea probatur.Cauſa,& modus augmẽti viuentium eſt limitata,ergo & ipſum augmentum: antecedens declaratur: cauſa inſtrumentalis augmenti,& quantitatis viuentis eſt calor naturalis, qui conſumit partes viuentis, & nutrimento nouo eaſdem reparat:at dum magis reparat,fit remiſſior,& debilior ita,vt minus reparet,quàm deperdat: Si igitur hæc finita cauſa, & hoc modo auget,augmentum erit ſine dubio finitũ. Præterea tertio. In viuentibus ſunt certa organa & partes ætherogeneæ,quæ non ſub quacunque quantitate poſſunt componi,ergo terminus & limes determinatus eſt. Præterea quarto:quia quod natura nunquã fecit huc uſque, ſignum eſt,non poſſe facere: ſed nũquam eſt compertum,homines maiores mõtibus,aut minores formicis:non ergo id natura poteſt facere.ſi enim poſſet, potẽtia fruſtra eſſet,niſi aliquando perueniret ad actũ.

Quarta cõcluſio.

Quarta concluſio. Non viuentia ex ſe, & ab intrinſeco non habent certum limitem ſuæ magnitudinis,ratione tamen extrinſeca habent:explicatur in igne: ignis ex ſe nõ habet certam magnitudinem,immo vt dicitur 2.Animæ.tex.41.Si infinita combuſtilia ei apponerentur,in infinitum creſceret:tamen quia locus ſuus naturalis eſt ſecundum naturam determinatus,& deſunt combuſtibilia, habet certam magnitudinem: idem de aliis elementis,& de mixtis inanimatis.

Ratio notanda quartæ concluſionis.

Ratio huius concluſionis eſt notanda ex diſcrimine augmenti viuentium: & non viuentium. Viuentia enim augentur ab intrinſeco, puta calore naturali conuertente cibum in ſubſtantiam viuentis,ex qua actione ipſe calor deficit,& debilior fit.Similiter ipſa viuentis forma ſubintrat in illud nutrimentum:non enim noua anima in nutrimẽto producitur, & poſtea viuenti copulatur: hoc enim fit in igne,ob id non vere augetur: ſed anima viuentis informat illam materiã nutrimenti. at non viuentia per appoſitionẽ ſimilium augentur ab extrinſeco,puta aqua additione aquæ, & reliqua ſimiliter; idẽ de igne. Ignis enim lignum ignem prius facit,poſtea ſibi copulat; Ex hoc ſumitur argumentum: Tota ratio augmenti non viuentium eſt ab extrinſeco, ergo intrinſece non terminantur,ſed extrinſece ad ſenſum expoſitum.

Differẽtia potiſſima q̃ſtionis & poſita in minimo paruitatis nõ viuẽtium. Explicatur ſẽſus iſti° dubii.

In his concluſionibus non eſt controuerſia inter Philoſophos,at de paruitate horum non viuentium eſt difficultas,an detur minimum in homogeneis.Et attende,quòd nõ eſt difficultas,an in homogeneis detur minima pars; certum enim eſt, dari non poſſe; quia cum omne cõtinuum ſit in finitum diuiſibile, non poterit ſignari pars quantitatis ita parua, quin minor ſignari poſſit, nempe eius medietas, & iterum alia & alia. Sed q̃ſtio eſt de minimo per ſe exiſtenti, an dentur partes minores, & minores abſque limite per ſe exiſtentes; nec eſt etiam difficultas, an iſtæ poſſint reſiſtere contrario corrumpenti,ſed an hoc repugnet ab intrinſeco ex parte ipſius rei, ſemoto quouis contrario ita,vt ſecundum ſe non poſſit eſſe minor,& minor abſque termino particula rei per ſe; & in hoc ſenſu diſputatur de minimo naturali homogeneo,an detur,an non.

Prima ſententia Sec. de minimo non viuentiũ.

Scotus. 2. Sen.diſt.2. q.9. putat,tale minimum non dari,ſed quocunque dato, poteſt ex ſe minus ſubſiſtere.Argumenta huius ſententiæ præcipua ſunt.

1 Ratio.

Primum. In iſtis non datur terminus magnitudinis,vt dictum eſt, ergo nec paruitatis;æqua enim videtur ratio.

Secun-

2.Ratio. Secundo. Ex parte materiæ non datur talis terminus, quia eſt diuiſibilis in infinitum: non enim eſt tam parua materia, quin minor eſſe poſſit: ergo nec in ipſis compoſitis erit iſte terminus.

3.Ratio. Tertio. Forma horum inanimatorũ eſt diuiſibilis in infinitum, vt accidentia ipſa ſecundum quantitatem, ergo non datur terminus in compoſito.

4.Ratio. Quarto. Illud tale minimum, ſi detur, eſt quantum: ergo eſt diuiſibile: reducatur ergo ad actum diuiſio, & tunc erit min⁹ illo minimo.

5.Ratio. Quinto. Agens agit ſucceſſiue, ergo pri⁹ producit minus, quàm maius, & nunquam dabitur minimum, quin aliud minus primo productum detur: non ergo eſt terminus in his. Hæc ſunt argumenta pro opinione Scoti.

Quinta cõcluſio. contra Scotum. Sit igitur circa hoc quinta concluſio. Probabilis eſt ſententia Scoti, ſed multo probabilior eſt oppoſita opinio communis, quod detur minimum etiam in homogeneis.

1.Ratio Probatur primo ex Ariſt. q tex. 38. dicit quòd, ſi à minima carne aliquid eſſet ſeparabile, daretur minus minimo, quod repugnat: vide quõ minimum admittat.

2.Ratio. Præterea manifeſte probatur. Omne ætherogeneum cõponitur ex homogeneis: ſed per Scotum in homogeneis non datur terminus paruitatis, ergo nec in ætherogeneis dabitur, quod eſt contra ipſum Scotũ, & contra Ariſtotelem, vt diximus in concluſione tertia: antecedens autem notum eſt, nam venæ, arteriæ, oſſa, caro, è quibus partes ætherogeneæ cõponũtur, homogenea ſunt.

3.Ratio. Præterea tertio. Ariſtoteles. 1. Animæ, tex. 24. inquit, actus actiuorum eſſe in patiente diſpoſito, non enim recipitur forma, niſi in materia diſpoſita: ſed vna ex certis diſpoſitionibus, & præcipua eſt quantitas: ergo ſicut reliquæ ſunt determinatæ, etiam & quantitas erit.

4.Ratio Præterea quarto. Et eſt argumentum Auerrois. 8. Phyſi. com. 15. ad actionem agẽtis eſt neceſſaria certa quantitas, qua deficiente, actio non erit: poteſt enim ſecuris eſſe tam parua, vt non ſcindat. Hinc ſumitur argumentum: Res non poteſt eſſe in illa quantitate, in qua non poteſt operari: non enim eſt eſſe ſine operatione, ſed ad operationem eſt neceſſaria certa quãtitas quo ad paruitatem, ergo etiam ad ipſum eſſe.

Ad argumẽta Scoti. Ad argumenta igitur Scoti reſpondetur. Ad primum negatur conſequentia: eſt enim diſpar ratio paruitatis, & magnitudinis in homogeneis; nam magnitudo eſt ab extrinſeco prorſus, nempe per appoſitionem partium l. additionem: at vero paruitas eſt ab intrinſeco, eo quòd omnis forma ſecundum ſe quantitatem petit, in qua operari poſſit, hæc aũt nõ eſt minor, & minor ſine termino.

Secũdũ argũ. Ad ſecundum neganda eſt etiam conſequentia, nam licet materia ſecundum ſe ſit diuiſibilis in infinitum, tamen vt ſubſtat actioni agentis, & formæ introducendæ, neceſſario habet certam quantitatem, ſicut & alias diſpoſitiones.

Ad tertium. Ad tertium dicitur, quòd quamuis ipſa forma ſit diuiſibilis ita, vt partem extra partem habeat, & non ſit tota in qualibet parte materiæ, tamen non eſt diuiſibilis ita, vt quælibet pars, quantumcunque minor, per ſe poſſit exiſtere.

ad quartum. Ad quartum dicitur, quòd licet illud minimum, vt quantum, ſit diuiſibile, tamen actu diuidi non poteſt, quin partes corrumpantur, non propter magnitudinem, ſed propter formam naturalem, quæ certam petit quantitatem: nec hoc eſt fictum: immo Scotus tenetur hoc ipſum fateri de cœlo, quod etiam ſi ſit quantum, actu diuidi nequit, ꝓpter ipſam cęli naturam, quæ diuidi nequit.

Ad quintum. Ad quintum reſpondetur, quòd quamuis agens ſucceſſiue agat, tamẽ cum paſſum debeat eſſe intra ſphæram actiuitatis illius agentis, neceſſe eſt, vt ſecundum plures partes ſit & perfecte, & æqualiter applicatum, & in eis ſimul aget, & nõ ſucceſſiue per partes minores, & minores: quòd ſi ſolum apponeretur particula materiæ minor minima diſtãs ita, vt ignis non poſſet eam ſibi vnire, non induceretur ignis forma propter rationes prædictas. Atque ſatis ſint iſta de priori quæſtione.

An terminus quantitatis rerum naturalium ſit ſemper intrinſecus.

Quæſtio X.

QVAESTIONE de re examinata, ſupereſt de modo ipſius termini diſputare. Ante omnia autẽ ſunt maxime modi iſti intelligẽdi, vt facilius poſtea determinatio procedat.

Duplex termin⁹ circa magnitudinẽ, alter extrinſecus, alter intrinſecus. Circa magnitudinem aduerte, duos eſſe modos limitum, & terminorum: alter eſt intrinſecus, alter extrinſecus. Intrinſec⁹ eſt, cũ datur certa quantitas, quã poſſit res attingere ita, vt maiorem non poſſit, & talis terminus dicitur maximũ quod ſic, & terminari ꝑ maximũ quod ſic, non aliud eſt, q̃ ꝙ res aliquã quantitaté poſſit attingere, vt maiorẽ non poſſit. Extrinſecus eſt, cũ datur quantitas, quam propter ipſius magnitudinẽ res

non poſſit attingere, tamen minorem illa poteſt attingere; vt ſi dicas, decem pondera non poſſum portare, quodlibet minus poſſum, tunc decem pondera eſſent minimum quod non: quia inter multa pondera alia, quæ tu portare non potes, illud eſt minimum: ita dicendum de magnitudinibus, ad quas res per augmentum perueniunt.

Duplex item terminus paruitatis, alter intrinſecus, alter extrinſec⁹. Sunt etiam alii duo termini paruitatis, & intrinſecus, & extrinſecus. Intrinſecus eſt, cum datur aliqua parua quantitas, ſub qua res eſſe poſſit, tamen ſub minori eſſe nõ poſſit, & talis terminus dicitur minimum quod ſic, id eſt, ſub hac quantitate res eſſe poteſt, ſub minori eſſe non poteſt. Extrinſecus eſt, cum datur parua quantitas, ſub qua res eſſe non poteſt, tamen ſub maiori eſſe poteſt, & talis terminus dicitur maximum quid non, quia inter quantitates, quas res non poteſt attingere propter ſuam paruitatem, illa eſt maxima, ob id dicitur maximum quod nõ, quia ſub illa non, ſub maiori vero quacunque poteſt: Sunt ergo illi termini magnitudinis, maximum quod ſic, maximum quod nõ: Iſti vero paruitatis minimum quod ſic, maximum quod non, affirmatiui ſunt intrinſeci, negatiui extrinſeci.

Senſus q̃onis. Ex his eſt modo ſenſus quæſtionis notus: petimus enim, ſuppoſito quod res naturales terminentur quoad magnitudinem, & paruitatem (vt dictum eſt in quæſtione præcedenti) quo modo terminantur intrinſece, an extrinſece?

Prima ſententia Pauli Veneti. Paulus Venetus, quem multi docti ſequũtur, exiſtimat, terminos hos eſſe extrinſecos, puta per minimum quod non, & maximum quod non.

1. Ratio. Ipſius argumentum potiſſimum eſt hoc. Si enim magnitudo intrinſece terminaretur, ſequeretur, quòd res deſineret per vltimum ſui eſſe, quod eſt contra omnes Philoſophos, & probatur. Detur iſtud maximum, & ſit maximus homo, qui maior eſſe non poſſit, tunc morſu veſpæ inſletur, tunc. l. morietur. l. non: Si non, datur maior maximo; ſi ſic; tunc cum iſte per inflationem moriatur, & inflatio ſit motus, qui incipit per vltimũ non eſſe, erit tunc verum dicere, Nunc non eſt inflatio, & immediate poſt hoc erit inflatio: ſed ſi eſt dicere, non eſt nunc inflatio, ergo erit dicere nunc eſt homo, & immediate poſt hoc erit inflatio, ergo immediate poſt hoc non erit homo, deſinit ergo eſſe per vltimum eſſe, nempe nunc eſt, & immediate poſt hoc non erit; quod quidem eſt impoſſibile, vt poſtea eſt probandum.

2. Ratio. Secundum argumentum eſt eiuſdem rationis de minimo. Detur enim illud minimum, & applicetur aliquod condenſatiuũ, tunc deſtruetur per condenſationem: ſed condenſatio, cum ſit motus, incipiet per vltimum non eſſe, non eſt, ſed immediate poſt hoc erit: vnde erit verum dicere de illo minimo, Nunc eſt, & immediate poſt hoc nõ erit, quod eſt vltimum eſſe.

3. Ratio. Tertium argumentum. Si detur maximus ignis ſaltem ratione loci, tunc applicetur ei ſtupa, ſi non comburit eam, profecto mirabile eſt, quod tam magnus ignis non comburat: ſi vero comburit, dabitur maior maximo, quia per additionem illius creſcet maximus.

4. Ratio. Quarto, detur minimum. v. g. terræ, & cũ ſit corruptibile, diuidatur, tunc. l. partes permanebunt ſub ſpecie terræ, & ſic erit minus minimo. l. corrumpentur: & tunc non apparet, quod ex eis fieri poſſit, cum generatio alicuius ſequatur corruptionem. Hæc igitur ſunt argumenta pro hac ſententia.

Primũ fundm̃. Nota dupliciter nos poſſe agere de quantitate viuentiũ. Circa hoc diſtinguendum mihi videtur. De quantitate enim viuentium dupliciter loqui poſſumus. Vno modo de ea quantitate, quæ à virtute naturali, & calore intrinſeco augmenti factiuo prouenit, ſeu de ea, quę ad introductionẽ formæ neceſſaria eſt, quæ dicitur quantitas via generationis; Altero modo de quantitate, quæ aliquo accidenti prouenit, qualis inflatio, tumor, contractio, & ſimilia ſunt. In non viuentibus locum nõ habet iſta diſtinctio, quia magnitudo ab extrinſeco, paruitas ab intrinſeco prouenit.

Prima cõcluſio. Quo ſuppoſito, ſit prima concluſio: Probabilis eſt ſententia Pauli Veneti, nec oppoſitum demonſtratur, poteſtque optime ſuſtineri.

Secũda cõcluſio. Secunda concluſio, quæ mihi rationabilis multo apparet, ſit iſta. Viuentia quoad quantitatem naturalem, quam virtute caloris proprij attingunt, determinantur intrinſece per maximum quod ſic, & minimũ quod ſic; at vero ratione quantitatis illius accidentalis extrinſece terminantur.

Prima rõ ꝓ prima parte cõcluſionis. Prior pars huius concluſionis videtur ſine dubio Ariſtotelis. 2. Animæ. tex. 41. Omnium, inquit, natura conſtantium, id eſt, viuentium certus eſt terminus augmenti, & decrementi: vbi per certum terminum intrinſecum videtur intelligere. Et confirmatur: cauſa inſtrumentalis, puta calor naturalis ipſius augmenti, ſimiliter & forma, ſunt determinatæ intrinſece per maximũ quod ſic: ergo & ipſa quãtitas ab eis proueniens.

2. Ratio Secũda concluſionis pars probatur ex primo ar-

pro ſecū da parte cōcluſionis. mo argumento Pauli Veneti, & etiam ex ſecundo, qua parte ad viuentia pertinet; illæ enim quantitates accidentales extrinſece terminantur.

Tertia cōcluſio. Tertia concluſio. In non viuentibus exiſtimo ſemper minimum eſſe intrinſecum: de maximo dictū eſt non dari ab intrinſeco; & ꝓbatur ex Ari.tex.38.ꝙ dicit, à minima carne nihil poſſe ſeparari, vbi minimum datur etiam via ſeparationis: & probatur, quia ſi illud minimum paulatim corrumperetur, vt aliqui dicunt, in illo medio tempore daretur minus minimo, & etiam minus maximo quod non. Fatendum ergo eſt, minimum illud intrinſecum eſſe, & ſimul totum corrumpi.

Ad argumēta. Ad argumenta reſpondetur. Ad primū, non eſt contra nos: illa enim quantitas eſt extrinſeca viuenti, & ſecundum illam non datur maximum quod ſic, ſed minimum quod non: vnde ille homo non moreretur propter ſolam illam inflationem, cum poſſit etiam ſub illa conſeruari quantitate. Aliqui vero concedentes, quod moreretur, dicunt, quod non deſineret per vltimum ſui eſſe: nā illam inflationem præcederet aliqua qualitas illius cauſatiua, & huius daretur primū eſſe; vt ſit verum dicere, nunc eſt talis qualitas, & tale primum eſſe huius eſſet vltimum non eſſe inflationis, vt dicatur, non eſt inflatio, ſed immediate poſt hoc erit. Dicunt modo, quod in illo primo eſſe illius qualitatis non eſſet homo, & ita deſineret per primum non eſſe, nunc non eſt, ſed immediate ante hoc fuit. Iſta reſponſio manifeſte eſt nulla: nam cum homo ille non moriatur alia cauſa, niſi propter inflationem, quamdiu iſta non fuerit, erit ille homo: at in illo primo eſſe illius qualitatis non eſt inflatio, vt patet: ergo erit homo. & hoc conſidera: ob id dico, quòd non moreretur ille homo iuxta noſtrā concluſionem.

Ad ſecūdum. Ad ſecundum (ſi de minimo in non viuentibus intelligatur) dico, quod non eſt illa condenſatio ſine præuiis qualitatibus illius effectiuis, & primum eſſe harum ante condenſationem eſt primum non eſſe minimi illius; quia ſicut condenſationem pati non poteſt, ita nec illam qualitatē condenſationis cauſatiuam: vnde ab hac corrumpitur per primum non eſſe.

Ad tertium. *Solutiones aliorum.* Ad tertium dicunt aliqui, quod ſi ignis eſſet iam maximus, ita vt omnem ſuum locum occupauerit, ſi ei apponeretur ſtupa, nō combureret eam, ne detur maius maximo. Alii dicunt, ꝙ combureret, ſed ꝙ non vniret eā ſibi. Alij vero, ꝙ vniret eā ſibi, ſed alia parte, alia tanta particula ignis corrumperetur.

Ad tertium verior ſolutio. Mihi videtur dicendum, quod ſi iam totus locus naturalis ignis eſt occupatus, quòd comburet illam ſtupam, vniendo ſibi, tamē condenſabitur parum, quantum ſufficit pro illa parte ignis. Quòd ſi dicas, Quid ſi ille ignis ſit iam in tota condenſatione, quam eius natura poteſt pati? Dico, quod etiam comburet, ſed extra ſe, non vniendo illam ſibi, ſed in aere proximo. Quòd ſi dicas, Quid ſi aer eſt in tota condenſatione, vt iam maiorem non poſſit pati? Dico, propter vehementem actionem ignis comburet illam ſtupam, & aliqua pars aeris condenſabitur in aquam. Quod ſi adhuc ſis importunus, & dicas, Quid ſi iam aqua ſit maxima, & omnia elementa ſint in diſpoſitione illa, quæ decreſci nō poteſt? Dico in iſto caſu imaginario, nó comburet ſtupam illam totam defectu loci naturalis capacis illius.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur cum Iamduno, q.16. quòd diuidetur illud minimum, tamen partes corrumpentur in medium circunſtans. Quod ſi dicas, Quo modo mediū circūſtans poteſt ſub illis particulis eſſe? Dico, quòd non erit ſub illis particulis per ſe exiſtentibus, ſed ſimul cum medio copulatis. Quòd ſi petas, diuidatur in vacuo; Dico, quod ſi eſt forma in natura, quæ ſub illis partibus conſeruari poſſit, prouidente natura, in illis introducetur; ꝙ ſi non, non poterit naturaliter corrumpi tale minimum, ſupra naturaliter corrumpetur, ſed tunc Deus illas particulas ſub eadem forma minimi cōſeruabit, quia (vt diximus) reſpectu diuinæ potétiæ nó datur maximum, nec minimū. Iſta non ſunt paruipendéda, quia quamuis ex ſuppoſitione procedāt ficta, aperiunt tamen naturam rei. Atque ſatis de quæſtione. De accidétium vero, motuum, & potentiarum termino poſtea dicendum eſt.

Caput Quintum.

Tex. XLI.

MElius autem eſt pauciora, & finita recipere, quod quidem facit Empedocles. Omnes igitur contraria principia faciūt, & qui dicūt quòd ſit vnum omne, & immobile (etenim Parmenides calidum, & frigidū principia facit: hæc autem appellat ignem & terram) & qui rarum, & denſum,

& Democritus ſolidum, & inane. quorum aliud quidem, vt quod eſt, aliud autem, vt quod non eſt, eſſe dicit. Adhuc poſitione, figura, & ordine, hæc autem genera contrariorum ſunt: poſitionis ſurſum & deorſum, ante & retro, figuræ angulare, inangulare, rectum, rotundum.

POSTQVAM nec vnum, nec infinita eſſe principia oſtẽdit, infert, melius eſſe finita, & pauciora facere, plura tamen: id, quod Empedocles facit, qui principia quatuor ſtatuit.

Nota diſcurſum quõ Ari. venatur numerũ prĩcipiorum.

At quia ipſe Ariſtoteles principiorum numerum venari vult, principium quoddam primo ſtatuit, nempe principia eſſe cõtraria: nec hoc ponit tanquam corollarium commune opinionibus Philoſophorum, vt volũt Simplicius, & Themiſtius, ſed tanquam fundamentum intentum ad indagandum principiorum numerum, vt exponit D. Tho. licet illius probationem petat ex eo, ꝙ omnes ita ſentiant, & huius rei gratia refert opiniones veterum: & hoc forte voluerunt Simpl. & Themiſt.

Nota tria neceſſario requiri in omni motu, et mutatione.

In cuius declarationem aduerte, quòd in omni motu, & mutatione(ſecũdum omnes etiam antiquos Philoſophos) neceſſario ſunt tria, id cuius eſt motus. l. mutatio, id à quo, & id in quod mutatur. l. mouetur: vt eſt motus à loco hoc in illud, ſunt iſta tria in eo, & quod mouetur, nẽpe animal, & locus à quo, & locus in quem mouetur. Similiter cum ex calido fit frigidum, & in quocunque mutatione. Inter hæc tria oportet, vt duo ſint cõtraria, & oppoſita, nempe à quo, & id, ad quod, quæ dicuntur termini. nam ſi non eſſent oppoſita, ſed idem, non fieret ab vno in alterum motus, aut mutatio, ex quo fit, vt in omni mutatione, & motu ſemper ſint principia, id eſt, termini duo contrarii.

Nota quõ probat Ari. pricipia eſſe contraria. Prima via.

Hoc igitur eſt, quod hic Ariſtoteles intẽdit probare, principia eſſe contraria, nempe generationis, mutationis, & motus rei principia oppoſitionem habere: & hanc propoſitionem probat duplici via: Prior eſt ex communi omnium Philoſophorum conſenſu, quo quidem pacto principia in ſcientiis ꝓbari ſolẽt. Omnes igitur Philoſophi, & qui vnum, & qui plura poſuerunt principia, non ſolum talibus principiis contenti fuerunt, ſed etiam contrarietatem quandam in ipſis poſuerunt, qua mediante fierẽt mutationes: vnde Parmenides calidum, & frigidum poſuit, nempe terram, & aquam. Alii, qui vnũ poſuerunt, aquam, aerem, aut aliud tale, denſum, & rarum poſuerunt contraria, vt iſta eſſet mutatio à raro in denſum, & à denſo in rarum. Qui vero plura (vt Democritus, de quo ſuperius diximus) etiã contrarietatem poſuerunt. Democritus enĩ ſolidum, & inane, quæ vocabat ens, & non ens, poſuit, & ſic ponebat generationem, & mutationem inter contraria: vocabat ſolidum, cum atomi erant coniunctæ, vt nihil relinquerent medium vacuum: Inane vero ſpatia media inter atomos, & ſic generationem ponebat, vt ex vacuo, & inani fieret denſum, hoc eſt, congregarentur atomi: è contra vero in corruptione, propter hanc cõtrarietatem terminorum, & inter ipſas atomos, ponebat contrarietatem; differebant enim, quædam erant angulares, quædam ſine angulo: Differebant præterea poſitione, quædam ſurſum, quædam deorſum, ante, & retro: Differebant etiam ordine, quædam priores, quædam erant poſteriores; hæc autem contraria ſunt.

Dubiũ.

Dubitatur, quo modo Parmenides duo principia poſuit, cum non niſi vnum ſuperius poſuerit. Reſpondet S. Thom. & communiter omnes. quòd vnum poſuit ſecundum intellectum, & rationem, hæc vero duo ſecundum apparentiam & ſenſum. Philoponus dicit, Parmenidem, non tamquã verum, poſuiſſe duo, ſed ſequendo vulgus; at ex propria ſententia vnum poſuit. Melior videtur prior expoſitio.

Solutio.

Tex. XLII.

QVod igitur contraria quodammodo omnes faciunt principia, manifeſtum eſt. Et hoc rationabiliter. Oportet enim principia neque ex alterutris eſſe, neque ex alijs, & ex his omnia, contrarijs autem primis inſunt hæc, ob id quidem quod prima ſunt, non ſunt ex alijs; ob id vero quod ſunt contraria, non ſunt ex alterutris.

INFERT, omnes cõtraria principia quodammodo poſuiſſe. Dicit quodãmodo cõtraria, qa, vt dicit Simpl. ipſa non ſunt vere cõtraria; ſed ipſi exiſtimabant cõtraria. l. qa con-

contraria hic pro priuatiuis ſumit, & hanc rationem recipit Auerroes. D. Thom. vero exponit quodammodo cõtraria, ideſt, modo quodam, quia non omnes eundem modum ponebant contrarietatis. Subiungit autem Ariſtot. quòd merito ponebant principia contraria: & probat tali ratione. Principia ſunt, quæ non fiunt ex aliis, nec ex alterutris, ſed ex ipſis omnia fiunt: ſed prima contraria ſunt huiuſmodi, ergo prima contraria ſunt, principia, & per conuerſionem principia ſunt contraria. Minorem probat: quia ſi prima contraria ſunt prima, nõ fiũt ex aliis, aliàs prima non eſſent: ſi vero ſunt contraria nec ex alterutris, ideſt, ex ſe inuicem fiunt.

Nota quid ſignificet præpoſitio ex.

Vbi nota, quòd iſta dictio, Ex, dicit habitudinem principii eſſentialis componentis, vt ſit ſenſus, principia non fiunt ex aliis, nec ex ſe inuicem tanquam in principio eſſentiali componenti: non enim vnum principium ex alio, nec vnum contrarium ex alio componitur eſſentialiter. At vero in tertio loco, Ex, dicit habitudinem partis componentis, & etiam habitudinem termini à quo, ſicut dicimus, ex nocte fit dies: & qua parte dicit habitudinem partis cõprehendit materiam, & formam, ex quibus res componitur, qua parte vero habitudinem termini dicit priuationem, & contrarium includit, ex quo, vt ex termino fit res, vt ex non igne fit ignis: ſed hoc poſterius examinabitur.

Nota

Aduerte, quòd prima contraria vocat ea, quæ ex aliis non fiunt: ſunt enim contraria, quæ ex aliis fiunt, vt qualitates ſecũdæ ex primis: & contraria poſitiua ex priuatiuis: quædam, quæ non ex alijs fiunt, vt priuatiua: & iſta ſunt principia.

Tex. XLIII.

Sed oportet hoc & in ratione conſiderare qualiter contingat. Accipiendum igitur eſt primum quod omnium, quæ ſunt, nihil neque facere natum eſt, neque pati contingens a cõtingenti, neque fit quodlibet ex quolibet niſi quis accipiat ſecundum accidens. qualiter enim fiet album ex muſico, niſi accidens ſit albo, aut nigro muſicum? ſed album quidem fit ex nõ albo, & hoc non ex omni, ſed ex nigro, aut medijs, & muſicum ex non muſico, ſed non ex omni, ſed ex immuſico, aut ſi aliquid ipſis medium.

RATIONE quadam ab inductione ſumpta, vt notat Auerroes, probat tertiam partem aſſignatam in definitione contrariorum principiorum, nempe, quòd ex ipſis omnia fiant. Supponit autem tria: Primũ non quodlibet agit in quodlibet. Alterum, non quodlibet patitur à quolibet. Tertium, non quodlibet fit à quolibet. Hoc autem tertium explicat: reliqua enim duo in libris de generatione tractanda ſunt, quod actio .l. paſſio ſolum fit inter contraria. Quòd vero nihil fiat per ſe ex alio, niſi ex ſuo cõtrario, manifeſtat exemplis: album enim nõ fit ex Muſico, ſed ex non albo per ſe: quod ſi acciderit non album eſſe Muſicum, fiet etiam ex Muſico, ſed per accidens. Eodem modo, Muſicum primo fit ex immuſico: & ne quis deciperetur exiſtimans, non album, non Muſicum, & ſimilia ſumi indifferenter pro qualibet re, quæ habet negationem talium formarum, ſubdit, quòd non ex quocumque non albo fit album, ſed ex illo, quod eſt nigrum .l. medium: Similiter de immuſico, & de aliis.

Primũ dubiũ. quo modo vnũ contrariũ fiat ex altero.

Dubitatur: quo modo vnum contrarium hic ex alio fieri dicitur, cum ſuperius dixerit, contraria non fieri ex ſe inuicem? Reſpõdet Simplicius, & Philoponus, quòd illic dixerat, contraria non fieri ex ſe inuicem, vt ex partibus: hic vero dicit, fieri vt ex termino: vt enim dicimus, ex nocte fit dies, id eſt, poſt noctem, ita ex albo fit nigrum, id eſt, poſt album fit nigrum.

Solutio Simp. & Philop.

Secundũ dubium. Cur ex contrario, vt ex termino, fiat alterũ, & non ex ſubiecto.

Dubitabis iterum, quare ex cõtrario vno, vt ex termino, fit alterũ? Reſpondet S. Tho. quia ſubiectum, quod debet recipere alterũ contrarium, debet eſſe in potentia proxima ad illud: & quia quando vnum aliud vt contrarium ineſt illi, eſt in potentia proxima, quia eadem eſt potentia, & ſubiectum contrariorum, ob id vnum contrariorum fit ex altero, vt ex termino.

Solutio D. Tho.

Nota triplicẽ terminum gñtionis. Primus terminus.

Tu tamen hic aduerte cum Auerroe, ꝙ triplicem terminum poſſumus aſſignare in generatione, primus eſt per ſe primus, & hic eſt priuatio formæ producendę, vt ignis fit ex non igne, quia id, quod ante omnia eſt neceſſarium in termino, eſt, vt non ſit id, quò tenditur per generationem .l. mutationem, alias iſta non eſſent: iſta autem priuatio non ſolam dicit negationem formæ introducendæ, ſed etiam potentiam, & propinquam ad talem formã, alś non eſſet primus terminus,

Secūdus termin⁹. Alter terminus eſt per ſe, ſed nō primus, & iſte eſt ipſum contrarium .l. diſparatum, in quo eſt talis priuatio. vt ex igne fit aqua, & iſte terminus eſt per ſe propter rationem Sancti Thomæ; & etiam quia eſt neceſſaria actio alicuius agentis ex tali termino educentis formam, vnde debet agere in ipſum; non autem ageret, niſi eſſet diſſimile ſibi, & aliquo modo oppoſitum: ac ob id dixit Ariſtoteles nō quodlibet agit in quodlibet, nec quodlibet patitur à quolibet.

Tertius termin⁹. Tertius terminus eſt per accidens, nempe id, quod cum termino coniungitur, quod ad generationem nihil facit, vt ex Muſico fit album, vt diximus ſuperius.

Tex. XLIV.

NEq; igitur corrumpitur in contingens primum, vt album non in muſicum, niſi forte ſecundum accidens, ſed in non album, & in non album, non incontingens, ſed in nigrum, aut medium, ſimiliter autem & muſicum in non muſicum: & hoc non incontingens, ſed in immuſicum, aut ſi ipſis aliquid medium eſt.

SICVT ſuperius dixit: nō quodlibet generari ex quolibet, ſed ex contrario. l. medio. Habet enim rationem cōtrarii medium; ita etiam modo dicit eſſe in corruptione: vnum quodque enim non in quodlibet corrumpitur, ſed in ſuum oppoſitum primo, vt album in non album .l. medium ſimiliter Muſicum in non Muſicum, nempe contrarium .l. medium, ſi quod habet.

Nota Attende, quod non differt corruptio à generatione, niſi in hoc, quòd generatio incipit ab eſſe priuato, corruptio vero ab eſſe poſitiuo, & affirmato, vt generatio ignis eſt à non igne in ignem mutatio, corruptio vero ab igne in non ignem: terminus à quo vnius eſt terminus ad quem alterius.

Tex. XLV.

SImiliter autem his & in alijs, quoniam & non ſimplicia eorum, quæ ſunt, ſed compoſita ſecundum eandem ſe habent rationem: ſed, propterea ꝙ oppoſitæ diſpoſitiones non denominatæ ſunt, latet hoc contingens, neceſſe eſt enim omne conſonans ex inconſonanti fieri, & inconſonans ex conſonanti, & corrumpi conſonans in conſonantiam, & hanc non contingentem, ſed in oppoſitam.

HOc principium, quòd quodlibet non à quolibet generetur, nec in quodlibet primo corrumpatur, in omni mutatione veritatem habere probat, ſiue ſit mutatio ſimplex ſiue ſit mutatio compoſita. Simplex dicitur, cum aliquod extremum ſimplex fit, vt cum fit album, cum fit Muſicum. Compoſita, cum totum aliquod habens partes fit, ſiue partes habeat ſecundum compoſitionem vt domus, ſiue ſecundum proportionem, vt conſonantia: in his omnibus ex contrario, & in contrarium fit mutatio, vt ex immuſico muſicum, & muſicum in immuſicum corrumpitur. At hoc intereſt, quòd in compoſitis non ſemper habemus nomina, quibus tales contrarios terminos explicemus: non enim dicitur, domus fit ex indomo, ſicut conſonantia ex inconſonantia: at re ipſa, talia contraria, ex quibus fiunt, & in quæ, corrumpuntur, ſunt.

Vbi aduerte, cum Ariſtoteles inter antiquos modo loquatur, exempla ſolum mutationum accidentalium ponit, vt etiam inter Antiquos receptum fuiſſe confirmet hoc principium: illi autem mutationes ſubſtantiales nōn cognouerunt, propterea eas prætermittit, ſed veritatem in his etiam habet. *Nota*

Tex. XLVI.

DIffert autem nihil in conſonantia dicere, aut ordine, aut compoſitione: manifeſtum enim eſt quòd eadem ſit ratio. At vero & domus, & ſtatua, & quodlibet aliud fit ſimiliter, domus enim fit ex eo; quod non compoſita, ſed diuiſa ſunt hæc ſic: & ſtatua, & figuratorum aliquod ex infigurato: & vnumquodque horum ſecundum alia quidem ordo, ſecundum alia vero compoſitio quædam eſt.

EXEMPLA poſuerat de toto ſecundū quandam coniunctionem, & proportionem,

nẽm,hoc etiam modo veritatem habere in alijs docet,ſiue quæ in ordine conſiſtunt,vt exercitus,ſiue quæ in compoſitione, vt ſtatua, domus. In his omnibus ſemper quod fit compoſitum,ſeu totum, ex ſuo ſit primo contrario, quamuis talia tota non ſint eiuſdem rationis,ſed alia in partiũ ordine, alia in partium compoſitione conſiſtant.

Tex. XLVII.

SI ergo hoc verum eſt, omne vtique quod fit fiet, & corrumpetur quod corrumpitur aut ex contrarijs, aut in contraria, & horum media: media autem ex contrarijs ſunt, vt colores ex albo, & nigro: quare omnia vtique erunt,quæ natura fiunt, aut contraria, aut ex contrarijs.

EX his concludit tertiam illam particulam,quam probare intenderat, omnia fieri ex contrariis: probat autem ſic. Omnia,quæ fiunt,ex contrariis,aut mediis fiũt: quæ vero ex contrariis, & mediis fiunt, ex contrariis fiunt: media enim contraria ſunt: ergo omnia, quæ fiunt, ſunt ex contrarijs. Igitur quæ natura ſunt,aut ſunt ipſa contraria, aut ex contrariis fiunt, vnde conſtat, principia eſſe contraria, quo autem modo iſta ſit propoſitio intelligenda, in quæſtione examinabitur.

Tex. XLVIII.

HVcuſque igitur fere ſecuti ſunt, & aliorum plurimi, quemadmodum diximus prius. Omnes enim elementa, & ab ipſis vocata principia, quamuis ſine ratione ponentes, tamen contraria dicunt, tamquam ab ipſa veritate coacti. Differunt autem ab inuicem, ex eo quod alij quidẽ priora, alij poſteriora accipiunt, & quòd hi quidem notiora ſecundum rationem, illi autem ſecundum ſenſum. Hi enim Calidum,& Frigidum: illi autem Humidum,& Siccum, alij autem Impar, & Par,quidam autem Litem & Amicitiã cauſas ponunt generationis, hæc autem ab inuicem differunt ſecundum dictum modum.

HOc ipſum Antiquos etiam attigiſſe docet, quamuis non rationibus perſuaſos,ſed ſola veritate compulſos. vt enim Sanctus Thomas dicit, Lapis ſine cognitione naturaliter in centrum fertur, ita & intellectus hominis aliquando in verum abſq; vlla ratione trahitur. Differunt tamen iſti Antiqui. Quidam enim principia contraria priora ponunt. Quidam poſteriora. Illi priora ponunt, qui notiora ſecundum intellectum faciunt,vt qui dicunt magnum,paruum,par, & impar. Illi vero poſteriora,qui notiora ſecundum ſenſum,vt qui calidum, & frigidum,aut ſiccum, & humidum, principia faciunt;vnde differenter loquuntur de contrariis.

Tex. XLIX.

QVare eſt eadem dicere quodam modo, & altera ab inuicem, altera quidem, quemadmodum & videtur plurimis, eadem autem ſecũdum analogiam. accipiunt enim ex eadem coordinatione. hæc enim continent alia autem continentur contrariorum. Sic igitur ſimiliter dicunt,& aliter, et peius,& melius.Et hi quidem notiora ſecundũ rationẽ,ſicut dictum eſt prius, illi autem ſecũdum ſenſum, vniuerſale enim ſecuudum rationem notũ eſt,ſingulare autem ſecundum ſenſum, ratio enim vniuerſalis eſt, ſenſus autem particularis,vt magnũ,& paruum ſecũdũ rõnẽ.rarũ aũt, & dẽſum ſecũdũ ſenſũ.

AT quamuis iſti non idem dicant, aliquo modo idem videntur dicere. Dicunt quidem idem ſecundum analogiam, & proportionem: quia omnes cõtraria principia ſumunt ex eadem coordinatione, id eſt, inter ſe oppoſita,aut vtraque poſteriora, vt calidum,frigidum: aut vtraque priora,vt par,impar: nullus enim confundit contrarium prius cum poſteriori; ſic autem idem dicere videntur,ſed non dicunt idem; nam alius ſumit contraria vniuerſalia, & continentia, vt magnum,paruum; alius particularia,& contenta,vt calidum, & frigidum, vnde euenit,vt alii melius, alii peius philoſophentur. Illi melius philoſophantur, (vt notant Simplicius, & Philoponus) qui vniuerſalia contraria faciunt;illi peius,qui particularia,& poſteriora; nam principia communia,& prima eſſe debent.

Vltimo explicat Ariſtot.quæ dicantur notiora ſecundum intellectum, illa nempe, quæ vniuerſalia ſunt vt magnum,paruum:illa vero notiora ſecundum ſenſum,quæ particularia,vt rarum, denſum: ſenſus enim ſingularium,intellectus vniuerſalium eſt. Non eſt hic locus diſputandi, an intellectus ſingularia cognoſcat primo, non enim ex profeſſo ab Ariſtotele id traditur modo, eſt enim id ad libros de anima pertinens.

An principia ſint contraria. Quæſt. XI.

Primũ argm̃. CIRCA quæſtionem hanc eſt primum argumentum. Principia rerum ſunt ſubſtantiæ:ſed ſubſtãtiæ nihil eſt contrariũ, principia ergo non ſunt contraria.

Secũdũ argm̃. Secundo. Inter hæc principia tantum eſt priuatiue cõtrarietas:ſed priuatio nihil eſt, cum ſit negatio: ergo non conuenit ei eſſe principium.

Tertiũ argm̃. Tertio. Principia componnnt rem:ſed cõtraria non poſſunt componere rem:non enĩ res ex contrarijs componitur,non ergo ſunt principia contraria.

Quartũ argm̃. Quarto, cum dicitur, ex contrariis fieri rem.i.eſt tamquam ex partibus, & hoc non, vt diximus in tertio argumento:nec tanquã ex termino à quo,quia hoc non niſi priuationi ineſt,vt ex non igne fit ignis: non ergo ex contrarijs fiunt res.

Primũ fundamẽtum. Quo modo intelligat Ariſt.pricipia eſſe cõtraria. Circa hoc aduerte:quòd cum Ariſtoteles dicit, principia eſſe contraria, non hoc vniuerſaliter de omnibus principiis intelligere oportet: nam ſecundum Ariſtotelem materia,& forma non ſunt contraria, & ſecundũ Antiquos etiam principium materiale non erat contrarium formalibus, vt aqua non erat contraria raritati,& denſitati. Propoſitio igitur illa indefinita eſt,principia ſunt cõtraria,id eſt aliqua principia.

Secũdũ fundm̃. Quo modo intelligitur, pricipia non fieri ex alijs. Aduerte ſecundo,cum audis,principia nõ fieri ex alijs principijs,vt partibus,non intelligas,quòd non fiant ex aliis principiis Logicis, aut Metaphyſicis,puta, generibus, differentiis,& eſſe,eſſentia,& alijs: nec ꝗ non fiant ex partibus quantitatis,nam materia, & forma diuiſibiles ſunt, & partes habẽt ſecundum quantitatem:ſed intellige,quòd nõ habẽt alia principia Phyſica,ex quibus ſint: non enim materia ex materia,nec forma ex forma,nec priuatio ex priuatione cõficitur.

Tertiũ fundm̃. Aduerte tertio, quòd circa illam definitionem principiorum eſt duplex opinio. Communis opinio eſt,quòd illic oĩa principia comprehendantur, & tunc illa duo priora,Ex,dicunt habitudinem partis componẽtis,vt ſit ſenſus:Principia ſunt, quæ ex aliis non componuntur,nec ex ſe inuicem. At illud aliud,Ex,dicat habitudinem partis componentis,& habitudinem termini, vt ſit ſenſus,ſed ex ipſis omnia fiunt, nempe aut ex partibus,vt materia,& forma,aut ex termino,vt ex priuatione. *De diuerſis ſentẽtijs circa definitum in definitione prĩcipiorũ.*

At vero Themiſt.hoc ſolum de contrariis principiis intelligi vult,& tunc illud vltimũ, Ex,ſolam termini habitudinem dicet. & ratio huius eſt,quia Ariſtoteles nihil intendit modo de materia, ſed ſolum de principiis contrariis.

Quid ſentiat Auctor de definito illius definitionis. At quamuis hoc verum ſit,negari non debet,illam eſſe definitionem omnium principiorum communem,prǽſertim cum nullam aliam ab Ariſtotele alibi habeamus.Propterea dicendum eſt cum opinione communi, vt explicuimus. Oportet ad argumenta deuenire ex quibus declaratio eorum, quæ dicta ſunt, dependet.

Ad primum. Ad primum reſpondetur, quòd hic non loquimur de immediata contrarietate, hæc enim ſolum eſt inter formas mutuo actiuas, & paſſiuas ſecundum ſe, quales ſunt qualitates. Subſtantiæ vero,cum non mutuo ſecũdum ſe agant,non habent hanc contrarietatem. Non enim cum Alexandro,& aliis Gręcis ſentio,qui calorem & reliquas qualitates formas ſubſtantiales elementorum ponunt: atque ob id contrarietatem in ſubſtantiis ponunt.nos vero propriam contrarietatem, & & immediatam a ſubſtantiis ſemouemus. Cum autem Ariſt.hic cõtrarietatem ponit, priuationem oportet intelligere, & non puram oppoſitionem priuatiuam, vt dicemus in argumento ſecundo: ſed habentem partẽ poſitionis,& affirmationis. *Nota cõtra Alexã.& alios non eſſe contrarietatem immediate inter ſubſtãtias.*

Ad ſecũdum. Ad ſecundum aduerte, quòd illa priuatio,quam contrariam dicimus formæ producendæ non ſolum dicit negationẽ illius formæ, ſed importat potentiam quandam proximam in ſubiecto, in quo eſt illa priuatio, & præter hoc ponit aliquam formam poſitiuam,aut contrariam, aut oppoſitam aliquo modo formæ producendæ. Vnde cum audis ex non igne fieri ignem; ex non albo album,per illas priuationes, negationes taliũ formarum intellige, cum potentia proxima in ſubiecto ad albedinem.i. ad formã ignis: & præter hæc oppoſitas formas, puta aquã, aut aerem.i. aliud oppoſitum albo vt ſupra declarauimus in textu. dico igitur ad argumentum, quòd non eſt tantum negatio ipſa priuatio,quæ principium dicitur. *Nota q̃lis ſit priuatio q̃ eſt vnũ ex cõtrarijs principijs.*

Ad

Ad tertium. Alia ſũt principia rei in fieri, alia rei facta. ad quartum.

Ad tertium admitto omnia principia cõponere, ſed generationem, & mutationem rei: at vero rem ipſam tantum duo componunt, puta materia, & forma, priuatio vero non, vnde eſt intrinſecum generationis principium: & hoc ſufficit, non autem ipſius rei.

Ad quartũ dico, quòd inter illa duo principia contraria, vnum componit rem, puta forma, alterum vero contrariũ eſt terminus. generationis rei, puta priuatio, vt bene dixit Burleus. Vnde cum audis, res fieri ex contrariis, intellige, ex vno, vt ex termino, & ex altero, vt ex parte formali.

Caput Sextum.

Tex. L.

QVod igitur contraria oportet eſſe principia, manifeſtum eſt. Conſequens autem erit dicere vtrum duo, aut tria, aut plura ſint. Vnum enim impoſſibile eſt, quoniam non vnum contraria, infinita autem non, quoniam neque ſcibile quod eſt erit. Et vna contrarietas in omni genere vno, ſubſtantia autem vnũ quoddam genus eſt. Et, quia contingit ex finitis: melius autem ex finitis, quemadmodum Empedocles, quam ex infinitis, omnia nanque aſſignare opinatur, quemadmodum Anaxagoras ex infinitis. Amplius ſunt alia alijs priora contraria, & fiunt altera ex alijs vt dulce, & amarum, & album, & nigrum, principia autem ſemper oportet manere.

Diſcurſus, quo colligit Ar. tria eſſe principia rerum naturaliũ.

POSTQVAM principia eſſe contraria, probatum eſt, nunc ipſorum principiorum numerum indagare contendit: atque vult conſtituere hanc propoſitionem, Principia ſunt tantum tria, in cuius gratiam (vt nihil improbatum relinquat) probat has: principia ſunt plura vno; principia nõ ſunt infinita; principia ſunt plura duobus: principia non ſunt plura tribus; Omnes autem ex illo principio deducit; Principia ſunt contraria.

Prĩcipia ſunt plura vno.

Probat igitur primam propoſitionem: contraria ſunt plura vno, principia ſunt contraria; ergo ſunt plura vno.

Prĩcipia nõ ſunt infinita. 1. Ratio.

Probat ſecundam multipliciter. Primo ſi principia eſſent infinita, compoſiti non eſſet ſcientia; quod falſum eſt, & probatur antecedens; nam compoſitum ſcitur ex principiis, hæc autem ſi infinita ſunt, ſciri non poſſunt, cum infinitum non ſit ſcibile.

2. Ratio. in vno genere vna contrarietas.

Secundo, in vno genere vna eſt contrarietas, ſed ſubſtantia vnum eſt genus: ergo in ipſa vna eſt contrarietas: vnius autem contrarietatis, non ſunt, niſi duo extrema, non ſunt ergo principia infinita.

Nota.

Attende per ſubſtantiam hic compoſitã ſubſtantiam ſenſibilem intelligi: per genus vero prædicamentum, in quo tales ſubſtantiæ continentur. In hoc autem vnica eſt prima contrarietas, nempe priuatio, & habitus, vt ſubſtantia non ſubſtantia, reliquas ſub ſe continens, ſcilicet homo non homo, ignis nõ ignis, & ſimiles, nam ad hanc omnes reducũtur, atque eadem contrarietas eſt etiam in aliis prædicamentis, puta priuatiua.

3. Ratio. Fruſtra fit per plura, quod poteſt per pauciora.

Tertio probat. Fruſtra fiunt per plura, quæ poſſunt fieri per pauciora: Eſt enim natura maxime ordinata, nec abundat, nec deficit in neceſſariis, ſed ſufficiunt ad omnes mutationes finita principia; non ergo opus eſt infinita facere. Patet minor, nam omnia quæ Anaxagoras per infinita principia facit, Empedocles facit etiam per quatuor; non ergo ſine neceſſitate ſunt multiplicanda.

4. Ratio.

Quarto probat, & eſt ſic intelligenda ratio. Si infinita ſunt principia, cum illa ſint contraria, ſine dubio omnia contraria eſſent principia; at conſtat, multa eſſe contraria, quæ principia non ſunt, non ergo principia hæc contraria ſunt infinita. Quod vero ſint contraria, quæ principia non ſunt, patet, nã album, nigrum; dulce, amarum non ſunt principia, cum ex aliis contrariis fiant; at principia ſemper manere debent.

Dubiũ

Dices, quid eſt, quòd principia contraria ſemper maneant? Dico cum Philopono quod in omni mutatione inueniantur; vnde illa contraria, quæ ex aliis fiunt, non ſemper manent, ideſt, non in omni mutatione ſunt; nam in mutatione illa contrariorum, ex qua ipſa facta ſunt, non inerant; & per hæc dat intelligere priuatiuam oppoſitionem, quæ eſt in omni mutatione, & ad quàm aliæ cõtrarietates reducuntur; non igitur principia vnum, nec infinita ſunt.

Solutio Philop.

Tex. LI.

QVòd igitur neque vnum, neque infinita ſint, manifeſtum eſt.

ex

ex his. Quoniam autem finita, non facere duo tantum habet quandam
54 *rationem. Dubitabit enim aliquis, qualiter denſitas raritatem facere apta nata ſit, aut hæc denſitatem, ſimiliter autem et alia quæcunq; contrarietas: non enim amicitia litem congregat, & facit aliquid ex ipſa, neque lis ex illa, ſed vtraque alterum quiddam tertiũ. Quidam autem & plura recipiunt, ex quibus conficiunt eorũ, quæ ſunt, naturam.*

Principia ſunt plura duobus.

TERTIAM propoſitionem probare aggreditur, nempe principia eſſe plura duobus & facit primam rationem ſumptam etiam ex contrarietate principiorum ſic. Nullum contrarium alterum contrariũ facit, non enim calor frigiditatem facit, nec lis amicitiam, nec raritas denſitatem, vt ergo aliquid fiat, vnum tertium ſubiectum eſt conſtituendum, à quo mutuo ſe illa expellant contraria, & hoc adeo verum eſt, vt q. dam Philoſophi non ſolum præter contraria vnicum ſubiectum poſuerint, ex quo res fierent naturales, ſed plura, immo & infinita; & hęc ratio eſt notanda; conuincit eñ, præter contraria principia eſſe aliquid tertium conſtituendum, non enim aliter imaginari poteſt, quo modo ex vno contrario alterum fiat.

1 Ratio valde obſeruãda.

Tex. LII.

AD hæc autem adhuc, & hoc aliquis dubitauerit, niſi quis aliam ſuppoſuerit contrarijs naturã. Nullius enim videmus eorum, quæ ſunt ſubſtantiam. contraria, principium autem non de ſubiecto oportet dici aliquo; erit enim principium principij. ſubiectum enim principium, & prius videtur eſſe prædicato. Amplius non eſſe dicimus ſubſtantiam contrariam ſubſtantiæ. Quo modo igitur ex non ſubſtantijs ſubſtantia vtique erit? aut quomodo prius non ſubſtantia quàm ſubſtantia erit?

2. Ratio

SECVNDA ratione idẽ probat, & ſunt hæ duæ maxime attendendæ. Sic procedit; nulla contraria ſunt componentia ſubſtantiam rei, principia ſunt componentia ſubſtantiam rei: ergo principia non ſunt cõtraria: maior eſt certiſſima; minorem probat, & exprimit, maior enim tacita eſt; probat ſic: ſi principia non eſſent ſubſtãtia rei, eſſent de ſubiecto, hoc eſt, accidentia: ſic autem poſteriora eſſent, cum ſubiectum ſit prius, hoc autem repugnat principiis; non ergo ſunt contraria.

3. Ratio

Tertia ratione idem probat ſic: ſubſtantia non fit ex non ſubſtantiis: at contraria ſunt non ſubſtantiæ, cum ſubſtantiæ non inſit contrarium: ergo principia, ex quibus fit ſubſtantia non ſunt contraria.

Nota vim in diſcurſu Ariſt.

Nota ingenium Ariſtotelis; nam per hæc argumenta concludit, non poſſe fieri, vt omnia principia ſint contraria; vt inde deducat eſſe ponendum aliud principium tertium, quod non ſit contrarium, puta materiam, ex qua cum forma fiat, & componatur res, & non poſſe ſimiliter omnia principia eſſe non ſubſtantiam, ſicut priuatio eſt non ſubſtantia, vt ponatur aliud, quod ſit ſubſtãtia, puta materia, ſicut etiam forma eſt ſubſtantia, & ex vtraque fit compoſitum.

Nota.

Vnde illa eſt indefinita, principia ſunt cõtraria, & etiam hęc, principia non ſunt contraria, & vtraque vera eſt, quod non poſſet eſſe ſine tertio principio; & hoc eſt, quòd dicit in textu ſequenti; ꝙ ſi vtraque eſt vera, debet eſſe tertium principium.

Tex. LIII.

QVocirca, ſi quis & priorem veram putabit eſſe rationẽ, & hanc neceſſarium eſt, ſi debet ſaluare vtraſque rationes, ſubijcere quoddam tertiũ, quemadmodum dicunt vnam quandã naturã dicẽtes eſſe vniuerſum, vt aquã aut ignem, aut medium horum.

DICIT igitur, quòd ſi defenſare volumus vtramque rationem, puta principia eſſe contraria, vt ſuperius eſt probatum, & principia non eſſe cõtraria, vt modo probatum eſt; eſt neceſſarium tertium principium ſubiectum facere, id, quod antiqui faciunt, ponentes præter contrarietatem, aquam, aerem, aut aliud ſimile, licet iſti non ratione id perſuaſerint.

Et nota diligenter horum textuum expoſitionem; multi eñ multa dicunt, & neſcio, an mentem ipſam Ariſt. attigerint.

Tex.

Tex. LIV.

Videtur autem medium magis. ignis enim & terra, & aer, & aqua, contrarietatibus complexa ſunt. Ideo non irrationabiliter faciunt, ſubiectum alterum ab his facientes, aliorum autem quidam aerem, aer enim minime aliorum habet differentias ſenſibiles, conſequens autem eſt aqua.

LAVDAT eos, qui potius corpus medium poſuerunt principium, quàm elemẽtum aliquod; nam hoc tale medium plus diſtat ab ipſis contrariis vtriſque; Elementa enim habent qualitates inſeparabiles, at id, quod principium eſt, debet æque ſe ad contraria habere; propterea melius corpus medium, quam vllum elementum principium fecerunt; propterea, qui poſuerunt aerem melius dixerunt, & poſt hos, qui poſuerunt aquam. quàm illi, qui ignem, nam illa duo minus ſenſibiliter contraria habent, & facile patiuntur, & recipiunt contraria; vide igitur, quanti referat ſubiectum præter contraria ponere.

Tex. LV.

Sed omnes vnum hoc contrarijs figurant, vt denſitate, & raritate, & eo, quod magis, & minus, hæc autem omnino ſunt ſuperabundantia, videlicet, & defectus, ſicut dictum eſt prius. Et videtur antiqua eſſe etiam hæc opinio, quòd Vnum, & Superabundantia, & defectus principia entium ſint, verum non eodem modo, ſed Antiqui duo quidem agere, vnum autem pati, poſteriorum autem quidam e contrario, vnum quidem agere, duo autem pati dicitur magis.

OSTENDIT, non fuiſſe Philoſophos contentos cũ hoc ſolo materiali principio, ſed præterea etiam contrarietatem ſuperaddunt, quidam rarum, & denſum, quidam abundantiam, & defectum, nempe magis, & minus, ſeu magnum, & paruum ponentes.

Addit autem quòd iſta opinio de magno & paruo, & vno eſt antiqua, quamuis nõ eodem modo à Platone proferatur; nam illi magnum, & paruum pro forma; ipſum vero vnum, puta aquam, aut quid ſimile pro materia conſtituebant; at Plato magnum, & paruum materiam, vnum vero puta ideam, formam exiſtimabat. *Nota.*

Tex. LVI.

Tria igitur dicere elementa eſſe, & ex his, & ex huiuſmodi alijs conſiderantibus videbitur vtique habere quandam rationem, ſicut prædiximus, plura autem tribus non amplius. ad patiendum enim ſufficiens eſt vnum. Si autem quatuor exiſtentibus duæ erunt contrarietates, oportebit ſeorſum ab vtraque eſſe alteram quandam naturam mediam. Si autem ex ſe inuicem poſſint generare, ocioſa vtique altera contrarietatum erit, ſimul autem & impoſſibile eſt plures eſſe contrarietates primas. ſubſtantia enim vnum quoddam genus eſt entis, quare eo quod prius, & poſterius different ſolum ab inuicem principia, ſed non genere, ſemper enim in vno genere contrarietas vna eſt, omnes autem contrarietates reduci videntur ad vnam.

QVARTAM propoſitionem probat, nempe principia nõ eſſe plura tribus, duaſq; rationes facit. Prior eſt; Si ſunt plura tribus, oportet aliam ſaltem contrarietatem facere, cum principia debeant eſſe contraria, tunc illa contrarietas, vel habebit idem ſubiectum cum altera, vel non; alterum non habebit, quia ad patiendum, ſufficit vnum ſubiectum; ſi vero habebit idem, tunc quidquid generatur ex vna, generatur ex altera. l. non; Si ſic, ſuperflua erit vna contrarietas; ſi non, neutra erit principium, cum ex ea non generentur omnia; hæc eſt ratio integra Ariſtotelis. *Prĩcipia nõ ſunt plura trib. Rõ Ari.*

Po

Eadem ratio Ariſt. aliter conſtituit. Poteſt etiam aliter componi,& forſan melius ſic. Si ſunt principia plura tribus,aut ex eo,quòd multiplicatur ſubiectum,& hoc nō quia ad patiēdum reſpectu vnius cōtrarietatis ſufficit vnum ſubiectum,immo vnius cōtrarietatis nō eſt niſi vnicum ſubiectum:aut ex eo,quòd multiplicantur contraria, ita vt ſint quatuot contraria prima ; & tunc non, quia oportebit multiplicare ſubiecta, quod eſſe nō poteſt. Nam demus aliud ſubiectum cum ſua cōtrarietate, tūc pete, an ſint ſufficientia generare iſta tria per ſe,an nō; clarū eſt,eſſe,cum ad actionem ſufficiāt duo contraria cum vno ſubiecto; ergo ſuperflua eſt alia cōtrarietas,cum ex vna poſſit eſſe gn̄ratio;ratio iſta eſt ſic componēda,& eſt admodum notanda expoſitio.Laborant eñ multi in ratione iſta exponenda.

Primū dubium cur ſubiectū vocaī ab Ariſtot. natura media. Dubitabis,primo;quare ſubiectum vocet naturam mediam. Dico medium triplex eſſe,aut per mixtionem extremorum,ſicut rubrum,viride, dicuntur media inter album, & nigrum;quia ex mixtione albi,& nigri facta ſunt. Eſt aliud medium per extremorum negationem, vt lapis eſt medium ſani, & ægri;q.a nec eſt ſanus,nec eſt æger. *Nota triplex mediū.* Aliud eſt medium per potentiam ad vtrumque extremum recipiendum, & ſic in præſenti ſubiectum, & materia dicitur natura media, quia eſt in potentia receptiua vtriuſque extremi.

Secūdū dubium Dubitabis vlterius, quo modo quælibet contrarietas habet ſuum ſubiectum ? nōne calor, frigus, & alia cōtraria mixto inſunt ? Dico, quòd hic non loquimur de contrarietate particulari,puta hac,l.illa, ſed in gn̄re; nam clarum eſt,in vnico ſubiecto poſſe multas priuationes multarum formarum ineſſe, & varia cōtraria, puta calorem,albedinem, amaritudinem;ſed loquimur de prima contrarietate,puta priuatiua,& generica, & talis contrarietas multiplicata multiplicat ſubiecta.

poſterior rō Ariſ. Poſterior ratio Ariſtotelis eſt. Vnius generis nō eſt niſi vnica prima contrarietas, intellige communem contrarietatem ; poſſunt eñ eſſe multæ particulares, quædam priores, quædam poſteriores, vt qualitates ſecundæ, quæ ex primis componūtur. At ſubſtantia vnicum genus eſt; ergo ipſius eſt vnica cōtrarietas prima,& ſic principia ſubſtantiæ,de quibus eſt ſermo, non poterunt multiplicari ex parte contrarietatis, vt dictum eſt.

Caput ſeptimum.

Tex. LVII.

QVod igitur neque vnum ſit elementum, neque plura duobus, vel tribus, manifeſtum eſt. Horum autem vtrum quemadmodum diximus dubitationem habet multam. Sic igitur nos dicamus primum de omni generatione aggredientes. eſt enim, ſecundum naturam communia primū dicentes, ſic circa vnumquodque propria ſpeculari.

CONCLVDIT, principia nec eſſe vnum, nec plura tribus. At quia non ſatis probatum eſt, an vnum ſit materiale principium, dicit, adhuc, quæ dicta ſunt, dubitationem habere : id autem tractare aggreditur, ac primum in communi de ſubiecto mutationis loquitur, poſtea particularius de ſubiecto ſubſtantiali dicet, ſic eñ eſt ordo maxime naturæ, id eſt, Phyſico accommodatus, vt à communibus ad particularia deueniat, quod etiam in proœmio docuerat.

Nota primo. Explicatur vis diſcurſus Ariſtot.de principijs, qā eſt fundamentū totius Philoſophiæ naturalis. At vt intentum Ariſtotelis poſſis penetrare, quia hæc, quæ hoc in loco dicuntur, ſunt fundamenta Philoſophiæ ipſius,aduerte, quòd per mutationes accidentales indagat ea, quæ ſunt in mutationibus ſubſtantialibus. In mutatione autem accidentali inuenimus primo duo extrema,inter quæ fit mutatio, vt cum aliquid ex calido fit frigidum,eſt calor,& eſt frigiditas. Secundo inuenitur aliquod ſubiectum diſtinctum ab vtraque forma,puta corpus aliquod, in quo eſt calor, & frigiditas. Tertio, iſtud ſubiectum permanet idem ſub vtroque extremo, tamen vnum extremum recedit, alterum manet cum ſubiecto eodem, vt cum ex calido fit frigidum,eſt aliquid,quod ante habebat calorem, & per mutationem recedit calor, & ſuccedit frigiditas cum eodem tamen ſubiecto, & ſic fit talis mutatio accidentalis ; ſic proportionaliter intelligas in mutatione ſubſtantiali, quæ fit ſecundum formas ſubſtantiales, oportet dari vnicam ſubſtantiam, & ſubiectum, in quo fiat talis mutatio, & iſta erit ſub illis vtriuſque formis modo ſub vna, poſtea ſub altera; tamen re eadem erit materia. v.g. cum ex aqua fit ignis,

ignis,quæ eſt mutatio ſubſtantialis,oportet dare aliquid vnum,quod ſit ſub vtroque extremo mutationis,hoc eſt,materia,quæ modo eſt ſub hac,modo eadem ſub illa forma. In hoc tamen differt hæc materia à ſubiecto mutationis accidentalis, quòd hoc eſt aliqua ſubſtantia compoſita: at in mutatione ſubſtantiali ſubiectum eſt ſubſtantia de ſe non habens formam, vt poſſit mutari ſecundum formas.

Nota ſecundo. Quam viã tenuit Ariſt. Attende autem diligenter, quòd modus procedendi Ariſtotelis iſte eſt: probat enim ꝙ in mutatione qualibet id, quod mutatur, eſt compoſitum, id eſt, habet aliquid,quod amittat, aliquid,quod permaneat ſub alio termino mutationis, vt cum album fit nigrum, oportet dare aliquid in albo, quod recedat,puta albedinem, & aliquid, quod permaneat ſub nigredine,& id eſt ſubiectũ. Hoc igitur etiam dare oportet in mutatione ſubſtantiali;eſt namque aliquid,quod recedit,aliquid,quod pmanet, & hoc eſt ſubiectum,& materia,reliqua ſunt formæ. Hoc eſt, quod Ariſtoteles docet: & multo latius à nobis hæc examinanda ſunt. Ad literam interpretandam accedamus.

Tex. LVIII.

Dicimus enim fieri ex alio aliud, & ex altero alterum,aut ſimplicia dicentes,aut compoſita,dico autem hoc ſic. eſt enim fieri hominem muſicum, eſt autem & non muſicum quippiam fieri muſicum, aut non muſicum hominem, hominem muſicum. Simplex igitur dico quod factum eſt, hominem,& non muſicum,& quod fit ſimplex,muſicum; compoſitum autem & quod fit, & quod factum eſt, cum non muſicum hominem dicimus fieri muſihominem. Horum autem hoc quidem non ſolum dicitur hoc aliquid fieri,ſed etiam ex hoc,vt ex nõ muſico muſicus, hoc autem non dicitur in omnibus.non enim ex homine factus eſt muſicus,ſed homo factus eſt muſicus.

Dupliciter loq. poſſum⁹ in mutationibus. Dvplicem loquendi modum aſſignat in mutationibus ſubſtantialibus, in quibus dicit, aliud fieri ex alio,& in mutationibus accidentalibus,in quibus ex altero fit alterum. Nam aliud in ſubſtantia diuerſitatem facit: alterum vero in accidenti. Exempla tamen in accidentali mutatione conſtituit, quia de ſubſtantiali nihil adhuc certum eſt. Accidentali ergo mutatione aliquando dicitur fieri ſimplex, aliquando aliquid compoſitũ. Simplex eſt,cũ id, quod fit,id eſt, primum extremum, ſeu ſubiectũ verbi,& quod fit.i.alterũ extremũ,ſeu prædicatũ. Simplicia ſunt,vt homo fit Muſicus, ſeu immuſicum fit muſicũ: Compoſitum vero eſt,cũ vtrũque extremũ cõplexũ quoddã eſt,vt homo immuſicus fit homo muſic⁹.

Et aduerte, ꝙ illud primum extremum dicitur,quod factum eſt, alterum vero, qđ fit,tam in ſimplici,quàm in compoſito. *Nota*

Simplex autem diſtinguitur,aut cum extremum primum,puta quod factum eſt,eſt ipſum ſubiectum, vt homo fit muſicus, aut cum eſt oppoſitũ,vt immuſicũ fit muſicum.

Hæc autem ſimplicia dupliciter differũt. Primo, quantum ad ipſam locutionem; nã, per oppoſitum dupliciter loquimur: aut in recto, dicendo,immuſicum fit muſicum: aut per obliquum,ex immuſico fit muſicum: at per ipſum ſubiectum,quamuis aliquando in obliquo loquamur dicẽdo,ex ære fit ſtatua. Id tamen non eſt ſemper in omnibus: non dicitur, ex homine fit muſicus, ſed homo fit muſicus. In compoſitis vero, quamuis non meminerit Ariſtoteles, tamen vtroque modo loquimur, nempe ex homine immuſico factus eſt homo muſicus,& ſimiliter homo immuſicus factus eſt homo muſicus. Rationem horum inferius intelliges.

Tex. LIX.

Eorum autem,quæ vt ſimplicia dicimus fieri,aliud quidem permanens fit,aliud vero non permanens.homo enim permanet factus muſicus homo,non muſicum autem,& immuſicũ, neq; ſimplex,neq; cõpoſitũ permanet.

Alterum diſcrimen ponit inter illas mutationes quoad rem. Nam ſubiectum ſemper permanet cum forma, quæ aduenit, vt homo cum muſico: at oppoſitũ ſiue in ſimplici, ſiue in compoſito recedit, vnde immuſicum non manet cum muſico. Et nota hic attente textum, nam propterea dixit ſuperius, eſſe duos modos loquendi, & per oppoſitum, & per ipſum ſubiectum,vt intelligas, in mutatione eſſe vtrumque,& ipſum ſubiectum, & ipſum oppoſitum,

tum, quamuis in locutione per oppoſitum, tantum oppoſitum exprimatur, & in altera ſimplici ſubiectum, in compoſita vero vtrūque. Et etiam diſcrimen aſſignauit, vt ſcires ſubiectum ab extremis diſtinctum, & ſub vtroque permanere. Hæc multum meditare.

Tex. LX.

DEterminatis autem his, ex omnibus, quæ fiunt, hoc eſt accipere, ſi aliquis inſpexerit, ſicut dicimus, quòd oportet ſemper aliquid ſubijci, quod ſit & hoc, etſi numero eſt vnum, at forma quidem non vnum. forma enim dico, & ratione idem. non enim idem eſt homini, & immuſico eſſe: & illud quidem permanet, hoc vero non permanet, etenim non oppoſitum permanet. homo enim permanet. muſicum autem, & immuſicum non permanet: neque ex ambobus compoſitū, vt immuſicus homo.

EX his, quæ dicta ſunt, concludit, in omni mutatione ſemper dari vnicum ſubiectum, quod mutatur, & permanet ſub vtroque extremo, etiam in illa mutatione, qua oppoſitum dicitur fieri, nempe immuſicum fit muſicum: nam immuſicum ſubiectum dicit non diſtinctum ſecundum numerum à ſe, tamen diſtinctum ſecundum rationē, & definitionem: quod eſt dicere, immuſicū dicit ſubiectum cum forma, vel priuatione aliqua: ratione vnius permanet, ratione alterius recedit. Et nota, vt ſignificaret ſubiectum hoc non eſſe ſeparatum à formis ipſis, cum modo cum vna, modo cū altera ſit, dicit, vnum eſſe numero cū ipſis formis, & extremis, definitione tamen non vnum. Dicit, vnum numero accidens cum ſubiecto, id eſt, vnum ſubiecto. Hoc idem accidere docet, cum id, quod fit, eſt compoſitum; vnū enim manet, alterum non, vt immuſicus homo fit homo muſicus.

Tex. LXI.

SEd ex aliquo fieri aliquid, & hoc non fieri, magis quidem dicitur in non permanentibus, vt ex immuſico muſicum fieri, ex homine autem non. At vero & in permanentibus aliquando dicitur ſimiliter. ex ære enim ſtatuā dicimus fieri, non æs ſtatuam. Hoc tamen ex oppoſito, & non permanente vtroque modo dicitur, & ex hoc, hoc, & hoc, hoc. nanque ex immuſico, & immuſicus fit muſicus, quocirca & in compoſito ſimiliter. etenim ex immuſico homine, & immuſicus homo fieri dicitur muſicus.

DOcet, quamuis oppoſitum, & ſubiecto vnum ſint numero, tamen quantum ad locutionem eſt diſcrimen. Nam in oppoſito magis loquimur per obliquum dicentes, ex immuſico fit muſicum, quam per rectum dicendo, immuſicum fit muſicum. At in ſubiecto è contra magis per rectum loquimur, quàm per obliquum dicendo, homo fit muſicus, licet in aliquibus per obliquum, non autem per rectum loquamur. Dicitur enim, ex ære fit ſtatua, ſed non æs fit ſtatua, tamen in oppoſito quocunque vtroque modo loquimur. Similiter etiam in cōpoſito, in quo apparet diſtinctio oppoſiti, & ſubiecti. Vbi aduerte, in oppoſito eſſe duo, & ipſum ſubiectum, & ipſam oppoſitam formam, quæ eſt terminus, à quo ratione ſubiecti fit locutio in recto, immuſicum fit muſicum: ſenſus eſt: id, quod eſt immuſicum fit muſicum: Ratione priuationis fit obliqua locutio, ex immuſico fit muſicum. Senſus eſt, à priuatione Muſicæ peruenit aliquis ad muſicam ipſam habendam.

Tex. LXII.

MVltipliciter autem cum dicatur fieri, & horum quidem non ſimpliciter fieri, ſed hoc aliquid fieri, ſimpliciter autem fieri ſubſtantiarum ſolum, manifeſtum eſt quòd ſecundum alia quidem neceſſe eſt ſubijci aliquid, quod fit. etenim quātū, & quale, & ad alterum, & quando, & vbi fiunt ſubiecto aliquo, propterea quòd ſola ſubſtantia de nullo alio dicitur ſubiecto, ſed alia omnia de ſubſtantia. Quod autem ſubſtantia, & quæcunque alia ſimpliciter entia ex ſubiecto quodam fiant, conſideranti fiet vtique manifeſtum.

ſemper

ſemper enim eſt aliquid, quod ſubijcitur ex quo fit quod fit, vt plantæ, & animalia ex ſemine.

Mutatio duplex, accidentalis, & ſubſtantialis, et diuerſũ vtriuſque ſubiectum.

POSTQVAM in mutatione in vniuerſum ſubiectum aliquod permanens dari oſtenderit, nunc ad particulares deſcendit mutationes, etiam ſubiecta particularia in eis inquirens. Diſtinguit autem duplicẽ mutationem, & accidentalem, qua fit aliqd hoc, id eſt, ſecundum quid, vt fit album, muſicum, calidum: & ſubſtantialem, qua fit aliquid ſimpliciter, vt fit homo, fit ignis, fit planta. Colligit ſecundum diuerſa, quæ fiunt, oportere, ſubiecta diuerſa ſtatuere. In accidentali enim ponimus primam ſubſtãtiam, quia ipſa eſt, cui omnia inſunt accidentia: & ipſa nulli ineſt, ob id ipſa eſt quæ modo hãc modo illam formam cuiuſlibet prædicamenti accidentis recipit.

At in ſubſtantiali, in qua ipſæ ſubſtantiæ transmutantur, & non ſecundum accidẽtia, oportet, aliud ſtatuere ſubiectum permanẽs in mutatione, quod eſſe non poteſt, niſi ipſas ſubſtantias compoſitas dicamus ex forma, & materia, & materiã eſſe hoc ſubiectum, quæ ſecundum formas varias ſubſtantiæ transmutatur. At quòd in his mutationibus aliquod ſubiectum ſit, patet: nam videmus has ſubſtantias ſemper ex aliquo præſuppoſito fieri, vt plantæ, & animalia ex ſemine, quod profecto argumento eſt materiam, & ſubiectum hoc ſub tali præſuppoſito latere.

Tex. LXIII.

FIunt autem quæ fiunt ſimpliciter, alia quidem transfiguratione, vt ſtatua ex ære: alia vero appoſitione, vt quæ augmentantur: alia vero ſubtractione, vt ex lapide Mercurius: compoſitione autem alia, vt domus: alia vero alteratione, vt quæ vertuntur ſecundum materiam. omnia autem, quæ ſic fiunt, manifeſtum eſt quòd ex ſubiectis fiunt.

VNIVERSALI quadam inductione per artificialia (vt vult Alexander) oſtendit omnia fieri ex aliquo præſuppoſito, quamuis Philoponus iſta ad naturalia applicet, ſed non eſt opus, nam iam dixit de naturalibus, cum dixit, ex ſemine fieri plantas, & animalia: & etiam in vltima parte inductionis ex his quinque de illis dicet: inquit igitur, quæ ſimpliciter, id eſt, vniuerſaliter, quæ fiunt, aut fiunt transfiguratione, ſicut quæ fiunt à figulis, aut fiunt acceſſione & augmentatione, ſicut quæ fiunt arte pingẽdi. Et hoc nota: aut fiunt ſubtractione, ſicut quæ fiunt ſculptura, aut compoſitione, ſicut arte domificatoria, vel ſimili: aut alteratione ſecundum materiam, ſicut quę fiunt arte coquendi, fundendi. I. quæ fiunt à Pharmacopolis: & ſub hoc membro mutationes naturales inanimatorum concludi poſſunt: in his omnibus ſemper aliquod præſupponitur ſubiectum, ex quo fiant omnia iſta.

Tex. LXIV.

QVare manifeſtum eſt ex dictis quòd omne, quod fit, ſemper compoſitum eſt. & eſt quidem aliquid, quod fit: eſt autem aliquid, quod hoc fit: & hoc duplex: aut enim ſubiectum, aut oppoſitum. Dicitur autem opponi immuſicum, hominem autem ſubijci: & infigurationem quidem, & informitatem, vel inordinationem oppoſitum, æs autem, vel lapidem, vel aurum ſubiectum.

EX quibus concludit, ſemper quod fit, eſſe compoſitum, ideſt, habere aliquid, quod permanet ſub forma aduenienti; & aliquid, quod recedat, puta formam oppoſitam, & priuationem. Deſcribit igitur in ſupra poſitis id, quod permanet, puta, ęs, lapis, aurum, & id quod recedit, puta infiguratio, informatio, inordinatio; nam ex infigurato fit figuratum, & ex informato formatum, & ex incompoſito compoſitum, ſimiliter in aliis. Vnde patet, in omnibus eſſe terminos, & mutationis ſubiectum.

Tex. LXV.

MAnifeſtum igitur quòd, ſi quidem ſunt cauſæ, & principia eorum, quæ natura ſunt, ex quibus primis ſunt, & facta ſunt, non ſecundum accidens, ſed vnumquodque, quod dicitur ſecundum ſubſtantiam, quod omni &

ne & ex ſubiecto, & forma fit. componitur enim muſicus homo ex homine, & muſico quodam modo. diſſolues enim rationes in rationes eorum.

CVM materiam, ſeu ſubiectum, & formam in mutatione eſſe ꝓbauerit, nũc, vt Simplicius dicit, & D. Tho. ea eſſe principia, & cauſas rerum naturalium probat, & facit hunc ſyllogiſmum, Ea, ex quibus vnũquodque primo, & non ſecundum accidẽs, ſed ſecundum ſubſtantiam eſt, & factũ eſt, ſunt principia, & cauſæ: at materia, & forma ſunt ea, ex quibus primo, & non ſecundum accidens eſt factum; & eſt vnumquodque: ergo materia, & formæ ſunt principia, & cauſæ: maiorem, & cõcluſionem huius ſyllogiſmi ponit, minorem ſubticuit.

Nota quales ſint cauſa componentes rem.

Nota Aduerte, quòd dicitur, ex quibus primis, quia ſunt aliqua, quæ rem componunt, ſed non primo, cum ipſa principia habeant, qualia ſunt elementa, ex quibus mixtum componitur: at ipſa adhuc ex materia, & forma componuntur, ob id non dicũtur principia.

Nota Aduerte præterea, quòd dicitur, nõ ſecũdum accidens (vt notat Simplicius) propter priuationem: ex hac enim non componitur res, ob id non eſt principium componens, niſi per accidens: at vero eſt principium per ſe, & intrinſecum generationis, quamuis poſſemus dicere, quòd illud ſecundum accidẽs ſit ex parte rei factæ, vt ſit ſenſus, vnũquodque ex principiis fit ſecundum ſubſtantiam ſuam, & non ſecundum accidens aliquod. Quòd vero ex materia, & forma res intrinſece componatur, probat exemplo totius accidentalis: nam homo albus ex albo, & homine, quodammodo componitur, quod manifeſtatur ex eo, quòd ſi definitionem hominis albi velis aſſignare, per definitionem hominis, & albi aſſignabis. Nota quòd dicitur componi quodammodo, quia re vera non eſt compoſitum, niſi per accidens.

Tex. LXVI.

MAnifeſtum igitur eſt quòd quæ fiunt, fient ex his. eſt autem ſubiectum numero quidem vnum, forma vero duo: homo enim, & aurum, & omnino materia numerabilis, nam hoc aliquid magis, & quod fit non ſecundum accidens ex ipſo fit. priuatio autem, & contrarietas accidens, vnũ autem forma, vt ordo, aut muſica, aut aliorum aliquid ſic prædicantium.

IVxta Simplicium, & D. Tho. hæc prima verba ſunt concluſio ſyllogiſmi præcedẽtis: vnde infert, quæ fiunt, ex his eſſe, id eſt, iſta eſſe principia eorum, quæ ſunt res naturales. Materiam rurſum diſtinguit dicens, materiam eſſe vnum principium numero, ſed duo ratione. Vnum quidem numero cũ priuatione: quia ipſa priuatio eſt in materia, ratio vero eſt diuerſa, nam aliud eſt eſſe auri, æris, & materiæ, aliud eſt eſſe priuationis. At cum materiam vnum numero potius, quàm priuationem dixiſſet vnam, huius rationem reddit. Materia, inquit, magis eſt numerabilis, id eſt, magis accedit ad id, quod vnum eſt numero, puta primam ſubſtantiam, ipſius enim eſt pars: at priuatio, & contrarietas, quod idem eſt, accidens eſt, intellige rei factæ, vt diximus: forma autem non eſt, ſicut materia, duo ratione, ſed vnum eſt principium ratione. Per iſta dat intelligere, quod materia eſt, quæ habet priuationem formæ, & quòd, niſi talem priuationem haberet, generationis non eſſet principium: quia (vt diximus) rem producendam neceſſario ipſius priuatio præcedit.

Tex. LXVII.

QVocirca eſt quidem vt duo dicenda ſint principia, eſt autem vt tria, & eſt quidem vt contraria, vt ſi aliquis dicat muſicum & immuſicum, aut calidum & frigidum, aut congruens & incongruens. eſt autem vt non. à ſe inuicem enim contraria pati impoſſibile. Soluitur autem & hoc propterea quòd aliud eſt ſubiectum, hoc enim non eſt contrarium. Quare neque plura cõtrarijs principia quodammodo, ſed duo (vt ſic dicam) numero. neque iterum penitus duo, propterea quòd alterum eſt eſſe ipſis, ſed tria: alterum enim eſt homini, & non muſico eſſe, & inſigurato, & æri.

INFERT ex dictis veritatem harum propoſitionũ, principia ſunt duo, & ſunt tria: ſunt contraria, & non ſunt contraria, & non ſunt plura contrariis. Sic enim veritatem habent:

habeāt: ſunt duo numero: ſunt tria ratione: ſunt contraria forma cum priuatione; non ſunt contraria materia, & forma: nec ſunt plura contrariis numero, quia priuatio vnū numero eſt cum materia.

Nota Aduerte, quod dicit, eſſe duo numero, vt ita dicam, quia re vera vnum numero eſt totum compoſitum ex materia, & forma: at forma, & materia imperfecte duo numero dicuntur, quia duæ res ſunt, licet non ſeparatæ, & per ſe exiſtentes ſicut prima ſubſtātia.

Tex. LXVIII.

QVot igitur principia ſint rerum naturalium, quæ circa generationem, & quo modo tot, dictum eſt. Et manifeſtum eſt quòd oportet ſubijci aliquid contrarijs, & contraria duo eſſe, quodam autem modo alio non neceſſarium eſt, ſufficiens enim erit alterum contrariorum abſentia, & præſentia facere mutationem.

EPILOGAT, dictum eſſe iam, quot ſint principia generationis rerum naturalium, nempe & eſſe tria, & eſſe duo, & quo modo hoc intelligi debeat. Similiter dictū eſt, præter ipſa contraria eſſe vnum tertium principium ſubiectum: & quod duo contraria ſufficiant ad mutationem: vno enim adueniente, altero recedente, ſic fit mutatio.

Tex. LXIX.

SVbiecta autem natura ſcibilis eſt ſecundum analogiam. vt enim ad ſtatuam æs, aut ad lectum lignum, aut ad aliud aliquid habentium formam, materiam, & informe ſe habet, priuſquam accipiat formam, ſic hæc ad ſubſtantiam, & hoc aliquid, & quod eſt ſe habet. Vnum igitur principium hæc, non ſic vnum exiſtens, neque ſic ens, vt hoc aliquid: vnum autem Ratio: amplius autem contrarium huic Priuatio.

MODVM, quo materia cognoſcatur, indicat dicens, materiam cognoſci ꝑ proportionem ad materiam artificialem, vt enim lignum, & aurum, & quodlibet ſe habet ad formas artificiales, ita intelligim' ſe habere materiam ad ipſas ſubſtantias perfectas: vt enim illud ſubiectum eſt in potentia ad recipiendas illas formas, ita & hæc ad ſubſtantias. Diſcrimen eſt, ꝙ illud ſubiectum eſt ens perfectum, puta, compoſita ſubſtantia; materia vero eſt ens imperfectum, & ſubſtantia ſimplex; atque talem materiam vnum dicit eſſe principium; alterum eſt forma, quam rationem dicit; tertium formæ contrarium, puta priuationem ipſam, quę in materia eſt.

Tex. LXX.

HAec autē quomodo duo, & quomodo plura, dictum eſt in præcedentibus. Primum igitur dictum eſt quòd contraria ſolum principia ſunt, poſterius autem quòd neceſſe eſt aliud quippiam ſubijci, & eſſe tria. Ex ijs autem, quæ nunc, manifeſtum eſt quæ ſit differentia contrariorum, & quomodo ſe habent principia ad inuicem, & quid ſubiectum. vtrum autem ſubſtantia forma, aut ſubiectum ſit, nondum manifeſtum eſt: ſed quòd principia tria ſint, & quo modo tria, & quis modus eorum, manifeſtum eſt.

EPILOGVM generalem ponit eorū, quæ dicta ſunt. Primo enim dictum eſt principia eſſe contraria; poſtea dictum eſt, quod præter contraria oportebat tertium ſubiectum facere. Vltimo dictum eſt, quomodo iſta contraria ſe habeant: alterum eñ forma, alterum priuatio eſt, quomodo ſubiectum cum vtroque ſe habet. Reſtabat difficultas, an forma, & materia ſint ſubſtantia. Hoc enim nondum patet, ſed id diſcutere non eſt huius loci, vel (ſecundum Themiſtium) quia eſt Metaphyſici, vel (ſecundum San. Thom. & Auerroem) quia pertinet ad ſecundum Phyſicorum, vbi forma dicitur magis natura, quam materia. Quod autem principia ſint tria, & quo modo, & quæ ſint, etiam dictum eſt. At antequam vlterius, textum exponentes, procedamus, vtile erit de iſta materia aliqua diſſerere, eius enim cognitio multum Phyſico neceſſaria eſt.

Vtrum materia ſit. Quæſt. XII.

quatuor de materia ſunt tractanda.

QVATVOR de materia diſputanda occurrunt: Primum, an ſit: Alterum: quid ſit: Tertium, qualis ſit: Quartum, quibus nominibus apud Philoſophos ſignificetur: Ante omnia tamen explicanda ſe offert ſignificatio nominis.

Tituli explicatio. De multiplici materia. Prima alterationis.

Eſt autem materia multiplex, nec de omnibus eſt quæſtio in præſenti. eſt enim materia alterationis, id nempe, ex quo aliquid fit, non tamen permanenti in ſubſtãtia ſua, ſicut cibus eſt ſanguinis materia, non enim cibus manet, ſed deſtruitur, & fit ſanguis. & elementa ſunt materia mixti, quia ſui corruptione mixtum componunt.

Secunda compoſitionis.

Alia eſt materia compoſitionis, ſicut lapides, & ligna domus: partes quantitatiuæ dicuntur materia reſpectu totius, & etiam partes quæcunque reſpectu compoſiti materia dicuntur.

Tertia inhæſionis.

Tertia eſt materia inhæſionis, qualis eſt ſubſtantia, cui omnia inſunt accidentia.

Quarta ſcientiæ.

Quarta eſt materia ſcientiæ, quæ dicitur ſubiectum. De his autem non loquimur in præſenti.

Quinta materia q̃ eſt ſubiectũ trãſmutationis ſubſtãtialis.

Alia eſt materia mutationis ſubſtantialis ſubiectum, quæ ſub diuerſis formis, modò ſub vna, poſtea ſub altera in mutatione inuenitur ſubſtantiali: & de hac petimus, an ſit. Et reſpondetur ex omnium conſenſu talem materiam eſſe.

Sex viæ ſunt ad ueſtigandam materiam eſſe. Prima via trãſmutationis inter extrema accidentalia.

Ad hoc autem inueſtigandum, omiſſis his, quas Albertus lib. 1. Phyſi. tract. 3. cap. 11. ex Auicembron. refert, ſex viæ eſſe poſſunt. Prima eſt via trãſmutationis: eſt enim hoc fundamentum maxime obſeruandum in Ariſtotele. In omni mutatione, quæ fit ab extremo in extremum, oportet dare ſubiectum medium diſtinctum ab vtroq; extremo, quod idem perſeuerans modo ſub vno, modo ſub altero fit extremo: vt enim aliquid dicatur mutari, neceſſarium eſt, quod idem aliter ſe habuerit, & aliter ſe modo habeat, aliter enim impoſſibile eſt, aliquid dici mutatum. Oportet ergo idem manere ſub vtroq; extremo mutationis, & hinc eſt, ꝙ debet eſſe diſtinctum ab vtroque extremo, non enim poſſet modo ſub vno, poſtea ſub altero, illo recedente, eſſe, niſi eſſet ab vtroq; diſtinctum. Veriſſimũ igitur eſt fundamẽtum, quod traditur late 11. lib. Metaphyſi. ca. 11. & 8. lib. ca. 1. tex. 4. aliàs ſæpe.

Quomodo ſit ſubiectũ in tranſmutatione ſubſtantiali, & accidentali.

Cum igitur duplex ſit mutatio, & accidentalis, quæ fit ſecundum accidentia, & ſubſtantialis, quæ fit ſecundum ſubſtantias, oportebit in his ſubiectum conſtituere: in accidentali quidem eſt ipſa prima ſubſtantia, quæ cum ab omni accidenti diſtinguatur, & omniũ ſit ſuſceptiua, poteſt ſecundũ varias accidentales formas tranſmutari: In mutatione vero ſubſtantiali hæc eſſe non poteſt, nam in tali mutatione ipſa prima ſubſtantia eſt, quæ corrumpitur, & nõ accidẽs: oportet ergo, ſi ſubiectum debet dari, vt ipſam ſubſtantiam ex duplici parte componamus, & ex forma, quæ recedat, & adueniat, & ex materia, quæ eadem perſeueret ſub hac, & ſub illa forma, & tunc mutatio talis erit, ꝙ ab illa materia recedit vna forma, & altera aduenit: & hoc eſt, quod dicebatur tex. 64. quod ſit eſſe compoſitum: & hæc eſt via tranſmutationis indagandi materiã, quæ ſicut ſubſtantia prima nullã de ſe habet formã accidentalẽ, ita iſta nõ habet ſubſtãtialẽ.

Ad hanc viam reducitur quædã alia, qua ſubſtantiam ex materia, & forma compoſitam eſſe probamus. Nam vt ait Ariſtoteles 1. de generatione. 78. Id, quod eſt omnino vnum, nulla ratione eſt paſſibile (quod fuſe proſequitur ibi Philoponus: Explicat etiam Diuus Thomas, & Auerro. diſpu. 3. contra Algaz. in ſolutione dubij 18.) impoſſibile, inquam, eſt, actionem, & paſſionem Phyſicam ab vno prouenire principio. Non enim eo, quo agimus, principio patimur. Cum igitur in rebus, vt elementis, viuentibus, & alijs, experiamur actionem, & paſſionem, agunt enim in alia, & patiũtur ab alijs, oportet, in his duas partes ſubſtantiæ aſſignare, alteram, ſecundum quam agant, & hæc eſt forma, alteram, ſecundum quam patiantur, & hæc eſt materia: vnde dixit Auerroes. 8. Metaphyſic. com. 12. & 4. Phyſic. comm. 38. ſicut tranſmutatio, inquit, fecit cognoſcere materiam, ita actio formam.

Secunda via ex mutua tranſmutatione rerũ ſubſtantialium.

Altera via indagandi materiã eſt ex mutua rerũ tranſmutatione: Experimur enim vnã rẽ in aliã cõuerti, vt ignis in aerẽ, aer in aquã. Hic impoſſibile eſt imaginari, ꝙ ipſe ignis fiat aer, nec vna ſubſtantia altera: nõ ergo modus eſt alius, niſi quòd recedit forma vnius, & ſuccedit forma alterius in eadẽ materia. Cum enim ſint diuerſa, niſi aliquid haberent cõe, puta materiã, nõ poſſet talis inter ea eſſe tranſitus: vnde res ſimpliciſſimæ, & ſpirituales nõ ob aliud inuicẽ mutari nequeunt, niſi quia principium nõ habent, ſecundum quod communicent, & mutentur.

Tertia via ex augmentatione.

Tertia via eſt, ex eo, ꝙ in mutatione aliquid maius fieri experimur, vt ignis creſcit, conſumpto ligno, & animal, conſumpto cibo, tũc.l. manet cibus, & lignũ.l. nõ prorſus: ipſum nõ manere, notum eſt; nihil autem

ma-

manere, impoſſibile apparet, cum illud fiat maius: oportet ergo aliquid ponere, quod non maneat, & id eſt forma, & aliquid, quod maneat, & id eſt materia.

4 Via qua omnis generatio fiat ex aliquo.

Quarta via eſt ex eo, ꝙ experimur, omnẽ generationem ex aliquo fieri, & omnẽ corruptionem etiã in aliquid terminari: quod profectò non eſſet, niſi aliquid commune eſſet, quod eſt in corrupto, & manet in ipſo genito, & id eſt materia.

5. Via ex generatione, & corruptione, ꝙ debẽt puenire ab aliquo principio.

Quinta via eſt potius ad probandum materiæ vnitatẽ: corruptio, & generatio eſt vniuerſalis effectus naturalibus competens: ergo danda eſt aliqua cauſa vna communis, in quam referatur: non eſt forma: quia res per formas differunt: ergo erit materia.

6. Via ex eo quod ſubſtãtię ſubſiſtãt

Sexta: quia ſubſiſtere ineſt ſubſtãtijs iſtis, nõ à formis, quæ in alio ſunt: ergo ab aliquo ſubiecto nullo modo alteri inexiſtenti, & id eſt materia. Hæ ſunt vię certiores, & firmiores, quibus hanc eſſe materiam, cõſtitutum eſt: Accedamus ergo ad explicandum, quid ipſa ſit, quod proxime ſequitur.

An materia ſit ſubſtantia. Quæſtio XIII.

Primũ argumẽtũ ex eo, ꝙ materia prima ſit potẽtia.

IN hac quæſtione ea: quæ præcipuas difficultates circa naturam materiæ tangũt, argumenta proponam, vt ipſorum ſolutione natura ipſius materiæ nota fiat.

Pro parte igitur negatiua eſt primum argumentũ: Quod eſt pura potẽtia, nõ eſt ſubſtãtia: materia eſt pura potẽtia: ergo nõ eſt ſubſtãtia. Maior eſt certa: qa ſubſtantia eſt actus, potẽtia vero eſt cõtra actũ: Minor patet ex Ariſt. 1. Phyſi. tex. 78. & 1. Gen. tex. 11. & 12. lib. Meta. ca. 2. eã eſſe potentiã, docet.

Secundũ

Secũdò. Id, quod nõ eſt per ſe, nõ eſt ſubſtantia, ſed materia nõ eſt per ſe, cum abſq; forma eſſe nõ poſſit: ergo non eſt ſubſtãtia.

Tertiũ

Tertiò. Materia non habet eſſe à ſe, ſed à forma: ergo nõ eſt ſubſtãtia. Probatur antecedens ex primo Gene. tex. 83. Materia, inquit, habet eſſe actu ab ipſa forma.

Quartũ

Quartò. Materia nõ eſt quid, nec quantũ, nec quale, nec aliquod ex prædicamentis: ergo non eſt ſubſtantia: antecedens eſt Ariſtotelis 7. Metaphyſi. cap. 3.

Quintũ.

Quintò. Materia non eſt vna, cum nullius ſit ſpeciei, nec vllam habeat formam: ergo non ens, nec ſubſtantia.

Sextũ.

Sextò. Materia nõ eſt bona: ergo nec ſubſtantia: antecedens patet, quia diſtat à ſummo bono, cum ſit viliſſimum entium omnium. Hæc ſunt argumenta, quæ partẽ magnam cognitionis materiæ explicant.

Primũ fundam. Materia pertinet ad Phyſicum, & Metaphyſicũ.

Sit primum fundamentum. Materia ad Phyſicum, & Metaphyſicum pertinet. Phyſicus eam conſiderat, vt eſt mutationis ſubiectum, & altera pars compoſiti naturalis: at Metaphyſicus, vt eſt ſubſtantia quædam, & vnum ex principijs entium, & ſecundum alia, quæ Metaphyſico inſunt: vnde aliter à Phyſico definitur, aliter à Metaphyſico.

Materia aliter definitur à Phyſico, aliter à Metaphyſico. Explicatur definitio phyſica.

Nam à Phyſico per motum definitur ſic, vt colligitur. 1. Phyſic. tex. 82. Materia eſt primum ſubiectum, ex quo fit aliquid, cum inſit, & non ſecundum accidens, id eſt, eſt id, ex quo, tanquam ex parte intrinſeca per ſe componitur res naturalis. Dicitur, primum ſubiectum, ad excludendum ſubiecta accidentium, quæ abſolutè non ſunt prima, cum adhuc ex alio fiant. Dicitur, ex quo, vt ex parte, ad differentiam elementorum, quæ non manent in mixto, ſed corrumpuntur, & ſolum in virtute manent. Dicitur, non ſecundum accidens, vt remoueamus modum, quo ex priuatione eſt res: eſt enim id per accidens, nempe ad generationem rei, ſed non ad eſſe: Sic igitur à Phyſico conſideratur, & definitur.

Definitio metaphyſica materia per negationẽ entiũ perfectorum.

A Metaphyſico verò definitur per negationem entium perfectorum, nempe non eſt animal, nec viuens, nec elementum, ſed his imperfectius: ſolemus enim res negatione definire aut propter ipſarum excellentiam, aut propter ipſarum imperfectionem. Sic autem definitur materia ab Ariſtotele. 7. Metaphy. cap. 3. quod non eſt quid, nec quãtum, &c. & de hac cognitione loquitur Auguſtinus 12. confeſſ. cap. 5. dicens: Humana cogitatio materiam ignorando noſcit, & noſcendo ignorat. Nos verò in præſenti materiam conſideramus vt ſubiectum mutationis ſubſtantialis, & ſic per ſimilitudinem, & proportionem ſubiecti rerum artificialium cognoſci poteſt, vt ſupra textum expoſuimus ſuperius.

Secũdũ fundamẽtum. Duplex diſcrimẽ inter ſubiectũ mutationis ſubſtantialis, & accidentalis.

Sit ſecundum fundamentum, duplex eſſe diſcrimen obſeruandum inter hanc materiam, & ſubiectum mutationis accidentalis. In accidentali enim ſubiectum eſt ſubſtantia perfecta iam, & conſummata, vnde accidentia aduenientia non abſoluunt ipſum ſubiectum, cum ſit abſolutum, & factum perfecte: ſed ornant, & diſponunt ad aliquid aliud, & hinc eſt, quòd ſubiectum non accipit eſſe ab accidenti, immo accidentia à ſubiecto eſſe habent.

Materia eſt ens quoddã mediũ.

At materia iſta eſt quoddam ens imperfectum, & nondum factum integre: per for-

mam autem conſummatur, & abſoluitur, vnde fit, quod forma aduenien materiam ipſam perficiat, & compleat, & ipſi det eſſe. Eſt enim velut medium ens ipſa materia, fit integrum per formã. Glorioſus enim Deus, cum rebus virtutes productiuas rerum daret, & res ex nihilo factæ non poſſent ex nihilo aliquid facere, fecit hoc medium ens, quod res poſtea per formam cõſummarẽt: ſicut magiſter, qui paruulo dimidium characterem literæ delineat, vt paruulus abſoluat: vnde agentia naturalia finiunt, non tamen totum ens producunt: Vt enim colligitur ex primo Phyſico. 76. agentia naturalia non producunt totum ens: quia non producunt in quantum ens; producerent enim ſeipſa. Vnde D. Thom. prima part. quæſtione 45. artic. primo. ait productionem totius entis eſſe creationem, quæ ſolum poteſt competere primo principio. & Auerroes 8. Metaphyſi. commen. 15. & 16. & 12. Metaphyſi. comm. 88. agentia naturalia non faciunt pluralitatem entium, ſed perfectionem.

Attende tamen, quòd iſtam materiam non ſic Deus fecit, vt eſſet ſeparata à qualibet forma, immo eam variis indutam formis creauit; reliquit hanc agentibus naturalibus facultatem, vt formas à materia expellerent, aliaſque inducerent. Non enim eſt omnino materia ſicut dimidia litera, quæ non niſi vnica certa figura poteſt fieri: Materia enim varias formas, modo has, modo illas ſuſcipere poteſt.

Secũdũ diſcrimẽ inter ſubiectum trãſmutationis ſubſtantialis, & accidentalis.

Ex his eſt alterum diſcrimen inter ſubiecta iſta: nam ex ſubiecto accidentalis mutationis, & ipſa forma accidentis, non fit vnum, quia iam ſubiectum eſt factum, ſolum fit vnum per accidens, nempe quod ſimul ſunt; at ex materia iſta, & forma fit vnum ens per ſe: quia ex eo, quod conſummatur, & completur, & ex ipſo complemento non fit niſi vnum per ſe: & hoc docet Ariſtoteles 8. Metaphyſi. cap. 6. tex. 15. & 2. Animæ. cap. 1. tex. 7. Ob id, inquit, ex forma, & materia fieri vnum per ſe, quia vnum eſt potentia, alterum eſt actus. i. vnum perficitur, alterum perficit.

Tertiũ fundm̃. Subſtantia ẽ duplex, perfecta, & imperfecta, quæ et duplex eſt.

Sit tertium fundamentum. Subſtantia eſt duplex quædam perfecta: & completa, & iſta eſt compoſitum ſubſtantiale: quædã imperfecta, quæ alteram componit, qualis eſt pars ſubſtantiæ. Adhuc iſta perfecta eſt duplex: quædam determinans ad aliquam certam ſpeciem ita, vt ad aliam determinare non poſſit: & hæc dicitur formalis: quædam determinabilis, quæ ad varias ſpecies determinari poteſt, quæ dicitur pars materialis, vt magis fiet modo manifeſtum. his ſuppoſitis ad quæſtionem reſpondetur.

Prima cõcluſio.

Prima concluſio. Materia non eſt ſubſtantia perfecta, & compoſita ſecundum ſe. Probatur, quia ſi ſecundum ſe eſſet compoſita, non reciperet formam ſubſtantialem, hæc enim aduenit, vt perficiat materiam, & cũ ea componat.

Secũda cõcluſio.

Secunda. Materia nõ eſt imperfecta ſubſtantia determinans. Hæc etiam eſt nota: quia materia vna poteſt ad varias ſpecies trahi: illa vero ſubſtantia determinans ad vnicam ſpeciem contrahit: materia vero eſt ſicut cera, quæ modo hac, modo illa induitur forma.

Tertia cõcluſio.

Tertia. Materia eſt ſubſtãtia imperfecta, & ſimplex ad varia compoſita, & variis formis determinabilis: quod ſit ſubſtantia docet Ariſt. 2. Ani. cap. 1. & 7. Meta. cap. 3. & patet, quia componit, & eſt pars ſubſtantiæ. Quòd ſit imperfecta, patet, quia componit. Quòd ſit ſimplex, probatur, quia receptiua eſt formarum, & eſt primum ſubiectum. ꝙ ſit determinabilis per varias formas, patet etiam, quia eſt ſubiectum transmutationis, quæ inter plures fit formas: & ſic patet ſolutio quæſtionis, ſed argumẽta ſigillatim ſunt examinanda.

Circa primum argumẽtum difficultas an materia prima habeat propriã entitatem.

Circa primum argumentum eſt difficultas de entitate materię, ſolet enim diſtingui actus, & eſſe triplex. Formalis, qui ab aliqua forma ſpeciei alicuius prouenit, vt eſſe aquam, eſſe ignem: Exiſtentiæ actus, ſecundum quẽ res exiſtere dicuntur: Et entitatiuus, quem alii actum eſſentiæ vocant, ſecundum quem res dicuntur eſſe ſubſtantia, aut accidens in communi.

Triplex actus.

Prima opinio Gregor.

Iuxta hanc diſtinctionem eſt triplex opinio: quædam Gregorii 2. Sen. diſt. 12. q. 2. opinantis, materiam ſecundum ſe non habere actum formalem, ſed à forma, habere tamen reliquos actus proprios.

Secũda opĩ. Sco.

Alia eſt opinio Scoti ibidẽ dicẽtis, materiã de ſe hẽre actũ entitatiuũ: at actũ exiſtẽtiæ, & formalẽ habere quidem, ſed à forma.

Tertia opin. Tomiſtarũ.

Tertia opinio eſt Thomiſtarũ aſſerẽtiũ, materiã de ſe nullum actũ habere, ſed omnẽ accipere à forma: de ſe enim eſt pura potentia ad actũ quẽcunq; . At quia ſingulas opiniones diſcutere & inutile & præter Phyſicum negotium eſſet, dicam, quæ mihi probabiliora, & veriora apparent.

Primũ fundm̃ pro ſententia Authoris.

Aduerte igit, ꝙ actus eſt duplex, alter eſſe rei, vt eſſe hominẽ, aut eſſe albũ, alter operatio ipſius rei, ſiue ſit actio, ſiue paſſio: actus prior ab Ariſt. 2. Ani. c. 1. dicit actus prim᷒: ope-

operatio actus ſecundus: nec oportet actum eſſentiæ, & exiſtentiæ diſtinguere, quia non diſtinguuntur realiter: & quia eſſentia nõ dicitur actu ens, niſi in ordine ad exiſtentiam: ob id non diſtinguitur ab Ariſtotele duplex actus eſſe, & operari, licet nõ negemus, eſſentiam, & exiſtentiam ratione diſtingui.

Actus primus qui eſt eẽ adhuc duplex, ſubſtantialis, & accidentalis.

Iterum actus primus, qui eſt eſſe, duplex eſt, & accidentalis, qui eſt ſecundum formã accidentalem, & ſubſtantialis, qui eſt ſecundum ſubſtantiam, vt eſſe album, eſſe hominem:

Actus primus ſubſtantialis duplex, perfectus, & imperfectus.

Iterum ſubſtantialis duplex: quidam perfectus, qualis eſt actus compoſiti, vt homo, leo, ignis: quidam imperfectus, qualis eſt actus componentis aliud.

Prima cõcluſio.

His ſuppoſitis. Dico primo, quòd materia non eſt in potentia immediata actionis, & actus ipſius ſecundi, quod eſt dicere, Materia ſecundum ſe nullius eſt actiuitatis, nec agit, ſed patitur: hoc eſt Ariſtotelis. 2. gene. tex. 50. vbi id probat. & patet: agere prouenit à principio certo, & alicuius ſpeciei: at materia non eſt certæ ſpeciei principium, cũ ſit indeterminata ad omnes formas ſecundum ſe, non ergo agit, ſed patitur.

1. Ratio.

2. Cõcluſio.

Secundo. Materia non eſt ad actum quẽcunque ſubſtantialem in potentia, quod eſt dicere, materia habet actum aliquem ſecũdum ſe, & non eſt pura potentia: Hæc eſt ꝑfecto adeo certa, vt oppoſitum intelligi non poſſit: Probatur primo. Quæ ſunt in potẽtia ad omnem actum, prorſus ſunt nihil, nec dicuntur in potentia eſſe, niſi quia agens poteſt ipſa facere: at materia ſecundum ſe eſt extra nihil, ergo ſecundum ſe habet actum.

1. Ratio.

2. Ratio.

Præterea potentia eſſe non poteſt per ſe, niſi ſit alicuius, quod ſit in potentia: ergo potentia præſupponit actum.

3. Ratio.

Præterea materia ſecundum ſe eſt ſubſtãtia: ergo ſecundum ſe ens, & ſecundum ſe actus eſt.

Præterea materia ſecundum ſe eſt ſubiectum actionis agentis: ergo ſecundum ſe antecedit actionem agentis: ergo etiam antecedit formam, quæ non eſt niſi per actionem agentis: igitur actus ſecundum ſe.

Probat̃ teſtimonijs.

Dicit etiam Themiſt. digreſſ. 1. Phyſic. ꝙ materia ſecundum ſe, etiam nullo ordine ad formam, actus eſt. & Alber. 1. Met. tract. 2. capit. 4.

Tertia concluſio.

Dico tertio. Materia eſt actus imperfectus in potentia ad quemlibet actum perfectum: id eſt, materia eſt ſubſtantia imperfecta in ſe, at ſi cõparatur ad actus perfectos, qui ſunt compoſitorum, eſt pura potentia, ſicut lignum eſt ens in ſe, ſed in genere artificiali eſt pura potentia, quia nec eſt arca, nec ſedes, nec quid ſimile, ſed eſt in potentia iſta: ita materia eſt potentia ens perfectum, vnde non eſt ignis, non aqua, non leo, nec q̃d ſimile: ſed in potentia iſta omnia. & hoc eſt illud Ariſtotelis, materia non eſt quid, non eſt quantum, &c. vt diximus in argumento quarto. hoc tamen non impedit, quin materia actum aliquem in ſe habeat. & hæc doctrina eſt obſeruanda. per hæc ſolutum eſt argumentum primum: quod enim in tali potentia eſt, poteſt quidem eſſe ſubſtantia, quamuis imperfecta.

Ad ſecũdum argu. principale.

Ad ſecundum argumẽtum diſtinguitur, duplex eſſe per ſe. Vno modo eſſe per ſe dicitur ſubſiſtere, & nullo modo in alio eſſe, qualiter prima ſubſtantia per ſe exiſtit. Altero modo non eſſe in alio, vt in ſubiecto, & ſic etiam forma per ſe eſt, & materia, & hoc ſufficit ad rationem ſubſtantiæ imperfectæ, licet non poſſint materia .l. forma extra ipſum compoſitum per ſe exiſtere.

Difficultas an materia poſſit eſſe ſine forma. Opiniones aliorum.

Sed hic eſt vna difficultas, an per potentiam diuinam poſſit materia abſque forma exiſtere. Sanctus Thom. 1. par. q. 66. ar. 1. & quodlibeto. 3. arg. 1. exiſtimat, id eſſe impoſſibile, quia implicat contradictionẽ: idem Durandus 2. ſent. diſtin. 12. q. 2. At Scotus, & Gregorius dicunt, id fieri poſſe ſupra naturaliter.

Sentẽtia author.

Et mihi placet iſta ſententia, quia opinio ſancti Thomæ fundatur in hoc, quòd exiſtimat, materiam nullum habere actum, niſi à forma. Nos vero opinamur, materiam ſecundum ſe actum habere imperfectum, non ſolum eſſentiæ, ſed etiam exiſtentiæ, cum exiſtentia non diſtinguatur realiter ab ipſa eſſentia; & quamuis diſtingueretur, adhuc haberet exiſtentiam aliquam præter exiſtentiam formæ: nam ſicut eſſentia eſt diſtincta, ita habere debet exiſtentiam diſtinctam: eſt enim actus eſſentiæ ipſa exiſtentia: poſſet ergo Deus ſua potentia ſub tali exiſtentia materiam abſque forma conſeruare. Sed ſatis de hoc: ſat ſit, naturaliter id nullo modo eſſe poſſe. & per hæc patet ſolutio ad ſecundum,

Ad tertiũ principale.

Ad tertium dico, quòd ſicut materia habet ſuam entitatem imperfectam, ita etiam habet ſuam exiſtentiam imperfectam: tunc autem perfecte eſt, & exiſtit, cum coniuncta eſt formæ: & hoc eſt, quod Ariſtoteles dicit illo loco de Generatione, ex quo patet, quod materia, & forma diſtinguuntur realiter, non ſicut duo entia perfecta, & per ſe, ac ſeparatim exiſtẽtia, ſed ſicut duæ partes realiter exiſtentes duæ, & quarum vna non eſt

altera, licet coniunctæ ſint: coniunctio enim non facit identitatem, vt diximus ſuperius.

Ad quartũ. Ad quartum patet ſolutio in primo.

Ad quintũ. Nota de duplici vnitate tranſcendentali, & particulari. Ad quintum diſtinguitur duplex vnitas. Altera eſt tranſcendentalis, quæ conſequitur omne ens: eo enim, quo aliquid eſt quocunque modo, ſi indiuiſum eſt, dicitur vnũ, & talis vnitas ineſt materiæ ſecundum ſe, quia, vt diximus, eſt ens ſecundum ſe, licet imperfectum. Altera vnitas eſt particularis, quæ conſequitur ens perfectum, & tali vnitate non eſt materia vna, ſicut nec eſt ens perfectum.

Dubiũ an materia ſit vna ſpecie. Dices, eſt ne materia vna ſpecie, an non? Dico dupliciter eſſe vnum ſpecie. Vno modo poſitiue, & hoc eſt habere formam vnius ſpeciei, & ſic materia ſecundum ſe non eſt vna, cum non habeat formam. Altero modo negatiue dicitur vnum ſpecie, quia non habet formam differentem ſpecie, & ſic materia eſt vna ſpecie, quia non habet formas ſecundum ſe differentes ſpecie. Aduerte tamen, quod materia non facit ſpeciem, ſed reducitur ad ſpecies compoſitorum, ſicut partes, & forma.

Ad ſextum. Ad ſextum Ploti. exiſtimabat, materiam eſſe malam, non quia haberet qualitatem malam, ſed quia ſecundum ſe non haberet qualitatem bonam. Proculus etiam eſſe non bonam dicebat. At breuiter eſt dicendum, materiam ſecundum ſe, ſicut eſt ens imperfectum, ita eſſe bonum imperfectum: at vt eſt in potentia ad ens perfectum, ita eſſe in potentia bonum perfectum, actu vero non bonum.

Cur materia dicatur inſimũ ens & medium inter ens, & nihil. Ex his patet, quare materia dicatur infimum ens, & medium inter nihil, & ens perfectum; vnde Auguſt. lib. 12. confeſſ. cap. 5. Duo, inquit, fecit Deus, alterum prope ſe, quo ipſe eſſet ſuperior, & hoc eſt primus angelus, quem vocat cælum: alterum prope nihil, quo nihil eſſet inferius, & hoc eſt materia, quam terram vocat. Intellige autem eſſe infimum inter ſubſtãtias: nam perfectior eſt accidentibus, cum ſit ſubſtantia. Atque ſatis de quæſtione hac.

An potentia ſit de eſſentia materiæ. Quæſt. XIV.

CVM materia ſecũdum ſe ſit quædam ſimplex ſubſtantia expers cuiuſque formæ, tamen in potẽtia ad omnes formas, dubitare quis poſſet, an talis potentia ſit accidens quoddam ſuperadditum ipſi materiæ, an ſit potius de eſſentia, & definitione ipſius.

Prima ſententia Themiſtij, & Auer. Circa quam difficultatem eſt duplex Philoſophorum opinio. altera eſt Themiſt. digreſ. vltima. 1. Phyſ. corum, qui aſſerit, materiam in ſuo primo, & eſſentiali conceptu non includere potentiam, ſed eſſe accidens quoddam ipſius: idem docet Auerroes com. 69. & Iandu. 1. Phyſic. q. 25. Rationes duas huius ponit Auerroes; *1. Ratio.* altera eſt, ſi potentia eſt de eſſentia materiæ, ſequitur, quod adueniente forma, deſtrueretur materia, quod falſum eſt: & probatur ſequela: cũ duo ſunt idem eſſentialiter, vno deſtructo, deſtruitur alterum, ſed potentia per formam deſtruitur, quæ eſt actus oppoſitus potentiæ, ergo etiam deſtruetur materia, ſi idem eſt.

2. Ratio. Altera ratio eſt. Potentia eſt ad aliquid: materia eſt ſubſtantia: ergo non poteſt materia eſſe eſſentialiter potentia. Hæc eſt horum opinio.

2. opinio D. Tho. Altera opinio eſt Sancti Thomæ hoc li. 1. tex. 79. nempe materiam eſſe potentiam eſſentialiter, nec potentiam eſſe accidẽs ipſius, cuius ratio duplex eſt.

1. Ratio. Altera: ſi potentia eſſet accidẽs materiæ, materia nõ immediate vniretur formæ ſubſtantiali, ſed per illud accidens, quod eſt expreſſe contra Ariſtotelem. 2. Animæ. cap. 1. & lib. 8. Meta. cap. 6.

2. Ratio. Altera: ſi potentia eſt accidens materiæ, cum illa ſit prius natura, quàm forma, ſequitur, quòd materia cum accidenti præcederet natura formam: ſed illa materia cum accidenti eſt ens per accidens; ergo per accidens ens præcedit id, quod eſt per ſe. Hæc eſt opinio ſancti Thomæ.

Primũ fundamẽtũ. Pro determinatione horum ſit primum fundamentum obſeruandum. Potentia materiæ nõ ſolum eſt receptiua, ſed etiam paſſiua, & cauſatiua rei: volo dicere, quòd materia non ſic recipit actum, ſicut aquam vas, ſed cauſa eſt generationis illius actus, vt materia: non ſolum enim materia recipit formam aquæ, aut aeris, ſed ipſa eſt talis, vt ex ea fiat aqua, fiat aer, non aliunde ab extrinſeco forma ducta; ex quo fit, vt non ſolum ipſa ſit ſubiectum mutationis, ſed ipſa etiam cauſa, & principium paſſiuum.

Potentia materiæ non immediate nõ tẽdit in formam ſed in compoſitum. Vnde ſequitur vnum maxime notandũ. quod potentia iſta materiæ immediate, & primo non tendit in formam, ſed in ipſum compoſitum, quod fit: at quia hoc non eſt ſine forma, inde etiam potentia materiæ eſt ad formam: volo dicere, quòd potentia materiæ eſt, vt ſit aqua, vt ſit ignis, vt ſit ideo primo, conſequenter eſt in potentia ad formas, per quas ad illum actum peruenitur; & hoc [illegible]

tricam lignum, ita materia ad hoc aliquid, & ens per ſe, atque ſubſtantiam. & tex. 84. 4. Phyſic. dicit, id fieri, quod erat in potentia: non fiunt autem primo & per ſe niſi compoſita, vt late poſtea dicemus; Hæc ergo primo ſunt in potentia materiæ.

Secũdũ fundũ. Potentia materia immediate non tẽdit ad accidẽs, ſed ad ſubſtantiam.

Sit ſecundum fundamentum. Iſta potentia materiæ primo tendit in ſubſtantiam, cõſequenter in accidentia. quod eſt dicere: hæc materia primo nõ eſt, niſi vt ex ea fiat aqua, leo, planta, & ſubſtantia. at cum iſta compoſita indigeant accidentibus ad ſuas operationes, & conſeruationes, inde materia conſequenter & mediate tendit in ea; quod probatur. Quælibet potentia primo terminatur in actus ſui generis; ſed materię potentia eſt ſubſtantia, ergo primo terminatur in ſubſtantiam. Secundo. Omne imperfectum tendit primo in id, quod perficit: ſed ſola forma ſubſtantialis imperfectionem materiæ perficit, ergo primo materia tendit in ipſam. Tertio. Accidentia præſupponunt ens in actu, cui inſint: ſed non fit in actu niſi per formam ſubſtantialẽ; ergo prius natura materia formæ ſubſtantiali vnitur. Nolò tamen per hæc negare nonnulla accidentia inhærere immediate materiæ, ſed tamen iam per formam actuatæ.

Tertiũ fundũ. Potentia dupliciter ſumitur.

Sit tertium fundamentum. Potentia dupliciter ſumitur: Vno modo pro quidam aptitudine ad agendum, vel recipiendum proxima, & hæc accidens eſt in prædicamento qualitatis. Altero modo potentia dicitur principium ſubſtantiale, vnde talis aptitudo fluit, ſicut dicunt Logici, quod rationalitas aliquando dicit aptitudinem, & ſic eſt paſſio, aliquando dicit principium, à quo aptitudo fluit, & ſic eſt ſubſtantia. Hęc autem diſtinctio clarior fiet in his, quæ ſequuntur modo in determinatione quæſtionis.

Prima cõcluſio.

Sit prima concluſio. Si materiæ potentia ſumatur pro aptitudine ad recipiendũ formam, id eſt pro aptitudine paſſiua, ſecundum quam transmutari proxime poteſt, talis potentia accidens eſt proprium ipſius, vt argumenta Auerrois probant.

Secunda cõcluſio.

Sed nondum quæſtioni ſatisfactum eſt. Propterea ſit ſecunda concluſio. Ipſa potentia pro principio, nempe potentia illa, ſecundum quam materia tendit in ipſum compoſitum, & in formam, non ſolum vt receptiua, ſed etiam vt materialiter cauſatiua, eſt de eſſentia materię; quod eſt dicere, materia talis eſt in ſe, & eſſentialiter talis, vt ad actum perfectum tendat, & formæ proportionetur recipiendæ; nam materia eſſe talis, aliter non ſolum eſt ſubſtantia non perfecta, ſed imperfectã taliter, vt perfici poſſit; & hoc eſt eſſe materiam primam. Vnde potentia eſt de eſſentiali conceptu ipſius, cum abſque hac nec intelligi poſſit, nec integre definiri; & forſan hoc voluit etiam Auerroes. nam lib. de ſubſtant. orbis. cap. 1. potentiã de definitione materiæ eſſe aſſerit. Attende igitur eſſentiam materiæ eſſe actum immixtum potentiæ: nec exiſtimo poſſe oppoſitum dici.

Ad primum Auerrois.

Ad primum igitur argumentum Auerrois dico, quòd adueniente forma, non deſtruitur potentia illa, ſed priuatio, quæ erat coniuncta cum illa potentia. quod eſt dicere illa proportio, & modus materiæ, quòd imperfectus ſit, & perfici potens ſemper manet, quamuis ante erat cum priuatione formæ, nunc autem adueniente forma, non manet priuatio: ac ob id Themiſt. loco citato dicit, non eſſe appellandam materiam, ſed ſubiectum illius formæ, nam materia dicere videtur priuationem. immo Ariſtoteles. 9. Meta. cap. 3. reprehendit Megarenſes aſſerentes actum non eſſe cum potentia: dicebant enim, ſi curro, non poſſum currere, quod reprehendit, oppoſitumq; docet.

Ad ſecundũ.

Ad ſecundum dico, quòd potentia, quantum ad ſuum principale ſignificatum, non eſt relatiuum, importat tamen relationem quandam conſequentem ſicut ſcientia principaliter non eſt relatio. Quòd ſi dicas, erit qualitas; dico, eſſe ſubſtantiam, nam potentia ad actum accidentalem eſt quidem accidens, ſed ad actum ſubſtantialem, qualis iſta eſt, ſubſtantia eſt: ex quo ſequitur, quòd ſicut materia eſt vna, ita & potentia, quamuis ſecundum reſpectus, quos importat, multiplex ſit iuxta multiplicitatem formarum ſpecificarum, ad quas tendere poteſt.

An aliquid ſit in materia manens in mutatione. Quæſt. XV.

Senſus quæſtionis.

POSTQVAM ea, quæ ad quid ſit materia, vtcumque diſcuſſimus, ſupereſt, vt qualis ſit, nunc explicemus præter ea, quæ in argumentis præcedentium quæſtionum diximus. Eſt autem ſenſus quæſtionis propoſitę, cum dictum ſit in mutatione materiam manere ſub termino vtroque mutationis, eſt dubium, An aliquid cum materia etiam maneat, & perſeueret in omni mutatione. Nempe, an ſit aliquid coæuum materiæ, quod ſemper ſit cum ea manens in omni mutatione; & dico in omni mutatione, quia non diſputo modo, an aliquando accidens

dens aliquod,quod erat in corrupto,maneat in genito, hoc enim diſcutietur in primo de generatione, vbi diſputabitur an ſemper in corruptione fiat reſolutio vſque ad materiã primam,ſed loquor de omni mutatione.

Prima ſententia Auerrois. Circa quam difficultatem exiſtunt quattuor ſententiæ philoſophorum.

Prima eſt Auerrois hoc lib.comm.63.& lib.de ſubſtantia orbis,cap.1. & 4. quam ſequitur Gregorius Arimineñ.2.ſen.diſt. 12. q.2.ar.1. Dicunt hi, materiam habere in ſe quantitatem longam, latam,& profundam. quæ quidem quantitas eſt ſolius materiæ, ratione cuius varias recipit formas ad varia compoſita conſtituenda,quæ quantitas,quia variis formis adaptatur, dicitur indeterminata, non enim in ſe terminum certum habet,niſi forma accedente:hæc enim eſt,quę ipſam tantam,& tãtam facit:quia vero ſemper manet cum materia, nec deſtruitur deſtructa forma,dicitur coæua materiæ.

1 Ratio Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt hoc. Materia non recipit formam aliquam,niſi ſit ſeparata ab aliis partibus materiæ. ſed hæc ſeparatio in partes non eſt niſi per quantitatem, ergo ante aduentum formæ præcedit in materia quantitas.

2.Ratio Præterea:ſi quãtitas non eſſet coæua materiæ, ſequeretur, quod quantitas fieret ex non quantitate, & dimenſio ex non dimenſione,quod videtur falſum. Hæc eſt opinio Auerrois de dimenſionibus interminatis in materia exiſtẽtibus, & ipſi coexiſtentibus.

Secũda opinio Auicennæ. Altera opinio eſt Auicennæ q li. 1. ſufficien.cap.2.inqt, Materiam habere quandam formam ſubſtantialem, ratione cuius eſt corpus quoddam indeterminatum,& ex hoc corpore poſtea fiunt determinata compoſita ꝑ particulares formas, vt ignis,aqua, leo,lapis,&c.hęc forma non eſt producta ab aliquo agente particulari,ſicut nec materia, nec in corruptione deſtruitur,ſed eſt incorruptibilis, & ingenerabilis, cum ipſa materia,quam (quia ab ea materia habet eſſe tãtum corpus)vocat formam corporeitatis.

Ratio Auicennæ. Fundamentum Auicennæ fuit,quia ante formas particulares debet quantitas præcedere in materia,vt in partes varias ipſam ſeparet ad introductionem variarum formarum,vt etiam dixit Auerroes;ſed iſta quantitas ſecundum Auicennam non poteſt eſſe in ſola materia,cum ſit potentia,ergo habet aliquam formam,qua ſit actu,vt poſſit quãtitatem recipere, & poſtea formas particulares.Hæc Auicenna.

Tertia opinio Scoti. Tertia ſententia fuit Scoti,4.ſen.diſt.11. q.2.ar.2. admittit eandem formam corporeitatis, ſed differt ab Auicenna in tribus; primo,quòd tantum in viuẽtibus ponit eã, ſecundo,quòd eam produci dicit ex mixtione elementorum,& corrumpi, cum viuens diſſoluitur in elementa per corruptionem.

Ratio Scoti. Fundamentum Scoti eſt, cum plura eſſe poſſunt ab vnica prouenire forma, non ſunt multiplicandæ formæ;cum vero ab vnica nõ poſſunt prouenire, tunc ſunt multiplicandæ in eadem re; ſed in viuentibus eſſe corpus, & eſſe animatum non poſſunt prouenire ab eadem forma,ergo opus eſt,duas formas cõſtituere,alteram,à qua ſit corpus,alteram,à qua ſit animatum· minorem probat,quia eſſe corporeum eſt eſſe extenſum, at anima eſt indiuiſibilis,ergo ab ea nõ poteſt prouenire eſſe corporeum; ponenda ergo eſt alia forma.Hæc Scotus.

4.opinio D.Tho. Quarta ſententia eſt Sancti Thomæ.q.de anima,ar.9.& 1.parte q.76.ar.6. nihil præcedere docet in materia contra Auerroem.

Fundãm D.Tho. Fundamentum huius ſententiæ eſt: quia materia ſubſtantialis immediate vnitur formæ ſubſtantiali,vt dictum eſt,non ergo per quantitatem. Hæ ſunt opiniones philoſophorum cũ præcipuis ipſorum fundamẽtis.

Prima cõcluſio contra Auicennam. Pro cuius difficultatis determinatione, quamuis omnes ſunt opiniones probabiles, ſit tamen prima concluſio. Non eſt ponẽda forma corporeitatis,nec ſecundum Ariſtotelem,nec ſecundum rationem. Quòd non ſit talis forma ſecundum Ariſtotelem, certiſſimum eſt: nam in hoc vehementer reprehẽdit antiquos,quòd ponebant aliquod corpus actu,puta aquam,ignem,aerem,aut medium pro principio,docens,id,quod ſubiectum eſt mutationis,non eſſe compoſitũ: iſti vero non differunt ab his antiquis, niſi quòd illi aquam,aut aerẽ, iſti corpus aliud ponunt.

Probaĩ ſecundũ Ariſtotelem. Ratione autem probatur ex D. Thoma in aureo illo opuſc.de pluralitate formarũ, & ex Auerroe com.69.primo: ſi ſubiectum generationis eſt compoſitum aliquod ſubſtantiale,ſequitur quod generatio non eſſet aliud, quàm alteratio, quæ eſt ſecundum qualitates:Et probatur:nam in nullo alio videtur gñratio ab alteratione, & mutatione accidentali differre,niſi quòd ſubiectum alterationis eſt compoſitum in actu. quòd ſi iſti dicant,diſcrimen eſſe, quòd in alteratione eſt ſubiectum compoſitũ perfectum,puta homo,leo, aqua, in generatione vero eſt imperfectum:hoc nihil valet,nam ſolum ꝓbat, eſſe diuerſam alterationem, ſed non probat, quòd non ſit alteratio, poſtquam ſubiectum eſt compoſitum actu: & confirmatur

matur. Nam antiqui ob id dicebant, non eſſe veras generationes, ſed alterationes, quia ponebant ſubiectum actu : & hoc Ariſtoteles contra illos infert. Quòd ſi dicas, illos ponere entia determinata, puta ignem, aut aquam: dico, nihil eſſe, nam etiam alii ponebant ens medium, quod non eſſet elementum determinatum : & hoc argumentum aduerte.

2. Ratio. Secundo ex iiſdem. Nihil recipit, niſi qđ eſt in potentia; ergo ſubiectum, quod debet formam ſubſtantialem recipere, debet eſſe in potentia ad formam; ſi enim vllam haberet, iam eſſet conſummatum ens, nec forma adueniens eſſet ſubſtantialis, ſed accidentalis.

3. Ratio. Præterea tertio. Si iſta forma ſubſtantialis eſſet in materia, altera adueniente, corrūperetur, quia duæ ſimul eſſe nō poſſunt, vt alibi probandum eſt. Multis profecto, & fortiſſimis argumentis poſſet illa redargui ſententia, ſed iſta ſufficiant, cum manifeſte eſſe contra Ariſtotelem.

Secūda cōclusio contra Auerroem. Secunda concluſio, Nulla quantitas præcedit in materia ante formam ſemper perſeuerans cum ipſa. Hanc late probauimus in præcedenti quæſtione, dum oſtendimus materiæ potentiam eſſe immediate ad actū ſubſtantialem.

Tertia cōcluſio & D.Th. Ex his ſequitur tertia concluſio, Nihil eſſe in generatione, & corruptione idem ſemper perſeuerans, niſi ſola materia, ac ob id dicitur ſubiectum primū, ex quo fit aliquid, & vltimum, in quod omnia reſoluuntur; qa nihil ſit in mutationibus perpetuum, niſi ſola materia. Et vltimo hæc confirmantur, oſtendendo fundamenta poſitarum opinionum eſſe infirma ſatis, & nullius difficultatis: ob id ad ſingula reſpondetur.

Ad primum argumētū Auerrois. Ad fundamentum Auerrois primum, qđ præcipuum eſt, aduerte, omnem generationem præſupponere aliquod compoſitum, ex quo res generanda per tranſmutationē fit, cum materia nuda non ſubiiciatur actioni agentis, quod debet generare.

Nota primo. Aduerte etiam, quantitatem præcedentis compoſiti ſeparare matariam illam ab aliis omnibus, & durare, donec ab agente forma generanda introducatur, qua adueniente, deſtruitur illa altera forma cum ſua quantitate, & accidentibus, & ſuccedit noua quantitas cum iſto nouo compoſito, ita vt huius primum eſſe ſit alterius primum non eſſe. *Nota ſecundo.* Quod ſi petas, à quo corrupta ſit altera quantitas; Dico, à corrumpēte præcedens compoſitum; nam accidentia ad corruptionem compoſiti ſubiecti deſtruuntur.

Dubit. Quod ſi dicas, à quo noua quantitas producitur? *Solutio.* Dico, ab eodem agente, qui de potentia ſubiecti educit quantitatem in actu. Sicut enim calor, & albedo, & reliqua accidentia educuntur de potentia ſubiecti, in quo non erant, ita & quantitas.

Ad ſecūdum. Nota. Per quod ſoluitur ſecundum fundamentum Auerrois; & nota, quòd ſupra diximus priuationem non ſolum dicere carentiam venturæ formæ, ſed etiam formam aliam in materia, vt agens poſſit in illam agere, & ēt vt illa materia ſit diſtincta ab aliis, vt diſtincta introducatur forma. & hanc doctrinam attente conſidera.

Ad fundamētū Auicennæ. Per hoc etiam patet deſtructio fundamēti Auicennæ. Non enim opus eſt, hanc formam corporeitatis ponere ante quantitatē, ſed formas particulares compoſitorum, quæ ab agentibus tranſmutantur.

Ad argumētū Scoti. Ad Scotum dico, quod fundamentum ipſius eſt omnium debiliſſimum: Nam non omnis anima eſt indiuiſibilis, cum animæ plantarum, & imperfectorum animalium ſint diuiſibiles; immo cū ſecundū ſententiā multorum Philoſophorum ſola anima hominis ſit indiuiſibilis; oportebat ergo ſolum in homine hāc formā corporeitatis ponere.

Et præterea etiam ſi id admittatur, nihil valet; quia etiam ſi anima ſecundum ſubſtantiam ſit indiuiſibilis, at ſecundum operationes ſuas eſt diuiſibilis, cum non in eadem parte omnia operetur; ob id ſicut reliquæ formæ propter ſuum eſſe quantitatem in materia inducunt, ita animæ propter ſuas operationes. Patet igitur cum Sancto Thoma eſſe dicendum, & cum opinione communi, ſolam materiam eſſe perſeuerantem & perpetuam omnibus mutationibus ſubſtantialibus. Hæc de quæſtione 15.

An materia ſit ingenerabilis, & incorruptibilis. Quæſt. XVI.

Rōnes in oppoſitū. 1. Ratio. SENSVS quæſtionis clarus eſt; argumētum aūt eſt probans, nō eſſe ingenerabilem, nec incorruptibilem. Motus quilibet denominat ſuum ſubiectum per ſe: ſed ſubiectum generationis, & corruptionis eſt ipſa materia; ergo ab eis denominabitur, diceturq; generari, & corrumpi.

Secunda Scđo. Si materia eſſet incorruptibilis, eſſet nobilior forma, & toto cōpoſito, q̄ corruptibilia ſūt, qđ tn̄ falsū eſt. Et ſequela patet; nā incorruptibile præſtātius eſt corruptibili.

Primū fundm̄. In gñatione sūt duo ſubiecta Circa hoc aduerte maxime in generatione, ſeu corruptione eſſe duo, & ſubiectum

terminus ad quē. ctum ipſum, ex quo fit aliquid, & id eſt materia: & terminus ad quem, & hic eſt ipſum compoſitum, quod generatur, aut corrumpitur, puta homo, leo, aut aliud quodlibet. *Secūdū fundm.*

Dupliciter conſideratur gñratio. Aduerte autem, quòd eſt vna, & eadem operatio, per quam ex ſubiecto fit aliud compoſitum; tamen differt, eam conſiderare ex parte ipſius ſubiecti, & ex parte ipſius termini: ex parte enim ſubiecti dicitur mutatio: quia mutatio eſt alicuius tranſitus ex vno in aliud: & ſic ſubiectum, & materia dicitur mutari: quia ab vna forma in aliam tranſit: At ex parte termini eſt productio, quia productio dicit acquiſitionem ipſius eſſe in ſe, & hoc acquirit compoſitum: vnde homo producitur, ſed non mutatur per generationem: materia vero mutatur, ſed non producitur, quamuis eadem re ſit operatio.

Tertiū fundm. Hinc etiam aduerte quòd talis operatio aliquando ſignificatur reſpectu termini, aliquando reſpectu ſubiecti, & tunc illa verba non de vtroque prædicabuntur: ſic accidit in præſenti: hoc enim nomen, generatio, & generari, dicit illam operationem, vt eſt productio quædam, ob id de materia non prædicatur, ſed de termino: at mutari, fieri aliquid, dicũt eam ratione ſubiecti: ob id de materia dicimus eſſe mutabilem, & ꝙ materia fit ignis, fit aqua, &c. In accidentibus ſunt propria verba, quæ ſignificant operationem ex parte ſubiecti, vt alterari, augeri, q̃ de ſubiectis prædicantur: vnde cum aliquid generari, l. corrumpi dicitur, intelligitur, non de ſubiecto, ſed de compoſito, & de eo, quod per generationem acquirit eſſe, l. per corruptionem ipſum perdit. Hoc nota.

Prima cõcluſio. Sit prima concluſio. Materia non eſt generabilis, nec corruptibilis per ſe, id eſt, in generatione ſuum eſſe non accipit, nec in corruptione perdit. Probatur primo ratione Ariſt. tex. 82. in omni generatione oportet ſubiectum antecedens dare; ſi ergo materia eſt generabilis, oporteret aliud ſubiectũ conſtituere: vnde non eſſet ſubiectum primum. *1. Ratio.*

Secunda Præterea, quia adhuc quærendum eſſet de illo alio ſubiecto, an fieret, & tunc ex alio fieret, aut eſſet deueniendum ad vnum, qđ non fieret, aut eſſet proceſſus in infinitum, q nullo modo eſt admittendus.

Tertia. Poſſumus etiam tertio probare. Cum ex aqua fit aer, aut tota aqua perit ita, vt nihil in aere maneat, ex quo ipſe fiat, aut aliquid manet. Si aliquid manet, habemus intentũ, non corrumpi materiam. Si vero tota aqua, corrumpitur, ex nihilo fit aer, & in nihil redigi aqua, quæ naturaliter eſſe nõ poſſunt.

Quarta Quarto. Omne agens præſupponit aliquod ſubiectum, in quod agat ſemper, & ex quo faciat aliquid, hoc autem non poteſt eſſe contrarium purum: Nam ſi tota aqua eſſet contraria igni, aqua non poſſet calorem vllum recipere in ſe: ergo aliquid eſt in aqua non contrarium igni, ex quo faciat aliquid, puta alterum ignem, quod non corrumpetur ab igne, cum non ſit contrarium.

Quinta Quinto. Quia quod generatur, aut corrũpitur, eſt ens actu: Materia eſt potentia: non ergo generatur, aut corrumpitur.

Sexta. Denique ex analogia rerum artificiatarum, ex quarum deſtructione, l. conſtructione, nec deſtruitur, nec fit ipſarum materia: ergo idem eſt intelligendum in ſubiecto naturalium.

Secunda cõcluſio. Secunda concluſio. Materia eſt generabilis, & corruptibilis per accidens. Eſt quidẽ corruptibilis per accidens, quia amittit priuationem, quæ eſt ipſius accidens cum ea coniunctum. Eſt generabilis per accidens, quia acquirit in ſe formam, quam non habebat: ſed forma non eſt ipſamet materia. Nota autem, quòd non amittit omnem priuationem materia, ſed illius formæ, quam acquirit: Eſt enim impoſſibile, quòd omnem priuationem amittat, eo quòd ſit in potentia ad omnes formas, & ſimul plures habere non poſſit, vnde fit, vt quamdiu ſub vna eſt, aliarum habeat priuationem.

Ex his concluſionibus ſequitur, quod tanta eſt modo materia, quanta à principio mundi, & vſque ad finem erit: quia ipſa nec generatur, nec corrumpitur: hæc enim ſecũdum formas fiunt. Vnde materia, quæ modo eſt ſub vna forma, poteſt ſub multis præfuiſſe formis, & ſub multis ſucceſſiue erit. Immo quæ nunc eſt facta vna, poteſt in plures partes diuidi, & ſub ſingulis ſingulas recipere formas, & è contra diuiſæ partes in vnam coniungi, vt notum eſt.

Ad primum. Ad argumenta igitur reſpondetur: & ad primum patet ſolutio ex fundamento præſuppoſito: motus denominat ſubiectum, ea tamen ratione, qua illius ſubiectum eſt. At generatio potius dicit illum motum, ſeu mutationem ex parte termini, ob id terminus dicit generari: Materia vero denominatur ſecundum nomen exprimens illum motum ratione ſubiecti, puta materia mutatur.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum reſpondetur: Tripliciter aliquid eſſe incorruptibile. Vno modo, qđ extra materiam, & motum eſt, vt Angeli. Altero modo, quod non extra materiam, ſed extra priuationem, & potentiam tranſmutandi, vt cæli, quorum materia non eſt in potentia *Prima ſolutio.*

tentia

tentia ad alias formas. Tertio modo, quod eſt ſubiectum primum tranſmutationis, vt materia prima. Quæ ſunt primo, & ſecundo modo incorruptibilia, ſunt perfectiora, ſed non quæ tertio modo. Sic reſpondent aliqui.

Secunda ſolutio. Sed mihi videtur ſic dicendum, quòd incorruptibile eſt perfectius corruptibili, quando vtrunque eſt in eodem genere prædicamentali, & ens ſimpliciter. Cum vero alterũ ſit ens ſimpliciter, alterum ſecundũ quid, præſtat id, quod eſt ens ſimpliciter (quamuis corruptibile) enti ſecundum quid, licet incorruptibili. Materia autem eſt valde diminutum ens, & imperfectum, compoſitum vero perfectum; ob id compoſitum eſt perfectius ſimpliciter, quamuis ſecundum quid, puta quoad durationem, materia poſſit perfectior dici, ſed non ſimpliciter.

An materia appetat formam. Quæſt. XVII.

Snia Auicenæ. ISTA quæſtio mouetur propter Ariſt. qui materiam appetere formam docet, quod non admittit Auicenna, dicens, ſe neſcire, in quo ſenſu ſit iſta propoſitio Ariſt. vera: nam ſi materia dicitur appetere formam, vel eſt, quia nuda eſt omni forma, & hoc non, cum ſemper cum forma ſit. Vel quia habet tedium illius formæ, quam habet, & hoc non, quia æqualiter ſe habet ad omnem formã. Vel quia non eſt contenta illa forma, ſed plures vellet, & hoc non, quia ſimul plures recipere non poteſt. Vel quia habet aliquẽ motum circa formam, ſicut lapis mouetur ad centrum, & hoc non, quia nullum motũ ex ſe habet materia. Vel quia in ea eſt aliquod principium intrinſecum impellens eã ad formam, & hoc non, quia ipſa eſt ſimplex ſubſtantia nuda omni adiecto: Nullo igitur modo appetit formam.

Snia Alberti. Albertus tract. 3. cap. 17. dicit, materiam appetere formam, eſſe dirigi à cauſa vniuerſali prima in ſingulas formas, vnde talis appetitus non eſt in materia, ſed in dirigente, & mouente ipſam in formas.

Primũ fundã. Quid ſit & quotuplex appetit⁹. At vero circa hoc aduerte, appetitum nõ eſſe aliud, quàm inclinationem quandam in bonum aliquod conueniens ipſi rei. Ille autem appetitus eſt triplex, intellectiuus, ſenſitiuus, naturalis. Intellectiuus eſt inclinatio rei in bonum, quod iudicat ſuo intellectu eſſe bonum, & hic appetitus eſt in rationali creatura. Senſitiuus eſt inclinatio rei in bonum, quod ipſa res iudicat bonum per ſenſum; qui appetitus etiam in brutis, & vocatur que dicitur cognoſcitiuus, eo quòd inclinatio ſit in bonum cognitum, & exiſtimatum ab ipſa re eſſe bonum. Naturalis eſt inclinatio rei in bonum ſuum, quod tamen ipſa nõ cognoſcit, qui appetitus ineſt inanimatis etiam, & inſenſibilibus, vt lapis appetit centrum. Hic autem appetitus non eſt aliud, quàm propenſio, & conuenientia quædam ipſius rei ad tale bonum. Dixi autem, quòd talis res non cognoſcit eſſe bonum: Nam Deus glorioſus, qui vnam quamque rem ordinauit in ſuos fines, & propenſionem dedit ſingulis in ſibi conuenientia, ipſe cognouit talia, in quæ res abſque cognitione tendunt, eſſe illis conuenientia.

Prima cõcluſio. Iuxta hoc dico primo: Materia non appetit formam appetitu intellectiuo, nec ſenſitiuo: hoc autem eſt notum: quia materia nullo modo cognoſcit nec ſenſu, nec intellectu.

Secunda cõcluſio. Dico ſecundo, quòd materia appetit formam naturali appetitu. In primis, quod appetat, patet, quia habet inclinationem in ſingulas formas, vt in id, quo perficitur: ergo appetit, nec iſta inclinatio aliud eſt, quàm quod materia ſic ſit proportionata ſingulis formis, vt quamuis ſub vna ſit, ſub aliis æqualiter eſſe poſſit: tamen dicitur appetitus, quatenus cum proportionem hanc ad eas habeat, illis tamen eſt priuata, vnde appetitus hic proprie carentiam dicit, & priuationem, ſed formaliter illam proportionem ad formam. Vnde patet error Auicennæ: non enim ſumpſit hunc modũ, quo materia dicitur appetere.

Appetit⁹ materiæ eſt æqualis ad oẽs formas. Ex his ſequitur, quod appetitus materiæ eſt æqualis ad ſingulas formas, non magis ad perfectas, quàm ad imperfectas, ſed ſicut priuatio eſt æqualis, ita & potentia, & appetitus.

Quæ ſint nomina materiæ. Quæſt. XVIII.

Sex noĩa materiæ primæ ſecundum Auicennam. NOMINA materiæ in duplici differentia ſunt, quædam propria, quædam metaphorica. Propria Auicen. 1. lib. ſuffi. ca. 2. aſſignat ſex, quæ etiam recipit Albertus tract. 3. capit. 12. Dicitur enim hyle, ſubiectum, materia, maſſa, origo, elementum. Hyle dicitur, quatenus eſt in potentia ad formas cum ipſarum priuatione: ſubiectum vero reſpectu formæ, quam habet, quàm diſtinctionem receperunt ex Themi. 1. Phyſi. digreſſ. de materia. Notat autem Auicenna, quod hoc ſubiectum eſt primum ad differentiam ſubiectorum accidentiũ, quæ ſunt compoſita, & poſteriora. Dicitur materia, vt

ex ea omnes res naturales ſunt confectæ: & ob eandem rationem ſecundum Auicennã dicitur maſſa, quamuis ſecundum Albertũ dicta ſit maſſa, quatenus in diuerſas portiones diuiſa varia compoſita facit. Dicitur origo, quatenus eſt principium generationis rerum. Dicitur elementum, quatenus ex ea omnia primo componuntur, & in eam vltimo reſoluuntur. Attende, non eſſe aliud, omnia in materiam reſolui vltimo, quàm quod ex corruptione nihil ſit ſuperſtes ipſius rei, niſi ſola materia, cætera corrumpuntur. Hæc ſunt propria nomina.

Nota primo. An ſint diuerſa noïa hyle, et materia. Sed eſt circa iſta primo notandum, quòd non oportet, hyle, & materiam duo nomina reputare ita, vt diuerſa ſignificent, cum prorſus alterum ſit Græcum idem ſignificans, quod apud nos materia. Id igitur, quod tribuitur hyle, tribuatur materiæ; & quod materiæ dedimus, detur etiam maſſæ.

Nota ſecũdo. Materia duplex, prima, & ſecũda. Vlterius eſt notãdum, duplicem eſſe materiam, & primam, & ſecundam. Materia prima non aliud eſt, quàm iſta ſubſtantia, de qua diximus, nude & ſecundum ſe conſiderata. Secunda vero eſt eadem diſpoſitionibus, & qualitatibus induta: vnde non differunt iſtæ in ſubſtantia, ac ſi ſint duæ ſubſtãtię, ſed ſicut eadem nuda, & eadem cum qualitatibus. Si prima conſideretur, eſt eiuſdem rationis in omnibus rebus naturalibus. ſi vero ſecunda, non eſt eadem, ſed varia, ſecundum quod variæ formæ varias habent in materia diſpoſitiones: & de talibus dixit Ariſtoteles quarto libro de cœlo, capite quinto, non eſſe vnam omnium materiam.

Quattuor nomĩa metaphorica materiæ primæ, ſecũdum Albertum. Circa nomina metaphorica Albertus aſſignat quatuor. Dicitur enim materia, ſylua, mater, fœmina, turpe. Sylua propter cõfuſionem, vt enim multa artificiata continẽtur & in potentia, & confuſe in ſylua, ſic formæ in materia: hæc autem confuſio eſt indeterminatio, & indifferentia materiæ ad formas. Dicitur mater, quia ex ea procedũt formæ. Dicitur fœmina, quia recipiens ab agente formam producit compoſitum. Dicitur turpe, quia caret ſecundum ſe forma, quæ eſt pulchritudo, poteſtq; per talẽ formam fieri pulchra.

Nota. Circa hæc nomina aduerte, quod quamuis ita verum ſit, tamen iuxta Ariſtotelem materia non dicitur mater formarũ, ſed eorum, quæ fiunt, nempe cõpoſitorum. Hæc ſatis de materia. Ad textum Ariſtotelis redeamus.

Caput Octauum.

Tex. LXXI.

Quot igitur, & quæ ſint principia ex his conſideretur. Quod autem vnico modo ſic ſoluitur & Antiquorum dubitatio, digamus poſt hæc. quærentes enim Philoſophi primi veritatem, & naturam entium conuerſi ſunt veluti in viam quamdam aliam, depulſi ob inexperientiam. dicuntque neque fieri eorum, quæ ſunt vllum, neque corrumpi, propterea quòd neceſſarium eſt fieri quod fit, aut ex eo, quod eſt, aut ex eo, quod non eſt: ex his autem vtriſque impoſſibile eſſe, neque enim quod eſt fieri, eſſe enim iam: & ex eo, quod non eſt, nihil vtique fieri, ſubijci enim quidpiam oportet,

Ex his, quæ dicta ſunt de materia, Ariſtoteles vult ſoluere rationes Philoſophorum, quæ proceſſerunt ex huius materię ignorantia. Ob inexperientiam enim, ideſt, ob paucam in Dialectica exercitationẽ, qua neſcierunt per ſe, & per accidens diſtinguere, à veritate longe remoti ſunt. Dubiũ igitur ipſorum proponit. Si fit aliquid. l. fit ex ente l. ex non ente; ex ente fieri non poteſt, quia iam eſſet ens, antequam factum eſſet: nec ex non ente, quia non ens nihil eſt, ex nihilo autem nihil fit, ſemper enim aliquid eſt præſupponendum. Vnde ex hoc negauerunt generationes, & rerum corruptiones.

Tex. LXXII.

Et ſic itaque quod conſequenter accidit augentes, neque eſſe multa dicunt, ſed tantum ipſum quod eſt. Illi ergo talem acceperunt opinionem propter ea, quæ dicta ſunt.

Non ſolum illo errore contenti ſunt, nam conſequenter dixerunt non eſſe niſi ens vnum, & non multa. Multitudo enim

enim generationē, & factionem præcedentē importat: & vt dicit Philoponus, ſi multa eſſent, vnum non eſſet aliud, & ita eſſet non ens, vnde ex tali generatio eſſe poſſet, nempe ex ente, & non ente.

Tex. LXXIII.

Nos autem dicimus quòd ex eo, quod eſt, aut ex eo, quod non eſt, fieri aut quod non eſt, aut quod eſt, facere aliquid, aut pati, aut quodcunque hoc fieri, vno quidem modo nihil differt, aut Medicum facere aliquid, aut pati, aut medico eſſe, aut fieri.

Volens Ariſtoteles errorem Antiquorū aperire ex indiſtinctione ipſorum, conatur illorum propoſitiones diſtinguendas eſſe probare, nempe ex ente fit ens, ſeu ex non ente fit ens: ob cuius gratiam dicit eas eſſe aliquo modo ſimiles aliis, quæ tamē ſunt diſtinguendæ. Dicit igitur, nihil differre, quantum ad modum loquendi, inter has propoſitiones, ex ente fit aliquid, ex non ente fit aliquid. Nō ens agit, at patitur, ſeu ens agit, aut patitur. Et inter has ex medico fit aliqd, ſeu ex non medico fit aliquid. Medicus agit, aut patitur. denique nihil differt in locutione per ens, aut per alium quemuis terminum loqui.

Tex. LXXIV.

Quare, cùm hoc dupliciter dicatur, manifeſtum eſt quòd ex eo, quod eſt, & id, quod eſt, aut facere aliquid, aut pati. ædificat igitur Medicus, non ſecundum quòd medicus, ſed ſecundum quòd ædificator: & albus fit, non quatenus medicus, ſed quatenus niger: medicatur autem, & non medicus fit, quatenus eſt medicus. cum autem maxime proprie dicamus medicum facere aliquid, aut pati, aut fieri ex medico, ſi ſecundum quòd medicus hæc patiatur, aut faciat, manifeſtum quòd ex non ente fieri: & hoc ſignificat, quatenus non eſt. quod illi quidem, non patientes, aberrauerunt, & propter hanc ignorantiam tantum inſuper ignorauerunt, quòd nihil aliorum opinati ſunt fieri, aut eſſe, ſed auferebant omnem generationem.

Similitudine inter illas propoſitiones poſita, vnam illarum diſtinguit. Dicit igitur de medico dupliciter enunciamus, aut per accidens, aut per ſe; Per accidens, cum illa enunciamus, quæ ipſi inſunt, ſed non vt medicus eſt; ſed vt aliquid aliud coniunctū habet: vt ſi dicas, medicus ædificat, medicus fit albus: hæc enim non illi, vt medico, ſed vt ædificatori, & nigro inſunt. Per ſe vero inſunt, quæ illi vt tali inſunt, vt medicus medetur, medicus fit non medicus. Cum autem ea, quæ ei vt tali inſunt, enunciamus, ſine dubio maxime proprie enunciamus. Ita ſimiliter fit in ente, & non ente; enunciamus enim per ſe, & per accidens, licet maxime proprie cum per ſe, vt ea, quæ enti, vt ens eſt, & non enti, vt non ens eſt, inſunt. Sed non ob id non ſunt tales propoſitiones multiplices; poſſumus enim enunciare per accidens: atque in hoc errauerūt, inquit, Philoſophi, quòd non diuiſerunt, ſed contenti fuerunt cum ſenſu per ſe. Hic conſidera breuitatem Ariſtotelis: noluit enim propoſitiones enarrare, in quibus de nō medico aliquid dicitur per ſe, vt non medicus fit medicus; aliquid per accidens, vt non medicus fit muſicus. Similiter de non ente tātum dixit, non autem de ente, quia in textu ſequenti dicturus erat id latius, ne eſſet eiuſdem repetitio.

Tex. LXXV.

Nos autem & ipſi dicimus fieri quidem nihil ſimpliciter ex eo, quod non eſt, ſed tamen fieri ex eo, quod non eſt. vt ſecundum accidens. ex priuatione enim, quæ eſt per ſe non ens, non ex eo, quod ineſt, fit. Mirabile autem eſt hoc, & impoſſibile ſic videtur fieri aliquid ex eo, quod non eſt.

Diſtinctionem modo applicat, dicitq; primo, ex non ente nihil fieri ſimpliciter, id eſt, per ſe; fieri tamen ex non ente aliquid per accidens; fieri aliquid per ſe ex non ente eſt, quod non ens, vt non ens, faciat

ciat aliquid, & hoc fieri non poteſt: fieri vero ex non ente per accidens, eſt quod non ens faciat aliquid, ſed non, vt non ens eſt, ſed ſecundum aliam rationem, & hoc fieri põt, & iſtud eſt materia, quæ eſt non ens per accidens ratione priuationis, non autem eſt ꝑ ſe non ens: & ex tali materia fit res, vnde ex non ente fit ens, ſed per accidens. Nam materia eſt non ens ratione priuationis, hæc tamen, nempe priuatio, eſt per ſe non ens, nec ex ea fit per ſe res. Et aduerte, quòd cum dicit, ex non ente fieri per accidens, intellige, vt ex parte componente, de hoc enim eſt ſermo, nempe de principio, ex quo intrinſece res factæ ſunt. At quia Antiqui non cognoſcebant hanc materiam, quæ eſſet per accidens non ens, ſed omne non ens arbitrabantur eſſe per ſe non eus, & nihil; ob id dicit, adhuc eſt mirabile, & nondum patet, quo modo ex non ente per accidens fiat aliquid. Non enim ipſi tale principium cognoſcebant, quod per accidens eſſet non ens.

Tex. LXXVI.

Similiter autem neque ex eo quod eſt, neque id, quod eſt fieri, niſi ſecundum accidens. ſic autem & hoc fieri eodem modo, vt ſi ex animali animal vtique fiat, &, ſi ex quodam animali quoddam animal, vt ſi canis ex equo fiat. fiet enim non ſolum ex quodam animali canis, ſed etiam ex animali, at nõ quatenus eſt animal, eſt enim iam hoc, ſi autem aliquid debet fieri animal, non ſecundum accidens, non ex animali erit.

POſtquam vnam propoſitionem diſtinxit, nempe ex non ente fit aliquid, ac docuit, veram eſſe, ſi ſenſum per accidens faciat, nempe ex aliquo, quod ſit non ens, licet non vt non ens eſt, aliquid fieri poſſe.

Quo modo ex ente, & ex nõ ente fiat aliquid. Alteram modo diſtinguit propoſitionem, nempe ex ente fit aliquid, dicitq; ex ente ꝑ ſe, non fieri aliquid i. quatenus ens, ſed per accidens, id eſt, ex illo, quod eſt ens, fit aliquid, ſed non vt ens eſt. ita ſimiliter dicendum eſt de hac, fit ens: eſt enim per ſe ſumpta falſa: non enim fit ens, vt ens, quia oportebat ante illud nullum eſſe ens, aliàs non fieret, ſed per accidens eſt vera, puta fit aliquid, ſcilicet ignis, áqua, leo, quæ quidem ſunt ens, ſed non fiunt in quantum ens.

Nota. In cuius declarationem aduerte, quòd ſemper illius, quod fit, eius negatio præcedit, vt fiat: vnde ſi ens, vt ens, fieret, oportebat nullum præcedere ens, & ita ex nihilo fieret, quod eſſe non poteſt. At cum non fiat ens, vt ens, ſed hoc. l. illud ens, ſatis eſt, quòd præcedat aliquod non ens, puta non ens illud, quod debet fieri, licet hoc nõ ens ſit aliud ens: & hoc eſt, quod Ariſtoteles intendit docere: quod vt fiat hoc ens (vt re vera fit) non oportet, ex nihilo fieri, ſed ex aliquo ente, quod non ſit illud, quod debet fieri.

Quòd ſi dicas, ſi fit hoc ens, puta lapis, & hoc ens eſt ens: ergo fit ens. Reſpondet Ariſtoteles id probare, quòd fit per accidẽs, quatenus hoc ens, quod per ſe fit, eſt ens. Hoc etiam intellige ex parte ſubiecti, ex aliquo fit aliquid, non ex eo quod illud, ex quo fit, ſit ens, quamuis illud ſit ens; ſed ex eo, quod eſt in potentia id, quod debet fieri: ac propterea per accidens fit ex ente.

Nota. Hæc autem omnia veritatem habent ponẽdo materiam, vt ab Ariſtotele ponitur, quam non cognoſcentes Antiqui has propoſitiones non diſtinxerunt. Tu aduerte hanc expoſitionem.

Poſt hæc exemplo oſtendit Ariſtoteles, quo modo ex ente aliquid per accidens fieri dicatur: fiat animal quoddam ex quodã animali, vt canis ex equo, ſeu vermes ex cane, tunc animal non ſolum fit ex quodam animali, ſed etiam ex animali, ſed per accidẽs: quia quoddam illud animal eſt animal, per ſe enim animal non fit ex animali: quia iam animal eſt, ſed ex non animali.

Tex. LXXVII.

Et ſi aliquid ſit, nõ ex eo, quod eſt, neque ex eo, quod non eſt. quod enim ex eo, quod non eſt, dictum eſt nobis quid ſignificet, quod quatenus non eſt. Amplius autem & eſſe omne, aut non eſſe non remouemus.

COncludit, id, quod eſt, nec fieri per ſe ex ente, nec ex non ente, immo non fieri ex ente, nec non ente: quia tales propoſitiones, vt dictum eſt, faciunt ſenſum per ſe. At quia poſſes dicere, quo modo nec ex ente, nec ex non ente fiunt, & fiunt ex aliquo? Videtur iam mediũ inter contradictoria dari. Reſpondet non eſſe contradictoria: cum enim dicimus, non ens, non negamus omne ens, ſed aliquod: puta non eſt, quod debet

bet produci. Similiter cum dicimus ens, aliquod ens dicimus, poteſtq; eſſe, quòd fiat ex aliquo, quod ſecundum ſe non ſit ens aliquod, nec ſit non ens aliquod, & id eſt materia, quæ non ſecundum ſe eſt non ens producendum, ſed ratione priuationis, nec ſecundum ſe eſt id ens, puta aqua, aut ignis, aut aliud, ex quo illud fit, ſed eſt in potentia vtrumque.

Tex. LXXVIII.

VNus igitur modus hic eſt. Alius autem quòd contingit eadem dicere ſecundam potentiam, & actum. hoc autem in alijs determinatum eſt cũ diligentia magis. Quare, quod quidem dicebamus, dubitationes ſoluuntur, propter quas coacti remouent dictorum quædam. propter hoc enim tantum auerſi ſunt. Priores à via in generationem, & corruptionem, & omnino mutationem. hæc enim viſa natura omnẽ ſoluit hanc ipſorum ignorantiam.

HVnc modum prædictum ſoluendi eſſe docet, alterum tamen ponit, nempe per diſtinctionem entis in ens actu, & ens potentia, vt dicamus, id, quod eſt actu, fieri ex eo quod eſt potentia, & ex eo, quod non eſt actu. Vnde fit ex ente, & ex non ente: hæc enim omnia verificantur ponendo hanc materiam huius naturæ, vt diximus, quam non aduertentes Antiqui dubitarunt, ſed per eius cognitionem ipſorum ſoluuntur dubitationes.

Caput Nonum.

Tex. LXXIX.

TAngentes igitur & alij quidam fuerunt ipſam, ſed non ſufficienter. Primum enim confitentur ſimpliciter fieri aliquid ex eo, quod non eſt, quòd Parmenidem recte dicere. poſtea videtur ipſis, ſi quidem eſt numero vna, & potentia tantum eſſe: hoc autẽ differt plurimum. Nos enim materiam & priuationem alterum eſſe dicimus; & horum, materiam quidem non ens eſſe ſecundum accidens, priuationem autem per ſe: & materiam quidẽ prope, & quodammodo ſubſtantiam, priuationem autem nequaquam.

IN conſiderationis antiquos reprehendit quoſdam, qui cum materiam attigiſſent, tamen inſufficienter dixerunt non ſeparantes, & diſtinguentes priuationem. Inter hos fuit Plato, qui materiam à priuatione non ſeparauit, ac inde conceſſit per ſe aliquid fieri ex non ente, admittens argumentum Parmenidis: Quidquid eſt præter ens, eſſe non ens. Ductus autem eſt Plato ad exiſtimandum, priuationem eſſe idem cũ materia, quia numero, & ſubiecto compererat eſſe vnum, ac inde eſſe vnum potentia, id eſt, ratione, collegit, quod quidem falſum eſt. Non enim, quæ numero vnum ſunt, ratione ſtatim vnum ſunt. Probat autem priuationem, & materiam differre: Primo, materia eſt non ens, ſecundum accidens tamẽ; at priuatio eſt non ens per ſe: non ergo priuatio eſt materia.

Aduerte, quòd aliud eſt per ſe non ens, aliud ſimpliciter non ens. Simpliciter non ens eſt nihil, hoc autem non eſt priuatio: At per ſe non ens eſt id, quod intrinſece claudit aliquod non ens, & talis eſt priuatio: dicit enim negationem, ſed cum aptitudine: alterum non ens, alterum ens eſt. *Nota primo quomodo priuatio ſit ꝑ ſe non ens.*

Vnde nota differẽtias quatuor. Secundũ ſe non ens, hoc eſt priuatio; Per accidens nõ ens, hoc eſt materia, quæ non claudit intrinſece priuationem: Simpliciter non ens, & hoc eſt nihil: Non ens ſimpliciter, & hoc eſt ens imperfectum. *Nota ſecũdo.*

Secundo probat, priuationem nõ eſſe materiam. Materia eſt prope ſubſtantiam, non autem priuatio; non ergo priuatio eſt materia. Per ſubſtantiam intelligit perfectam ſubſtantiam, qualis eſt prima. Dicitur autem materia prope ſubſtantia, quia eſt pars intrinſeca huius primæ & perfectæ ſubſtãtiæ.

Tex. LXXX.

QVidam autem quod non eſt magnum, & paruum ſimiliter, aut ſimul vtrumque; aut ſeorſum vtrumque, quare penitus alter eſt modus hic trinitatis, & ille. huc vſque

eum

enim proceſſerunt, quòd oportet quandam ſupponi naturam, hanc tamen vnam faciunt. etenim, ſi aliquis dualitatem facit, dicens magnum, & paruum ipſam, non minus idem facit. alteram enim deſpexit. permanẽs enim cum forma cauſa eſt eorum, quæ fiunt, ſicut mater: altera vero pars contrarietatis ſæpe per imaginationem videbitur ad maleficium ipſius intendenti intellectum, neque eſſe penitus.

Reſpondet obiectioni.

QVantum exiſtimo, obiectioni reſpondet; Poſſet quidam dicere, nonne Plato, materiam magnum, & paruum dixit? ergo diſtinxit illam in duo, ſicut ipſe Ariſtoteles. Reſpondet, non ſic Platonem tria principia poſuiſſe; nam per magnum, & paruum, ſiue ſingula per ſe, ſiue vtraque ſimul, idem principium ſignificauit, puta materiam, ſunt enim duo nomina eiuſdem principii, priuationem vero neglexit, quam Ariſtoteles principium facit.

Et ſubdit rationem, quare Plato priuationem deſpexit inter principia computare; quia materia eſt permanens in re, & eſt mater eorum, quæ fiunt; at priuatio intellectũ intendenti, & imaginem, id eſt, ipſam contemplanti, videbitur potius ad maleficium, id eſt, corruptionem rei facere. Ob id enim corrumpitur res, quia materia eſt priuata aliis formis. Non ergo priuatio debet inter principia computari, cum principia potius faciant ad eſſe ipſius rei, quam ad non eſſe, ad generationem, & non ad corruptionem.

Tex. LXXXI.

EXiſtente enim quodam diuino, & bono, & appetibili, aliud quidẽ contrarium ipſi dicimus eſſe, aliud autem quod natura aptum eſt appetere & deſiderare ipſum ſecundum ſuam ipſius naturam. quibuſdam autem accidit contrarium appetere ſuam ipſius corruptionem. attamen neque ipſum ſuam ipſius poſſibile eſt appetere formam, propterea quòd non eſt indigẽs, neque contrarium, corruptiua enim ſunt ſui inuicem contraria: ſed hoc eſt materia, ſicut ſi fœmina maſculum, et turpe pulchrum: verum non per ſe turpe, ſed ſecundum accidens: neque fœmina, ſed ſecundum accidens.

Quæ tria pricipia ſecundũ Ariſt. et qualia.

SVam opinionem conſtituit, tria principia diſtinguens. Primum eſt diuinum quid, & appetibile, & hoc eſt forma, non Deus, vt vult Themiſt. Forma autem dicitur diuina, quia eſt quædam participatio, & ſimilitudo eſſe diuini, iuxta illud 1. de Cæl. cap. 9. ab illo ſupremo principio omnibus alijs exactius, alijs offuſcatius eſſe, viuereq; dependet.

Alterum principium eſt huic oppoſitum, puta priuatio. Tertio eſt ipſa materia appetens formam hanc. Iſtis vero, qui priuationem à materia non ſeparant, accidit dicere, quòd priuatio appetat formam, cum ſit idem cum materia. Et ita idem appetit ſui ipſius corruptionem per ſe, quod eſſe nõ poteſt. Vnum enim contrarium per ſe non appetit alterum, nec forma ſeipſam appetit, quia careret ſui, cum nihil appetat, niſi id, quod non habet. Relinquitur, quòd materia appetat formam, ſicut turpe appetit eſſe pulchrum. At ne quis exiſtimaret, materiam eſſe turpem, addit, id eſſe per accidẽs, puta ratione priuationis. Et nota intentum Ariſtotelis: vult enim oſtendere, cum forma ſit quid appetibile, ponendum eſſe appetitum: hic non erit in priuatione, erit igitur in materia, & non ſecundum ſe, ſed ratione priuationis. Oportet ergo priuationem non negligere, aliàs forma non erit q̃d appetibile, cum ſit diuinũ: quod falſum eſt.

Tex. LXXXII.

COrrumpitur autem, & fit, eſt quidem vt ſic, eſt autem, vt nõ. quatenus enim eſt, id in quod ſecundum ſe corrumpitur. quod enim corrumpitur, in hoc eſt priuatio: quatenus autem ſecundum potentiam, non per ſe, ſed incorruptibilem, & ingenitam, neceſſe eſt ipſam eſſe. ſi enim fiat, ſubijci aliquid oportet primum, ex quo inexiſtente fiat: hoc autem eſt ipſius natura: quare erit, ante quam fiat. dico enim Materiam, primum ſubiectũ vniuſcuiuſque, ex quo fiat aliquid,

quid, cum inſit, non ſecundem accidẽs: & , ſi corrumpitur aliquid, in hoc abi bit vltimum: quare corrupta erit, antequam corrumpatur.

MAteriæ ſingularem proprietatem vltimo loco tradit Ariſtoteles, nempe eſſe per ſe incorruptibilem, per accidens vero corruptibilem; explicat autem vtrumq;: Eſt quidem per accidens corruptibilis, quia amittit priuationem formæ, quam acquirit, quæ priuatio erat accidens ipſius materiæ, ſed ſubſtantia eius, & potentia ſemper manet, ob id incorruptibilis eſt per ſe. Hoc autem probat: ſi enim materia eſſet corruptibilis, tunc fieret: cum autem in omni mutatione oporteat aliquod præſupponere ſubiectum: ergo ante productionem materiæ deberet præcedere aliquod ſubiectum, ſequitur iam, quod eſſet, ante quàm eſſet, nam illud ſubiectum eſſet materia prima. Nam materia eſt primum ſubiectum, ex quo inexiſtente fit aliquid per ſe, hæc enim eſt ipſi⁹ definitio. Vlterius ſi corrũpitur, in aliquod vltimum reſoluitur: ergo eſſet corrupta, antequam corrumperetur, illud enim vltimũ materia eſt, ac ſi clarius diceret, cum in omni generatione ſemper aliquid ſit præexiſtẽs ſubiectum, & in corruptione aliquid permanens, non poterit materia generari, nec corrumpi, illud enim ſubiectum permanens, & antecedens eſſet materia, non autem id, quod fit, aut corrumpitur.

Tex. LXXXIII.

DE principio autem ſecũdum Formam, vtrum vnum, an plura, & quot, aut quæ ſunt, cum diligentia primæ Philoſophiæ opus eſt determinare. quapropter in illud tempus reponatur: de Phyſicis autem, & corruptibilibus formis in poſterius demonſtrandis dicemus. Quod igitur ſint principia, & quæ, & quot numero, determinatum ſic à nobis ſit. Rurſus autem, aliud principium capientes, dicamus.

POſtquam ſufficienter de materia dictũ eſt, dicit de forma, nempe prima, an vna ſit, an plures, quot, & quę ſint, non eſſe Phyſicum tractare, ſed Metaphyſicum. De formis vero generabilibus Phyſici eſt diſſerere & in ſequentibus diſſeretur. Nunc ſatis eſt, quot ſint principia, & quæ, determinaſſe. Proſequamur vlterius, aliud, inquit, ſumentes principium: intellige cum Auerroe, aliud principium ſcientiæ, nam hucuſque principia plura eſſe oſtendit, in ſecundo libro ab alio orditur principio, quæ fiunt, aut natura, aut alia cauſa fieri.

Hic aduerte, quod compoſitum naturale ex materia, & forma conſtat, tamen non eſt eiuſdem modi vna, & altera pars. Nam materia eſt eiuſdem rationis in omnibus naturalibus, ita vt detur vna numero materia ſecundum ſe omnium eorum, non tamen datur vna forma prima, ſed plures ſecundũ rerum compoſitarum pluralitatem. Quòd ſi datur aliqua forma communis, illa eſt abſtracta, & ſeparata à rebus, nec eſt pars ipſarum rerum, ſicut Idea ſecundum Platonẽ, aut glorioſus Deus: vnde Phyſicus talem formam non conſiderat, ſicut materiam, eſt enim ſeparata à ſenſu: Metaphyſicus eſt, qui illam conſiderat cum diligentia, id eſt, quantum ad quid ſit: nam quantum ad an ſit, hoc eſt Phyſicum, vt notat hic Auerroes cõtra Auicennam, & nos alibi oſtendemus. *Nota quo modo compoſitum cõponatũ ex materia, & forma.*

Hinc eſt, quòd Phyſicus non agit ſeparatim de forma, ſicut de materia, ſed de ſingulis ſpeciebus formarum ſigillatim; hæ enim Phyſicæ ſunt. *Quomodo Phyſicus agat de forma.*

Dices, quare ſicut fuit vna materia, non fuit vna forma? Dico, non eſſet tunc generatio, nec corruptio. Quòd ſi dicas, potentia materiæ eſt communis, debuit ergo terminari in formam aliquam communem. Aduerte, quòd hoc fuit vnum motiuum Auicennæ ad ponendam formam corporeitatis, & ſine dubio neſcio, an bene perpendit naturam potentiæ materiæ, nam potentia iſta non eſt determinata ad vnum, ſed indifferens. vt enim potentia ad contraria recipienda, & potentia generis ad differentias non eſt ad vnum quid, ita nec potentia materiæ, ſed ſemper manet apta ad recipiendã formam: & ſic eſt conuenientiſſimum principium ad mutationes naturales. *Dubij ſolutio.*

An aliquid formæ præfuerit in materia. Quæſt. XIX.

SEnſus huius quæſtionis eſt, cum conſtet, compoſitum materia confici, & forma, ac materia ſit ingenera- *Senſus qõnis.*

nerabilis, formæ vero de nouo producantur, dubium eſt, an aliqua entitas præfuerit in materia, ex qua talis fuerit facta forma, aliàs enim videtur ea ex nihilo facta, materia enim non eſt pars formæ.

Circa hanc quæſtionem multæ extiterũt ſententiæ. Prima fuit illorum Philoſophorum ante Ariſtotelem, qui nõ intelligentes, ex quo poſſent de nouo tales ꝑduci formę, prorſus de medio abſtulerunt generationes ſubſtantiæ de nouo, docentes, generationes eſſe quaſdam alterationes, aut quaſdam atomorum præcedentium congregationes, vt late dictum eſt.

Prima ſententia.

Altera ſententia fuit quorundam, quos refert Duran. 2. ſen. d. 18. qui dicebant, in materia præcedere quaſdam entitates, ex quibus ſunt factæ poſtea formæ, vt ſingulæ ſint pro ſingulis formis, quas entitates vocabant poſſibilitates formarum.

Secũda ſententia.

Tertia ſententia fuit aliorum, qui dicebant, partes formarum præcedere in materia, ſed remiſſas valde, poſtea generatione intendi: & ita quælibet forma præcedit in materia ſub eſſe remiſſo, & debili.

Tertia ſententia.

Quarta ſententia fuit Alberti tract. 3. ca. 3. & c. 15. qui dicit formas omnes ſecundũ eſſe, & exiſtere produci, tamen in materia ſecundum eſſentiam præcedere, ita vt materia ſit vt quidam habitus formas omnes ſecundum eſſentiam præhabens. Non quod ſint plures, ſed vnum ſunt, nempe ipſa materia. Rationes horum omnium hę ſunt.

Quarta Alberti.

Prima, & omnium fortiſſima eſt. Cum forma ignis. v. g. producitur. l. aliquid illius formæ præfuit in materia, l. non: ſi præfuit, habetur intentum; Si non, ergo ex nihilo eſt facta, quod non eſt conceſſum agentibus naturalibus.

Prima rõ quod aliquid formæ præfuit in materia.

Secundo: Omne ſimile appetit ſuum ſimile: Si ergo materia appetit formam, aliquid habet, in quo ei ſimiletur, & hoc non eſt, niſi aliquid formæ.

Secũda,

Tertio: Si nihil formæ præcedit in materia, ergo non eſt diſcrimen inter has formas, & animam rationalem. Nam anima hoc habet, quòd nihil ipſius præcedat in materia, quòd autem ſit diſcrimen huius, & illarum, notum eſt, hæc enim non educitur de potentia materiæ, illæ vero ſic.

Tertia

Quarto. Priuatio eſt principium naturale per ſe generationis: ergo aliquid dicit præter generationem: hoc non eſt forma, cuius eſt priuatio, nec ipſa materia: iſta enim ſunt principia per ſe: ergo aliquid aliud, & hoc eſt principium formæ. Hæc ſunt argumenta cõmunia omni opinioni prædictæ ex tribus vltimis, & ſunt præcipia eorum.

Quarta

Vt autem hanc difficultatem à principiis aperiamus, ſit prima concluſio. Præter materiam oportet aliquam aliam partem ſubſtantialem ponere, qua ſit compoſitum, & ea eſt forma. probatur. Primo, compoſitũ ſubſtantiale eſt quoddam perfectum, & cõpletum in ſubſtantia, hoc non ſit per materiam: eſt enim imperfecta, & in potentia, vt dictum eſt: ergo aliud oportet ponere, quo perficiatur. Vlterius. Nullum imperfectũ in aliquo genere perficitur in illo genere, niſi per aliquid illius generis: Sed materia eſt imperfecta ſubſtantia, & efficitur perfecta in compoſito ſubſtantia: ergo per aliquid ſubſtantiæ: ergo præter materiam eſt alia ſubſtantia in compoſito, & hæc eſt forma.

Prima cõcluſio. *1 Ratio.*

Secundo. Omne agens, tam intellectuale, quàm naturale propriam in effectu facit ſimilitudinem: ergo in producto eſt propria ſimilitudo agentis: hæc non eſt materia, quia materia vnius rationis eſt in omnibus; ergo aliquid aliud eſt, quo peculiariter agenti aſſimiletur, & id eſt forma. Maior explicatur: vocamus agens intellectuale, quod agit ſecundum artem: naturale, quod ſecundum naturam ſuam agit: vtrumque quidem ſimile producit, ſed cum diſcrimine: Nam naturale agit ſimile in natura, vt ignis ignem, leo leonem: intellectuale vero agit ſimile in arte, ſeu in imagine, quam ſecundum artem ſibi format in mente, vt agat.

2. Ratio

Tertio. In omni motu, & mutatione non ſolum eſt ſubiectum, ſed terminus, in quem talis motus, & mutatio terminetur. Sed materia eſt ſubiectum mutationis ſubſtantialis: ergo præter eam oportet ponere aliam ſubſtantiam, vt terminum, & hæc eſt forma. Multis poſſet probari cõcluſio hæc, ſed ſufficiant iſta. Vide Sanctum Thomam. q. 1. de formis. artic. 2.

3 Ratio

Secunda concluſio. Forma eſt actus ſimplex formalis vnum per ſe cum materia cõponens principium propriarum operationum rei. Hæc concluſio eſt velut definitio explicans ipſius formæ naturam, ob id ſingulæ partes ſunt explicandæ. Forma dicitur actus, quia dat eſſe materiæ perfectũ, & determinatum in ſpecie certa. Nam actus materiæ eſt imperfectus, & communis, ac potentialis; forma determinat & perficit ad certam ſpeciem: ob id actus determinate dicitur, quia nihil habet potentię, vt ab altero actu poſſit determinari Phyſice. Dicitur ſimplex, ad excludendum actum, qui eſt totum compoſitum, qui ſimplex non eſt, cum in duas ſubſtantias partiales

Secũda cõcluſio. *Nota formæ definitionem.*

tiales

tiales diuidatur: at forma eſt ſimplex, & incompoſita ſubſtantia, vt diximus de materia, quod probat S. Thom. quæſtio. 3. de formis, artic. 1. At quamuis forma ſit ſimplex, non tamen eſt ſimplex in vltimo gradu ſimplicitatis, quia oportebat, quòd non ſolum non eſſet compoſita, ſed nec cum alio componeret, & in hoc anima eſt minus ſimplex, quàm Angelus. Vide Sanctum Thomam quæſtione 3. de formis, articu. primo, & Albertum tract. 3. cap. 13. Dicitur formalis, vt intelligis, quo modo forma det eſſe materiæ, nempe ſe ipſa informando, & vniendo ſibi materiam, ſicut albedo ſe ipſa facit parietem album: & hoc ad diſcrimen cauſæ efficientis, quę dat eſſe: puta ignis facit lignum ignem, ſed non dando ſeipſum, ſed aliquid aliud extra ſe producendo. Dicitur vnum cum materia per ſe faciens, ad excludendas formas accidentales, hæ enim actus ſunt ſimplices, & formales, ſed cum eo, cuius actus ſunt, non faciunt vnum per ſe, ſed per accidens: non enim cõplent accidentia ſubiectum, at forma complet materiam; eſt enim materia dimidiũ ẽtis, vt diximus, ac ob id dicitur facere vnũ per ſe cum materia. Dicitur principium operationum propriarum, quia actio formæ tribuitur, & ea omnia, quæ non inſunt omnibus rebus naturalibus, ſed quibuſdam hæc, quibuſdam illa. Ex his poteris naturam formæ contemplari.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio. Nihil formæ præcedit in materia ante ipſius introductionem. Hæc

1. Ratio eſt contra illas tres ſententias, quæ ſunt profecto inintelligibiles: & probatur cõcluſio. Primo. Illud formæ, quod in materia ponitur. i. eſt idem numero cum forma. i. non: ſi eſt idem cum forma producenda, iam forma producenda non de nouo fit. Si vero nõ eſt eadem. i. ipſa conuertitur in formam, & hoc eſt naturaliter impoſſibile, quòd vna ſubſtantia in aliam conuertatur prorſus ita, vt vna fiat altera; ſi vero non ſic, ſed ex ea fiat altera, tunc oportet, aliud ſuper addere, ex quo ſimul cum illo præcedente fiat forma. petam igitur ex quo factum eſt illud additum, eſſet enim ex nihilo, vnde eadem redit difficultas.

2. Ratio. Secundo: id quod in materia ponitur; i. eſt idem cum ipſa. i. non: ſi eſt idem, iam non dicit quicquam contra nos, nec difficultatem fugientes ſoluunt: ſi vero non eſt idẽ cum materia, iam compoſitum facient aut per ſe, aut per accidens ante formam, quorum neutrum eſt verum. Multa poſſunt argumenta proponi contra has ſententias, ſed cum ex ipſiſmet earum conſtet improbabilitas, & falſitas, prætermittantur.

Quarta cõcluſio. Solũ cõpoſitum per ſe generatur vel corrũpitur. Quarta concluſio. Id, quod primo & per ſe corrumpitur, generatur, producitur, eſt compoſitum ipſum, ita quod actio non terminatur primo, niſi in compoſitũ, fit enim leo, aut ignis, aut aliud ſimile, non autem forma, aut materia; & hæc concluſio eſt maxime tenenda, ex cuius veritate pendent multæ graues phyſicæ determinationes: quã docet Ariſtoteles hoc textu 84. & probauerat per textus aliquot antecedentes; & eſt notandum caput octauum. lib. 7. Meta. vbi per multa verba eam docet.

1. Ratio. Et probatur. Id primo fit, quod primo erat in potentia materiæ; Facere enim eſt, id, quod erat in potentia, ad actum reducere, vt dicitur 4. Phyſi. tex. 84. ſed in potentia materiæ (vti diximus ſuperius) eſt primo ipſum compoſitum, & ad hoc eſt ordinata talis potentia: ergo id primo fit, ac producitur. Præterea, id primo fit, cuius eſt eſſe, cum productio ſit via ad eſſe; ſed compoſiti eſt eſſe, cum ipſius ſit operari; ergo ipſum primo fit.

Quinta cõcluſio. Formæ per ſe nõ producũtur ſed comproducũtur. Ex hac autem ſequitur quinta concluſio. Forma non producitur per ſe, ſed comproducitur ad productionẽ compoſiti: quod eſt dicere, actio in ipſum compoſitum terminatur primo, & conſequenter, ac velut per accidens in ipſam formam. Hæc eſt ſingularis doctrina S. Thom. 1. p. q. 90. art. 2. Ex quo patet, quid ſit formas educi de potẽtia materiæ; non enim eſt aliud, quàm eadem actione conſequenter fieri, & habere eſſe, qua fit compoſitum, quod educitur de potẽtia materiæ.

Nota diſcrimen inter alias formas, & animã rõnalẽ. Ex hoc colliges diſcrimen animæ rationalis, & aliarum omnium formarum; Hæ enim omnes eadem actione habent eſſe, qua compoſitum fit. At anima rationalis à ſolo Deo creatur, & habet eſſe, agens vero naturale vniendo eam materiæ facit compoſitum, ob idque anima rationalis non educitur de potentia materiæ. Ariſtoteles. 2. de gener. Animalium, cap. 3. dicit, animam de foris aduenire; Vnde fit, quod deſtructo etiam compoſito, ipſa non deſtruatur, reliquæ vero ſic; ita enim ſe habent in generatione, & corruptione.

Ad arg. Ad primum. Per hæc poſſumus ad argumenta reſpondere, in quorum ſolutione magis difficultas declarabitur. Ad primum, quod erat omnium potiſſimum, negandum eſt prorſus cum Ariſtotele fieri formas, aut produci, ſed compoſita fiunt, non ex nihilo, ſed

eſt prorſus cum Ariſtotele, fieri formas, aut produci, ſed compoſita fiunt, non ex nihilo, ſed ex materia: formæ vero conſequenter fiunt, & comproducuntur: vnde non eſt ipſarum creatio; quia creatio eſt actio, qua aliquid primo fit, formæ vero non primo fiunt: hęc autem eſt vis conceſſa agentibus naturalibus, vt compoſitum producerent, ac ſimul mediate formas attingerent, quod non eſt creare, nec aliam philoſophiam habemus ab Ariſtotele, & eſt optima, & notanda.

Ad ſecundum. Ad ſecundum negamus, ſimile appetere ſemper ſimile ſibi in forma: appetimus enim cibos, & alia, quæ nobis non ſunt ſimilia, ſed conuenientia; ita materia formam appetit, ſicut imperfectum, perfectum.

Ad tertium. Ad tertium diximus iam diſcrimen inter formas reliquas, & animam rationalem.

Ad quartum. Ad quartum dico, quod priuatio dicit potentiam in materia cum negatione formæ, & hoc ſufficit, vt ſit principium generationis, vt dicemus inferius.

Nota quo differat generatio à creatione. Ex hac determinatione vnum ſequitur, nempe differre generationem à creatione: generatio enim eſt ex aliquo præſuppoſito; vnde non facit totum ens, quod generat, ſed materiam perficit. at vero creatio eſt productio ipſius rei totius: creare ergo equum, eſt totam equi ſubſtantiam de nouo facere: generare vero eſt ex præſuppoſita materia, & ex parte illum facere, ac ob id creare eſt de nihilo. i. poſt nihil facere aliquid, & Sanctus Thomas 1. p. q. 45. art. 1. dicit, creatio eſt productio totius entis.

Dubiũ an agẽs naturale poſſit creare. Dubitabis, an agens naturale poſſit creare. Dico, quòd non, quia omnis actio naturalis præſupponit aliquod ſubiectum, & partem, ex qua fiat res: at creatio nihil præſupponit. Aliam rationẽ adhibet Sanctus Thomas. 1. par. q. 45. articu. 5. quia eſt opus virtute infinita ad creandum, cum ſit diſtantia infinita inter ens, & nihil; virtus autem infinita non poteſt eſſe in agenti naturali. *Sententia D. Tho. & Authoris.*

Sententia Scoti. Scotus. 4. d. 1. quæſt. prima. reprehendit hanc rationem, dicens, quod ens non diſtat à nihil in infinitum, niſi ſecũdum eſſe ipſius entis: vnde tantum formica ab ipſo nihil diſtat, quantum eſt ipſum eſſe formicę, quod eſt finitum.

Nota vnde ſit æſtimanda virtus agentis. At quidquid ſit de hoc, aduerte, quòd virtus non ſolum eſt penſanda ex effectu, qui fit, ſed ex remotiori potentia materię, ex qua educitur: vnde maior virtus, & actiuitas eſt neceſſaria ad faciendum ignem ex ferro, quàm ex ſtupa. cum ergo non ſit vlla potentia remota ab actu tantum, quantum eſt nihil, ſine dubio colligitur, virtutem infinitam eſſe neceſſariam ad creandum, aut ſaltem tantam, quanta naturaliter non eſt conceſſa vlli agenti naturali. Et hæc ſufficiant de quæſtione præſenti.

An materia ſit cauſa corruptionis, an forma. Quæſt. XX.

CVM iam duplicem hanc partem in compoſito conſtituerimus, & quid ſit vtraque explicatum ſit, dubitare quis poſſet, cum talia compoſita corruptibilia ſint, vnde eis corruptio aduenit, non enim patet, an à forma, an à materia id ſit, & procedat.

Prima ſñia Auicẽnæ. Auicenna. 1. ſuæ Phyſicæ cap. 3. opinatur à contrario prouenire corruptionem, ob idque res corruptibilis eſt, quia contrarium habet.

Secunda ſñia Auerrois. Auerroes lib. de ſubſtantia orbis contrarium, & materiam cauſas corruptionis ponit; eo quòd Ariſt. 7. Meta. tex. 22. & 29. materiam inquit eſſe, ſecundum quam res poteſt eſſe, & non eſſe.

Tertia aliorum ſñia. Alij à forma corruptionem prouenire dicunt, nam Ariſtoteles hoc primo libro tex. 68. dicit, formam ſui abſentia. l. præſentia facere mutationem.

Quarta ſñia Authoris. Dico ad hoc, quòd aliud eſt loqui de principiis corruptionis, aliud loqui de principio, vnde iſta paſſio proueniat compoſito, nempe corruptibilitas. Si de principiis loquamur, ſunt iſta, materia, forma, priuatio, & cauſa efficiens: hæc enim in mutatione qualibet neceſſaria ſunt. Si vero de principio, vnde corruptibilitas prouenit, ſit ſermo, id eſt materia priuationi annexa. i. capax formæ, & ipſius priuationis: Vnde Ariſtoteles tex. 80. dicit, priuationem ad corruptionem & maleficium facere, & idem ibi explicat Simpl. Themiſt. D. Thom. & Philop. Materia ergo eſt cauſa, & principium in compoſito quantitatis, & dimenſionis: eſt etiam cauſa alterationum ſecundum contrarias qualitates, eſt etiam cauſa corruptionum rerum. At forma eſt cauſa, quòd res ſit ſub certa ſpecie: eſt cauſa actionum rei: ſola enim forma eſt actiuum principium: eſt cauſa eorum, quæ peculiaria ſunt, & non in omnibus naturalibus inueniuntur, quales ſunt proprietates, paſſioneſque rerum propriæ. Eſt cauſa etiam figurarum naturalium, figuræ enim rerum naturalium

maxime

maxime ſpecificant, & ſubſtantiales formas comitantur, ipſasque indicant.

An priuatio ſit principium naturale. Quæſt. XXI.

MVlta in præcedentibus diximus de priuatione, & in expoſitione textus, & in quæſtionibus præcedentibus: vt autem melius intelligantur, ſit primum argumentum.

Primum argu. Non ens non eſt principium rei naturalis: at priuatio eſt non ens, cum ſit negatio quædam; & id Ariſtoteles fatetur: non ergo eſt principium.

Secundũ argu. Secundo. Materia eſt prorſus idem re, & ratione cum priuatione: non ergo opus eſt, ipſam diſtinctum principium facere à materia: probo antecedens: materia, & priuatio ſunt idem numero, vt dicit Ariſtoteles, ergo idem ſpecie, ergo idem definitione, ac per conſequens ratione: hæ enim conſequentiæ videtur bonæ ex ipſa logica, quæ enim ſunt idem numero. l. diuerſa ſolo numero, ſpecie, & ratione eadem ſunt: maior enim vnitas includit minorem, vt patet.

Tertiũ argu. Tertiò. Si priuatio eſſet aliquid præter materiam, ſequitur, quòd oportet multiplicare tot priuationes, quot ſunt formæ, quod videtur extra rationem.

Primũ fundm̃. Quo diſferãt priuatio, & negatio. Circa hæc aduerte primo, quòd priuatio, vt antea dictũ eſt, differt à negatione pura: Hæc enim dicit abſentiam alicuius, nihil poſitiui ponens, vt non homo ſolam hominis negationem dicit: At priuatio dicit, non ſolum negationem formæ, ſed in aliquo ſubiecto, vt non homo priuatiue eſt aliquid, quod non eſt homo: ob id. 4. Meta. tex. 6. priuatio dicitur negatio intra genus, nec ſolum priuatio ponit ſubiectum, ſed aptitudinem in ſubiecto ad illam formam, cuius eſt priuatio, vt negatio formæ in ſubiecto apto ad illam ſit priuatio, & talis priuatio eſt in materia prima.

At iſta non ſufficit ad generationem, ſed vlterius priuatio dicit aptitudinem, & potentiam propinquam ad illam formam; vnde non homo non dicitur lignum; quia eſt potentia remota, ſed embryo, qui eſt in proxima diſpoſitione, vt fiat homo; idem de quocunq; alio dicendum eſt, talis priuatio eſt, quæ dicitur principium.

Secũdũ fundm̃. Quid dicat formaliter priuatio. Aduerte ſecundo, ꝙ ſi purã eſſentiã generationis cõſideremus, & mutationis; priuatio nõ dicit formã aliquã præcedentẽ in ſubiecto, ſed ꝙ nondũ ſit id, quod debet fieri; ponit. n. ſubiectũ cũ aptitudine; at quia naturaliter tale ſubiectũ nõ eſt ſine oppoſita aliqua forma, nec agens aliter poſſet trãſmutare, & agere in ſubiectũ, fit, ꝙ priuatio ponit oppoſitam aliquam formam in materia; vnde non ignis eſt aqua, aut quoduis aliud, quod in ignem tranſmutatur.

Tertiũ fundm̃. Alia ſũt principia generationis, alia rei generatæ. Aduerte tertiò, Principia rei compoſitæ non eſſe, niſi duo per ſe, formam, & ſubiectum: generationis vero, & productionis eſt etiam priuatio principium: quod eſt dicere, vt ex ſubiecto fiat aliquid, oportet, quòd ſubiectum nondum ſit id, quod debet fieri, aptum tamen, vt fiat, hoc autem eſt habere priuationem.

Prima cõcluſio. His ſuppoſitis, ſit prima concluſio. Materia, & priuatio non ſunt idem ratione. Hãc multis probat Ariſtoteles. *Prima ratio.* Primo: quia priuatio ſecundũ ſe eſt nõ ens, puta claudit negationẽ, non autẽ materia. *Secũda.* Secundò: quia priuatio non eſt pars ſubſtantiæ, materia vero ſic. *Tertia.* Tertio: Priuatio non appetit formam, materia vero appetit. *Quarta.* Quartò, materia perſeuerat in compoſito, priuatio recedit; non ergo ſunt idem ratione. Alia argumenta Ariſtoteles ponit, quæ prætermittimus, quia facilia ſunt in textu, & res eſt nota.

Secunda cõcluſio. Prima ratio. Secunda concluſio. Priuatio eſt principium intrinſecum productionis naturalis, non tamen ipſius compoſiti, id eſt, priuatio nec eſt ſubiectum, nec forma, ſed terminus à quo generationis.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio. Ex priuatione hac ſequitur appetitus materiæ ad formam: quod eſt dicere, propterea materia dicitur appetere formam, quòd cum ſit apta ad eam, nondũ habet, ipſi tamen, vt ſuæ perfectioni proportionabilis eſt, adaptari poteſt.

Ad primum. Per hæc ad argumenta reſpondetur. Ad primum dicitur, quòd priuatio non eſt omnino non ens, non enim eſt pura negatio, ſed quid reale ponit, & hoc ſufficit, vt ſit generationis principium, quamuis non rei.

Ad ſecũdum. Nota dupliciter aliquid dici idẽ numero. Ad ſecundum poſſumus vno modo dicere ſecundum doctrinam Scoti, Dupliciter dici aliquid vnum numero, intrinſece, aut extrinſece: id eſt vnum numero intrinſece, quod eſt vltimus actus iam amplius in plures impartibilis, qualia ſunt indiuidua cuiuslibet ſpeciei. Extrinſece vero, quæ vnum ſubiectum habent, & tali vnitate extrinſeca omnia accidentia vnius ſubiecti vnum ſunt numero, non tamen intrinſece. Per hæc reſpondetur, quæ ſunt vnum intrinſece numero, ſunt vnum ſpecie, ſed non quæ ſunt vnum extrinſece. Sic autem dicuntur materia, & priuatio vnum, ob id non ſunt idem ratione.

Secūda ſolutio. Nota de vnitate numerica accidentiū. Poſſumus etiam dicere, quòd accidentia non habent aliam vnitatem numericam, quàm à ſubiecto, ob id quæ inſunt vni ſubiecto, vnum numero dicuntur. In accidentibus autem non valet illud, Quæ ſunt vnum numero, ſunt vnum ſpecie.

Ad quartū. Ad quartum dico, quòd materia ſecundum ſe vnam habet priuationem, quæ ſi reſpectu ipſius comparetur, vna eſt: at ad formas relata, plures dicitur.

Nota quō in materia vna ſit, vel multiplex priuatio Sed aliter reſpondeo, & eſt notanda ſolutio, quòd dupliciter loqui poſſumus de priuatione: aut de ea, quę eſt in materia prima, quæ dicit potentiam primam ad quamlibet formam, & hęc vna eſt ex parte ipſius, vt modo dicebam. aut loqui poſſumus de ea, quæ eſt in materia proxima ad quamlibet formam, quæ eſt terminus propinquus generationis, & hæc multiplex eſt, ſicut multiplex eſt materia proxima, & multiplex forma introducenda.

Cum autem dicitur: priuatio eſt principium: intellige in genere, ſiue ſit hæc, ſiue illa: ſicut etiam cum dicitur, forma eſt principium, non de vna forma, ſed vniuerſaliter de qualibet forma intelligitur: & ita argumentum manet ſolutum. Nec re putamus incõueniens, multas admittere priuationes, ſed non in vna materia, ſed in ſingulis proximis materijs ſingulas proximas priuationes. Ipſius vero materiæ ſecundum ſe vna eſt priuatio ſecundum ſe. Atque hæc pro præſenti ſufficiãt dicta de priuatione, quæ erat tertium principium.

FINIS PRIMI LIBRI PHYSICORVM.

IN LIBRVM SECVNDVM DE PHYSICO AVDITV.

De Intentione, ac Diuiſione huius libri.

Aliorū ſnia. DVBIVM ſtatim ſe primo offert de intentione libri huius, non enim omnes in ea conueniunt. Auerroes enim, & Sanctus Thomas hic, principia ſcientiæ tradi docēt, nempe incomplexa, ſubiectum, paſſionem, & medium, & eſt congrua expoſitio. Simplicius vero dicit, hic tradi principia propria ſubſtantialis mutationis: nam in primo de vniuerſali mutatione tam ſubſtantiæ, quàm accidentis dictum eſt: ſed hęc non placet, nam quæ dicta ſunt de accidentibus in primo, gratia exemplorum, & declarationis dicta ſunt. Philoponus non male dicit, hic agi de forma: nam in primo abundanter de materia, parum de forma dictum eſt, ſed in hoc amplius de forma, parū de materia dicitur.

Sentētia Autho. Sed mihi videtur poſſe dici, quod in primo libro de principiis generationis rerum naturalium dictum eſt: Hic vero de principijs motuum, qui conſequuntur res naturales, & poſtea in tertio de ipſo motu: & credo hoc eſſe magis ad mentem Ariſtotelis.

Diuiditur ergo iſte liber in tres partes: In prima de natura eſt ſermo, qui eſt principium motus: In ſecūda, quomodo Phyſicus à Mathematico differat, quia videtur de re naturali vterque diſſerere: In tertia de cauſis eſt ſermo; vt quæ cauſa ſit natura intelligatur. Atque hæc circa libri intentionem. *Diuiſio libri.*

Caput primum.

Tex. I.

EOrum quæ ſunt, alia quidem ſunt natura, alia vero propter alias cauſas. Natura quidem ſunt & animalia, &

& partes ipſorum, & plantæ, & ſimplicia corpora, vt terra, & ignis, & aer, & aqua. hæc enim, & huiuſmodi natura eſſe dicimus.

Methodus Ar. in inueniendo quid ſit natura.

OPTIMA methodo, quid natura ſit, indagat: vt enim 1. de Ani. c. 2. inueſtigaturus quid eſſet anima, aĩata inanimatis comparauit, ac in quo d fferrẽt, percepit nẽpe ꝙ aĩata à ſe mouẽtur, & cognoſcunt, indeque colligit animã eſſe principiũ quoddam motus, & cognitionis: ita & modo naturam quid ſit oñſurus, id, in quo naturalia à non naturalibus diſcrepẽt, q̃rit, per id eñ cõſtabit definitio naturæ. Ante oĩa vero diſtinctionem ponit eorũ, inter quæ eſt comparatio facienda. Eorum, inquit, quæ ſunt, quædã ſunt natura. i. conſtãt natura, quædam ob alias ſunt cauſas. i. quædã ſunt naturalia, q́dã nõ naturalia. Quæ aũt naturalia ſint, exẽplis explicat, nẽpe aĩalia, ipſorũ partes, plantæ, elemẽta quatuor, & alia hmõi. puta mixta, inanimata ex elementis compoſita.

Dubiũ primũ.

Sed quid p alias cauſas intelligit? Reſpõdet Themiſt. & alij, artẽ, electionẽ, fortunã: q̃dã eñ arte, quædã electione, vt actus morales, quædã fortuna, & caſu fiũt, vt mõſtra, & alia hmõi, & hæc non naturalia dicũtur. At quamuis ita ſit ẽm veritatẽ, exiſtimo tamen Ariſtotelẽ hic de artificiatis agere, hæc eñ maximam habẽt cũ naturalibus proportionẽ, & ſolũ eſt ſermo de compoſitis, nõ de actionibus, aut accidẽtibus; ſed ſenſus eſt, compoſitæ res, quædam arte, quædam à natura ſunt factæ.

Nec modo monſtra à naturalibus ſeparãtur, modo enim communiter loquitur, vt omnes ſentiunt, ex hac enim communi opinione, id quod intendit, nempe definitionẽ naturæ, vult indagare.

Secũdũ dubiũ.

Dubitabis, Quare dicit animalia, & ipſorum partes eſſe naturalia entia? Them. Alexan. & Philop. reſpondẽt, quia in hoc differunt partes naturalium à partibus artificiatorum, quòd partes naturalium ſunt etiam à natura, vt manus, pes, caput, & reliqua: At partes artificiatorum non ſunt ab arte, nam partes domus, ligna, lapides à natura, non ab arte ſunt.

Snia Alexãdri.

Sentẽtia Simplic.

Simplicius hoc non recipit, dicit enim, ꝙ partes etiam ab arte ſunt, vt cubicula, muri, tecta, & in ſtatua etiam partes ab arte ſunt: nã lapides, & aurũ, & lignũ materia eſt, nõ pars: Materia autem nec in naturalibus eſt naturale quid, ſed eſt natura; & mihi hoc placet, præſertim, quia hoc modo nõ partes animalium ſolum, ſed etiam elementorum, & mixtorum oportebat dicere eſſe naturalia entia.

Sẽtẽtia Autho.

Ob id dico (quantum exiſtimo) ob id Ariſtotelem diſtinguere partes viuentium, quia non ſunt eiuſdem rationis cum ipſo toto, non enim caput eſt animal, aut manus: propterea erat ratio dubitandi, an eſſent naturalia entia. In elementis vero, & mixtis, cum partes ſint eiuſdem rationis cum toto, ſicut totum conſtat eſſe ens naturale, ita & partes. Vnde id intellige etiam de partibus plantarum, ſicut de animalibus, quãmuis nõ ſint tam diuerſæ à toto, ſicut partes animalium: ob id in his explicat Ariſtoteles. & attende, quod eſt ſermo de partibus integrantibus, non de materia, & forma, hæc enim non ſunt naturalia, ſed naturæ.

Omnia autem, quæ dicta ſunt, videntur differentia ab ijs, quæ non natura exiſtunt. quæ enim natura ſunt, omnia videntur habere in ſeipſis principium motus, & ſtatus, hæc quidem ſecundum locum, illa vero ſecundum augmentum, & decrementum, quædam autem ſecundum alterationem.

CONſtitutis naturalibus, modo differentiam eorum à non naturalibus ponit. Eſt autem hæc differentia, quòd naturalia in ſe habent aliquod principium ſui motus, vel quietis, ideſt, eo, quo naturalia ſunt, aliquo motu mouentur, cuius in ſe principium habent, vt lapis mouetur deorſum, ignis ſurſum, animalia progrediuntur, reliquaque naturalia, vt talia, aliquem participant motũ. Artificialia vero, vt talia ſunt, non mouentur, vt cathedra ratione figuræ artis nullum motum participat. Diſtinguit autem Ariſtoteles motus hoſce: eſt enim motus localis, q fit ſecundum locum: eſt augmenti, & decrementi, qui fit ſecundum quantitatem: eſt alterationis, qui eſt ſecundum qualitates, atque his mouentur res naturales.

Dubiũ

Quæ autem quibus moueãtur motibus, non facile eſt explicare propter diuerſitatẽ opinionum. Simplicius exiſtimat hos tres motus eſſe tribuendos elemẽtis ſolis, vt omnia dicantur moueri ſecundum locum, ignis ſecundum augmentum, aqua ſecundum alterationem, qua denſatur, & condenſatur: & hoc aſſerit Simplicius, quia exiſtimat animam non eſſe naturam, quæ eſt in viuentibus, ob id motus viuentium, vt talia ſunt, non ſunt naturales.

Sed pace Simplicij, hoc eſt fingere ad libitum. Etiam fundamentum eſt falſum, anima enim natura eſt actiua, vt dicemus poſtea. Adde quòd eſſet ſibiipſi contrarius, nam expreſſe 8. Phyſic.tex.27.animalia probat à ſeipſis ſecũdum naturam moueri,quę in ſe motus præſentes habeant.

Ob id dico primo cum Themiſt.& Alexan.quòd non ſic eſt ſumenda iſta motuum diuiſio,vt quibus vnus ineſt motus, non inſit alius, immo quibuſdam poſſunt omnes ineſſe,ſed diſtinctio eſt diuerſorum motuũ, quorum vnus non eſt alius. Vnde ſecundum Auerroem dico ſecundo, quòd ſecundum locum mouentur animalia, elementa, mixta, cœli, licet non omnia eodem modo, vt poſterius dicemus. Secundum augmentum mouentur ſola viuentia, reliquorum enim non eſt augmentum proprium. Secundum alterationem omnia mouentur præter cœlos,quamuis non eodem modo: vnde patet, quædam eſſe, quæ non mouentur omnibus motibus,quædam vero ſic: Nam animalia omnibus mouentur, cœli tantum ſecundũ locum, elementa vero, & mixta inanimata ſecundum locum,& alterationem.

Tex. II.

LEctus autem,& indumentũ, & ſi quid huiuſmodi aliud genus eſt, ſecundum quod quidem ſortitũ eſt prædicationem vnamquamque, & quatenus eſt ab arte, ne vnum quidem habet impetum mutationis innatum,quatenus autem accidit ipſis lapidea, aut terrea eſſe, aut mixta ex his, catenus habent.

CVm naturalia, vt naturalia, aliquo moueri motu docuiſſet,nunc artificialia,vt talia ſunt, nullo modo moueri docet, vt lectus à forma artis non habet in ſe nec motum ſecundum locum,nec alterari, nec augeri, ſed totus motus eſt ab extrinſeco. Quod ſi dicas, nonne lectus eſt grauis,vt lapis, & deorſum deſcenderet,niſi impediretur? Similiter calefit, & alteratur? Reſpondet Ariſtoteles id non eſſe, vt ab arte eſt, ſed vt naturale quid participat, puta, quia ex ligno, quia ex ferro, aut ex aliquo alio eſt,quæ quidem naturalia ſunt.

Tex. III.

TAnquam Natura ſit principium aliquod & cauſa mouendi, & quieſcendi, in quo eſt primum per ſe, & non ſecundum accidens. Dico autem non ſecundum accidens, quoniam fiet vtique ſibi ipſi aliquis cauſa ſanitatis,cum ſit medicus. attamen non, quatenus ſanatur, medicinam habet, ſed accidit eundem medicum eſſe,& ſanari. quapropter & ſeparantur aliquando ab inuicem. Similiter autem & aliorum,quæ fiunt,vnumquodque.nullum enim ipſorum habet in ſeipſo factionis principium, ſed alia quidem in alijs, & ab exteriori, vt domus, & aliorum manufactorum vnumquodq; alia autem in ſeipſis quidem, ſed non ſecundum ſeipſa, quæcunque ſecundũ accidens cauſæ fieri poſſunt ipſis. eſt igitur Natura quod dictum eſt.

EX propoſita differentia inter naturalia, & non naturalia colligit egregie, quid ſit natura. Cum enim naturalia in hoc à reliquis differant, quòd motus in ſe principium habent, erit igitur natura principiũ & cauſa motus,& quietis eius, in quo eſt primum per ſe,& non ſecundum accidens.

In cuius declarationẽ aduerte, ꝙ duplex eſſe põt principiũ motus, alterũ intrinſecũ, alterũ extrinſecũ. Extrinſecũ eſt illud principium,quod nõ eſt in eodem ſubiecto cum illo motu,vt ignis eſt extrinſecum principiũ calefactionis aquæ, quia ille motus calefactionis eſt in aqua, at ignis non eſt in aqua. intrinſecum principium eſt, quod eſt in illo ſubiecto,in quo eſt ipſe motus,vt cum lapis deorſum fertur,eſt principium quoddam in lapide, quo fertur, idque eſt intrinſecum: quia eſt in illo, in quo eſt ipſe motus. Attẽde ergo,quòd natura eſt principium motus intrinſecum,ideſt, eſt principium, quo mouetur illa res,in qua ipſum eſt, ac ob id dicitur, eſt principium motus eius, in quo eſt. *Nota primo. Duplex principiũ motus intrinſecũ & extrinſecum.*

Aduerte vlterius, ꝙ adhuc iſtud principium eſt duplex, inſtrumentale, & principale: vt in motu lapidis inſtrumentale eſt grauitas,in reliquis ſunt quædam virtutes, & accidentia ipſorum. Principale vero in lapi- *Nota ſecundo. Principiũ intrĩſecũ mo-*

tus duplex prīcipale, et inſtrumētale. lapide eſt forma ipſius ſubſtantialis, in reliquis vero aut forma, aut materia.

Attende, quòd natura non eſt principiū inſtrumentale, ſed principale, & ſubſtantiale: ideo dicitur in illa definitione, primum, eſt enim illa particula coniungenda cum principio, vt ſit ſenſus, eſt principium primū, & non cum ſequenti, vt putauit Auerroes.

Nota tertio. Principiū motus in aliquo duplex. l. p ſe. vel per accidens. Aduerte præterea, quòd principium alicuius motus in aliquo poteſt eſſe duplex, aut per ſe, aut per accidens. Per ſe eſt (loquimur autem de intrinſeco) cum illi rei competit moueri, quia tale principium habet, vt forma lapidis eſt principium intrinſecum p ſe, quia lapis ob illam formam mouetur: per accidens eſt, cum res non habet moueri, vt tale principium habet, ſicut Medicus ſanat ſe, tunc Medicina eſt principium motus intrinſecum: quia ſanatio eſt in ipſo Medico, ſed eſt per accidens: quia vt Medicus, non habet ſanari, ſed vt infirmus: & ſignum, ꝙ ſit per accidens eſt, quia aliquando recipitur ſanatio, & ſanatur is, qui non eſt Medicus, quod quidem oſtendit, Medicinam per ſe non efficere motum intrinſecum.

Attēde ergo, quòd natura debet eſſe principium intrinſecum per ſe, ac propterea ponitur illa pars definitionis, per ſe, & non ſecūdum accidens, ad excludendas aliquas formas artificiales, quæ per accidens ſunt principia motus intrinſeci: quamuis aliæ ſint, quæ nec per ſe, nec per accidens ſint motus principium intrinſece, vt ars domificandi, & ſimiles, quæ nullo modo poſſunt in ſe operari. Atque hæc ſufficiant pro explicatione definitionis, eſt enim poſtea magis examinanda in quæſtionibus.

Tex. IV.

NAturam autem habet quæcunque huiuſmodi habent principiū, & ſunt hæc omnia ſubſtantia. Subiectū enim quoddam, & in ſubiecto eſt natura ſemper.

CVm quid ſit natura, docuiſſet, quæ dicantur habere naturam, ſeu entia naturalia explicat, dicitq; ſubſtantias tale principium habētes eſſe entia naturalia, nihilq; niſi ſubſtantiam, dici habens naturam, qđ quidem probat. Natura aūt eſt ſubiectum, puta materia, aut in ſubiecto, puta forma: ſed nihil habet materiam, & formam per ſe, niſi compoſita ſubſtantia: ergo ea ſola eſt habens naturam.

Aduerte, ꝙ forma dicitur eſſe in ſubiecto non ſicut accidens, & materia dicitur ſubiectum, nec ſicut accidentium ſubiectū: quæ omnia late in primo libro explicata fuerunt. *Nota ꝙ forma ſit in ſubiecto.*

Tex. V.

SEcundum autem Naturam ſunt & hæc, & quæcunque his inſunt ſecundum ſe, vt igni ferri ſurſum. hoc enim natura quidem non eſt, neque habet naturam, ſed a natura, & ſecundū naturam eſt.

CVM quid natura, quid habens naturam explicauiſſet, declarat modo, q d ſit ens ſecundum naturam, & dicit, ens ſecundum naturam dici tam compoſitum, & habens naturam, quàm paſſiones, & proprietates, quæ à natura procedunt, vt ferri ſurſum, ferri deorſum ſunt ſecundum naturam ignis, & terræ, quæ quidem proprietates non dicūtur nec natura, nec habentes naturam. Ex quo habes, naturam eſſe ipſum motus principium, habens naturam ipſum compoſitū ſubſtantiale, ens ſecundum naturam, & tale compoſitum, & proprietates naturam cōſequentes.

Tex. VI.

QVid igitur eſt natura dictum eſt, & quid quod a natura, & ſecundum naturam. Quod autem ſit Natura tentare demonſtrare ridiculum eſt. manifeſtum enim eſt quòd huiuſmodi entia ſunt multa: demōſtrare autem manifeſta per immanifeſta non potentis iudicare eſt quod per ſeipſum, & non per ſeipſum notum eſt. Quòd autem contingat hoc pati, non immanifeſtum eſt. ſyllogizare enim quis poſſit de coloribus, cum a natiuitate ſit cæcus: quare neceſſe eſt talibus de nominibus eſſe ſermonem, nihil autem intelligere.

EXplicato iam, quid ſit natura, quid habens naturam, quid ens ſecundum naturam, poſſet quis dicere, quo modo oſtenſum eſt, quid ſit natura, nondum diſcuſſo an ſit natura? Reſpondet huic dicens eſſe per ſe notum,

notum, naturam eſſe: conſtat autem ex 1. Poſte. ca. 8. quod de per ſe notis nō eſt opus tractare, aut interrogare, an ſint: dubitare, n. de per ſe notis, an ſint, eſt ſignū hominis, qui non poteſt diſtinguere per ſe nota à non per ſe notis, & talibus hominibus accidit id, quod accidit cæco diſputanti de coloribus: hic enim poteſt quidem ſyllogizare, & diſputare, ſed non habebit ſcientiam rei, niſi ſolum ſcientiam nominum, quia non diſtinguit, & cognoſcit id, quod per ſe notum eſt: ita ſimiliter iſti, qui per ſe nota non cognoſcunt, oſtendunt ſe non habere potentiā cognoſcendi per ſe nota, ideoq; ſcientiam ſolam nominum habebant, non rei. Hoc eſt, quod dicit textus, quod contingat hoc pati, id eſt, quod iſtis eueniat, eo quòd per ſe nota ignorent: manifeſtum eſt nempe quòd quātumcunq; diſputent, ſicut cæcus de coloribus, quos non vidit, ſolam vocum cognitionem habent, non rerum ipſarum. & nota hanc expoſitionem, quia neſcio, an à multis locus ſit intellectus.

Tex. VII.

Videtur autem nonnullis Natura, & ſubſtantia eorum, quæ natura ſunt, eſſe quod primum ineſt vnicuique, non formatum per ſeipſum. vt lecti natura lignum, ſtatuæ autem æs. ſignum autem, dixit Antiphon, quoniam, ſi aliquis defoderit lectum, & accipiat potentiam putredo vt ſit germen, non vtique fieri lectum, ſed lignum: tanquàm quod ſecundum accidens eſt, eſſe diſpoſitionem ſecundum legem, & artem. ſubſtantiam autem eſſe illam, quæ etiam permanet, hæc patiens continue.

Placet in hoc loco expoſitio Sancti Thomæ, & Auerrois, qui docent Ariſtotelem velle probare materiam eſſe naturam ex antiquorum etiam opinione: Hi enim id, quod ſecundum ſe eſt informe permanens in generatione, & corruptione, vocabant materiam, vt in artificiatis lignum, æs, aurum, & ſimilia ſunt materia: hæc enim, reliquis deſtructis formis, permanēt: & inducebantur hoc argumento: Id, quod eſt ſubſtantia cuiuſq;, eſt natura: ſed materia eſt ſubſtantia: ergo ea eſt natura. quòd eſſet ſubſtantia, oſtendebant: quia id, quod permanet, & patitur ſemper, nec corrumpitur, eſt ſubſtantia; talis eſt materia, quod Antiphon hoc ſigno oſtendebat. Sumatur ſtatua lignea talis, vt poſſit lignum putrefieri, & germinare, & condatur ſub terra, tunc producitur lignum, non ſtatua: ergo lignum erat ſubſtantia, non forma ſtatuæ, atque id eſt natura.

Tex. VIII.

Si autem & horum vnumquodque ad aliud aliquid idem hoc paſſum eſt (vt æs quidem, & aurum ad aquā, oſſa autem, & ligna ad terram, ſimiliter autem & aliorum quodlibet) illa naturam eſſe, & ſubſtantiam ipſorum.

Oſtendit etiam materiam eſſe naturam in rebus naturalibus, ſicut in artificiatis, ob eandem rationem; vt enim lignum, aurum, æs permanēt ſub diuerſis formis artificialibus, ita eſt etiam materia permanēs in iſtis, ex qua facta ſunt, puta aqua, aer, aut quid ſimile, quæ materia dicetur etiam natura horum, ſicut illa erat natura artificiatorum.

Tex. IX.

Quocirca ſane hi quidem terram, alij vero ignem, alij aerem dicunt, quidam autem aquā, quidam vero quædam horum, quidam autem omnia hæc naturam eſſe eorum, quæ ſunt. quod enim aliquis ipſorum exiſtimauit huiuſmodi, ſiue vnum, ſiue plura, hoc, & tot dicit eſſe omnem ſubſtantiam, alia autem omnia paſſiones iſtorum, & habitus, & diſpoſitiones.

Concludit, Antiquos omnes materiam poſuiſſe naturam, ſed non omnes eodem modo: quilibet enim ponebat naturam illam ſubſtantiam, quam exiſtimabat eſſe principium: Vnde qui aquam eſſe principium putauit, illam eſſe naturam dicebat: Similiter qui aerem, aut ignem, aut horum medium, aut omnia ſimul, denique pro diuerſitate principiorum erat diuerſitas in aſſignanda

ſignanda hæc natura: omnes tamen conuenere, materiam eſſe naturam, & ſubſtantiam, formas autem eſſe accidentia, & diſpoſitiones quaſdam huius ſubſtantiæ; quorum opiniones in libro primo ſatis ſunt enarratæ, & diſpoſitæ.

Tex. X.

ET horum quidem quodlibet eſſe perpetuum, non enim eſſe mutationem ipſis ex ſeipſis, alia autem fieri, & corrumpi infinities. Vno igitur modo natura ſic dicitur, prima vnicuique ſubiecta materia habentium in ſeipſis motus principium, & mutationis: Alio autem modo forma, & ſpecies, quæ ſecundum rationem.

DEclarat, qualiter iſti huiuſmodi principia ponebant. Dicebant enim iſta principia eſſe perpetua, nec corrumpi inter ſe, reliqua vero corrumpi, & generari, vt Empedocles dicebat, ſemper manere ignẽ, aquam, & reliqua duo: cetera omnia, nempe mixtiones varias, quæ erant formæ, deſtrui infinities. Concludit ex omnibus, materiam dici naturam.

Nota. Vbi aduerte, quòd non probat opinionem Antiquorum in poſitione materiæ, cum multo aliter (vt viſum eſt) ſentiat de materia, ſed in hoc, quod materiam naturam eſſe fatebantur, quamuis, quæ vera eſſet materia, non intelligerent: Poſtea ſubiungit contra Antiquos, formam eſſe etiam naturam. At ne videretur æquiuocatio de forma accidentali, quæ figura dicitur (hæc enim non eſt natura) addit, Quæ ſecundum rationem dicitur: id eſt à qua ſumitur definitio, hęc eſt ſubſtantialis, & natura dicitur.

Tex. XI.

VT enim ars dicitur quod ſecundum artem, & artificiale, & ſic & natura quod ſecundum naturam dicitur, & quod naturale. Neque autem illud adhuc dicimus habere ſecundum artem aliquid, ſi potentia tantum eſt lectus, nondum autem habet formam lecti, neque eſſe ſecundum artem, neque in ijs, quæ natura ſubſiſtunt. potentia enim caro, aut os, neque habet adhuc ſuiipſius naturam, priuſquam accipiat formam, quæ ſecundum rationem, quam definientes dicimus quid eſt caro, aut os, neque natura eſt.

TRibus rationibus oſtendit, formam dici naturam, quarum prima eſt. Vt ſe habet ars ad artificiale, ita natura ad naturale: ſed artificiale dicitur à forma artis: ergo & naturale etiam à forma. Et aduerte, quòd per artem intelligit ipſam formam ab arte factam. Minorem oſtendit: Lectus, & vnumquodq; artificiale non dicitur tale per hoc, quod eſt in potentia, & nondum habet formam, ſed per ipſam actu formam. Probat etiam concluſionem: quia caro, oſſa, & reliqua nondum dicuntur ſuam habere naturam, quouſque habeant formam, per quam vnumquodque definitur: ergo forma eſt natura. *Tribus rõnibus ꝓbatur formam eſſe naturam.*

Tex. XII.

QVare alio modo natura vtique erit habentium in ſeipſis motus principium, forma, & ſpecies, non ſeparabilis exiſtens, niſi ſecundum rationem. Quod autem eſt ex his, natura quidem non eſt, ſed a natura, vt homo. & magis natura hæc eſt, quam materia. vnumquodq; enim tunc dicitur, cum actu ſit magis, quam cum potentia.

COncludit ex præcedenti ratione, formam eſſe etiam naturam eorum, quæ habent principium motus. At ne quis exiſtimaret ſe de forma abſtracta loqui, dicit, ſe ſermonem facere de formis particularibus, quæ ſunt in ipſa materia, nec ab ea ſeparatæ conſiſtunt, niſi tantum ratione, & intellectu. Intermittit autem vnum verbum, nẽpe compoſitum ipſum, cuius eſt forma, non naturam, ſed ſecundum naturam dici (vt ſuperius eſt dictum) non ſolum autem formã naturam eſſe contendit, ſed etiam magis naturam, quàm materiam: quia vnumquodq; magis eſt, cum eſt actu, quàm cum eſt potentia: ſed per formam fit ens naturale in actu, per materiam in potentia: ergo magis eſt natura forma, quàm materia.

Tex. XIII.

Amplius fit ex homine homo, ſed non lectus ex lecto. quapropter etiam dicunt figuram non eſſe naturam, ſed lignum, quoniam fiet vtique ſi germinabit, non lectus, ſed lignum, ſi ergo hoc eſt ars, & forma eſt natura. fit enim ex homine homo.

Secunda ratione materiam eſſe naturam probat. Figura ſtatuæ ob id non diceбatur natura, quia ex ſtatua non fiebat ſtatua, ſed ex ipſius ligno lignum: at ex homine homo procedit, & ex leone leo: ergo horum formæ erunt naturæ ob eandem rationem, qua lignum, cum in his ſimilitudo in forma ſeruetur, & permaneat.

Tex. XIIII.

Amplius autem natura, dicta vt generatio, via eſt ad naturam. non enim vt medicatio dicitur non ad medicinam via, ſed ad ſanitatem (neceſſe enim eſt, a medicina, non ad medicinam eſſe medicationem) ſic natura ſe habet ad naturam. ſed quod naſcitur ex quodam in quidam venit, quatenus naſcitur, ad quod igitur naſcitur? non ad id ex quo, ſed ad quod.

Tertia ratio eſt. Generatio dicitur via ad formam: ſed generatio dicitur natura: ergo forma, ad quam tendit, dicetur natura. A termino .n. ad quẽ fit denominatio, vt dealbatio motus eſt ad albedinem, denigratio ad nigredinem. Dices, non videtur denominatio eſſe à termino ad quem, nam medicatio dicitur, non quòd ſit ad Medicinam, ſed potius quòd procedat à Medicina. Reſpondet, nõ ſic dici medicationem, ſicut generationem: nam medicatio ſignificatur per modum actionis, & eſt motus à quodam in quiddam: at generatio eſt per modum paſſionis, & mutationis, & eſt motus ex aliqua materia in aliquam formam Cum igitur non denominetur à materia, dicetur à forma, vt dealbatio, & denigratio. Quod autem generatio ſit motus ex aliquo in aliquid, patet per ipſum concretum: naſci enim, ſeu generari eſt, ex aliqua materia in aliquam mutari formam.

Hic aduerte primo, quòd hoc argumentum magis habet robur græcè: nam loco generationis habetur φύσις, quod etiã ſignificat naturam, & eſt perinde, ac ſi nos diceremus, nationem, quę eſt motus in formam: ergo forma natura eſt. *Nota primo.*

Aduerte præterea, quòd non quæcunque generatio dicitur φύσις, ſed viuentium generatio. Differt enim multum generatio viuentium à generatione non viuentium. Generant enim viuentia præbendo virtutem productiuam, & etiam materiam, ex qua effectus fiant: & etiam aliquod incrementum miniſtrant, vt animalia dant ſemen, in quo eſt virtus productiua, etiam materia: & poſtea per aliquod tempus fœtum per ſe alunt. Animalia enim viuipara fœtum intra ſe alunt; ouipara vero in ouo luteam partem miniſtrant loco cibi pullo, dum eſt intra corticem, ex parte autem alba pullus fit, vt refert Ariſt. 1. Hiſto. cap. 5. & lib. 2. de Genera. animalium. cap. 1. vnde talis viuentium generatio dicitur φύσις & generari, hoc eſt naſci. At non viuentia non miniſtrant ex ſe materiam, nec augmentum, ſed in extrinſeca materia generant, ipſam diſponentes. Per hæc patet ſenſus Ariſtotelis, qui ex viuentium generatione, quæ dicitur natura, ipſorum formas naturas dici contendit, & per has omnes etiam reliquas aliorum entium naturalium formas. *Nota ſecundo. Quo differat generatio viuẽtiũ à generatione nõ viuẽtiũ.*

Tex. XV.

Forma itaque natura eſt. ſed forma, & natura dupliciter dicitur. etenim priuatio forma quodammodo eſt. ſi aũt eſt priuatio, & cõtrariũ aliquod circa ſimplicem generationem, aut non eſt, poſterius conſiderandum.

Formam naturam eſſe concludit. Ac cum priuatio, vt exponit Albertus, ſit aliquo modo principium generationis, & aliquo modo forma, etiam eam aliquo modo eſſe naturam docet. Vnde per priuationem terminum à quo mutationis intelligit, vt in prim. libro, quicquid velit Philoponus, & alij. Vt autem ſuperius diximus, priuatio ponit aliquam formam in materia, vt non ignis eſt aqua, aut quid ſimile. In accidentibus eſt forma oppoſita, aut media, vt non album eſt nigrum, aut medium: An autem in mutatio-

mutatione ſubſtantiali hoc ita ſit, quod priuatio importet formã cõtrariam, poſterius docet eſſe examinandum, nempe in libris de generatione, & corruptione.

Ex quibus colligimus, quid ſit natura, & quod natura eſt duplex, materia, & forma: & quod forma eſt magis natura, quam materia: & quod priuatio quodam modo dici poſſit natura: & quid dicatur habẽs naturã: quid ens à natura, ſeu ſecundum naturam.

An definitio naturę ſit bona.

Quæſtio I.

Argumẽta in oppoſitũ VT magis ea, quæ in textu dicta breuiter ſunt, elucidentur, oportet ea argumentis, & quæſtionibus diſcutere. Igitur aduerſus definitionem naturæ eſt primũ argumentum.

Primũ argũ. Abſolutum non debet per reſpectiuum definiri, vt notum eſt: at natura, cum ſit ſubſtantia, eſt quid abſolutum, principium vero, & cauſa quid reſpectiuum: non ergo debuit per ea definiri.

Secũdũ Secundo, principium, & cauſa videntur idem, vel ſaltem eſt vnum ſuperius altero: ergo in definitione tanti momenti non debuit quid ſuperfluum poni.

Tertiũ. Tertio. Alicui ineſt natura, quod tamen non quieſcit, vt cœlo, quod, cum ſit ens naturale, nunquam quieſcit: & ſimiliter è contra, terra eſt ens naturale, quæ tamen nunquam mouetur: non igitur natura eſt principium motus, & quietis ſimul.

Quartũ Quarto. Materia eſt natura, tamen non videtur eſſe principium motus, cum ſit ſubiectum: hoc autem non dicitur principiũ, nec cauſa: diminuta ergo videt definitio. &c.

Quintũ. Quinto. Natura eſt æquiuocum quid vt patet. 5. Meta. cap. 4. non ergo debuit definiri.

Sextum. Sexto. Vnum non eſt principium primũ contrariorum; motus, & quies contraria ſunt, vt notum eſt: non ergo natura poteſt motus, & quietis eſſe principium.

Septimũ Septimo. Ars cantandi, ſaltandi, & aliæ ſimiles non ſunt naturę, & tamen ſunt principia motus intrinſeca de per ſe, non ſicut Medicina, quæ ſanat alios: hæ vero motum efficiunt in his, in quibus ſunt: quiſq; enim per artem, quam in ſe habet, cantat, & ſaltat. Hæc ſunt argumenta, quorum ſolutione declaratur naturæ definitio.

Primũ fundũ. Definitio naturæ ecũdũ Platonem. Sit primum fundamentum. Natura aliter à Philoſophis aliis, quam ab Ariſtotele definita eſt. Plato enim, vnde recepit Philoponus, ſic definit: Natura eſt vita, ſeu vis quædam per corpora diffuſa, ipſorum gubernatrix, & rectrix: imaginabatur enim eſſe quandam ſubſtantiam à Deo proceden tem, quæ in hęc inferiora diuidebatur, vt ſingulis ſingulę reſponderent partes maiores, vel minores, prout magis, vel minus Deo accedebant, atq. has partes in ſingulis naturas vocabat, ab iiſque motus, & reliqua prouenic bant. Hanc ſubſtantiam, vt à Deo procedit, vnam aſſerebant, vt vero corporibus erat communicata, plures. Quod luminis exemplo explicabant, quod, vt à ſole procedit, vnum eſt; vt vero inferioribus communicatur, plura.

Definitio ſecũdum Pythagorã & Her. Trim. Vnde Pythagoras, & Hermes Trimegiſtus ſic definiebant naturam: Natura eſt vis, & forma abſoluta, egrediens à cauſa prima, quæ, poſtquam egreſſa eſt, diffuſa eſt per corpora naturalia, & in ſingulis eſt principium motus, & ſtatus. Ariſtoteles vero longe aliter philoſophans nihil ponit in corporibus ſubſtantiale, præter materiam, & formam, quæ ſunt principia motus, atque talem ſubſtantiam à Deo procedentem rebus communicatam præter ſubſtantiam reijcit merito: iſti enim præterquam quod ipſorum opinio eſt falſa, dicunt tamen, & non probant.

Secũdũ fundũ. Nota acceptiões naturæ. Sit ſecundum fundamentum. Natura, vt tradit Ariſtoteles 5. Meta. cap. 4. quinque modis dicit. Primo, pro ipſa generatione, & productione viuentium, vt in textu expoſitum fuit. Secundo, pro materia prima, ex qua facta ſunt entia naturalia. Tertio, pro materia proxima cuiuſque generis, vel ſpeciei entium, vt aurum dicitur natura vaſorum aureorum, & ligna natura ſcannorum ligneorum, & aqua natura argenti, terra natura plumbi, hæc enim ſunt materia ipſorum proxima. Quarto, pro forma, quæ in vnoquoque eſt principium motus. Quinto, pro ſubſtantia cuiuſque rei, & eſſentia: quomodo dicimus etiam naturam in ſpiritualibus. Vnde Boetius lib. de duabus naturis dixit, perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. In pręſenti autem, vt modo definitur, tantum pro materia, & forma ſumitur.

Tertiũ fundũ. Explicatio definitionis naturæ. Sit tertium fundamentum. Definitio naturę, vt ex textu colligitur, eſt ſic intelligenda: Natura eſt principium, & cauſa; ad denotandum naturæ multiplicitatem, quæ materiam, & formam comprehendit: Motus, & quietis eius in quo eſt, ad excludenda principia extrinſeca motuum, quæ non dicuntur propter illos motus naturæ. Non enim quia ignis eſt principium motus aquæ, natura dicitur, ſed quia motum in ſe facit, puta à forma hẽt ſurſum aſcẽdere.

Dicitur

Dicitur Primum, ad excludenda inſtrumentalia principia motuum, qualia ſunt accidentia, & potentiæ, quæ ſunt in compoſitis, quibus formæ, aut materia operantur.

Dicitur Per ſe, & non ſecundum accidens, ad excludendas aliquot formas artificiales, quæ faciunt motum in his, in quibus ſunt, ſed per accidens, vt dictum eſt de Medicina: quæ formæ non ſunt naturæ. Ex his conſtat, bonam eſſe definitionem naturæ: at, vt notior fiat, oportebit argumentis reſpondere, quorum ſolutiones exactè eam declarabunt.

Ad primum.

Ad primum reſpondet Albertus ſecundo Phyſi. tract. 1. cap. 3. & Sanctus Thomas in præſenti, quòd in his, quæ abſoluta quidem ſunt, tamen aliquem ſecum ordinem important, non eſt abſurdum, quòd etiam aliquid, quod talem ordinem explicet, ponatur, dum definiuntur: ſic eſt natura, nam materia, & forma conſiderantur dupliciter: aut vt ad eſſe pertinent, ſubſtantiamque compoſiti faciunt: & ſic materia, & forma, vel ſubſtantiæ dicuntur: aut vt motus ipſius compoſiti cauſæ ſunt, & ſic natura dicuntur, ob id per motum, & ordinem ad ipſum definiuntur, nec ideo natura relatio eſt, ſed aliquid relationis importat. Vnde fruſtra Philoponus aliam definitionem aſſignare contendit, vt diximus in primo fundamento.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum dico etiam cum Sancto Thoma, & Alberto, quòd principium, & cauſa non dicunt ibi idem, nec vnum eſt ſuperius altero, ſed ponuntur duo ad explicandum naturam non vno modo dici. Vnde Burleus, & Auicenna dicunt, quòd principium dicit formam, cauſa vero dicitur propter materiam, quamuis Sanctus Thom. dicat, quòd principium dicit ordinem, cauſa vero influxum, & operationem, & vtrumque dici optime poteſt: vnde patet, non eſſe quicquam ſuperfluum.

Ad tertium. Quomodo natura ſit principium motus, & quietis.

Ad tertium reſpondent Porphyrius, & Philoponus, quòd illud, Et, æquiualet in illo loco, Vel, vt ſit ſenſus, eſt principium motus. l. quietis. Sanct. Thom. verò, & Auerroes dicunt, non eſſe opus hoc dicere, ſed quòd ſenſum faciat copulatum, & ſit ſenſus: natura eſt principium motus, & quietis, in quibus eſt motus, & quies: & quietis ſolius, in quibus ſolum eſt quies: & motus ſolius, in quibus ſolum eſt motus, vt ſit ſuppoſitio accommoda, nempe motus, & quies à natura proueniunt, non ab alio. Veraque expoſitio quantum ad rem coincidit, & vera eſt. Non enim dicendum eſt cum Alexandro, quòd hic ſolum definiantur, quę ſimul mouentur, & quieſcunt. An verò cœli quieſcant, & an verò ſint entia naturalia, poſtea examinabitur.

Ad quartum.

Ad quartum dicitur, quòd materia non eſt ſubiectum motus, ſed compoſitum. Hoc enim eſt, quod alteratur, augetur, & ſecundum locum mouetur: & etiam ſi eſſet ſubiectum, adhuc cauſa, & principium dici poſſet, nempe cauſa materialis, & principium materiale: Nam cauſa, & principium etiam de materia dicuntur.

Ad quintum.

Ad quintum. Aliqui rectè volunt, naturã eſſe vniuocum materiæ, & formæ, ſicut genus: non enim in omnibus acceptionibus hic ſumitur, quæ enarrantur in quinto Meta. & eſt magis probabilis opinio: quamuis dici non admodum improbabiliter poſſit cum Alberto, & Auerroe, eſſe analogum: poſſunt autem analoga definiri, vt dicitur 6. Topicorum, & 4. Meta. cap. 2. de hoc autem in Logica dictum eſt.

Ad ſextum.

Ad ſextum aduerte, ꝙ duplex eſt quies. Altera naturalis, quam attingit natura per motum, vt eſt illa, qua quæque res in ſuo naturali loco quieſcit, vt lapis in centro, ignis in ſua ſphæra. Similiter cum res naturalis per augmentum in proprio termino ſuæ magnitudinis quieſcit. Altera violenta, vt cum extra locum proprium corpora detinentur. Natura eſt principium quietis naturalis, nec inconuenit, vt dicit Albertus, quòd vnum ſit contrariorum principium, cum vnum ordinatur in aliud, vt in finem: ſic autem ſe habet natura: motus enim eſt cauſa, vt quietẽ conſequatur in his, quæ quieſcere apta ſunt.

Ad ſeptimum.

Ad ſeptimum reſpondet Auerroes, ꝙ illa ars eſt cauſa actionis, ſed non alicuius rei actæ. Sed mihi non ſatisfacit iſta ſolutio: ob id dico, ꝙ in motu eſt ipſa res, quæ eſt motus, & eſt modus, & qualitas motus, quòd ſit ſic: vel aliter dico, quod ipſius motus ſaltandi. l. cantandi non eſt principium ars, ſed natura: modum verò præſtat illa ars, ideo non eſt natura, non enim eſt motus principium. Ex his patet naturæ definitio.

An omnia entia naturalia dicantur naturalia a principio intrinſeco actiuo motus. Quæſt. II.

Explicatur ſenſus quæſtionis.

EXponendus eſt quæſtionis ſenſus, antequam quicquam determinemus. Aduerte, quòd motus alicuius rei duplex eſt principium: & actiuum, quod eſt illius effi-

ciens

ciens cauſa: & paſſiuum, quod illum recipit. Petimus igitur, an quælibet res naturalis, quæ mouetur, habeat in ſe vtrumq; principium, ita vt ſe moueat, & moueatur à ſe ſecundum locum, aut qualitatem, aut quantitatem. Nec hic vocamus ens naturale, vt diſtinguitur contra ſupranaturale, ſed omne id, quod in ſe ſui motus principium habet: vnde Adamus, licet ſupranaturaliter eſſet factus, erat ens naturale: quia motus ſui in ſe habebat principium. Nec ſimiliter hic diſputamus de cœlo, de hoc enim erit quæſtio peculiaris, ſed de elementis, & mixtis tam animatis, quàm inanimatis.

Prima expoſitio Auer. Circa quam duplex eſt opinio oppoſita. Altera eſt Auerrois. 3. cœli. com. 28. quam recipit Iandu. 8. Phyſic. q. 11. & Grego. 2. ſen. d. 6. q. 1. art. 3. & alij multi, quæ conſiſtit in duplici diuiſione, & concluſione. Prior

Prima diſtictio ſecundũ expoſitionem. Auer. diuiſio eſt. Aliquid dupliciter eſt in potentia ad motum aliquem, aut in potentia eſſentiali, aut in potentia accidentali. Id dicitur in potentia eſſentiali, quod non ſolũ eſt in potentia ad motum, ſed & in potentia ad formam, vnde fluit motus: vt Ruſticus eſt in potentia ad philoſophandum eſſentiali: quia ad actum, & habitum eſt in potentia: & id, quod non habet calorem, eſt in potentia hac ad calefaciendum, quæ poteutia ab alijs dicitur remota. Potentia accidentalis eſt, quæ habet formam, nondum tamen ad operandum venit, vt calidum actu eſt in potentia hac ad calefaciendum, quæ potentia dicitur propinqua: ita ſimiliter graue, aut leue dicitur in potentia accidentali ad motum, cum iam eſt graue, aut leue, ſed nondum mouetur: dicitur in potentia eſſentiali, cum nondum eſt graue, aut leue.

Secunda diſtictio ꝫ opinione Auer. Poſterior diſtinctio eſt. Mouens eſt duplex: coniunctus, & per ſe, vt manus tactu mouens baculum: ſeparatus, vt proijciens extra ſe lapidē. Quibus ſuppoſitis, ponitur.

Prima conclu. ſenſus Auer. Prima concluſio ipſius. Nullum ens naturale reducitur actiue ex potentia eſſentiali ad motum, quod eſt dicere, Nihil habet in ſe ſuæ generationis actiuum principium: & clarius, Nihil ſeipſum generat.

Secũda cõcluſio Auer. Secunda concluſio. Inanimata habent in ſe actiuum principium per ſe coniūctum, quo ſe ex accidentali potentia ad actum reducunt: ideſt lapis in ſe habet actiuum principium, quo ſe mouet deorſum, & ſic de alijs: & tale principium eſt ipſa forma inanimati, mediante aliquo accidenti, puta grauitate, aut leuitate: vnde patet, quòd motus inanimatorum prouenit à principio actiuo per ſe intrinſeco.

Quòd ſi dicas, in quo different à viuentibus? Dicunt aliqui horum, quòd viuentia non ſolum habent ſui motus actiuum principium, ſed etiam initiatiuum, eo quòd à ſe mouentur, & incipiunt à ſe moueri: at inanimata non incipiunt à ſe moueri, vt patet de lapide, & de alijs, ſed incepto motu ab aliquo extrinſeco, puta generante, remouente prohibens, continuant actiue ſuum motum per formam, & virtutem formam comitantem.

Primũ arg. pro Auer. Hæc eſt opinio horum, & probatur. Primò cum lapis mouetur deorſum. l. mouetur à ſuo loco naturali. l. à medio. l. à generante. l. à ſe. Non à loco: quia locus non propriè mouet. Non à medio: quia medium eſt indifferens pro motu ſurſum ignis, & pro motu deorſum aquæ. Non à generante: quia poteſt eſſe, ꝙ ſit corruptus, dum lapis mouetur: eſt enim generans cauſa particularis, quæ facit lapidem. Ergo mouetur à ſe.

Secundũ Secundò. Aqua calida, remoto calefaciente, infrigidat ſe, ac reducit ſe ad frigiditatem antiquam: Ergo mouet, & alterat ſe.

Tertiũ. Tertiò. Si inanimata ſolùm haberent principium paſſiuum motus, ſequeretur, quòd motus eorum eſſent violenti, quod falſum eſt. Et patet. Nam motus lapidis ſurſum eſt violentus, & tamen habet principium paſſiuum. Nam ratione materiæ non repugnat motus ille lapidi: non ergo ſufficit principium paſſiuum, vt motus ſit naturalis.

Secunda ſententia D. Tho. Oppoſita eſt opinio S. Thom. hic, & 8. Phy. tex. 32. & 3. p. q. 32. art. 4. qui aſſerit, inanimata non moueri actiuè à ſe, ſed ab extrinſeco, puta à generante. l. remouente prohibens, ita vt omnia ſint principia paſſiua, quæ in ipſis ſunt inanimatis.

Prima ratio D. Tho. Et probatur expreſsè ex Ariſt. 8. Phyſi. tex. 32. Grauia, inquit, & leuia non habent principium agendi, ſed patiendi. & ratio eſt ipſius Ariſt. ſi haberent. n. actiuũ principiũ, & paſſium ſui motus, tunc. l. forma eſſet actiuum principium, & materia paſſiuum, l. aliqua pars compoſita inanimati eſſet actiua, & mouens, & altera pars mota: neutrum poteſt eſſe. Primum enim, quia forma non mouet per ſe, nec materia per ſe mouetur. Nec ſecundum dici poteſt, quia cum inanimata ſint homogenea, & ipſorum partes ſint eiuſdem rationis, non videtur quare vna debeat mouere, altera moueri.

Nota. Hic aduerte, quòd vim huius rationis nõ ſoluit

ſoluit, quod ſit actiuum principium continuatiuum; nam abſolute impoſſibile eſt imaginari, quòd forma moueat per ſe, nec aliqua pars eiuſdem rationis aliam: In viuentibus, cum ſint ætherogenea, poteſt aſſignari pars compoſita, puta cor, quæ moueat reliquas, ſed non in homogeneis.

Secũda ratio. Altera ratio eſt ex tex. 28. eiuſdem libri octaui, dicit, quod de iſtis inanimatis quæſtio eſt quid eſt id extrinſecum, à quo moueantur: eſt enim manifeſtum, quòd non à ſe: hoc enim eſt officium vitæ, & viuentium proprium. Quid clarius? Sit ergo ratio, viuere eſt à ſe moueri: inanimata non viuunt, ergo non à ſe mouentur. Quod enim iſti dicunt, quod non initium motus habent, hoc nil eſt; nam ſolum erit, vt dicantur aliter viuere, ſed non quòd non ſint viuentia. Hæc igitur eſt ſententia S. Thom. oppoſita Auerroi in ſecunda concluſione, in prima enim nulla eſt controuerſia.

Prima cõcluſio. Pro huius determinatione ſit prima concluſio. Viuentia habent in ſe intrinſecum eſſentiale principiũ motus non ſolum paſſiuum, ſed etiam actiuum, ita vt à ſe moueantur, & ſe moueant. De hac nulla eſt controuerſia, ſed tamen eſt declaranda.

Nota. Aduerte, cum duplex ſit principium primum motus, & actiuum, & paſſiuum, aliquando iſta ſunt diſiuncta, vt principium actiuum ſit extra motum, & motus ſolum ſit, vbi eſt principium paſſiuum, vt calefactio aquæ. Non enim actiuum principiũ eſt in aqua, ſed paſſiuum tantum: aliquando ſimul ſunt coniuncta, vt vbi eſt motus, ibi ſit ipſius actiuum, & paſſiuum principium; vt cum animal progreditur. Et iſta principia aliquando coniunguntur ad omnes motus, ſicut in animalibus. Hæc enim ſe mouent ſecundum locum, ſe augent ſecundum quantitatem, ſe alterant ſecundum qualitatem in nutritione: aliquando coniungũtur ad duos motus, vt in plantis, quæ ſe augent, & ſe alterant, dum ſe nutriunt.

Nota qđ ſit viuere. Aduerte autem, quod viuere non aliud eſt, quam quoddam ſe mouere, & vita quiddã motus ſui: & omnia, quæ ſe aliquo motu per ſe, & à principio eſſentiali, puta forma, mouent, viuunt. Hinc fit, quod ea, quæ apparent mouere ſe, licet non ſe vere moueant, dicimus viua analogice, vt aquas viuas, argentũ viuum, ignem viuacem: talis motus, qui eſt à ſe ipſo per ſe, dicitur comprehenſiuus ab Auerroe. 12. Meta com. 39. Vide igitur quomodo vita conſiſtat in hoc, quòd aliquid habeat eſſentiale principium, puta formã, actiuum alicuius motus in ſe.

Secunda concluſio. Nec forma, nec materia inanimatorum eſt principium actiuum motus illorum, ſed tantum paſſiuum, & in hoc tales formæ differunt à formis viuentiũ: hæ enim ſunt actiua principia motuum ipſorum viuentium: vnde cum lapis deorſum fertur, ignis ſurſum, nec à forma, nec à materia actiue mouentur. Hanc perſuadeo rationibus ſuperius poſitis pro ratione Sancti Thomæ, præſertim cum argumenta oppoſitæ opinionis prorſus ſint nullius momenti. *Secunda cõcluſio D. Tho. contra Auerroem.*

Tertia concluſio. Grauitas, & leuitas, ſimiles virtutes ſunt inſtrumenta actiua, quibus inanimata mouentur naturaliter ſecundum locum: vt enim impetus impreſſus ſagittæ à proijciente, ipſam actiue fert violenter ſurſum, ita grauitas, & leuitas ſunt virtutes naturales impreſſæ à generantibus, quibus naturaliter feruntur, non violenter grauia, & leuia, ac ob id talium motus generantibus tribuitur; hæ enim virtutes ſunt velut virtus ſemen actiue mouens, & alterans. *Tertia cõcluſio.*

Hanc mihi perſuadeo, quia intelligere non poſſum quo mõ lapis deorſum feratur nullo mouente extrinſeco principio manente, niſi aliquid ſit in lapide, quod actiue moueat, hoc non erit forma ipſius, vt probatum eſt: erit ergo grauitas. Et quod ſola grauitas ſufficiat, patet in animalibus, quæ etiam deorſum deſcẽdunt, ſicut lapis, cuius motus anima non poteſt eſſe actiuum principium, niſi ſola grauitas. Per hæc autem poſſumus argumentis reſpondere. *Ratio.*

Ad primum conceditur, motum inanimatorum non eſſe à medio, nec eſſe à loco, ſed à generante, qui impreſſit hanc virtutem actiuam inſtrumentalem ipſis, vt extra locum naturalem poſita, ſublato impedimento, mouerẽtur, quamuis ipſa generantia aliquando non ſint tunc. *Ad primum.*

Ad ſecundum eſt multiplex opinio de reductione aquæ calidæ ad frigiditatem. Prima eſt Auerrois. 2. Animæ. com. 115. dicit eſſe vapores quoſdam aquæ coniũctos, atq; horum ratione ipſam calefieri, ſublato autem calefaciente, aquam infrigidare hos vapores, & ſic reduci ad frigiditatem, non quòd eadem aqua ſeipſam ad frigiditatem reducat. *Ad ſecũdum.* *Nota de reductione aquæ calidæ in priſtinũ frigus.*

Iſta opinio ſine dubio eſt falſa: poteſt enim aqua in ſeipſa calorem recipere, & talis reduci ad frigiditatem, remoto calefaciente. *Nota cõtra Auerroem.*

Secunda ſententia eſt Auicennæ lib. 1. ſuffici. cap. 5. dicit illam reductionem fieri à forma ſubſtantiali aquæ, quæ reducit ſe actiue ad ſuam naturalem diſpoſitionem, quoties *Secunda ſentẽtia Auicẽnæ.*

quoties eſt extra eam: ſed hæc non placet, quia forma ſubſtantialis non poteſt agere, niſi per accidentia media; Non ergo poterit ſe reducere in frigiditatem per ſe.

Tertia ſentētia Pauli Veneti. Tertia ſententia eſt Pauli Veneti, qui dicit aquam per accidens ſe infrigidare, nam cum eſt calefacta, eſt rarefacta, ablato calefaciente, intendit ſe condenſare, ac inde ſe infrigidat conſequenter. Hoc non placet, nam infrigidatio eſt cauſa condenſationis, priuſque eſt infrigidare, quàm condenſare: non ergo aqua per accidens infrigidat condenſando.

Quarta ſentētia Aegidij. Quarta ſententia eſt Aegidij, qui dicit, aquam per accidens ſe infrigidare hoc modo, quia per ſe corrumpit calorem, ac inde conſequitur frigiditas. Sed nec hoc placet, nam natura nunquam per ſe intendit corruptionem, nec corrumpit, niſi generando aliquid non ergo aqua per ſe corrumpit calorem, niſi per ſe generando frigiditatem.

Quinta ſentētia Forliuienſis. Quinta ſententia eſt Iacobi Forliuienſis, qui dicit aquæ partes non eſſe æqualiter calidas, ſed quaſdam minus, quaſdam magis, & ideò ſunt inæqualiter frigidæ: partes ergo magis frigidæ infrigidant minus frigidas. Hoc non plenè ſatisfacit, nam illæ partes magis frigidæ non poterunt infrigidare vltra gradum ſuum; & cum ipſæ ſint remiſſæ, non poterunt penitus infrigidare, & reducere alias in ſuam frigiditatem naturalem. Et præterea nil vetat tum has, tum illas partes calefieri, & totam etiam æqualiter calefieri.

Sexta ſentētia aliorū. Sexta ſententia eſt quorundam, qui aſſerunt aquam per frigiditatem quandam virtualem reducere ſe ad ſuam frigiditatem actualem, quam dicunt poſſe corrumpi totam in aqua. Hoc videtur falſum, non ſolum quia duas frigiditates ponit in aqua, ſed etiam quia actualem frigiditatem totam deperdi poſſe, manente aqua, docet: quod non eſt philoſophicum. Nam in illa aqua aut eſt calor in ſummo, aut non. Si eſt in ſummo, ergo eſt ibi forma ignis, ſummus enim calor non eſt niſi cum forma ignis, ſicut quælibet vltima diſpoſitio cum ſua propria forma ſubſtantiali: Si vero non eſt in ſummo, ergo quantum deeſt caloris, inerit frigiditatis, cum contrarium non ſit remiſſum, niſi ex admixtione contrarij. Præterea quælibet forma non poteſt conſeruari ſine vlla ſua naturali diſpoſitione: ſed frigiditas, & humiditas ſunt naturales diſpoſitiones aquæ: Ergo ſine his prorſus non poteſt conſiſtere.

Septima ſentētia Burlei. Septima ſententia eſt Burlei, qui dicit ab aere circumſtante aquam infrigidari. & quia à nobis iſta eſt defendenda ſententia, oportet eam declarare, & corroborare.

Primū fundamentum pro ſententia Authoris. Aduerte igitur, quòd maior. l. minor actiuitas alicuius qualitatis non arguit intenſionem ipſius maiorem, l. minorem: Poteſt enim eſſe, quòd vna qualitas magis agat in vno ſubiecto, quam altera eiuſdem rationis in altero: & quæ minus agit, ſit intenſior, ſi illa ſit in materia denſiori, vt flamma minus comburit, quàm ferrum candens, & tamen calor flammæ eſt intenſior, cum ſit illic forma ignis, non autem in ferro candenti. Hoc dixerim, vt intelligas, non propterea quòd aqua vehementer calefaciat, eſſe calorem illius intenſi[illegible]. Poteſt enim calor non admodum i[illegible]s id facere propter materiæ denſitat[illegible].

Secundū fund. Aduerte [illegible]erius, quòd aer circunſtans duplici ex parte infrigidat, & per frigiditatem, quæ aliqua ei non deeſt, & per motum, quo ſemper mouetur; motus. n. aeris infrigidat, vt patet in flatu ipſo: vnde in hac frigidatione non debes attendere ſolum frigiditatem aeris, ſed motum ipſius, quæ duo faciunt cauſam magnam infrigidationis.

Tertiū fund. Aduerte etiam, quòd calor aquæ, deficiente calefaciente, eſt multum debilis, & cito corruptibilis propter duo, & quia ei humidum ipſius aquæ reſiſtit, & quia deeſt conſeruans.

Prima cōcluſio. Quibus ſuppoſitis, Dico primò, mihi videri impoſſibile, quòd frigiditas, & forma aquæ ſe intendant nec per ſe, nec per accidens: & loquor in eadem parte aquæ. Vna. n. poteſt infrigidare alteram, ſed non vltra frigiditatis gradum, quem habet: at quod eadem ſe intendat, mihi videtur improbabile: immo de motu locali id non conceſſit Ariſt. animalibus, ſed aſſignauit vnam partem mouentem, puta cor, & alteram motam, puta reliquas partes. Et ratio eſt, quia productio alicuius eſt ex potentia ab eo, quod eſt in actu: ſed talis frigiditas actu non eſt. v. g. vt octo, quæ eſt ſumma diſpoſitio aquę, non ergo faciet ſe, vt octo.

Secunda cōcluſio. Dico ſecundò, quòd illa infrigidatio ab extrinſeco prouenit, puta ab aere circunſtante, vt diximus exponendo vltimam ſententiam, & in hoc credo eſſe nonnihil deceptionis. Quia illi ſolum in aqua id ponunt, cum idem prorſus ſit in ferro calido, in ligno, & in alijs, quæ infrigidantur ſeparata ab igne, quorum formis non eſt hoc tribuendum, cum non ſint actiuæ frigiditatis.

Dubiū quid ſi aqua poneret in vacuo. Quòd ſi dicas, quid ſi aqua poneretur in vacuo, vbi non eſſet aer, nec aliud circūſtans? Dico, quòd calor corrumperetur tandem, quia

quia conſumeretur humidum. l. vinceretur ab eo, ſine quo non conſiſtit, non tamen noua frigiditas induceretur ex defectu generantis eam. Quod dico de aere circumſtante, dico de terra: hæc enim calorem extinguit ſua frigiditate: & per hæc patet ſolutio ad argumentum ſecundum.

Ad tertiũ principales. Ad tertium. Dico motus illos non eſſe violentos: eſt enim alia ratio in eis, & in motu ſagittæ ſurſum proiectæ. Hic enim motus eſt contra formam grauis, & contra inclinationem eius: at in illis non ſolum materia eſt principium, ſed etiam ipſorum formæ habent naturalem inclinationem, vnde ſunt naturales à forma, & à materia: & propterea eſt virtus naturalis horum actiua, vt dictum eſt.

Nota. Dices, hoc modo calefactio ipſius aquæ erit motus violẽtus, cum ſit contra formam aquæ, & ipſius virtutem, ſicut proiectio ſagittæ. Dico, eſſe diuerſam rationem: nam calefactio, & eſt motus ipſius aquæ, & diſpoſitio ad generationem ipſius ignis, quæ naturalis eſt, vnde quamuis vt motus quidam aquæ eſt, ſit aliquo modo violenta, tamen ſimiliter eſt naturalis, quia diſponit ad generationem ſubſtantiæ, quæ naturalis eſt: quod non fit in proiectione illa.

Ex his ſequitur quęſtionis determinatio, Non omnia eſſe naturalia à principio actiuo, ſed viuentia ab vtroque, reliqua vero à paſſiuo, tam materia, quam forma, & quod non ſemper forma eſt actiuum principium motus, vt patet in inanimatis omnibus.

An motus cœli ſit naturalis. Quæſt. III.

Sentẽtia Auicẽnæ, Scot. & Alber. HVius quæſtionis ſenſus manifeſtus eſt: petimus enim an ſicut lapidi motus deorſum naturalis eſt, ſit etiam in cœlo circularis ſuus motus naturalis. Circa hoc Auicenna lib. 9. ſuæ Metaphyſicæ, cap. 2. quem ſequitur Scotus. 2. ſen. d. 2. q. 6. in fine, dicit cœli motum non eſſe naturalem, nec violentum, ſed præter naturalem: nec eſſe à natura dicendus eſt, quod etiam docet Albertus 2. Phyſi. tract. 1. cap 3.

Ratio prima. Huius opinionis ratio prima eſt Alberti. Motus naturalis non eſt infinitus, eſt enim natura finita: ſed cœli motus eſt infinitus: non ergo eſt naturalis.

Ratio ſecunda. Secunda ratio eſt Auicennæ: Motus naturalis eſt ad conſequendum ſuam perfectionẽ in rebus: ſed cœli nihil ſibi per motũ parant, non ergo ipſorum motus eſt naturalis.

Tertia ratio. Tertio. ſi motus cœli eſſet naturalis, ſequitur, quod duo motus contrarij naturales ineſſent cœlo, puta cum ab oriente pars inferna ad occidentẽ conuertitur, & ab occidente iterum in orientem; ſunt enim termini contrarij.

Quarta ratio. Quarto. ſi cœli motus eſſet naturalis, eſſet à natura, ſed non eſt natura, cũ non ſit quies: ergo non eſt naturalis hæc eſt horũ ſentẽtia.

Secunda ſententia Philoponi, Simpl. & D. Th. Oppoſita vero eſt Philop. & Simpli. & S. Tho. 1. p. q. 70. ar. 3. Ad quartum. qui docẽt, motum cœli eſſe naturalem, & eſt expreſſa Ariſt. ſententia. 1. cœli tex. 13. & ſequẽtibus, vbi dicit, ſicut deorſum moueri eſt naturale terræ, ita cœlo circulariter moueri.

Prima cõcluſio. Explicatur cœl. At pro huius declaratione ſit prima concluſio. Motus cœli (ſi pro orbe ſumatur cœlum) non eſt à principio actiuo. Vbi aduerte apud Auer. aliquando cœlum ſumi pro aggregato ex ipſo orbe, & intelligentia mouẽte ipſum, aliquando pro ipſo tantum orbe. Dico aggregatum, quia intelligentia non eſt vnita cœlo, ſicut forma, ſed ſicut nauta naui aſſiſtit ei: & ob id vnum per ſe non facit, & ſic aliquando dicitur cœlum viuere. 2. cœl. c. 12. & mouere ſe: ſed iſtæ ſunt locutiones impropriæ, ſicut nauis mouet ſe, quia à nauta, qui in ea eſt, mouetur. Proprie cœlum pro orbe ſumitur, & ſic dicit concluſio, quod non mouetur à principio actiuo, quod patet: nam ſi actiue ſe moueret, eſſet viuens, vt dictum eſt: hoc autem eſſe non poteſt, cum nullam viuentium operationem habeat: non enim ſentit, nec ſe auget, nec motu animalium mouetur, cum nulla habeat organa.

Secũda cõcluſio. Secunda concluſio: Motus cœli orbis eſt à principio paſſiuo tantum. Hoc intellige non ſolum ꝙ materia cœli ſit principium paſſiuum, ſed etiam forma, ita vt ille motus paſſiue proueniat ab vtroque principio.

Quòd ſi quis diceret cœlum non habere niſi ſolam materiam, Dico, ꝙ à tota ſubſtantia cœli, ſiue ſimplex ſit, ſiue compoſita tota illa, prouenit motus, vt à principio paſſiuo.

Tertia cõcluſio. Prima ratio. Tertia concluſio: Motus cœli eſt naturalis, & à principio paſſiuo, vt diximus. Probatur primo: cœlum eſt ens naturale: ergo ipſius motus eſt naturalis: ſi enim naturale eſt, naturam habet: ſi naturam, & motus eſt naturalis, non eſt autem alius motus præter hunc de quo eſt diſputatio, ergo eſt naturalis. Probo primum antecedens ex 7. Meta. c. 2. vbi inter entia naturalia cœli ponuntur: & 12. Meta. c. 2. duas naturales ponit ſubſtãtias, alteram corruptibilem, alteram ſempiternam, & hæc eſt cœlum. Probatur præterea ratione antecedens: de cœlo tractare, aut

eſt Phyſi

eſt Phyſici, aut Aſtrologi, vt patet: vterque autem artifex naturale conſiderat.

Secunda ratio. Secundo probatur: cœli figura eſt naturalis illi: ſed hæc eſt naturaliter apta ad motum, puta rotunda: ergo & ipſius ſubſtantia tendit ad motum: accidentia enim ſenſibilia manu ducũt nos ad ſubſtantiã cognoſcendã.

Tertia ratio. Præterea tertio. Actio propria rei, in qua eius perfectio conſiſtit, ei eſt naturalis, ſicut homini intelligere: ſed motus cœli eſt actio ipſius propria, & perfectio. 2. cœli cap. 12. ergo eſt ei naturalis.

Ad primum. Per hæc ad argumenta reſpondetur. Ad Primum dicitur primo, ꝙ falſum eſt infinitum motum duratione intelligendo nõ prouenire à principio naturali, cũ notũ ſit materiã eſſe primũ naturale, & ſecundũ ſe eſſe principium generationum infinitarũ. Dico ſecundo, quòd etiam ſi principium actiuum motus infiniti non ſit naturale, at principiũ paſſiuum poteſt eſſe, & tale eſt cœlum.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum dicitur, quòd non eſt opus, quòd motus ſit ad conſequendam aliã perfectionem, cum ipſe motus eſt talis perfectio: huiuſmodi eſt cœlum. & hoc patet in viuentibus, quorum perfectio in vita conſiſtit, quæ motus quidam eſt.

Ad tertium. Ad tertium dico, ꝙ ille motus cœli vnicus eſt, nec contrarium habet, ob id non oportet ipſum ſeparare, ac ſi eſſent duo.

Ad quartum. Dubium de quiete cœli. opinio Auer. A quartum. de quiete cœli eſt varia opinio. Auer. 12. Meta. com. 41. & lib. de ſubſtantia orbis, cap. 2. exiſtimat cœlum habere principium, vt poſſit quieſcere, & probat ex Ariſt. 9. Meta tex. 17. Non eſt, inquit timendum quòd cœlum quieſcat: timor autem eſt de eo, quod eſſe poteſt: cœlum igitur poteſt quieſcere, ſed non quieſcet.

Nota cõtra Auerroem. Iſta ſententia eſt falſa, nam fruſtra eſſet potentia illa, quæ numquam ad actum eſſet reducenda: & præterea, quia in ſempiternis non eſt poſſe eſſe, ſed eſſe: nec Ariſt. ibi aliud dicit, quàm ꝙ non ſit vlla timoris ratio, cum non poſſit cœlum quieſcere.

Quo aliqui defendunt Auer. reijcitur defenſio. Nec valet id, quod aliqui dicunt pro Auerroe, ꝙ à motu vnius dicit cœlum quieſci altera die: quamuis enim iſta dici ſoleat quies, tamen Auerroes non de hac loquitur, iſta enim ponitur in actu, ſed de quiete, quæ eſt ceſſatio motus, & hanc cœlo ineſſe poſſe eſt falſum, vt bene dicit Themiſt. hoc ſecundo capite, & S. Tho. q. 5. de potentia, art. 5. qui in hoc cœlos ab elementis differre docet, ꝙ illi à motu naturali non poſſunt quieſcere, hæc vero ſic. Vnde in die iudicij erit miraculum, cœlos non moueri, ſicut ignem non calefacere.

Expoſitio Philoponi. Philoponus dicit, cœlum habere quietem, nempe quia eſt in ſua perfectione, quæ poſt motus, & vltimus ſtatus cuiuſque, quies dicitur.

Opinio Simplicij. Simplicius vero dicit, cœlos quieſcere, nempe ſecundum axem, & centrum: quia nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinant, quomodo orbis, & machina mundi quieſcit: & hoc etiam dicit Ariſtoteles. 8. Phyſic. tex. 76. mouetur, inquit, & quieſcit omne, ſcilicet cœlum.

Nota duplicẽ quietem. Aduerte tamen ex Philop. in principio in explicatione definitionis Naturæ, quòd quies eſt duplex, altera eſt immobilitas quædam, & fixa ſtatio, & ſic poſſumus dicere, cœlum quieſcere: Altero modo pro priuatione motus, cum aptitudine ad illum, & ſic non eſt quies illa cœli immobilitas, cum nõ poſſit ad latera moueri, & talis quies eſt propria, & ſumitur in definitione naturæ, quidquid velit Philop. taliſque non eſt in cœlo: vnde ad argumentum dicitur, non ſemper naturam eſſe principium quietis, & motus ſimul. Quo autem pacto illa naturæ definitio eſſet intelligenda, diximus iam ſatis ſuperius.

Dubium de motu quomodo fiunt artificiata, vt dolatione lapidũ, an ſit naturalis. Vnum eſt dubium de motu, quo fiunt artificiata, an ſit naturalis, vt dolatio ligni, & ſimiles. Communiter dicitur, eſſe motus artificiales, nec naturales, nec violentos, ſicut ipſæ formæ. Mihi cum diſtinctione videtur eſſe reſpondendum: nam hi motus poſſunt aliquando ſecundum ſubſtantiam ſuam conſiderari, & ſic aliqui naturales ſunt, vt ſectiones, diuiſiones: habent enim aliquid violenti. Si vero, vt ab arte ſunt, & ad formam artis tendunt, conſiderentur, ſic nec ſunt naturales, nec violenti, ſed proprium nomen habent, nempe motus artis, nec potentia ad eos dicitur paſſiua naturalis, ſed ineptitudo. l. aptitudo, vt patet in prædicamento qualitatis. Hæc ſatis de quæſtione, an motus cœli ſit naturalis.

Caput ſecundum.

Tex. XVI.

QVoniam autem determinatũ eſt quot modis natura dicitur, poſt hoc ſpeculandum eſt quo differt Mathematicus à Phyſico. etenim plana, & ſolida habent phyſica corpora, & longitudines, & puncta, de quibus conſiderat Mathematicus.

DIſcrimen Phyſici à Metaphyſico ponit, cum vterque videatur de re naturali tractare. Proponit igitur duas quæſtiones. Altera eſt, An Mathematicus à Phyſico differat: & per Mathematicum, vt notat Simpl. Geometram intelligit. Ponit argumentum ad probãdum, quòd non differant; Artifices de eiſdem rebus conſiderantes non videntur differre, ſed Geometra, & Phyſicus de eadem re differunt: non ergo videntur differre. Probat minorem: nam vterque agit de corporibus, de lineis, de ſuperficiebus, & punctis.

Tex. XVII.

AMplius autem, ſi Aſtrologia alia eſt, an pars Phyſicæ. ſi enim Phyſici eſt quid ſit Sol, aut Luna ſcire, accidentium autem per ſe nullum, inconueniens eſt, & præſertim, cum videantur dicere quæ circa naturam verſantur, & de figura Solis, & Lunæ, & vtrum ſphærica ſit terra, & mundus, an non.

ALtera quæſtio eſt, An Aſtrologia, quæ non eſt pure Mathematica, ſit diſtincta à Phyſica, & videtur eodem argumento, quod non ſit diſtincta, cum de eiſdem tractent, puta de cœlo, de aſtris. Reijcit autem quãdam ſolutionem, quam quis poſſet adhibere, nempe quòd Phyſicus tractet de ſubſtantia cœli, & ſolis, & aliorum, non de accidentibus, ſed Aſtrologus. Hoc dicit eſſe inconueniens, cum ſcientia tractans rei ſubſtantiam, ipſius etiam conſideret accidentia. Et præterea Phyſici tractantes de cœlo, & aſtris, ipſorum etiam accidentia tractant, quod ſit ſphæricus ſol, aut cœlum. l. non, & ſic de alijs huiuſmodi accidentibus.

Tex. XVIII.

DE his igitur negociatur & Mathematicus, ſed non quatenus Phyſici corporis terminus eſt vnumquodque, neque accidentia ſpeculatur, quatenus talibus exiſtentibus accidunt, quapropter & abſtrahit abſtracta enim ſunt intellectu à motu: & nihil refert: neque fit mendacium abſtrahentium.

SOluit dubium propoſitum primum, dicitque, Phyſicum quidem & Geometrã tractare de eiſdem rebus, ſed non eiſdem rationibus: Phyſicus enim ſolida, ſuperficies, & ſimilia conſiderat, ſed vt ſunt fines corporis naturalis, ac in eis ſunt: at Mathematicus ipſa ſecundum ſe conſiderat, non vt terminos corporis naturalis. Vnde Phyſicus iſta de corpore naturali oſtendit, Geometra de his ſecundum ſe ipſa dicit.

Nota quõ de iiſdẽ rebus agere poſſint diuerſæ ſcientiæ.

Vnde ſequitur aliud diſcrimen, quod Phyſicus hæc non abſtrahit à motu, & materia ſenſibili, Geometra vero abſtrahit ea non quidem re, ſed intellectu: & nihil refert, id eſt, & hoc fieri poteſt. Abſtrahentium enim non eſt mendacium: ac ſi dicas, non ob id, quod abſtrahat intellectus quæ abſtracta nõ ſunt re, mentitur, & falſum dicit, eſt enim illa abſtractio ſimplex conſideratio rei, quæ nihil habet falſitatis. De hac abſtractione multa diximus in Logica, nec opus eſt repetere.

Nota, abſtrahentium nõ eſſe mendacium.

Themiſt. & alij volunt, quòd in primo diſcrimine etiam differat Aſtrologia à Phyſica, & illud ſit pro Geometria, & pro Aſtrologia: hæc enim conſiderat figuram aſtrorum ſecundum ſe, & motum ipſorum, vt quantum quoddam eſt. at Phyſicus ea tractat, vt corporis ſunt naturalis paſſiones, vnde motum, vt à natura eſt, vt ſempiternus eſt, vt cauſa aliorum eſt, denique motum ille ſecundum qualitatem, Mathematicus ſecundum quantitatem conſiderat, vt notat Themiſt.

Tex. XIX.

LAtent autem qui hoc faciunt, & qui ideas dicunt. Phyſica enim abſtrahunt, cum minus ſint abſtracta Mathematicis. Fiet autem hoc manifeſtũ, ſi aliquis vtrorumque tentauerit dicere terminos, & ipſorum, & accidentium. impar enim erit & par, & rectum & curuum, adhuc autem & numerus, & linea, & figura ſine motu. Caro autem, & os, & homo non amplius. ſed hæc, ſicut naris ſima, ſed non ſicut curuum, dicuntur.

REprehendit Platonem ex hoc vltimo diſcrimine. Plato enim ponebat ideas ſeparatas rerum naturalium: quod reprehendit, dicens eſſe ignorantiam; & probat. Nam cum mathematicæ res, quæ magis ſunt abſtractæ, quàm phyſicæ, non ſint ſeparatæ re,

ſed

ſed intellectu à materia ſenſibili, non oportuit formas Phyſicas realiter ſeparare, vt Plato putat. Quòd autem res Phyſicæ minus abſtractæ ſint Mathematicis, probat ex definitione eorum, quæ in Phyſica, & quæ in Mathematica ſunt, & ex paſſionibus ipſarum rerum: res enim Mathematicę, vt figura, numerus, & ipſorum paſſiones par, impar, curuum, rectum, abſque motu, & materia ſenſibili definiuntur: ſed non res Phyſicæ, puta caro, os, neruus: hæc enim abſque materia definiri nequeunt.

Vtitur autem quodam exemplo ad explicandum quomodo ſe habeant Phyſicus, & Mathematicus in definiendo. Phyſicum enim eſt ſicut ſimum, res autem Mathematica, vt curuum: curuum, & ſimum obliquitatem dicunt, ſed differenter: ſimum enim obliquitatē in materia determinata, & ſenſibili, puta naſo, curuum autem obliquitatem in communi: ita res Phyſicæ materiam habent ſenſibilem, & determinatam, & per hanc definiuntur, nō autem mathematicæ. Hoc autem in quæſtione examinabitur inferius.

Tex. XX.

Demonſtrāt autem & quæ ex mathematicis magis Phyſica ſunt, vt Perſpectiua, & Harmonica, & Aſtrologia. è contrario enim quodammodo ſe habent ad Geometriam. Geometria enim de phyſica linea conſiderat, ſed non quatenus eſt phyſica. Perſpectiua autem mathematicam quidem lineam, ſed non quatenus mathematica, ſed quatenus phyſica eſt.

Vt omnes ferè exponunt, Ariſtoteles hic probat ſecundò, Phyſicam eſſe cōtractiorem Mathematica pura, exemplo illarum Mathematicarum, quę medię ſunt, partim mathematicæ, partim Phyſicæ, nempe Perſpectiua, Muſica, Aſtrologia: hæ enim differunt à pura Mathematica, quòd tractant eandem quidem rem, v. g. lineam: ſed Phyſicæ, puta in materia ſenſibili: at Mathematica tractat lineam Phyſicam, nempæ corporis Phyſici, ſed abſtrahendo, vt non ſit aliud diſcrimen inter purum Mathematicum, ecti& Perſpuum, ac ſimiles, quàm quòd ille extra materiam, hi in materia idem conſiderēt: & vis argumenti conſiſtit in hoc: eſi Perſpectiua, & reliquæ, quæ idem cum Mathematico tractāt, quod abſtrahi poteſt à materia, non abſtrahant; ergo & Phyſicus, qui conſiderat formas, quæ abſtrahi non poſſunt, non abſtrahet: ita exponit Themiſt. & eſt expoſitio communis. At ſi licet præter communem expoſitionem aliquid dicere, exiſtimarem hunc locum aliter poſſe exponi, quòd Ariſt. velit ſoluere ſecundam quæſtionem propoſitam de Aſtrologo, quæ etiam poterat eſſe de Perſpectiuo, & Muſico, cum de ſenſibilibus tractent: & intendit dicere, ꝙ Phyſicus tractet nō de rebus Mathematicis, niſi vt fines, & proprietates ſunt corporum naturalium: ſecundum ſe verò minimè, & in hoc à pure Mathematico differt. Perſpectiuus verò, & ſimiles de rebus Mathematicis, ſed non abſtractè, ſed in materia, & in hoc differunt à Phyſico. Explico clare. De linea Phyſicus cōſiderat, vt eſt longitudo corporis naturalis. Geometria de linea ſecundum ſe. Perſpectiuus de linea ſecundum ſe, & non vt eſt lōgitudo corporis naturalis, ſed vt eſt in materia aliqua ſenſibili. Vlterius, figuram conſiderat Phyſicus, vt terminum corporum naturalium. Geometra ſecundum ſe. Aſtrologus figurā ſecundū ſe, ſed nō omnē, ſed eā, quæ eſt cæli: & multum refert, aliquid in materia conſiderare, & aliquid conſiderare, vt ineſt alteri.

Nota.

Tex. XXI.

Cum autem natura duplex ſit, & forma & materia, vt ſi de ſimitate quid ſit conſideremus, ſic contemplandum eſt. quare neque ſine materia, neque ſecundum materiam quæ huiuſmodi ſunt.

INfert ex dictis, Phyſicum non ſolum formam, ſed etiam materiam in definitione ſumere: nam res Phyſicæ ſunt ſicut ſimitas: at hæc & per formam, & per materiam definitur: ita & res Phyſicæ nō ſunt ſine materia, ac non ſunt ſecundum materiam, id eſt, non definiuntur ſola materia, vt exponit Philop. Alber. & S. Thom. quamuis Simpl. exponat, nō ſunt ſecundū materiā, id eſt, nō ratione materię, ſed ratione formę pręcipue conſiderantur. Them. & Auerr. nō ſunt ſecūdū materiā, id eſt, de eorū eſſentia non eſt materia, quamuis eſſentia nō ſit ſine materia: ſed verior, & melior eſt expoſitio prior, vt diximus, ſecundū Philoponū, & Albertū.

Etenim iam & de hoc dupliciter dubitabit quis, cum duæ naturæ ſint, de vtra eſt Phyſici, an de eo, quod eſt ex vtriſque. ſed, ſi de eo,

quod eſt ex vtriſque, & de vtraque.

NAtura in duas diuiſa, dubium proponit idem duplici via, & modo, Et attende, quòd non ſunt duo dubia, vt volunt Expoſitores, ſed idem dupliciter propoſitum: & ita ſumenda eſt illa particula, dupliciter, quæ locum fecit obſcuriſſimum. Dubitatur igitur, cum duæ ſint naturæ, an Phyſici ſit materiam ſolam, an formam ſolam conſiderare, an vtrumque, nempe ex vtraque compoſitum: quòd ſi hoc detur, nempe quòd cõpoſitum conſideret, etiam vtramque conſiderabit naturam.

Nota.

Dices, nonne dixit in principio textus, quòd Phyſicus materiam, & formam conſiderat? cur modo dubitat? Reſpondet Simpl. ob id dubitare, vt demonſtret, quod tantum dixerat.

Dubiũ. *Reſpõſio.*

Tex. XXII.

VTrum igitur eiuſdẽ, aut alterius vtramque cognoſcere? Ad antiquos enim aſpicienti videbitur vtique eſſe materiæ. ad exiguam enim partẽ quandam Empedocles, & Democritus formam, & quod quid erat eſſe, tetigerunt. ſi autem ars imitatur naturam: eiuſdem autem eſt ſcientiæ cognoſcere formam, & materiã vſque ad aliquid: vt Medici ſanitatem, & choleram, & phlegma, in quibus eſt ſanitas: ſimiliter autẽ & Aedificatoris formam domus, & materiam, lateres ſcilicet, & ligna: ſimiliter autem & in alijs: & Phyſicæ vtique erit cognoſcere vtraſque naturas.

IDem dubiũ altera via proponit, an vnius ſit ſcientiæ conſiderare materiam, & formã ſimul, an vero vnius ſit formam, alterius materiã cognoſcere. Circa quod dubiũ dicit, ꝙ ſi *Antiquos* inſpiciamus, nõ eſt difficile: hi enim materiam ſolam cognouerunt, parum autem de forma, vt patet de Empedocle, & Democrito, qui multa principia aliquo modo forma differentia poſuerũt, reliqui materiam tantum. Probat autem triplici ratione, ꝙ Phyſici ſit non ſolum formã, ſed etiam materiam cognoſcere. Prima ratio eſt ſumpta ab analogia artis, & naturæ. *Ars* imitatur naturam, vt notum eſt: ergo ita ſe habebit *Phyſica* circa conſideratione naturæ, ſicut artes circa conſiderationem artificiatorum: ſed artes non ſolum formam, ſed etiam materiam vſque ad certum tamẽ limitem conſiderant: ergo & Phyſica formã etiam, & materiam conſiderabit. Minorem probat. Medicus enim non ſolam formam ſanitatis conſiderat, ſed etiam materiã, puta phlegma, bilem, & reliqua in quibus eſt ſanitas: nec conſiderat materiam omnino, puta remotam: non enim conſiderat hominẽ, vt corpus, vt ſubſtantiam, ſed vt ex contrarijs humoribus conſtitutum. Similiter domificatoria ars conſiderat formã domus, & materiam, ſed non remotam, puta terram, ex qua fiunt lateres, & arbores; ſed lateres, ligna, & calcem ſolum: & vnaquæque denique ars materiam ad certum limitem cognoſcit.

Probatur tripliciter Phyſicũ cõderare formam, et materiã Primo.

Tex. XXIII.

INſuper eiuſdem eſt id cuius gratia, & finem, & quæcunque ſunt horum gratia. natura autem finis eſt, & id, cuius cauſa. quorum enim continuo motu exiſtente, eſt aliquis finis ipſius motus, hic vltimum eſt, et id, cuius cauſa. quocirca & Poeta deriſorie adductus eſt vt diceret: Habet finem, cuius quidem cauſa factus eſt. vult enim non omne vltimum eſſe finem, ſed optimum.

SEcundam facit rationem ad idem probãdum. Eiuſdem eſt artis, & ſcientiæ finẽ, & ea quæ ad finem ſunt media conſiderare: ſed forma eſt finis: materia vero eſt ad finẽ: ergo eiuſdem ſcientiæ erit, formam, & materiam cognoſcere. Maior eſt nota, minor probatur, ꝙ forma ſit finis: & per finẽ intellige cauſam finalẽ, quę dicitur finis cuius gratia.

Nam finis aliquando extremum, & limitẽ ſignificat, aliquãdo cauſam finalẽ, & ad hanc ſignificandam dicitur finis cuius gratia.

Probat autem ſic. Terminus alicuius motus non interrupti, ſed continuati, eſt vltimũ & finis cuius cauſa illius motus, ſed generationis continuæ forma eſt terminus: ergo ea eſt vltimum, & cuius cauſa.

Vbi aduerte, ad cauſam finalem duo eſſe neceſſaria: Vnum, quod ſit vltimum & extremum operationis: Alterum, quod ſit gratia cuius illa operatio ſit, ac ob id dicitur finis bonum, & optimum: quia reliqua ordinentur in ipſum. Primum non ſufficit, nempe quòd

Nota ad cãm finalem duo ſunt neceſſaria.

pe quòd ſit extremum. Si enim ego modo irem in Diui Petri, vt indulgentiam conſequere, & media via occurreret aliquid impediens, quo minus abſoluerem: illud eſſet terminus, & extremũ meæ viæ, ſed non cauſa finalis; propterea eſt opus, vt ſit gratia cuius eſt via, & operatio. Propterea bene dixit Ariſtoteles, id, quod eſt extremum motus continui, non impediri aliunde, id vero non ſolum vltimum eſt, ſed etiam finalis cauſa: Vnde reprehendit Poetã, qui de morte alicuius loquens dixit, habet finem, cuius cauſa factus eſt: errauit: nam mors eſt quidem terminus vitæ, ſed nõ finalis cauſa, cum non ſit optimũ. i. cum non conceſſerit natura vitam, vt moriantur. non enim omne vltimum finis eſt cuius cauſa: & ſic debet locus intelligi, vt volunt Græci, quamuis S. Tho. longe aliter exponat, referẽs illud verbum, vult, ad Poetam, & non debet referri, ſed eſt ſenſus affirmatiuus: ac ſi dicat, ita eſt, non omne vltimum eſſe finem. Hunc Poetam Philoponus dicit eſſe Euripidem.

Tex. XXIIII.

Quoniam & faciunt artes materiam, aliæ quidem ſimpliciter, aliæ vero operi accommodã. & vtimur, tamquam propter nos, omnibus, quæ ſunt. ſumus enim quodammodo & nos finis. dupliciter enim eſt id, cuius cauſa. dictum eſt autem in ijs, qui de Philoſophia.

His duobus textibus probat materiam ordinari, vt medium ad formam: & quia locus eſt obſcurus valde, primo ſenſum aperiam.

Nota artes mechanicas in triplici differentia. Aduerte primo, artes mechanicas eſſe in triplici differentia: Quędam verſantur circa materiam, & harum quædam faciunt materiam ipſam: vt ars, quæ facit lateres, tegulas, calcem, ex quibus domus eſt facienda: Quædam non faciunt materiam, ſed factam diſponunt, vt ars dolandi & leuigandi ligna, ſcindendi lapides. Quædam artes ſunt in altero gradu, quę in materiam talem formam introducunt, vt ars quæ ex leuigatis iam, & dolatis lignis triremem facit, & ex lateribus præparatis domum erigit: & tales artes architectonicæ dicuntur, quaſi imperantes primis. Quædam ſunt in tertio gradu, quæ forma iam introducta vtuntur, vt Nautica, quæ triremi vtitur, Equeſtris, Militaris, & aliæ. Quæ ſunt in primo, & ſecundo gradu, ſunt factiuæ, tertia non dicitur factiua.

Nota ſecundo. Aduerte ſecundo, quòd ſi velis ſcire cauſam harum artium, quæ in vſu conſiſtunt, ea eſt, quia homo eſt finis harum rerum quæ arte fiunt: ſunt enim ipſius gratia: propterea eſt iſta ars, ſecundum quam artificiatorum vſum tenet. *Cauſa artium quæ in vſu conſiſtit.*

Nota tertio. Aduerte tertio, quòd ſic ſe habent iſtæ artes; tertiæ præſunt ſecundis, imperat enim nauta illi qui triremem facit, vt talem, & talem faciat, prout ipſe vſui videt fore accommodata. Secundæ imperant primis; qui. n. triremẽ facit, imperat his qui circa materiã verſantur, vt ſic, vel ſic præparent, prout ipſe fore aptam ſuæ formæ intelligit: vnde vſualis eſt Architectonica; & inter factiuas ea, quę formam inducit, quia hæ imperant. *Quæ artes quibus imperant.*

Ex his apparet clare, quomodo materia ordinetur in formam, cum hæ, quæ circa materiam verſantur artes, ab eo qui formã inducit, regantur: & hoc eſt quod Ariſtoteles voluit mõſtrare exemplo harum artium, materiam ordinari in formam: & admodũ obſerua hanc declarationem.

Textus expõ. Nunc ad textum accedamus, quamuis non ſint hæc ita in litera ordinata. Proponit igitur in hoc textu diuiſionem artium conſiderantium materiam, & vſualium. Sunt artes conſiderantes materiam ſimpliciter, id eſt, quæ faciunt materiam, & quæ conſiderant materiam operi accommodam, id eſt, diſponunt, & præparant materiam: & ſunt etiam artes quæ vtuntur, & reddit harum rationem, nempe, quia nos ſumus finis quodammodo omnium. At quia duplex eſt finis, alter cuius, hic autẽ eſt id propter quod operamur, vt Deus eſt finis cuius noſtrorum laborum, & amicus eſt finis cuius alius ſe illius amore in negotijs occupat; Et etiam finis quo, nempe quo illum finem conſequimur, qui ſemper eſt operatio noſtra, vt finis quo ſupernaturalis eſt viſio ipſius Dei; finis quo illius, qui ad amicum tendit, eſt videre, colloqui cum ipſo; Homo igitur finis eſt cuius harum rerum. At quia de hoc vtroque fine non eſt modo locus tractandi, dicit, ſe in Philoſophia, puta morali hoc dixiſſe.

Tex. XXV.

Duæ igitur ſunt artes, quæ dominantur ipſi materiæ, & quæ ſunt cognoſcentes, ea, quæ vtitur, & Factiua, quæ Architectonica eſt. quapropter & quæ vtitur, Architectonica quodammodo

dammodo eſt. differt autem, quatenus hæc quidem, quæ formam cognoſcit, Architectonica eſt, alia autem vt effectrix materiæ. gubernator enim qualis ſit forma aliqua temonis cognoſcit, & præcipit: alius autem ex quo ligno, & quibus ex motibus eſt. In iis igitur, quæ ſunt ſecundum artem, nos facimus materiam propter opus, ſed in Phyſicis eſt.

DIſtinguit duas artes dominatrices materiæ, nempe vſualem, & quæ formam facit, & has cognoſcentes vocat, id eſt, non facientes materiam: vſualis enim nihil facit, formalis operatur, ſed non materiam: ob id cognoſcens, & ſpeculans aliquo modo eſt, & in hoc differt ab effectrice, nempe materiali, quæ tantum operatiua eſt, quo fit vt illæ duæ Architectonicæ ſint, & imperent; ſed vnus artifex imperat materiæ, qui nẽpe formã conſiderat: dicit.n. ex quo ligno, & quali fiat triremis: alter imperat formali, dicendo ex quibus motibus, & quos ad vſus illa fit.

Ex his omnibus concludit, quòd in artificiatis materia propter opus & formam fit: in naturalibus autem materia propter formam eſt: non dicitur, fit, quia nos non facimus materiam in naturalibus. Atque hæc eſt probatio minoris præcedentis ſyllogiſmi, nempè formam eſſe finem materiæ, intellige eſſe finem partialem: compoſitum enim, & totum eſt finis, & terminus totius generationis, & materiæ.

Tex. XXVI.

AMplius, eorum, quæ ad aliquid, materia eſt. ad aliam enim formam alia materia.

Tertia ratio. TErtiam rationem proponit: Materia, & forma ſunt correlatiua: ſed eadem eſt ſcientia correlatiuorum: ergo Phyſici eſt non ſolam formam conſiderare, ſed etiam materiã. Nec exiſtimes materiã, & formam eſſe correlatiua ſecundum ſubſtantiam, & eſſentiam ſuam, ſed quòd habent quendam ordinem, & relationem annexam, ſicut ſciẽtia, & ſcibile, vt dictum eſt in Logica.

Nota verba Ariſtotelis: materia, inquit, eſt ad formam, & alia materia ad aliam formam: Per materiam intelligit materiã primam indifferentem ad quamcunq; formã ſubſtantialem: & per formam intelligit formas confusè, & indiſtinctè, nempe in communi. Per materiam vero aliam intelligit materiam ſecundam, nempe cum diſpoſitionibus, & accidentibus neceſſariis ad formas quaslibet in particulari, quas vocat formam aliam: vt ſit ſenſus, materia ſecundum ſe ad formam ſecundum ſe refertur: at hæc materia ad hanc formam: quælibet enim forma habet ſuas certas diſpoſitiones in materia diſtinctas ab aliis aliarum formarum & nõ ſolũ in ſpeciè, ſed etiam in indiuiduo, vt alia eſt materia ſecunda hominis, alia equi, & alia huius, alia illius hominis, alia huius, alia illius equi, quod docet Ariſt. de animalibus contra Pythagoram 1. Animæ tex. 54.

Quouſq; ergo Phyſicũ oportet cognoſcere formã, et ipſum quid eſt? An quẽadmodum Medicum neruum, aut Fabrum æs, vſque ad aliquid? alicuius enim gratia vnumquodque, & circa ea, quæ ſunt, ſeparabilia quidem forma, in materia autem: homo enim hominem generat, & Sol. quomodo autem ſe habeat hæc ſeparabilis, & quid ſit, Philoſophiæ primæ eſt officium determinare.

LOcum hunc bene exponit Simplicius. Mouet dubiũ Ariſtote. quouſque Phyſicus conſideret formam. Reſpondetque, ſicut Medicus neruum, & Faber æs conſiderat, non abſolute, ſed vt ſunt ſuæ formæ accommodata; ita Phyſicus formas, vt ad generationem ſunt: hæ autem ſunt quę ſunt in materia, licet ratione ſint ſeparabiles: per has enim formas generationes fiunt, vt Sol, & homo generant hominem, Sol, & equus equum: De formis autem ſeparatis, quid ſint, Metaphyſici eſt ſpeculari.

Dices, quomodo formas Phyſicas vocat rõne ſeparabiles à materia, cum oppoſitum docuerit ſuperius? Aliqui dicunt quod dẽt legi, ꝙ ſunt inſeparabiles. Hoc tñ eſt contra literã Græcã, quæ modò habetur. S. Thom. id de anima rationali intelligit, quæ eſt ſuprema forma naturalis, vltra quã Phyſicus nõ aſcẽdit, & hac rõne eſt ſeparabilis: quia ſm ſe nõ indiget organo corporeo ad ſuam operationẽ. Id ipſũ dicit Auerroes, & eſt bona rñſio: quamuis poſſet dici, ꝙ ſunt ſeparationes à materia ratione, id eſt, differunt ratione, & definitione, ſed non ſubiecto, cum non ſint extra materiam: quomodo priuatio, & materia dicuntur duo ratione, ſed vnum numero: hoc autem non impedit, quin forma definiatur per materiam. *Dubiũ quo formæ Phyſicæ ſint ſeparabiles à materia ratione.*

Ad-

Nota. Aduerte vlterius, quod ſol eſt cauſa vniuerſalis cócurrens cũ omnibus particularibus ad generationes, vt dicemus inferius.

An Phyſica à Mathematicis diſtinguatur Quæſt. IIII.

Nota quia aſſignet differentiã ſcientiarum i. terſ.

TItulus quæſtionis clarus eſt, nempe an ea, quæ Phyſicus conſiderat, & quæ Mathematicus, ſint diſtincta, an eadem: & ſimiliter an Phyſica ſcientia à Mathematica diuerſa ſit. Notat autem Auerr. in præſenti, com. 16. quod aſſignare differentiam in communi, & in particulari ſcientiarum, Logicum eſt, quamuis ſit vſitatum differentiam particularem in propriis ſcientiis tradere: & huius rationem poſſumus dare ex 2. de anima. 146. Nam ad ponendam differentiam inter duo, requiritur, vt cognoſcatur, quid ſit vtrunq;: non eſt autem vnius ſcientiæ particularis quid altera ſit cognoſcere, ob id ad communem aliquam, quæ in communi, quid ſcientia ſit, cõſideret, id pertinet. Ea autem eſt Logica vniuerſalis, quãuis id non faciat, niſi aliquo modo adiuta ſcientiis particularibus, quibus ipſarũ obiecta cognoſcit. Tractare igitur modo oportet in particulari de differentia harum ſcientiarum. Nec omnia quæ hic dici poterant proponemus, quia multa diximus in Poſterioribus.

Argumẽta in oppoſitum. Primum argũ. Sit igitur primum argumentum circa quæſtionem. Mathematici tractant de ſenſibilibus, ſicut Phyſica: ergo non eſt diſcrimen. Antecedens patet, quia omnia, quæ Mathematici tractant, ſunt in corpore, & in corpore ſenſibili.

Secũdũ. Secundo, Aſtrologia eſt Mathematica, & tractat de ſubſtantia ſenſibili, vt Phyſica: ergo non eſt ſcientia diſtincta, nec res conſiderata ab Aſtrologia eſt extra genus Phyſicum: Antecedens eſt expreſſe Ariſt. 12. Meta. tex. 44.

Tertiũ. Præterea tertio. Res Phyſicæ ſunt ſubſtantiæ, & accidentia ſunt ſenſibilia: ſed ſubſtantia poteſt abſtrahi ab accidẽtibus: ergo res Phyſicæ abſtrahi poſſunt à ſenſibilibus: non ergo differunt à Mathematicis.

Quartũ. Præterea quarto ex Ariſt. Perſpectiua, Muſica, Aſtrologia ſunt Mathematicæ: non ergo dicẽdę ſũt eſſe magis Phyſicę, & adhuc dicit quod Perſpectiua agit de linea, vt Phyſica eſt: ergo prorſus Perſpectiua eſt Phyſica cum conueniat in obiecto formali.

Prima cõcluſio. Pro huius determinatione ſit prima concluſio. Scientia Phyſica, & Mathematica licet conueniant in re conſiderata, nunquam tamen in ſubiecto conueniunt. Hæc concluſio eſt declaranda: ob id aduerte primo, non quicquid eſt de conſideratione alicuius ſcientiæ, eſſe ſubiectum illius ſcientiæ. Sunt enim tria in ſcientia, & paſſiones demonſtrandæ, & cauſæ per quas demonſtrandæ ſunt, & ea de quibus demonſtrandæ ſunt: & hæc tantum dicuntur ſubiecta, ſiue ſit vnum in communi, quod eſt primũ in ſcientia, ſiue multa particularia, quæ illius ſunt ſpecies. Tria igitur cum ſint de conſideratione ſcientiæ, vnum illorum ſubiectum eſt, vnde res conſiderata in ſcientia, & ſubiectum habent ſe, vt ſuperius, & inferius: Omne enim ſubiectum eſt res conſiderata in ſcientia, non è contra.

Primo notandũ Non oẽs res conſiderata ĩ ſciã ẽ ciᵘ ſubiectũ.

Nota ſecundo Quod ſit Phyſici ſubiectũ & mathematici.

Aduerte ſecundo, quod Phyſicus habet pro ſubiecto ſubſtantiam non quamcunq;: Mathematicus vero pro ſubiecto accidens, non quodcunq;. Explico. Phyſica eſt quædam ſcientia, quæ ſubſtantiæ paſſiones, & cauſas ſpeculatur, ſed non cuiuſcunque ſubſtantiæ, ſed illius quæ motus principium habet, ac mutationibus & accidentibus ſenſibilibus eſt ſubiecta: vnde pro ſubiectis habet ſubſtantias ſenſibiles, & naturales. Mathematicus vero paſſiones ſpeculatur, non vllius ſubſtantiæ, ſed de accidenti oſtendendo, non autem de quocunque accidenti.

Eſt enim duplex accidens: quoddam ſecundum ſe mutationi expoſitum, id eſt, quod non eſt, niſi ex mutatione aliqua procedens, vel mutationis alicuius eſt cauſa, vt ſunt primæ qualitates, & ex his compoſitæ, vt colores, ſapores, odores, & huiuſmodi ad Phyſicum pertinent, nec de his ſcientia vlla prẹter Phyſicam eſt, cum non niſi mutatione, & motu conſiſtant, nec aliter quam per mutationem, vel ad mutationem ſint: quædam ſunt alia accidentia, quæ licet cum mutatione ſint, tamen ex ſe à mutatione non dependent, nec mutationis cauſa ſunt, quales ſunt quantitates, & ea quæ quantitatem ſequuntur. Hæ enim non ſunt mutationum cauſa, nec ex ſe ex mutatione proueniunt, cum in cœlo ſint quantitates, & figuræ non ex mutatione factæ, ſimiliter dimenſiones, proportiones, & ſimilia non ad mutationem pertinentia, nec tanquam ipſius effectus, nec tanquam ipſius cauſæ. Et talium eſt ſcientia Mathematica: agit enim de quantitatibus, de figuris, & proportionibus, & proprietatibus ipſarum, quæ ab ipſa abſq; motu proueniunt

Tertium fũdamẽtum. Aduerte tertio, quod Mathematicæ ſunt in duplici differentia, Quędam quæ huiuſmodi

modi accidentia in vniuerſali cognoſcunt, vt quę agit de figura in communi, & qualibet ſpecie, nō determinando ad materiam, ſic quæ agit de numero in communi, abſtrahendo à quolibet ſubiecto, & hæ dicuntur pure Mathematicę.

Mathematicæ ſunt duplici differentia.

Quædam aliæ agunt de huiuſmodi accidentibus in particulari, vt de figura cœli, de motu ipſius, tanquam de quodam quanto: & de numero ſonoro, de linea viſuali tales vocatur Mathematicæ mediæ.

Quō earum ſubiectū differat à Phyſico,

Vbi attēde maxime cum Auer. com. 18. quòd hæ non tractant de ſubſtantia ſub iecta iſtis accidentibus, nec de ipſis vt alteri inſunt, ſed de ipſis ſecundum ſe, alia de mōſtrando de eiſdem: & in hoc differunt à Phyſica omnes hę; Phyſicus enim talia accidentia de ſubſtātiis oſtendit, vt ipſis competūt: At Mathematicus de iſtis accidentibus aliud oſtendit: ut Phyſicus de corpore oſtendit quantitatem, figuram: motum, Mathematici de his ſecundum ſe alia oſtendunt: vnde dixit Lincon. bene, quòd id, quod Phyſicus habet pro prædicato, & paſſione, id habet Mathematicus pro ſubiecto, cum tale eſt, quod abſq; mutatione poſſit intelligi, quāuis Phyſicus, vt in ſubiecto mutabile illud eſt, conſiderat: & hoc eſt quod diximus in cōcluſione prima, nempe quod conueniūt Phyſicus, & Mathematicus in re conſiderata, ſed non in ſubiecto, nam quod vnius eſt ſubiectū alterius eſt paſſio: & hoc eſt quod alii dicunt, Phyſicum, & Mathematicum differre in modo conſiderādi. Et hæc ſufficiāt pro declaratione primæ cōcluſionis: & ſunt memoriæ mādanda: & magis in ſolutione argumentorum iſta nota fiet.

Secunda cōcluſio.

Secunda concluſio: Phyſicus, & Mathematicus differunt in modo definiendi.

Primū fundm̄. Diuerſ. mod. definiēdi p̄ Phyſici, & Mathematici.

Aduerte, duo eſſe quæ in ſcientiis pręcipuè definiuntur, & ſubiecta, & paſſiones, in quibus definiēdis eſt diſcrimen inter Phyſicum, & Mathematicū: Phyſicus quidem dem difinit per materiam ſenſibilem, id eſt, materiam motui: & mutationi, & qualitatibus ſenſibilibus ſubiectam, at cum magno diſcrimine, nam paſſiones definit per materiam, non tanquam partem rei definitæ, ſed tāquam ſubiectum, vel tanquam cām, vt qui dicit, ſerenitas eſt ventorum quies, tranquillitas eſt maris quies, per materiam, quæ ſubiectum eſt, definit: Qui vero dicit, tonitruus eſt ſonus percuſſionis exhalationis cum nube, materiam dicit, ſed cauſam: At cum ſubiecta, definit materiam, vt partem ſubſtantiæ dicit; nam ſubſtantiæ naturales includunt materiam vt partem ſui: & ſic definitur homo per os, carnem, &c. quæ ipſius partes ſunt.

Ad explicandum hunc diuerſum modū includendi materiam, quem docet Ariſtoteles. 7. Meta. cap. 10. tex. 34. ſunt duo exempla, alterum eſt ſimum, per hoc enim intelligitur modus definiendi paſſiones: ſimitas enim naſum dicit, vt ſubiectum & cauſam: alterum eſt ſtatua, & domus, & cætera artificialia: hæc enim materiam, vt partem ſui, dicunt: pars enim ſtatuæ eſt ęs, & figura, vt ibi docet Ariſtoteles, ſicut materia eſt pars hominis. vnde in 8. Meta. ca. 1. laudatur Architas, qui in definitione horū vtebatur materia: Similiter in definitione naturalium hic eſt modus definiēdi Phyſicus.

Mathematicus verò paſſiones ſuas, & ſubiecti definit, ſed non vtitur materia ſenſibili: vtitur tamen ſua materia, puta quantitate; vt enim eſt materia ſenſibilis, & forma compoſitum naturale facientes, ita figuræ illæ, & quātitates faciunt triangulos, quadrangulos, & reliqua mathematica; vnde Mathematicus paſſiones per ſubiecta ſua, vt per materiam definit: vt dèfiniendo par impar, & reliqua, ſimiliter ſubiecta per quantitatem definit, vt figuras per lineas: & hoc docet Ariſtoteles. 7. Metaph. cap. 11. tex. 38. vbi reprehendit Platonem, qui omnino iſta ſine vlla materia definire contendebat, & docet habere ſuam materiam, ſicut homo habet os, & cætera, licet non ſit ſenſibilis: & ſic patet propoſita concluſio.

Tertia cōcluſio. Diuerſ. modus demonſtrandi. Phyſica & Mathematica.

Tertia concluſio; Phyſicus, & Mathematicus differunt in modo demonſtrandi. Explicatur hoc Phyſicus frequenter vtitur demonſtratione effectus & ſigni, quia ipſius cauſæ frequentius ſunt occultæ, nec per ſe ſenſibiles: effectus vero ſenſibiles ſunt, vt mors, corruptio, gñatio, motus, & ſimilia ad ſenſum patent, ipſorum cauſæ à ſenſibus ſunt remotæ: At Mathematicus frequentius à prioribus procedit, cum cauſæ notiores ſint effectibus: à ſenſu enim abſtrahit, & in intellectu notius eſt, quod prius eſt. Nec intelligas propter hoc, quod Phyſicus per cauſas non demonſtret: demonſtrat enim, vt dicemus inferius in hoc libro.

Quarta cōcluſio. Diuerſa certitudo Phyſici, & Mathematica.

Quarta concluſio: Phyſicus, & Mathematicus differunt in certitudine. Explicatur. Effectus Phyſici non ſemper in vniuerſum eueniunt, ſed fit defectus aliquando: vt non ſemper in ſenectute canities contingit, non ſemper viri habēt barbam, non ſemper homo habet duos oculos: & hoc ex eo, quod materia, ex qua huiuſmodi res conſtant, indifferens eſt, & multorum receptiua,

na, ob id impeditur aliquando multis diſtracta: vnde 2. Meta. tex. 16. tradens huius non exactæ certitudinis rationem, dicit, natura materiam habet. Non tamen ob id putandum eſt, non eſſe ſcientiam horũ: eſt enim, vt diximus in Poſterioribus: ſunt enim gradus in certitudine ſcientiarum.

At res mathematicæ, cum ab hac materia ſeparent, ſimpliciter neceſſariæ ſunt: ſemper enim triangulus habet tres angulos, & reliquæ paſſiones ſubiectis inſunt. His igitur ſic expoſitis, poſſumus ad argumenta reſpondere.

Ad primum. Ad primum: admittimus Mathematicas de ſenſibilibus tractare, ſed quæ ſecundum ſe ſenſibilia, & mobilia nõ ſunt, vnde aliquę ipſarum abſtrahunt.

Nota, Quid ſit abſtractio, & quotuplex. Vt autem intelligas quid ſit iſta abſtractio, aduerte non eſſe aliud abſtractionem, quam ſeparationem vnius ab altro ſibi coniuncto. Hęc abſtractio duplex eſt; altera realis, altera rationis, ſeu cognitionis. Realis eſt, cum re ipſa vnum ab alio ſeparatur, vt cum anima per mortem à corpore ſeparatur, & manus à manu coniuncta ſeparatur. Rationis eſt, cum id non fit, niſi tantum cognitione, & conſideratione, vt cum vnum intelligo, non intellictis aliis illi coniunctis, nempe intelligo animal non intellictis ſpeciebus; talis eſt abſtractio rationis.

Iſta adhuc eſt duplex, quædam ſimplex, quę ab Alberto definitiua dicitur: quædam compoſita. Simplex eſt, cum vnum ſimplici cognitione cognoſco, non intellecto alio ſibi coniuncto: Compoſita eſt, cum intellectus enunciando vnum ab alio diuidit, vt cũ hominẽ non eſſe leonem cócipimus. In hac abſtractione ſemper ineſt verũ, vel falsũ at in ſimplici non eſt veritas, nec falſitas.

Simplex rurſum triplex eſt, uniuerſalis, cum ſuperiora non intellectis inferioribus conſideramus; Subiecti, cum ſubiectum abſq; conſideratione accidentiũ cognoſcimus; Formalis, cùm accidens ab accidenti, aut rẽ à re abſtrahimus, vt cum dulcedinem ab albedine lactis abſtraho, & formam à materia, & ſimiles formæ abſtrahũtur ab aliis.

Oẽs hę ſimplices abſtractiones non ſunt aliud, quam ſimplices conſiderationes rerũ, non cõſideratis aliis quæ cũ eis erãt, in quibus omnibus nulla eſt falſitas, aut veritas.

Abſtractio mathematica vna eſt ex his, puta formalis, cum accidentia, puta figuras, & quantitates à ſenſibilibus accidentibus ſeparamus, id eſt, illa intelligimus, ſenſibilibus nõ intellictis, quod abſque falſitate fit.

Ad ſecũdum. Ad ſecũdum reſpondetur, quòd Aſtrologia non tractat de aliqua ſubſtantia, vt ſubiecto, id eſt, nec quid ſit ſubſtantia aliqua, nec qualis ſit illa oſtendit, ſed agit de ſubſtantia, tanquam determinatione ſubiecti; ipſius enim ſubiectum eſt figura, & motus huius corporis, nẽpe cœli, & de his demõſtrat, nõ de cęlo, id eſt, de ſubſtãtia ipſa, hoc enim eſt Phyſicũ, & illud eſt, quod Ariſtote. in Metaphyſi. voluit: circa Aſtrologiã.

Ad tertium. Ad tertium reſpondetur, quòd ſubſtantiæ naturales in ſua eſſentia, & ſubſtantia nõ habent motum, & mutationem, & accidentia, ſed ipſa eſt extra accidentia, in eo, quod non ſunt ipſarum eſſentiæ, & naturæ, tamen ipſæ ſubſtãtiæ intrinſecè, & eſſentialiter habent eſſe tales, vt habeat principium motus, & mutationis; vnde mutationis principium in ipſis eſſentialiter eſt, & hinc eſt, quòd à ſenſibili materia non abſtrahant: homo enim, & animal de ſe principium habent motus, non ſic res mathematicæ.

Ad quartum. Ad quartum S. Tho. hic, & Paulus volũt illas medias eſſe magis phyſicas, quam mathematicas, quamuis S. Thom. ſuper Boet. de Trini. q. de diuiſione ſcientiarum, artic. 5. ad tertium, cenſeat eſſe magis mathematicas. Quidquid ſit, illæ ſunt magis mathematicæ, cum in ſubiecto, quod eſt forma ſcientiæ, cum purè mathematicis cõueniãt: nec Ariſtoteles oppoſitum dicit: has enim non dicit eſſe magis phyſicas, quam mathematicas, ſed quod inter mathematicas hæ propius accedunt ad Phyſicam.

Ad quintum. Ad aliud reſpondetur, cum dicitur, vt Phyſica, illic denotatur conditio, vt cum dicimus, ignis, vt approximatus, comburit, ſed nõ notatur ratio formalis, ac ſi diceretur ignis, vt calidus, cõburit. Hæc de quęſtione.

An Phyſicus conſideret materiam primam. Quæſt. V.

Senſus quæſtionis. CVm duplex ſit materia, & prima, ac remota, quę eiuſdem rationis eſt in omnibus rebus naturalibus corruptibilibus; & ſecunda, ac propinqua, quæ varia eſt pro formarum varietate, quælibet enim forma ſuas certas diſpoſitiones petit in materia: petimus, an Phyſicus materias haſce proximas tantum conſideret, an ẽt primam, & remotã. Hoc dubium mouet Auer. Com. 22. vbi citat Auicen. dicentem, Phyſicũ nõ cõſiderare materiam primã, ſed tantũ proximas, illa enim ad Metaphyſicũ pertinet.

Opinio Auicen.

Fundamentum eius. Et ratio Auicen. eſt, quòd ita ſe habet Phyſic⁹, ſicut quilibet alius artifex: ſed nullus

lus artifex conſiderat, niſi materiam proximam, & particularem vnius generis formæ, vt notum eſt, nec ergo Phyſicus niſi proximam conſiderabit materiam.

Secunda ratio. Secundo, ſi Phyſicus materiam primam conſideraret, poſſet illam eſſe demonſtrare: ſed hoc non poteſt, cum ſit primum principium ſui ſubiecti, nec ipſius in Phyſica cauſa ſit: ergo non pertinet ad ipſum.

Tertia ratio. Tertio poſſumus contra rationem Ariſtotelis argumentari, & probare, quod nec materiam conſideret Phyſicus; nam ſi materiã conſideraret, eſſet, quia materia ad formam refertur, vt ipſe dicit, ſed materia, & forma non ſunt correlatiua, cum ſint ſubſtantiæ; immo materia non refertur niſi ad materiatũ, ſeu ad id, cuius eſt materia: hoc autem compoſitum eſt.

Sententia cõmunis circa q̃ſtionem. Circa hoc Auer. ibidem. tenet, materiam primam pertinere ad Phyſicũ: & communis eſt opinio, quamuis Græci non id exprimant; exiſtimo, quia id erat certum ſatis, & ratio huius poteſt eſſe. *Prima ratio.* Primo, artifex cõſiderat materiam communem omnibus formis ſuæ artis: ſed Phyſicus conſiderat omnes formas naturales: ergo conſiderabit materiam communem illis: hæc non eſt niſi prima.

Secunda ratio. Præterea. Phyſicus conſiderat generationes, & mutationes ſubſtantiales in communi: ergo conſiderabit ipſarum cauſam, & ſubiectum: hoc autem eſt prima materia.

Tertia ratio. Præterea materia prima eſt ſubiectum mutationum, ſed ſub tali ratione non eſt Metaphyſici, qui motus non cõſiderat: ergo erit Phyſici.

Nota ſecundum Albe. q̃d de hoc ſẽſerit Auicen. cõtra Auerroẽ. Alber. tract. 1. cap. 11. arguit Auerroem tanquam imponentem hoc Auicennæ, & dicit, quod materia dupliciter poteſt conſiderari: Vno modo, vt refertur ad ipſum ens, eſt enim potentia quædã, quæ eſt altera entis pars, cui reſpondet actus ex quibus duobus perficitur ens, & ſic non dicit priuationem, & eſt conceptus materiæ primus, & ſub tali conſideratione materia dicitur primo prima: Altero modo poteſt conſiderari, vt eſt ſubiectum mutationum, & ſic dicit ſecum priuationem, & ſub hoc conceptu, qui poſterior eſt, dicitur ſecundo prima. Modo vult quod primus conceptus ad Metaphyſicum, ſecundus ad Phyſicum ſpectet: & hanc fuiſſe intentionem Auicennæ. Doctrina quidẽ hæc vera eſt, ſed parũ refert, quod fuerit illa mens Auicennæ, vel non.

Ad primum. Ad primum argumentum reſpondetur quod eſt diſpar ratio, vt dicit Auerroes, inter Phyſicum, & alios artifices. alij enim conſiderant aliquas formas artificiatorum, non omnes: ob id non habent conſiderare materiam omnium artificiatorum communẽ; at Phyſicus conſiderat omnes formas naturales, ob id conſiderabit materiam illis omnibus communem, & hæc eſt prima.

Ad ſecundum. Ad ſecundũ reſpondet Auer. quod Phyſicus non demonſtrat à priori materiam eſſe, ſed à poſteriori per ipſas mutationes, vt dictum eſt, & ſic materiam conſiderat.

Ad tertium. Ad tertium, aduerte quod materia eſt in potentia & ad compoſitum, & ad formam: Ad compoſitum quidem eſt in potentia paſſiua primo, quia ex materia compoſitum primo fit, & ſecundario ad formam, quæ ſimul producitur cum compoſito: ad formam autem eſt in potentia receptiua, vnde ad vtrumque referri poteſt variis rationibus, & modis.

Nec exiſtimes, quod materia, & forma prorſus relatiua ſint: ſunt. n. abſoluta ſimpliciter, vt dicunt S. Tho. & Alber. ſecum tamen ferunt aliquam relationem & reſpectũ.

Nominales dicunt materiam eſſentialiter non eſſe relationem, ſed denominatiue.

Burlæus dicit materiam eſſe aliquid, id eſt, ſubſtantiam, in ſe tamen habere ad aliquid, ideſt reſpectum, ſeu eſſe ad aliquid ſn ſecũdo modo dicẽdi per ſe. Omnes autem hæ locutiones ad idem tendunt.

An ars imitetur naturam. *Quæſtio. VI.*

QVæſtio hęc ſolum ad declarationem eſt propoſita, non quod ſit controuerſia inter Philoſophos. Hæc propoſitio, Ars imitatur naturam, triplicẽ ſenſum facit: *Senſus q̃onis triplex.* Primus eſt. effectus artis, ſeu artificialia ſunt ſimilia naturalibus. Alter eſt, agens ſecũdum artem aſſimilatur agenti naturali. Tertius eſt, forma artis eſt ſimilis formę naturali & omnes tres ſenſus veri ſunt. Tamen vt manifeſti fiant, eſt primum argumentum. *Argumẽta in oppoſitum. Primũ argũ.* Artificialia non habent in ſe motus principium, vt talia ſunt: naturalia vero habent: non ergo ſunt ſimilia.

Secũdũ argũ. Secundo: agens naturale non eſt liberum, ſed neceſſario agit; ignis enim non poteſt non comburere, ſi combuſtibile ſit appoſitum: ſed agens ſecundum artem eſt liberum, agit enim quando vult, & quouſque vult: non ergo ſimilantur.

Tertiũ argũ. Tertio. Forma naturalis eſt ſubſtantia, vt diximus: at formæ artium, & artes ipſæ accidentia ſunt: nõ ergo ſimilitudo vlla eſt.

Prima cõcluſio. In huius dęclarationem ſit prima concluſio. Res

ſio. Res artificiales ſimilantur naturalibus in forma, in materia per ſe, & in toto ipſo compoſito.

Primũ fundamentũ. Aduerte primo. accidentia ſenſibilia ferè omnia natura multis communia fecit, vtpote albedinem, nigredinem, calorem, frigiditatem, magnitudinem, ſapores, & reliqua. Hæc enim animatis, & inanimatis abſque diſcrimine inſunt. Vnum tamen inter hæc reſeruauit natura proprium ſingulis ſpeciebus, & id figura, ac forma exterior eſt, quam diuerſæ entium ſpecies, immo aliquando ſpecierum indiuidua ſortiuntur.

Et hoc optimo conſilio factum eſt: nam cum homo, qui huius mundi rex eſt, & in cuius gratiam hæc facta ſunt, à ſenſu dependeat in ſua intellectione, ac ſenſibus ſubſtantias non percipiat. niſi per accidentia, profectò deciperetur ſemper, nec poſſet rerum formas, ac ſubſtantias diſtinguere, niſi accidentia aliqua ſenſibilia eſſent, quibus tales formæ ſubſtantiales deſignarentur, & tales ſunt rerum figuræ, & formæ exteriores, quas cum viſus diſcernat, maxime ad cognitionẽ viſus prodeſt, vt dicitur 1. Meta. c. 1.

Hæ igitur figuræ ſequuntur formas ſubſtantiales. Vide S. Tho. 7. Phyſico. lectione 5. adeoque ſunt illis coniunctæ, & illarum comites, vt multi exiſtimarint, ipſas eſſe rerum ſubſtantias, vt refertur 3. cœli. c. 4. & hoc volebant dicere illi, qui aſſerebant lineas, & ſuperficies eſſe rerum ſubſtantias, vt dixit Pythagoras 1. Meta. c. 7. tex. 24. Et id dubitatur 3. Meta. c. 5. & 7. Meta. c. 2. At re verà non ſunt formæ ſubſtantiales, ſed ipſarum indicia. Hinc eſt, quòd perfecta ſimilitudo duarum rerum maxime attendatur in figura, adeo vt eiuſdem ſpeciei videantur, quæ figuram participant eandem, & eodem nomine nominentur: vnde propter hoc pictum hominem vocamus hominem, & imagines eiſdem nominibus, quibus ea, quorum imagines ſunt, nominamus, vt notum eſt.

Secundũ fund. Aduerte ſecundo, quòd artes circa has figuras verſantur: conantur enim effectus in figuris cum naturalibus ſimilare. Eſt tamen duplex ars: quædã, quæ verſatur circa actiones, vt ars cantandi, ſaltandi, nauigandi: & aliæ quædam, quæ verſantur circa res factas, vt domificandi, pingendi, faciendi ſtatuas, & aliæ: & in his eſt præcipua ſimilitudo, de qua loquimur, adeo vt ars, quæ pingit leonem, videatur quodammodo leonem facere propter illam figuram, quæ comes eſt formæ ſubſtantialis, & non ſolum propter figuram, ſed etiam propter modum ipſius materiæ, ex qua fiunt res hæ; materia enim in naturalibus patitur aliquam mutationem, vt ex ea fiat aliquid, vt ex aqua fit aer, mutata tamen aqua: ita etiam ex ligno fit ſtatua, aliquo tamen modo ligno mutato, nempe dolato, & ſciſſo, & paſſo aliquam diſpoſitionem, vt illam recipiat formam.

Nota primo, duplicẽ artem.

Nota ſecundo. Ex quo fit, quòd ſicut non dicitur homo eſt terra, ſed terrenus, quia ex terra mutationem paſſa homo eſt factus; ita non dicitur, ſtatua eſt aurum, ſed aurea, domus eſt lapis, ſed lapidea, vt dicitur 2. Gen. c. 1. & 7. Phyſi. c. 3. & hanc rationem huius dat Ariſt. 7. Meta. c. 7. tex. 26.

Tertiũ fund. Aduerte tertio, quòd ſtatua, & iſta artificiata non ſunt ſicut reliqua nomina accidentalia, album, calidum, curuum: hæc enim dicũt corpus, non vt partem, ſed vt ſubiectum: at iſta ipſam materiam habent pro parte, vnde ſicut caro, & anima faciunt hominem, vt duæ partes, ita aurum, & figura ſtatuam in genere artificiali: vnde bene dixit Paulus Venetus, quòd huiuſmodi nomina non dicunt formam, vt alia connotatiua, ſed totum ipſum compoſitum: & hoc docet 7. Meta. c. 10. tex. 34. Ac in hoc maxime ſimilantur naturalibus. Ex his omnibus patet ſenſus, & veritas concluſionis primæ, nempe quod artificialia ſimilantur naturalibus in formis exteribus, & in materiis aliquo modo, & etiam in ipſis totis compoſitis, ad ſenſum prædictum in fundamentis.

Secunda cõcluſio. Secunda cõcluſio. Artifex imitatur agens naturale in modo operandi. Iſta ſimilitudo conſiſtit in duobus: primo, ſicut agens naturale effectum producit aſſimilando eum ſibi in forma, ſecundum quam producit, ignis enim ignem, leo leonem, homo hominem producit: ita artifices tales effectus producunt, vt ſimiles ſint idolis, & imaginibus, quas ſibi in mente fingunt, & ſecundum quas operantur.

Secundo, ſicut agens naturale operatur materiam diſponendo, & ab imperfectis incipit: ſic & artifex ipſe: & ex hoc ſequitur, quòd artis forma aſſimilatur formæ naturali aliquo modo: producit enim res quælibet ſibi ſimilem, licet in arte non ſit ſimilis ſpecie effectus factus arti, & idolo ſecundum quod fit.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio. Ars aliquando imitatur effectus naturales præexiſtentes, aliquando eos, qui debebant præexiſtere.

Nota duplex genus artis. Aduerte duplicem artem. Eſt quædam ſimia naturæ, quæ ea, quæ natura facit, imitari ſuo modo conatur, vt ars, quæ pingit, quæ facit ſtatuas, & ſimiles: & hæc imitatur naturæ effectus præexiſtentes. Altera eſt,

quæ

quæ ſupplet ea, in quibus natura deficit, vt ars faciendi domos, veſtes, & ſimilia neceſſaria vitæ, & hæc non imitatur effectus præcedentes naturæ, ſed qui deberent præcedere, ideſt, tales facere conatur, quales faceret natura, ſi eos faceret.

Ex his omnibus colligitur, illam propoſitionem, Ars imitatur naturam, eſſe veram in illo triplici ſenſu, qui propoſitus eſt.

Ad argumenta. Differunt tamen in his, quæ argumenta probant: hæc enim vere concludunt artem, & naturam in illis eſſe diſſimiles, tamen, quia in aliis eſt ſimilitudo, vt diximus, propoſitio eſt vera: non enim ad illius veritatem opus eſt, vt in omnibus imitatio ſit. Ad textum redeamus.

Caput Tertium.

Tex. XXVII.

DEterminatis autem his, conſiderandum eſt de cauſis, & quæ, & quot numero ſunt. Cũ enim ſciendi gratia hoc negocium ſit: ſcire autem non prius opinamur vnumquodque, quàm vtique cœperimus propter quid circa vnumquodque, hoc autem eſt accipere primam cauſam: manifeſtum quòd & nobis hoc faciendum eſt, & de generatione, & corruptione, & de omni phyſica mutatione: vt ſcientes ipſorum principia, reducere ad ipſa tentemus quæſitorum vnumquodque.

Nota q̃ ob cauſã Ariſt. inſtituerit tractationem de cauſis HAec eſt tertia pars libri huius, in qua de cauſis agit. Philop. continuat hunc ſermonem, vt poſtquam *Ariſtoteles* de conçauſis egit, puta de materia, & forma, velit nunc de cauſis agere, puta de efficiente, & fine. Simpl. vero non de efficiente, ſed de ſolo fine intentionem eſſe docet: at quia de fine volebat differere, cauſam in communi diſtinguit. At re vera non video cur hic de efficienti, ſaltem proxima, non agatur, & de omnibus cauſis in communi, vt in proceſſu patebit.

Ob id aduerte, quòd ratio tractandi modo de cauſis duplex eſt: Altera, quam ipſe Ariſtoteles in præſenti textu proponit, nempe vt cum Phyſicus ſcrutetur cauſas generationum, & mutationum naturalium, ſciamus, quot, & quæ ſint iſtæ cauſæ in genere, quas Phyſicus inquirit, ob id Mathematicus non habet cauſas ſic diſtinguere: non enim niſi vnam, aut alteram, & non proprie cauſam aliquando ſpeculatur. *Altera* eſt, quia dictum erat in definitione naturæ eam eſſe cauſam, oportebat ergo ſcire, quæ eſſet cauſa, eſt enim formalis, & materialis, & efficiens, & finalis, vt dicemus: ac propter id de cauſis modo fit ſermo. Et hæc eſt materia huius ſecundi libri.

Aduerte tamen, quòd de cauſis agere, & ad logicũ, & ad Phyſicũ, & ad Metaphyſicũ pertinet, variis tamen rationibus. Logicus enim, vt patet 2. Poſte. cauſam diuidit, & explicat, licet non proprio habitu, vt ad perfectam pertinet demonſtrationẽ. Phyſicus vero cauſas, vt ad mutationes pertinent, & ad naturales effectus, tractat. Metaphyſicus autem, vt ad eſſe attinent, vt dicit *Auer.* 2. Metap. com. 6. Similiter, quia eſſe cauſam eſt vna pars entis excedens res naturales, cũ extra naturalia etiam cauſæ ſint, vnde abſolute demonſtrare, quot ſint cauſæ, eſt Metaphyſici, quot vero mutationum cauſæ, Phyſici: quot potiſſimæ demonſtrationis media, Logici. Textum igitur exponamus. *Nota ad quos pertineat agere de cauſis, et ſub qua ratione.*

Quot, & quæ ſint cauſæ, tractandum proponit; cuius rationem ſubdit, quæ talis eſſe poteſt in forma. Artificem ſcientificum eorum, quæ tractat, quot, & quæ ſint cauſæ, docere oportet: Phyſicus eſt artifex ſciẽtificus naturaliũ mutationũ: ergo ipſum Phyſicum cauſas omnes docere oportet, ac diſtinguere. Maiorem illã virtualiter intellectam probat: quia non contingit ſcire, quouſque cauſam primam, ideſt propriã, & immediatam percipiamus: nec reducere quæque poterimus ad talem cauſam, niſi quid quæque cauſa ſit, ſciamus, præſertim in Phyſica, quæ non vnam, aut alteram cauſam, ſed omnes quærit cauſarum modos.

Tex. XXVIII.

VNo igitur modo cauſa dicitur, ex quo fit aliquid cum inſit: vt æs ſtatuæ, & argentum phialæ, & horum genera.

INcipit varias cauſas aſſignare. Eſt, inquit, vno modo cauſa id, ex quo, cum inſit, aliquid fit. Per hanc deſcriptionem notat cauſam materialem, hæc enim eſt, ex qua dicitur aliquid fieri, vt ex ære ſtatua, ex argento phiala. Nec ſufficit, vt ex aliquo fiat aliquid, ad hoc, quòd ſit materia, ſed quòd permaneat in eo, quod ex ipſo fit: nam ex priuatione fit aliquid, vt ex nocte dies, & ex non albo album, ſed non vt ex materia, ſed vt ex termino, quia non permanet, ob id dicitur, ex quo cum inſit. *Nota primo definitionem cauſæ materialis.*

Et

Nota ſecundo. Et aduerte, q̧ hic nõ dicitur, Primo, & nõ ſecundũ accidẽs, vt definita eſt materia ſuperius in lib. 1. tex. 81. quia illic definita eſt materia prima per ſe, hic aũt tam prima, quàm ſecunda, tam naturalis, quàm accidentalis, per ſe, & per accidens, vt inferius declarabitur: ob id illa duo prætermiſſa ſunt.

Nota tertio. Aduerte vlterius: cum aliquid dicitur cauſa, quæcunque illi conueniunt, etiam dicuntur cauſa, vt ſi æs eſt cauſa ſtatuæ, & æs eſt corpus, & ſubſtantia, etiam iſta dicuntur cauſæ ſtatuæ, & hoc non ſolum in cauſa materiali, ſed in omni alia: & ob id dicitur, Horum genera: quo auté modo iſta cauſæ ſint, poſterius ipſe Ariſtoteles explicabit.

ALio autem modo forma, & exẽplum. hæc autem eſt ratio ipſius quod quid erat eſſe, & huius genera. vt ipſius diapaſon duo ad vnũ, & omnino numerus, et partes, quę in ratione.

Quid forma. ALium modum cauſæ ponit, nempe formã, & exéplar, quę eſt ratio, quod quid erat eſſe. i. vnde ſumitur definitio rei: dicitur enim forma, vt dat eſſe: dicitur exeplar, quatenus agens producit effectum ſibi ſimilẽ in forma: dicitur ratio definitionis, quia præcipua pars definitionis, & naturę rei forma eſt.

Ponit exemplum, vt forma: diapaſon eſt proportio dupla, & numerus, & partes definitionis. Nam ſicut in materia aliquid dicebatur cauſa materialis, & etiam ipſius genera, ita in forma: nã diapaſon, quod eſt conſonantia perfectiſſima, habet pro forma proxima proportionẽ duplã, & numerũ, qui ſuperior eſt, & deniq; parté definitionis, vt proportionem, nam dupla proportio proportio eſt. Exemplũ eſt muſicũ parũ ad nos attinẽs, dũmodo res intelligatur, ac ſi dicas, forma hominis eſt animal rationale, & animal, & rationale, & horũ genera: definitio. n. quidditatiua, & ipſius partes locum habent formæ reſpectu ſuppoſiti.

Tex. XXIX.

AMplius vnde principium mutationis primum, aut quietis: vt conſultor cauſa, & pater filij, & omnino faciens facti, & mutans mutati.

Quid efficiens. TErtium modum cauſæ ponit, nempe id vnde eſt principiũ motus, aut quietis primũ. Hoc denotat cauſam efficientem: ipſa enim eſt, quæ primo incipit operari, à qua procedit motus, & quietis principium primum.

Ponit exemplum: conſultor eſt cauſa eorum, quæ conſilio fiunt, & pater filii, faciẽs facti, & mutans mutati. Philop. & alij hæc duo referunt, vt ſint ſuperiora aſſignatarum cauſarum, ſicut ſupra dixerat, horum genera. nam faciens eſt ſuperius patre, & mutans ſuperius conſultore.

S. Thom. melius hoc interpretatur de diuerſis cauſis efficiétibus, & licet ipſe aſſignet eas, tamen non videntur textui conformes.

Ob id ſic dicamus: per conſultorem, intellexit cauſas morales: per patrem, cauſas naturales ſubſtantię productiuas. per faciẽs, cauſas artificiales: per mutans, cauſas naturales alterantes: eſt etiam in his ſemper repetendum, Horum genera.

PRæterea, vt finis. hic autem eſt id, cuius gratia, vt ambulandi ſanitas. propter quid enim ambulat? dicimus, vt ſanus ſit: &, ita locuti, opinamur aſſignaſſe cauſam. & quæcunque, iam mouente alio, intermedia fiunt ipſius finis: vt ſanitatis macies, aut purgatio, aut medicamenta, aut organa. omnia namque hæc finis gratia ſunt: differunt tamen abinuicem, quia alia quidem ſunt opera, alia vero organa.

Quid finis. VLtimum modum cauſæ ponit id cuius gratia aliquid fit, per quod intelligitur cauſa finalis, vt deambulationis finis ſanitas: deambulatur enim propter ſanitaté. Oſtendit autem finem eſſe cauſam; quia dubium poterat eſſe, cum nondum ſit, vt cum ſumitur potio propter ſanitatem, quæ nondum eſt: & dicit, quod tunc exiſtimamur reddidiſſe cauſam, cum finem expreſſimus: eſt ergo finis, cuius gratia fit aliquid, cauſa.

Declarat autem quorum ſit finis cauſa, dicens, eorum omnium eſſe cauſam, quæ ſunt inter primum efficiens, & ipſum finem: vt à medico, qui eſt efficiens primus, vſque ad ſanitatem, media ſunt potiones, purgationes, euacuationes, dietæ, inſtrumenta ſcindendi venam, & alia huiuſmodi, quorum aliqua ſunt operationes, vt ſciſſio venę, purgatio, euacuatio, alia organa, & inſtrumenta, quibus tales operationes exercentur, & horum omnium ſanitas eſt finis: & idem dicendum in alijs: finis enim eſt cauſa omnium mediorum, quæ ſunt ad finem.

Cauſa

Tex. XXX.

CAuſæ igitur ferè tot modis dicuntur. Accidit autem, cum multipliciter dicantur cauſæ, & multas eiuſdem cauſas eſſe, non ſecundum accidens: vt ſtatuæ, & ars ſtatuaria, & æs, non ſecundum alterum quid, ſed quatenus eſt ſtatua: ſed non eodem modo: ſed hoc quidem vt materia, illud autem vt vnde eſt motus. Sunt autem quædam & adinuicem cauſæ: vt laborare cauſa eſt bonæ habitudinis, & hæc laborandi: ſed non eodem modo: ſed hoc quidem vt finis, illud autem vt principium motus. Amplius autem eadem cauſa contrariorum eſt. quod enim præſens cauſa huius eſt, hoc & abſens facimus aliquando cauſam contrarij: vt abſentiam gubernatoris nauis ſubuerſionis, cuius erat præſentia cauſa ſalutis.

Tria quæ inſunt cauſis. Primũ.

TRia, quæ cauſis his inſunt, ponit. Primũ eſt: eiuſdem effectus plures eſſe poſſunt cauſæ per ſe, non tamen vnius generis, ſed diuerſorum, vt ſtatuę vnius quatuor ſunt cauſæ, materia æs, forma ipſa figura, efficiẽs ſtatuarius, finis id propter quod ſtatua fit: idem euenit in rebus naturalibus.

Secũdũ.

Secundum quædam poſſunt ſibi inuicem eſſe cauſæ, ſed non in eodem genere cauſæ, vt ſanitas eſt finis deambulationis, & deambulatio eſt efficiens ſanitatis. Idem intellige de materia, & forma, vt dicit Auer. nam forma eſt cauſa materiæ, prout ipſam perficit; materia etiam eſt cauſa formæ, prout ipſam ſuſtentat, & recipit.

Tertiũ.

Tertium. eadem poteſt eſſe cauſa contrariorum per ſe, ſed vnius poſitiua, alterius priuatiua, ſicut nauta ſua præſentia eſt cauſa conſeruationis nauis, abſentia autem ſubmerſionis.

Nota primo.

Hoc exemplum intellige non in vniuerſum, ſed tunc dicitur cauſa ſubmerſionis, quando, ſi ipſe eſſet præſens, non ſubmergeretur nauis: tunc conſeruationis, cum, niſi eſſet præſens, non conſeruaretur: poteſt enim aliquando eſſe cauſa per accidens horum. Intellige etiam, quòd eſt cauſa in ſuo genere, non tamen totalis; nam etiam venti, & aquæ ſunt pariter cauſa illorum effectuum.

Nota ſecundo.

Poteſt aliud exemplum huius aſſignari: nempe Sol, qui ſua præſentia in noſtro hemiſphærio facit diem, ſua abſentia noctem, & vtrumque per ſe facit.

Tex. XXXI.

OMnes autem nunc dictæ cauſæ in quatuor cadunt modos manifeſtiſſimos. Elementa enim ſyllabarum, & materia factibilium, & ignis, & huiuſmodi corporum, & partes totius, & ſuppoſitiones concluſionis, vt id, ex quo, cauſæ ſunt. Harum autẽ aliæ quidem ſunt vt ſubiectum, ut partes: aliæ autem, ut quod quid erat eſſe, & totum, & compoſitio, & ſpecies. Semen autẽ, & medicus, & conſultor, & omnino ipſum faciens omnia ſunt unde principium mutationis, aut ſtatus, aut motus. Aliæ autem ut finis, & bonũ aliorum. id enim cuius gratia, optimum, et finis aliorum uult eſſe. differat autem nihil idem dicere bonum, uel apparens bonum.

Nota. Oẽs cauſæ reducũtur ad quatuor genera.

HVcuſque cauſarum uaria poſuit exempla, & alia etiam occurrunt præter illa, propter quæ forſan aliquis exiſtimaſſet, plura eſſe cauſarum genera. Hoc remouet Ariſtoteles docens, ad quatuor cauſarum genera prædictas omnes cauſas reduci, præſertim cum hucuſque nondũ declarauerit Ariſtoteles, quot ſint cauſæ, ſed tantum eas enumerauerit, vt dicit Auer. Ad materialẽ cauſam reducit omnia iſta, elementa ſyllabarũ reſpectu, materiam factibilium, ignem, & reliqua elementa mixtorum corporum, partes totius, præmiſſas concluſionis: in quibus triplicem indicat materiam, vt notant Themiſt. & Alex.

Materia alterationis, cõpoſitionis, & vtriuſque ſimul.

Eſt enim materia alterationis, materia cõpoſitionis, materia compoſitionis, & alterationis ſimul. materia alterationis eſt id, ex quo corrupto, aut alterato fit aliquid, vt ex pane ſanguis: compoſitionis eſt ea materia, quæ componit aliquid, nulla in ea mutatione exiſtente, ut literæ ſunt materia compoſitionis ſyllabæ. Compoſitionis, & alterationis ſimul eſt, cum multa cõponunt aliquid, ſed corrupta, aut alterata, vt elementa faciunt mixtum, & acetum, ac mel componũt oximel. Has materias indicant iſta exẽpla.

Materia cõpoſitionis varia.

Per elementa, & partes ſyllabarum, & totius, intelligitur materia compoſitionis, quia non eſt vnius ratio compoſitio in compoſitis,

tis,aliqua.n.ſolũ aggregatione componũt, vt cumulus,alia colligatione,vt manipulus, alia conglutinatione, alia ordinatione, & omnia intelliguntur ſub materia compoſitionis, ob id duobus exemplis explicantur. Vide 8.Meta.cap.1. per materiam factibiliũ intelligitur materia alterationis, & per præmiſſas cõcluſionis,per elemẽta vero materia compoſitionis, & alterationis ſimul.

Dubiũ primũ. Dubitabis,quæ materia ſit illa prima. I. ſecunda ſubſtãtialis, de qua locuti ſumus? *Solutio.* Them.vult eſſe alterationis ſolum reſpectu formæ,& bene dicit. Sed aduerte eſſe tres *Tria sũt materia alterationis genera.* materias alterationis:Prima eſt,quæ per alterationẽ aliquam in ſe facit aliquid,& talis eſt materia iſta prima, nã nõ generaſ quicquã ex ea,niſi amittat priuationem, & etiã alia ab ea expellatur forma:partim.n.dicebatur corruptibilis. Alia eſt, ex qua fit aliquid,ſed per corruptionẽ ſui, vti ex pane fit ſanguis,tamẽ forma panis deſtructa.Tertia eſt,ex qua fit aliquid, facta prius in ea aliqua mutatione,vt ex ære fit ſtatua, æs autẽ prius mutationem, nempe partium aliquã ſubtractionẽ.l. deciſionem ſuſcipit: omnes igitur hæ materię alterationis dicuntur,ſed non eodem modo.

Dubiũ ſecundũ. Vlterius dubitabis,quõ dicĩ materia id quod corrumpiĩ,vt patet de pane,& elemẽ *Solutio.* tis non.n.permanent. Dico,ꝙ manent quidẽ nõ tamẽ ẽm ſe tota,ſed ſecundũ ſui partem,puta materiam,& ẽm virtutes,ac proprietates aliquot, vt in mixto manẽt materiæ elemẽtorũ,& virtutes ipſorũ,puta qualitates:& hoc ſat ẽ, vt materia dici poſſint.

Dubiũ tertium. Vlterius dubitabis,quomodo hic partes *Solutio.* dicãtur materia, cũ ſuperius tex.28. dictæ ſint forma. Auer.vult illud de partibus definitionis eſſe intelligendũ, quæ forma ſunt, hoc vero de partibus integrantibus. S.Th. autem melius etiã de partibus definitionis vult hoc intelligi, & diſtinguit bene partes definitionis:ſi.n.ad ipſum definitum cõparentur,formæ locũ habent:ſi vero ad ipſam definitionẽ,cuius partes ſunt,rõnem habẽt materiæ, & tota definitio eſt, vt forma.

Dubiũ quartũ. Sed tunc quæres, quomodo definitio, quæ daĩ per materiã,& formam,poſſit hoc habere: non.n.partes definitionis erũt definiti forma.ſed vna tñ,Rñdet S.Th.ꝙ materia,& forma in cõi,vt ſunt de natura hominis,& cõpoſiti hẽt rõnẽ formæ reſpectu ipſius ſuppoſiti,quis vna reſpectu alterius partis ſit materia, vñ humanitatẽ dicimus formã hõis, & tñ humanitas dicit materiã, & formã.Sed hoc poſtea magis declarabitur.

Dubiũ quintũ. Vlterius dubitabis, quomodo præmiſſæ dicantur materia cõcluſionis.Rñdet S.Th. quia extremitates præmiſſarũ componunt concluſionẽ. Melius rñdet Simpl. ꝙ ſi totũ ſyllogiſmũ cõſideremus,tũc præmiſſæ sũt vt materia,cõcluſio vt forma,quia cõcluſio determinat,& perficit ſyllogiſmũ.Hoc etiã recipit Auer.dicens,præmiſſas eſſe vt potẽtiam, concluſionem vt actum.

Harum autem aliæ quidem ſunt vt ſubiectum,vt partes:aliæ autẽ vt quod quid erat eſſe, & totum, & compoſitio, & ſpecies.

Alex.& Philop.iſta verba legenda eſſe cenſent à principio textus, vt cũ dixiſſet quatuor eſſe modos cauſarũ, ſequatur, harũ quedã ſunt vt ſubiectũ,& materia. At Simpl.nõ recepit hoc,& magis ad literã dicit,ꝙ in exemplis propoſitis nõ ſolum materia,ſed etiã forma continebatur, vtputa ſyllaba,& elementa,totũ,partes, præmiſſæ, concluſio:ob id dicit,horũ enumeratorum quædã eſſe materiã, vt oẽs partes reſpectu totius,quædã eſſe quod quid,id eſt, formã.

Et nota, ꝙ formã triplici nomine explicat:dicit.n.totũ,compoſitionem,ſpeciem, *Nota. Forma triplex,* vt notet tres modos formarũ correſpondentes tribus materijs, vt notant The. & Alex. *Alterationis, et Compoſitionis,& vtriuſq; ſimul.* & Auer. eſt.n. forma alterationis, quæ eſt forma reſpectu alterius partis materiæ, & hæc dicĩ ſpecies. Eſt forma compoſitionis rñdens materiæ cõpoſitionis, vt forma domus eſt talis compoſitio,ſimiliter forma cumuli,forma manipuli,talis colligatio, & hæ formæ dicunĩ cõpoſitio. Eſt forma cõpoſitionis,& alterationis,vt forma oximelis,forma mixtorũ quæ. 8. Meta.dicĩ ab Ariſtotele mixtio, & hæc dicĩ totũ,quãuis totũ ſit vocabulum cõmune includens etiã compoſitionem,huic tamen modo appropriaĩ.

Semen autem,& medicus, & conſultor, & omnino ipſum faciens omnia ſunt vnde principium mutationis, aut ſtatus,aut motus.

Conſtituit modo cauſam efficientem, ad quam reducit ea omnia,vnde incipit motus,vt ſemen,Medicus, conſultor,& ipſum faciens omnia. Vbi nota, per ſemen intelligi cauſas inſtrumentales, per faciens omnia,intelligi efficientes principales. Plato enim ſeparabat nouũ genus cauſæ inſtrumentalis.Ariſtoteles verò ad efficientẽ cauſam reducit,& inſtrumentalẽ, & principalem, ſicut cauſam exemplarẽ etiã reduxit ad ipſam formalẽ: vnde in numero cauſarũ quantum ad rem cum Platone conuenit.

Aliæ autem ut finis, & bonũ aliorum. id enim cuius gratia, optimum, et finis aliorum vult eſſe. differat autem nihil idem dicere bonum, vel apparens bonum.

QVartum genus cauſæ ponit, nempè finem, cuius gratia aliquid fit, & eſt bonum aliorum, quæ ad ipſum ordinantur, quia id, quod mouet ad operandũ, & eſt finis, ſemper habet rationẽ boni, quamuis non ſemper veri, ſed aliquando apparentis, præſertim in animalibus, & homine, quæ mouẽtur ad operandum ſemper propter bonũ, ſed illud bonũ nõ ſemper verũ eſt, vt patet: nã in naturali appetitu finis ſemper bonũ verũ eſt: in animali, & rationali non ſemper, hoc dicit bene Albertus hic: vtrobique tamẽ finis bonũ quid eſt, vt finis eſt. Ex his concludit quatuor eſſe cauſarum genera, ad quæ omnes cauſæ reducuntur.

Tex. XXXII.

CAuſæ igitur tales, & tot ſunt ſpecie. Modi autem cauſarum numero quidem ſunt multi, in capita vero contracti & hi pauciores. dicuntur. n. cauſæ multipliciter. & ipſarum, quæ ſimilium ſpecierum ſunt, prior ac poſterior alia, alia, vt ſanitate medicus, & artifex, & ipſo diapaſon duplum, & numerus, & ſemper quæ continent ad ſingulares.

Varia differentia cauſarum. VNamquãq; cauſam, l. genus cauſæ in plures diuidit differẽtias, quæ quãuis ſint numero multæ, tamẽ redactæ ad ſummã, & ad cõmunia mẽbra, ſunt pauciores. *Prima diuiſio cauſarũ* Dupliciter igitur vnumquodque genus cauſæ diuiditur: Primò, quædã eſt cauſa prior, id eſt, vniuerſalior: quędam poſterior, & particularior, vt ſi in efficienti dicas, Medicus ſanat, eſt cauſa poſterior, itẽ artifex ſanat, eſt vniuerſalior, & prior adhuc agens ſanat, vniuerſalior. Denique ſuperiora cauſarum cuiuſque generis dicuntur etiam cauſæ in illo genere priores, quod ſupra dictũ eſt, & horum genera. Similiter ex parte formæ, vt diapaſon forma eſt, & proportio, & numerus: in fine ſimiliter, ſtudeo propter ſcientiam, & ſcientia eſt habitus, & bonum, etiã ſtudeo propter habitum, & propter bonũ. Item fit ſtatua ex ære, ex metallo, ex corpore: hæ ſuperiores cauſæ dicuntur priores, particulares. poſteriores in quolibet genere

Tex. XXXIII.

AMplius autem vt accidens, & horum genera: vt ſtatuæ aliter Polycletus, & aliter ſtatuarius: quoniam accidit ſtatuario Polycletum eſſe. & continentes etiam accidens: vt ſi homo cauſa ſit ſtatuæ, aut omnino animal. ſunt autem accidentium alia alijs remotius, & propinquius: vt ſi albus, & muſicus cauſa dicantur ſtatuæ.

SEcunda diuiſio eſt. Cauſarum quædam per ſe, quædam per accidens. Per ſe, quę ad effectum, vt tales ſunt, concurrunt: vt ſtatuarius cauſa eſt per ſe ſtatuæ, quia, vt talis eſt, cauſa eſt ſtatuæ: per accidẽs, eſt id quod coniunctum eſt cum cauſa per ſe, licet ſecũdum ſe non operetur, vt Polycletus eſt per accidens cauſa ſtatuæ, quia accidit, quòd Polycletus ſit ſtatuarius. *Secũda diuiſio cauſarũ*

Et nota, ꝙ iſta cauſa per accidens aut eſt ipſum ſubiectum cauſæ per ſe, vt Polycletus, aut id quod in eodem ſubiecto eſt cum cauſa per ſe, vt ſi Polycletus eſt albus, & Muſicus, dummodo ſtatuarius: tunc albus eſt cauſa ſtatuæ, & Muſicus cauſa ſtatuæ, per accidens tamen, quamuis inter has per accidens magis accedat Muſicus ad cauſam per ſe, quia Muſica eſt in eodem ſubiecto, in quo eſt ars ſtatuaria, quæ eſt cauſa per ſe, puta in anima: albedo enim eſt in corpore. Eſt igitur cauſa per ſe, & per accidens, & inter has quædam vniuerſalis, quędam particularis, vt per accidens particularis eſt Polycletus, vniuerſalis homo, vniuerſalior animal, viuens. ſimiliter Muſicus habituatus, qualis: idem in cauſis per ſe, vt ſtatuarius, artifex, ſciens. Hoc idem intellige in omni alio genere cauſæ, & habebis magnum cauſarum numerum. *Nota.*

Tex. XXXIIII.

PRæter omnes autem, & propriè dictas, & ſecundum accidens, aliæ quidem vt potentes dicuntur, aliæ vero vt operantes: veluti ædificandæ domus ædificator, aut ædificans ædificator.

TErtia diuiſio eſt: Quædam ſunt cauſæ in potentia, quædam in actu. dicũtur cauſæ in actu operantes, dicuntur in potentia, quæ poſſunt operari, quamuis actu non operentur, vt ædificans cauſa operans, *Tertia diuiſio.*

rans, ædificator cauſa in potentia. Hoc intellige in quocunque genere, & in quacuuque cauſa prædicta, tam per ſe, quàm per accidens, vniuerſali, quàm particulari, vt facile eſt ad exempla reducere.

Tex. XXXV.

PErinde autem dicetur & in ijs, quorum cauſæ ſunt ipſæ cauſæ, atque in ijs, quæ dicta ſunt. vt huius ſtatuæ, aut ſtatuæ, aut etiã omnino imaginis, & æris huius, aut æris, aut omnino materiæ, et in accidẽtibus ſimiliter.

Nota effectus ipſi eaſdem differẽtias habent.

HAs tres diſtinctiones ex parte effectuũ poſſe aſſignari docet: eſt enim effectus ſingularis, & vniuerſalis: vt hic ſtatuarius facit hanc ſtatuam, & ſtatuam, & imaginem: ſimiliter per ſe, & per accidens vt qui facit ſtatuam, ſi accidat, quòd ſit alba, magna, calida, facit hęc per accidens. Idem in alijs differentijs intellige, & diligens auditor philoſophiæ oẽs hos modos ordine, & exemplo conabitur diſtinguere, quod vt eſt facillimũ, ita eſt vtiliſſimũ pro multis, quæ in ſcientijs, & extra ſcientias occurrũt.

Tex. XXXVI.

AMplius autem connexæ & hæ, & illæ dicentur: vt non Polycletus, neque ſtatuarius, ſed Polycletus ſtatuarius. Attamen omnes hæ ſunt multitudine quidem ſex: dictæ autem dupliciter. aut enim vt ſingulare, aut vt genus, aut vt quod ſecundũ accidens, aut vt accidentis genus, aut vt connexæ hæ, aut vt ſimpliciter dictæ: omnes autem, aut actu exiſtentes, aut ſecundum potentiam.

Quarta diuiſio.

QVarta diuiſio eſt. Cauſarum quædã ſunt ſimplices, quales ſunt per accidens, & per ſe, ſingulæ ſecũdum ſe ſumptæ. Connexæ, quales coniunctæ ex per ſe, & per accidens, vt Polycletus ſtatuarius eſt cauſa ſtatuæ. Has omnes cauſas ad duodecim modos reducit: ſunt enim hæ diuiſiones tres, quæ faciunt ſex modos cauſarum, nempe vniuerſalis, particularis, per ſe, per accidens, cõnexa, ſimplex. Quælibet autem ex his diuiditur in cauſam potentia, & cauſam actu. Fient itaque duodecim, nempe vniuerſalis actu, vniuerſalis potentia, particularis actu, particularis potentia, per ſe actu, per ſe potentia, per accidens actu, per accidens potentia, ſimplex actu, ſimplex potentia, connexa actu, connexa potentia, & hoc in quolibet genere cauſæ. Vide magnam multitudinem cauſarũ breuiſſimis verbis expreſſam.

Tex. XXXVII.

DIfferunt autem tantum, quòd actu quidem exiſtentes, & ſingulares, & ea, quorum ſunt cauſæ, ſimul ſunt, & non ſunt. vt hic medẽs cum hoc, qui ſanatur: & hic ædificator cum hoc, quod ædificatur. quæ autem ſunt ſecundum potentiam, non ſemper, corrumpitur enim, non ſimul domus, & ædificator.

DIſcrimen vnũ aſſignat inter has cauſas actu, & potentia, ꝙ cauſæ actu, & ſingulares ſimul ſunt cũ effectu, vt ſi hic ignis comburit, hoc comburitur; ſi hic ædificat, hoc ædificatur: & hoc etiam intellige in vniuerſalibus, vt bene dixit Themi. quidquid alij dicant, vt ſi ædificans eſt, ædificium fit. At cauſæ in potentia non ſunt ſimul cum effectu: non enim ædificator, & domus ſimul ſunt: poteſt enim vnum abſque altero eſſe.

Et nota cũ Simpl. quòd effectum vocat id, non quod poteſt eſſe, ſed quod eſt iam factum, atque extra operationem agentis conſiſtit, & ſic tolletur contradictio. Poſtea enim dicet, quòd cauſa in potentia eſt cum effectu in potentia: tunc enim ſumitur pro eo, qui poteſt eſſe, & tunc ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt, & e contra. *Nota.*

Tex. XXXVIII.

OPortet autem ſemper cauſam vniuſcuiuſque ſummam quærere, vt & in alijs. vt homo ædificat, quoniam ædificator eſt: ædificator autem eſt ſecundum ædificandi artem. hæc igitur prior cauſa eſt: & ſic in omnibus.

Tria theoremata cauſarũ Primũ. Nota.

TRia theoremata ponit circa cauſas prædictas. Primum, vt effectus propoſiti ſemper quæramus cauſam ſummam.

Cauſa autem ſumma, vt notat Themiſ. debet habere tria. Primò, vt ſit per ſe: nam

 effectus

effectus propoſiti non eſt reddenda cauſa per accidens. Secundò, vt ſit propria, non vniuerſalis: non enim dices, Medicus ſanat, quia agens, aut quia artifex. Tertiò, vt ſit immediata, id eſt, vt non habeat vllam ſupra ſe propriam, ſed ipſa ſit aliarum cauſa: vt ſi dicas, Sanat, quia Medicus: eſt medicus, quia artē Medicinæ tenet. hæc eſt ſumma cauſa, & huiuſmodi cauſæ in quocunq; cauſæ genere quærendæ ſunt à Philoſopho: reliquæ enim ſcientiam non faciunt perfectam.

Alterum theorema eſt. Effectus communis cauſa eſt danda communis, & particularis cauſa eſt reddenda particularis: vt ſtatuarius eſt cauſa ſtatuæ, hic ſtatuarius huius ſtatuæ, & artifex artificij.

Tertiũ Tertium theorema eſt. Cauſæ in actu ad effectum in actu, & cauſæ in potentia ad effectus poſſibilitatem eſt referenda: vt ſi domificās eſt, domus fit, & ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt. Hæc de cauſis. At oportet, multa ex his examinare: Cauſarũ enim cognitio omni artifici, præſertim naturali, vtiliſſima, & neceſſaria eſt.

An tantum ſint quatuor genera cauſarum. Quæſt. VII.

Argumẽta in oppoſita.

QVia in primo libro de materia, & forma diximus ſatis, nunc de efficienti, & fine in particulari diſſerere oportet, ſi prius tamen in communi aliqua circa ſingulas cauſas tractemus. Eſt igitur primum argumentum contra numerum cauſarum præfixum ab Ariſtotele.

Primũ argũ. Calor ignis, ſerra artificis, & ſimilia cauſæ ſunt, tamen non videntur eſſe alicuius generis ex his: ergo non eſt numerus ſufficiens. Probatur minor: nam maxime eſſent cauſæ efficientes: hoc autem eſſe nõ poteſt: nam efficiens eſt, vnde primo incipit motus: ſed motus non à calore, ſed ab igne, non ab aſcia. l. ſerra, ſed ab artifice incipit: non igitur ſunt efficientes cauſæ.

Et vlterius: imago ad cuius ſimilitudinẽ artifex facit imaginem aliam, cauſa eſt, nec videtur vlla ex his, cum non ſit efficiens: nõ enim illa operatur: nec formalis, cum non det eſſe artifici, ſicut albedo dat eſſe albo: nec vlla ex alijs: non ergo ſunt quatuor ſolum genera cauſarum.

Secundũ Secundò. Materia nullius eſt actiuitatis, nihilq; agit: non ergo eſt inter cauſas annumeranda: cauſa. n. videtur aliquid agere.

Tertiũ. Tertiò. Forma nullum eſſe dat, ergo non eſt cauſa: probatur antecedens, quia nõ dat eſſe compoſito; accipit enim ab eo eſſe, cũ ad ipſius productionem forma ſit: nec dat eſſe materiæ, cum prior ſit materia, & ex ipſa fiat quodammodo forma.

Quartũ. Quartò. Sol, Deus, Angeli videntur cauſæ, & non ſicut ignis, homo, leo, quia hæc producunt ſibi ſimilia, non autem illa: ergo eſt nouum aliud genus cauſæ ponendum.

Quintũ. Quintò. Finis non eſt cauſa poſteriorũ ſe: quia ipſe eſt vltimum non habens poſterius: nec eſt cauſa priorum ſe, cum nihil ſit cauſa eorum, quæ ante ipſum habent eſſe: non ergo finis eſt cauſa.

Primũ fundamentũ. Sit primum fundamentum. Quid cauſa ſit, Ariſtoteles nõ docuit, contentus definitionibus ſingulorũ generũ: ſic. n. facit in his cõibus, præſertim cum in ipſis analogia quædã eſt, & definitur à Proculo libro de cauſis. Cauſa eſt, ad cuius eſſe ſequitᷣ aliud.

Cauſa definitio ſecundũ Proculũ Vbi nota, ꝙ Sequitᷣ, nõ dicit conſecutionẽ logicã antecedẽtis, & conſequentis, ſed proceſſum, & emanationẽ realẽ, vt ſit id cauſa, qđ influit, & à quo aliud emanat. Aduerte ẽt, ꝙ dicitᷣ, aliud, vt intelligas, effectũ hẽre aliud eſſe ab ipſa cauſa, & aliã entitatẽ: & dicitᷣ ẽt, ad cuius eſſe, vt denotetᷣ, cauſam eã eſſe, qđ ſuo eſſe, & virtute ꝓpria habet hoc, vt ex ipſa aliquo modo emanet aliud.

Nota opiniones circa numerum cauſarũ. At circa cauſarũ numerũ variæ fuerunt ſentẽtiæ, nã Antiqui ante Ariſtotelẽ, & Platonẽ nõ cognouerũt niſi materiã, de forma ſubſtantiali nil dixerunt: finẽ, & efficientẽ abſtulerunt, dicentes nil de nouo generari. Aliqui parũ de efficienti cognouerunt, nam Anaxagoras mentẽ, Empedocles litem, & amicitiã poſuit: ſed non poſuerũt hæc ſemper efficere, ſed à principio, cũ ſeparatũ fuit chaos: Plato verò ſex cauſas poſuit naturales, præter quatuor. n. ab Ariſtotele recitatas addidit exemplarem, & inſtrumentalẽ.

Nota, quo poſuerit Ariſtoteles cauſam exẽplarem. Ariſtoteles verò tantum quatuor cauſas recipit in generatione rerũ naturaliũ. Dico in generatione rerum naturaliũ, nã in artificialibus non negat exemplarem eſſe cauſam; ſed hoc diſcrimen conſtituit inter naturalia, & artificialia, ꝙ quæ ſecundum artem agunt, vltra habitum artis ſibi proponunt aliquod idolum, & imaginem, cuius imitatione operentur: at naturalia non habent præter ſuas particulares formas aliquod aliud exemplar. Plato. n. conſtituebat Ideã omnium exemplarem cauſam: & hoc bene notauit Philop. in præſenti: non ergo reijcit abſolute Ariſto. exemplares cauſas, ſed à generatione naturalium, formas autẽ ipſas particulares exemplaria vocat.

Dicet,

Dubium de cauſa exẽplari Dices, cum ignis producit ignem, vtrã forma exemplar dicitur, ignis producti, an ignis producentis? Simpl. vult, formã ignis *Solutio.* producti eſſe exemplar: quia ipſa eſt, quam agens producere intendit, ac ſibi aſſimilari. Alex. & Philop. formas producentes magis dici exemplares docent: quia agentia ad ipſarũ ſimilitudinẽ producunt effectus: exẽplar autem antecedit id, cuius eſt exẽplar.

Nec intelligas, quòd ipſa agentia cognoſcant ſuas formas, & cognoſcendo eas operentur: non enim cognitione hoc fit, ſed naturaliter in forma ſibi ſimilantur effectus: ob id tales formæ exemplaria dicuntur.

Cauſam autem inſtrumentalem noluit Ariſtoteles diſtinguere ab aliis, cũ nõ proprio motu, ſed vt ab alio regitur, operetur.

Cauſæ quatuor ſecundũ Ariſt. Sunt igitur, ſecundum Ariſtotelem, cauſæ quatuor ad generationem naturalem cõuenientes: id, ex quo fit aliquid, hoc eſt materia: id per quod fit aliquid, id eſt, forma. id à quo fit, id eſt efficiens: id propter quod fit, idque eſt finis.

Secundũ fundamentũ. Nota de ordine cauſarũ inter ſe. Sit ſecundum fundamentum, de ordine harum quatuor cauſarum. Notat Albertus tract. 2. cap. 5. & bene, quadrupliciter poſſe has cauſas conſiderari, nempe aut ſecundũ effectũ, aut ſecundũ intentionẽ, aut ſecundũ eſſe, aut ſecundum rationẽ agendi. *Primo.* Primo, ſi ſecundum effectũ ipſum conſiderentur, prima omniũ eſt materia, quæ eſt quidẽ de ſubſtantia ipſius, & in qua recipitur motus, quo fit effectus: ſecundũ locũ tenet forma: hæc .n. etiam eſt ipſius pars effectus, & terminat materiæ motum: tertium locũ obtinet efficiẽs, eſt enim extra effectus ſubſtantiam, tamen eſt principium motus, quo fit effectus: vltimum locum finis habet, qui motus eſt extremum vltimum.

Secũdò. At ſi ſecundo cauſæ conſiderentur quoad motionem, & intentionem operandi, tunc fit prępoſterus ordo, primum locũ obtinet finis: hic enim ante omnia mouet efficientem ad operandũ: ſecundum locũ obtinet efficiẽs cauſa, quæ à fine mouetur: tertium forma, nam ſecundum hanc materia mouetur, & perficitur vltimũ materia, quæ perficitur. Ex his duobus ordinibus priorẽ obſeruauit Ariſtoteles in textu; cõſiderauit enim cauſas ex parte effectus.

Tertiò. At ſi tertiò, ſecundũ eſſe conſiderentur, tũc prima eſt efficiens cauſa, hæc enim eſt, quæ antecedit, & materiã diſponit, & aptã facit formę: ſecundũ locum habet materia: tertium forma, quæ ex potentia materiæ habet eſſe: vltimum finis, qui quantum ad exequutionem vltimo habet eſſe.

Tandem quartò, ſi ratio agendi conſideretur, prima cauſa eſt forma: ipſa enim eſt, ſecundum quam actio eſt: ſecunda eſt efficiens, quæ per formam operatur: tertia finis, qui cum forma in ſpecie conuenit. vltima eſt materia, quę nihil agit, ſed ſolum recipit. Vide igitur, quomodo non idem ſit cauſarum ordo. *Quartò.*

Tertium fundamẽtum. De cauſa materiali. Sit tertium fundamentum de materia, hic nõ igitur de materia, in qua eſt ſermo, quale eſt ſubiectum reſpectu accidentium: nec de materia, circa quam, quale id, erga quod ſciẽtia verſat: ſed de materia, ex qua fit aliquod totũ ſiue naturale, ſiue artificiale: materia autẽ dicitur cauſa, nõ quia quicquam agat, modus enim cauſandi ipſius nõ eſt quicquam agere, ſed id, ex quo agẽs aliquid agit: Vnde eſſe materialẽ cauſam, eſt concurrere, tanquam id, ex cuius potentia paſſiua aliquid fit, aliquid producitur.

Diuiſio materiæ. Hæc materia poteſt diuidi iuxta tota ipſa, & compoſita, quæ fiunt ex ea, vt quędam dicatur ſubſtantialis, ex qua totum fit ſubſtantiale, & per ſe: quædam accidentalis, ex qua totum aliquod per accidens fit. Subſtãtialis materia multiplex eſt, quædam ſimplex, quædam compoſita. Simplex eſt, quæ non recipit formã, quia præceſſerit ipſa materia ſub diuerſis ſpecie formis, ſicut materia elementi, puta ignis, aquæ, terræ, aeris; horum enim materiæ primæ immediatè reſpiciunt formas eorum. Materia compoſita eſt, quæ eſt congregata ex diuerſis materijs diuerſarum ſpecierum, vt materia mixtorum, hæc enim eſt congregata ex materijs elementorum, non quod maneant diuerſæ materiæ, ſed fit vna ex illis pluribus: vnde ex ſimplici materia non fit lapis, plantæ, aut aliud mixtum.

Hæc materia compoſita eſt triplex: Quædam cõgregata ſolum ex diuerſis materijs ſimplicium corporum, puta elementorum, vt lapis, ferrum, argentum, quæ ex elementis immediatè conficiuntur. Quædam vero eſt congregata ex diuerſis materiis etiam aliorum mixtorũ, vt tiriaca, pharmaca, electuaria, quæ ex diuerſorum mixtorum materijs in vnam conuenientibus cõficiuntur: tertia materia plantarum, & animalium, quæ petit etiam compoſitionem organorum, & inſtrumentorum ad ſuas operationes obeundas.

Ex quibus ſequitur, quòd materia prima nõ habet ordinẽ immediatũ ad omnes formas: aliter .n. ex quolibet fieret quodlibet; ſed primò ad elementorũ formas, poſtea ad mixtorũ, & aliorum formas ordinatur, hoc

autem eſt propter diſpoſitiones varias, quas diuerſæ formæ in materia petunt, quas materia vna non habet, niſi ex diuerſis rebus ſit congregata.

Diuiſio materiæ accidentalis. Vt autem ad materiam accidentalem accedamus, Quædam eſt ſimplex, quæ eſt vnius ſpeciei, vt ex auro annulus, ex ligno ſtatua: & non multæ materiæ ad compoſitum conueniunt. Quædam eſt compoſita, cum plures materiæ conueniunt ad componendum aliquid, ſiue per aggregationem, vt in cumulo, ſiue per colligationem, vt in manipulo, ſiue per affixionem, vt in archa, quæ clauo partes habet affixas, ſiue per conglutinationem, vt in libro, ſiue per aliquam alterationem, vt in luto, ſiue per aliquam partium ordinationem, vt in dictione literæ cōueniunt, ſiue per partiū ordinationem & ſitū, vt in domo. Omnes hæ materię compoſitę dicuntur, ſed accidētales: quia huiuſmodi tota ſunt per accidēs.

Quartū fundamentum de cauſa formali. Sit quartum fundamentum de cauſa formali. Forma nō aliud eſt, quàm id, qđ ſubiectum, aut materiam determinat ad aliquod eſſe, ſiue ſubſtantiale, ſiue accidentale, vt ſuperius diximus: vnde modus cauſandi formæ iſte eſt, ſe ipſa aliquid determinare, & determinando componere totum aliquod. Forma enim duo habet, & compoſitum facere determinando materiam, & reſpectu huius dicitur cauſa formalis: & ſimilem aliquando formam producere, & reſpectu huius eſt efficiens cauſa.

Diuiſiones formarum. Prima Hęc forma diuidi primò poteſt in ſubſtātialem, & in accidentalem ſecundum naturam, & accidentalem ſecundum artē: voco accidentalem ſecundum naturā omnia accidentia, quæ ab arte ſola non proueniunt: & eſt diuiſio hæc notanda.

Secunda Secūda diuiſio eſt in formā partis, & formā totius. Forma partis eſt cuiuſlibet cōpoſiti altera pars, quę alterā determinat, vt anima reſpectu corporis, & forma reſpectu materiæ, & accidēs reſpectu ſubiecti. Forma totius eſt natura rei reſpectu ſuppoſiti habentis naturam: vt natura humana reſpectu ſuppoſitorū: & tales formæ ſignificātur per nomina abſtracta, vt humanitas, animalitas.

Nota. Et aduerte, quòd etiam huiuſmodi formæ potius inueniuntur in totis per accidens, vt albedinitas reſpectu albi, & vt ita loquar, ſtatuitas reſpectu ſtatuæ. Differunt autē hæ formæ totius à formis partis: nam formæ partis dicunt vnam rei partem, vt anima vnam partem hominis, albedo vnā partē albi, figura vnam partem ſtatuæ. At formæ totius dicunt integrā naturā rei, quæ locum habet formæ reſpectu habentis naturā, vt humanitas dicit naturam conſtantem ex anima & corpore, reſpectu ſuppoſiti habentis naturam, & ſic in alijs totis.

Tertia. Tertia eſt ſubdiuiſio formæ partis accidentalis: quædam ſunt ſimplices, quædam compoſitæ: & per accidentales intelligo & quæ ſunt ſecundum naturam, & quæ ſecundum artem. Simplices, quæ partes habent eiuſdem rationis, vt albedo, nigredo, color. Compoſitæ, quæ partes habent diuerſæ rationis, vt figura domus, figura ſtatuæ, effigies viuentium, & animalium.

Quarta Quarta eſt ſubdiuiſio formæ partis ſubſtātialis. Diuiditur.n. in ſex gradus ſic: quædam formæ ſunt, quæ immediatū ordinem habent ad materiā primā, quales formæ elementorum, quæ ſunt infimæ omniū: quædā quæ conſequuntur formas elementorū, vt mixta imperfecta, lapides, niues, & ſimilia: quædam quæ conſequuntur mixta alia, vt formæ pharmacorum, & ſimilium: quædā formæ viuentium, vt plantarum, & hæ excedunt præcedentes, quòd ſunt actiua principia motus: quædam ſunt adhuc ſuperiores, quæ cognitionem faciunt, quales formæ animalium.

Nota. In ſupremo gradu eſt forma rationalis, quæ eſt quidē corporis forma, vt reliquæ, tamen ſimul cū corpore non habet ſuā operationem propriam, nempe intelligere: operationes enim aliarum omnium formarum non ſunt in ipſis tantum, ſed in compoſitis: at intelligere in ſola eſt anima, & inde prouenit ei immortalitas. quod enim extra materiam operari poteſt, eſt immortale. dixi autem operationem propriam, nam communes, puta ſētire, vegetare, mouere ſimul habet cum corpore, vt patet de ſomno, & vigilia, cap. 2.

Quintū fūdamētum de efficiēti, & fine. Duplex motus, Intētionis, & Executionis. Sit quintum fundamentum de efficienti. Eſt enim efficientes id, à quo eſt principium primum motus: vbi aduerte, eſſe motum intentionis, & executionis. motus intentionis eſt, ſecundum quem aliquid ab aliquo ſecundum appetitum aut voluntatem mouetur ad aliquid faciendum, & iſtius motus principium à fine eſt: motus verò executionis eſt ille, ſecundum quem agimus.l. facimus aliquid: ille enim alius eſt motio paſſiua appetitus, & voluntatis à fine, vt dicemus poſteà: & quantum ad motum hunc executionis efficiēs eſt, quod primum excitare incipit hunc motum.

Diuiſiones efficientis. Et quamuis multipliciter diuidi poſſet efficiens, tamen ſufficiet aliquot principales attingere diuiſiones. Prima eſt. Efficientium

tiũ cauſarũ, vna eſt vniuerſalis, altera particularis: vniuerſalis eſt, quæ plures effectus ſpecie differẽtes producit, ſicut ſol, cœli, intelligentiæ cœlorũ motrices, glorioſus De⁹. Particularis eſt, quæ vnius ſpeciei effectum principalẽ producit, vt ignis ignẽ, homo hõnẽ. Vniuerſalis cauſa dicitũ æquiuoca, quia effectus ſibi diſſimiles producit: Sol enim nõ producit Soles, nec cœli cœlos. Cauſa particularis vniuoca dicitur, quia frequentius effectus ſimiles ſibi in ſpecie producit.

Itẽ particulares cauſæ dicuntur ſecũdæ, vniuerſales primæ, & inter vniuerſaliſſima glorioſus Deus prima abſolutè dicitur. Itẽ effectus cauſarũ particulariũ dependent ab eis quantum ad fieri, tamen poſtquam facti ſunt, non amplius dependent in eſſe, cum ſunt eiuſdem ſpeciei cum cauſis: at reſpectu vniuerſalium depẽdent in eſſe, & conſeruari: motus enim ſolis, & calor conſeruant corruptibilia, ne poſtquam facta ſunt, pereant, & multò magis omnia in vniuerſum ab omnipotentis Dei manu ſemper dependent, quæ ſi ceſſaret tantum ab iſta conſeruatione, omnia in nihilum redigerentur citius, quam lumen perit extincta lucerna.

Secunda Nota. Cauſæ alias eſſentialiter, alias accidentaliter ſubordinatæ. Secunda diuiſio eſt cauſarum plurium.

Quædam ſunt accidentaliter ſubordinatæ, quædã verò eſſentialiter: illæ dicuntur accidentaliter ſubordinatæ, quarũ vna abſq; altera poteſt operari, vt pater, & filius ſunt accidentaliter ſubordinatæ: nã licet filius à patre dependeat, tñ mortuo patre, etiã põt per ſe generare. Illæ verò dicũtur eſſentialiter ſubordinatæ, quarũ neutra abſq; altera operari valet, vt cauſæ particulares cum vniuerſalibus: non .n. particulares ſuos valent effectus producere ſine vniuerſalibus, nec è contra; leo enim ſine ſole, nec ſol ſine leone producit leonem: & glorioſus Deus, licet per ſe omnia ſolus facere poſſit, tamen dũ naturaliter, & nõ miraculosè operatur, vult concurrere cum his particularibus cauſis ad producendos ſuos particulares effectus, nec eis deficit.

Tertia. Cauſa Mediata & Immediata. Tertia diſtinctio eſt. Quædam eſt cauſa mediata: quædam immediata. Mediata eſt, quæ non ſua virtute proximè attingit effectum, ſed media alia cauſa, vt Medicus eſt cauſa ſanitatis mediata: nõ enim ſeipſo, ſed per medicamenta ſanitatẽ attingit. Immediata verò eſt, quæ ſe ipſa attingit, vt ignis immediata eſt cauſa calefaciendi lignum.

Quarta Cauſa, totalis, et partialis. Quarta diuiſio: quædam eſt totalis, quædam partialis: Totalis eſt illa, quæ in ſuo genere, & modo poteſt per ſe producere effectum, vt ignis eſt cauſa totalis producendi ignem, quia non indiget alio efficienti particulari ad producendũ ignẽ: vnde licèt indigeat materia, & forma, & cauſis vniuerſalibus ad producendũ ignem, adhuc dicitur cauſa totalis: quia illæ cauſæ non ſunt eiuſdem generis, & modi. ſimiliter etiam ſi duo ignes concurrerent, quando vterque per ſe ſufficeret producere effectum, adhuc eſſent cauſæ totales.

Cauſa partialis eſt ea, quæ per ſe non poteſt effectum producere, niſi conueniat alia cauſa eiuſdẽ rationis ſimul, vt duo homines ad portandum pondus, quod neuter per ſe portare ſufficeret.

Quinta. Cauſa principalis, & inſtrumentalis. Quinta diuiſio. Quædã eſt cauſa principalis, quædã inſtrumẽtalis. Principalis eſt, q̃ motu proprio, & virtute operatur, vt ignis, leo, homo. Inſtrumẽtalis eſt, q̃ mota ab alio, & alterius virtute operatur, vt calor, ignis.

Sexta. Inſtrumentorum, alterũ coniũctũ alterum ſeparatũ. Vltima ſubdiuiſio eſt. Inſtrumentorum, quoddam eſt coniunctum, quoddam ſeparatum. Coniunctum eſt, quod operari nõ poteſt, niſi actu moueatur à cauſa principali, vt calamus ad ſcribẽdum, calor, qui eſt in igne, ad calefaciendũ. Separatum eſt, quod quamuis alterius operetur virtute, tñ põt abſque illius præſentia operari, vt virtus ſeminis productiua, & calor in aqua ab igne productus, qui etiam ab igne ſeparatus calefacit, & huiuſmodi alia. Poſſent aliæ diuiſiones fieri, ſed hæ ſufficiant.

Concluſio quæſtionis. His ſuppoſitis fundamentis, ad quæſtionem patet ſolutio, ad generationem rerum naturalium ſufficere cauſas hãs quatuor, vt dictum eſt, nam ideæ non ſunt, & inſtrumẽta ad efficiens reducuntur.

Ad primum. Ad argumẽta ſolutio eſt facilis. Ad primũ dicitur, ꝙ calor, & inſtrumenta, cum nõ niſi virtute aliorũ operentũ, nõ ſunt diſtinctæ cauſæ ab ipſis quorũ inſtrumẽta ſunt, pſertim de cõiunctis: vnde ego dicor ſcribere, nõ calamus, q̃uis calamo ſcribã: & ignis calefacere, quãuis per calorẽ: inſtrumenta autem ſeparata inter efficientes poſſunt computari.

Ad illud antẽ de idolo admittimus quidem in arte, ſed in naturalibus non eſt ab ipſa forma agentis diſtinctum.

Ad ſecundum, & tertium. Ad ſecundum, & tertium ſolutio eſt eadem: concedimus materiam non agere, non tñ omnis cauſa agit, ſed modus cauſandi materiæ eſt paſſiuè concurrere ad rei productionẽ: ita ſimiliter forma in genere cauſæ formalis non agit efficienter, ſed materiam determinat, & quamuis illud eſſe à materia recipiat, adhuc tamen ei dat eſſe: nam ipſa producta materiam perficit, & ens abſolutum, ac completum conſtituit.

Ad quartum. Ad quartum dicitur, quod ſat fuit cauſam efficientem attigiſſe, quę vniuerſalem & particularem tanquam ſpecies complectitur: Ariſt. autem genera earum dicit eſſe quatuor, non ſpecies.

Ad quintum. Ad quintum ſolutio patet, finis eſt primum omnium intentione, licet in executione ſit vltimum, de hoc tamen magis poſt dicemus; & hoc ſufficiat in communi de his cauſis.

An cauſæ particulares aliquid efficiant. Quæſt. VIII.

Senſus quæſtionis. QVæſtionis ſenſus ſatis eſt notus: petitur enim, an iſtæ cauſæ particulares, puta ignis, homo, leo, & ſimiles habeant virtutem in ſe, qua poſſint producere ſibi ſimiles ſubſtantias, an verò nō ſic, ſed quod effectus à talibus prouenientes cauſis ſint facti ab alia ſuperiori cauſa, non autem ab ipſis: in qua difficultate multæ ſunt ſententiæ.

Prima ſentētia. Arab, quorumdam, & Gabriel. Fuit enim ſententia quorundam Arabū, quorum meminit Auer. 9. Metaphy Com. 7. & diſpu. 3. c. 18. qui dicebant cauſas has inferiores nihil operari, ſed Deum ſolū ad ipſarum præſentiam effectus facere: vnde ſolus Deus ad præſentiam ignis comburit, ad præſentiā cuiuſque alterius agentis operatur: ipſæ particulares cauſæ ſolum ſe habent vt ſigna actionis diuinæ.

Primū fundamentū. Hoc recepit inter Theologos Gabr. 4. ſent. diſt. j. q. j. contra quam ſententiam diſputat S. Thom. 2. contra gen. c. 69. & qq. de potentia. q. 3. art. 7. & j. p. q. 105. artic. 5. fundamenta Gabri. ſunt duo: alterum eſt. Fruſtra fiunt per plura, quæ poſſunt fieri per pauciora: ſed poteſt Deus ſe ſolo operari cū ctis: ergo fruſtra ponitur cooperatio cauſarum particularium.

Secundū Alterum: ſi iſtæ cauſæ poſſent formas producere, poſſent creare, cum formæ ex nihilo fiant: at creare nihil, præter Deum, poteſt: non igitur hæc inferiora quicquam agunt.

Secunda ſentētia Auer. Secunda ſententia fuit Auic. cuius meminit Auer. 7. Metaphy. Com. 31. hic dixit cauſas particulares habere virtutem ſolum diſponendi materiam, qua diſpoſita forma producebatur à cauſa quadam vniuerſali: conſtituebat enim quandam vnam ſubſtantiam ſeparatā vniuerſalem, cuius erat materiis diſpoſitis per agentia particularia ſubſtantiales inducere formas, & hanc cholchodęam, id eſt, datricem formarum vocabat, quæ ſententia fuit etiam Themiſt. 1. de anima. c. 24. & 3. de anima. cap. 52.

Quemodo hæc ſnia differat à priori. Hæc autem opinio differt à priori dupliciter. Primò: quia prior aufert omnem cauſalitatem à rebus: dicit enim quòd cauſæ particulares, nec accidens, nec ſubſtantiam producunt: at poſterior, particularia agentia accidentia producere, & materiam diſponere affirmat. Secundò prior cauſam producentem omnia dicit eſſe Deum. Poſterior verò dicit eſſe quandam intelligentiam a Deo mediante procedentem. Fundamenta huius ſententiæ in ſequenti opinione proponentur, fere enim communia ſunt.

Tertia ſentētia. Tertia ſententia fuit Platonis, hic Ideas poſuit, à quibus hi effectus particulares prouenirent, ſed multo aliter quam Auic. Nā Auic. vnam poſuit omnium ſpecierum: at Plato tot poſuit quot erant ſpecies. Præterea Auice. dixit hanc cholchodæam formas in ſingulis materijs a ſe diſtinctas producere at Plato negauit ideas alias formas producere. ſed ſe cum materijs ipſis coniungere dixit. ob id cauſas formales eſſe aſſerebat.

Primū fundamentū. Platonis Fundamenta Plato. erant duo, contra quæ diſputat Ariſtot. 7. Metaphyſic. a tex. 16. vſque ad 32.

Secundū Alterum: quia niſi ideæ iſtæ vniuerſales eſſent, nulla eſſet ſcientia, cum particularia omnia ſint corruptibilia.

Alterum, & hoc etiam eſt Auicen. quia vnumquodque fit a ſuo ſimili, ſed videmus multos effectus, quorum nulla ſimilis cauſa particularis præceſſit, debent ergo referri in cauſam ipſam vniuerſalem, vt patet in animalibus generatis ex putrefactione, in forma mixti ex diſſimilibus elementis proueniens, in igne producto ex lapidum concuſſione, ex motu vehementi, & radijs ſolaribus, quorum omnium formæ manifeſtant eſſe cauſam vniuerſalem, & non a particulari vlla procedere.

Quarta ſentētia Durādi. Quarta ſententia fuit Duran. 2. ſenten. diſt. j. q. 5. qui valde oppoſito modo ſentit, dicit cauſas particulares producere effectus ſuos nulla alia adiuuante ſuperiori cauſa, ita vt Deus poſtquam fecit rem quamuis, ſolum conſeruet eam, ſed ipſa per ſe ſolam operatur poſtea, non cooperante Deo: & ita remouet primam cauſam effectiuam omnium effectuum, ac particulares tantum cauſas conſtituit pro particularibus effectibus.

Quinta Quinta ſententia fuit Ariſt. qui tria in

ſententia Ariſ. Primũ eius dictum. hoc docet. Primò, formas ſubſtantiales ipſas particulares dicit eſſe actiuas, & productiuas ſimilium ſibi, vt ignis ignem, & leo leonem per ſuas formas actiuè producant, hoc tradit lib. 2. text. 70. vbi formas dicit eſſe cauſas finales, formales, & efficientes ſimul diuerſis rationibus, & 2. Metaph. tex. 18. & 7. Metaphy c. 9. vnumquodque, inquit, a ſuo vniuoco ideſt ſimili fit, vt equus ab equo, cuius cauſam tradit 2. de gen. animal. cap. 1. quia vnumquodque appetit ſempiternum eſſe, & Deo ſimilari quantum poteſt. Cum autem iſta inferiora corruptibilia ſint, ac indiuidua durare perpetuò non poſſunt, in ſpecie ſimilia producendo conſeruare ſe intendunt.

Secundũ dictum. Tradit ſecundò præter particularia agentia concurrere ſolem, & cœlum ad iſtos effectus producendos, vt patet tex. 26. ſuperiori, Sol, & homo generant hominem, & lib. 1. Meteor. cap. 2. oportet mundum inferiorem contiguum eſſe lationibus ſuperioribus, vt inde regatur, & 2. de gen. cap. 19. motum ſolis cauſam vniuerſalem ponit generationum, & corruptionum rerum.

Tertium dictum. Tradit etiam tertiò, præter cælos, etiam Deum, & intelligentias eſſe cauſas horum inferiorum, vnde 12. Metap. tex. 38. loquens de iſto ente ſeparato dicit: Ab hoc principio tum cœlum, tum natura dependet, & 1. de cœlo. cap. 9. ab his intelligentijs dicit eſſe, & viuere omnibus communicari, alijs magis, alijs minus, & 2. Met. cap 1. dicit eas eſſe omnibus alijs cauſas, vt ſint. hæc Ariſtot.

Prima cõcluſio. Pro huius determinatione ſit prima concluſio. Auferre efficientiam ab his cauſis particularibus nec eſt ſacræ doctrinæ, nec Doctoribus ſanctis nec verę philoſophię cõſonum. Hæc concluſio profectò patet Gen. 1. Germinet terra herbam virentem, & lignum pomiferum faciens fructum iuxtà genus ſuum, ibi clare patet efficientia in terra, & in lignis, & arboribus. & Damaſce. 2. de fide c. 9. Dedit, inquit, Deus plantis virtutem altricem, auctricem, & generatricẽ, Et Ambro. libr. 3. Examer. c. 6. & 8. Dedit, inquit, Deus terræ virtutem germinandi herbas ex ſemetipſa ſine alterius adiutorio. Et Aug. 3. de Tri. cap. 3. & 4. Vocat creaturas proximas cauſas, Deum vero primã. Denique S. Tho. qui modeſtiſſimis verbis in reprehendendis aliorum falſitatibus vtitur, hanc tamen opinionem ſtultam, impoſſibilem, & erroneam vocat.

Primum argumẽ. S. Tho. Eſt argumentum S. Thom. vnum inter multa, quæ ponit. 2. contra Gen. ca. 69. Summum bonum decet effectus ſuos creare omni cum perfectione, quam ſecundum naturam talem habere poſſunt: ſed multò perfectiores ſunt effectus, & res naturales ſi operentur, quàm ſi non operentur, idque Deus præſtare potuit: ergo præſtitit.

Secundũ Auerrois Alterum argumentum eſt Auer. 9. Metaph. com. 7. quia eſſet ſcientias deſtruere, cum per proprias operationes eſſentias cuiuſque cognoſcamus. Quod ſi tu dicas ſatis eſſe ad hoc, quod Deus cum rebus ſingulis determinatas operationes facit, vt cũ igne comburat, cum leone leonem, cum equo equum producat: dico, quòd eſſet hoc profectò fallere omnes homines mundi, & omnes ſenſus, quibus ignem, igne producere experimur, & fortiores ſunt iſtæ communes experientiæ, quàm ipſorum oppoſitæ rationes, vnde addit Auerr. quòd hanc habentes opinionem habent cerebrum debilitatum.

Tertium Tertium argumentum eſt ex eo, quòd ſunt monſtra, defectus, & peccata in natura, quæ non eſſent ſi ſolus Deus produceret, qui infiniti eſt vigoris: ſicut peccatum in arte non proueniret, ſi artifex ignarus non eſſet, nec poſſet errare: alia igitur eſt cauſa particularis præter Deum.

Secunda cõcluſio. Secunda concluſio Formæ ſubſtantiales particularium agentium nõ omnium, ſunt efficienter productiuæ ſimiliũ medijs qualitatibus tanquàm inſtrumentis: Explico. Forma ſubſtantialis eſt actiuum principiũ, quo ignis ſimul cum calore, vt inſtrumento producit ignem, & ſimiliter formæ viuentium animalium, & plantarum per virtutes ſeminales, a formis actiuè productas, ſibi ſimilia producunt.

Prima ratio. Huius concluſionis prior pars probatur. Agentia particularia, vt diximus in prima concluſione, ſunt effectiua, nõ per materiã, quæ nullius eſt actiuitatis: ergo per formam. Poſterior probatur: actio non prouenit, niſi mediante contrarietate, ſed formæ ſubſtantiales ſecundum ſe non ſunt contrariæ, ſed ſecundum qualitates, ergo per illas, vt inſtrumenta, eſt actio. Item quia actio eſt, ſecundum contactum, hic autem non eſt immediatè per ſubſtantiam ſed per qualitates.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio, agentia vniuerſalia, vt cœli, aſtra, Sol agunt, & concurrunt ad hos effectus inferiores, non quidem tangendo, ſed producunt qualitates actiuas, quibus agentia particularia ſimul effectus particulares producunt.

Vt non

Prima ratio. Vt non ſolus equus, & ſola virtus ſeminis producunt rem, ſed etiam calor cœleſtis ſimul: & hoc profectò patet ex corruptione, & generatione mutua ex vario cœlorũ motu, & aſtrorum influxu, quæ indicant non ſola iſta particularia agentia cauſas eſſe ſuorum effectuum, niſi adſit virtus ſuperior ſimul producens.

Quarta cõcluſio. Quarta concluſio. Deus concurrit immediatè cum omni cauſa particulari ad quemcunque effectum, contra Dura. & profectò hæc concluſio ex ſcriptura videtur manifeſta: Iob. 10. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me. & cap. 38. per multa verba, & Pſal. 146. Qui producit in montibus fœnũ, & Matth. 6. Si fœnum agri veſtit ſic Deus. & Ioan. 5. Pater meus vſq; modò operatur, & ego operor: ſunt etiam alia innumera loca; Præterea ſunt etiam illa Ariſt. teſtimonia ſupra citata. Præterea Proculus propo. 1. dicit, quòd cauſa prima influit in effectus, pluſquàm cauſæ ſecundæ, & probatur pluribus rationibus.

1. Ratio Primò, quia entitas eſt vniuerſaliſſimus effectus, & ita vniuarſaliſſimæ cauſæ: vniuerſaliſſima autem cauſa eſt Deus, ergo eius eſt proprius effectus. Item quia eſt primus effectus, ergo eſt primæ cauſæ effectus: igitur quicquid eſt entitatis in rebus fit à Deo.

Secunda Secundò, confirmatur, quia non ſolum entitas in communi conuenit rebus ſingulis, ſed etiam de omnibus eorum prædicatis, & attributis eſſentialibus, & de omnibus eorum accidentibus prædicatur. nam v. g. rationalitas eſt ens, & humanitas eſt ens, & animalitas eſt ens, quare Deus etiam intima omnia, quæ ſunt in rebus ſingulis, operatur.

Tertia Tertiò, quia oportet neceſſariò naturam omnem dirigi ab intellectu non errante, cum ipſa non cognoſcat, & neſciat quo tendat: quare neceſſe eſt, vt ad ſuos fines ordinetur, & in his effectibus dirigatur.

Quarta Quartò, quia confitendum eſt Deum intelligere omnia, quæ fiunt, ne ſit ignorans: & velle illa, ne dicantur præter eius voluntatem fieri, aut contra eius voluntatẽ ipſo inuito: ſed Deum intelligere, & velle, vt ſit illud, eſt Deum concurrere ad agendum, tum quia Deus agit per intellectum, & voluntatem, tum quia aliàs eius voluntas eſſet impotens.

Quinta Quintò, quia oportet ſit vnus, qui in vniuerſo orbe totum rerum ordinẽ conſtituit, vt cum omnibus concurrat ordinando.

Sexta. Sextò item, eadem eſt difficultas de alijs cauſis vniuerſalibus eſſentialiter ordinatis, vt cælo, & intelligentijs: ſi ergo illæ agunt cũ inferioribus cauſis, multo magis Deus. Septimo, quia Deus ſuſpendit actionem cuiuſque agentis habendo ſe ſolum negatiuè, id eſt non dãdo auxilium: ergo ſignum eſt, ꝙ operabatur cum eo. Explicatur antecedens. quia Deus facere poteſt, vt ignis nõ comburat tantum per hoc, ꝙ nihil cum eo facit. Octauo quia nullo alio argumento ita forti probatur præſentia Dei in omnibus, niſi quia in omnibus immediatè operatur. *8. Ratio*

At vt modum, quo Deus cum particularibus cauſis operetur, intelligas, aduerte quadrupliciter dici aliquid cauſa actionis alicuius rei. *Nota diſtin. pro tota q̃ōe de quadruplici modo, quo De⁹ operatur*

Primò, quia tribuit virtutem operandi, ſicut generans dicitur mouere graue, quia tribuit grauitatem, qua mouetur: & equus generat equum, quia tribuit virtutem ſemini, quæ facit equum: & hoc modo Deus dicitur cauſa actionis rerum naturalium, quia eis virtutes, quibus operarentur, impertitus eſt. *Primò*

Secundo, modo aliquid eſt cauſa actionis, quia conſeruat virtutem, qua aliud operatur, vt medicina, & herbæ dicuntur cauſa viſionis, quia conſeruant virtutem viſuam: & hoc etiam modo Deus eſt cauſa actionis rerum, quia ipſarum eſſe & facultatem, & omnia conſeruat. *Secundò*

Tertio aliquid dicitur cauſa actionis, quia applicat aliquid ad agendum, vt qui apponit ignem domui, & ipſam comburit: & ſic etiam Deus eſt cauſa, quia nihil mouetur ſine Deo. Præter hos modos eſt vnus alius quartus, quo aliquid mouet per inſtrumentum, vt artifex penicillo pingit. ex parte effectus vna eſt operatio, at ex parte principiorum duplex eſt: nam inſtrumentum agit, artifex etiã agit, ſed nõ ſeparatim: non. n. inſtrumentũ ſine artifice, nec artifex ſine ipſo inſtrumento operatur. vide igitur quomodo actio inſtrumenti ab artifice dependet, & effectus ab vtroque, ſed magis ab artifice. *Tertia*

Sic te oportet eleuare mentem, & intelligere de Deo glorioſo, qui cum his cauſis ſic operatur, vt ſimul & ipſæ operentur, ſed à Deo motæ, & directæ, ſicut inſtrumẽtum ab artifice. Et quemadmodum artifex non eodem inſtrumento omnia facit, ſed pro diuerſitate effectuum accommodatis vtitur inſtrumentis; ita Deus non idem omnibus cauſis facit, ſed diuerſis diuerſa, & concurrit cum ipſis iuxta ipſarum naturam, cum liberis liberè, cũ neceſſarijs neceſſariò, cũ debilibus debiliter, cũ fortibus fortiter, ꝑ ſua ſuauiſ- *Quartò*

ſuauiſſima diſpoſitione vniuerſali operādo:

Nota differentiam inter Deū & artificē in operando. Eſt autem vnum notādum, quòd differt inter modum concurrendi Dei cum cauſis naturalibus, & artificis cum inſtrumento dupliciter. Primò, artifex non aſſimilat effectum inſtrumento, ſed arti, & idolo, quod habet in mente: At Deus effectum ſimilat in ſpecie, non ſibi, ſed cauſæ particulari, vt cum igne producit ignem, cum leone leonem. Secundò artifex non tangit effectum, niſi mediante inſtrumento, at Deus propter ſuam infinitatem immediate tangit ſua virtute effectum quemcunque, cum ſit vbiq; eſſentia ſua præſentiſſimus.

No. quō res oēs ſunt Dei creatura Eſt alterum aduertendum, ꝙ iſta actio, qua res fit, ſi cōparetur reſpectu cauſæ particularis, non ſufficit, vt ſecundum eam talis cauſa dicatur creare, quia cauſa particularis non facit totam rem, ſed ex materia præſuppoſita: at reſpectu Dei conſiderata, ſufficit, vt effectus dicatur creari à Deo, quia tali modo non fiat tota res per hanc actionem, ſed ſecundum formam, materia tamen fuit à principio creata à Deo, ob id Deus totam facit rem, ex quo fit, vt omnia quæ modò fiunt, dicantur propriiſſimæ creaturæ Dei. Vnde Aug. ſuper illud Pſal. 73. Domine quis ſimilis tibi? inquit, Parentibus generantibus, Deus creat. & epiſtola ad Conſentinum. & 8. ſuper Gen. ad literā. cap. 19. dicit res modò creari à Deo. Et hæc omnia nota.

Quinta cōcluſio contra Scot. Quinta concluſio. Qualitates, quæ ſunt inſtrumenta formarum, & agentium particularium actiuè concurrunt ad productionem ſubſtantiæ, vt calor ignem producit, & virtus ſeminis ipſum viuens. hæc eſt contra Scot. 2. diſtin. 12. q. 3. qui nullo modo vult admittere accidentia attingere productionem ſubſtantiæ: quia imperfectum non poteſt producere perfectius: at re vera hoc eſt contra manifeſtam experientiam, cui ipſe præcipit non eſſe fidendum, ſed ſine ratione. Phyſicus enim non debet deſtituere ſenſus iudicium omninò: monſtrant autem clarè experientiæ accidentia ſubſtantiam producere, vt patet de motu, de ferro candenti, quæ producunt ignem per ſolum calorem. *Soluitur rō Scoti.* Nec ipſius ratio eſt alicuius momenti: videmus enim, quòd imperfectum, vt eſt inſtrumentum perfecti, attingit perfectius ſe, vt penicillus imaginem pulcherrimam, quia ab arte mouetur, ita accidentia, vt virtutes, ſubſtantiarum ſunt, ſubſtantiam valent producere.

Nec patiaris dictū Scoti dicētis ignē in illo caſu à ſolo Deo produci: nā tunc forma illa eſſet creata, quod nulli cōtingit, niſi animæ rationali: aut eſſet ducta de potētia materiæ, & tūc eſſet generatio vera, vnde ſolus Deus ſine cauſa particulari generaret, qđ affirmare indignū eſt Philoſopho Theologo.

Dicendū igitur accidētia, quæ inſtrumēta ſunt ſubſtātiæ, poſſe attingere productionem ſubſtantiæ, & hoc paſſim docet Ariſt.

Poſſumus per hæc reſpondere ad argumenta facta ſuperius.

Solutio Argumētorum. Ad primum. Ad primum Gabr. dicimus illud argumentū nullius eſſe momenti. cum. n. æquè decenter, & bene poſſunt res fieri per vnū, fruſtra fiunt per plura: at Deus ſuā bonitatem, ſuam mirabilem diſpoſitionē, ſapientiā, & prouidentiā commendat per creaturas ſuas, & ipſarū operationem, quæ quidē nō eſſent ita nota, ſi ſolus ipſe cūcta faceret.

Ad ſecūdum. Ad ſecundū dicitur, ꝙ non ob id agētia particularia creāt, non. n. formæ per ſe fiunt, vt diximus ſuprà, ſed compoſita ex materia

Ad primū fundamētū Platonis Ad primum fundamentum Plat. reſpondetur cum Ariſt. 1. poſt. c. 20. ꝙ ad ſcientias non eſt opus vniuerſalia ſeparata ponere ſecundum rem, ſed ſolùm ſecundum rationem, vt alibi latè diximus. Ad alias omnes experientias reſpondetur, ꝙ vnumquodq; fit à ſuo ſimili, vel ſecundum ſpeciem, vt homo ab homine, vel ſecundum genus, vt mulus ab equo, vel ſecundum figuram, vt domus ab arte in mente, vel ſecundum virtutem. Id dicitur ſimile ſecundum virtutem alteri, quod facit ea, quæ aliud facit, & ſic motus eſt ſimilis igni, rarificat. n. & diſſoluit, ſicut ignis, ob id producit ignem, idem de radijs ſolaribus, & percuſſione lapidis, & calor ſolis producit animalia ex putrefactione, ſicut calor naturalis, & ita declarat illam propoſitionem Ariſt. 7. Metaph. cap. 9. nec opus eſt ad ideas recurrere.

Caput Quartum.

Tex. XXXIX.

QVot igitur cauſæ, & quomodo cauſæ ſunt, ſint nobis determinata ſufficienter. Dicitur autem & Fortuna, & Caſus de numero cauſarum eſſe: & multa & eſſe, & fieri propter fortunam, & caſum. Quo igitur modo in his cauſis eſt fortuna, & caſus, & vtrum idē ſint fortuna, & caſus, aut diuerſum, et omnino quid ſit fortuna, & caſus, conſiderandum eſt.

Gene-

De caſu & fortuna qq. tres. Generibus cauſarum enarratis, de quibuſdam communibus cauſis, puta caſu, & fortuna loquitur, ac tres quæſtiones examinandas proponit. Prima eſt Quæ cauſæ ſint, caſus & fortuna. ſecunda an ſint, tertia quid vtrumque ſit. Hæc autem tria ordine præpoſtero diſcutit, nam à tertia, incipit, & primam vltimo loco tractat. Reddit autem rationem cur de his tractet, dicens, caſum, & fortunam cauſas cõmunes generationis, & eſſe multorum, omnes ſentiunt; hic vero communia traduntur.

Tex. XL.

Qvidam enim & ſi ſint, an non, dubitant. nihil enim fieri à fortuna dicunt, ſed omnium eſſe aliquam cauſam determinatam, quæcunque dicimus à caſu fieri, aut à fortuna. vt veniendi à fortuna in forum, & reperiendi quem volebat quidem, non autem putabat, cauſa eſt velle, cum venerit, emere. ſimiliter autem & in alijs, quæ à fortuna dicuntur, ſemper aliquam eſſe accipere cauſam, ſed non fortunam.

Prima opi. quorundam antiquorum. Prius quid antiqui ſenſerint, in medium proponit Fuerunt, inquit. quidam, qui caſum & fortunam non eſſe dicebant, & hi duplici mouebantur ratione.

Prior eſt, omnia quæ à caſu, & fortuna fieri dicuntur, habent determinatam aliquam particularem cauſam, in quã ſingula referri valeant: non eſt ergo ponenda fortuna. Antecedens patet: ſi aliquis adierit forum animo emendi aliquid tantum, & illic occurrit alicui, qui debebat ei pecunias, a quo eas recipit, tunc a fortuna dicitur ei occurriſſe, & recepiſſe, ſed horum cauſa eſt, quia in forum venit, ergo quod a fortuna eſt, cauſam habet determinatam, idem contingit in alijs fortuitis, & caſualibus effectibus: ſinguli enim ſuas habent cauſas particulares, non ergo eſt fortuna.

Tex. XLI.

Qvoniam, ſi aliquid eſſet fortuna, inconueniens vtique perquam vere videbitur, & dubitabit vtique aliquis propter quid nullus Antiquorum ſapientum cauſas de generatione, & corruptione dicens, de fortuna quicquam determinauit, ſed (vt videtur) nihil opinabãtur illi eſſe à fortuna.

Poſterior ratio horum eſt. Si fortuna eſſet, antiqui Philoſophi cauſas generationum tractantes de illa diſſererent: at nihil illi dixerunt: ergo opinabantur non eſſe: non ergo eſt fortuna. Inconueniens enim eſt dicere, ꝙ illa ſit, & Philoſophi nihil de illa dixerint, cum reliquas tractauerint cauſas. Argumentum eſt fere ab auctoritate. *Secunda ratio.*

Tex. XLII.

Sed & hoc mirabile. multa enim & fiunt, & ſunt à fortuna, & caſu, quæ non ignorantes quòd licet referre ad aliquam cauſam vnumquodque eorum, quæ fiunt, vt Antiquus ſermo dixit, deſtruens fortunam, horum tamen alia quidem eſſe dicunt omnes à fortuna, alia vero non à fortuna.

Ariſt. reijcit has vtraſque horum rationes. Ad primam dicit: omnes cõmuniter bene ſciunt iſta, quæ à caſu, & fortuna dicuntur habere cauſam determinatã, vt dicunt iſti antiqui auferentes fortunam, cum hoc tamen omnes fatentur aliquid à fortuna, aliquid non à fortuna eſſe: ergo nihil prohibet, quòd eorum, quæ à fortuna dicuntur, ſint cauſæ determinatæ, quo minus fortuna ſit. Et nota, quòd ex communi conſenſu rationem illorum euertit: omnes enim admittentes illud antecedens, fortunam tamen ponunt, & profectò id verum eſt: nullus enim eſt ita ruſticus, qui neſciat cauſam, quòd ille occurrerit debitori, eſſe, quia venit in forum, cum hoc tamen fatetur eſſe à fortuna: aliquid igitur de fortuna oportet tractare. *Solu. primæ rationis antiquorum.*

Tex. XLIII.

Qvocirca & quodammodo erat facienda ipſis mentio. At vero neque illorum quidem aliquid opinabantur eſſe fortunam, vt amicitiam, aut

tiã,aut litẽ,aut ignẽ,aut intellectũ,aut aliquid alind taliũ.Incõueniens eſt igitur,ſiue nõ putauerũt eſſe, ſiue putãtes reliquerũt, præſertim aliquãdo vtẽtes. vt Empedocles non ſemper aerẽ ſegregari ſuperius dicit,ſed vt accidit.dicit .n.in mundi fabrica, Sępe aliàs aliter, ſed tunc ſic forte cucurrit. *& partes animaliũ à fortuna fieri plurimas ait.*

Sol ſecũda rationis. SEcundam ipſorum euertit rationem, dicens, oportuiſſet aliquid dixiſſe de fortuna, vt probatum eſt ratione præcedenti:quod ſi dixerit,antiquos nil dixiſſe,de fortuna,rñdet,nõdixiſſe,nec tractaſſe quicquã: nã qui mentẽ,aut qui ignẽ,aut qui litem,& amicitiã,aut qui ſimile poſuerũt rerũ principiũ,nõ dixerũt iſta eſſe fortunã,vnde omni ex parte ſunt reprehendendi iſti.Si enim non putarunt eſſe fortunam,arguendi ſunt, cum id ſit contra omnium opinionem.Si verò putarunt eſſe, & non tractarunt, ob id etiã reprehendẽdi ſunt, cum cauſas inſufficienter inquiſierint,& diſcuſſerint, & ob id maximè, ꝙ fortuna vtuntur aſſignantes eã cauſam aliquorum eſſe ctuum,vt patet apud Emped.qui dicebat mundum ſæpe generatum,& corruptum,generandum,& corrumpendum, atq; aerem eſſe modò ſuper aquã à fortuna : nam in alia generatione mundi non ſic erit, nec fuit, vnde à caſu ordo elementorum eſt. Similiter animalium partes à caſu prouenire ſæpe dicebat : debuit igitur de tali cauſa diſſerere.Et nota,quòd hic non eſt ſermo de omnibus, ſed de quibuſdam antiquis.

Tex. XLIIII.

SVnt autẽ quidã,qui & cæli huius, & mundanorũ omnium cauſam eſſe ponunt Caſum. à caſu enim fieri dicunt reuolutionẽ,& motũ qui diſcreuit,et cõſtituit in hũc ordinẽ vniuerſũ.

Secunda opinio aliorum Philoſophorum. SEcundam aliorum citat ſententiam,inter quos(ſecundum Philop.& Themiſ.) fuit Democri. hic fortunam tantum conſtituerat in mundi generatione,non autem in generationibus entium naturalium.Democri.enim poſuit infinitos mundos factos ex atomis : quòd ſi ab eo peteres „ quare hic mundus hoc loco,alius illo loco eſſet,reſpõdebat caſu id eſſe ex motu atomorũ : quòd ſi rurſus,quare cœli primò, poſtea elementa, & inter elementa quædam prius, quædam poſterius facta, id etiam caſui tribuebat : quia accidit tales atomos ſic conuenire,vnde caſum in mundi partibus præcipuis tantum ponebat.

Tex. XLV.

ET valde hoc ipſum admiratione dignũ eſt ꝙ dicant ipſa quidẽ animalia,ac plãtas à fortuna nec eſſe,nec fieri,ſed aut naturam,aut intellectũ, aut quippiã tale aliud eſſe cauſam. non.n. quoduis ex ſemine vnoquoq; fit,ſed ex tali quidẽ olea,ex tali autẽ homo:cælũ autẽ, & diuiniora ſenſibilium à caſu fieri: talẽ autem cauſam nullam eſſe, qualem animalium, & plantarum.

HOrum opinionem reprehendit,& meritò. Reprehenſio autem conſiſtit in hoc, ꝙ iſti horum inferiorum,puta animalium,plantarum,& reliquorum,ponunt cauſam determinatam, puta intellectum, aut naturam, aut quid aliud:non enim ex quolibet fit quodlibet, ſed ex principio determinato, vt ex proprio ſemine fit quodlibet animal,& planta:mundi autem,& cœlorũ, quæ diuiniora ſunt iſtis,nullam cauſam determinatam ponunt, ſed ſolum fortuitum atomorum motum : debuerunt ergo cauſam multo magis determinatam ponere,cũ dixerint cœlos,& mundum eſſe factum. *Confutatio ſecundæ opinionis.*

Tex. XLVI.

ATqui,ſi ſic ſe habeat hoc ipſum, dignũ eſt cõſideratione,& bene ſeſe habet dici aliquid de hoc ipſo. Nã præterquã ꝙ & alioqui abſurdũ eſt qđ dicitur,adhuc abſurdius eſt dicere hæc cum videant in cœlo nihil à caſu factum,in ijs autem, quæ non à fortuna, multa contingere à fortuna. attamen par erat contrarium fieri.

OB hoc tale abſurdum admiſſum dicit oportere, an ita ſit,tractare, & inquirere,& nõ ſolum abſurdum hoc eſt,cœlos à caſu factos, ſed abſurdius eſt dicere ſimul caſum non eſſe in his inferioribus : quod reprobat ratione hac. In iſtis ſenſibilibus multa à caſu venire experimur: in cœlis autem nihil à caſu venire expertum *Secundò*

eſt, cum motus ſint regulatiſſimi, & indeficiẽtes: ergo potius in his ſenſibilibus caſus, & fortuna conſtituenda ſunt, quàm in cœlis, & vniuerſo.

Tex. XLVII.

SVnt autem quidam, quibus Fortuna videtur quidem eſſe cauſa, immanifeſta autem humano intellectui, tanquam diuinum quiddam exiſtens, & felicius. Quare conſyderandum eſt & quid ſit vtrunque, & ſi idem, an aliud caſus, & fortuna, & quomodo in determinatas cauſas incidunt.

Tertia opinio aliorum Philoſophorũ. TErtiam ſententiam recitat, quæ eſt Stoicorum, vt notat Simpl. qui fortunam quandam cauſam diuinam ponunt humano intellectui occultam, à qua omnes effectus iſtos fortuitos prouenire dicunt, atque Deam quandam fortunam faciunt. His igitur enarratis circa aliorum ſententias, repetit illa tria, quæ diſcutienda propoſuit, ac modò eo ordine ponit, quem in eis diſcutiendis obſeruaturus eſt, quid ſint caſus, & fortuna: quomodo differant: inter quas cauſas ſint conſtituenda.

Caput Quintum.

Tex. XLVIII.

PRimum igitur, cum videamus alia quidem ſemper ſimiliter fieri, alia autem frequenter, manifeſtum eſt quòd neutri horum cauſa fortuna dicitur. id enim, quod à fortuna, neque eius eſt. quod ex neceſſitate, & ſemper, neque eius, quod eſt frequenter. ſed quoniam quædam fiunt & præter hæc, & omnia hæc dicunt à fortuna, manifeſtum quòd aliquid eſt Fortuna, & Caſus. talia enim à fortuna, & quæ à fortuna talia eſſe ſcimus.

Sentẽtia Ariſto. Prima diſtĩctio ad inue ALiquot præmittit diſtinctiones, ex quibus quid caſus, & fortuna ſit colligit. Prima eſt effectuum. Alij quidem ſemper, & ſimiliter eueniunt, vt Solis occaſus, & ortus: ꝙ nocti dies ſuccedat: ꝙ animal ſit cum ſenſu. Alii frequenter eueniunt, licèt aliquando deficiant, vt ꝙ homo naſcatur cum duplici oculo, ꝙ ſenes caneſcant. Neutri horum dicuntur à caſu, vel fortuna, & ſi nullus alius eſſet, non eſſet fortuna, vel caſus. At cõſtat eſſe alios, qui nec ſemper, nec frequenter eueniunt, ſed raro: & in his eſt caſus, & fortuna, vt omnes debent: vnde fortuna, vel caſus eſt eorum, quæ nec ſemper, nec frequenter eueniunt: & quæ talia ſunt, à caſu, vel fortuna ſunt: vt ꝙ fodiens vineã inueniat theſaurum, raro fit, & à fortuna eſt: vnde patet fortunam eſſe, & caſum. *ſignãdũ quid ſit caſus, et fortuna*

Tex. XLIX.

EOrum autem, quæ fiunt, alia quidem propter aliquid fiunt, alia vero non. horum autem, alia quidem ſecundum electionem, alia vero non ſecundum electionem. ambo autem ſunt in ijs, quæ propter aliquid. Quare manifeſtum eſt quòd in ijs, quæ ſunt præter neceſſarium, & quod frequenter, ſunt quædam, circa quæ contingit eſſe id, quod eſt propter aliquid. Sunt autem propter aliquid, & quæcunque ab intellectu vtique aguntur, & quæcunque à natura.

SEcundam ponit diſtinctionem eorum, quæ fiunt tàm frequenter, quàm ſemper: & rarò. Quædam fiunt propter finem aliquem: Quædam verò non: vt deambulatio, quæ gratia ſanitatis eſt, propter finem fit, & motus grauis deorſum propter finẽ eſt, vt quietem naturalem cõſequatur: Quæ verò inconſiderate fiunt, vt fricatio barbæ, cum quis cõtemplatur, vel alia ſimilia, quæ accidunt, abſque fine fiunt. *Secũda diſtĩctio.*

Tertia diſtinctio eſt ſubdiuiſio quædam eorum, quæ propter finem fiunt. Quædam ſecundum electionem, quædam non ſecundum electionem fiunt. Vbi aduerte, ꝙ id operatur ſecundum electionem, quod dirigit operationes, & res in finem, quem præcognoſcit & intendit: & tale agens eſt rationale, & huiuſmodi actiones dicuntur in finem ſecundum electionem, ſicut operationes, quæ ſecundum intellectum, aut ſecundum artem fiunt. Id verò operatur propter finem tantum, & non ſecundum electionem, quod finem non præcognoſcit, ſed naturali quodam inſtinctu propter finẽ ope- *Tertia diſtĩctio Nota.*

operatur, & huiuſmodi operationes dicunt non ſecundum electionem, vt operationes inanimatorum, & viuentium, & ipſius hominis, quas abſque intellectus directione facit, ſicut nutritiones, & generationes, & aliæ, quæ dicuntur operationes ſecundum naturam.

Hanc diſtinctionem applicat ad rem Ariſt. dicens: Cum ea, quæ fiunt in communi, & propter finem, & non propter finē fieri contingat; & quæ propter finem, aut ſecundum electionem, aut nō: Manifeſtum eſt profecto, ꝙ in particulari inter ea, quæ raro fiunt, quædam propter finem, quædā non propter finem, & quædam ſecundum intellectum, & electionem, quædam nō, ſed natura fieri inueniamus. v. g. quod aliquis cogitabundus manu aliquid faciat, non aduertens, quod nunquam fecit, rarò fit, & nō propter finem. Quòd autem occurrens tauro murum aſcendat ſalutis gratia, rarò fit, & propter finem, & ſecundum electionem, quod equus in itinere conſternatus remeet & rarò fit, & propter finem à natura.

Tex. L.

HVinſcemodi igitur, cum ſecundum accidens fiunt, à fortuna dicimus eſſe. vt enim & quod eſt, aliud quidem per ſeipſum eſt, aliud autem ſecundum accidens, ſic & cauſam contingit eſſe. vt ipſius domus per ſe quidem cauſa eſt ædificatiuum, ſecundum accidens autem album, aut muſicum. itaque per ſe cauſa definita eſt: quæ vero ſecundum accidens, indefinita. infinita enim vni accident. ſicut igitur dictum eſt, cum in ijs, quæ propter aliquid fiūt, hoc fiat, tunc dicitur à caſu, & à fortuna.

Qui nā effectus dicātur, caſuales & fortuiti.

EX præcedentibus colligit, qui effectus dicantur fortuiti, & caſuales, dicitque, effectus rarò contingentes, cum ab his, qui præter finem egunt, per accidens fiunt, dici fortuitos, aut caſuales.

Nota duplex cauſa per accidēs.

Vbi aduerte maximè, quod cauſa per accidens duplex eſt. Prior illa quæ cum cauſa per ſe coniungitur, vt albus, & Polycletus ſunt cauſa per accidens ſtatuæ, quia cō iuncti ſunt cum ſtatuario, & talis dicitur cauſa per accidens ex parte cauſæ. Poſterior cauſa per accidens eſt illa eadem, quæ eſt per ſe, ſi comparatur ad id, quod per accidens coniungitur cum effectu per ſe, vt ignis comburens trabē, cui domus innititur, per ſe quidem eſt cauſa combuſtionis, per accidens vero ruinæ, quia hæc eſt coniuncta per accidens cum effectu per ſe, & talis cauſa dicitur per accidens ex parte effectus. & hęc diſtinctio eſt Themiſt. & notanda.

Nota ſecundo. tripliciter coniungitur effectus per acci dens cū effectu per ſe.

Aduerte vlterius quod talis effectus dupliciter coniungitur cum effectu per ſe, aut rarò, aut frequenter, vel ſemper, vt in exemplo propoſito: Semper coniunctus eſt ille effectus, nempe ruina cum tali combuſtione trabis: ſimiliter bibit quis vinum, poſtea nocet podagræ, illud nocumentum non eſt rarò coniunctum cum ſimili potatione vini. aliquando effectus per accidens raro eſt cō iunctus cum effectu per ſe, vt quod fodiens vineam inueniat theſaurum, raro hoc cum vineæ foſſione coniungitur.

Nota tertio, effect⁹ raro contingens dupliciter.

Aduerte vlterius, ꝙ iſti effectus raro contingentes aliquando ſunt intenti, aliquando non ſunt intenti à cauſa ſua principali, præſertim in agentibus ſecundum electionem. nam in alijs ſemper non ſunt intenti. v. g. fodiens terram, ſeu vineam, poteſt inuenire theſaurum, aut intendendo inuentionem, aut non.

Quis effect⁹ caſualis et fortuit⁹.

His ſuppoſitis, attende effectus illos eſſe fortuitos, & caſuales, qui per accidens, & rarò conſequuntur effectus per ſe alicuius cauſæ, nec ſunt intenti à tali cauſa, & talis cauſa per ſe reſpectu effectus non intenti raro contingentis dicitur fortuna, vel caſus: vnde fortuna, vel caſus eſt cauſa per accidens ex parte effectus non intenti, raro autem contingentis: & hoc eſt quod modo dicit Ariſto. nempe effectus iſti raro contingentes, cum per accidens fiunt, à fortuna dicuntur.

Oſtendit autem effectus eſſe quoſdam per ſe, quoſdam per accidens argumento ipſarum cauſarum: nam etiā cauſę & per ſe, & per accidens dicuntur, nempe quæ cum per ſe cauſæ iunguntur, per accidens cauſæ ſunt, vt ędificator eſt per ſe cauſa ſtatuæ, per accidens vero albus, Muſicus, & alia, quæ ædificatori inſunt: ita ſimiliter effectus per ſe eſt reſpectu cauſæ per ſe, & effectus per accidens, qui cum eo coniungitur.

Nota quarto.

Attende hic maxime, nec decipiaris, ꝙ non dicit has cauſas per accidens, quę ex parte cauſę ſunt, eſſe fortunam: hoc enim falſum eſt, nec hactenus ipſe quicquam dixit de fortuna, ſed de effectu ipſius. Verum hic ſolū vtitur argumento hoc a ſimili, effectus

fectus dici & per ſe, & per accidens, nempe ea, quæ effectui per ſe cõiunguntur, eſſe per accidens effectus, ſicut etiam cauſa duplex, & per ſe, & quod ei adiſigitur, quod eſt cauſa per accidens. & vlterius aſſimilat: ſicut cauſæ per accidens indeterminatæ ſunt, quia multa vni accidunt, cauſa vero per ſe vna eſt: ita effectus per ſe vnus, & vnius rationis; at effectus per accidens multi ſunt, vnde cum huiuſmodi ſint à fortuna, effectus fortuiti ſunt indeterminati.

Tex. LI.

IPſa autem adinuicem horum differentia poſterius determinanda eſt. nunc vero hoc ſit manifeſtum, quòd vtraque ſunt in ijs, quæ propter aliquid ſunt. vt cauſa recipiendi argentum veniſſet, reportaturus pecuniam, ſi ſciuiſſet: venit autem non huius gratia, ſed accidit veniſſe, & feciſſe hoc reportandi gratia: hoc autem neque vt frequenter venientem ad locum, neque ex neceſſitate. Eſt autem finis reportatio, non cauſarum, quæ in ipſo, ſed eligibilium, & ab intellectu, & dicitur tunc à fortuna quidem veniſſe. ſi autem proponens, & huius gratia, aut ſemper veniens, aut frequenter reportans, non à fortuna.

In quib' cõueniũt quæ à caſu, et fortuna.

DIfferentiam inter caſum & fortunam poſterius tradendam dicit, at nunc ea, quibus, quę à caſu, & quę à fortuna ſunt, conueniunt, tradit. Hæc autem ſunt tria. Primum, ꝙ vtraque ſunt in his, quæ agunt propter finem, vnde tam caſualis, quam fortuitus effectus eſt reſpectu cauſæ agentis propter finem: & hoc probat, quia effectus huiuſmodi eſt aptus, vt ſit intentus vt finis à tali cauſa. v.g. ſi quis veniat in forum emendi gratia, & recipiat pecunias à debitore, caſus eſt, & fortunæ effectus illa receptio; & licet modò non ſit intenta, potuit eſſe intẽta: nam ſi ille ſciuiſſet ſe recepturum pecunias in foro, veniſſet vtique propter illud.

Secundò. Secundò. Conueniunt, ꝙ vterque effectus accidit, id eſt, non eſt per ſe intentus, ſed finem intentum conſequitur.

Tertiò. Tertiò. Quòd non conſequitur finem intentum, ſeu effectum per ſe ſemper, aut frequenter, ſed raro.

Vnum tamen præter hæc ineſt effectui à fortuna, nempe quòd ipſius cauſa non eſt natura, ſed intellectus, & electio, vt reportatio pecuniæ eſt effectus per accidens huius, quod eſt veniſſe in forum: hoc autem ab electione procedit: quod eſt clarius dicere, Effectus fortuitus non eſt, niſi ab agente rationali, nec conſequitur, niſi actionem, quæ fit ſecundum electionem, & intellectum: & hoc eſt dicere, non habet cauſam in ſeipſo, id eſt, non eſt à natura, ſed ab electione. *Quart.*

Nota. Et aduerte hic multum, quòd effectus non dicitur fortuitus, quamuis non ſit intentus à cauſa, ſed conſequitur effectum per ſe, hoc enim non ſufficit, ſed raro, vt diximus, debet conſequi, aliàs non diceretur fortuitus, nec caſualis.

Tex. LII.

MAnifeſtum itaque quòd fortuna cauſa eſt ſecundum accidẽs in ijs, quæ ſecundum electionem eorum, quæ propter aliquid ſunt. quapropter circa idem & intellectus, & fortuna eſt. electio enim non ſine intellectu eſt.

Quid fortuna.

MIrabili methodo Ariſtoteles, poſtquã effectum fortuitum indagauit, quid ipſa fortuna ſit, oſtendit, dicitque: Fortuna erit cauſa per accidens in his, quæ raro fiũt, & propter finẽ ſecũdũ electionẽ. ac ſi dicat, fortuna eſt actio aliqua ſecundũ electionem procedens, quã conſequitur finis aliquis nõ intentus, & raro contingẽs. Diximus enim, ꝙ cauſa per ſe illa eſt fortuna reſpectu per accidens effectus, ſiue talis ſit actio, ſiue ars, vel intellectus, vt in finẽ tendunt: vnde colligit, ꝙ fortuna eſt in his, in quibus eſt intellectus, & electio, hæc definitio nota eſt ex his, quæ notauimus tex. 50.

Tex. LIII.

INdefinitas igitur cauſas neceſſe eſt eſſe, à quibus fiat quod eſt à fortuna: vnde videtur fortuna indefiniti eſſe, & immanifeſta homini. Et eſt, vt nihil à fortuna videatur vtique fieri. omnia enim hæc rectè dicuntur, quoniam rationabiliter. eſt enim vt fiat à fortuna, ſecundum accidens enim fit.

Varia

Varia epitheta fortunæ. VAria epitheta fortunæ per definitioné hanc declarat. Primò: Fortuna dicitur occulta, & immanifeſta hominibus: cuius ratio eſt, quia cum effectus fortuitus nõ habeat cauſam per ſe, niſi per accidens, poteſt multas habere cauſas, quia varijs effectibus per ſe poteſt coniungi, vt occurrere põtifici in via, poteſt eſſe aut quia deambulatũ ieras, aut negociatum, aut emptum, aut alijs ex cauſis. Cum igitur non habeat determinatam cauſam is effectus, à qua per ſe procedat, meritò dicetur occultus.

Secundò Vlterius; à fortuna poſſumus dicere, ꝙ nihil fit, & ꝙ aliquid fit, vtrumque enim vere, & cũ ratione dicitur. Nihil enim fit per ſe à fortuna, fit autem per accidens, hoc autem eſt, ſecundum quid, fieri.

Tex. LIIII.

ET eſt cauſa, vt accidens, fortuna: vt autem ſimpliciter, nullius, vt domus ædificator quidem cauſa eſt, ſecundum accidens autem tibicen. & vt veniens referat argentum, non huius cauſa veniens, infinitæ ſunt multitudine: etenim videre aliquem volẽs, & perſequens, & viſurus, & fugiens.

Tertiò. PRoſequitur attributa declarare, dicitq́; Fortuna quodammodo eſt cauſa, & nõ eſt cauſa: Non eſt quidé cauſa, ſimpliciter, ſed eſt cauſa ſecundum accidens: & repetit has cauſas per accidens eſſe infinitas, ideſt, numero indeterminatas; & exemplo vtitur. Vt. n. cauſæ per accidẽs ex parte cauſę ſunt indefinitæ, quia multa poſſunt accidere cauſæ, vt domificator eſt cauſa domus per ſe, multa tñ per accidens, vt tibicen, albus, muſicus: ita & cauſæ per accidens ex parte effectus multæ ſunt, & indeterminatæ, quia effectus fortuitus ex multis cauſis huiuſmodi poteſt prouenire, vt recipere pecuniam à debitore, poteſt eſſe, quia ei occurri, dum fugerem ab aliquo, vel dum perſequerer aliquem, vel dum inuiſerem aliquem. Vbi ſemper attende, ꝙ non vocat fortunam cauſam per accidens ex parte cauſæ, vt notat Themiſt, & ſupra nos diximus.

Nota.

Tex. LV.

ET dicere eſſe aliquid præter rationem fortunam recte eſt. ratio enim eſt aut eorum, quæ ſemper ſunt, aut eorum, quæ frequenter: fortuna autem eſt in ijs, quæ fiunt præter hæc. quare, cum indefinitæ ſint quæ ſic ſunt cauſæ, & fortuna indefinita eſt.

ALiud fortunæ attributum declarat: dicitur enim fortuna ſine ratione: & merito, quia ratio intendit finem, qui aut ſemper, aut frequenter ſequitur: at fortuna eſt alicuius non intenti, & raro contingentis: huiuſmodi autem cauſæ indeterminatæ ſunt, ob id fortuna irrationalis, & indeterminata merito dicitur.

Attamen etiam in quibuſdam dubitabit vtique aliquis, nunquid quæuis ſint fortunæ cauſæ, vt ſanitatis, aut ſpiritus, aut æſtus, ſed non detonderi. ſunt enim aliæ alijs proximiores earum, quæ ſecundum accidens, cauſarum.

Dubiũ Ariſtot. quid potius dicẽdum, fortunæ cauſã ne per accidens propinqua, an remota. DVbium mouet quod tale eſt: Illa dicitur fortuna, quę eſt cauſa per ſe alicuius effectus, alterius vero cum eo coniuncti per accidens, eſſe poteſt, quòd ſint multæ cauſæ huius effectus, quædam proximiores, quædam remotiores effectui per ſe. tunc dubium eſſet, quæ illarum eſſet fortuna, vt ſi aliquis totonderit caput, & ventus ſeu æſtus aliquis ſuperuenit, & præter opinionem ſanatus eſt, vtra cauſa erit fortuna, tonſio, quæ eſt remota, an ventus, quæ eſt propinqua? Et vult, ſecundum Philop. quòd proxima magis dicatur fortuna, vel caſus. Et ponit exemplum Philop. Aliquis it forum emendi gratia, occurrit amico, cum quo moram facit, poſtea it in forum, & occurrit tunc ei debitor, à quo pecuniam recipit, duplex huius receptionis eſt cauſa, & mora cum amico, (ſi enim prius veniret, non occurreret debitori) & etiam ipſa itio in forum, & vtraque dicitur fortuna, ſed magis fortuna eſt, quod venerit in forũ, quia magis propinqua, & potuit etiam veniſſe illo tempore alia ex cauſa, etiam ſi cum amico moram non feciſſet.

Tex. LVI.

Fortuna autem Bona quidem dicitur, cum bonum aliquid euenit: Mala autem, cum malum aliquid. Proſperitas vero fortunæ & Infortunium, cum magnitudinem habent hæc. Quocirca, & cum parum abeſt, vt quis malum, aut bonum capiat magnum, eſt vel infortunatum eſſe, vel bene fortunatum: quoniam, tanquam exiſteret, dicit intellectus. quod enim parum, tanquam nihil diſtare videtur. Amplius autem incerta eſt proſpera fortuna rationabiliter. fortuna enim incerta eſt. neque enim ſemper, neque frequenter poſſibile eſt eſſe eorum, quæ ſunt a fortuna quicquam.

Alia epitheta fortunæ. qđ ſit infortuniũ, et eufortunium.

Alia epitheta fortunæ declarat, quę nota ſunt, fortuna dicitur bona, vel mala ab effectu, qui accidit, ſi bonus, vel malus ſit, quod ſi magnum bonum acciderit, dicitur eufortunium: ſi verò magnum malum, dicitur infortunium. Et nota, quòd ſicut, ſi bonum magnum accidit, eufortunium, ſeu proſpera fortuna dicitur, ita ſi magnum malum euadere acciderit. Similiter, erit infortunium magnum bonum caſu perdere, & non ſolum, quando mala, vel bona præſentia ſunt, ſed quando proxima ſunt; quod enim parum diſtat, quaſi non diſtare videtur, vnde à magno malo imminenti liberati, eufortunium eſt, & a ſpe proxima magni boni decidere, caſu tamen, infortunium eſt. Vlterius eufortunium eſt incertum, ſicut & fortuna: quod enim rarò accidit, incertum eſt.

Caput Sextum.

Tex. LVII.

Svnt igitur ambo cauſæ, quemadmodum dictum eſt, ſecundum accidens, & fortuna, & caſus, in ijs, quæ poſſunt fieri non ſimpliciter, neque frequenter. & horum, quæcunque vtique fient in ijs, quæ propter aliquid. Differunt autem, quoniam caſus in plus eſt. quod enim eſt à fortuna, eſt & à caſu: hoc autem non omne à fortuna eſt. Fortuna enim, & quod à fortuna eſt, ijs ineſt, quibus & fortunatos eſſe inerit, & omnino actio.

In quibus differat caſus, & fortuna. Primo. Omnis fortuna eſt cas⁹, ſed nõ e contra. Prima ratio.

Modo differentiam caſus, & fortunæ indagare contendit, ac reperit ea in quibus conueniunt. Sunt enim vtræque cauſæ per accidens, & effectum raro contingentium, & in his, quæ ſunt, & agunt propter finem. Sed differentia eſt, quòd caſus eſt ſuperior: omnis enim fortuna eſt caſus, ſed non omnis caſus eſt fortuna. Hanc differentiam (quantum mihi videtur) triplici argumento oſtendit, primum ſumitur à denominatiuo ſic. Iis ineſt fortuna; quæ fortunata dicuntur: ſed non omnibus quibus ineſt caſus conuenit fortunata dici: ergo non ſunt idem caſus, & fortuna. Maior eſt nota. Minorem declarat dicens, quod fortunata dici, ineſt ijs, quibus ineſt actio, id eſt, libera operatio, & humana, quæ hominibus ineſt ſolis: ac ob id ſolùm hominibus inerit fortuna ſecundum actiones liberas, & ſecundum electionem, vt ſit ſenſus, non eſt fortuna, niſi cum agens ſecundum electionem intendit aliquid, ad quod aliquid rarò contingens præter intentionem ipſius conſequitur.

Tex. LVIII.

Qvocirca & neceſſe eſt circa agenda eſſe fortunam. Signũ autem eſt, quoniam videtur vel idem eſſe cum fœlicitate proſpera fortuna, aut prope. fœlicitas autem actio quædam eſt. eſt enim bona actio. Quare quibuſcunque non contingit agere, ijs neque à fortuna aliquid facere continget.

Probatio minoris, quod ſcilicet, vt fortuna nõ in ſit niſi in ijs, qui ſecundum electionẽ agunt.

Minorem probat, ꝙ fortuna non inſit, niſi in quibus actio, ideſt operatio, ſecundum electionem ineſt. Fortuna autẽ eſt fœlicitas, cum eſt proſpera, aut prope felicitatem; ſed fœlicitas eſt quædam actio ſecundum electionem: ergo fortuna etiam eſt, vbi talis eſt actio.

Nota.

Nota, ꝙ fortuna dicitur fœlicitas ſecũdũ eos, qui in voluptate, & bonis externis fœlici-

licitatem conſtituerunt. dicitur propè felicitatem ſecundum Ariſt. qui non niſi in cõtemplatione eam poſuit: bona autem externa, vt inſtrumenta fœlicitatis poſuit, quę bona externa dicuntur à fortuna: quia maximè ſunt fortuitis caſibus expoſita: fœlicitas autẽ non conſiſtit in quacunque actione, ſed in actione libera, & ſecundum rationẽ, vt dicitur. 1. Eth. c. 7. vnde cũ fortuna ſit coniuncta fœlicitati, ſequitur, quibus ineſt fœlicitas Ariſtotelica, ſolis ineſſe fortunam.

Tex. LIX.

Ob idque, neque in anima tum quippiam, neque beſtia, neque puerulus quicquam facit à fortuna, quoniam non habent electionem: neque proſpera fortuna, neque infortunium, his ineſt, niſi ſecundum ſimilitudinem. vt dixit Protarchus fortunatos eſſe lapides, ex quibus ſunt aræ, quòd honorentur: copulati autem cum his conculcentur. Pati autem à fortuna ineſt quodammodo & his, cum agens aliquid circa hæc agat à fortuna: aliter autem non eſt.

Carẽtia vſu rationis nõ dñt fortunata, nec in eis eſt fortuna, niſi metaphoricè, et paſſiuè.

Ex hoc infert, quòd inanimata, bruta, pueri carentes vſu rationis, non dicuntur fortunata, nec eis ineſt fortuna: non enim agunt propter finem ſm electionem. Duo tamen modi ſunt, quibus fortunata dici poſſunt. primò metaphoricè, ſicut Protarchus Philoſophus lapides ex quibus altaria fiebant, vocabat fortunatos: alios verò cum ipſis copulatos, ideſt, eiuſdem ſpeciei, ex quibus ſolaria fiebant, infortunatos, eo, ꝙ illi honorarentur, hi conculcarentur: ſed hoc eſt fortunata eſſe per metaphoram, ac ſi illi lapides per electionem operati fuerint.

Altero modo dicuntur iſta fortunata paſſiuè, eò, quòd ſecundum electionem agentibus ſecundum fortunam accidunt, vt quia accidit Ciceroni conſuli, ꝙ tunc Catilina malum machinatus fuerit, quod Cicero euertit, vrbemq; liberauit; Roma dicta eſt fortunata paſſiue: & denią; ea fortunata dicuntur quibus fortunati ſumus, ſed non quod fortunam habeãt actiuè, ita vt ſecundum fortunam agant.

Tex. LX.

Sed caſus & alijs animalibus, & inanimatorum multis. vt equus caſu, dicimus venit, quoniam ſaluatus quidem eſt veniens, non ſalutis autem gratia venit. & tripes caſu cecidit: ſtetit enim ſedendi cauſa, ſed non ſedendi cauſa cecidit.

Caſus etiam cõuenit inanimatis, & irrationalib.

Quod autem pluribus ſe extendat caſus, vt minor illa ſumpſit probat. nam in animalibus, & inanimatis ineſt caſus, quibus vt dictum eſt, fortuna nõ ineſt, & probat. Nam ſi equus in prælio ſitiens, prælium deſerat ad fluuium confugiens, & accidat, omnes equos tunc qui erãt in prælio occidi, caſu iſte ſaluatus, & liberatus dicetur: non enim intendebat ſaluari, ſed bibere. Vlterius: ſi ſubſellium aliquod tripes cadat ex alto, & ſuper pedes ſteterit aptum ad ſedendum, caſu profecto ita ſteterit non enim cecidit, vt ſic ſtaret. Vide igitur caſum his ineſſe, quibus non ineſt fortuna: ille ergo eſt ſuperior.

Tex. LXI.

Qvare manifeſtum eſt quòd in ijs, quæ ſimpliciter propter aliquid fiunt, cum non eius, quod euenit, gratia fiunt, cuius extra eſt cauſa, tunc à caſu dicimus. à fortuna autem horum, quæcunque à caſu fiunt, eligibilium, in habentibus electionem.

Colligit argumenti concluſionem, quæ eſt definitio caſualis effectus, vnde definitio caſus extrahitur. Ille eſt caſualis effectus, qui prouenit à cauſa agente propter finem, ſiue ſecundum electionem, ſiue non, cum à tali cauſa non eſt intentus, ſed per accidens conſequitur cauſæ effectum per ſe, & raiò: & hoc eſt dicere, cuius extra eſt cauſa, vt dicit Philopo. cauſa enim dicitur extra effectum, cum ipſum per ſe non facit, nec intendit.

Quid ſit caſus.

Ex quo poſſumus definire caſum; eſt cauſa per accidens in his, quæ agunt propter finem, eorum, quæ raro contingunt. His aũt ſuperaddit fortuna, ꝙ ea, quæ eueniunt, ſint eligibilia, & in habentibus electionem, hoc exponit bene Philop. dicit, quæ à fortuna

minibus à caſu proueniunt eſſe à fortuna, ſed ea, quæ accidunt, cum ſecundum electionem operantur: nam multa accidunt à ſolo caſu, ſicut in brutis, & inanimatis, vt ſi cadens vulnere ſanatus fuerit, caſus eſt. Vlterius dicitur fortuna eſſe in habentibus electionem, ad excludendum ea, quæ paſſiue à fortuna dicuntur, vt ſupra declarauimus.

Tex. LXII.

Signum autem eſt ipſum Fruſtra. quoniam dicitur, cum non fiat quod propter aliud eſt, illius gratia. vt ambulare, ſi purgationis gratia eſt. ſi vero non facta fuit ambulanti, fruſtra dicimus ambulaſſe, & quòd ambulatio fruſtra fuit. tanquam hoc ſit Fruſtra, quod natum eſt alterius gratia, cum non perficiat illud, cuius gratia erat, namque erat. quoniã, ſi aliquis ſe lotum dicat fruſtra, quia non defecit Sol, ridiculus vtique erit: non enim erat hoc illius gratia.

2. Differentia caſus, et fortunæ ex Etymologia. Secundum argumentum eſt ab etymologia, pro cuius declaratione aduerte primo. Quòd nos dicimus fruſtra, Græcè dicitur μάτην, & quod nos dicimus à caſu græcè dicitur αὐτόματον, quaſi ipſum fruſtra factum.

Nota. 1. Aduerte vlterius, quòd fruſtra dicitur,

Nota. 2. quod non conſequitur finem, propter quem eſt factum: vt ſi quis deambulet gratia vẽtris purgandi, ſi non purget, fruſtrà dicetur deambulatio, dummodo tamen illud quod fit, ſit aptum ad talem finem conſequendũ, aliàs non dicetur fruſtra: ſi enim quis lauet manus, vt ſol eclipſetur, ſi poſtea non eclipſatur non ob id lotio dicetur fruſtrà: quia nihil faciebat ad illum finem.

Nota. 3. Aduerte vlterius, quod vbi eſt caſus, ibi eſt fruſtra, licet non omnino, nam cauſa reſpectu finis nõ intenti fruſtrà dicitur, quàmuis poſſit eſſe, quod ſimul cum fine non intento conſequatur intentum, vt poteſt lapis cadere ſimul in locum ſuum, & caſu percutere aliquem, tamen reſpectu finis non intenti, fruſtra dicitur, cum intentum in eo non conſequatur.

Differẽtia colligitur. Ex his colligitur argumentum ab etymologia, cum fruſtrà, & caſus ſecundum nominis ſignificationem, & vocem conueniant, fruſtrà autem ſit ſuperius fortuna, etiam erit & caſus. huius argumenti Ariſtot. ponit ſola duo notabilia ſuperiora, vnum in hoc textu, alterum in ſequenti, id verò quod concluditur notatur in illo verbo, ſignum huius eſt, ſcilicet quòd caſus ſit ſuperior fortuna. Vocat ſignum argumentum à poſteriori, quale hoc eſt.

Tex. LXIII.

Sic igitur caſus iuxta nomen eſt, cum ipſum fruſtra ſit. decidit enim non percutiendi gratia lapis. à caſu igitur decidit lapis, quoniam cecidiſſe potuit vtique à quodam, & percutiendi gratia.

Cum quid fruſtra eſſet declaraſſet, nũc caſum ſecundum nomen à fruſtra denominari dicit, vt ſuperius explicuimus: vt cum lapis cadit, & percutit, caſu ea percuſſio eſt, & quodammodo reſpectu ipſius lapis fruſtrà cadere dici poteſt. Quòd ſi dicas non percutit caſu, quia quæ caſu fiunt, apta ſunt vt fiant tanquam finis: Reſpondet id etiam his euenire: nam illa percuſſio potuit eſſe intenta ab aliquo, nam lapis potuit proijci ab aliquo intentione percutiendi, quàmuis modò non ſit proiectus.

Tex. LXIIII.

Maxime autem eſt ſeparatum quod à fortuna eſt in ijs, quæ natura fiunt. nam, cum ſit aliquid præter naturam, tum non à fortuna, ſed magis à caſu factum eſſe dicimus. eſt autem & hoc alterum: huius enim extra eſt cauſa, illius vero intra.

Tertium argumentum eſt quo dicit maxime cognoſci diuerſitatem inter caſum, & fortunam, nam caſus aliquando procedit à principio intrinſeco naturali, vt fit in monſtris, quæ à caſu ſunt, & caſus in ipſis eſt cauſa interna, puta materia, vt dicemus poſt: at quæ à fortuna eueniũt, cauſam habẽt extra ſe. non igitur idem ſunt. Fortuna enim eſt actio humana, cui accidunt multa 3. Differentia caſus & fortunæ.

multa externa præter intentionem: ob id effectus fortuiti dicuntur habere cauſam extra ſe, caſualis verò nō ſemper, vt diximus.

Tex. LXV.

QVid igitur ſit caſus, & quid fortuna, dictum eſt, & quæ à ſe inuicem differant. At de modis cauſarum, in quibus eſt vnde principium motus, vtrunque ipſorum eſt. aut enim eorum, quæ ſunt natura, aut ab intellectu, cauſa ſemper eſt. ſed horū multitudo indeterminata eſt.

REpetit duas quæſtiones, ſuperiores, quæ ſolutæ iam ſunt, nempe quid caſus, & fortuna, & quo modo inter ſe differāt: tertiam autem ſoluit, nempe in quo genere cauſarum ſint, dicitque eſſe in eo genere cauſarum, in quo eſt cauſa vnde principiū motus, id eſt, efficiens: ſunt enim cauſæ efficientes per accidens: & probat. nam effectus horū, aut eſt natura, aut intellectus. agens naturale, aut agens ſecundum electionem, vtrunq; verò eſt cauſa efficiens, quamuis huiuſmodi cauſæ, cum per accidens ſint, non habeant determinatos effectus, vt iam ſupra declarauimus.

In quo genere cauſarū ſint caſus, & fortuna.

Tex. LXVI.

QVoniam autem caſus, atque fortuna cauſæ ſunt eorum, quorum aut intellectus cauſa ſit, aut natura, cum ſecundum accidens cauſa aliqua ſit horum ipſorum, nihil autem ſecundum accidens eſt prius ijs, quæ per ſe ſunt, manifeſtum eſt quòd neque cauſa per accidens prior eſt ea, quæ eſt per ſe.

VNū oſtendit, quo maximè fortunā, & caſū declarat: dicit, ꝙ intellectus, aut natura, id eſt, agens naturale, aut ſecundum electionem reſpectu effectus per accidens, dicitur fortuna, vel caſus. At quia omne per accidens ſequitur aliquod per ſe, oportet, ꝙ illa agentia ſint primò per ſe cauſa alicuius effectus: quod eſt dicere: cum cauſa per ſe agit effectum, & alium per accidens attingit. rarò tamen fortuna eſt, vel caſus: vnde vt ſit fortuna, vel caſus, prius natura debet eſſe alicuius cauſa per ſe. & hoc eſt pulchrū documentum.

Nota quid potiſſimū ſit caſus, & fortuna.

Tex. LXVII.

POſterior itaque caſus eſt, atque fortuna & intellectu, & natura. quare ſi quàm maximè cœli cauſa eſt caſus, neceſſe eſt prius intellectum, & naturam eſſe & aliorum multorum, & huius vniuerſi cauſam.

COncludit fortunam, & caſum eſſe poſteriores intellectu, & natura: ſenſus iſte eſt. Prius natura intellectus, & agens naturale ſunt in aliquem finem per ſe intentum, quam in effectum per accidens, reſpectu cuius caſus, & fortuna dicuntur. Ex quo egregiè impugnat Democritum: ſi enim ipſe cœlos dixit à fortuna factos, oportuit ponere aliquod agens naturale, aut ſecundum electionem, quod prius faceret aliquid per ſe, cum non ſit effectus fortuitus, niſi agens aliud per ſe intendat. cum ergo Democritus tale nō poſuerit, nō debuit dicere cœlos à fortuna factos fuiſſe. Hæc Ariſto. dicit de caſu, & fortuna, & bene: de omnibus tamen diſputandum eſt gratia declarationis.

Nota ante omnē caſū & fortunā debere eſſe intellectum, & naturā.

An ſint fortuna, & caſus. Quæſt. IX.

QVamuis in textus enarratione, ſatis caſus, & fortuna fuerint explicata; tamen quia aliæ ſuperſunt difficultates, quæ determinatione maiori indigent, non erit inutile rurſum hanc aggredi materiam, & quia aliqui etiam poſt tempora Ariſtotelis fortunam eſſe omnino negat, ipſorum argumenta proponemus, vt veritas manifeſtetur.

Primum argum. Primum ſit. Omne ens per accidens reducitur ad ens per ſe: ergo omnis effectus per accidens, reducetur ad cauſam per ſe: ſed tales effectus fortuiti ſunt per accidens. reducendi ſunt ergo ad cauſam per ſe: non ergo fortuiti erunt, cum cauſam habeant per ſe.

Secūdū. Secundò, omne quod verè eſt, & non eſt cauſa, cauſam habet veram: ſed tales effectus dicti fortuiti verè ſunt, & habent eſſe: ergo veram habent cauſam: non ergo ſunt à fortuna: hæc enim eſt cauſa non vera.

Tertiū. Tertiò. Vna eſt cauſa vniuerſalis concurrens ad omnes effectus, vt dictum eſt: ergo nullus eſt effectus præter illius intentionē, vnde non erit fortuitus.

Quartū. Quartò: quia videtur contra fidem ponere fortunam. Vnde Aug. 1. l. S. retract. 1.

in principio accuſat ſe, quòd aliquádo vſus fuerit hoc vocabulo, fortuna.

Quintũ. Quintò, etiam ſi eſſet fortuna, vt vult Ariſto. adhuc non videtur tradenda ſcientia de ea: eorum enim, quæ per accidens ſunt, non eſt ſcientia: at fortuna, & caſus ſunt cauſæ per accidens: ergo ipſorum non eſt ſcientia. Hæc ſunt præcipua argumenta in hac parte.

Primũ fundamẽtum. Duplex cauſa, ꝑ ſe, & per accidẽs. In cuius declarationem ſit primum fundamentum: inter cauſas efficientes quædã ſunt per ſe, quædam per accidens, vt dictũ eſt. Per ſe illa eſt, quæ ſecundum ſe, & ſecũdum ſuam virtutem effectum operatur, ac ipſum attingit, ſicut ignis eſt cauſa per ſe alterius ignis. Per accidens verò eſt, quæ ſecundum ſe non attingit effectum: ſed quia cõiungitur cauſæ per ſe attingenti, vel quia ipſa attingit aliquem effectum, ad quem alius effectus conſequitur.

Duplex eſt cã ꝑ accidẽs. Vnde iuxta hoc duplex eſt cauſa per accidens: & cauſa per accidens ex parte cauſæ, & cauſa per accidens ex parte effectus. Dicitur cauſa per accidens ex parte cauſæ illa, quæ ob id dicitur cauſa effectus, quia ineſt cauſæ per ſe illius talis effectus, quomodo muſicus, & albus, & Philoſophus, ſunt cauſa per accidens ſtatuæ, ſi accidat, quòd ſtatuarius, qui eſt cauſa per ſe, ſit albus, muſicus, & Philoſophus. At cauſa per accidens ex parte effectus eſt illa cauſa, quæ ob id alicuius effectus eſt cauſa, quia iſte talis effectus coniungitur cum effectu per ſe ipſius cauſæ, vt foſſio terræ eſt cauſa per accidens inuentionis theſauri: quia inuentio theſauri eſt effectus cõiunctus cum effectu per ſe ipſius foſſionis: effectus enim per ſe eſt illa terræ apertura.

Quomodo differũt illa duo genera cauſarũ per accidẽs. Differunt autem hæ cauſæ per accidens. Prior enim, puta ex parte cauſæ, habet eundem effectum cum cauſa per ſe, at poſterior habet alium effectum ab ipſo effectu per ſe: hic enim ſunt duo effectus, illic verò vnus ſolum. nam eadem cauſa per ſe reſpectu vnius effectus, eſt per accidens reſpectu alterius; at cauſa per accidens ex parte cauſæ habet vnum effectum, cuius dicitur cauſa ob id, quia coniuncta eſt cum cauſa per ſe, vt notum eſt.

Quinq; modi cauſæ ꝑ accidens ex parte effectus. Primus. Huius cauſæ per accidens ex parte effectus quinque ſunt modi obſeruandi, quorum primus eſt, quo vna cauſa dicitur eſſe cauſa remouens prohibens, nempe quando attingit alicuius ſeparationem, quod impediebat effectum, ſicut qui remouet columnam, qua innitebatur domus, eſt per accidens cauſa ruinæ domus: & medicina quæ remouet impedimentum aliquod motus, eſt cauſa motus.

Secũdus Alter eſt modus, quo vna cauſa dicitur cauſa contrarij ſui, nempe cum remouet aliquid, quod debebat operari contrarium illius effectus, v.g. ſcamonea eſt calida, & tamen dicitur corpus infrigidare: quia remouet choleram, quæ calefacit, & ſic ſal dicitur conſeruare carnes: quia remouet humiditatem, quæ corrumpit.

Nota. Et aduerte, quòd multum diſtat hæc cauſa à præcedenti: nam remouens prohibens per ſolam impedimenti ablationem, effectum facit: at iſta cauſa non per ſolam contrarij ablationem facit effectum, ſed relinquit alijs cauſis, vt ipſum efficiant: dicitur autem cauſa, quia facit vt tales cauſæ operentur, & applicentur ad opus: vnde ſcamonea non eſt, quæ ſecundum ſe infrigidat, nec ſal conſeruat: & hos duos modos cauſarum per accidens docet Alb. tract. 2. cap. 8.

Tertius. Tertius eſt, cum aliqua cauſa attingit aliquam diſpoſitionem, quæ requiritur ad effectum, ſed non ex ipſa ſola ſequitur effectus, ſed ipſa abſque effectu poni poteſt: & iſta cauſa dicitur occaſio, vt tyranni fuerunt occaſiones martyrij: quia infligebant mortẽ, quæ erat neceſſaria diſpoſitio ad martyriũ. non tamen mors ſufficiebat, niſi fides, & patientia ad martyrium accederent. & pœna quibuſdam inflicta, eſt occaſio aliorum emendationis.

Quartus Quartus eſt, cum cauſa effectum aliquem operatur, quem alius non intentus ſequitur, & talis dicitur caſus, cum ille effectus non intentus raro ſequitur, vt ſatis eſt in textu dictum: quæ cauſa ſi fuerit ſecundum electionem procedens, dicitur fortuna, & erit quintus gradus cauſæ, vnde fit, quod caſus, & fortuna ſint cauſæ efficientes per accidens ex parte effectus in his, quæ raro contingunt, & propter finem agentibus.

Secundũ fundamentum Ad effectum caſualẽ ſẽper duæ cauſæ particulares concurrunt & quõ illæ ſe hẽant. Sit ſecundum fundamentum, in quo magis declaratur natura effectus caſualis. Ad effectum caſualem ſemper conueniunt duæ particulares cauſæ, quarum vtraque aliquando altera caſus, altera fortuna, aliquando eſt caſus, aliquando fortuna, aliquando altera cauſa per ſe, altera fortuna vel caſus. v. g. ſi quis eat in forum emendi gratia, & occurrat amico, vel debitori, à quo recipiat pecuniam, tunc receptio pecuniæ eſt effectus fortuitus, habens duas cauſas, nempe aduentum huius, & illius in forum: ſi neuter intendebat talem pecuniæ

niæ receptionem, vtraque cauſa eſt fortuna: ſi alter intendebat, alter non, vna eſt fortuna, altera verò per ſe cauſa.

Vlterius, fodit quis vineam, & inuenit illic aurum, huius inuentionis duplex eſt cauſa, & fodiens, & producens illic aurum illud, tunc vna cauſa eſt fortuna, altera caſus: caſu enim illic aurum productum eſt, vt ille inuenire poſſet.

Vlterius, ſi equus currens ad fontem bibendi gratia percutiatur à lapide cadente, percuſſionis vtraque cauſa eſt per accidés, & caſus, cum non ſit ſecundum electioné: ex quo habetur, quòd fortuna vel caſus nó eſt ſufficiens cauſa effectus fortuiti, aut caſualis, niſi duæ conueniant cauſæ particulares, vt dictum eſt.

Tertiũ fũdamẽtũ, quid caſus, et fortuna, quid fruſtra, qd temere, quid vanum.

Sit tertium fundamentum: differunt valde iſta, caſus, ſeu fortuna, fruſtra, temere, vanum. caſus enim, & fortuna dicitur cauſa, quam ſequitur effectus aliquis non intentus, licet differat caſus, quia vniuerſalior eſt, vt ſuprà diximus: at fruſtra dicitur cauſa, quæ ſuum effectum non conſequitur: vnde ratio, vt ſit fruſtra, conſiſtit in hoc, quòd non conſequatur effectum: vt autem ſit fortuna, vel caſus, quòd conſequatur effectum, non tamen intentum.

Poteſt autem eſſe, vt ſit aliqua cauſa ſimul fruſtra, & fortuna, & quòd nec ſit fruſtra, nec fortuna & ꝙ ſit fruſtra, ſed non fortuna, & ꝙ ſit fortuna, ſed non fruſtra. v. g. ſi aliquis eat, vt alloquatur amicum, & occurrat Pontifici, non tamen amico, tunc illa via fruſtra eſt, quia non eſt conſequuta ſuum finé: & eſt fortuna, quia attigit finem non intentum. At ſi occurrat amico ſolum, tunc nec eſſet fruſtra, nec fortuna: at ſi vtrumque fieret, & concurreret Pontifici, & alloqueretur amicum, tunc eſſet fortuna, ſed non fruſtrà: ꝙ ſi neutrum fieret, eſſet fruſtra, ſed non fortuna. idem dico de caſu, & intelligenti exempla ſatis nota ſunt.

Verum eſt, vt in textu diximus, vbi eſt fortuna, dicitur aliquo modo fruſtra, quatenus effectus non intentus non eſt effectus intentus.

Temere dicitur actio, quæ in illum finé dirigitur, in qué de ſe non eſt ordinata, vt ſi quis bibat vinum ad expellendam febrim: & effectus dicitur temere factus, qui actionem ſequitur, quam non eſt aptus conſequi.

Vana verò dicitur actio, quæ non ordinatur in finem, in quem ordinari poſſet, vnde vanus labor eſt, qui non ordinatur in requiem veram, in quam ordinari poſſet. his igitur ſuppoſitis fundamentis, ſit prima concluſio.

Prima cõcluſio.

Fortuna non eſt aliqua vna cauſa communis diuina, à qua effectus omnes fortuiti proueniunt. Antiqui enim conſiderantes effectus fortuitos incertos, & occultos, ac ob id difficiles ad conſequendum, vel cauendum, ad diuinum fauorem, & auxilium reccurrebant, quaſi per ſe non ſufficerent à talibus ſe effectibus liberari, cum mali ſint, nec eos obtinere, cum boni ſint, ſed errantes Deam quandam huius gratia conſtituebant.

Imago Fortunæ apud Antiquos.

Quam, vt notat Alber. ſic depingebant nempe in rota ſtantem, ad ſignificandam varietatem, & inconſtantiam, quæ in effectibus apparet: cæcam, ad denotandam imprudentiam effectuum fortuitorum: nó enim ſecundum electionem ſunt: ſimiliter dimidiam albam, & dimidiam nigram, ad exprimendos effectus & felices & infelices.

Iſtorum ſententia falſa eſt, & erronea: & hanc etiam Ariſtoteles reijcit. non. n. diuina agũt quicquam inconſiderate, & imprudentèr, nec eſt numerus Deorum multiplicandus, & in hoc ſenſu Doctores ſancti prohibent quicquam tribuendum fortunæ.

Secunda cõcluſio. Reſpectu Dei nullus caſus aut fortuna.

Secunda concluſio. Effectus caſuales & fortuiti non ſunt reſpectu Dei glorioſi, & cauſarum vniuerſalium, ſed reſpectu cauſarum particularium tantum. Explicatur hoc. Cum accidunt aliqui effectus caſuales, licet non ſint intenti à cauſis particularibus, & præuiſi, ac ob id caſuales ſint ipſis, tamen à glorioſo Deo præuiſi ſunt: & ſi fuerint naturales, ſunt etiam intenti à cauſis vniuerſalibus, ob id reſpectu ipſarum non ſunt caſuales. v. g. Cum Petrus it ad forum emendi ſolum gratia, à fortuna recepit pecuniam, quam non intendebat, ob id illa receptio illi eſt caſualis. At glorioſus Deus mouens Petrum ad forum, ſciebat optime illum effectum: ob id Deo non fuit caſualis: Cum autem Deus omnium abſque exceptione ſit præſcius, ſit, vt ipſi, & ipſius actioni, quæ cum omnibus cauſis particularibus concurrit, nihil ſit fortuitum, aut caſuale. Fortuita enim ſunt in his, in quibus eſt imprudentiæ aliquid, ſecundum quam minus prævidet, quæ futura ſunt. Vnde Ariſto. 8. cap. 2. lib. magn. moral. dicit, ibi minus eſſe fortunæ, vbi plus eſt intellectus.

Nota, ibi minꝰ eſſe fortunæ, vbi plus eſt intellectus.

Similiter effectus naturales, qui à caſu, ſed à natura ſunt, non ſunt à caſu reſpectu

cœlorum, vt monſtra. Hæc enim reſpectu particularis agentis non intendentis illa, ſunt à caſu, quod fœtus ſit duorum capitum, vnius oculi, & ſimilia, hæc à generante particulari non intenduntur: At à generante vniuerſali, puta cœlis, & motoribus ipſorum intenduntur, quia talis materia, ex qua illa monſtra fiunt, ad talem monſtri figuram eſt diſpoſita, vel quia abundans, vel quia deficiens, vel alijs de cauſis, vt dicemus. Cœli autem, & vniuerſales cauſæ id intendunt, ad quod materia talis ordinatur, vnde ex tali materia talem effectum, puta monſtrum intendunt, non autem cauſa particularis, quæ ſolum ſibi ſimile intendit.

Reſpectu cauſarũ vniuerſaliũ effectus naturales non ſunt à caſu.

Nota exemplũ D. Tho.

Vtitur S. Thom. hoc exemplo ad oſtendendum, quomodo non ſit effectus fortuitus reſpectu Dei, ſed reſpectu cauſarum particularium. Si quis dominus habeat duos ſeruos, & mittat vnũ ad locum quendam, poſtea alterum mittat ad aliũm locũ quò iſte non perueniet, niſi alteri occurrat, & dominus quidem ſciat id, ſed neuter ſeruus id ſciat, nec intendat, tunc quòd vnus alteri occurrat, illis quidem fortuitum eſt, ſed non domino talem occurſum præſcienti: ita Deus glorioſus cum omnium euentuum ſit præſcius, & cauſa, nihil habet fortuitum.

Alterũ exẽplũ.

Poſſumus etiam vti alio exemplo ad oſtẽdendum, quod in caſibus naturalibus non ſit caſus reſpectu cœlorum. Sit ſartor, qui tales veſtes facit, qualem accipit pannum ab alijs. Sit autem quidam, qui exiſtimans ſe offerre pannum album, offerat pannum nigrum, tunc præter intentionem ſuam, & à fortuna accipiet veſtes nigras, tamen reſpectu ſartoris, non eſt furtuitum id, quod veſtes nigræ fiunt: ita ſunt cauſæ vniuerſales, quæ ſecundum materiam ſubiectam operantur effectus, ob id cum de ſe ad monſtrũ eſt apta, monſtrum intendunt: & modo ſufficiant iſta.

Tertia cõcluſio.

Tertia concluſio. Fortuna eſt cauſa efficiens particularis reſpectu effectus non intenti, ſimiliter & caſus. Eadem concluſio eſt contra Boetium lib. 1. de conſola. proſa. 1. effectus ipſos præter intentionem euenientes cenſet eſſe fortunam, aut caſum: non autem ipſam cauſam reſpectu effectus non intenti, contra Ariſtotelem. Eſt autem eadem concluſio ſatis in textu expoſita, vbi & caſus, & fortunæ definitiones explicuimus.

Modo ſolùm hoc aduertendum eſt quia conducit pro diſputatione ſequenti, nempe caſum, & fortunam eſſe efficientes cauſas, per accidens tamen, & in hoc ſenſu optime, & ſine errore concedimus fortunam eſſe, & caſum, multaq; fieri à fortuna, & caſu: & per hoc patet quæſtionis ſolutio. In hoc enim ſenſu caſus eſt, & fortuna, ſed ſupereſt, vt ad argumenta propoſita reſpondeamus.

Ad primum.

Ad primum argumentum oportet declarare illam maiorem, omne per accidens reducitur ad per ſe: habet enim triplicem ſenſum, & verum. Primus eſt. omne accidens reducitur ad ens per ſe, id eſt, non eſt vllum accidens, quin ſit ſubſtantia, cui tale innixum ſit accidens. Alter ſenſus eſt compoſite intelligendo: quod alicui conuenit per accidens, debet alicui alteri conuenire per ſe. Tertius ſenſus eſt in cauſis, omnis cauſa per accidens innititur cauſæ per ſe, ſeu omnis effectus per accidẽs præſupponit aliquem effectum per ſe: & hi ſenſus veri ſunt, & multum obſeruandi, ſed nihil concludit argumentum. nam effectus per accidens ſunt quidem reſoluendi in cauſam per ſe, non quæ ſit cauſa per ſe illorum effectuum, ſed aliorum quibus hi per accidens coniunguntur, vt receptio pecuniæ reducetur in cauſam per ſe, nempe in profectionem ad forum, quæ eſt per ſe cauſa alterius, non illius receptionis, vnde ſemper manet fortuitus effectus. & hoc nota.

Ad ſecũdum.

Ad ſecundum reſpondeo cum Albert. trac. 2. c. 21. eſt diſtinguenda maior. ſi enim ſit ſenſus de veritate pro eſſe reali, nempè omne quod realiter eſt, & non eſt cauſa, habet realem cauſam, eſt concedenda: ſed nihil concludit, nam fortuna, & caſus reales ſunt cauſæ. quod ſi faciat ſenſum, omne quod vere eſt, id eſt realiter, habet cauſam veram, id eſt, propriam, & per ſe, hoc falſum eſt. nam effectus per ſe cauſam habent per ſe, & effectus per accidens, cauſam per accidens.

Ad tertium.

Ad tertium facilis eſt ſolutio ex concluſione ſecunda. Non enim effectus caſuales ponimus, niſi reſpectu cauſarum particularium.

Ad quartum.

Perinde patet ſolutio ad quartum. eſſet enim contra fidem ponere fortunam iuxta primam concluſionem, quo modo antiqui ponebãt, vt dicit Aug. Ciuit. c. 18. & id Aug. reprehendit. ſed fortunam ponere, vt diximus, verum eſt, & licet.

Ad quintum.

Ad quintum dicimus, quòd fortunæ nõ eſt ſcientia ad hunc ſenſum, quòd fortuna non eſt cauſa per quam vllus demõſtretur, & ſcia-

& ſciatur effectus. nam effectus per cauſas per ſe demonſtrandi ſunt, non per cauſas per accidens, nec ſic vtitur Philoſophus fortuna: at fortunæ eſt ſcientia, quantum ad hoc, quod quid ipſa ſit, & qualis, cognoſcimus. Hæc enim per ſe ſunt, & non per accidens: definitio enim fortunæ, & ipſius paſſiones ipſi per ſe inſunt, & huius eſt ſcientia. & hæc ſatis ſint de quæſtione hac.

An quæ nec ſemper, nec frequenter ſunt, ſint à caſu.
Quæſt. X.

Senſus quæſtionis. Difficultas hæc eſt circa textum, nam Ariſto. fortunam, & caſum dicit eſſe eorum, quæ nec ſemper, nec frequenter eueniunt: cum autem hæc ſint duo, nempe quæ raro eueniunt, & quæ ad vtrumlibet, quod enim theſaurus inueniatur, raro euenit, ſedere vero, aut ſtare, ad vtrumlibet eſt: non enim frequentius vnum accidit, quàm alterum. Dubium igitur eſt, an in vtriſque ſint caſus, & fortuna tam in his quæ ſunt raro, quàm in his, quæ ſunt ad vtrumlibet, cũ neutra ſint ſemper aut frequenter.

In qua difficultate eſt ſumma diſcordia inter Auic. & Auer. *Sententia Auicennæ.* Exiſtimat enim Auic. 1. lib. ſuffici. cap. 13. quæ ſunt ad vtrumlibet etiam eſſe à fortuna & caſu. Et quia iſta ſententia eſt obſcura ſatis, declaratione opus eſt.

Nota. 1. Ob id aduerte, quòd ſunt aliquæ potentiæ, quæ de ſe non magis determinantur ad vnum quàm ad alterum oppoſitorum, vt potentia corporis ad colorem, non eſt magis ad album, quàm ad nigrum. Potentia motiua animalis non eſt magis ad ſtandum, quam ad ſedendum, ad motũ, quàm ad quietem Cum autem determinantur potentiæ hæ ad vnum oppoſitorum, ab altero determinantur; vt ab agente vno determinatur corpus ad albedinem, ab altero ad nigredinem. animal ab appetitu determinatur ad ſedendum, vel ſtandum, comedendũ vel non comedendum.

Nota. 2. Aduerte vlterius, quòd iſti effectus poſſunt dupliciter conſiderari. Primo modo reſpectu ipſius potentiæ indifferentis, & æqualiter ſe habentis ad oppoſitorum vtrumque: & tunc ad vtrumlibet dici poſſunt, vt album reſpectu corporis potentiæ, non plus eſt, quàm nigrum, & reſpectu potentiæ motiuæ in ſe, non eſt magis ſedere, quàm ſtare. Altero modo poſſunt conſiderari reſpectu agentis ſeu potentiæ determinatæ, vt album reſpectu ſuæ cauſæ propriæ, & ſedere reſpectu appetitus determinati ad ſedendum, & comedere reſpectu voluntatis inclinatæ ad comedendum: & tunc aut ſemper; aut frequenter ſunt: ex huiuſmodi enim cauſis, aut ſemper, aut frequenter tales ſequuntur effectus. Similiter ſi conſiderentur reſpectu materiæ proximæ, & non indifferentis, non ſunt ad vtrumlibet: ex proxima enim materia actus proprius, aut ſemper, aut frequenter ſequitur. Hinc ſequitur, vt quæ ſunt ad vtrumlibet reſpectu vnius principij, ſint ſemper, aut frequenter reſpectu alterius.

Nota. 3. Quibus ſuppoſitis aduerte, quod Auic. vult, quòd ſi tales effectus reſpectu cauſarum propriarum conſiderentur, non ſint à caſu, quia à cauſis determinatis procedant, & frequenter, aut ſemper eueniunt: at ſi reſpectu potentiarum indifferentium conſiderentur, tunc eſſe à caſu; vt reſpectu ipſius corporis abſolute à caſu eſt, quòd album ſit: & reſpectu potentiæ motiuæ abſolute à caſu eſt, quòd animal ſedeat, & reſpectu voluntatis, & potentiæ indeterminatæ à caſu eſt, quòd homo comedat, cum tales potẽtiæ ex ſe indeterminatæ ſint ad vnũ aut alterum oppoſitorum.

Prima ratio Auic. Hanc ſententiam probat Auicen. primò ex Ariſto. cuius opinionem eſſe hanc exiſtimat: dicit enim Ariſtote. quæ nec ſemper, nec frequenter ſunt, à fortuna vel caſu eſſe: cum autem hæc ſint, quæ rarò, & ad vtrumlibet eueniunt, profecto hæc vtraque à caſu dicuntur: quòd ſi Ariſtot. per ea, quæ nec ſemper, nec frequenter eueniunt, tantum intellexit ea, quæ rarò accidunt, tunc ipſius diuiſio eſſet inſufficiens, nempe quædam ſemper, quædam frequenter, quædam raro euenire, cum præter hæc quædam ad vtrumlibet eueniant.

Secũda ratio. Probat ſecundo, ex communi modo loquendi, quem dicit reijciendum non eſſe: dicimus enim; Acceſſi viſurus regem, & à caſu comedebat, vel deambulabat: ſunt autem, iſta ad vtrumlibet: ergo, in his aliquo modo etiam eſt caſus. Hæc eſt ſententia Auicen. fideliter expoſita, & eſt notanda, non enim paſſim intelligitur.

Sententia Auerr. quã ipſe ſũpſit ex Alex. & Themiſ. Auer. autem hoc libro. com. 48. cenſet oppoſitum, nempe tantum, quæ raro eueniunt, à fortuna, vel caſu dici, quæ ſententia eſt communis Græcorum, Themiſt. Alexan. & aliorum. Eſt etiam Albert. tra. 2. c. 12. &

c.12.& S.Tho. & aliorum Latinorum. Ratio iſtius ſententiæ duplex præcipua eſt: prima. Fortuna,& caſus eſt cauſa vnum intendens, quod conſequitur aliquid non intentum. ſed potentiæ illæ indifferentes non intendunt aliquid, ad quod ſequatur effectus non intentus, vt potentia corporis non eſt ad aliquid, quod conſequatur album, nec potentia motiua eſt ad aliquid, quod conſequatur ſedere,aut ſtare: ergo tales effectus non ſunt caſuales reſpectu harum potentiarum,nec tales potentiæ caſus, & fortuna ſunt: quod ſi effectus ad ſua: agentia comparentur, iam non à caſu, ſed intenti ſunt. quo argumento vtitur Albertus. Vide igitur quomodo illi effectus non ſunt vllo modo dicendi caſuales. Altera ratio eſt:Fortuna,& caſus ſunt efficientes cauſæ:at potentiæ indifferentes oppoſitorum non ſunt effectiuæ,ſed paſſiue ex parte materiæ ſe habentes:non ergo ſunt caſus, aut fortuna. hæc tamen ratio paulo poſt examinabitur. Iſta eſt *Auer.* ſententia, & D. Thomæ,& Græcorum, ac Latinorum communis, & mihi etiam placet.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Prima cõcluſio.

Vt tamen magis hoc manifeſtum fiat, oportet aliquot concluſiones proponere, quarum prima ſit.

Nota dupliciter aliquem effectum prouenire raro.

Non omnes effectus, qui rarò eueniunt, à fortuna, vel caſu ſunt, ſed qui per accidẽs reſpectu cauſæ per ſe eueniunt. hæc concluſio eſt Auic. loco citato,& eſt vera.

Pro declaratione aduerte, duplici modo effectum aliquem rarò prouenire. Vno modo,quia cauſa eius raro ponitur,tamen ipſe per ſe ex tali ſequitur cauſa,quales ſunt eclipſes ſolares, multæ meteoricæ impreſſiones,& huius modi alia:hæc enim rarò eueniunt, quia ipſorum cauſæ raro ponuntur: Sed cum eueniunt, non à caſu, aut à fortuna accidunt, ſed per ſe, ſi fuerint cauſæ ipſorum per ſe: per accidens vero, ſi fuerint cauſæ ipſorum per accidens ex parte cauſæ, vt iam dictum eſt.

Altero modo, effectus raro eueniunt ex parte efficientis cauſæ,& per accidens,quia raro ſequuntur ad effectum per ſe illius cauſæ, vt inuentio theſauri raro euenit, quia rarò iungitur cum effectibus per ſe cauſarum, poſſuntque poni effectus per ſe, quin hi ponantur:& tales effectus raro accidentes à caſu, vel fortuna dicuntur.

Dubiũ cur hi effectus poſita cauſa, raro eueniant.

Dubitabis, vnde eſt, quod iſti effectus etiam poſita cauſa raro eueniunt? dico, ꝙ id ex eo ſit, quod talis cauſa non eſt per ſe illius effectus, nec ſecundum ſe ipſum attingit,vt de ratione foſſionis, non eſt,quod ſit inuentio theſauri:quod ſi talis effectus ſequitur,eſt, quia alia etiam cauſa concurrit ad illum, & raro concurrit, vt ſi inuentio theſauri eſt,non ſolum eſt foſſio, ſed etiam præceſſit cauſa ibi ponens theſaurum, quæ raro eſt.

Quando effectus proueniãt ſemper aut frequenter.

Cùm autem effectus cauſam habet per ſe, poſita, cauſa ſequitur effectus aut ſemper,aut frequenter, vt dicit Alber. cap. 13. tract. 2. Si enim eſt cauſa per ſe,& non habens vllum contrarium impediens effectum ipſius, effectus ſemper ſequitur, ipſa poſita, vt ſequitur eclipſis, ſequitur dies, nox, & alij immutabiles effectus: ſi vero eſt cauſa,quæ habet contrarium,id eſt,quæ operatur circa materiam, quæ receptiua eſt multorum, tunc accidit ipſius effectum impediri,ſed frequenter euenit effectus, licet aliquando deficiat,quomodo homo naſcitur aliquando cum ſex digitis in vna manu,ſed raro,frequenter vero cum quinque: & naturales effectus cum impediri poſſint, hi nempe,qui circa materiam ſunt,frequenter eueniunt, ſed non ſemper.

Secunda cõcluſio.

Secũda concluſio,nulla potentia naturalis proxima eſt actiuum principium effectus ad vtrumlibet. Hæc cõcluſio eſt ad declarandum argumentum, in quo dicitur, quod potentia effectus ad vtrumlibet non eſt actiua: hoc autem declaratione indiget.

Nota varia genera potentiarum paſſiuarum.

Tu igitur aduerte, quaſdam eſſe potentias actiuas,quaſdam vero paſſiuas. Paſſiuæ ſunt,ſecundum quas recipitur aliquid, Actiuæ,ſecundum quas agitur. Paſſiuæ ſunt aut proximæ,aut remotæ. Proximæ ſunt determinatæ ad vnum actum,& formam, vt materia proxima cuiuſlibet compoſiti ad vnũ eſt, puta ad formam illius compoſiti; & ita forma reſpectu ſuæ materiæ proximæ non eſt ad vtrumlibet,ſed ſemper ſequitur, aut frequenter,eo, quod talis materia ad ipſam inclinatur. Potentiæ vero paſſiuæ remotæ æqualiter ſe habent ad oppoſita, cum non magis ad vnum,quàm ad alterum aptę ſint. vt potentia materiæ primæ ad formas,& potentia corporis in communi ad album, vel nigrum: vnde tales formæ reſpectu materiæ remotæ ſunt effectus ad vtrumlibet, cũ ipſa materia non magis ad vnum, quàm ad alterum apta ſit: & hoc ineſt omni potẽtiæ paſſiuæ remotæ,vt æqualiter, & ad vtrũlibet ſe habeãt reſpectu formarũ,& effectuũ.

Nota varia genera potentiarũ actiuarum.

Potentiæ autem actiuæ ſimiliter ſe habent. Quædam enim ſunt proximæ, quædam remotæ. Proximæ ſunt,quæ ſunt principia actionum per ſe, vt potentia ignis ad comburendum. Remotæ,quæ non ſunt per ſe, &

ſe,& ſufficientia principia ad actionem, vt potentia motiua non mouet animal,niſi accedente appetitu ipſius animalis.

Aduerte vlterius, inter has potentias actiuas eſſe quaſdam rationales, quæ libera principia ſunt, vt voluntas humana: quaſdam naturales, vt potentiæ aliorum agentium ſine libertate. Potentiæ actiuæ naturales proximæ non ſunt oppoſitorum, ſed vnius,vt potentia ignis tantùm eſt ad comburendum,non eſt ad non comburendum: ab extrinſeco enim accidit non comburere defectu obiectæ materiæ: ſimiliter potentia oculi ad videndum eſt, non ad non videndum.

Vlterius potentiæ actiuæ remotæ naturales actiuæ eſſe poſſunt aliquando ad vtrumlibet, vt potentia motiua eſt ad mouendum,& quieſcendum,potentia ad ſtandum, & ſedendum: ſed hæ remotæ dicuntur, quia non agunt, niſi determinante ex appetitu; ac ob id aliquid habent paſſionis, vt poſſit dici, nulla potentia naturalis eſt omnino actiua effectus ad vtrumlibet: & hoc eſt quod diximus in concluſione ſecunda.ac propterea bene dicitur in documento,quòd talis potentia non eſt efficiens,nec fortuna, vnde cum ſedere, ſtare,comedere, non ſint à ſola potentia, niſi determinante appetitu, illi effectus ſunt comparandi non ad ſolam potentiam, ſed ſimul etiam cum appetitu, & tunc non ſunt ad vtrumlibet, nec præter intentionem.

Sed nota, quòd diximus de potentia naturali: nam voluntas, quæ dicitur potentia rationalis,eſt ad vtrumlibet, & eſt principium proximum, ſed de ea dicendum eſt alibi.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio, quæ ex his ſequitur, eſt. Illi effectus ad vtrumlibet non ſunt fortuiti, aut caſuales: & hæc eſt propoſitio communis: ratio eſt. Si enim comparentur ad ſolam potentiam indifferentem, tunc ex ea non ſequuntur, quia non eſt ſufficiens per ſe operari: ſi vero comparentur ad principium proximum, eſt iam potentia determinata, & tunc non ſunt ad vtrumlibet.

Ad 1. Ad primum argumentum Auice. dico cum Alber. & Auer. quòd per ea, quæ nec ſemper,nec frequenter eueniunt,intelliguntur quæ raró accidunt: nec eſt inſufficiens diuiſio:illic enim diuiduntur effectus procedentes à cauſa agente,& efficiente proxima,& hi ſunt tres:nam ad vtrumlibet effectus ad materiam referuntur.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quòd ille dicitur à caſu deambulare,non reſpectu ſui,ſed reſpectu huius inuenientis ipſum deambulantẽ: hoc enim præter intentionem huius, & raro euenit, quamuis reſpectu deambulantis id potuerit eſſe ex ipſius intentione. Hæc ſatis de quæſtione.

An ſit fatum. Quæſt. XI.

De quibus agendum, ac quid ſit fatum. QVia fortuna aliquam videtur habere conuenientiam cum fato,cum aliqui effectus fortuiti fato ſoleant aſcribi,quid ipſum ſit, & an ſit, & quæ ſub ipſo ſint,breuiter explicabimus.

Fatum autem varie definitum eſt à multis.Appuleius enim, & Firmicus, & Ptolomæus,vt refert Alber.tract. 2.ca.19.dicunt fatum eſſe cauſarum colligantiam ex aſtrorum motibus, ac vi efficaciam trahentem: exiſtimant enim omnes inferiores effectus à cœlis tanquàm à cauſa vniuerſali prouenire,ſed non immediate, ſed mediantibus cauſis particularibus:vt autem ſunt effectus particulares determinati, ita etiam ſunt cauſæ particulares determinatæ ad tales effectus: ordo igitur iſte cauſarum vniuerſalium, & particularium ad effectum quemlibet conueniens,dicitur apud hos fatum, qui ordo pendet à virtute aſtrorum influente in hæc inferiora,& per certas cauſas particulares operante effectus particulares. *1. Definitio fati.*

Secunda definitio Alij aliter definiunt.Seneca. 2. lib.q.natur.c.39.dicit,Fatum eſt ineuitabilis neceſſitas rerum omnium,& actionum,quã nulla vis poteſt irrumpere,eo ꝙ ſecũdum ſciẽtiam à Iouis diſpoſitione, & à conſilio definito Deorum dependeat.

Nota. In cuius declarationem aduerte duo: Alterum eſt, Deum ab æterno omnes futuros effectus præcognouiſſe ſimul: omnia enim, quæ ſucceſſiue per totum tempus futura erant, Deo ſimul ab æterno fuerunt præſentiſſima, imò ab ipſo ordinata, vt eſſent.

Alterum eſt, ꝙ ſic Deus voluit hæc omnia eſſe, vt quædam mediantibus cauſis particularibus, & vniuerſalibus eſſent: ac ob id præcognouit, & ordinauit eas cauſas, vt quædam communes eſſent,quædam particulares,quædam horum, quædam illorũ effectuum:ac iſte ordo conſtitutus in cauſis particularibus, & cauſis extra ſe ordinatus ad effectus dicitur fatum, quaſi factum, & præordinatum.

Hanc duplicem veritatem coniunxerũt Stoici cum quodam errore:dicebant enim ob id,

ob id, quod iſtæ cauſæ in effectus proprios præordinatæ ſunt, & præuiſæ à Deo, omnes effectus neceſſario prouenire, vnde fatum ponit neceſſitatem in rebus, & aufert libertatem noſtram: quod quidem falſum eſt, vt dicemus modo: Ex hoc patet definitio Senecæ propoſita.

Tertia definitio

Alij attendentes illas duas veritates alitèr definierunt, nempe, Fatum eſt complexio cauſarum à prouidentia primæ cauſæ dependens. Ita definit Hermes Trime. vt quidam illi tribuunt.

Quarta definitio optima.

At omnium optima eſt definitio. Boet. lib. 4. de conſ. proſ. 6. Fatum, inquit, eſt inhærens mobilibus diſpoſitio, ſecundum quam diuina prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus. Ac ſi dicat, eſt ordo in cauſis naturalibus conſtitutus ad effectus, à Deo glorioſo præordinatus, & præcognitus.

Nota.

Vbi nota, ꝙ ordo cauſarum iſte poteſt conſiderari, vt eſt in diuina mente ordinantē omnia, & ſic prouidentia dicitur. Alterò modo, vt eſt in ipſis rebus ordinatis & diſpoſitis, & ſic dicitur fatum. Ac ob id dicitur talis ordo diſpoſitio rebus inhærens, vt illic exponit S. Tho.

Cōfutatio aliarū definitionū.

Et iſta eſt optima definitio fati. Prima enim, quæ erat Aſtrologorum, non ſumpſit primam originem, & radicem fati, quæ Deus eſt, ſed ſecundam, puta cælorum virtutem: hæc enim licet vniuerſalis cauſa ſit horum naturalium, ſed non eſt prima, quia etiam ipſa eſt præordinata à Deo. Definitio autem Senecæ miſcuit falſum cum vero, puta neceſſitatem eſſe in fato. Tertia definitio bona eſt, ſed non ita clare fatū explicat, ſicut iſta Boet. ob id iſta recipienda eſt.

Primū dubium an vere ſit fatū.

Dubitabis tamen, an fatum vere ſit: nam videtur Chriſtiano non licere loqui de fato. dicit enim Grego. in Homil. Epipha. abſit à fidelium cordibus, vt fatum aliquid eſſe dicant.

Reſpōſio in quo ſenſu fatum concedēdū ſit, vel negādū.

Dico, quòd fatum eſſe nulli dubium eſt, & id à Theologis conceditur: quod tamen Chriſtiana veritas negat, eſt fatum imponere neceſſitatem rebus omnibus: hoc enim falſum eſt. Deus enim glorioſus ad effectus contingentes cauſas præordinauit contingentes, ad neceſſarios autem, neceſſarias: & hoc eſt, quod dixit Boet. in definitione, Suis quæque nectit ordinibus. Vnde Deus præſciens, & præordinans cauſas, & effectus, non imponit ob id rebus neceſſitatem, quia quamque cauſam agere ſecundum modum ſuæ naturæ, & effectus pariter modo ſuæ naturæ prouenire permittit: & hæc etiam eſt ſententia Peripateticorum, vt videre eſt apud Simpl. Themi. & Philop. ſic, & Ammon. primo Periher. cap. de fut. contingentibus, & Pſelliū, & Magentinum ibidem Theodorum, item Methochit. hic, & Alex. Aphro. in lib de fato. Plutarchum in opere de fortuna. Plotinum in lib. de fato. Vide item Gregorium Nyſſenum in lib. de fato, & inter recentiores Iulium Sirenium in opere quod de fato cōſcripſit.

Triplex error de fato. Primus

Ex quo colligitur triplex quorundam error. Quidam enim exiſtimantes ſi tale fatum eſſet à Deo præordinatum, omnia prouentura neceſſario, dixerunt non eſſe fatū, nec Deum eſſe futurorum omnium præſcium: in quo grauiter errauerunt, & hi fuerunt Auer. & Cice. lib. de natura deorum, quem reprehendit Aug. 5. ciui. c. 9.

Secūdus

Alter fuit error Chryſippi, vt refert Aulus Gel. li. 6. c. 2. & quorundam Stoicorum, qui Deum præſcium dixerunt, & fatum eſſe, ſed tamen omnia prouenire neceſſario, vnde ab homine libertatem abſtulerūt, in quo etiam errauerunt, ſe vt bruta neceſſaria in ſuis actionibus conſtituentes.

Tertius.

Tertius error fuit quorundam Stoicorum, qui effectus fatales poſſe mutari dicūt, non alia ratione niſi placando Deum, qui ſuam ſententiam poteſt mutare, ſicut ſapiētes homines ſæpe faciunt, ob id dicebant propter hos euentus eſſe ferendum Deo caput agnæ albæ: caput ad notandum Deū eſſe ſapientem: agnæ, vt notetur, ꝙ ſit manſuetus: albæ, vt mutet euentum ex malo in bonum. Sed hi errarunt: non enim Deus mutatur. hanc ſententiam refert Alber. tract. 2. cap. 19.

Veritas autem eſt, quòd effectus mutari poſſunt, non ob Dei mutationem, ſed quia cauſæ, quæ applicantur, ſecundum ſe mutabiles ſunt & impedibiles.

Secundū dubiū. quæ nā fato ſubiaceāt?

Dubitatur, quæ dicantur ſubiacere fato? dico omnia, quæ ſub cælo ſunt: hæc omnia motibus, & mutationibus, & alijs paſſionibus à cælo, & elementis prouenientibus ſubduntur: cælum verò cum non ab aliā naturali cauſa corporea dependeat, non dicitur eſſe ſub fato: non enim generatione, & mutatione factum eſt.

Vlterius homo, quantum ad ſuas actiones humanas, & liberas, non ſubditur per ſe fato, quia non à cælo, ſed à Deo ipſo hominis voluntas regitur: per accidens verò mouetur à cælis corpus, in quo ipſa eſt, alterantibus, ac ob id ipſam per corpus ad ali-

quos

quos effectus inclinantibus, non tamen cogentibus. & iſta ſatis de fato, nunc ad textus interpretationem redeamus.

Caput Septimum.

Tex. LXVIII.

QVod autem ſint cauſæ, & quòd tot numero, quot dicimus, manifeſtum eſt. tot enim numero ipſum propter quid comprehendit. Aut enim ad ipſum, quid eſt reducitur ipſum propter quid vltimum in immobilibus vt in Mathematicis. ad definitionem enim recti, aut commenſurabilis, aut alius cuiuſpiam reducitur vltimum.

Quòd non ſunt plura, quã quatuor cauſarũ genera aſſignata. POſtquam cauſas, & ipſarum numerũ, ac modos expoſuit, nunc tot cauſas eſſe, puta quatuor genera, & per ea omnia Phyſicum demonſtrare probat. primo autem oſtendit, ꝙ non ſint plura genera, quã quatuor aſſignata, idq; ratione logica, vt notat Auer. ſic, *1. Ratio logica.* Tot ſunt cauſæ, quot propter quid, & media, & vltima, & immediata, in quæ reſoluuntur, & reducuntur demonſtrationes: ſed hæc propter quid non ſunt niſi quatuor: ergo & cauſæ quatuor ſunt. Maior eſt nota. Minorem inductione probat exemplari. In rebus enim immobilibus puta mathematicis vtimur pro vltimo, & immediato, & propter quid definitione ipſa, vt quid rectum, quid commenſurabile, & huiuſmodi: at definitiones huiuſmodi formæ vicem gerunt.

Nota. Et nota, quòd Geometra non ſemper vtitur definitionibus pro medijs, ſed per paſſiones quaſdam probat alias: ſed vltimum medium, & immediatum definitio extremi eſt.

Tex. LXIX.

AVt ad mouens primum, vt propter quid certauerunt? quoniam furati ſunt. Aut cuius gratia? vt dominentur. Aut in ijs, quæ fiunt, materia. Quòd igitur cauſæ hæ, & tot ſint manifeſtum eſt.

PRoſequitur cõplere inductionem. Fit, inquit, reductio aliquando ad mouẽs primum, ideſt, ad efficientem cauſam, vt, propter quid certauerunt? efficiens cauſa eſt, quia furati ſunt: alludit ad exemplum 2. Poſt. nempe bellum Thebanorum contra Phocenſes, cuius efficiens cauſa fuit, ꝙ Phocenſes inuaſerant Thebanorum templum, illudque ſpoliauerant. Ponit rurſus exemplum cauſæ finalis, vt propter quid certauerunt: finis fuit, vt dominarentur eorum: alludit ad bellum Regis Perſarum contra Græcos, vt ſibi eos ſubijceret. Rurſus ponit exemplum materiæ, dicens in rebus, quæ fiunt, & producuntur, illic materiam eſſe vnum ex propter quid: vt quare ſerra dura eſt? quia eſt ex ferro: & per ea quæ fiunt, tam naturalia, quam artificialia intelligit ſecundum Philop.

Tex. LXX.

CVm autem cauſæ quatuor ſint, de omnibus eſt Phyſici cognoſcere, & ad omnes, reducens, ipſum propter quid, aſſignabit Phyſice materiã formam, ipſum mouens, & id, cuius gratia. Veniunt autem tres in vnam plerunque. ipſum enim quid eſt, & id cuius gratia, vna eſt: ipſum vero vnde motus primum ſpecie eadem eſt his: homo enim hominem generat.

NVmero cauſarum probato, alterum probare aggreditur, nempe Phyſicũ omnia hæc cauſarum genera conſiderare, & per ipſa demonſtrare, & id vt Phyſicus eſt, & non mendicando cauſas ab alijs ſcientijs. *Ad Phyſicũ ſpectat conſiderare omnia cauſarũ genera, & per ipſa demõſtrare.* At ne exiſtimaret quis, dum audit has cauſas, ſemper diuerſas eſſe, & realiter diſtingui, dicit, quòd plerunque tres cauſæ, puta forma, finis, & efficiens vnum ſunt, forma quidem, & finis idem numero, nam forma rei genitæ finis eſt generationis, eſt igitur eadem res, & forma, & finis, ſed ratione diuerſa, *An cauſæ ſ. inter ſe differãt.* dicitur enim finis reſpectu ipſius generationis, quæ eſt gratia formæ introducendæ: dicitur forma, vt dat eſſe ipſi genito, & forma rei generantis eſt efficiens cauſa formæ genitæ, cumque illæ duæ formæ ſint eiuſdem ſpeciei ſimile enim ſibi ſimile in forma generat, ob id efficiens

ficiens cauſa, & forma, & finis, vna res ſpecie ſunt: finis enim, & forma vnum numero, ſed cum efficiente vnum ſpecie.

Nota. Nota ꝙ dicit, plerumque: quia vt notat Philop. id non ſemper fit, nam in agente æquiuoco, qualis eſt ſol reſpectu horum inferiorum, non eſt efficiens eiuſdem ſpeciei cum effecta forma.

Nota. Vlterius dicit Alex. quòd formæ mathematicæ non ſunt finis: quia ibi non conſideratur generatio vlla, hoc locum habet in formis generabilibus tantum, hæ enim ſunt fines generationum, ſed non rerum genitarum: finis enim rei genitæ eſt ſua operatio.

Tex. LXXI.

ATque omnino quæcunque mota mouent, quæcunque autem nō, nō amplius Phyſicæ ſunt: nō enim in ſeipſis hab entia motum, aut principiū motus, mouent, ſed immobilia ſunt. Quamobrem tria ſunt negocia, hoc quidem circa mobile, illud vero circa mobile quidem, ſed incorruptibile, aliud autem circa corruptibilia.

Fundamētum ad inueſtigādū ex quib⁹ cauſis dēmōſtret Phyſic⁹. VNum iacit fundamentum probaturus Phyſicum vti quatuor cauſis in demonſtrando & inueſtigando rerum ſuarum naturas, quod fundamentum etiam cō ducit ad declarandum, quo pacto Phyſicus vtatur efficienti cauſa; dicit igitur, duplex eſſe efficiens. Alterum, quod motum mouet, id eſt, dum alia mouet ipſum mouetur: ſicut ignis, dum agit in aquam, repatitur ab aqua, & manus dum mouet aliquid, mouetur & ipſa, alterum eſt mouens immotum, ſicut Deus. & Intelligentiæ: mouent enim alia abſq; eo, quòd moueantur in ſe, vel ab ipſis motis. Id ergo efficiens, quod motum mouet, Phyſicę eſt conſiderationis, quod vero immotum mouet non eſt Phyſicæ, ſed Metaphyſicæ, ſecundum ſe: ſecundum quid enim ad Phyſicum ſpectat, non tamen ſecundum ipſius eſſentiam.

Duplex efficiens alterum mouens motum, alterum immobile.

Scientiarum diuerſitas ex diuerſitate mouentium. Vnde diſtinguuntur tria negocia, id eſt, tres conſiderationes, & ſcientiæ iuxta varia mouentia: Quædam enim ſunt immobilia prorſus, ſicut Deus, & Intelligentiæ, quæ nullo Phyſico motu mouentur, & talia ad Metaphyſicam pertinent. Quædam mobilia, ſed incorruptibilia, ſicut cœli, & hæc ad librum de cœlo pertinent, vt notat Philop. quædam mobilia, & corruptibilia, & hæc ad reliquam Phyſicæ partem ſpectant, quæ ampliſſima eſt.

Dubiū Dices, quare ſcientiam de cœlo, cum Phyſica ſit, diſtinguit à reliquis partibus?

Solutio. Puto ob id eſſe, quòd cœlum vnicum participat motum, puta localem, qui cauſa eſt vniuerſalis aliorum, & reliqua omnia naturalia omnes motus ſpecies participant, ab eoq; dependent. nec dicas cum Auerr. quòd per negocia, & conſiderationes intelligit res conſideratas, id enim eſt contra Græcorum expoſitionem, & literam Ariſt. peruertit.

Nota legitimū ſenſum Ariſtot. contra Auer.

Tex. LXXII.

QVare ipſum propter quid, & ad materiam reducenti redditur, & ad ipſum quod quid eſt, & primum mouens. de generatione enim maxime hoc modo cauſas conſiderant, quid poſt quid fiat, & quid primum fecit, aut quid paſſum eſt, & ſic ſemper quod deinceps eſt.

Concludit ratio nē Ariſ. phyſicū per omnes cauſas demōſtrare. EX fundamento præpoſito componit rationem Ariſto. ad probandam Phyſicum conſiderare, & demonſtrare per omnes cauſas, ſic. Phyſicus generationes rerū conſiderat: ſed in generationibus hæ cauſæ conueniunt: ergo per eas demonſtrat, & ad ipſas reducit propter quid, & demonſtrationis medium. Minorem explicat, & probat: nam in generatione conſiderat, quid fiat, poſt quod, nempe, an ex igne, vel aqua fiat aer, & hoc eſt forma: ſimiliter quid primum facit generationem, & hoc eſt efficiens: ſimiliter quid paſſum eſt, id eſt, ſubiectum, & hoc eſt materia, & ſic ſemper vna cauſa poſt aliam quæritur ſecundū ordinem, quem inter ſe cauſæ habent, vt ſuperius diximus.

Tex. LXXIII.

DVplicia autem ſunt principia mouentia Phyſice, quorum alterum non Phyſicum eſt: non enim habet motus principium in ſeipſo. tale autem eſt, ſi aliquid mouet, quod non mo-

non mouetur, vt id quod penitus eſt immobile, & quod omnium primum eſt.

Quod ſit illud mouens immotũ

REpetit diſtinctionem ſuperiorem duplicis efficientis, alterius, quod motum mouet, alterius, quod immotum mouet, ſed vtrumque mouet alia motu Phyſico, vt motus, quo inferiora à Deo mouentur, ex parte ipſorum Phyſicus eſt, & in ipſis eſt: modo tamen explicat, quod ſit mouens immotum, dicitque id eſſe id, quod non habet in ſe motus principium, ſed alia mouet, & hoc eſt primum ens omnium principium.

Nota.

At quia nondum probatum eſt tale ens eſſe, quod moueat immotum vſque ad lib. 8. Phyſic. ob id loquitur conditionaliter, non tamen quòd de eo dubitet.

Tex. LXXIIII.

ET ipſum quid eſt, & forma: finis enim eſt, & cuius gratia.

Quod ſit mouens motum de quo proprie Phyſic⁹.

MVltipliciter locus exponitur, ſed mihi cum Philo. dicendum videtur, vt cum Ariſt. poſuiſſet duo eſſe mouentia, & vnum aſſignaſſet, nũc velit alterum aſſignare: & hoc Phyſicum eſt, quod motum mouet, atque ob id non inutiliter repetit hanc diuiſionem mouentium, quam iam text. 71. poſuerat. Illic enim non explicuerat, quæ eſſent illa mouentia, ſed cuius conſiderationis nunc quæ ſint, docet. cumque dixiſſet eſſe mouens immotum, quod eſt omnium primum ens, hic dicit alterum mouens motum, eſſe formam.

Ne quis autem diceret, quomodo formæ mobiles ſunt, nam formæ Mathematicæ, & Metaphyſicæ non mouentur, nec per ſe, nec per accidens, id declarat dicens, ſe loqui de formis in materia, quæ fines ſunt generationum, ac ob id mobiles, & mutabiles ſunt, intellige, non per ſe, ſed ratione compoſitorum, quorum formæ ſunt.

Quare, cum natura propter aliquid ſit, & hanc cognoſcere oportet, & penitus reddendum eſt ipſum propter quid. vt quòd ex hoc neceſſe eſt hoc fieri. hoc autem ex hoc, aut ſimpliciter, aut frequenter. & ſi debet hoc fieri. vt ex propoſitionibus cõcluſio. & quia hoc erat quod quid erat eſſe. & quia melius eſt ſic, non ſimpliciter, ſed ad vniuſcuiuſque ſubſtantiam.

Q᷑ phyſicus ẽt demonſtret per finem, et illum cõſideret.

TRes cauſas ſolum probauit in generatione eſſe, ac ob id à Phyſico conſiderari, finem reliquerat, hunc verò modo probat ſic. Natura agit propter finem: ſed hæc ſcientia naturam ſpeculatur: ergo & finem ipſum. Vnde ex omnibus his infert Phyſicum conſiderare omnes cauſas, & per eas demonſtrare, vt quòd hoc fiat, quia hoc eſt, id eſt, per cauſam efficientem; & quod hoc fiat, ſicut concluſio ex præmiſſis, id eſt, per materiam; & quòd quid erat, eſſe, ideſt, per formam; & quia melius eſt ſic propter rem hanc, id eſt, per finem. Et nota, ꝙ finis, dicitur optimum, & melius, non ſimpliciter, id eſt, reſpectu omnium rerum, ſed ſecundum quid reſpectu eorum, quæ ad finem ſunt, hæc omnia clara ſunt ex præcedentibus.

Caput Octauum.

Tex. LXXV.

DIcendum igitur primum quidem quòd natura eorum cauſarum eſt, quæ ſunt propter aliquid, poſtea de neceſſario quomodo ſe habet in Phyſicis. ad hanc enim cauſam reducunt omnes, quia cum calidum tale natura ſit, & frigidum & vnum quodque talium: hæc autem ex neceſſitate ſunt, & fiunt, & apta natura ſunt. etenim etiamſi aliam cauſam dicant, ſolum tangentes valere ſinunt, hic quidem litem, & amicitiã, ille vero intellectum.

Qõ, an natura agat ꝑ finẽ & vnũ neceſſariũ proueniat.

DVas quæſtiones admodum præſenti inſtituto conuenientes proponit determinandas, altera eſt, an natura propter finem agat, id eſt, an actiones, & res naturales, quæ factæ ſunt, propter aliquem finẽ factæ ſint, & hęc quęſtio oritur ex eo, quòd in præcedenti textu dictum eſt, naturam eſſe propter aliquid.

Altera quæſtio eſt, vnde ſumatur neceſſarium in rebus naturalibus, id eſt, cum res naturales ſint neceſſariæ, puta quod oculi huiuſmodi ſint, quòd animal tali modò, ꝙ plan-

plãta tali, ꝙ diuerſæ partes modis diuerſis, an id ꝑueniat à materia, vel ab aliquo fine.

Opinio antiquorum ꝙ natura nõ agat propter finem.

Antiqui enim ad ſolam materiam recurrebant, puta ad calidum, frigidum, & elemẽta, vnde nõ aliarum rationẽ reddebant, quare res eſſent tales, niſi propter materiam: ex tali enim materia neceſſe eſt hoc fieri. Quòd ſi dicas antiquos præter materiam poſuiſſe cauſas efficientes: poſuit enim Emped. litem, & amicitiam. Anaxag. mentem. Reſpondet Ariſt. quod non poſuerunt has cauſas in generationibus, & rebus particularibus, ſed in ſola mundi conſtitutione, poſtquam nullam ponunt efficientem cauſam. Et iſte eſt ſenſus illorum verborum. Tangentes valere ſinunt, id eſt, à principio ponentes talem cauſam, poſtea permittũt, & remouent. Iſta quęſtio vtilis eſt ad cognoſcendum, quomodo potiſſime demonſtrandum, an à fine, an à materia.

Tex. LXXVI.

H*Abet autem dubitationem, quid probibeat naturam non propter aliquid facere, neque quod melius eſt, ſed ſicut pluit Iupiter, non vt frumentum augeat, ſed ex neceſſitate. quod enim ſurſum latum eſt frigefieri opportet: & quod frigefactum eſt, aquam factum, deorſum venire: augeri autem, cum hoc fiat, accidit frumentum. Similiter autem &, ſi cuipiam perit frumentum in area, non huius gratia pluit, vt percat, ſed hoc accidit. Quare quid prohibet ſic & partes ſe habere in natura, vt dentes ex neceſſitate oriri, anteriores quidem acutos, aptos ad diuidendum, maxillares autem latos, & vtiles ad terendum cibum, cum non propter hoc facti ſint, ſed acciderit. Similiter autem eſt & de alijs partibus, in quibus videtur ineſſe ipſum propter aliquid. Vbi igitur omnia acciderint, perinde atque ſi propter aliquid facta forent, ea quidem ſeruata ſunt, à caſu conſiſtentia apte, quæcunque vero non ſic, periere, pereuntque, quemadmodum Empehocles dicit ea, quæ* Prima hominum referunt, & taurum parte ſecunda.

P Rimam quæſtionem determinaturus, ponit rationem pro parte negatiua, dicens hoc facere dubitationem, vt dicamus naturam non agere propter finem, quod antiqui exiſtimabant dicentes res omnes tales eſſe propter materiam: quòd autem materia talis ſit, à caſu dicebãt fuiſſe, vt dentes ſunt tales, & oculi tales propter materiã talem, quòd verò talis fuerit materia, & ꝙ dentes acuti in parte anteriori, oculi in loco ſuperiori ſint, à caſu factum eſt.

Arg. ad probandum naturã nõ agere ꝑꝑ finem.

Argumentum autem hoc erat, cũ ſit pluuia, tunc ſit, quia vapores aſcendẽtes infrigidantur, & graues facti cadunt in terram: nõ autem pluuia ſit, quia frumentum creſcat, niſi per accidens. Nam ſi frumentum ſit in area, & non ſeminatum, adhuc plueret, & tunc potius nocumentum, quàm augmentũ illi fieret: ſi igitur in his non eſt finis aliquis, propter quem pluuia ſit, nec erit in ipſis animalium partibus, ſed ſolum per accidens: vt ſicut pluuia per accidens eſt ad augmentum frumenti, ita per accidens oculi ſint in loco eminenti ad videndum, & reliquæ partes per accidens factæ ſint tales ad actiones, & fines ſuos: non enim intẽditur finis in rei generatione niſi per accidens.

Obiectio

Quòd ſi quis obijciat, quod res non conſeruantur, niſi cum aptæ ſunt ad tales fines: ergo ſunt intenti à cauſis: Dici poſſet, & dicebant illi Philoſophi, verum eſt, quòd res non conſeruantur, nec ſunt, niſi ad tales fines aptæ ſint. ſed non ob id à natura intenduntur, ſed per accidens, ſicut in exemplo de pluuia.

Solutio.

Vnde citat Emped. admittentem non cõſeruari res, niſi ſit apta ad taliter operandum, puta ſecundum naturam ſuam: cum enim naſcitur animal dimidium habẽs tauri, & dimidum hominis, tunc non conſeruatur, cum non poſſit propriam exercere operationem: dicebat tamen, quod non ſit animal tale propter operationem, nec propter finem, niſi per accidens, hanc igitur dicit eſſe rationem dubitandi, & ſi qua eſt alia ſimilis.

Tex. LXXVII.

R*Atio igitur, quam dubitauerit aliquis, hæc eſt, & ſi qua talis alia eſt. Sed impoſſibile eſt iſta hoc* ſe

ſe habere modo. Hæc enim & omnia, quæ natura ſunt, aut ſemper ſic fiunt, aut frequenter, ſed eorum, quæ fiunt à fortuna, & caſu, nihil. neque enim à fortuna, neque à caſu videtur pluere ſæpe hyeme, ſed ſi ſub cane: neque caumata ſub cane, ſed ſi hyeme. Si igitur aut à caſu videntur, aut propter aliquid eſſe, ſi non poſſibile eſt eſſe hæc aut à fortuna, aut à caſu, propter aliquid vtique erunt. at vero natura ſunt huiuſmodi omnia, quemadmodum & ipſi dixerint, qui hæc dicunt. eſt itaque ipſum propter aliquid in ijs, quæ natura fiunt, & ſunt.

Quod non agat propter finem. Prima ratio.

MVltis rationibus redarguit opinionē, probatque naturam agere propter finem, ac facit argumentum primum in ſecunda figura, vt dicit Philop. Quæcunque à caſu, vel fortuna fiunt, nec ſemper, nec plerunque fiunt: at res naturales ſemper, aut frequenter tales eueniunt: ergo res naturales à caſu non ſunt: ſunt igitur propter finem, quæ enim à caſu non ſunt, propter finem ſunt. Maiorem oſtendit exemplis: quod enim pluuia fit in hyeme; non videtur à caſu, cum plerunque fiat: ſed ſi fiat, cum Sol eſt in cane, puta in æſtate ſimiliter quod cauma, id eſt, æſtus fit in æſtate, non eſt à caſu, ſed ſi fiat in hyeme: illud enim plerunque, hoc nō plerunque fit: quæ igitur plerumque fiunt, non à caſu, ſed propter aliquem finem fiunt; huiuſmodi ſunt naturales effectus: natura ergo propter finē eſt: ipſi enim met Philoſophi admittunt effectus naturales fieri plerumque.

Tex. LXXVIII.

AMplius in quibuſcunque finis aliquis eſt, huius gratia agitur quod prius, quodque conſequens eſt. ergo, vt agitur, ſic aptum natura eſt: &, vt aptum natura eſt, ſic agitur vnumquodque, niſi quid impediat. agitur autem propter aliquid, & aptum itaque natura eſt huius gratia. vt, ſi domus eorum, quæ natura fiunt, eſſet, ſic vtique facta eſſet, vt nunc ab arte. ſi autem quæ natura, non ſolum natura, ſed & arte fierent, ſimiliter vtique fierent, vt apta natura ſunt. propter ergo alterum, alterum.

Secundū arg.

LOcus hic aliter à Themiſt. & Simpl. aliter à Philop. aliter ab alijs exponitur, omnes tamen conueniunt eſſe nouum argumentum ſecundum: quod autem ſit, non eodem modo docent: mihi videtur ſine dubio ſic eſſe componendum, omiſſis illorū expoſitionibus, quæ non conſonant toti textui. Eſt igitur argumentum hoc ſumptum ex arte, in qua cōſtat res agi propter finem, cum ſecundum intellectum fiant, & electionem. Vbi finis eſt aliquis, illic & priora, & conſequentia aguntur propter finem: ſed in arte finis eſt: ergo in ea tam quæ fiunt prius, vt fundamenta, muri, domus, quàm quæ fiunt conſequenter, vt tecta, & reliquæ partes, aguntur propter finem. Totum hoc verum eſt. ſed vlterius colligit. Quæ aguntur propter finem, apta ſunt ex natura ſua eſſe propter finem, & econtra: ergo illæ res artis, quæ ab arte propter finem aguntur, aptæ ſunt propter finem eſſe ſecundum ſe: natura ergo rei propter finem eſt. Quòd verò ſit res apta fieri ex natura ſua propter finem, ſicut agitur ab arte, probat quia ſi natura domum faceret, non aliter, quàm ars faceret: & ſi ars hominem, aut plantam, vel aliam rem naturalem faceret, ſicut natura faceret: vtraque igitur propter finem eſt. Et aduerte hanc argumenti huius expoſitionem.

Tex. LXXIX.

ET omnino ars alia quidem perficit, quæ natura non poteſt efficere: alia vero imitatur. ſi ergo quæ ſecundum artem ſunt, propter aliquid fiant, manifeſtum quòd & quæ ſecundum naturam. ſimiliter enim ſe habent inter ſeſe in ijs, quæ ſecundum artem, atque in ijs, quæ ſecundum naturam, poſteriora ad priora.

Tertiū arg.

TErtium facit argumentum ad idem probandum. Ars aut perficit naturā, aut ipſam imitatur. Sed ars propter finē facit

cit ergo; & natura. Vocat artem perficientem naturam, quæ ipſam iuuat, vt medicina, agricultura naturæ operationem iuuant; ſiue quæ facit ea, quæ natura non facit, ſicut veſtes, domos, & ſimilia. Vocat artem imitantem naturam, quæ ſimilitudines effectuum naturalium facit, vt ars pictoria, ſculptoria, & ſimiles. Poſſet etiam dici hoc non eſſe nouum argumentum, ſed præcedentis confirmationem.

Tex. LXXX.

MAxime autem manifeſtum eſt in cæteris animalibus, quæ neque arte, neque inquirendo, neque deliberando faciunt. Quapropter dubitant quidam, vtrum intellectu, aut quodam alio operentur & Aranei, & Formicæ, & huiuſmodi. paulatim autem ſic procedenti, & in plantis apparent conferenti quædam fieri ad finem, vt folia propter fructus cooperimentum. Quare, ſi & natura, & propter aliquid Hirundo nidum facit, & Araneus telam, & plantæ folia gratia fructuum, & radices non ſurſum, ſed deorſum, gratia nutrimenti, manifeſtum quòd eſt cauſa talis in ijs, quæ natura fiunt, & ſunt.

Quartū argm̄. QVartum facit argumentum, quod eſt velut inductio quædam. In animalibus comperimus actiones, & res propter finem eſſe, vt in araneis telas conſtruentibus, & hirundinibus nidum facientibus, & in alijs animalium mirandis actionibus, quæ propter finē apparent eſſe, adeo vt talia animalia videantur habere intellectum, & artem, & re vera non habent. Vlterius in plantis, ſi ſcrutamur ipſarum opera, propter finem videntur: producunt enim folia, quibus fructus defendant ab extrinſecis nocumentis, mittunt radices deorſum, quibus terram ſugant: ramos ſurſum: quæ omnia videntur non temere, ſed gratia alicuius fieri: agit ergo natura propter finem etiam in alijs, licet non ita appareat.

Tex. LXXXI.

ET quoniam natura duplex eſt, alia quidem vt materia, alia vero vt forma, finis autem eſt hæc, propter finem autem cætera, hæc vtique erit cauſa, cuius gratia.

Quintū argm̄. QVintum argumentum eſt. Duplex eſt natura, materia nempe, & forma: ſed materia, & reliqua ſunt propter formam, qu finis etiam eſt: ergo natura propter finem agit.

Tex. LXXXII.

PEccatum autem fit & in ijs, quæ fiunt ſecundum artem. ſcripſit enim non recte Grammaticus, & propinauit non recte Medicus medicamentum. quare manifeſtum eſt quòd contingit & in ijs, quæ ſecundum naturam fiunt. Si igitur ſunt quædam ſecundum artem, in quibus quod recte fit, propter aliquid fit, in ijs autem, quæ peccantur, alicuius quidem gratia aggreditur, ſed fruſtratur: ſimiliter vtique ſe habet & in Phyſicis, & monſtra peccata ſunt illius, quod propter aliquid agit. & in ijs igitur, quæ à principio, vtique compoſitionibus bouigena, ſi non ad quendam terminum, ac finem poterant venire. corrupto vtique principio aliquo fiebant vt nunc ſemine.

Sextum argm̄. IVxta expoſitionem Themiſt. & Philop. San. Thom. & aliorum, Ariſto. ſoluit rationem antiquorum, qua naturam non agere propter finem exiſtimabant, ita tamē ſoluit, vt ſolutio ſimul ſit argumētum nouū ad probandum intentum, & erit ſextum argumentum: dicebant ergo illi: Si natura ageret propter finem, non erraret à ſuo fine, ſed errat aliquando, fiunt enim multa monſtra: Reſpondet Ariſto quod ſicut in arte etiam errare contingit, non tamen ob id ars non agit propter finem; ita in natura.

Et argumentum ex hec ſumitur. Non contingeret peccatum, & error in arte, niſi propter aliquem finem ageret: hic enim eſt error, & peccatum artis, cum finem intentum non attingit, vt Medicum, cum nō bene

bene potionem miniſtrat, vt ſanitatem conſequamur,& Grammaticum,cum non benè ſcribit, peccare dicimus: ergo ita ſimiliter in natura non error, aut peccatum accideret,niſi ipſa finem intenderet, quem non conſequens errat.

Vnde dicit contra Emped. qui in prima compoſitione mundi homines natos eſſe dicebat dimidium habentes bouis, & alia huiuſmodi, & hoc à caſu fuiſſe, non quod natura propter finem ageret. Dicit autem Ariſt.illa monſtra tunc accidiſſe,quia natura intendebat finem aliquem,& ob alicuius defectum non attingens eum,errauit :ſicut modo natura intendit animalia rectè conſtituta, ac ob defectum ſeminis monſtra fiunt,& hoc tamen arguit naturam propter finem agere.

Tex. LXXXIII.

AMplius neceſſe eſt ſemen fieri primum, ſed non ſtatim animalia. & ipſa maſſa quidem mollis prius ſemen erat.

Septimũ argũ. PRoſequitur intentum confirmare, dicta antiquorum ſimul reprehendẽdo, quòd à caſu fierent res naturales,& facit argumentum ſeptimum. In quibus ordo certus, & conſtitutus inuenitur,illic vnum eſt propter aliud, & propter finem: ſed in generatione animalium ordo conſtitutus eſt: fiunt enim animalia ex ſemine præcedente, & non ſtatim ex ſemine fit animal, ſed molleſcit, & diſponitur prius ſemen: igitur generatio hæc ſecundum aliquem finem fit, & non à caſu.

Amplius & in plantis ineſt ipſum propter aliquid, minus autem diſtinctum eſt. Vtrum igitur & in plantis fiebant, vt bouigena, viriprora; ſic vitigena oleoprora? An non inconueniens enim, ſed tamen oportebat,ſi quidem & in animalibus.

Octauũ argũ. ARgumentum octauum facit præcipue contra Empedo.qui dicebat monſtra ex varijs animalibus compoſita fieri: quia natura agit à caſu, & non propter finem. argumentum eſt hoc. Si ob id illa monſtra ſunt,puta bouigenea virriprora, id eſt, animalia ex medio bouis, & medio viri conſiſtentia, quia natura agit à caſu, ſequeretur, quòd vbi minus apparet finis, & magis videtur caſus, eſſent illa monſtra frequentiora, puta in plantis: ſed id non eſt: non enim eſt monſtrum ex duabus ſpeciebus plantarum,vitigeneum oleo prorum, id eſt, habens dimidium vitis, & dimidium oliuæ: non ergo ob id monſtra eueniunt.

Et nota, quòd non negat Ariſto. monſtra eſſe in plantis, ſunt etenim, ſed talia monſtra, qualia in animalibus ponebat Empedo. Nota.

Nota etiam, quod hic loquitur de naturali generatione,in qua partes geniti continuantur: nam per inſitionem tales plantæ compoſitæ inueniuntur, ſed illæ partes non ſunt continuæ. Nota ſecundò.

Nota etiam, quod hæc nomina ſunt ſimul legenda, nempe bouigenea viri prora, id eſt, bos habens anteriorem partem hominis:ſimiliter vitigenea oleo prora, id eſt, vitis habens ſuperiorem partem oliuæ. Nota tertiò.

Vbi aduerte, quod quando accidit aliquod monſtrum in natura, non eſt prorſus alienum ab effectu intento: non enim homo pro homine equum, aut equus pro equo lapidem generat, ſed aliquid accedens ad effectum intentum, & hoc arguit naturas etiam deficientes in effectibus ſuis propter finem aliquem agere. Nota quartò.

Tex. LXXXIIII.

AMplius oportebat & in ſeminibus fieri, vt accidit. Omnino autem deſtruit ſic dicens, ea quæ natura ſunt,& naturam. Natura enim ſunt quæcunque ab aliquo in ſeipſis principio continue mota perueniunt ad aliquem finem. ab vnoquoque autem non idem quibuſque,neque quiuis,ſemper tamen ad eundem, niſi aliquid impediuerit.

Nonum argũ. NOno probat argumento. Si enim caſu accidunt res naturales, vt iſti dicunt, poſſet etiam caſus eſſe in ſeminibus, vt ex quolibet fieret quodlibet, cum nullũ propter finem ſit: quod tamen impoſſibile eſt:non ergo à caſu eueniunt iſta naturalia.

Decimũ argũ. Et q̃ finẽ auferũt,ac dicũt naturã nõ intẽdere finẽ,perfectò & tollũt naturã, & entia naturalia,& hoc eſt argũ aliud decimũ. Et

probat id. Hæc enim ſunt entia naturalia, quæ ab aliquo interno principio mota non ceſſant, quouſque finem attingant, & quieſcant in eo, nec ipſum tranſgrediantur, nec in omnibus vnus eſt finis, aut quilibet finis in ſingulis, ſed in his vnus, in illis alius, quem ſi non ſemper, ſaltem frequenter attingunt, & ſemper attingerent, niſi impedirentur: ſunt ergo naturalia, & natura propter finem, & hoc experimur in motibus elementorum, & animalium, plantarum, & reliquorum, quæ non niſi certo obtento fine ceſſant, nec ipſum tranſgrediuntur.

Tex. LXXXV.

ID autem, cuius gratia, & quod huius gratia. fient vtique à fortuna. ſicuti dicimus quòd à fortuna venit hoſpes, lotuſque abiuit, cum tanquam gratia huius veniens egerit, non autem gratia huius venerit. & hoc ſecundum accidens. fortuna enim eſt earum, quæ ſunt ſecundum accidens cauſarum, quemadmodum & prius diximus. ſed cum hoc ſemper, aut frequẽter fiat, non ſecundum accidens neq; à fortuna eſt: in phyſicis autem ſemper ſic niſi quid impedierit.

Solutio rationis cuiuſdã Antiquorum.

ALiud dictum antiquorum reijcit: dicebant enim antiqui, quòd effectus naturales ſunt à caſu, quia non ſunt intenti à natura, licet ſequantur à natura: ſicut ſi quidam veniret huc, non vt lauaretur, tamẽ re vera lotus eſt, tunc eſſe lotum ſequitur ex eo, quod iſte venit, ſed quia non intendebat id, à caſu dicitur. Reijcit hoc Ariſto. dicens, quòd non ſatis eſt, quod non intendatur ab illo, ſed quod nec ſit ſemper, nec plerunque: cum autem naturales effectus ſemper aut plerumque ſint, à caſu non ſunt, ſed intenti: effectus enim ſemper, aut frequenter prouenientes à cauſa ſecundum intentionem ſunt.

Tex. LXXXVI.

INconueniens autem eſt non opinari propter aliquid fieri, niſi videant ipſum mouens deliberaſſe. Attamen etiam ars non deliberat. nanq; ſi eſſet in ligno nauis faciendæ ars, haud ſecus, atque natura, faceret. quare, ſi in arte ineſt ipſum propter aliquid, & in natura ineſt. maxime autẽ manifeſtũ eſt, cũ quis medetur ipſe ſibi ipſi. huic enim ſimilis eſt natura. Quòd igitur cauſa ſit Natura, atque ita vt propter aliquid, manifeſtum eſt.

Solutio alterius rationis antiquorum potiſſima.

VLtimum motiuum, & maximum antiquorum redarguit: dicebant enim naturam non agere propter finem, quia non deliberat, & vtitur conſultatione, non enim agentia naturalia cognoſcunt, & in hoc decipiebantur, cum aliud ſit agere propter finem, aliud agere ex propoſito: Agere propter finem ſolum, dicit actionem ex ſe, & res ex ſe in aliquem finem tendere. Ex propoſito verò agere ſuperaddit cognitionem illius finis in eo, quod agit, hoc autem ſolũ eſt in homine, vt dicemus.

Altera ſolutio Ariſto.

Ariſto. tamen hac via reiicit dubium dicens, quòd nec ars vtitur conſultatione: non enim conſulit faber lignarius, an ex ligno fiat arca, ſed abſque deliberatione ex ipſo ligno facit, vnde ſi in ligno eſſet illa ars, non ſecus faceret arcam, ac modò, cum eſt in mente artificis. Et in hoc differt actio artis ab actione naturæ, quòd hæc à forma interna, illa ab externa procedit, vnde aſſimilat actioni naturali, cum medicus ſeipſum ſanat, licèt non ſit vere ars natura.

Nota.

Nota, quod ars ſæpe deliberationem, aut conſultationẽ nõ habet in his, quæ effectus ſunt, ſed certam materiam ſumit abſq; deliberatione. Prudentia conſulit de tẽpore, de circunſtantijs, quibus effectus fieri debet.

Caput Nonum.

Tex. LXXXVII.

QVod autem ex neceſſitate eſt vtrũ ex ſuppoſitione ſit an et ſimpliciter. Nunc enim opinantur ꝙ ex neceſſitate eſt eſſe in generatione. quemadmodũ ſi aliquis murũ, ex neceſſitate exiſtimaret ẽẽ factũ, quoniã grauia quidẽ deorſũ ferri apta natura sũt, leuia aũt ſuperne, quapropter lapidẽ quidẽ deorſũ, ac fundamẽta, terra

ra

ra autem ſurſum propter leuitatem, ſupra autem maxime ligna, leuiſſima enim ſunt.

Secūda quæſtio in Ariſ. qualis neceſſitas requiratur in naturalibus.

PRiori quæſtione determinata, poſteriorem aggreditur, nempe quomodo neceſſitas ſit in effectibus naturalibus, & aduerte quòd in præſenti duplex eſt neceſſarium. Vnum quod à materia proficiſcitur, vt neceſſe eſt ſerram eſſe duram, quia ex ferro facta eſt, & hoc dicitur ſimpliciter neceſſitas: Alia eſt à fine, vt cibus dicitur neceſſarius animali propter vitæ conſeruationem, & tale neceſſarium dicitur ex ſuppoſitione.

Senſus quæſtionis.

Eſt igitur quæſtio, an res naturales neceſſario tales ſint à materia, vel à fine, poſtquá iam finis in natura conſtitutus eſt.

Antiquorum opinio à ſola materia ſumi neceſſitatem.

Citat opinionem antiquorum: hi enim non ponentes finem in natura totam neceſſitatem materiæ tribuebant, vt ſi peteres ab eis, quare domus habet quaſdam partes ſuperiores, quaſdam inferiores neceſſariò. Reſpondebant: quia conſtat ex partibus grauioribus, quæ locum inferiorem petunt, quales ſunt lapides: & conſtat ex leuioribus, quæ locum ſuperiorem appetunt, qualia ſunt ligna. Idem in rebus naturalibus dicebant ſemper neceſſitatis cauſam totam materiæ reddentes. Non enim aliam cauſam cognoſcebant, vt ſuperius dictum eſt.

Tex. LXXXVIII.

ATtamen non ſine his quidem factus eſt, non tamen propter hæc, niſi vt propter materiam, ſed cauſa abſcondendi quædam, & ſaluandi. Similiter vero & in alijs omnibus, in quibuſcunque ipſum propter aliquid eſt, non ſunt quidem ſine ijs, quæ neceſſariam habent naturam, non tamen ſunt propter hæc, niſi vt materia ſunt, ſed propter aliquid. vt propter quid ſerra eſt talis? vt hoc, & huius gratia ſit. hoc tamen cuius gratia, non poteſt fieri, ſi non ferrea ſit. neceſſe eſt igitur ferream eſſe, ſi ſerra erit, & opus ipſius. ex ſuppoſitione igitur neceſſarium eſt, ſed non vt finis. nam in materia neceſſarium eſt, id autem, cuius gratia ſit, in ratione.

Ariſt. ſententia ꝙ non ſolum à materia ſumatur neceſſitas, ſed etiam a fine.

QVæſtioni reſpondet dicens neceſſitatem quidem eſſe à materia, tamen adhuc materia ſumit neceſſitatem à fine, quod alij dicunt, neceſſitas eſt à materia: ratio vero neceſſitatis eſt a fine, vt domus quidem talis eſt, quia talem materiam habet, vt dicunt ipſi, tamen adhuc talem habet materiam, quia ad talem finem eſt, puta ad defendendum, & occultandum à noxijs externis: ſimiliter ſerra ne ceſſariò eſt dura, quia ferrea eſt, ferrea tamen eſt à fine, quia ad ſcindendum eſt.

Primò exemplo oſtendit.

Vnde concludit neceſſarium eſſe à materia, ſed non vt in fine, in forma verò, vt in fine eſt, rationem enim vocat formam, quia à forma ratio, & definitio procedit.

Tex. LXXXVIIII.

ESt autem neceſſarium & in Diſciplinis, & in ijs, quæ ſecundum Naturam fiunt, quodammodo ſimiliter. cum enim rectum hoc ſit, neceſſe eſt triangulum duobus rectis æquales habere, ſed non, ſi hoc eſt, illud eſt. ſed ſi hoc non eſt, neque illud rectum eſt. in ijs autem quæ propter aliquid fiunt, econtrario, ſi finis erit, aut eſt, & id, quod eſt ante, erit, aut eſt. ſi vero non, ſicut ibi, ſi non ſit concluſio, principium non erit, ſic & hic finis, & id, gratia cuius: principium enim & hoc eſt, non actionis, ſed cogitationis, ibi autē cogitationis, actiones. n. non ſunt.

Secundo ſimilitudine.

VTitur comparatione quadam, qua neceſſitatem finis explicat ſimilitudine neceſſitatis, quæ eſt in ſyllogiſmis, & diſcurſibus, ſeu demonſtrationibus, quas doctrinas vocat, in quibus præmiſſæ inferunt concluſionem ſic: quòd ſi præmiſſæ ſunt veræ, concluſio vera eſt, non tamen ſi concluſio vera eſt, ob id præmiſſæ verę ſunt, ſed ne gatiue valet, ſi concluſio non eſt vera, nec præmiſſæ veræ ſunt. Ita ſimiliter eſt neceſſarium in fine, & materia, ſed finis habet locum præmiſſarum, & principij, materia vero ſimilatur concluſioni, vnde ſi finis eſt, vel futurus eſt, & materia eſt, vel erit, non tamē

econtra, ſed ſi materia nõ eſt, nec erit finis, & forma nec eſt, nec erit.

Nota principium in ſpeculatione eſt finis in operatione. Vnde fit, vt eundem locum in actionibus teneat finis, quem principia, & præmiſſæ in ſyllogiſmo: Ob id dici ſolet, principium in ſpeculabilibus eſt finis in operabilibus, id eſt, finis in actionibus, tenet locum principij primi.

Quomodo finis ſit principium. At quia poſſes dubitare, cuius eſt finis, principium? Reſpondet, finem non eſſe principium actionum, & operationum quibus res agit, aut fit, ſed ipſius cogitationis, quæ nõ eſt actio, qua fiat aliquid: ac ſi dicat, finis non eſt principium factionis rei, puta domificationis, ſed eſt principium, quod præcognoſcitur antequàm domus fiat, & mouet appetitum, vt fiat domus.

Nota. Nota hic, quod per rectum eſſe intelligit præmiſſas vnius demonſtrationis: Per triangulum habere tres angulos, intelligit concluſionem. Quæ autem ſit demonſtratio iſta, ſcire parum præſenti loco conducit, & ijs, qui Euclidis elementa didicerunt, notum eſt.

Tex. XC.

Qvare, ſi erit domus, hæc neceſſe eſt fieri, aut exiſtere, aut eſſe, aut omnino materiam, quæ propter aliquid eſt, vt lateres, & lapides, ſi domus. non tamen propter hæc eſt finis, niſi vt materiam, neque erit propter hæc. omnino tamen, ſi non ſint, neque domus, neque ſerra erit: illa quidem, ſi non ſint lapides, hæc vero, ſi non ſit ferrum. neque enim ibi principia, ſi non triangulum duobus rectis. Manifeſtum eſt igitur quòd neceſſariũ eſt in Phyſicis, quod vt materia dicitur, & motiones eius.

Exempla eorũ, quæ dixit. EXempla ponit eorum, quæ dixit. Sumamus enim finem, puta domus formam, ſi forma eſt, & lapides, & ligna, ac materia eſt, non tamen econtra, niſi negatiue, ſicut à negatione concluſionis ad negationem principiorum proceditur: Similiter ſerra non erit niſi ferrum ſit, & ſi ipſa eſt, ferrum eſt non tamen ſi ferrum eſt, ipſa eſt.

Nota. Finis duplex generationis, et rei geniti. Aduerte duplicem eſſe finem. Alterum generationis, & hic eſt forma geniti, ad quam materia ordinatur, & hoc vtitur hic Ariſtoteles. Alterum rei genitę, & hic finis eſt operatio rei ipſius, vt finis oculorum eſt videre, & ignis comburere, & tunc tota res ordinatur ad finem, ac ita debemus vti, & procedere in hoc fine ad rem, & econtra, ſicut à forma ad materiam, vt dictum eſt: Vnde ſi habitatio, & viſio ſunt, & domus, & oculi ſunt, non econtra, niſi negatiue: non eſt oculus: ergo nec viſio. non eſt domus: ergo nec habitatio.

Neceſſarium eſt à materia, & à mutationib' ipſius. Vnde concludit eſſe neceſſarium in rebus naturalibus à materia, & motionibus ipſius, id eſt, mutationibus, & alterationibus, quæ in ipſa ſunt: non ſolum enim neceſſarium ad materiam refertur, ſed interdum etiam ad ipſius mutationem, vt quare verecundiam patiens rubefactus eſt, quia mutatio ſanguinis facta eſt: hæc neceſſitas à motione materiæ eſt, quæ etiam à materia dicitur.

Tex. XCI.

ET vtræque quidem Phyſico dicendæ ſunt cauſæ, magis autem ea, cuius gratia. cauſa enim hæc materiæ eſt, ſed non hæc ipſius finis. Et finis is, cuius gratia, & qui principium eſt, à definitione, & ratione petitur, ſicut in ijs, quæ ſecundum artem. quoniam, ſi domus eſt tale, hæc oportet fieri, & eſſe ex neceſſitate. & quoniam ſanitas hoc eſt, hæc oportet fieri ex neceſſitate, & eſſe. ſic & ſi homo eſt hoc, hæc. ſi vero hæc, hæc.

Vtraq; neceſſitatis cauſa ad Phyſicũ pertinet finis, & materia ſed finis potius ac forma. DVabus cauſis neceſſitatis poſitis, dicit vtranque ad Phyſicum pertinere, ſed magis finem, & formam, quam materiam, quod dupliciter probat. Primò, quia adhuc cauſa neceſſitatis materiæ forma eſt, & finis, non econtra, vt diximus. Secundo quia in demonſtratione potius vtimur forma tanquam principio, quam materia, & hoc tam in naturalibus, quã in artificialibus vt exẽplo de domo, & ſanitate explicat, & textus notus eſt.

Tex. XCII.

FOrtaſſis autem & in ratione eſt neceſſarium. determinanti enim opus

opus ſecandi, quòd diuiſio huiuſmodi eſt.hæc autem non erit,niſi habeat den tes tales,hi vero on,niſi ferrea ſit. ſunt enim & in ratione quædam partes, vt materia rationis.

MAteriam non excludendam dicit, nam etiam demonſtratio eam ſumit, vt ſi ſerra eſt demonſtranda, quòd ſecet, medium ſumi poteſt, quòd dentes tales,puta duros habeat,hos autem, quia ferrea eſt.Hæc Ari.ſed oportet iſta examinare, multa enim notatu digna occurrunt,quę de claratione maiori indigent,ob id textus expoſitione breuiter propoſita,queſtiones aliquot ad ipſum attinétes determinare oportebit,ſicut in alijs fecimus.

An natura agat propter finem. Quæſt. XII.

1.Argumentũ. HAec queſtio eſt,vt aliqua dubia, quæ in textu pretermiſimus, exponãtur, ob id ſingulis argumentis ſingula proponemus. Primum eſt contra tex. 70. vbi dicitur finem, & formam idem eſſe re, videtur hoc falſum:finis enim cuiuſque rei operatio eſt ipſius, vt finis ignis calefacere, & hominis intelligere,& oculi videre : at operatio,& forma idem nõ ſunt,igitur nec forma,& finis.

2. Argumentũ. Secundum contra tex.75.vbi dicit,antiquos reducere effectus ad cauſam materialem,vt ad calidum,& frigidum:ſed iſta ſunt actiua:calor enim, & frigiditas actiuę ſunt qualitates.igitur falſo dicit Ariſtot. illa eſſe materiam.

3.Argumentũ. Tertium contra tex.77. Illic enim dicitur:quę nõ ſunt à caſu,eſſe propter aliquid, & propter finem: videtur non eſſe ita : nam corruptio non eſt à caſu, cum ſit frequẽter, nec eſt propter finem: non enim natura intendit corruptionem.

Quartũ Quartum contra tex.73.ſuperiorem,dicitur enim quòd principium immotum mouens non eſt Phyſicum:videtur hoc falſum, cum in lib.8.Phyſi.de tali principio agatur, & in Metaphyſica per rationes Phyſicas diſputatur de eo.

Quintũ. Quintum contra tex. 80. quòd non operetur araneus per artem,& intellectum:opera araneorum, & huiuſmodi animaliũ ſunt magis artificioſa, quam opera procedentia ab aliqua arte: ergo ſunt illa ſecundum artem:& præterea,quia talia animalia dicuntur habere prudentiam.

Sextum Sextum contra tex.91.vbi finem, & formam cauſam materiæ non econtra dicit eſſe,videtur hoc contra id, quod diximus ſuperius tex.30.de mente Auerr.quòd materia,& forma ſunt ſibi inuicem cauſæ. Hæc ſunt argumenta præcipua in hac parte.

Ad 1. Ad primum igitur aduerte,quòd duplex eſt finis,vt notant Simpli.Auer.& S. Thom. finis rei genite & finis generationis.finis quidem rei genitæ operatio ipſius eſt,finis vero generationis eſt forma rei genitæ. Si fuerit generatio ſubſtantialis, erit forma ſubſtantialis:ſi verò accidentalis, erit forma accidentalis. Hic autem in communi ſumit finem,nec dicit Ariſt. omnem finem eſſe idẽ cum forma,ſed plerumque finem,& formã idem eſſe : hic autem pro fine generationis verum habet.

Ad 2. Cum vero dicitur, quod à fine ad materiam,& ad ea, quæ ad finem ſunt, licet affirmatiue procedere,econtra vero negatiue non ſolum finem pro forma reſpectu materiæ,ſed pro operatione reſpectu compoſiti ſumit, & in vtroque verum habet, vt in tex. 90.expoſitum inuenies.

Reſpõſio Auerr. Ad ſecundum reſpondet Auer. quòd in agente duo poſſumus conſiderare,& actionem ipſam, & rationem agendi formalem. Actio ipſa eſt ille motus, quo agens agit. Ratio actionis formalis eſt,quod actio ſit in finem, & quod agens ad agendum moueatur à fine.cum autem antiqui negaſſent rationem formalem actionis auferentes finẽ reliquerunt actionem materialiter,ob id dicitur,quòd ad materiam reducebant.

Refellitur ſolutio Auerrois. Sed mihi non placet, quia ratio actionis, quòd ſit in finem, non eſt ſubſtantia ipſius actionis, vnde ablata etiam relatione ad finem,actio manet.

Nota. Ob id aduerte cauſam agentem duplicem eſſe. Alteram pure agentem,quæ rem facit non componendo ipſam, vt ignis facit ignem, ſed non ſeipſo facit ignem. Alteram non pure agentem, quæ ſic agit, vt rem ſe ipſa componat, quomodo elementa ſe habent ad mixtum : agunt enim inuicem,& mixtum faciunt, ipſum componendo,ac ipſius partes materiales efficiuntur: & huiuſmodi agentia materiæ locum reſpectum mixti facti obtinent, & ſic antiqui reducebant effectus factos ad elementa, vt ipſam rem componunt.

Vera ſolutio. Vnde patet ſolutio argumenti. Licet enim elementa,& illæ qualitates actiuæ ſint,

tamen mixtum materiale componunt.

Ad tertium. Ad tertium Auerr. dicit corruptionem eſſe ex materia tantum, & non ex fine: nec hoc mirum eſſe debet, cum corruptio ſit quid priuatiuum. Sed ſine dubio dicendum eſt, quòd corruptio dupliciter conſideratur. Vno modo ex parte ipſius corrupti, & ſic non eſt propter finem. Altero modo ex parte corrumpentis: & ſic propter finem eſt, non quòd ipſa ſit intenta tanquam finis, ſed quia agens corrumpit, vt generare poſſit, ac ob id in finem eſt ordinata: vnde bene dicit Ariſto. Quæ à caſu non ſunt, eſſe ex intentione.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur, duplex eſt cognitio, an ſit, & quid ſit. Quantum ad cognitionem an ſit Deus, & intelligentiæ pertinet ad phyſicam conſiderationem, quia non eſt medium naturale aliud ad oſtendẽdum talia entia eſſe, niſi res ſenſibiles, motus, & mutationes, quæ omnia phyſica ſunt, ac ob id in 8. Phyſi. de tali ente aliqua ex parte tractatur. At quantum ad cognitionẽ quid ſit, ad Metaphyſicum pertinet: & hoc dicitur in iſto textu, vbi traditur duplex agens, vt expoſitum eſt: & idem dicitur. 2. lib. de gen. animal. c. 3.

Ad quintum dubium, quomodo moueantur bruta ad ſuos fines. Circa quintum eſt difficultas de principio, quo mouentur animalia bruta ad ſuos fines conſequendos, & ad ſua opera exercenda. Fuerunt enim multę ſententię. Quidam dixerunt, ꝙ naturaliter habẽt inſitam præcognitionem finium, ad quos mouentur: quod enim homo diſcurſu, & intellectu præcognoſcit, talia animalia à natura præcognoſcunt.

Prima ſentẽtia. Cõfutatio primæ ſententia. Sed hoc non videtur verum. Oporteret enim fines præcognoſcere, aut in vniuerſali, & hoc non eſt conceſſum brutis, puta vniuerſalia cognoſcere: aut in particulari: & tunc non ſufficeret: non enim ſemel operantur, & ſua faciunt opera, ſed ſæpe.

Secũda ſententia. Alij dicebant, quòd operantur ſecũdum intellectum, & artem. & huius operationis meminit in textu Ariſto.

Confutatio ſecundæ ſentẽtia. Hoc autem falſum eſt, quia quæ ſecundũ artem operantur, temporis curſu perfectius operantur: & præterea non æque perfecte omnia indiuidua ſpeciei illius artis operantur: non ſic in brutis: ſemper enim æque bene, & perfecte ſua opera faciunt, vt araneus ſuam orditur telam, hirundo ſuum componit nidum: non igitur arte operantur.

Tertia ſentẽtia & eius confutatio. Alij dixerunt, quod operãtur per memoriam, quam habent precedentium effectuũ. Sed nec hoc videtur verum. Hirundo enim nidum componit, nec vnquam vidit alteram nidum componentem: non igitur memoria operantur.

Quarta ſententia, & eius confutatio. Alij dixerunt, ꝙ operantur inſtinctu, & impulſione naturali. Sed nec hoc videtur verum, quia non differret modus agendi horum animalium, à modo agendi inanimatorum, & inſenſibilium, quæ ſolo inſtinctu aguntur abſque aliqua cognitione.

Quinta vera ſententia. Primũ fundamentum animalia per phantaſiam percipiunt conuenientia, & diſcõuenietia ſibi. Ob id aduerte, ꝙ animalibus à natura eſt quædam conceſſa facultas, qua ſibi conuenientia, vel diſconuenientia percipiant. quæ dicitur phantaſia, vel æſtimatiua, vel imaginatio: ſecundum hanc omnia animalia, quod ſibi vtile, vel nociuum eſt, iudicãt abſq; vllo diſcurſu, & ratiocinio, ſed ſolum ſimplici cognitione: hæc autem ſemper feruntur in præſentia obiecta, & quæ ſenſibus ſubſtant, vel ſubiecta fuerunt, vnde nunquam animal vllum de futuro iudicat.

Quod quedã animalia prouideant futura, & quædam nõ, & quomodo. Tamen ſunt animalia in duplici differentia, Quædam percipiunt conuenientiam, vel diſcouenientiam præſentem ita, vt nullo modo de futuro prouideant, ſicut animalia, quæ cibo præſenti paſcuntur ſemper, nec nidum, nec quicquam aliud, quod futuro tempore eis ſit vſui futurum, faciunt. Quædam alia conuenientia futura percipiunt, non ſub ratione futurorum, ſed ea in præſenti iudicant, quæ poſtea vſui futura ſunt, licet non id percipiant ipſa animalia, & talia dicuntur prudentia animalia.

Et illa imaginatio ipſorum vt fertur in conuentia futura, licet non futura cognoſcat, dicitur per analogiam prudentia, hoc igitur eſt principium, quo animalia ſua opera faciunt. ſemper enim præſentia cognoſcentia operantur, nec quicquam de futuro cogitantia, dum præſentia ſemper operantur, ad ſuos fines perueniunt.

Non agunt animalia libertate aut conſultatione, ſed inclinatione imaginatiua. In his autem operibus non libertate aliqua, aut conſultatione feruntur, ſed inclinatione ipſius imaginatiuæ, quæ naturalis eſt, ſicut oculus in colores naturaliter tendit, & ob id dicũtur moueri inſtinctu naturæ. Cõcurrit etiam aliquando memoria ad hæc opera. nam formica aliquam memoriam habet, per aliquod tempus, cumuli, à quo grana ſumpſit, & regreditur, & hæc memoria magis lucet in animalibus, ſed non ſola memoria hæc facit opera, nec ipſa eſt ſemper neceſſaria.

Diſcrimen in mõ quo agũt pro... Vnde eſt notandum diſcrimen inter modum, quo animalia agunt propter finem, & inſenſibilia, & homo ipſe, quod notauit S. Thom. 1. 2. q. 1. Inſenſibilia enim dicuntur agere propter finem, quia ex ſe,

dicun-

per finē animalia, & inſenſibilia, & homo. & ex natura ipſorum ad tales fines inclinantur nulla finium in ipſis cognitione exiſtente. Bruta verò agunt propter finem, quia naturalia feruntur in finem, quem aliquo modo cognoſcunt, puta materialiter: cognoſcunt enim ea, quæ ad finem ſunt, & faciunt, ſed quod ad finem ſint, non cognoſcunt: Homo verò finem præcognoſcit ſub ratione finis, & media per electionem in finem ordinat, & hoc dicitur agere propter finem ſecundum propoſitum.

Dubiū. Dices, quomodo pôt eſſe quòd aliquid in certum finem tendat, & non pręcognoſcat illum: non enim poterit ipſum attingere, ſicut qui clauſis oculis aliquò tendunt.

Dico, ꝙ hoc conuincit eſſe aliquam vniuerſalem cauſam omnes omnium fines prępuidentem, atque facientem, & inclinantem omnia in proprios fines, & hic eſt glorioſus Deus. Vt enim ſagittarius ſcopum inſpiciens impetum ſagittæ imprimit, quo illum attingat, ſic Deus glorioſus omnibus naturam dedit, qua etiam non pręuiſis finibus abſque errore vſque ad eos perducerentur, & hoc eſt quod dicit Ariſt. 2. Phyſi. 58. & 59. & 1. Ethi. cap. 13. & 10. Eth. ca. 10. hominem agere; cæteras res naturales, potius agi, quàm agere, id eſt, ab alia intelligētia, quæ ipſarum fines cognoſcit, ad illos dirigi: ob id dicitur opus naturæ eſſe opus intelligentię non errantis.

Vnde iſti antiqui negantes naturam agere propter finem, in alio principio peius errabant, non enim exiſtimabant Deū omnium eſſe cauſam vniuerſalem omnia prouidentem, ac diſponentem, vnde Auer. Com. 75. dicit hanc quæſtionem naturam agere propter finem, vtilem eſſe pro cognitione diuinæ prouidentię, qua tamen ipſe poſteà neſciuit vti ad eandem Dei opt. prouidentiam dignoſcendam, vt ſuo loco explicabitur. Hoc enim argumento non ſolum concludit in Deo cognitionem, & prouidentiam rerum omnium in vniuerſali, qualem ipſe ponit, verum cum hi fines particulares ſint, etiam in particulari. Quaſi ex ipſa prouidentia ſequatur, ꝙ vnumquodq; in ſuum propoſitum finem ſine vllo errore dirigatur.

Vnde patet ſolutio quęſtionis, & declaratio, nempè naturam propter finem agere, nec opus eſt hoc argumentis alijs probare, quàm his, quę in textu ab Ariſt. poſita ſunt.

Ad 6. Ad ſextum dico, quod materia, & forma adinuicem ſunt cauſæ, ſi forma conſideretur, vt forma eſt: at ſi vt finis eſt, tunc non habet cauſam: finis enim vt finis, eſt prima cauſa antecedens omnes alias, & hoc etiam indicauit Ariſt. in textu dicens (materia non eſt cauſa illius finis vbi finem, non formam eam vocat: ſi enim finis cauſam habet, tunc non finis, ſed effectus rationem habet, & hæc ſatis de quæſtione.

An monſtra ſint in natura. *Quæſtio XIII.*

De quibus agēdum. Circa hanc materiam de monſtris tria tractanda ſunt: primum, quid ſit monſtrum. Alterum, quibus ex cauſis monſtra procedant. Tertium, an monſtra ſint à natura intente per ſe.

Definitio monſtri. Quid autem monſtrum ſit, definit Ariſtot. in 4. de gen. animalium in ca. 4. eſſe ob lęſionem rei pręter naturam eius, in ijs quę non ſemper, ſed vt plurimum agunt ex tex. etiam. 82. talis alia deſcriptio colligi poteſt. Eſt peccatum naturæ agentis ob aliquem finem, à quo fruſtratur aliquo principio corrupto. Cuius etiam naturam ego commode exiſtimo deſcribi poſſe. Monſtrum eſt effectus naturalis à recta, & ſolita ſecūdum ſpeciem diſpoſitione degenerans. Dicitur, effectus naturalis, nam in arte non eſt proprie monſtrum, niſi ſimilitudine, & analogia ad res naturales. In arte contingit peccatum, & error, cum à recta regula artis deuiatur, ſed talis effectus monſtrum non eſt. Dicitur degenerans à diſpoſitione recta: quia effectus naturalis non dicitur monſtrum, niſi ſit aliquis defectus, aliqua obliquitas, aliqua deuiatio ab eo, quod futurum erat ſecundum rationem illius effectus, ac ob id monſtra dicuntur peccata naturæ, quaſi deficiat, & erret natura in illo effectu faciendo. Dicitur etiam, ſolita, tunc enim monſtra ſunt, quando rarò, & non ſecundum ſimilitudinem aliorum effectuum, quæ frequenter procedūt. vnde modo apud nos gygantes monſtra eſſent, quę olim non erant. Dicitur, ſecundum ſpeciem: quia tunc monſtrum dicitur, cum ſimilitudinem ſpecificam non ſeruat cum ſua proxima principali cauſa, vnde ſi canis ex ſemine humano procederet, monſtrum eſſet.

Nota. Aduerte tamen, quod etiam ſi monſtra præcedant à cauſæ ſimilitudine, non tamen ita in totum recedunt, vt nullam ſimilitudinem obſeruent, non enim ex homine naſcitur oliua, nec ex arboris ſemine animal,

mal, aut lapis, ſicut error artis nunquã eſt tãtus, vt in totũ deuiet ab effectu recto artis.

Quot modis contingat effectus in mõſtris. Hæ autem obliquitates effectuum monſtruoſorum fiunt tripliciter. Primò ſecundum quantitatem, vt cum exceditur propria quantitas, aut totius, aut alicuius membri: vel deficit, tam in continua quantitate, quàm in diſcreta, quoad numerum partium, & membrorum. Secundò, cum non eſt debita qualitas, quæ attenditur in figura, & colore, & diſpoſitione, ac ordine membrorum, & partium. Tertiò, cum tempus non obſeruatur, etiam ſi reliqua ſint, vt puta, naſcitur animal cum dentibus, puer cum capillis, & barba: vt refert Alber. omnes hæ obliquitates, effectum naturalem, aut omnes, aut ſingulæ monſtrum reddunt: vnde patet declaratio deſcriptionis.

Vnde dicatur monſtrũ Sed quare dicatur monſtrum, colligi poteſt ex Cicer. 2. de natura deorum, à monſtrando, quaſi aliquem futurum euentum monſtret, & nunciet: ſcribit enim his verbis. Monſtra, prædictiones, & præſentiones rerum futurarum, quid aliud declarant, niſi hominibus, ea, quæ futura ſunt, portendi, & prædici: at quia non ſemper monſtra notabile quid oſtendunt futurum, dicunt alij monſtrum dici quaſi quod digito monſtretur ab omnibus: cùm enim aliquid inconſuetum apparet, tunc ab omnibus ſignari ſolet. ſed hoc parum refert ad inſtitutum.

De cauſis monſtrorum Circa cauſas autem aduertere oportet in generatione animalis cõuenire quinque. Primũ eſt virtus ſeminalis, quæ dicitur formatiua, & hæc eſt in ipſo ſemine ab animali deciſo. Alterũ eſt materia ipſa, ex qua futurus eſt fœtus. Tertium, qualitates elementales quatuor, & calor, & humiditas naturalis, quorum contemperamento cõſiſtit animalis corpus. Quartum eſt locus, & contentiuum ſeminis, puta matrix fœminæ. Quintum eſt circũſtans extrinſecum, & per hoc intelligo virtutem cœlorum, & aſtrorum, quæ ad generationem conuenit, ſimiliter aerem, & locum circunſtantem: ſimiliter imaginationem ipſorum generantium. Hæc. n. omnia multum ad prolis generationem faciunt: hæc quinque ad effectum rectè, & debite generandum debent inter ſe maximè habere proportionem, quæ ſi non ſeruetur, monſtrum, & defectus in effectu contingit: quæ cum multa ſint, multipliciter & error prouenire poteſt, vnde monſtrorum diuerſitas procedit.

Primò. Ex defectu materia. Primò fit error ex parte materiæ in quantitate quoad defectum. Eſt enim aliqua materia pauca nimis ita, vt virtus non poſſit omnes partes formare, & tunc homines nani paruæ ſtaturæ procedunt. Aut defectus non eſt niſi in parte materiæ, & tunc fit obliquitas in aliquo membro, puta quod manus breuior eſt altera, aut caput paruum, & corpori improportionatum. Fit etiam error in numero quo ad paruitatem. Naſcitur enim homo, aut vno oculo, aut quatuor digitis, aut abſque membro aliquo ex defectu materię illius membri.

Propter quod aduerte ſemen eſſe virtute heterogeneum, cõſtat enim ex partibus virtute diuerſis. Non enim quælibet partes sũt aptæ. vt ſint oſſa, vt ſint nerui, vt ſint aliæ partes: ſed ſunt partes virtute, & poteſtate diuerſæ. Vnde patet, quod defectus vnius partis non poterit ſuppleri altera parte, ob idque monſtrum ex defectu prouenit non vno modo ſemper.

Ex defectu virtutis. Iſte error in defectu etiam prouenit, ex defectu virtutis ſeminalis, cum debilis eſt, ſiue ſit in materia deficiens, ſiue non: cuius ſignum tradit Alber. quod monſtrum frequenter accidit in partibus diſtantibus à corde, & iecore, vbi reſidet virtus hæc, puta in manu, in pede, in partibus capiti inexiſtentibus: virtus enim minus agit in diſtantia.

Secundo ex ſuper abũdantia materia, vel multitudine. Secundò fit error in quantitate, ſecundũ magnitudinem, & pluralitatem ex materiæ abundantia, cui ſi adiungatur virtus formatiua fortis, fiunt effectus magnæ ſtaturæ, & immodicæ, ſed tamen benè proportionati. Si verò accedat debilis, & per totum ſemen ſparſa, fit effectus magnę quantitatis, ſed membra indebitè ſunt proportionata, quòd ſi iſta materię abundantia vni accidat membro, vel aliquibus, fit in eis improportio, aut ſecundum quantitatem, aut ſecundum numerum membrorum, vt plura ſint, quam oporteat: & hoc pendet ex diuerſitate, quam partes ſeminis in ſe habent, vt diximus.

Tertiò ex qualitatum nimia intenſione vel remiſſione. Tertiò fit error in qualitatibus. Cum enim calor vehemens eſt, vel valde remiſſus: & idem in cæteris qualitatibus, neceſſe eſt totam corporis, & partium eius conſtitutionem, quæ ab illarum temperamento pendet, euerti. Aliquando etiam in fœtu ante tempus abundat adeo calor cordis, vt faciat euaporationem partium terreſtrium, & generentur capilli, & barba: & eſt in maxillis aliquando calor cum aliqua copia materiæ, vt generentur

Quartò ex ſeparatione, vel coniunctione materiæ in loco, vbi res generatur. tur dentes.

Quartò fit error ex parte loci, vbi res generantur. Nam accidit materias loci diuerſitate ſeparari, & poſtquam generari incipiunt, poſtea confundi materias, & naſci bicorpora multis modis, aut parte ſuperna, aut inferna; & accidit, ex motu materię, vel motu loci ipſius materiã diuidi ita, vt multiplicentur partes rei, & oculi, & ora, & naſus. Et Alber. narrat de quodam monſtro habente vndecim ora, & vndecim linguas, & alia huiuſmodi.

Quintò ex impreſſione corporũ cœleſtiũ, & aliorum externorũ. Quintò accidit error ex parte impreſſionum cœleſtium, & aliorum externorum, & fiunt monſtra habentia capita, & pedes diuerſorum animalium, & multa huiuſmodi, quæ accidere ſolent. Cùm enim multa requirantur ad perfectionem effectus, quæ deficere poſſunt, abſque dubio error multipliciter poteſt accidere. Sed ſatis ſit de hac materia: non enim vlterius procedere præſentis eſt inſtituti: ſat ſit cauſas in generali attigiſſe.

An natura intendat mõſtrũ. Circa intentionem naturæ, an natura intendat monſtrum, ſunt multæ opiniones: *1. Sentẽtia.* Aliqui dicunt eſſe intenta de per ſe, propter pulchritudinem vniuerſi, quæ maior fit ex effectuum varietate. ſed hoc non videtur verum; illud enim eſt cum effectus perfecti ſunt: ſed monſtra ſunt imperfecta, nec diu durant: & ſunt adeò rara, vt ſua varietate nullum ſpeciei addant decorem.

2. Sentẽtia. Alij dicunt, quod ſunt intenta per ſe ſecundario: cum enim primum effectum attingere non poſſunt, illum attingunt cum defectu.

3. Sentẽtia. Nominales dicunt, quod natura non intendit monſtrum, ſed monſtrum intendit, ac ſi dicant, effectum, quo ad ipſius ſubſtantiam intendunt, ſed non quo ad illius obliquitatem, & defectum. Idem Themiſt.

4. Sentẽtia authoris. Sed mihi videtur in hoc eſſe dicendum monſtrum dupliciter poſſe comparari, & ad cauſam proximam efficientem, puta ad generans particulare: & ad cauſam vniuerſalem, ſiue etiam ad cauſam particularem impedientem effectum per ſe. nam vbi monſtrum eſt, ibi cauſa fuit impediẽs, ne effectus perfectus produceretur: ſi comparetur ad generans proximum, tunc eſt effectus fortuitus, nec per ſe intentus, vt reſpectu hominis generantis monſtrum non eſt per ſe intentum: at ſi ad impedientem cauſam comparetur, dicitur per ſe intentum: nam licet cauſa impediens primo illam deformitatem non faciat; tamen quia id facit, ad quod frequenter deformitas ſequitur, dicitur monſtrum per ſe ab ea intentum: eodem modo reſpectu cauſarum vniuerſalium, quę concurrunt ad modum cauſarum particularium, vnde qua parte cum impediente cauſa concurrunt, monſtrum intendunt.

Dubiũ quomodo ſe habeat actio Dei optimi, & cõcurſus eius in monſtrorum procreatione à Solutio. Dubitabis tamen, quomodo glorioſus Deus concurrat cum cauſa impediente, & cum cauſa generante: ſi enim cum generante concurrit, quomodo ipſius concurſus impediri poteſt?

Dico non eſſe dubium, quin cum omnibus cauſis concurrat, tamen concurrit ad modum naturæ ipſarum, vnde cum cauſis fortioribus fortius concurrit, cum debilioribus debilius, & hinc prouenit, quòd concurſus in hac cauſa impediatur à concurſu cum altera cauſa, non ex parte concurſus, ſed ex parte cauſarum, ad quarum modum Deus ipſas iuuat, & hoc maximè ad Dei prouidentiam ſpectat.

Simile. Sicut ſi eſſet ſupremus imperator ſub ſe habens varios reges, quæ ab ipſo, & arma, & exercitus peterent, ac acciperent pro ipſorum conditione, & modo, ac poſtea vtriſque inter ſe dimicantibus, alter corrueret, quia debilior erat, ſic Deus omnium primum, ac ſupremum principium omnia ſuſtentat, omnibus dat virtutes ad operandum, & iuxta datas virtutes ad operandum iuuat, quod ſi congrediantur, fortius vincit, quamuis omnia à Deo iuuentur, inæqualiter tamen pro modo naturæ, & virtutis ipſorum, & hæc de quæſtione.

An finis ſit cauſa, & principium. Quæſt. XIIII.

DVbium hoc tractandum erat in eo loco, quo de efficiente cauſa, formali, ac materiali diſputatum eſt: at quia in fine libri, de fine erat ſermo, hucuſque diſtulimus.

Ratio in oppoſitũ. Difficultas igitur eſt, An finis ſit cauſa. Et ratio præcipua difficultatis eſt, quia quod non eſt, non eſt cauſa: ſed finis, antequàm efficiens operetur, non eſt: non ergo poteſt eſſe cauſa.

Quòd ſi dicatur finem, vt eſt in intentione, & apprehenſione eſſe cauſam, puta ſanitas in mente infirmi concepta dicitur cau-

cauſa, licet nondum ſit in rebus: tunc eſt argumentum, quia illud eſſe in intellectu eſt intentionale, & rationis: at ens rationis non eſt cauſa entis realis: non ergo illo modo finis eſt cauſa, & præterea, quia in carentibus cognitione, vel in non valentibus finem præcognoſcere, puta in brutis, non eſſet cauſa finalis, quod falſum eſt.

Sententia communis. In hac quæſtione eſt reſponſio communis: non enim puto eſſe quo ad rem multas doctorum opiniones, licet in modo dicendi videatur aliqua controuerſia.

Aliud eſt principium operandi, aliud conditio operãdi. Aduerte pro declaratione, eſſe in aliqua operatione duo, & principium operandi, & conditionem operandi. v. g. In calefactione principium eſt operandi, puta ignis. Conditio ſimiliter eſt, puta approximatio agentis, & paſſi: in operatione ergo finis hæc duo ſunt, & id, quod operatur, & hoc eſt ipſe finis, ſecundum eſſe, quod realiter habet, vt habiturum eſt, vt ſanitas ſecundũ eſſe reale ſuum mouet infirmum: at quòd ſit in apprehenſione, eſt conditio, vt finis moueat. vnde eſſe in intentione non eſt principium operandi, ſed conditio. Hæc eſt cõmunis opinio, quæ vera eſt, tamen declaratione indiget.

Primũ fundamentũ. Duplex finis quo & gratia cui⁹. Primò nota eſſe duplicem finem, vt tangit Ariſt. tex. 24. & ibi Simpl. Philop. Diuus Thom. & quo, & gratia cuius. Finis gratia cuius, eſt illa res ob quam operamur, ſicut Deus eſt gratia cuius noſtrarum actionum bonarum, & ſi quis profectus eſſet Mediolanum ipſum videndi gratia, tunc Mediolanum diceretur finis gratia cuius. Finis quo, eſt illa operatio, qua obtinemus ipſum finẽ, gratia cuius: ſicut viſio qua Deum videbimus, eſt finis quo, & viſio qua etiam Mediolanum videt ille, finis eſt quo: gratia enim videndi venit.

Finis gratia cui⁹ duplex. Finis gratia cuius, duplex eſt. Alter, qui ſit per illam actionẽ, quæ dicitur finis quo, ſicut domificatoris finis gratia cuius operatur, domus eſt: & ipſa operatio cauſa eſt domus: ſimiliter forma eſt finis gratia cuius generat viuens, vel agens naturale: & forma effectus eſt generationis. Alter eſt finis gratia cuius, qui præexiſtit, & antecedit actionem agentis, ſicut Deus qui eſt antequam nos ipſum conſequamur, & Mediolanum antequam ille veniat. De omni fine puta quo, gratia cuius hoc, & illo eſt quæſtio quomodo ſint finis, ſed præcipua difficultas eſt de fine quo, & gratia cuius non præcedente: quia cum hi non ſint, cum efficiens operatur, quomodo cauſæ ſint.

Prima conclu. Ob id ſit prima cõcluſio. modus cauſandi finis eſt, vt ſit id, gratia cuius aliquid ſit.

Nota primo ſinis conſideratur duobus modis, & vt obiectũ & vt gratia cuius. Circa quod nota diligenter, quod finis dupliciter conſideratur. Vno modo in ratione obiecti mouentis intellectum, & appetitum noſtrum ad operandum, & reſpectu huius motionis non eſt finis, ſed habet rationem cauſæ efficientis: nam obiectum ad potentiam apprehenſiuam, & appetitiuam ſe habet vt agens, & hoc eſt quod dixit Auer. 12. Meta. Com. 36. balneum in anima ſe habere, vt cauſam agentem, vnde in hoc non cõſiſtit ratio finis, aliter finis non eſſet, niſi vbi apprehenſio eſt. Altero modo conſideratur vt eſt id, gratia cuius aliquid ſit, ita vt non eſſet operatio rei, niſi tenderet in illud, & iſte eſt modus cauſandi finis, puta, vt ipſius gratia reliqua ſint.

Nota ſecundò. Ex quo ſequitur vnum, quod iſte modus cauſandi non eſt realis, ſicut agens agit, vnde Ariſt. 1. gen. tex. 55. hunc motum finis Metaphoricum vocat.

Nota tertio. Sequitur etiam vnum notandum, quòd ad iſtum cauſandi modum non opus eſt, quod finis præexiſtat actu, ſed quod ſit ens reale, quod poſſit actu eſſe, & actu obtineri, ſiue præexiſtat, ſiue non.

Secunda conclu. Secunda concluſio. finis aliquomodo præexiſtit ante motionem efficientem. hæc cõcluſio eſt notanda: finis enim nec ſic poſſet mouere, vt dictum eſt, niſi aliquid finis præexiſteret, hoc autem in agentibus ſecundũ intellectum eſt præcognitio, & appetitus finis: niſi enim iſta in homine eſſent, finis nõ eſſet id, gratia cuius operatur.

In his vero, quæ intellectu carent, præcedit quædam proportio, & inclinatio naturalis ad finem, & ratione huius agunt propter finem: ſed cauſalitas finis non alia eſt, quam eſſe id, cuius gratia operatio ſit, vti diximus: nec aliam definitionem Ariſt. inuenit, & eſt optima.

Ad arg. Vnde ad argumentum patet ſolutio, dicimus enim quod finis ſecundum id, quod cauſat, non eſt opus quod actu præcedat, quamuis ſit quædam cõditio ad cauſandũ, quòd illo modo præcedat, puta, ſub apprehenſione, ſub propenſione, & proportione rei ad ipſum finem.

Tertia cõcluſio. de diuiſione finis. Tertia concluſio. poteſt finis multis modis diuidi, ſicut reliquæ cauſæ, quos modos aſſignauit ſuperius Ariſtot. in per ſe, per accidens, vniuerſalem, particularem, & alios, qui ex his, quæ illic diximus, noti ſunt, & faciles: Et ſufficiant iſta de quæſtione hac, nã in Metaphyſica profundius examinãda eſt, hic tamen veritas breuiter eſt poſita, & declarata, atque hæc de 2. libro.

FINIS SECVNDI LIBRI.

IN
LIBRVM TERTIVM
DE PHYSICO AVDITV.

Caput Primum.

Tex. I.

QVoniam autem natura quidem eſt principium motus, & mutationis: methodus autem nobis de natura eſt: non latere nos oportet quid ſit motus. neceſſarium enim eſt, ignorato ipſo, ignorari & naturam. Cum autem determinauerimus de motu, tentandum erit eodem aggredi modo de ijs, quæ conſequenter ſunt. Videtur autem motus continuorum eſſe: infinitum autem apparet primum in continuo: quapropter & definientibus continuum accidit vti ſæpenumero ratione infiniti: cum in infinitum diuiſibile continuum ſit.

De quibus agat Ariſt. in hoc li. nẽpe de motu, & infinito. NON opus eſt intẽtionem Ariſ. præmittere, quam ipſe dilucidam, & clarã ponit, ſe igitur aliqua tractaturum proponit. Primum eſt, motus quid ſit, cuius cauſam talẽ dat, Phyſico de natura diſſerere conuenit: at natura cognoſci nequit ſine motu: ergo ſcientiam de natura, quid ſit motus tradere, oportet.

Dubiũ. Sed ſtatim forte dubitabis, quomodo ignorato motu dicit naturam ignorari, cũ ſupra dictum ſit naturam eſſe per ſe notã.

Solutio. Reſpondeo, ꝙ natura duplicem habet cognitionem, & an ſit, & quid ſit. Ipſam eſſe, per ſe notum eſt: quid autem ſit, nõ eſt per ſe notum, ſed ignorari poteſt: & de hac cognitione definitiua dicit, quod qui ignorat quid ſit motus, ignorabit etiam quid natura ſit. Per motum enim natura definitur.

Alterum proponit ſe tractaturum, puta infinitũ, cuius cauſam dat. Motus eſt quid continuum: ſed continuum ſæpe per infinitum definitur: ergo de infinito oportet tractare: Sicut ob id etiam dicimus oportere tractare de motu, quia natura definitur per motum, ponit definitionem continui per infinitum, nempe, Continuum eſt quod eſt diuiſibile in infinitum.

Nota quomodo continuũ definiatur & infinitũ. Aduertendum eſt autem, quòd dicit plerumque definiri per infinitum, quia non ſemper id eſt, vt dicit Auer. vnde notat hic Alber. quòd dupliciter continuum definitur: Vno modo per ordinem partium ad ipſum, quo pacto in prædica. quantitatis dicitur: Continuum eſt, cuius partes copulantur ad vnicum terminum communem. Altero modo definitur per ordinem ipſius ad ſuas partes: & ſic per infinitum definitur, vt dictum eſt. Adde etiam, quòd aliquãdo per ipſum motum definitur à poſteriori, quo modo ab Ariſt. definitur 5. Metaph. cap. 6. continuum eſt, cuius motus per ſe vnus eſt.

Tex. II.

ADhæc autem ſine loco, & vacuo, & tempore, impoſſibile eſt motum eſſe. Manifeſtum igitur eſt quòd & propter hæc, & propterea quòd cunctis ſunt communia, & vniuerſalia hæc omnibus, conſiderandum erit, cum propoſuerimus de

de vnoquoq; iſtorum. poſterior enim eſt de proprijs ſpeculatio aa, quæ de communibus eſt.

De quibus poſtea actu rus ſit lib. 4. de loco vacuo, & tempore, & cur de illis.

EA etiam, quę poſt hęc tractaturus eſt, nempe in libro: quarto proponit, ea ſunt, Locus, vacuum, & tempus: & reddit huius duas rationes. Prior eſt: quia motus non eſt ſine his: qui ergo motum cognoſcere intendit, iſta tradere oportet. Non enim motus eſt, niſi in tempore, & in loco: & ſecundum opinionem Antiquorũ locus erat vacuum, ideò ſecundum hos non erat ſine vacuo. Altera ratio eſt: quia in hoc libro traduntur communia, quia ſcientia communium debet antecedere eam, quæ eſt particularium: & iſta communia ſunt omnibus entibus naturalibus, puta locus, & tempus. oportet ergo hic tradantur in ſpeculatione ipſorum communium.

Tex. III.

PRimum autem, ſicuti diximus, de Motu.

Cur pri° agendũ ſit d̄ motu, deinde de infinito.

INter ea, quæ dicenda, & tractanda propoſita ſunt, primum motus eſt, quia ipſe eſt, ad quem cætera ſequuntur, & qui in definitione naturæ conſtituitur. Poſt motũ vero de infinito prius dicit, quam de vacuo, loco, & tempore, quia (vt dicit S. Thomas) infinitum eſt motui intrinſecum, reliqua vero extrinſeca: illa autem ſunt his priora.

Eſt igitur eorũ, quæ ſunt, aliud quidem actu ſolum, aliud vero potentia. Et eorum, quæ ſunt actu, hoc quidem hoc aliquid, illud vero tantum, aliud autem tale. & in alijs entis prædicamentis ſimiliter.

Prima ſuppoſitio ad tractationem de motu: illa q̄ ſũt alia

GRæci, & Arabes conueniũnt, Ariſtotelem præmittere quatuor ſuppoſitiones neceſſarias ad ea quæ de motu dicenda ſunt, quarum prima eſt diuiſio quædam, nẽpe Eorum, quæ ſunt: aliud eſt actu, aliud eſt potentia: in quibus verbis eſt multa differentia, eo quod litera Græca paſſa eſt varias lectiones, & vt dicit Simp. in vno codice legitur vno modo, in alio vero aliter: vnde etia Latinæ interpretationes variæ ſunt, ob id non eſt certa Ariſtotelis lectio: magis ſenſus eſt attendendus.

actu, alia poten tia.

Prima expoſitio Auer. et aliorũ, & eius confutatio.

Sed in primis expoſitio Auer. & Alber. & aliorum nulli lectioni, nec Grææ, nec Latinæ quadrat: Nam ipſi has duas diuiſiones faciunt, eorum, quæ ſunt, aliud actu, aliud eſt potentia. Iterum, eorum, quæ ſunt, aliud ſubſtantia, aliud quantum, aut vnum ex reliquis prædicamentis. Conſtat autem quod iſta ſecunda non eſt diuiſio, ſed ſub diuiſio, nam Græcè bifariam legitur textus, Aut ſic: eorum, quæ ſunt, aliud actu, aliud eſt potentia, & eorum, quæ ſunt actu, aliud eſt ſubſtantia, aliud quale, & reliqua: & ſic vertit Boetius noſter, & Vatablus: Aut etiam legitur ſic: Eorum, quæ ſunt, aliud actu ſolum, aliud potentia, & actu, & horum aliud ſubſtantia, aliud quantum, &c. & ſic vertit Argirop. non ergo illa ſecunda diuiſio, ſed ſubdiuiſio facienda eſt.

Illam tamen priorem diuiſionem explicat Alber. vt quadam dicantur in actu, vt omnia prędicamenta cum exiſtunt, album in actu, cum exiſtit album, quantũ in actu, homo in actu, & reliqua: & etiam dicantur in potentia, cum nondum exiſtunt, ſed eſſe poſſunt.

Secunda expoſitio Porph.

Græci vero omnes ſequentes literam, qua illa ſecunda fit ſubdiuiſio, varie exponunt. Porphyr. enim ſequitur literam, qua Boet. vertit, & tunc explicat bene, & dicit, quod per actum intelligitur forma omnis prædicamentalis, per potentiam verò intelligi materiam ipſam, quæ eſt in potentia ad quamlibet formam: vt ſit ſenſus: in entibus aliud eſt actus, puta forma: aliud eſt potentia, puta materia. Et quia potẽtia, vna eſt ad actũ quẽlibet, actus verò multiplex eſt, ideò poſtea ſubdiuidit actũ, ſecundũ decẽ prædicamenta, non quòd in omnibus prædicamẽtis non ſit potentia: eſt enim in omni prædicamento actus, & potentia, vt dicit. 5. Meta. c. 7. ſed quod potentia non multiplicetur, ſicut actus. atque iſta eſt ſententia Porphyr. fideliſſime expoſita.

Tertia expoſitio Th. miſ. Alex. & cæterorũ

Alij Græci legentes literam aliter, quæ modo Græcè habetur, puta. Eorum, quæ ſunt, aliud actu ſolum, aliud potentia, & actu: Aliter exponunt, nempe entium quædam ſunt actu tantum, quales ſunt intelligentię, & ſeparata à materia, alia potentia, & actu ſimul: & hæc ſunt omnia prædicamenta, ſubſtantia, quale, & reliqua. Hęc autem dicuntur potentia, & actu ſimul eſſe, ſed reſpectu diuerſorum: nam actu dicitur reſpectu eorum, quę habent: potentia reſpectu eorum, quæ habere poſſunt, vt homo

mo actu eſt reſpectu formę, quam habet, potentia reſpectu caloris, quem non habet.

Iſta expoſitio eſt magnę authoritatis propter eos, quorum eſt: eſt enim Themiſt. Alexan. Simpl. Philop. Michaelis Pſelli. Gręci, qui omnes literam Ariſt. ſic legendam dicunt contra Porphyr. & mouentur ad hoc, quia plures codices ita habent, quia dicitur aliud eſt actu tantum; oportuit ergo aliud membrum ſumere, aliud eſt actu, & potentia: aliter illud, tantum, eſſet inutile.

Reijcitur horum expoſitio. Et propter tantam horum Græcorum authoritatem, quos credendum eſt codicẽ verum habuiſſe, forſan ita legendum eſt, ſed ipſorum expoſitio mihi in hoc non placet, quia non dant in vnoquoque prædicamento, quod ſit in actu, & potentia ſimul: iam quantum, quale, non videtur ad quid ſint in potentia in illo genere. Ipſi enim dicunt, quod reſpectu vnius eſt in actu, reſpectu alterius in potentia, ſed album, vt albũ, ad nihil eſt in potentia, ſed in actu ſolum, quod ſi dicas quòd eſt in potentia, vt ſit nigrum, iam illa potentia non eſt ipſius albi, ſed ſubiecti, quod ſubſtantia eſt, & ipſum album ſecundum ſe non eſt in potentia: & hoc præſertim in relatiuis, & alijs prædicamentis: in ſubſtantiis quidem id videtur magis verum: homo enim actu eſt ſecundũ ſe, ſed in potentia ad accidens: hoc autem eſt, quia ſubſtantia eſt receptiua accidentium, at accidentia non omnia ſunt receptiua aliorum accidentium.

Quarta alia expoſitio. Melius fortaſſe per id, quod eſt actu, & potentia, intelligi poteſt quodlibet prædicamentum, non tamen ꝙ ſimul ſit in actu, & potentia, ſed ꝙ ſucceſſiue, & diuerſo tẽpore, vt album in potentia, & album in actu calidum in potentia, calidum in actu, & hoc in vnoquoq; prædicamẽto inueniri poteſt; & tunc eſt ſenſus diuiſionis: Entium quædã ſunt actu tantum, id eſt, quædam ſemper actu ſunt, vt intelligentiæ, & immaterialia: quę iam quandoque actu, quandoque potentia, vt ſunt omnia prædicamenta.

Reijcitur hæc expoſitio Sed nec mihi videtur iſta expoſitio bona, quia re vera nihil facit ad motus definitionem: ob id enim diuiditur ens in actum, vt motus oſtendatur eſſe actus, at actus immaterialis eſt prorſus extra motum.

Quæ ſit verior lectio literę Ariſt. Itaque ſi licet, quid mihi videatur, aperire, exiſtimo non eſſe mutandam literam noſtri textus, & ſufficiat authoritas Porph. Græci, & illorum conſentientium codicem Græcum etiam ſic aliquando lectum fuiſſe, & etiam Boet. authoritas: & quòd magis eſt, veritas, & contextus ipſe, qui magis admittit literam hanc.

Primũ fundamentũ. Aliud eſt eſſe actum, aliud eſſe in actu, ita aliud eſſe potentia, aliud eſſe in potentia. Igitur aduertendum primo, quòd aliud eſt eſſe actum, aliud eſſe in actu: aliud eſſe potentiam, aliud eſſe in potentia. Eſſe actũ eſt eſſe aliquam formam accidentalem, vel ſubſtantialem, ſucceſſiuam, aut permanentem: loquimur autem in ſenſibilibus, nam in perpetuis immaterialibus idem eſt eſſe actum, & eſſe in actu: in iſtis vero ſenſibilibus eſſe in actu eſt participare aliquam formam, vnde proprie in actu eſt compoſitum aliquod tam ſubſtantiale, quàm accidentale: actus vero forma ipſius eſt, vt homo in actu eſt, ipſius forma actus eſt: albũ in actu eſt, albedo actus eſt, & ſic in cæteris.

Eſſe autem potentiam eſt eſſe principiũ agendi, aut patiendi aliquid: id vero, quod in potentia eſt, eſt habens tale principium, vt lignum dicitur in potentia ignis, at principium, quo fieri ignis poteſt, potentia dicitur. Iſta autem potentia, vt notant hic Græci bene, & Alber. nunquam eſt ſola, niſi fundetur in aliquo actu, ob id non eſt potentia, niſi adiuncta actui, quod totum dicitur ens in potentia. At actus de ſe non eſt opus, ꝙ ſit in aliqua potentia, cum poſſint actus eſſe ſeparati, quales ſunt intelligentiæ, licet in ſenſibilibus actus per ſe non ſint, niſi in aliqua potentia, vt patet in ipſis formis.

Secundũ fundamẽtum, qualis fuit illa diuiſio Ariſt. in ens actu & ens potentia. Aduertendum vlterius, quòd Ariſto. non diuiſit entia in actum, & potẽtiam, vt ſumebat Porph. ſed in ens actu, & ens in potentia, & quia ens in actu, puta calidum, frigidum, homo, animal, & reliqua de ſe non neceſſario habent potentiam ad aliud, ob id dixit eſſe actu ſolum. Et quia nihil eſt potentia, niſi neceſſario ſimul habeat actum, omiſit in altero membro particulam excluſiuã.

Tertiũ fũdamẽtum. Non eſſe omnino diuerſa ens actu & ens in potentia. Aduerte etiam, quod cum audis ens in actu, & ens in potentia, nec exiſtimes eſſe prorſus diuerſa; ſed ens in potentia dicit ſubiectũ expers actus illius, & formæ, ad quã eſt: ens vero in actu dicit ſubiectũ cum illa forma, vt corpus eſt albũ in potentia, cũ nõdũ albedinẽ habet: at cum albedinẽ habet, actu album eſt, ſimiliter in alijs omnibus.

Expoſitio vera Ariſt. Hinc patet diuiſio Ariſt. Eorum, inquit, quæ ſunt, quædam in actu, quædam in potentia. Id eſt, omnium, quæ dicuntur eſſe ſecundum aliquam formam, aut id eſt quia eam in actu, aut quia eam habent in potentia, vt quod calidum dicitur, aut eſt, potentia calidum, aut actu calidum: ſimiliter homo aut eſt aliquid, quod homo in actu, vel homo dicitur in potentia. Similiter vnumquodque, cum enim forma iam adeſt ſubiecto, in actu tale eſt: cum nondum adeſt,

adeſt, potentia eſt. Poſtea ſubdiuidit ea, quæ actu ſunt, id eſt, quæ talia ſunt ſecundum formam aliquam, in decem prædicamenta.

Dubiũ. In quo dubium occurrit. Cum ſit verũ, quòd quodlibet compoſitum cuiuſque prædicamenti, aut ſit actu, aut potentia, quare per actum diuiſit prædicamenta.

Prima ſolutio Porphy. Porphyrius reſpondebat ſuperius: quia actus multiplex eſt, ſecundum prædicamentorum numerum, ſed potentia vna eſt, puta materia, quæ eſt quodlibet in potentia.

Cõfutatio eius ſolutionis. Sed iſta reſponſio non videtur mihi vera: eſt enim contra Ariſt. & veritatem: nam ſicut ſunt plures actus, & formæ, ita ſunt plures potentiæ proximæ ad illas formas: *Primo.* proprius enim actus propriam habet potentiam. *Secũdo.* Et probatur ex Ariſto. qui paulo inferius diuerſam potentiam ponit alterabilis ad qualitatem, & augmentabilis ad quantitatem, & generabilis ad generationem, & *Tertio.* hoc profecto ſatis eſt notum. nam potentia ad ſubſtantiam in materia eſt, ad quantitatem verò in compoſito, ad qualitatem vero in compoſito quanto, & ſic in alijs. *Quarto.* Præterea 12. Metaph. cap. 4. ponens principia prædicamentorum actum & potentiam, dicit non eſſe vnum actum numero, nec vnã potentiam, ſed eſſe eadem proportione, proportio vero multitudinem dicit.

2. Solutio vera Dicendum eſt igitur, quod quamuis potentia multiplex ſit, ſicut & actus, tamẽ per potentiam non diſtinguuntur prædicamenta, ſed per actus. Potentiæ enim non multiplicant prædicamenta, nã potentia ad actionẽ, qualitas eſt, ſimiliter potentia ad ipſam paſſionem, imo fere omnes potẽtiæ ad qualitatem pertinent: at actus in prædicamenta diuiduntur, ob id, (licet ad quemlibet actum cuiuſque prædicamenti ſit ſua fere potentia.) tamen prædicamentum per actũ conſtituitur, propterea ratione ipſius facta eſt diuiſio ab Ariſto. Vide igitur ſenſum Ariſto. manifeſtum eſſe ſecundum lectionem Porphy. & Boe.

Eorum autem, quæ ſunt ad aliquid alind quidem ſecundum ſuperabundantiam, & defectum dicitur, alind autem ſecundum actiuum, & paſſiuum, atque omnino motiuum, & mobile. motiuum enim motiuum mobilis eſt, & mobile à motiuo eſt mobile.

2. Suppoſitio Ariſtotelis ad tractationẽ de Motu. SEcunda ſuppoſitio eſt iſta, quamuis Auer. exiſtimans ſubdiuiſionem illam, prædicamentorum, eſſe diuiſionem, conſtituat hanc tertiam ſuppoſitionem, & illam diuiſionem pro ſecunda. At nos cum Græcis omnibus iſtam ſecundam facimus, quæ talis eſt: Quædam ad aliquid referuntur ſecundum exceſſum, vel defectum vnius ad alterum, ſicut ſunt relatiua, quæ fundantur in quantitate. Quædam vero ad aliquid referuntur, quia ſe habent ſicut mouens, & mobile actiuum, & paſſiuum.

Nota. 1. Nec numerat alia, quæ adinuicem dicũtur, quia vt notant Græci, non opus erat ad præſentem tractationem: ſolum enim vult motiuum, & mobile dici adinuicem, vt oſtẽdat poſtea motum eſſe inter duo.

Nota. 2. Eſt autem notandum, quod actiuum, & paſſiuum vocat ea, quæ ſecundum qualitates elementares agunt: mouens vero, & mobile ſuperius eſt, cõprehendens quemcunq; motum, localem, alterationem, & alios.

Tex. IIII.

NOn eſt autem motus præter res. Mutatur enim ſemper id, quod mutatur, aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum quantum, aut ſecundum quale, aut ſecundum locum. commune vero in his nihil eſt accipere, ſicuti diximus, quòd neque hoc, neque quantum, neque quale, neque aliorum prædicamentorum vllum ſit. quare neque motus, neque mutatio vllius erit præter ea, quæ dicta ſunt, cum nihil ſit præter ea, quæ dicta ſunt.

3. Suppoſitio. TErtia ſuppoſitio eſt: motum non eſſe præter res. Explicant Græci motum non eſſe extra ea, quæ mouentur, & mouẽt, & addit S. Tho. & Auer. quòd non eſt alterius generis, quam res, & forma, quæ motu acquiritur: ſed hoc poſterius examinabitur intendit autem ex hoc oſtendere non eſſe motum aliquem communem præter hos, quos eſſe experimur circa hæc prædicamenta, quæ ſunt quatuor, puta ſecundum ſubſtãtiam, vt generatio, corruptio: ſecundũ quãtitatem augmentatio, diminutio: ſecundũ qualitatem alteratio: ſecundum locum latio. Quod autem non ſit alius motus communis, probat: non eſt motus præter res, quarum eſt motus: ſed ſunt hæ res quarum

eſt

eſt motus tantum, & nulla res eſt eis communis: omne enim ens aliquod prædicamẽtum eſt, & nihil eſt eis commune, ergo nec motus vllus eſt communis.

In quo Simpl. & Pſellus volunt hoc eſſe contra Platonem, qui ponit ſeparatum motum ab his: vnde dicunt motum eſſe æquiuocum, nec quicquam commune dicere: idem dicit Auerr. hoc tamen examinabitur.

Tex. V.

VNumquodque autem dupliciter ineſt omnibus. vt Hoc, aliud enim eſt forma ipſius, aliud vero priuatio: & ſecundum Quale, hoc enim eſt album, illud autem nigrum: & ſecundum Quantum. aliud enim perfectum eſt, aliud vero imperfectum. ſimiliter autem & ſecundum Lationem, hoc enim ſurſum, illud vero deorſum, aut aliud quidem leue, aliud vero graue. quare motus, & mutationis ſpecies tot ſunt, quot entis.

4. Suppoſitio. QVartam ponit ſuppoſitionẽ. In quoque prædicamento eſſe duplicem actum, & formam, puta duo oppoſita, ſecundum quæ duplex eſt motus in quolibet prædicamento: & ſecundum vnũ contrarium perfectum, quod dicitur forma; & ſecundum alterum cõtrarium, quod dicitur priuatio: vt in ſubſtantia eſt generatio, & corruptio. In qualitate ſunt multi motus ſecundum multa contraria. In quantitate augmentatio, & diminutio, ſecundum locum motus ſurſum, & motus deorſum: ille motus eſt ſecundum leuitatem, hic ſecundum grauitatem. Vnde colligit tot eſſe ſpecies motus, quot ſunt entis ſpecies, intellige quot ſunt entis ſpecies, in quibus eſt motus, ſunt enim quatuor, & in ſingulis ſunt duo oppoſita, tot ergo motus ſpecies ſunt.

Caput Secundum.

Tex. VI.

DIuiſio autem ſecundum vnumquodque genus, hoc quidem eſſe actu, aliud autem potentia, eius quod potentia exiſtit actus, quatenus huiuſmodi, Motus eſt, vt alterabilis quidem, quatenus alterabile Alteratio: augmentabilis autem, & oppoſiti decreſcibilis (nullum enim eſt commune nomen in vtriſque) Augmentum, & Decrementum: generabilis autem, & corruptibilis Generatio, & Corruptio: eius vero, quod fertur, Latio.

MOtus definitionem ponit ex prima ſuppoſitione collectam, dicens, cum in vnoquoque genere ſit aliquid in potentia, & aliquid in actu. actus illius, quod in potentia eſt, vt tale eſt, id eſt, vt potentia eſt, eſt motus: & ponit exempla. Actus alterabilis, vt alterabile eſt, alteratio eſt, & actus augmentabilis vt tale eſt, eſt ipſa augmentatio; ſimiliter gñratio eſt actus gñrabilis, vt generabile eſt, & latio mobilis localiter, vt tale eſt, actus eſt: omnis ergo motus eſt act⁹ exiſtentis in potentia, vt in potẽtia exiſtit. *Definitio motus ex prima ſuppoſitione collecta.*

Circa declarationem definitionis nor. Themiſt. duplicem eſſe actum potentiæ, Alter eſt perfectus, qui aufert totam rei potentialitatem, & iſte eſt ipſa forma, ad quã res eſt in potentia. Alter eſt imperfectus, non auferens omnino potentiam, cum adhuc poſſit manere, & iſte actus eſt operatio ſecũdum formam, vt calefactio, frigefactio, & reliquę operationes, hæ enim non auferunt totam rei potentiam, ſed adhuc reſtat potentia ad ipſam formam, & talis actus dicitur motus. Et ad denotandum eſſe actum imperfectum non auferentem totam rei potentiam, ſit illa reduplicatio, prout in potentia eſt. *1. Expoſitio definitionis motus. Duplex eſt actus potentiæ ſecundũ Themiſ.*

Quòd ſi dicas, calor remiſſus, & alia huiuſmodi forma, eſſet motus, etiam ſi quieſceret in ſubiecto, cum ſubiectum adhuc ſit in potentia, quod tamen videtur falſum, tunc enim non eſt illus motus. *Dubiũ.*

Reſpondet S. Th. quod ille calor non eſt motus, quia tunc habet rationem ſolius actus: vt autem motus, ſit debet etiam eſſe actus reſpectu ipſius exiſtentis in potentia; & potentia, reſpectu alterius gradus coloris, quod ſit, cum eſt in ſucceſſione, & in fluxu ad ipſum. hæc eſt communis explicatio definitionis, & bona. *Solutio S. Tho.*

Sed poſſumus adhibere aliam explicationem ſine dubio non ſpernendam. *Secunda alia expoſitio, definitionis motus.*

In cuius gratiam aduerte, quod omnis potentia Phyſica, aut eſt actiua, aut paſſiua. Vt dicitur 5 Meta. c. 12. potentia actiua vt ibi dicitur eſt principium tranſmutandi alterum, *Nota. 1.*

Duplex potentia actiua & paſſiua.

terum, vel ipſummet in quo eſt, vt alterum eſt: vt potentia ignis, qua lignum in ignem conuertit, actiua eſt. ſimiliter potentia animalis, qua ſe mouet; actiua eſt, licet non ſub eadem ratione, qua ſe mouet, moueatur.

Potentia verò paſſiua eſt principium alicuius ab altero tranſmutandi, vel a ſe, vt alterũ eſt. Id eſt principiũ, quod in aliquo eſt vt ab aliquo, vel a ſe mutetur, & moueatur.

Nota. 2. Omnis potentia Phyſica eſt per ſe ad operationē, & tranſmutationē, & per operationē tendit ad formam.

Ex hac potentiæ natura, & definitione vnum colligo notandum, quod omnis potentia Phyſica eſt per ſe ad operationē, & transmutationem, tam actiuam, quam paſſiuam, & per operationem tendit in ipſas formas. Huius autem duplex eſt ſignum. Alterum quod nomina, quæ potentia ſubiecti exprimunt, aut actionem, aut paſſionē ſignificant, & a verbo trahuntur, potentia enim calidum dicitur calefactibile, potentia ad calorem ex parte agentis, calefactiuum, & reliqua huiuſmodi.

Alterum ſignum eſt magis Philoſophicum. Nam potentiæ dantur ſolum ad operationem, ſicut ſenſationes, volitiones, & huiuſmodi, quæ operationes ſunt & non formæ, in quo apparet, potentiam vt potentiam reſpicere operationem tanquam immediatam, & proprium ſuum actum. Ex hoc vide definitionem motus: eſt actus potentiæ, vt potentiæ, vt actus calefactibilis, vt tale eſt, calefactio eſt, & non calor: actus enim potentiæ tranſmutatio eſt, ſiue actiua, ſiue paſſiua: hęc autem motus.

Nota qd denotat illa particula, ut in potentia.

Et nota, quod illa reduplicatio, vt in potentia eſt, non ponitur, niſi ad notandum, illud, quod mouetur, poſſe etiam eſſe alia via in actu, ſed motus non ei ineſt, niſi vt in potentia eſt, quod inferius ipſe Ariſtot. explicabit.

Tex. VII.

QVod autē hoc ſit motus, hīc manifeſtū. Cum.n. ædificabile, quatenus tale ipſum dicimus eſſe, actu fuerit, ædificatur, & hoc eſt ædificatio: ſimiliter autē & medicatio, & volutatio, & ſaltatio, & adoleſcentia, & ſeneſcentia.

Probatur motum eſſe actum.

DEfinitione motus conſtituta, ipſam probare ac declarare aggreditur, ac primò oſtendit priorem partē puta, quod actus ſit. Sic autem probat. Id, quo poſito, quod in potentia erat, in actu eſt, actus eſt: ſed motu poſito quod erat in potentia, eſt in actu, ergo motus eſt actus Minorem exēplis oſtendit variis. Aedificabile eſt, actu eſt, cum ædificatur: at ędificatio motus eſt: ſimiliter in aliis. Nota quod per adoleſcentiam augmentationem, per ſeneſcentiam diminutionem intelligit, vt dicit S. Tho.

Tex. VIII.

QVoniam autem quædam eadem & potentia, & actu ſunt, at non ſimul, aut non ſecundum idem, ſed vt calidum quidem potentia, frigidum autem actu multa iam agent, & patientur à ſe inuicem. omne enim erit ſimul actiuum, & paſſiuum: quare & mouens phyſice mobile eſt. omne enim huiuſmodi mouet, cum & ipſum mouetur. Videtur igitur quibuſdam omne, quod mouet, moueri. ſed de his quidem ex alijs erit manifeſtum quomodo ſe habent. eſt enim quoddam mouens & immobile.

Idē non reſpectu eiuſdem poteſt eſſe ſimul in actu, & potentia, idē ſi reſpectu eiuſdē, nō in eodem tempore.

ALteram partem explicat, nēpe, quod ſit actus entis in potentia, vt in potentia. Præmittit tamen ad idem vnum fundamentum, nempè: Vnum poſſe eſſe actu, & potentia, ſed non reſpectu eiuſdem, vel ſi reſpectu eiuſdem, non ſimul, & eodem tempore: vt idem corpus poteſt eſſe calidum in actu, & calidum in potentia, ſed tempore diuerſo. Similiter eodem tempore, ſed reſpectu diuerſorum, vt poteſt eſſe calidum in actu, & frigidum in potentia.

Ex hoc infert, quod mouens phyſicum mouet, & mouetur, agit, & patitur: qua parte enim eſt potentia patitur, qua parte actus, agit, vt calidum in actu, frigidumque in potentia, qua parte frigidum in potentia eſt, patitur ab alio, ſed qua parte calidū eſt, agit in alterū, ob id agendo patitur, & patiē do agit. An tamē omne agens ſit huiuſmodi, vt quidam Philoſophi dicunt, poſterius dicit eſſe tractandum: non enim omne agens patitur: eſt enim mouens immobile, puta ens immateriale.

Heracli. & Democri. qui negabant entia immaterialia, omne mouens moueri dicebant, ſed id falſum eſt, vt dicetur in 8. lib. Eſt igitur fundamētum aliquid ſimul

actu

actu eſſe,& potentia, ſed reſpectu diuerſorum,& pati,vt potentia eſt.

Tex. IX.

EIus autem, quod potentia exiſtit, actus, cum actu exiſtens agit, aut idem, aut aliud, quatenus mobile, motus eſt. dico autem quatenus ſic. eſt enim æs potentia ſtatua, attamen æris actus quatenus, æs motus, non eſt. non enim idem eſt æri eſſe & potentia quadam mobili. quoniam, ſi idem eſſet ſimpliciter, & ſecundum rationem: eſſet vtique æris, quatenus æs, actus motus. Non eſt autem idem, quemadmodum dictum eſt.

Motum eſſe actũ exiſtẽtis in potentia probatur. INfert quod motus eſt actus exiſtentis in potentia, qui motus procedit ab aliquo in actu exiſtente, tanquam ab agente, ſiue ipſum agens agat in aliud, ſiue in ſe. Eſt autem motus eius, quod eſt in potentia, non qua parte actus eſt, ſed qua parte potentia eſt, vt æs actu, eſt æs, ſed ſtatua in potentia motus igitur non eſt ipſius, vt actu æs eſt, ſed vt potentia eſt, ſtatua: ac ob id ponitur illa particula, prout in potentia eſt. Quod autem non ſit motus actus æris, vt æs eſt, probat: quia tunc idem eſſet re, & ratione, eſſe æs, & eſſe potentia ad ſtatuã, quod falſum eſt.

Nota. Perpẽde autem, quod ſenſus verborum in principio textus ſecundum literam: ita ordinandus eſt, uel motus eſt actus eius, quod eſt potentia, quatenus mobile eſt, quando aliquid actu exiſtens operatur aut in ſe, aut in alio. Eſt enim varietas in lectione Græca, vt notat Simpl. Hanc lectionem ſequitur Alex. quam noſter vertit Boetius.

Tex. X.

MAnifeſtum eſt autem & in cõtrarijs. poſſe enim valere, ac poſſe ægrotare alterum eſt. namque ægrotare quidem, & valere idem eſſet. ſubiectum autem, & id, quod valet, atque ægrotat, ſiue humiditas, ſiue ſanguis, vnum; & idem eſt, quoniam autem non eſt idem, (quemadmodum, neque color idem, & viſibile,) poſſibilis, quatenus poſſibile, actus, manifeſtum quod motus eſt.

PEr ipſa cõtraria oſtẽdit non eſſe idẽ ratione eſſe in actu, & eſſe in potentia in eodẽ; demum, qđ aliquod actu ſubiectũ ſit in potentia ægrotum, & in potentia ſanum: tunc ſi idem eſt ratione, hoc ſubiectũ actu eſſe, & eſſe in potentia ægrotũ: tunc ſimiliter idem erit eſſe tale ſubiectũ, & eſſe in potentia ſanum: erit ergo idem ratione eſſe potentia ſanum, & eſſe potentia ęgrũ: & tunc idem ratione eſſet ſanum, & ægrũ: vt enim actus diuerſi ſunt, ita & potentiæ: non ergo dicendũ eſt, idem eſſe, eſſe actu, & eſſe in potentia in eodem, ſecundũ rationem ſed quod ſunt idem ſubiecto, ſed non ratione, ob id meritò ponitur illa particula, prout in potentia. *Non eſt idẽ ratione eſſe in actu, & potentia, licet ſint idẽ ſubiecto: vbi nota non omnia q̃ ſunt idẽ ſubiecto, & re eſſe ratione etiam.*

Dubitatur, quomodo potentia dicitur diuerſa contrariorum.

Reſpondet Auer 2. cœli. com. 120. Potentiam propinquam eſſe unam vnius contrarii, aliã alterius, remotam verò eandẽ. *Obiectio*

Ob id ſupra dicimus contra Porph. diſtingui etiam potẽtias, ſicut & actus, quod docuit Philop. bene tex. 14. ſequenti, vbi ad ſingula prædicamenta ſingulas conſtituit potentias. *Solutio.*

Aduertendũ, quod ſubiectum ſanitatis, & ægritudinis, dicit ſanguinem, aut humiditatem, id eſt phlegma, humores volens deſignare. Dicit etiam, quod color, & eſſe viſibile non ſunt idem ratione. *Nota.*

Tex. XI.

QVod igitur eſt hic, & quod accidit tunc moueri, cum actus iſte eſt, & neque prius, neque poſterius clarum eſt, contingit enim vnumquodque quandoque quidem operari: quandoque autem non. vt ædificabile, quatenus ædificabile, et ædificabilis actus, quatenus eſt ædificabile, ædificatio eſt. aut enim huius ædificatio, aut domus actus eſt ædificabilis. ſed, cum domus ſit, non amplius ædificabile eſt. ædificatur autem ædificabile. neceſſe eſt ergo ędificationem actum eſſe: ædificatio autem motus quidam eſt. At vero eadem conueniet ratio & in alijs motibus.

Probatur motũ eſſe talem actũ qualis definit⁹ eſt.

CVM definitionis partes probauerit, nunc definitum de definitione probat oſtendens, quòd talis actus motus ſit; ac inde cum ſuo definito conuerti conſtabit; probat verò ſic. Cum talis actus eſt, res mouetur, nec ante, nec poſt mouebatur: igitur actus ille motus eſt: id enim motus eſt, quo poſito mouetur quid. Sed antecedens probat: ędificabile, aut mouetur ante ædificationem, aut poſt, nẽpe cum domus iam eſt; ante non mouetur, cum potentia tantum ſit: poſt vero moueri non poteſt, quia non amplius ædificabile eſt: igitur mouetur, cum ædificatio eſt, quę actus eſt imperfectus: talis igitur actus motus eſt, Idẽ eſt dicendum in quocunque alio motu cuiuſque mobilis.

Tex. XII.

QVod autem bene dictum, ſit manifeſtum & ex ijs, quæ alij de ipſo dicunt, & ex eo, quod non facile eſt definire aliter ipſum, neque enim motum, atque mutationem ponere in alio genere poterit vtique aliquis, neque qui aliter dixerunt de ipſo recte faciunt. Manifeſtum autem eſt conſiderantibus quod ponunt nonnulli ipſum alteritatem, inæqualitatemque, & quod non eſt dicentes eſſe motum. quorum nullum neceſſarium eſt moueri, ſiue altera ſint, ſiue inæqualia, ſiue non exiſtentia.

Probatur definitionẽ eſſe recte conſtituta ex definitionibus veterũ, quæ proponũtur, & refellitur.

DEfinitione motus conſtituta, oſtendit eam eſſe bonam, quod dupliciter poſſe cognoſci dicit. Primo ex definitionibus antiquorum, quæ non ſunt bonæ. Secundo ex eo, quod difficile inueniemus aliam definitionem eo quod motus non puſſit ſub alio genere conſtitui, quam ſub genere actus, vt dictum eſt. Citat autem aliorum definitiones: quidam enim motum alteritatem eſſe dicebant: quidam inæqualitatem: quidam non ens, ſed nullus ex his bene dicebat, quod tripliciter probat.

Prima ratio cõtra veteres.

Primo, quia inuenimus alteritatem, inæqualitatem, non ens, vbi tamen non eſt motus. Vbi tamen aduerte, quod iſta ratio procedit, ac ſi illi nihil aliud dixiſſent motum, niſi aut alteritatem, aut inæqualitatem, aut non ens, quod an verum ſit, parum refert: ſat ſit id Ariſt. ſupponere.

Tex. XIII.

SEd neque mutatio, aut ad hæc, aut ex his magis eſt, quàm ex oppoſitis. Cauſa autem, cur in his ponant illi, eſt quoniam indeterminatum quiddam videtur eſſe motus, alterius autem coordinationis principia, ex eo, quia ſunt priuatiua, indeterminatà ſunt. neque enim hoc, neque tale, vllum ipſorum eſt, quoniam neque aliorum quicquam prædicamentorum.

Secũda ratio cõtra veteres.

VTitur ſecunda ratione ex parte terminorum, ad quos motus tendunt, quia poteſt eſſe motus quin id, quod motum eſt, ſit alterum, aut inæquale, aut non ens: quia motus tendunt aliquando ad ſimile, ad æquale, aut ad ens.

Tertia ratio.

Tertia ratio eſt ex terminis à quibus: non enim omnes motus ab inæquali, aut, ab altero, aut à non ente procedunt, ſed ab oppoſitis: non ergo per iſta motum definiri oportuit.

Nota quantã habeant vim iſtæ rationes aduers⁹ veteres.

Rationes hæ non ſunt ad modum efficaces, & ſolui ab aduerſarijs poſſunt. Dicent enim motum alteritatem, & inæqualitatẽ eſſe, quia quod mouetur, ſecundum vnam formam aliter, & aliter ſe habet, quia illa in fluxu eſt.

Subdit Ariſt. cauſam, quare iſti nouens eſſe motum exiſtimabant, nempe quia erat indeterminatum quid, cum nec ſubſtãtia, nec quale, nec aliquid ex his ſit: ob id in coordinatione indeterminatorum ipſum ponebant.

Nota duplicẽ coordinationem prędicamentorũ apud Pythagoram.

Fuit enim diuiſio prędicamentorum Pythagorica in duas partes, & in vna entia, & determinatæ naturæ ponebat, in altera nõ entia, & indeterminata: entium erat iſta, finitum, impar, vnum, dextrum, maſculinũ, quieſcens, rectum, lumen, bonum, quadratum. Non entium coordinatio erat iſta, infinitum, par, multa, ſiniſtrum, fœmininum, motum, curuum, tenebra, malum, altera parte longius: ſic ponit Ariſto. lib. 1. Metaphy. Vide igitur, quomodo motum in coordinatione indeterminatorum conſtituentes ipſum eſſe non ens ponebant, & inæqualitatem, & alteritatem.

Tex.

Tex. XIIII.

CVr autem videatur indeterminatus eſſe motus, cauſa eſt, quòd neque in potentiam eorum, quæ ſunt, neque in actum licet ponere ipſum ſimpliciter. neque enim id, quod poteſt eſſe quantum, mouetur ex neceſſitate, neque id, quod actu quantum eſt.

Nota naturã motus videri indeterminatam.

SVbdit adhuc rationem, cur naturę indeterminatæ viſus ſit iſtis motus: hæc autem erat cauſa: quia nec potentiam eſſe motum comperiebãt, cum quæ potentia ſolum ſunt, non moueãtur, nec eſſe actum, quia quæ actu ſunt, iã non mouentur, quod .n. quantũ eſt, nõ mouetur ad quãtitatẽ, nec reliqua, quæ actu ſunt: ob id igitur cum nec actus, nec potentia ſit, non ens eſt, & inter indeterminata comp utandus viſus eſt.

Tex. XV.

ET motus actus quidem aliquis eſſe videtur, imperfectus tamen. cauſa autem eſt, quoniam imperfectũ eſt ipſum poſſibile, cuius eſt actus, motus. Et ob hoc iam difficile eſt accipere, quid ipſum ſit. aut enim in priuationem neceſſe eſt ponere, aut in potentiam, aut in actum ſimplicem: horum autem nullum videtur eſſe poſſe: relinquitur igitur dictus modus, actum quidem quendam eſſe, talem autem actum, qualem diximus, difficilem quidem cognitu, ſed qui eſſe poſſit.

Nota quomodo motus ſit ens determinatum, & quomodo non.

ARiſtoteles vero non eſſe indeterminatum motum docet, quamuis enim nõ ſit actus perfectus, nec ſit potentia pura, eſt actus imperfectus, qui partem potẽtiæ, partem habet actus: quamuis talis actus difficilis ſit cognitu, vere tamen eſt. Reddit autem cauſam, quare motus ſit actus imperfectus, nẽpe quia ens in potentia, cuius actus ipſe motus eſt, imperfectum quid eſt.

Obiectio. Sed obijcies, hoc pacto quælibet forma ſubſtantialis eſſet imperfectus actus, quia eſt materiæ imperfectæ.

Solutio. Reſpondetur, ſenſum Ariſtotelis eſſe, actum hunc, puta motum, eſſe imperfectũ, quia id poſſibile, quod per talem actum fit in actu, imperfectum eſt, & inconſummatũ ita, vt non ſumat ſolum poſſibile, ſeu ens in potentia, ſed ſimul cum ipſo motu, puta calefaciens, frigeſiens: talia enim entia actu imperfecta ſunt, cum non dum terminum attigerint: ergo & ipſi actus, puta motus, imperfecti ſunt.

Tex. XVI.

MOuetur autem & mouens, ſicut dictum eſt, omne, cum ſit potentia mobile, & cuius immobilitas quies eſt. cui enim motus ineſt, huic immobilitas quies eſt. nam ad hoc agere, quatenus huiuſmodi, idipſum mouere eſt: hoc autem facit tactu: quare ſimul & patitur. iccirco Motus eſt actus mobilis, quatenus mobile exiſtit.

Nota de cõnexione huius textus cum antecedentibus.

VArijs modis hic textus & connecti antecedentibus, & exponi ſolet. Crediderim ſenſum eſſe, vt Ariſto. velit explicare cuius ſubiecti ſit motus actus: & quia intendit docere, quòd per ſe eſt actus mobilis, vt mobile eſt, præſupponit, quòd mouens etiam mouetur, ſed non qua ratione mouens eſt, niſi per accidens: vt autem mobile eſt, per ſe mouetur.

Mouens inquantum mouens nõ mouetur per ſe, ſed per accidẽs.

Explicat igitur, quod mouens ſit hoc, qđ mouendo moueatur, & quomodo per accidens, vt tale eſt, moueatur. Dicit, illud mouens mouendo moueri, quod aptum eſt moueri: quod propter mouentia immaterialia dicitur, quæ cum non ſint apta moueri, nec in potentia ad motum, mouent, ſed non mouentur. Addit autem quòd iſta, quæ moueri ſunt apta, quando non mouentur, dicuntur quieſcere: non moueri enim in his, quæ in potentia ſunt ad motum, quieſcere eſt.

Quę ſint quæ mouendo mouentur, & quæ non. Cælum agit alterando, & non alteratur.

Hæc autem verba exiſtimo ſenſum hunc facere, ꝙ illud agens mouendo mouetur, quod mouere, & ꝙ quieſcere eſt aptum: & hoc eſt propter cœlos, qui mouent aliquando alterando, & non alterantur, licet enim localiter moueantur, non tamen omni motu mouentur, ſicut omni motu mouent. ecce igitur, quid mouens ſit, quod mouendo moueatur.

Explicat modo, quomodo per accidens moueatur, & non per ſe: quia mouens, vt mouens, ſolum agit in aliquod mobile, vt tale, & hic agere mouere eſt: at quia non agit, niſi tangendo ipſum mobile, hinc ratione

tione tactus prouenit, quod moueatur. Cũ igitur mouens, vt mouens, non moueatur, fit vt motus ſit per ſe actus mobilis, & ſi eſt mouentis, id eſt per accidens, & vt ipſum mouens mobile eſt.

Quomodo intelligẽdum ſit, mot' eſt actus mobilis, vt mobile eſt, eſt vt in ſubiecto.

Omnes fere hic exiſtimant eſſe nouam aliam definitionem motus hanc: Motus eſt actus mobilis, vt mobile eſt; ſed profecto mihi non placet, imò dico Ariſtotelem ſolum hic concludere, quod eſt motus in mobili, vt in ſubiecto. Præterea, quia ſi illa eſſet definitio, eſſet mala: quia motus etiam eſt actus agentis, & mouentis, vt mouens eſt, & eſt in potentia actiua ſolum: ergo hic docemur motũ eſſe actum mobilis, vt ſubiecti: & tota expoſitio huius textus eſt cõſideranda.

Tex. XVII.

Accidit autem hoc tactu motiui. quare ſimul & patitur. Formam autem ſemper afferet aliquã id, quod mouet, aut hanc, aut talem, aut tantam, quæ principium, atque cauſa motus erit, cum moueatur. vt actu homo facit ex eo, quod potentia exiſtit homo, hominem.

Motus eſt in mouẽte per accidẽs.

Sta priora verba ſunt continuanda cum ſuperioribus, vt cum dixerit motum eſſe in mobili, dicat modo, quòd per accidens eſt in motiuo, & mouente, quatenus tactu agendo patitur. Nec intelligas, quod idem motus eſt tunc in mobili, & in mouente, quod per accidens mouetur: ſunt enim duo diuerſi, vt cum ferrum candens agit in aquam, alio motu mouetur aqua, puta calefactione, alio ferrum, puta frigefactionẽ, vt alibi dicendum eſt.

Ratio cur mouens, vt mouens, non moueatur.

Statim ſubdit rationem, quare mouens, vt mouens, non mouetur: nempe, quia mouens, vt tale, ſemper eſt in actu ſecundum aliquam formam, aut hanc, id eſt, ſubſtantialem, aut talem, id eſt, qualitatem, aut tantam, id eſt, quantitatem, quæ forma eſt principium motus, cum mouens mouet: mobile vero eſt in potentia ad talem formam: ſed motus eſt actus exiſtentis in potentia: eſt ergo ipſius mobilis. Maiorem oſtendit exemplo: homo actu facit ex homine in potentia hominem actu, ſimiliter calidum in actu facit ex potentia calido calidum actu:

Nota.

Obſerua verbum illud, moueatur, legendum actiue, moueat.

Caput Tertium.

Tex. XVIII.

Et quod dubitatur, etiam manifeſtum eſt, quòd motus eſt in ipſo mobili. actus enim eſt huius, & ab ipſo motiuo. motiui autem actus non alius eſt. oportet enim eſſe actum vtriuſque. Motiuum enim eſt eo, quòd poteſt, Mouens autem eo, quòd agit: ſed eſt actiuum ipſius mobilis. quare ſimiliter vnus eſt amborum actus. ſicuti enim idem ſpatium eſt vnum ad duo, & duo ad vnum, & accliue, & decliue: hæc enim vnum quidem ſunt, ratio tamen non vna eſt: ſimiliter quoque & in mouente, & in moto.

Aggreditur Ari. probare, motum non eſſe in mouẽte, ſed in mobili.

Ex prædictis dicit ſolutum eſſe dubiũ, nempe motum eſſe in mobili, vt in ſubiecto: quod declarat. Motus, inquit, eſt actus huius ab hoc, id eſt, motus duo habet in ſe: eſt quidem actus, ſed ab vno procedit vt à principio; in altero recipitur, vt in ſubiecto: mouentis eſt actus tamquam principij, mobilis verò vt ſubiecti.

Ex quo infertur vnum eſſe actum vtriuſque, nempe mouentis, & moti, ſed ratione diuerſum: nam potentia mouentis, & moti diuerſa eſt: mouentis enim potentia eſt poſſe mouere, & actiua: moti vero poſſe moueri, & paſſiua. Ille igitur actus, vt per eum mouẽs, quod poterat mouere, mouet, actio eſt: vt vero per ipſum motum mouetur, paſſio eſt, tamen re vnus actus eſt; licet ratio, & ordo duplex ſit, ſicut idem eſt ſpatium duorum ad vnum, & vnius ad duo, ratio diuerſa eſt: nam duorum ad vnum dupla eſt proportio, vnius vero ad duo, ſubdupla: ſimiliter idem eſt ſpatium accliue, id eſt, ſurſum, & decliue, id eſt, deorſum, ſed ratio diuerſa: ita idem motus & actus mouẽtis, & moti, ſed ratio diuerſa ex parte illius actio eſt, ex parte vero huius, puta moti, paſſio.

Habet

Tex. XIX.

HAbet autem dubitationem rationalem. Neceſſe enim eſt fortaſſis eſſe quendam actum alium actiui, atque paſſiui. illud enim actio eſt, hoc vero paſſio. opus autem, & finis illius quidem factum, huius autem affectus.

Diſputat in vtranq; partem, & 1. probat non eſſe eundem actū mouentis, & mobilis.

Prima ratio.

CIrca id, quod dixerat, nempe eundem eſſe actum agentis, & patientis, modo logice pro vtraque parte, probabiliterque diſputat. Primo probat, quòd non ſit vnus actus vtriuſque, duplici ratione: Prior eſt, agentis actus eſt actio, patientis actus paſſio eſt: ſed actio, & paſſio non ſunt idem, nec ipſum agens, nec patiens: ergo non eſt vnus vtriuſque actus.

Secūda.

Secunda: finis, & effectus actionis eſt alius à fine paſſionis: ergo non ſunt idē actus. Intecedens patet: finis enim, & effectum actionis eſt factum ipſum: finis vero paſſionis eſt effectus, id eſt, receptum: differt autem factū à recepto: ergo non eſt idē actus.

Probatur eundem eſſe actum vtriuſque.

Cum igitur vtraque ſint motus, ſi diuerſi quidem in quo ſunt? Aut enim vtraque, in patiente, ac moto ſunt, aut actio quidem in agente, paſſio vero in patiente. ſi autem oportet & hanc actionem vocare, æquiuoca vtique erit. At vero, ſi hoc eſt, motus in mouente erit. eadem enim eſt ratio in mouente, & in moto. quare aut omne mouens mouebit, aut habens motum non mouebitur.

Vel actio in agente, paſſio in patiente, vel econtra actio in patiente.

Explicat primum membrū rationis.

EX oppoſita parte argumentatur, ac probat, quòd non ſint duo actus, & motus. Vtitur autem hac diuiſione. Si duo ſunt motus actio, & paſſio, vel vterque eſt in agēte, vel vterque in patiente, vel actio in agente, paſſio in patiente, vel e cōtra, actio in patiente, paſſio in agente, quorum nullum fieri poteſt. Ariſtote. non explicat primum membrum, quòd vterq; ſit in agente, quia ſuperius probatum eſt motum in mobili eſſe, ſaltem vnum motum in eo eſſe, ſi duo ſunt motus.

Quartū mēbrū.

Quartum vero excludit, vt exponit Themiſt. nempe, quod paſſio in agente actio ſit in patiente. Tunc, inquit, erit æquiuocatio in nomine, vt actionem pro paſſione, & econtra ſumamus.

Tertiū mēbrū.

Quòd ſi tertium membrum ſumamus, quòd actio ſit in agente, & paſſio in patiente, id etiam non poteſt eſſe, & probat vnico argumento. Si actio eſt in agente, cum actio ſit motus, ſicut paſsio, motus erit in agente: ergo omne agens mouetur, quod falſum eſt, vt diximus, quòd non omne agens mouetur. Cum autem motum habeat, ſequetur, quod aliquid habens motum non mouetur: quod impoſsibile eſt, ſicut quod habeat aliquid albedinem, & non ſit album.

Si autem vtraque in moto ſunt, & patiente, actio inquam, & paſſio, & doctio, & diſciplina, quæ duo ſunt, in ipſo ſunt diſcente. Primum quidem actus vniuſcuiuſque non in vnoquoque erit: Deinde inconueniens eſt duobus motibus ſimul moueri. quædam nāque erūt alterationes duæ vnius, & ad vnā formam. At impoſſibile eſt. Sed vnus erit actus?

Secundū mēbrū rationis.

SEcundum membrum, quod reſtabat, nempe [quod] vterque actus ſit in mobili, impugnat dupliciter. Primo quod actus alicuius non erit in ipſo: actio enim, quæ agentis actus eſt, non erit in agente: quod abſurdum videtur. Secundo quod vnum mouebitur duobus motibus tendentibus ad vnam formam, puta motu actionis, & motu paſſionis.

Et nota, quòd dicit vnius, & ad vnam formam: quia motibus ſecundum diuerſas formas poteſt vnicum ſubiectum moueri, vt ſanationis, & calefactionis motu. Præterea duo ſubiecta duobus motibus ad vnam ſpecie formam tendentibus, vt duabus calefactionibus moueri poſſunt: at vnum ſubiectum, & ſecundum vnam formam numero moueri duobus motibus fieri nequit: non igitur actio, & paſſio, ſi in mobili ſunt, duo motus eſſe poſſunt.

At irrationabile eſt duorum ſpecie diuerſorum vnum, ac eundem eſſe actum. Atque erit, ſi quidem diſciplina & doctio idem ſunt, paſſioque & actio;

& actio, & docere idē quod diſcere, & agere quod pati. quare omnē docentem diſcere neceſſe erit, & agentem pati.

Obijcit Ariſto. contra id, quod eſt dictū vnū eſſe motū actionem, & paſſio nem.

ITerum redit ad impugnandū hoc, quod non ſit vnus actus: probat multipliciter. Primo, quia diuerſorum vnus eſſet actus, puta agentis, & patientis, quæ diuerſa ſunt.

Prima opinio.

Secundò, ſi vnus eſt actus actio, & paſſio, docere actio, & diſciplina erunt idem.

Secūda.

Tertio, idem erit agere, & pati, docere, & diſcere.

Tertia.

Quartò, docens erit diſcens, & diſcens docens, & agens patiens, & e contra, cū vnus ſit actus vtriuſque.

Quarta.

Nota.

Aduertendum eſt autem, ꝙ rationes ſuperiores, quibus probauit non eſſe duos motus actionem, & paſſionem, ſunt veræ, & firmæ: hę vero ſunt contra veritatem, ob id ſtatim ſoluuntur ab Ariſt. in ſequenti.

Tex. XX

AN neque alterius actum in altero eſſe inconueniens eſt? eſt enim doctio actus docentis, in quodam tamen, & non deciſus, ſed huius in hoc. Neque enim vnum duobus quicquam prohibet eundem eſſe, non vt eſt idem, vt veſtis & indumentum, ſed vt eſt id, quod potentia eſt, ad id, quod eſt actu.

Solutio obiectionis.

RAtiones has vltimas ſoluit, & duas etiā primas, quæ allatæ fuerunt contra veram determinationem, puta, quòd vnus ſit actus actio & paſſio, iſque ſit in patiente, & mobili.

Ad 1.

Reſpondet igitur non eſſe inconueniens, vnum actum eſſe duorum, vt doctio (ſi ita licet dicere) eſt actus docentis, & diſcentis, quando talis actus non eſt ſic in vno, ꝙ ab altero pendeat. Cum verò vnus actus eſt in aliquo, ſimul etiam eſt ab alio procedens: tūc duorum vnus poteſt eſſe actus re, ſed ratione diuerſus.

Ac ſi dicat. Motus ſic eſt in mobili, ꝙ non ſit deciſus, & ſeparatus à mouenti, id eſt, eſt in mobili, ſed à mouente procedens, & dependens, ob id duorum eſt vnus actus, & motus: ſed vt à mouente eſt, habet aliam rationem: vt in paſſo, & mobili eſt, rationem aliam. ſicut id, quod eſt potētia, ſimul poteſt actus eſſe, ſed diuerſa ratione. At ſi vnus eſſet ratione, vt veſtis, & tunica, tunc non poſſet vnicus eſſe duorum actus.

Aduerte igitur, quòd motus eſt actus inter duo, videlicet mobile, vt ſubiectum, mouens, vt principium, nec ſine vtroque poteſt conſiſtere, ob id vnus poteſt eſſe duorum, ac ob id ſuperius ſuppoſuit mouens, & mobile ad aliquid dici.

Motus eſt actus iter duo, mouēs, vt principium, & mobile, vt ſubiectum.

Tex. XXI.

NEque neceſſe eſt docentem diſcere, neque, ſi pati & agere idem eſt, non tamen vt ratio ſit vna, quod quid erat eſſe dicens. ſicut tunicæ, & indumento. ſed vt via à Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas, quemadmodum dictum eſt & prius. non enim eadem omnia ijs inſunt, quæ quolibet modo eadem ſunt, ſed ſolum quibus eſſe idem eſt. At vero neque, ſi doctio, & diſciplina ſint idem, & diſcere, & docere idem erunt, ſicuti neque, ſi ſpatium vnum diſtantium ſit, & diſtare hinc illuc, & illinc huc, vnum & idem eſt.

SOluit alia tria vltima argumenta, dicēs, ꝙ ſi vnum eſſet re, & ratione actio, & paſſio, ita vt vtriuſq; eſſet eadem eſſentialis definitio, tunc argumenta concluderent. At cum ratio diuerſa ſit, licet vnus actus ſit, nō ob id tales prædicationes ſunt veræ. Hæc enim non inſunt, nec competunt his, quæ quolibet modo ſunt idem, ſed quæ ſunt idē re, & ratione.

Ad tria alia argumēta. Hinc & nota duo aliqua poſſe eſſe idem re, diuerſa ratione.

Et ponit exemplum, quomodo actio, & paſſio dicantur eadem re: ſicut à Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas eadem via eſt, ſed ratio diuerſa eſt, vt eſt ab Athenis, & vt eſt à Thebis, & propter id non dicimus idem eſſe diſtare ab Athenis, & diſtare à Thebis: ſic nec idem ſunt ratione actio, & paſſio, nec agere, & pati, licet vnus re ſit vtriuſque motus.

Tex. XXII.

OMnino vero dicere eſt quòd neque doctio cum diſciplina, neque actio cum paſſione idem proprie eſt, ſed cui inſunt hæc motus, nam huius in

ius in hoc, & huius ab hoc actum eſſe ratione diuerſum eſt.

Nota abſolute negandam eſſe hanc propoſitionem, actio eſt paſſio.

Concludit propter diuerſitatem rationis, quæ eſt inter actionem, & paſſionem: licet motus, cui iſtæ rationes diuerſæ accidunt, vnus ſit, eſſe abſolute negandas illas propoſitiones, actio eſt paſsio, doctio eſt diſciplina: & dicere oportet actionem nõ eſſe paſsionem cũ actio ſit motus ab hoc, paſſio motus in hoc, quæ duo ratione differũt.

Tex. XXIII.

Qvid igitur Motus ſit, & vniuerſaliter, & ſecundum partem dictum eſt. non enim immanifeſtum eſt quomodo definietur ſpecierũ vnaquæque ipſius. Alteratio enim alterabilis, quatenus eſt alterabile, actus eſt. Amplius autem notius eſt eius, quod potentia actiui, ac paſſiui, quatenus huiuſmodi, & ſimpliciter, & rurſum ſecundum vnumquodque, vt ædificatio, aut medicatio. eodem autẽ dicetur modo & de aliorum motuum vnoquoque.

Concludit Ariſ. motum eſſe actũ potentia actiua, et paſſiua, ſed diuerſimode.

Epilogat dicta, nempe quid ſit motus in generali ſe dixiſſe, & ex tali definitione facile eſſe ſingulos motus in ſpecie definire, vt alteratio actus eſt alterabilis, vt tale eſt: & augmentatio actus augmentabilis, vt tale eſt: & ſic in reliquis.

At quia in definitione motus ſuperiori non erat declaratum, de qua potentia eſſet ſermo, de actiua, an de paſſiua, cum dictum eſt, motum eſſe actum entis in potentia: cõſtat autem, quod vtroque modo illic ſumitur potentia: ob id dicit modo, quòd clarius procedet definitio motus ſic: motus eſt actus actiui, & paſſiui, vt tale vnumquodque eſt.

Simili modo ſingulas ſpecies definire poterimus: alteratio enim actus alterantis, & alterabilis, vt talia ſunt, & ſimile in alijs: & hunc exiſtimo eſſe verum Ariſtotelis ſenſum in hoc textu.

Quæſtio Prima. An motus ſit per ſe in aliquo Prædicamento, & in quo Prædicamento, An videlicet ſit qualitas fluens, vel fluxus ipſe qualitatis, & via: an ſit actio, vel paſſio, vel quid aliud?

De quo agendũ.

Mvlta, quæ de Motu dici poſſent, ac ipſius ſpeciebus, ad alios pertinẽt Phyſicorum libros: hic ſolum ea, quæ ad ipſius naturam, & eſſentiam pertinent, tractabimus.

Eſt igitur non parua difficultas, ad quod genus motus ſpectet, & quæ eius ſit eſſentia: quod dubium tractauit D. Thomas hic in digreſsione tex. 22. Albertus tracta. 1. c. 3 & Auicenna 2. libro ſufficientiæ, c. 2. & Simplicius in Prædic.

Variæ ſententiæ circa eſſentiam motus.

Sunt autem variæ de hoc ſententiæ, & omnes penè in hoc conueniunt, eſſe fluxum quendam: ſed tamen varia ratione differunt, & in diuerſis Prædicamentis collocant.

Ariſtotelis loca, quæ cauſam præbeat dubitandi.

Dubitandi autem cauſam præbent aliqua Ariſtotelis loca inter ſe, vt videtur, non ita conſentientia. Nam in Prædicamentis motum connumerat inter ſpecies quantitatis: deinde extra prædicamenta reponit in poſtprædicamentis. Hoc loco videtur dicere eſſe actionem, vel paſsionem, actum videlicet actiui, vel paſsiui. At in Metaphyſicis ait, motum eſſe quantum per accidens.

Prima opinio Auerrois.

Prima igitur opinio eſt Auerrois, hoc libro, commento 4. qui dicit motum conſiderari poſſe dupliciter: uno modo pro forma ipſa fluente ſecundum acquiſitionem partis poſt partem, vt eſt calor imperfectus, qui in acquiſitione eſt ſucceſsiuus: & iſta eſt, inquit, conſideratio vera, & ad locum præſentem pertinet, ubi res ſecundum ueritatem tractatur, & ſic motus non eſt in prædicamento alio, quam vbi eſt ſua forma: nam forma imperfecta, quę motus eſt, non differt eſſentialiter à forma perfecta: vnde fit quòd motus ſit analogum ad iſtas motus ſpecies, quæ ſunt ſecũdum diuerſas formas Prædicamentorum: & in hoc conuenit Auerroes cum Simplicio, & cum quibuſdam aliis Græcis, & cum Alberto.

Altero, inquit, modo motus pro via in formam conſideratur, & ſic ab Ariſtotele in prædicamentis ponitur in prędicamento paſsionis: & dicit hoc eſſe ſecundum ſentẽtiam communem, & famoſam: ſed non ita veram. Hæc eſt eorum opinio.

Rejicitur Aue. ſentẽtia. Primo.

Sed contra hoc illud eſt. Primò, ꝙ ſi formaliter loqui volumus, forma fluens duo includit, formam, & fluxnm: eſſet igitur ens per accidens ipſe, ſi eſſet forma fluens.

Secũdo.

Secundo, quia fluxus, vt fluxus, formaliter non eſt forma, cuius eſt fluxus: oportet igitur aſsignare in quo proprie ſit prædicamento fluxus, vt fluxus: atque adeo non effugitur difficultas, ſi dicatur ſecundum anti-

antiquorum communem ſententiam eſſe paſsionem; ſed oportet ſecundum veritatẽ dicere in quo ſit prædicamento.

Tertiò. Tertio, quia localis motus non poteſt dici forma fluens, nec ſpatium fluens, nec locus fluens, ſed eſſe ſolum videtur ipſe fluxus per ſpatium.

Quarto. Quarto, quia generatio motus eſt, & nõ eſt forma fluens imperfecta ſecũdũ partes, cum in inſtanti acquiratur.

Solutio & Auerroe. Ad hoc reſpondet Iandunus quæſtio. 2. quod generatio dupliciter ſumitur: Vno modo pro ipſa mutatione ſubſtantialis formæ, quæ in inſtanti fit, & ſic motus non eſt. Altero modo pro alteratione præuia generationi: non enim eſt generatio niſi præcedat alteratio ſecundum qualitates diſponẽtes: & ſic eſt motus generatio pro illa alteratione, & tunc eſt ille fluxus in qualitatibus.

Ita reſpondent etiam quidam alij, qui dicunt cum ſecunda opinione ſequenti, motum non eſſe qualitatem fluentem, ſed eſſe fluxum, & tendentiam formæ imperfectæ ad perfectam.

Confutatio ſolutionis. Sed hæc ſolutio mihi non placet, imo generatio ipſius ſubſtantiæ motus eſt dicenda: vt in præſenti definitur motus, actus entis in potentia; & actus actiui, & paſsiui: & patet aperte: nam hic diſtinguũtur quatuor motus, quorum vnus eſt generatio, & corruptio, qui ſi pro alteratione ſumitur, non eſſet diſtinctus eſſentialiter ab ea.

Primò.

Secundo Præterea Simplicius 5. Phy. & S. Thom. dicunt quod motus hic definitus eſt in genere late ſumpto vocabulo, vt omnem mutationem includit.

Tertio. Præterea, quia generatio eſt vera actio, & vera paſsio, & generare agere eſt, generari moueri: ergo motus eſt: nam eſſe actum actiui, & paſsiui eſſentialiter motus eſt: non igitur ſententia hæc videtur vera.

Secunda opi. Gilberti. Secunda ſententia eſt Gilberti. libr. ſex Principiorum, putat motum eſſe in prædicamento actionis: quia motus eſt forma procedens, ſed hæc primo ab ipſo agente procedit: ergo motus ad actionem potius pertinet. Sed hæc opinio ſatis fuit ab Ariſto. in textu reprobata, cum motus ſit potius actus mobilis, & in ipſo mobili, non in mouente.

Tertia opinio aliorum. Alij tertio ad paſsionem referunt, cum motus in patiente ſubiectetur.

Reijcitur vtraque ſententia. Sed nec hæc ſententia eſt vera, quia motus tam eſt actus actiui, quam paſsiui: non ergo magis ad hoc genus, ſcilicet paſsionis, quàm ad illud genus actionis referri ab his debuit. Secundo, Deinde, quia motus inter poſtprædicamenta, aut in prædicamento quantitatis collocatur: at actio, & paſsio diuerſa conſtituunt prædicamenta. Tertio, quia ſi paſsio eſt motus: ergo & actio eius correlatiuum erit motus; ita erunt duo motus, vnus correlatiuus alterius; quod eſt abſurdum.

Quarta opinio. Alij ſunt in quarta ſententia, nempe motum formaliter videlicet, pro fluxu, & fieri, eſſe genus quoddam ſuperius actione, & paſsione.

Reijcitur hæc opi. Sed hæc ſententia non eſt tenenda, quia iam actio, & paſsio non eſſent duo prædicamenta, quod eſt contra Ariſtotelem, & modo id verum eſſe ſupponimus; in Logica enim numerus prædicamentorum probatus eſt.

Quinta opi. Quinta opinio eſt cuiuſdam, quòd ratio prima motus non eſt forma, nec ad formã via, ſed quod ſit actus exiſtentis in potentia; via igitur illa in formam, materiale eſt motus, & hoc videtur eſſe Ariſtotelis, qui definitione ſua non aliud eſſe motum dixit, quam actum potentiæ, vt potentia eſt: At definitio formale rei explicat.

Ex hoc infert, quòd cum eſſe actum potentiæ non ſit vniuocum, nec vnam dicens rationem; alius enim eſt actus actiuæ, alius paſsiuæ potentiæ, quod etiam motus erit analogus, id enim docet Ariſtoteles, 7. Phy. tex. 26. nec inconueniens eſt, quòd analogum definitione definiatur analoga, vt hic docet Simplicius. cum igitur ſit motus analogum, ait, non exquirendum in eo aliquam rationem communem actioni, & paſsioni, ſed ſola eſt communitas nominis. nam actio eſt actus potentiæ actiuæ, paſsio paſsiuæ, quando vero actum potentiæ in communi aliquis ſumit, ſeu motum, analogum quid, & ſolam vocem communem ſumit; & idem in quouis motu particulari conſiderandum ait, vt calefactio eſt analogum ad calefactionem actiuam, quæ eſt actio calefacientis, & actus actiui, & ad paſsiuam, quæ eſt actus paſsiui, ſcilicet, paſsio, atque in cæteris motibus.

Vnde concludit, quòd actio, & paſsio formaliter ſunt motus, & quòd formaliter ſunt duo motus, & duo actus, ſed re nõ, niſi vnus puta vna via in formam, & vnum medium inter agens, & patiens.

Hinc ait, quòd ſi motum materialiter conſideremus, reducitur ad prædicamentum ipſius formæ; eſt enim ſic via in formam, vt communis dicit opinio; at ſi formaliter, vt actus eſt potentiæ, duo illa prædicamen-

dicamenta facit,quia ſunt duo actus formaliter actio, & paſſio, quæ vniuoce non conueniunt;alios autem aſſerit, quod materiale eſt motus,puta viam in formam, ſeu fluxum,formale eſſe putaſſe.

Reijcitur hæc quinta opinio. Primo; quia ſi in motu hęc opinio diſtinguit materiale, & formale, iam faceret motum eſſe aliquid compoſitum ex duobus accidentibus; ex illo, inquam, materiali, & formali, videlicet fluxu, & actione,vel fluxu,& paſſione, atque adeò, nec vnum eſſet accidens, neque ens per ſe, ſed aggregatum ex duplici accidentali ratione,materialis, & formalis,vt album in concreto, & alia accidentiũ concreta.

Reijcitur 5. opinio. Primo.

Secundò. Quia ſupereſt adhuc per ſe de illo ipſo materiali difficultas, nempe de fluxu per ſe,vt fluxus eſt, ſi non eſt per ſe motus; quæ ergo res ſit per ſe,vt talis, & cuius prędicamenti,nil autem per ſe, vt talis eſſe videtur,niſi ipſemet motus; ſimiliter, & de ipſo per ſe formali,ſcilicet actione,vt actio, & paſſione, vt paſſio, etiam ſecluſo fluxu, quæ ſint res.

Secundò

Tertio; quia ſi formale motus eſt actio, & paſſio, ergo duo ſunt motus formaliter, nam actio formaliter non eſt paſſio,nec paſſio formaliter eſt actio; ergo in quouis motu duos ſimul eſſe motus formaliter dicemus,quod eſt abſurdum,& paradoxon, vt duos ſimul motus locales, cum res mouetur localiter; duas ſimul augmentationes formaliter, cum res augetur, & ita in cęteris;nam ſi motus eſt actio,& paſſio, & vbicunque eſt actio,eſt paſſio,& econtra; ergo vbicunque vnus erit motus, erunt duo formales motus:quod eſt abſurdum;quod abſurdum cum concedat hæc opinio,eſt plane reijcienda.

Tertiò.

Quarto ſequitur etiam hos formales motus eſſe correlatiuos,ſi ſunt formaliter actio & paſſio, ſiquidem actio, & paſſio ſunt formaliter inter ſe correlatiua.

Quartò.

Quinto ſequitur etiam quòd motus, vt motus,non ſit res abſoluta, ſed res relatiua; nan actio, & paſſio res ſunt formaliter relatiuæ,& ſubinuicem oppoſitæ.

Quintò.

Sexto quia actio, vt actio, per ſe non dicit ſucceſſionem, cum poſſit eſſe actio in inſtanti, & ſimiliter paſſio, vt paſſio, ſed abſtrahunt a ſucceſſione, & ab inſtanti; at motus ſaltem proprie acceptus per ſe, & in ſe dicit ſucceſſionem, vt ſucceſſiue fiat, & quod nunc mouetur,antea mouebatur, & poſt hoc mouebitur, vt late oſtendit Ariſtoteles ſuperius. Ac quod agit, non eſt neceſſe, quod prius egerit, & poſt hoc etiam agat; neque quod patitur etiam patiatur poſtea, & antea pateretur, cum (vt diximus) eſſe poſſint actiones inſtantaneæ, neque in ſua intrinſeca ratione hoc per ſe includet ipſum agere, vt antea, & poſtea ſit actio.

Sextò.

Septimo; hinc etiam fit contra eandem opinionem, motum non eſſe analogum ſuperius ad actionem,& paſſionem; quandoquidem aliqua eſt actio,quæ proprie nō eſt motus;præſertim quia ſi concederetur eſſe quid commune ad actionem,& paſſionem, vniuocum potius cenſeri poſſet, quàm analogum; nam non apparet analogia actionis ad paſſionem,vel contra, non magis quam inter alia quæuis correlatiua,vt patris ad filium, & contra; non enim vni propter alterum conueniet, aut per alterum, nec prius vni, quam alteri, cum ſint correlatiua actio,& paſſio.

Septimo

Octauo; quia in motu, imò etiam in omni mutatione alij ſunt, & aliter aſſignantur, & diuerſa longe ratione termini à quo, & ad quem,& id, quod per motum fit, vel acquiritur, quam in actione, vel in paſſione.

Octauo.

Nam primo motus præſupponit mobile, quod moueatur, & in quo ſit motus, vt in ſubiecto; at actio, ſeu effectio non præſupponit,inquantum talis, ſubiectum; nam etiam agens poteſt ſibi fabricare ſubiectum, & in ſubiecto poſtea operari, & agere, vt in creatione Deus, & artifices plerique ſic parant materiam, & in quam agant.

Deinde in motu ſunt hæc tria. Et quod mouet, ſcilicet, mouens,v.g.ignis; & quod mouetur, nempe mobile. v. g. aqua;& calor, quo aqua mouetur, quo videlicet caleſit. Si actionis vero terminos conſideremus,reperiemus eſſe diuerſos; erit quidem ignis agens,ſed tamẽ aqua non eſt,quæ agitur,ſeu efficitur; eſt autem aqua, quæ vere mouetur,& fit aqua calida, ſed non mouetur aqua calida.

Et in motu locali idem reperitur; nam mobile,vt puta corpus,mouetur,ſed non dicitur fieri id mobile,puta corpus; & mouẽs mouet illud;ſed non dicimus mouens facere mobile.

Dicimus item agens,vt ignem facere calorem in aqua,& fieri motum in mobili,nō autem moueri motum,vel mouens mouere calorem.

Quamobrem perſpicue apparent alij termini à quo, & ad quem, & id quod fit,

& aliter

& aliter in motu, alter in actione, & paſſione aſſignari. Non ergo dici poteſt, motum formaliter idem eſſe, quod actionem, & paſſionem.

Sexta opinio vera D. Tho. & communis.

Sexta ſententia eſt D. Thomæ, & Auicennæ, quam ſequuntur multi ex diſcipulis D. Thomæ, & eſt modo communior, motum dupliciter poſſe conſiderari: Vel pro forma fluente, quæ acquiritur, & hoc modo eſt in prædicamento ipſius formæ, ſicut & ipſa forma permanens; Vel pro ipſa acquiſitione, & fluxu formæ, & hæc eſt vera ratio, & intrinſeca motus ipſius. Hæc ſententia, quoniam & verior eſt, & Ariſtoteli conformior, à nobis erit fuſius explicãda.

Primum fundamentum. In motu ſunt quatuor, agens, patiens, forma, & via ad formam

Aduertendum eſt ergo primò, quòd in motu Phyſico ſunt omnia iſta, agens, patiens, (ſiue hæc duo ſunt ſuppoſita, ſiue vnum, habens tamen rationes, & principia diuerſa, vt cum aliquid mouet ſe,) vlterius eſt forma acquiſita, eſt via, & medium, quo acquiritur, & hæc ipſa eſt motus formaliter; nec enim motus eſt agens, nec patiens, nec forma, ſed illa via, vt via in formam eſt.

Itaque motus formaliter eſt illa via, & medium, & operatio, qua forma acquiritur, quatenus eſt actus potentiæ, ſiue actiuę, ſiue paſſiuæ, id eſt, quatenus per talem viam, & operationem agens, ſiue patiens dicũtur eſſe in actu imperfecto.

Secundũ fundamentum Via ad formam poteſt eſſe, ſucceſſiua vel inſtantanea.

Aduertendum ſecundò, quòd iſta via, quam formaliter dicimus eſſe motum, non eſt opus. quod ſit ſucceſſiua, licet enim in inſtanti ſit, adhuc medium eſt inter agẽs, & patiens, & id ſufficit, vt actio, vel paſſio, & motus ſit. Vnde, vt ſupra diceſbã, generatio vere eſt motus, late accepto vocabulo; quod ſi aliquando, nempe in libro 5. Ariſtoteles dicit, Generationem nõ eſſe motum, illic motum, non vt hic definitus eſt, ſumpſit, ſed rectè, vt ſupra ex Simplicio, & Sanct. Thoma notaui, pro motu, cuius ſubiectum eſt aliquid in actu perfecto, & præterea habens contrarium aliquòd, quod reſiſtit introductioni illius formæ, qualis motus eſt alteratio, augmentatio, & latio.

Tertiũ fundamentũ. Quadruplex diuiſibilitas in motu. Prima.

Tertiò aduerte, vt deueniamus ad motum proprie dictum, in ipſo eſſe quadruplicem diuiſibilitatem. ex quibus videndum eſt, quænam inſint ipſi per accidens, vt illis excluſis remaneat propria, & intrinſeca ratio motus.

Prima diuiſibilitas eſt, quam poſſumus vocare ſubiectiuam: cum enim motus accidens quoddam materiale ſit, non poteſt non extendi ad extẽſionem ſubiecti in quo eſt, & de hac diuiſibilitate agit Ariſtoteles. 6. Phyſic. à text. 33. vſque ad 36. hanc certum eſt, ipſi per accidens competere, vt & cæteris accidentibus; quare non erit ipſius ratio formalis.

Secunda

Secunda eſt, quæ ſumitur ex ſpatio, vt prima pars motus ſit illa, quę fit in prima parte ſpatij; & quod dico de ſpatio in motu locali, dico etiam de latitudine illa intenſiua in qualitate, & extenſiua in quantitate. Et hæc etiam diuiſibilitas, non eſt dubium, quin non ſit ratio formalis motus: datur enim illa & in ſpatio, & qualitate ante, & poſt omnem motum, & de hac agit Ariſtoteles 4. Phyſic. tex. 99.

Tertia

Tertia eſt, quæ eſt propria motus, nempe ſucceſſio illa, vel acquiſitio ſucceſſiua diuerſorum ſituum in latitudine, vel terminorum in qualitatibus, & quantitatibus, quam eſſe ab illa ſecunda diſtinctam eſt manifeſtum, cum illa poſſit ſine hac reperiri, & hæc eſt, quam dicimus intrinſece eſſe motum, de qua agit Ariſtoteles hic.

Quarta.

Quarta eſt ſucceſſio motus penes morã, vt ſit vnius horæ, vel duarum, &c. & hæc eſt formaliter tempus, quam eſſe ab illa tertia diſtinctam eſt manifeſtum: acquiſitio. n. ſucceſſiua eiuſdem ſpatij, vel qualitatis modo fit in hora, modo in duabus horis, &c. v. g. vt homo ægrotus in duabus, vel tribus horis ſanatur, & ſimile. cum ergo illa diuiſibilitas ſit eadem mora variata, non eſt dubiũ quin diſtinguatur: & de hac agit Ariſtoteles 4. Phyſic. à text. 100. vbi hanc moram conſtituit eſſe tempus.

Quartũ fundamentũ. In quo ſint prædicamento illæ diuiſibilitates.

Quartò aduerte illam primam diuiſibilitatem eſſe in prædicamento quantitatis, vt manifeſtum eſt. Secunda vero, ſi eſt latitudo ſpatij, eſt in eodem prædicamento quantitatis. At ſi eſt latitudo in qualitate cum ſit modus quidem ipſius, erit reductiue in qualitate. Quarta autem quoniam habet propriam, & completam rationem entis, & eſt diuiſibilitas diſtincta à cæteris, debet habere ſedem propriam, vnde conſtituit propriam ſpeciem quantitatis. vt videre eſt in Prædicamentis, & 5. Metaph. c. de quantitate. At tertia illa diuiſibilitas, licet ſit à cæteris diſtincta, nõ tamẽ habet completam rationem entis, vnde non poteſt eſſe diſtincta ſpecies quantitatis.

Quintũ fundamentum Quid requiratur

Quinto aduerte, vt aliquid faciat ſpeciẽ in prædicamento, non ſufficere vt habeat propriam rationem illius prædicamenti a cæteris diſtinctam: habent enim materia, & forma, tamen non ſunt ſpecies ſubſtantiæ:

tur eſſe rem perfectam, vt faciat ſpeciẽ ĩ aliquo prædicamento. viæ: ſed præterea oportere, vt habeat eſſe completum, vt non ſit pars, vel via, vel modus alterius. Hinc ergo differunt mora illa temporis, & ſucceſſio motus: quod mora illa in ratione moræ non eſt via ad aliud, nec pars alterius, ſed paſſio: eſſe autem paſſionem nõ tollit rationem ſpeciei: at verò motus, licet habeat illam propriam diuiſibilitatem, tamen quia illa eſt in ratione viæ, eſt in ratione entis imperfecti, vnde non poteſt conſtituere nouam ſpeciẽ prædicamentalem.

Sextũ fundamentum. Quemodo conciliẽtur loca Ariſtotelis. Sexto aduerte hinc conciliari loca Ariſtotelis. Hic enim videtur tribuere veram diuiſibilitatem propriam quantitatis, at in Prædicamentis cap. de quantitate & in 5. Metaphyſicæ, cap. de quanto, ait eſſe quantum per accidens, quod recte factum eſt: hic enim, quia agebat de diuiſibilitatẽ abſtrahendo ab ente perfecto, & imperfecto, eam illi tribuit: at vero in illis locis, quoniam quærit eam diuiſibilitatem, quæ requiritur ad conſtituendam nouam ſpeciem, & hanc non habet motus, niſi per accidẽs à ſubiecto, ſpatio, vel tempore, ideò illum connumerat inter quanta per accidens.

1 Concluſio. His ſuppoſitis ſit prima concluſio. Motus intrinſeca ratio eſt eſſe viam ad formam, ſeu fluxum formæ, quæ ſi ſit ſucceſſiue, erit proprie motus, ſi in inſtanti erit mutatio.

Primo. Quod ergo ſit ille fluxus, & via ad formam ex dictis maxime in tertio notabili manifeſtum eſt, cum illa diuiſibilitas, & fluxus formæ nullius alterius rei poſſit eſſe propria, & neceſſe ſit aſſignari cuius ſit.

Secũdo. Et ex communi etiam modo cõcipiendi: omnes enim motus cum fluxu quodam a termino ad terminum intelligunt.

Tertio. Et præterea impoſſibile eſt ad terminũ peruenire, niſi via præcedente, nec aliud poteſt intelligi, quam per viam ad terminum accedere, ſaltem ratione diſtinctam: nam aliud eſt ire, aliud peruenire.

2. concluſio. Secunda concluſio. motus proprie dictus, prout diſtinguitur a mutatione intrinſece, & eſſentialiter includit, quòd ille fluxus ſit ſucceſſiuus, & non inſtãtaneus.

Primo. Probatur primò. Nam alias peto de illo fluxu formaliter, an habeat eſſe permanẽs, vel ſucceſſiuum. Si ſecundum, habeo intentum. Si primum contra, ſequeretur id, quod habet totum ſuum eſſe ſimul, & eſt permanens intrinſece, poſſe extrinſece recipere contradictorium ſuæ eſſentiæ: quod mihi magis videtur implicare, quam id, de quo diſputat Ariſtoteles primo de cœlo, a text. 110. Implicare, videlicet, vt quod eſt incorruptibile per naturam, extrinſece poſſit corrumpi.

Secũdo. Secundo, id per quod aliquid a cæteris eſſentialiter differt, per id etiam formaliter conſtituitur, ex Porphyrio in cap. de Differentia: ſed in nullo poſſumus fingere differre motum a mutatione inſtantanea, niſi per hanc ſucceſſionem: ergo. Probatur minor: non enim differt in diuiſibilitate ſubiectiua: habet enim eandem illuminatio: non in diuiſibilitate latitudinis, quòd videlicet motus ſit via ad rem habentem latitudinem, eſt enim idem in illuminatione, quæ tamen proprie eſt mutatio: non in ſucceſſione temporis. probaui enim iam illam eſſe extriſecam motui: ergo non etiam in diuiſibilitate intenſionis formæ, ſeu graduum, qui acquiruntur: nam etiam hoc cernimus in illuminatione: ergo ſupereſt vt in hoc ſolo diſtinguatur motus a mutatione, quod in illo fluxus ipſe eſt ſucceſſiuus intrinſecè, at in mutatione inſtantaneus.

Tertio. Tertio accipiamus hanc ſucceſſionem, quam dicunt eſſe intrinſecam, & ſeparemus illam a motu, ſeu fluxu, quæro, Aut eſſet ſic conſiderata mutatio propriè dicta: & hoc non, vt ſupponimus. Aut eſſet inſtantanea, & ſic rurſus eſſet proprie dicta mutatio. Aut abſtraheret a ſucceſſione, & inſtantaneo, & tunc eſſet mutationis tertia quædam ſpecies, nec ſucceſſiua, nec inſtantanea. Præterea ſi motus proprie dictus abſtrahit in ſua ratione a ſucceſſione: ergo etiam mutatio proprie dicta abſtrahet ab inſtantaneo: quare rurſus relinqueretur eadem prorſus intrinſeca ratio mutationis proprie dictæ, & motus proprie dicti: quod eſt abſurdum, & falſum: igitur per fluxum abſtrahendo in vniuerſum a ſucceſſiuo, & inſtantaneo, explicatur eſſentia ipſa motus in communi, lato accepto vocabulo, quæ poſtea per ſucceſſiuum contrahitur ad motum proprium, & per inſtantaneum contrahitur ad mutationem propriam: nam ſicut inſtans, & tempus differunt ſpecie, ita etiam motus proprie, & mutatio proprie, licet in communi conueniant.

Sunt tamen præcipua quædam dubia, & obiectiones aliquot contra hanc communem opinionem, quas oportet diſſoluere. Prima obiectio. Actio etiam ipſa agentis eſt ſucceſſiua, & paſſio, ſcilicet, ipſum agere, & pati: ergo iam erunt tres fluxus, vnus formæ, ſeu ſpatij, qui eſt motus, alter

alter actionis, alter paſſionis, & ita erunt tres fluxus.

Solutio. Reſpondendum eſt, quod eſt ſolus vnus fluxus formæ, ſeu ſpatij formaliter: qui eſt ipſemet motus, a quo extrinſeca denominatione denominantur ſucceſſiua hęc omnia: & mouens mouere dicitur ſucceſſiue, & mobile moueri ſucceſſiue, & formam fieri ſucceſſiue ſeu ſpatium pertranſiri, vel acquiri ſucceſſiue, & agens producere formam ſucceſſiue, & patiens recipere formam ſucceſſiue. & ipſum motum eſſe ſucceſſiuum: ſed motus quidem formaliter, & intrinſece: alia vero extrinſeca ab ipſa denominatione: ac de his hactenus.

2. Obiectio. Secunda obiectio. Videtur aliud eſſe fluxum formę, aliud vero eſſe viam in formam ipſam. nam ſi formalem rationem ipſam per ſe ſpectamus, via eſt ante terminũ ſaltem natura prior: nam eſt ad terminum & ita via ad vbi, & via, ad calorem, erit ante calorem, & ante ipſum vbi quod acquiritur, ſaltem natura: at fluxus formæ videtur quid conſequens ad formam, & eſſe poſterius natura: nã vt aliquid fluat, oportet prius ſit, & ſi non ſit, fluere non poteſt.

Solutio. Reſpondeo. Duplex eſt fluxus formæ, ſeu duobus illum modis poſſumus imaginari. Vnus modus eſt, ſicut fluit aqua, oleũ, vel butyrum liquefactum, & hoc modo prius eſt forma, & deinde fluxus, vt in argumẽto obiiciebatur, ſiue fluat motu locali, ſiue fluat deficiendo paulatim. Alter modus eſt, vt ſit fluxus formæ, ſicut dicimus fluxum ſpecierum viſibilium ex obiecto, fluxum luminis ex luminoſo, in quo vna ſpecies poſt alteram emanat, & fit, in priori natura hæc illam præcedit per ſpatium ſe diffundendo, & vnum lumen poſt alterum, licet in eodem inſtanti temporis, ſicut etiã eſt fluxus ſonus ſucceſſiuus, & fluxus etiã odoris per medium, & talem fluxum poſſemus commode vocare acquiſitionem formæ ſucceſſiuam, ſiue emanationem ſucceſſiuam: his autem via ipſa eſt ad formã, & ante ipſam formam, ſaltẽ natura prior, & talis formæ fluxus, eſt motus. Et nota ſolutionem.

3. Obiectio. Tertia obiectio. In motu locali apparet quidem eſſe viam ad vbi, quod per illum acquiritur: ſed non apparet, ſi fluxus ſit, cuius rei ſit fluxus: non enim mobilis, neque ſpatii, nec vbi, nec loci fluxus, nam hæc omnia ſunt permanentia, vel in inſtanti acquiruntur: ergo non videtur hic ſaltem motus eſſe fluxus, ſed via ad terminum, videlicet ad vbi. Confirmatur, ſit, quia fluxus dicit ſucceſſionem: at generatio fit in inſtanti: ergo generatio non eſſet fluxus, ſed ſolum via ad formã ſubſtãtialẽ.

Solutio. Reſpondeo. Non omnes motus habent eandem rationem fluxus, ſed vt differunt natura, ita & fluxu. Dicimus ergo motum localem eſſe fluxum non formæ alicuius; ſed termini ſucceſſiuam eſſe acquiſitionem, alterius, inquam, & alterius vbi, atque adeo vbicationem ipſam paulatim ſuccedere, & fieri ſucceſſiue. Poteſt autem hic fluxus proprie vocari, fluxus per ſpatium, ſicut alij motus, fluxus per formam. Sed in hoc differunt, quod in aliis acquiritur forma, & manet acquiſita, & augetur eadem, vel contra aucta minuitur: at in hoc fluxu terminus acquiſitus, videlicet, vbi, non manet: ſed corrumpitur, & ad aliud tranſitur.

4. Obiectio. Quarta obiectio. Fluxus dicit ſucceſſionem: at generatio, & corruptio fit in inſtanti: ergo generatio & corruptio nõ eſſet fluxus, & ita non eſſet motus, ſi motus eſt fluxus.

Solutio. Reſpondeo. Quod (vt antea diximus,) motus proprie acceptus dicit ſucceſſionẽ: at motus large, vt complectitur mutationes etiam inſtantaneas, non dicit ſucceſſionem, ſed abſtrahit à ſucceſſione, & ab inſtanti. Diximus autem generationem, & corruptionem eſſe quidem motus largo accepto vocabulo, vt ſunt actus entis in potentia, ſed non ſtricte, cum ſiant in inſtanti. Ita ergo nunc dicimus fluxum eſſe duplicem, & ſucceſſiuum in motu proprie dicto, & fluxum inſtantaneum, quæ eſt illa emanatio inſtantanea, ſeu acquiſitio inſtantanea in mutationibus, ſeu motibus improprie dictis, qualis eſt generatio, & corruptio: ac de his hactenus.

An actio ſit in agente, & quæ ipſa rei ſit actio. Quæſt. II.

Senſus quæſtionis. NOn eſt hic quæſtio de actione immanente, hanc enim certum eſt non eſſe extra ſuum principiũ effectiuum quales ſunt volitiones, & cognitiones, quæ in ipſis ſiſtunt potentijs: ſed eſt quæſtio de actione tranſeunti, puta de actione, per quã fit mutatio ſubiecti exterioris, vt de calefactione, qua calefit aqua, an ſit talis actio in igne, an in aqua, quæ patitur, ſimiliter de aliis huiuſmodi actionibus.

1. Opinio Circa hoc tres exiſtunt præcipue ſententię

tiæ. Prima eſt quorundam Thomiſtarum, qui putant in agente eſſe quatuor: eſt videlicet ipſa ſubſtantia, puta ignis: eſt virtus actiua, nempe calor: eſt relatio ad ipſum paſſum: & eſt entitas inter ipſam virtutem actiuam, & relationem, quæ entitas abſoluta eſt fundamentum relationis, & talis eſt actio, quæ in agente eſt. Vnde primum eſt ipſe ignis: ſecundo virtus, ſcilicet calor: tertio ipſa actio, quæ eſt fundamentum relationis ſuperuenientis.

1. Ratio hu9 opinionis. Primum argumentum huius ſententiæ eſt ex Ariſtote. 8. Phyſic. text. 15. dicẽte quod ſi Deus de nouo produceret mundũ, mutaretur. Eſt igitur argumẽtum: Si Deus producendo mundum mutatur ſecundum Ariſto. ſententiam: ergo aliquid in ſe recipit, non videtur quod hoc ſit, niſi ipſa actio: eſt ergo actio in agente: ſi nihil enim reciperet, non mutaretur.

2. Ratio. Secundum. Sit vnus ignis, qui comburat duo ligna, tunc vel eſt vna actio, vel duæ: dicere quod duę, videtur abſurdum, cum vnicum ſit agens: ſi vero vna, ergo eſt in agente: ſi enim in patiente eſſet, non vna, ſed duæ eſſent, cum ſint duo paſſiua.

3. Ratio. Tertium. Eſſe agens, eſt effectus formalis ſicut eſſe album: ſed eſſe formale non eſt, niſi à forma inhærente: ergo agens non dicetur, niſi per actionem ſibi inhærentem, ſicut nec eſſe album, niſi per albedinem in ſe.

4. Ratio. Quartum. Cuius eſt potentia, eiuſdem eſt actus: ſed potentia, & virtus actiua eſt in ipſo agente: ergo etiam actio ipſa.

5. Ratio. Quintum. Perfectio eſt in eo, cuius eſt perfectio, ſed actio eſt perfectio agentis: ergo eſt in ipſo. Hæc ſunt argumenta præcipua pro hac ſententia.

2. Opinio. Secunda ſententia eſt Scotiſtarum, qui dicunt in agente eſſe duas relationes. Vnã ad ipſum effectum, vt ignis ad calorem, & aquæ ad frigiditatem: alia eſt relatio ipſius agentis ad ſubiectum patiens: dicunt hanc relationem poſteriorem eſſe actionem quę in ipſo agente eſt.

1. Ratio pro ſecũda opinione. Mouentur ad hoc: quia actio, & paſſio formaliter relatione diſtinguuntur: ergo actio formaliter relatio ipſa eſt, nam motus eſt in paſſo, vt in ſubiecto: ſed actio, quæ relatio eſt, & cauſa illius motus, in agẽte eſt, ſicut etiã paſſio, quæ relatio eſt etiã, in patiente eſt: hæc eſt horum opinio.

3. Opinio. Tertia opinio eſt communis Thomiſtarum, quam habet Sonzi. 5. Meta. q. 37. dicunt quod actio dicit fluxum formæ qui motus eſt formaliter, relationem tamen agentis minus principaliter, & in obliquo: vnde conſtituunt iſta, quod forma ſi conſideretur in eſſe quieto, dicitur aut qualitas aut quantitas, aut vbi, ſi verò vt eſt in fluxu, & tendentia ex imperfecta ad perfectam, & ſic eſt motus, ſi vero conſideretur vt eſt in fluxu, ſed cum relatione agentis ad paſſum, actio eſt, cum relatione autem paſſi, & recipientis, paſſio.

Dicunt igitur, quod actio ratione motus, in patiente eſt, ratione vero relationis in agente.

Differt hęc opinio à ſecunda præcedenti, quod ſecunda actionem principaliter, & formaliter dicit eſſe relationem agentis, iſta vero principaliter, & formaliter motũ ſecundario, & ex connotatione, relationẽ importat.

1. Ratio pro 3. opinione. Mouentur ad hoc, quia cum actio, & paſſio vna ſint res, eadem inquam qualitas, vel quantitas, idemve motus niſi relationes importarent, diſtingui inter ſe non poſſent, conſtat autem diſtingui, cum ſint duo prędicamenta diuerſa. He ſunt opiniones præcipuæ, fideliter expoſitæ.

4. ſentẽtia auctoris. Sit prima concluſio. Motus non dicit rationem vnam communem actioni, & paſſioni, ſi motus formaliter ſumatur.

1. Concluſio. Primũ fundamẽtum. Aduertendum enim eſt, quod hæc quinque ſunt in quauis actione conſideranda. Agens, Patiens, Forma quæ fit, fluxus formæ, & reſpectus, ac relationes variæ, inter hæc conſequentes, quocunque inter ſe modo conferantur, vt agentis ad formam vel ad patiens, vel ad fluxum formæ, vel contra item horum, & aliorum inter ſe varia ratione.

Probatur concluſio cõtra tertiam opinionem. Primo. Probatur autem concluſio præſertim contra tertiam opinionem, quæ communis eſt Thomiſtarum. Si actio, & paſſio dicũt vnum, & eundem motum formaliter, tunc vel talis motus eſt formale actionis & paſſionis, vel illa relatio agentis, & patientis, ſi motus eſt, ergo non differunt formaliter, nec ſunt duo prædicamenta diuerſa, ſi relatio eſt, ergo iam actio, & paſſio ſũt relationes eſſentialiter: quod eſt falsũ, & ipſi multum abhorrent, non ergo motus formaliter vnus, & idem eſt actioni, & paſſioni

Secũdo. Secundo. Si actio, vel paſſio dicunt ſimul motum, & relationem determinate ipſum motum, ergo iam non ſunt conceptus ſimplices generaliſſima illa, cum in conceptum motus, & in conceptum relationis reſoluantur.

Tertio Tertio. contra Scotũ. Si actio, & paſſio forma-

formaliter ſunt motus: ergo non ſunt relatio, relatio enim motus non eſt.

Quarto. Quarto. Relatio agentis ceſſante actione: ergo illa non eſt actio. quod ſi dicant, quod talis relatio non eſt actio: dicas, ergo non tantum relatio, illa actio erat formaliter.

2. concluſio. Secunda concluſio. Actio, & paſſio ſunt realiter quidem res eadem, videlicet vna via, & operatio, & fluxus ſeu ipſa forma fluens, ac etiam permanens, res denique facta, & in altero recepta, tamen ratione duplex eſt. vt enim agentis eſt, actio: vt patientis eſt, paſſio dicitur, & hæc concluſio nota eſt ex præcedenti. Nam hæc conſideratur, vel vt procedit ab agente, & ſic eſt actio eius: vel vt recipitur in recipiente, & ſic eſt paſſio. Hæc autem concluſio eſt expreſſa Ariſt. in tex.

3. concluſio. Tertia concluſio. Actio hæc, de qua loquimur, eſt in patiente per ſe, in agẽte vero per accidens: loquimur autem tãquam in ſubiecto. Hæc concluſio ſatis eſt nota in textu, & ex ratione Ariſt. Si enim actio eſſet in agente, tunc omne agens moueretur: actio enim motus eſt: id autem aperte eſt falſum.

Nota. Declaratur tamen concluſio, cum dicimus, agens per accidens moueri, non ſemper intelligas, quod illo motu, quo mouet, ſed diuerſo, v.g. Cum ferrum candens agit in aquam, mouetur non illo motu, quo agit: nam per calefactionem agit in aquam & hæc in aqua eſt, per frigefactionem verò quæ in ipſo eſt, ab aqua mouetur, vnde vt patiens eſt, motum in ſe habet: aliquando accidit, quod eodem motu quo mouet, moueatur, ſed per accidens, vt cum quis mouet ſe ipſum.

4. Cõclu. Quarta concluſio. Ad hanc actionem dictam, & paſſionem conſequitur quædam relatio agentis ad paſſum, & ad rem factam, & viciſſim patientis ad vtrunque, & contra: quæ etiam iiſdem nominibus actionis, & paſſionis ſignificari ſolent, quæ non tam actio, & paſſio dici deberent, quam relatio actionis, & paſſionis: certum enim eſt oriri viciſſim inter hæc reſpectus & relationes, ſeu habitudines quaſdam inter ſe, cum non eodem modo ſe habeant inter ſe, ſicut antea.

Reſponſio ad argumenta 1. opinionis ad primum Per hæc facile erit ad argumenta reſpondere. Ad primum primæ opinionis reſpondeo, quod non dicit Ariſt. quod illo motu quo Deus faceret mundum, moueretur, ſed quod alio: quia ipſe putabat, quod vt de nouo ageret, oportebat mutari volũtatẽ ipſius, vt de nouo vellet aliquid, vnde textus nihil contra nos. Verum eſt quod in eo decipitur Ariſt. quia etiam ſi de nouo faceret, vt re vera fecit, non ob id mutatus eſt: nam ab æterno voluntatem illam habuit, & ex æterna voluntate tunc faciendi mundum proceſſit mundus in tempore. ſed de hoc alias dicendum.

Ad ſecundum dico, quod ex parte paſſibilium ſunt duo actus, & duæ potentiæ, ob id duę paſſiones, at ex parte agentis vnica potentia, & vnus proceſſus, propterea vna eſt actio, non enim opus eſt, quod ipſit actio agenti, vt dicatur vna, ſed quod ab vno agente ſic procedat. *Ad ſecũdum.*

Quamuis nihil vetat ibi duas dicere actiones vel totales, ſi ſeparata eſſent ligna vel partiales, ſi ſunt coniuncta, ſi quidem diuerſos numero calores vtrobique producit, & diuerſis motibus alterationis ſaltem partialibus.

Ad tertium dico, quod eſſe agens; & agere, non eſt omnino formalis denominatio, ſicut eſſe album, tamen eſt denominatio formalis non habentis in ſe formam, ſed formę ab ipſo dimanantis, & procedentis, & à tali forma denominatio ſumi poteſt, etſi non inhæreat denominato, vt etiam in textu dixit Ariſt. *Ad tertium*

Ad quartum dico: cuius eſt potentia, eiuſdem & actus eſt, ſed non quod ſemper illi inhæreat, ſed quod inhæreat, vel ab ipſo procedat. *Ad quartum.*

Et ſimiliter reſpondetur ad quintum, non enim opus eſt, ut omnis perfectio ſit interna, quamuis aliqui dicant actiones tranſeuntes non eſſe perfectiones agentiũ: ſed mihi non placet. nam in vniuerſum actus agentium naturalium ſunt etiam perfectiones vel certe vię ad perfectionem naturalis enim actus perfectio eſt, & hæc omnia ex ipſo Ari. deducuntur. Verum eſt autem, quod ſi actus agentis non tenderet ad propriam perfectionem acquirendam, ſed ad perficiendum aliud ſubiectũ, quod quidem poſſet accidere cum res in ſe eſſet omnino perfecta, vt in perfecto artifice aliquid operante, vt etiam in Deo mundum fabricante, & gubernante contingit: tunc per talem actionem non perficeret ſeipſum, ſed aliud, nempe opus, quod facit, atque ita Ariſt. 6. Ethic. cõcedit prudentiam ab arte in eo differre, quod prudentia ſeipſam perficiat, ars vero alia a ſe, & res quas facit: & ex dictis liquet ſolutio ad aliarum opinionum fundamenta. *Ad quintum.*

An

An motus diſtinguatur à ſuo termino.
Quæſt. III.

DIximus motum eſſe viam in formam aliquam, puta qualitatem, quantitatem, ſubſtantiam, & locum: modo dubitatur, an talis via ſeu fluxus, & motus ab ipſo termino, & forma in quam tendit, diſtinguatur.

1. Opin. Et circa hoc eſt prima ſententia Pau. Ven. dicentis motum eſſe entitatem quandam ſucceſſiuam, abſolutam, realiter diſtinctam ab ipſa forma, vt calefactio eſt entitas realiter diſtincta à calore, & ſubiecto, & non eſt relatiua, ſed abſoluta, & ſucceſſiua, quæ non permanet, quando forma eſt acquiſita: idē dicit de motu locali: eſt enim entitas à mobili realiter diſtincta: ſimiliter generatio, & corruptio ſunt entitates, realiter à formis diſtinctę, licet non ſint ſucceſſiuæ.

1. Ratio. Hæc ſententia probatur. Primo: motus eſt quid ſucceſſiuum reductiue ad prædicamenta pertinens, at ipſi termini ſunt formę permanentes ad prædicamentum pertinentes per ſe: non ergo idem eſt motus cum ipſis.

2. Ratio. Secundo. Ipſa forma manet motu ceſſante, & tranſacto: ergo motus non eſt forma.

3. Ratio. Tertio. Motus eſt cauſa, & via in formam ſeu formæ fluxum: ergo non eſt ipſamet.

2. Opin. Secunda ſententia eſt fere communis Realium, dicunt motum eſſe quidem realiter diſtinctū a forma, ſed eſſe entitatē relatiuam: vnde fluxus formæ, qui motus eſt, non eſt aliud, quam relatio formæ imperfectæ tendentis in perfectam, duasque relationes conſtituunt, & imperfectæ formæ, & perfectæ ad inuicem.

3. Opin. Tertia ſententia eſt Nominalium, qui motum à forma non diſtingui putant, ſed calefactionem eſſe ipſum calorem, & motum ipſam rem, & terminum, & motum localem ipſum mobile, quod mouetur: ac propterea propoſitiones, quibus iſta inuicem affirmantur, veras eſſe docent.

1. Cōclu ſio. Sit ergo prima concluſio. Iſta via, & motus, quantum ad tres eius ſpecies, puta quā tum ad alterationem, augmentationem, & generationem cum ſuis oppoſitis non eſt diſtincta realiter à termino, & forma.

1. Ratio. Probatur, & ſumo generationem. Si generatio eſt entitas realiter diſtincta à forma, vel eſt in eodem inſtanti, quo eſt forma, vel in alio. Paulus dicit eſſe in alio, tunc ſic argumentor. Inter duo inſtantia ſemper mediat tempus: ergo inter inſtans, quo generatio eſt, & inſtans, quo forma eſt, datur tempus quo neutrum eſt: ergo datur tempus in quo abſoluta iam generatione, nondum ſit forma, & terminus: quod eſt falſum: non igitur talis entitas diſtincta realiter eſt nec ſeparabilis eſt ab ipſa forma & termino.

2. Ratio. Secundo in communi eſt argumentum. Si motus eſt entitas diſtincta realiter à forma ſuam habens propriam inexiſtentiam in ſubiecto: ergo per aliquam mutationē habet eſſe: impoſſibile enim quod ſit aliqua entitas abſoluta ab alijs diſtincta, quæ non ſit producta aliqua productione, præſertim cum illa talis ante non fuerit, & poſtea ſit: quod ſi permutationem aliquam habet eſſe, petam de illa mutatione, an ſit diſtincta: quod ſi non ſit diſtincta ab illa entitate producta, idem dicere oportebat à principio, quod mutatio, & motus non eſt diſtincta entitas à forma productæ: ſi vero ſit diſtincta tunc erit proceſſus in infinitum: non ergo eſt multiplicanda illa entitas realiter diſtincta.

2. Cōclu ſio. Secunda concluſio. motus localis non diſtinguitur realiter à mobili, quod mouetur. in hac concluſione fuit opinio Grego: 2. ſent. diſtin. 1. q. 4. qui putabat motum localem eſſe ipſum ſpatium, per quod eſt mobile, ſecundum quod aliter, & aliter ſe habet ad ipſum, quod mouet: vnde cum ſpatium diſtinguatur realiter ab eo, quod eſt in ſpatio: motus etiam, qui eſt ſpatium, diſtinguetur ab eo, quod mouetur.

Sed communis opinio eſt in oppoſitum, videlicet quod motus localis eſt ipſe modus, quo mobile aliter ſe habet, & aliter ad ſpatium, & ſecundum noſtram opinionem eſt via ipſius mobilis, qua ſe in loco conſtituit hoc, vel illo, nec eſt diſtincta realiter ab ipſo mobili, vt in præcedenti concluſione probatum eſt.

3. Cōclu ſio. Tertia concluſio. nihilominus motus, & terminus, ſeu motus localis, & mobile ratione, & definitione diſtinguuntur adeo vt talis diſtinctio ſufficiens ſit ad negandas affirmationes illas, puta calefactio eſt calor, actio & paſſio, & ſimiles, quas expreſſe negat in textu Ariſtoteles.

Solutio argumētorū primæ opinionis. Et per hanc concluſionem ſoluuntur omnia oppoſita argumenta adducta, & alia quæ poſſunt adduci, non enim poſſe vnum eſſe ſine altero aut vnum habere prædicata, quæ non habet alterum, arguit diſtinctio-

Ad primū & ſecūdum

Ad primũ & ſecundũ.

ſtinctionem realem illorum, ſed ſolam diſtinctionem rationis, vnde 1. Phyſi. materiam, & priuationem numero idem, ratione duo docet eſſe Ariſto. ac propter diſtinctionem rationis materia dicitur ſubſtantia, non autem priuatio, materia incorruptibilis, non priuatio, & alia huiuſmodi; ita de motu, & termino, diſtinguuntur enim ratione, ob id, non quæ de vno dicimus, de altero affirmamus: quod tamen nõ arguit diſtinctionem realem.

Ad tertium.

Tertium Argumentum eſt præcipue notandum, & iam nos in quæſtione prima ſatisfecimus, motus enim natura præcedit formam, ſed non quod realiter, ſed ratione diſtinctus ſit. Hæc de motu ſatis.

Caput quartum.

De Infinito.

Tex. XXIIII.

QVoniam autem de natura ſcientia eſt, circa magnitudines, & motum, & tempus, quorũ vnumquodque neceſſe eſt aut infinitum, aut finitum eſſe. & ſi non omne eſt aut infinitum, aut finitum, vt paſſio, aut punctus (talium enim fortaſſe nullum neceſſe eſt in altero horum eſſe) conueniens vtique erit de natura pertractãtem ſpeculari de infinito, ſi eſt, aut nõ: &, ſi eſt, quid eſt.

Probatur ad philoſophũ pertinere agere de infinito. 1 Ratio.

POſtquam de motu diſputauit, de infinito nunc differit, ac probat duplici ratione ad Phyſicum pertinere de infinito agere. Prior eſt, Phyſicus tractat de magnitudinibus, de motibus, de temporibus, ſed horum omnium paſſio eſt finitum, vel infinitum: ergo etiam Phyſicus de infinito tractat, & an ſit, ſi ſit, quid ſit.

Qua ratione agat phyſicus de magnitudinib. motibus & temporibus.

Aduertendum eſt autem, quòd de his Phyſicus conſiderat in ordine ad corpora naturalia, nam agit de magnitudine, vt de termino corporum, & de motibus, & de tempore in ordine ad tale corpus, de magnitudine enim ſecundum ſe, & abſtracta mathematicus differit, & de tempore ſecundum ſe, & ſecundum ſuas dimenſiones Aſtrologus.

Quid ſit infinitũ.

At ne quis exiſtimaret omnes paſſiones Phyſicas eſſe finitas aut infinitas, dicit id non eſſe, nam punctum, & affectus nec infinita, nec finita ſunt. Vbi nota, quod hic infinitum ſumitur priuatiue pro eo, quod non habet terminos, cum poſſit habere, & ſic punctum non eſt infinitum, nec finitum: eſt enim ipſe terminus. Si enim ſumeretur infinitum negatiue pro eo, quod non habet terminum, tunc punctum infinitum dici poſſet, vt ipſemet Ar. ipſum vocat inferius infinitum.

priuatiue.

Quid infinitum negatiue

Dubiũ. Quid intelligat Ariſt. ꝑ affectũ.

Dices, quid per affectum intelligit? Themiſt. & Philop. intelligunt qualitates omnes, vt calorem, & albedinem, ac habitus, & potentias: & reliquas. hæ enim nullam habent magnitudinẽ per ſe, n. ſi ratione quantitatis, ſecundum quam extenſæ in ſubiecto ſunt, propterea quanta per accidens dicuntur in prædicamento quantitatis, ſecundum ſe vero non ſunt quanta, ob id nec finita, nec infinita. Hæc enim quantitatis paſſiones ſunt, non alterius accidentis.

Qualitates non ſunt quãta per ſe, ſed ꝑ accidens.

Pſellus ꝑ affectũ intelligit quodcunq; accidens præter quantitatẽ; his. n. per ſe non cõpetit diuiſibilitas, nec finitũ, vel infinitũ.

At quamuis hoc verum ſit, exiſtimo eſſe dicendum cum Simpl. & S. Thom. per affectus intelligi ſenſibiles ſolum qualitates: hę enim ſunt, quas Phyſicus conſiderat: de talibus enim effectibus ſermo eſt.

Tex. XXV.

SIgnum autem eſt, quod huius ſciẽtiæ propria ſit conſyderatio de ipſo. nam omnes, qui videntur pro dignitate tetigiſſe talem philoſophiam, fecerunt ſermonem de infinito, atque omnes tanquam principium quoddam ponunt eorũ, quæ ſunt. Alij quidẽ, quẽadmodũ Pythagorei, atq; Plato, per ſe nõ ſicuti accidens alicui alteri, ſed vt ſubſtantiã ipſum eſſe infinitũ. verũ Pythagorei quidẽ in ſenſibilibus: neq;. n. abſtractũ faciunt numerũ: eſſeq; quod extra cęlũ eſt infinitũ. Plato aũt extra quidẽ nullũ eſſe corpus, neq; ideas eo, ꝙ nuſquam ſunt ipſæ, tamẽ infinitũ, & in ſenſibilibus, & in illis eſſe.

Secunda rõ, quod philoſophus debeat agere de infinito.

POſteriorem rõnem ponit, qua ad Phyſicum pertinere de infinito tractare probat, nempe omnes Phyſici qui bene de rebus naturalibꝰ tractarunt, de infinito mentionẽ fecerunt, imo ipſum infinitũ faciunt entium principium, licet non eodẽ modo.

Ponit autem differentiã inter Philoſophos

Varij

phos

modiſve teres poſuerunt. Principium entium eſſe infinitũ, quorum aliqui id dicebãt eſſe p ſe, alij p accidens.

phos,qui infinitũ principiũ fecerunt,ac prima differentia eſt.Quidã dixerunt,infinitũ eſſe ſubſtantiam,non alicuius accidens, ac iſti dixerunt infinitum eſſe principium per ſe,& hi fuerunt Pythagorei, & Plato. Quidã dixerunt infinitũ eſſe accidens ſubſtantiæ illius,quæ principium erat;ponebant aliquam ſubſtantiam eſſe principium, quæ cum infinitatem haberet, dicebant infinitum eſſe principium, ſed per accidens. ac de his Philoſophis inferius dicetur.

Modo ponit diſcrimen inter eos,qui infinitum per ſe dicebãt eſſe principium, népe inter Pythagoreos & Platonem, ac duplex inter hos ſtatuitur diſcrimen. Alterũ eſt, quod Pythagoras non ponebat numerũ,nec infinitum ſeparatum à ſenſibilibus, ſed in ipſis ſenſibilibus tanquam ipſorum ſubſtantiam,& præterea ponebat hoc infinitum intra cœlum,& extra.

Diſcrimen iter Pythag. & Plat.

Et vt bene dicit S.Tho. non dicebat duo infinita,quia mũdus hic intra cœlũ infinitatẽ hẽt, ſed dicebat numerũ infinitũ eſſe in his,quæ intra, & extra cęlũ ſunt:nã totum, quod extra cęlum eſt ſenſibilib. replebat: putabat autẽ numerũm eſſe rei ſubſtãtiã.

At Plato nihil dicebat eſſe extra cęlum, nec ipſas ideas:Cum enim hæ non ſint corpora, in nullo loco dicuntur, tamen numerum, & infinitum ponebat, & in ſenſibilibus,& in ideis ſeparatis.

Tex. XXVI.

ET hi quidem infinitũ eſſe par. hoc enim cõprehenſum,& ab impari terminatũ tribuit ijs,quæ ſunt, infinitatẽ.Signum aũt huius id eſſe,quod cõtingit in numeris.circumpoſitis.n.gnomonibus circa vnum,& ſeorſum,aliquãdo quidem aliam ſemper fieri ſpeciẽ, aliquando autem vnam.

Secundũ Plat. ex magno, & paruo prouenit infinitas

ALterũ diſcrimen ponit inter hos,nempe in cauſa infinitatis:Plato enim tribuebat magno,& paruo:hinc.n.prouenit infinitas eo, quod diuiſio continui tã verſus maiores, quã verſus minores partes procedit in infinitũ: at Pythagoras numero pari tribuit infinitatẽ eo, quod diuiſio ſecundũ duas medietates procedit in infinitum.

Nota.

Et aduerte,qđ nihil aliud ſignificat hoc, quam quod vterq; materiam facit cauſam infinitatis, quæ diuiſibilis eſt in infinitum: at hanc materiã Plato magnum, & paruũ, Pythagoras vero numerũ parem vocabat.

Notat enim Philop.quod materia vocatur numerus par, forma vero impar: nã vt par eſt radix diuiſionis,forma vero in diuiſionis,& vnitatis, ita materia tribuit rebus diuiſionem,forma vnitatem:vnde, quia binarius eſt primus par, ternarius vero primus impar,materia binarius, forma trinarius,ex vtroque compoſitum quinarius dicitur, ac propterea dicit Ar.quod par coniunctum cum impari tribuit diuiſionem, ac infinitatem, ac ſi dicat, materia eſt radix, vnde formæ etiã diuiſibilitas pueniat.

No. quã ob cauſam Pythag uocabat materiã numerũ parẽ,formam vero imparem.

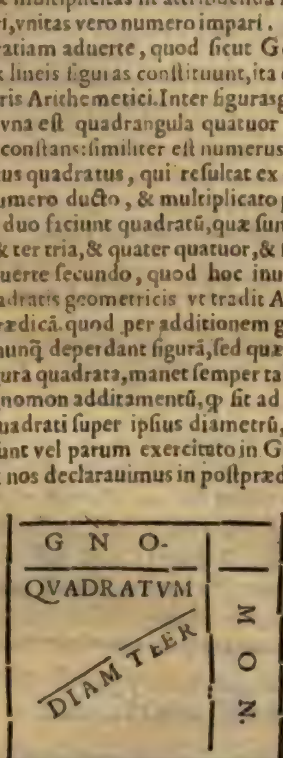
Ponit tamen rationem, qua Pythagorei vtebantur ad oſtendendum,quod diuiſibilitas,& multiplicitas ſit attribuenda numero pari,vnitas vero numero impari. In cuius gratiam aduerte, quod ſicut Geometræ ex lineis figuras conſtituunt,ita etiã ex numeris Arithemetici.Inter figuras geometricas vna eſt quadrangula quatuor rectis lineis conſtans:ſimiliter eſt numerus arithmeticus quadratus, qui reſultat ex quolibet numero ducto, & multiplicato per ſe, vt bis duo faciunt quadratũ,quæ ſunt quatuor,& ter tria,& quater quatuor,& ſimilia

Ratio pythagoreor cur diuiſibilitas, debeat tribui numero pari.

1. Nota figu. fiũ t & ex lineis, & ex numeris.

Aduerte ſecundo, quod hoc inuenitur in quadratis geometricis vt tradit Ariſt.in poſtprædicã.quod per additionem gnomonum nunq̃ deperdant figurã,ſed quæ ſemel eſt figura quadrata,manet ſemper talis. Eſt autẽ gnomon additamentũ, ꝙ fit ad duo latera quadrati ſuper ipſius diametrũ, q̃ oĩa nota ſunt vel parum exercitato in Geometria,& nos declarauimus in poſtprædic.

2. Nota Gnomon nec in figuris linearum nec numerorũ, mutat figuram.

Hoc etiam inuenitur in numeris quadratis,quibus ſi gnomones addantur, non mutant figuram.

3. Nota. In figuris numerorũ ex vno numero quadrato additognomone,cõſurgit aliu-

Aduerte tertio,quod gnomones ſunt omnes impares diſpoſiti à primo quadrato:primum enim quadratum eſt quaternarius, reliqua vnitate relicta, quę nõ vere dicitur quadratum,cum in eo,& quadratum, & radix ſint idem.Impares ſunt gnomones, népe 5.7.9.11. 13. & reliqui, ſi ordine addas quadratis tales impares, ſemper efficient qua-

rũ quadratum ut etiam in figura linearum.

quadrata, vt quaternatio adde primũ gnomonem, erit nouenarius, qui etiam eſt quadratus, puta ter tria. vlterius quadrato huic nouenario adde ſecundum gnomonem, puta ſeptenarium, erunt ſexdecim, qui eſt numerus quadratus, ſcilicet, quater quatuor: & huic ſi addas gnomonem tertium, erit quadratus, & ſic conſequenter, quod ſi pares addideris, tunc mutantur figuræ numerorum, vt notum eſt. hac ergo de cauſa, im par formę, & vnitati ſimilatur, par vero materiæ, & diuiſibilitati, ac infinitati.

Hoc eſt igitur, quod dicit Ariſtot. (circumpoſitis gnomonibus circa vnum) gnomones vocat numeros omnes, poſitos poſt vnitatem, tam pares, quam impares, dicitque quod ſi circa vnum ſinguli ponantur ſeorſum, ideſt, omnes ordinatè ponantur, tunc ex quibuſdam ſemper fit vna figura, puta ex imparibus modo prædicto, ex aliis vero ſemper diuerſæ figurę, vt patet ſi quadratis addas pares, mutantur figuræ, & hic eſt ſenſus huius loci, quamuis alij aliter exponant. eſt enim obſcurus locus.

Tex. XXVII.

PLato autem duo infinita, magnum & paruum. Qui autem de natura, omnes ſemper ſubijciunt alteram quandam naturam dictorum elementorum infinito, vt aquam, aut aerem, aut medium horum. Eorum vero, qui finita faciunt elementa, nullus infinita facit. Quicunq; autẽ infinita faciunt elemẽta, quemadmodũ Anaxagoras, & Democritus, ille quidẽ ex ijs, quæ ſunt ſimilium partium, hic autem ex omni ſeminario figurarum tactu cõ tinuum infinitum eſſe dicunt.

Quo ponebant quidã ueteres pricipiũ infinitum, per accidens.

EXplicat modo, quo pacto poſuerint infinitum ij Philoſophi, qui ipſum non per ſe principium fecerunt, ſed per accidens, quatenus alia principia ponebant, quibus accidebat eſſe infinita, quorum aliqui vnum principium ponebant, puta ignem, aquam aut aerem, aut medium: qui enim plura elementa ponebant, vt fuit Empedo. finita illa facit.

Alii ponunt non vnum, ſed plura principia, infinita tamen, non continuatione, ſed tactu, & coniunctione, ac numero: atque hi fuerunt Anaxagoras, & Democritus. Hi enim chaos poſuerunt, in quo congeſta erãt infinita rerum principia, vt in ſeminario quodam, ex quo omnia poſtea facta ſunt.

Sed differenter, nam Anaxago. dicebat eſſe infinitas partes omnium rerum ſimilares, at Democ. figura differentes conſtituebat, vti diximus in 1. lib.

Primũ diſcrimẽ inter Anax. & Democ.

Tex. XXVIII.

ATque ille quidem quamlibet partem eſſe ſimiliter miſcellam toti ex eo, quia videt quodlibet ex quolibet fieri. hinc enim dicere videtur & ſimul aliquando omnes res fuiſſe, vt hæc caro, & hoc os, & ſic quodlibet. & omnia itaq;, & ſimul igitur. principium enim diſgregationis non ſolum in vnoquoque, ſed & omnium eſt. cum enim omne, quod fit, ex tali fiat corpore: omnium autem ſit generatio, verũ non ſimul: etiam quoddam principiũ eſſe oportet generationis. hoc autẽ eſt vnum, quem ille vocat intellectum. intellectus autem à principio quodam operatur, cum intellexit. quare neceſſe eſt, ſimul omnia aliquando fuiſſe, & cœpiſſe aliquando moueri.

ALterum conſtituit diſcrimen inter Anaxagoram, & Democrit. nempe quod Anaxagor. quamlibet particulam exiſtimabat eſſe ſicut totum chaos, quia in ea erant contentæ particulæ omnium rerum: ad hoc inducebatur: quia videbat, quodlibet fieri ex quolibet, cumque nihil de nouo fieret, dicebat in quolibet pręcedere quodlibet, ſed latere, donec per generationem manifeſtetur, ac propter hoc etiam dicebat, quod omnia fuerunt permixta ſimul in illo chao, vnde poſtea ſingulorum fuit ſeparatio.

Secundũ diſcrimẽ inter Anax. & Democ.

Et ita duas ponit ſeparationes. Vna eſt ab illo chao, in quo omnia, & ſimul confuſa erãt. Altera eſt à ſingulis modo corporibus, in quo etiam latent modo, licet aliter ſit iſta, aliter illa ſeparatio: & hic eſt ſenſus illorum verborum, principium diſgregationis non ſolum in vnoquoque, ſed omnium, id eſt, non ſolum eſt ſeparatio, & ſegre-

& ſegregatio iſta, quę in vnoquoque eſt, ſed etiam fuit ſegregatio omnium rerum à chao illo, & ita explicat Pſellus.

1. Ratio Anax. Addit autē duas rationes, propter quas Anaxago. putabat talem ſegregationem vniuerſalem fuiſſe. Prior eſt: ſupponebat vnumquodque ex ſuo ſimili fieri, vt ex materia, quia nihil de nouo fiebat, tunc dicebat, omnia generabilia ſunt, licet non ſimul: ergo oportet ponere aliquod chaos in quo omnia contineantur: vt omnia poſſint generari, & fieri, ſucceſſiue tamen.

2. Ratio Altera ratio eſt: quia erat una cauſa efficiens, puta mens, cauſa illius ſegregationis, ergo unum erat principium, in quo omnia continebantur, vt omnia poſſet ſegregare. Hunc exiſtimo eſſe loci ſenſum, & aduerte locum eſſe obſcuriſſimum, vt omnes fatentur, aliæ vero expoſitiones mihi non placēt, ſed ea ſolum quam attulimus.

Tex. XXIX.

Democritus autem nullum aliud ex alio fieri primorum dicit, ſed tamē ipſum commune corpus omnium eſſe principium, magnitudine ſecundum partes figuraque differens.

Explicatur ſententia Democr. QVID vero Democr. diceret, modo adducit. Hic enim non dicit in qualibet particula, & athomo eſſe aliorum omnium particulas, ſed eſſe ſingulas impermixtas, gura differentes, ex quibus chaos illud compoſitum erat, tanquam ex multis, & infinitis partibus figura differentibus.

Concludit igitur ex hoc diſcurſu, Phyſico cōuenire de infinito diſſerere, cum omnes hi Philoſophi de infinito loquantur.

Tex. XXX.

Qvod igitur conueniens ſit Phyſicis hęc ſpeculatio, manifeſtum eſt ex his. Rationabiliter autē & principium ipſum ponunt omnes. Neque enim fruſtra poſſibile ipſum eſſe, neque aliam ipſi ineſſe potentiam, niſi vt principium. omnia enim aut principium ſunt, aut ex principio, infiniti autem non eſt principium: eſſet enim ipſius vtique finis. Amplius autem & ingenitum, & incorruptibile, principium quoddam cum ſit. quod enim fit, neceſſe eſt accipere finem, & finis, omnis eſt corruptionis. Quare, ſicuti dicimus, non huius principium, ſed hoc aliorum videtur eſſe, & continere omnia, & omnia gubernare, vt affirmant quicunque non faciunt præter infinitum alias cauſas, vt intellectum, aut amicitiam, & hoc eſſe diuinum: immortale enim eſt, perireque non poteſt, vt affirmant Anaximander, & plurimi Phyſiologorum.

COmmendat Philoſophos, qui infinitum ponentes, co fitebantur ea, quæ ex infinito ſequebantur: non laudat quia infinitum poſuerunt, ſed cum ipſum poſuiſſent, ipſum tale poſuerunt, quale fuiſſet, ſi ipſum eſſet. Dixerunt autem tria de infinito. Primum, ipſum eſſe principium, & hoc rationabiliter dicebant, nam infinitum ſi eſt, non debet eſſe frūſtra, & nullius virtutis, cum autem omne quod eſt, aut ſit principium. aut principiatum, infinitumq; principiatum eſſe non poſſet, fuiſſet principium. Probat autem, quod principiatum eſſe non poſſit: nam ſi principiatum eſt, principium habet, non ergo erit iam infinitum, nam infinitum principio caret. *Priſci Phyloſ. poſtquā infinitū male poſuerunt, bene tria alia de ipſo dixerunt. Primū.*

Quid ſētētia S. Tho. de hac ratione. S. Thom. dicit hanc eſſe rationem non ex ſententia Ariſt. ſed ex mente antiquorum: eſt enim æquiuoca, & non conuincit. nam primo ſumit pro principio rei, poſt ea pro principio magnitudinis: infinitū verò id eſt, quod principio magnitudinis caret.

Quid Alex Simplic. & Philop. Græci vero hanc rationem eſſe bonam dicunt, vtrunque enim infinitum non habet principium. Demus enim quod haberet materiam, & formam tunc aut eſſent finitæ, aut infinitæ: ſi finitæ, principiatum non poſſet eſſe infinitum: ſi infinitæ, iam infinitum eſſet principium, & ita benedicunt antiqui, ita Exponit Simpli. & Alex & Philop.

At Auerr. dicit, quod non poſſent eſſe materia, & forma infinita, nec principia illius, quia duo infinita eſſe non poſſunt, ſed hoc examinabitur poſtea.

Quid Auerr. Præterea nec efficiens, aut finem poterit habere: quia vel eſſent finita, & hoc non, cum infinitum non dependeat, nec fiat à finito: nec infinita, quia iam eſſet principium infinitum, & quia duo infini-

ta diſtincta, & ſeparata eſſent, quod repugnat: vnum enim replet omnia: bene ergo dicebant antiqui infinitum eſſe principiū.

2. quod dicebāt antiqui de infinito. Dicebant ſecundò, illud eſſe ingenerabile, & incorruptibile: ſi enim generaretur, haberet principium, & ſi corrumperetur, haberet finem: hæc autem repugnant infinito.

S Thom. exiſtimat etiam hanc rationem æquiuocam. nam à principio temporis procedit ad principium magnitudinis, quod infinito repugnat: at reliqui expoſitores bonam eſſe dicunt, & bene: quia ſi animal vnum nec totum generari, aut corrumpi ſimul poſſe videmus, multo minus infinitum: ſimiliter in reliquis generationibus rerum. Vnde ſi principium generationis habet, ſaltem infinitum eſſe non poteſt.

Tertiū. Dicebant tertio, iſtud continere omnia, & gubernare omnia: hoc tamen non dicebat Anax. qui hoc menti tribuebat, nec Empedo. qui liti, & amicitiæ hoc dabat.

Et aduerte, quod id non laudat Ariſtot. nam materialis principij non eſt gubernare. Dicēbant ſimiliter illi Phyſici plurimi, qui non niſi male principium ponebant, illud eſſe diuinum, & immortale, & perire non poſſe.

Tex. XXXI.

Eſſe autem aliquid infinitum, fides ex quinque maxime continget conſyderantibus. Ex tempore. hoc enim infinitū. Et ex ea, quæ eſt in magnitudinibus, diuiſione. vtuntur enim & Mathematici infinito. Amplius ex eo, quia ſic ſolum non deficit generatio, & corruptio, ſi infinitum ſit vnde auferatur id, quod fit. Amplius ex eo, quia finitum ſemper ad aliquid finitur. quare neceſſe eſt nullum eſſe terminum, ſi ſemper terminari ſit neceſſe alterum ad alterum.

Argumenta quibus probari poſſit dari infinitum. An ſit infinitum diſputaturus, ponit quinque notanda motiua, quibus eſſe infinitum ſibi quis poſſet perſuadere. Primum eſt: quia tempus eſt infinitum ſucceſſiue, nec videtur principium habuiſſe, nec habiturum aliquando.

Primū à tēpore. Alterum eſt ex diuiſione mathematica, quæ fit continui. Hæc enim in infinitum procedit, ac ob id mathematici vtuntur in finito, diuidentes quamlibet magnitudinem adhuc in aliis diuiſibiles. *2. Ex diuiſione continui*

Tertium eſt ex perpetuis, & continuis generationibus. Cum enim generatio in infinitum multiplicetur, ſemper & generatio ex aliquo principio ſit, videtur non poſſe aliter generatio eſſe perpetua, niſi infinitum ſit principium, ex quo paulatim ſumatur pars ad generationem quamlibet.

Quartum eſt: quia omne corpus terminatur alio, vt terra per aquam, aqua ab aere, & ſic de reliquis: ſi ergo vnumquodque circumſcribi debet, oportet eſſe infinitum nec ad vltimum non circumſcriptum peruenietur. *4. Ex extrinſecis terminis corporum.*

Tex. XXXII.

Maxime autem, & propriiſſimum, quod communem facit dubitationē omnibus. ob id enim quod illud, quod in cogitatione eſt, non deficit, & numerus videtur infinitus eſſe, & mathematicæ magnitudines, & qđ eſt extra cœlum. Infinitum autem cū ſit quod extra eſt, & corpus infinitū eſſe videtur, & mundi. cur enim magis vacui hic, quam ibi (quare ſi vno in loco, & vbique) neceſſe eſt eſſe molem. ſimul autem, & ſi vacuum eſt & locus infinitus, & corpus infinitū neceſſe eſt eſſe. poſſe enim ab ipſo eſſe nihil differt in perpetuis.

5. Ex mēte noſtra. Quintum motiuum ponit, quod omnium præcipuum eſt. Dicit, cum omnibus dubitationem faciat, & magis ad rem pertineat, nempe quod cogitatio noſtra non deficit, nec ſiſtit in aliquo finito, vt dato quouis numero, adhuc maior intelligitur, & data quantitate, & magnitudine, adhuc maior cogitari poteſt: ſi ergo cogitatio eſt eorum, quæ ſunt in re, alias cogitatio mathematica eſſet ficta, nec mens impoſſibile cogitat per ſe: erit profecto in rebus numerus, & magnitudo ſine termino, & infinita.

Præterea, quia extra cęlum eſt ſpatium infinitum, ergo & corpus infinitum, & ita vtraque quantitas magnitudo, & numerus erit infinita. Nam illud infinitum ſpatium vel eſt repletum, vel non: ſi repletum, ergo eſt corpus infinitum: ipſum enim infinitū eſt: ſi vacuum eſt, cur magis hoc, in quo iſte mundus eſt, eſt repletum, quam illud *Confirmatur ex ſpatio quod eſt extra cœlum.*

lud, in quo nihil eſt? & præterea, quia ſi vacuum eſt: ergo eſt locus aptus repleri: hoc enim eſt uacuum, puta quod caret corpore, ſed aptum eſt repleri, (at in ſempiternis non differt poſſe, & eſſe, quod enim potuit eſſe, fuit) ſed illud ſpatium potuit repleri, & ſempiternũ eſt: ergo repletũ eſt.

In æternis idẽ eſt eſſe & poſſe non eſt maxima Ar. ex aliquorum ſentẽtia.

Vbi nota, hanc maximam non eſſe Ariſtotelis adnotaſſe Burlęum, & Simpliciũ, & alios ex Græcis, ſed Architæ, & Epicureorum, quorum erat hoc argumentum. Imò in Ariſtotele cœlum eſt æternum, & tamen non eſt idem in eo poſſe moueri motione craſtina, & moueri: modo enim poteſt, & non mouetur; idem in Luna reſpectu luminis, &c. Alij tamen putant eſſe Ariſtotelis. de eius verò ſenſu in quæſtione ſequenti tractabimus.

Tex. XXXIII.

Habet autem dubitationem ipſa de infinito conſyderatio. Etenim non eſſe ponentibus multa impoſſibilia accidunt, & eſſe. Amplius autem, utro ſit modo, vtrum vt ſubſtantia, an vt accidens per ſe alicui naturæ, an neutro modo, ſed nihilominus ſit infinitum, aut infinita multitudine.

Concludit Ari. difficilẽ eſſe tractationẽ de infinito.

Ex his concludit habere difficultatem hanc materiam de infinito, ſiue enim dicatur ipſum eſſe, ſiue ipſum non eſſe, ex vtraque parte accidunt inconuenientia multa, & vlterius, dato, quod ſit, adhuc reſtant difficultates multæ, nempe an ſit ſubſtantia, an ſit accidens alterius, an neutro modo, ſed ſit aliquid infinitum magnitudine: aut aliqua infinita numero, & multitudine. quidquid enim dicatur, ſemper ex vtraque parte ſunt difficultates, & inconuenientia. At quia non hæc omnia Phyſico diſcutienda ſunt, concludit Phyſicum debere ſolum tractare, an ſit magnitudo aliqua ſenſibilis infinita.

An Phyſici ſit de infinito tractare, & de quibuſdam alijs dubijs de infinito circa text. Ariſt. *Quæſt. IIII.*

Quæſtio hæc proponitur, vt ea, quæ in textu dicta ſunt, magis factis obiectionibus declarentur.

1. Argu. Prima eſt circa titulum quæſtionis, apparet difficultas, nam infinitum non ſolũ quanto, ſed etiam enti in communi ineſt, cum ens aut finitum ſit, aut infinitum; ſed conſideratio entis non eſt Phyſica, ergo nec conſideratio infiniti.

Secund. Secunda, quia infinitum non eſt, & ſi eſſet, illud eſſet incognoſcibile, non ergo Phyſicus tractat de ipſo.

Tertiũ. Tertia, circa id quod dicitur, ſi eſſet infinitum, non eſſe principiatum, videtur falſum. nam ſi eſſet aliquod quantum infinitum, non eſſet ſummum ens, igitur dependeret ab alio, atque eſſet principiatum.

Quartũ Quarta, quia eſſe infinitum ineſt quantitati, at quantitas cum accidens ſit, non poteſt eſſe principium ſubſtantiarum.

Quintũ. Quinta, circa id, quod dicitur in æternis poſſe, & eſſe non differre, videtur falſum. nam ſecundum ipſum Ariſtot. Luna eſt quid æternum, & materia, & Luna poteſt eclipſari, non tamen eclipſatur ſemper, & materia poteſt recipere aliquam formam, non tamen ſemper illam recipit, & intelligentiæ poſſunt facere, quæ non ſemper faciunt.

Sextum. Sexta circa id, quod dicit text. 33. an ſit ſubſtantia, aut accidens, an neutro modo. Videtur inepta diſiunctio, omne quod eſt aut ſubſtantia, aut accidens eſt: non ergo datur medium, quod nec ſit ſubſtantia, nec accidens.

Ad primum. Nomulplex infinitũ in perfectione, in uigore, in quãtitate, in dubitatione, & inde terminatione, & de quo horum tractet Phyſicus.

Circa primum aduertendum eſt, multiplex eſſe infinitum. *Primũ.* Primum eſt infinitũ in entitate, nempe quod perfectionem in ſe, ac ſua eſſentia habet illimitatam, ac totius entis perfectionem comprehendit: oppoſito verò modo finitum, quod perfectionem in ſua eſſentia limitatam, ac ad genus contractam aliquod habet. Primùm ſoli Deo noſtro, ſecundum omnibus, præter ipſum, competit, ac tale finitum, vel infinitũ ipſum ens diuidunt, nec à Phyſico conſiderantur, vt probat argumentum.

Secund. Alterum eſt infinitum in vigore, puta quod potentiam habet operandi infinitã, & tale per ſe ad Phyſicum non ſpectat quãtum ad quid ſit, quia tale infinitum eſt immateriale: bene tamen quantum ad an ſit, eo, quod per motum talis virtus, & vigor probatur, vt dicetur in octauo lib.

Tertiũ. Tertium infinitum eſt duratione, id nẽpe quod durat tempore infinito, ſicut motus, tempus, cœlum: & tale infinitum, vt infinitum eſt, quia in duratione conſiſtit, à Phyſico conſideratur.

Quartũ Quartum infinitum eſt per indetermi-

nationem ad recipiendum, ſicut potentia materię dicitur infinita, quia indeterminata ad formas ſine limite, & tale infinitum etiam Phyſicum eſt nullum tamen ex his in pręſenti tractatur.

Quintũ. Quintum eſt infinitum in quantitate, puta quod extenſionis, aut numeri terminum non habet, ſiue actu, ſiue potentia, & hoc ſi fuerit abſtractum à materia, eſt mathematicum, ſi vero in materia ſenſibili, eſt Phyſicum, & hoc in præſenti tractatur, vt ipſe Ariſtot. docet, & per hoc patet ſolutio argumenti, non enim infinitum in communi Phyſicus ſpeculatur.

Ad ſecũdũ dubiũ an de infinito poſſit haberi ſcientia. Nota duplex infinitum actu, & potentia. Ad ſecundum, reſpon. duplex eſſe infinitum in quantitate, aut actu, aut potentia. Infinitum actu eſt, quod actu habet magnitudinem infinitam, aut multitudinem, quale eſſet vnum vtrinque interminatum continuum, aut vnus illimitatus numerus, & hoc infinitum non eſt, vt dicetur poſtea. At ſcientia eſt de ipſo quantum ad quid nominis, quantum vero ad quid rei ipſius eſt ſcientia per negationem, puta quod non ſit, nec eſſe poſſit.

Infinitum potentia eſt, quod ipſius diuiſio terminari non poteſt, nec ipſius augmẽtum, nec paruitas, qualis eſt numerus, quia quocunq; dato datur maior, non tamen vnquam actu infinitus eſt. ſimiliter lignum & quodlibet continuum, quod nunquam diuiſione abſumi, & finiri poteſt, & tale Phyſicum eſt, cum eſt ſenſibile, vt diximus, & hoc bene comprehendi poteſt, quamuis ipſius infinitas non comprehendatur diſtincte quo ad numerum partium, ad quas eſt in potentia, tamen abſolutè ipſius infinitas intelligitur, dum tale cognoſcitur, quod nunquam ceſſet ipſius quantitas, hoc eſt enim eſſe potentia infinitum: an vero tale infinitum in rebus Phyſicis eſſe poſſit, diſcutiemus, hoc tamen à Phyſico conſideratur, an ſit, & quid ſit, & ſic ſoluitur argumentum.

Ad 3. dubiũ. An ſi infinitũ eſſet deberet eſſe principiũ, & non principiatũ. Ad tertium aliquid dicunt, quod ſic eſſet vnum infinitum quantum, illud eſſet infinitum ens, quia haberet infinitas partes, quarum ſingulæ haberent ſuam perfectionem, vnde haberet infinitam perfectionẽ, ſed hoc eſſet eſſe infinitum ens, vnde non haberet vllum principium.

Solutio quorundam. Reiicitur iſta ſolutio. Hoc nullo modo videtur tenendum: quia illa perfectio nõ excederet genus quãtitatis, at infinitum ens omnem perfectionem omnium generum, quæ ſunt, & eſſe poſſunt in ſe habet: non ergo concedendum eſt illud ens omnino, & ſimpliciter eſſe infinitũ, ſed finitũ ens, & limitatæ perfectionis, & haberet principium, imo multi doctores dicunt Deum poſſe infinitum facere: non tamen, ob id docent illud tale infinitum quantum eſſe infinitũ ens, vnde ſi eſſet infinitũ, non eſſet ſummum ens, ſed penderet à ſummo ente imo poſſet materia, & forma conſtare.

2. Vera ſolutio. Quod ſi Ariſtot. dixit nullum habiturũ principium, ſi eſſet, ſed ipſum futurum eſſe principium, intellige de principijs, quæ ad generationem concurrunt, & ita eſt re vera, quod non poſſet eſſe factum per generationem ex aliqua materia, nec ex forma, nec ab efficiente, nec a fine, ſed potius ipſum generationis debuit eſſe principium, non per generationem principiatum: hic enim eſt ſenſus Ariſto. maximè, quia hoc infinitum cum ſit quantum debebat eſſe in materia, vnde pertineret ad principia quantitatis.

Ad arg. Soluitur igitur argumentum non enim loquimur niſi de principio in generatione & infinitum nullum tale poterat habere: quod ſi haberet, nõ infinitum eſſet eo quod materia, forma, efficiens, finis, quæ ad generationem conueniunt, finita omnia neceſſario ſunt ad ſingulos effectus, potius ergo infinitum eſſet materia infinita, ex qua ſingulas partes detrahendo ſingulas faceremus generationes.

Ad 4. Nota ſi infinitũ eſſet, tripliciter poſſet cõſiderari. Ad quartum notandum ex Iandu. hoc lib. 3. q. 8 quod infinitum ſi eſſet, tripliciter poſſet conſiderari. Primo ſecundum formale ſuum, quod priuatio eſt, puta negatio extremorum, & limitum: & ſecundum talem priuationem non eſſet principium. Altero modo ſecundum quantitatem ipſam cuius terminos non habet, & tunc nõ eſſet principium per ſe ſed per accidẽs ſubſtantiarum. Aut tertio ſecundum ſubſtantiam illam, quæ tali quantitati ſubſtaret, & ſic eſſet principium per ſe. vnde omni ex parte principium eſſet: non enim quantitas ſola per ſe eſſet ſeparata, propterea in textu vidim⁹, quomodo illi Philoſophi, qui dicebant ſubſtantiam ſubſtare infinito, conſequenter dicebant infinitum eſſe principium per accidens.

Quod ſi nihil ſubeſſet infinito, ſed ipſum per ſe ſtaret, tunc dicendum erat illud eſſe ſubſtantiam ſecundum ſe infinitã, non ratione quantitatis adiunctę: & hoc dicebant Pytag. & Plato dicentes, infinitum eſſe principium per ſe. ſed id eſſe non poteſt: non enim tale infinitum ſecundum extenſionem contingit, niſi ratione quanti-

titatis: hinc ſoluitur argumentum.

Ad 5. dubiũ. An in æternis ſit idẽ eſſe, & poſſe. Ad quintum aliqui illam propoſitionẽ, (vt in textu dixi,) non eſſe Ariſto. ſed Archiæ aſſerunt, vt Burlæus. Simplic. & alii Græci. Alii vero ipſius Ariſtot. eſſe dicunt: nam, & ab Ariſtot. conceſſa eſt in 9. Metaphy. text. 17. quamobrem examinanda eſt. quia aliquid veri continet, & in alio ſenſu accepta falſa eſſe poteſt.

Iandu. ergo. q. 9. huius lib. dicit duplicem eſſe potentiam, ſecundum quod duplex eſt eſſe. Eſt quoddam eſſe accidentale, quoddam ſubſtantiale, vt eſſe hominẽ, & eſſe album. Ita eſt duplex potentia, ad eſſe ſubſtantiale, & ad eſſe accidentale, loquendo de potentia paſſiua: dicit ergo immaterialia, ſi ſint ſempiterna, non ſunt in potentia ad vllum eſſe, ſed potentia illorum eſt eſſe.

Potentiã ſubſtantialẽ non eſſe in æternis, vſ ſe tñ acci dentalẽ. Dicit ſecũdo, quod materia etiam ſempiterna, vt cœli, & materia prima, ſecundum Ariſtot. non ſunt in potentia ad eſſe ſubſtantiale ſed poſſe in eis eſt eſſe, nec vnquam fuerunt in potentia tali, ſunt tamen etiam ſecundum Ariſtot. in potentia accidentali, vt materia eſt in potentia ad formas, quæ cum non ſint de ipſius eſſentia, poſſunt dici velut eius accidentia: & cœli, ſeu cœlorum partes ſunt in potentia ad locum, & Luna ad eclipſim, & ſic patet explicatio illius maximæ, & propoſitionis.

Hæc doctrina vera eſt, & mihi placet, & Aegid videtur idem dicere, dum docet illam propoſitionem intelligi de eſſe, & potentia ſubſtantiali.

Obiectio. Quod ſi obiicias, non videri ſic facere ad rem illam propoſitionem: nam locus non eſt in potentia eſſentiali ad locatum, & corpus, ſed accidentali magis, quam materia ad formam, & tamen per hanc propoſitionem probat Ariſtot. quod deberet habere corpus: nam poſſe, & eſſe, idem ſunt in ſempiternis.

1. ſolutio ſecundũ veritatem. Reſpondeo dupliciter. Vno modo ſecũdum veritatem noſtram, qua tenemus ſolum Deum æternum. Altero modo ſecundum Ariſto. qui multa æterna poſuit. Secundum veritatem deo Deo dupliciter poſſumus loqui, Vno modo quantum ad ea, quæ in eo ſunt, & tunc non differt poſſe, & eſſe: ſimul enim, & idem eſt vtrunq; vnde poſſe generare ſuum Filium, & generare ſimul fuerunt cum ipſo Deo: poſſe eſſe bonum, & eſſe, imo nihil eſt potentialitatis receptiuæ, ſed totum eſt eſſe. Altero modo quantum ad ea quæ extra ipſum ſunt quorum habet potentiam actiuam tantum, & quia iſta potentia actiua eſt libera in eo; non ſunt ſimul poſſe, & eſſe, ſed poſſe eſt æternum: quia eſt ipſe Deus. creare verò, & eſſe, quæ in creaturis ſunt, non ſunt idẽ, & ſimul cum poſſe creare: non enim cùm potuit creare, creauit, ſic enim ab æterno crearet.

2. Solutio ſecundũ Ariſt. Ad ſecundum Ariſtotelem, qui multa eſſe æterna falſò putauit: reſpondeo, quod potentia, tam actiua, quam paſſiua, ſiue ſubſtantialis, ſiue accidentalis, fuerunt ſimul, ſi comparentur potentiæ ad proximos actus. Deus enim ſimul habuit potentiam faciendi mundum, & fecit: materia ſimul habuit potentiam recipiendi formã, & recepit: Luna ſimul habuit potentiam recipiendi lumen, vel amittendi, & amiſit, vel recepit: vnde ſi ille locus eſſet in potentia ad corpus recipiendum, reciperet, & recepiſſet iam antea, & ita procedit argumentum. Sed ſoluitur hoc argumentum, quia illi actus non ſunt proximi, & adæquati: proximus enim actus materiæ eſt recipere formam aliquam hanc, vel illam, & hoc ſimul cum potentia recepit, proximus actus cœli, & cauſarum vniuerſalium eſt motus in communi, & productio particularium, & hic cum ipſis potentiis fuit.

Itaque in particularibus actibus, & motibus, & formarum particularium receptionibus, non eſt idem eſſe, & poſſe, etiam ſi ſecundum Ariſtot. eſſent æterna, ſed in cõmuni ſolum, vt explicauimus. Poſſet tertio dici in vniuerſum ſimpliciter, & per ſe, in æternis idem eſt eſſe, & poſſe, intelligendo formaliter, id eſt, in eo, in quo eſt æternum, ſiue ſit eſſentia, ſiue accidens eius, ſi eſſentia eſſet æterna in ea eſſet ſimul eſſe, & poſſe eſſe: ſi accidentalis ratio eius eſſet æterna, ſimul eſſet, eſſe tale, & poſſe eſſe tale: & hoc modo maxima illa vniuerſaliter, & per ſe eſſet vera, formaliter eam intelligendo: atque hoc diligentius adnota.

Ad 6. expoſitio Alexan. Ad ſextum, Alexan. vt refert Simplic. aliter exponit illum locum, & mihi placet expoſitio, quod illud verbum, Neutro modo, ſit negatio duarum illarum partium, ſubſtantiæ, & accidentis, ſingularum per ſe, vt ſit ſenſus: an ſit ſubſtantia: nec ne: iterum, an ſit accidens, nec ne, & ita exponit etiam Alber. & eſt bona expoſitio. Sed tunc videtur ſecunda quæſtio inutilis, quia ſi non eſt ſubſtantia, eſt accidens, & ſi eſt ſubſtantia, non eſt accidens.

2. Solutio aliorum. Alij dicunt, quod non dixit, an ſit accidens, ſed an ſit accidens per ſe, & paſſio

alicuius

alicuius ſubiecti, & inter proprium accidens, & ſubſtantiam, datur medium, puta commune accidens, Hęc doctrina vera eſt, ſed non videtur ad propoſitum.

q. Solu- verior. Propterea reſpondeo duo. Alterum eſt quod per ſubſtantiam, & accidens intellexit ea, quæ ſenſibilia ſunt. & per ea, quæ neutro modo ſunt, intellexit ſeparata. Alterum eſt, quod non ponit hanc ſecundam partem tanquam conceſſum, ſed tanquam dubitatam: qui enim dicit an ſit homo, nec ne, non ob id dicit non eſſe hominem, ſed dubitat, ita in quæſtione hac. Atque de his hactenus.

Tex XXXIIII.

MAxime autem Phyſici eſt conſyderare ſi eſt magnitudo ſenſibilis infinita. Primum igitur determinandum eſt, quot modis dicitur Infinitum. Vno igitur modo, quod impoſſibile eſt tranſire, ex eo, quia non eſt aptum natura tranſiri, vt vox inuiſibilis. Aliter autem, tranſitum habens inconſumabilem. Aut quod vix. Aut quod natura aptum eſt habere, non tamen habet tranſitum, aut finem. Amplius, infinitum omne aut eſt ſecundum appoſitionem, aut ſecundum diuiſionem, aut vtroque modo.

Ponunt diuerſa notiones illius vocabuli, Infinitum. CVm de infinitio opiniones Philoſophorum recenſuiſſet: ac rationes dubitandi de infinito poſuiſſet, nunc diſputationem aggreditur: at quia infiniti vocabulum eſt multiplex, ipſius ſignificationes exponit prius. Et quamuis S. Thom. aliter in his numerandis procedat, tamen Græcorum omnium, & Alber. expoſitionem ſectabimur. omnes hi quinque modos, & ſignificationes infiniti faciunt.

Prima acceptio. Prima eſt. Infinitum dicitur, quod non eſt pertranſibile eo, quod non habet ſpatium aliquod, & quantitatem, quomodo punctum, & omnia, quæ quantitate carent, ſic infinita dicunt. Et ponit exemplũ, vox dicitur inuiſibilis, non ſolum quia non videtur, ſed quia etiam caret potentia, vt videatur.

Secunda Altera eſt. Infinitum dicitur, quod cum ſpatium habeat, & tranſitum, ſed is eſt in conſumabilis, & hoc (vt notat Simpli.) dupliciter prouenit, aut propter ſpatium ipſum, quia nimirum eſt quantitas non habens terminum, propter interminatam extenſionem, aut multitudinem eius, & ſic proprie dicitur infinitum. Aut propter figuram, quo pacto circulus dicitur infinitam: quia ratione figuræ non eſt terminus aſſignabilis.

Tertia eſt. Infinitum dicitur, quod habet tranſitum, & finem, ſed vix conſummari poteſt: aut quia cum difficultate peragitur propter longitudinẽ ſpatii, quomodo via longa dicitur infinita: aut quia etiam difficile peragitur propter figuram, vt Labirinthus dicitur ſic infinitus, & ſic exponunt hunc modum Pſellus, & Philop. *Tertia.*

Quarta eſt. Infinitum dicitur, quod cũ poſſit habere tranſitum, non tamen habet propter aliquod impedimentum, vt via pelagi in profundum ſic eſt infinita: quia ratione aquæ tranſitum non habet, & ita explicant Themiſt. Alexan. & Alber. ſimiliter via à tropico in tropicum dicitur infinita, ratione enim æſtus non poteſt tranſiri. *Quarta.*

Quinta. Infinitum dicitur, quod nunquam terminantur ipſius quantitas, aut in appoſitione, vt in àdditione continui, aut in diuiſione, aut vtroque modo, vt tempus, motus, & continua, quia nec maximã partem, nec vltimam diuiſionem accipere poſſumus. *Quinta.*

Hic notandum ex Simpli. quod dicit, omne infinitum eſſe huiuſmodi, non quod iſta ſignificatio comprehendat alias, ſed quod huiuſmodi infinitum ſit in rebus, & proprie dicatur. reliqua autem non ſunt, aut improprie infinita dicuntur: in præſenti, vero diſputatio ſit de infinitio ſecũdo modo, vt proprie ſumitur,

Caput quintum.

Tex. XXXV.

SEparabile igitur eſſe a ſenſibilibus infinitum ipſum quid exiſtens infinitum, non eſt poſſibile. Si enim neque magnitudo eſt, neque multitudo, ſed ſubſtantia ipſum eſt infinitum, & non accidens, indiuiſibile erit. diuiſibile .n. aut magnitudo erit, aut multitudo. ſi autem indiuiſibile, non infinitum, niſi ſicut vox inuiſibilis eſt. At neque ſic dicunt eſſe affirmantes eſſe infinitum,

neque nos quærimus, ſed vt intranſibile.

Nota. De infinito quātitatis in ſubſtantijs abſtractis. AGgreditur modo diſputationē de infinito ſecundo modo, ac probat non poſſe eſſe ſubſtantiam ſolam, & hoc eſt quod dicit, non eſſe infinitum ſeparabile à ſenſibilibus, vt Græci exponūt. illo enim modo Pythag. & Plato dicebant eſſe infinitum, ac facit argumentum: nullum indiuiſibile eſt infinitum eo modo, quo hic diſputamus: at omnis ſubſtantia eſt indiuiſibilis: ergo nulla ſubſtantia eſt infinita. *Probatꝰ non dari infinitū, in quantitate, in ſubſtantijs abſtractis.* Minorem hoc argumento probat: omne diuiſibile aut eſt magnitudo, aut multitudo: nulla ſubſtantia eſt magnitudo, aut multitudo, ergo nulla ſubſtantia eſt diuiſibilis, erit ergo indiuiſibilis. *Prima ratio.*

Nota. Vbi nota omnia hæc argumenta concludere ſolum de infinitate quantitatiua, hāc enim probant non dari in abſtractis, vnde nec de infinitate Dei, nec de numero animarum vel Ariſt. vel aliquis ex Græcis interpretibns conſtituit in hoc libro; quare licet & Deus ſit infinitus ſecundum Ariſto. vt eſt, & animæ hominum ſint immortales, nullum hinc ſumi poteſt argumentum vel contra veritatem, vel contra ipſum Ariſtot. cum hic de ſola infinitate quantitatiua ipſius ſubſtantiæ loquatur.

Tex. XXXVI.

SI vero ſecundum accidens eſt infinitum, non erit vtique elementum eorum, quæ ſunt vt infinitum. ſicut neque inuiſibile locutionis, quamuis vox ſit inuiſibilis.

Nota. quomodo ſit intelligendus Ariſtot. QVod ſi reſpondeatur illam ſubſtantiam non eſſe per ſe diuiſibilem, ſed per accidens, puta ratione quantitatis, & ſic poterit eſſe infinita per accidens, argumentatur contra hoc: ſequitur, quod non erit principium, & elementum entium ſecundum id quod infinitum eſt, ſicut vox ſecundum id quo inuiſibilis eſt, non eſt materia dictionis, & ita non erit infinitum principium per ſe, vt Plato volebat. *Probatꝰ, nec abſtracta eſſe infinita, per accidens*

Amplius, quomodo contingit aliquid eſſe ipſum infinitum, ſi non eſt & ſecundum numerum, & magnitudinem, quorum eſt per ſe paſſio quædam infinitum adhuc enim minus eſſe neceſſe eſt, quam numerum, aut magnitudinem.

SEcundo probatur, quod illa ſubſtantia non ſit ſecundum ſe infinita, Minus eſt ſeparabile infinitum a quantitate, cum ſit ipſius paſſio, quam quantitas ab infinito, cum ſit ſubiectum, paſſio autem magis dependet à ſubiecto, quam ſubiectum à paſſione, ſed non eſt quantitas ſine finito, vel infinito, ergo nec iſta ſine quantitate, non ergo infinitum eſt per ſe ſubſtantia. Et nota quod loquitur de infinito ſecundum extenſionem, vel multitudinem, de quo illi etiam Philoſophi loquebantur ponentes principium infinitam ſubſtātiam. *2. Ratio.*

Tex. XXXVII.

MAnifeſtum autem & quod non cōtingit eſſe infinitum, vt actu exiſtens & vt ſubſtantiam, ac principium, erit enim quicquid ipſius accipiatur, infinitum, ſi partibile eſt. infinito enim eſſe, & infinitum idem eſt, ſi ſubſtantia infinitum ſit, & non de ſubiecto. quare aut indiuiſibile eſt, aut in infinita diuiſibile. multa autem infinita eſſe idem impoſſibile eſt. At vero, vt aeris aer pars eſt, ſic & infinitum infiniti, ſi quidem ſubſtantia eſt, & principium. Imparabile, ergo, & indiuiſibile eſt. At eſſe tale nequid quod actu eſt infinitum quantum enim quid eſſe neceſſe eſt.

TErtio probat, quod infinitum nō ſit ſecundum ſe ſubſtantia, pro declaratione notandum. Primo, quod in ſimplicibus, & compoſitis entibus aliter ſe habent eſſe, & id quod eſt, in compoſitis enim tam ſubſtantialibus, quam accidentalibus, aliud eſt eſſe, aliud quod eſt, eſſe enim præcipue a forma eſt, vt albedo dat eſſe albi, & anima dat eſſe homini, at id quod eſt, eſt totum compoſitum ex materia, & forma, aut ex ſubiecto, & accidenti, vt homo, & album. At in ſimplicibus ſubſtantiis non inuenitur huiuſmodi diſtinctio, ſed idem eſt eſſe, & id quod eſt propter ipſarum ſimplicitatem. *3 Ratio pro eodē* *1. Nota.*

Aduer

2. *Nota.* Aduertendum ſecundo, quod, cum infinitum ſecundum hos ſit principium, debet eſſe ſubſtantia ſimplex, ac conſequenter idem eſt eſſe, & id, quod eſt, ſicut idem eſt forma, & eſſe formæ: quia ſimplex eſt. Ex his ſumit Ariſtot. quod ſi infinitum eſt ſubſtantia per ſe, & non eſt accidens alterius, cum ſit principium, erit ſimplex, & ita idem erit in eo eſſe infiniti, & infinitum. Vnde quicquid habet eſſe infiniti, erit infinitum.

Tunc ergo ſic nectitur argumentum. Illa ſubſtantia, vel eſt diuiſibilis, vel indiuiſibilis. Si diuiſibilis non erit infinita, vt notum eſt. Si indiuiſibilis: cum ſit ſimplex, quælibet partes participabunt eſſe totius hoc autem eſt infinitum: ergo quælibet partes habebunt eſſe infiniti. ergo ex fundamento quælibet pars erit infinita, ſicut quælibet pars aeris eſt aer: quia partes ſunt eiuſdem rationis cum toto: id autem abſurdum eſt: non ergo infinitum ſecundum ſe eſt ſubſtantia. nota rationem hanc, quæ eſt Metaphyſica ac ob id obſcura.

Tex. XXXVIII.

SEcundum ergo accidens eſt infinitum. Sed ſi ſic, dictum eſt quod non contingit ipſum principium dicere, ſed illud, cui accidit, vt aerem, aut par. Quare abſurde enuntiant dicentes, ſicuti Phythagorei dicunt: ſimul enim ſubſtantiam faciunt infinitum, & partiuntur.

Continuat rationem. COntinuat rationem. Cum non poſſit, eſſe ſubſtantia per ſe infinita, erit per accidens, id eſt, mediante aliquo accidenti, tunc autem iam infinitum non erit principium, ſed potius illa ſubſtantia, cuius accidens eſt infinitum: vnde reprehēdit Pythagoreos, qui dicunt infinitum per ſe eſſe ſubſtantiam, & infinitum hoc partibile ponunt, cum tale infinitum ſit ſecundum quantitatem.

Tex. XXXIX.

SEd fortaſſis hæc quidem eſt vniuerſalis quæſtio magis, ſi contingit infinitum & in Mathematicis eſſe, & in intelligibilibus, & in iis, quæ nullam habent magnitudinem. Nos autem conſyderamus de ſenſibilibus, ac de iis, quorum facimus ſcientiam, vtrum in illis eſt, an non eſt corpus infinitum in augmentum.

AT quia quæſtio iſta, nempe an ſubſtantia ſecundum ſe poſſit eſſe infinita, tranſcendebat limites Phyſicos, contrahit ſermonem dicens, an in vniuerſum ſit infinitum. In Mathematicis, & intelligibilibus tractare non eſt Phyſicum, ſed ſolum diſputare, an ſit infinitum quantum in corpore ſenſibili, & hoc determinare præſentis eſt diſputationis. *De quo infinitate agat Ariſt.*

Sed dubium non eſt, nullam ſubſtantiā intelligibilem poſſe infinitam eſſe nec ipſam ſubſtantiam ſecundum ſe, niſi ratione quantitatis, loquendo de infinito extenſiue: quia extenſio, eſt ratio propria magnitudinis, quæ ab ipſa nequit ſeparari, & nos ſupra docuimus in lib. 1. vbi non eſt quantitas, nullam eſſe poſſe extenſionem.

Vbi iterum aduerte, quod ſuperius diximus de ſolo infinito in quantitate hoc loco tractari. *Nota.*

Tex. XL.

LOgice igitur ſpeculātibus ex huiuſmodi videbitur vtique nō eſſe. ſi enim eſt corporis ratio planitie terminatum, non vtique erit corpus vllum, aut intelligibile, aut ſenſibile infinitum.

INcipit modo circa infinitum ſenſibile rationibus logicis diſputare, ac primo probat, non eſſe corpus ſenſibile, imo nec intelligibile, id eſt, Mathematicum, & abſtractum infinitum, ſic. Corpus eſt, quod ſuperficie, aut ſuperficiebus terminatū eſt: ergo infinitum non eſt. infinitum enim nō eſt terminatum. Antecedens eſt notum: hoc enim eſt eſſe corpus quantitatis: dicitur, ſuperficie contentum, propter corpus circulare: dicitur ſuperficiebus, propter alia corpora. *De infinito ſenſibili q̄ non ſit, diſputat rōnibus dialecticis.*

Notandū autem, quod hic argumentatur contra eos, qui ponunt ſubſtantiam infinitam, ſed per accidens, nempe ratione quātitatis. Dices, quare hæc ratio logica probabilis dicitur, cum a definitione procedat? Reſpondet Philop. & bene: quia illa corporis definitio non eſt data ab his, qui

qui infinitum ponunt,imo negarent ipſam ſed probabiliter ſumpta eſt.

Tex. XLI.

AT Vero neque numerus ſic, vt ſeparatus, & infinitus: numerabile enim eſt numerus, aut habens numerum, ſi ergo numerabile poteſt numerari, & pertranſire vtique poſſibile erit infinitum.

2. *Ratio.* POnit ſecundam rationem logicam de numero,ac præmittit (vt dicit Simpli.) numerum non eſſe ſeparatum ſed in ipſis rebus numerabilibus. Eſt autem huiuſmodi ratio. Numerus aut habens numerum, numerari, & computari poteſt, hoc enim eſt eſſe numerum, vel numerabile: ſed infinitum non poteſt computari: ergo non eſt numerus non igitur eſt infinitum in numero.

Tex. XLII.

PHyſice autem magis ſpeculantibus ex hiſce manifeſtum erit. neque enim compoſitum poteſt eſſe, neque ſimplex. Compoſitum igitur non erit infinitum corpus, ſi finita multitudine elementa ſint. neceſſe eſt enim plura eſſe, & æquari ſemper contraria, & non eſſe vnum eorum infinitũ & ſi enim quomodocunq; ſuperatur, quæ in vno corpore, eſt potentia, ab altero (vt ſi ignis infinitus ſit, aer autem infinitus, ſit autem æqualis ignis ad aerem æqualem, potentia quam tum libet multiplicatus, ſolum autem nemerum aliquem habens) tamen manifeſtum eſt quod infinitum excedet, & corrumpet finitum.

Phyſicis rõnibus agit Ariſtot. POſt rationes logicas ad rationes Phyſicas ſe conuertit, ac nullum ſenſibile corpus infinitũ eſſe poſſe probat, atque huiuſmodi facit argumentũ. Si eſſe poſſet tale corpus, vel illud eſſet ſimplex, qualia sũt elementa: vel mixtum. Sed neutrũ eſſe poteſt, non ergo poſſibile eſt infinitum corpus.

1. Rõ. Si eſſet corpus infinitũ, vel eſſet ſimplex, vel mixtum

Aduerte autẽ, quod loquitur de corporibus ad generationẽ attinẽtibus: nam de cœlo alia eſt ratio pertinẽs ad libros de cœlo.

Probat ſingulas partes illius minoris, & primo, quod non ſit mixtum. Si eſſet mixtum, tunc vel componeretur ex infinitis elementis, & principiis, multitudine, & hoc iam reprobatum eſt in lib. 1. contra Anaxag. vel elementis numero finitis, puta ex his quatuor, igne, aqua, & cæteris. Quod autem hoc fieri non poſſit, probat: vel omnia erunt infinita in continuo, vel vnum tantum infinitum, vel nullum infinitum, hoc tertium clarum eſt fieri non poſſe: ex finitis enim non conſtat infinitum.

Probat nõ poſſe eẽ mixtũ rõne ducta ab elemẽtis componẽtibus.

Secundum vero, quod vnum ſit infinitum, reprobat. Mixtum componitur ex cõtrarijs æquali proportione ſe habẽtibns ita, vt vnum non conuertat in ſe aliud, nõ enim ſic mixtum fieret: ſed ſi vnum eſſet infinitum, ipſius virtus omnia alia vinceret, ac in ſe conuerteret, non igitur ex vno infinito, & aliis finitis fieri poſt mixtum.

Et ponit exemplum. Sit ignis finitus alicuius virtutis: ſit aliqua aeris pars correſpondens igni, qui ſit minoris virtutis, quã ignis: re vera ſi aer infinitus ſit, ignis autẽ finitus, quantumcunque ignis vincat ſingulas partes aeris per ſe, tamen a toto aere infinito vincetur.

Nota ſi poſſet vnum eſſe infinitũ. & cætera finita

Vbi nota quod creſcit actiuitas, & fortitudo agentis, ex additione quantitatiua rei quamuis non admittat hoc Philop. ſed hoc poſterius eſt examinandum: ſolum hic notandum erit, quod in mixto vnum elemẽtum non vincit aliud, vt in ſe conuertat, ſed ad temperiem omnia redacta inuicem ſe corrumpunt, & mixtum tertium componunt, idq; eſt in mixtione: in eo enim differunt mixtio, & generatio. *Nota.*

Tex. XLIII.

VNumquodque autem infinitũ eſſe eſt impoſſibile. Corpus enim eſt, quod omniquaque dimenſionem habet. Infinitum autem quod infinite extenſum eſt. Quare infinitum corpus unde quaq; extenſum erit in infinitũ.

REiicit aliud membrum, quod omnia ſint infinita: quia tunc cum corpora ſint ſingula ſecundũ omnem demenſionem eſſent infinita, cum non maior eſſet ratio: Quare ſecundũ vnam potius, quam ſecundum alteram eſſent infinita: & præterea, quia corpus, vt corpus, trinam dicit dimenſio- *3. Non poſſent oĩa eſſe infinita.*

dimenſionem, ſi ergo vnum illorum vndique eſſet infinitum, omnia repleret, nullumq; aliarum relinqueret locum, & iā plura eſſe non poſſent, nec eſſet mixtum infinitum.

Tex. XLIIII.

AT vero neq; vnum, ac ſimplex eſſe contingit infinitum corpus neque ſicut dicunt quidam, id, quod præter elementa eſt, ex quo hæc generant, neq; ſimpliciter. Sunt enim quidam, qui hoc faciunt infinitum, ſed non aerem, aut aquam, ne cætera corrumpantur ab infinito. habent enim ad ſei inuicem contrarietatem, vt aer quidem frigidus eſt, aqua vero humida, ignis autem calidus, quorum, ſi vnum eſſet infinitum, corrupta iam fuiſſent alia, nunc autem dicunt aliud eſſe id ex quo hæc ſunt.

2. probatur altera pars argumēti. SVperioris argumenti alteram partē probauit, puta non eſſe infinitum corpus aliquod mixtum, modo probat alteram, quod nec ſit corp⁹ ſimplex, ac probat, quod non ſit corpus ſimplex aliquod ex his elementis, nec quale poſuit Anaximander, vt refert Themiſt. & Philop. hic enim dixit principium eſſe corpus quoddam infinitum, non elementum aliquod ex quatuor, ſed mediam ſubſtantiam inter ignem, & aerem, ac ſimplicem, ex qua etiam elementa ſunt facta.

3 nō poſſe dari corpus ſimplex infinitū. Ponit autem rationem, qua mouebatur Anaxim. vt tale corpus poneret. Ratio autem erat: quia cum principium ſit infinitum, ſi eſſet aliquid ex elementis, quia in eis eſt qualitas actiua, & contraria, tunc vinceret, & corrumperet omnia, atque ad ſui potius naturam traheret: poſuit igitur corpus medium expers illarum contrarietatū, vt quamuis infinitum eſſet, non tamen omnia corrumperet.

Tex. XLV.

IMpoſſibile autem eſt eſſe tale, non quia infinitum (de hoc enim commune aliquid dicendum eſt, de omni ſimiliter & aere, & aqua, & quolibet) ſed quia non eſt tale ſenſibile corpus, præter vocata elementa. omne nanque, ex quo eſt, etiam reſoluitur in hoc quare eſſet vtique hic præter aerem, & ignem, & terram, & aquam aliud quippiam. videtur autem nullum.

REprobat poſſe eſſe tale corpus infinitum, ac primo reprobat non ratione infinitatis, ſed quia tale corpus non eſt in natura: nam qua parte dicitur infininitum ſimul impugnabitur, dum in communi probabitur etiam de alijs ſimplicibus non eſſe infinita. *Probatur Primo de facto tale corp⁹ nō dari.*

Ratio autem, qua probatur non eſſe illud corpus, eſt hæc. Omne mixtum reſoluitur in elementa, ex quibus componitur: at ſolum ſentimus quatuor corpora: nullo autem ſenſu experimur illud, non ergo cōpoſitio eſt ex illo corpore vlla. Et hæc ratio bona eſt: nam Phyſicus, quamuis rationalis ſit, non debet in vniuerſum deſtituere ſenſum, præſertim quod ſi illud eſſet ſenſibile corpus, ſentiretur vtique, ac elementa in illud reſolueretur, & verterētur: quod non apparet.

Tex. XLVI.

NEque igitur ignis, neque aliud elementorum quiddam infinitū quid eſſe poteſt. Omnino enim & præter id quod infinitum ſit aliquid ipſorū impoſſibile eſt ipſum vniuerſum, & ſi finitum ſit, aut eſſe, aut fieri vnum quid ipſorum: ſicuti Heraclitus dicit, omnia fieri aliquando ignem.

PRobat autem modo, quod nullum ſimplex elemētum poſſit eſſe infinitum, & dicit, quod pręter inconueniens ſupra poſitum, nempe quod ſi eſſe infinitum, non relinqueret alijs locum vllum, eſt adhuc aliud impoſſibile, quod omnia conuerteret ad ſe, quod eſſe non poteſt, quamuis Heraclitus dixerit, omnia, & mundum ipſum, cum finitus ſit, tandem in ignē eſſe conuertendum, quod falſum eſt: non ergo aliquod ex elementis infinitum eſt. *2. Ex loco corpus enim infinitū nullū locū alijs relinqueret, & præterea ex cōuerſione omnium in ſe.*

Tex

Tex. XLVII.

EAdem autem eſt ratio & in ipſo vno, quod faciunt, præter elementa, Phyſici. omnia nanque mutantur ex contrario in contrarium, vt ex calido in frigidum. oportet autem de omni, & ex hiſce conſiderare, ſi poteſt, aut non poteſt eſſe corpus infinitum ſenſibile.

3. Nec illud corpus poſſet eſſe natura cuiuſdã media.

DIcit hoc idem eſſe, ſi corpus illud eſſet medium: nam ſi eſſet elementum, haberet aliquam contrarietatem: non enim generatio fit, niſi ſecundum contrarietatẽ: cum autem infinitum ſit, omnia etiam conuerteret in ſe, at quia de igne mentionem fecerat, concludit per has rationes nõ ſolum de igne, aut de medio corpore, ſed de quouis elemento probari poſſe non eſſe infinitum, ita Philop.

Dubiũ. Dubiatur quomodo principium generationis debet habere contrarietatem, nam nec materia habet qualitates contrarias ſecundum ſe, non ergo elementum hoc habebit.

Solutio. Reſpondeo, ſi materia ſecundum ſe non habet contrarietatem, in ſe tamen recipit formas contrarias, vnde generatio fieri poſſit: & materia cum illis contrarijs, & formis, quæ ſe inuicem tranſmutant, facit elemẽta. At cum iſti Philoſophi ponerent ſubſtantiam ſimplicem ipſum elementum tenentur dare contrarietatem illi elemento, ſicut modo dat Ariſt. elementis, vnde nõ debent comparari materiæ primæ, hæc enim ſola non facit generationem, ſed per contraria, quæ debent admittere hi, qui elementum ſimplex faciunt.

Tex XLVIII.

QVod autẽ omnino impoſſibile ſit eſſe corpus infinitũ ſenſibile ex hiſce manifeſtum eſt. Aptum eſt enim natura omne ſenſibile alicubi eſſe, atque locus eſt aliquis vniuſcuiuſque, & idem eſt partis, & totius, vt totius terræ, & vnius glebæ, & ignis, atque ſcintillæ. Quare, ſi ſit eiuſdem ſpeciei aut immobile erit, aut ſemper mouebitur. Atqui impoſſibile eſt. cur enim magis deorſum quam ſurſum, aut quouis? dico autem, vt ſi gleba ſit quonam hæc mouebitur, aut vbi manebit? locus enim infinitus erit cõgenei ipſi corporis. Vtrum igitur occupabit totum locum? & quomodo? Quæ igitur & vbi quies, & motus ipſius? an vbique manebit? non ergo mouebitur. an vbique mouebitur? non ergo ſtabit.

2. Ratio principalis non poſſe eſſe in cõmuni corpus infinitum.

PRobat modo in communi nullum poſſe eſſe ſenſibile corpus infinitum, & facit hoc argumentum. Vel illud eſſet homogeneum & ſimilare, cuius partes eſſent eiuſdem rationis cum toto, vel diſſimilare, & etherogeneum; neutrum autem eſſe poteſt. Probat in hoc textu, quod non ſit ſimilare, & ſupponit duo. Alterum eſt omne corpus ſenſibile eſſe in loco proprio naturali, *Primũ ſuppoſitum.* ac eſſe locum ẽt cuiuſq; corporis ſenſibilis. Alterum eſt, quod idem eſt locus naturalis totius, & partis, vt locus terræ, & glebæ, & locus ignis, & ſcintillæ quæ eſt pars ignis. *2. Suppoſitum.*

Si pars infiniti ſẽſibilis ſepararẽ, nec eſſet mobilis, nec immobilis.

Eſt modo argumentum ingenioſum de parte huius infiniti aliqua ſeparata, & abſciſſa à toto. Si eſſet infinitum ſenſibile, ipſius pars nec eſſet mobilis, nec immobilis, hoc autem eſt falſum: ergo non eſt infinitum. Probatur ſequela. demus illam particulã, probo q̃d ſit immobilis. Si moueretur, moueretur ad locũ totius: ſed locus totius cum infinitum ſit, occupat omnia, & ſurſum, deorſum, & vndiquaque, illa igitur particula non magis ad locum ſurſum, quã ad deorſum, quam ad latera eſt inclinata, non ergo mouebitur, cum non habeat vllam determinationem. *Probatũ id primo*

Secũdo. Præteroa: quia ſi moueretur, tenderet in infinitum, quia locus ſuus infinitus eſt, nec ipſa replet totum: mouebitur ergo ſine termino, q̃d eſt impoſſibile: non igitur eſt mobilis Quod verò nec ſit immobilis.

Tertio. Patet, Locus ipſius eſt totum ſpatium totius, cum igitur non ſit occupatum, non magis quieſcet hic, quam illic, non ergo immobilis erit, ſi enim eſſet immobilis, alicubi quieſceret: at non eſt maior ratio cur hic, quam illic quieſcat, non igitur erit mobilis, nec immobilis, & conſequenter nec ipſum totum, quod eſt eiuſdem rationis cum parte: & hoc procedit ex natura ipſius, rei, quæ vere non eſſet mobilis, nec immobilis.

Quod

Obiectio & ſolut. Quod ſi dicas, eadem eſt ratio modo de partibus elementorum. Dico non eſſe, quia elementa habent determinatum locum ſurſum, aut deorſum, & terminos loci determinatos, quos ipſa nec ipſorum partes tranſgredi poſſunt.

Tex. XLIX.

Si vero diſſimile ſit ipſum totum, diſſimilia & loca erunt. & primum quidem non vnum corpus vniuerſi eſt, niſi tangendo deinde, aut finita hæc erunt, aut infinita ſpecie. Atque finita quidem non eſſe poſſunt, erũt enim alia quidem finita, alia vero nõ, ſi totum infinitum eſt, vt ignis, aut aqua. corruptio autem, tale contrarijs eſſet, ſicut dictum eſt prius.

Probatur altera pars, ſecundi argu. q tale corpus non poſſit eſſe ethero geneum. Illa ſpẽ. partium non poſſunt eſſe finita. Alteram proſequitur argumenti partem, nempe quod non ſit diſſimilare: vocat autem diſſimilare in hoc loco, quod partes habet diuerſæ ſpeciei, ſicut ſimilare, quod partes habet eiuſdem ſpeciei, & facit hoc argumentum. Si partes illius infiniti ſunt diuerſarum ſpecierum, vel ſunt finitę ſpecies, vel infinitæ: vtrumque autem eſſe non poteſt.

Probatur primum. Si enim ſunt finitæ ſpecies, neceſſe eſt, quod vna pars ad minus ſit infinita in quantitate. nam ex finitis partibus ſpecie, non ſit vnum infinitum, niſi vna pars ſit infinite magna: loquimur autem, quod ſingulæ partes ſint propriæ ſpeciei, quod ſi una eſſet infinita, tunc ea eſſet cauſa corruptionis aliarum, atque ad ſe traheret: vnde non eſſet diſſimilare, ſed unius ſpeciei, illius nempe, quæ eſſet infinita: hæc enim alias in ſe conuerteret, vt dictum eſt ſuperius.

Si autem infinita, & ſimplicia ſunt & loca infinita, & infinita elementa erunt. Si vero hoc impoſſibile, & loca finita ſunt, & totum finitum eſſe neceſſe eſt. impoſſibile enim eſt non æquari locum, & corpus. neque enim locus omnis maior eſt, quàm quantum contingit corpus ſimul eſſe. ſimul autem neque infinitum erit corpus, neque corpus maius quàm locus: aut enim vacuum erit aliquid. aut corpus, quod nuſquam aptum natura eſt eſſe.

Reprobat alteram partem, puta quod ſint infinitæ ſpecies: quia tunc eſſent infinita elementa, & infinita loca: pro diuerſitate enim rerum ſpecifica eſt locorum diuerſitas; at elementa, & loca infinita eſſe non poſſunt, vt alibi, puta 2. Gene. & 1. de Cœlo probat: non ergo tale corpus eſſe poteſt infinitum. *2. Non poſſunt eſſe infinita.*

Et notandum, quod hoc corpus ſi eſſet, non poſſet eſſe continuum, ſed contiguum, & vnum per aggregationem, vt in principio textus dixit, quia res diuerſarum ſpecierum non poſſunt eſſe continuæ. *Nota tale corpus non poſſe eſſe cõtinuum.*

At poſſet quis dicere, quamuis locus ſit finitus, poteſt tamen corpus infinitum eſſe. Hoc reijcit docens, locum debere eſſe æqualem locato: cuius rationem ſubdit: ſi enim eſſet minor, non poſſet locatum in eo ſolo conſiſtere, & ita locatum eſſet extra locum naturalem ſuum: ſi vero eſſet maior, non repleretur à locato ſuo naturali, & ſic maneret vacuum ex parte, quæ duo fieri nequeunt. *Solutio quãquis poſſet aſſerre. Refellit.*

Et propter hoc nullus eorum, qui de natura dixerunt, vnum, & infinitũ ignem fecit, aut terram, ſed aut aquã, aut aerem, aut eorum medium, quoniam locus vtriuſque manifeſtus erat, determinatuſque. hæc autem vtroque participant, eo, qui ſurſum & eo, qui deorſum.

Haec verba magnam difficultatem afferunt expoſitoribus Græcis, & Latinis, nec aptam inueniunt expoſitionem, adeo, vt Philop. arbitretur deficere aliquid textui crediderim eſſe tranſponenda verba aliquot, quod nos facimus, videlicet ab illo loco (& propter hoc nullus eorum) vſque ad illum (ſi autem infinita, & ſimplicia) sũt collocanda in fine ipſius tex. 49 & apparet ſenſus ita clarus, & diſtinctus, vt manifeſto conuincamur id debere fieri, & ſcriptorum iniuria proueniſſe difficultatem. *Nota hãc partẽ textus vlt. eſſe loco ponẽdã in eo textu 40. ut clarus fiat ſenſus.*

Cum igitur dixiſſet, nihil eſſe extra locum naturalem proprium, laudat antiquos quoſdam, qui ponentes infinitum elementum, non poſuerunt illud ignem, aut terrã, quia experientia oſtendit hæc loca certa habere ſurſum, aut deorſum, quod ſi infinita eſſent, nec ad ſurſum, nec ad deorſum deter-

determinarentur : ſed poſuerunt aquam, aut aerem : quia iſta partim ſurſum , partim ſunt deorſum , nec extrema determinant ſibi . Vide clariſſimum ſic reddi ſenſum:eſt autem id obſeruatione dignum.

Tex L.

ANaxagoras autem inconueniēter dicit de infiniti manſione.firmare enim ipſum ſeipſum dicit infinitum.hoc autem,quia in ſeipſo eſt aliud enim nihil continet tanquam vbi vtique aliquid ſit,ibi aptum natura ſit eſſe . Hoc autem non verum . erit enim vtique quicquam alicubi vi , & non vbi aptum natura eſt eſſe .

Reprehēſio Anaxagoræ q dicebat infinitū immobile eſſe ex ſe.

FActo argumento bimembri,puta,quod nec corpus infinitum poſſet eſſe ſimilare , nec diſſimilare , arguit Anaxagoram , qui cira priorem argumenti partem dicebat,quod infinitum ex natura ſua eſt immobile , & ſe quieſcere facit quia eſt in ſe ipſo.

Addit autem Ariſt. parentheſim (aliud enim nihil continet) ad denotandum non eſſe in ſe ipſo,ſicut amphora vini , eſt in ſeipſa,ratione vini,quod continet,vt dicetur in lib.4.infinitum autem non ſic dicebatur eſſe in ſeipſo , ab Anaxa. nihil enim continet,ſed in ſeipſo per ſe eſt .

1. Reprehenſio cauſæ cur eſſet immobile.

Reprehendit primo ipſum:quia dicebat quod in ſeipſo eſt,ex natura ſua eſſe immobile,& eſſe in ſe , non enim valet argumentum;corpus eſt in hoc loco:ergo natura ſua aptum eſt eſſe in hoc loco:quia corpora ſūt ſæpe,vbi non naturaliter,ſed violenter ſunt vt corpus graue quod detinetur in aere, nō ibi naturaliter eſt:non ergo,vbi res eſt,ſtatim ibi naturaliter eſt : nec ſi in ſeipſo infinitum eſt , ob id naturaliter eſt, & in hoc errauit Anaxag.

Tex. L I.

SI igitur quam maxime non mouetur totum (quod enim in ſeipſo firmatur,& in ſeipſo eſt, immobile eſſe neceſſe eſt) cur tamen non aptum natura ſit moueri dicendum erat . non enim ſatis eſt ſic dicentem euadere. erit enim vtiq; & quodlibet al.. d nō motum.ſed aptū natura eſſe nihil prohibet.quoniam & terra non fertur, neque ſi infinita eſſet , coercita tamen à medio.ſed non quia non eſt aliud , quo feratur,manebit in medio, ſed quia nō eſt apta natura ſic . ſed tamen licebit vtique dicetur quod firmat ſeipſam. Si igitur neque in terra hæc cauſa eſt,exiſtente infinita,ſed quia grauitatem habent (graue autem manet in medio) terra autem in medio eſt ſimiliter & infinitum manet vtiq; in ſeipſo propter aliam quandam cauſam.

2. Reprehenſio cauſæ cur ex ſe eēt immobile.

REprehendit ſecundo Anaxag. quia etſi verum ſit,quod in ſeipſo eſt,moueri non poſſe , tamen non inde colligitur, quod ex natura ſua eſt immobile: nam aliqua manent immota , quæ ex natura ſua moueri ſunt apta. Vnde oportuit aliam aſſignare rationem , cur ex natura ſua eſt illud immobile:& ponit exemplum.Si terra eſſet infinita , & cœli , & reliqua ita,vt maneret terra ſic ſita , infinita tamen : tunc eſſet in ſeipſa,quia infinita, non tamen ob id eſſet ex natura ſua immobilis,ſed quia grauis,& graue naturaliter eſt in centro,quod eſt immobile.Sic igitur oportebat reddere rationem aliam naturalis immobilitatis illius infiniti,& non ſolum,quia infinitū:quā rationem non dedit Anaxagoras , ſed arbitratus eſt ſe euaſiſſe periculum, & concluſiſſe dicendo:quia infinitum eſt , ex natura ſua immobile eſt:& non valet.

Tex. LII.

ET non , quia infinitum eſt, & firmat ipſum ſeipſum . ſimul autem manifeſtum eſt quod & quālibet oportebit partē manere.vt.n.infinitū in ſeipſo manet ſe firmans,ſic & quæcunq; accipiatur pars in ſeipſa manebit . totius enim , & partis eiuſdem ſunt ſpeciei loca. vt totius terræ , & glebæ deorſum , & totius ignis, & ſcintillæ ſurſum.quare , ſi infiniti locus in ſeipſo eſt,& partis idem erit,manebit igitur in ſei ipſa

3. Falsū Anaxagoræ ſēſiſſe infinitū eē in ſeipſo.

VErba prima textus cum præcedentibus copulantur,vt notum eſt:in reliquis vero probat,quod illud infinitum non ſit in ſeipſo . Partes ſunt eiuſdem rationis cum toto ſi ergo totum in ſeipſo eſt : ergo etiam partes in ſeipſis erunt ; vt enim to-

tum eſt in loco, ita & partes: at in ſeipſis eſſe non poſſunt: nam ſi partes, cum finitæ ſint, in ſeipſis ſunt, etiam quodlibet finitum in ſe ipſo erit, & non ratione infinitatis aliquid in ſeipſo dicetur eſſe.

Tex LIII.

Omnino autem manifeſtum eſt quod impoſſibile eſt ſimul infinitum dicere corpus, & locum quendam corporibus eſſe, ſi omne corpus ſenſibile aut grauitatem habet, aut leuitatē. &, ſi graue quidem eſt, ad medium habet lationem natura, ſi vero leue, ſurſum. neceſſe eſt enim & infinitum corpus. impoſſibile autem eſt, aut totum vtrumlibet, aut dimidiatum, vtrumque pati. quomodo enim diuides, aut quomodo infiniti erit, hoc quidem ſurſum, illud vero deorſum, aut vltimū aut medium.

3. Rō principalis ad pbādum nō dari corpus infinitum ex loco talis corporis. Tertium argumentum Phyſicum principale facit, quod huiuſmodi eſt. Omne corpus naturale ſibi proprium locum vēdicat at impoſſibile eſt infinitum proprium habere locum, ergo non poteſt corpus naturale eſſe infinitum. Probat maiorem. Omne corpus naturale, aut eſt graue, vel leue, (loquitur autem de his, quæ in generatione ſunt.) ergo determinat proprium locum, graue deorſum, leue quidem ſurſum. Minor probatur: quia infinitum omnia replet, & tunc totum nō determinat ſibi naturaliter ſurſum, aut deorſum.

Solutio, & eius confutatio. Quod ſi dicas dimidium eſt deorſum, dimidium vero ſurſum, hoc dici non poteſt nam infinitum non habet medium, nec principium, ob id nunquam dabitur, quid ſurſum, quid deorſum ſit.

Si enim duę partes æquales ſignari poſſent, tunc ſingulæ, aut eſſent finitæ, aut infinitæ: finitæ non, nam totum finitum eſſet: nec infinitæ, quia eadem eſſet difficultas. vbi eſſet: & præterea, quia vnum infinitum duobus conſtaret infinitis. Ariſto. non intulit hæc inconuenientia, quia certum eſt infinitum in duo æqualia diuidi non poſſe, cum medio careat.

Tex. LIIII.

Amplius, omne corpus ſenſibile in loco eſt. loci vero ſpecies, & differentiæ ſunt ſurſum & deorſum, ante & retro, dextrum & ſiniſtrum. atque hæc non ſolum ad nos, & poſitione, ſed & ipſo toto determinata ſunt. impoſſibile autem eſt in infinito hæc eſſe.

Quartū etiam ex loco. Quartum ponit argumentum, & quantum exiſtimo videtur hoc eſſe. Supponit enim, quod ſi infinitum eſſet in loco, locus eſſet infinitus, & probat locum non poſſe eſſe infinitum. Loci ſpecies, & differentiæ ſunt ante, retro, ſurſum, deorſum, dextrum, ſiniſtrum: ſed hæ in infinito ſignari non poſſunt, cum talis partium diuiſio fieri nequeat, ergo locus non poteſt eſſe infinitus.

Declarat autem, quod illæ differentiæ non ſunt reſpectu noſtri, vt illud dicatur ſurſum, quod eſt ſupra noſtrum caput, illud deorſum, quod eſt ſub pedibus, & ſic de reliquis, ſed illæ differentię ſunt ex natura rei nobis etiam mutatis.

Quo autem modo hæ differentiæ intelligendæ ſint, dicemus ſatis in lib. 4. vbi id ex profeſſo traditur.

Tex. LV.

Simpliciter autem, ſi impoſſibile eſt locum eſſe infinitum, in loco autem eſt omne corpus, impoſſibile eſt infinitum eſſe corpus aliquod. at vero quod alicubi eſt, in loco eſt: & quod in loco, alicubi. Si igitur neque quantum poſſibile eſt ipſum infinitum eſſe (quantum enim aliquod erit, vt bicubitum, aut tricubitum: hæc enim ſignificat ipſum quantum ſic & in loco, quod alicubi. hoc autem eſt aut ſurſum aut deorſum, aut alia aliqua diſtantia earum, quæ ſex ſunt. horum autem vnumquodque terminus aliquis eſt.

Quintū etiā ex loco. Hæc priora verba textus ad rationem præcedentem pertinēt, quibus vniuerſaliter concludit, ſi locus infinitus eſſe non poteſt, quod nec corpus naturale.

Et tandem quintum facit argumentum, Quod in loco eſt, in aliquo loco eſt, & quod in genere, in aliqua ſpecie, aut indiuiduo. ſed ſi corpus infinitum eſt: ergo in aliquo loco, puta ſurſum, aut deorſum eſt, ſi eſt in loco, & præterea aut bicubitum aut tricubi-

cubitum, aut aliquid ex his eſt: hæc tamen repugnant infinito: non ergo corpus vllum naturale infinitum eſt.

Caput Sextum.

Tex. LVI.

QVod igitur actu non ſit corpus infinitum, manifeſtum eſt ex his. Quod vero, ſi non ſit infinitum ſimpliciter, multa impoſſibilia accidunt manifeſtum eſt. Temporis enim erit quoddam principium, atque finis, & Magnitudines non erunt diuiſibiles in magnitudines, & numerus non erit infinitus. cum autem determinatis ſic neutra ex parte videatur fieri poſſe arbitrario iudice eſt opus.

In cōtrariā partē argumētatur Ariſto. & ꝓbat dari corpus infinitum. prima ex tēpore. 2. Ex diuiſione cōtinui. 3. Ex numero, q̄ augetur in infinitum.

POſtquam ad partem negatiuam quæſtionis eſt argumentatus, ac probauit non eſſe corpus actu infinitum, regreditur pro parte affirmatiua probabiliter probare eſſe infinitum, vt eas ſoluat obiectiones, idque ex tribus probat. Primum ex tempore, quod niſi infinitum eſſet, haberet principium, & finem, quod eſſe non poteſt.

Secundo: quia ſi non eſt infinitum magnitudini, diuiſio terminabitur, & non ſemper magnitudo in magnitudines diuidetur, ſed perueniet ad indiuiſibilia, vt dixerunt aliqui philoſophi.

Tertio ex numero, qui non augebitur in infinitum, ex quibus apparet eſſe infinitum: cum ergo vtrinque ſint difficultates, concludit opus eſſe Iudice determinante.

Atque manifeſtum eſt, quod quodā modo quidem eſt, quodammodo vero non eſt. Dicitur autem ipſum eſſe aliud quidem potentia aliud vero actu. Et infinitum eſt quidem appoſitione, eſt etiā & ablatione. magnitudo autem quod ſecundum actum quidem non ſit infinita dictum eſt, diuiſione autem eſt: non enim difficile eſt tollere indiuiduas lineas.

Pro ſolutione ꝓdictorū

SOluit propoſitam difficultatem diſtinctione præpoſita. Duplex eſt infinitum: actu, & potentia. Actu, quidem, quod habet actu magnitudinem, vel multitudinem interminabilem, nec limite vllo circunſcriptam: potentia vero, quod licet actu finitum ſit ipſius potentia eſt inexhauſta, vt non ſit tantum, quin adhuc maius fieri poſſit, ſiue ſit appoſitione, ſicut numerus dicitur infinitus potentia, quia non ei tanta fiet additio, quin maior fieri poſſit; ſiue diuiſione, quomodo, continui diuiſio eſt infinita quia non fit in tot partes, quin in plures fieri poſſit.

dubiorū primum fūdamētum. Infinitum eſſe duplex actu & potentia.

Suppoſita igitur diſtinctione, reſpondet, actu infinitum non eſſe, & hoc probant rationes priores; potentia vero infinitum eſt. & hoc conuincunt rationes poſteriores, vnde quodam modo infinitum eſt, quodammodo non: potentia infinitum eſt, actu nō: loquimur autem de infinito quantitatis.

Solutio dubiorū

At quia infinitum eſſe ſecundum diuiſionem dixit, cuius oppoſitum dicebant Platonici, vt dicetur lib. 6. docentes diuiſionem finiri, & peruenire vſque ad indiuiſibilia; dicit facile eſſe hoc reijcere, & negare; id enim non eſt neceſſe, vt latius dicetur lib. allegato.

Tex. LVII.

REliquitur igitur potentia eſſe ipſum Infinitum. Non oportet autem quod potentia eſt accipere, quemadmodum, ſi poteſt hoc ſtatua eſſe, quod & erit hoc ſtatua, ſic & infinitum aliquod, quod erit actu, ſed quoniam multipliciter dicitur eſſe, quemadmodum dies eſt, & certamen ex eo, quia ſemper aliud, & aliud fit, ſic & infinitum. etenim in hoc eſt & potentia, & actu eſſe. Olympia enim ſunt ex eo, quia poteſt certamē fieri, & ex eo, quia fit. Aliter autem & in tempore manifeſtum eſt ipſum infinitum, & in hominibus, & in diuiſione magnitudinum. omnino enim ſic eſt Infinitum, vt ſemper aliud atque aliud accipiatur, & acceptum quidem ſemper finitum ſit, ſed ſemper alterum, atque alterum.

DEclarat qualis ſit iſta potentia infinita, dicens, quod non oportet ſic intelligere

Qualis ſit illa po

tentia in finiti in potētia. gere eſſe infinitum in potentia, quod aliquando erit in actu perfecto, ſicut domus potentia aliquando erit actu, non ſic eſt infinitum in potentia, vt actu ſit totum infinitum: ſed dicitur in potentia, ſicut certamē, & olympia, & dies: hæc enim dicuntur in potentia, antequam fiant, ſed non vt actu ſint tota ſimul, ſed ſucceſſiue: vnde certamē eſſe, eſt quod fiat ita eſt potentia infinitū, non vt totum actu ſit, ſed continue, & inceſſāter fiat, vnde ſemper quod ſit, & quod ſiet, finitum eſt, quod reſtat faciendum eſt infinitum, & hoc modo dicitur diuiſio, & numerus eſſe in finita potentia, quod actus diuiſionis, & augmenti nunquam ceſſet.

Nota duplicē eſſe potentia in rebus: alteram ad actum perfectū alteram ad actū imperfectum. Vbi aduertendum duplicem eſſe potentiam. Alteram ad actum perfectum, vt potentia ignis, potentia domus. Alterā ad actū imperfectum, qui ſemper in continuo fluxu conſiſtat. & ſic eſt potentia infinitum.

Varia genera infinitorum in potentia Diuerſa infinita ponit. Vnum in continuo ſucceſſiuo, vt eſt tempus, motus. Alterum in diſcreto ſucceſſiuo, vt in generationibus hominum, & Aliorum. Tertium, in diuiſione permanentis totius. Dicit quod hæc oīa conueniunt in hoc, quod ſemper quæ ſumūtur, finita ſunt, vt quotquot dies, quotquot homines ſumpſeris, finita ſunt; quotquot ſecueris partes, finitæ ſunt: tamē ſemper plures & plures inceſſanter ſumi poſſunt. Quod igitur reſtat, finem non habet, quod eſt, finitum eſt, ac propterea nō eſt actu infinitum.

Differentiam horum infinitorum ponit in fine textus ſequentis: in ſucceſſiuis enim quæ ſumuntur, tranſeunt, & recedunt: in diuiſione vero permanentis partes manēt, quamuis ſemper, quæ actu ſunt finitæ ſint.

Tex. LVIII.

AMplius ipſum eſſe multipliciter dicitur. Quare infinitum nō oportet accipere ſicuti hoc aliquid, vt hominem, aut domum, ſed vt dies dicitur, & certamen, quibus eſſe, non vt ſubſtantia quædam factum eſt, ſed in generatione ſemper, aut corruptione finitum, ſed ſemper alterum, atque alterum. at in magnitudinibus quidem, permanente accepto, hoc accidit: in hominibus autem, & tempore, corruptis ſic, vt non deficiant.

Quomodo hēat eſſe infinitū in potētia. CVm dixiſſet, qualiter potentia infinitum eſt, modo docet, qualiter ipſum eſſe dicatur. & dicit ipſum non dici eſſe ſicut ſubſtantiæ permanētes, quæ totæ ſimul ſunt, ſed ſicut res ſucceſſiuę, quarum aliqua parte actu exiſtente dicimus ipſas eſſe, vt dies eſt, motus eſt, cœna eſt: ſic infinitum eſt quia diuiſio, vel fluxus, qui nunquam finitur, ſecundum aliquid fit: vnde ipſius eſſe in continuo tranſitu conſiſtit, licet quicquid tranſit, finitum ſit, quamuis non ſemper id, quod tranſit, permaneat vt declarauimus in textu præcedenti.

Tex. LIX.

QVod autem eſt ſecundum appoſitionem idem quodammodo eſt & quod eſt ſecundum diuiſionem. nam in eo, quod finitum eſt, ſecundum appoſitionem fit e diuerſo. quatenus enim diuiſum videtur in infinitum, eatenus oppoſitum videbitur ad determinatum.

Quomodo ſe habeat infinitū in potentia quo ad diuiſionem, & quo ad diminutionem. CVm ſuperius duplex infinitum ſtatuerit, vnum ſecundum diuiſionem, quod ad paruitatem, & diminutionem fit, alterum ſecundum appoſitionem, quod ad magnitudinem, & ſecundum additionem fit, vtrumq; autem in potentia, vt dictum eſt: nunc quomodo vtrumq; ſe habeat, oſtēdit, ac dicit idē eſſe quodāmodo vtrūque.

Pro cuius declaratione aduertendum eſt, ꝙ in vnico ſubiecto actu finito reperitur ſimul vtrunque infinitum, ſed nō modo eodē, v.g. Sumatur continuum pedalis quātitatis, & diuidatur in duas medietates ita vt altera medietas ſemper in alias duas, & illa in alias: & ſic conſequenter diuidatur, atque medietates, quæ nō diuiduntur iterum, ſemper apponantur primæ medietati totius, quæ in diuiſa manſit.

Tunc in hoc erunt duo. Alterum eſt, ꝙ quanto diuiſio vnius primæ medietatis ꝓcedit in minores partes, tanto altera medietas indiuiſa fit maior, quia ei adduntur nouę medietates, quāuis minores, & minores. Alterū eſt, ꝙ ſicut diuiſio illius medietatis in infinitū procedit, quia nō peruenietur ad aliquā medietatem, quæ non poſſit iterū in alias duas diuidi: ita alterius medietatis in infinitum quantitas augebitur, quia ſemper ei fiet additio. Cum igitur vna creſcat

In infinitum, altera diminuatur, fit vt ſint duo infinita, vnum appoſitione, illius nempe partis, quæ augetur; alterum diuiſione, illius, quæ minuitur; cumque hæc duo ſint circa vnum continuum, merito dicuntur idem. Sed cum non ſit modo eodem, nam alterum eſt diuiſione, alterum appoſitione, non dicuntur abſolutè idem, ſed quodammodo.

Hoc igitur eſt quod hic docet Ariſtot. nempe, quod infinitum appoſitione fiat, ſimul cum infinito diuiſione, licet non ſecundum eundem modum, ac dicit vtrumque infinitum eſſe idem quodammodo. Et declarat, quare idem, quia circa eandem quãtitatem finitam actu fiat vtrumque. Declarat, quare quodammodo idem, quia videlicet infinitum ſecundum appoſitionem fit e diuerſo. Quid autem per e diuerſo intelligat, ipſe explicat, quia quantum infinitum, tantum apponitur alteri determinatæ parti, quaſi dicat: Vnum infinitum eſt per diuiſionem vnius partis oppoſitæ: alterum per appoſitionem eorum, quæ ab oppoſita parte remouentur, & alteri determinatæ, & finitæ apponuntur.

In magnitudine enim finita, ſi, accipiens quis determinatam aſſumat eadem ratione, non eandem aliquam totius magnitudinem ratione accipiens, non pertranſibit finitum. ſin vero ſic augeat rationem, vt ſemper aliquam eandem accipiat magnitudinem, pertranſibit, propterea quod omne finitũ abſumitur quouis finito.

Quõ debeat fieri diuiſio continui, vt procedatur in infinitum.

EXplicat, quomodo ſit iſta diuiſio faciẽda in aliquo finito, vt in infinitum procedat, & numquam terminetur.

Aduerte autem, quod dupliciter poteſt fieri diuiſio alicuius totius finiti. Vno ſecando, & ſeparando partes æquales primis ſeparaſis in quantitate, vt ſi ab vno ligno ſepares vnam pedalitatem, & a reſiduo alteram pedalitatem, & a reſiduo alteram, & ſic conſequenter, & talis diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, & non ſecundum proportionem æqualem, quia pedalitas ſecunda quæ aufertur a reſiduo, non eſt in eadem proportione ad ſuum totum, ſicut pedalitas prima ad ſuum, licet pedalitates ſint æquales, ſimpliciter nec tertia, nec aliæ ſunt in eadem proportione.

Not. partes poſſe eẽ æquales, vel ſecundũ quantitatẽ, vel proportionem.

Verbi gratia, ſit lignum duodecim pedalitates habẽs, auferatur vna, & a reſiduo, quod vndecim habet, auferatur alia, & a reſiduo, quod decem habet, alia, & ſic conſequenter, conſtat has pedalitates ablatas eſſe æquales, ſed proportiones, ſecundum quas ſe habent ad ſua tota, non ſunt æquales, nam duodecim ad vnum aliam habent proportionem, quam vndecim ad vnum, & quam decem ad vnum, ob id iſta diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, ſed non ſecundum rationẽ, & proportionẽ.

Altero modo poteſt fieri diuiſio ſecundum eandem proportionem, ſed non ſecundum eandem magnitudinem, vt ſi partes non æquales, ſed in æquali proportione ſe habentes ad reſidua, ſecueris.

Verbi gratia, ab aliquo toto deme vnam medietatem, & ab iſta medietate iterum ſuam medietatem, & ab hac iterum aliam, & conſequenter a reſiduis medietatibus medietates ſeca, tunc diuiſio erit ſecundũ eandem proportionem: quia id, quod ſecatur ab eo, à quo ſecatur, ſe habet in dupla proportione, cum ſit ſua medietas: tamen medietates non ſunt æquales, ſed minores, & minores, ſicut, & tota: ob id, talis diuiſio dicitur ſecundum proportionem, ſed non ſecundum magnitudinem æqualem.

Iam ergo, ſi priori modo diuidas quodcunque finitum, nempe ſumendo ſempe- magnitudines æquales, non procedet ſemr per diuiſio, quantumcunq; minimæ ſint particulæ, finietur enim. quod ſi poſteriori modo diuiſio ſit, in infinitum diuiſio procedet.

Et hoc eſt, quod dicit Ariſtot. nempe ſi quis accipiat in aliqua continui finiti diuiſione determinatam, & finitam particulam in eadem proportione, non abſoluet finitum diuidere, quod ſi econtra indiuiſione acceperit eandem proportionem abſoluet.

Nota vero diſcrimẽ inter ſumere magnitudinem in eadem proportione, & inter ſumere magnitudinem eandem in proportione. hoc enim faciens abſoluitur finitum quia omne finitum per ablationem æqualis finiti conſumetur: illud vero ſi fiat, non ceſſabit diuiſio. *Nota. I.*

Nota deinde illud verbũ (*Augeat*) quod annotauit bene Philop. cum enim æquales ſumimus magnitudines à reſiduis, augentur & fiunt maiores proportiones verbi gratia. Si a ligno duodecim pedum auferas vnum, & iterum a reſiduo auferas alium, & a reſiduo alium, ſemper creſcunt *Nota. 2.*

proportiones. nam prima erat duodecupla ſecunda vndeculpa, tertia decupla. Maiores autem ſunt proportiones multiplices, quanto a minori numero denominantur, vt omnium maxima dupla eſt, & poſt hanc tripla: quia maior eſt medietas, quam tertia, & tertia, quam quarta, & minores ſecundum numerum maioribus.

Aliter igitur non eſt, ſed ſic eſt infinitum. potentia enim, & in diuiſione. Et actu etiam eſt, ſicuti diem eſſe dicimus, & certamen. Et potentia ſic eſt, vt materia, & non per ſe ſicut finitũ.

Infinitũ in potentia aliquo modo eſſe in actu.

EXplicat ex ſuperioribus concludendo infinitum non aliter eſſe, quam modo, qui dictus eſt, puta in potentia, & aliquo modo in actu, & in diuiſione: exẽpliſq; duobus explicat vtrumque. Dicitur in actu, vt dies in actu dicitur, non quod tota dies ſimul ſit, ſed quod in fluxu eſt, & partem habet actu. ita infinitum, non enim totum ſimul eſt, nec erit, ſed ſecundum continuam diuiſionem actu dicitur. Vlterius dicitur in potentia, ſicut materia prima, cuius potentia partem habet actus; quia cum forma eſt, nunquam tamen perfecte ad actum completum reducetur, vt omnes ſimul habet formas ſed in continua eſt illarum generatione, ita infinitum.

Tex. LX.

ET ſecundum appoſitionem igitur ſic infinitum potentia eſt, quod idem dicimus quodammodo eſſe, cum eo, quod eſt ſecundum diuiſionem, ſemper enim aliquid ipſius extra eſt accipere, non tamen excedit omnem determinatam magnitudinem; vt in diuiſione excedit omnem determinatam & erit minor. Vt autem omnẽ excedat ſecũdũ appoſitionẽ, neque potentia poſſibile eſt eſſe, ſiquidem non ſit ſecundũ accidens actu infinitum, vt dicunt qui de natura diſſerunt id corpus, quod extra mundum eſt, cuius ſubſtantia aer eſt aut aliud quid tale, infinitum. Sed ſi non poſſibile eſt eſſe infinitum actu corpus ſenſibile, ſic manifeſtũ eſt quod nec potentia vtique erit ſecundum appoſitionem, niſi (vt dictum eſt) contrario diuiſioni modo.

OStendit Ariſtot. qualiter ſit infinitũ ſecundum appoſitionem in potentia. poteſt enim aliquis exiſtimare, dici in potentia ſecundum appoſitionem infinitum, quia abſolute poteſt excedere quamcunque magnitudinem datam, vt non detur tanta, quin maior fieri poſſit. hoc autem non ita eſt; nam dabitur tanta quantitas, vt maior eſſe non poſſit, puta quantitas totius orbis finita, non enim eſt infinitum actu extra cœlum, vt illi Philoſophi dicebant.

Infinitũ ſecundũ appoſitionẽ eſt in potentia & nõ actu ſicut et ſecundũ diuiſionem.

Cum ergo audis eſſe infinitum potentia ſecundum appoſitionem, intellige non eſſe ſeparatum ab infinito ſecundum diuiſionem, nec alio modo creſcit ſecundum appoſitionem, quam per additionem partium quæ fiunt ſecundum diuiſionem modo prædicto, talibus autem partibus creſcit infinitum ſecundum appoſitionem, non tamen intantum creſcit, vt omnem finitam ſuperet magnitudinem, cum non poſſit æquare illud continuum in quo eſt. ſi enim additio fieret ſecundum partes æquales ſemper, ſuperaret omnem magnitudinẽ: ſed id non fit, quia diuiſio non fit, ſecundum partes æquales in infinitum, nec aliter creſcit infinitum ſecundum appoſitionem, niſi per talem diuiſionem.

Quo differat infinitũ ſecundũ diuiſionẽ, & appoſitionem.

Vnde in hoc differt infinitum ſecundum diuiſionem, ab infinito ſecundum appoſitionem. In illo enim non datur pars, nec quantitas ita minima, quin minor eſſe poſſit. tamen in infinito ſecundum appoſitionem datur quantitas ita magna abſolute, quam non poſſit æquare ipſum infinitum ſecundum appoſitionem, nec maior eſſe poſſit.

Hæc omnia eo tendunt, vt intelligas ſicut infinitum ſecundum diuiſionem non fit ſecundum partes æquales, (ſic enim eſſet actu infinitum.) ita nec infinitum ſecũdum appoſitionem, ſed vtrumque fit ſecundum partes inæquales in eadem proportione ſumptas, vt dictum eſt in textu præcedenti. Conſideratione autem digna eſt expoſitio horum textuum.

Tex. LXI.

QVoniam & Plato ob hoc duo infinita fecit, quod & in actione videtur excedere, atque

in in-

in infinitum abire etiam in diuiſione. quum tamen fecerit duo non vtitur, neque enim in numeris ſecundum diuiſionem infinitum exiſtit (vnitas enim minimum eſt) neque in auctione, vſque enim ad denarium, facit numerum.

Confirmat hoc duplex genus infiniti ex Platone, & illum reprehendit.

HOc duplex infinitum confirmat ex Platone, qui iſta etiam intellexit, per magnum enim infinitum ſecundum poſitionem, per paruum ſecundum infinitum denotauit.

Sed reprehendit Platonem, qui cum duplex poſuiſſet infinitum, nullo vtitur, quia numerum, quem dixit eſſe rerum ſubſtantiam, finitum poſuit: ſecundum paruum, quia vſque ad vnum decreſcit: & ſecundũ magnum, quia vſque ad denarium creſcit ultimum enim numerum dicebat denarium, reliquos vero numeros compoſitos ex denario, & præcedentibos dicebat: ob id non ſibi conſtat. Si enim principium infinitum eſt, & numerus principium eſt ſecundũ ipſum, debuit eſſe infinitus, quod tamen ipſe negabat.

Caput Septimum.

Tex. LXII.

ACcidit autem contra eſſe infinitum, quam vt dicunt. Non enim cuius eſt nihil extra, ſed cuius ſemper aliquid extra eſt, hoc infinitũ eſt. Signũ autẽ eſt. nam annulos infinitos dicũt, non habentes palam, quoniam ſemper aliquid extra eſt accipere, ſecũdũ ſimilitudinẽ quidẽ quandã dicentes, non tamẽ proprie. oportet enim, & hoc eſſe, & nunquã idem accipi. in circulo autem non fit ſic, ſed ſemper quod eſt cõſequenter ſolum alterum.

Reprehẽdit Ariſ. definitionẽ quam veteres aſſignabant infinito.

DEfinitionem, quam Antiqui de infinito dabant reprehendit. Dicebant antiqui infinitum eſſe, cuius nihil eſt extra, quia ſi omnia comprehenderet, nihil ipſiuseſſet extra ipſum. Ariſto. vero non ſic ſed aliter eſſe definiendum docet, puta: Infinitum eſt. cuius aliquid ſemper extra eſt. Id eſt, eſt id, cuius quibuſcunque partibus ſumptis aliqua alia ſemper accipi poſſit. Et probat, quod ſic ſit definiendum, etiam ex his, quæ ipſimet dicunt. Nam annulum dicunt eſſe infinitum: quia ſumptis quibuſque partibus propter vniformem, & circularem eius figuram, adhuc ipſius partes ſumi poſſunt: non enim in eo, ſecundũ ſe terminus eſt vllus propter figuram.

Nota definitio infiniti in potentia.

eſt ĩ quo ſemper ẽ ſumere aliquid extra.

Vide igitur, quomodo ipſi infinitum dicunt, cuius aliquam partem ſemper eſt accipere.

Declara tamen, quod antiqui non dicebant annulum proprie eſſe infinitum, ſed ratione figuræ, vt enim eſſet proprie infinitum, non debent eædem partes multoties ſumi, quod in annulo fit. Non inuenientes enim terminum eundem ſæpe diuidimus. & ipſius eaſdem partes ſępe ſignamus. In infinito autem diuerſas oportet ſumere ſemper partes: ac ob id additur illa particula extra.

Nota.

Notandum circa literam, quod vocat annulos non habentes palam, illos, qui ſunt vniformes, nec habent illam partem diſtinctam, cui ſolet apponi gẽma: hi enim annuli, videntur actu principium habere, at cum vniformes ſunt, actu finem, & principium non habent ob vniformitatem figuræ.

Tex. LXIII.

INfinitum igitur id eſt, cuius, ſecũdum quantitatem accipientibus, ſẽper aliquid accipere extra eſt. Cuius autem nihil eſt extra, id eſt perfectum & totum. ſic enim definimus Totum, cuius nihil abeſt, vt hominem totum, aut arculam. vt autem definimus ſingulare, ſic & quod proprie eſt, vt totum, cuius nihil eſt extra cuius autem abſenta eſt extra, nõ omne eſt, quicquid abeſt.

Confirmatur illa definitio etiam ex Antiquis.

COncludit etiam ex antiquorum dicto Infinitum eſſe, cuius ſecundum quãtitatem accipientibus ſemper aliquid accipere eſt extra. Id eſt cuius partibus quantitatiuis quibuſcunque ſumptis adhuc diuidentes & accipientes poſſunt præter illas accipere alias: cum ergo ita definiendum eſſe probaſſet, probat non eſſe definiendum, vt illi definiebant, & efficit rationem hanc.

Nota totum, & infinitũ eſſe valde diuerſa.

Illa definitio eſt totius, ſed totum, & Infinitum ſunt valde diuerſa nec ſimul ſtant; ergo non poteſt eſſe definitio infiniti. Maiorem oſtendit in hoc textu, dicens totum non eſſe aliud, vt dictum eſt. 5. Meth. c. 26. quam cuius nulla pars abeſt. [illegible]

inductione patet: totus enim homo dicitur cum nulla pars hominis deeſt, tota ciſtella, cuiꝰ nullas pars ciſtellę deeſt, & ſic quodlibet ſingulare totum definitur, ergo in communi etiam definietur totum, cuius nulla pars abeſt, nec extra ipſum eſt: nam cum aliqua pars abeſt, & extra eſt, totum non dicitur, id ergo eſt totum, cuius nihil eſt extra.

Tex. LXIIII.

Totum autem, vt perfectum, aut idē penitus, aut proxima natura ſunt. Perfectum autem nihil, non habens finem. finis autem terminus.

Idē eſſe totū qđ perfectū

Minorem probat: totum, & perfectū, aut idem omnino ſunt, aut proxima in natura: ſed infinitū nullo modo eſt perfectum, ergo nec totum. Et minorem probat: quia perfectum eſt, quod finem habet & terminum, hoc autem repugnat infinito, non ergo eſt perfectum.

1. Nota. Et notandum eſt, quod maiorem efficaciam habet hoc Græce: nam perfectum Græce à fine denominatur: dicitur enim τέλος a τελέω quod eſt finio, & Latine ſere idem etiam eſt. nam perficere, eſt vſque ad finem facere.

2. Nota. Totum, & perfectū ſunt idem re differūt tamē ratione.

Notant præterea Simplic. & Philop. & Alber. quod totnm, & perfectum re idem ſunt, ratione differunt, nam totum dicitur reſpectu partium, quarum nulla de eſt perfectum vero ratione finis, quem res eſt conſecuta.

3. Nota totū, & oē quo differāt.

Et vlterius notant Simplic. & Philop. quod totum dicit partes cum quadam coniunctione, & copulatione: at omne, dicit ſolum ipſas partes nulla deficiente.

Qua propter melius exiſtimandū eſt Parmenidem Meliſſo dixiſſe. hic enim infinitum totum dicit, ille autem totum terminatum eſſe, ex æquo à medio diſtans. non enim vt linum lino eſt continuare vniuerſo, ac toti infinitum.

Reprehēſio Meliſſi, qui dicebat eſſe totum infinitū.

Ex dicta doctrina commendat Parmenidem, qui melius dixit quam Meliſſus. Ille enim vniuerſum dixit totum eſſe, & finitum, cuius partes æqualiter diſtabāt à centro. At Meliſſus dixit eſſe totum infinitum. Errauit autem in hoc, quod copulauit ea, quæ nequaquam poſſunt eſſe ſimul, puta, eſſe totum, & eſſe infinitum, hæc enim non cohærent, nec connectuntur, ſicut linum lino: ſunt enim illa oppoſita valde.

Prouerbiū græcum linum lino annectere.

Scias autem illud eſſe prouerbium, vt notat Philop. quo denotamus dicta alicuius eſſe contraria vel implicantia, cum enim implicant, & inter ſe repugnant, non vt linum lino cohærere dicimus:

Tex LXV.

Quoniam hinc quidem hanc de infinito dignitatem accipiunt, omnia, ſcilicet continere, & totum ipſum in ſeipſo habere, propterea quod habet quandam ſimilitudinem cum toto. eſt enim Infinitum perfectionis magnitudinis materia, & potentia totum. actu vero non. Diuiſibile autem eſt, & ad diuiſionem, & ad oppoſitam appoſitionem. Totum autem, & finitum, non ſecundum ſe, ſed ſecundum aliud: & non continet, ſed continetur, quatenus infinitem eſt. quocirca & ignotum eſt quatenus eſt infinitum. formam enim non habet materia.

Qua ratione in ducti veteres ita definierint infinitū eiuſque reprobatio.

Cauſam oſtēdit propter quam antiqui ita definierint infinitum. Hæc autem eſt: quia putarunt infinitum eſſe totum quoddam, ac cū totum contineatꝰ hinc etiā dixerunt infinitum continere & gubernare vt ſupra etiam dictum eſt. Quod ſi quæras, quare hi exiſtimarunt infinitum eſſe totū? dicit: quia ſimilitudinem habet cum ipſo toto. hæc vero ſimilitudo conſiſtit in hoc; quia ſicut totum ſuas partes comprehendit ita infinitum ſuas.

Infinitū hoc pactiꝰ ſe habere vt materiā quā vt totā.

Hoc autem Ariſtot. reijcit, docetq; infinitum non eſſe totum actu, ſed materiam perfectionis, & magnitudinis, id eſt, formæ, & totius, ac eſt totum in potentia, quod patet ex diuiſibilitate. Nam totū aliquod cum diuiditur, non ratione formæ, ſed ratione materiæ diuiſionem habet, cū videamus formam eiuſdem rationis manere in omnibus partibus: infinitum ergo, quod diuiſionem continet, materiæ potius locum habet.

Præterea ſecundo, quia totum finitum

eſt. & completum, at infinitum non completur ſecundum ſe, ſed ſecundum aliud, puta ſecundum formam, vt apparet in partibus, quæ in vno toto ſecundum formam aliquam colligantur: potius ergo eſt materia. & hinc eſt, quod ſecundum ſe ignotum eſt, ſicut materia ſine forma.

Et nota, in omnibus his hoc docemur, quod materia quantumcunq; habeat partes ſecundum ſe, non tamen ideo dicitur totum, ſed habet rationem partis, quia cum forma vnum conſtruit totum.

Tex. LXVI.

Qvare manifeſtum eſt quod magis in partis ratione infinitum ſit, quam in totius. pars enim materia totius eſt, ſicut æs æneæ ſtatuæ. quoniam, ſi continet in ſenſibilibus, & in intelligibilibus ipſum magnum, & paruum, oportebat continere intelligibilia. inconueniens autem, & impoſſibile eſt ignotū, & indeterminatum continere, & determinare.

Hoc infinitū potius habere rationem partis quā totius.

COncludit (vt dicebā, infinitum magis habere rationem partis quam totius, cum locum habeat materiæ, materia autē ſit pars.

Alia rō quod infinitum non ſit totum, nec cōtineat.

Et iterum probat, quod infinitum non contineat, nec ſit totum, præſertim ſecundum opinionem Platonis. Hic enim infinitum ponebat etiam in ideis intelligibilibus: ſi ergo infinitum continet, ſequitur, quod in ideis etiam contineret: hoc autem abſurdum eſt, quod indeterminatum, & ignotum, quale eſt infinitum, dicatur continere intelligibilia, & determinare, cum tamen ab ipſis potius determinetur, quę cauſæ ſunt formales.

Tex LXVII.

SEcundum rationem autem accidit vt & quod eſt ſecundum appoſitionem, non eſſe videatur infinitum ſic, vt omnem excedat magnitudinem: in diuiſione autem, eſſe. continetur enim ſicut materia intus, & infinitum, continet autem forma.

Quod ſit diſcrimen in adio.

QVędā theoremata notāda de infinito ponit, atque primū eſt illud, quod ſupra dixit. tex. 60. Infinitum diuiſione ſic procedere, vt quæcunque quantitas ſuperetur, puta, cum [...] non perueniemus ad quantitatem [...] uam, quin minor eſſe poſſit: at cum [...] finitum in appoſitione, non tranſgre[...] quamcunque magnitudinem abſolute, [...] ſolum tranſgredimur illam magnitudin[...] quæ fit ex diuiſarum partium additione [...] non tamen ex tali additione poterit creſcere quantitas ita, vt excedat etiam cœlum.

O

Poſſes tu dicere, quare diuidendo ſuperamus abſolute omnem minimam quantitatem aſſignatam dando minorem: at in apponendo non ſuperamus omnem magnitudinem: quia ſaltem non ſuperabimus magnitudinem illius totius, quod diuidimus, & in quo apponimus.

Solutio.

Reſpondet Ariſtot. quia materia continetur, & eſt intra rem, infinitumque materia eſt, forma continet. ac ſi dicat, quod cum diuidimus procedimus ad materiam quę indeterminata eſt, & infinita, cum autem apponimus, procedimus ad formam, quæ continet, & determinat.

Not. ex D. Tho. quō ſe habeat totū, & partes, et infinitum, ſecūdum appoſitionē, & diuiſionem.

Nota S. Thom. circa explicationem, quod totum habet rationem formæ reſpectu partium, partes vero rationem materiæ, & merito: nam forma determinata eſt, materia vero indeterminata, & indifferens: ita totum determinatum: ſingula enim per ſe vnum totum ſunt tamen partes multis modis ſumi poſſunt, puta, maiores, minores, & hoc multis modis. Hoc vero intereſt inter infinitum ſecundum appoſitionem, & ſecundum diuiſionem: in infinito enim ſecundum appoſitionem à partibus ad totum procedimus, in infinito vero ſecundum diuiſionem à toto ad partes deſcendimus: ob id in hoc à formam ad materiam, in illo à materia ad formā peruenimus.

Hinc fit, quod cum forma, & totum determinatum ſit, quantuncunque partes diuiſas in infinitum apponamus, non excedemus illud totum, cuius partes ſuimus: at cum à toto ad partes procedimus, & partes indeterminatæ ſint propter multiformem ipſarum diuiſibilitatē, cum ad ipſas peruenimus diuidendo in infinitū non datur vllus terminus, nec vlla quantitas ita minima, qua non poſſet eſſe minor.

2. *Nota.* Aduertendum ſecundo, quod cum infinitum ſecundum hos ſit principium, debet eſſe ſubſtantia ſimplex, ac conſequenter idem eſt eſſe, & id, quod eſt, ſicut idem eſt forma, & eſſe formæ: quia ſimplex eſt. Ex his ſumit Ariſtot. quod ſi infinitum eſt ſubſtantia per ſe, & non eſt accidens alterius, cum ſit principium, erit ſimplex, & ita idem erit in eo eſſe infiniti, & infinitum. Vnde quicquid habet eſſe infiniti, erit infinitum.

Tunc ergo ſic nectitur argumentum. Illa ſubſtantia, vel eſt diuiſibilis, vel indiuiſibilis. Si diuiſibilis non erit infinita, vt notum eſt. Si indiuiſibilis: cum ſit ſimplex, quælibet partes participabunt eſſe totius hoc autem eſt infinitum: ergo quælibet partes habebunt eſſe infiniti. ergo ex fundamento quælibet pars erit infinita, ſicut quælibet pars aeris eſt aer: quia partes ſunt eiuſdem rationis cum toto: id autem abſurdum eſt: non ergo infinitum ſecundum ſe eſt ſubſtantia. nota rationem hanc, quæ eſt Metaphyſica ac ob id obſcura.

Tex. XXXVIII.

SEcundum ergo accidens eſt infinitum. Sed ſi ſic, dictum eſt quod non contingit ipſum principium dicere, ſed illud, cui accidit, vt aerem, aut par. Quare abſurde enuntiant dicentes, ſicuti Phythagorei dicunt: ſimul enim ſubſtantiam faciunt infinitum, & partiuntur.

Continuat rationem. COntinuat rationem. Cum non poſſit, eſſe ſubſtantia per ſe infinita, erit per accidens, id eſt, mediante aliquo accidenti, tunc autem iam infinitum non erit principium, ſed potius illa ſubſtantia, cuius accidens eſt infinitum: vnde reprehēdit Pythagoreos, qui dicunt infinitum per ſe eſſe ſubſtantiam, & infinitum hoc partibile ponunt, cum tale infinitum ſit ſecundum quantitatem.

Tex. XXXIX.

SEd fortaſſis hæc quidem eſt vniuerſalis quæſtio magis, ſi contingit infinitum & in Mathematicis eſſe, & in intelligibilibus, & in ijs, quæ nullam habent magnitudinem. Nos autem conſyderamus de ſenſibilibus, ac de ijs, quorum facimus ſcientiam, vtrum in illis eſt, an non eſt corpus infinitum in augmentum.

De qua infinitate agat Ariſt. AT quia quæſtio iſta, nempe an ſubſtantia ſecundum ſe poſſit eſſe infinita, tranſcendebat limites Phyſicos, contrahit ſermonem dicens, an in vniuerſum ſit infinitum. In Mathematicis, & intelligibilibus tractare non eſt Phyſicum, ſed ſolum diſputare, an ſit infinitum quantum in corpore ſenſibili, & hoc determinare præſentis eſt diſputationis.

Sed dubium non eſt, nullam ſubſtantiā intelligibilem poſſe infinitam eſſe nec ipſam ſubſtantiam ſecundum ſe, niſi ratione quantitatis, loquendo de infinito extenſiue: quia extenſio, eſt ratio propria magnitudinis, quæ ab ipſa nequit ſeparari, & nos ſupra docuimus in lib. 1. vbi non eſt quantitas, nullam eſſe poſſe extenſionem.

Nota. Vbi iterum aduerte, quod ſuperius diximus de ſolo infinito in quantitate hoc loco tractari.

Tex. XL.

LOgice igitur ſpeculātibus ex huiuſmodi videbitur vtique nō eſſe. ſi enim eſt corporis ratio planitie terminatum, non vtique erit corpus vllum, aut intelligibile, aut ſenſibile infinitum.

De infinito ſenſibili q̄ non ſit, diſputat rationibus dialecticis. INcipit modo circa infinitum ſenſibile rationibus logicis diſputare, ac primo probat, non eſſe corpus ſenſibile, imo nec intelligibile, id eſt, Mathematicum, & abſtractum infinitum, ſic. Corpus eſt, quod ſuperficie, aut ſuperficiebus terminatū eſt: ergo infinitum non eſt. infinitum enim nō eſt terminatum. Antecedens eſt notum: hoc enim eſt eſſe corpus quantitatis: dicitur, ſuperficie contentum, propter corpus circulare: dicitur ſuperficiebus, propter alia corpora.

Notandū autem, quod hic argumentatur contra eos, qui ponunt ſubſtantiam infinitam, ſed per accidens, nempe ratione quātitatis. Dices, quare hæc ratio logica probabilis dicitur, cum a definitione procedat? Reſpondet Philop. & bene: quia illa corporis definitio non eſt data ab his,

qui

qui infinitum ponunt, imo negarent ipſam ſed probabiliter ſumpta eſt.

Tex. XLI.

AT Vero neque numerus ſic, vt ſeparatus, & infinitus: numerabile enim eſt numerus, aut habens numerum, ſi ergo numerabile poteſt numerari, & pertranſire vtique poſſibile erit infinitum.

2. Ratio.

POnit ſecundam rationem logicam de numero, ac præmittit (vt dicit Simpli.) numerum non eſſe ſeparatum ſed in ipſis rebus numerabilibus. Eſt autem huiuſmodi ratio. Numerus aut habens numerum, numerari, & computari poteſt, hoc enim eſt eſſe numerum, vel numerabile: ſed infinitum non poteſt computari: ergo non eſt numerus non igitur eſt infinitum in numero.

Tex. XLII.

PHyſice autem magis ſpeculantibus ex hiſce manifeſtum erit. neque enim compoſitum poteſt eſſe, neque ſimplex. Compoſitum igitur non erit infinitum corpus, ſi finita multitudine elementa ſint. neceſſe eſt enim plura eſſe, & æquari ſemper contraria, & non eſſe vnum eorum infinitũ & ſi enim quomodocunq; ſuperatur, quæ in vno corpore, eſt potentia, ab altero (vt ſi ignis infinitus ſit, aer autem infinitus, ſit autem æqualis ignis ad aerem æqualem, potentia quam tum libet multiplicatus, ſolum autem nemerum aliquem habens) tamen manifeſtum eſt quod infinitum excedet, & corrumpet finitum.

Phyſicis rõnibus agit Ariſtot.

1. Rõ. Si eſſet corpus infinitũ, vel eſſet ſimplex, vel mixtum

POſt rationes logicas ad rationes Phyſicas ſe conuertit, ac nullum ſenſibile corpus infinitũ eſſe poſſe probat, atque huiuſmodi facit argumentũ. Si eſſe poſſet tale corpus, vel illud eſſet ſimplex, qualia sũt elementa: vel mixtum. Sed neutrũ eſſe poteſt, non ergo poſſibile eſt infinitum corpus.

Aduerte autẽ, quod loquitur de corporibus ad generationẽ attinẽtibus: nam de cœlo alia eſt ratio pertinẽs ad libros de cœlo.

Probatᷓ nõ poſſe eẽ mixtũ rõne duplici: ab elemẽtis componẽtibus.

Probat ſingulas partes illius minoris, & primo, quod non ſit mixtum. Si eſſet mixtum, tunc vel componeretur ex infinitis elementis, & principijs, multitudine, & hoc iam reprobatum eſt in lib. 1. contra Anaxag. vel elementis numero finitis, puta ex his quatuor, igne, aqua, & cæteris. Quod autem hoc fieri non poſſit, probat: vel omnia erunt infinita in continuo, vel vnum tantum infinitum, vel nullum infinitum, hoc tertium clarum eſt fieri non poſſe: ex finitis enim non conſtat infinitum.

Secundum vero, quod vnum ſit infinitum, reprobat. Mixtum componitur ex cõtrarijs æquali proportione ſe habẽtibns ita, vt vnum non conuertat in ſe aliud, nõ enim ſic mixtum fieret: ſed ſi vnum eſſet infinitum, ipſius virtus omnia alia vinceret, ac in ſe conuerteret, non igitur ex vno infinito, & alijs finitis fieri poſt mixtum.

Nota ſi poſſet vnum eſſe infinitũ. & catera finita

Et ponit exemplum. Sit ignis finitus alicuius virtutis: ſit aliqua aeris pars correſpondens igni, qui ſit minoris virtutis, quã ignis: re vera ſi aer infinitus ſit, ignis autẽ finitus, quantumcunque ignis vincat ſingulas partes aeris per ſe, tamen a toto aere infinito vincetur.

Nota.

Vbi nota quod creſcit actiuitas, & fortitudo agentis, ex additione quantitatiua rei quamuis non admittat hoc Philop. ſed hoc poſterius eſt examinandum: ſolum hic notandum erit, quod in mixto vnum elemẽtum non vincit aliud, vt in ſe conuertat, ſed ad temperiem omnia redacta inuicem ſe corrumpunt, & mixtum tertium componunt, idq; eſt in mixtione: in eo enim differunt mixtio, & generatio.

Tex. XLIII.

VNumquodque autem infinitũ eſſe eſt impoſſibile. Corpus enim eſt, quod omniquaque dimenſionem habet. Infinitum autem quod infinite extenſum eſt. Quare infinitum corpus unde quaq; extenſum erit in infinitũ.

3. Non poſſent oĩa eſſe infinita.

REiicit aliud membrum, quod omnia ſint infinita: quia tunc cum corpora ſint ſingula ſecundũ omnem demenſionem eſſent infinita, cum non maior eſſet ratio: Quare ſecundũ vnam potius, quam ſecundum alteram eſſent infinita: & præterea, quia corpus, vt corpus, trinam dicit dimenſio-

dimenſionem , ſi ergo vnum illorum vndique eſſet infinitum , omnia repleret, nullumq; aliarum relinqueret locum, & iã plura eſſe non poſſent, nec eſſet mixtum infinitum.

Tex. XLIIII.

AT vero neq; vnum, ac Simplex eſſe contingit infinitum corpus neque ſicut dicunt quidam , id , quod præter elementa eſt, ex quo hæc generant, neq; ſimpliciter. Sunt enim quidam , qui hoc faciunt infinitum , ſed non aerem , aut aquam , ne cætera corrumpantur ab infinito. habent enim ad ſei inuicem contrarietatem, vt aer quidem frigidus eſt , aqua vero humida , ignis autem calidus, quorum, ſi vnum eſſet infinitum , corrupta iam fuiſſent alia , nunc autem dicunt aliud eſſe id ex quo hæc ſunt.

2. probatur altera pars argumẽti.

SVperioris argumenti alteram partẽ probauit, puta non eſſe infinitum corpus aliquod mixtum , modo probat alteram , quod nec ſit corpꝰ ſimplex, ac probat, quod non ſit corpus ſimplex aliquod ex his elementis, nec quale poſuit Anaximander , vt refert Themiſt. & Philop. hic enim dixit principium eſſe corpus quoddam infinitum, non elementum aliquod ex quatuor , ſed mediam ſubſtantiam inter ignem , & aerem, ac ſimplicem, ex qua etiam elementa ſunt facta.

3. nõ poſſe dari corpus ſimplex infinitũ.

Ponit autem rationem, qua mouebatur Anaxim. vt tale corpus poneret. Ratio autem erat: quia cum principium ſit infinitum ; ſi eſſet aliquid ex elementis , quia in eis eſt qualitas actiua, & contraria, tunc vinceret , & corrumperet omnia, atque ad ſui potius naturam traheret : poſuit igitur corpus medium expers illarum contrarietatũ, vt quamuis infinitum eſſet, non tamen omnia corrumperet.

Tex. XLV.

IMpoſſibile autem eſt eſſe tale , non quia infinitum (de hoc enim commune aliquid dicendum eſt , de omni ſimiliter & aere , & aqua , & quolibet) ſed quia non eſt tale ſenſibile corpus , præter vocata elementa. omne nanque , ex quo eſt , etiam reſoluitur in hoc quare eſſet vtique hic præter aerem , & ignem, & terram, & aquam aliud quippiam. videtur autem nullum.

Probatur Primo de facto tale corpꝰ nõ dari.

REprobat poſſe eſſe tale corpus infinitum, ac primo reprobat non ratione infinitatis, ſed quia tale corpus non eſt in natura: nam qua parte dicitur infininitum ſimul impugnabitur, dum in communi probabitur etiam de alijs ſimplicibus non eſſe infinita.

Ratio autem , qua probatur non eſſe illud corpus, eſt hæc. Omne mixtum reſoluitur in elementa, ex quibus componitur: at ſolum ſentimus quatuor corpora : nullo autem ſenſu experimur illud, non ergo cõpoſitio eſt ex illo corpore vlla. Et hæc ratio bona eſt : nam Phyſicus , quamuis rationalis ſit , non debet in vniuerſum deſtituere ſenſum , præſertim quod ſi illud eſſet ſenſibile corpus , ſentiretur vtique, ac elementa in illud reſolueretur, & verterẽtur: quod non apparet.

Tex. XLVI.

NEque igitur ignis , neque aliud elementorum quiddam infinitũ quid eſſe poteſt. Omnino enim & præter id quod infinitum ſit aliquid ipſorũ impoſſibile eſt ipſum vniuerſum, & ſi finitum ſit, aut eſſe, aut fieri vnum quid ipſorum: ſicuti Heraclitus dicit , omnia fieri aliquando ignem.

2. Ex loco corpus enim infinitũ nullũ locũ alijs relinqueret, & præterea ex cõuerſione omnium in ſe.

PRobat autem modo, quod nullum ſimplex elemẽtum poſſit eſſe infinitum , & dicit , quod prẹter inconueniens ſupra poſitum, nempe quod ſi eſſet infinitum , non relinqueret alijs locum vllum , eſt adhuc aliud impoſſibile , quod omnia conuerteret ad ſe, quod eſſe non poteſt , quamuis Heraclitus dixerit, omnia , & mundum ipſum , cum finitus ſit, tandem in ignẽ eſſe conuertẽdum, quod falſum eſt: non ergo aliquod ex elementis infinitum eſt.

Tex. XLVII.

EAdem autem eſt ratio & in ipſo vno, quod faciunt, præter elementa, Phyſici. omnia nanque mutantur ex contrario in contrarium, vt ex calido in frigidum. oportet autem de omni, & ex hiſce conſiderare, ſi poteſt, aut non poteſt eſſe corpus infinitum ſenſibile.

3. Nec illud corpus poſſet eſſe natura cuiuſdã media, DIcit hoc idem eſſe, ſi corpus illud eſſet medium: nam ſi eſſet elementum, haberet aliquam contrarietatem: non enim generatio fit, niſi ſecundum contrarietaté: cum autem infinitum ſit, omnia etiam conuerteret in ſe, at quia de igne mentionem fecerat, concludit per has rationes nõ ſolum de igne, aut de medio corpore, ſed de quouis elemento probari poſſe non eſſe infinitum, ita Philop.

Dubiũ. Dubiatur quomodo principium generationis debet habere contrarietatem, nam nec materia habet qualitates contrarias ſecundum ſe, non ergo elementum hoc habebit.

Solutio. Reſpondeo, ſi materia ſecundum ſe non habet contrarietatem, in ſe tamen recipit formas contrarias, vnde generatio fieri poſſit: & materia cum illis contrarijs, & formis, quæ ſe inuicem tranſmutant, facit eleměnta. At cum iſti Philoſophi ponerent ſubſtantiam ſimplicem ipſum elementum tenentur dare contrarietatem illi elemento, ſicut modo dat Ariſt. elementis, vnde nõ debent comparari materiæ primæ, hæc enim ſola non facit generationem, ſed per contraria, quæ debent admittere hi, qui elementum ſimplex faciunt.

Tex XLVIII.

QVod autẽ omnino impoſſibile ſit eſſe corpus infinitũ ſenſibile ex hiſce manifeſtum eſt. Aptum eſt enim natura omne ſenſibile alicubi eſſe, atque locus eſt aliquis vniuſcuiuſque, & idem eſt partis, & totius, vt totius terræ, & vnius glebæ, & ignis, atque ſcintillæ. Quare, ſi ſit eiuſdem ſpeciei aut immobile erit, aut ſemper mouebitur. Atqui impoſſibile eſt. cur enim magis deorſum quam ſurſum, aut quouis? dico autem, vt ſi gleba ſit quonam hęc mouebitur, aut vbi manebit? locus enim infinitus erit cõgenei ipſi corporis. Vtrum igitur occupabit totum locum? & quomodo? Quæ igitur & vbi quies, & motus ipſius? an vbique manebit? non ergo mouebitur. an vbique mouebitur? non ergo ſtabit.

PRobat modo in communi nullum poſſe eſſe ſenſibile corpus infinitum, & facit hoc argumentum. Vel illud eſſet homogeneum & ſimilare, cuius partes eſſent eiuſdem rationis cum toto, vel diſſimilare, & etherogeneum; neutrum autem eſſe poteſt. Probat in hoc textu, quod non ſit ſimilare, & ſupponit duo. Alterum eſt omne corpus ſenſibile eſſe in loco proprio naturali, ac eſſe locum ẽt cuiuſq; corporis ſenſibilis. Alterum eſt, quod idem eſt locus naturalis totius, & partis, vt locus terræ, & glebæ, & locus ignis, & ſcintillæ quæ eſt pars ignis. *2. Ratio principalis non poſſe eſſe in cõmunicor pus infinitum.* *Primũ ſuppoſitum.* *2. Suppoſitum.*

Eſt modo argumentum ingenioſum de parte huius infiniti aliqua ſeparata, & abſciſſa à toto. Si eſſet infinitum ſenſibile, ipſius pars nec eſſet mobilis, nec immobilis, hoc autem eſt falſum: ergo non eſt infinitum. Probatur ſequela. demus illam particulã, probo q̃d ſit immobilis. Si moueretur, moueretur ad locũ totius: ſed locus totius cum infinitum ſit, occupat omnia, & ſurſum, deorſum, & vndiquaque, illa igitur particula non magis ad locum ſurſum, quã ad deorſum, quam ad latera eſt inclinata, non ergo mouebitur, cum non habeat vllam determinationem. *Si pars infiniti ſẽſibilis ſepararẽ, nec eſſet mobilis, nec immobilis. Probatũ id primo*

Præterea: quia ſi moueretur, tenderet in infinitum, quia locus ſuus infinitus eſt, nec ipſa replet totum: mouebitur ergo ſine termino, q̃d eſt impoſſibile: non igitur eſt mobilis Quod verò nec ſit immobilis. *Secũdo.*

Patet, Locus ipſius eſt totum ſpatium totius, cum igitur non ſit occupatum, non magis quieſcet hic, quam illic, non ergo immobilis erit, ſi enim eſſet immobilis, alicubi quieſceret: at non eſt maior ratio cur hic, quam illic quieſcat, non igitur erit mobilis, nec immobilis, & conſequenter nec ipſum totum, quod eſt eiuſdem rationis cum parte: & hoc procedit ex natura ipſius, rei, quæ vere non eſſet mobilis, nec immobilis. *Tertio.*

Quod

Obiectio & ſolut. Quod ſi dicas, eadem eſt ratio modo de partibus elementorum. Dico non eſſe, quia elementa habent determinatum locum ſurſum, aut deorſum, & terminos loci determinatos, quos ipſa nec ipſorum partes transgredi poſſunt.

Tex. XLIX.

SI vero diſſimile ſit ipſum totum, diſſimilia & loca erunt. & primum quidem non vnum corpus vniuerſi eſt, niſi tangendo deinde, aut finita hæc erunt, aut infinita ſpecie. Atque finita quidem non eſſe poſſunt, erũt enim alia quidem finita, alia vero nõ, ſi totum infinitum eſt, vt ignis, aut aqua. corruptio autem, tale contrarijs eſſet, ſicut dictum eſt prius.

Probatur altera pars, ſecundi argu. ꝙ tale corpus non poſſit eſſe ethero geneum. ALteram proſequitur argumenti partem, nempe quod non ſit diſſimilare: vocat autem diſſimilare in hoc loco, quod partes habet diuerſæ ſpeciei, ſicut ſimilare, quod partes habet eiuſdem ſpeciei, & facit hoc argumentum. Si partes illius infiniti ſunt diuerſarum ſpecierum, vel ſunt finitę ſpecies, vel infinitæ: vtrumque autem eſſe non poteſt.

Illa ſpẽ. partium non poſſunt eſſe finita. Probatur primum. Si enim ſunt finitæ ſpecies, neceſſe eſt, quod vna pars ad minus ſit infinita in quantitate. nam ex finitis partibus ſpecie, non fit vnum infinitum, niſi vna pars ſit infinite magna: loquimur autem, quod ſingulæ partes ſint propriæ ſpeciei, quod ſi una eſſet infinita, tunc ea eſſet cauſa corruptionis aliarum, atque ad ſe traheret: vnde non eſſet diſſimilare, ſed unius ſpeciei, illius nempe, quæ eſſet infinita: hæc enim alias in ſe conuerteret, vt dictum eſt ſuperius.

Si autem infinita, & ſimplicia ſunt & loca infinita, & infinita elementa erunt. Si vero hoc impoſſibile, & loca finita ſunt, & totum finitum eſſe neceſſe eſt. impoſſibile enim eſt non æquari locum, & corpus. neque enim locus omnis maior eſt, quàm quantum contingit corpus ſimul eſſe. ſimul autem neque infinitum erit corpus, neque corpus maius quàm locus: aut enim vacuum erit aliquid. aut corpus, quod nuſquam aptum natura eſt eſſe.

REprobat alteram partem, puta quod ſint infinitæ ſpecies: quia tunc eſſent infinita elementa, & infinita loca: pro diuerſitate enim rerum ſpecifica eſt locorum diuerſitas; at elementa, & loca infinita eſſe non poſſunt, vt alibi, puta 2. Gene. & 1. de Cœlo probat: non ergo tale corpus eſſe poteſt infinitum. *2. Non poſſunt eſſe infinita.*

Nota tale corpus non poſſe eſſe cõtinuum. Et notandum, quod hoc corpus ſi eſſet, non poſſet eſſe continuum, ſed contiguum, & vnum per aggregationem, vt in principio textus dixit, quia res diuerſarum ſpecierum non poſſunt eſſe continuæ.

Solutio quãquis poſſet afferre. Refellit. At poſſet quis dicere, quamuis locus ſit finitus, poteſt tamen corpus infinitum eſſe. Hoc reijcit docens, locum debere eſſe æqualem locato: cuius rationem ſubdit: ſi enim eſſet minor, non poſſet locatum in eo ſolo conſiſtere, & ita locatum eſſet extra locum naturalem ſuum: ſi vero eſſet maior, non repleretur à locato ſuo naturali, & ſic maneret vacuum ex parte, quæ duo fieri nequeunt.

Et propter hoc nullus eorum, qui de natura dixerunt, vnum, & infinitũ ignem fecit, aut terram, ſed aut aquã, aut aerem, aut eorum medium, quoniam locus vtriuſque manifeſtus erat, determinatuſque. hæc autem vtroque participant, eo, qui ſurſum & eo, qui deorſum.

Nota hãc partẽ textus vlt. eſſe loco ponẽdã in eo textu 40. ut clarius fiat ſenſus. HAec verba magnam difficultatem afferunt expoſitoribus Græcis, & Latinis, nec aptam inueniunt expoſitionem, adeo, vt Philop. arbitretur deficere aliquid textui crediderim eſſe tranſponenda verba aliquot, quod nos facimus, videlicet ab illo loco (& propter hoc nullus eorum) vſque ad illum(ſi autem infinita, & ſimplicia) ſũt collocanda in fine ipſius tex. 49. & apparet ſenſus ita clarus, & diſtinctus, vt manifeſto conuincamur id debere fieri, & ſcriptorum iniuria proueniſſe difficultatem.

Cum igitur dixiſſet, nihil eſſe extra locum naturalem proprium, laudat antiquos quoſdam, qui ponentes infinitum elementum, non poſuerunt illud ignem, aut terrã, quia experientia oſtendit hæc loca certa habere ſurſum, aut deorſum, quod ſi infinita eſſent, nec ad ſurſum, nec ad deorſum deter-

determinarentur : ſed poſuerunt aquam, aut aerem : quia iſta partim ſurſum, partim ſunt deorſum, nec extrema determinant ſibi. Vide clariſſimum ſic reddi ſenſum: eſt autem id obſeruatione dignum.

Tex L.

ANaxagoras autem inconueniẽter dicit de infiniti manſione. firmare enim ipſum ſeipſum dicit infinitum. hoc autem, quia in ſeipſo eſt aliud enim nihil continet tanquam vbi vtique aliquid ſit, ibi aptum natura ſit eſſe. Hoc autem non verum. erit enim vtique quicquam alicubi vi, & non vbi aptum natura eſt eſſe.

Reprehẽſio Anaxagoræ q. dicebat infinitũ immobile eſſe ex ſe.

FActo argumento bimembri, puta, quod nec corpus infinitum poſſet eſſe ſimilare, nec diſſimilare, arguit Anaxagoram, qui circa priorem argumenti partem dicebat, quod infinitum ex natura ſua eſt immobile, & ſe quieſcere facit quia eſt in ſe ipſo. Addit autem Ariſt. parentheſim (aliud enim nihil continet) ad denotandum non eſſe in ſe ipſo, ſicut amphora vini, eſt in ſeipſa, ratione vini, quod continet, vt dicetur in lib. 4. infinitum autem non ſic dicebatur eſſe in ſeipſo, ab Anaxa. nihil enim continet, ſed in ſeipſo per ſe eſt.

1. Reprehenſio cauſæ cur eſſet immobile.

Reprehendit primo ipſum: quia dicebat quod in ſeipſo eſt, ex natura ſua eſſe immobile, & eſſe in ſe, non enim valet argumentum; corpus eſt in hoc loco: ergo natura ſua aptum eſt eſſe in hoc loco: quia corpora ſũt ſæpe, vbi non naturaliter, ſed violenter ſunt vt corpus graue quod detinetur in aere, nõ ibi naturaliter eſt: non ergo, vbi res eſt, ſtatim ibi naturaliter eſt : nec ſi in ſeipſo infinitum eſt, ob id naturaliter eſt, & in hoc errauit Anaxag.

Tex. L I.

SI igitur quam maxime non mouetur totum (quod enim in ſeipſo firmatur, & in ſeipſo eſt, immobile eſſe neceſſe eſt) cur tamen non aptum natura ſit moueri dicendum erat. non enim ſatis eſt ſic dicentem euadere. erit enim vtiq; & quodlibet aliud nõ motum. ſed aptũ natura eſſe nihil prohibet. quoniam & terra non fertur, neque ſi infinita eſſet, coercita tamen à medio. ſed non quia non eſt aliud, quo feratur, manebit in medio, ſed quia nõ eſt apta natura ſic. ſed tamen licebit vtique dicetur quod firmat ſeipſam. Si igitur neque in terra hæc cauſa eſt, exiſtente infinita, ſed quia grauitatem habent (graue autem manet in medio) terra autem in medio eſt ſimiliter & infinitum manet vtiq; in ſeipſo propter aliam quandam cauſam.

2. Reprehenſio cauſæ cur ex ſe eẽt immobile.

REprehendit ſecundo Anaxag. quia etſi verum ſit, quod in ſeipſo eſt, moueri non poſſe, tamen non inde colligitur, quod ex natura ſua eſt immobile: nam aliqua manent immota, quæ ex natura ſua moueri ſunt apta. Vnde oportuit aliam aſſignare rationem, cur ex natura ſua eſt illud immobile: & ponit exemplum. Si terra eſſet infinita, & cœli, & reliqua ita, vt maneret terra ſic ſita, infinita tamen : tunc eſſet in ſeipſa, quia infinita, non tamen ob id eſſet ex natura ſua immobilis, ſed quia grauis, & graue naturaliter eſt in centro, quod eſt immobile. Sic igitur oportebat reddere rationem aliam naturalis immobilitatis illius infiniti, & non ſolum, quia infinitũ: quã rationem non dedit Anaxagoras, ſed arbitratus eſt ſe euaſiſſe periculum, & concluſiſſe dicendo: quia infinitum eſt, ex natura ſua immobile eſt: & non valet.

Tex. LII.

ET non, quia infinitum eſt, & firmat ipſum ſeipſum. ſimul autem manifeſtum eſt quod & quãlibet oportebit partẽ manere. vt. n. infinitũ in ſeipſo manet ſe firmans, ſic & quæcunq; accipiatur pars in ſeipſa manebit. totius enim, & partis eiuſdem ſunt ſpeciei loca. vt totius terræ, & glebæ deorſum, & totius ignis, & ſcintillæ ſurſum. quare, ſi infiniti locus in ſeipſo eſt, & partis idem erit, manebit igitur in ſei ipſa

3. Falſũ Anaxagoram ſũpſiſſe infinitũ eẽ in ſeipſo.

VErba prima textus cum præcedentibus copulantur, vt notum eſt: in reliquis vero probat, quod illud infinitum non ſit in ſeipſo. Partes ſunt eiuſdem rationis cum toto ſi ergo totum in ſeipſo eſt : ergo etiam partes in ſe ipſis erunt : vt enim to-

ſum eſt in loco, ita & partes: at in ſeipſis eſſe non poſſunt: nam ſi partes, cum finitæ ſint, in ſeipſis ſunt, etiam quodlibet finitum in ſe ipſo erit, & non ratione infinitatis aliquid in ſeipſo dicetur eſſe.

Tex LIII.

OMnino autem manifeſtum eſt quod impoſſibile eſt ſimul infinitum dicere corpus, & locum quendam corporibus eſſe, ſi omne corpus ſenſibile aut grauitatem habet, aut leuitatē. &, ſi graue quidem eſt, ad medium habet lationem natura, ſi vero leue, ſurſum. neceſſe eſt enim & infinitum corpus. impoſſibile autem eſt, aut totum vtrumlibet, aut dimidiatum, vtrumque pati. quomodo enim diuides, aut quomodo infiniti erit, hoc quidem ſurſum, illud vero deorſum, aut vltimū aut medium.

3. Rō principalis ad pbādum nō dari corpus infinitum ex loco talis corporis.

TErtium argumentum Phyſicum principale facit, quod huiuſmodi eſt. Omne corpus naturale ſibi proprium locum vēdicat at impoſſibile eſt infinitum proprium habere locum, ergo non poteſt corpus naturale eſſe infinitum. Probat maiorem. Omne corpus naturale, aut eſt graue, vel leue, (loquitur autem de his, quæ in generatione ſunt) ergo determinat proprium locum, graue deorſum, leue quidem ſurſum. Minor probatur: quia infinitum omnia replet, & tunc totum nō determinat ſibi naturaliter ſurſum, aut deorſum.

Solutio, & eius confutatio.

Quod ſi dicas dimidium eſt deorſum, dimidium vero ſurſum, hoc dici non poteſt nam infinitum non habet medium, nec principium, ob id nunquam dabitur, quid ſurſum, quid deorſum ſit.

Si enim duę partes æquales ſignari poſſent, tunc ſingulæ, aut eſſent finitæ, aut infinitæ: finitæ non, nam totum finitum eſſet: nec infinitæ, quia eadem eſſet difficultas vbi eſſet: & præterea, quia vnum infinitum duobus conſtaret infinitis. Ariſto. non intulit hæc inconuenientia, quia certum eſt infinitum in duo æqualia diuidi non poſſe, cum medio careat.

Tex. LIIII.

AMplius, omne corpus ſenſibile in loco eſt. loci vero ſpecies, & differentiæ ſunt ſurſum & deorſum, ante & retro, dextrum & ſiniſtrum. atque hæc non ſolum ad nos, & poſitione, ſed & ipſo toto determinata ſunt. impoſſibile autem eſt in infinito hæc eſſe.

Quartū etiam ex loco.

QVartum ponit argumentum, & quantum exiſtimo videtur hoc eſſe. Supponit enim, quod ſi infinitum eſſet in loco, locus eſſet infinitus, & probat locum non poſſe eſſe infinitum. Loci ſpecies, & differentiæ ſunt ante, retro, ſurſum, deorſum, dextrum, ſiniſtrum: ſed hæ in infinito ſignari non poſſunt, cum talis partium diuiſio fieri nequeat, ergo locus non poteſt eſſe infinitus.

Declarat autem, quod illæ differentiæ non ſunt reſpectu noſtri, vt illud dicatur ſurſum, quod eſt ſupra noſtrum caput, illud deorſum, quod eſt ſub pedibus, & ſic de reliquis, ſed illæ differentię ſunt ex natura rei nobis etiam mutatis.

Quo autem modo hæ differentiæ intelligendæ ſint, dicemus ſatis in lib. 4. vbi id ex profeſſo traditur.

Tex. LV.

SImpliciter autem, ſi impoſſibile eſt locum eſſe infinitum, in loco autem eſt omne corpus, impoſſibile eſt infinitum eſſe corpus aliquod. at vero quod alicubi eſt, in loco eſt: & quod in loco, alicubi. Si igitur neque quantum poſſibile eſt ipſum infinitum eſſe (quantum enim aliquod erit, vt bicubitum, aut tricubitum: hæc enim ſignificat ipſum quantum ſic & in loco, quod alicubi. hoc autem eſt aut ſurſum aut deorſum, aut alia aliqua diſtantia earum, quæ ſex ſunt. horum autem vnumquodque terminus aliquis eſt.

Quintū etiā ex loco.

HAec priora verba textus ad rationem præcedentem pertinēt, quibus vniuerſaliter concludit, ſi locus infinitus eſſe non poteſt, quod nec corpus naturale.

Et tandem quintum facit argumentum, Quod in loco eſt, in aliquo loco eſt, & quod in genere, in aliqua ſpecie, aut indiuiduo. ſed ſi corpus infinitum eſt: ergo in aliquo loco, puta ſurſum, aut deorſum eſt, ſi eſt in loco, & præterea aut b. cubitum aut tri-

cubi-

cubitum, aut aliquid ex his eſt: hæc tamen repugnant infinito: non ergo corpus vllum naturale infinitum eſt.

Caput Sextum.

Tex. LVI.

Q Vod igitur actu non ſit corpus infinitum, manifeſtum eſt ex his. Quod vero, ſi non ſit infinitum ſimpliciter, multa impoſſibilia accidunt manifeſtum eſt. Temporis enim erit quoddam principium, atque finis, & Magnitudines non erunt diuiſibiles in magnitudines, & numerus non erit infinitus. cum autem determinatis ſic neutra ex parte videatur fieri poſſe arbitrario iudice eſt opus.

In cōtrariā partē argumētatur Ariſto. & ꝓbat dari corpus infinitum. prima ex tēpore. 2. Ex diuiſione cōtinui. 3. Ex numero, q̄ augetur in infinitum.

POſtquam ad partem negatiuam quæſtionis eſt argumentatus, ac probauit non eſſe corpus actu infinitum, regreditur pro parte affirmatiua probabiliter probare eſſe infinitum, vt eas ſoluat obiectiones, idque ex tribus probat. Primum ex tempore, quod niſi infinitum eſſet, haberet principium, & finem, quod eſſe non poteſt.

Secundo: quia ſi non eſt infinitum magnitudini, diuiſio terminabitur, & non ſemper magnitudo in magnitudines diuidetur, ſed perueniet ad indiuiſibilia, vt dixerunt aliqui philoſophi.

Tertio ex numero, qui non augebitur in infinitum, ex quibus apparet eſſe infinitum: cum ergo vtrinque ſint difficultates, conludit opus eſſe Iudice determinante.

Atque manifeſtum eſt, quod quodā modo quidem eſt, quodammodo vero non eſt. Dicitur autem ipſum eſſe aliud quidem potentia aliud vero actu. Et infinitum eſt quidem appoſitione, eſt etiā & ablatione. magnitudo autem quod ſecundum actum quidem non ſit infinita dictum eſt, diuiſione autem eſt: non enim difficile eſt tollere indiuiduas lineas.

Pro ſolutione ꝓdictorū

SOluit propoſitam difficultatem diſtinctione præpoſita. Duplex eſt infinitum: actu, & potentia. Actu, quidem, quod habet actu magnitudinem, vel multitudinem interminabilem, nec limite vllo circunſcriptam: potentia vero, quod licet actu finitum ſit ipſius potentia eſt inexhauſta, vt non ſit tantum, quin adhuc maius fieri poſſit, ſiue ſit appoſitione, ſicut numerus dicitur infinitus potentia, quia non ei tanta fiet additio, quin maior fieri poſſit; ſiue diuiſione, quomodo, continui diuiſio eſt infinita quia non fit in tot partes, quin in plures fieri poſſit.

dubiorū primum fūdamētum. Infinitum eſſe duplex actu & potentia.

Suppoſita igitur diſtinctione, reſpondet, actu infinitum non eſſe, & hoc probant rationes priores; potentia vero infinitum eſt. & hoc conuincunt rationes poſteriores, vnde quodam modo infinitum eſt, quodammodo non: potentia infinitum eſt, actu nō: loquimur autem de infinito quantitatis.

Solutio dubiorū

At quia infinitum eſſe ſecundum diuiſionem dixit, cuius oppoſitum dicebant Platonici, vt dicetur lib. 6. docentes diuiſionem finiri, & peruenire vſque ad indiuiſibilia; dicit facile eſſe hoc reijcere, & negare; id enim non eſt neceſſe, vt latius dicetur lib. allegato.

Tex. LVII.

R Elinquitur igitur potentia eſſe ipſum Infinitum. Non oportet autem quod potentia eſt accipere, quemadmodum, ſi poteſt hoc ſtatua eſſe, quod & erit hoc ſtatua, ſic & infinitum aliquod, quod erit actu, ſed quoniam multipliciter dicitur eſſe, quemadmodum dies eſt, & certamen ex eo, quia ſemper aliud, & aliud fit, ſic & infinitum. etenim in hoc eſt & potentia, & actu eſſe. Olympia enim ſunt ex eo, quia poteſt certamē fieri, & ex eo, quia fit. Aliter autem & in tempore manifeſtum eſt ipſum infinitum, & in hominibus, & in diuiſione magnitudinum. omnino enim ſic eſt Infinitum, vt ſemper aliud atque aliud accipiatur, & acceptum quidem ſemper finitum ſit, ſed ſemper alterum, atque alterum.

DEclarat qualis ſit iſta potentia infinita, dicens, quod non oportet ſic intelligere-

Qualis ſit iſta potentia

tentia infiniti in potetia.

gere eſſe infinitum in potentia, quod aliquando erit in actu perfecto, ſicut domus potentia aliquando erit actu, non ſic eſt infinitum in potentia, vt actu ſit totum infinitum: ſed dicitur in potentia, ſicut certamẽ, & olympia, & dies: hæc enim dicuntur in potentia, antequam fiant, ſed non vt actu ſint tota ſimul, ſed ſucceſſiue: vnde certamẽ eſſe, eſt quod fiat ita eſt potentia infinitũ, non vt totum actu ſit, ſed continue, & inceſſãter fiat, vnde ſemper quod ſit, & quod fiet, finitum eſt, quod reſtat faciendum eſt infinitum, & hoc modo dicitur diuiſio, & numerus eſſe in finita potentia, quod actus diuiſionis, & augmenti nunquam ceſſet.

Nota duplicẽ eſſe potentiã in rebus: alteram ad actum perfectũ alteram ad actũ imperfectum.

Vbi aduertendum duplicem eſſe potentiam. Alteram ad actum perfectum, vt potentia ignis, potentia domus. Alterã ad actũ imperfectum, qui ſemper in continuo fluxu conſiſtat. & ſic eſt potentia infinitum.

Varia genera infinitorum in potentia

Diuerſa infinita ponit. Vnum in continuo ſucceſſiuo, vt eſt tempus, motus. Alterum in diſcreto ſucceſſiuo, vt in generationibus hominum, & Aliorum. Tertium, in diuiſione permanenti totius. Dicit quod hæc oĩa conueniunt in hoc, quod ſemper quæ ſumũtur, finita ſunt, vt quotquot dies, quotquot homines ſumpſeris, finita ſunt; quotquot ſecueris partes, finitæ ſunt: tamẽ ſemper plures & plures inceſſanter ſumi poſſunt. Quod igitur reſtat, finem non habet, quod eſt, finitum eſt, ac propterea nõ eſt actu infinitum.

Differentiam horum infinitorum ponit in fine textus ſequentis: in ſucceſſiuis enim quæ ſumuntur, tranſeunt, & recedunt: in diuiſione vero permanentis partes manẽt, quamuis ſemper, quæ actu ſunt finitæ ſint.

Tex. LVIII.

Amplius ipſum eſſe multipliciter dicitur. Quare infinitum nõ oportet accipere ſicuti hoc aliquid, vt hominem aut domum, ſed vt dies dicitur, & certamen, quibus eſſe, non vt ſubſtantia quædam factum eſt, ſed in generatione ſemper, aut corruptione finitum, ſed ſemper alterum, atque alterum. at in magnitudinibus quidem, permanente accepto, hoc accidit: in hominibus autem, & tempore, corruptis ſic, vt non deficiant.

Quomodo hẽat eſſe infinitũ in potẽtia.

Cum dixiſſet, qualiter potentia infinitum eſt, modo docet, qualiter ipſum eſſe dicatur. & dicit ipſum non dici eſſe ſicut ſubſtantiæ permanẽtes, quæ totæ ſimul ſunt, ſed ſicut res ſucceſſiuę, quarum aliqua parte actu exiſtente dicimus ipſa, eſſe, vt dies eſt, motus eſt, cœna eſt: ſic infinitum eſt quia diuiſio, vel fluxus, qui nunquam finitur, ſecundum aliquid fit: vnde ipſius eſſe in continuo tranſitu conſiſtit, licet quicquid tranſit, finitum ſit, quamuis non ſemper id, quod tranſit, permaneat vt declarauimus in textu præcedenti.

Tex. LIX.

Quod autem eſt ſecundum appoſitionem idem quodammodo eſt & quod eſt ſecundum diuiſionem. nam in eo, quod finitum eſt, ſecundum appoſitionem fit e diuerſo. quatenus enim diuiſum videtur in infinitum, eatenus oppoſitum videbitur ad determinatum.

Quomodo ſe habeat infinitũ in potentia quo ad diuiſionem, & quo ad diminutionem.

Cum ſuperius duplex infinitum ſtatueri, vnum ſecundum diuiſionem, quod ad paruitatem, & diminutionem fit, alterum ſecundum appoſitionem, quod ad magnitudinem. & ſecundum additionem fit, vtrumq; autem in potentia, vt dictum eſt: nunc quomodo vtrumq; ſe habeat, oſtẽdit, ac dicit idẽ eſſe quodãmodo vtrũque.

Pro cuius declaratione aduertendum eſt, ꝙ in vnico ſubiecto actu finito reperitur ſimul vtrunque infinitum, ſed nõ modo eodẽ, v. g. Sumatur continuum pedalis quãtitatis, & diuidatur in duas medietates ita vt altera medietas ſemper in alias duas, & illa in alias: & ſic conſequenter diuidatur, atque medietates, quæ nõ diuiduntur iterum, ſemper apponantur primæ medietati totius, quæ in diuiſa manſit.

Tunc in hoc erunt duo Alterum eſt, qđ quanto diuiſio vnius primæ medietatis ꝓcedit in minores partes, tanto altera medietas indiuiſa fit maior, quia ei adduntur nouę medietates, quãuis minores, & minores. Alterũ eſt, ꝙ ſicut diuiſio illius medietatis in infinitũ procedit, quia nõ peruenietur ad aliquã medietatem, quæ non poſſit iterũ in alias duas diuidi: ita alterius medietatis in infinitum quantitas augebitur, quia ſemper ei fiet additio, Cum igitur vna creſcat

in in-

In infinitum, altera diminuatur, ſit vt ſint duo infinita, vnum appoſitione, illius nempe partis, quæ augetur; alterum diuiſione, illius, quæ minuitur; cumque hæc duo ſint circa vnum continuum, merito dicuntur idem. Sed cum non ſit modo eodem, nam alterum eſt diuiſione, alterum appoſitione, non dicuntur abſolutè idem, ſed quodammodo.

Hoc igitur eſt quod hic docet Ariſtot. nempe, quod infinitum appoſitione fiat, ſimul cum infinito diuiſione, licet non ſecundum eundem modum, ac dicit vtrumque infinitum eſſe idem quodammodo. Et declarat, quare idem, quia circa eandem quãtitatem finitam actu fiat vtrumque. Declarat, quare quodammodo idem, quia videlicet infinitum ſecundum appoſitionem fit e diuerſo. Quid autem per e diuerſo intelligat, ipſe explicat, quia quantum infinitum, tantum apponitur alteri determinatæ parti, quaſi dicat: Vnum infinitum eſt per diuiſionem vnius partis oppoſitæ: alterum per appoſitionem eorum, quæ ab oppoſita parte remouentur, & alteri determinatæ, & finitæ apponuntur.

In magnitudine enim finita, ſi, accipiens quis determinatam aſſumat eadem ratione, non eandem aliquam totius magnitudinem ratione accipiens, non pertranſibit finitum. ſin vero ſic augeat rationem, vt ſemper aliquam eandem accipiat magnitudinem, pertranſibit, propterea quod omne finitũ abſumitur quouis finito.

Quõ debeat fieri diuiſio continui, vt procedatur in infinitum.

EXplicat, quomodo ſit iſta diuiſio faciẽda in aliquo finito, vt in infinitum procedat, & numquam terminetur.

Aduerte autem, quod dupliciter poteſt fieri diuiſio alicuius totius finiti. Vno ſecando, & ſeparando partes æquales primis ſeparatis in quantitate, vt ſi ab vno ligno ſepares vnam pedalitatem, & a reſiduo alteram pedalitatem, & a reſiduo alteram, & ſic conſequenter, & talis diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, & non ſecundum proportionem æqualem, quia pedalitas ſecunda quæ aufertur a reſiduo, non eſt in eadem proportione ad ſuum totum, ſicut pedalitas prima ad ſuum, licet pedalitates ſint æquales, ſimpliciter nec tertia, nec aliæ ſunt in eadem proportione.

Not. partes poſſe eſſe æquales, vel ſecundũ quantitatẽ, vel proportionem.

Verbi gratia, ſit lignum duodecim pedalitates habẽs, auferatur vna, & a reſiduo, quod vndecim habet, auferatur alia, & a reſiduo, quod decem habet, alia, & ſic conſequenter, conſtat has pedalitates ablatas eſſe æquales, ſed proportiones, ſecundum quas ſe habent ad ſua tota, non ſunt æquales, nam duodecim ad vnum aliam habent proportionem, quam vndecim ad vnum, & quam decem ad vnum, ob id iſta diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, ſed non ſecundum rationẽ, & proportionẽ.

Altero modo poteſt fieri diuiſio ſecundum eandem proportionem, ſed non ſecundum eandem magnitudinem, vt ſi partes non æquales, ſed in æquali proportione ſe habentes ad reſidua, ſecueris.

Verbi gratia, ab aliquo toto deme vnam medietatem, & ab iſta medietate iterum ſuam medietatem, & ab hac iterum aliam, & conſequenter a reſiduis medietatibus medietates ſeca, tunc diuiſio erit ſecundũ eandem proportionem: quia id, quod ſecatur ab eo, à quo ſecatur, ſe habet in dupla proportione, cum ſit ſua medietas: tamen medietates non ſunt æquales, ſed minores, & minores, ſicut, & tota: ob id, talis diuiſio dicitur ſecundum proportionem, ſed non ſecundum magnitudinem æqualem.

Iam ergo, ſi priori modo diuidas quodcunque finitum, nempe ſumendo ſempe magnitudines æquales, non procedet ſemr per diuiſio, quantumcunq; minimæ ſint particulæ, finietur enim. quod ſi poſteriori modo diuiſio ſit, in infinitum diuiſio procedet.

Et hoc eſt, quod dicit Ariſtot. nempe ſi quis accipiat in aliqua continui finiti diuiſione determinatam, & finitam particulam in eadem proportione, non abſoluet finitum diuidere, quod ſi econtra in diuiſione acceperit eandem proportionem abſoluet.

Nota vero diſcrimẽ inter ſumere magnitudinem in eadem proportione, & inter ſumere magnitudinem eandem in proportione. hoc enim faciens abſoluitur finitum quia omne finitum per ablationem æqualis finiti conſumetur: illud vero ſi fiat, non ceſſabit diuiſio. *Nota. 1.*

Nota deinde illud verbũ (Augeat) quod annotauit bene Philop. cum enim æquales ſumimus magnitudines à reſiduis, augentur & fiunt maiores proportiones verbi gratia. Si a ligno duodecim pedum auferas vnum, & iterum a reſiduo auferas alium, & a reſiduo alium, ſemper creſcunt *Nota. 2.*

proportiones. nam prima erat duodecupla ſecunda vndeculpa, tertia decupla. Maiores autem ſunt proportiones multiplices, quanto a minori numero denominantur, vt omnium maxima dupla eſt, & poſt hanc tripla: quia maior eſt medietas, quam tertia, & tertia, quam quarta, & minores ſecundum numerum maioribus.

Aliter igitur non eſt, ſed ſic eſt infinitum. potentia enim, & in diuiſione. Et actu et iam eſt, ſicuti diem eſſe dicimus, & certamen. Et potentia ſic eſt, vt materia, & non per ſe ſicut finitũ.

Infinitũ in potentia aliquo modo eſſe in actu.

EXplicat ex ſuperioribus concludendo infinitum non aliter eſſe, quam modo, qui dictus eſt, puta in potentia, & aliquo modo in actu, & in diuiſione: exẽpliſq; duobus explicat vtrumque. Dicitur in actu, vt dies in actu dicitur, non quod tota dies ſimul ſit, ſed quod in fluxu eſt, & partem habet actu. ita infinitum, non enim totum ſimul eſt, nec erit, ſed ſecundum continuam diuiſionem actu dicitur. Vlterius dicitur in potentia, ſicut materia prima, cuius potentia partem habet actus; quia cum forma eſt, nunquam tamen perfecte ad actum completum reducetur, vt omnes ſimul habet formas ſed in continua eſt illarum generatione, ita infinitum.

Tex. LX.

ET ſecundum appoſitionem igitur ſic infinitum potentia eſt, quod idem dicimus quodammodo eſſe, cum eo, quod eſt ſecundum diuiſionem, ſemper enim aliquid ipſius extra eſt accipere, non tamen excedit omnem determinatam magnitudinem; vt in diuiſione excedit omnem determinatam & erit minor. Vt autem omnẽ excedat ſecũdũ appoſitionẽ, neque potentia poſſibile eſt eſſe, ſiquidem non ſit ſecundũ accidens actu infinitum, vt dicunt qui de natura diſſerunt id corpus, quod extra mundum eſt, cuius ſubſtantia aer eſt aut aliud quid tale, infinitum. Sed ſi non poſſibile eſt eſſe infinitum actu corpus ſenſibile, ſic manifeſtũ eſt quod nec potentia vtique erit ſecundum appoſitionem, niſi (vt dictum eſt) contrario diuiſioni modo.

Infinitũ ſecundũ appoſitionẽ eẽ in potentia & nõ actu ſicut ẽt ſecundũ diuiſionem.

OStendit Ariſtot. qualiter ſit infinitũ ſecundum appoſitionem in potentia. poteſt enim aliquis exiſtimare, dici in potentia ſecundum appoſitionem infinitum, quia abſolute poteſt excedere quamcunque magnitudinem datam, vt non detur tanta, quin maior fieri poſſit. hoc autem non ita eſt; nam dabitur tanta quantitas, vt maior eſſe non poſſit, puta quantitas totius orbis finita, non enim eſt infinitum actu extra cœlum, vt illi Philoſophi dicebant.

Cum ergo audis eſſe infinitum potentia ſecundum appoſitionem, intellige non eſſe ſeparatum ab infinito ſecundum diuiſionem, nec alio modo creſcit ſecundum appoſitionem, quam per additionem partium quæ fiunt ſecundum diuiſionem modo prædicto, talibus autem partibus creſcit infinitum ſecundum appoſitionem, non tamen intantum creſcit, vt omnem finitam ſuperet magnitudinem, cum non poſſit æquare illud continuum in quo eſt. ſi enim additio fieret ſecundum partes æquales ſemper, ſuperaret omnem magnitudinẽ: ſed id non ſit, quia diuiſio non ſit, ſecundum partes æquales in infinitum, nec aliter creſcit infinitum ſecundum appoſitionem, niſi per talem diuiſionem.

Quõ differat infinitũ ſecũdũ diuiſionẽ, & appoſitionem.

Vnde in hoc differt infinitum ſecundum diuiſionem, ab infinito ſecundum appoſitionem. In illo enim non datur pars, nec quantitas ita minima, quin minor eſſe poſſit. tamen in infinito ſecundum appoſitionem datur quantitas ita magna abſolute, quam non poſſit æquare ipſum infinitum ſecundum appoſitionem, nec maior eſſe poſſit.

Hæc omnia eo tendunt, vt intelligas ſicut infinitum ſecundum diuiſionem non ſit ſecundum partes æquales, (ſic enim eſſet actu infinitum.) ita nec infinitum ſecũdum appoſitionem, ſed vtrumque ſit ſecundum partes inæquales in eadem proportione ſumptas, vt dictum eſt in textu præcedenti. Conſideratione autem digna eſt expoſitio horum textuum.

Tex. LXI.

QVoniam & Plato ob hoc duo infinita fecit, quod & in actione videtur excedere, atque in in-

in infinitum abire etiam in diuiſione. quum tamen fecerit duo non vtitur, neque enim in numeris ſecundum diuiſionem infinitum exiſtit (vnitas enim minimum eſt) neque in auctione, vſque enim ad denarium, facit numerum.

Confirmat hoc duplex genus infiniti ex Platone, & illum reprehendit.

HOc duplex infinitum confirmat ex Platone, qui iſta etiam intellexit, per magnum enim infinitum ſecundum poſitionem, per paruum ſecundum infinitum denotauit.

Sed reprehendit Platonem, qui cum duplex poſuiſſet infinitum, nullo vtitur, quia numerum, quem dixit eſſe rerum ſubſtantiam, finitum poſuit: ſecundum paruum, quia vſque ad vnum decreſcit: & ſecundũ magnum, quia vſque ad denarium creſcit ultimum enim numerum dicebat denarium, reliquos vero numeros compoſitos ex denario, & præcedentibus dicebat: ob id non ſibi conſtat. Si enim principium infinitum eſt, & numerus principium eſt ſecundũ ipſum, debuit eſſe infinitus, quod tamen ipſe negabat.

Caput Septimum.

Tex. LXII.

ACcidit autem contra eſſe infinitum, quam vt dicunt. Non enim cuius eſt nihil extra, ſed cuius ſemper aliquid extra eſt, hoc infinitũ eſt. Signũ autẽ eſt. nam annulos infinitos dicũt, non habentes palam, quoniam ſemper aliquid extra eſt accipere, ſecũdũ ſimilitudinẽ quidẽ quandã dicentes, non tamẽ proprie. oportet enim, & hoc eſſe, & nunquã idem accipi. in circulo autem non fit ſic, ſed ſemper quod eſt cõſequenter ſolum alterum.

Reprehẽdit Ariſ. definitionẽ quam veteres aſſignabant infinito.

DEfinitionem, quam Antiqui de infinito dabant reprehendit. Dicebant antiqui infinitum eſſe, cuius nihil eſt extra, quia ſi omnia comprehenderet, nihil ipſius eſſet extra ipſum. Ariſto. vero non ſic ſed aliter eſſe definiendum docet, puta: Infinitum eſt, cuius aliquid ſemper extra eſt. Id eſt, eſt id, cuius quibuſcunque partibus ſumptis aliqua alia ſemper accipi poſſit. Et probat, quod ſic ſit definiendum, etiam ex his, quæ ipſimet dicunt. Nam annulum dicunt eſſe infinitum: quia ſumptis quibuſque partibus propter vniformem, & circularem eius figuram, adhuc ipſius partes ſumi poſſunt: non enim in eo, ſecundũ ſe terminus eſt vllus propter figuram.

Nota definitio infiniti in potentia.

eſt ĩ quo ſemper ẽ ſumere aliquid extra.

Vide igitur, quomodo ipſi infinitum dicunt, cuius aliquam partem ſemper eſt accipere.

Declara tamen, quod antiqui non dicebant annulum proprie eſſe infinitum, ſed ratione figuræ, vt enim eſſet proprie infinitum, non debent eædem partes multoties ſumi, quod in annulo fit. Non inuenientes enim terminum eundem ſæpe diuidimus. & ipſius eaſdem partes ſępe ſignamus. In infinito autem diuerſas oportet ſumere ſemper partes: ac ob id additur illa particula extra.

Nota.

Notandum circa literam, quod vocat annulos non habentes palam, illos, qui ſunt vniformes, nec habent illam partem diſtinctam, cui ſolet apponi gẽma: hi enim annuli, videntur actu principium habere, at cum vniformes ſunt, actu finem, & principium non habent ob vniformitatem figuræ.

Tex. LXIII.

INfinitum igitur id eſt, cuius, ſecũdum quantitatem accipientibus, ſẽper aliquid accipere extra eſt. Cuius autem nihil eſt extra, id eſt perfectum & totum. ſic enim definimus Totum, cuius nihil abeſt, vt hominem totum, aut arculam. vt autem definimus ſingulare, ſic & quod proprie eſt, vt totum, cuius nihil eſt extra cuius autem abſenta eſt extra, nõ omne eſt, quicquid abeſt.

Confirmatur illa definitio etiam ex Antiquis.

COncludit etiam ex antiquorum dicto Infinitum eſſe, cuius ſecundum quãtitatem accipientibus ſemper aliquid accipere eſt extra. Id eſt cuius partibus quantitatiuis quibuſcunque ſumptis adhuc diuidentes & accipientes poſſunt præter illas accipere alias: cum ergo ita definiendum eſſe probaſſet, probat non eſſe definiendum, vt illi definiebant, & efficit rationem hanc.

Nota totum, & infinitũ eſſe valde diuerſa.

Illa definitio eſt totius, ſed totum, & Infinitum ſunt valde diuerſa nec ſimul ſtant; ergo non poteſt eſſe definitio infiniti. Maiorem oſtendit in hoc textu, dicens totum non eſſe aliud, vt dictum eſt.5. Meth.c.26. quam cuius nulla pars abeſt. Quod

inductione patet: totus enim homo dicitur cum nulla pars hominis deeſt, tota ciſtella, cuiꝰ nullas pars ciſtellę deeſt, & ſic quod libet ſingulare totum definitur, ergo in communi etiam definietur totum, cuius nulla pars abeſt, nec extra ipſum eſt: nam cum aliqua pars abeſt, & extra eſt, totum non dicitur, id ergo eſt totum, cuius nihil eſt extra.

Tex. LXIIII.

Totum autem, vt perfectum, aut idē penitus, aut proxima naturâ ſunt. Perfectum autem nihil, non habens finem. finis autem terminus.

Idē eſſe totū q̄ perfectū

Minorem probat: totum, & perfectū, aut idem omnino ſunt, aut proxima in natura: ſed infinitū nullo modo eſt perfectum, ergo nec totum. Et minorem probat: quia perfectum eſt, quod finem habet & terminum, hoc autem repugnat infinito, non ergo eſt perfectum.

1. Nota. Et notandum eſt, quod maiorem efficaciam habet hoc Græce: nam perfectum Græce à fine denominatur: dicitur enim τέλος a τελέω quod eſt finio, & Latine fere idem etiam eſt. nam perficere, eſt vſque ad finem facere.

2. Nota. Totum, & perfectū ſunt idem re differūt tamē ratione. Notant præterea Simplic. & Philop. & Alber. quod totum, & perfectum re idem ſunt, ratione differunt, nam totum dicitur reſpectu partium, quarum nulla de eſt perfectum vero ratione finis, quem res eſt conſecuta.

3. Nota totū, & oē quo differāt. Et vlterius notant Simplic. & Philop. quod totum dicit partes cum quadam cōiunctione, & copulatione: at omne, dicit ſolum ipſas partes nulla deficiente.

Qua propter melius exiſtimandū eſt Parmenidem Meliſſo dixiſſe. hic enim infinitum totum dicit, ille autem totum terminatum eſſe, ex æquo à medio diſtans. non enim vt linum lino eſt continuare vniuerſo, ac toti infinitum.

Reprehēſio Meliſſi, qui dicebat eſſe totum infinitū. Ex dicta doctrina commendat Parmenidem, qui melius dixit quam Meliſſus. Ille enim vniuerſum dixit totum eſſe, & finitum, cuius partes æqualiter diſtabāt à centro. At Meliſſus dixit eſſe totum infinitum. Errauit autem in hoc, quod copulauit ea, quæ nequaquam poſſunt eſſe ſimul, puta, eſſe totum, & eſſe infinitum, hæc enim non cohærent, nec connectuntur, ſicut linum lino: ſunt enim illa oppoſita valde.

Scias autem illud eſſe prouerbium, vt notat Philop. quo denotamus dicta alicuius eſſe contraria vel implicantia, cum enim implicant, & inter ſe repugnant, non vt linum lino cohærere dicimus: *Prouerbiū græcum linum lino annectere.*

Tex LXV.

Quoniam hinc quidem hanc de infinito dignitatem accipiunt, omnia, ſcilicet continere, & totum ipſum in ſeipſo habere, propterea quod habet quandam ſimilitudinem cum toto. eſt enim Infinitum perfectionis magnitudinis materia, & potentia totum. actu vero non. Diuiſibile autem eſt, & ad diuiſionem, & ad oppoſitam appoſitionem. Totum autem, & finitum, non ſecundum ſe, ſed ſecundum aliud: & non continet, ſed continetur, quatenus infinitem eſt. quocirca & ignotum eſt quatenus eſt infinitum. formam enim non habet materia.

Cauſam oſtēdit propter quam antiqui ita definierint infinitum. Hæc autem eſt: quia putarunt infinitum eſſe totum quoddam, ac cū totum contineat hinc etiā dixerunt infinitum continere & gubernare vt ſupra etiam dictum eſt. Quod ſi quæras, quare hi exiſtimarunt infinitum eſſe totū? dicit: quia ſimilitudinem habet cum ipſo toto. hæc vero ſimilitudo conſiſtit in hoc; quia ſicut totum ſuas partes comprehendit ita infinitum ſuas. *Qua ratione inducti veteres ita definierint infinitū eiusque reprobatio.*

Hoc autem Ariſtot. reijcit, docetq; infinitum non eſſe totum actu, ſed materiam perfectionis, & magnitudinis, id eſt, formæ, & totius, ac eſt totum in potentia, quod patet ex diuiſibilitate. Nam totū aliquod cum diuiditur, non ratione formæ, ſed ratione materiæ diuiſionem habet, cū videamus formam eiuſdem rationis manere in omnibus partibus: infinitum ergo, quod diuiſionem continet, materiæ potius locum habet. *Infinitū hoc potiꝰ ſe habere vt materiā quā vt totū.*

Præterea ſecundo, quia totum finitum

eſt

eſt, & completum, at infinitum non completur ſecundum ſe, ſed ſecundum aliud, puta ſecundum formam, vt apparet in partibus, quæ in vno toto ſecundum formam aliquam colligantur: potius ergo eſt materia. & hinc eſt, quod ſecundum ſe ignotum eſt, ſicut materia ſine forma.

Et nota, in omnibus his hoc docemur, quod materia quantumcunq; habeat partes ſecundum ſe, non tamen ideo dicitur totum, ſed habet rationem partis, quia cum forma vnum conſtruit totum.

Tex. LXVI.

Qvare manifeſtum eſt quod magis in partis ratione infinitum ſit, quam in totius. pars enim materia totius eſt, ſicut æs æneæ ſtatuæ. quoniam, ſi continet in ſenſibilibus, & in intelligibilibus ipſum magnum, & paruum, oportebat continere intelligibilia. inconueniens autem, & impoſſibile eſt ignotũ, & indeterminatum continere, & determinare.

Hoc infinitũ potius habere rationem partis quã totius.

COncludit (vt dicebã, infinitum magis habere rationem partis quam totius, cum locum habeat materiæ, materia autẽ ſit pars.

Alia rõ quod ĩfinitum non ſit totum, nec cõtineat.

Et iterum probat, quod infinitum non contineat, nec ſit totum, præſertim ſecundum opinionem Platonis. Hic enim infinitum ponebat etiam in ideis intelligibilibus: ſi ergo infinitum continet, ſequitur, quod in ideis etiam contineret: hoc autem abſurdum eſt, quod indeterminatum, & ignotum, quale eſt infinitum, dicatur continere intelligibilia, & determinare, cum tamen ab ipſis potius determinetur, quę cauſæ ſunt formales.

Tex LXVII.

SEcundum rationem autem accidit vt & quod eſt ſecundum appoſitionem, non eſſe videatur infinitum ſic, vt omnem excedat magnitudinem: in diuiſione autem, eſſe. continetur enim ſicut materia intus, & infinitum, continet autem forma.

Quod ſit diſcrimen in adie-

QVedã theoremata notãda de infinito ponit, atque primũ eſt illud, quod ſupra dixit, tex. 60. Infinitum diuiſione ſic procedere, vt quæcunq; parua quantitas ſuperetur, puta, cum diuidimus non perueniemus ad quantitatem ita paruam, quin minor eſſe poſſit: at cum eſt infinitum in appoſitione, non tranſgredimur quamcunque magnitudinem abſolute, ſed ſolum tranſgredimur illam magnitudinem quæ fit ex diuiſarum partium additione, non tamen ex tali additione poterit creſcere quantitas ita, vt excedat etiam cœlum.

ctione & diuiſione cõtinui iſ finita.

Obiectio

Poſſes tu dicere, quare diuidendo ſuperamus abſolute omnem minimam quantitatem aſſignatam dando minorem: at in apponendo non ſuperamus omnem magnitudinem: quia ſaltem non ſuperabimus magnitudinem illius totius, quod diuidimus, & in quo apponimus.

Solutio.

Reſpondet Ariſtot. quia materia continetur, & eſt intra rem, infinitumque materia eſt, forma continet. ac ſi dicat, quod cum diuidimus procedimus ad materiam quę indeterminata eſt, & infinita, cum autem apponimus, procedimus ad formam quæ continet, & determinat.

Not. ex D.Tho. quõ ſe habeat totũ, & partes, et infinitum, ſecũdum appoſitionẽ, & diuiſionem.

Nota S. Thom. circa explicationem, quod totum habet rationem formæ reſpectu partium, partes vero rationem materiæ, & merito: nam forma determinata eſt, materia vero indeterminata, & indifferens: ita totum determinatum: ſingula enim per ſe vnum totum ſunt tamen partes multis modis ſumi poſſunt, puta, maiores, minores, & hoc multis modis. Hoc vero intereſt inter infinitum ſecundum appoſitionem, & ſecundum diuiſionem: in infinito enim ſecundum appoſitionem à partibus ad totum procedimus, in infinito vero ſecundum diuiſionem à toto ad partes deſcendimus: ob id in hoc a formam ad materiam, in illo à materia ad formã peruenimus.

Hinc fit, quod cum forma, & totum determinatum ſit, quantuncunque partes diuiſas in infinitum apponamus, non excedemus illud totum, cuius partes fuimus: at cum à toto ad partes procedimus, & partes indeterminatæ ſiunt propter multiformem ipſarum diuiſibilitatẽ, cum ad ipſas peruenimus diuidendo in infinitũ non datur vllus terminus, nec vlla quantitas ita minima, qua non poſſet eſſe minor.

Ra-

Tex. LXVIII.

RAtionabiliter autem & hoc in Numero quidem eſſe verſus minimum terminum, verſus autem plura ſemper omnẽ excedere multitudinẽ in magnitudinibus vero econtrario. verſus enim minus, omnem excedere magnitudinem, ſed verſus maius, non eſſe magnitudinem infinitam. cauſa autem eſt, quoniam vnum eſt indiuiſibile, quodcunque vnũ ſit vt homo, vnus homo, & non multi. numerus autem eſt vna, plura, & quanta quædam. quare neceſſe eſt ſtare ad indiuiſibile. duo nanque, & tria denominatiua ſunt nomina, ſimiliter autem & aliorum numerorum vnuſquiſque. verſus autẽ plus ſemper eſt intelligere: infinitæ enim ſunt bipartiones magnitudinis, quare potentia quidem eſt, actu autem non eſt: ſed ſemper excedit acceptum omnem determinatam multitudinem.

Q̃uo infinitũ accipiatur in numero & magnitudine. & q̃uo differunt inter ſe.

ALterum conſtituit Theorema, puta. Infinitum eſſe in numero, & in magnitudine, differenter tamen. Numerus enim ſurſum creſcit in infinitum, non enim datur tantus numerus, quin maior poſſit dari. At deorſum finem habet, nam ad vnitatem peruenit, & vltra non procedit. At magnitudo non ſic. datur enim maxima quantitas actu, cum non ſit infinitum in actu: at non eſt dare minimam magnitudinem, vnde minimus numerus datur, ſed non maximus potentia: at datur maxima quantitas, & magnitudo potentia, ſed non minima.

Cur diuiſio numeri terminetur, dat cauſam: quia numerus ex indiniſilibus vnitatibus componitnr, ad quas numerus perueniens iam non amplius diuidi poteſt: at magnitudo cum non ſit compoſita ex indiuiſibilibus, ſed ex diuiſibilibus, ipſius nunquam ceſſat diuiſio.

Cur numer⁹ augeatur ĩ infinitũ

At cum numerus creſcat ex diuiſione, & partitione continui, qui in infitum procedit, hinc eſt quod numerus augeatur in infinitum, quamuis non ſit actu infinitus, ſed potentia ſuperans quamcunq; datam, & determinatam multitudinem.

Quod numerus cõponitur ex indiuiſibilibus.

Quod autemmodo numerus ex indiuiſibilibus componatur, oſtendit: quia numerus eſt ex vnis, & numerus non aliud eſt, quam plura vna, & ita numeri ab vnis denominantur, ternarius enim qui tria vna eſt, quaternarius, qui quatuor, & ſic conſequẽter: at vnũ indiuiſibile eſt, vt vnus homo, qui in plures homines diuidi non poteſt: & vnus leo, & reliqua: ſi ergo numerus ex vnis eſt, ex indiuiſibilibus eſt, nam vnum indiuiſibile eſt.

At non ſeparabilis eſt numerus hic bipartitionis, neque manet infinitas, ſed ſit, ſicut & tempus, & numerus temporis.

Numerũ non eſſe aliquid ſeparatũ a rebus numeratis, nec actu infinitum.

CVm numerum ex diuiſione continui creſcere dixiſſet, ne quis putaret numerum eſſe quid ſeparatum ab ipſis continui partibus, vt putabant Platonici ponẽtes numeros ſeparatos, huic obuians dicit numerũ nõ eſſe ſeparatũ ſi ab ipſis cõtinui ſenſibilibus partibus: non enim aliud eſt numerus, quam plura vna, & plures continui partes. Nec etiam eſt intelligendum, quod numerus actu infinitus vnquam ſit: non enim eſt eius infinitas, niſi potentia, ſicut motus, & tempus, & numerus temporis partium, quæ dicuntur eſſe, non tamen tota ſimul: ita eſt numeri infinitas.

Explicatio Philop. & Auerrois

Philop. vult Ariſto. velle hic comparare numerum tempori, vt enim tempus dũ ſit maius, & maius, non habet partes permanentes, ſed quædam recedunt, quædam de nouo adueniunt: Ita numerus dum creſcit, non permanet: nam cum ſit quaternarius non manet ternarius, nec cum ſit alius numerus, manet alius, & idem videtur Auer. dicere.

Explicatio verior D. Thomæ.

Sed S. Thom. hoc non placet, & merito, quia ſi formaliter loquantur de numero, etiam hoc ſit infinito ſecundum appoſitionem. nam cum additur aliqua magnitudo alteri, iam altera non manet formaliter, cum induat rationem alterius totius, & alterius menſuræ. Vt ſi primus erat pedalis, poſtea additione mutatur. Quod ſi materialiter loquantur de numero, re vera etiam manet numerus præcedens, puta ipſius vnitates, ſicut in infinito ſecundnm appoſitionem: at temporis & numeri partium temporis, nec formaliter, nec materialiter partes manẽtn: quia tempus nullo modo permanet, nec ipſius partes, ſimiliter, nec motus.

Tex.

Tex. LXIX.

IN magnitudinibus autem contrariũ eſt.etenim diuiditur in infinita cõtinuum. verſus autem maius non eſt infinitum.quantum enim contingit potẽtia eſſe, & actu contingit tantum eſſe Quare,cum infinita nulla ſit magnitudo ſenſibilis, non contingit exceſſum eſſe omnis determinatæ magnitudinis. eſſet enim aliquid cælo maius.

In magnitudinibus cõtrario modo ſe hẽre augmentum & decrementum quam in numeris in infinitum.

CVm dixiſſet numerum ſurſum in infinitum tendere, deorſum vero ſtare in diuiſibili,modo non ſic in magnitudinibus fieri docet, imo oppoſitũ: verſus enim maius datur vltimum eo,quod ſit maxima quantitas, quæ poſſit eſſe naturaliter, vt quantitas, & magnitudo orbis: vnde magnitudo tanta actu eſt,quanta potentia eſſe poteſt. At verſus minus non eſt terminus ſed diuiſio in infinitum procedit. Si autem magnitudo non eſſet determinata,tunc eſſet corpus actu in infinitum, quod nullo modo eſſe poteſt.

Obiectio.

Dices,quomodo magnitudo determinata eſt,cum ſit infinitum in additione, quod ſit ſecundum magnitudinem? Si enim in infinitum additio eſſe poteſt, erit etiam magnitudo tendens in infinitum.

Solutio.

Hoc dubium facile eſt intelligenti quæ dicta ſunt ſuperius.Additio nim duplex eſt. Altera quæ fit ſecundum partes proportionales, per quas etiam in infinitum fit diuiſio, v.g. Diuides lignum in duas medietates, iterum aliam in duas, & ſic ſemper producendo per eandem proportionem: tunc ſi partes vnius diuiſæ medietatis apponas alteri, creſcet in infinitum. Et quia nunquam ceſſabit diuiſio alterius, nec ceſſabit augmentum prioris: tamen ipſius magnitudo quantuncunque creſcat,non ſuperabit quantitatem totius ligni:quia nunquam finietur diuiſio,& ita nunquam habebit partes totius ligni. Hoc igitur modo dicimus eſſe infinitum per appoſitionem:& ſic magnitudindm creſecere in infinitum.

Nota duplex genus additionis. Primũ.

Secundũ

Altera additio eſt,quæ fit ſecundum partes æquales, & ſi iſta fieret in infinitum, re vera magnitudo perueniret, vt ſuperaret cælos,& quodcunque corpus: ſed talis additio non poteſt eſſe in infitum,nec ſic magnitudo poteſt ſecundum appoſitionem in infinitum creſcere.

Et hoc eſt quod hic dicitur, quod abſolute loquendo datur maxima maguitudo, quæ poſſit eſſe, & quamuis in infinitum in appoſitione ſit ſecundum ipſam magnitudinem, non tamen ob id perueniet, vt quamcunque magnitudinem datam ſuperet.

Tex. LXX.

INfinitum autem non eſt idem in motu,& magnitudine,& tempore tanquam & vna quædam natura. ſed poſterius dicitur ſecũdum prius.vt motus quidem,quia prius eſt magnitudo, in qua mouetur, aut alteratur,aut augmẽtatur tempus autem propter motũ Nunc igitur vtimur his,poſterius autem tentabimus dicere & quid eſt vnũ quodque.& propter quid omnis magnitudo ſit in magnitudines diuiſibilis.

CVm de infinito in motu, tempore, & magnitudine locutus ſit, poſſet quis arbitrari infinitum eſſe genus quoddam ad illa tria.Hoc autem non ita eſt, imo analogum quoddam.Infinitum enim prius magnitudini. & per magnitudinem motui, & per motum tempori ineſt. At quia hoc explicare non eſt præſentis loci, ſed ad librum quartum pertinet,ſe illuc remittit,& nos etiam id ibi tractabimus.

Infinitũ nõ eſt genus ad motũm. tẽpus, & magnitudinem.

Vlterius dixerat, numerum terminari deorſum: quia peruenit vſque ad indiuiſibilia:at non magnitudinem,hæc enim ſẽper in magnitudines iterum diuiſibiles diuiditur: poſſet quis huius petere rationem, quare nempe magnitudo in magnitudinẽ ſemper diuidatur.At quia hoc in lib.6. demonſtraturus eſt late,hoc etiam in præſenti ſupponit, & probationem prætermittit, & nos etiam ſuis in locis iſta examinabimus.

Dubiũ Ariſt.

Tex. LXXI.

NOn remouet autem ratio Mathematicos à contemplatione, auferẽs ſic eſſe infinitum,vt actu ſit verſus augmentum,vt in trãſibile.neque enim nũc indigẽt infinito neque vtuntur,ſed ſolum

ſolum eſſe, quantamcunque velint, ſitam, maximæ autem magnitudini ſecundum eandem eſt ſecari rationem, quantancunque magnitudinem alteram. quare ad demonſtrandum quidẽ illo modo nihil differet, eſſe autem in exiſtentibus erit magnitudinibus.

Obiectio ex Geometria, quod illa vtaĩ lineis infinitis & ita ſit actu infinitum

TErtium theorema ponit, dubio ſatiſfaciens. Cum enim actu infinitum non ſit videtur theoremata aliqua Geometrica deſtrui.

Dicũt Geometræ datam lineam rectam in infinitum protendere, quod eſſe nõ poſſet, niſi actu ſit infinitum, aut excedatur quæcunque magnitudo ſenſibilis.

Solutio Ariſt.

Nota quomodo geometra egeat & vtatur infinito.

Huic reſpondet Ariſtot. dicens. Ratio, qua negatur eſſe aliquod actu infinitum, non deſtruit vllum theorema geometricũ: & huius reddit rationem. Nam geometra non indiget infinito, nec vtitur actu infinito in vlla demonſtratione. quod ſi vtitur linea infinita: id non eſt, quia ſumat actu infinitum in demonſtratione, ſed vt habeat quamcunque finitam lineam.

Ac ſi dicat. Mathematicus finitis vtitur lineis ſemper: at cum lineas ſumit, nequis ipſum limitaret dicendo non poſſe lineas maiores, aut minores eſſe, ſumit lineas continue produci poſſe: vnde illud infinitum, & continuum non extenditur niſi ad lineas, quibus vtitur, quæ omnes finitæ ſunt.

Quod vero non indigeat lineis infinitis geometra, probat. Quia lineæ minimæ æqua proportione diuidi poſſunt, ſicut maximæ, quod demonſtrat Eucli. lib. 6. theo. 10. ob id, quæ in maximis probat, etiam in minimis poteſt oſtẽdere: non ergo lineis infinitis indiget, vnde dicit nihil differre ad demonſtrationem mathematicã, quod ſit in lineis minimis aut maximis, imo etiã aliquando fictis, & extenſis vltra id, quod naturaliter poſſunt eſſe, vt cum lineam extra cælum imaginatur: tamen eſſe & id verum, quod mathematicus probat, ſolum reperitur in quantitatibus exiſtentibus, & veris, quæ finitæ ſunt: id eſt, quamuis lineas aliquando maiores fingat, quia æque poterat probare per lineas veras ob id verum probatur & id quod eſt.

Tex. LXXII.

QVoniam autem cauſæ diuiſæ sũt quadrifariam, manifeſtum eſt, quod vt materia, infinitum cauſa eſt: & quod eſſe quidem ipſius priuatio eſt per ſe autem ſubiectum continuum ipſum, & ſenſibile eſt. Videntur autem & omnes alij tanquam materia, vtentes infinito. quocirca & inconueniens eſt, continens facere ipſum, & non contentum.

Infinitũ hẽt rõnẽ materiæ et materia priuata forma.

QVartum theorema eſt. Cum quatuor ſint genera cauſarum vt dictũ eſt, infinitum rationem habet materiæ, non alterius cauſæ, & non materiæ vt cum forma eſt, ſed cum priuatione. Vnde infinitum dicit duo: vnum formale, & id priuatio eſt, puta (negatio actus pefecti & conſummati mixti cum potentia,) eſt enim actus imperfectus in ſucceſſione continua conſiſtens: materiale vero eſt quantum ſenſibile, hoc enim eſt quod diuiditur, & in quo talis eſt infinitas: vnde infinitum rationem habet materiæ.

Nota infinitũ dicere duo vnũ materiale, alterũ formale.

Et hoc etiam antiqui poſuerunt dicentes: & vtentes infinito, vt materia, ſed rehendendi ſunt. Cum enim infinitum poſuiſſent materiam, dixerunt ipſum continere, quod quidem non ita eſt: materia enim potius contentum, & determinatum, quidquam continens, & determinans eſt.

Nota.

Aduerte autem, quod infinitum nõ eſt ſola materia: nam materia ſecundum ſe nõ dat rebus diuiſionem, ſed materia cum quãtitate: radix ergo prima diuiſionis infinitæ materia eſt, proxima vero quantitas, totalis autem materia cum quantitate.

Tex. LXXIII.

REliquum eſt autem aggredi ſecundum quas rationes infinitũ eſſe videtur, non ſolum potentia, ſed vt determinatum. Alia enim ipſorum non neceſſaria ſunt, alia autem habent alias quaſdam veras obiectiones. Neque enim, vt generatio non deficiat, neceſſarium eſt actu infinitum eſſe corpus ſenſibile.

contingit enim alterius corruptionem generationem ælterius eſſe, eum omne finitum ſit.

Soluunt argumẽta ponentiũ infinitum. QVid infinitum ſit, & quomodo vere ſit, elucidatis nunc ſoluere rationes aggreditur, quas in principio cap. quarti propoſuit tex. 31. ad probandum infinitum eſſe, non ſolum potentia, vt determinatum eſt, ſed etiam actu: atque harum rationum quaſdam dicit non eſſe neceſſarias, nec demonſtrare, quod intendũt quaſdam vero habere obiectiones veras, id eſt, ipſarum rationum oppoſitę ſunt veriores, & certiores.

Soluitur tertia rõ Incipit autem ſoluere tertiam rationẽ, quæ ſumebatur ex infinita ſerie generationum. Cumque ex nihilo generatio non fiat videtur aliquod eſſe futurum principium. Hoc ſoluit, docens, eſſe ſatis principium, & materiam finitam, quæ vnius corruptione alterius generationis principium eſt, & ita vna materia poteſt multarum generationum eſſe principium, cum nihil generetur niſi per corruptionem, & expulſionem alterius formæ ſeruata eadem materia. & hoc ſatis declarauimus in primo libro.

Tex. LXXIIII.

AMplius, tangere, & finitum eſſe alterum eſt. illud enim ad aliquid eſt, & alicuius tangit enim omne aliquid, & finitorum alicui accidit finitum autem non ad aliquid eſt. neque tangere cuiuſuis quoduis eſt.

Soluitur quarta ratio. SOluit quartam dubitationem, docens, aliud eſſe tangere, aliud eſſe finiri, ſeu finitum eſſe. Tangere eſt ad aliquid extra ſe, & tangere eſt rei finitæ. At finitũ eſſe nõ eſt ad aliquid aliud: ſed in ſe finitur res proprio termino: ac ſi dicat. Omne tãgens præſupponit aliud extra ſe, quod tangat: at finitum nõn ſupponit aliquid extra ſe, quo finiatur: nam ſuo termino intrinſeco, & extrinſeco finitur. Vnde falsũ eſt, omne quod finitur, finiri aliquo circuuſtante: intrinſecus enim eſt finiti terminus.

Quod autem tangere ſit ad aliquid, oſtẽdit, vt explicat Philop. quia non quodlibet corpus tangit quodlibet, ſed quæ materiam communem habent: vnde cœleſte corpus non tangitur ab elementari corpore: tactus enim proprie eſt inter ea, quæ mutuã habent gñationẽ, vt videbitur lib. de gñatio.

Tex. LXXV.

INtellectione autem credere inconueniens eſt. non enim in re ſuperabũdantia, & defectus eſt. ſed in intellectione. vnumquenque enim noſtrum intelliget vtique aliquis multo maiorem ſeipſo, augmentans in infinitum. ſed non propter id extra vrbem quiſpiam eſt, extraue tantillam magnitudinem, quam habemus quoniam intelligit aliquis, ſed quoniam eſt. hoc autem accidit.

QVintam ſoluit dubitationem dicens, quod non eſt credendum illi intellectioni, qua abſque termino intelligimus, quaſi dicat: illa cõceptio, & imaginatio ficta eſt, cuius rationẽ ſubdit; quia talis magnitudo, vel paruitas, ſub qua rem ſæpe imaginamur, non eſt in re; ob id non eſt credendum imaginationi. Et id probat; quia non ob id res eſt, vel non eſt, quia ita imaginatur, aut intelligit aliquis eſſe, vel nõ eſſe, ſed econtra, quia res eſt, vel non eſt, inde imaginatio, & intellectio veræ, vel falſæ ſunt. Cum ergo accidat rei, quod ita intelligat, aut quis ita eam imaginetur, non ob id talem eſſe credendum eſt, qualẽ quis imaginatur. *Soluitur quinta.*

Et oſtendit id exemplo, poteſt .n. quis imaginari aliquem numerum multo maioris quantitatis, quam ſit, & quod extra vrbem ſit: non tamen ob id res ita erit. Hinc patet, quod non eſt argumentũ bonum ſumere quantitatem rerum ab imaginatione quam hic intellectũ vocat, vt notat Pſellus.

Tempus autem, & Motus infinita ſunt, & intellectio, non permanente accepto. Magnitudo autem, neque diuiſione, neque intelligibili augmentatione eſt infinita. Sed de Infinito quidem quomodo eſt, & quomodo nõ eſt, & quid eſt, dictum eſt.

SOluit primam rationem de motu, & tempore, cui adiungit intellectionem, quæ nunquam ceſſat. Et dicit eſſe infinita, ſed ſucceſſiua, & ita non tota ſimul: ob id non actu ſed potentia infinita ſunt: quia id, quod accipitur, non eſt permanens. At magnitudo, nec diuiſione, *Soluitur prima ratio.*

ne

nec additione etiam imaginatiua, eſt actu infinita: ſecundæ vero rationis ſatis ex dictis patet ſolutio.

Ex his omnibus concludit, iam elucidatum eſſe, quid ſit infinitum, & quomodo ſit, & quomodo etiam non ſit. hæc Ariſtot.

An vnum ſit indiuiſibile. An vero in infinitum etiam poſſit diuidi. Quæſt. V.

Ratio dubitãdi qua pbatur vnum eſſe diuiſibile.

QVæſtio hæc non aliena eſt a loco præſenti: nam Ariſtot. docet numerũ deorſum non tendere in infinitũ: quia ex vnis componitur, vnum autem indiuiſibile eſt, vt dicitur tex. 68. quod profecto difficile videtur, nam homo vnus eſt, vt ipſe fatetur, & tamen diuiſibile eſt.

Inſtatur primo. Quod ſi dicas, non eſt diuiſibilis in duos homines vnus homo, hoc non ſatisfacit: ſumam enim ignem vnum, qui vnus eſt, non tamen indiuiſibilis eſt, imo in duos, & multos ignes diuidi poteſt.

Inſtatur ſecundo. Quod ſi dicas: ſatis eſt, quod actu non ſit diuiſus, quamuis potentia ſit diuiſibilis: non valet tunc ratio Ariſtot. vult enim quod numerus non ſolum non diuidatur in infinitum deorſum, ſed nec diuidi poſſit: quia ergo hoc dubium habet aliquid difficultatis, ideo in hac quæſtione ipſum tantum enodabimus, in cuius declarationem aliquot oportebit præſupponere fundamenta, quorum primum ſit.

Primũ fũdamẽtum. Quod nihil aliud eſt vnum, quam quod indiuiſum eſt, & impartitum: dicit enim rem quatenus in partes non eſt ſeparata nec diuiſa: vnde dicitur vnus homo, qui non eſt plures, & vna linea, quæ non eſt facta plures, & vnus ignis, qui non eſt plures.

Vnũ idẽ eſt quod indiuiſũ. Vnũ indiuiſum duplex eſt, vel p partium negationes, vel priuationes.

Sed hoc vnum duplex eſt. Alterũ, quod dicit partium priuationem. Alterum, quod dicit negationem: quod ſic clarius dicetur: Eſt quoddam vnum, quod non eſt actu in partes diuiſum, tamen diuidi poteſt, aut re ipſa, aut intellectu: parum enim refert vtrouis fiat modo, ſicut dicitur vnus ignis, quia cum in multos diuidi poſſit, actu indiuiſus eſt: & vnum lignum, & vnum continuum: & hoc vnum dicitur per priuationem. Alterum eſt, quod indiuiſum quidem actu eſt, & etiam potentia, quia tales partes in quas diuidatur non habet. Sicut punctum vnum eſt: quia nec actu, nec potentia partitionẽ habet Similiter in ratione hominis, Petrus vnus eſt, quia nec actu diuiſus, nec potentia in duos homines diuidi poteſt. Hoc duplex vnum breuiſſime quidẽ ſed notanter diſtinxit Ariſt. 4. Meth. tex. 4.

Secundũ fundãm, unũ priuatiue duplex transcẽdentale, & prædicamentale.

Sit ſecundum fundamentum. Vnum priuatiue, id eſt, quod actu indiuiſum eſt in partes, cum diuidi poſſit, eſt duplex. Alterum tranſcendentale, Alterum prædicamentale, quod dicitur vnum quantitatis. Hoc autem vnum diſtinguitur ſecundum partes, quæ ſunt in duplici differentia. Quædam enim partes ſunt ſubſtantiæ, & eſſentiæ rei: quædam ſunt partes quantitatiuæ. Partes eſſentiæ, & ſubſtantiæ. vt materia forma, genera, & differentiæ, actus, potentia, & reliqua ex quibus rei definitionem, & naturã componimus: partes vero quantitatis, ſunt quæ rei a quantitate procedũt, vt ſunt partes integrãtes partes ſecundum extenſionem, vel ſecundum diſcretionem.

Quid nũ tranſcendentale.

Et igitur quoddam vnum, quod dicit actualem indiuiſionem partium ſubſtantialium, & eſſentialium, & iſto modo quæque res, ſiue materialis, ſiue immaterialis, quæ partes habet definitionis, & ſubſtantiæ, dicitur vna, vt non eſt diuiſa in eas, ſiue ſubſtantia ſit, ſiue accidens. & tale vnum dicitur trãſcendentale, & ſic quicquid eſt, vnum eſt. Huic vni opponuntur multa: multa enim dicuntur quorum ſubſtantia, & eſſe diuiſum & diſtinctum eſt, vt multa accidentia, multi Angeli, multi homines.

Quid-quã titatiuum.

Alterum vnum eſt vnum quantitatis, quod actu indiuiſum eſt ſecundum partes quantitatis, quomodo dicimus vnum continuum: quia ſuas partes indiuiſas habet: & vnum numerum, qui non eſt diuiſus in ſuas partes, ex quibus conſtat, & tale vnũ eſt in rebus, quæ quantitate participant, nec in immaterialibus reperitur hæc vnitas ſed in ſubſtantiis, & accidentibus, quæ cum quantitate ſunt.

Nota partes continui & diſcreti nõ sũt eiuſdem rõnis.

Oportet tamen te meminiſſe continui, & diſcreti non eſſe eiuſdem rationis partes: nam partes continui habent poſitionem, cum permanentes ſunt, vel in vniuerſum copulantur termino communi. At partes diſcreti nullam habent poſitionem, nec termino communi copulantur, vnde continuum dicitur vnum cum partes, habet termino communi copulatas: diſcretum vero, cum partes habet non copulatas termino communi, ſed ſub vnica forma numeri vt ternarij, quaternarij, & reliquorum.

Tertiũ fundamẽtum vnũ q ẽ

Sit tertium fundamentum. Vnum quod eſt principium numeri, & dicitur vnitas, ex qua numerus componitur, dicitur id quod eſt indiuiſibile ratione diſcreti. Aduerte

eſt principium numeri, eſt indiuiſibile diuiſione quantitatis diſcretæ, licet diuidi poſſit in ratione continui.

uerte enim aliter diuidi continuum, aliter diſcretum. Continuum enim diuiditur in partes actu copulatas prius termino cōmuni. At diſcretum in partes, quæ erant diſiunctę, nec termino communi copulatæ vnde quodlibet continuum, (ſi continuum eſt,) non habet partes diſcretas, ideoque dicitur indiuiſibile in ratione diſcreti, ac vnum, quod eſt principium numeri, ſeu vnitas, & ex huiuſmodi vnis, cum multa ſunt, numerus conſtat, & talia vna ſic dicuntur indiuiſibilia.

Prima concluſio.

Sit ergo prima concluſio. Vnum quod eſt principium numeri eſt indiuiſibile non ſimpliciter, ſed ratione diſcreti: poteſt enim eſſe aliquid vnū diuiſibile ſimul eſſe, & indiuiſibile, ſed nō ratione eadē. verbi gratia Sumo vnum continuum, vt lignum, aut ignem, hoc poteſt quidem ratione continui diuidi, puta, quia habet partes copulatas termino communi; at ratione diſcreti diuidi nequit, non enim habet partes diſcontinuas, & poſitionem non habentes, in quas diuidi poſſit; vt igitur indiuiſibile eſt ratione diſcreti, vnum dicitur, ex quo numerus conſtat, & de hoc loquitur Ariſtot.

Solutio argumēti facti i pricipio.

Vnde patet ſolutio argumenti, vnus enim homo, vnum lignum, & reliqua dicuntur vnum continuum, & vnum, quod eſt numeri principium, vt vnum cōtinuum ſunt diuidi poſſunt in partes continui; at vt vnum principium numeri dicuntur, nō ſunt diuiſibilia ratione diſcreti: quia ſic diuidi ſolius eſt numeri continentis partes diſiunctas, & poſitionem non habentes, & hoc nota.

2. Cōcl. Vnū q eſt pricipium numeri nō dicit entitatem cōtinuā in quantitate cōtinua.

Secunda concluſio. vnum, quod eſt numeri principium non dicit entitatem aliquam diſtinctam realiter à continua quantitate, vt imaginantur multi reales, inter quos eſt Sonz. 4. Meth. q. 15. dicunt enim quod in continuo ſunt duæ entitates diſtinctæ, vna eſt continua quantitas, qua eſt vnum continuum diuiſibile, altera eſt entitas indiuiſibilis, qua dicitur vnum principium numeri: ratio ipſius eſt, quia quantitas continua diuiſibilis eſt, at vnitas hæc indiuiſibilis eſt.

Opinio Sonzinatis, & eius ratio refellitur.

Sed nobis non placet iſta entitatum multiplicatio abſque ratione, & neceſſitate, & præterquam quod euidentibus poſſet redargui iſta ſententia argumentis, ratio ipſorū nulla eſt: ob id dicimus, quod quantitas continua eſt, à qua eſt vnum continuum, & a qua eſt vnum, quod eſt numeri principiū ſed non eadem ratione. Vt enim à tali quantitate partes habet actu coniunctas, vnum eſt numero: vt vero à tali quantitate procedit, quod ſi continua eſt, non habeat partes diſcretas, & res per talem quantitatem diuidi nequeat in diſcreta, principium eſt numeri, & res ab ea indiuiſibilis eſt ratione diſcreti.

3. Conclu. Numeri materia ſūt ipſæ vnitates.

Tertia concluſio, Numeri materia ſunt vnitates ipſæ, forma vero eſt illarum vnitatum certa aggregatio, vnde ternarius vnitates dicit materialiter: formaliter vero vnitatum tantam aggregationem. Sic de quolibet numero.

Quod ultima vnitas ſit forma, vel det formā numero cui additur.

Hinc intelligitur id, quod dici ſolet, quod vltima vnitas adueniens eſt forma, reliquæ materia, vt in ternario duæ vnitates ſunt materia, tertia determinans forma, quod videtur dicere Albertus in prædicamento quantit. & S. Thom. 8. Meth. quod non ita ſimpliciter debet intelligi. numerus enim formaliter diuiſibilis eſt, illa vnitas vero diuidi non poteſt. Præterea: quia cum omnes vnitates ſint eiuſdem rationis, eſſet eadem forma omnium numerorum, nec ſpecie differrent: quod nemo concedet, nec S. Tho. nec. Alber. id dixerunt: vt ſonat: ſed ſenſus eſt, quod illa vnitas habet ſe vt forma: quia ipſa adueniente intelligitur compleri numerus, ſed non quod re vera illa eſſet forma, ſed vnitatum aggregatio, quæ variatur qualibet addita vnitate, atque ideo videtur forma, ſed non eſt.

Quarta concluſio numeri diuiſio non procedit in infinitū deorſum.

Quarta concluſio. Numeri diuiſio non procedit deorſum in infinitum. Hæc eſt Ariſt. quæ patet ex dictis, quia cum numerus diuidatur ratione diſcreti, & ſit deuenire ad vnum indiuiſibile in ratione diſcreti, non procedit ipſius diuiſio in infinitum. Non ſic in continuo; non enim in diuiſione continui deuenimus ad aliquod indiuiſibile in ratione continui, cum non ſit compoſitum continuum ex indiuiſibilibus in ratione continui, ſed ex diuiſibilibus: ob id ipſius diuiſio terminum non habet, vt dictum eſt.

An numeri multiplicatio procedat in infinitum.

Quæſtio VI.

Primū argumētum.

CVm numeri diuiſionem deorſum deſcendendo non infinitum procedere determinatum ſit, conſequenter quæritur, an in multiplicatione ſurſum aſcendendi ſit proceſſus infinitus. Et videtur quod nullo modo. Si enim talis eſſet proceſſus maxime propter illam rationem Ariſto. quia

numerus creſcit ex diuiſione cótinui, hæc autem in infinitum procedit, ſed hæc ratio nulla eſt, vt videtur. Nam vel loquimur de continuo mathematico, vel de ſenſibili. Nō de mathematico, quia non pertineret hæc tractatio ad Phyſicum. Si vero de ſenſibili, vt re vera eſt, tunc ipſius diuiſio non procedit in infinitum: quia vt dixit in lib. 1. Phyſic. tex.36. datur minima caro, à qua nihil iam eſt ſeparabile: & nos determinauimus dari minimum in his rebus naturalibus etiam homogeneis; non igitur procedit ipſorum diuiſio in infinitū & ſic conſequenter nec numerus.

Secundū Secundo videtur, ſi diuiſio in infinitum procedat, quod ſi numerus actu infinitus; eſt enim argumentum. Si lignum aliquod, verbi gratia, pedale, in infinitum eſt diuiſibile; ergo in ipſo ſunt infinitæ partes actu indiuiſæ, ſed potentia diuiſibiles: numerus igitur illarum partium infinitus eſt: nam dato quouis numero finito, partes plures ſunt.

Tertiū. Tertio, ſi numerus actu infinitus eſſe non poteſt: vel eſſet, quia repugnat propter numeri formam, quia numerus numerabilis eſt vel propter numeri materiam quia res infinitæ non poſſunt eſſe, quarum ſit infinitus numerus. Sed neutrum repugnat. Nam ſecundum Ariſt. qui mundum ab æterno poſuit, poteſt quis petere, quot homines ſint tranſacti, & quot dies, re vera non eſt, quid dicatur, niſi infinitus numerus: Si igitur numerus infinitus eſſet impoſſibilis, non fuiſſet præteritus, quia impoſſibile ad actum non venit: ſed numerus infinitus tranſactus eſt, & hoc non niſi ſimul cum rebus numeratis; non ergo eſt repugnantia, vt ſit numerus infinitus, quod ſi dicas, nō eſt permanens talis numerꝰ, hoc nihil impedit rationē numeri.

Quartū in membre argumentum. Et eſt quartum argumentum: nam numerus trium motuum; & numerus v. g. lectionum eſt verus numerus, tamen non permanent.

Primò. Secūdo. Et vlterius ſecundum Ariſtot. qui tenet animam hominum eſſe immortalem, & in ſingulis hominibus ſingulas animas; tūc ſi mundus fuit ab æterno, & homines infiniti tranſacti ſunt, re vera etiam & animæ infinitæ, quæ cum immortales ſint ſequitur actu eſſe illarum infinitum numerum.

Tertio. Et vlterius ſecundum reales qui dicunt puncta eſſe in corpore actu, & realiter diſtincta a quantitate, tunc cum ſint infinita puncta actu exiſtentia in corpore, erit & numerus actu infinitus.

Quintum argu. Quintum eſt etiam argumentum contra text.59. vbi dicitur, quod diuiſio quæ fit ſecundum partes æquales alicuius finiti, non procedit in infinitum. Videtur hoc falſum, & probatur. Sumatur lignum bipedale, tunc in hoc poſſunt dari infinitæ partes, æquales, quarum vna non eſt altera, ſed omnes æquales inter ſe, ergo diuiſio finiti procedit etiam ſecundum partes æquales in infinitum, & patet. Diuidatur illud lignum in duas pedalitates, & poſtea ſingulæ diuidātur in partes proportionales tunc coniungendo partes proportionales vnius cum coniuncto ex partibus alterius, dabuntur infinitæ pedalitates. Vt ſi medietas vnius coniungatur cum medietate alterius, & tertia vnius cum duabus tertijs alterius, & quarta vnius cum tribus quartis alterius, &c. vt in exemplo patet infraſcripto.

Hæc ſunt argumenta quæ potiſſimam habere videntur difficultatem, quę quidem ſigillatim oportet ſoluere.

Ad primum ſolutio Alberti. Circa primum Alber. cap. penult. huius libri dicit, quantitatem ſenſibilem dupliciter poſſe conſiderari. Vno modo, vt terminus corporis naturalis, & ſic non dubium eſt, cum detur minimum corporum naturalium, per eam enim menſurabilia ſunt corpora: & ſic diuiſione reali ſunt diuiſibilia corpora in infinitum:

Reijcitur. Iſta ſolutio mihi non placet: quia cum menſura, qua menſuratur, finita ſit, & minima, vt dicitur 10. Meth. re vera menſurabile non menſurabitur, ſecundum omnes partes, ſed ſub partibus certe quantitatis, quanta eſt menſura. Vlterius, quia menſura eſt æqualis, & vna; non igitur menſurabile, vt tale eſt, diuidetur in infinitum quia iam haberet partes æquales omnes inter ſe infinitas, quod eſſe non poteſt.

Secunda ſolutio Auer. ex Paulo Veneto. Pau. Ven. ſupra tex.60. aliter reſpondet ad hoc de mente Commenta. dicit, quod quantitas ſenſibilis dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo vt ſubſtat formæ naturali, & ſic non datur in ea diuiſio in infinitū. Altero modo ratione materiæ, cui ineſt, & ſic eius diuiſio procedit in infinitum.

Reijcitur. Iſta ſolutio mihi non admodum placet: quia cum ipſe loquatur de diuiſione reali, non videtur talis diuiſio poſſe fieri in materia, quia ſemper eſt, & erit, cum aliqua forma, quæ impediet talem diui-

ſionem

Tertia ſolutio. verior fit diuiſio per imaginationē, & non per naturalem diuiſionē in infinitū.

ſionem. Dicerem ergo, quod non debet intelligi de diuiſione, quæ dicit actualem partium ſeparationem, ſed de ea, quæ fit per partium ſignationem, vel cōſiderationis reſolutionem, & ſecundum hanc non datur minimum in homogeneis. Quod enim ſupradictum eſt, intelligi debet de minimo per ſe exiſtenti, vt illic declarauimus.

Et inducit me ad hoc dicendum ratio. quia iſta diuiſio fit etiam in tempore, & in motu, vbi non fit talis partium ſeparatio, niſi modo, quo dictum eſt.

Probatū ſolutio. Primo. Secūdo.

Præterea: quia non poteſt particula extra modum minima naturaliter conſiſtere, etiam ſecundum eos, qui minimum aſſerunt: dicunt enim poſſe tam paruam eſſe, vt non conſiſtat, quin à contrario corrumpatur: ergo iam talis ſeparatio naturaliter nō procedit in infinitum.

Tertio.

Pręterea: quia cœlo, & lineis cœleſtibus iſta ineſt diuiſio: quæ tamen non poteſt eſſe ſi intelligatur de actuali ſeparatione, cum cœlum ſit incorruptibile.

Ad ſecūdum.

Circa ſecundum argumentum aduertēdum erit, quod numerus non dicit quocunque modo partes, ſed diſiunctas & poſitionem, & terminum communem non habentes: quod ſi continuæ ſint, numerum non faciunt, ſed vnum continuum, & hæc eſt notanda ſolutio, vnde illæ partes vnius continui numerum non faciunt, nec finitum, nec infinitum actu, ſed ſolum vnum continuū, quouſque ſeparentur diuiſione, & tunc numerus nunquam erit actu infinitus.

Numerus requirit partes diſiunctas, aliter nō faciunt numerū, vt in continuo ſunt.

Quod ſi petas, quot illic ſunt partes? dico actu non eſſe numerum certum, quouſque diuiſio, vel ſignatio accedat, quæ nunquam infinita eſſe poterit in actu.

Ad tertium Prima ſolutio Ianduni.

Circa tertium, Iandu. q. 11. huius tertij, dicit, duplicem eſſe numerum. Alterum rerum corporearum, quæ nō multiplicantur, niſi ſecundum quantitatem, vt numerus lapidum, hominum, leonum, & aliorum corporum. & talem eſſe infinitum negat, & eſſe poſſe permanentem, quia tunc occuparet omnia, & non admitteret ſecum alia corpora. Alter numerus eſt rerum quæ non occupant locum, vt ſunt accidentia, quæ per ſe quantitatem non habent, horum numerus, dicit, quod de facto modo eſt infinitus: nā materia prima cuiuslibet habet infinitas potentias actu ad ſingulas formas, quas recipere poteſt. Vnde ſecundum Iandu. non repugnat infinitum eſſe, cum ſit.

Secunda ſolutio aliorum reijcitur

Sed re vera hæc ſententia quamuis in alijs accidentibus, vt punctus, habere poſſet aliquid probabilitatis, de quibus tamen mox dicemus, tamen exemplum allatum falſum eſt: non enim eſt, niſi vnica potentia in materia ad formas, quas recipere poteſt, loquendo de potentia materiæ primæ: at potentiæ proximæ ſunt variæ pro variis formis: ſed non ſunt hæ potentiæ ſimul actu; quia non ſunt, niſi cum forma generari debet.

Ad tertium, & quartū vera ſolutio.

Alij dicunt infinitum numerum repugnare ratione formæ: alij ratione materiæ, qui omnes mihi non ſatisfaciunt.

Pro ſolutione igitur tam tertij, quam quarti argumenti, in quibus de quadruplici numero infinito obijciebatur, videlicet, dierum, & aliorum ſucceſſiuorum, animarum, & punctorum, iacienda erunt aliqua fundamenta.

Primū fundamentum multitudo & numerus differūt.

Aduerte igitur primo, quod multitudo & numerus differunt, nec idem omnino ſunt. Multitudo enim ſolum dicit partium diuerſarum aggregationem: at numerus dicit ordinem illarum partium ſecūdū prius, & poſterius. numerus enim à numerando dicitur: qui numerat autem ordinē habet.

Numerus, & multitudo tripliciter reperitur in ente. tranſcendens, in quantitate proprius in accidentibus.

Iſte igitur numerus, aut multitudo tripliciter inuenitur. Primo in ente: vbi enim diuerſitas eſt, & pluralitas entium, quæcunque ſint, ſiue ſubſtantię, ſiue accidentia, ſiue corporea, ſiue incorporea, ibi numerus eſt, & multitudo: talis autem numerus, & multitudo tranſcendentalis dicitur.

Secundo. inuenitur iſta multitudo, & numerus particularius in corporibus, & in cōtinuis multis, & iſte numerus eſt proprius quantitatis ſpecies.

Tertio. numerus eſt in his, quæ in quantitate ſunt, ſed non ſunt multiplicata per quantitatem, vt eſt numerus, & multitudo plurium accidentium, quæ in vnico ſubiecto eſſe poſſunt ſub vnica quantitate.

Numerus, & multitudo ſucceſſiuus, & permanens.

Et omnis hic numerus, & multitudo aut ſucceſſiuus, poteſt eſſe ita, vt non ſint ſimul vnitates, vt numerus hominum, quorum aliqui tranſierunt, aliqui permanent, aut poteſt eſſe permanens totus, vt facile eſt intelligere.

Secundum fundamentum. Non dari infinitum cauſarum per ſe ſubordinatarum.

Aduerte ſecundo, inter fere omnes Philoſophos non eſſe dubium, numerum cauſarum eſſentialiter ſubordinatarum, non eſſe infinitum: quia cum vna dependeat ab altera in operando, ſi eſſent infinitæ, vltima non poſſet operari, quia ab infinitis dependet, & hoc docet Ariſt. 2. Met. c. 2.

Non datur in infinitum numerus perma-

Similiter nō eſt dubium, numerum permanentem corporum non eſſe, nec eſſe poſſe infinitum cū locus omnis naturalis finitus ſit: loquimur autem modo de poten-

nens. corporum, ne accidentium quæ ſunt in corporibus.

tia naturali: ſimiliter nec eſt numerus permanens accidentium, quæ in corporibus ſunt infinitus, nam cum corpora ſint finita, & accidentia erunt: alias in vno corpore oporteret eſſe accidentia infinita, cumque non poſſet differre numero, cum inſint vni ſubiecto, eſſet differentia in ſpecie, & ita infinitæ eſſent ſpecies, quod non fit naturaliter, nec fieri poteſt.

At dubium eſt de numero infinito ſucceſſiuo, & de permanenti rerum ſpiritualium.

De infinito numero ſucceſſiuo ſecundũ Ariſtotelem. Vera ſolutio.

Dico ergo primò, quòd ſecundum Ariſtotelem optime datur multitudo infinita ſucceſſiuorum, vnde multitudo dierum, & hominum, & generationum præteritarum, & circulationum, & motuum datur infinita: nec hoc negari poteſt, licet propriè loquendo illa multitudo infinita non ſit numerus, quia numerus dicit ordinem partium: at in infinito nullus eſſe poteſt ordo, cum nec principium eius ſit, nec finis, & quia numerus in ratione ſua proprie dicit menſurabilitatem, quæ non conuenit infinito: erit ergo multitudo infinita, ſed non propriè numerus infinitus ſucceſſiuorum.

Ad illud de infinitate animarum ſi mundus fuiſſet ab æterno. Solutiones quorundam minus rectæ. Prima Alexandri. Secunda Auer. Tertia præſtantior quorundam aliorum Quarta Auicen. Quinta aliorum ſequentium Pythagoram.

Illud verò de infinitate animarum multùm torſit Ariſtotelis interpretes, cum ſecundum eius ſententiã mundus fuiſſet ab æterno, vnde vt illum à contradictione liberarent, in varias inciderunt ſolutiones parum conſentaneas. Alexander ergo impiè, & contra ipſum Ariſtotelem, ei impoſuit ſenſiſſe animam mortalem, ſed ea ſententia ab alijs interpretibus reprobatur, & falsò id imponit Ariſtoteli vt alibi ex Theophraſto, Themiſtio, Simplicio, Ammonio, Philopono, & alijs oſtendemus contra Alexandrum.

Hinc etiam delirauit *Auerroes* cum ſuo illo vnico intellectu communi non minus impiè, quàm Alexander imò duplici impietate cumulatior, & corruptione animarum, & illa ficta vnitate intellectus.

Alij dicunt, quod Ariſtoteles ſolùm negauit numerum infinitum ex diuiſione cõtinui, & in rebus corporeis, non tamen negauit numerum infinitum ſpiritualium, & non occupantium locum: & hæc propius ad veritatem accedit.

Alij, vt Auicenna, aſſerunt, negaſſe Ariſtotelem infinitum numerum entium cõpletorũ, & perfectorum, non verò incõpletorũ, qualis eſt anima, & partialiũ entium.

Alij fabuloſè potius, quàm philoſophicè dicunt, eſſe finitas animas, ſed migrare ex corpore in corpus, vt dicebat Pythagoras, & hanc fuiſſe mentem Ariſtotelis, quod tamen ne ſomniauit quidem Ariſtoteles.

Sexta.

Alij dicunt eſſe contradictionem in ipſo Ariſtotele, qui cum mundi æternitate non ſibi conſtat, dum reprobauit infinitum: & merito quidem hoc vexauit Interpretes: nam hoc argumento ſatis efficaciter conuincitur mundum non fuiſſe ab æterno.

Septima verior omnium Primo.

Reſpondeo ergo ad illud de infinitate animarum, quòd probabiliter, imò neceſſario debemus fateri, cum ſint animæ immortales ſecundum Ariſtotelem, ſi mundus eſſet ab ęterno, vt ille putauit, eſſe multitudinem actu, infinitam, non quãtorum, non tamen numerum prędicamentalem, & proprium. Et iſta diſtinctio multitudinis, & numeri, ac numeri duplicis tranſcendentalis, & prædicamentalis, quãti, & non quanti, multum eſt obſeruanda pro doctrina Ariſtotelis.

Secundo, De eodẽ dubio; ſecundum veritatẽ nõ repugnat ex natura rei eſſe infinitũ numerũ. Prima ratio.

Dicendum ſecundò, ſi de veritate ſit ſermo, infinitum numerum, nec etiam multitudinem proceſſiſſe, cum mundus ab æterno non fuerit.

Quòd ſi petas an repugnet ex natura rei quòd multitudo infinita ſit, ſiue actu ſimul, ſiue tranſacta. Quamuis id ſoluere non ſit præſentis loci, ſed octaui libri, exiſtimo tamen multitudinem infinitam actu conſumatã implicare, & eſſe non poſſe, nec pertranſiri poſſe; vnde non ſolum infinita hominum multitudo, & aliorum non fuit, ſed nec fuit poſſibilis vllo modo, nec (vt videtur) imaginatio humana poteſt capere id, vt infinitum fuerit tranſactum, & hoc conuincere videtur neceſſariò non fuiſſe mundum ſempiternum.

Secunda ratio.

Et ratio præterea talem multitudinem prohibẽs hęc eſt; quia ſi eſſet infinita multitudo, multitudo non creſceret additione multorum, nec minueretur ablatione multorum. Patet, nam ſi homines modò infiniti ſint tranſacti, quæro, an poſt centum annos plures erunt tranſacti. Si id neges, videtur ſtultum. Si verò concedas; quomodo ergo homines illi erant infiniti? quomodo infinita multitudo habet plus aut minus? Et idem quæram, an ante centum annos ſint tot homines tranſacti, quot sũt modò. Reuera ſi datur infinitum ablatione, vel additione, nec fiet maius, aut minus.

Solutiones quorundam inſufficientes.

Sunt enim qui dicunt infinitum creſcere, & minui poſſe manens infinitum, quod gratis dicitur.

Alij

Alij dicunt vnum infinitum non ſuſcipere plus, quàm alterum, & admittunt æquale eſſe infinitum, ſiue additis, ſiuè ablatis finitis, hoc tamen fateor me credere non poſſe.

Tertia ratio. Præterea: quia omnis multitudo ad numerum reducibilis eſt aliquem, aliàs eſſet prorſus extra genus, & nihil eſſet. At quòd illa multitudo infinita ſit proprie numerus infinitus, impoſſibile eſt, vt ante oſtendimus: quia numerus dicit ordinem partium, & menſuram.

Quarta ratio. Præterea: quia ſi infiniti homines ſunt tranſacti, & infinitæ generationes: ergo non ſunt infinitæ: infinitum enim non eſſet conſumabile.

Sat ſcio reſponſuros aliquos eſſe tranſactos infinitos homines, tamen non datur primus homo, qui incœpit. Sed hoc mihi difficilius apparet, quòd detur cauſa æterna vna productiua hominum, & non dentur homines primi, quos illa cauſa produxit ab æterno: ſed ſatis ſint iſta in præſenti, ex quibus conſtat repugnare ex natura rei eſſe multitudinem infinitam. An vero per diuinam potentiam infinitum eſſe poſſit, hoc in præſenti prætermittimus.

Ad illud de infinitate punctorum. Ad illud de punctis, dico non eſſe actu puncta realiter diſtincta, ſed potentia. ſunt actu per diuiſionem, quæ cum infinita nō ſit actu, nec ſunt actu infinita puncta: ſed de hoc latius dicetur lib. 6. Atque ita planè ſatisfactum eſt argumento tertio, & quarto.

Ad quintum. Ad quintum facilis eſt ſolutio. Non negamus eſſe infinitas partes æquales omnes in potentia in quolibet continuo: ſed id eſt, quia eadem quantitas multototies reperitur, & ſumitur cum alijs, & alijs partibus proportionabilibus, quæ dicuntur partes communicantes. At partes non communicantes non ſunt æquales omnes inter ſe, vt diuiſio procedat in infinitum.

Eſt autem aduertendum, quòd eſſe infinitum in diuiſione nō aliud eſt, quàm ꝙ nunquam ceſſet diuiſio partium, hoc eſt, quod non ſit ſignabilis minima pars cō tinui, qua non ſit alia minor, & minor. Hęc de quæſtione.

Vtrum ſit corpus actu infinitum Quæſtio VII.

HAec quæſtio ſatis ex ipſo textu conſtat, tamen propter quorundam terminorum explicationem à nobis breuiter eſt dilucidanda.

Primū argumentum, ꝙ detur corpus infinitū. Eſt argumentum. Infinitum eſt paſſio quantitatis: ergo datur ſubiectum, & quātitas actu infinita.

Secundo. Materia eſt interminata in ſe ergo ipſius quantitas: ergo eſt infinita.

Secundū Diſtinctio ē infinito cathegorematico, & ſyncathegor. Aduertendum itaque, quod eſt diſtinctio vulgaris apud Nominales, vt habet Alber. Saxo. hoc lib. quæſt. 9. de qua etiam ante meminimus, duplex eſſe infinitum. Cathegorematicè, & ſyncathegorematicè, & quantum ad ſenſum idē eſt infinitum cathegorematicè, & quod nos dicimus infinitum in actu, ſiuè ſecundum magnitudinem, ſiue ſecundum multitudinem. Infinitum vero ſyncathegorematicè idem eſt, & quod nos in potentia vocamus.

Et ita exponunt ipſi dicentes, finitus numerus eſt, cum non ſunt tot, quin plura poſſint eſſe. Ac ſi dicant, numerus ob id infinitus dicitur, quoniam quouis dato, adhuc alius numerus amplior dari poteſt. In magnitudine vero infinitum exponunt ſic. Non tantum, quin maius, id eſt, cum quauis data magnitudinis parte, adhuc alia maior per additionē partis proportionalis dari poteſt, vt explicuimus in textus expoſitione.

Infinitū cathegorematicum duplex, ſimpliciter, & ſecundū quid. Solent iterum diuidere infinitum cathegorematicé in infinitum ſimpliciter, & infinitum ſecundùm quid, & hoc præſertim in corporibus. Illud dicitur actu infinitum ſimpliciter, quod ſecundum omnem dimenſionem, latitudinem, longitudinem, profunditatem eſt infinitum. Id vero ſecundum quid, quod ſecundum vnam, aut alteram dimenſionem, aut ex vna parte eſſet infinitum: vt ſi hinc, vbi ego ſum, corpus in infinitum tenderet ſurſum, vel ſecundum vnam, vel ſecundum omnem dimenſionem.

Nota. At verò notatu dignum eſt, quod ſi corpus, vt corpus, eſt infinitum, quod ſimpliciter, & ſecundum omnem dimenſionem debet eſſe infinitum: & ſi naturaliter eſſe

poſſet corpus infinitum, ſimpliciter eſſet, cum non eſſet maior ratio vnius, quam alterius dimenſionis.

1. Concluſio. Sit igitur concluſio. Nullum corpus naturale poteſt eſſe actu infinitum. Præter rationes

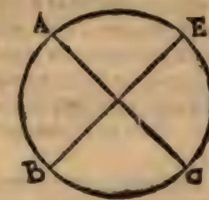
1. Ratio. Ariſto. etiam hæc eſſe poteſt. Nam omne quantum figuram neceſſario habet; at infinitum figuram habere non poteſt, nã figura eſt terminus quãtitatis, quæ non eſt, ſi corpus eſt infinitum; non ergo eſſe poteſt. Et hæc ratio procedit etiam de corpore Mathematico, & de qualibet dimenſione; nam linea neceſſario claudi debet termino, aliter non eſſet vllius figuræ linea, ſimiliter ſuperficies.

2. Ratio. Altera ratio eſt partim ſumpta ex Ariſt. Si corpus aliquod naturale eſſe poſſet infinitum, tunc vel eſſet elementum, vel mixtum ex elemẽtis, vel aliquod aliud ſimplex corpus: Sed nullum ex his eſſe põt, & patet. Non enim poteſt eſſe elementum, nam (vt dictum eſt in textu,) haberet virtutem infinitam, vel tantam ſaltem, quanta ſufficeret reliqua omnia corrumpere, & in ſe trahere, quod naturaliter eſſe non poteſt.

Præterea ſi eſſet mixtum, tunc vel componeretur ex elementis numero infinitis, & hoc non; quia, vt diximus, multitudo infinita eſſe non poteſt, præſertim actu. Aut cõponeretur ex finitis numero, & tunc neceſſe eſſet, quod aliqua, aut vnum illorum eſſet magnitudine infinitum; aliter enim numero finita non facerent actu infinitum. Si ergo illorum vnum eſt infinitum, alia in ſe corrumpet, & non erit mixtum tale corpus, ſed ſimplex.

Quod nullum poſſit habere motum corpus infinitum, Quod ſi ſit aliud, tunc, cum naturale ſit, vel mouetur ſurſum, vel deorſum, vel circulariter. Sed nullus motus, ex his poteſt eſſe in corpore infinito. non igitur mouebitur, nec erit naturale.

Quod non moueatur ſurſum vel deorſum ſi infinitum eſt, conſtat; quia non poteſt mutare locum. Sed quod non circulariter probatur. Corpus circulare non mouetur niſi mutando diametros, id eſt, ab vna in aliam, vt ab A, in B, & à B, in C, *& primo de lo cœli.*

ſed non poteſt hoc fieri, quia A, & B, diſtant in infinitum, & ſic tranſitus eſt inconſumabilis. Quod vero diſtent infinite, patet; quia ab eodem puncto lineæ protractæ, quanto magis tendunt, magis diſtant. Cum ergo A, & B, in infinitum diſtent, & ſint protractæ à centro, cum corpus ſit infinitum, diſtabunt infinite, nec motus eſſe poterit.

Obiectio. Quod ſi dicas, non mouebitur motu locali ſecundum ſe totum, ſicut terra, ſed motu alterationis. *De motu alterationis.* Dico, quod moueri motu alterationis non poteſt, niſi mixtum, aut elementum ſit; At ſupponitur nõ eſſe, quia *Solutio.* id probatum eſt non poſſe fieri. Cum ergo ſecundum ſe totum debeat habere motũ aliquem, nõ erit niſi localis; & hæc ſufficiãt pro concluſione. Reliqua in textu vide.

Ad primum. Ad primum dico, quod cum infinitum ponitur quantitatis paſſio, non ponitur actu infinitum, ſed in potentia; quia in diuiſione conſiſtit, vel ex diuiſione prouenit, vt fit in infinito ſecundum appoſitionem.

Ad ſecundum. Ad alterum dico, quod materia non eſt in potentia ad quantitatem infinitam, vt aliqui putant, ſed finitam; non enim recipit quantitatem, niſi cum forma: nec tendit ad quantitatem, niſi per formam, ad quam ipſius potentia terminatur primo; ſed forma finita eſt; ergo, & quælibet quantitas, ad quam materia eſt in potentia. Et hęc ſint ſatis de quæſtione, & de libro tertio Phyſicorum.

FINIS LIBRI TERTII.

LIBRVM QVARTVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Tex. I.

***S**imiliter autem neceſſe eſt Naturalem & de Loco, vt & de infinito, cognoſcere ſi eſt, an non: & quomodo eſt, & quid eſt. Etenim quæ ſunt, omnes exiſtimant alicubi eſſe: quod vero non eſt, nuſquam eſſe. vbi enim eſt Hircoceruus, aut Sphinx: Atque motuum cõmunis maxime, maximeq; proprius ſecundum locum eſt, quem vocamus Lationem.*

De quibus agat in hoc lib. Ariſ. De loco inquam primo, deinde de vacuo, & tempore & cur eo ordine.

IN hoc libro quarto, de loco, vacuo, & tẽpore tractatur. De loco quidem, tanquam de quadam communi corporum proprietate, & de eo, quod ad motum neceſſarium eſt: de vacuo, quia antiqui ad motum neceſſarium eſſe vacuum, arbitrabantur: de tempore, quia motuum menſura eſt.

Prima tamen de loco ſit conſideratio, quia locus & motum, & tempus antecedit. Immo, vt refert Sim. ipſum corpus: ac niſi corpus ſubſtãtia eſſet, quam Phyſicus præcipue conſiderat, prius tractaſſet de loco.

Tractandum de loco, an ſit & quomodo & quid ſit.

Conſtituit igitur Ariſtot. propoſitionẽ, nempe Phyſicum oportere tractare, de loco, an ſit, quomodo ſit, & quid ſit, ſicut etiã de infinito iſta tradita ſunt.

Per quæſtionem quomodo ſit, intelligit Themiſt. & Auer. an ſit ſubſtantia, vel accidens. Simplic. vero qualis ſit locus, & totum eſt verum.

Nota.

Quod ſi dicas, quare præpoſuit quæſtionem qualis ſit quæſtioni quid ſit. Reſpondet Simplic. quia per ea, quæ per ſe inſunt loco, indagamus quid ſit: paſſiones autem quæ per ſe inſunt, pertinent ad qualis ſit.

1. Ratio.

Duplici ratione probat oportet Phyſicum tractare de loco. Prior eſt: quia omnia quæ ſunt, in loco ſunt: & patet hoc, quia quę non ſunt, in loco non ſunt, vt chimæra, & monſtra.

Dubiũ.

Circa quam rationem offertur ſtatim dubium, quomodo omnia quæ ſunt, in loco ſint: & vlterius quomodo valeat illa ratio, quæ non ſunt, non ſunt in loco, igitur quæ ſũt, in loco ſunt. Videtur enim procedere ab oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis.

Solutio.

Sed ad hoc non eſt difficilis ſolutio, ſi intelligas Ariſt. hic ex ſententia aliorum Philoſophorum loqui, vt omnes interpretãtur, & ipſemet oſtendit, de alijs hoc dicere, cum dicit, exiſtimant, nec omnium aliorum eſt ſententia iſta, vt dicunt Alex. & Simpli. ſed eorum, qui ſola corpora eſſe arbitrati ſũt, & nihil incorporeum, & ſpirituale. Hi enim dicebant omne ens eſſe in loco, quia apud hos ens cum corpore idem erat: eſt autem omne corpus in loco.

Alterũ dubium. Solutio.

Et hinc patet ſolutio alterius dubij. Nã eſſe in loco, & eſſe ens conuertuntur apud hos: in conuertibilibus autem valet ab oppoſito antecedentis, vt dicit Simplic. Reſpõdet etiam ſecundo Simplic. quod poteſt illa conſequentia apud hos ſic formari. Non eſt in loco: ergo non eſt, & tunc ab oppoſito conſequentis: eſt, ergo in loco eſt. Hoc dicitur ſecundum horum opinionem, nam ſecundum veritatem, cum ſpiritualia ſint, quæ in loco non ſunt, non omne ens in loco eſt.

3. Dubiũ.

Hinc patet ſolutio tertij dubii, quod ſuboriri poterat. Nã ſi eſſe in loco, omni ineſt enti, iã non Phyſici, ſed Metaphyſici erat de loco tractare. Solutio inquam nota eſt: quia hi ens tantum corporeum ponentes, non ſeparabant Phyſicam à Metaphyſica, vt bene aduertit hic S. Tho.

Solutio.

2. Ratio.

Poſteriorem rationẽ adhibet, qua Phyſicum oportere de loco tractare docet. Ratio autem eſt: quia motus omnium communiſſimus, & maxime proprius, eſt localis, qui ſecundum locum ſit, & latio dicitur

citur: ſed Phyſicum oportet de motu tractare; ergo etiam de loco. Motus localis dicitur communiſſimus, primo: quia omnes communiter motum localem motum eſſe cognoſcunt, & ita exponit Simpli. Secundo, quia omnibus ineſt corporibus, nō ſolum ſimplicibus, ſed etiam compoſitis, & ipſis cœlis, quibus alij motus non inſunt, & ita exponit Auerr.

Varia lectio & interpretatio. Alij legunt pro communi maxime, primum, ut refert Simplic. de Eudemo, & verum eſt, motus enim localis eſt primus, nō ſolum, quia cœlorum motus eſt omnium primus, ſed quia reliqua agentia mouentur alijs motibus, loco præſuppoſito, quem motu locali acquiſierunt. Dicitur etiam motus localis omnium maxime proprius, id eſt, principalis, vt Simpli. dicit, quia eſt digniſſimus, cum ſolus ipſe cœlis, & aſtris inſit. Similiter dicitur maxime proprius, quia motus localis vere eſt continuus, vt dicit S. Thom. vel quia vocabulo motus maxime localem omnes intelligant. Hæ igitur ſunt cauſæ, propter quas Phyſicum oportet agere de motu.

Dubiũ. Solutio. Dubitat Simplic. cum locus ſit immobilis, vt poſtea docet Ariſtot. vt quid de eo Phyſicus tractet, qui mobilia conſiderat. Reſpondet, & bene, quod licet immobilis ipſe ſit, tamen motus terminus eſt, & per ipſum motus ſit, & hoc ſufficit, vt à Phyſico conſideretur,

Tex. II.

Habet autem multas dubitationes quidnam ſit Locus. non enim idem videtur ſpeculantibus ex omnibus, quæ inſunt. Amplius autem neque habemus quicquam ab alijs, aut ante dubitatum, aut prius traditũ de ipſo.

Difficultas tractationis de loco. 1. Ratio. Difficultatem tractationis de loco ponit, atque ab ea difficultate doctrinā commendat. Duas autem difficultatis cauſas ponit. Altera eſt, quia cum ex paſſionibus rei viam cognoſcendi ipſam habeamus cum tales paſſiones difficile rem indicant, abſque dubio quid illa res ſit, difficile erit cognoſcere. Hoc autem habent loci proprietates, nam modo vnum, modo aliud locum eſſe oſtendunt quædam. n. oſtendunt, eſſe materiam quædam formam: quædam neutrum cum igitur tam varia appareat natura loci ex ipſius paſſionibus, etiam difficile erit quid ſit cognoſcere.

2. Ratio. Altera difficultatis cauſa eſt: quia nihil habemus, aut traditum, aut dubitatum ab antiquis. Multum enim iuuat aliorum doctrina vel ſaltem dubia, pars enim facultatis eſt bene dubitare, vt dicit Ariſto. lib. 3. Met. c. 1.

Tex. III.

Quod igitur locus ſit, videtur manifeſtum eſſe ex translatione. vbi nanque nunc eſt aqua, hinc egreſſa tanquam ex vaſe, iterum aer ineſt: aliquando autem eundem locum hunc aliud aliquod corporum obtinet. hoc autem ab ijs, quæ inſunt, & transferuntur, omnibus alterum eſſe videtur. in quo enim aer nūc eſt, aqua in hoc prius erat. quare manifeſtum eſt quod locus, & regio aliquid erat diuerſum ab vtriuſque, ad quam, & ex qua transferebantur.

Rationes ad probandum locum eſſe. Prima ex motu. Incipit, primam quæſtionem diſcutere, puta an locus ſit, ac rationes aliquot proponit, quibus locum eſſe probat, quarum prima ſumitur ex mutua corporum ſucceſſione in eodem loco, quæ talis eſt. Vni loco multa ſuccedunt corpora, ergo locus quidquam eſt diſtinctum ab ipſis corporibus. Antecedens experientia patet, nam vbi aer erat, aqua ſuccedit aliquādo, & cōtra: & vbi vnum erat corpus, alterum ſubintrat. Conſequentia nota eſt: quia niſi eſſet locus quidquam ab vtroque corpore diſtinctum, non poſſet vnum alterius eidem loco ſuccedere Et nota, quod argumentum non ſolū probat locum eſſe, ſed etiam diſtinctum à corporibus, quæ in loco ſunt. Hoc enim quæritur, an ſit natura aliqua per ſe diſtincta ab his, quæ in loco ſunt. Hoc genere argumentandi ſupra vſi ſumus ad indagandum materiam diſtinctam à formis generabilibus, & corruptibilibus.

Dubiũ. Dubitatur. Cum locum eſſe ſit per ſe notum, vt quid probet eſſe.

Solutio quorundam. Aliqui dicunt quia ſunt tam fortes rationes circa quid eſt, & eſt adeo difficile ipſū quid ipſius cognoſcere, vt videatur non eſſe.

Sol. Auerro. & aliorum. Auerr. dicit eſſe rationes has dialecticas, & his poſſumus circa per ſe nota procedere, neutra reſponſio placet.

Mihi

Verior ſolutio auctoris. Mihi videtur dicendum, non ſolum hic locum eſſe probat; id enim per ſe notum eſt: ſed locum ſic eſſe, id eſt, ei diſtinctum à corpore locato: & ſimiliter locum vniuerſaliter eſſe pro quocunque corpore ſenſibili, quod non eſt per ſe notum. Et hoc patet: quia poſt has rationes hæc duo infert Ariſtoteles in textu 6. ſequenti.

Tex. IIII.

AMplius autem lationes phyſicorum corporum, & ſimpliciũ, vt ignis, & terræ, & talium, non ſolum oſtendunt quod eſt aliquid locus, ſed quod & habet quandam potentiam. fertur enim vnumquodque in ſuum locum, non prohibitum, illud quidem ſurſum, hoc vero deorſum. hæc autem ſunt loci partes, & ſpecies ſurſum & deorſum, & reliquæ diſtantiarum ſex.

Secunda ratio ex motu grauiũ, & leuiũ SEcundum facit argumentum, ſumptum ex motu naturali grauium, & leuium, hæc enim mouentur ſurſum, aut deorſum, cum non prohibentur ab aliquo, mouentur autem ad locum ſuum: ergo locus re vera eſt; nam motus realis terminum debet habere etiam realem. Addit Ariſtot. quod iſta ratio non ſolum probat locum eſſe, ſed etiam habere virtutem, & potentiam quandam, qua ipſa locata, & corpora ad ſe trahat, quod dicebat ille: Neſcio, qua natale ſolum dulcedine cunctos ducit.

Dubium an locus naturalis habeat virtutẽ trahendi locatum. Dubitatur, An locus naturalis habeat virtutem, & potentiam hãc circa locatum. *Solutio.* Reſpondet S. Thom. & bene, quod locus naturalis rei cuiuſlibet habet virtutem, & qualitatem conſeruatiuam locati corporis. Vnumquodque enim naturale corpus in loco naturali maxime conſeruatur; & habet etiam locus virtutem, & potentiam hanc attractiuam non in genere cauſæ efficientis, ſicut magnes trahit ferrum, & gutta paleas, ſed in genere cauſæ finalis: quia omnia mouentur, & naturaliter inclinantur in proprium ſuum naturalem locum.

Ariſtot. vlterius cum dixiſſet quædam ſurſum, quædam moueri naturaliter deorſum, addit hæc etiam loci ſpecies, & partes eſſe, & nõ ſolum hæc, ſed reliqua puta, dextrum ſiniſtrum, ante, & retro.

Dubiũ de partibus, & ſpeciob. loci. Dubitabis, cur iſta partes, & ſpecies dicantur, Aduerte ex Auerr. Com. ſequenti, quod iſta dupliciter poſſunt conſiderari. Vno modo, vt ſunt termini motuum naturalium: nam latio naturalis pro termino habet locum naturalem, & tunc dicuntur ſpecies loci: quia ſunt varia vbi, & diuerſorum motuum termini. tunc autem non ſunt niſi ſurſum, & deorſum: quia motus naturalis horum corporum non tendit, niſi ſurſum, aut deorſum. Poſſunt ſecundo conſiderari, vt ſunt partes integrantes loci vnius, vel corporis exiſtentis in loco aliquo, & ſic partes ſunt, & ſex, vt dicitur in textu. In loco quidem vt in cœlo, qui locus eſt vniuerſalis, ſignantur differentiæ ſex dictæ. Septentrio eſt deorſum. Auſter ſurſum. Oriens à dextris: quia ab eo incipit motus, Occidens à ſiniſtris. Vbi eſt Zenith noſtrum, eſt ante, vbi Nadir, retrò.

In corpore etiam locato iſta aſſignãtur: at in animalibus ſolis diſtinctæ, (vt notum eſt,) ſunt hæ differentiæ.

Hic in præſenti, vt ſpecies loci conſiderantur. Et quamuis non ſint, niſi duæ, tamẽ connumerantur reliquæ, quia his coniunctæ ſunt, non quia corpora naturaliter moueantur ad omnes differentias, vt ad loca naturalia.

Tex. V.

SVnt autem talia non ſolum ad nos dextrum & ſiniſtrum, atque ſurſum & deorſum. nobis enim non ſemper idem, ſed ſecundum poſitionem, vt conuertimur, fiunt. idcirco idem crebro dextrum & ſiniſtrum eſt, & ſurſum & deorſum, & ante & retro. In natura autem determinatum eſt ſeorſum vnumquodque. non enim quodcunque contingit ſurſum eſt, ſed quo fertur ignis, & leue. ſimiliter vero & deorſum, non quodcunque contigit, ſed quo habentia grauitatem, & terrea, tanquam non poſitione differentia ſolum, ſed & potentia.

Remouet obiectionẽ Ariſt. oſtẽdens ſurſum, & deor- QVia ſurſum, & deorſum loca eſſe naturalia dixerat, ac potentiam habere, & virtutem circa locata: poſſet quis dubitare de eo, exiſtimans ſurſum, & deorſum non eſſe loca naturalia, ſed ſolum relationes, & reſpectus corporũ

 ad

ſum, & alias loci differentias non eſſe reſpectu ad nos. ad nos, vt dicãtur ſurſum reſpectu capitis, deorſum reſpectu pedum, & ſic conſequenter de alijs differentiis. Hoc in præſenti remouet, docens illas differentias eſſe ex natura rei, & non ſolum ex parte noſtra: quod ſic probat. Quæ ſunt ex parte noſtra ſæpe mutantur, & variantur, fiuntq; dextra ſiniſtra; & quæ ſurſum, deorſum, cum nos mutamur, & variamur: at ipſa naturalia non mutantur, ſed fixa manent: locus enim quo leuia feruntur, ſemper eſt ſurſum, quo grauia, deorſum: partes enim mũdi ſuum ſemper ſeruant ſitum, etiam nobis variatis: non igitur ſunt reſpectu ad nos diſtinctę illę differentiæ, ſed natura, & virtute.

Nota duplex ſurſum, & deorſum natura, & poſitione. Vnde collige, quod eſt duplex ſurſum, & deorſum, & ante, & reliquæ differentiæ, & naturale, & poſitione ſolum. Naturale, non mutatur, nec relatio eſt. immo contrarie opponuntur inter ſe ſurſum, & deorſum, & reliquæ. At poſitione ſumuntur in corporibus reſpectu noſtri, & ſic variantur, & relatiua ſunt, vt columna dextra poſitione dicitur reſpectu noſtri, & tectum ſurſum reſpectu noſtri, & aer ſub pedibus deorſum poſitione. Secus autem fit cum iſta naturaliter ſumuntur: inuaria ta.n. ſemper manent.

Oſtendunt autem & Mathematica. cum enim non ſint in loco, tamen ſecundum poſitionem ad nos habent dextra, & ſiniſtra, vt ſolum intelligatur ipſorum poſitio, non habentia natura horum vnumquodque.

Exemplum. Diſtingui ea, quæ natura, ab his quæ poſitione ſunt, etiam exemplo oſtendit. Mathematicæ enim figuræ locum non habent naturalem: ſunt enim ſeparata de ſe à ſenſibilibus, tamen poſitionem habent ad nos. Nam in triangulo ſignare poſſumus, qui angulus ſurſum, qui deorſum ſit, qui ad dextrum, qui ad ſiniſtrum poſitione, & ordine ad nos: non igitur iſta ſunt idem in naturali loco, aliter mathematica haberent locum naturalem, vt talia ſunt, quod falſum eſt.

Nota. Et hic ſane eſt ſenſus illorum verborum vt ſolum intelligatur, id eſt, conſiſtit tantũ poſitio ſine loco naturali. cum igitur ſeparata inueniantur hæc duo, idem non ſunt.

Nota Artificialibus, vt ſic non debetur locus. Notat vero Simplic. quod naturalis locus non debetur artificialibus, nec mathematicis, niſi per accidens, quatenus in naturalibus ſubiectis ſunt: ſicut nec motus naturalis eis per ſe ineſt. Ac ſi diceret triangulus, & reliquæ figuræ, & artificialia locum naturalem per ſe non habent, nec ſurſum, nec deorſum, niſi vt lignea, vel terrea ſunt, vel alicui naturali inſunt ſubiecto.

Tex. VI.

Amplius, vacuum affirmantes eſſe, locum eſſe dicunt. Vacuum enim locus erit vtique, priuatus corpore. Quod igitur aliquid ſit locus præter corpora, & omne corpus ſenſibile in loco, per hæc aliquis exiſtimabit. Videbitur autem vtique & Heſiodus recte dicere, cum fecit primum ipſum Chaos. dicit enim, Omnium quidem primum Chaos factum eſt, ſed poſtea terra lata, *quaſi oporteret primum, fuiſſe receptaculum ijs, quæ ſunt, propterea quod putabat, quemadmodum multi, eſſe omnia alicubi, atque in loco.*

Tertia ratio ad probandum locum eſſe. Tertium argumentum facit, ad probãdum locum eſſe quid præter corpora locata ex antiquorum dictis. Vacuum enim definiunt eſſe locum priuatum corpore: eſt igitur locus, & diſtinctus à corpore locato. Ex his igitur argumentis tribus concludit locum eſſe disiunctum à locato, & vniuerſaliter locum eſſe pro quocunque ſenſibili corpore.

4. Ratio ex Heſiodo. Et ſuperaddit quartum argumentum, ductum ex auctoritate Heſiodi, qui docens terram eſſe factam de nouo, dixit ante terram fuiſſe Chaos, in quod terra reciperetur, vt in locum, & receptaculum, ex quo apparet locum eſſe quid præter ipſa locata corpora.

Adducit rationem, qua Heſiodus mouebatur, vt ante terram poneret locum, nempe, quia exiſtimabat omne corpus eſſe alicubi, & eſſe in loco. quod poſtea examinabitur.

Tex. XII.

Si autem tale eſt, mirabilis quædam erit loci potentia, & prior omnibus. ſine quo nanque nullum alio-

rum eſt illud autem ſine alijs. neceſſe eſt primum eſſe. non enim perit locus ijs, quæ in eo ſunt, corruptis.

Locus ſecundū Heſiodū prior corpore.

COncludit Ariſt. quod ſi ita eſt natura loci, qualem Heſiodus ponit, puta qđ antecedat locatū corpus: miranda profectò eſt: quia eſt prior omnium corporum naturis, quod patet. Illud enim prius eſt, quod ſine alijs eſſe poteſt, non autem alia ſine ipſo: at locus ſine corpore, corpus non ſine loco ponitur: eſt igitur natura loci prior. Et hoc ſecundum Heſiodum.

Tex. VIII.

AT vero dubitationem habet, ſi eſt, quid eſt, vtrum moles aliqua corporis, aut quædam altera natura. Quærendum enim eſt genus ipſius primum. Diſtantias igitur habet tres, longitudinem, & latitudinem, atque profunditatem, quibus determinatur corpus omne. impoſſibile autem eſt corpus locum eſſe. in eodem enim eſſent vtique duo corpora.

Quid ſit locus, an vero omnino ſit nil.

Variæ expoſitiões textus.

Prima.

POſtquam locum eſſe probauit, nunc ad quæſtionem quid eſt, deſcendit, & ſunt variæ in hac parte opiniones. Quidam dicunt, quod velit pro parte negatiua probare modo locum non eſſe probabiliter, id que faciat oſtendendo nullum quid, nullamque naturam eſſe loci. & huius expoſitionis auctores ſunt D. Thom. Themiſt. Auer. Alber.

Secunda

Alij dicunt, quod velit non pro parte negatiua argumentari: quia locum eſſe verū eſt. Non enim eſt, vt infinitum, quod aliquo modo eſt, & aliquo modo non eſt; ſed quod ſolum hic circa quæſtionem quid ſit præſuppoſitam diſputet, & huius expoſitionis auctor eſt Simplic. & Philop.

Tertia expoſitio auctoris.

Et re vera mihi placet, dummodo addamus, hoc, quod pręcipue, quid eſt indagat, & circa ipſum verſatur, & dum multis modis diſputat, & ipſum oppugnat, conſequenter etiam minus principaliter diſputatio eſt circa quæſtionem, an ſit: & hanc expoſitionem videtur probaſſe text. 13. ſequens, vbi hæc vtraque tali modo inferuntur.

Prima ratio, qua probatur genus loci non eſſe corpus.

Eſt igitur primum argumentum circa genus: hoc enim maxime ad quid eſt facit, ac probat, quod genus loci non ſit corpus. Omne corpus habet tres dimenſiones, longum, latum, profundum: ſed has impoſſibile eſt ineſſe loco: ergo locus non eſt corpus. Maior eſt nota. Minorem probat. Locus debet adæquari ipſi locato ſed ſi haberet tres dimenſiones, non poſſet ipſi adæquari, niſi ſe penetrando cum ipſo locato: quod eſſe non poteſt. nam duo corpora in eodem, & penetratiue eſſe non poſſunt: non igitur locus eſt corpus.

Tex. IX.

AMplius, ſi eſt corporis locus, ac receptaculum, manifeſtum eſt quod & ſuperficiei, & reliquorum terminorum. eadem enim conueniet ratio, vbi nanque erant prius aquæ plana, erunt rurſum quæ ſunt aeris: At vero differentiam nullam habemus puncti, & loci puncti. quare, ſi neque ab hoc eſt locus diuerſus, neque ab aliorum vllo, neque eſt quicquam præter vnumquodque horum, locus.

Secundū quod locus non ſit receptaculū.

SEcundum facit argumentum, quo probat locum nec eſſe receptaculum eorum, quæ ſuccedunt inuicem ſibi. Ratio autem hæc eſt. Si locus eſſet receptaculū ſibi inuicem ſuccedentium, ſequitur quod eſſet locus puncti, & ſuperficierum, & linearum, quia iſta etiā ſuccedunt: vt enim aqua aeri, ita aquæ puncta punctis aeris ſuccedunt: deberet ergo eadem proportione horum eſſe locus: hoc tamen videtur non ita eſſe; nam puncti non videtur eſſe locus vllus, niſi ipſum punctum; pari ergo ratione non eſſet corpus locus, niſi ipſum corpus, nec aliquid præter corpus. Vnde non eſſet locus receptaculum aliquod.

Tex. X.

QVid enim tandem & nos ponemus eſſe locum? neque enim elementum, neque ex elementis, aut corporeis, aut incorporeis eſſe poteſt talem habens naturam. magnitudinem enim habet, corpus autē nullum. ſunt autem ſenſibiliū corporū

elementa

elementa corpora. ex intelligibilibus autem elementis nulla fit magnitudo.

Tertia, quod locus non poſſit habere quātitatem.

TErtium facit argumentum, quo probat, ſi locus ſit talis naturæ, vt habeat magnitudinem, & quantitatem, non poſſe, quid ipſum ſit, aſſignari: nam vel eſt elemētum, vel ex elementis compoſitum. Et ſi compoſitum ex elementis, vel ex elementis his corporeis, vel ex incorporeis, puta ex principijs intellectualibus. Sed nihil horum eſſe poteſt: non enim eſt elementum corporeum, aut ex huiuſmodi elementis compoſitum: eſſet enim corpus, quod eſſe non poteſt, vt ſuperius probauimus. Nec poteſt eſſe quicquam intellectuale, & incorporeū quia magnitudinem habet: non igitur videtur compertum quo in genere ſit locus cōſtituendus.

Tex. XI.

AMplius autem & cuiuſnam ponet aliquis ijs, quæ ſunt, cauſam eſſe locum? nulla enim quatuor cauſarum ipſi ineſt. Neque enim eſt vt Materia eorum, quæ ſunt. nam nihil ex ipſo conſtitutum eſt. neque vt Forma, & ratio rerum, neque vt Finis, neque mouet ea, quæ ſunt.

Quarta, quod locus nullaſit cauſa.

QVartum facit argumentum, quo probat locum non eſſe cauſam aliquā. Poſſet enim quis exiſtimare, cū locus ſit prior eo, quod eſt in loco, forſan eſſe cauſam. Hoc remouet: quia nulla ſpecies cauſæ eſt, nec formalis, nec materialis, nec finalis, nec efficiens. Cum enim res non cōficiatur ex loco, non videtur quod ſit forma, aut materia: ex his enim compoſita cōſtant. Et ex his apparet, quod nec ſit efficiens, aut finis. Hæc enim coincidunt cum forma, ac re idem ſunt, vt ſuperius dictum eſt in ſecundo libro: loquitur enim de fine generationis.

Soluitur dubium, quod poſſit occurrere.

Et ita ceſſat dubium quod poterat occurrere: Quia diximus ſuperius, quod locus naturalis mouet, vt finis: ille enim finis erat externus, hic de proprio & interno fine ſermo eſt, qui eſt finis generationis, qui à Phyſico conſideratur, quod dubium mouit etiam Simplic. quamuis ipſe multipliciter conatur ſoluere, ſed noſtra ſolutio magis conueniens eſt.

Tex. XII.

AMplius autem & ipſe, ſi quid eſt eorum, quæ ſunt, alicubi erit. Zenonis enim dubitatio quandam rationem quærit. Si enim omne, quod eſt, in loco eſt, manifeſtum eſt quod & loci locus erit: atque hoc in infinitum procedet.

QVintum facit argumentum, quo Zeno vtebatur contra eos, qui dicebant omne ens, eſſe in loco: dicebat ſic: Omne ens eſt in loco, locus eſt ens ergo locus eſt in loco. Et iterum argumentum fiet de illo loco alio, fietque proceſſus in infinitum, qui non eſt admittendus. Videtur igitur locus nihil eſſe, & ſic nullius erit naturæ, nec ſub aliquo genere collocabitur.

Quinta, quod locus non ſit ens, quia deberet eſſe in loco.

Tex. XIII.

AMplius, ſi, vt omne corpus eſt in loco, ſic & omni in loco corpus eſt: quomodo ergo dicemus de ijs, quæ augmentantur? neceſſe enim eſt ex his augmentari locum ſimul cum ipſis, ſi neque minor neque maior cuiuſque locus eſt. Propter hæc ergo non ſolum quid eſt, ſed etiam ſi eſt dubitare neceſſe eſt.

SExtum facit argumentum, quo pariter probat locum non eſſe, & ſic non habere genus, & ſupponit dicta aliquot de loco, nempe, quod locus ſit æqualis locato, ſimiliter, quod omne corpus eſt in loco, & ſimiliter quòd in omni loco eſt corpus, nec detur vllus vacuus corpore. Supponit etiam alterum, quod verum eſt, nempe, corpora augeri, & fieri maiora.

Sexta etiam locum non eſſe.

Tunc eſt argumentum. Si corpus augetur, locus etiam augeri debet, cum ſit ei æqualis: at locus non poteſt augeri: non igitur videtur locus eſſe. Conſequentia nota eſt ex primo ſuppoſito, quod ſi augetur corpus, locus augeatur.

At quia poſſet dici, quod non eſt opus, ſed quod tale corpus ſumat partem alterius loci; ob id poſuit tertium principium, quod

quod omnis locus ſit corpore repletus, & ob id dici non poterit, quod illa pars quæ augetur, non ſit in loco, propter ſecundum, vbi dictum eſt, omne corpus in loco eſſe.

At quod locus augeri non poſſit, ex eiſdē principiis patet: quia non eſt, vnde tali loco augmentum proueniat: quia omnia occupata ſunt. Eſt autem notanda huius loci expoſitio.

Vnde concludit, quod ex his argumentis non ſolum dubium eſt, quid locus ſit, quod diſputare præcipue intendebat, ſed etiam dubium manet, an ſit.

Caput Secundum.

Tex. XIV.

QVoniam autem aliud quidem ſecundum ſe, aliud vero ſecundum aliud dicitur: & locus, alius quidem eſt communis, in quo omnia corpora ſunt, alius vero proprius, in quo primo. dico autem, vt tu nunc in cælo es, quia in aere, hic autem in cælo, & in aere, quia eſt in terra: ſimiliter autem & in hac quia in hoc loco, qui nihil plus quàm te continet. ſi igitur locus eſt quod primum continet vnumquodque corpus, terminus vtique erit: quare videbitur ſpecies, ac forma cuiuſque Locus eſſe, quo terminatur magnitudo, & materia magnitudinis. hæc enim eſt vniuſcuiuſque terminus.

Affert rationes Ariſ. quibus probari poſſit locum vel eſſe formam vel materiam.

CVm ſuperius dixiſſet locum nec eſſe formam, nec materiam, oſtendit modo rationes, quibus forma, aut materia eſſe videri poterat, ac ipſas refutat. Supponit tamen diſtinctionem de loco, quæ vulgaris eſt. Duplex enim locus dicitur, alter communis, alter proprius, & primus.

Loci diſtinctio.

Quid locus communis.

Locus communis dicitur qui continet locatum, & alia plura præter illud, quo pacto aliquis noſtrum dici poteſt eſſe in cælo, quia eſt in terra & terra eſt in aqua, & aqua in aliis quæ ſunt in cœlo: ſed locus talis communis eſt huius corporis. Sic etiā nos dicimur ſinguli eſſe Romę, vt in loco communi.

Quid proprius

Alter locus eſt proprius, & primus, qui non niſi rem talem continet, quo pacto locus hic, quo ego ſum, proprius dicitur, & primus. Et nota, quod locus communis dicitur reſpectu eorum, quæ particulari loco continentur: nam cælum non dicitur locus communis ignis, ſed proprius, quia ipſum ſolum proprie continet. Hinc patet quod locus proprius eſt, qui continet, & primo terminat locatum.

Prima ratio qua probatur locū eſſe formam

Ex hoc colligit argumentum, quod locus ſit forma. Nam forma eſt terminus quantitatis, & magnitudinis, & ipſius materiæ, cui ineſt magnitudo: at locus terminus eſt talis s eſt igitur forma.

Nota.

Eſt notandum, quod materia terminatur à forma ad eſſe quoddam ſubſtantiale, ſimiliter quantitas materiæ determinatur ab ipſa forma, iuxta formam enim eſt ipſa quantitas.

Quæ ſit vis huius rationis.

Hoc argumentum ſolum affertur diſputationis gratia; nam forma continet, & terminat intrinſece, locus extrinſece, & vt circumſcribens, vt dicetur poſtea.

Nota.

Nota cum Simpli. qui bene dicit. Aliud eſſe ſecundum aliud continere, aliud ſecundum accidens. Vnde locus communis ſecundum aliud, puta per proprium continet, ſed non ſecundum accidens. Per ſe autem continere eſt primo continere, & proxime, & hoc etiam in logicis eſt verum: nam poteſt quoddam prędicatum ſecundū aliud competere ſubiecto, quod non tamen per accidens, vt ſenſibile ineſt homini per ſe, & ſecundum aliud, puta per ipſum animal, idem enim eſt hic per ſe, & ſecundum aliud quod immediate, & mediate; hoc etiam docet Ariſtote. libr. 5. Metaphyſicæ cap. 18.

Tex. XV.

SIc ergo cōſiderantibus, locus vniuſcuiuſque forma eſt. quatenus autem videtur locus eſſe diſtantia, magnitudinis materia. hæc anq; diuerſa eſt à magnitudine. hæc autem eſt id, quod continetur ſub forma, ac definitur, vt ſub plano, ac termino. eſt autem tale materia, & indefinitum. cum enim remoueantur terminus, & paſſiones à ſphæra, relinquitur nihil præter materiam. Quamobrem & Plato materiam, & receptaculum idem eſſe ait in Ti-

in Timæo. ſuſceptiuum enim receptaculum vnum, & idem alio vero modo & ibi dicens ſuſceptiuum, & in ijs, quæ vocantur non ſcripta dogmata, locum tamen, & receptaculum idem eſſe declarauit.

2. Ratio qua probatur locum eſſe materiã

VErba hæc prima textus cum] ſuperioribus ſunt copulanda, quibus locum formam eſſe infert, ſi ſic cõſideretur, puta, vt terminus, & continens. Ex alia vero parte probat eſſe materiam; nam locus non videtur aliud eſſe, quam interuallum, & ſpatium in quo magnitudo, & quantitas totius continetur, vt locus] vini interuallum, & diſtantia magnitudinis vini, quæ tanta eſt, quantum interuallum inter latera interna vaſis: quod ſi hoc eſt, locus eſt materia ipſa totius compoſiti: hæc enim eſt diſtantia à quantitate, & in ea recipitur quantitas, & forma, quæ ipſam materiam determinant, cum ſecundum ſe ſit indeterminata. Quod autem ſit materia locus, & non aliud, patet; nam ſi auferamus formas, & quantitatem, non videtur quicquam ſupereſſe, quod ſit tale interuallum, niſi ipſa materia.

Nota.

Aduerte vero nõ loqui de illo interuallo externo, quod intra latera vaſis, vt imaginatur Philop. ſed de interno ipſius rei; nam cũ vinum eſt in vaſe, illud tale interuallum nõ videtur quid ſit, niſi materia rei, cum non ſit corpus aliud. Et hoc eſt argumentum Ariſt. ſi locus ſit interuallum à quantitate rei determinatum, non ſit aliud, quam materia; quia nihil ibi eſt, præter ipſam, quod determinetur.

Quamobrem & Plato materiam, & receptaculum idem eſſe ait in Timæo. ſuſceptiuum enim & receptaculum vnum, & idem alio vero modo et ibi dicens ſuſceptiuum, & in ijs, quæ vocantur non ſcripta dogmata, locum tamen, & receptaculum idem eſſe declarauit.

Confirmat locũ eſſe materiam.

COnfirmat locum eſſe materiam ex Platonis dicto; hic enim & receptaculum, & locum idem eſſe arbitratur: Materiam autem, & ſuſceptiuum dicebat eſſe receptaculum, ac conſequenter materia erat locus; quamuis materiam non eodem nomine ſemper vocabat; nam in Timæo hoc nomine materiæ ipſam vocabat, at in dogmatibus non ſcriptis magnum, & paruum appellabat.

Nota.

Vbi aduertendum eſt Platonis tunc tẽporis duplicem fuiſſe doctrinam, quandam quidem ſcripto iam traditam, alteram quã ſolo verbo diſcipulis tradebat, quam hic vocat dogmata non ſcripta.

Tex. XVI.

DIcunt enim omnes aliquid eſſe locum, quid autem eſt, hic ſolus aggreſſus eſt dicere. Merito autẽ ex his conſyderantibus, videbitur vtique eſſe difficile cognoſcere quid eſt locus, ſiquidem horum vtrumuis eſt, ſiue materia, ſiue forma. hæc enim & altiſſimam habent ſpeculationem, & ſeorſum à ſe inuicem non facile eſt ipſa cognoſcere.

Concludit ex dictis difficile eſſe agere de loco.

COmmendat Platon. cum enim alij Philoſophi omnes tantum locum eſſe dixiſſent, ipſe ſolus quid locus eſſet, declarare aggreſſus eſt. Concludit autem ex argumento præcedenti, quod ſiue locus ſit forma, ſiue materia, eſt difficile de loco diſſerere, quia ſpeculatio materiæ, aut formæ altiſſima eſt, & difficilis valde, & neutra per ſe abſque altera cognoſci poteſt, ob id maior ſit difficultas. Dicit autem non facile eſſe vnam ſine altera cognoſcere, quia mutuo materiæ, & formæ naturales habitudinem inter ſe habent.

Tex XVII.

AT vero quod impoſſibile ſit vtrumuis horum eſſe locum nõ eſt difficile videre. forma enim, atque materia non ſeparatur à re, locum autem contingit. in quo nanque aer erat, in hoc rurſus aqua, vt dicimus, fit, viciſſim tranſlatis, & aere, & aqua, & alijs corporibus ſimiliter, quare neque pars, neque habitus, ſed ſeparabilis locus eſt ab vnoquoque. etenim videtur tale quid eſſe locus,

quale

quale vas. eſt enim vas locus transferri valens, vas autem nihil eſt ipſius rei.

Contraria ratio nes pro veritate locum non eſſe formam nec materiam. M Vltis argumentis probare nititur locum, nec eſſe formam, nec eſſe materiam, quorum primum eſt. Materia, & forma nequeunt ſeparari à re ipſa manente: at locus ſeparatur à re ipſa manente, nõ igitur locus eſt materia, aut forma: immo nec pars, aut habitus, aut quicquam à re inſeparabile. Maior eſt certa. Minor patet nã in locum vnius rei recedentis altera ſuccedit: quod non eſſet ſi locus eſſet materia, aut forma: ſic enim recederet vtique cum ipſa re. Vnde concludit perinde eſſe locũ, ac vas, quod manet recedentibus liquoribus, & nihil eſt intrinſecum ipſorum liquorum. *Prima ratio ex ſeparatione vtriuſque.*

Tex. XVIII.

Q Vatenus igitur ſeparabilis eſt a re, eatenus forma non eſt: quatenus vero continet, eatenus diuerſus eſt à materia.

Proſequitur rationem. Nota. P Roſequitur dicere, quod quatenus eſt ſeparabilis à re, non videtur eſſe forma ipſius rei. Et nota, hoc argumentum, quamuis ſit commune pro materia, & forma, tamen peculiarius applicari formæ: quia ipſa eſt, quæ nullo modo poteſt eſſe abſque re, ſiue res maneat, ſiue non: at materia quodammodo eſt ſeparabilis, quia manet corrupta re. Propterea aliquam exilem ſimilitudinem videbatur habere cum loco: ob idque alio argumento reijcit, materiam eſſe locum: quia nempe materia continetur, & determinatur: forma vero continet, & determinat.

Videtur autem ſemper id, quod alicubi eſt, & ipſum eſſe aliquid, & aliud aliquid extra ipſum. Platoni tamen dicendum erat, ſi liceat digredientes dicere, quare non ſunt in loco, & formæ & numeri? ſi quidem id, quod particeps eſt, locus ſit, ſiue magnum, atque paruum ſit id, quod particeps eſt, ſiue materia, quemadmodum in Timæo ſcripſit.

Secunda ratio a modo loquendi. S Ecundum facit argumẽtum ſumptum ex vi, & energia locutionis. Cũ enim dicimus corpus eſſe alicubi, & in loco, re vera non dicimus eſſe in ſeipſo, ſed videmus ſignificare ipſum corpus aliquid eſſe, & exiſtere in aliquo extra ſe, & diſtincto à ſe: non igitur materia, & forma locus ſunt, cum intra ſe ſint.

Poſt hæc digreditur contra Platonem, qui non conſtare ſibi viſus eſt: Nam dixit numeros, & idæas non eſſe in loco. Dixit etiam idæas participari à materia: ipſarum enim participatione compoſita eſſe. Dixit etiam materiam, ſiue magnum, & paruũ, locum eſſe, ſequitur ex his, quod ideæ in loco ſint, quod ſi non ſunt, tenebatur horum reddere rationem, & cauſam. *Digreſſio contra Platonem.*

Tex. XIX.

A Mplius quomodo ferretur in ſuum locum, ſi locus eſſet materia, aut forma? impoſſibile enim eſt, cuius neque eſt motus, neque ſurſum, aut deorſum, locum eſſe. quare quærendus in huiuſcemodi eſt locus.

Tertia a motu. T Ertium facit argumentum ad idem probandum, quod tale eſt. Si materia, aut forma locus ſunt, ſequitur quod res non moueretur ſurſum, aut deorſum, quod falſum eſt. Patet ſequela: quia habet intra ſe, ad quod deberet moueri. Cum igitur videamus ſurſum, aut deorſum moueri res, habentes tamen ſuam materiam, & formam, non eſt materia, aut forma locus, non enim mouentur res ad materiam, & formam motu ſurſum, aut deorſum. At in his locus quærendus eſt, id eſt, locus non eſt alius naturalis, niſi ad quem res motu naturali feruntur.

Nota. Notandum vero eſt, quod loquitur de motu totius rei, qui non poteſt eſſe ad materiam, vel formam.

Tex. XX.

S I vero in ipſo locus eſt (oportet, enim, ſiquidem aut forma, aut materia eſt) erit locus in loco. mutatur enim ſimul cum re, & mouetur & forma, & indefinitum non ſemper in eodem, ſed vbi vtique eſt & ipſa res. quare loci erit locus.

Quarta quod alias loci eſſet locus. Q Vartum facit argumentum. Si materia, & forma locus ſunt, ſequitur quod loci eſſet locus, quod falſum eſt. Patet ſequela: nã corpora particularia

laria cum hinc inde moueantur localiter: non eſt dicendum, quod in vno loco ſemper ſint, ac permaneant; ſi igitur locũ mutant, cum ſemper cum materia, & forma perſeuerent, ſequitur, quod illarum etiam erit locus: erit igitur loci locus.

Tex. XXI.

Amplius, quando ex aere aqua facta eſt, periјt locus. non enim in eodem loco eſt quod factum eſt corpus. quæ igitur corruptio?

Varia expoſitiones textus. *Prima Aſpaſii.* NOn eſt omnium eadem expoſitio loci huius Aſpaſius (vt refert Simplicius) dicit hæc verba eſſe continuanda cũ textu 13. Illic enim probatum eſt, locum non poſſe augeri in his vero probatur, non poſſe corrumpi, aut diminui. Quod ſi eſſet æqualis locato, diminueretur: nam aliquãdo locatum fit minus, vt cum ex aere multo fit parua aqua. Et re vera ſi iſta verba illuc transferantur, ſenſus notus eſt. Sed difficile videtur tantam verborum facere trãſpoſitionem, quam nullus alius antiquus interpres recepit.

Secũda Alexan. & Philop. Alia eſt expoſitio Alexan. Philopo. & Pſelli. Dicunt hic probare Ariſtot. tantum locum non eſſe formam, & tunc argumentum eſt. Si forma eſſet locus, cum aliquid corrumperetur, vtique locus corrumperetur: nam corruptio formæ eſt: locus autem corrumpi non poteſt, cum contrarium nõ habeat.

Tertia Simp. & D. Tho. Aliter Simplic. exponit, quem ſequuntur Alber. & San. Thom. nempe, quod probet locum nec eſſe formam, nec materiã, quia vtroque modo contingeret corrumpi locum re corrupta: & vtitur exemplo, quo non ſolum forma corrumpitur, ſed materia mutatur, puta cum aer condenſatur in aquam. Themiſtius aliter exponit, ſed nõ conuenit literę.

Expoſitio Auctoris. Mihi videtur ita dicenddm, vt Ariſtot. velit probare locum non eſſe materiam, & tunc argumentum clarum eſt. Cum ex aere fit aqua, non manet locus idem: nam minor eſt aquæ locus: & præterea quia alius eſt locus aquæ naturalis. At materia non corrumpitur, ſed manet: non igitur eſt ipſa locus. Vnde non deducit Ariſtoteles ad inconueniens, quod locus corrumpatur, vt illi volunt, ſed quod materia corrũpatur, quod eſſe nequit.

Tex. XXII.

EX quibus igitur neceſſarium eſt eſſe aliquid locum, & rurſus ex quibus dubitabit vtique aliquis de ſubſtantia ipſius dictum eſt, poſt hæc autem accipiendum eſt quot modis aliud in alio eſt.

Epilog. dictorũ. EPilogat, & dicit, ſe poſuiſſe rationes veras quibus locum eſſe probatum, eſt, & rationes probabiles, & diſputatiuas, quibus quid locus ſit diſcuſſum eſt. Vbi nota, quod diximus ſupra: non enim argumenta poſuit, quibus probaret locum nõ eſſe; ſed tantum vera, & neceſſaria, quibus probatur eſſe. At circa quid locus ſit, ſolum diſputatiue procedit, nec eſt quicquam determinatũ circa ipſius naturã, & quid ſit.

Circa aliqua dubia: quæ in textibus præcedentibus occurrunt.

Quæſtio I.

Primũ argumẽtum. NE in exponendo textu, nimis prolixi videamur, non erit ab re dubia aliquot poſt expoſitionem aliquorum textuum congerere. Eſt igitur argumentum primum circa textum quartum, vbi dicitur, quod locus naturalis virtutem habet aliquam conſeruantiam locati. Nam ſuperficies aquæ concaua locus videtur terræ, tamen habet oppoſitam qualitatem: nã terra ſicca eſt, aqua vero humida. Præterea aer eſt in ſuperficie ignis. tamẽ ignis ſiccus eſt, humidus autem aer: non igitur conſeruat locus locatum.

Secundũ Secundum circa tex. 5. vbi dicitur, corpus Mathematicum nõ eſſe in loco, quod videtur falſum. Nam id, ratione cuius in loco eſt, & ratione cuius locus occupatur, ſunt dimenſiones, ſed corpus Mathematicum eſt trina dimenſio: ergo ipſum per ſe, & præcipue eſt in loco.

Tertiũ. Tertium argumentnm eſt circa text. 6. Laudat enim Heſiodum dicentem locum præceſſiſſe terram, quæ facta eſt. Videtur hoc eſſe contra nos, qui ponimus mundi creationem nullo tamen præcedente loco.

Quartũ Quartum eſt circa text. 9. vbi dicit, ꝙ punctus non eſt in loco, quia nulla eſſet differentia puncti, & loci eius. Videtur hoc

hoc falſum, quia punctus locatus eſſet in corpore locato: punctus vero locans, ſeu loci eſſet in corpore continēte: Et ſic vnū pūctū alterū contineret, & illius eſſet locus.

Quintū. Quintum circa text. 11. vbi dicitur locus non eſſe cauſa efficiens. Videtur hoc falſum: nam locus eſt productiuus rerum multarum, vt patet. Quædam enim terra fert vuas, quædam metalla, quædam alia, & alia animalia.

Sextum. Sextum circa textum 15. quod forma contineat. Videtur falſum: nam materia habet ordinem ad formas multas, & eſt receptaculum ipſarum: igitur continet illas; non autem ab eis continetur.

Septimū Septimum, circa text. 17. quod eidē loco multa ſuccedant corpora. Videtur falſum: nam cum ego diſcedo ab iſto loco, locus perit, quia aer continuatur: cum autē alter ſuccedit, locus nouus fit, nec idē eſt: non igitur eſt ſucceſſio corporum in vno loco. Ad hec oportet eodem ordine reſpondere: ex ſingulorum enim ſolutioue tota quæſtio dependet.

Ad primum. Locū naturalem duo dicere. Ad primum aduertendū eſt, quod locus naturalis dicit duo. Alterum eſt, quod ambiat, & circumſcribat exterius locatū corpus, & hoc fit ratione quantitatis: locus. n. cum magnitudo ſit, poteſt locatum corpus ambire. Alterum eſt, conſeruare locatum ipſum, quod non eſt aliud, quàm habere quandam conformitatem, & proportionem cum natura locati, & hoc prouenit à qualitate aliqua, quæ eſt in ſubiecto vbi locus eſt, vt aqua eſt naturalis locus piſcis, *Quam cōformitatē habeat locus naturalis cū locato.* quia ipſum ſuam ſuperficie ambit, quæ ſuperficies locus dicitur, & ſimiliter, quia aqua ratione ſuę humiditatis, & frigiditatis piſcium naturæ eſt proportionata. Similiter de terra, & de alijs locis reſpectu locatorum.

Ad locū naturalem confert calorum influxus. Nec ſolùm iſta qualitas conſeruatiua eſt, illa, quæ eſt ipſius elementi in generali: hoc enim non eſt ſufficiens ad diuerſificanda loca omnia, cum videamus diuerſa loca in terra pro diuerſis, quæ in ea nō vbique generantur, ſed conueniunt etiam alię qualitates a cœlo fluentes, & a virtutibus aſtrorum, quæ multum influunt in hæc inferiora.

De loco naturali elementorum. De loco autem elementorum, licet non ſit modò locus diſputandi, dicitur tamen quod vnum elementum locus eſt alterius ſecundùm ſuam ſuperficiem concauam. Dicitur autem vnum ab altero conſeruari propter ſymbolas qualitates, quia quæ ſimul ſunt in vna qualitate communicāt: & ſimiliter ex virtute cœli, quę conſeruat ipſa ſecundum certam diſtantiam, intra quam vnumquodque continetur.

Ad ſecūdum corpus duplex naturale, & mathematicum. Circa ſecundum aduertendum, duplex eſſe corpus. Alterum naturale alterum mathematicum. Corpus mathematicum eſt quantitas ipſa trinam habens dimenſionem longitudinem, latitudinem, & profunditatem, vt per ſe conſiderantur, nudę ab omni alio ſenſibili accidenti, ſed ſolum figura terminatæ aliqua, quod corpus vocant prædicamenti quantitatis. Imaginantur enim Geometrę, quod ſit vnum punctum in quo tres diametri ſe interſecent ad angulos rectos; non enim plures eſſe poſſunt, vt rectè demonſtrat Simplic. ad initium primi de cœlo: tunc vnam diametrum vocant longitudinem, alteram latitudinem, tertiam profunditatem: hoc igitur eſt corpus mathematicum, quod in re quidem eſt, ſed non tali modo nudum, vt Geometra conſiderat. Phyſicum verò corpus eſt ſubſtantia ipſa tales habens dimenſiones, ſed cum qualitatibus ſenſibilibus; & mutationibus ſubiectas, & hoc corpus ſic eſt in rebus, & ſubſtantia eſt.

Corpus mathematicū quatenus tale caret loco. Hinc patet, quod cum corpus mathematicum, vt tale, non ſit, vt tale étiam non habet locum vllum: quod ſi eſſet, haberet locum mathematicum quidem, id eſt, quo ad continentiam, ſed non naturalem, quia nullam habet qualitatem. Et ſic poſſumus modo dicere, quod cum tale corpus in rebus ſit, quamuis non eo modò vt a mathematico conſideratur, ſed cum corpore naturali ratione diuerſū, ſic illi correſpondet locus idē naturalis, non vt naturalis eſt, ſed tantū vt contentiuus, & ſic intellige Ariſt. dicit enim, quòd non eſt in loco diſtincto a naturali, cū non ſeparetur a corpore naturali, niſi ſolū ratione, & ei correſpondet in re locus, vt mathematicus, non vt naturalis. Nec enim ei debetur ſursū, aut deorsū ſed tātū contineri, & hæc nota.

Ad tertium. Auerroi dictum. Ad tertium Auerr. dicit Com. 6. quod in ſua ſecta, quia ponunt mundū creatum eſſe, ideò dicunt illi, qui in ea philoſophantur vacuū præceſſiſſe, in quod receptus ſit mundus, exiſtimatq; ipſe non poſſe aliter factum fuiſſe, niſi eſſet vacuum, & Burle. dicit difficile eſſe, quin concedatur fuiſſe vacuum ſpatium, in quo mundus ſit factus Nos dicimus vtrumque decipi.

Confutatio Aue. An ante mundi Primò: quia ſi vacuo fuiſſet opus, id eſſet ex eo, quod modò mundus ſecundum ſe totum eēt in aliquo loco ambiēte, quod

falſum

creatio-nem eſſe uacuus eius locus. falſum eſt: non enim eſt in loco ſecundum ſe totum, ſed ſecundum partes; nec continetur, aut ambitur loco, vt dicemus poſteà & ipſi fatentur mundum per ſe totum non eſſe in loco: non igitur debuit aliquod præcedere vacuum, cum modo non ſit totius locus, qui dici poſſit repletus eſſe.

Secundo Præterea. vacuũ non eſt ſola carentia, vel ſola negatio loci, vel corporis: alias extra cœlum eſſet vacuum, quod negat Ariſt. in lib. de cœlo, ſed vacuum eſt priuatio loci, vel corporis in quo corpus naturaliter fuit vel naturaliter eſſe poteſt. Hoc autem non fuit ante creationem, cum per diuinã potentiam ſolam, & ſuper naturaliter ibi, vbi eſt, fuerit vna cum ipſo loco creatus mundus. poſtquam verò factus eſt locus, & corpore repletus, ſi corpus abeſſet, tunc eſſet iam corporis, & loci priuatio, quod ibi erat, & aptum eſt eſſe naturaliter, & ſic eſſet vacuum modò, non ante creationem, non ſecus quàm modò extra cœlum, vt diximus, non eſt vacuum: quia illud nullum corpus naturaliter replere poteſt modo, licet Deus de nouo ibi creare nouum corpus, & per conſequens nouum locum, poſſet. Confirmatur, quia prior, ſaltem natura eſt habitus, quàm priuatio: ergo prior eſſe locus debuit, quàm ſit loci priuatio, quæ eſt vacuum: & prius corpus in loco eſſe, quàm corporis priuatio in loco.

Tertio. Nec Ariſtot. ex profeſſo laudat Heſiodũ, ſed ſecundùm apparentiam quandam: quia videtur locum diſtinguere à locato.

Et perpende rationem, qua mouebatur Heſiodus: quia extimabat omne corpus eſſe in loco ambiente: quæ ratio falſa eſt, vt ipſe ſumebat. Non enim omne corpus in loco eſt ambiente, ſecundùm ſe totum, de hoc tamen in lib. 8. dicetur.

Ad 4. Solutio Simplic. Circa quantum Simplic. & Philop. dicunt, rationem Ariſtot. eſſe hanc. Si punctus haberet locum, eſſet vtique alius punctus loci: ſi igitur punctus locus eſt puncto, eſſet ipſi appoſitus: tunc autem non eſſet differentia: quia punctum coniunctum puncto facit cum eo idem punctum: non enim ſunt duo puncta immediata.

Hoc mihi non placet: nam licet in eodem continuo duo puncta immediata eſſe nequeant, poſſunt tamen diuerſa puncta diuerſorum continuorum per contiguationem eſſe immediata: ob id, cum illorum punctorum vnum ſit corporis locantis, alterum ſit locati, non erunt idem.

Solutio Alb. Albertus ſic facit rationem, quòd cum punctus ſit locus puncti, punctus erit locus, & locatum, & ſic non erit differentia loci, & locati. Sed nec hoc placet: quia ſunt diuerſa puncta diuerſorum ſubiectorum.

Solutio Autho. Ideò dicendum, ſenſum eſſe, quòd ſi punctum haberet locum, vtiq; eſſet aliud punctum: cum autem vtrumque eſſet indiuiſibile, neutrum contineret, neutrum contineretur, quia non eſſet vllum diſcrimen, quo magis vnum, quàm aliud contineret, aut contineretur: & hoc eſt dicere, quòd nulla eſſet illorum differentia.

De uiilius rationis. Ariſto. Aduertendum verò, quod hæc ratio, vt Auer. admonuit, non eſt neceſſaria, ſed probabilis, & ſoluitur ſic. Admittimus punctum, & lineas non habere locum per ſe: quia, quamuis ſuccedant mutuò in eodem loco, non ſuccedunt per ſe, ſed per accidens, cum non per ſe moueantur: corpus tamen ipſum ſuccedit per ſe, quia per ſe mouetur. Propterea alia ratio eſt corporum, alia aliorum in ſucceſſione: ſi enim omnia pariter ſuccederent, & mouerẽtur, eſſet argumentum ab vno ad alterum validum: ſed non ita eſt.

Ad 5. Ad quintum facilis eſt ſolutio. Locus enim formaliter dicit continentiam, quæ ratione quantitatis eſt: & iſto modo nihil producit, nullius cauſa eſt: quia magnitudo non eſt effectiuum accidens. At ratione qualitatum, quas habet vt locus naturalis dicitur, productiuus eſt. Ariſt. tamen loquebatur de eſſentia loci, quæ in quantitate conſiſtit, ob id dixit, non eſſe cauſam.

Ad 6. Ad ſextum reſpondeo, quòd id propriè continet, quod ambit, & ad ſuos terminos trahit aliud, vt vas continet aquam, quam ad ſuam figuram internam trahit: ſi enim vas triangulare eſt, talis etiam aqua ſit. Cũ igitur materia terminetur à forma (nam forma adueniens materiam ad ſui modũ determinat, vt patet: nam aeris forma intrans aquæ materiam, ipſam dilatat iuxta ſui naturam) ob id formæ eſt continere. Nec idem eſt recipere, & continere: materia quidem recipit omnes formas, ſed ab omnibus continetur: quia terminatur.

Ad 7. Ad ſeptimum reſpondeo, quòd non ſemper corrumpitur ſuperficies, imò aliquando manet eadem, vt patet in vaſe. Dico etiam, quòd licet corrumpatur, vt argumentum probat, tamen manet præcipuum formale loci, puta idem ſitus, & vbi. Et quamuis aer ambiens me mutetur ſæpe, dummodò non mouear, ego dicor in eodem manere loco, propter ſitum, & ſic multa corpora ſuccedunt eidem loco.

de

de hoc tamen dicetur poſtea:

Caput Tertium.

Tex. XXIII.

VNo igitur modo, vt digitus in manu, & omnino pars in toto. Alio vero, vt totum in partibus. non enim eſt præter partes totum. Alio autem modo, vt homo in animali, & omnino vt ſpecies in genere. Alio autem, vt genus in ſpecie, & omnino pars ſpeciei in ſpeciei ratione. Amplius, vt ſanitas in calidis, & frigidis, & omnino forma in materia. Amplius, vt in Rege Græcorum res, & omnino in primo mouente. Amplius, vt in ipſo bono, & omnino in ipſo fine. Hoc autem eſt id, cuius cauſa. Omnium autem maxime proprium eſt, quod vt in vaſe, & omnino quod in loco.

Quot modis aliquid ſit in alio. QVia loco præcipue conuenit in eo aliquid eſſe, deſcribit modo, quot modis contingat aliquid eſſe in altero, & numerat octo. Primus eſt, quo pars dicitur eſſe in toto, vt digitus eſt in manu, & anima in homine.

Secund⁹ Secundus eſt, quo totum eſt in ſuis partibus ſimul: & ne videretur totum in partibus non eſſe, addit, totum non eſſe extra partes, id eſt, in ipſis partibus, non extra eſt, ſicut nec partes extra totum ſunt.

Tertius. Tertius eſt, quo ſpecies eſt in ſuo genere, & particulare in ſuo vniuerſali, vt homo in animali.

Quart⁹. Quartus eſt, quo eſt genus in ſpecie, vt animal in homine, & omnino pars definitionis in ipſa definitione.

Nota ex Simpl. Et nota hîc bene Simpli. totum dici in partibus eſſe pluraliter: quia totum non eſt in ſingulis partibus per ſe, ſed in omnibus ſimul. at genus dicitur in ſpecie in ſingulari: quia tota ſubſtantia generis eſt in ſingulis per ſe ſpeciebus, vt totum animal in homine, totum in Leone totum, in qualibet ſpecie.

Quintus Quintus eſt quo forma in materia, vt ſanitas in animali compoſito ex frigidis, & calidis ex aliiſque humoribus. Et notat Ale. quod ad hunc poteſt reduci modus, quo eſt accidens in ſubiecto: non tamen eodem modo exiſtimes formam materiæ, & accidens ſubiecto ineſſe, vt alibi declaratum eſt, ſed ſimilitudinem quandam habent. *Nota ex Alex.*

Sextus eſt, quo aliquid eſt in aliquo, vt in cauſa efficienti, vt in rege eſt iudicium regni, & in patre fuerunt filij. *Sextus.*

Septimus eſt, vt in fine, vt amans dicitur eſſe in amato. Vltimus eſt ſicut aliquid eſt in vaſe, & in loco; & hunc dicit eſſe modum omnium maxime proprium: reliqui enim analogia quadam dicuntur ad hunc, quatenus id quod dicitur eſſe in loco conſeruatur, & recipitur in eo: hac ſimilitudine reliqua dicuntur eſſe in alio. *Septim⁹. Octauus & maxime proprius.*

Non meminit illius, quod eſt eſſe in tempore. quia paulo poſt dicturus erat de tempore. De his modis diximus in Antepredi. *Nota.*

Tex. XXIIII.

DVbitauit autem aliquis, vtrum quippiam in ſe ipſo contingat eſſe, an nihil, ſed omnia aut nuſquam, aut in alio. Dupliciter autem hoc eſt, aut ſecundum ſe, aut ſecundum alterum. Cum enim ſint patres totius, & id, in quo, & id, quod in hoc dicetur totum in ſeipſo. dicitur enim & ſecundum partes, vt albus, quia ſuperficies alba ſit, & ſciens, quia ratiocinatiuum. Amphora igitur nō erit in ſeipſa, neque vinum, vini vero amphora erit. quod nanque ineſt, & id, in quo eſt, vtraque eiuſdem partes ſunt.

POſſet quis poſt tot modos enarratos, quibus vnum in alio eſt, dubitare, an aliquid ſit in ſeipſo, an non: ſed quicquid eſt, aut nuſquam eſt; aut ſi debet eſſe in aliquo, debet eſſe in alio diſtincto, & non in ſeipſo, & hoc determinat Ariſtot. ante cuius explicationem prius eſt a nobis res explananda, poſtea textus exponendus. *Dubiū. an aliquid ſit in ſeipſo.*

Aduertendum igitur primo, tripliciter aliquid poſſe eſſe tale. Vno modo ſecundum *1. Notādum tri-*

pliciter. poſſ.t eſſe tale ſecundum ſe ſecundũ aliud & ſecundum accidens.

cundum ſe, altero ſecundum aliud, tertio ſecundum accidens. Id in præſenti dicitur tale ſecundum ſe, quod immediate recipit tale prædicatum, quomodo ſuperficies huius corporis dicitur ſecundum ſe alba, quia ipſa eſt primo, quæ albedinem habet. Id dicitur ſecundum aliud tale, quod ſecundum ſui partem illud recipit prædicatum, vt homo ſecundum aliud eſt albus, quia ſuperficiem habet albam. & ſecundum aliud ſciens, puta ſecundum animam, in qua eſt ſcientia. Id dicitur per accidens, quod eſt in eo, quod ſecundum ſe eſt tale, vt anima per accidens mouetur: quia eſt in homine, qui per ſe mouetur. Sunt autem iſti modi differentes inter ſe.

2. Notãdum. Aliquid eſſe in alio tripliciter.

Aduertendum ſecundo: ſicut aliquid eſt tale tripliciter, ita ſimiliter aliquid dici eſſe in aliquo, & eſſe in loco tripliciter, & ſecundum ſe, & ſecundum aliud, & ſecundum accidens. Id eſt in loco ſecundũ ſe, quod primo, & proxime in loco eſt, vt ego ſum in hoc loco. Id eſt, ſecundum aliud, quod ſecundum ſui partem aliquam in loco eſt, vt dicitur arbor in fluuio, quæ ſecundum radicem, vel ſecundum aliquam partem eſt in fluuio. Id vero dicitur ſecundum accidens, quod eſt in eo, quod ſecũdum ſe eſt in loco, vt nauta eſt in mari, quia eſt in naui, quæ eſt in mari: & anima eſt in loco, quia eſt in homine, qui eſt in loco.

3. Notãdum tripliciter aliquid eſſe in ſe ipſo.

Aduertendum tertio, quod aliquid eſſe in ſeipſo tripliciter intelligi poteſt. Vno modo ſecundum partem, quod non aliud eſt, quam quod totum habens duas partes, quarum vna ſit in altera, dicatur eſſe ratione vnius in ſeipſo ratione alterius: & hoc fieri poteſt, vnde dicitur amphora vini, eſt in ſeipſa. Senſus eſt, amphora vini ſecundum vnam ſui partem, puta, ſecundum vinum, eſt in ſeipſa ratione alterius. ſ. amphoræ. Altero modo aliquid poteſt dici in ſeipſo ſecundum ſe primo, vt quod in ſe ſit vinum ſecundum ſe, & hoc non poteſt eſſe, vt probabitur poſtea. Tertio modo, quod aliquid ſit in ſe ſecundum accidens id eſt ratione alterius: nec hoc fieri poteſt, vt in textu explanabimus. Eſt quidẽ quartus alius modus, quo Deus benedictus eſt in ſeipſo: ſed de hoc non loquitur hic Ariſtot. tantum enim agit de loco corporum, & modo, quo corpus poteſt eſſe in ſeipſo.

Explicatio textus Ari.

Hæc ſunt, quæ hic Ariſtot. docet. Accedamus, ad textum. Diſtinguit igitur primo dupliciter poſſe aliquid ſecundum ſe in loco eſſe. Aut ſecundum ſe, aut ſecundum aliud, vt declaratum eſt: puta, cum ſecundum totum, aut ſecundum aliquam ſui partem in loco eſt, & ponit exemplum prædicatorum, quæ ſecundum partem dicuntur, vt homo eſt ſciens ſecundum animam, in qua eſt ſcientia: & homo albus ſecundum ſuperficiem.

Dicit igitur, cum aliquid totum habet ſic partes, quod vna ſit in alia, & altera recipiat illam ſicut locus, tunc illud tale totum dicitur eſſe in ſeipſo, ſed tamen ratione partium, ſicut hoc totum, amphora vini in ſeipſo eſt ratione partium, per vinum enim eſt in ſeipſo ſecundum amphoram: vtrumque enim pars eſt illius totius.

Tex. XXV.

Sic igitur contingit quippiam in ſe ipſo eſſe. primo autem non contingit vt album in corpore. ſuperficies enim in corpore, ſcientia autem in anima ſecundum hæc autem, quæ partes ſunt, vt in homine, appellationes exiſtunt. amphora autem, & vinum, cum ſeorſum quidem ſunt, partes non ſunt, ſed cum ſimul. quapropter, cum ſint partes, erit ipſum in ſeipſo. vt album in homine, quoniam in corpore: & in hoc, quoniã in ſuperficie: in hac autem non amplius ſecundum aliud eſt. & diuerſa quidem ſpecie hæc ſunt, & aliam naturam habet vtrunque, & potentiam, & ſuperficies, & album.

Nihil poteſt eſſe in ſe ipſo primo ſed tantum ſecundum partem

Subdit non aliter contingere aliquid in ſeipſo eſſe quam, ſecundum partem, non autem primo; ponit exempla, quando aliquid ſecundum partem dicitur in ſe ipſo eſſe, & litera non nihil eſt obſcura. Dicit, album ineſt corpori, & huic per ſuperficiem, & ſcientia eſt anima, & ab his appellamus hominem album, & ſcientem, ſed ſecundum aliud; album enim ſecundum corpus, & ſuperficiem ipſius; ſcientem vero ſecundum animam. Vocat autẽ corpus alteram hominis partem, quæ ab anima diſtincta eſt.

Ac ſi dicat, homo eſt albus, & homo dicitur ſciens, ſed ſecundum aliud: albus quidem ſecundum corpus, ſciens vero ſecundum animam. Non tamen diceretur nec albus, nec ſciens, ſi illa eſſent ſeparata, & non eſſent partes.

Similiter, cum vinum, & amphora per ſe ſunt, & vinum nondum eſt in amphora, non dicetur amphora vini eſſe in ſeipſa, nec vinum per ſe, nec amphora: at cum ſimul ſunt, & partes ſunt illius totius, tunc poteſt amphora vini eſſe in ſeipſa ratione partium vt dictum eſt.

Et ad denotandum, eſſe in ſeipſo totum ratione partium, hoc exprimit exemplo dicēs: Eſt in ſeipſo, vt album in homine: quod idem eſt, ac ſi dicat, ſecundum partem: nā albus eſt homo ſecundum corpus: hoc autem ſecundum ſuperficiem, in ſuperficie autem albedo eſt ſecundum ſe, & primo, & diuerſam naturam, ac potentiam habet ab ipſa ſuperficie.

Nota. Quibus verb. Ariſtot. denotat ſubtiliter, cum aliquid eſt ſecundum ſe in aliquo, eſſe diſtinctum prorſus ab illo, nec illius partem eſſe: ſicut albedo à ſuperficie diſtinguitur, in qua primo eſt.

Tex. XXVI.

Neque igitur, inductiue conſyderantibus, aliquid in ſeipſo videmus ſecundum aliquem determinatorum: & ratione manifeſtum quod impoſſibile eſt. oportebit enim ambo vtrunque eſſe (vt amphoram & vas, & vinum eſſe, atque vinum vinum, & amphoram) ſiquidem contingit quippiam in ſeipſo eſſe. quare, ſi quàm maxime in ſe ſe ſint, amphora quidem accipiet vinum. non quatenus ipſa vinum eſt, ſed quatenus illa. vinum autem inerit in amphora, non quatenus amphora ipſum eſt, ſed quatenus illa amphora eſt. Secundum igitur ipſum eſſe, quod alterum ſit, manifeſtum eſt. alia nanque ratio eſt eius, in quo, & illius, quod in hoc eſt.

Probatur nihil poſſe eſſe in ſeipſo ſecundū totum. Probat, nullo modo aliquid eſſe in ſeipſo ſm ſe totum, idq; dupliciter. Primo per inductionem modorum communē quibus vnum dicitur eſſe in aliquo, vbi nullus eſt, quo aliquid eſſe dicatus in ſeipſo ſecundum ſe.

Primo inductione.

Secundo ratione. Secundo ratione. Si totum ſecundum ſe eſt in ſeipſo, demus hoc totum eſſe amphoram vini. Eſt argumentum. Si amphora vini eſt in ſeipſa ſecundum ſe, ſequitur, quod ſola amphora eſt amphora vini, & quod vinum etiam ſolum eſt amphora vini: quod quidem falſum eſſe conſtat.

Suppoſitio. Probat autem Ariſt. ponendo vnum, ex quo probatio deducitur. Nempe, quod quamuis ponatur amphoram vini eſſe in ſe, tamen hoc eſt euidens, quod non ſit aliud, quod recipiat, niſi amphora: nec ſit aliud quod recipiatur, niſi vinum: nec amphora recipit ratione vini. ſed ratione amphoræ: nec vinum recipitur ratione amphoræ, ſed ratione vini: vnde ratio vtriuſq; diuerſa eſt.

Tunc ſic. Si amphora vini ſecundum ſe totam eſt in ſeipſa: ergo amphora vini eſt, quod recipit, & amphora vini eſt, quod recipitur. Alıter in ſeipſa primo] nō eſſet: ſed id quod recipit non eſt niſi amphora ratione amphoræ: & id, quod recipitur, vinum ratione vini: ergo amphora vini, & eſt ipſa amphora per ſe, & eſt ipſum vinum per ſe. Hoc autem impoſſibile eſt: igitur nihil eſt in ſeipſo ſecundum ſe, & primo, ſed tātum (vt dictum eſt) ſecundum partem.

Tex. XXVII.

At vero neque ſecundum accidens contingit. ſimul enim duo corpora in eodem inerunt. nam & ipſa amphora in ſeipſa erit, ſi id, cuius natura ſuſceptiua eſt, contingat in ſeipſo eſſe, & inſuper illud, cuius eſt ſuſceptiuum, vt ſi vini vinum. Quod igitur impoſſibile ſit in ſeipſo aliquid eſſe primo manifeſtum eſt.

Nihil eſt in ſeipſo per accidens. Probat tertium, non eſſe aliquid in ſeipſo ſecundum accidens, id eſt, quia eſt in eo, quod eſt per ſe: quia ſequeretur, quod duo corpora eſſent ſimul in eodem loco, & penetratiue, quod naturaliter eſt impoſſibile. Quod vero ſequatur non perfecte probat, ſed incipit probare. Et aduerte locum eſſe maxime obſcurum.

2. *Ratio.* Quantum exiſtimo, ratio eſt hæc. Demus aliquid, quod ſit in ſe ſecundum accidens, & ſit hoc amphora ſola, tunc eſt argumentum. Amphora eſt in ſe ſecundũ accidens: ergo eſt in ſe, quia eſt in alio, quod ſecundum ſe eſt in amphora. Hoc enim eſt eſſe in aliquo ſecundum accidens. Nihil eſt autem, quod ſecundum ſe ſit in amphora, niſi vinum, ſi amphora eſt vini plena: amphora ergo eſt in ſe ſecundum accidens, quia eſt in vino, quod ſecundum ſe eſt in amphora. Tunc vlterius. Cũ duo corpora ſic ſe habent, quod vnum eſt in loco, qui eſt in illo, quod per ſe in loco eſt, tunc quod eſt per ſe, eſt magis proximum loco, vt manifeſtum eſt. Amphora autem eſt in ſe, quia eſt in vino, quod ſecundum ſe in amphora eſt: ergo magis eſt vinum amphoræ proximum, quàm ipſa ſibi: ſed ipſa non occupat, niſi vnum locũ, nec eſt maior ſe ipſa: ergo vinum, cum ſit magis propinquum amphoræ, vnum corpus cum ea faciet, & vnum locum occupabit, quod eſt impoſſibile.

Explicatio text. Ariſt. Hæc eſt ratio integra, & eſt ſine dubio optima, & ſubtilis, qualis ad veritatem probandam adduci poteſt. Vide literam: dicit, quod ſequetur duo corpora eſſe ſimul.

Oſtendit quomodo ſequatur, dicens. Si cuius natura eſt ſuſceptiua, id eſt, ſi ipſum vas, cuius eſt ſuſcipere, dicatur eſſe in ſeipſo per accidens, & id, quod ſuſcipitur, puta vinum. Si illud vas vini eſt, vel alius liquor, ſi talis liquoris fuerat vas. Si hoc inquam, quod ſuſcipitur, ſit id ratione cuius vas in ſeipſo eſt: tunc ſequetur penetrare ſe vas, & vinum: quo autem pacto id ſequatur, nõ oſtendit. Diximus tamẽ nos, quia & quod eſt per ſe, & primo in loco, eſt magis proximum ipſi loco, quam ea res, quæ eſt in eo, quod eſt per ſe in loco. & nota expoſitionem. Concludit in ſeipſo nihil eſſe primo, id eſt, totum, nec ſecundum ſe, nec ſecundum accidens, ſed tantum ſecundum partem.

Tex. XXVIII.

Quod autem Zeno dubitabat, quod ſi locus eſt aliquid, in aliquo erit, ſoluere non eſt difficile. Nihil enim prohibet, in alio quidem eſſe primum locum, non tamen in illo, vt in loco, ſed vt ſanitas quidem in calidis, ſicut habitus, calor autem in corpore, vt paſſio. quare non neceſſe eſt in infinitum abire.

Solutio Ariſt. argu. Zenonis. Reſpondet modo argumento Zenonis, quo probabat, ſi locus eſſet in aliquo, fore proceſſum in infinitum. Dicit quod locus in aliquo eſt, ſed non vt in loco: non enim omne quod eſt in aliquo, eſt in eo, vt in loco. Locus autem in aliquo eſt puta in locato, aut in ſuo ſubiecto: eſt enim locus ſuperficies continens, quæ in corpore eſt aliquo, ſed non vt in loco, ſed vt forma in materia, vel accidens in ſubiecto. Eſt enim locus in locato, vt forma extrinſeca: in ſubiecto vero ſuo intrinſece, & inhæſiue.

Nota. In quibus verbis docemur vnum, non quicquid eſt, eſſe in loco, nec quicquid in aliquo eſt eſſe, ob id in eo, vt in loco: in quibus deceptus eſt Zeno in ſua ratione cũ reliquis Antiquis.

Tex. XXIX.

Illud autem manifeſtum, quod, cum vas nihil ſit eius, quod in ipſo eſt (alind enim eſt primo, & quod ineſt, & id, in quo ineſt) non erit vtiq; aut materia, aut forma locus, ſed aliud. illius enim aliquid hæc ſunt, quod ineſt, & materia, & forma.

Locũ nõ eſſe materiam, vel formam. Concludit ex his notum eſſe, materiam, aut formam locum non eſſe, Nam locus, & id, quod eſt in loco, ſic ſunt diuerſa, vt neutrum ſit alterius pars, at materia, & forma partes ſunt ipſius compoſiti, ob id non poſſunt eſſe ipſius locus.

Poſt hæc, cum in his omnibus, quid locus ſit, nondum determinauerit, ſed ſolum diſputando proceſſerit, finem dubitationibus, & diſputationibus imponens, quid locus ſit explicare incipit.

Caput Quartum:

Tex. XXX.

Haec igitur ſint dubitata. Quid autem tandem ſit Locus hic vtique fiet manifeſtum. Accipiamus autem de ipſo quæcunque videntur vere ſecundum ſe ineſſe ipſi. Cenſemus igitur locum eſſe primum quidem, quod continet illud, cuius locus eſt, & nihil ipſius rei eſſe. Amplius primum locum neque minorem eſſe, neque maiorem. Præterea, neque deſeri ab vnoquo que, & ſeparabilem eſſe. Ad hæc autem, omnem locum habere ſurſum, & deorſum, & ferri natura, & manere in proprijs locis vnumquodque corporum. hoc autem facere, aut ſurſum, aut deorſum.

Sex proprietates loci, ex quibus tanquã primis princi-pijs indagabit quid ſit locus. Loci naturam ex propria ſententia inueſtigaturus, ea, quæ loco per ſe inſunt, præmittit. Per propria enim, & per ſe accidentia, optima via eſt indagandi quid res ſit, vt dicitur, 1. Animæ cap. 1. Colligit autem ſex, quæ loco per ſe videntur ineſſe.

Prima. Primum eſt, continere locatum, hoc eſt ipſum circumſcribere, & terminare.

Secũda. Secundum eſt. Non eſſe aliquid intrinſecum locati, nec materiam ipſius, nec formam, nec partem, nec accidens inhærens, ſed ſolum externum continens.

Nota. Hanc proprietatem cum prima quidam coniungunt, & vnam faciunt, nempe, continere ſic, vt non ſit aliquid contenti, inter quos eſt Philop. Alber. Sanct. Tho. & Auer. Alij diuidunt, & duas faciunt, cum re vera, aliud ſit continere, aliud non eſſe contenti partem: & hi ſunt Themiſtius, Simplicius, & Pſellus: & mihi ita placet, ſaltem vt procedat cognitio diſtinctior.

Tertia. Tertium eſt. Locum primum, & proximum non eſſe maiorem, aut minorem locato, ſed illi æqualem, vt nec plus, nec minus, quam locatum contineat. Dicit autem, primum locum, & proprium: communis enim maior eſt.

Quarta Nota. Quartum. Locus non deſeritur ab vno quoque, & ſeparabilis eſt. Quæ verba du-pliciter legunt Simplic. & Philop. Primo affirmatiue, & tunc idem ſignificant, puta, quod locus ſeparari, & deſeri poſſit à locato, vt notum eſt: Secundo, legunt primum verbum negatiue, vt modo habet litera Græca, & verſio noſtra: & ita exponit Themiſtius. Et tunc eſt ſenſus, quod locus non eſt ſine aliquo ſaltem locato iſto, vel illo: non enim eſt vacuum, vt dicetur. Quamuis autem non poſſit eſſe ſine locato aliquo à ſingulis, tamen poteſt ſeparari, ſiue ab hoc, ſiue ab illo.

Quintum eſt. Omnem locum eſſe ſurſum, & deorſum. Senſus eſt, ſecundum Simplic. Philop. & Themiſt. quod locus naturalis, aut eſt ſurſum, aut deorſum; non tamen, quod omnis locus partem habeat ſurſum, partem deorſum, vt aliqui exponunt: licet hoc partim verum ſit, ſed non ad mentem Ariſt. *Quinta.*

Sextum eſt. Vnumquodque corpus naturale in ſuum locum naturaliter ferri, ibique manere, & quieſcere; puta ſurſum, aut deorſum. Loquitur autem de motibus elementorum, & mixtorum ex elementis. *Sexta.*

Hanc proprietatem fere omnes cum quinta copulant. Simpli. diſtinguit, & ſic multiplicat: parum refert, dummodo verus conſtet ſenſus Ariſto.

Tex. XXXI.

Suppoſitis autem his reliqua ſpeculari decet. Oportet autem tentare conſyderationem ſic facere, vt ipſum quid eſt reddatur, & quæ dubitantur, ſoluantur, & quæ videntur ineſſe loco, inſint. & amplius: ipſa difficultatis, & earum, quæ circa ipſum, dubitationum cauſa erit manifeſta. ſic enim pulcherrime demonſtrabitur vnumquodque.

His loci proprietatibus, vt fundamentis præiactis, oportet reliqua ſpeculari: ac docet loci definitionem eſſe tradendam, quæ talis ſit, vt tres habeat conditiones. Prima eſt, vt quę propoſita ſunt, dubia ſoluantur. Cum enim dubia circa quid eſt fuerint, ipſo cognito ceſſabunt. Altera, vt paſſiones, & proprietates, quæ loco conueniunt, nõ auferantur, immo per ipſam cõpetere videantur. Tertia eſt, vt cauſa difficultatis, & dubiorũ aperiatur ita, vt clara omnia relinquantur. Si enim talis data fuerit definitio, demonſtrationi erit aptiſſima. *Nota primo tria commoda fore exacta re definitio.*

Tex. XXXII.

Primum igitur conſyderaſſe oportet, quod non quæreretur vtique lacus, ſi non motus aliquis ſecūdum locum eſſet. propter hoc enim & cœlum maxime in loco putamus eſſe, quia ſemper eſt in motu. Huius autem alind quidem eſt latio, aliud vero augmentum, & decrementum. etenim in augmento, & decremento mutantur: & quod prius erat hic, iterū translatū eſt in maius, aut minus

Locus cognoſcitur ex motu ad locū.

AD naturam loci indagandam proponit viam, qua locum eſſe cognitum eſt. Hæc autem via motus, eſt ſecundum locum. Vt enim ex diuerſa formarum ſucceſſione in eadem materia, materiam ſubſtantialem à formis diſtinctam eſſe perceptum eſt, & ex accidentium in eodem ſubiecto mutatione, ſubiectum, & ſubſtātiam ab ipſis diuerſam eſſe, eſt compertū; ita etiam ex corporū multorum circa eundem locum ſucceſſione, & ſimiliter ex vno corpore per motū mutato & deſerente loca, ipſe locus cognitus eſt quid eſſe, præter corpora.

Confirmat autem ex antiquis, qui cum per motum locum cognoſci comperirent, cælum maxime eſſe in loco arbitrati ſunt, quia maxime mouetur, ſed hoc non eſt ſecundum mentem Ariſt.

Duplici genere motus cognoſcitur locus.

Diſtinguit autem motus, quibus locus cognitus eſt, in duos. Quidam eſt latio; vt cum corpus mutat totum ſuum locum, & ad alium tendit. Quidam alter eſt, cum non totum locum mutat, ſed partem, puta, dum acquirit maiorem locum, quod fit per augmentationem: aut minorem, & partem loci deperdit, quod fit per diminutionem.

Eſt autem quod mouetur, aliud quidē per ſe actu, aliud vero per accidens. Eius autem, quod ſecundum accidēs, aliud quidem poteſt moueri per ſe, vt patres corporis, & in nauigio clauus: alia vero non poſſunt, ſed ſemper ſecundum accidenr, vt albedo, & ſcientia. hæc enim ſic mutantur ſecundum locum, quia id, in quo ſunt, mutatur.

Ex quorum mobiliū motu cognoſcatur locus.

Dupliciter aliquid mouetur per ſe, & per accidens

CVM explicuiſſet quibus motibus dignoſcitur locus, explicat quibus mobilibus, ac diſtinguit ea, quæ mouentur. Quædam, inquit, mouentur actu per ſe; quædam actu etiam, ſed per accidens. Illa mouentur per ſe, quæ ratione ſui mouentur, puta, ſunt ipſa tota, quibus ineſt motus; vt homo mouetur per ſe; ignis per ſe; & ſimilia. Illa vero per accidens mouentur, quæ mouentur, quia ſunt in eo, quod per ſe mouetur.

Dupliciter aliquid mouetur per accidēs.

Et hæc ſubdiuiduntur. Quædam enim ſic per accidens mouentur, vt poſſint per ſe aliquando moueri; quales ſunt partes integrantes: hæ enim dum in toto ſunt, ipſius motu per accidens mouentur; poſſunt tamen ab ipſo ſeparari, & tunc per ſe moueri. Quædam alia ſic per accidens mouētur, vt nunquam per ſe moueri queant; qualia ſunt accidentia, albedo; ſcientia, & ſimilia, quæ à ſubiecto ſeparari non poſſunt naturaliter, ob id, ſi mouentur, per accidens ſemper mouentur.

Locus proprie cognoſcitur per ea, quæ mouētur per ſe.

Cum igitur tripliciter moueri contingat: & per ſe, & per accidens, per ſe vt totum; partes & per accidens, vt accidentia: & inſeparabilia; motus proprie cognoſcitur per ea, quæ per ſe mouentur, quam uis aliquo etiam modo per ea, quæ, vt partes, mouentur. Intellige de parte ſecundum quantitatem.

Tex. XXXIII.

Quoniam autem dicimus eſſe in cælo, vt in loco, quia in aere, hic autem in cælo eſt & in aere autē non toto, ſed propter vltimum ipſius, & continens, in aere eſſe dicimus. ſi enim totus aer ſit locus, non æqualis erit vniuſcuiuſque locus, & vnum quodque. videtur autem æqualis eſſe. talis autem eſt primus, in quo eſt.

Naturæ loci præcipue conſiſtit in

NAtura loci præcipue cōſiſtit in eo, quod non vt pars rei contineat rem, ſed vt quid externum proxime tangens, & circunſcribens ipſam: ob id aggreditur diſcrimen ponere inter modum, quo continet

pars

hoc quod locus contineat locatum. pars, & quo continet locus, & quando continet, vt pars, quando continet vt locus.

Aliter cõtinet loc° cõmunis, aliter ꝓprius. At quia non eſt ſimilitudo inter locum communem, & partem (quia locus communis non proxime continet, nec immediate rem, ſicut totum partem, vt vltimũ brachij manum, ſed ſimilitudo eſt cum loco proximo, qui immediate continet) ſeparat locum communem à proprio, vt diſtinguat hunc à parte. Ob id dicit, dupliciter, dici eſſe in loco. Et communi, vt quiſq; noſtrum eſt in cœlo, quia in aere, quia in hac ipſius parte, vel in aliquo contento ab aere. Et in loco proprio, & adæquato dicitur eſſe.

Alius eſt locus cõmunis, alius proprius. Quod autem locus communis non ſit proprius, notum eſt. Locus enim proprius eſt æqualis, & adæquatus, at communis non eſt æqualis rei: totus enim aer, aut cœlum non eſt ęquale cuilibet corpori horũ, quorum loca communia ſunt. Eſt igitur proprius locus in quo quid eſt, ipſi æqualis, & adæquatus.

Tex. XXXIIII.

Cum igitur nõ diuiſũ eſt quod cõtinet, ſed continuũ, nõ vt in loco dicitur eſſe in illo, ſed vt pars in toto cum vero diuiſum eſt, & tangens in primo quodam eſt, vltimo continentis, quod neque pars eſt eius quod in ipſo eſt, neque maius ſpatio, ſed æquale. in eodem enim ſunt vltima ſe tangentium.

Diuerſimode cõtinet locus locatũ, & totũ ſuam partem. Tres differentias conſtituit inter id, quod proxime continet vt locus, & id, quod proxime vt totum ſuam partem. nam pars eſt immediata ſuo toti, & locatum loco proximo, & proprio.

Prima differentia. Prima differentia eſt, quod pars eſt cõtinua ipſi toti, at locus non eſt continuus locato, ſed contiguus, & ipſum tangens, ab eo quod continetur diuiſus. Iſta autem contiguitas eſt ſecundum ſuperficies, puta, vltimam continentis, quæ concaua dicitur, & locus eſt, & primam contenti, quæ conuexa, & exterior dicitur, atq; has duas ſuperficies dicit eſſe æquales in ſpatio, vt vna prorſus non aliud, quam alteram ambiat: nec altera ab alio, quam ab illa ambiatur.

Cuius rationem ſubdit, quia in eodem ſunt illæ ſuperficies, id eſt, ſimul ſunt, vt exponunt Simplicius, & Philop. Quod ſi ſic ſit continens, tunc non erit pars contēti, nec aliquid illius intrinſecum, talis autem eſt locus.

Et, cum continuum ſit, non illo mouetur, ſed cum illo: diuiſum autem in illo. Et ſiue moueatur continens, ſiue non, nihil minus. Amplius autē, cum non diuiſum eſt, vt pars in toto dicitur, vt in oculo acies, & in corpore manus, cum autem diuiſum eſt; vt in cado aqua, aut in fictili vinum manus enim cum corpore mouetur, aqua autem in cado.

Alias duas differentias conſtituit ſumptas ex diuerſa ratione continui, & contigui.

Secunda in ordine eſt: quod eſt alteri contiguum, mouetur in ipſo, id eſt, ſuum motum habet per ſe, etiam illo, in quo eſt, manente immoto: vt patet de aqua, quæ in vaſe immoto mouetur. At quod eſt alteri continuum, mouetur cum ipſo, id eſt per ſe non habet motum, niſi cum ipſo toto, & nunquam poteſt moueri, quin moueatur ipſum, in quo proxime eſt. *Secunda differentia.*

Tertia differentia eſt: quod id, quod eſt alteri continuum, dicitur eſſe in ipſo vt pars in toto: quod vero eſt contiguum, eſt in eo, vt in vaſe. Hi autem duo modi exiſtendi in alio diuerſi ſunt, vt dictum eſt. *Tertia differentia.*

Ex quibus patet, locum eſſe vltimum corporis continentis, æquale primo contento, ipſi contiguũ, & proximũ, nihilq; ipſius intrinſecum. *Colligitũ ex dictis locũ eſſe vltimũ continentis æquale contento, & contiguum.*

An locus ſit æqualis locato. Quæſtio II.

De loco communi nulli dubium eſt, quin ſit maior quam locatum: de proprio vero videtur dubium eſſe.

Eſt enim argumentum primum. Continens maius eſt contento, vt communiter dicitur: locus eſt continens: ergo maior eſt locato, quod contentum eſt. *Primũ argu.*

Secundum. Si locus eſſet locato æqualis, haberet æquales dimenſiones cũ ipſo, hoc aũt eſt falſum: nã doliũ non hēt æqualem profunditatem cum vino, vt notum eſt. *Secundũ*

Tertiũ, ꝙ locus pro ſuperficie cõtinente ſit æqualis locato, ſecundum primam ipſius ſuperficiem contentam, videtur non *Tertiu*

 poſſe

poſſe dici: quia ſi locus eſſet circularis, tunc ſupra idem centrum deſcribi duo circuli æquales poſſent (quod videtur impoſſibile) ſupra circunferentiam locati, alter per ſuperficiem loci ſupra centrum locati. Et vlterius, illi duo circuli haberent æqualem diametrum, quæ videntur eſſe contra propoſitiones geometricas.

Primũ fundamentũ. Locus cõmunis non eſt æqualis locato.

Circa hæc aduertendum primò, vt diximus, difficultatem non eſſe de loco communi, ſed de proprio, & proximo. Communis autem is eſt, qui ita locatum continet, vt alia præter ipſum contineat, vt cœlum, & aer eſt locus communis omnium noſtrum. Proprius autem eſt, qui nil niſi locatum illud continet. Poteſt autem eſſe, quòd locus communis ſit ſimul, & proprius, ſed reſpectu diuerſorum, vt concauum Lunæ locus eſt communis noſtri reſpectu, ſed proprius eſt ipſius ignis, quem adæquatè continet.

Secundũ. Ex Alb. et Auer. duplex ẽ æqualitas altera continentiæ, altera dimẽſionis.

Aduertendum ſecundo, ex Alb. & Auer. hoc quarto libro Cõmen. 77. quod duplex eſt æqualitas. Altera dimenſionis, altera cõtinentiæ, quæ dicitur ab Alber. ſecundum extenſionem. Aequalitas dimenſionis eſt, cum vnum alteri æquatur ſecundum omnem dimenſionem, puta, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Conſtat autem, quod iſta æqualitas non eſt loci, & locati, non enim ſecundum omnem dimenſionem ſunt æqualia: ſic enim cum locus ſit ipſius receptiuum locati, penetraret ſe cum ipſo, quod eſſe non poteſt. Altera eſt æqualitas ſecundum continentiam, & hæc eſt ſecundum latitudinem, & longitudinem ſolam, qualis eſt æqualitas, quæ oſtenditur in duobus corporibus ſecundum ſolas ſuperficies.

Prima cõcluſio ſuperficiẽ cõcauam loci, & cõuexam locati, eſſe õino æquales.

De hac eſt difficultas, puta, an ſuperficies concaua continentis, & conuexa locati ſunt æquales. Eſt autem concluſio vnica communis omnium ferè, illas duas ſuperficies eſſe æquales ita, vt vna non ſit altera maior. Ad cuius probationem oportet præmittere vnum fundamentum latius lib. 6. tractandum, Nempe, indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere ipſum maius, nec ſimiliter indiuiſibile additum quanto, ipſum augere. Quod eſt dicere, punctum additum lineæ, non facit ipſam longiorem: & linea addita ſuperficiei non facit ipſam latiorem: nec ſuperficies addita corpori, ipſum facit profundius, aut craſſius. Et hoc eſt vnum fundamentum magnæ partis philoſophiæ Peripateticæ.

Fũdamẽtum indiuiſibile additũ Indiuiſibili, non facit maius.

Primæ rõ qua probatur illud fundamentum.

Et probatur; quia ſi additione horum indiuiſibilium creſcerent quantitates, ſequeretur, quod partes diuiſæ non eſſent tantæ ſimul quantum totum continuum, & ſic nunquam poſſet continuum in duas ſuas medietates diuidi. Sequela patet: nam per diuiſionem, nouæ in diuiſis partibus reſultant ſuperficies, quæ augerent partes illas.

Secũda.

Præterea: quia experientia docet, quod diuiſo aliquo continuo, ſi iterum partes coniungantur, & contiguæ fiant, vt nihil maneat inter medium, tunc non occupabunt maiorem locum ob illas nouas ſuperficies, quam ante, cum erant continuæ.

Tertia.

Præterea: quia non quantum non poteſt augere quantum, & non extenſum non poteſt augere extenſum, & non profundum, non poteſt augere profundum. Non igitur creſcunt quantitates additione illorum indiuiſibilium ſecundum id, quo indiuiſibilia ſunt.

Ex hoc fundamẽto probatur cõcluſio.

Stante igitur hoc fundamento, ratio cõcluſionis hæc eſt. Superficies loci concaua, & ſuperficies connexa locati, terminant æqualem profunditatem: ergo ſunt æquales. Conſequentia eſt certa: ſed antecedens probatur. Quia ſuperficies conuexa locati eſt terminus intrinſecus totius profunditatis locati: ſuperficies vero concaua locantis pari modo: Vlterius tamen circundat ſuperficiem locati conuexam: ſed hæc nullam addit locato profunditatem, vt diximus: ergo tantam profunditatem terminat vna, quantam altera.

Nota.

Sunt igitur æquales ita, vt ea, quæ eſt locati, poſſet æqualiter terminare quantitatem locantis: & ea, quæ eſt locus, terminare intrinſece locatum.

Ad primum.

Ad argumenta patet ſolutio. Ad primũ dicitur, quod locans eſt maius locato, & continens contento, ſecundum ſuperficies conuexas vtriuſque comparatione facta: at ſi concaua continentis proxima cum conuexa contenti comparetur, tunc vtrique ineſt æqualitas.

Ad 2.

Ad ſecundum nota eſt ſolutio ex primo fundamento: Non enim hic comparamus profunditatem, nec omnem dimenſionem corporis continentis, & contenti, ſed extenſionem ſolam.

Ad 3.

Ad tertium dicendum, quod in eadem ſuperficie non ſunt duo circuli æquales ſupra idem centrum; nec vnus diameter diuerſorum circulorum concenticrorum; tamen in diuerſis ſuperficiebus contiguis

id

id ſit, ac ſi duo circuli æquales vnius alteri ſuperponeretur. Verum tamen eſſet dicere vnum eſſe ſupra alium, ſicut verum eſt dicere ſuperficiem concauam locentis eſſe ſuper conuexam locati: ſed tamen non occupando diuerſum ſitum loci, ſed omnino eundem, quaſi alteri ſuperinſertum. Nam indiuiſibile cum locum non occupet vllum, aut ſpatium, additum alteri immediate, non faciet ſpatium. in eodẽ vero corpore id cótingere nõ poteſt. Et ratio eſt: quia in vno corpore, & vno continuo non ſunt duo indiuiſibilia immediata, quin mediet diuiſibile: at in diuerſis corporibus ſe tangentibus poſſunt eſſe ſimul, & immediata: ſed de hoc inferius in li. 6.

Quo ab eodẽ centro poſſint deſcribi duo circuli eiuſdem magni iudicis, & vnus ſupra alterum.

Tex. XXXV.

Iam igitur manifeſtum ex his quid eſt locus, quatuor enim fere ſunt, quorum neceſſe eſt locum vnum aliquid eſſe. aut enim forma eſt aut materia, aut ſpatium aliquod medium extremorum, aut extrema, ſi non eſt vllum ſpatium præter inexiſtentis corporis magnitudinem. Horum autem, quod tria non poſſunt eſſe manifeſtum eſt. Sed, propterea quod continet, videtur Forma eſſe. in eodem enim ſunt extrema continentis, & contenti. Sunt igitur vtraque termini, ſed non eiuſdem: ſed forma quidem rei, locus autem continentis corporis.

Ex prædictis loci proprietatibus genus loci infert, ac ratiocinatur a ſufficiẽti quadam partium diuiſione, quæ talis eſt. Locus aut eſt forma, aut materia, aut interuallum, & ſpatium interceptum inter latera ſuperficiei continentis, aut ipſa ſuperficies continens: ſed non eſt forma, nec materia, nec tale interuallum eſt igitur ſuperficies continens.

Concluditur, quod nam ſit genus loci.

Excludit, quod ſit forma, ſoluendo rationem, propter quam forma videtur locus. Ratio autem eſt: quia forma eſt continens, & continens eſt in eo, quod continetur. Si igitur locus continens eſt, forma eſſe debet. Reſpondet Ariſtot. quod tam forma, quam locus terminant, & continent, ſed non eodem modo. Nam forma terminat rẽm ipſam, cuius eſt forma ita, vt in ea ſit: at locus eſt terminus, & continens extrinſecus, qui eſt ipſius continentis.

Locus non eſt forma.

Vel poteſt eſſe ſenſus, quod locus eſt etiam forma, ſed non locati, ſed continentis corporis, & reſpectu contenti locus eſt. Sed ſenſus prior eſt melior, quod forma terminet ipſum locatum: locus vero ipſum continens, & ſimul vtrumque ſit: ſed non ob id idem erunt: aliud enim eſt ſimul eſſe, aliud eſſe idem.

Tex. XXXVI.

Ex eo autem, quod mutatur ſæpe, manente continente, contentũ, & diuiſum, vt ex vaſe aqua, ipſum medium eſſe aliquod videtur Spatiũ, tanquam aliquid exiſtens præter ipſum corpus translatum. Hoc autem non eſt, ſed quoduis incidit corpus eorum, quæ transferuntur, ac tangere apta natura ſunt.

Oſtendit locum non eſſe interuallum: ac primo ponit rationem, propter quam locus videtur eſſe interuallum. Vbi aduerte, Antiquos exiſtimaſſe inter latera ſuperficiei alicuius continentis eſſe quoddam ſpatium interceptum, quod aſſerebant eſſe dimenſiones quaſdam, & corpus de prædicamento quantitatis ſolum abſque ſubſtantia, & iſtæ erant locus, in quẽ corpus adueniens recipiebatur: & iterum aliud adueniens recipiebatur priori recedente, ſemper enim illæ dimenſiones permanent, atque hæ cum corpore aduenien te penetrantur, fiuntque ipſi æquales, etiã ſecundum profunditatem, & has vocat Ariſtot. interuallum.

Locũ nõ eſſe interuallum. Quid ſit interuallum.

Et ponit rationem, propter quam poteſt videri locus interuallum. Nempe: quia quolibet corpore contento & contiguo recedente, videtur illud ſpatium, in quod recipiebatur, idem manere, quod quidem loco ineſt. Hoc tamen Ariſtot. reijcit, docens egregie, quod inter latera corporis continentis non eſt vllum ſpatium, & interuallum reale, niſi quantitatis cuiuslibet corporis contenti, quod incidit, & ſuccedit. Vt ſpatium inter latera vaſis, eſt ipſa aqua, cum plenum eſt aqua, & aer

Quã ob cãm veteres ponebant locũ eſſe interuallum.

cum

cum plenum eſt aere, vel alio corpore, cũ plenum eſt, ipſum tale corpus eſt interuallum. Niſi enim illud corpus eſſet, latera vaſis iungerentur, vt latera vtris ſubſtracto interius corpore.

Eſt autem notandum, quod dicit ſpatiũ eſſe quodlibet corpus eorum, quæ apta ſunt tangere. Nam cum eſt corpus eiuſdem rationis cum continente, tunc ei continuatur, & non eſt locus, nec interuallum. Vt cũ aeri continenti lignum, ſuccedit aer, tunc locus deſtruitur propter continuationem. Vt igitur ſeruetur locus, & dicatur eſſe interuallum, corpora debent ſuccedere, quæ apta ſint contigua fieri, & latera continentis tangere.

Tex. XXXVII.

SI autem eſſet aliquod ſpatium aptum natura, ac manens in eodem loco, infinita vtique eſſent loca. translato enim aere, & aqua, idem facient partes omnes in toto. quod nunc tota aqua in vaſe.

Probat locũ non eſſe interuallum. *1. Ratio.* DVpliciter probat tale interuallum nõ eſſe locum. Prior ratio eſt, ſequeretur quod infinita eſſent loca pro quolibet corpore ſuccedente: Nam quælibet pars per ſe haberet locum, ſicut, & ipſum totũ.

Vbi aduertendum, quod pars non habet locum per ſe, quia non poteſt vndique ambiri loco; qua parte enim continua eſt cum toto, nulla ſuperficie loci circunſcribitur: quod ſi ambiretur, vtique per ſe in loco eſſent ſingulæ partes. Si igitur datur interuallum, quod ſe penetret cum locato, vtique omnes ipſius locati particulæ ambirentur vndique, atque per ſe in loco eſſent: quæ cũ infinitæ ſint, erunt loca infinita per ſe vnius totius, quod impoſſibile videtur; non igitur interuallum tale locus eſt.

Simul autem & locus erit mutatus: quare erit loci & alius locus, & multa loca ſimul erunt.

2. Ratio. POſteriorem ponit rationem, dicens, qđ loci erit locus per ſe, & vnius per ſe multa loca, quod falſum eſt. Sequela patet: mutetur locus, puta, vas, vbi interuallum eſt cum aqua, & ipſo interuallo, & totum ſimul collocetur in ſpatio alterius vaſis; tunc dimenſiones huius ſpatij penetrabunt ſe cũ vaſe, & aqua, & attingent ipſam aquam, & dimenſiones, quæ præerant, alterius ſpatij: & ſic locus erit per ſe ſecundum ſpatium ipſius aquæ, & alterius ſpatium.

Vlterius, conſtituatur totum hoc in alio ſpatio, & in alio, & alio: profecto innumera loca per ſe vnius erunt, immo locorum erunt loca. Ita eſt exponendum hoc argumentum, licet non ſit expreſſum in Ariſtot.

Non eſt autem alius locus partis, in quo mouetur, cum totum vas transfertur, ſed idem, in quo enim ſunt, viciſſim transferuntur aer, & aqua, aut partes aquæ, ſed non, in quo ſunt, loco, qui pars eſt eius loci, qui eſt locus totius cæli.

HAec abſurda non ſequi ex ſententia propria Ariſtoteles docet. & ſenſus eſt. Cum locus aquæ non ſit dimenſio illa penetrans, ſed ſuperficies vaſis concaua, in qua modo aer, modo aqua recipitur. Cum vas mutatur, ille locus proprius idem manet, nec locum alium proprium acquirit aqua, ſed vas eſt, quod locum mutat: & conſequenter locus eſt aquæ, verum non per ſe, ſed ſola ſuperficies interna vaſis. *3. Ex contrario q illa in cõmoda nõ incidãt. In opin. Ariſtote.*

Notandum eſt autem, quod locum, quem vas acquirit, vocat partem loci cœli, id eſt, mundi. Ac ſi dicat, eſſe locum mundi; & quantum exiſtimo, locum mundi vocat locum, qui non eſt ſecundum aliquod vas, quod eſt locus aquæ, ſed eſt locus alius, ſicut pro alijs corporibus, quæ non in vaſe ſunt: & videtur Philop. aliquo modo ſic exponere. Vnde quod alicubi eſt, & non in vaſe, dicitur eſſe in parte loci mundi, id eſt, in loco mundano, & non arte aliqua facto, vt vas eſt. *Nota.*

Dicit ergo Ariſtot. cum vas aquæ transfertur, manet locus aquæ, qui eſt ſuperficies vaſis ipſi proxima: ſed non manet locus mundi, qui eſt ipſius totius, id eſt, vaſis cum aqua; tamen hic locus ſolum per ſe tangit vas.

Nota, quod vocat partem, cum dicit (locus partis) ipſum contentum. *Nota.*

Hunc locum difficillimum eſſe conſitentur interpretes, atque adeo quiſque exponit, vt intelligit, mihi vero ſic videtur exponendus.

Et

Tex. XXXVIII.

ET Materia etiam videbitur vtique eſſe locus, ſi in quieſcente aliquis conſyderet, & non ſeparato, ſed continuo. Vt enim ſi alteratur, eſt quippiam, quod nunc quidem album eſt, olim autem nigrum, & nunc quidem durum, olim autem molle: (quapropter dicimus eſſe aliquid materiam) ſic & locus per talem quãdam eſſe videtur imaginationem. Verum illud quidem, quoniam quod erat aer, hoc nunc aqua eſt: locus vero. quoniam vbi nunc erat aer, hic nunc eſt aqua. Sed materia quidem, ſicut dictum eſt in prioribus, neque ſeparabilis à re, neque continens eſt: locum autem ambo.

Locus non eſt materia. Quõ conueniat locus cum materia. COnſequenter probat nec locum eſſe materiam, licet aliquam habeat cũ ipſa ſimilitudinem; & ponit ſimilitudinem loci cum materia, quæ hæc eſt. Si locus conſideratur, vt quieſcens eſt, & idem manens, ac continuo ſuſcipit corpora, id eſt, vnum poſt aliud, vt dicit Philop. nec ſeparatus eſt ab aliquo corpore, ſic videtur materia, quæ eadem manens modo vnum, modo aliud recipit, nec nuda vnquam inuenitur: vt corpus, quod idem modo album, modo nigrum, modo molle, modo durum. Hac igitur triplici ſimilitudine, materia locus videbitur, & vocat imaginationem, ſimilitudinem.

Quõ differãt locus & materia. Primo. Oſtendit tamen differentiam triplicem. Prima eſt ex tranſmutatione, nam in mutatione materiæ, dicimus, quod erat aer, modo factum aquam: At in loco aliter: nẽpe: vbi erat aer, nunc eſſe aquam: non igitur eodem modo materia, & locus receptiua ſunt.

Secũdo. Altera differentia: materia eſt pars rei, & non eſt ſeparabilis ab ipſa manente: non enim aqua manet, materia ſeparata, at manet ſeparata a loco, in quo erat.

Tertio. Tertia: materia continetur, & determinatur; at locus continet, & determinat; nõ igitur idem ſunt.

Tex. XXXIX.

SI igitur nihil horum trium locus eſt, neque forma, neque materia, neque ſpatium ſemper aliquid exiſtens alterum, præter ſpacium rei tranſlatæ, neceſſe eſt locum eſſe reliquum ex quatuor, continentis ſcilicet Terminum corporis. dico autem contentum corpus, quod mobile eſt ſecundum lationem.

COncludit ex præcedentibus. Cum locus non ſit aliquod ex tribus propoſitis. Non enim eſt forma, non materia, non interuallum; relinqui quartum, quod ſit terminus continentis, id eſt, vltima ſuperficies corporis continentis. *Concludit locũ eſſe terminũ cõtinentis, i. ſuperficiem cõtinentis.*

At quia quod continet, aliquid continet, explicat quid ſit, quod continetur: & dicit, eſſe corpus mobile ſecundum locum: quod exiſtimo eſſe dictum, vt intelligamus res corporeas eſſe in loco tantum, non tamen omnia quæ ſũt: & ex hoc poſtea ſoluet vnũ argumentum Ariſtoteles ex propoſitis. *Nota.*

Tex. XL.

VIdetur autem aliquid magnum eſſe, & difficile capere locus, tum quoniam eſſe materia videatur, atque forma, tum quoniam in ipſo continente quieſcente fit tranſlatio eius, quod fertur. poſſe enim videtur eſſe ſpatium medium aliud quippiam à motis magnitudinibus. Confert autem aliquid & aer, apparens incorporeus eſſe. videntur enim non ſolum termini ipſius vaſis eſſe locus, ſed & quod intermedium eſt, vt vacuum.

QVantum exiſtimo, Ariſtoteles hic vult differentiam loci inuenire: nondum enim tota eſt loci definitio tradita, ſed ſolum ipſius genus, quod ſit ſuperficies vltima continentis; nondum autem hæc locus eſt. Vas enim continet, ſed non locus proprie eſt, vt eſt vas, & ſolum continet. Ob id iterum repetit difficila *Inuento iã genere loci quærit Ariſ. differentiã.*

le eſſe locum inueſtigare: quia, cum habeat cum multis ſimilitudinem, non ita facile ab illis diſtinguitur. Videtur enim materia, & forma, & interuallũ, propter ſimilitu dinẽ.

Not. methodum Ariſt.

Conſidera vero ſubtilem methodum Ariſtot. modo enim ponit ſimilitudinem cum interuallo: ex ea enim colliget differentiam vltimam loci, & totam definitionem. Interuallum locus videtur, quatenus fixum manet, & quieſcens motis corporibus, quæ in ipſo ſunt, ob id non ſuperficies corporis vltima tantum, ſed ipſum interuallum locus videtur, quaſi locus ſit immobile quid.

Ratio propter quam aliqui ponebant interuallum.

Ponit autem motiuum horum, quo inducebantur ad tale interuallum ponendũ. Nam cum aer non videatur, & incorporeus appareat, cum vas plenum eſt aere, apparet, præter latera vaſis, eſſe interuallũ illud, in quod corpora recipiuntur, quod idem ſemper manet, quod re vera non ita eſt. Eſt enim aer corpus ſua raritate inuiſibile, occupans tamen locum, nec ibi vacuum eſt, nec aliud interuallum præter aerem cum aer eſt, ſicut cum eſt aliud corpus craſſum.

Tex. XLI.

VT autem vas locus eſt, qui transferri poteſt, ſic locus vas immobile. Quapropter, cum in eo, quod mouetur, quippiam moueatur, muteturque id, quod intus eſt, vt in flumine nauis, vt vaſe magis quàm loco, vtitur continente. Vult autem immobilis eſſe locus. quocirca totus magis fluuius locus eſt, quia immobilis totus eſt. Quare continentis terminus, immobilis, primus, Locus eſt.

Quõ differũt rẽ eſſe in vaſe. & in loco.

DIfferentiam ponit inter modum, quo in vaſe aliquid eſt, & modum, quo in loco: & inter ipſum vas, & locum. Et dicit, quòd vas ſimilitudinem cum loco habet, & differentiam pariter locus cum vaſe. Vas enim continet, vt locus: ſed vas eſt mobile. Locus continet, vt vas: ſed locus eſt immobilis. Vnde in hoc differt locus à vaſe, quod immobilis eſt.

Quid ſit locũ eſſe immobilem.

Aduertendum autem, quod locum eſſe immobilem eſt, quod non ſimul cum re ipſa moueatur, ſed quod maneat, & quieſcat, mota, & recedente re. Id enim, quod ſic continet, vt ſimul feratur hinc inde cum re, continet, vt vas, non vt locus. Proprium autem eſt loci continere ſic, vt non feratur cum ipſis rebus, ſed quieſcat ipſis recedentibus.

Et exemplo explicat. Cum cymba fertur per fluuium, illa aquæ pars, quæ continet cymbam ſubtus, & cum cymba fertur non dicitur locus proprie cymbæ, ſed vas quia cum ipſa fertur. At totus fluuius, qui immotus, ſecundum ſe totum manet, potius dicitur locus, communis tamen. Vnde cymba manet in toto fluuio, vt in loco, & per ipſum fertur, vt per locum. At in aqua illa, in qua fertur, quia mobilis eſt, manet, vt in vaſe.

Definitio loci perfecta. i. prima ſuperficies cõtinẽtis immobilis.

Colligit ex hoc definitionem loci perfectam. Locus eſt terminus primus continentis, immobilis. Dicitur, terminus, i. ſuperficies, ad excludendũ interuallum, formã, & materiam. Dicitur, primus, ad excludendũ locum communem, qui non ſecundum ſe locus eſt, ſed ſecundum proprium. Dicitur, immobilis, ad excludenda vaſa, quæ non non continent, vt locus, vt talia ſunt, niſi immobilia, & fixa maneant; & tunc loci rationem habent.

Tex. XLII.

ATque propter hoc, medium cæli, & vltimum ad nos circularis lationis videtur eſſe, hoc quidem ſurſum: illud vero deorſum, maxime omnibus proprie. quoniam illud quidem ſemper manet, circuli autẽ vltimum, ſimiliter ſe habens manet.

Locum eſſe immobilẽ.

COnfirmat locum immobilem eſſe, & fixum ex communi ſententia. Omnes enim dicunt duo eſſe loca propriiſſima omnium. Vnum ſurſum, alterum deorſum. Vnus locus eſt vltima ſuperficies cæli verſus nos, id eſt, concauum Lunæ. Alter eſt medium cæli, puta terræ locus.

Et ratio, quare hæc duo loca ſunt propriiſſima, eſt propter ipſorum immobilitatem. Nam ſuperficies cæli quantumcunque circumferatur, ſemper tamen obſeruat locum eundem, nec aſcendit, aut deſcendit, nec ad dextram, aut ſiniſtram deuiat. Similiter terra in æquali manet ſemper diſtantia: ob id hæc loca maxime loca ſunt. Locus igitur fixus debet eſſe.

Quarè,cum leue quidem ſit, quod ſurſum fertur natura, graue vero, quod deorſum,qui verſus medium continet,terminus deorſum eſt, & ipſum medium,qui vero verſus vltimum ſurſum, & ipſum vltimum. & propter hoc videtur planum quoddam eſſe, & veluti vas locus,& continens.

Quid ſit locus ſurſum, & deorſum

EX his duobus locis vter ſit ſurſum, aut deorſum,explicat per motum corporum in talia loca, dicit. Cum is locus ſit deorſum, quo grauia feruntur, atque ad medium,& ad terram ferantur, ſequitur, quod locus ille,qui medium ambit, qui eſt concauum aquæ, & ex parte concauum aeris, qua parte terra diſcooperta eſt aquis, ſit locus deorſum;& ipſum medium,puta, terra, quæ in tali loco eſt,dicitur eſſe deorſum.

Vlterius.cum is ſit locus ſurſum, quo leuia feruntur, & ferantur in cœli ſuperficiẽ vltimam verſus nos,ſequitur, quod tale vltimum ſit locus ſurſum,& ipſum vltimum, quod in tali eſt loco.puta,ignis, eſt in loco ſurſum.

Vnde colligit locum eſſe ſuperficiem continentem, & vt quoddam vas: talia enim loca dicta ſuperficies, & plana continentia ſunt. Et huius textus hanc eſſe expoſitionem exiſtimo, quamuis non eodem modo omnes exponant.

Amplius, ſimul cum ipſa re quodammodo etiam locus exiſtit. ſimul enim cum finito fines ſunt.

Occurrit Ariſt. obiectioni.

VIdetur obiectioni reſpondere. Quia cum locus non ſit interuallum penetrans ſe cum locato,quis dubitaret,quomodo locatum in loco ſit, & cum eo coniungatur.

Reſpondet quodammodo coniungi, & ſimul eſſe ſecundum ſuperficies.Sunt autẽ ſimul,ſicut finis eſt cum eo, cuius eſt finis, & terminus.Coniunctio enim finis, & finiti ſecundum extremitates tantum eſt.

Caput Quintum.

Tex. XLIII.

CVi igitur corpori eſt aliquod corpus extra, continens ipſum, hoc in loco eſt: cui vero non,minime. quocirca etiam, ſi aqua fuerit huiuſmodi, partes quidem mouebuntur ipſius.continentur enim à ſe inuicem, totum autem eſt quidem vt mouebitur, eſt vero,vt non. vt enim totum ſimul locum non mutat, circulariter autem mouebitur (partium enim hic locus eſt)& ſurſum quidem, & deorſum nõ circulariter autem nonnulla, alia vero ſurſum,& deorſum,quæcunque habent denſitatem,& raritatem.

Ex definitione loci colligit Ariſ. quæ ſint in loco, & quæ non.

EX loci definitione vult oſtendere, quæ dicantur eſſe in loco, quæ vero non dicitque: Illud corpus, quod extra ſe habet aliquod continens, eſſe ſecundum ſe in loco;quod vero non extra ſe habet aliquod tale,in loco ſecundum ſe non eſſe, ſecundum tamen partes eſſe poſſe. Et explicat per motum:vt ſi aqua ſit vnum corpus, quod non haberet extra ſe aliquid, tunc ſecundum ſe totam non eſſet in loco, nec moueretur: ſecundum partes tñ moueretur, & eſſet in loco,quia vna pars ab altera continẽretur.

Diuerſa interpretum expoſitio.

Prima D. Tho.

Hoc in loco eſt magna controuerſia inter expoſitores, quid ſit, quod in hoc textu dicitur, eſſe in loco ſecundum partes, non autem ſecundum ſe totum. S. Thomas enim vult, quod loquatur de vltima ſphæra,& primo mobili, quod quidem eſt in loco ſecundum partes continuas, quia vna continetur in altera, non ſicut in loco actu, quia ſunt continuæ, ſed ſicut in loco in potentia. Si enim diuiſæ eſſent, tunc in loco eſſent actu. Vnde vltima ſphæra non eſt in loco ſm ſe totam,ſed ſecundum ſuas partes;non quidem in actu, ſed in potentia.

Huic expoſitioni fauet exemplum Ariſt. de aqua. At,re vera,non eſt admodum conſona hęc expoſitio textui, vt videbitur in proceſſu:& exemplum de aqua ſolum eſt, vt doceat aliquid eſſe in loco, & moueri ſecundum partes,non tamen quod eo modo ſe habeant partes in hoc toto,de quo loquitur,& in ipſa aqua.

Secunda Græcorũ expõ.

Alia expoſitio eſt Græcorum fere omnium, qui per cœlum totum aggregatum ex orbibus intelligunt, & hoc dicunt non eſſe in loco ſecundum ſe totum, ſed ſecundum partes. Et vocant partes, orbes contiguos;vnus enim in altero continetur.

Tertia Alb. verior expoſitio.

Tertia expoſitio eſt Alber. qui per totũ, & cœlum, vnuerſum mundum intelligit, qui, ſecundum ſe totum, in loco non eſt:

eſt tamen ſecundum partes. Et re vera huic expoſitioni admodum fauet textus, & mihi etiam placet, nec videtur ab ea abhorrere Simpli.

Dicit ergo Ariſt. quod totum, id eſt, vniuerſum quodammodo mouetur, quodammodo non. Secundum ſe quidem, non mouetur, vt mutet locum. At ſecundum partes mouetur: ſecundum quaſdam circulariter, & non ſurſum, & deorſum, vt ſecundum orbes cœleſtes: ſecundum alias vero ſurſum, & deorſum, vt ſecundum elementa grauia, & leuia.

Subdit tamen, quod hic locus eſt partium, id eſt, ſicut ſecundum partes mouetur, ſic eſt ſecundum partes in loco aliter, & aliter pro partium diuerſitate: vbi profecto expoſitio noſtra nota fit. Si enim per totum vltimam ſphæram intelligeret, nullo modo ſecundum ſurſum, aut deorſum moueretur, vt ſecundum partes: nec etiam ſi ſolum aggregatum orbiũ intelligeretur.

Tex. XLIV.

VT autem dictum eſt, alia quidem ſunt in loco ſecundum potentiam, alia vero ſecundum actum. Quapropter, cum continuum quidem ſit id, quod eſt ſimilium partium, ſecundum potentiam in loco partes ſũt: cum vero ſeparata quidem ſunt, tangunt autem ſe, vt aceruus, ſecundum actum.

Aliquid eſt in toto dupliciter, vel in actu, vel in potentia.

VVlt declarare quomodo ſit in loco totum hoc, cum explicuiſſet quomodo moueatur. Per motum enim locus apparet. Diſtinguit igitur dupliciter aliquid eſſe in loco. Vno modo potentia: ſicut pars ineſt toti continuo ſimilari, vt loco, non tamen actu, ſed potentia, quia diuidi poteſt, & contigua manere. Et vocat totũ ſimilare, quia in hoc eſt perfecta magis continuitas.

Ponit exemplum, quo vna pars contigua eſt alteri: nempe partes in aceruo ex multis continuis inſunt aliæ alijs actu, quia iam diuiſæ ſunt ad inuicem.

Et hæc diſtinctio mouit ſatis probabiliter S. Thom. vt exiſtimaret loqui Ariſtotelem, de vltima ſphæra, quæ eſt in loco in potentia, ſecundum partes. Attamen Ariſ. ſi diligentius conſideremus, hoc non dicit, ſed ſolum vtitur diſtinctione hac ad oſtendendum, mundum ſecundum partes eſſe quidem in loco, non potentia, ſed actu, vt patebit in textu.

Tex. XLV.

ATque alia quidem per ſe, vt omne corpus, aut ſecundum lationem, aut ſecundum augmentum mobile, per ſe alicubi exiſtit. Cœlum autem, ſicut dictum eſt, non eſt alicubi totum, neque vllo in loco eſt, ſiquidem nullum corpus ipſum continet: in quo autem mouetur, hoc etiam locus eſt partibus. altera enim partiũ alteri adhærens eſt.

Quæ sũt in loco actu, alia ſunt per ſe, alia per accidens Nota.

SVbdiuidit ea, quæ actu ſunt in loco Quędam enim ſecundum ſe, quædã ſecundum accidens. Nec declarat quid vnumquodque ſit, quia ſuperius dictum eſt, niſi exemplis.

Omne corpus, inquit, mobile ſecũdum locum, aut ſecundum augmentum, vel decrementum, per ſe in loco eſt. Et mobile ſecundum locum vocat id, quod mouẽdo totum ſuum locum mutat. Vnde quæ circulariter mouentur tantum, non dicuntur hic mobilia ſecundum locum, & lationem: talis enim motus non latio, ſed circumlatio dicitur, vt notat Alex.

Dicit igitur, quod cœlum, id eſt, vniuerſum non ſic eſt in loco per ſe, cum non ambiatur aliquo corpore, vt dictum eſt Partes ipſius ſunt quidem ſic in loco, quia vna contigua eſt alteri, & ab ea ambitur: ſed non totum ipſum, cum nulli alteri extra ſe ſit contiguum.

Alia vero ſecundum accidens, vt anima, & cœlum. partes enim loco quodammodo omnes ſunt. in circulum enim continet alia aliam. idcirco mouetur quidem circulariter ſolum quod ſurſum eſt. Totum autem non alicubi eſt, quod enim alicubi eſt, & ipſum aliquid eſt, & adhuc aliud aliquid eſſe oportet præter hoc, in quo ſit, quod continet, præter autem vniuerſum, ac totum nihil extra eſt.

Ponit

Nota. Quæ ſint in loco per accidens.

POnit aliam diuiſionis partem: Alia eſſe in loco per accidens, vt anima, & cœlum.

Et nota, quod per eſſe ſecundum accidens in loco comprehendit ea, quæ ſuperius dicta ſunt, eſſe ſecundum aliud, id eſt, per partem: & ſimiliter, eſſe per accidens, id eſt, eſſe in eo, quod eſt per ſe, vt anima eſt per accidens in loco, quia eſt in compoſito, quod eſt per ſe: Et ob id poſuit hic duo exempla, puta, animam, quæ eſt in loco per accidens, quia eſt in eo, quod per ſe in loco eſt: & cœlum ſeu totum, quod etiā eſt in loco per accidens: verum non eodem modo, ſed ſecundum aliud, & per partes. Et ob id dicit, cœlum eſſe in loco per accidens, quia omnes partes in loco habet.

Dicit (quodammodo) quia non omnes. Vna enim in loco nō eſt, puta, vltima ſphæra continens.

Nota.

Et attende, ꝙ loquitur de loco in actu, & conſequenter de partibus contiguis, quarum vna eſt in altera, vt in loco: vt vnum elementum in altero, & vnus orbis in altero.

Tex. XLVI.

ET propter hoc omnia in cœlo ſunt. cœlum enim ipſum totum fortaſſe eſt. Eſt autem locus non cœlum, ſed cœli quiddam, vltimus ſcilicet & tangens mobile corpus terminus quieſcens. & ob hoc terra quidem in aqua eſt, hæc vero in aere, hic autem in æthere, & æther in cœlo, cœlum autem non amplius in alio eſt.

Quæ nā partes cœli id eſt mundi ſint in loco, & q̄ non.

SI vniuerſum in loco ſecundum partes eſt, dubitare quis poſſet, quæ partes in loco ſint, & quæ partes aliarum ſint locus: Hæc enim oportet vtraque dare, vt ſecundum partes ſuas aliquid in loco ſit; loco, inquam, non extra ſe.

Ad hoc dicit Ariſt. omnia eſſe in cœlo, puta elementa, vt terra in aqua, aqua in aere, aer in igne, ignis in cœlo, ipſum autem cœlum eſt quoddam totum, in quo iſta continentur, & ipſum non iam in alio.

At quia non continet cœlum, niſi ſecundum vltimam ſuam ſuperficiem, qua tangit mobilia corpora, id eſt, elementaria, ideo addit, locum eſſe ſecundum vltimum terminum, quem vocat quieſcentem, quia non mutat ſecundum ſe totum locum, ſed intra locum mouetur.

Nota.

Vbi notandum, ꝙ noluit diuidere cœlos in orbes, ſed totum cœlum ſumpſit pro vnico corpore. Non enim ſunt orbes diuerſæ rationis, ſicut ſunt elementa; quod ſi velimus diuidere, nulli dubium eſt, quin vnus ſit in alio, donec ad vltimum & ſupremum omnium deueniamus, qui nullum actu habet locum. Vide igitur quid Ariſt. ſentiat de loco in actu ipſius vniuerſi, quod ſecundum locum in toto non eſt, ſecundum quidem partes eſt, & quod quædam partes in loco ſunt: vna eſt, quæ iam amplius in loco non eſt.

Tex. XLVII.

MAnifeſtum autem ex his quod & dubitationes omnes ſoluētur, ſi hoc modo dicatur locus. Neque enim ſimul augmentari neceſſe eſt locum, neque puncti eſſe locum, neque duo corpora in eodem loco, neque ſpatium aliquid eſſe corporeum. corpus enim eſt medium loci quoduis, ſed non ſpatium corporis. Et eſt locus alicubi, non autem vt in loco, ſed vt terminus in terminato. non enim omne.

Soluuntur argumenta contraria.

SOluit rationes ſuperius poſitas, nec curat ſolutiones exprimere, quia notæ ſunt ex declaratione loci: ſed argumenta ſolum recitat; & non omnia, ſed quatuor illorum: reliqua duo nullam habent difficultatem.

Ad primum.

Primum argumentum eſt de argumento loci, quod erat in text. 13. dicit, quod nō eſt opus augeri locum cum augetur locatum. Philopo. reddit rationem. Augmentum enim proprie fit ſecundum trinam dimenſionem: cum enim viuens augetur ſecundum latitudinem, longitudinem, ac profunditatem augetur. Cum igitur locus ſit ſuperficies circunſtans, non corpus aliquod, cum augetur locatum, non eſt opus quod locus augeatur, ſed quod cedat alii aer, in quo eſt, & ſuperficies extendatur.

Obiectio.

Dices, nunquid condenſatur, & conſtringitur aer, cum corpora augentur? Reſpondet Philop. ꝙ non eſt opus; quia cum non fiat augmentum, niſi ex ſubtractione cibi ali-

Solutio.

alicuius, quod in rei ſubſtantiam conuertitur, locus ille, à quo cibus aufertur, aere, vel alio corpore impletur, & manet ſemper, quo aer diuerti poſſit, & cedere augmento corporum. Præſertim cum minus ſit augmentum, quam loca, quæ deſeruntur à cibis, & alimentis. Non enim quanta eſt cibi quantitas, augmentum eſt.

Ad ſecũdum. Soluit ſecundam rationem, qua probabatur puncti eſſe locum, & hoc negat. Cum enim locus ſit ſuperficies ambiens, ac tantum corpora per ſe ambiantur; per ſe ſola habebunt loca.

Ad tertium. Soluit tertium, quod duo corpora ſimul eſſent. Et dicit, quod locus non eſt æqualis ſecundum profunditatem, ob id non datur penetratio illa. Si enim locus eſſet illud ſpatium, & interuallum equale toti locato, tunc eſſet illa penetratio. Sed negatum eſt tale ſpatium, & interuallum eſſe locum, ſed ſuperficiem exterius ambientem.

Ad quartum. Soluit quartum argumentum, quod erat Zenonis, docens locum eſſe in aliquo non tamen vt in loco, ſed vt terminus eſt in terminato, & ſic dicitur eſſe in ipſo locato. Vnde non quicquid eſt, in loco eſſe debet, vt illi exiſtimabant.

Tex. XLVIII.

ET fertur igitur ad ſuum ipſius locum vnumquodque rationabiliter. quod enim conſequenter eſt, & tangit non vi, congeneum eſt. atque ſimul adnata impaſſibilia ſunt. quæ vero ſe tangunt, paſſiua, & actiua ſunt adinuicem.

Declaratur ſexta proprietas loci. SExtam loci proprietatem tandem declarat, vt Simpl. notat. Nempe, omnia ferri naturaliter in locum ſuum, & ibi manere, & quieſcere. Hoc vtrumque modo declarat: & primo dicit, merito omnia naturaliter in ſuum tendere locum, vt ignis ad cõcauum lunæ; aer ad concauum ignis; aqua ad concauum aeris, & ſic conſequenter.

Cur omnia ferãtur ad ſuum locum. Cuius ratio eſt: quia locata habent quandam naturalem conuenientiam cum corporibus hiſce, quæ ipſa continent, & loca ipſorum ſunt. Vnde ad ipſorum ſuperficies locata tendunt propter conformitatem, quã cum corporibus habent. Sunt enim ipſis congenea, & connaturalia. Vocat congenea corpora quæ conſequenter ſunt. Illa dicuntur conſequenter, quorum vnum eſt immediate poſt aliud, vt aer, & ignis conſequenter ſe habent, & aqua, & aer; terra, & aqua, ignis, & cœlum. Iſta autem, quæ ſic conſequenter ſunt, congenea ſunt & ſymbola, id eſt, communicantia in vna qualitate. Ignis enim calidus, ſicut & aer ſibi proximus. Aqua humida, ſicut & aer, & frigida ſicut terra: propterea magis inter ſe proportionata ſunt. Et dicuntur tangere ſe, non vi aliqua, ſicut lapis ſurſum miſſus tangit aeré violenter: non ſic vnum elementum ſibi proximum tangit.

Dicuntur etiam adnata, & compaſſibilia, id eſt, quia à natura ſic ordinata ſunt, & non ſe deſtruunt mutuo, cum in locis proprijs ſunt, & maxime propter cœli influxum, vt ſuperius diximus; cum vero ſe tangunt aliàs extra locum propriũ, inuicem ſe deſtruunt.

Hæc igitur ratio eſt, vt vnumquodque ex his elementis proprium in locum merito tendat.

Et manet igitur natura omne in proprio loco, vnumquodque non irrationabiliter. etenim pars hæc in toto loco, vt diuiſibilis pars ad totum eſt: vt, cum aquæ moueat aliquis partem, aut aeris.

Cur oĩa in ſuis locis quieſcãt REddit rationem alterius, cur vnumquodque maneat in ſuo loco. Et dicit rationabiliter id eſſe, quia ad locum ſuũ vnumquodque tendit, ſicut diuiſa pars ad ſuum totum: vt pars aquæ ad aquam, & terræ ad terram. Hæc autem vlterius non procedit, cum totum ſuum attingit. Ita & totum ipſum non procedit, cum locum ſuũ attingit; Eſt enim vt pars, locus autem vt totum, vt in ſequenti textu declarabitur adhuc.

Tex. XLIX.

SIc autem et aer ſe habet ad aquam. vt materia enim, illud autem forma. aqua quidem materia aeris eſt, aer vero veluti actus quidam illius. nam aqua potentia aer eſt, aer autem potentia aqua alio modo.

Locus ſe hẽt ut to OStendit quod locatum eſt vt pars, locus autem vt totum, & dicit, ꝙ aqua eſt vt

tũ & forma, locatũ vt ps, & materia. eſt vt materia, aer vt actus, & forma. At materia rationem habet partis, actus vero rationem complet totius, quia in ipſo, & per ipſum actum totum conſumatur. Quod autem aqua ſit materia aeris, oſtendit; quia eſt potentia aer. Et quamuis aer ſit etiam potentia aqua, tamen alio modo, quam aqua eſt aer.

Nota primo. Notandum, quod elementa habent inæqualem nobilitatis gradum. Quędam enim ſunt perfectiora; quædam imperfectiora. Perfectiora locum obtinent propius cœlum, qualis eſt ignis, poſt ignem, aer. Sunt enim minus materialia aliis: & ita quæ perfectiora ſunt, locus aliorum imperfectiorum ſunt.

Nota ſecundo. Aduertẽdum ẽt vlterius, ꝙ cum ex perfecto ſit imperfectum, dicitur corruptio. Cum vero contra eſt, ex imperfecto perfectum generatio. Vnde cum ex aqua aer, & ex inferiori elemento ſit ſuperius, generatio dicitur: contra vero, corruptio. Ob id dicit Ariſt. quod aqua eſt in potentia aer, ſed non contra, niſi altero modo; quia illa eſt generatio, hæc vero corruptio.

Ex his vult Ariſtot. dicere, quod elemẽta inferiora, cum imperfectiora ſint, tendunt ad locum ſuperiorum, quæ perfectiora ſunt, & habent ſe, vt partes; quia inferiora ſunt quodammodo materia, ex qua ſuperiora generatur: hæc enim generatio eſt. Dicitur autem pars inferius reſpectu ſuperioris; verum non eſt abſolute pars, ſed quodammodo, quia aqua non componit aerem, niſi ſui corporis.

Determinandum autem eſt de his poſterius: ſed propter temporis opportunitatem neceſſe fuit dixiſſe. immanifeſte autem nunc dictum tunc erit manifeſtius. Si igitur idem eſt materia, & actus (eſt enim aqua ambo, ſed hoc quidem potentia, illud vero actu) ſe habebit vtique vt pars quodammodo ad totum. quapropter & his tactus eſt. copulatio autem cum ambo actu vnũ facta fuerunt. Et de loco quidem & quod eſt, & quid eſt dictum eſt.

QVia hoc ad libros de generatione potius pertinebat, ſe remittit illuc, & excuſat ſe de his, quæ dixit extra locum. Hoc tamen fuit, quia non nihil attinebat ad tractationem hanc de loco, vt redderetur ratio, quare vnumquodque maneret in loco proprio.

Concludit, quod cum aqua, & inferius quodque ſit ſimul actus, & materiæ (quamquam non eodem modo, nam eſt potentia aer, qui dicitur actus; eſt vero actu materia ipſa) & aqua habebit ſe, vt pars ad ipſum totum; & dum aqua perſeuerat; & pars, tanget aerem, & erit in loco: at cum conuerſa fuerit in aerem, iam non erit in loco, ſed vnum cum ipſo.

Poſſumus iſta explicare ſic, quod locus, & locatum vnum totum quodammodo componant, in quo materiæ locum habet locatum, formæ vero ipſe locus. Et ſicut materia tendit ad totum ipſum, copulando ſe formæ, nec vltra formam procedit: ita locatum ad locum. Et conueniens expoſitio. *Locus & locatum vnũ quodã modo cõponũt.*

Concludit Ariſtot. ſe iam de loco quid ſit, & quod ſit, oſtendiſſe, vt dictum fuit a principio, ac conſequenter qualis ſit. Hæc Ariſtot. de loco. *Epilogus Ariſtot.*

An locus ſit ſuperficies continentis. Quæſtio III.

AEquum eſt, vt quæ diximus de loco circa textus expoſitionem, diligentius examinemus. Eſt enim de loco tractatio profecto admodum difficilis, in qua antiqui laborarunt multum. Ideo quid ipſi ſenſerint circa loci naturam, oportebit conſiderare. Quatuor fuerunt ſententiæ præcipuæ de loco aliis prætermiſſis, quæ fuſe habes apud Simplicium in digreſſione de loco. Primæ tres exiſtimabant locum eſſe ſpatium illud totum, quod occupatur a corpore, quod dicitur eſſe in loco; quod quidem ſpatium eſt longum, latum, & profundum; nec eſt idem cum ipſo corpore, quod in illo eſt, imo eidem ſpatio ſuccedunt multa corpora. Itaque locus cuiusque corporis, eſt ſpatium totum, quod ipſum corpus occupat ſecundum ſuam trinam dimenſionem. Vt ſi imaginaremur vas omni corpore vacans, illud ſpatium eſſet diſtinctum ab omnibus corporibus, in quod recipiuntur varia corpora. Tale ſpatium locum eſſe dixerunt. *Diuerſitas ſñiarũ de loco.* *In quo cõueniebãt tres primæ.*

Quid tamen ſpatium hoc eſſet, non eodem modo omnes dixerũt, ac in hoc fuerunt *1 Sententia Proc.*

runt diuiſæ tres ſententiæ. Prima fuit Procli, cuius verba recitat Simpl. dicentis, hoc ſpatium eſſe corpus animatum, indiuiſibile, immobile, & immateriale.

Corpus quidem dicebat eſſe quia: ſpatium debet eſſe æquale locato; at non eſt æqualitas hæc niſi in corporibus, & quantis. Indiuiſibile dicebat eſſe, id eſt, cuius partes non poſſunt ſeparari; quia non eſt poſſibile ſeparare aliquam particulam ab altera, niſi mediet ſpatium; hoc autem eſt ipſum corpus: eſt igitur inſeparabile, & ob id immateriale dicebat eſſe. Vlterius, erat immobile, quia non poſſet moueri, niſi ad ſpatium aliquod. Hoc autem fieri non poteſt: eſſet enim locus ad locum motus, & locus in loco. Imaginatur itaque hãc ſubſtantiam per totum mundum ſparſam, in qua tota mundus eſt; in cuius partibus varia corpora particularia cõtinentur, quæ & mouetur ſucceſſiue.

2. Sententia Chryſippi, & Ep. Philop. Secunda ſententia fuit aliorum, qui hoc ſpatium non ſubſtantiam, ſed ſolam quantitatem, & dimenſiones exiſtimabant, & iſti fuerunt Chryſippus, & Epicurus, vt refert Them. & Academici, vt refert Alb. Huius etiam ſententiæ fuit in præſenti Philop. Non tamen omnes eodem modo dixerunt, nam Epicurus dixit aliquando eſſe has dimenſiones ſine vllo corpore recepto in eis, & ita vacuum eſſe in natura: Academici vero, & Philop. non admittunt tales dimenſiones vnquam eſſe ſine corpore aliquo vno, aut altero, eſſe tamen diſtinctas à dimenſionibus corporum ſinguiorum: & ſic defendit Philop. contra Ariſt. & ſoluit rationes eius, & ipſum multum redarguit.

3 Sententia. Tertia ſententia eſt quorundam, quos citat Auicen. v. lib. ſuffici. c. 6. Hi dicebant hoc ſpatium non eſſe quid reale, ſed ſecundum ſe, vacuum quoddam, cuius eſſe eſt carentia corporis ita, vt repleri poſſit. Et poſſumus hoc declarare. Demus ſecundum potentiam diuinam, vacuum vas cũ id poſſit eſſe, tunc vaſis extrema manebunt, ſicut modo ſunt diſtantia; & erit illud ſpatium medium, quod non eſt quid reale, tamen eſt vacuum, quod repleri poteſt. Hoc modo dixerunt iſti eſſe locum, quamuis non detur expers corporis alicuius: quia vno recedente, alterum ſuccedit.

4. Ariſt Quarta ſententia eſt Ariſtot. & eſt aduertenda. Putat ſpatium non eſſe quid diſtinctum à corpore, quod eſt inter extrema, vt ſpatium vaſis interius non eſt aliud quam ipſe aer, cum plenum eſt aere, aut aqua, cũ plenum eſt aqua: aut quoduis aliud orpus, quod illic eſt. Tot enim ſunt ſpatia, quot ſubintrant corpora. Nihil eſt idem illic niſi eadem ſuperficies, continens modo vnum, modo alterum corpus. Ob id exiſtimat locum non eſſe ſpatium, cum nullũ ſit præter ipſa corpora; ſed ſuperficiem vltimã corporis continentis. Hanc ſententiã ſequitur Themi. & eadẽ defendit Simpl. Alexa. & reliqui omnes, & modo recepta eſt omnium probabiliſſima inter Latinos.

At quia iſta ſententia non ita certa eſt, quin multis poſſit redargui, & oppugnari argumentis: proponam octo argumenta Philop. & Epicureorum, quibus ipſorum ſententia probatur, & etiam aliquot argumenta noſtra, quæ magnam etiam afferunt difficultatem.

Primum argumentum Philop. Corpus, vt corpus, in loco eſt: ſed corpus trinam diuiſionem dicit: locus igitur trina dimenſio eſt: Si enim corpus ſecundum ſuperficiem ſuam vltimam in loco eſſe dicas, hoc iam profecto, non eſt corpus, ſed corporis ſuperficiem in loco eſſe. *1. Obiec. contra ſententiã Ariſt. ex trina dimẽſione.*

Secundo. locus eſt æqualis locato: at locatum eſt corpus trinam habens dimenſioné: locus igitur trina dimẽſio eſt. Si enim æqualitas loci ſolum ſit ad ſuperficiem locati, hoc non eſt, locum locato eſſe æqualem, ſed ſuperficiei locati. *2. Ex æqualitate loci.*

Tertio. Si locus eſt ſuperficies, cum hæc ſit in aliquo corpore, erit locus mobilis ad motum illius corporis, cuius eſt ſuperficies: at locus immobilis eſt. *3. Ex immobilitate loci.*

Quartum eſt argumentum forte contra Ariſt. ſequitur enim, quod vltima ſphæra non eſſet in loco: hoc tamen eſt falſum. Patet, illa ſphæra mouetur vere localiter, igitur eſt in loco. Quo enim pacto, quod non eſt in loco, localiter moueri poteſt? Nec ſufficit dicere, quod eſt in loco ſecundum partes, nam talis locus eſt in potentia, at motus localis iſte in actu eſt. *4 Ex vltima ſphæra.*

Quinto. ſi locus eſſet ſuperficies, ſequitur, quod dum quis mutat locum, non mutat niſi ſuperficiem; ex hoc autem ſequitur quod nulla diſtantia poſſet pertrãſiri, quod probatur. Quia cum ſuperficies ſint indiuiſibiles, quantumcunque cumulentur ſuperficies ſuperficiebus, non augebitur ſpatium ſicut nec cum adduntur puncta punctis. *5. Ex motu locali*

Sexto probatur, quod ſit ſpatium aliquod à corporibus diſtinctum. Menſura debet eſſe vna diſtincta à corporibus menſuratis; ſed corpora, verbi gratia, quæ va- *6. A ratione mẽſuræ.*

ſis menſurantur, non ſolum quoad ſuperficies, ſed quoad profunditatem ipſorum totam menſurantur: ergo re vera, eſt aliquod ſpatium menſurans dimenſiones corporũ, diſtinctum ab ipſis.

7. Ab experiẽtia. Septimo. Multæ experientiæ docent nõ poſſe vnum corpus egredi ab aliquo loco, quin intret alterum, quod ideo fit, ne detur ſpatium vacuum, vt omnes fatentur: eſt igitur aliquod tale ſpatium, quod ſua vi trahit ſemper corpus, & quod natura non patitur corporis expers eſſe.

8. A mõ noſtro intelligendi. Octauo. Intellectu concipimus diſtantiam, & ſpatium inter latera vaſis, nullo cõcepto corpore ex his, quæ illic ſunt, igitur ſpatium in ſua ratione nullum dicit corpus ſed illam ipſam dimenſionem. Hæc ſunt argumenta Philop.

9. Ex mobilitate ſuperficiei, quæ ponitur locus. Sunt etiam argumenta alia ad probandum non eſſe ſuperficiem locum. Vnde fit nonum: ſtat aliquid in eodem loco manere mutatis multis ſuperficiebus ambientibus; non igitur ſuperficies eſt locus. Antecedens probatur. Ponamus corpus aliquod in aere poſitum per tempus aliquod quieſcere, & quod aer venti flatu moueatur, eſt argumentum: illud corpus quieſcens illo tempore manet in eodem loco, & tamen cum vento moueatur aer, noua, & noua ſecundum ſe totum, ambitur ſuperficie: non ergo ſuperficies locus eſt: eſſet enim tunc in pluribus locis.

10. Ex conuenientia loci & locati. Decimo. Si ſuperficies eſſet locus, tunc ſuperficies ignis eſſet locus aeris; ſed hoc eſſe non poteſt; nam ignis aduerſatur aeri: locus autem naturalis rei eſt conſeruatiuus nõ ergo eſt ſuperficies. Quod ſi dicas, quod eſt locus naturalis, quia communicat in vna qualitate. Nihil valeat reſponſio; nam hac cauſa facilius corrumpentur inuicem, quam duo contraria elementa, quia minor eſt pugna, & minor reſiſtentia. Duo autem omnino contraria magis durant: quia ratione duarum qualitatum contrariarum; vna agit, altera defendit, & reſiſtit.

11. A motu grauiũ. Vndecimo. Si ſuperficies, puta, aquæ, locus eſſet terræ, terræ partes mouerentur ad illam ſuperficiem aquæ, & lapides, & reliqua grauia: at hæc prorſus ad centrum deſcendunt, non igitur ſuperficies eſt locus

12. Quia vnũ corpus duo haberet loca. Duodecimo. Quia Vnum corpus duo haberet loca, imo plura, quando eſt corpus partim in aere, partim in aqua, partim in terra collocatum: at nullus dicet, niſi quod in vno eſt loco: ſuperficies autẽ multæ ſunt, & diſtinctæ. Hæc ſunt præcipua argumenta, quæ contra ſententiam Ariſto. fieri communiter poſſunt. Pro huius quæſtionis determinatione reſpondetur aliquot concluſionibus.

Prima concluſio. Spatium illud non poteſt, eſſe talis ſubſtantia, quam Proculus conſtituebat. probatur. Si talis ſubſtantia eſt, vel eſt incorporea, vel corporea. Si incorporea, non poterit extenſa eſſe, & profunda cum locato: hoc enim corpori ineſt. Si corporea, quantitatem ergo habet, penetrabiturque cum corpore quolibet: at duorum corporum penetratio naturæ non conceditur, vt alibi probandum eſt; non igitur eſt ſpatium illud ſubſtantia. *1. Concl. contra Proclũ.*

Secunda concluſio. Spatium illud non eſt ſola quantitas, aut dimenſio realis, vt imaginabitur Philop. probatur. Si illa eſſet quantitas vlla realis, vtique penetraret ſe cum corpore locato, quod etiam admittit Philopo. Sed quod id non poſſit eſſe, probat Themiſt. Nam ſequitur, quod duo corpora ſe poſſent eodem modo penetrare. *2. Cõtra Philop. 1. Ratio.*

Si enim dicatur non poſſe, quæro, Aut id prouenit ratione qualitatum, aut ratione ſolius ſubſtantiæ, aut ratione quantitatis. Ratione qualitatum eſſe non poteſt, quia naturæ ſe penetrant in eodem ſubiecto, nam albedo, dulcedo, humiditas, frigiditas, in vnico lacte ſimul ſunt. Non ratione ſubſtantiæ, quia ſubſtantia de ſe penetratur cum ſubſtantia, vt forma cum materia; anima cum corpore. Id igitur prouenit ratione quantitatis, quod ſi quantitas non obſtat ſecundum opinionem hanc, profecto duo corpora ſe penetrabunt.

Præterea ſecundo. Si illud ſpatium quãtitas eſt, datur iam accidens ſine ſubiecto, quod ſine dubio magis eſt abſurdum, quã dicere locum eſſe ſuperficiem, immo illud eſt impoſſibile. *2. Ratio.*

Reſpondet Philop. quod illa quantitas ſemper eſt cum corpore locato aliquo: Iſta reſponſio nulla eſt; nam, vel eſt in eo, vt in ſubiecto inhæſiue, vel non. Si non, iam eſt idem inconueniens; ſi autem ſic, cum poſtea eadem quantitas maneat recedente illo corpore, datur vnum accidens, quod migrat de ſubiecto in ſubiectum; quod profecto difficilius ſuſtinetur, quam nullum eſſe locum: non eſt igitur tale ſpatium locus.

Tertia concluſio, iudicio meo, probabilis eſt opinio, aſſerens illud ſpatium vacuum ſecundum ſe locum eſſe, nec in oppoſitum video rationem demonſtrantem; *3. Concl.*

Non enim admittit iſta opinio tale ſpatium vacuum vnquam dari quin ſit repletũ corpore, tamen in re eſſe tale ſpatiũ vacuũ ſecundum ſe. Nec facile hoc negare poſſũt qui extra cœlum ponunt ſpatium inane, & qui dicunt Deum poſſe vacuum facere.

1. Ratio. At non obſtante hoc, eſt argũ contra opinionem hanc. Vel illud ſpatiũ, ſm ſe eſt aliquid, vel nihil. Si nihil; non ergo locus eſt. Si aliquid, tunc vel ſubſtantia, vel accidẽs, & recurrunt argumenta ſuperiora.

Solutio eius, & confutatio ſolutionis. Quod ſi dicat, eſſe quid priuatiuum, néque quod poteſt recipere ſecundum ſe; tunc argumentor. Vel illa potentia eſt aliquid, vel nihil, & ſemper argumentum procedit, donec conuincat illud eſſe nihil.

Poſſem ego reſpondere argumẽto, quod eſt quid priuatiuum habens potentiam, vt repleatur: Verum iſta potentia non eſt in ipſo, cum ſit priuatio ſola, ſed in corpore, quod illud replere poteſt, quid quid tamẽ dicatur, re vera difficultas manet.

4. Cõcl. Quarta concluſio omnium opinionũ facillima, & quæ minus patet calumniis, eſt Ariſtotelica, quod locus ſit ſuperficies continentis, & modo communiter eſt recepta, & iuxta eam nos procedemus in ſequentibus, & conabimur argumentis omnibus propoſitis ſatisfacere.

Superficies dupliciter conſideratur. Ad primum eſt aduertendum, quod ſuperficies dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo, vt ſuperficies eſt; & ſic non eſt aliud, quam latitudo ſine profunditate. Altero modo, vt terminus eſt totius profunditatis ante ſe, & quod huic accidit hac conſideratione, dicitur toti accidere corpori; vnde tactum dicimus inter corpora fieri, cum tñ ſit ſm ſuperficies: tñ non eſt tactus rõne ſuperficierũ, vt ſuperficies ſunt, ſed vt pfunditatis, & cuiuslibet dimẽſionis termini ſunt.

Modo reſpondeo ad argumentum, ꝙ corpus non eſt in loco ratione ſuperficiei, vt ſuperficies ſolum eſt, ſed vt totius vltimus terminus eſt. Ob id totum corpus in loco eſt, & locus tangens totum corpus locatum dicitur tangere: & ſic reſpondet Alber tract. 1. c. 10. & ſumpſit ex Auicen. hanc ſolutionem.

Ad ſecũdum duplex æqualitas 1. Solutio. Ad ſecundum reſpondeo ex Auerro. Com. 77. quod duplex æqualitas eſt, & ſecundum dimenſionem, & ſecundum continentiam. Locus quidem non eſt æqualis æqualitate dimenſionis, quia ſic haberet profunditatem: ſed æqualis ſecundum continentiam. Nam hoc eſt eſſe æquale tantum in ſuperficie, quia (vt diximus hic) ſuperficiem, vt terminus eſt totius corporis, conſideramus.

Secunda ſolutio. Aliter rñdet Albert. tract. 1. c. 7. dicitq; quod locus etiam habet profunditatem, nõ aliam à profunditate locati, ſed eãdem; Verum locati eſt intrinſeca, quam vocat ſecũdum effectum, quatenus illa ſuperficies externa, quæ locus dicitur, cum ipſo locato vnum totum ambitum, & circunſcriptum conſtituit: & vnum eſt centrum corporis locantis, & locati, vt ſuperius diximus.

Ad tertium Locus vltra ſuperficiẽ addit immobilitatem. Ad tertium reſpondet S. Tho. ſupra tex. 41. Pro cuius intellectione aduerte, quod locus non ſolum eſt ſuperficies continens: ſic enim non differret à vaſe: ſed vlterius addit immobilitatem, quod ſic contineat, vt ſit immobilis, & fixus. Hæc autem immobilitas eſt ſecundum diſtantiam quandam à partibus mundi, & ſecundum ſitum, qui diſtantia immobilis eſt: vt hic ſitus, & diſtantia, quam ego à cœlo habeo, & a reliquis omnibus non mutatur, ſed quoquo tendam, ſitus, & diſtantia alia erit, Locus igitur eſt ſuperficies continens cum certo ſitu, & diſtantia. Et ratione huius, locus mutari non poteſt, nec vllo modo eſt re ipſa diſcedere, ſed ipſa manet non manente.

Reſpondeo ergo ad argumentum: quod ſuperficies, vt talis eſt, mutatur ad ſubiecti mutationem: at cum diſtantia, & ſitus, qui ad loci naturam requiritur, ſit eadem, & non varietur, locus immobilis eſt. Nõ enim eſſe in loco, eſt contineri: ſed ſic contineri, cum diſtãtia, & ſitu determinato, & immobili. Solutio notanda eſt.

Ad quartũ. Ad argumentum quartum non oportet reſpondere, quia de loco cœli fiet quæſtio paulo poſt, & id examinabitur.

Ad quintum. Ad quintum reſponſio facilis eſt, admittendo ſuperficies additas ſuperficiebus nõ augere profundũ: & locum eſſe ſuperficiẽ. Tamen neganda eſt conſequentia, quod nõ pertranſeunt diſtantia. Debebat enim Philop. aduertere, quod ſpatium, quod pertranſitur, longum eſt, & locus etiam longus eſt: non enim eſt ſimpliciter indiuiſibilis; ob id ſpatium tranſitur. Nec via ſecundum profunditatem, ſed ſecundum longitudinẽ conſideratur, & per agitur: non fit enim localis motus per profundum, ſed per longitudinem.

Ad ſextum. Ad ſextum reſpondeo, quod vas, & locus poteſt eſſe menſura profunditatis: ſed non eſt opus, quod per profunditatem, & diſtantiam aliam à corpore, quod in loco eſt.

Menſuramus enim profundum, quia ex corporibus receptis in vaſe cognoſcimus

Menſura-

quantum diſtent extrema vaſis,qua diſtantia poſtea à quocunque corpore particulari abſtracta poſtea menſuramus ſingula corpora. Sicut qui duos digitos diſtâtes poneret, & aliquo corpore cognoſceret quâtum diſtarent:poſtea diſtantia illa à corpore tali cognita, & abſtracta menſuraret quidquid inter digitos eſſet.

Ad ſeptimum. Ad ſeptimum argumentum reſpondeo veras eſſe illas experientias omnes, quod non intrat vnum corpus, niſi aliud egrediatur: nec poteſt vnum egredi, niſi aliud intret:& verum eſt cauſam eſſe, ne detur vacuum; ſed non dari vacuum eſt dicere, ne partes continentis ſimul iungantur, non quod ſit aliquod ſpatium ſecundum ſe vacuum, cum non ſit aliud ſpatium,quam corpus inter medium,quo ablato,opus eſt, ſit ſpatiū inter duo extrema: ſi non aliud eſſe poteſt, extrema iunguntur.

Nota. Hinc apparet,quod cum extrema fortia ſunt, non poteſt egredi corpus, niſi aliud ſuccedat, vt in clepſydra: quod ſi debilia, ſtatim iunguntur, vt in vtre: quod ſi fortia ſunt,tamen fit magnus impetus,vt corpus ingrediatur; nec ita facile aliud intrare poteſt, rumpitur continens. qua cauſa ſæpe rumpuntur bombardæ, quæ ab aere non ita facile repleri poſſunt,igne fortiſſime egrediente.

Quod ſi rē vera aliud ſpatium eſſet,dicat mihi Philoponus, cur ſaltem per paucum temporis non datur expers corporis, cum maneat.Signum ergo eſt non eſſe aliud ſpatium præter corpus egrediens, quo deficiēte,ab alio ſuccurri debet.Atque hæc ſolutio in via Ariſt.eſt tenenda:ſed iam dixi, quod opinio Ariſt.probabilitatem habet, non neceſſitatem.

Ad octauum. Ad octauum dico,quantum cunque ſpatium intelligatur inter duo latera vaſis:non intellecto corpore aliquo in particulari,non tamen ſequitur, quod ſit tale ſpatium præter particularia corpora. Mathematicus enim ſeparat quidem, & abſtrahit triangulum à corpore, non tamen ob id triangulus eſt in re aliquis, qui ſit præter particulares.

Dicit enim Them.& Simpl.& bene, ex eo,quod in illo vaſe omnia corpora,quæ recepta ſunt, vidimus æqualia,inde in communi ſumpſimus certam diſtantiam inter illa latera abſtrahendo à particularibus corporibus:Et ſic argumenta Philop.manēt ſoluta, ſaltem probabilioribus ſolutionibus, quam ſit ipſius opinio concedentis penetrationem,& tranſmigrationem accidentis in plura ſubiecta.

Supereſt ad alia quæ propoſuimus argumenta reſpondere.

Ad nouum ergo aduertendum,quod diximus ſolutione ad tertium, quod locus nō ſolum eſt continens,ſed diſtantiam, & ſitum dicit. Eſt autem hoc obſeruandum, quod vnitas vel pluralitas locorum non ex ſola ſuperficiei vnitate, vel pluralitate eſt ſumenda, ſed præcipue ab ipſa diſtantia, & ſitu. Poteſt enim eſſe, quod plures ſint ſuperficies, ſuccedant aliæ alijs, non tamen multipliciter locus, quia manet eadem diſtantia,& ſitus; Et contra, mutato ſitu,mutatur locus,etiam perſeuerante ſuperficie. *Ad nonū*

Nec propterea dicimus ſolam diſtantiā locum eſſe; eſt enim ſuperficies etiam, vt dicetur poſtea. Dico igitur ad argumentum, quod ſi ſolam nos diceremus ſuperficiem locum, tunc mutata eſſent locata; at locus ſuperficies immobiliter continens eſt, & donec manet ſuperficies aliqua cum eodem tamen ſitu, idem eſt locus:non tamen eſſet locus ſi nulla eſſet ſuperficies ambiens. *Nota quomodo locus concludat diſtātiā ad pūctū cœli.*

Ad decimum diximus iam de loco elementorum in prima quæſtione. At circa diſpoſitionem hanc,& conſtitutionem elementorum aduerte:quod illa elementa cōiuncta ſunt, vt locus, & locatum,quæ contrarietatem habent, ſed non multum actiuam,& deſtructiuam:ſicut ignis & aer;cōmunicant enim in calore, quæ qualitas eſt actiua valde; quod ſi contrarietatem habent,id eſt,in ſicco, & humido, quæ non multum actiua ſunt, ob id melius conſeruantur,quam ignis,& aqua. Vlterius terra & aqua in frigiditate conueniunt, quæ actiua multum eſt: at in humido, & ſicco pugnant, quæ non ſunt valde deſtructiua. Aer vero,& aqua, quamuis in calore, & frigiditate pugnent, non tamen eſt admodum intenſus calor aeris, vt poſſit corrumpere aquam frigidam; nec frigiditas aquæ præualere poteſt contra magnitudinem aeris.Vide igitur,quam conuenienter, & pro conſeruatione cuiuſque propria ſint diſpoſita elementa. *Ad decimum.* *Nota de locis, & conſtōne elementorum.*

Ad vndecimum Alber. tract. 1. cap. 11. notat, quod quanto corpus magis proximum eſt cœlo, tanto eſt calidius, quanto autem magis elongatur, tanto frigidius eſt. Hinc eſt, quod ignis eſt calidiſſimus, aer minus calidus; aqua frigida; centrum terræ frigidiſſimum. Nota vlterius, quod corpus tendit ad locum naturalem præcipue *Ad undecimum. Solutio. Alberti.*

pue, vt conſeruetur; vnde ſit, vt vbi magis conſeruari poſſit, & magis viget virtus conſeruatiua, illuc tendat. Cumque ignis magis conſeruetur prope cœlum, cum ipſe calidiſſimus ſit, ideo tendit ſemper vſque ad cœlum: & aer conſequenter vſque ad igné, quia ibi ſuum habet calorem non ita vehementem. At terra non ad aquæ ſuperficié tendit, quia licet locus ſit naturalis, non tamen ibi virtus ipſius conſeruatiua reſidet, ſicut in centro, propter maximam elongationem centri a cœlo; ob id ad centrum tendunt grauia.

Contra Albertũ

Sed contra hoc eſt argumentum. Nam quo tendit lapis, vel eſt locus naturalis, vel non. Si non: non eſt motus naturalis: Si vero eſt; ergo præter locum aquæ eſt alius naturalis. Quod ſi dicas eſſe locum partis naturalem, non valet. Nam qui locus eſt totius, idem & partis. Præterea ſi ſuperficies aquæ locus eſt naturalis, iam deſcenſus lapidis verſus centrum eſſet violentus, quia elongatur per eum lapis a loco naturali. Eſt autem motus violentus, per quem corpus magis a naturali loco elongatur. eadem ſolutione Alber. vtitur Iandu. q.7.

Solutio Authoris.

Mihi videtur eſſe dicendum, locum terræ naturalem eſſe ſub aqua, & aere ita, vt nunquá ſuper aquá, aut aeré eſſe poſſit, vbicunque ſit: ita aqua ſub aere eſt, vbicunque ſit. Si igitur lapis deorſum deſcendit in centrum, ex eo eſt, quod aerem, vel aquam ſub ſe inuenit, & locum habet ſub ipſis; & ſic deſcendit aqua, dum aerem inuenit ſub terra, quouſque terram attingat; & aer ſtatim aſcendit, cum ab aqua ſecluditur. Et hæc doctrina obſeruanda eſt.

Ad duodecimũ. Nota q́ ſunt vnũ in aliquo genere poſſe eſſe plura in alio.

Ad vltimum reſpondetur ex 5. Metap. c. de vno; vbi dicitur: Quæ ſunt vnum in vno genere, ſunt plura in alio genere; & quæ ſunt plura in vno, in alio genere vnum ſunt. Vt vna domus dicitur in ratione figuræ, cum tamen multæ ſunt ſubſtantiæ. Ita multæ ſuperficies, & diſcontinuæ. In ratione ſuperficierum faciunt locum vnum, & continuum in ratione loci. cõtinuus enim locus dicitur, cum cõtinui partes oẽs nulla intermedia prætermiſſa amplectitur: & ſic manét argumẽta ſoluta, quę contra Ariſt. facta ſunt. Hæc de quæſtione.

An locus formaliter ſit ſuperficies. *Quæſt. IIII.*

Rõ difficultatis

HOc dubium mouetur propter Latinos, qui exactius omnia perquirere ſolent. Eſt autem difficultas: cũ locus non ſit tantũ ſuperficies, ſed quid aliud, an forma, & natura loci conſiſtat in alio, an in ſuperficie.

Prima ſentẽtia Iand.

Circa hoc Iandu. q.5. dicit. In loco duo eſſe. Alterum eſt ipſa ſuperficies, & hoc eſt ſubiectum loci. Alterum eſt virtus conſeruatiua, & hoc eſt ipſius forma. Adeo vt tota natura loci ſit iſta virtus: ſuperficies enim ſubiectum eſt, non de natura eius, vnde infert, locum eſſe in ſecunda ſpecie qualitatis.

1. rõ Iã.

Hanc ſententiam probat primo. Locus definitur per ſuperficiẽ, vt per ſubiectũ, cũ ſit accidẽs; accidentia autẽ per ſubiectũ definiũtur: igitur aliud quid locus eſt præter ſuperficiem. Non videtur aũt quid aliud locus ſit, niſi illa virtus conſeruatiua.

Secũda.

Secũdo: Quia ſurſum, & deorſum ſunt contraria loca; & contrarietas non eſt in ſuperficiebus, ſed in qualitatibus: ergo locus qualitas eſt.

Tertia.

Tertio. Quia locus conſeruat locatum: hoc autem qualitati potius, quam ſuperficiei ineſt: ergo qualitas eſt. Hæc Iandu.

Secũda ſentẽtia Scoti.

Altera eſt opinio Scoti. Quodlib. 11. quæ communiter eſt opinio Realium. Hi dicunt, locum dupliciter conſiderari. Vno modo materialiter, & ſic ſuperficies eſt. Altero formaliter, & ſic relatio eſt: hæc autem relatio eſt alia continentiæ, qua locatum continet: & alia diſtantiæ, quam habet, vt ſit immobilis, ad mundi partes, vt ſuperius diximus.

Probatio Scoti.

Probatur hæc opinio. Locus eſt ſuperficies cum tali relatione duplici. ſed ſuperficies contrahitur per talem relationem, vt ſit locus: ergo locus formaliter eſt relatio: nam conſtituens vt determinans, formæ locum habet.

Tertia ſentẽtia. Probatio.

Tertia eſt opinio quorundam Modernorum, qui dicunt locum eſſe in prædicamẽto Vbi: & probant: Quorum ſunt eædem ſuperficies, ſunt idem genus: ſed locus, & Vbi eaſdem habent ſpecies, puta, ſurſum, & deorſum: ergo idem genus. Minor probatur: nam maior cum cõſequentia nota eſt, quia ad Vbi reſpõdetur per ſurſum, & deorſum: vt vbi eſt ignis? ſurſum, vbi terra? deorſum. Vlterius, etiam de loco prædicantur: omnis locus aut ſurſũ, aut deorſum eſt, vt dixit Ariſ. tex. 30. Hæc ſunt aliorum dicta, & rationes.

Prima cõcluſio tra Iãd. Probatur primo.

In hoc tamen ſit prima concluſio. Locus non eſt qualitas eſſentialiter. Hæc eſt contra Iandu. & quamquam ſatis eſt certa, probatur tamen. Aequalitas, & continentia

ſunt

ſunt paſſiones ſaltem fluentes a natura loci, & forſan differentiæ ipſius: ſed qualitatē nulla ſequitur æqualitas, & cōtinentia; hęc enim quantitatis propria ſunt, non ergo locus eſt qualitas.

Secundo Præterea. Si locus eſſet qualitas conſeruatiua, vtique ſuſciperet magis, & minus: quod falſum eſt. Locus enim non eſt magis locus, ſed maior locus; quod quantitati conuenit. Attende autem, quod non negamus eſſe qualitatem conſeruatiuam in loco. Eſt enim: ſed dicimus non eſſe illam eſſentiam loci, ſed proprietatem adiunctam, & comitantem locum ratione ſubiecti, in quo illa ſuperficies, quæ locus eſt, ineſt.

Secunda cōcluſio contra Scotū 1. Ratio. Secunda concluſio: Locus formaliter non eſt relatio aliqua. Hanc eiſdem argumentis probo. Quia, re vera, locus, vt locus, non eſſet æqualis: & locus, vt locus non eſſet in prædicamento quantitatis contra Ariſtot. In re enim formale inſpiciendum eſt.

Secunda Sed præcipuum eſſe arbitror argumentum noſtrum contra illam Scoti diſtinctionem. Peto enim, an eſſentia tota loci ſit relatio; an ſuperficies, cum relatione. Dicere, quod ſola relatio, videtur omnino non recipiendum. Si ergo eſt ſuperficies cum relatione, locus profecto eſſet vnum per accidens, quia ex duplici prædicamento componitur, puta, ex quantitate, & relatione. Non ergo diſtinguere oportet vnum materiale, alterum formale, & quod abſurdius eſt vtrumque in recto prædicare de loco, vt ipſi faciunt, dicentes, locus eſt ſuperficies. & locus eſt relatio.

Tertia cōcluſio contra tertiam ſententiā. Tertia concluſio. Locus non eſt prædicamentum Vbi. Hæc concluſio ex declaratione vtriuſque, puta, loco, & ipſius Vbi nota fiet.

Perpende igitur, quod ſicut album eſſe, & albedo differūt, ita quodammodo Vbi, & locus. Album eſſe, eſt effectus ipſius albedinis, eo enim, quod albedo in ſubiecto cōſideratur, fluit album eſſe. Ita intellige; locus eſt ſuperficies continens; Vbi, eſt eſſe in loco, & contentum eſſe a loco. Vnde dicebat Gilber. Vbi, eſt circumſcriptio corporis a circumſcriptione loci proueniens, id eſt, Vbi eſt circumſcriptio paſſiua a loco circumſcribente proueniens. Vt ergo aliud eſt Roma, aliud eſſe Romæ; aliud claſſis, aliud eſt in claſſe: ſic Vbi, aliud eſt a loco.

Quarta cōcluſio. Quarta concluſio. Locus (formaliter loquendo) eſt ſuperficies, non quæcunq; , ſed corporis continentis immobiliter.

Primū fundamentum Quō differant eſſētia ſubſtantiæ, & accidentiū. Pro declaratione aduertendum, multo aliter ſe habere naturam ſubſtantiæ a naturis accidentium. Subſtantiæ natura eſt abſoluta, non completa per aliquid, quod non ſit ſubſtantia. Accidentium vero natura incompleta eſt: a ſubſtantia enim pendet, & in ſubſtantia perficitur.

Vnde ſequitur vnum notandum, q cum ſubſtantiæ natura non dependeat ab alio extra ſe; omnia ſua genera, & differentias habet in ſe, quæ ſunt pariter ſubſtantia.

At accidentia, cum a ſubſtantia dependeant, non habent in ſe completam naturam, nec omnes differentias in proprio genere habent, ſed dependenter a ſubſtantia, & a ſubiecto.

Prædicamēta accidentiū diſtinguūtur penes ſubſtantiā. Hinc eſt, q Ariſt. 4. Metaph. c. 2. Prædicamenta penes ſubſtantiam diſtinxit, & lib. 7. c. 5. docet accidentia definiri per additamentum, id eſt, per differentiam extra proprium ſuum genus; & ſic definimus communiter paſſiones proprias per ſubiecta, nec aliter definiri poſſibile eſt.

Secundū fundamentum Nō eē, q in definitione ponitur, vt determinans, eſt forma eſſentialis Ex hoc etiam ſequitur ſecundū fundamentum, non omne id, quod in definitione proponitur, vt determinans, eſt forma rei eſſentialis: & ei interna, cum differentiæ in accidentibus a ſubiectis ſumantur: vt ſimitas eſt naſi curuitas, naſus contrahit, ſed non ob id ſimitas eſt formaliter naſus, ſed eſt curuitas, & tota ipſius eſſentia eſt talis curuitas, puta, naſi.

Nota eſſentiā loci. Sic pari modo dico, locus definitur per ſubiectum: ſubiectum loci eſt tale corpus, quod continet rem immobiliter, vt declarabitur poſtea. Locus autem, huius corporis ſuperficies prima. eſſentia tamen loci formaliter ſuperficies eſt, contracta quidē differentia materiali ſubiecti, ſicut in definitione ſimitatis. Vnde locus non eſt relatio, ſed ſuperficies habentis relationem ad locatum.

Nota ſecūdo Locus eſt q̄titas formaliter. Et proinde locus quantitas eſt formaliter, nam cum differentia a ſubiecto ſumitur, non eſt conſtituenda res in prædicamento talis differentiæ, vel potius eius a quo ſumitur differentia: ſicut ſimitas non eſt in prædicamento, vbi naſus, ſed in qualitate formaliter.

Nota quō a ſubiecto ſumatur differētię accidentium. Et vt exactius intelligas, non dico quod ipſummet ſubiectum ſit differentia, ſed quod penes ipſum ſumatur differentia. Differentia enim eſt modus accidentis ad tale ſubiectum ita, vt ſubiectum ſit, quod complet differentiam, & demū perinde iudica de loci definitione, ac definitio-

ne ſimitatis, & alterius proprij accidentis in abſtracto. Et hæc ſunt notatu digna.

Solutio argumẽtorum.

Super eſt, vt ſoluamus argumenta.

Ad primũ Iandũni.

Ad primum Iandun. reſponſio eſt, quod non tantum ſuperficies eſt locus, ſed talis ſuperficies, puta, corporis continentis; non tamen, quod ſit virtus conſeruatiua. Nec locus definitur per ſuperficiem, vt per ſubiectum, ſed vt per genus, ſicut ſimitas per curuitatem. Nec locus eſt, vt album: eſt enim abſtractum locus, non concretum. Abſtracta autem per propria genera definiuntur.

Ad ſecũdum.

Ad ſecundum dicimus, Surſum, & deorſum eſſe loca contraria, ſed non ratione qoalitatum. Sic enim eſſent contraria actiua, & paſſiua inter ſe, quod falſum eſt; ſed ſunt contraria, quia oppoſitas habent diſtantias, & ſitus; & ob id ſunt termini motuum diuerſorum corporum, puta, grauium, & leuium. Sunt enim contraria ratione qualitatum; ſed non propterea ſequitur, quod eſſentia loci ſit qualitas; ſicut ignis, & aqua contraria elementa ſicut ratione contrariarum qualitatum, ſed non ob id elementa ipſæ qualitates eſſentialiter ſunt. Argumentum certe eſt ſatis debile.

Ad tertium.

Ad tertium pari modo reſpondeo. Locus conſeruat quidem ratione qualitatum quas habet; ſed non ipſa qualitas locus eſt. Et ſunt multæ inſtantiæ circa argumenta iſta, quæ aduertenti vel minimum nota erunt.

Ad argumentum Scoti.

Ad argumentum Scoti reſpondeo, quod relatio illa contrahit, ſed ſe tenet ex parte ſubiecti ipſius loci. Locus enim eſt ſuperficies continentis, & talem relationem habentis, ob id locus non eſt relatio, ſed ſuperficies. Et iterum nota ſolutionem, quia argumentum Scoti trahit multos in eius ſententiam propter vim apparentem, ſed iudicio meo puto non eſſe doctrinam certam, & peripateticam.

Ad vltimum.

Ad vltimum dicendum eſt, quod ſurſum, & deorſum ſunt in loco, & ſunt in Vbi, ſed æquiuoce, ſicut acutum in ferro, & in voce. Vox enim acuta, & gladius acutus, non tamen idem vox, & ferrum; ſurſum, & deorſum ſic ſunt in loco. Locus enim eſt ſuperficies, continentis, hæc autem eſt continentis ſurſum, aut deorſum.

Vbi vero, eſt eſſe in loco, hoc eſt, aut eſſe ſurſum, aut deorſum, vnde vt differũt locus, & eſſe in loco, ita locus ſurſum, & deorſum differunt ab eſſe ſurſum in loco, aut eſſe deorſum. Quare cum dicimus ignis tendit ſurſum, terra deorſum, tunc ſignificant locum; cum vero dicitur ignis ſurſum eſt, terra deorſum eſt, ſignificant Vbi. Ob id non ſunt in re eædem ſpecies, ac conſequenter non ſunt idem Locus, & Vbi. Ex prædicamentis conſtat.

An locus ſit immobilis. Quæſt. V.

Quibus rõnibus veteres aſſeruerint locũ eſſe immobilẽ.

Antiqui locum eſſe immobilem cognouerunt, vt referunt Simpl. Themi. & Philop. vnde inter ſuppoſitiones loci, vnam poſuit Eudemus, locum eſſe immobilem. Et merito, vt dicit Themiſt. quia locus eſt terminus motus localis. Termini autem eſt immobilem manere; aliter vix attingi poſſet.

Præterea quia moueri, eſt locum mutare, quod ſi locus mutaretur profecto, qui per ſe mouetur, locum non mutaret. At quomodo locus ſit immobilis, non omnes conueniunt.

Primũ argumẽtum, locũ nõ eſſe immobilem.

Vnde circa hunc quæſtionem eſt argumentum in oppoſitum. Locus eſt accidens corporis alicuius mobilis, puta, ipſius continentis; ſed omnia accidentia mouentur ad motum ſubiecti; locus igitur mobilis eſt.

Secundũ

Secundo. Cœlum eſt locus ignis, tamen mobile eſt. Et vnum elementum locus eſt alterius; at elementa mobilia ſunt; ergo & locus.

Tertium.

Tertio. ſi locus immobile quid eſſet, a Phyſico non conſideraretur, qui mobilia ſpeculatur, at Phyſici eſt de loco diſſerere, eſt ergo mobilis.

1 Sententia Iandũno. ex Auerr.

Aduertendum, circa loci immobilitatem duo ſunt modi dicendi. Alter eſt Iandu. q. 6. ſequentis Auerro. com. 41. locum mobilem quidem eſſe non per ſe, ſed per accidens ad motum ſubiecti: ſed immobilem dici dupliciter. Vno modo, quia ad motum corporis, quod in loco eſt, non neceſſario mouetur, ſed manet locus recedente corpore. Altero etiam modo, quod nõ mouetur illo motu, quo mouetur corpus ad ipſum locum. Nõ eſt ſicut albedo, quæ mouetur aliquo modo motu tendentis ad albedinem. Non ſic locus, ſed ipſe manet, corpus eſt, quod ad ipſum mouetur; nec locus verſus locatum tendit. Ita explicat loci immobilitatem; & videtur Philop. priori

Idẽ Phil.

ri modo explicare. Et non eſt dubium hãc doctrinam eſſe veram. Eſt enim locus ſic immobilis, vt non moueatur ad corporis motum. Cum enim cum corpore locato mouetur, iam non loci, ſed vaſis obtinet rationem.

1. Sententia præſtantior ex D. Th. Alij vero longe melius aliam maiorem loci immobilitatem ponunt, vt nullo modo moueri poſſit, idem perſeuerans, & eſt opinio Realium, & ſumunt eam ex Sanc. Thom. ſupra text. 41. dicunt vnumquemque locum habere certam quandam diſtãtiam a mundi partibus, qua variata non eſt idem locus: & qua manente idem eſt locus, etiam mutatis ſuperficiebus continentibus, & ſecundum hanc relationem diſtantiæ, locus eſt immobilis prorſus. Nã licet recedat cum corpore continente ſuperficies, iam non eſt idem locus, vbicunque ſit, quia non habet eandem diſtantiæ relationem, quæ loci vnitatem præcipue facit. & ſic explicant loci immobilitatem.

Et re vera mihi placet hæc immobilitas: aliter enim oportebat dicere, quod ſi ego quieſco hic, & mutatur ſuperficies, ꝙ non ſum in eodem loco; quod non eſt concedendum. Vt ergo dicat in eodem loco perſeuerare, oportet loci immobilitaté prorſus conſtituere.

Primũ arg contra ſentẽtiam. D. Tho. At contra horum ſententiam ſolét duo fieri argumenta. Primum eſt. Illa relatio diſtantiæ, quæ eſt in ſuperficie continente eſt accidens in ſubiecto exiſtens, ergo mouetur ad motum ſubiecti, & ita eſt mobilis per accidens, imo ſequitur, quod etiam ſi quis non moueatur, quod loca omnino mutentur, mutatis ſuperficiebus, quia mutantur relationes, & ſuccedunt nouæ relationes ex parte ſubiectorũ, quæ multa ſuccedunt.

Solutio. Ad hoc reſpondent ſubtiliter profecto Reales, quod illæ relationes mutantur in indiuiduo mutatis ſubiectis, & ſuperficiebus continentibus; non tamen mutantur in ſpecie: quia omnes ſunt ad eundem terminum diſtantiæ, & ſufficit ad vnitatem loci numeralem, quod ſint relationes diſtantiæ eiuſdem ſpeciei, & ad eundem terminum, & conſequenter ſic non mouetur ad motum ſubiectorum; nam in ſpecie eadem manet relatio.

Secundũ arg. contra D. Tho. Alterum fit argumentum. Quia dato, caſu, quod cœlum mutaretur, profecto ego manerem in eodem loco iſto: ſi non diſcederem ab eo, & tamen relatio mutaretur, quia iam partes mũdi mutatæ eſſent.

Solutio quorundam. Ad hoc reſpondent, quod non eſt opus intelligere has orbis partes veras, ſed imaginarias; quod eſt dicere; relatio diſtantiæ non eſt opus, vt ſit, & ſumatur a polis mundi his, ſed a polis, & partibus, a quibus imaginamur aliquid diſtare; & hæc ſemper reſtat, quantumcunque mutentur corpora cœleſtia, & orbis partibus: ita dicunt Reales locum eſſe immobilem. ac mihi hæc opinio placet. nam, re vera, locus videtur ſic eſſe immobilis vt variari nequeat.

Solutio authoris. Sed tamen non eſt dicendum, quod locus ſit talis relatio diſtantiæ, nec quod in loco relatio includatur, vt quæſtione præcedenti oſtendimus contra Scotum, ſed, quod illa immobilitas ſumatur penes eundem modum ſic ſe habendi, nempe, quod ſuperficies ſic ſe habet, vt talis modus ſe habendi non ſit alibi: at hunc modum ſe habendi explicamus per relationem diſtantiæ, non tamen, quod ſit re vera illa diſtantiæ relatio. Et credo ſine dubio hoc eſſe admodum rationabile. Quis enim credet eſſe relationem realem ad terminos imaginarios, niſi illa relatio non eſſet niſi imaginaria ad loci immobilitatem explicandam?

Ad primum. Ad argumentum igitur primum reſpondeo, quod ſuperficies quidem mouentur ad motum corporum, tamen illa fixio, & immobilitas, quæ per diſtantiam explicatur, eadem manet, etiam ſuperficiebus ſuccedentibus pluribus.

Ad ſecũdum. Et eodem modo reſpondetur ad ſecundum. Corpora enim mouentur, & elementa: id tamen, quod loci rationem facit, non mouetur, & hoc etiam docet Ariſtote. qui cœlum, locum immobilem vocat, quia quantumcunque moueatur circulariter, illum tamen ſitum, & velut diſtantiam non mutat, & hoc eſt teſtimonium contra Iandu. & Auerroem, de hac immobilitate, quã S. Thom. exponit, ſic Ariſtotelem intelligendum: cum dicit, locum eſſe immobilem.

Ad tertium. Ad tertium dicimus ex Simpl. in principio lib. ꝙ locus, quamuis ſit immobilis, a Phyſico conſideratur, vt eſt terminus motuum corporum naturalium. Quæ enim Phyſicus conſiderat, ſat eſt, aut mobilia eſſe, aut ad motum habere ordinem.

An res incorporeæ ſint in loco.

Quæſt. VI.

Breuiter a nobis hæc difficultas eſt determinanda, vt ſaltem explicationem ter-

terminorum habeamus, & nudam duntaxat veritatem. Non enim loci præſentis eſt eam omni ex parte diſcutere, cum ſit potius quæſtio Theologica.

Dupliciter aliquid eſt in loco definitiue, & circumſcriptiue.

Aduerte igitur dupliciter apud Theologos, dici aliquid eſſe in loco. Vno modo definitiue, altero modo circunſcriptiue. Id definitiue eſt in loco, quod ſic eſt alicubi, vt extra illum locum non ſit. Sic enim in ſuo quiſquis eſt loco, vt ibi exiſtens non ſit in alio. Hoc enim eſt definiri, vel eſſe definitiue in loco, eſſe loco alicui præſentem ſecundum ſuam propriam ſubſtantiam: Angelus hoc modo poteſt eſſe in loco, nam eſt præſens loco alicui per ſuam præſentiam, cum ibi operatur.

Quid ſit eſſe definitiue.

Nec eſt eſſe definitiue in loco, vt aliqui putant, quod ſit aliquid totum in aliquo toto, & totum in qualibet parte, ſicut anima eſt in corpore, quia eſt tota in toto corpore, & tota in qualibet parte: hæc enim non eſt ratio formalis exiſtendi in loco definitiue ſed eſſe ſic alicubi, quod non ſit ſimul alibi: hoc enim eſt definiri loco, & terminari loco, vt diximus, ſiue ſit totum in toto, & totum in qualibet parte, ſiue non. Vnde anima non dicitur eſſe definitiue in aliqua ſui corporis parte, vt, v.g. in pede, quia etiam ſimul eſt in manu: at in toto corpore eſt definitiue, quia non eſt alibi.

Quid ſit eſſe in loco circũſcriptiue.

Eſſe autem circunſcriptiue, eſt ſic eſſe in loco, vt non ſolum non ſit alibi, ſed etiam commenſuretur loco, vt vbi vna eſt pars, non ſit alia: & pars locati parti loci reſpondeat, ſicut corpora in loco ſunt circunſcriptiue; habent ſe ergo, vt ſuperius, & inferius. Quidquid enim eſt circumſcriptiue in loco, eſt etiam definitiue, non tamen, quod eſt definitiue, eſt circumſcriptiue: nam incorporea eſſe poſſunt in loco definitiue, ſed non circumſcriptiue, vt modo dicetur.

1. Concl.

Eſt ergo prima concluſio, Glorioſus Deus eſt quidem in omni loco, & vbique; ſed tamen, nec circunſcriptiue, nec definitiue eſt alicubi, ſed alio modo. Hæc eſt nota. Non enim eſt circumſcriptiue, quia non eſt diuiſibilis, vt circumambiatur loco, & pars parti loci reſpondeat: nec eſt definitiue, quia vbique eſt, & in toto mundo, & extra mundum, nullo definitus termino, nullo circumſcriptus ſpatio. Modus itaque exiſtendi Dei in omni loco eſt potius vocandus incircumſcriptus, & indefinitus, ſecundum eſſentiam, præſentiam, & potentiam.

2. Conc.

Secunda concluſio Angeli, licet incorporei, in loco eſſe poſſint definitiue, ſed non circumſcriptiue. Definitiue quidem, quia ſic alicubi, quod non ſimul alibi, dum enim in cœlo ſunt: non ſunt in terra, & dum in hoc terræ loco ſunt, ſimul alibi non ſunt: nec in omni loco eſſe poſſunt, vel in pluribus ſimul locis, niſi forte per diuinam potentiam. Sed circumſcriptiue non ſunt, quia non habent quantitatem, nec corpulentiam: & inde prouenit, quod non ſic occupent locum, vt partes partibus loci reſpondeant, vel circumſcribantur, immo in puncto poſſunt multi ſimul Angeli eſſe.

3. Conc.

Tertia concluſio. Sola corpora in loco ſunt, tam definitiue, quam circumſcriptiue, per ſe: at ipſorum partes, & accidentia per accidens, quia in ipſis totis ſunt. Et de hoc modo exiſtendi in loco Ariſt. loquitur in præſenti: & ad Phyſicum de hac tantum pertinet tractare. Sic enim in loco eſſe, ratione quantitatis fit, & ſimiliter ratione motus, qui corporibus ineſt naturalibus. Et ita eſt intelligendus Ariſt. cum dicit, incorporeas ſubſtantias non eſſe in loco. At de his ſatis.

An vltima ſphæra ſit in loco. Quæſt. VII.

DVbium hoc præcipuum eſt in hac materiam propter ſummam ipſius difficultatem: Sunt enim variæ ſententiæ inſignium Philoſophorum, qui rem fecerunt difficilem. Quantum ego potuero, conabor ſententias aliorum ex locis proprijs proponere fideliter, atque diſcutere.

Ratio difficultatis.

Cauſa ergo huius difficultatis eſt, q̃ cũ vltima ſphæra alicubi ſit, & motu locali moueatur, abſque dubio ei debetur locus aliquis, cum tamen non habeat extra ſe aliquid continens, & circũdans, & iuxta Ariſt. talis debeat eſſe locus, non videtur eſſe in loco, vel ſaltem alterius rationis locum habebit, & quis hic ſit, quæritur in præſenti. In hac parte, quid Arabes, quid Græci, quid Latini ſentiant, aperiam, &, quod mihi probabilius eſt, proponam.

1. Sententia Alpharab. & Auemp.

Not. differentiam inter corpora, q̃ mouentur motu recto & illa, quæ circulariter.

Apud Arabes fuit res hæc varia. Auenpace, & Alpharabius, vt refert Auer. Con. 43. fuerunt in hac ſententia, quod aliter debetur locus corporibus motis recte, puta, ſurſum, aut deorſum, & corporibus motis circulariter. Ratio ſumitur ex diuerſitate lineæ rectę, & circularis. Linea recta de ſe imperfecta eſt, & additionem patitur: quare ſi terminari debet, eſt per aliquid extra lineã, quod ipſam vlterius abire non ſinat.

Linea

Linea vero circularis perfecta eſt, nec patitur additionem, ob id nõ indiget aliquo terminante extra ſe, ſed ſolũ terminatur ꝑ id, quod intra ſe ambit, quia ipſi commenſuratur. Hinc dicunt, ꝙ corpori, quod mouetur per lineam rectam, debetur locus ambiens extra, & ſic talia corpora ſunt in loco circumſcribente extra. At corpori circulariter moto ſolum debetur locus intra, hic autem eſt conuexum corporis contenti: & ſic putant ſphæras ſuperiores eſſe in inferioribus, vt in locis, non econtra.

Not. qui locus vtrique illorum corporũ debeatur.

Refellitur hæc ſententia.

Iſta ſententia ſubtilis eſt, ſed non mihi placet. Primo eſt contra Ariſto. qui inferiores orbes in ſuperioribus conſtituit in tex. 46. Præterea quia iſti fugientes difficultatem, quomodo vltima ſphæra ſit in loco, incidunt in aliam, nam cœlum Lunę non erit in loco, niſi in igne, ignis in aere, aer in aqua, aqua in terra, iam terra non habebit locum vllum.

2. Sententia eſt Auicen.

Secunda ſententia eſt Auic. 2. ſuffi. c. 8. quod vltima ſphæra non eſt in loco vllo modo: dicit tamen, quod non mouetur localiter, ſed motus ipſius eſt ad ſitum, & ita contra Ariſt. habet motum eſſe aliquem, qui non eſt ad ſubſtantiam, nec ad quantitatem, nec ad qualitatem, nec ad locum, puta, illum, qui eſt ad ſitum, & talis eſt motus circularis.

Refellitur hæc ſententia.

Iſta ſententia non eſt recipienda, cum ſit contra Ariſto. & præterea eſt vna ratio contra ipſum: quia ſitus eſſentialiter claudit locum, vel certe ſupponit locum, vt partes rei ſituentur in loco. Eſt enim ſitus ordo partiũ ad locum: non igitur ſitum poteſt habere, niſi ſimul locum.

3. Sententia eſt Auer.

Tertia ſententia eſt Auer. com. 43. plane abſurda. Dicit cœlum eſſe in loco per ſuum centrum, nempe, quia centrum ſuum habet in loco: & ita fatetur cœlum per accidens habere locum, immo ait, quod peius eſt, ꝙ talis locus per ſe competit corporibus circulariter motis.

Ratio Auer.

Ratio Auer. eſt: quia per id res fient locum, per quod habet firmitatem, & immobilitatem: at per centrum firmitatem habet, quatenus idem ſuper manet: per id igitur locum habet.

Secundum Auerro. aliud eſt moueri cœlũ ſecundũ ſubiectũ aliud ſecundum formam

Notat autem, quod cœlum totum per ſe mouetur non ſecundum ſubiectum, ſed ſecundum formam. Vocat moueri ſecũdum ſubiectum, cum totum cœlum moueretur mutando centrum, vel ad vnam partem, vel ad alteram partem: & hoc non fit. Semper enim circa idem centrum mouetur cœlũ. Vocat moueri ſecundum formam, quia nouo, & nouo modo ſe habet ſecundum omnes ſui partes cum centro. Quod apparet ſi lineis ipſum cœlum diuidas per centrum, videbis nouo modo ſe habere cœlum, dum mouetur ad ipſum centrum: permutantur enim lineæ, & ſuccedunt aliæ alijs: & hoc eſt moueri, vt ipſe ait, ſecundum formam. Sed non mihi placet hæc ſententia, & ſane miror aliquos fuiſſe, qui hanc receperint, vt Iand. quæſt. 9. Alb. tract. 1. c. 13. eſt tamen hæc opinio omnino reijcienda. Primo: quia (vt Sanct. Thom recte obijcit) centrum non eſt aliquid cœli intrinſecum: nec .n. eſt pars, nec totum, nec accidens ipſius, non igitur per ipſum poteſt dici eſſe in loco.

Reijcitur ſententia Auer. tanquam abſurda.

1. Ratio contra Auer.

Secũda

Tertia.

Præterea: quia centrum eſt indiuiſibile, hoc autem non eſt in loco. Præterea cum eſſet idem centrum omnium orbium, per idem eſſent corpora diuerſa in loco, & ita eſſent in eodem loco. nam Auer. concedit quoque quod reliqui inferiores orbes ſunt in loco in ſuperioribus per ſe, vt circulares ſunt, & ratione motus proprij ſunt per centrum in loco: quæ ſane omnia ſunt paradoxa, & male ſecum conſentientia. Adde, quod ex Græcis Ariſt. interpretibus nullus vnquam eſt, qui vel innuere videatur aliquem hominum fuiſſe in hac ſententia, nedum Ariſt.

Quarta

Præterea. Quia, ſi ob id per centrum eſſent in loco, quia per ipſum habent immobilitatem, eadem ratione ianua per cardinem, & per anchoram nauis eſſent in loco: non igitur videtur, quod cœlum dicatur eſſe in loco, quia centrum ipſius ſit in loco. Hæc dicunt Arabes, & male.

4. Sententia Themiſt.

Græci vero non omnes etiam conueniũt Themiſt. enim dicit, vltimam ſphæram, quæ ſecundum Ariſt. eſt octaua, non eſſe in loco ſecundum ſuperficiem conuexam, ſed ſecũdum concauam, & eſt in ſeptima ſphęra ſibi proxima, quæ eſt Saturni. Vnde conuexum penultimæ, eſt locus vltimæ ſecundum concauum.

Explicatur ſententia Themiſt.

Quo autem modo id fiat, attende. Si diuidas ſphæram Saturni in multas portiones, ſimiliter & ſphæram vltimam: videbis, quõ cuiq; portioni ſuperioris reſpondet portio inferioris. Et vlterius, cũ inferior ſit tardior, in eadem parte, & portione inferioris ſuccedunt variæ, & multæ portiones ſuperioris, & ita partes videntur mutare locum. iſta eſt ſententia Themiſt.

Et quamuis aliquid habeat probabilitatis, non tamen placet, quia (vt debent Philop. & Simpl.) non poteſt eſſe, quod idem ſit locatũ alicuius, & locus eiuſdem: at ſphæra

ſeptima,

ſeptima, eſt in vltima, vt in loco: non igitur vltima erit in ipſa, niſi vt in locato, & velut in materia.

5 Sententia Alex. Altera ſententia fuit Alex. qui (vt Simpl. refert) dixit vltimam ſphæram nullo modo eſſe in loco, nec per ſe, nec per accidens, nec moueri localiter, vnde motum illum noluit localem eſſe. Quis autem motus eſſet, non explicuit, vt dicit Simplic.

Reijcitur hæc ſententia. Hæc ſententia in hoc non videtur vera, quod neget cœlum vllo modo eſſe in loco, cum ſit quoddam corpus: & in eo, quod motum cœli localem eſſe negat: non enim videtur quis alius eſſe poſſit.

6 Sententia Simp. Simplic. fatetur quidem nullo modo in loco eſſe, & tamen concedit motum eſſe localem, & tunc eſt noua alia difficultas, quomodo ſi localiter mouetur, in loco non eſt.

7 Sententia Pſelli, & D. Thom. Vltima ſententia inter Græcos eſt Pſelli, quam breuiter docet, nempe cœlum vltimum eſſe in loco ſecundum partes: quia nempe partes in loco ſunt. Quod ſi petas, quis eſt locus partium, docet quod vna eſt locus alterius, ſed non locus actu, quia ipſi continua eſt, ſed locus potentia, quæ ſententia, abſque vllo dubio, eſt etiam S. Thom. text. 43. & clarius 45. vbi docet vnam partem, locum alterius in potentia, & continere & contineri ab altera: & quod ratione harum partium mouetur, & mutat locnm ipſa vltima ſphæra.

Hæc ſententia proxime videtur ad veritatem accedere, quamuis non omnino euacuet difficultatem, quia ſi vna pars locus eſſet alterius, cum ſemper ſit continua illi, nunquam altera mutaret locum, & ſic non moueretur cœlum, nec mutaret locum ſecundum partes, quamuis reſpondere poſſit mutari diſtantiam, & modum, quem partes habent illa relatione, vt ante diximus: ſed hoc non explet intellectum omnino. Præterea. Quia etiam ſi eſſet contigua pars, adhuc non videtur locus, cum non vndique locatum ambiat. Præterea non video quomodo actu moueatur localiter, & locũ habeat potentia.

8. Quæ eſt Phil. Philop. & hi, qui locum ponunt ſpatium, ab his anguſtijs liberati ſunt, cum locum vltimæ ſphæræ dicant eſſe ſpatium occupatum ab ipſa. Et hoc argumentum de cœlo fuit vnum ex his, quæ poſuit Philop. contra Ariſt. Et re vera (vt diximus) ſpatium illud, vt aliqui ponebant, non eſt omnino improbabile. *Sententia authoris.* At poſtquam illud excluſimus, cum Ariſto. quid mihi videatur proponam. Si hoc ſecundum veritatem examinemus, non eſt ſaltem tanta difficultas. *Nota de cœlo Empyreo ad mentem veterũ.* Nam nos ponimus cœlum empyreum omnium ſupremũ immobile, quod etiam cognouit Plato, & alij veteres, vt eſt videre apud Simpl. qui id etiam aſſerit, in digreſſione de loco non longe à principio, vbi etiam ait illum eſſe locum, in quo Deus optimus ijs, qui digni ſunt, communicat ea quæ ſunt per ſe ſpectanda, & in hoc primum mobile eſt, vt in loco, ipſum tamen, cum non moueatur, non eſſet tantum inconueniens ſi quis diceret, non eſſe in loco: at ſecundum Ariſto. qui cœlum primum mobile videtur poſuiſſe, maior eſt difficultas. Et re vera, dico vel opi. D. Thom. eſſe veram, vel nullo modo eſſe in loco ſecundum Ariſto. vt ait Alex. & Simpli. immo hæc videtur eſſe doctrina Ariſto. text. 28. vbi contra Zenonem dicit, *Vltimũ celũ non eſſe in loco ſecundum Ariſtotel.* locum primum non eſſe alicubi, vt in loco, ſed vt ſanitas in ſubiecto toto; ita primus locus, qui cœlum illud eſt. Et in hoc reprehenduntur Antiqui ab Ariſto. quod locum in loco volebant collocare, dicentes, omne ens eſſe in loco.

Ratio qua probatur vltimum cœlum nõ eſſe in loco ſecundũ Ariſ. Ratio potiſſima pro hac ſententia Alex. & Simpl. hæc eſt. Si in loco eſt, vel eſt ſecundum ſe, vel ſecundum aliud, vel ſecundum accidens. Secundum ſe, non, vt notum eſt. Secundum aliud, minime, quia ſecundum aliud in loco eſt, quod ſecũdum ſui partem in loco eſt, vt explicat Ariſto. Cœlum autem non habet in loco partem vllam, niſi in potentia, vt dicit S. Thom. ſed hoc non eſt habere locum, aut certe non actu locum. Quod enim in potentia eſt, abſolute non eſt: aut (vt dicit Thom.) quia eſt in ſphæra ſub ſe, & hoc iam reiectum eſt. Nec habet locum ſecundum accidens, cum non ſit in eo, quod eſt in loco per ſe; non igitur in loco eſt. Nec mireris, cum primus ſit omnium locus, quod non ſit in loco.

Obiectio. Solutio. Quod ſi dicas, quomodo corpus non eſt in loco aliquo? Reſpondeo, quod nec ipſi Philoſophi, qui dicunt eſſe in loco, dant locum, niſi per accidens; ſi ergo non miraris, quod locum non habeat per ſe, & contentus es cum loco per accidens; profecto non debes mirari, quod nullum locum habeat: nam dicere, quod locum habet per accidẽs magis eſt verba afferre, quam dare in re locum aliquem: talis enim modus exiſtendi in loco fere nullus eſt.

Vltimũ cœlum quamuis nõ ſit in loco, ta- Attende tamen, quod quamuis in loco non ſit, ſi tueamur opinionem Alexan. & Simpl. localiter tamen mouetur. Vt enim localiter moueatur, non oportet quod ſit in loco, ſed quod circa locum ſit. Eſt enim

motus

rum mo uetur lo caliter.

motus ad locum,& eſt motus circa locum. Quod ſi dicitur eſſe alicubi, id eſt, vt dicit Ariſtote. contra Zeno. quia in aliquo eſt,ſed non vt in loco,ſed vt in contento,vel alicubi dicitur eſſe, nó quod in loco ſit,ſed quod circa locum ſit,hoc mihi rationabile ſatis videtur: vel certe ſequaris D. Thom. opinionem, non eſſe per ſe in loco ſecundũ ſe totum,ſed eſſe in loco,ſecundum partes, eo modo explicat D.Dhom. & vidimus.Et hæc de loco probabiliter ſecundum Ariſto telem ſint ſatis.

De concordia quadam ſcitu digna,omnium opinionum de loco. Quæſt. VIII

Opinio cuiuſdã Neoterici conciliãs oẽs opiniones, & oẽs facile diſſolnẽs difficultates de loco.

HActenus Ariſtotelis opinionem de loco defendimus,vt potuimus, quod pauciores,& minores, quam cæteræ aliæ opiniones videretur pati difficultates. At vero cuiuſdam recentioris extat valde probabilis opinio, quæ omnes quodammodo opiniones conciliat, & omnes difficultates diſſoluit, & omnes loci proprietates, & quæ de ipſo dicuntur, ſine magna difficultate tuetur:quam quidem ea de cauſa ad finem vſque volui reſeruare, quod ſit quaſi omnium dictorum de loco epilogus quidam, & compendium:& eo quidem libentius feci, ne vllius rei, quæ vtilis eſſe poſſet, cognitionem lectori denegarem.

Hæc igitur conſtituit duplicem locum. Alterum intrinſecum rei, quod ſit quantitatis quoddam proprium ad eam conſequens, quod vocamus ſpatium: alterum extrinſecum locum, de quo locutus eſt Ariſtoteles.

Diſtinctio loci. Prima locus alius verus,aliꝰ imaginarius.

Pro cuius opinionis intelligẽtia erit hæc notanda diſtinctio loci. Locus alius eſt verus,alius imaginarius.Imaginarius quidem eſt, vt extra Cœlum ſpatium illud imaginarium,quod ibi quiſque imaginari poteſt. Et vacuum etiam hic in Mũdo,ſi eſſet, imaginarius eſſet locus, imaginarium videlicet ſpatium;poſſet etiam imaginari ſuperficies vacua.

Secũda imaginarius locus duplex, fictus vel abſtractus ex

Eſt autem notatu dignum,locum, ſeu ſpatium imaginarium bifariam nos poſſe conſiderare.Vno modo, vt ſit res ficta omnino,& fingamus eſſe,quod non eſt, vt extra cœlum,vel in vacuo,vt diximus.Altero modo, in communi abſtrahendo ab hoc, vel illo ſpatio vero ſingulorum corporum ſpatium in communi totius mundi, in quo modo,ſunt corpora,abſtrahendo, inquam, inquam, ab hoc, vel illo corpore, & hæc conſideratio non eſt ficta, ſed vera. Siquidem abſtrahentium non eſt mendacium, vt ait Ariſtot. Nam, vt huic corpori, hoc ſingulare, vt proprium ſpatium conuenit, ita in communi corpori conuenit ſpatium in communi. & ita conſideramus hoc ſpatium abſtractum in communi non habito reſpectu ad ſubiecta ſingularia:ſicut Mathematicus conſiderat quantitatem in abſtracto.Sic ergo imaginamur illud ſpatium in communi totius mundi,tanquam quieſcens,id eſt, abſtrahendo à motu eiuſdem,& à particularibus ſubiectis: & in communi ſimiliter in eo diſtantiam cõſideramus,& ſitum in communi, & ſingularium partium eius poſitionam, omnia abſtrahendo in communi, vt Mathematicus figuras.

ſingularibus.

Dubiũ.

Sed dices: quomodo omnes ſic abſtrahunt,etiam ruſtici,& imperiti, qui ſolo ſenſu indicant?

Solutio.

Reſpondeo cauſam hanc eſſe, quia per ſenſum non facile cognoſcitur numeralis differentia accidentium ſpeciei. Vt v. g. ſi modo aqua calefiat vt vnum, & poſtea frigefacta interum calefiat vt vnum, neſciet ſenſus iudicare,an ſit idem numero calor,qui antea, an diuerſus numero, ſolum licet ſibi videri idem,id eſt, eiuſdẽ gradus. Sic etiam,cum flat ventus, ſemper putat idem eſſe numero medium lumen,cum tamẽ ſit numero in alio,atque alio aere ſuccedente diuerſum;licet æquale, & ita ſimile,vt putet ſenſus idẽ eſſe numero. Ita omnino accidit in ſpatio,cum videatur ęquale manere ſemper,mutatis corporibus, putat eſſe idem numero,cum nó ſit idem, niſi ſpecie,& æqualitate tantum.Atque eo magis ſic putat,quod viſus exterius quieſcentibus,& fixis;vt,v.g.lateribus vaſis, vel ambitu cœli,& à latere ad latus, videt ſemper eandem diſtantiam etiam numero, putat idem quoque medium eſſe numero, id eſt, ſpatium. Et hic eſt, quod ſpatium in communi omnes ſic abſtrahunt, quia vident illa accidentia in communi remanere; nam quamuis mutetur ſpatium hoc tamen manet ſpatium,& æquale ſpatium.

3. Verus locus duplex intrinſecus & extrĩſecus.

Verus autem locus eſt duplex. Alter intrinſecus rei ipſi;alter extrinſecus. Extrinſecus quidem eſt circumambiens ipſum corpus locatum; videlicet, corpus continens,aut eius ſuperficies vltima, de quo locutus eſt Ariſtotel. Intrinſecus vero locus rei,eſt ſpatium illud ipſum,quod ipſa res vere intra ſe occupat, ſecundum ſuámet corpulentiam.

Hoc

Quid eſt ſpatium intrinſecus corporis. Hoc autem ſpatium, ſi petas, quid eſt. Reſpondetur eſſe proprium quoddam conſequens ad ipſam quantitatem, quantitatis videlicet ipſius extenſionem. Conſequitur autem hoc ſpatium tanquam proprium quoddam ad quantitatem, ſicut ad motum conſequitur tempus. Nam vt in quantitate ſucceſſiua ſe habet tempus ad motum, illum menſurans; ita in permanente quantitate, ſe habet ſpatium illud conſequens quantitatem, ad ipſam quantitatẽ.

Nota. An diſtinguatur ſpatium à quantitate. An vero ſpatium illud, ſeu extenſio diſtinguatur ab ipſa quantitate realiter, vel formaliter, vel ratione, non magnopere refert. Eadem enim eſt difficultas de tempore, an diſtinguatur realiter, vel formaliter, vel ratione ab ipſo motu. Et quod de tempore reſpectu motus dixeris; idem de hoc ſpatio, ſeu extenſione reſpectu quantitatis dicere poteris: & quicquid illorum dixeris, vel realiter diſtingui, vel formaliter, vel ratione, probabiliter dixeris, vt in motu; & tempore.

Quid ſit ſpatium intrinſecum. Eſt autem hoc ſpatium vnicuique quantitati ſuum proprium ſicut vnicuiq; motui ſua propria temporis ſucceſſio, & menſura propria, & particularis. Et vbicunque ſit corpus, locum ſemper idem habebit ſuum intrinſecum hoc numero ſpatium. Et totius mundi ſpatium commune eſt, ſicut vna eſt vniuerſalis totius temporis mẽſura vniuerſaliſſimi motus.

Eſſe autem hoc intrinſecum cuiuſque corporis ſpatium negari non poteſt, vt videtur; quia inuicem ſeſe mutua conſequentia inferant. Nam ſi corpus eſt, ſpatium eſt, & ſi verum ſpatium eſt, in eo corpus eſt.

Ita vt ſi extra cœlum vnus homo collocaretur, vere diceretur eſſe in ſuo loco, in ſpatio ſcilicet illo ipſo proprio ſui corporis, & ſi in vacuo medio ſimiliter collocaretur corpus ibi in medio vacuo intra ipſum corpus, verum eſſet ſpatium, quod ipſum corpus proprium occuparet, cum circumambiens intra ipſum corpus eſſet ſolum ſpatium imaginarium.

Immo vero ne intelligi quidem corpus, vel quantitas poſſe videtur ſine ſpatio, niſi redigeretur ad punctum.

Et rationes pleræque Philoponi hoc ipſum ſpatium intrinſecum, & quantitati proprium oſtendunt, ſed non ſeparatum, vt ipſe ponebat, ſed in rebus ipſis inhærẽs tanquam proprium earum accidens.

Extrinſecus locus triplex, proximus, remotus, remotiſſimus. Rurſus extrinſecus locus triplex eſt. Vel proximus, & immediatus, videlicet ipſa ſuperficies concaua corporis continentis; vel diſtans, & remotus, videlicet, corpus aliud; vel ſuperficies ad certam diſtantiam circũambiens, vt v.g. cũ aliquid eſt in cubiculo, cubiculum eſt illius locus, & altera ipſa cubiculi, vel domus, inter quæ continetur. Aut etiam remotiſſimus locus eſt, quo modo Ariſtoteles omnium locum dicit eſſe cœlum, quod omnia ab ipſo continentur. Et partialis eſt etiam locus extrinſecus, in quo res eſſe dicitur quandoque, homines ſunt in terra, & in tecto, quod pedibus ſolũ tangunt. Et totalis locus, vt piſcis in aqua, cum vndique circumambitur.

Proprietates oẽs cõſtant, & difficultates diſſoluũtur de loco. Ex hac ergo diſtinctione loci, & locorum diuerſitate, omnes prorſus difficultates, quæ de loco proponuntur, facillime diſſoluuntur; & quod plus eſt, iuxta communem modum concipiendi hominum, cũ de loco loquuntur, ita mens quieſcit cuiuſq;.

Quædam enim proprietates loco illi intrinſeco conueniunt, videlicet ſpatio ipſi vero; quædam aliæ ſpatio, & loco imaginario, ficto, vel abſtracto; aliæ vero extrinſeco loco, nempe ſuperficiei; aliæ proximo loco, vel remoto; aut remotiſſimo, aut tam iis, q̃ illis locorum differentijs. Eadem tamen ſub aliqua diuerſitate conueniunt, ſub illa, videlicet, quia differunt inter ſe: quod quidem breuiter enumeratione quadam de ſingulis oſtendamus.

Ex quibus etiam apparebit iſtius opinionis, quæ omnia ſic concordat, & ſaluat probabilitas. Nam quia alij conabantur vni tantum ex dictis locis omnes loci tribuere proprietates; ideo in magnas cogebantur anguſtias aliquando.

Prima proprietas loci. Primæ ergo omnium proprietates loci, potiſſimæ & maximæ ſic apparent. Quarum prima eſt: Ipſum corpus eſſe in loco, igitur eſt in loco non ſolum extrinſece in ambiente, aut in loco ſecundum extimam ſuperficiem, ſed ſecundum ſe totum eſt in loco, & eius partes etiam internæ, ſunt in partibus loci.

Secũda. Secunda. dicitur corpus occupare locum, & occupare ſpatium, & partes corporis partes occupare ſpatij. Et ſic dicimus, hoc eſt in hac parte ſpatij, illud in altera, & partes corporis reſpondere partibus ſpatij, &c.

Tertia. Tertia proprietas conſtat. Locum eſſe æqualem locato non maiorem, nec minorem. Nam quamuis ſecundum ſuperficiem dicamus, ſuperficiem concauam locantis eſſe æqualem vltimæ ſuperficiei locati; tamen vera æqualitas & perfecta loci (vt

omnes intelligunt mente) eſt de toto ipſo corpore . Vt ſi diceremus , hoc corpus eſſe alteri æquale , quia æqualem quantitatem habent , uel æquale ſpatium occupat vtrunque , ſecundum omnem dimenſionem : nam alia eſt æqualitas lineæ ad lineam, alia ſuperficiei ad ſuperficiem, alia corporis ad corpus.

Quarta Quarta . Locum continere locatum . Nam hoc ad ſuperficiem quamuis commode referri poſſit , tamen verius , & perfectius continet : quod ſecundum totam corpulentiam continet , vt dicimus , lumen contineri in aere , & virtutem in herbis , & tempus continere omnia : & animam contineri in corpore , & formam in materia. &c.

Quinta. Quinta proprietas omne corpus eſt in loco. Quia corpus quantũ eſt, nec in loco ſolum extrinſeco, ſed intrinſeco eſſe debet , ne abſolute cogamur dicere, cœlum non eſſe in loco, vel eius locum eſſe centrum, quę duo ſane ſunt abſurda, & paradoxa, & præter communem ſenſum hominum : ſed nõ eſt in loco extrinſeco ambiente, vt recte in hoc ait Ariſtoteles, eſt tamen in loco & ſpatio intrinſeco ſibi.

Alia proprietates quę potius conueniunt loco extrinſeco. At vero econtra hæ aliæ proprietates, videlicet, Locum circumſcribere, & ambire locatum , potius conueniunt externo loco, videlicet ſuperficiei corporis ambientis ; quamuis de intrinſeco ſpatio dici poſſet quodammodo circumſcribere locatum in ſe exiſtentem.

Prima . Secunda Item , locum non eſſe aliquid intrinſecum locato, ſed eſſe aliud à locato: quamuis & hæc conueniat non ſolum ſuperficiei ſed ſpatio: nam eſt aliud etiam locato, & à quantitate, ſi non re, ſaltem formaliter, vel ratione.

Tertia item . Locum non poſſe eſſe ſine aliquo locato , ſed poſſe eſſe ſine hoc, vel illo ; cuius quidẽ ꝓprietatis ſecunda pars ſolum extrinſeco loco ſuperficiei conuenit, nempe poſſe eſſe ſine hoc, vel illo locato eandem ſuperficiem . Conuenit etiam loco imaginario , & abſtracto , tamen prima pars non poſſe locum eſſe ſine aliquo locato ; verum etiam eſt non ſolum de ſuperficie, ſed de intrinſeco ſpatio loci cuiuſque corporis proprio .

Quarta. Quarta . Locum vero eſſe immobilem, vix poteſt extrinſeco ſuperficiei loco conuenire, eum etiam ipſa ſuperficies moueatur & mutetur vna cum corpore : nec vero eadem manet numero diſtantia ad cœli latera , idemve reſpectus numero ſuperficiei, ipſe mota . Sed dicitur immobilis ſecundum ſpeciem, vt diximus, quia videlicet illa, vel altera ſuperficies in tanta diſtãtia , & conſimili reſpectu ad mundi partes & cœli latera ſuccedit . Et ita dicitur manere locus immobilis ſecundum ſpeciem , abſtrahendo, inquam , in communi locum & diſtantiam, vt diximus. Hoc eodem prorſus modo , conueniet ſpatio proprio cuiuſque corporis: nam eo moto , aliud ſuccedit in eius locum cum conſimili reſpectu ad cœli latera, & æquali diſtantia , & erit loci proprietas in communi abſtracti, non in ſingulati . Sed præterea, immobilis dici merito alia ratione poterit , quia non poteſt ſpatium proprium cuiuſq; rei ſeparari ab ipſo corpore, vel quantitate , cuius ẽ ꝓpriũ.

Quãuis hæc profecto proprietas immobilitatis loci videatur (vt illã ſolemus concipere,) propria eſſe loci tantum imaginarij, ſpatij videlicet imaginarij , quod imaginamur, vel extra cœlum, vel etiam intra corpora, quaſi quieſcens ſemper , & immobile (vt diximus) abſtrahendo à motu , in quo ſuccedunt alia corpora , in cuius partibus ſic imaginamur ſimilem ſemper , & eundẽ ſitum cum æquali diſtantia, & reſpectu ad cœli vltimam ſuperficiem quieſcentem, ſi ſit intra cœlum, vt in illo dicto ſecundo modo loci imaginarii, ideſt, veri, ſed abſtracti à motu, & ſubiecto, & ſi ſit extra cœlum reſpectu ad alias partes ipſas eiuſdemmet ſpatij imaginarij ſictitij , vt in primo modo ſictitij videlicet loci. & ſpatij imaginarij. Et vtroque modo concipimus immobilitatẽ, vel abſtrahendo, vel in illo ficto. *Nota.*

Quinta. Quinta. Differentiæ etiam ſurſum, & deorſum, ante, & retro, conſimilibus reſpectibus, ſicut immobilitas conueniunt vel ſuperficiei, vel ſpatio vero corporum , imaginario abſtracto, vel ſictitio .

Sexta. Sexta. Moueri localiter ſic etiam intelligimus: id eſt, pertranſire ſpatium illud imaginarium, vel abſtractum , quod plenũ eſt, vero ſpatio alicuius corporis huius, vel alterius . Aut pertranſire ſuperficiem concauã corporis, intra quod aliud mouetur, vel extremam ſuperficiem, ſi ſupra illam fiat motus . Sic etiam dicimus corpora moueri ad locum, id eſt, ad ſuperficiem alterius corporis continentis Nam ſemper nouam, & nouam ſuperficiem acquirunt corporis ambientis, quæ ſit terminus motus illius: ſicut etiam imaginarium illud , uel abſtractum occupant ſpatium , quod antea alterum corpus occupabat, quod terminus etiam illius motus localis dici merito poteſt.

Rurſum

Septima Rurſum dicimus eſſe homines in platea ciuitatis, vel foro tanquam in loco partiali; nam ex alia parte aere ambiuntur, & ſolis pedibus plateam contingunt. Piſces autem ſunt in aqua, vt in tota. i. loco extrinſeco, ſed remoto. in vltima proxima aquæ ſuperficie tanquam in proximo, &c.

Denique, vt vno verbo omnia complectamur, illa poſita loci diſtinctione, intrinſeci, & extrinſeci, veri, & imaginarij, fictitij, & abſtracti in communi: proximi, & remoti, partialis, & totalis, omnes difficultates diſſoluuntur, & omnes pene opiniones conciliantur, & Ariſtotelis præter ea opinio defenditur, ita vt ſit locutus de loco extrinſeco tantum. Quod ſi cui ſola Ariſtotelis placet opinio, liberum ei eſto iudiciũ. Ac de hac materia ſit ſatis. Iam de vacuo, quod loco oppponi videtur, quid dicat Ariſtoteles, videamus.

Caput Sextum.

Tex. L.

Eodem autem modo exiſtimandum eſt eſſe Phyſici conſyderare & de vacuo, ſi eſt, aut non, & quomodo eſt, aut quid eſt, ſicut de loco. namque ſimilem habet & incredulitatem, & fidem per ea, quæ putantur. Vt locum enim quendam, & vas ipſum vacuum ponunt eſſe dicentes. videtur autem plenum quidem eſſe, cum habet illam molem cuius ſuſceptiuum eſt. cum vero priuatum eſt vacuum: tanquam idem quidem ſit vacuum, & plenum, & locus: eſſe autem ipſis non idem eſt.

Tract. de vacuo ad Phyſicũ pertinere agere de vacuo. Poſtquam de loco dixit, nunc de vacuo differit, ac primo ad Phyſicum pertinere de vacũo tractare, an ſit vel nõ, & quomodo ſit, ſeu quid ſit, ſicut de loco proponit. Oſtendit autem, in quo aſſimiletur loco. Vt enim locus & eſſe, & non eſſe videbatur ex rationibus oppoſitis, quæ circa ipſum afferebantur, ita & vacuum & videtur eſſe, & non eſſe ex his, quæ circa ipſum dicunt. Et hoc eſt, quod dicit, quod (incredulitatem, & fidem ſimilem habet) id eſt, eſſe, & non eſſe ſimiliter videbitur, quamuis, vt notat Philop. non eodem prorſus modo. Nam locus apparenter videtur non eſſe, vacuum vero neceſſario.

Statim probat Phyſicum oportere de vacuo tractare. Nam vacua cum loco coniunctionem habent. Antiqui enim locum, & vacuum, & plenum idem eſſe putabant, ſubiecto quidem, ſed nõ ratione. Nam id, quod corporis ſuſceptiuum erat, locum vocabãt; cum corpus aliquod actu habebat, dicebãt plenum; cum vero corpore vacabat, dicebant plenum; cum vero corpore vacabat, dicebant vacuum. Ratio igitur non eſt eadẽ, ſed in re idem ſunt. *Ratio.*

Tex. LI.

Incipere autem oportet conſyderationem capientes, & ea, quæ dicunt, affirmantis eſſe, & rurſus quæ dicunt non affirmantis eſſe, & tertio communes opiniones de ipſis. Alij igitur monſtrare tentantes quod non eſt, non quod homines volunt dicere vacuum, hoc redarguunt, ſed peccantes dicunt, vt Anaxagoras, & qui hoc modo redarguunt. demonſtrant enim quod aliquid eſt aer, ſtricte ligantes vtres, demonſtranteſque quod fortis eſt aer, ac accipientis in clepſydris. Alij autem homines volunt vacuum eſſe ſpatium, in quo nullũ eſt corpus ſenſibile.

Tria ſe conſideraturum à principio proponit. Primum ea, quæ dicunt affirmantes vacuum. Alterum ea, quæ dicũt negãtes. Tertium ea, quæ communiter vacuo ineſſe videntur ſecundum communem opinionem. Incipit tamen ab his, qui negant eſſe vacuum, ipſoſque reprehendit eo, quod probantes eſſe vacuum, non argumentati ſunt contra intentionem principalem eorum, qui poſuerunt vacuum, ſed argumentati ſunt contra id, quod illi ex alio errore dixerunt, & iſte fuit Anaxagoras. Aduerte, qui vacuum ponunt, dicunt eſſe ipſum quoddam ſpatium diſtinctum à corporibus ſenſibilibus, in quo nullum eſt corporibus ſenſibile. *Initium Ariſt in hac diſputatione. Quod male im pugnarunt vacuum, qui illud negarunt.*

Iſtorum quidam habebant alium errorem, nihil eſſe niſi corpus ſenſibile, cumque aliquod *Error quorum-*

ponentiũ vacuum putãtiũ aerẽ non eſſe corpus. aliquod vas experientur, in quo ſolum eſt aer, putantes aerem nihil eſſe, dicebant vacuum.

Eum. Qui bene erat impugnaturus ſententiam, oportebat probare nullum eſſe tale ſpatium, non autem occupare ſe in probando aerem eſſe corpus: hoc enim non eſt intentum impugnare, at Anaxagoras hoc fecit.

Quibus rationibus contra alij, vt impugnarent vacuum pbabant aerẽ eſſe corpus. Impugnabat vacuum, probando aerem eſſe corpus. Probabat autem duplici experimento. Alterum eſt quod vtres pleni aere, ligato ore, fortiter reſiſtent ponderi, & non comprimentur partes, ſicut cum os apertum eſt: igitur aër aliquid eſt. Alterum ex clepſydra, quæ ſi eius orificium ſuperius claudatur cum plena eſt aere, non recipit ipſam aquam, ſi vero aperiatur, ingreditur aqua: aer igitur reſiſtens aliquid eſt.

Tex. LII.

AEſtimantes autem omne, quod eſt, corpus eſſe, dicunt, in quo omnino nihil eſt, illud eſſe vacuum. quapropter plenum aere vacuum eſſe. Non igitur hoc oportet demonſtrare, quod eſt aliquid aer, ſed quod non eſt ſpatium aliud à corporibus, aut ſeparabile, aut actu exiſtens, quod diuidit omne corpus; vt ſit non continuum, quemadmodum dicunt Democritus, & Leucippus, & alij multi Phyſiologorum. aut etiam ſi quid eſt extra vniuerſorum corpus, exiſtens continuum.

Cauſa erroris illorũ veterum. Ponit id, quod errantes Philoſophi dixerunt, non autem ex intento, nempe credebant nihil eſſe, niſi ſenſibile corpus, ob id putabant aerem non eſſe, cum non ſentiretur, ac contra illum talem locum vacuum non eſſe.

Qua via vel modo debeat impugnare vacuum. Statim ponit quid oportebat eos probare contra ponentes vacuum. Nempe, nullum eſſe ſpatium inter duo corpora, diſtinctum à corporibus, quod ſpatium diuidat corpora, & ſeiungat, ne continuentur, vt putabant Democ. & Leucip. ſiue ſpatium ſit ſeparabile, id eſt, ſiue actu non habeat corpus, ſiue habeat. Et vlterius, quod nec extra cœlum aliquod ſit continuum ſpatium. Denique abſolute debebant probare nullum eſſe corporum interuallum diſtinctum à corporibus, & non debuerunt ſiſtere in probando aerem eſſe corpus.

Tex. LIII.

HI igitur non ſecundum portas ad problema occurrunt, ſed affirmantes eſſe magis. dicunt autem vnum quidem, quod motus ſecundum locum non vtique erit, hic autem eſt latio; & augmentatio. non enim videbitur vtique motus eſſe, ſi non ſit vacuum plenum enim non poſſe ſuſcipere. ſi vero ſuſcipiat, ſintque duo in eodem, continget vtique & quotlibet ſimul eſſe corpora. differentiam enim, propter quam non vtique erit quod dictum eſt, non eſt dicere. Si autem contingat hoc, & minimum ſuſcipiet maximum. multa nanque parua ipſum magnum eſt. quare, ſi multa æqualia contingit in eodem eſſe, & multa inæqualia.

Concludit, hos ſic impugnantes non occurrere problemati ſecundum portas, id eſt non directe, & ad intentum procedere. Qui vero vacuum ponunt, & affirmant, magis directe procedunt: probant enim, quod intendunt directe. *Nota quid ſit prouerbium, ad portas occurrere.*

Quinq; argumẽta eorũ, qui vacuum deſtruebãt Sunt autem horum quinque argumenta quorum vnum eſt ex motu locali, ſiue ſit augmentatio, ſiue latio. Cum enim motus ſit, quod mouetur, vel recipitur in aliquo pleno, vel recipitur in aliquo vacuo. Si in vacuo recipitur, habetur intentum. Si vero recipiatur in pleno ita, vt penetretur cum corpore, ſequitur, quod corpus minimum recipiet adæquate maximum; quod falſum eſt. Patet ſequela. Demus, quod plenum pedale recipiat corpus pedale adæquate; tunc qua ratione primum plenum ſe penetrauit cum hoc corpore, vtrumque ſe iterum penetrabit cum altero pedali adæquate, & iterum cum alio, cum non ſit differentia vnius pleni, & alterius: tunc primum ſpatium pedale continet adæquate tria, aut plura corpora pedalia; ergo continebit vnum corpus tripedale adæquate, quia ſi partes continet, continebit totum. Hoc autem falſum eſt; nam licet vnum corpus cum alio penetretur, tamen maius cum minore non adæquabitur.

Tex. LIIII.

MElisſus igitur etiam oſtendit quod vniuerſum immobile ſit ex his. ſi enim mouebitur, neceſſe eſt, inquit, eſſe vacuum, vacuum autem non eſt eorum, quæ ſunt.

Confirmatio ex Meliſſo. COnfirmat motum recipi in vacuo ex Meliſſo: ob id enim Meliſſus negabat mundum eſſe mobilem: quia ſi moueretur, oportebat dare vacuum, quod ipſe dicebat non eſſe; quare immobile vniuerſum poſuit, tanquam conſequens ex motu ſit vacuum: at cum re vera motus ſit: dandum igitur vacuum eſt, & Meliſſus daret, ſi motum poneret.

Tex. LV.

VNo igitur modo demonſtrant quod aliquid eſt vacuum. Alio vero, quia videntur aliqua cogi, ac conſtringi, vt & vinum dicunt cum vtribus recipere dolia, tanquam in ea, quæ inſunt vacua, ſubeunte, quod denſatur, corpore.

Secundũ ab experientia. HOc vnum eſſe horum argumentum dicit. Alterum eſt ex quadam experientia; experimur enim, quod ſi dolium ſit vini plenum, & vinum totum in vtres infundatur: tunc in eodem dolio erunt ſimul vtres, & vinum: hoc autem non aliunde prouenire videtur, niſi quia datur vacuum intra vini partes, & poſtea comprimitur illud vacuum in vtribus, & minorem occupat locum ipſum vinum: eſt igitur vacuum de qua experientia inferius.

Amplius autem & augmentatio videtur fieri omnibus per vacuum. alimentum enim corpus eſſe, duo autem corpora impoſſibile ſimul eſſe.

Tertiũ ex augmentatione. TErtium argumentum eſt ex viuentium augmentatione. Quod enim augetur, eſt quia in ſe recipit cibum, & alimentum, quod quidem corpus eſt: tunc illud augmentum non poteſt recipi cum corpore, & pleno: aliter eſſet penetratio: recipitur ergo in vacuo, & ita vacuum erit.

Tex. LVI.

TEſtimonium autem & illud de cinere faciunt, qui tantum aquæ recipit, quantum vas vacuum. Eſſe autem affirmauerunt & Phythagoræi vacuum, ipſumque cœlum ex infinito ſpiritu, veluti reſpirans ingredi. Et hoc eſſe vacuum quod diſterminat naturas: tanquã vacuum ſeparatio quædã ſit eorum, quæ ſunt conſequenter, & diſterminatio, & hoc eſſe primum in numeris. vacuum enim, deſterminare naturam ipſorum.

QVartum argumentum ponit etiam ex experimento ductum. Vas enim plenum cinere, tantum aquæ capit, & plus cum ipſo ſimul cinere, quantum capiebat ſine cinere; hoc igitur non poſſe videtur fieri, niſi intra corpora detur vacuum, ratione cuius ipſa comprimantur corpora. Quartũ.

Vltimũ arg. Vltimum argumentum facit ex Pythagoræis. Hi enim dicebant cauſam, quare corpora, quæ conſequenter ſe habent, & vnum eſt poſt aliud, non confunduntur inter ſe, & ſit vna maſſa: eam eſſe, quia inter corpus, & corpus mediat vacuum: & hoc etiam in numeris ponebant. Vnum enim cum alio non confunditur propter intermedium vacuum: & hoc vacuum dicebat ingredi ad iſta ſenſibilia per cœlum ex illo magno vacuo, quod eſt extra cœlum, & eſt velut ſpiratio quædam.

Vbi nota, quod vacuum aliquando eſt minus, aliquando eſt maius. Et ſicut corpus animalis dilatatur, cum recipit ſpiritum contrahitur, cum emittit: ita cum multum vacuum ſit intra cœlum, velut ſpirando recipitur ab illo vacuo, quod eſt extra cœlũ: emittitur vero cum contrahuntur corpora hæc. ſic iſti imaginabantur.

Eſt igitur argumentum hoc ſumptum à diuiſione, & corporum inter ſe ſeparatione, & diſterminatione, quod nõ videtur eſſe aliter poſſe, niſi vacuum inter ipſa ſit corpora.

Caput Septimum.

Tex. LVII.

Ex quibus igitur alij quidem dicunt eſſe, alij vero non dicunt, tot fere, ac talia ſunt. Vt autem ſciamus vtro ſe modo habeat; oportet accipere quid ipſum nomen ſignificat. Videtur igitur Vacuum locus eſſe, in quo nihil eſt. huius autem cauſa eſt, quia quod eſt, corpus eſſe putant: omne autem corpus in loco eſſe: vacuum autem, in quo loco nullum eſt corpus. quare ſicubi non eſt corpus, ibi vacuum eſſe. Corpus autem rurſus omne putant eſſe tangibile: huiuſmodi autem eſt quodcunque habet grauitatem, aut leuitatem: accidit ergo ex ſyllogiſmo hoc eſſe vacuum, in quo non eſt graue quicquam, aut leue. Hæc igitur, ſicut diximus etiam prius, ex ſyllogiſmo accidunt. Inconueniens autem eſt, ſi punctum vacuum ſit. oportet enim locum eſſe, in quo corporis ſit ſpatium tangibilis.

Quid ſit uacuum ſecundũ Antiquorum opinionem, & cur ſic definierunt. Deſcriptio Vacui Antiquorũ.

Concludit hæc eſſe & ea, quæ dicunt negantes vacuum. & ea, quæ dicunt affirmantes. Ad determinandum tamen, quid circa hoc dicere oporteat, definitionem nominis accipit. Deſcribebant autem ſic. Vacuum eſt locus, vbi nihil eſt. Ariſt. autem vult reddere rationem harum duarum particularum. Primo quare, vbi nihil eſt, dicitur. Cauſa, inquit, ratione, & ſyllogiſmo nota eſt. Hi enim omne ens corpus, eſſe putabant, & non corpu, & nihil, idem. Vnde ſi vacuum eſt, vbi non eſt corpus, profecto vacuum eſt, vbi nihil eſt; perindeque eſt dicere, vbi nihil eſt, ac, vbi corpus non eſt.

Vlterius. Putabant corpus omne, aut eſſe graue, aut leue, quæ corpora ſunt tangibilia. Vnde ſyllogiſmo etiam ſequitur, vacuum eſſe, vbi non eſt graue, nec leue. Declaratũ ergo eſt, quid ꝑ nihil, intelligatur. Declarat deinde quare dicatur, locus: Et dicit, quod niſi ita dicatur, punctum erit vacuum, quia in eo nec corpus graue, aut leue eſt: bene igitur additur illa particula, locus.

Nec exiſtimes, ꝙ hic reprehendit Antiquos, quaſi ex ipſorum deſcriptione ſequatur, punctum eſſe vacuum, quod alij interpretes putant, & ſane abſque ratione. Nam & ipſi Antiqui deſcribentes dicebant, locum eſſe uacuum, ut patet ex deſcriptione poſita (locus, ubi nihil eſt) ſed ſolum in his uerbis Ariſt. declarat partes deſcriptionis, & reddit cauſam, ut notum ſatis eſt. *Nota.*

Tex. LVIII.

Attamen videtur dici vacuum: Vno quidem modo non plenum ſenſibili corpore ſecundum tactũ. ſenſibile autem eſt ſecundum tactum quod grauitatem habet, vel leuitatem. Quocirca dubitauerit aliquis, quidnam dicent, ſi habeat ſpatium colorem, aut ſonum, vtrum vacuum, an non? An manifeſtum eſt, ſi corpus quidem ſuſcipiat tangibile, vacuum eſſe, ſi vero, non minime.

Verba hæc ſunt inferentis ex dictis unã uacui deſcriptionem, puta, Vacuum eſſe non plenum corporis tangibilis, ſeu corporis grauis, aut leuis, quod idem eſt. Et quia deſinitio uacui nondum eſt finita, colligit duas has particulas, ut addat aliam. *Alia Vacui deſcriptio.*

Et ita dubitat. Si uacuum eſt non plenum corporis tangibilis, ſi in tali loco eſſet color, ſonus, aut alterum ſenſibile, an eſſet uacuum. *Dubiũ.*

Reſpondet cum diſtinctione, quod ſi illud eſſet adhuc ſuſceptiuum corporis tangibilis, eſſet uacuũ, ſin autem, minime. Ac ſi dixiſſet, integra deſcriptio uacui eſt. Vacuum eſt locus carens corpore tangibili, aptus recipere tale corpus. Et iſta eſt expoſitio horum textuum, quæ notanda eſt. *Solutio. Nota. Completa Vacui definitio.*

Dices, quid per colorem intelligit? Reſpondeo cum Themiſt. & Philopo. omiſſis alijs, quæ dicuntur hic, ꝙ non intelligit purum accidens, ſed corpus non graue, nec leue, ſed habens aliud accidens ſenſibile, quale cœlum eſt, & tunc ſpatium cœli *Dubiũ. Solutio ex Themiſt.*

non eſt vacuum, licet ibi non ſit graue; aut leue; ob id tertia particula additur in deſcriptione.

Tex. LIX.

ALio autem modo, in quo non eſt hoc aliquid, neque ſubſtantia aliqua corporea. Idcirco quidam dicunt vacuum eſſe corporum materiam: qui quidem & locum hoc idem dicentes, non recte. materia enim ſeparabilis non eſt à corporibus vacuum autem, quærũt, vt ſeparabile.

Tertia vacui definitio. Materia non eſt vacuum.

DEſcriptionem vacui vniuerſaliorem aliorum ponit, puta, In quo nulla eſt corporea ſubſtantia: reprehendit id, quod aliqui circa hoc dicebant: Nempe, materiã eſſe vacuum, cum non ſit vlla ſubſtantia corporea. Iſti autem non recte dicebant. Nam cum vacuum locum eſſe ponerent, tale debet eſſe vacuum, vt ab eo poſſit res ſeparari ſicut à loco; at non poteſt res ſine ſua conſiſtere materia. Vt ergo materia non eſt locus, ſic nec vacuum.

Tex. LX.

QVoniam autem de loco determinatum eſt, & vacuum locum neceſſe eſt eſſe, ſi ſit, priuatum corpore, locus autem & quo modo eſt, & quomodo non eſt, dictum eſt, manifeſtum eſt quod ſic quidem vacuum non eſt, aut ſeparatum, aut inſeparabile. vacuum enim non corpus, ſed corporis ſpatium eſſe volunt.

Explicat Ariſto. quid ſentiat de vacui exiſtentia, videlicet non eſſe vacuum. Primo.

QVid de vacui exiſtentia ipſe Ariſtot. ſentiat, proponit, dicitque quod de vacuo ſit dicendum, patere per id, quod de loco dictum eſt. Nam ſi vacuũ eſſet, locus eſſet corpore priuatus: at locum dictum eſt eſſe ſuperficiem continentis ſolam, non ſpatium aliquod à corporibus diſtinctum; hinc colligit non eſſe vacuum. Nam hi, qui ponunt ipſum, tale ponunt quale impugnatum eſt ſuperius, puta, ſpatium præter corpora, quæ in eo ſunt.

Tex. LXI.

QVapropter & vacuum videtur aliquid eſſe, quia & locus, & per eadem. venit enim motus, qui ſecundum locum eſt, & ijs, qui locum dicunt eſſe aliquid præter incidentia corpora, & ijs, qui vacuum. cauſam autem motus putant eſſe vacuum, ſic, vt in quo mouentur. hoc autem tale erit, qualem locum dicunt quidam eſſe.

Secundo

OStendit vacuum ob id conſtitui, vt ſit locus. Nam non eſt alia ratio, nec finis, aut vtilitas, in quam vacuum eſſe videatur, niſi vt ſit locus. Et vlterius, eadem ratione probatur, & locus, & vacuum. Vt.n. locus probatur quid aliud à corporibus ſuccedentibus, per motum diuerſorum in eodem loco ſuccedentium: Ita ſimiliter probatur vacuum diſtinctum eſſe ſpatium à corporum ſpatijs; gratia enim motus, locus ponitur ab aliquibus; & gratia eiuſdem motus ponitur vacuum ab alijs. Itaque non eſt differentia loci, & vacui apud hos: quod. n. idem vocant vacuum, & conſtituunt, alij locum faciunt. Si ergo locus talis non eſt, vt hi ponunt; nec igitur vacuum erit, cum non differant inter ſe iſta.

Tex. LXII.

NVlla autem neceſſitas eſt, ſi motus eſt, eſſe vacuum. omnino igitur omnis motionis, nequaquam. quocirca & Meliſſum latuit. alterari namque poteſt plenum. Sed neque ſecundum locum motum. ſimul enim cedere ſibi inuicem contingit, nullo exiſtente ſpatio ſeparato, præter corpora mota. atque hoc manifeſtum eſt & in continuorum reuolutionibus, vt & in ijs, quæ ſunt humidorum.

Solutio rationes & vacuo.

RAtiones propoſitas pro vacuo incipit diluere, ac dicit; non oportere vacuũ eſſe propter motum De motu enim alterationis id notum eſt: nam poteſt in pleno eſſe alteratio ſecundum qualitates. Vnde reprehendendus eſt Meliſſus, qui ne daret

ret

ret vacuum;negauit omnino motum :cum tamen vacuum non ſit neceſſarium ad alterationis motum.

Ad primum. Oſtendit etiam,quod nec ad motum localem ſit neceſſarium vacuum. Nam corpus cum mouetur, non quidem in pleno, nec in vacuo recipitur, ſed locum acquirit per id,quod cedit illi corpus aliquod verbi gratia cum piſcis mouetur per aquam, non recipitur in aqua penetratiue,nec in vacuo aliquo,ſed illi cedit aqua; quia tantum ſeparatur, quantum corpus ipſum eſt ,quod eſt in aqua.

Not. primo. Aduertendum eſt autem,quod rationes iſtæ probabant eſſe vacuum ſine aliquo corpore,& iuxta id ſolutiones ſunt, non neceſſarium tale vacuum.

Nota ſecundo. Vocat vero Ariſtot. reſolutiones continuorum in humidis: quia cum lapis, vel aliud corpus aquis immittitur, aqua circulos quoſdam facit,vt notum eſt. Alij aliter hoc exponunt, ſed ita dicit, & bene S. Thom.

Tex. LXIII.

Contingit autem & denſari non in vacuum, ſed propterea quod ea,quæ inſunt,elabuntur:vt,aqua colliſa, aerem, qui ineſt.Et augmentari,non ſolum ingrediente aliquo, ſed & alteratione,vt ſi ex aqua fiat aer.

Ad ſecundum. Soluit argumentum ſecundum de vtribus, de qua tamen refuſe agit in 25. Sect. Probl.8. de quo etiam vide Vicomer: hic,qui ait,ſe id eſſe experrum, & dicit, quod non eſt opus dare vacuum ad iſta corporũ conſtrictionem, ſed quod aliæ partes, quæ ſubtiles erant in corporibus illis extrahant vt vinum habet quoſdam poros ſubtiliori aere plenos:aut aqua ipſa habet etiam partes aeris in ſe,cum conſtringitur in vtribus, extrahitur aer.Sicut ſpongia conſtringitur. & minus occupat ſpatium,non propter vacuum,quod ſit in ea,ſed propter aquæ, quã habebat,expulſionem.

Ad tertium. Reſpondet etiam ad tertium argumentum de augmento. Et primo reprehendit ipſum argumẽtum,quod procedit de augmento per ſuſceptionẽ alimenti, ac ſi non contingeret aliter res augeri,& maiores fieri.Dicitq; etiã per alterationẽ,& corruptionem fieri accretionẽ,vt patet,cum ex aqua fit aer:tunc.n.aer maior fit, & nõ ſuſceptione alimenti.Similiter cũ ex aere fit ignis.

Nota. Non autem intelligas hic de vero augmento fieri ſermonem: hoc enim ſolum in eſt viuentibus : ſed de accretione qua cunque,qua corpus maius fit, quam ante erat.

Omnino autem de augmentatione ratio,& de aqua in cinerem infuſa,ipſa ſeipſam impedit. aut enim non augetur quodlibet,aut non corpore, aut contingit duo corpora in eodem eſſe. Dubitationem igitur communem volũt ſoluere,ſed non vacuum demonſtrant quod eſt, aut totum corpus vacuum eſſe neceſſarium eſt, ſi penitus augetur,& augetur per vacuum. eadem autem ratio & in cinere eſt.

Retorquet Ariſt. in aduerſarios argumẽtũ de augmẽtatione, & cinere. Argumentum igitur de augmentatione,& de cinere iterum retorquet in illos,& ipſos ſuis argumentis conuincit; & quatuor abſurda ponit,ad quorum aliquod neceſſe eſt eos reduci,qui propter augmentum viuentium ponunt vacuum.

Primũ inconueniens. Incõuenientia ſunt hæc.Primum, quod non quęlibet pars viuentis augeretur;quod falſum eſt. Alterum,quod alimentum non eſſet corpus. Tertium, quo duo corpora ſe penetrarent.Quartum,quod totum corpus viuentis eſſet vacuum.

Secũdũ. Tertiũ. Quartũ. Quo autem modo reducantur ad vnum ex his,ſic attende.Si,vt augeatur viuẽs per alimentum,requiritur vacuum, cum quælibet pars quantuncunque minima corporis augeatur, profecto totum corpus erit vacuum:quod ſi neges, quamlibet partem augeri,incidis in primum abſurdum: ſi vero concedas augeri, aut dabis vacuum totum : aut ſi non, alimentum, quod corpus eſt,penetrabitur cum corpore,aut alimentum non erit corpus. Vide quam ſubtiliter retorſit argumentum contra eoſdem.

Ad experientiã de cinere. Idem dicit de cinere. Cum enim cinis aquam recipit, totus cinis eſt madefactus, vt patet:quod ſi vt reciperet aquam, opus erat vacuo,totus cinis eſſet vacuus, aut non totus cinis reciperet aquam, aut aqua non eſſet corpus, aut ſi eſſet, penetratio eſſet. Vnde concludit,quod per vacuum volebãt iſti ſoluere difficultatem communem de augmento, quomodo ſit ſine penetratione. Et re vera nihil ſoluerunt,nec intentum demonſtrarunt.

Ariſt.aũt nihil de augmẽto dicit,quia id erat admodum arduũ,& ſatis erat pro præſenti oſtendere rationem non concludere.

Nota. Circa literam aduertendum, eſſe ordinem mutandum, vt illud verbum (aut totum) cum verbis ſequentibus, quibus abſurdum illud quartum continetur, legas ante verbum illud (dubitationem) & ſic eſt ſenſus clariſſimus, & facilis.

Nota primo circa explicationem textus.

Aduertendum præterea circa illud de cinere, quod Ariſto. Proble. ſect. 25. q. 8. id quæſiuit. Eſt autem ſolutio: quod cinis habet poros, qui repleti ſunt aere: non enim eſt admodum compreſſus, quin aeris in ſe partes admittat, & aer expellitur ab his partibus ratione aquæ. Aqua etiam euaporatur ex parte. Vnde ex euaporatione aquę & aeris expulſione, & cineris compreſſione, ratione aquæ, euenit, vt duo ſimul recipiantur, & capax ſit ipſum vas.

Secundũ notandũ circa illud cineris arg.

Tertium nctondũ circa argumẽtũ augmentationis vinctiũ. Aduertendum tertio circa augmentum quamuis non ſit præſentis loci id tractare, quod in quolibet membro noſtri corporis, ſunt pori, & vacuitates plenæ ſpiritu ſubtili, aut humore aliquo. Sanguis autem, qui alimentum eſt proximum, in minutiſſimas diuiditur partes, atque cedente ſpiritu, vel illo, quod porum occupabat, coniungitur cum particula noſtri corporis ſolida per iuxta poſitionẽ: & illa particula alterat ſanguinem, & conuertit in ſe, ſi fuerit caro, conuertit ſanguinem in carnem: ſi os in os, ſi neruus in neruum, & ſimilis in ſimilem: & tũc, præter illam mutationem, qua ſanguis in partem viuentis conuertitur, quæ dicitur nutritio, ipſa pars, & membrum acquirit maiorem quantitatem aliquando; & talis eſt argumentatio. Vnde fit augmentum abſque vacuo per receptionem alimenti in poros, recedentibus iis, quæ occupabant poros; & per appoſitionem alimenti ad partes ſolidas, quæ poros continent; & ſic nulla eſt penetratio. Et hoc ſufficiat de hac materia augmentationis: difficillima enim eſt, & alterius loci.

Caput Octauum.

Tex. LXIIII.

Qvod igitur ea, ex quibus demonſtrant vacuum eſſe, ſoluere facile ſit, manifeſtum eſt. Quod autem non eſt vacuum ſic ſeparatum, vt quidam dicunt, dicamus rurſum. Si enim eſt vniuſcuiuſque ſimplicium corporum latio aliqua natum, vt ignis quidem ſurſum, terræ autem deorſum, & ad medium, manifeſtum eſt quod vacuum non erit cauſa lationis. Cuius igitur cauſa erit vacuum? videtur enim eſſe cauſa motus ſecundum locum. huius autem non eſt.

Probatur non dari vacuum. INcipit multis argumentis contendere, non eſſe ſic vacuum, vt iſti ponunt, puta, ſeparatum ab omni corpore, & in quo nullum actu ſit corpus; de hoc enim vacuo modo diſputat.

Primũ argu. Eſt autem primum argumentum, quo probat vacuum non eſſe cauſam efficientem motus, vt Philop. exponit; nec antiqui hoc ponebant, ſed tantum dicebant eſſe vacuum propter motum; tamen ex doctrinę abundantia id Ariſto. probat, vt vniuerſaliter vacuum extirpet. Ratio eſt; Motus naturales determinati ſunt, & à cauſis determinatis procedunt, puta, grauitate, aut leuitate: at vacuum cum nihil ſit, indifferens eſt ad vnum, & ad alterum: non ergo vacuum efficiens eſt motus naturalis. Si igitur non eſt motus cauſa, nullius eſt cauſa; & ita non erit cauſa efficiens.

Tex. LXV.

AMplius ſi eſt aliquid, vt locus priuatus corpore, cum eſt vacuum, quo mouebitur impoſitum in ipſo corpus? non enim in omnem partem. Eadem autem ratio & ad eos, cui locum eſſe quid ſeparatum putant, In quem id fertur, quod fertur. quomodo nanque fertur poſitum, aut manebit? Et de ipſo ſurſum, & deorſum, & de vacuo conueniet eadem ratio merito. vacuũ enim locum faciunt, qui eſſe dicunt.

Secũdũ. SEcundum facit argumentum, quo probat, vt dicit Philop. nec eſſe cauſam finalem motus. Nam ſi demus vacuum ſpatium, & ponamus mobile in vacuo; re vera, non erit ratio maior, quare ad hoc, quã ad illud ſpatium moueatur, cum totum ſit eiuſdem rationis; & ſic nihil propter ipſum

ſum mouebitur:imo ſequitur,quod manebit potius.Et adhuc non videtur, cur debeat magis manere hic, quam alibi, cum in vacuo non ſit differentia vlla. Eandem rationem applicat loco ſurſum, & deorſum. Cum enim hi, qui vacuum ponunt, locuta eſſe dicant,ipſum ſurſum, aut deorſum debent diſtinguere: hæc autem differentia in vacuo non videtur quomodo aſſignari poſſit,cum vacuum vniforme ſit.

Et quoniam modo inerit, aut in loco, aut in vacuo? non enim contingit, cum totum poſitum fuerit, vt in ſeparato loco, ac permanente, corpus aliquod. pars enim, niſi ſeorſum ponatur, non erit in loco, ſed in toto. Amplius, ſi neque locus eſt,neque vacuum erit.

Tertiũ. TErtium facit argumentum,ſi vacuum eſſet locus(Nam poſſet quis dicere, quod vacuum non eſt cauſa,ſed eſſe id, in quo recipiatur corpus motum,vt in loco) Argumentatur. Si in vacuo eſt aliquod corpus, tum in ipſo erit, vt in toto quodam permanente, id eſt,penetrabitur cum ipſo quieſcente:hoc enim eſt eſſe in toto permanente·Hoc autẽ eſſe non poteſt, quia pars exiſtens in toto, haberet locum per ſe, & in actu:quod falſum eſt.Non enim pars, & totum eodem modo locum habent. Quo autem pacto id fiat,diximus iam ſuperius: nam ambiretur pars vndique ab illo ſpatio penetrante,& locum actu haberet. Colligit, quod cum vacuum locus eſſe non poſſit,non erit, cum ſi eſſet, futurum eſſet locus corporum.

Tex. LXVI.

ACcidit autem dicentibus vacuum eſſe vt neceſſarium, ſi erit motus, contrarium magis, ſi quis conſyderet, non poſſe moueri quicquam, ſi ſit vacuum. vt enim qui propter ſimile dicunt terram quieſcere, ſic & in vacuo neceſſe quieſcere. non enim eſt, quo magis, aut minus mouebitur. quatenus enim vacuũ eſt,non habet differentiam.

QVartum facit argumentum.Si vacuũ eſſet,res vndique vacuo circumallata quieſceret, cum æqualiter ſe haberet, omni ex parte.Patet.Nam ob id terram hi immobilem dicunt, quia ſimiliter ſe habet, id eſt, æqualiter diſtat ab vniuerſis cœli partibus,cum ſit centrum:nec magis eſt cur huc,quam illuc moueatur. Similiter ſe haberet corpus in vacuo conſtitutum:vnde iſtis Philoſophis, qui vacuum propter motum ponunt, compoſitum euenit: vacuum enim ponentes,motum auferunt. Quartũ arg.

Tex. LXVII.

PRimum igitur, quoniam omnis motus,aut violentia, aut ſecundum naturam ſit,neceſſe autem eſt, ſi quidem ſit violentus,eſſe & eum, qui ſecundum naturam. violentus enim præter naturam eſt: qui vero præter naturam eſt, poſterior eſt eo, qui eſt ſecundum naturam. quare, ſi non eſt ſecundum naturam vnicuique naturalium corporum motus, neque aliorum erit motuum vllus.

QVintum facit argumentum, & intendit probare,quod ſi eſſet vacuum, nullus eſſet motus. Supponit tamen vnum.Duplicem eſſe motum, alterũ violentum,alterum naturalem. Violentus eſt contra naturam,& inclinationem rei,vt cum motus lapidis fit ſurſum, aut ignis deorſum. Naturalis eſt ſecundum rei naturam,vt motus leuium ſurſum,grauium deorſum.Inter hos duos motus, is qui ſecundum naturam eſt,prior eſt, quam is qui contra naturam rei eſt.Ex quo ſequitur, ꝙ ſi non eſſet motus naturalis, non eſſet violentus:& qui aufert naturalem,aufert omnem motum.quia aufert naturalem, & violentum:non enim eſt motus alius, præter hos.probat hoc ſuppoſito, quod qui ponit vacuum,omnem motum auferat, quia aufert naturalem:& qui hunc aufert,ex ſuppoſito,aufert omnem. Quintũ arg.

At vero natura quidem quomodo erit, cum nulla ſit differentia ſecundum vacuum, & infinitum? quatenus enim infinitum eſt, nihil erit ſurſum,

aut deorſum, aut medium: quatenus vero vacuum, nihil differens erit deorſum, à ſurſum. vt enim nihili nulla eſt differentia, ſic & illius, quod non eſt. vacuum autem non ens quippiam, & priuatio videtur eſſe. natura autem latio differens eſt. quare erunt quæ ſunt natura differentia. Aut igitur non eſt natura vſquam vlli latio: aut, ſi hoc eſt, non eſt vacuum.

Si vacuum et infinitū ponerentur nullus eſſet locus naturalis. ARgumentum igitur hoc eſt, quo probatur non eſſe motum vllum naturalem ſuppoſito vacuo, & ſuppoſito infinito, quale iſti ponunt. Motus naturales differunt per ſurſum, & deorſum: at infinito non eſt ſurſum, aut deorſum, vt in lib. 3. dictum eſt.

Præterea. In vacuo, cum nihil ſit, & priuatio quædam, non ſunt differentiæ vllæ, ſicut nec ipſius nihil: ergo vacuo, & infinito poſito, nullus eſt naturalis motus. Cum vero motus naturales differentias habeant, vacuum non eſt profecto.

Nota. Eſt etiam aduertendum, quod de ſolo vacuo etiam procedit ratio, & de ſolo etiã infinito per ſe. Litera facilis eſt.

Tex. LXVIII.

AMplius, nunc quidem mouentur proiecta, eo, qui impullit, non tangente, aut propter contrarij circumobſiſtentiam, ſicut quidam dicunt, aut ex eo, quod pellit pulſus aer motu velociori, quam ſit pulſi latio, qua fertur in proprium locum. in vacuo autem nihil horum poteſt eſſe. neque enim ferri erit, niſi vt quod vehitur.

Sextum argu. SExtum argumentum facit de motu proiectorum, vt cum lapis, aut ſagitta ſurſum mittitur. Dubium enim eſſe poteſt in tali motu: cum lapis eſt in medio motu ſeparatus à proijciente, à quo feratur & ſuſtineatur, quo minus redeat deorſum, imo maiori impetu fertur, quam cum deorſum venit.

Huius redduntur duæ cauſæ. Altera eſt quorundam Philoſophorum, qui dicebant aerem ſuccedere in ſpatio, quod poſt ſe relinquit ſagitta, ne detur vacuum, & ex citiſſimo concurſu aeris ſagittam percuti, & vlterius mitti, & ſic cõſequenter: & hoc eſt quod dicit, ferri per antipariſtaſim, quod vertit Boet. contrarij circumobſiſtentiam.

Altera cauſa erat aliorum, ob id ferri, quia aer primo à proijciente percuſſus, ſecum fert ſagittam, alias partes aeris diuidens ſuo impetu, nec ſinit ſagittam deorſum tendere. Hoc modo exponit Themiſt. *Nota. De motu proiectorū à quo fiat.* Quidquid ſit, ſiue hoc, ſiue, illud, quod poſtea lib. 8. examinabitur, ad motum proiectornm, aliquod corpus in ſpatio eſt neceſſarium; in vacuo autem nihil eſt. igitur per vacuum non fiet motus.

Tex. LXIX.

AMplius, nullus vtique poterit dicere propter quid, quod mouetur ſtabit alicubi. cur enim magis hic, quam ibi? quare aut quieſcet, aut infinitum neceſſe eſt ferri, niſi aliquid potentius impedierit.

SEptimum argumentum facit, & eſt attendendum, quo probat, neceſſe motum naturalem, nec quietem naturalem. Si vacuum eſt, tunc cum non ſint differentiæ vacui, non magis res in vna parte, quam in alia ſiſtent, & ita mouebitur in infinitum, quod eſt contra rationem motus naturalis. Si vero quieſcet alicubi, non poteſt alia ratione id fieri, niſi quia ei opponitur corpus fortius impediens ipſius motum; ſicut cœlum opponitur igni, ne tranſeat ad vlterius vacuum. Quod ſi ita eſt, iam quies non naturalis, ſed violenta eſt, cum non ſit quies in illo vacuo, niſi ob impedimentum. *Septimū argu. Si vacuum eſſet nec eſſet motus nec quies naturalis.*

Tex. LXX.

AMplius autem, nunc quidem in vacuo, quoniam cedit, ferri videtur: in vacuo autem prorſus ſimiliter tale eſt: quare in omnem ferretur partem.

OCtauum facit argumentum. Ob id vacuum ponitur ad motum, vt cedat corpori moto; ſed vacuum omni ex parte cedit; ergo, re vera, corpus non magis ex hac, quam illa parte mouebitur, immo in omnẽ partẽ feretur; quod eſt impoſſibile in *Octauū argu. Si vacuum eſſet, moueretur* niſi

corpus non magis in vnā partē. quā in aliā.

niſi in omnes ſuas diuidatur partes : quod etiam eſt impoſſibile. Et hoc argm̄ magis probat de eo, quod naturaliter mouetur.

Tex. LXXI.

Amplius autem & ex his manifeſtum eſt quod dicitur. videmus enim idem pondus, atque corpus velocius ferri propter duas cauſas, aut, quia id differt, per quod, vt per aquam, aut terram, aut aerem aut, quia id differt, quod fertur, ſi alia ſint eadem, propter exceſſum grauitatis, aut leuitatis. hoc igitur, per quod fertur, cauſa eſt, quoniam impedit maxime quidem quod contra fertur. deinde autem & manens: magis autem id, quod non facile diuiditur: tale autem eſt quod craſſius eſt.

9 Nonum argu.

Si vacuum eſſet, motus localis eſſet in inſtāti.

Vis rōnis Ariſ.

NOnum facit argumentum, & eſt admodum conſiderandum. Huiuſmodi eſt breuiter. Si motus localis eſſet per vacuum, eſſet in inſtanti. Conſequens eſt falſum, cum motus ſecundum locū ſit ſucceſſiuus: igitur nec poteſt eſſe per vacuum.

Sequela ſic probatur. Si mouetur aliquod mobile per ſpatiū aliquod in aliquo tempore, & iterum idem mobile per aliud æquale ſpatium mouetur aliquo tempore, quanto minus reſiſtit ſpatium vnum, quam alterum, tanto minori tempore mobile mouebitur per illud. Vt ſi per aquam mouebitur in hora, & aer eſt in duplo ſubtilior aqua, & minus reſiſtens, idem ſpatium aeris tranſibit in media hora: & ſi adhuc minus reſiſtit, in minori tempore. Sed vacuū nihil reſiſtit: ergo in non tēpore motus fiet per vacuum. Patet, quia quanta eſt proportio ſpatij reſiſtentiæ ad ſpatij alterius reſiſtentiā, tāta eſt proportio temporū, quibus motus per ſpatia peraguntur: ſed plenū ad vacuum nullam habet reſiſtentiæ proportionem, cum nihil reſiſtat: ergo nec tempus habebit proportionem. Debet igitur in non tempore motus per vacuum fieri. ſi enim tempore fieret, eſſet iam aliqua proportio: nam tempus quantuncunq; minimum proportionem habet ad tempus quantuncunque maximum. Notanda eſt ratio.

Explicatio text.

Ad literam autem deſcendamus. Proponit igitur primo duplici ex cauſa vnū motum eſſe altero velociorem, aut tardiorem. Vno modo, cum idem ſit ſpatium, tamen mobilia diuerſa ſunt, vnum altero fortius, quia aut grauius, aut leuius: & tunc fortius mouetur citius; velocitas hæc ex mobilis virtute prouenit.

Duplici cā vnus motus eſt veloci altero

Altera cauſa eſt, quæ ad præſens facit. Cum mobile eſt idem, ſpatia vero æqualia quidem, ſed diuerſa, quia alterum magis, alterum minus reſiſtit; & tunc citius fit motus per ſpatium minus reſiſtens, vt in qua proportione ſunt reſiſtentiæ, ſint & tempora, quibus motus peraguntur.

Quæ ſpatia magis reſiſtāt, quæ minus.

Explicat autem, quæ ſpatia magis reſiſtant. Hæc ſunt duo. Cum eiuſdem quidē rationis ſunt, id magis reſiſtit, quod mouetur contra mobile, vt cum aer, vel aqua cōtra mobile mouetur. Vlterius cum diuerſæ rationis ſunt, & manent, ac quieta ſunt, tūc quod ſubtilius eſt, & facilius diuiditur, minus reſiſtit; ſemper tamen reſiſtentia eſt quocunque modo.

Id autem, in quo eſt. A. mouebitur per. B. eo, in quo C. tempore: per ipſum autem D. cum ſit ſubtilius, eo, in quo E. ſi æqualis eſt longitudo ipſum B. cū ipſo. D. ſecundum proportionem impedientis corporis. Sit enim. B. quidem aqua. D. vero aer. quāto ergo ſubtilior eſt aer aqua, & minus corporeus, tanto citius. A. per. D. mouebitur, quam per. B. habeat ergo eandem rationem, ſecundum quam diſtat aer ab aqua velocitas ad velocitatem. quare, ſi in duplo ſubtilius eſt, in duplo tempore lineam, quæ eſt ipſum. B. tranſibit, quam quæ ipſum. D. & erit tempus, in quo eſt. C. duplum eius, in quo eſt. E. atque ſemper quanto fuerit minus corporeū minuſque impeditiuum, ac melius diuiſibile id, per quod fertur, citius mouebitur. Vacuum autem nullam habet rationem, qua exceditur à corpore, ſicut neque ipſum nihil ad numerum.

Exēplis explicatur ratio ſuppoſita.

SVppoſito fundamento, argumentum poſuit vtendo exemplis. Et nota literam, quod idem eſt dicere, in quo eſt A, & in quo eſt B, & reliqua, ac dicere ipſum A, aut ipſum B. Argumentum eſt. Sit A, mobile, quod

quod moueatur per ſpatium B, quod ſit aqua, in tempore C, puta hora; & idem mobile A, moueatur per ſpatium D, quod ſit aer ſubtilior aqua, in tempore E, ſuppoſito tamen, quod ſpatium vtrumque ſit æque longum; Tunc quanto ſubtilior eſt aer, quã aqua, tanto minus tempus erit E, quam C, vt ſi induplo ſubtilior, tempus erit in duplo minus, vt ſi illud erat hora, hoc erit media: & ſic conſequenter, quanto minus reſiſtit, & quanta eſt propoſitio reſiſtentiæ ſpatiorum, tanta eſt proprio temporum. Et hæc eſt maior propoſitio argumenti cum ſua probatione, & declaratione.

Addit minorem. Sed vacuum nullam habet proportionem cum ſpatio pleno; ſicut Nihil cum ente proportionem non habet, & Nihil cum numero: ergo nec tempora habebunt vllam proportionem; & ſic oportet, quod ſit non tempus, in quo mouetur per vacuum: ſi enim eſſet tempus, eſſet iam proportio vlla: in inſtãti ergo ſit motus.

Si enim quatuor excedunt tria vno pluribus autem duo, & adhuc vnum pluribus quàm duo, ipſum ſane nihil non amplius habent rationem, qua excedant. neceſſe enim eſt diuidi id, quo excedit, & in exceſſum, & in id, quod exceditur. quare erunt ipſa quatuor, quot excedunt, & nihil. Quapropter neque Linea punctum excedit, niſi componatur ex punctis. Similiter autem & Vacuum ad plenum nullam poſſibile eſt habere rationem: quarta neque motum.

Ad nihil non eſt proportio. Oſtendit, quod ad nihil, non ſit proportio, & ratio hæc eſt. Vt ſit proportio ad aliquid, debet includi ab alio, & vltra id, aliquid vlterius. Verbi gratia, proportio eſt vnius ad quatuor; nam quatuor includunt vnum, & vlterius tria. Similiter quatuor includunt vnum, & vlterius tria. Similiter quatuor ad duo eſt proportio, quia includunt duo, & vlterius alia duo. Quatuor ad tria eſt etiam proportio, quia tria, & vnum claudunt: at quatuor nullam habet proportionem ad nihil: nec linea ad punctum, cum non ſit punctum ulla lineæ pars. Cum igitur vacuum nullam habeat reſiſtẽtiam, in nulla erit proportione ad plenum: quia non reſiſtentia non eſt in proportione, ad reſiſtentiam: ita ergo erit in tempore erit nulla proportio, quod non eſſet, niſi vnum eſſet non tempus, & inſtans, in quo oporteret motum fieri per vacuum.

Tex. LXXII.

Sed, ſi per ſubtiliſſimum in tanto tempore tanto motu fertur per vacuum, omnem exuperat rationem. Sit enim. F. vacuum, æquale autem magnitudine ipſis. B. & . D. Ipſum ergo. A. ſi tranſibit, & mouebitur quidem in quodam tempore, eo ſcilicet, in quo eſt. G. in minori autem quam in quo eſt. E. & hanc habebit rationem vacuum ad plenum. ſed in tanto tempore, quantum eſt, in quo eſt. G. ipſius. D. A. tranſibit lineam K.

Decimum facit argumentum, quo probat, ſi motus fieret per vacuum, quod æque velociter mobile aliquod moueretur per plenum, ac per vacuum; quod impoſſibile apparet. *Decimũ Argu. ſi motus fieret per vacuum æque velociter moueretur aliquod corpus plenum & vacuum*

Sequela probatur. Demus tempus, in quo mouetur per vacuum (cum in inſtanti non ſit motus,) & ſit horæ pars quarta: demus etiã, quod moueatur per aliquod plenum, per vnam horam; tunc, dum mobile per vacuum mouetur, puta, per quartam horæ, mobile per plenum tranſiuit aliquã pleni partem: igitur in eodem tempore tranſitur plenum, & vacuum.

At quia poſſes dicere, non eſt tantum plenum, quantum eſt vacuum; ſi vtrumq; eſſet æquale, non poſſet id fieri; nunc procedit vlterius argumentum: Demus ſpatiũ aliquod æquale vacuo, & demus illud, quod per horam peragitur. tunc ſubtilius fiat duplo illud, peragetur per mediam horam: & fiat alterius quadruplo ſubtilius, ſine dubio peragetur per quartam horæ, in quo etiam tempore vacuum peractum eſt: ergo in eodem tempore ęquale ſpatium plenum vnum, alterum vacuum per agentur. Hæc eſt ratio.

Litera perpendenda; nam verba priora potius ad rationem præcedentem referenda videntur, vt notat Alex. Ponit propoſitum argumenti. Demus vnum ſpatium vacuum, ſit F. ęquale ſpatiis illis plenis ſuperioribus. D, & B, ſi tale ſpatium in tempore tranſitur ſit G, hoc quidem tempus, quamuis minus ſit, quàm E, in quo plenũ *Explicatio texti.*

tranſi-

tranſitur, ſaltem aliquam habebit proportionem: quod ſi aliquam habet proportionem; ſequitur, quod A, mobile tranſibit illo tempore, quo vacuum tranſitur, aliquã ſaltem partem ipſius D, pleni, & ſit K. Iam colligitur, quod illud plenum æquali tempore cum vacuo peragetur; ex quo ſequitur plenum, & vacuum æquali in tempore pertranſiri, quamuis æqualia nõ ſint ſpatia.

Tranſibit autem, ſi etiam ſit quippiam ſubtilitate differens ab aere id, in quo eſt. F. ſecundum hanc proportionem, quam habet tempus, in quo eſt. C. Si enim ſit tanto ſubtilius corpus, in quo eſt. F. ipſo. D. quanto exuperat. E. ipſum. G. econuerſo tranſibit velocitate in tanto, quantum. G. ipſum. F. ipſum, in quo eſt. A. ſi feratur, ſi ergo nullum ſit corpus in ipſo D. adhuc velocius. ſed erat in ipſo G. quare in æquali tempore tranſibit & quod plenum eſt, & vacuum, ſed impoſſibile eſt.

VLterius probat, quod æquale ſpatium plenum, & vacuum æquali tempore tranſibit: & quærit, quod poſito pleno illo quod tempore maiori tranſitur, quam vacuum, quod plenum erat D, & tempus ipſius E, ſit aliud ſpatium plenum ſubtilius tanta proportione, quãta tempus vacui G, excedit tempus illius pleni F. Tunc vero ſi A, mobile feratur per tale ſpatium, mouebitur in tempore G, & non in alio; quod G, vacui erat tempus. & ita plenum, & vacuũ æqualia, tempore æquali peragentur.

Dubium extra rationem Ariſt. Dubitabis. Nam iſta ratio videtur petere falſum: petit enim, quod ſit plenum ſubtilius altero pleno in tanta proportione in quanta tempus vacui eſt ad tempus pleni, & è conuerſo; hoc autem debuit probari, quod eſſe poſſit. Dicitur è conuerſo, quia magis ſubtile medium minori tempore, & minus ſubtile maiori tempore pertranſitur contrario enim modo ſe habet magis, & minus in tempore, & ſubtilitate.

1. Solutio Auerro. Ad hoc dubium reſpondet Auer. quod ſubtilitas dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo ſecundum ſe, & ſic in infinitũ procedit ipſius diuiſio, & ſic in quacunque proportione ſumi poteſt. Altero modo vt eſt in aliquo corpore naturali, & ſic non procedit in infinitum, quod exemplo intelliges. Calor dupliciter conſideratur. Vno modo vt calor, & ſic diuiditur in infinitum eius intenſio. Altero modo, vt ignis diſpoſitio, & ſic certus requiritur calor. ita de ſubtilitate.

Sed hęc ratio non ſufficit profectò. Nã ſubtilitas ſola non eſt medium, ſed ſubtilitas in corpore: ſi igitur hæc diuidi ſemper non poteſt, nec medium erit in quacunque proportione. *Reijcitur ſol. Auerro.*

Iandu. q. 10. dicit quod Ariſtot. ſumit duas proportiones, puta, motum eſſe per vacuum, & corpus diuidi in ſubtilitate, ac diminui in proportione quacunque, & ex his conditionaliter infert impoſſibile, puta, quod ſi iſta darentur, ſequeretur quod motus eſſet ita velox per ęquale vacuum, ſicut per plenum; quod cum ſit impoſſibile, ſequitur, quod illud vtrumque eſt impoſſibile. *2. Solutio Iandu.*

At vero minus ſatiſfacit iſta reſponſio: nam vt ſequatur vnum impoſſibile, ſufficit vna antecedẽtis pars impoſſibilis. Et ita dicet aduerſarius, ꝙ illa propoſitio eſt impoſſibilis, quod in tanta proportione ſumatur corpus, in quanta eſt tempus vacui ad tempus pleni. *Reijcitur ſolutio Iand.*

S. Thom. dicit, quod ſumat illam propoſitionem, quæ licet non habeat verum in aliquo corpore particulari, tamen in cõmuni loquendo de quocunque corpore verum habet. Sed, quia vniuerſale in particularibus reperiri debet, dicerem eſſe hoc in communi, vt ait D. Thom. intelligendum tamen per intellectus operationem, vt ſit ſenſus, imaginari poſſumus corpus in tanta proportione ſubtilius, in quanta proportione tempus vacui ſe habet ad tempus pleni: tamen non eſt imaginabilis proportio vacui ad plenum, & ſic nec quod eodem tempore fiat motus per vacuum, & plenũ. *3. Solutio Sanc. Thom.*

Tex. LXXIII.

MAnifeſtum eſt igitur quod, ſi erit aliquod tempus, in quo per vacuum quoduis feretur, accidet hoc impoſſibile. in æquali enim accipietur aliquid & quod plenum eſt tranſire, & vacuum. erit enim aliquod proportionale corpus alterum ad alterum, vt tempus ad tempus. Vt autem in ſumma dicam, manifeſta eſt eius, quod euenit, cauſa. quia motus quidem omnis ad motum eſt proportio

tio:in tempore enim eſt, temporis autem omnis eſt ad tempus ,finitis vtriſque:vacui autem ad plenum non eſt.

Si vacuum eſſet, ſequeretur in tẽpore æquali tranſiti vacuũ & plenũ.

INfert conclusionem ex ratione præcedenti,nempe quod ſequetur in tempore æquali vacuum & plenum tranſiri ſi detur ſpatium in tanta proportione ſubtilius altero , in quarta proportione tempus vacui minus eſt tempore , quo peragitur plenum.

Ratio autem , quare id ſit impoſſibile , hæc,inquit , eſt. Quia motus ad motum eſt proportio , ſicut temporis ad tempus, quod eſt menſura motuum , quando motus , & tempus finita ſunt : aliter non eſt proportio:at plenum,& vacuum nullam habent proportionem ; non ergo motus, & tempus in vtriſque eſſe poteſt : aliter haberent proportionem. Nam(vt dictum eſt) quanta eſt proportio temporis ad tempus , tanta eſt reſiſtentia ad reſiſtentiam ſpatiorum.

Tex· LXXIIII.

QVatenus igitur differunt ea , quæ feruntur , hæc coniungitur , ſecundum autem eorum , quæ feruntur , exceſſum , hæc . Videmus enim ea , quæ maiorem impetum habent aut grauitatis , aut leuitatis , ſi quo ad alia ſimiliter ſe habeant figuris citius fer- per æquale ſpatium , & ſecundum rationem , quam habent magnitudinis adinuicem.quare & per vacuum. Sed impoſſibile eſt . Propter quam enim cauſam , ferentur velocius ? in plenis enim ex neceſſitate.velocius enim diuidit fortitudine maius. aut enim figura diuidit, aut impetu,quem habet id , quod fertur , aut quod proiectum eſt , æque velocia ergo omnia erunt,ſed impoſſibile eſt.

Vndecima ratio ſequetur minus & magis graue . vel leue in æquali tempore moueri.

COlligit rationes duas præcedentes eſſe ſumptas ex parte diuerſorum ſpatiorum,nempe pleni,& vacui ; aliam rationem colligit ex parte mobilium , quæ eſt vndecima in ordine , & talis eſt . Si per vacuum motus fieret , ſequeretur , quod minus graue , & magis graue,ſeu minus , & magis leue æque velociter mouerentur . Hoc autem falſum eſt.nam experientia docet,grauiora, & leuiora non æque ferri per plenum,cum figuram æquam habent: multum enim facit figura ad motum : ergo & in vacuo talis debet obſeruari differentia . Sed,quod non ſit ita,probat.Grauia , & leuia,ob id citius , vel tardius feruntur, quia magis , vel minus reſiſtentiam medij vincunt:non enim libertate,ſed neceſſitate feruntur:ergo vbi nulla eſt reſiſtentia, omnia æque velociter ferentur , quod impoſſibile videtur.

Tex. LXXV.

QVod igitur, ſi vacuum eſt, accidit contrarium illius , propter quod probant dicentes eſſe vacuum,ex dictis manifeſtum eſt . Hi igitur putant vacuum eſſe , ſi erit ſecundum locum motus , ſeparatum ſecundum ſe , hoc autem idem eſt, ac ſi dicamus locum eſſe quid ſeparatum. hoc autem quod impoſſibile ſit,dictum eſt prius.

COncludit iſtis accidere oppoſitum illius,quod intendunt . Ipſi enim propter motum localem ponunt vacuum ſeparatum à quocunque corpore , vt ſit locus corporum mobilium: & ex hoc ipſo ſequi- … quicquam moueri localiter non poſſe , vt probatum eſt.

An ſi eſſet vacuum, motus eſſet in nõ tempore. Quæſt.I X.

Senſus quõnis . 1.Notãdum de quo vacuo loquatur Ariſt.

MErito iſta difficultas examinatur cũ Ariſtot.ita fortiter aduerſus Antiquos id demonſtrare videatur . Et vt ſensũ quæſtionis intelligas, aduertendum , quod Ariſto. loquitur de illo vacuo ab Antiquis conceſſo, puta, de dimenſionibus diſtantibus,in quibus nullum eſſet corpus ; ſicut ſi imagineris inter cœlum , & terram nullum eſſe corpus , ſicut modo oculis appareret,ſed eſſet diſtantia,& dimenſio quædam Et de tali vacuo eſt conditionalis quæſtio apud nos , & apud Antiquos abſoluta quæſtio ; An motus eſſe poſſit ſucceſſiuus per tale vacuum.

Aduer-

2. Notãdũ quid intelligat Ari. non tempus. Aduertendum ſecundo, quod per non tempus, intelligimus inſtans indiuiſibile, & non, vt ali qui fugientes difficultatem volunt, puta, breuiſſimum tempus, cum expreſſe Ariſt. de inſtanti loquatur. Vt enim, inquit, non eſt vlla prorſus proportio inter vacuum, & plenum, ita nec in tempore, quo peraguntur, propterea debet eſſe vnũ non tempus. Si enim tempus vacui eſt quãtumcunque minimum, haberet proportionem vllam ad tempus pleni, vt dicit text. 73. quod non admittit Ariſtot Quæſtio eſt igitur intelligenda de inſtanti.

3. Notãdum. Aduertendum etiam, quod ſupponimus quod mobile mutet locum, vt ſi eſt in cœlo, quod perueniat ad terram, & quærimus, an id fiat in inſtanti. Et eſt quæſtio, vel ex ſuppoſitione ſi vacuum eſſet, vel abſolute, apud nos qui fatemur per Dei abſolutam potentiam vacuum dari poſſe. Hic eſt igitur quæſtionis ſenſus.

Quid videatur Ariſt. docere circa quæſtionem. Circa quam difficultatem Ariſtoteles videtur docere in præſenti, quod per tale vacuum mobile vtique in non tempore, id eſt, in inſtanti moueretur, vt ipſius ratio manifeſtat.

Notandum vero, fundamenta Ariſtot. eſſe duo. Alterum eſt, quod graue magis, aut minus, propterea tantum velocius, aut tardius mouetur, quia magis, vel minus vincit reſiſtentiam medij ita, vt ſi non eſſet reſiſtentia, non eſſet iſte exceſſus velocitatum, immo, idcirco ſucceſſiue, & in tempore mouetur, quia reſiſtentia eſt aliqua medii, & ex hoc ſumitur Alterum principium, quod tanta eſt proportio temporis, quanta reſiſtentiæ ſolius medij ita, vt vbi nulla reſiſtentia, nullum tempus ſit. Cumque in vacuo nullam poneret reſiſtentiam, cum nullum ibi ſit corpus, collegit ibi motum futurum in non tempore, & in inſtanti. Hic eſt totus neruus huius doctrinæ:

Quomodo Auer. defendat Ariſtote. Auerr. digreſ. comm. 71. hoc defendit, ac declarat, quod debet intelligi in motibus naturalibus grauium, & leuium, vbi tota reſiſtentia eſt ex parte medii. Notat autem, quod eſt triplex reſiſtentia in motu.

Not. triplicem reſiſtentiam in motu. Prima. Prima ex parte ſitus, ſicut Sol in Oriente habet diuerſum ſitum ab Occidente, & ratione huius non poteſt in inſtanti moueri ab intelligentia ad Occidens.

Secunda Secunda eſt ex parte mobilis; vt cum proijcimus lapidem ſurſum, hic reſiſtit mobile, etiam ſi eſſet vacuum; ſimiliter cum animal progreditur, reſiſtit grauitas corporis; & dicit, quod de his mobilibus non loquitur Ariſt. quia cum habeant aliam reſiſtentiam à medio, non erunt motus ipſorum per vacuum in inſtanti, quamuis oppoſitum docet Iandu q. 14.

Tertia. Tertia eſt reſiſtentia ex parte medii, & hæc ſola ineſt grauibus, & leuibus naturaliter motis: & ſi talia per vacuum mouerentur, in inſtanti mouerentur.

Hanc ſententiam ſequitur Alber. tracta. 2. c. 7. & Pau. & Burle. & Greg. 1. ſenten. diſt. 6. q. 3. art. 2.

Oppoſita ſententia Di. Tho. Philopo. &c. Oppoſita ſententia eſt S. Thom. ſuper tex. 75. & Philop. in longa ſua digreſſione hac de re hoc loco, vbi affert multa notatu digniſſima, & Scot. v. diſt. 2. q. 9. & Auic. & Auempac. Dicunt enim motum per vacuum futurum in tempore. Fundamenta huius ſententiæ ſunt. Dicunt enim, velocitatem non ſolum ſumendam ex ſpatio, ſed ex ipſa virtutis, puta, grauitatis, & leuitatis intenſione, ita, vt ex ſe tantæ virtuti, tanta reſpondeat velocitas nullo medio impediẽte: & hanc velocitatem vocat naturalem Auempac. reliquam vero, quæ a ſubtilitate medij ſumitur, accidentalem. Nec ſolum grauitatem, aut leuitatem penes reſiſtentiam menſurant, ſed penes intrinſecum gradum intenſionis.

Primũ fundamentum

Duplex velocitas in motu, naturalis & accidẽtalis.

Probatur ſentẽtia Diu. Thom. 1. Ratio. Quod autem motus per vacuum in inſtanti non fiat, probatur. Demus vacuum à cœlo in terram, & columna ſit fixa in terra vſque in cœlum: tunc ſi lapis in inſtanti à cœlo in terram deſcendit, vtique in vno inſtanti tranſibit omnes partes huius colũnæ ſibi corriſpondentes, quarum quęlibet poteſt illi eſſe locus, vnde in vno inſtanti erit in locis innumeris: quod re vera eſt inimaginabile.

Secũda. Pręterea ſi in inſtanti deſcendit: ergo erit verum dicere, nunc lapis eſt in cœlo, & immediate poſt hoc erit in terra. Quæro an in eodem inſtanti, in quo eſt in cœlo, ſit in terra, vel in alio. Si in eodem, hoc dici non poteſt. Si in diuerſo, cum non ſint duo inſtantia, quin mediet tempus, neceſſario intercedet tempus, in quo tranſibit ad terram. Hæc eſt ſententia horum Doctorum.

Sententia Authoris q ſequitur Di. Tho. Vt autẽ, quid mihi in hac parte videatur, aperiã, exiſtimo cũ S. Th. non fore motum in inſtanti, ſed ſucceſſiue, non ſolum in vacuo illo Ariſt. puta pro dimenſionibus ſolis ſumpto, ſed in vacuo pure priuatiuo. Nec ego aliud vnquam potui, aut credere, aut intelligere, & vix aliud imaginari põt.

Vbi nota, quod præter illam reſiſtentiã medij, & præter intenſionis grauitatis, vel leuitatis

leuitatis differentiam, quæ faceret uelociorem, uel minus uelocem motum, etiam in uacuo, eſſet reſiſtentia intrinſeca mobilis ipſius ſola etiam dimenſio ſpatij nulla interueniente qualitate, puta ſubtilitate, aut denſitate, reſiſtit, & diſtantia ipſa extremorum oppoſita reſiſtit, quo minus fiat in inſtanti.

Quid ſit dicendũ ad rationes Ariſtote. Vnde reſpondetur Ariſtotelis rationibus: quod plenum, & vacuum non ſint comparabilia in reſiſtentia ex parte qualitatum tamen eſt alia reſiſtentia ex parte dimenſionum, quia longius ſpatium ratione longitudinis, reſiſtit, & ſecundum hanc reſiſtẽtiam, proportionem habent. Minus enim multo reſiſtit ſolum ſpatium, & ſola diſtantia extremorum, quam diſtantia cum grauitate, & leuitate.

Ariſtoteles autem contra Antiquos bene procedebat in ſuis rõnibus. Illi enim nullã in vacuo reſiſtentiam ponebant, & ita contra hos argumenta procedunt. Si enim nulla prorſus reſiſtentia eſſet, in inſtanti fieret, at non poteſt ſpatium eſſe, & vacuum ſine reſiſtentia, nec aliter (vt videtur) poteſt intelligi. Quis enim cõcedet, quod per vacuũ ita cito venit à cœlo in aerem, & in terram mobile, vel tam cito ſicut à tecto iſto vſque ad ſolum? ſic ergo cum D. Tho. exiſtimo dicendum, non in inſtanti, ſed in tempore in vacuo motum eſſe futurum.

Dubiũ. Dubitatur. Si medium reſiſtit etiam mobilibus naturalibus, videtur, quod patiatur aliquam violentiam.

Solutio D. Tho. Reſpondet S. Thom. & bene, quod non eſt inconueniens id concedere nam cum mouentur, ſunt extra loca ſua naturalia, & tendunt in propria loca; quid mirum, ſi patiantur violentiam aliquam à medio, quod locus eſt ipſorum non naturalis? ob idque, cum magis accedunt ad loca, fortius mouentur, quaſi magis proxima loco proprio.

Caput Nonum.

Tex. LXXVI.

AT vero per ſe conſyderantibus videbitur vtique dictum vacuum, perquam vere vacuum. Vt enim in aqua, ſi ponat aliquis cubum, cedet tanta aqua, quantus cubus, ſic & in aere, ſed ſenſu immanifeſtum eſt. atque ſemper itaque in omni corpore habenti translationem, in quo eſt aptum natura transferri, neceſſe eſt, niſi condenſetur, cedere aut deorſum ſemper, ſi deorſum latio eſt, vt terræ, aut ſurſum, ſi ignis, aut ad vtraque, vt aer, ſiue quodcunque aliud ſit impoſitum. In vacuo autem hoc quidem impoſſibile eſt. non enim corpus eſt. per vacui autem æquale ſpatium tranſiuiſſe videbitur, quod quidem erat & prius in vacuo: tanquam, ſi neque aqua cederet ligneo cubo, neque aer, ſed omnia tranſirent per ipſum.

PRoſequitur vlterius probare non eſſe vacuum, & hæ rationes communes ſunt, & contra vacuum ſeparatum, & contra vacuum cum corporibus coniunctum. Et ratio intendit probare, quod ſi eſſet tale vacuum, & dimenſio præter corporum particularium dimenſiones, eſſet quidem penetratio dimenſionum, quæ nullo modo fieri poteſt. Et argumentum dignum eſt Ariſtotele, quo reducere conatur, & probare hoc per ſenſum, quoad fieri poteſt ſic: corpus aliquod materiale non poteſt ſe cum altero penetrare, ſed vnum cedit alteri: at vacuum eſt eiuſdem rationis cum corpore; ergo non poteſt ſe penetrare: cum corpore aliquo. *12. Ratio ratio Ariſtot. contra vacuum ſeparatum, & coniunctum ſimul.*

Maiorem oſtendit ad ſenſum. Sumatur corpus cubicũ, vel alterius figuræ, ligneum aut ferreum, & immittatur aquæ: tunc experimur aquam illi cedere. Similiter fit in aere, quamuis id non ſit ſenſu ita manifeſtum.

Minor probatur: quia vacuum eſt dimenſio quædam, ſicut cubus; quod ſi cubo cedit corpus, ita cedet vacuo, & non poterit per illud ſe penetrare.

Dices cubus eſt ligneus, & habet reliquas qualitates, nõ aũt vacuũ. Reijcit hoc; quia cubus nõ ratione qualitatum cũ aqua non ſe penetrat; nec illi corpus cedit, vt ligneus eſt, ſed vt quantus, adeo quod ſi ſola quantitas illi relinqueretur, ei cederet aqua vel aer. Cum autem vacuum talis ſit quantitas, vtique cedent ei coprora. *Obiectio. Solutio.*

Quod vero cubo propter quantitatem cedat aqua, ſenſu acutiſſime probat. Videmus enim quod aqua cedit illi pro modo quantitatis ipſius; ſi enim triangulare eſt, &

aqua

aqua triangularis ſit, ſimiliter ſecundum alias figuras, igitur ratione quantitatis id prouenit. hoc eſt breuiter argumentum Ariſto. quo probat, nec eſſe vacuum ſeparatum cum quo corpus penetrari poſſit, nec coniũctum, cum quo ſit penetratum: & eſt duodecimum argumentum in ordine.

Expoſitio Tex. Literam perpende. Inquit enim primo, quod opinio vacui, ſi conſideretur, vere vacua, & futilis videbitur. Ac primo maioris probationem ponit, quod corpori cedat corpus, dicens, quod omne corpus habens tranſlationem, ideſt mobile, ſic ſe habet, quod medium, & corpus per quod eſt aptum natura ferri, illi cedat, niſi ſit aliqua condenſatio, tunc enim non eſt opus, quod rumpatur tale corpus, ſed quod ad minorem quãtitatem ſe contrahat, cum vero non eſt denſatio, latera rumpuntur, in quę ſubintrat corpus.

Oſtendit autem, quomodo cedat corpus, dicitque quod ſi fuerit terra, & graue cedit, deſcendendo deorſum, ſi ignis, ſurſum; ſi aer, cum eſt aliquid ſuppoſitum impediens aerem ne aſcendat, cedit ad latera quia rumpitur, & ſeparantur partes; ſimiliter in aqua. At vacuum non poſſe cedere, inquit, cum non ſit corpus: oportet ergo, ꝙ alterum corpus, quod in vacuo eſt, ipſi penetretur, quod eſſet, ſicut ſi cubus penetraretur, cum aqua, nec ei cederet. Vt autem hoc fieri non poteſt, ita nec illud.

At vero & cubus tantam habet magnitudinem, quantum occupat vacuum. quæ, etſi calida eſt, aut frigida, aut grauis, aut leuis, nihilominus ipſo eſſe altera ab omnibus paſſionibus eſt, etiam ſi ſeparabilis non ſit ab illis. dico autem lignei cubi molem. quare &, ſi ſeparetur ab omnibus alijs, & neque leuis neque grauis ſit, occupabit æquale ſpatium, & in eadem erit & loci, & vacui parte æquali ſibi. quid ergo differt corpus cubi ab æquali vacuo, & loco? & ſi duo talia, propter quid & non quotlibet in eodem erunt? Vnum igitur hoc inconueniens, & impoſſibile eſt.

Occurritur obiectioni POſſet quis dicere, quod cubus eſt corpus ligneum, aut ferreum, aut alterius materiæ, idcirco aqua cedit illi. Hoc reijcit, nam aqua cedit ob quantitatem ita, vt ſi qualitates omnes ab ipſo ſepararentur, & relinquerentur corpus mathematicum, tantam magnitudinem occuparet, ſicut modo, cum aqua propter molem, & quantitatem illi cedat. Quod ſi tunc, inquit, in vacuo conſtitueretur, re vera, non differret ab ipſo. Quod eſt dicere, Si partem vacui ſumemus talis figuræ, non differet ab ipſo cubo ſic ſumpto; cum igitur hoc non penetretur cum corpore, nec vacuum penetrabitur. Vide quomodo mathematicis locus deberetur, ſi exiſterent, de quo diximus in hoc lib. q. 1.

Tex. LXXVII.

AMplius autem manifeſtum eſt quod hoc cubus habebit etiam, cum transfertur, quod & alia corpora omnia habent. quare, ſi à loco nihil differat, quid oportet facere locum corporibus, præter vniuſcuiuſque molem, ſi impaſſibilis moles eſt? nihil .n. confert ſi alterum circa ipſum æquale ſpatium huiuſmodi ſit.

DEcimum tertium argumentum facit, quo ſubtiliter probat, non oportere conſtituere aliquas dimenſiones præter ipſa corpora, in quibus recipiantur corpora, ſiuæ illæ ſint aliquando à corporibus ſeparatæ, ſiue non; & argumentum eſt huiuſmodi. Si cubus eſſet ſeparatum à materia ſenſibili, & alicubi poneretur, non oportet pro tali corpore dimenſiones, & interuallum conſtituere, cum eiuſdem rationis ſit tale interuallum, & vacuum cum ipſo cubo: ergo nec oportet ponere modo aliud ſpatium & vacuum, etiam ſi qualitates ſenſibiles habeat; nam quantitas de ſe impaſſibilis eſt, id eſt, nullam dicit qualitatem ſenſibilem ex natura ſua, quamuis eis ſit coniuncta: nõ ergo oportet ponere, præter ipſas quantitates corporum ſenſibilium alias dimẽſiones diſtinctas, in quibus recipiantur. *13. Argumentum.*

Tex. LXXVIII.

AMplius, oportet manifeſtum eſſe quale vacuum ſit in his, quæ mouentur, nunc autem nuſquam infra mundum, aer enim aliquid eſt, non videtur autem: neque aqua, ſi eſſent piſces

ſces ferrei . tactu enim ſit iudicium eius, quod tangitur.

14. *Argumentum.* HIc textus apud nullum Græcum inuenitur, & a quibuſdam prætermittuntur, tamen à D.Thom. Alberto, & Auer. cæteriſque Latinis exponitur, & eſt conueniens præcedentibus, vt ſit vltimum argumentum. Si tale vacuum, & ſpatium eſſet, aliquo ſenſu diſtingueretur: nullo tamen ſenſu id diſtinguitur: non ergo eſt. Quia autem poſſet dici; quod propter ſimilitudinẽ cum ſpatio, & quantitate corporum ſenſibilium non apparet diſtinctum. Hoc reijcit: nam etiam ſi vnus ſenſus non diſcernat, alio diſcerni poſſet: vt ſi piſces eſſent ferrei, id eſt, cærulei eiuſdem coloris cum aqua, & viſus diſcernere non poſſet, tactus tamẽ diſtingueret. Hoc autem non fit in illo ſpatio: & ſi, re vera, eſſet, ſenſu perciperetur; quantitas enim ſenſibilis eſt.

An ſit vacuum. Quæſt. X.

QVæſtio hæc, cum tam fuſe ab Ariſtotele ſit diſputata, breuiter eſt examinanda propter aliquot tantum argumenta, quæ fieri ſolent. Nam videtur

Primũ argumẽtũ quod ſit vacuum. eſſe vacuum. Primo, cum mundus finitus ſit, videtur extra cœlum diſtantiam eſſe, præſertim ſecundum nos, qui tenemus, poſſe Deum alios extra hunc mundum producere: eſt ergo illa diſtantia abſque vllo corpore: vnde oportet vacuum eſſe.

Secundũ Secundo, ſi folles ſumantur vndique conplicati, & orificium follium immitteretur vaſi optime occluſo vndique, vt non poſſit iugredi aer, & latera follium eleuarentur: tunc uel intra folles oportebat eſſe uacuum, quia non eſſet, unde aer ingrederetur: quod ſi aer uaſis intraret in folles, oportebat uas relinqui uacuum, quia non eſſet, qua aer in uas ingrederetur.

Tertiũ. Præterea tertio. Sumatur uas fortiſſimum plenum aqua calida, & ſit optime concluſum, tunc applicetur frigidiſſima, uel congelabitur aqua, uel non. Si non, uidetur abſurdum, cum agens naturale ſuam actionem faciat neceſſario. Si ſic, tunc aqua minorem occupabit locum propter condenſationem, & manebit reliqua pars uaſis uacua.

Quartũ Quarto. Sumantur duo lapides plani, & unus ſit alteri ſuppoſitus: tunc ex æquo ſuperior eleuetur, cum aer non poſſit in totum illud ſpatium, quod lapis occupabat, intrare ita cito: dabitur per aliquod tẽpus uacuum. Multa ſunt alia argumenta huiuſmodi.

Reſpondetur, tamen notando primo, quo uacuum dupliciter ſumitur. Vno modo, pro dimenſione illa ſeparata à corpore, in quo actu nullum ſit corpus. Altero modo, pro ſpatio cum priuatione cuiuſque tam accidentis, quam ſubſtantiæ, quale eſſet, ſi Deus auferret aerem, & reliqua quæ ſunt inter cœlum, & terram, his extremis relictis. Et quamuis utrumque uacuum ſit de potentia abſoluta Dei, tamen loquendo Phyſice, *Primũ notandũ vacuum dupliciter.*

Sit prima concluſio, quod uacuum illud pro dimenſione, nec eſt, nec eſſe poteſt, quia (ut diximus) non eſt conceſſum naturali potentiæ, ut ſit accidens ſine ſubiecto, cui inhæreat; & ulterius, cum hoc oportebat penetrationem corporum admittere. *Prima concluſio.*

Sit ſecunda concluſio: uacuum enim corpore priuatum; id eſt, ſpatium, quod nullũ habeat corpus, non eſt, nec eſſe poteſt, per naturalem potentiam, ſed omnia ſpatia neceſſario occupata ſunt corpore. *Secunda concluſio.*

Hoc quippe multis experientijs conuincitur, quibus experimur res naturales circa motus proprios ferri, ne detur uacuum. Grauia enim aſcendunt, & ſiſtunt ſuper aerem, ut apparet de aqua in fiſtulis abſorpto aere; & de aqua pendẽte in clepſydra. & in alijs multis: ex quibus eſt argumentũ ualidum, ſi uacuum eſſet, tunc maxime eſſet, cum res naturales coguntur in ſuos motus naturales tendere; ſed tunc non eſt, ut experientia monſtrat: ergo nunquam. hinc uidemus concurſum aeris fortiſſimum in bombardis, ne detur uacuum, & ingentia pondera leuari minimo inſtrumento eadẽ cauſa. *Probatur concluſio multis experientijs.*

Dices, quare uacuum ſemper natura abominatur, ita ut nec minimo tempore dari poſſit? Aliqui dicunt, quia eſſet ſuperfluum: at in natura nihil eſt ſuperfluum, nihil otioſum. Sed iſta ratio non uidetur conuincere; nam ſi illud tale uacuum multo tempore perſeueraret, utique non eſſet concedendum: cum autem ſit tempore breuiſſimo, ac ſtatim natura ſuccurrat, non uideretur propter hoc magnum incõueniens. *Dubiũ prima reſponſio quorundam.*

Secundum Ariſtot. ratio eſt clara, quia non eſt interuallum aliquod, niſi ipſum corpus, quod eſt inter latera continentis: unde non poſſunt illa manere diſtantia, niſi ſit corpus aliquod inter illa. *Secunda reſponſio ſecundũ Ariſto.*

At cum

Tertia reſponſio Auctoris.

At eum eſſe poſſit per diuinam potentiam tale interuallum, non ſolum per dimenſiones aliquas reales, ſed etiam per priuationem, quamuis modo occupatum ſit, tenemur dare aliam aliquam rationem. Exiſtimo eſſe dicendum, contiguationem corporum omnium inter ſe eſſe maximam naturæ diſpoſitionem, ita vt ſicut continua pars alteram ſibi continuam ſuo motu trahit, ita contiguum trahit ſibi contiguum, cum aliud corpus ſuccedere non poteſt. Atque hæc corporum contiguitas eſt ſecundum naturam vniuerſi, & à virtute cauſarũ vniuerſalium dependens in inferiora hæc deriuata, vt inde virtus eorum per hæc media gubernetur, & fiat ille virtutis contractus cauſarum ſuperiorum per media corpora: nam ſi vacuum eſſet inter medium interciperetur illa virtus in ipſo vacuo contractus virtualis cauſarum ſuperiorum. Adde ea, quæ ſunt maxime refugere non eſſe, idcirco entia ſemper proximam, quaſi appetentia eſſe. Nec ego aliam poſſum inuenire rationem.

Nota.

Ex quo ſit quod iſti motus, & effectus, qui ad vitandum vacuum eueniunt, non ſunt cenſendi violenti, vt quod grauia aſcẽdant, leuia deſcendant, & ſimilia. Hęc enim quamuis videantur non eſſe ſecundum appetitum particularem ipſarum rerum, ſunt ſecundum ordinationem orbis vniuerſi, & magis eſt naturale id, quod ratione totius, quam quod ratione partis euenit.

Ad primum.

Ad argumentum primum reſpondetur, quod etiam ſi ſit extra cœlum illa imaginatiua diſtantia, non tamen dicitur uacuum, quia naturaliter nullum corpus ibi poteſt eſſe. à Theologis vocatur inane.

Ad ſecũdum,

Ad ſecundum dicendum, quod illo caſu non eleuarentur latera follium: quod ſi multa adhiberetur vis, rumperentur abſque dubio, quod ſi rumpi non poſſent, non poſſent ſeparari.

Ad tertium.

Ad tertium admitto quod aqua infrigidaretur, & congelaretur: hoc tamen non poteſt eſſe ſine vaporum ſubtiliorum exhalatione, qui replerent locum relictum ab aqua.

Ad quartũ.

Ad aliud reſpondeo, ꝙ in illo caſu vnus lapis traheret alium, quod ſi parũ oblique eleuaretur vnus, vt poſſet aer ſubintrare, tunc non eſſet difficultas.

Aliqui dicunt ex Ariſto. 2. Animæ. text. 113. quod duo corpora dura non poſſunt perfecte coniungi, quin mediet aer, vel aqua, & ita multi credunt. Sed parum hoc referret ad propoſitum. Exiſtimo tamen cum Philopo. ibidem, quod ſi perfecte plana eſſent, coniungi poſſent; communiter tamen non ſunt perfecte plana, & ideo illud aſſerit Ariſt.

Tex. LXXIX.

QVod igitur non ſit ſeparatum vacuum, ex his manifeſtum eſt. Sunt autem quidam, qui per rarum, & denſum putant manifeſtum eſſe quod eſt vacuum. Si enim non eſt rarum, & denſum, neque coire, & denſari poſſibile eſt. ſi vero hoc non ſit, aut omnino motus non erit, aut totum fluctuabit, vt dixit Xuthus, aut in æquale ſemper mutari aerem, & aquam oportebit, dico autem, vt, ſi ex aquæ cyatho factus eſt aer, ſimul ex æquali aere tantam aquam fieri, aut vacuum eſſe ex neceſſitate: coarctari enim, ac dilatari non aliter contingit.

Arg. ſũptum ex raro, & dẽſo, quo quidam probabant dari vacuum.

POſtquam vacuum ſeparatum nullum eſſe probauit, quorundam argumentũ proponit, qui vacuum probabant eo, quia rarum, & denſum ſunt. Dicebant enim, Si vacuum non eſſet. non contingeret condenſari quicquam, quia aliter non ſit denſatio, quam per vacuum: at impoſſibile eſt non eſſe conſiderationem: nam ſequeretur vnum ex his inconuenientibus.

Aut quod non eſſet motus localis. Quomodo enim corpus tranſiret per corpus, niſi eſſet denſatio aliqua?

Aut ſi motus eſt ſine denſatione, mundus fluctuabit, hoc eſt, corpus mobile mouebit vnam partem ſpatij in locum vlteriorem, & illa aliam, & illa aliam iterum, donec totus mundus moueatur, & tranſgrediatur ſuos limites; & item per quietem regrediatur, ſicut mare fluctuat vndarum motu.

Quod ſi hoc non eſt, ſequeretur aliud inconueniens, quod ſi modo aliquod corpus creſcit, vt cum ex aqua fit aer, alibi opus ſit, vt aliud corpus decreſcat, puta, tantum aeris fiat aqua, ne totus mundus fluctuet. Quod ſi iſta non contingere poſſunt, oportet dare vacuum intra corpora, ratione cuius condenſentur, & ita dicebat Xuthus Philoſophus; non enim condenſationem aliter quam per vacuum fieri putabat.

Tex. LXXX.

SI igitur rarum dicunt, multa vacua ſeparata habens, manifeſtum eſt quod, ſi neque vacuum eſſe poteſt ſeparabile, ſicut neque locus habens ſpatium ſui ipſius, neque rarum ſic.

Diſputat Ariſt. cõtra ſic põnẽtes vacuum.

IMpugnat modo hanc ſententiam, quæ vacuum intra corpus ipſum ponit, & diſtinguit, dicens; Aut iſti ponunt multa vacua ſeparata, aut vacuum non ſeparabile. Si ſeparata; iam impugnatum eſt, non eſſe vacuum ſeparatum. Si vero non ſeparabile, minus male dicunt.

Nota qđ ſit vacuum ſeparatũ, & non ſeparatũ ſecundũ Simplic.

Quid autem per hæc duo vacua intelligat Simpl. exponit, Dicit, per vacua ſeparata intelligi, quod intra corpus ſit aliquod vnũ vacuum cõtinuum magnum, ratione cuius definitio fiat per vacuum vero non ſeparatum, intellig t, quod ſint multæ particulæ vacui diſperſę per totum corpus: & tunc eſt ſenſus, cum dicũt vacuum eſſe propter rarũ vel ponunt vnum vacuum in vno corpore, vel multas particulas vacui.

Reijcitur

Hæc expoſitio non mihi placet: quia ſi hoc eſſet vacuum non ſeparatum, cur dicit Ariſto. hoc eſſe minus impoſſibile, cum vtrumque æque ſit impoſſibile?

Expoſitio Diu. Thom.

S. Thomas aliter exponit, per vacuum ſeparatum intelligi vacuum ſine vllo corpore: per non ſeparatum, vacuum coniunctum cum corpore, & hoc merito dicitur minus impoſſibile; ſed vult etiam S. Thom. quod poſtea rationes, quæ ſequuntur, ſint contra vacuum non ſeparatum: quæ tamen re vera non videntur correſpondere.

Quare conuenio quidem cum Sancto Thoma in declaratione vtriuſque vacui, ſed dicendum vlterius, quod inconuenientia, quæ poſtea infert Ariſt. ſunt contra primum vacuum ſeparatum: Nam ad condenſationem, non videtur ſufficere vacuum ſeparatum, ob id Ariſtote. ipſum dimittit.

Dicit ergo Ariſtot. quod ad rarum ponebant iſti aut multa vacua ſeparata, id eſt, inter corpora multos poros inanes: vel ponebant non ſeparata vacua, id eſt, poros refertos aliquo corpore, quod minus eſt impoſſibile: dicit iam probatum eſſe, non eſſe vacuum ſeparatum, cum probatum fuit nõ eſſe locum habentem ſpatium aliquod de ſe diſtinctum à locatis niſi ſolam ſuperficiẽ continentem.

Tex. LXXXI.

SI vero non ſeparabile, ſed tamen ineſſe quid vacuum, minus quidem impoſſibile eſt. Accidit autem, primum quidem non omnis motus cauſam eſſe vacuum, ſed eius, qui ſurſum eſt rarum enim leue, quapropter ignem rarum eſſe dicunt. Deinde cauſam motus non ſic eſſe vacuũ vt in quo, ſed vt vtres, ex eo, quia feruntur ſurſum, ferunt quod ipſis continuum eſt, ſic vacuum ſurſum fert. Atqui qualiter poſſibile eſt eſſe lationem vacui, aut locum vacui? vacui enim eſt vacuũ, ad quod fertur.

Quatuor inconuenientia, quæ tale vacuum conſequũtur.

HOc eſt alterum membrum diuiſionis quam textu præcedenti expoſuimus; ſtatim ponit inconuenientia quatuor, quæ ſequuntur ex eo, quod in raro vacuum ponunt, nec aliter rarum eſſe poſſe, quam per vacua illa ſeparata, & inania intra corpus.

Primũ.

Primum, quod vacuum non eſſet, niſi propter motum ſurſum tantum; quia, cum rarum ſit leue, & hoc ſurſum moueatur, vacuum non erit cauſa motus omnis localis, niſi tantum ſurſum.

Secundũ.

Secundum, quod vacuum non eſſet cauſa motus tanquam id, in quo mobile exiſtit, ſed tanquam id, quod fert mobile; ſicut aer incluſus in vtre fert id, quod ei coniungitur, ita vacuum fert mobile. Hoc autem modo vacuum non poteſt eſſe cauſa motus: nam nullo modo poteſt ferre ipſum corpus, cum nullus ſit locus vacui: nec vacuum ferat, niſi ad vacuum; & tunc non ferret, cum ſit illud ipſum etiam vacuum, nec vtriuſque ſit diſcrimen.

Tex. LXXXII.

AMplius autem, quomodo in graui aſsignabunt ferri deorſum? Et inſuper manifeſtum eſt quod, ſi quanto rarius, & magis vacuum fuerit, ſurſum feretur, ſi omnino ſit vacuum, velociſſime vtique feretur. Fortaſſe autem & hoc impoſſibile eſt moueri. ratio autem eadem. quoniam, vt & in vacuo immobilia ſunt omnia, ſic & vacuum

quod

quod immobile. incomparabiles enim ſunt velocitates.

Tertiũ. Tertium ponit inconueniens. Nam grauis nulla erit cauſa, qua feratur. denſũ enim eſt, nec vacuum intra ſe habet.

Quartũ. Quartum inconueniens. Si vacuum eſt cauſa motus, quo magis aliquid fuerit vacuum, velocius feretur: vacuum ergo ipſũ velociſſime feretur; at vacuum impoſſibile eſt moueri, & ita non poterit comparari velocitas ipſius, quia eſſet in non tempore, ſicut nec per vacuum motus fieri poteſt, vt dictum eſt. Non enim comparatur motus vacui, & per vacuum cũ motu pleni, & per plenum; & ita oportebat in non tempore motus eſſe locales: quod impoſſibile eſt.

Tex. LXXXIII.

Quoniam autem vacuum quidẽ non dicimus eſſe, alia vero dubitata ſunt vere, aut motus non erit, ſi non erit denſitas, & raritas, aut fluctuabit cœlum, aut ſemper æqualis aqua ex aere erit, & aer ex aqua manifeſtum enim eſt quod plus aeris ex aqua fit. Neceſſe eſt igitur, ſi non eſt conſtrictio, aut expulſum attiguum, vt vltimum fluctuet facere, aut alicubi alibi æquale mutari ex aere in aquam, vt tota moles totius æqualis ſit, aut nihil moueri. ſemper enim re mutata hoc accidet, niſi circulariter moueatur. non autem ſemper fit in circumloci mutatio, ſed & in rectum. hi igitur propter hæc vacuum aliquid eſſe dicerent.

Ad argumẽta de raro, & denſo. Cum vacuũ eſſe negauerit, dicit, quod inconuenientia tria illata videntur ſequi: niſi enim ſit denſitas, aut motus non erit, aut vniuerſum fluctuabit, aut fiet illa æqualis mutatio corporum.

Prima obiectio. Poſſet quis dicere, condenſationem eſſe ſine vacuo, per expulſionem corporis ſubtilis incluſi intra corpus denſandum, vt dictum eſt. Hoc reijcit, dicitque non ſufficere. Nam illud corpus expulſum ſibi proximum mouebit, & hoc aliud, donec totus orbis fluctuet. (Solutio.)

Secunda obiectio. Dicet quis, poteſt eſſe motus abſque fluctuatione, nempe ſi circulariter moueantur res, quia tunc non mutant loca. Hoc etiam excludit, quia non ſemper res circulariter mouentur, ſed aliquando ſurſum, aliquando deorſum. (Solutio.)

Nota. Aduertendum autem, quod Ariſto. probat rationes has, & inconuenientia, quæ ſequuntur, niſi denſatio fit, & rarefactio; tamen non probat opus eſſe vacuo ad condenſationem, & rarefactionem.

Tex. LXXXIIII.

Nos autem dicimus ex ſuppoſitis, quod eſt materia vna contrariorum, calidi, & frigidi, & aliarum naturalium contrarietatum, & ex eo, quod potentia eſt id, quod eſt actu, fit. & non ſeparabilis quidem eſt materia, ipſo autem eſſe diuerſa eſt. & vna eſt numero, ſi forte fuerit coloris, & caliditatis, & frigiditatis.

Sentẽtia Ariſt. de rarefactione. Suam ſententiam de rarefactione expoſuit, quæ breuiter primo in hoc conſiſtit, quod raritas, & denſitas ſunt duæ contrariæ qualitates eductæ de potentia materiæ, ſicut & aliæ. Cum autem aliquid condenſatur, aut rareſit proprie, non eſt quia expellatur aliquid, aut ingrediatur aliquid, vel quod partes cõiungãtur inter ſe, vel ſeparẽtur ratione vacui; ſed quia educitur de potentia materiæ talis qualitas, raritas, aut dẽſitas, ita vt ſubiectum mutetur, ſicut cum fit calidum, aut frigidum.

Nota. Antiqui enim nullam partem rei in rarefactione, vel denſatione mutari dicebant, ſed ſolum magis appropinquari, aut remoueri inter ſe. Ariſtote. vero non ſic, ſed cum rareſit, aut condenſatur aliquid, totum mutatur, & partes, mutatione accidentali recipiendo qualitatem eductam de potentia materiæ: quod apparet: quia in raro quælibet pars eſt rara, quod ſi rarum ſolum eſſet per partium ſeparationem inter ſe, partes vtique manerent denſæ: quod falſum eſt, vt apparet in his, quæ rara ſunt, & maxime in elementis Hoc autem poſterius magis declarabitur.

Expoſitio text. Literam perpende. repetit enim primo ex his, quæ dicta ſunt in lib. 1. Phyſic. quatuor propoſitiones de materia.

Prima propoſitio. Prima eſt. Vna eſt materia contrariorum, id eſt, id, quod recipit vnum contrarium, & alterum recipere poteſt. Et notandum, quo hic, vel de ipſa materia, vel de ſubiecto intelligi iſta poſſunt: nam vt ma-

teria ſe habet ad formas ipſas ſubſtantiales ita ſubiectum ad accidentia.

Secūda. Secunda propoſitio eſt. Cum aliquid ſit, non ex nihilo ſit, ſed ex potentia in actum educitur: vt aer ſit ex eo, quod erat potentia calidum.

Tertia. Tertia. Materia non eſt abſque vllo contrariorū, id eſt, abſq; vlla forma, ſiue hac, ſiue illa, tamen ratione, & natura diſtincta eſt, & ſeparata à qualibet forma.

Quarta. Quarta. Vna numero eſt materia contrariorum, id eſt, idem prorſus, quod ante erat album, modo eſt nigrum, nec eſt alia ſubſtantia, & cum ex aqua ſit aer, eadem prorſus materia, quæ erat aqua, facta eſt aer, nec quicquam illius deperditum, aut de nouo acquiſitum. Hæc quatuor principia ſupponit ad declarandam rarefactionē, & condenſationem, quæ cuilibet Phyſico debent eſſe iam nota.

Eſt autem & corporis materia, & magni, & parui eadem. manifeſtum autem eſt. cum enim ex aqua factus eſt aer, eadem materia non inſuper accipiens aliquid aliud facta eſt, ſed quod erat potententia actu facta eſt, atque rurſus aqua ex aere ſimiliter, aliquando quidem in magnitudinem ex paruitate, aliquando vero in paruitatem ex magnitudine, ſimiliter igitur ſi & aer, multus exiſtens, in minori ſiat mole, & ex minori maior, potentia exiſtens ſit materia vtraque.

Eadem eſt materia, magni, & parui. APplicat principia. Cum ergo materia ſit eadem contrariorum, ac magnū, & paruum corpus contraria, & diuerſa ſint, eadem erit vtriuſque materia, & ſubiectum; ſicut igitur cum ex aqua ſit aer, eadem prorſus manet materia, & id quod in ea erat in potentia, actu ſit, ita & cum ex paruo magnum, & ex magno paruum ſit, ſemper eſt eadem materia in potentia vtrumque.

Nota primo. Eſt notandum, quod ex magno fieri paruum, eſt denſari ex paruo magnum, rareſieri.

Nota ſecundo. Notandum etiam, quod rarefactionem coniunxit cum mutatione aeris ex aqua, & denſationem cum mutatione aquæ ex aere: vt intelligas, ſicut in illis mutationibus quoad ſubſtantiam manere ſemper eādem materiam, nec deperdi, nec de nouo adiungi, ſed ſolum eſſe per eductionem de potentia in actum. ita eſſe in mutationibus quoad magnitudinem, & paruitatem, quæ condenſatio, & rarefactio ſunt: nihil etiam in his de nouo ſubintrat, nec recedit, ſed ſolum ex potentia in actum ſit eductio, & ita ſit in alijs delationibus & rarefactionibus, quæ ſunt abſque generatione ſubſtantiæ ipſius.

Vt enim ex frigido ſit calidum, & ex calido frigidum, eadem, quia erat potentia, ſic & ex calido magis calidum, nullo facto in materia calido, quod non erat calidum, quando minus erat calidum. Sicut neque maioris circuli circumferentia, & curuitas, ſi ſiat minoris circuli, eadem cum ſit, aut alia, in nullo facta eſt curuitas, quod erat non curuum, ſed rectuum. non enim ex eo, quia intermittitur, ipſum minus, aut magis eſt. neque eſt accipere flammæ magnitudinem aliquam, in qua & albedo, & caliditas non inſit. ſic igitur & prior calor poſteriori. quare & magnitudo, & paruitas ſenſibilis molis, non inſuper accipiente aliquid materia, extenditur, ſed quia potentia eſt materia vtriuſque. quare eſt idem denſum, & rarum, & vna materia ipſorum eſt. eſt autem ipſum quidem denſum graue, rarum autem leue.

Exēplis explicat Ariſtot. ſententiam ſuam. Primū. VTitur duplici exemplo Ariſt. ad id explicandum: Alterum eſt de calido, & magis calido. Cum. n. aliquid ex potentia calido ſit calidū, nil ab extrinſeco aduenit, ſed id, quod erat potentia, idem omnino ſit actu. Vlterius, cum & minus calidum erat, ſit magis calidū; ita eadē materia, quę erat rara, ſit denſa, & econtra, ſui mutatione ex potentia in actū, & non quia partes recipiāt inter ſe aliquod vacuum, vel eijciant.

Secundum. Alterum exemplum eſt. Si ſumamus partem circumferentiæ circuli maioris, & faciamus ex ea circulum minorem, tunc id, quod ante erat curuum, fiet magis curuum; non accepto alio curuo, ſed totum,

quod

uum; non accepto alio curuo, ſed totum, quod erat curuum; factum idem eſt magis curuum. Ita in magno; & paruo; raro, & denſo, idem, quod rarum ante erat, fit denſum, & quod erat denſum, rarum, & non per vacui interpoſitionem partibus nō mutatis, vt illi Philoſophi volebant. Et nota exemplum de circulo: linea enim circuli ſic ſe habet, quod non ſolum ipſa eſt curua, ſed & quælibet ipſius pars; & ſimiliter tota fit magis curua, & quælibet ipſius pars. Sic de raro, & denſo.

Tex. LXXXV.

AMplius, ſicut circuli circūferentia, conducta in minus, nō accepit aliud cōcauum, ſed quod erat conductum eſt: ſic & ignis, quencunque aliquis accipiat, omnis cauſalis eſt, ſic & omne congregatione, & diſtinctione eiuſdem materiei. duo enim ſunt in vtroque, & denſo & raro. graue enim & durum denſa videntur eſſe, & contraria, leue inquam, & molle, rara. diſſonant autem graue, & durum in plumbo, & ferro.

Repetitur idem exēplū. IDem exemplū de circulo repetit adeo, vt aliqui textum hunc non eſſe Ariſtotelis putent, ac proinde ab aliis interpretibus prætermittitur, legitur tamen à Philopono, nec eſt omnino reiiciendus, cum à D.Thom. etiam & aliis recipiatur. Dicit igitur, quod linea curua dum magis curua fit, non aliud fit magis curuum, niſi quod erat curuum: & ignis eſt calidius, & albus totus, & non ſolum ipſe, ſed & partes. Ita de raritate.

Nota. Notandum, quod albedo tribuitur igni, ſicut alij colores elementis, non quia proprij colores ſint, ſed ſimilitudine quadam, vt dicitur lib. de coloribus. Subiūgit duas proprietates rarorum corporum, puta, leuitatem, & mollitiem: denſorum vero grauitatem, & duritiem. In ferro autem, & plumbo has duas oppoſito ſe habere modo docet; nam plumbum eſt grauius, non tamen ita durum; ferrum autem durius, non tamen ita graue.

Nota. Cuius ratio eſt, quia plumbū eſt admodum terreſtre, & id quod aqueum eſt, minus habet digeſtum, & concoctum, & ea de cauſa cū ſit minus reſolutum, mollius, ſed grauius eſt, ſicut limus ante concoctionem, & carnes grauiores crudæ ſunt. Ferrum autem habet aqueum concoctum, idcirco durius eſt, & minus graue, quia magis reſolutum.

Tex. LXXXVI.

EX dictis igitur manifeſtum eſt quod neque diſgregatum eſt vacuum, neque ſimpliciter, neque in raro, neque potentia. niſi quis velit omnino vocare vacuū cauſam lationis. ſic autem ipſius grauis, ac leuis materia, quatenus huiuſmodi, erit vacuū. denſum enim & rarum ſecundū hanc contrarietatem lationis factiua ſunt, ſecundum autem ipſum durū, & molle paſſionis, & impaſſibilitatis, & nō lationis, ſed alterationis magis. Et de vacuo quidē quomodo eſt, & quomodo non eſt, determinatum ſit hoc modo.

COncludit, nec eſſe vacuum ſeparatū. i. ſine corpore: nec ſimpliciter. i. extra corpora: nec in raro. i. intra ipſa corpora, nec eſſe vacuum in potentia. i. cum corporibus coniunctum, licet diſtinctum ratione ab illis, vt exponit Philop. Niſi quis inquit, vtatur æquiuoce vocabulo vacui pro cauſa motus: tunc enim graue, & leue dicet vacua, quæ ſunt cauſa motus lationis: durum autem, & molle ſunt cauſa alterationis cuiuſdam, puta, paſſionis, vel impaſſionis: nā molle cedit diuiſioni. durum reſiſtit: ob id hæ qualitates dicuntur potentiæ vel impotentiæ, vt dictum eſt in Prædicamento. Quaſi dicat, vacuum, qualiter explicatum eſt, nullum eſt, niſi quis vocabulo hoc aliquid aliud, quod ſit, velit ſignificare, & ob id concludit dictum eſſe quomodo ſit vacuum, & quomodo non ſit. *Epilogus diſputationis de vacuo.*

Quid ſit condenſatio, & rarefactio, & ex quibus cauſis, & quomodo fiant. Ex quo conſtabunt, An ſine vacuo eſſe poſſint. Quæſt. XI.

TRia breuiter in hac difficultate præſtabimus. Plenior ſiquidem tractatio de rarefactione, & condenſatione non eſt præſentis ſpeculationis. Primum quid

rarefactio, quid condenſatio ſint. Secũdo, quibus ex cauſis proueniant. Tertio, quomodo fiant. Ex quibus facile conſtabit eſſe poſſe ſine vacuo illo Antiquorum.

Quid ſit condenſatio, & rarefactio.

Circa primum, aduertendũ, quod condenſatio non aliud eſt, quam motus quidã in denſitatem, ſicut rarefactio motus in raritatem: cum autẽ raritas, & denſitas qualitates quædam ſint: fit vt rarefactio, & cõdenſatio alterationes ſint, nam alteratio motus eſt in qualitatem.

Quid ſit rarũ, & denſum.

Rarum autem dicitur id, quod parum materiæ ſub multa continet quantitate: econtra, denſum, quod ſub parua quantitate multum continet materiæ. Hoc autem apparet, cum ex ſtuppa fit ignis illa enim materia ſtuppæ, quæ ſub parua erat quantitate poſtea ſub magna ignis quantitate eſt, ac raritatem recepit.

Duplex eſt rarefactio, et condenſatio. propria, et impropria.

Eſt autem aduertendum, duplicem eſſe rarefactionem, & condenſationem & propriam & impropriam. Impropria eſt, quæ fit abſque mutatione, & alteratione aliqua partium rei, ſed ſolum per approximationem, vel partium ſeparationem, ſicut ſpongia, cum eiecta eſt aqua, vel aer, condenſata dicitur, cum vero plena eſt aere, vel aqua rarefacta eſt: talis autem denſatio, & rarefactio non fit abſque corporis externi intromiſſione, vel expulſione. & hæc mixtis ineſt frequenter: elementa enim, ſaltem ignis, & aer non habent hanc condenſationem, vel raritatem. Antiqui itaque nõ cognoſcebant, niſi hanc ſolam cum hoc diſcrimine, quod illi ponebant intra corpora vacuos poros: nos vero plenos ſubtiliore corpore, & ſic diximus ſuperius cinerem condenſari.

Quid impropria.

Quid propria.

Alia eſt condenſatio, & rarefactio propria, & hæc non fit corporis alterius expulſione, vel receptione, ſed mutatione ipſius ſubiecti ex potentia in actum: vt ſicut quod erat calidum, fit frigidum, non quia ab intrinſeco quicquam recipiat, ſed quia materia, quæ erat in potentia frigida, fit actu frigida, ita fit rara, & denſa actu ex eo, quod erat in potentia, vt dicetur paulo poſt.

Tribus ex cauſis prouenire põt rarefactio & condẽſatio.

Prima cauſa.

Hæc igitur denſatio, vel rarefactio tribus ex cauſis prouenit. Prima eſt alteratio ſecundum calorem & frigiditatem; calefactio enim rarefactionis eſt cauſa, frigefactio vero condenſationi: non quod ipſa calefactio ſit rarefactio, aut frigefactio condenſatio: ſunt enim alterationes diuerſæ: ſed quod ex illis iſtæ ſequantur, vt ex cauſa.

Variæ huius cauſæ experientiæ. Prima.

Sunt aliquot experientiæ. Primo, videmus igni appoſitas caſtaneas, & oua, & glandes magno impetu rumpi, & proiici, quod nõ fit, niſi quia cum iſta ventoſa ſint ipſorum aer intus incluſus à calore rarefit, ac rarefactus maiorem petit locum, quem extra quærit.

Secunda

Præterea experimur aquam frigidam minorem partem ollæ occupare, calefacta vero ollam excedere.

Tertia

Similiter, vtres, & pilæ plenæ aere, ſi parum igni opponantur, optime comprimuntur, cedenti maxime reſiſtunt, quia aer rarefactus latera continentis fortiter occupat, ac extendit.

Quarta.

Similiter: ſi olla optime calefacta interius, poſtea vertatur, ita vt os deorſum aquæ ſuperficie occludatur, aſcendit aqua, quia aer illic incluſus, rarefactus calore præcedenti, totam illam occupabat, poſtea aquæ frigiditate denſatus minorem occupat locum, ac partẽ ollæ deſerit prope os, quod proximum eſt aquæ: hunc autem locum aqua aſcendens occupat. Sunt etiam aliæ paſſim experientiæ, quibus ſolam calefactionem, & frigefactionem rarefactionis, & condenſationis cauſam eſſe percipimus.

Secũda cauſa.

Altera cauſa eſt generatio. Cum enim inferiora elementa ex ſuperioribus fiunt, vt ex igne aer, ex aere aqua, ex aqua terra, condenſatio eſt: cum vero è contra ex inferioribus ſuperiora, rarefactio eſt: & hoc ſatis eſt experientia compertum. Videmus enim fumum ex ligno procedentem, & vaporem aquæ multo maiorem locum occupare.

Experiẽtiæ ſecundæ cauſæ

Nota

In hac generatione interuenit etiam alteratio ſecundum calorem, & frigiditatem: ſed quia talis alteratio eſt coniuncta cum generatione ſubſtantiæ, dicimus, & attribuimus generationi cauſam rarefactionis, & denſationis ad differentiam primi modi, quo ſola alteratio ſine generatione ſubſtantiæ cauſa eſt rarefactionis, & denſationis. & quia poſt generationem ex vi ipſius formæ ſolet magis vel minus denſari materia, vel rarefieri.

Tertia cauſa.

Tertia cauſa eſt motus localis. Hic enim denſationem facit; ex nimia enim partium compreſſione fit aliquando denſatio: & ſic aer ex ventorum motu condenſatur, quo ceſſante rarefit. Hæc igitur ſunt cauſæ, quibus condenſatio, & rarefactio proueniunt.

De modo, quõ fiãt rarefactio et condẽſatio.

At circa modum, quo fiant, aduerte mentem Ariſtot. eſſe hanc, quæ tibi ſufficiet pro præſenti. Quod denſatio, & rarefactio

rarefactio

refactio fiunt, quia ſicut materia fit calida, vel frigida non recepto aliquo extrinſeco, ſed quia erat potentia calida, & frigida: ita materia eſt in potentia ad maiorem vel minorem quantitatem, & cum maior fit, vel minor, propria ex eo fit, quia era potentia, non quia ei aliquid intromittatur, & inde eſt rara, & denſa.

Nota. Et autem conſiderandum, quod ſicut ex materia educitur calor, qui tamen non erat in ea actu, niſi tantum potentia: ita educitur maior quantitas, vel minor quantitas, vbi non erat niſi potentia: vt enim de nouo calor in eadem materia, ita de nouo maior, vel minor, quantitas producitur. Raritas autem, & denſitas qualitates ſunt admodum cum quantitate coniunctæ ita, vt ipſam ſequantur.

Rarefactio, & cõdenſatio, non fiũt ſine acquiſitione, vel diminutione i quãtitate. Vnde quantum ego exiſtimo, (immo ita eſt ſecundum Ariſtotelem) non fit mutatio ſecundum raritatem, vel denſitatem, quin aliquid quantitatis deperdatur, vel acquiratur de nouo: loquor autem de propria condenſatione, & rarefactione.

Secundum tamen Auerroem, qui tenet materiam ſemper habere coniunctam quantitatem ſibi, vt nunquam de nouo acquiratur vel deperdatur, nec tota, nec vlla quantitatis pars, dicet, quod in condenſatione, vel rarefactione non deperditur quicquam quantitatis, aut acquiritur, ſed aliter, & aliter ſe habet: & probabile hoc eſt.

At nos qui quantitatem non in ſola materia, ſed in compoſito conſtituimus, ac ipſam deperdi, & acquiri diximus, non reputamus inconueniens dicere, quod ſicut in remiſſione caloris, & intenſione aliquid caloris deperditur, vel recipitur, vt probauimus poſtea, ita in iſta rarefactione, & condenſatione circa quantitatem. Immo cum ex generatione proueniunt, ſicut cum ex aqua aer, vel econtra fit; probabiliter etiam dicitur, tunc tota quantitas mutatur, & noua acquiritur ſub eadem manente materia. Re enim corrupta, vt probabilis ait opinio, omnia ipſius accidentia corrumpuntur, de hoc tamen alibi latius dicemus. Satis fit de quæſtione hac. Alius etenim eſt eius proprius diſputandi locus. Ex dictis liquet ad rarefactionem vel condenſationem non eſſe neceſſarium vacuum, vt antiqui Philoſophi putabant, ſed ſine vacuo fieri poſſe.

An formæ intendantur additione partium gradualium.

Quæſt. XII.

Haec quæſtio circa text. 84. mouetur, vbi Ariſtoteles docet magis calidum fieri ex minus calido non adueniente calido nouo. Pro ſenſu autem quæſtionis aduerte, quod intenſio non aliud eſt, quam motus, quo vno forma fit perfectior in eadem parte ſubiecti: vt cum albedo, quæ in manu erat, fit perfectior, vt ſecundum eã manus magis, & magis dicatur alba. *Senſus qõnis. Primo nota qd ſit intenſio.*

Dixi autem, in eadem parte: nam aliqua qualitas dupliciter poteſt augeri. *Qualitas dupliciter poteſt augeri.*

Vno modo ſecundum quod plures partes ſubiecti informat, vt cum calor creſcit, & dilatatur per aliquod continuum ſucceſſiue calefaciendo plures ſubiecti partes: & talis dicitur extenſio formę. Altero modo augetur in eadem parte ſubiecti acquirendo maiorem, vim; vt cum calor in manu exiſtens fit maior, & maior, & tale argumẽtum intenſio dicitur: oppoſitum vero decrementum remiſſio.

Differunt ergo intenſio, & remiſſio formæ ab extenſione & diminutione eiuſdẽ: hæc enim ſumuntur ſecundum plures vel pauciores partes quantitatiuas ſubiecti, illa vero ſecundum perfectionem maiorem, vel minorem in eadem parte ſubiecti; poteſtque eſſe, vt ſimul fiant intenſio, & extenſio, immo intenſio, & diminutio. *Nota. qũo differũt intẽſio, & extenſio formę.*

Semper tamen obſeruandum eſt, hos eſſe valde diuerſos motus. In præſenti autem loquimur de intenſione & remiſſione, & petimus, An cum intenditur calor noua aliqua caloris particula producatur ſupra calorem præexiſtentem: in remiſſione vero corrumpatur: an non ſic, ſed ſemper eadem qualitas fit abſque acquiſitione, vel deperditione alicuius partis qualitatis. *Explicatur magis ſẽſus qõnis.*

In hac difficultate ſunt quatuor ſententiæ principales. Prima eſt Burlei, quam ſequitur Duran. 1. Senten. diſtinctione decimaſeptima, quæſtione octaua. & Gofredus, vt recitat Sanctus Thomas, 1. Sentent. diſtinctione decima ſeptima, quæſtione ſecunda. articulo ſecundo. Dicunt in intenſione calorem præcedentem corrumpi, & nouum generari, & produci, ſimiliter de alijs qualitatibus, vt cum ex paruo calore fit maior, & intenſior, calor ille remiſſus corrumpitur, & nouus intenſior producitur: ſimili- *Prima ſententia*

ter in remiſſione corrumpitur intenſior, & producitnr remiſſior.

Rō hui⁹ ſentētię. Huius ſententiæ præcipua ratio eſt. Intenſio; & remiſſio ſunt motus: ergo ex contrario in contrarium tendunt terminum: ſed termini contrarij ſimul eſſe non poſſunt ergo calor, qui erat remiſſus, & calor qui erat intenſus, cum ſint termini motus, ſimul non ſunt, ſed vnus corrumpitur altero accedente.

Exēplū Duran. Exemplum ponit Duran. ſicut in motu locali ſemper ſunt loca diuerſa, & vnus corrumpitur, altero ſuccedente; ita in formis, ſecundum quas eſt intentio, & remiſſio.

Secūda ſnia. Aegid. et Greg. Altera ſententia eſt Aegid. lib. 2. quæſt. 14. & Gregor. 1. Sentent. diſtinct. 17. quæſt. 4. articul. 1. Hi in forma accidentali conſiderant duo: Alterum eſſentiam ipſius formæ; Alterum exiſtentiam, puta, ipſam actualem inhærentiam in ſubiecto, vt albedinis eſſentia eſt ipſius natura, & ſubſtantia; inhærentia vero in ſubiecto ipſius eſt exiſtentia, ita in alijs qualitatibus.

Dicunt ergo, quod intenſio, & remiſſio non fit per additionem, vel ablationem aliquam in eſſentia qualitatis, & formæ, ſed eadem prorſus eſt qualitas intenſa, quæ erat remiſſa abſque acquiſitione, vel deperditione: intenſio autem, & remiſſio tantum fit ſecundum exiſtentiam, & inherentiam, hæc enim ſuſcipit magis & minus.

Prima ratio. Probant ex 8. Meth. tex. 10. vbi dicitur, quod eſſentiæ formarum conſiſtunt in indiuiſibili, vt vna non ſit maior, & minor, vt ternarius vnus non eſt alteri maior: ſi igitur hoc ita eſt, non poteſt eſſe additio, vel ablatio in eſſentia.

Secūda. Præterea, quia natura rei eſt in certo gradu naturæ: non ergo ſuſcipit magis, & minus: hæc enim incertitudinem facit.

Tertia ſentētia. Scoti. Tertia ſententia eſt Scoti. 1. Sentent. diſtinct. decimaſeptima, quæſt. 3. quam ſequuntur Nominales, putat qualitates intendi additione nouæ qualitatis, vt calor intenſior fit, quia nouus calor producitur & cum calore præcedenti coniungitur, & vnitur in eadem ſubiecti parte. Vnde differt à Burleo, quod Burle. dicit priorem qualitatem non manere, Scot. vero, quod manet cum ſequenti, & fit vnus calor intenſus: in remiſſione vero perditur aliquid caloris. & reſiduum manet, donec fiat totius deperditio.

Prima ratio. Hæc ſententia probatur primo. Ita ſe habet augmentum intelligibile, ſicut ſenſibile: ſed ſenſibile fit partium additione, ergo intelligibile. Vocat augmentum ſenſibile, quod in extenſione, vt cum aqua additur aquæ, & cum calor extenditur per ſubiecti partes. conſtat autem hoc fieri productione nouarum partium. Vocat augmētum intelligibile, quod fit in eadem parte ſecundum intenſionem.

Et argumentum eſt, quod ſicut cum extenditur calor nouus, & nouus calor producitur, in diuerſis tamen ſubiecti partibus: ita etiam cum intenditur, producetur vtique nouus, & nouus calor in eadem tamen parte.

Secūda ratio. Secundo. Motus realis terminum habet realem ad quem, diſtinctum à termino à quo: ergo calor qui intenſione acquiritur, non eſt idē calor, qui præceſſit, ſed pars de nouo producta, ita erit in remiſſione.

Tertia ratio. Tertio. Non fit tranſitus de cōtradictorio in contradictorium ſine acquiſitione alicuius realis, vel deperditione: ſed cum calor intenditur, vel remittitur, ſubiectum ex non intenſo fit intēſum, & ex non remiſſo remiſſum: ergo in remiſſione, vel intenſione noua qualitas acquiritur, vel deperditur.

Quarta ſnia S. Tho. Explicatio ſnia eiuſdē. Quarta ſententia eſt S. Thom. prima ſecundæ. q 51. art. 1. ad 2. & ſecunda ſecundæ q. 24. art. 5. quem ſequuntur plerique viri docti in 8. Meth. Dicit, quod cum qualitas remittitur, aut intenditur, nihil de nouo acquiritur, nihil de nouo deperditur, ſed eadem omnino manet intēſa, & remiſſa: ſolum intenſio conſiſtit in hoc, quod magis eſt radicata in ſubiecto, remiſſio vero, quod minus eſt radicata. Eſſe autem radicatā magis vel minus, non eſt aliud, quam quod magis ſit educta, vel minus, ex potentia in actum.

Nota. In quo ſit poſita radix intēſionis, et remiſſionis, et de duplici indifferētia formæ. Vnde radicem intentionis, vel remiſſionis ponunt in indifferentia formæ, ſecundum quam magis vel minus poteſt educi de potentia ſubiecti.

1 Sunt enim aliquæ formæ accidentales indifferentes, vt non magis vni, quam alteri inſint ſubiecto, vt albedo indifferens eſt. vt niui, vel cigno, vel alteri inſit, & hæc indifferentia accidens facit commune.

2 Sunt etiam aliquæ indifferentes, vt à ſubiecto abeſſe, vel adeſſe poſſint, & hæc indifferentia facit qualitates ſeparabiles.

3 Sunt tandem aliquæ indifferentes, vt plus minusve perfecte à ſubiectis participari poſſint, & hæc indifferentia ipſas facit intenſibiles, remiſſibiles.

Vn̄ proueniat illa Hæc autē indifferentia aliquando prouenit ex diuerſa natura ſubiectorū: vt calor uenit

indifferẽtia forma. uenit ex diuerſa natura ſubiectorum: vt color ignis eſt intenſior, aeris remiſſior, quia natura ignis talem patit calorem, aeris vero talem.

Aliquando prouenit ex diuerſa diſpoſitione eiuſdem ſubiecti, vt mel dum magis, ac magis comprimitur, fit albius, quia deperdit humidum, & magis diſponitur ad calorem.

Repetitur ſnīa D. Tho. Hæc eſt ſententia fideliter expoſita, quę dicit intenſionem, vel remiſſionem fieri per rationem, vel minorem in ſubiecto radificationem, ſiue id fit propter naturam ſubiecti, ſiue propter maiorem, vel minorem diſpoſitionem.

1. Rõ pro D. Tho. Probatur primo, Si intenſio fieret additione gradus ad gradum, quæro, cum illi gradus vnam faciant formam, vel illud vnum erit compoſitione, vel continuatione, vel ſubiecto. Non compoſitione: quia in accidenti non eſt compoſitio, niſi generis, & differentiæ, aut actus, & potentiæ, quales non ſunt illæ, quæ ex diuerſis gradibus ſunt, præſertim cum ſint eiuſdem rationis, & neuter ſe habeat, vt determinans, aut vt determinatum. Nec erunt vnum continuatione, cum illa graduum vnio non fit ſecundum quantitatis partes: intenſio enim in vnica fit parte. Nec erunt vnũ ſubiecto, quia quæ ſic ſunt vnum, ſunt diſtincta ſpecie, vt albedo, & dulcedo in lacte: cum ergo non poſſint vnam formam facere, non ſic erit intenſio.

Secunda Secũdo. Ille gradus de nouo productus, vel eſt eiuſdem ſpeciei, vel diuerſæ. Non diuerſæ, nam duo gradus caloris non differunt ſpecie: ſi ergo ſunt eiuſdem ſpeciei, different numero; at duo accidentia numero tantum differentia in eodem ſubiecto adęquate eſſe nequeunt, cum numerica accidentium diſtinctio à ſubiectis ſumatur: non ergo ſic intenſio fieri poteſt.

Tertia, Tertio. Stat formam indiuiſibilem magis, & minus ſuſcipere: ergo non fit per additionem, vel ablationem, Antecedens probatur. Viſio eſt indiuiſibilis operatio, & intellectio, & ſtat has intendi, & remitti, dũ obiectum magis, vel minus comprehenditur: non igitur illo modo intenſio, & remiſſio, & fiunt. Hæ fuere de intenſione opiniones.

1. Fũdamentum Explicatio terminorum ad quæſtionem. Pro huius quæſtionis determinatione quorundam terminorum explicatio eſt maxime aduertenda, quæ apud Philoſophos in hac materia ſolent occurrere, præſertim apud calculatorem Suyſet. Termini autẽ ſunt hi, gradus formæ, pars gradualis, non gradus, latitudo formæ.

Quid ſit gradus formæ. Gradus formæ eſt illud minimum formę quoad intenſionem, quod poteſt actu per ſe manere in aliquo ſubiecto: ſicut vocamus minimum in extenſione, quod per ſe poteſt exiſtere ab alijs partibus ſeparatum: ita vocamus in intenſione, vel remiſſione gradum, quo remiſſior non poteſt per ſe actu in ſubiecto eſſe.

Quid ſit pars gradualis. Pars vero gradualis formæ eſt, quicquid formæ, quod non poteſt ob eius remiſſionem actu per ſe eſſe ſicut in extẽſione quãtitatis, ſunt particulæ ita minimæ, vt non poſsint eſſe per ſe, niſi cum alijs continuæ: ita in forma intenſa ſunt caloris particulæ ita remiſſæ, vt non ſint vnquam per ſe: & has vocamus partes graduales. Vnde in vno gradu ſunt plures graduales partes, quia eſt diuiſibilis in infinitum in potentia.

Nota duplices partes in qualitate. Et vt facilius intelligas, debes imaginari in calore, vel in alia qualitate intenſibili duas magnitudines. Altera eſt ſecundũ quam plures ſubiecti partes informat, & hæc intenſionis magnitudo dicitur, quæ ei externa eſt, à ſubiecto proueniens. Altera eſt ſecundum quam in ſeipſa fortior eſt, vel debilior: maior, aut minor. Dicimus enim plus albedinis ineſſe lacti, quam ſaccharo: & talis magnitudo dicitur intenſionis, cuius partes quæ actu poſſunt exiſtere per ſe in ſubiecto, gradus dicuntur: quæ verò non poſſũt per ſe exiſtere, niſi cum alijs coniunctæ, quæ in exiſtentes dicuntur, & in potentia, graduales vocamus.

Quid ſit non gradus forma. Non gradus formæ dicitur illud quod non eſt forma, ſed eſt in potentia proxima, vt ſit forma, ita vt ſit verum in eo dicere, tunc non eſſe formam, ſed immediate poſt illud erit forma: vt non gradus caloris eſt, quod ſic eſt calori proximum, vt immediate poſt illud calor ſit.

Quid ſit latitudo formę. Latitudo autem formæ eſt quantitas extenſionis formæ ſimul com quantitate intenſionis. Vt ſi ſit aliqua forma in aliquo ſubiecto intenſa, & extenſa, tota illa ipſius extenſio cum intenſione formæ latitudo dicitur.

Nota. Et ne decipiaris exiſtimans ſolam magnitudinem intenſionis dici latitudinem, ſed vtranque ſimul, & de latitudine hac ſcripſerunt aliqui multa.

2. Fũdamẽtum. Duplex latitudo formarũ vniformis. Aduertendum ſecundo, quod latitudo iſta formarum eſt duplex: quædam vniformis, quædam difformis. Vniformis eſt, cum ſic eſt forma extenſa per aliquam quantitatem, vt in ſingulis ipſius partibus ſit

mis, & difformis. ſit æqualiter intenſa: vt ſi demus particulam ignis, latitudo huius caloris eſt vniformis, quia in omnibus partibus illius calor eſt æque intenſus.

Difformis vero eſt, cum ſic eſt extenſa forma, vt non ſit in omnibus illius quantitatis partibus æqualiter intenſa, vt ſi demus lignum calidum, cuius partes quædam ſint alijs calidiores.

Duplex latitudo difformis. Latitudo difformis ſubdiuiditur in vniformitet difformem, & difformiter difformem. Vniformiter difformis eſt, cum etiã ſi forma ſit inæqualiter intenſa per omnes partes quantitatis, tamen exceſſus, quibus vnus gradus excedit alium, ſunt æquales. V. g. ſit lignum habens decem particulas, in prima calor ſit, vt vnum; in ſecunda, vt duo; in quarta, vt quatuor, & ſic conſequẽter, eſt difformis tota latitudo, cum ſit intenſio inæqualis: Sed vniformiter, quia exceſſus partium inter ſe ſunt æquales; nã in toto exceſſu duo excedunt vnum, quanto duo tria, & tria quatuor, & quatuor quinque. Difformiter vero difformis eſſet, ſi exceſſus eſſent inæquales, vt ſi in vna eſſet, vt vnum: in ſecunda, vt tria: in tertia, vt ſex: in alia, vt octo, & ſic conſequenter.

Latitudo difformiter difformis adhuc duplex. Latitudo difformiter difformis iterum ſubdiuiditur in vniformiter difformiter difformem, & difformiter difformiter difformem. Dicitur vniformiter difformiter difformis ea, in qua quamuis ſint partes inæqualiter intenſæ, & quamuis exceſſus ſint inæquales, tamen proportiones exceſſus ſunt æquales ita, vt in eadem proportione excedat vna aliam, in qua altera alteram: vt ſi prima pars ſit, vt vnum; altera; vt duo, tertia, vt quatuor; quarta, vt octo, & ſic conſequente. Talis latitudo difformis dicitur propter inæqualitatem intenſionis, ſed difformiter, quia exceſſus ſunt inæquales, & vniformiter, quia ſeruãt eandem proportionem. At ſi eadem proportio non ſeruaretur, tunc latitudo prorſus eſſet difformiter difformiter difformis. hæc ſunt valde obſeruanda pro intelligentia multorum, quæ in Phyſica occurrunt.

1. Concl. contra Burlaũ. Pro determinatione igitur quæſtionis propoſitæ, ſunt aliquot proponendæ concluſiones, quarum prima ſit. In intenſione nõ corrumpitur qualitas remiſſa, nec intenſa in remiſſione, vt dicebat Burlæ.

1. Ratio. Hæc concluſio probatur primo. Quod corrumpitur, ſi accidens eſt, aut corrumpitur à contrario, ſicut calor à frigiditate, aut defectu conſeruantis, vt lumen in aere, extincta lucerna: aut ad corruptionem ſubiecti, nam deſtructo ſubiecto deſtruuntur ipſius accidẽtia: ſed illa qualitas remiſſa non corrumpitur à contrario, quia intenſa qualitas, & remiſſa non ſunt contrariæ, cum ſint eiuſdem ſpeciei: nec corrumpitur ex defectu conſeruantis: nam adhuc manet ipſum agens intendens: nec ad corruptionem ſubiecti, cum ſemper ſubiectum in tota intenſione maneat: non ergo corrumpitur; ſi enim corrumperetur; ab aliquo ex his vtique corrumperetur.

Præterea ſecundo. Si remiſſior qualitas corrumperetur in intenſione, & intenſior produceretur, ſequitur, quod in inſtanti per primum ſui eſſe qualitas tota ſit, & nõ ſucceſſiue. Patet. In quocunque inſtanti eſt verum dicere, dum intenſio ſit, nunc eſt qualitas intenſa, & ante non fuit talis; peto, an tota illa in illo inſtanti ſit producta, ans pars ante illud fuerit. Hoc dici non poteſt: nam ante hoc inſtans erat remiſſa, & ita debuit corrumpi: ſi ergo tota illa in inſtanti producta eſt, iã tota qualitas per primum ſui eſſet incipit, nec ſucceſſiue facta eſt: quod eſt contra Ariſt. vt dicetur inferius. *2. Ratio.*

Præterea tertio. Si in remiſſione corrumpitur intenſior qualitas, & producitur remiſſior, ſequeretur, quod contrarium per ſe produceret contrarium. Patet. Demus, quod ſit calor, vt ſex, & incipiat remitti à frigido: tunc frigidum deſtruet totum illum calorem, & produceret remiſſiorem, vt fatetur: ergo frigidum producit calidum, vlterius ſi ſtatim totum illum calorem deſtruxit. ad quid alium produxit, cum etiam corrumpere illum debeat? profecto hæc opinio indigna videtur Phyloſopho. *3. Ratio.*

Nec argumentum ipſius quicquam cõcludit, nam calorem remiſſum, & intenſum dupliciter conſiderare poſſumus. Vno modo formaliter, vt intenſus, & remiſſus eſt: & ſic opponuntur, & ſunt termini intenſionis, & remiſſionis, & cum remiſſus eſt, intenſus non eſt, & econtra. Altero modo, materialiter conſideratur pro ipſo calore, & ſic non opponuntur, nec corrumpuntur: Quod eſt dicere, calor, qui erat remiſſus manet in intenſione, ſed non manet remiſſus, ſic manet pars caloris, qui erat intenſus, ſed non manet ita intenſus, ſicut cum quantitas minor ſit maior, & econtra, quãtitates manent, ſed quod ſit maior uel minor non manet, & ita ſoluitur argumentum ipſorum. *Argumẽtum Burlai ſoluitur.*

Secun-

2. *Concl. contra Ægidiũ.* Secunda concluſio. Intenſio, vel remiſſio non fit tantum ſecundum exiſtentiam, vt imaginatur Aegid.

1. Ratio. Iſta concluſio probatur. Primo, quia cũ exiſtentia dependeat immediate ab eſſentia, non poteſt intelligi, quomodo ſi ipſa eſſentia conſiſtat in indiuiſibili, non conſiſtat etiam exiſtentia. Præterea, quia *2. Ratio.* adhuc ipſa exiſtentia eſt quædam entitas, & natura: debet ergo in indiuiſibili conſiſtere.

3. Ratio. Vlterius, quia petimus, an per radicationem, vel additionem ſuſcipiat iſta exiſtentia magis, vel minus: remanet enim eadẽ difficultas

4. Ratio. Præterea quia ſupponit opinio diſtingui realiter eſſentiam, & exiſtentiam, cuius oppoſitum poſtea nos oſtendemus.

3. Concl. Tertia concluſio. Non fit intenſio, aut remiſſio per maiorem, vel minorem in ſubiecto radicationem tantum. hæc ſine dubio facilius intelligitur, quam oppoſita opinio. Quis enim intelligit radicari magis, vel minus aliquid in ſubiecto nullo prorſus acquiſito, aut deperditio? fit quidem iſta radicatio, ſed per hoc, quod plures, vel pauciores qualitatis gradus ſunt. Et ita conſentio cum D. Thoma, in intenſione fieri maiorem radicationem, ſed tamen hanc fieri per additionem gradus alicuius de nouo producti.

Nota. Nec (vt exiſtimo) huius oppoſitum voluit S. Thom. quamuis multi ipſius diſcipuli id putent, contra quos probatur concluſio, præter argumenta Scoti, quæ ſunt *1. Ratio.* optima, ſuperius poſita. Primo ex Ariſtot. hoc tex. 84. dicit, Sicut ex non calido fit calidum, ita ex minus calido magis calidũ; tam enim calidum, quam magis calidum ex potentia educuntur, ſic ergo argumentor ex hoc. Cum magis calidum fit, calor qui erat potentia, educitur in actum: ergo producitur. Fit ergo intenſio per productionem noui caloris, ſicut remiſſio per deperditionem.

Secunda Præterea. Cum fit aliquid magis calidum, vere mutatur per mutationem, quæ non erat ante: ergo acquiſiuit aliquid, quid ante non erat.

3. Ratio. Præterea. Magis radicari, vel eſt, quod difficilius remoueatur à ſubiecto, vel quod qualitas plures ſubiecti partes informet, vel econtra, quod plures gradus qualitatis, & partes ſint in ſingulis partibus ſubiecti. Non primum, quia ſunt qualitates intenſiſſimæ, facile tamen mobiles, vt febris ephimera & rubores ex verecundia. Non ſecundum, quia illud eſt extendi, non intendi: erit ergo tertium.

Quarta concluſio. Intenſio, vel remiſſio fiunt per acquiſitionem, vel deperditionẽ partium gradualium qualitatis circa eandem ſubiecti partem, manentibus ſemper remiſsis gradibus cum alijs in intenſione, & ſimiliter in remiſsione, manentibus illarum partium gradibus, quæ erant in intenſa, aliquibus eorum partibus deperditis: & in hoc conſentio cum Scoto. *4. Concl. Quõ fiãt intenſio, & remiſſio.*

Notanda, tamen hic duo. Alterum eſt quod cum intenditur aliqua qualitas, vel remittitur, non proceditur per gradus, vt in ſingulis inſtantibus ſinguli gradus producantur, ſed per partes graduales, ſicut in extenſione formæ, poſtquam ignis in primo minimo eſt introductus, poſtea ſucceſſiue extẽditur per minima coniuncta, nec alia minima ſubit, niſi paulatim: quia cum ſint coniuncta cum primo, non dabitur minus minimo per ſe: ita in diminutione paulatim, & ſucceſsione fit donec ad vltimum aliquando perueniatur, & illud iam ſimul corrumpitur. *1. Nota. Quõ proceditur ĩ intenſione.*

Hæc ergo ſic intellige ſuo modo in intẽſione, & remiſsione: dato enim vno gradu intenſio ſucceſsiue fit per partes graduales aliorum graduum, ſimiliter in remiſsione donec perueniatur ad vltimum gradũ. Dictum autem eſt, quid inter gradum, & partem gradualem interſit. *2. Nota. Qualis additio gradus fiat in intẽſione.*

Alterum annotandũ eſt, cum dicimus intenſionem, fieri graduum additione, non intelligas, quod iſta additio eſt propria, quaſi addamus calorem aliquem, qui erat alibi actu, vt cum aquæ aquam addimus, ſed eſt impropria additio: quia id, quod additur, erat ibidem, cui additur, ſed in potentia, educitur tamen in actum. Et hoc eſt quod ibi dixit Ariſto. quod non fit calidum, aut magis calidum adueniente calido, puta, in actu præexiſtenti, ſed educto ex eadem potentia in actum.

Supereſt, vt ad argumẽta in oppoſitum reſpondeamus. Ad primum Aegid. dico, ꝙ eſſentia dupliciter ſumitur. Vno modo pro quiditate, quæ per definitionẽ explicatur. Altero modo pro ipſa entitate, & ipſa re. vt eſſentia albedinis dicitur id, quod albedinem conſtituit in eſſe, & natura albedinis, dicitur etiam ipſa albedo. Igitur eſſentiæ, vt quiditatem dicit nõ fit additio, nec diminutio, ſed certa eſt, & indiuiſibiliter conſiſtit; nam vnica eſt qualitatis cuiuſque definitio, ſiue ſit intenſa, ſiue remiſſa: at ipſi entitati fit additio. *Ad 1. Ægidij, & ad ſecũdum. Dupliciter ſumitur eſſentia.*

Explica-

Explicatur. Lineæ quiditati non fit additio: vnica enim eſt ipſius natura, at ipſi lineæ partes poſſunt addi, & detrahi. Alii ſolent hoc idem aliter dicere, quod eſſentia ſuſcipit partes ſimilares, ſed non diſſimilares. per hoc patet etiam ſolutio ad ſecundum argumentum ipſius ſententiæ.

Ad 1. pro opinione illorum qui opinionem D. Tho. ſecus intelligunt. Ad primum pro opinione illorum, qui opinionem D. Thomæ ſecus intelligunt de ſola radicatione, ſine additione graduũ, dicendum, quod gradus multi, faciunt vnum intenſione, ſicut plures partes aquæ, vnum faciunt continuatione, per quantitates partium, quæ ad vnum vniuntur: ſic plures gradus eiuſdem qualitatis faciunt vnum intenſione, per hoc, quod cum ſint eiuſdem ſpeciei, ſub vna, & eadem ſubiecti quantitate, ſubmittuntur, & penetrantur, ac vnicam formam, latitudinem, & magnitudinẽ intenſionis habentem componunt, & ſic poſſumus dicere, quod compoſitione ſint vnum non compoſitione extenſionis, ſed intenſionis vnius formæ.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quod ille gradus eſt diſtinctus numero imperfecte. quod eſt dicere, Gradus vuus diſtinguitur numero ab alio quando eſt in potẽtia, & alter actu. Similiter reſpectu actionis, quia talis gradus producitur hac productione, non autẽ ille, qui erat ante, ſimiliter reſpectu temporis, quia præcedens aliquando fuit, cum non fuit, qui producitur.

Perfecte tamen numero non diſtinguitur, quia poſtquam productus eſt, & in actu, vnicam actu formam cum altero facit, ſicut etiam partes continui vnum efficiunt continuum. Nec Metaphyſici dicũt contra hoc quicquam, nam cum dicitur, duo accidentia numero differentia nõ poſſunt eſſe in eodem ſubiecto, intelligũt duo accidentia actu exiſtentia, & de differentia perfecta numero.

Ad 3. Ad tertium ſimiliter patet ſolutio. Nam viſio intẽditur, ſicut, & aliæ qualitates per additionem, immo, & accidentia ſpiritualia, vt intellectio, & volitio, & habitus in anima exiſtentes; qnamuis enim extenſionem non habeant, tamen intenſionem habere poſſunt in ſubiecto. Non enim partes intenſionis, ſicut partes extenſionis, nec his neceſſario indigent; taliaq; accidentia habebunt intenſionem, ſed non latitudiuem, quia latitudo vtrunqne claudit, vt diximus, ac ſatis de queſtione hac.

Caput Decimum.

Tractatio de tempore.

Tex. LXXXVII.

Conſequens autem eſt ad ea, quæ dicta ſunt, aggredi de Tempore. Primum autem bene ſe habet dubitaſſe de ipſo, & per exteras rationes, vtrum ſit eorum, quæ ſunt an eorum, quæ non ſunt, deinde quæ ſit natura ipſius.

Poſtquam de motu, infinito, loco, & vacuo diſſeruit, nunc tandem de tempore facere ſermonem aggreditur. Eſt enim tempus menſura rerum ſenſibilium communis. Duo tamen tractanda proponit. Alterum, an ſit, alterum quid ſit. nam quale ſit. ex ipſius natura ſemel percepta facile erit cognoſcere. *Intentũ Ariſtot.*

At circa an ſit, prius diſputatiue procedit, ac rationibus exteris, quæ logicæ dicũtur, (vt notant Themiſt. & Simplic) contendit probare ipſum non eſſe. Nam quãuis tempus eſſe ſit certiſſimum, eſt tamen adeo difficile cognitu (vt dicit Philop.) & rationes in oppoſitum fores, vt videatur ex parte non eſſe.

Aduertendum, quod logicæ rationes ſunt, quæ ex communibus principijs, & probabiliter, non neceſſario procedunt, & probant: non enim faciunt ſcientiam, ſed opinionem, vt alibi diximus. *Quid ſint logicæ rationes.*

Tex. LXXXVIII.

Quod igitur omnino non ſit aut vix, & obſcure, ex hiſce aliquis ſuſpicabitur. Aliud enim ipſius factũ eſt, & non eſt, aliud vero futurum eſt, & nondum eſt. ex his autem, & infinitum, & quod ſemper accipitur, tempus componitur. quod autẽ ex ijs, quæ non ſunt. componitur, fieri non poſſe videtur, vt poſſideat aliquando ſubſtãtiam.

Incipit rationes proponere quibus tempus non eſſe probatur. Inquit autem, *An ſit tempus.*

rationes

rationes probare vix, & obſcure tempus eſſe. Quod dicit, quia rationes non conuincunt ipſum non eſſe, cum demonſtrationes non ſint, ſed difficultatem faciunt, & perſuaſionem, vt non ita facile, & diſtincte tẽpus appareat eſſe.

1. Ratio quod nõ ſit tẽpus Eſt autem prima ratio huiuſmodi. Cuius partes non ſunt, nec ipſum eſt, aut entitatem, & ſubſtantiam habet: ſed temporis partes non ſunt: non ergo tempus eſt. Minor probatur, nam reliqua ſunt nota. Temporis partes ſunt præteritum, & futurum: ex præterito enim tompore, & futuro componitur quodcunq; tempus, quod in infinitum procedit, & ſemper accipitur: id eſt totum ipſum tempus, quod interminabile eſt ex preterito, & futuro conſtat. At neutrum horum eſt: præteritum enim non eſt, futurum nõdum eſt: Ergo partes totius temporis non ſunt.

Nota. Notandum, quod dicit, Totum tempus, quod infinitum accipitur. Nam tempus in particulari non ſemper ex duplici hac parte conſtat, vt præteritum per ſe, futurũ per ſe, tamen tempus totum, quod in fluxu eſt, ex duplici hac parte conſtat.

Tex. LXXXIX.

AD hæc autem omnis rei partibilis, ſi quidem ſit, neceſſe eſt quando eſt, aut quibuſdam, aut omnes partes eſſe: temporis autem aliæ fuerunt, aliæ vero futuræ ſunt: nulla autem eſt, cum ſit diuiſibile. ipſum autem nunc non eſt pars: nam & menſurat pars. & componi oportet totum ex partibus: tempus autem non videtur componi ex ipſis nunc.

2. Ratio. ALteram facit rationem. Quæcunque res diuiſibilis, & plures partes habẽs, ſi eſſe debet, neceſſe eſt, vt aliquam ſui partem, quæ ſit, habeat, quando non omnes haberi poſſunt, ſed nulla pars temporis eſt: igitur nec tempus eſt. Maior eſt nota. Minor probatur. Præteritum, & futurum ſunt partes temporis, & nulla ex his eſt.

Obiectio. Diceres, non ſunt iſtæ omnes partes, nam nunc præſens, eſt pars temporis, & illud modo eſt.

Solutio. Reijcit hoc Ariſtot. probando nunc non eſſe temporis partem, & ſic probat. Pars menſurat totum, quia toties replicata totum adæquat: ſimiliter pars componit totum cum alijs partibus: at nunc non menſurat tempus, nec ex multis nunc componitur tempus: ergo non eſt pars temporis.

Not. quomodo ſe habeat nunc ad tempus. Aduertendum enim, quod ſicut punctum in linea indiuiſibile, quid eſt, ita nũc in tempore: nam quod præſens eſt, non poteſt eſſe diuiſibile: ſi enim diuiſibile eſſet, cum ſit ſucceſſiuum, vtique partem haberet præteritam, partem futuram, iamque non eſſet totum præſens, & nunc: quod igitur præſens eſt, indiuiſibile eſt. Et ſicut linea ex punctis non componitur, nec puncta partes ſunt lineæ, ſed continuata lineæ partium; ita nec nunc eſt temporis pars, ſed partium temporis, puta, præſentis, & futuri continuatiuum: & hoc intendit ratio hæc.

Tex. XC.

AMplius autem & ipſum nunc, quod videtur diſtinguere præteritum, & futurum, vtrum vnum, & idem ſemper permaneat, an aliud ſit, & aliud, non facile eſt videre. Si enim ſemper alterum, & alterum eſt: nulla autem eſt earum, quæ ſunt in tempore, alia, & alia pars ſimul, quæ non continet, alia vero continetur, vt minus tempus ſub maiore: ipſum autem nunc, quod non eſt, prius autem fuit, neceſſe corruptum eſſe aliquando: & ipſa nunc ſimul quidem inter ſe non erunt. corruptum autem eſſe neceſſe eſt ſemper prius. In ſeipſo igitur corruptum eſſe impoſſibile eſt, ex eo, quia tunc eſt. in alio autem nũc corrumpi ipſum prius nunc non contingit. ſit enim impoſſibile contigua eſſe adinuicem ipſa nũc, vt punctum cum puncto. Si igitur in in eo, quod eſt conſequenter, non corruptum eſt, ſed in alio, in medijs nunc, quæ ſunt infinita, ſimul erit. hoc autem impoſſibile eſt.

Probatur non eſſe ipſũ nunc. Et primo quod nõ ſit aliud. COnuertitur ad ipſum nunc, & contendit probare, quod non ſit, & quod difficile ſit percipere, an ipſum ſit, & ratio huiuſmodi procedit. Si eſſet nunc, aut eſſet vnum, &

& aliud in tempore.

vnũ, & idem per totum temporis, aut aliud & aliud ita, vt vno deſtructo ſuccedat aliud ſed neutrum videtur poſſe dici : non ergo eſt. Probat, quod non ſit aliud, & aliud oſtẽdendo, quod non corrumpatur nunc, quod alias dici poteſt Inſtans.

Vis rõnis Ariſt. ꝙ nunc nõ poſſit corrũpi, nec in ſe ipſo, nec in alio nũc.

Et ratio eſt huiuſmodi. Si corrumpitur ipſum nunc, aut corrumpitur in altero nũc, quod ſit ſimul cum illo, aut corrumpitur in ſeipſo, aut corrumpitur in ſequenti nũc: quia omne, quod corrumpitur, in tempore corrumpitur: nullo autem modo ex his corrumpi poteſt.

Prima pars argumenti.

Primo, non corrumpitur in alio nunc, quod ſit ſimul, quia nunc non eſt extra tempus: vt ergo duo nunc ſint ſimul, id eſt, quando eſt vnum, quod ſit alterum, debent duo tempora eſſe ſimul, vt duo dies, aut duæ horæ: ſed hoc impoſſibile eſt: nam nunquam duo tempora ſunt ſimul, niſi cum vnum eſt pars alterius, vt dicimus, nunc eſt talis hora, talis dies, talis menſis, talis annus ſimul: ad hoc autem ſufficit vnum nunc: ſed duo tempora diuerſa, quorum unum nõ includatur in altero, ſimul eſſe non poſſunt Si ego nunc ipſum corrumpitur, non corrumpitur in alio nunc, quod ſit tunc, & ſimul: ſicut ego lectionem lego in hoc tempore, ita vt lectio & tempus ſimul ſint.

Probat ſecundo, quod non corrumpatur in ſeipſo; quia cum ipſum eſt, tunc eſt: non ergo poſſibile eſt, vt tunc dicatur corrumpi.

2. Pars.

Probat, quod non corrumpatur in nunc ſequenti: & petit ſuppoſitionem, quod duo nunc non ſint ſimul, & immediate, quin mediet tempus, ſicut nec duo puncta, quin mediet linea: hoc enim in libro ſexto probandum eſt. dicitur igitur; Si nunc corrumpitur in nunc conſequenti, cum inter ipſum, & hoc mediet tempus, conſequenter ſequitur: quod in illo tempore durabit tale nunc: ſunt autem infinita nunc in qualibet particula temporis: erit ergo ſimul vnum nunc cum alijs: quod eſſe non poteſt; ergo nullo modo nunc ipſum corrumpi poteſt: & ita non erunt diuerſa nunc per totum tempus. Hæc ratio ſubtilis eſt, & notanda: & aduerte expoſitionem: nam primam argumenti partem multi non attigerunt.

3. Pars argumẽti.

Tex. XCI.

AT vero neque ſemper idem permanere poſſibile eſt. nullius enim diuiſibilis finiti vnus terminus eſt. neque enim ſi ad vnum ſit continuum, neque ſi ad plura. ipſum autem nunc terminus eſt, & tempus eſt accipere finitum.

OStendit alteram principalis argumenti partem, quod non ſit vnicum nunc per totum tempus. Omne finitum, ſiue ad vnum, ſiue ad plura, id eſt, ſecundum vnam dimenſionem, vt linea: aut ſecundum plures, vt ſuperficies, & corpus, vno termino ſolo non poteſt eſſe terminatum, ſed duobus ad minus: at tempus accipi poteſt finitum, vt dies, hora, menſis; ergo ad minus erunt duo termini in tempore, & ſic duo nunc, ſicut in linea duo terminantia puncta.

Probat non poſſe eſſe vnũ nunc in toto tempore.

1. Ratio.

Tex. XCII.

AMplius, ſi ſimul eſſe ſecundum tempus, & neque prius, neque poſterius, in eodem eſſe, & in ipſo nũc ſit, & ſi quæ prius, aut poſterius in hoccine nunc ſunt, ſimul vtique erunt quæ ante decies mille annos facta fuerunt annos cum ijs, quæ fiunt hodie, & neque prius, neque poſterius vllum aliud alio.

PRobat ſecundo, non poſſe eſſe vnum nunc. ſequeretur enim quod quæ facta ſnnt ante mille annos, & quæ modo fiunt, ſimul eſſent ſecundum tempus. Patet: nam illa ſunt in eodem tempore ſimul, nec eſt vnum altero prius, quæcunque in eodem nunc temporis facta ſunt: ſi igitur vnicum eſt nunc in toto tempore, nihil erit prius, nihil poſterius, ſed omnia ſimul ſecundum tempus.

2. Ratio.

Tex. XCIII.

DE ijs igitur, quæ inſunt ipſi, tot ſint dubitata. Quid autem eſt tempus, & quæ ipſius natura, ſimiliter & ex traditis immanifeſtum eſt; & ex ijs, quæ fuimus percurrentes prius. Nam quidam vniuerſi eſſe motum dicunt. Alij ſphæram ipſam. Atqui circumlationis etiam

pars

pars tempus quoddam eſt, circunlatio vero non pars enim circunlationis eſt quod acceptum eſt, ſed non circunlatio. Amplius autem, ſi plures eſſent cœli, ſimiliter vtique eſſet tempus cuiuſlibet ipſorum motus. quare multa tempora ſimul.

Quid ſit tempus eſt ualde difficile cognoſcere.

Concludit ſatis dubitatum eſſe circa eſſe ipſius temporis: poſtea ad, quid ſit, conuertit ſe; ac docet, quid ſit tempus, difficile eſſe cognoſcere, & difficultatis cauſa eſt duplex. Altera ea, quæ Antiqui de tempore dicunt: non enim omnes conueniunt. Altera eſt ex rationibus poſitis circa an ſit: nam ex illis videtur temporis natura eſſe ſolum ſecundum intellectum, vt dicit Philip. cum ipſius partes non ſint. Incipit autem aliorum ſententias proponere.

Antiquorum opiniones de tempore duæ. Prima & ſecunda ratio, quod motus cœli non ſit tempus. Nota.

Quidam dixerunt, tempus eſſe motum circularem cœli. Alij dixerunt eſſe ipſum cœlum, & ſphæram. Impugnat autem dupliciter eos, qui motum circularem dixerunt eſſe tempus. Primo. Pars temporis eſt tempus, ſed pars circularis non eſt circulatio: ergo circulatio non eſt tempus. Secundo impugnat. Si eſſent plures cœli, tunc eſſent plures circulares: eſſent ergo plura tempora ſimul, quorum vnum non eſt pars alterius: quod eſt impoſſibile.

Dicit Philip. quod quamuis plures eſſent mundi, vt finxit Democritus adhuc vnicum eſſet tempus pro omnibus, & vna communis duratio; ſed hoc poſterius magis examinabitur.

Nota.

Hanc opinionem de circulatione Alex. & Theophraſt. tribuunt Platoni, quamuis Simplic. ipſum defendat.

Tex. CXIIII. & CXV.

Vniuerſi autem ſphæra viſa eſt quidem dicentibus eſſe tempus. quia & in tempore omnia ſunt, & in ipſa vniuerſi ſphæra. Eſt autem ſtultius quod dictum eſt, quam vt de eo impoſſibilia conſideremus.

Quoniam autem videtur maxime motus eſſe, ac mutatio quædam tempus, hoc conſyderandum erit. Vniuſcuiuſque igitur mutatio, & motus in ipſo, quod mutatur, eſt ſolum, aut vbi fuerit ipſum, quod mouetur, & mutatur: tempus autem ſimiliter & vbique, & apud omnia eſt.

Ratio qua quidam exiſtimabãt cęlum eſſe tẽpus.

AD ſecundam opinionem ſe conuertit, & rationem ponit opinionis: nempe, quia omnia continẽtur in tempore, & omnia continentur in ſphæra cœleſti, inferebatur, ſphæra celeſtis eſt tempus: quam opinionem Ariſt. negligit impugnare dicens, eſſe adeo irrationabilem, vt non opus ſit contra eam quicquam inferre. Et merito, cum aliter dicantur res eſſe in ſphæra aliter in tempore. In ſphæra enim, vt in loco communi, in tempore, vt in menſura vniuerſali actionum, & motuum.

Reijcitur hæc ſnia vt abſurda.

Iſtam ſententiã tribuit Simpl. Pythag.

Dubium primum Solu.

Dices, quis defectus eſt ſyllogiſmi? Reſpondent Philop. & Auerr. quod eſt in ſecunda figura ex duabus affirmatiuis: ſic enim eſt formandus ſyllogiſmus. In ſphæra ſunt omnia: in tempore ſunt omnia: ergo tempus eſt ſphæra.

Dubium ſecundũ.

Dices rurſus, cur non formabitur in tertia figura, & videbitur bonus in darapti? Dico, quod debet formari in ſecunda, quia concludit vniuerſaliter. Et quamuis in tertia eſſet, adhuc non deberet ſic concludi, ſed ſumendo totale extremum. Sed de hoc ſatis; pertinet enim ad libros priorum Logicæ.

3. Sñia, oẽm motum eſſe tempus.

Proponit tertiam ſententiam, quã Simplic. tribuit Stoicis, nempe quamlibet motum eſſe tempus, quamuis poſſimus dicere, quod nullam ſententiam dicat, ſed tantum, quod tempus videatur eſſe quidam motus, & mutatio, quamuis non ſit circularis. Quod reijcit dupliciter. Primo, Motus, & mutatio ſunt tantum in ſuo ſubiecto, & vbi eſt ſuum ſubiectum, non alibi: at tempus in omnibus eſt, vt tempus, & duratio iſta vbique eſt: non ergo tempus motus eſt aliquis. Hic eſt tex. 95.

Prima ratio circa hanc ſententiã quod nõ ſit motus circularis.

Tex. CXVI.

Amplius autem mutatio quidem omnis velocior, aut tardior eſt, tempus autem non eſt. tardum enim & velox tempore definiuntur. Velox enim eſt, quod in pauco multum mouetur: Tardum autem, quod in multo, parum tempus autem non

definitur

definitur tempore, neque quo quantū quid eſt, neque quo quale.

Secunda ratio. ALteram ponit rationem. Motus tardior, aut velocior dicitur: ſed tempus non eſt tardum, aut velox: non ergo eſt motus. Probat minorem: nam velox, & tardum tempore menſurantur; velox enim, quod in pauco tempore multum tranſit, tardum quod multo tempore paucum facit, & tranſit ſpatium: at tempus nō menſuratur tempore.

Nota. Dicit autem, quod tempus, nec vt quale, nec vt quantum, tempore menſuratur. Vocat tempus quantum, ipſum abſolute conſideratum pro duratione; vocat quale pro duratione hac, vel illa, puta hyemali, vel æſtuali; nocturna, vel diurna.

Tempus quidem vnum altero breuius aut longius dicitur, non tamen velocius, aut tardius. Celeritas igitur, aut tarditas non tempori, ſed motui in ordine ad tempus ineſt.

Nota. Eſt autem notandum, quod hic iam incipit indagare, quid tempus ſit. Et quoniā determinaturus erat, quod tempus eſſet aliquid motus, præmittit non eſſe motum: poſtea addit, non eſſe abſque motu. Eſt autē methodus bona docendi.

Caput Vndecimum.

Tex. CXVII.

QVod igitur non eſt motus manifeſtum eſt. nihil autem referat nobis dicere in præſentia motum, aut mutationem. At vero neque ſine mutatione. cum enim ipſi nihil mutamur ſecundum intelligētiam, aut latet nos mutari, non videtur nobis fuiſſe tempus. ſicuti neque iis, qui in Sardo fabuloſe dicuntur dormire apud Heroas, cum fuerint experrecti. copulant enim primum nunc poſteriori nunc, & faciunt vnum, remouentes propter inſenſibilitatem medium. Vt igitur, ſi non eſſet alterum nunc, ſed vnum, & idem, non eſſet tempus: ſic & quando latet alterum eſſe, non videtur quod medium eſt, eſſe tempus. Si igitur, vt non putemus eſſe tempus, tunc accidit nobis, cum non definimus vllam mutationem, ſed in vno, & indiuiſibili videtur anima manere: cum autem ſenſerimus, ac definiuerimus, tunc dicimus factum fuiſſe tempus: manifeſtum eſt quod non eſt ſine motu, ac mutatione tempus.

COncludit tempus non eſſe motum ex dictis. At quia indifferenter vtitur vocabulo motus, & mutationis, cum tamen ſuperior ſit mutatio, quam motus: dicit, ꝙ in præſenti parum refert dicere motum, aut mutationem, intelligimus enim hic motum, pro quadam ſucceſſiua mutatione. Poſtquam autem probauit non eſſe tempus motum, probat eſſe aliquid ipſius motus, & ratio conſiſtit in hoc. Tempus non percipimus, niſi aliqua percepta mutatione, & motu: tempus igitur aliquid eſt motus. Antecedens ponit, dicens, (cum non mutamur ſecundum intelligentiā,) id eſt, cum intelligentia nullam apprehendimus mutationem, vt declarat Philop. & alii communiter, quod poſtea exponit per diſiunctionem illam, vt dicit Simplic. (aut latet nos mutari) ſcilicet cum mutationem aliquam non apprehendimus, tempus non percipimus. *Licet tēpus non ſit motus, eſt tamen aliquid ipſius motus.*

Probat antecedens exemplo, & ratione. Exemplum eſt de dormientibus. Qui dormiunt enim, non percipiunt tempus, in quo dormiunt, ſed nunc, in quo inceperunt ſomnum, coniungunt cum eo, in quo expergiſcuntur. nec tempus medium cognoſcūt, quia non perceperunt vllam mutationem. *Exemplo id probatur.*

Adducit dictum quoddam fabuloſum de his, qui apud heroas in Sardo dormiunt. narrat Simplic. cum Sardi capti eſſent à Græcis, in antro inuentos eſſe nouem herculis filios mortuos, ita tamen bene aromatibus conditos, vt viderentur dormire: & hos vocat heroas. Dicit autem Philop. quod qui male habebant ferebantur ad hos, qui ſtatim magno ſomno concipiebantur, ita vt euigilantes, non perciperent tempus longum ſomni.

Quidquid autem ſit de hoc, rei veritas eſt certa, dormientes non percipere ſomni tempus.

Narrat Eudemus hiſtoriam conuenientem propoſito. Dicit quoſdam poſt epula nocturnas dormiuiſſe per totam illam noctem,-

ctem,& ſequentem diem,& noctem illius diei. Quidam expergefactus nocte ſequẽti;exiſtimans eſſe illam eandem noctem, qua dormire incepit, iterum continuauit ſomnum vſque ad diem tertium, quem cum primo copulauit, non diſtinguens ſecundum.

Ratione idẽ probat. Ratione id probat. Si vnicum eſſet nũc, tunc non eſſet tempus, vt ſi hoc nunc eſſet tantum, non eſſet tempus poſt hoc: ergo,qui non diſcernit, nec apprehendit niſi vnum nunc, non percipit tempus.

Concludit,quod cum anima non percipit mutationem aliquam, & variationem aliquorum, ſed hæret fixa in vno: ſicut qui contemplantur, & ex guſtu fixi manent, non percipiunt tempus: tempus ergo aliquid eſt ipſius motus.

Tex. XCVIII.

Qvod igitur neque motus,neque ſine motu tempus eſt manifeſtum eſt. Accipiendum eſt autem,quoniam quærimus quid eſt tẽpus,hinc incipientibus, quidnam ipſius motus ſit. ſimul enim motum ſentimus,& tempus. Etenĩm,ſi ſint tenebræ,& nihil per corpus patiamur,motus autem quidã in anima inſit, confeſtim ſimul videtur quoddam factum fuiſſe & tempus,at vero,& cum tempus videtur fuiſſe aliquod, ſimul & motus quidam fuiſſe videtur. quare, aut motus,aut motus aliquid eſt tempus.cum igitur non ſit motus, neceſſe eſt motus aliquid eſſe ipſum.

CVm igitur tempus non ſit motus, ſed aliquid motus, dicit oportere inquirere,quid ſit ipſius motus. Repetit autem quantum dependeat apprehenſio temporis ex apprehenſione motus, dicens,quod ſi nullus apprehenderetur motus exterior, ſed eſſet quis in tenebris conſtitutus,tunc non apprehenderet tempus,niſi per mutationem aliquam, nempe, ſi ſecundum animam moueretur cogitando, aut imaginãdo; tunc enim ex cognitione mutationis factæ perciperet tempus. Sicut etiam, cũ tempus percipimus, etiam motum factũ percipimus, vt tempore horæ percepto, motum lectionis percipimus: prius tamen per motum tempus perceptum eſt. Cum igitur tempus abſque motu non ſit nec ſit ipſe motus,erit ipſius aliquid.

Not. apprehẽſionẽ tẽporis oriri ex apprehenſione motus.

Tex. XCIX.

Qvoniam autem quod mouetur, mouetur ex quodam in quoddam, & omnis magnitudo continua eſt, ſequitur magnitudinem motus. quia enim magnitudo cõtinua eſt,& motus eſt continuus: quia vero motus, & tempus. quantus enim motus eſt, tantum & tempus ſemper videtur fuiſſe.

QVid ſit tempus determinaturus accipit duo. Primum eſt motum,ac tempus continuitatẽ,ac prius, & poſterius habere ad ipſa magnitudine & ſpatio ita,quod motus continuus eſt, ac prius habet, & poſterius propter magnitudinem, & ſpatium,quo fit: tempus autem propter motum. Dicit igitur, quod mouetur localiter à quodam loco, & magnitudine in aliam mutatur: cumque omnis talis magnitudo,in qua mouetur aliquid,continua ſit, motus etiam continuus erit, ac tempus ſimiliter propter motum. Sequitur enim tẽpus motum, & motus magnitudinem.

1. Fundamentum Ariſtot. Motus, & tempus continuitatem, & prius, & poſteri⁹ habent ab ipſa magnitudine.

Nota. 1. Aduertẽdum hic, quod loquitur de motu regulatiſſimo, cuius paſſio tempus eſt, qualis motus eſt primi cœli,vt dicimus inferius:ac ob id dicitur quantus motus, tantum tempus.

Nota. 2. Attende etiam,cum dicit,motum accipere continuitatem à magnitudine, non intelligas tantum ab ea:plura enim neceſſaria ſunt, vt dicemus in lib. 5. ſed magnitudinis cõtinuatio vnum eſt ex neceſſarijs ad motus continuitatem,quod ſufficit pro præſenti,vbi ſupponimus vnicum eſſe mobile, quod etiam requiritur ad continuitatem motus.

Prius autem, & poſterius in loco primum ſunt, hic quidem poſitione. Quoniam autem in magnitudine eſt prius, & poſterius. neceſſe eſt & in motu eſſe prius, & poſterius proportionaliter ijs,quæ ſunt ibi. At vero & in tempore eſt prius,& poſterius,propterea quod alterum ſequitur ſemper alterum ipſorum. Eſt autem prius,& poſterius ipſorum in motu.id quidem,

quod eſt motus eſt, eſſe tamen ipſi alterum, & non motus.

Prius, & poſteriꝰ in motu ſunt à magnitudine, & in tempore, & motu.

OStendit etiam, prius, & poſterius eſſe in motu à magnitudine. Magnitudo quidem habet prius, & poſterius poſitione, ſecundum quod habet quaſdam partes priores, quaſdam poſteriores, tanquam locus; locus habet poſitionem, vt dictum eſt in Prædicam. Motus autem ſuum prius, & poſterius ſecundario habet nempe ab ipſa magnitudine proportionaliter, & correſpōdenter; vt id ſit prius motus, quod eſt in priori magnitudinis, id poſterius motus, quod eſt in poſteriori parte magnitudinis. Tempus autem habet prius, & poſterius correſpondenter à motu: prius enim eſt tēporis, in quo fit prius motus; poſterius eſt motus. (Alterum enim id eſt, tempus, ſequitur alterum ipſorum, id eſt, motum, per magnitudinem ſequitur.

Prius & poſterius in motu ſunt idē cum motu, licet rōne differant.

Addit tamen vnū notatu dignum, quod prius, & poſterius, in motu ſunt idem re cū motu, tamen ratio ipſorum diuerſa eſt. Nam motus, vt motus, ſolum eſt actus entis in potentia, quod habeat prius, & poſterius, hoc ei accidens eſt, quatenus motus ab extremo vno in alterum procedit, vel per aliquam magnitudinem fit. Vbi vide ſententiam noſtram, quam propoſuimus lib. 1. de motu, non conſiſtere motus in communi accepti eſſentiam in fluxu continuo, ſed in proceſſu formæ ab agente, vel agentis in formam; ſiue etiam patientis: Quod eſt dicere, eſſe actum entis in potencia, prout eſt in potentia. quamuis motus proprie acceptus includat ſucceſſionem, & fluxū ſucceſſiuum. vt ibi diximus.

Tex. C.

AT vero & tempus quidem cognoſcimus, cum definiuerimus motum, prius ac poſterius definientes, atque tunc dicimus fuiſſe tempus, quando prioris, & poſterioris in motu ſenſum ceperimus. determinamus autem aliud, & aliud exiſtimando ipſa, & medium quippiam inter ipſa alterum. cum enim extrema altera à medio intellexerimus, duoque dixerit anima, ipſa nunc, hoc quidē prius, illud vero poſterius, tunc & hoc dicimus eſſe tempus. quod enim determinatur ab ipſius nunc tempus eſſe videtur, & ſupponatur.

Secundū fundamentum. Tempus eſt aliqd motus, et tunc percipitur cū prius, & poſterius motus percipitur.

ACcepto in primo fundamento motū habere prius, & poſterius; accipit vnum alterum, puta, tempus eſſe aliquid motus, non motus ſecundum ſe, ſed vt prius, & poſterius habet. Inde enim optime colliget definitionem temporis. Probat autem, quod dictum eſt: quia tunc determinate percipimus tempus, cum cognoſcimus, & percipimus motum, non quidē, vt actus eſt entis in potentia, ſed vt prius, & poſterius habet.

Explicatur. Cum lectio, vt actus quidam eſt, percipitur, non definite tempus cognoſcitur: at cum in lectione id, quod præceſſit, & id, quod ſecutum eſt, conſideratur, tunc tempus impenſum percipitur.

Nota in quo conſiſtit apprehēſio tēporis.

Hoc igitur eſt, quod dicit Ariſtoteles, quod cum intellectus percipit duo nunc, vnum ſub ratione prioris, & alterum ſub ratione poſterioris, tunc percipit tempus: nā cum percipit extrema ac diſtinguit, & medium extremorum diſtinguit. Eſt autem tempus quod inter nūc clauditur. At quia ſupponit Ariſt. id tempus eſſe, quod terminatur nunc, dicit id verum eſſe, & ſupponi debet abſque vlla in præſenti probatione.

Tex. C I.

QVando igitur, tanquam vnum ipſum nunc ſentimus, & non, aut vt prius, & poſterius in motu, aut vt idem quidem, non autem prioris, & poſterioris cuiuſdam, non videtur tempus factum fuiſſe vllum, quoniā neque motus. cum autē prius & poſterius eſt, tūc dicimus tempus. hoc enim eſt Tempus, numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Non ergo motus tempus eſt, ſed quatenus numerum habet motus.

Idem explicatur magis.

PRoſequitur explicare, tunc percipi tēpus, cum prius, & poſterius in motu percipiuntur, dicitque. Cùm ipſa nunc nō diſtinguimus, ſed vt vnum apprehendimus tunc tempus non percipimus. Similiter, cùm vnum nunc eſt, & non ad prius, & poſterius relatū percipimus, nō adhuc tēpus apprehendimus: quaſi tunc tēpus apprehēdamus tantū, cum in motu prius, & poſterius pcipimus. Colligit ex his definitionē.

Deſinitio temporis. Tempus eſt numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Quaſi dicat, non eſt aliud tempus, quàm prius, & poſterius ſimul ipſius motus. Clarius, Tempus eſt illa motus ſucceſſio, & fluxus ſecundũ prius & poſterius. Eſt enim quædam quantitas motus, quæ quantitas conſiſtit in prioris ac poſterioris fluxu. Vnde tempus motui ineſt, vt numerabile quid eſt, ſecundum prius, ac poſterius. Imo, eſt id, quod motũ facit numerabilem ſecundum prius, & poſterius. Et hoc pro præſenti ſufficiat: declarabitur enim hoc magis in futura quæſtione hac de re.

Tex. CII.

SIgnum autem eſt plus enim, & minus diſcernimus numero: motũ autem plurem, & minorem tempore: Numerus itaque quidam tempus eſt. Quoniam autem numerus eſt duplex (etenim quod numeratur, ac numerabile numerum dicimus, & quo numeramus:) tempus autem eſt quod numeratur, & non quo numeramus, eſt autem alterũ quo numeramus, & quod numeratur.

Tempus eſſe numerum. SIgno quodam à poſteriori oſtendit, tẽpus numerum meritò dici: nam numero menſuramus, quod plus, minus ve eſt: replicando enim vlnas, aut palmas, menſuramus. Cùm igitur tempore menſuremus motus partes, & menſurabiles ſint: meritò tempus quidam dicitur numerus.

Numerus duplex, numerãs, et numeratus. Quis autem ſit numerus, explicat, dicens. Numerũ eſſe duplicem. Et numeratum, qui in ipſis rebus eſt, ratione cuius tales ſunt numerabiles: vt numerus numeratus hominũ, eſt numerus in ipſis formaliter exiſtens, rõne cuius ſunt numerabiles; ſicut eſt linea menſurata illa, quæ in corpore aliquo inhærens ipſum reddit menſurabile ſecundùm longitudinem. Alter eſt numerus numerans, puta, ille quem anima apprehendit abſtractum ab omni materia, vt cum ternarium, quaternariũ, & alios in ſe conſideramus.

Tempus eſt numerus numeratus. Cùm igitur tempus numerus ſit, non eſt numerans, ſed numeratus, puta, exiſtẽs in ipſis partibus motus, ratione cuius motus numerabilis eſt formaliter ſecundum prius, & poſterius. Nec idem eſt numeru numeratus, & quo numeramus, id eſt, numerans, vt magis in quæſtionibus elucidabitur.

Tex. CIII.

ET vt motus ſemper alius eſt, & alius: ſic & tempus. Tempus autem ſimul omne idem eſt. nam ipſum nunc idem eſt, ſecundum id, quod eſt: eſſe autem ipſi alterum eſt.

MAgna eſt horum ſex textuum difficultas, & interpretũ varia expoſitio. Proponã id, quod mihi magis ex Ariſtote. mente viſum fuerit. Tempus igitur numerum prioris, & poſterioris motus dixerat, modo tempus ſucceſſiuum, quid, ſicut & motum, eſſe docet.

Tempus eſt ſucceſſiuum, ſicut, & motus. Inquit ergo: Sicut motus alius eſt, & alius, id eſt, partes habet ſuccedentes diuerſas, ita ſimiliter & tempus. At ne quis, ob id, tempus non eſſe vnum arbitraretur, dicit totum tamen eſſe idem; quamuis enim partes alias, & alias habeat, totum tamen vnum eſt.

Nota. Et reddit rationem. Quia vnicum eſt nunc re, licet diuerſum ratione. Senſus eſt Prius, & poſterius, quæ temporis partes ſunt, diuerſa inter ſe, vnum tamen continuum faciunt, cum copulentur vnico nũc, quod eſt finis prioris, & principium poſterioris, ſicut punctum in medio lineæ. Ad huius loci declarationem facit tex. 121. qui poſtea ſequitur.

Tex. CIIII.

IPſum autem Nunc tempus metitur, quatenus prius eſt, atque poſterius.

Quõ ſe habeat nũc ad tempus. DVo explicat de nunc ipſo, & quomodo ſe habeat ad tempus, & quomodo vnum ſit. Ita igitur ſe habet ad tempus, quod ipſum metitur.

Primo notadũ. Notandũ vero, quod tẽpus eſt numerus quidam habens duas vnitates. Altera eſt primus motus. Altera eſt poſterius motus. Cumque illa diſtinguantur duobus nunc, poſſumus dicere; Tempus eſſe numerum duorum nunc, alterius prioris, alterius poſterioris, non quod ex ipſis duobus nunc tantum, quæ indiuiſibilia ſunt, tempus cõ-

ponatur, vt arbitratus eſt Themiſtius: hoc enim eſſe non poteſt: eſſet enim nunc pars temporis: ſed componitur ex nunc terminante altero partẽ poſteriorem motus, ita, vt tẽpus ſit numerus ipſarum partiũ diſtinctarum per diuerſa nunc. Et hoc eſt, quod dicit, nunc, vt habet rationem prioris, & poſterioris, metitur tempus.

Secundo not. Notandum ſecundo, quod cum tale nũc ſit ſicut vnitas in numero: vnitas autem multiplicatione ſui numerum metiatur: per vnitates enim numeramus quemcunque numerum: optime per huiuſmodi nũc priora, & poſteriora, quæ vnitatem rationem habent, tempus metimur, quod numerus quidam eſt.

Ipſum autem nunc eſt quidem vt idem, eſt vero, vt non idem. quatenus enim in alio, & alio eſt, diuerſum eſt. hoc autem erat ipſi nunc. quatenus vero eſt id, quod eſt, ipſum nunc, idem eſt. ſequitur enim (vt dictum eſt) magnitudinem motus: hunc autem tẽpus, vt diximus. & ſimiliter igitur punctum id, quod fertur, quo motum cognoſcimus, & prius in ipſo, & poſterius. hoc autem ſecundum id quidem, quod eſt, idem eſt, punctum enim aut lapis, aut aliquid eiuſmodi eſt, ratione autem aliud eſt ſicut Sophiſtæ accipiunt diuerſum Coriſcum in Lycio eſſe, & Coriſcum in foro. & hoc igitur, ex eo quia alibi, & alibi eſt, diuerſum eſt.

Nũc eſt idẽ cum tpe, ſed rõne diuerſum. EXplicat modo quomodo nunc ſit idem in tempore, & dicit quodammodo non eſſe idem: vt enim aliter, & aliter ſe habet, id eſt, quantum ad ipſum eſſe, & rationem ipſius non eſſe vnum, & idem in tempore compoſito ex priori, & poſteriori: quantũ tamen ad ſubiectum, & rem ipſam, idem, & vnum eſt. Quaſi dicat, eſt vnum re, ratione tamen non vnum, nec idem.

Ratio. Hoc autem exemplo explicare nititur, quod & ſit exemplum & ſit argumentum. Dicit igitur, quod motus ſequitur magnitudinem, & tempus motum, vt dictum eſt. Modo ſuperaddit, quod punctum ſequitur mobile, quod fertur, & per quod in motu prius, & poſterius cognoſcimus. Vt enim mobile aliter, & aliter ſe habet ſpatio, diſtinguuntur prius, ac poſterius in motu.

Similitudo ergo inter punctum, & mobile hæc eſt: quod punctum vnum eſt re, cõtinuans diuerſas partes mobilis, ratione diuerſum, prout cum vna, vel altera ſumetur; eſt enim vnius principium, alterius vero finis. Ita mobile vnum eſt in diuerſis ſpatii partibus, ratione diuerſum, vt hic, & alibi eſt, ſicut Sophiſtæ dicunt. Coriſcum eſſe alium, cum eſt in foro, & alium, cum eſt domi.

Tam ergo punctum in diuerſis partibus mobilis, quam mobile in diuerſis partibus ſpatij, re eſt vnum, & idem, ratione vero non vnum, nec idem.

Ipſum autem nunc ſequitur id, quod fertur, vt tempus motum. eo enim quod fertur, cognoſcimus prius, & poſterius in motu. quatenus autẽ numerabile eſt prius, & poſterius, ipſum nunc eſt. quare & in his id quidẽ quod eſt, nunc eſt idem. prius enim, aut poſterius eſt, quod in motu eſt, ipſum autem eſſe alterũ. quatenus enim numerabile eſt prius, & poſterius ipſum nunc eſt.

Nunc in motu ſe habet ſicut mobile. APplicat modo exemplum, & primo aſſimilat nunc mobili ipſi. Vt enim mobile aliter, & aliter ſe habens motum diſtinguit in prius, & poſterius: ſic etiam nunc ipſum, vt numeratur cum priori, & numeratur cum poſteriori tempus facit, & per ipſum tempus cognoſcimus. Quod eſt dicere. Sicut mobile motus eſt cauſa dum per diuerſas ſpatij partes procedit: ſic & nunc temporis eſt cauſa, dum numerabilem motum facit procedendo à priori in poſterius: duo enim nunc, & prius & poſterius, vt diximus, faciunt tempus.

Iterum concluditur in tẽpore eſſe eadem nunc re, diſtincta ratione. Eſt igitur idem nunc re, quatenus prius, & poſterius re vnum ſunt cũ motu: & motus vnus eſt, ob id, & nunc vnum erit ſubiecto, tamen ratio diuerſa eſt. Nec vnum nunc, eſt formaliter: nam in ratione numerabilitatis, in quo conſiſtit ratio temporis, & ipſius nunc, plura ſunt nunc, vnum numerabile prius, alterum numerabile poſterius, ſeu alterum accipitur cum parte poſteriori, alterum cum priori numerabili, vt dictum eſt.

Et notum maxime hoc eſt. etenim motus eſt per id, ꝙ mouetur, & latio per

per id, quod fertur. hoc aliquid enim eſt id, quod fertur, motus autem non. Eſt igitur vt idem ipſum nunc dictum ſemper: eſt autem, vt non idem etenim ſimiliter, & quod fertur.

Obiectio in Ariſt. AT quia poſſet quis dicere, non eſſe ſimile nunc mobili, quia per mobile cognoſcitur motus in communi, & motus localis per id, quod localiter fertur, cum mobile ſit compoſitum, & hoc aliquid: at motus non eſt hoc aliquid; eſt autem compoſitum notius: de nunc vero non ſic.

Solutio. Hoc remouet Ariſtoteles, dicens; eſſe etiam nunc magis notum: ſemper enim per ipſum cognoſcitur. Vnde concludit nunc ipſum aliquo modo eſſe idem, aliquo modo non, cum ſit ſimile ei, quod fertur, & mobili. & hoc eſt primum exemplũ.

Explicatur adhuc ſolutio Ariſt. Et vt ipſum perfecte intelligas, nota ſimilitudinem clare eſſe hanc. Vt mobile ſumptum in ſpatio multipliciter, facit motum; ita nunc in numeratione ſumptum dupliciter, puta, prius, & poſterius, facit tẽpus, non quod ſit idem nunc ratione, quod ſumitur in priori, & poſteriori: ſunt enim diuerſa; ſed re idem & vnum eſt, quatenus prius ipſum, & poſterius non ſunt ſeparata, ſed in vnico motu continuantur.

Vnde non eſt tanta vnitas nunc, & mobilis, eſt enim maior mobilis, cum ſit intrinſeca, ipſius vero nunc extrinſeca à motu, ſed eſt vnitas proportionalis: Et admodũ nota hanc expoſitionem, non enim opus eſt confugere ad imaginationem fluxum ipſius nunc per totum tempus, ſicut puncti per lineam: ſic enim doctrina non eſſet vera, ſed imaginatiua. Et præterea, quia ſic tempus, vt continuum, conſideratur: hic autem vt diſcretum conſideratur, vt ſatis patet ex ipſo contextu. ego ſane ita intelligo.

Tex. CV.

MAnifeſtum eſt autem quod, etſi tempus non ſit, ipſum nunc nõ erit: &, ſi ipſum nunc non ſit, tempus non erit. Vt enim ſimul ſunt, id, quod fertur, & latio: ſic & numerus eius, quod fertur, & lationis. tempus enim eſt lationis numerus, ipſum autem nunc eſt, vt quod fertur, vt vnitas numeri.

OStendit dependentiam temporis à nunc, ſicut motus à mobili. Inquit, ſi non eſſet nunc, non eſſet tempus; nec nũc ſi tempus non eſſet. Iterumque comparat nunc mobili, ponit hæc duo, motum, & mobile, ex altera parte tempus, & nunc, & oſtẽdit ſimul eſſe tempus cum nunc, quia motus, & mobile ſimul ſunt: numerus ergo motus, & numerus mobilis ſimul erũt. At tempus eſt numerus motus; nunc autem quidem non eſt numerus mobilis, quia nõ eſt niſi vnum mobile; erit tamen vnitas mobilis, quæ pars eſt numeri; ſimul ergo erũt nunc, & tempus, ſicut mobile, & motus. *Tempus depẽdet à nunc, vt mot' à mobili.*

Et continuum tempus eſt ipſo nunc: & diuiditur ſecundum ipſum nunc. ſequitur autem hoc lationẽ, & id, quod fertur. etenim motus, & latio vna eſt ipſo, quod fertur, quia vnum, & non ſecundum id, quod eſt (etenim deficeret) ſed ratione. & diſterminat priorem, & poſteriorem motum hoc. Sequitur autem & hoc quodammodo pũctum. etenim punctum, & continuat longitudinem, & diſterminat. eſt enim huius quidem principium, illius vero finis.

OStendit modo vnitatem ipſius nunc alia via, puta, quia aſſimilatur puncto continuante lineæ partes, ac ob id præſupponit, tempus continuari ipſo nunc, ac vnitatem ab eo habere. Prius enim, & poſterius vnico medio nunc continuata vnũ ſunt. *Tempus cõtinuatur ipſo nunc, ſi aut linea puncto.*

Vnde etiam in hoc aſſimilatur nunc mobili. Nam ab ipſo etiam ſumitur motus continuitas. & vnitas, non ab ipſo quidem ſe vno modo habente; ſic enim non eſſet motus, ſed quies; ſed ab ipſo aliter, & aliter ſe habente, & faciente prius, & poſterius.

Cum igitur nunc continet temporis partes, vt punctum lineæ partes, erit idem re, ratione diuerſum, ſicut, & punctum, quod eſt principium vnius, & idem re finis alterius partis: eſt igitur vnum nunc in tempore, ſiue tempus conſideretur in ratione diſcreti, ſiue in ratione continui, vt expoſitum eſt, & per duo exempla. *Nũc eſt idem re in tempore rõne diuerſũ, ſicut pũctum in linea.*

Tex. CVI.

Sed, cum ſic quidem accipiat aliquis tanquam duobus vtens vno, nec eſſe eſt ſtare, ſi erit principium, & finis idem punctus. ipſum autem nunc, ex eo, quia mouetur id, quod fertur, ſemper alterum eſt. Quare tempus numerus eſt, non vt ipſius puncti, quia & principium, & finis eſt, ſed vt vltima ipſius lineæ magis, & non vt partes propter id, quod dictum eſt. medio enim puncto tanquam duobus, vtetur. quare, vt quieſcat, accidet.

Obiectio Svbtiliter reſpondet ad obiectionem. Cum enim dixiſſet vnicum nunc eſſe re, & duo ratione, ſicut punctum: poſſet quis dicere, An cum dicitur, tempus eſſe numerum ipſorum nunc, ſumamus vnum nunc re, & duo rationem, & ſic numerus duorum ratione, ſicut numerus duorum punctorum ratione.

Solutio. Hoc remouet dicens, tempus eſſe numerum duorum nūc re, ſicut ſi eſſet numerus duorum punctorum extremorum lineæ; nam ſicut, ſi non eſſet, niſi vnum punctū re, quamuis eſſent duo ratione, non eſſet motus, ita ſi non eſſet niſi vnicum re nunc, non eſſet tempus: vt igitur ſuccedat tempus, plura nunc re ſunt neceſſaria, ſicut ſunt plures partes, puta prius, & poſterius.

Tex. CVII.

Et inſuper manifeſtum eſt quod neque pars eſt ipſum nunc temporis, neque diuiſio motus, ſicut neque puncta ipſius lineæ. lineæ enim duæ partes vnius ſunt. Quatenus igitur terminus eſt ipſum nunc, non eſt tempus, ſed accidit, quatenus vero numerat, numerus. termini enim illius ſolum ſunt, cuius ſunt termini. numerus autem horum equorum, denarius, ſcilicet, & alibi eſt.

Nūc nō eſt pars tēporis. Ex hoc autem, quod tempus continuū eſt: & nunc ipſius continuans; colligit nō eſſe partem temporis, ſicut nec punctum lineæ, nec diuiſionem ipſius motus. Vocat diuiſionem id, quod partes motus continuat, quod indiuiſibile etiam eſt, & ab aliis vocatur Mutatum eſſe, de quo latius dicetur lib. 6.

Vnde concludit, quod ſicut lineæ pars linea eſt, & punctum non eſt linea, ſic nec nunc eſt tempus, cum non ſit ipſius pars, ſed acidit tempori, id eſt, eſt terminus ipſius, vt exponit Philop.

At ſi tempus in ratione diſcreti conſideretur, & vt numerus eſt, tunc nunc numerat, & eſt pars, ſicut vnitas numeri. Hoc tamen ſi ſumatur cum ipſis partibus, quarum ſunt nunc numeri, cum ipſis enim debent computari, & tunc tempus nnmerus eſt duorum, nunc prioris & poſterioris, vt vt expoſuimus ſupra tex. 104. *Si tps ſumatur vt quid diſcretū nunc ſe hēt, vt eius pars*

At non inquit. eſt numerus tempus, ſicut numerus decem hominum, & aliorū, id eſt, numerus numerans, qui poteſt multis applicari, ſed eſt numerus numeratus ipſorum nunc, quod etiam ſupra docuerat. *Nota.*

Hunc eſſe ſenſum horum textuum exiſtimo: nec mireris ſi nullum expoſitorem in totum ſequor, ex omnibus enim, quæ diligenti textus inſpectione, probabiliora mihi viſa ſunt, collegi.

Caput Duodecimum.

Tex. CVIII.

Qvod igitur tempus numerus motus eſt, ſecundum prius, & poſterius, & continuum (nam continui eſt) manifeſtum eſt. Minimus autem numerus, quidam ſimpliciter quidem eſt. vt dualitas. quidam autem numerus eſt quidem vt eſt, eſt autem vt non eſt. Vt lineæ minimus multitudine quidem eſt duæ, aut vna, magnitudine autem non eſt minimus. ſemper enim diuiditur omnis linea. Quare ſimiliter, & tempus. minimum enim ſecundum numerum eſt vnum, aut duo, ſecundum autem magnitudinem non eſt.

Explicatur defi nitio tēporis. INfert ex dictis, tempus numerum eſſe motus ſecundum prius, & poſterius: ſic autem eſſe numerum, vt ſit continuum, cum

cum ſit numerus motus continui, ſicut numerus partium continuarum, continui rationem habet. Vnde nec omnino diſcretum, nec omnino continuum eſt, ſed vtriuſque rationem participat; ex his autem vult concludere aliquas proprietates temporis.

Licet oīs numerus numerans habeat minimū ſcilicet vnitatē, nō tamē hēt omnis numerus numeratus.

Supponit autem, quod numerans ſimpliciter, id eſt, numerans, & numeratus etiam, qui ex diſcontinuis componitur, habet minimum: nam dualitas, aut ad ſummum vnitas eſt minimum numeri. At quidem numerus numeratus, puta, qui eſt partium continuarum, ſicut numerus duarum partium lineæ continuarum, talis, inquit, numerus aliquo modo habet minimum, aliquo modo non. Nam qua parte diſcretum eſt, minimum habet, cum vſque ad dualitatem poſſit decreſcere; qua vero parte continuum eſt, minimo caret, cum diuiſio continui in infinitum procedat verſus minus.

Prima proprietas temporis. In rōne diſcreti hēt minimum, non tamen in ratione cōtinui.

Sic igitur erit tempus. Ratione diſcreti, minimū habet; eſt.n. dualitas prioris, & poſterioris; at ratione cōtinui, nō hēt minimū.

Tex. CIX.

Manifeſtum autem eſt; & propter quid velox quidem, & tardum non dicitur. multum autem, & paucum, & longum, & breue. quatenus enim continuum eſt. longum & breue dicitur: quatenus autem numerus, multum & paucum. velox autem & tardum non eſt. non enim numerus, quo numeramus, velox, & tardus vllus.

Secunda proprietas temporis. Copetūt vocabula continui & diſcreti.

Oſtendit aliam temporis proprietatem. Qua parte enim diſcretum eſt, vocabula ſibi diſcreti vendicat: dicitur enim multum, & paucum. Qui vero parte continuum, vocabula, & continui attributa; dicitur enim longum, dicitur breue etiam tempus. Velox autem, & tardum non dicitur: id enim velox, & tardum dicitur, quod menſuratur tempore, vt ſuperius dictum eſt: At tempus non menſuratur altero tempore extra ſe: non igitur tardum, aut velox dicitur.

Tex. CX.

Et idem etiam vbique ſimul eſt. prius autem, & poſterius non idem. quia & mutatio præſens quidem vna eſt: facta vero, & futura, altera. Tempus autem numerus eſt, non quo numeramus, ſed qui numeratur. hoc autem accidit ſecundum prius, poſterius ſemper alterum. ipſa enim nunc altera ſunt. Eſt autem numerus, vnus quidem, & idem centum equorum, & centum hominum: quorum autem numerus eſt altera ſunt, equi ſcilicet ab hominibus.

Tertia proprietas idem eſt vbiq; tempus.

Tertiam temporis proprietatem aperit, puta eſſe idem vbique, id eſt, reſpectu eorum, quæ ſunt in tempore, vt idem eſt modo annus, & talis duratio apud omnes ſimul. Non enim modo ad hos, poſtea ad illos tempus idem peruenit, ſed idem eſt pro omnibus, quæ ſub illo ſunt, & ſimul. At temporis partes non ſunt idē, & ſimul, ſed quædam ſuccedunt aliis diuerſis recedentibus.

Probat hoc: Quia tempus eſt numerus numeratus ipſorum nunc, cum ergo diuerſa ſuccedant nunc, diuerſum ſuccedit tempus; ſicut numerus numeratus diuerſus eſt pro diuerſitate rerum numeratarū, quamuis numerus numerans, & formalis idem ſit pro omnibus tali ſpecie numeri numerabilibus.

Tex. CXI.

Amplius autem, vt contingit motum eſſe eundem, & vnum iterum, & iterum, ſic & tempus contingit, vt annum, aut ver, aut autumnum.

Quarta proprietas eſt modo quo reuertitur idē motus reuertitur idem tēpus.

Quartum aliud habet tempus. Quod ſicut regreditur idem motus, ita regreditur idem tempus. Regreditur quidem idem motus ſpecie, qui factus eſt, ſed non idem numero: vt redit eadem deambulatio, eadem cœna, idem prandium, non numero, ſed ſpecie; ita idem dies, idem Ver, eadem tempora regrediuntur, nō tamen numero, ſed ſpecie eadem.

Tex. CXII.

NOn ſolum autem motum tempore metimur, ſed & motu tempus: propterea quod à ſeinuicem definiuntur. tempus enim definit motũ, cum ſit numerus ipſius: motus autem tempus. & dicimus multum, aut paucum tempus, motu metientes: ſicuti numerabili numerum, vt equo vno equorum numerum. numero enim equorum multitudinem cognoſcimus: rurſus autem in vno equo ipſum equorum numerum. ſimiliter autem, & in tempore, & motu. tempore enim motum, motu autem tempus menſuramus.

Quinta. Tempus cõtingit mẽſurari motu, & motus tempore.

SVbdit aliud temporis attributũ, quod motu menſuratur. Contingit enim tempore motum, & motu tempora menſurare: nam dicimus multum temporis, vel paucum temporis, in quo multa, vel pauca facta ſunt. Sed differenter ad inuicem menſurantur: nam tempore metimur motum, tanquam menſura ipſum menſurabile, ſicut qui pecunia menſurat ſingulos equos; at cum motu tempus menſuramus, eſt ſicut cum menſuram menſurabili menſuramus, vt qui vno equo menſuraret pecunias multiplicando.

Tex. CXIII.

ET hoc rationabiliter accidit. Sequitur enim magnitudinem motus, motum autem tempus ex eo, quia quanta, & continua, & diſcreta ſunt. propterea enim quod magnitudo eſt huiuſmodi, motus hæc patitur: propter autem motum tempus. Atque menſuramus & magnitudinem motu, & motum magnitudine. multã enim dicimus eſſe viam, ſi ambulatio multa eſt, & hanc multam. ſi via multa ſit: & tempus, ſi motus, & motum, ſi tempus.

Rõ quinta proprietatis

SVbdit rationem, quare tempus menſuramus motu, & motum tempore. Quia ſicut ſe habet motus ad tempus, ita magnitudo, & ſpatium ad ipſum motum. Contingit autem ſpatium motu, & motum ſpatio menſurare: nam aliquando cognoſcimus viæ factæ diſtantiam per motum factum; vt cum quis deambulando defeſſus eſt, ſentit viam longam eſſe factam. Aliquando etiamècontra, motum diſtantia menſuremus, & ſpatio, vt cum quis à Neapoli Romam venit, per diſtantiam ipſam cognoſcit tantum fuiſſe motum. Cum igitur ſic motus, & magnitudo ſe habeant; eodem etiam modo tempus, & motus ſe habebunt.

An tempus ſit numerus motus ſecundum prius, & poſterius *Quæſtio XII.*

NOn ab re erit, intermiſſa textus expoſitione, circa temporis naturam parum immorari, eſt enim difficilis valde. An quot itaque argumenta, vt veritas eluceſcat, proponemus. *Primũ argum.*

Et primo contra ipſius exiſtentiam ſic. Cuius partes non ſunt, nec ipſum eſt: at temporis partes non ſunt: non ergo erit ipſum. Minor patet. Nã nunquã de tẽpore eſt niſi nunc indiuiſibile, quod non eſt pars. Præteritũ, aut futurũ nõ ſunt, dũ talia ſunt nam quod ipſorum eſt, inſtans eſt tantum.

Secundo. Si tempore eſſet, vtique corruptibile eſſet: ergo cum corruptio ſit in tẽpore, tempus corrumpetur in tempore, ac duo tempora ſimul erunt. Iterum petam de alio tempore, in quo tempore corrumpatur: & cum debeat eſſe in alio, dabitur proceſſus infinitum: non ergo tempus eſt: nam incorruptibile eſſet: & ſic non eſſet ſucceſſiuum. *2. argu.*

Tertio contra definitionem. Temporis partes continuantur termino communi: igitur continuum eſt: non ergo debuit definiri per diſcretum. *3. argu.*

Præterea, quod tempus ſit numerus, vel eſt eius forma, vel non. Si non, vt quit definitur per numerum? Si ſic ergo tempus eſt in genere, & ſpecie quantitatis diſcretę, contra Ariſt. in Prædicam. *Confirmatur argum.*

Quod ſi dicas illum eſſe numerũ partiũ continui, ob id continuũ eſt. Hoc non valet: nam ſi ſic eſt tempus diſcretum ſicut numerus duarum partium lineæ continuę, profecto male definitur per numerum: ſic enim quodlibet continuum numerus eſt. *Obiectio Solutio.*

Quarto. Illud prius, & poſterius, quod in definitione temporis ponitur, vel eſt *Quartũ*

prius

prius, & poſterius ſpatij; & hoc non quia tale eſt permanens, ſicut ſpatium. Vel eſt prius, & poſterius motus, & ſic iam tempus eſſet motus. cum ſit aggregatum ex partibus motus. Vel tandem eſt prius, & poſterius ipſius temporis, & tunc tempus definiretur per tempus, & idem per ſuas partes quantitatiuas, vt linea eſt numerus partium lineæ.

Quintū.

Quinto. Dicitur, quòd tempus eſt menſura; menſura vt dicitur 10. Meth. eſt indiuiſibilis, & minima: at tempus diuiſibile eſt, & longiſſimū: nō ergo eſt menſura.

Prima ſententia Stratoni; circa definitionem tēporis,

Circa hos Strato Philoſophus diſcipulus Theophraſti, vt dicit Simpli. exiſtimauit non bene tempus per numerum definiri, cum ſit quid continuum, ideoque ipſe ſic definiebat. Tempus eſt quantitas in actionibus. Cuius ſenſum hunc eſſe arbitror. Sicut corpora habent dimenſionem aliquam, & longitudinem ſecundum quā ipſius corporis partes poſſumus permanentes ſumere: ita motus, & operationes, habent extentionem quandam, non iā, quæ corporum eſt, ſed durationis cuiuſdam, ſecundum quam habent partes non permanentes. ſed ſucceſſiuas, ac fluentes; & talis quantitas, & duratio tempus dicitur. ita Strato ſentiebat.

6. definō Plotini.

Aliter definiebat Plotinus, puta, Tempus eſt vita animæ in motu tranſiente ex alia in aliam vitam. Cuius ſenſum exiſtimo eſſe; quod tempus eſt ſucceſſio tranſiens apprehenſa tamen ab ipſa anima, ita, vt non ſit tempus, niſi cum anima totam ſucceſſionem ſimul intelligit, & percipit: ac ob id vitam animæ vocabat in motu tranſeunte. De hoc tamē inferius dicemus.

4. ſnīa Alber. à Saxonia & Nominaliū

Alber. Saxo. q. 14. Tempus eſſe motum exiſtimat, ita, vt res vna, ſit vtrumq; q̄uis diuerſis vocabulis ſignificata. quam opinionem ſequuntur Nominales; fugientes enim diſtinctiones realium, omnia idem eſſe volunt, & ſolam vocabulorum differentiam faciunt; at vero vtrumque extremum fugiendum eſt. Vt enim diſtinguere, quæ non ſunt diſtincta, vitium eſt; ita non minus eſt vitium idem affirmare, quæ eadem non ſunt.

primum fundamen. Motus duplicit. habent partes

Pro determinatione autem ſit primum fundamentum. Quod motus geminas habet partes, quaſdam a mobili, quaſdam a ſpatio, & latitudine, in qua ſit motus. Verbi gratia; mouetur animal, cum progreditur, hic motus, cum quoddam ſit accidens in ipſo mobili inhærens, eſt extenſum extentione ſubiecti, ſicut albedo cum corpori ineſt: & ſecundum has partes diuiditur motus, diuiſione mobilis, vt alia ſit pars motus, quæ eſt in capite, alia, quæ in manu alia quæ in alijs corporis partibus. Hę autem partes ſimul ſunt, vt cum vna eſt, altera ſit.

alias à mobili, alias à ſpatio.

Partes motus, quæ prouenīūt, à ſpatio nō ſunt ſimul, ſed ſibi inuicem priores, & poſteriores.

At cum aliquid mouetur per ſpatium aliquod, quia in ſpatio ſunt partes diuerſæ priores, & poſteriores, euenit vt motus per tale ſpatium factum habeant partes correſpondentes ſpatio priores, & poſteriores.

Sed non ſunt partes motus, ſicut partes ſpatii; nam prius, & poſterius in ſpatio permanentia ſunt: at in motu non, ſed in mutatione conſiſtunt, quæ fluit, & non permanet.

Nota: Radix prioris, & poſterioris in motu.

Radix ergo prioris, & poſterioris in motu: eſt prius, & poſterius in magnitudine, ſed alterum eſt vnum prius, & poſterius, puta motus a priori, & poſteriori magnitudinis.

Secundū fundamētum. Ex priori & poſteriori in motu prouenit ſucceſſio quędam variabilis.

Sit ſecundum fundamētum. Hoc prius, & poſterius motus, quod in ſucceſſione per ſpatium conſiſtit, ac inde fluit, efficit, & cauſat quandam durationem variabilem, vt alia ſit duratio ſucceſſionis prioris, altera poſterioris, & hæc talis duratio, & dimenſio quædam, ac extenſio prioris & poſterioris, motus, tempus eſt.

Vnde aduertendum, quod tempus duratio eſt non quæcunq;: eſt enim duratio quædam ſemper manens, nec variationem habens, ſicut ſi fingeres hoc nunc indiuiſibile manens, & non fluens, & talis duratio non eſt tempus, ſed dicitur æternitas, ab antiquis tempus ſeparabile: eſt autem tota ſimul.

Nota differentiam æternitatis, & tēporis.

Non ſic tempus, ſed eſt duratio ſuccedens, nec modo ſtans; ob id dicitur, eſt duratio motus prioris, & poſterioris, id eſt duratio ſemper mutabilis, & in eodem non permanens. Vnde tempus eſt effectus motus: & prius, & poſterius in tempore, quæ ſecundum durationem ſunt ex priori. & poſterioris motus conſurgūt, quæ in ſucceſſione circa ſpatium conſiſtunt: Motus ergo prius, & poſterius, ſucceſſionem dicunt, temporis vero dicunt durationem: eſt enim tempus duratio variabilis.

Tertiū fundamentum. Numerus duplex. numerans et numeratus. Numerus nume-

Sit rertium fundamentnm. Numerus duplex eſt. Er numerans, qui formalis dicitur: & numerans, qui materialis vocatur. Numerus numerans, eſt abſtractus à materia quacunque: vt ternarius ſecunda ſe, & quaternarius, & ſimiles. Numaratus vero eſt contractus in materia, vt nume-

rus

rans eſt communis ex ſe omnibꝰ rebus. Res sũt in ſe formaliter numerabiles per numerũ numeratum, nos vero numeramꝰ eas per numerũ numerantem.

rus hominum, numerus lapidum. Differunt autem numeri hi, ſicut figura abſtracte cõſiderata, & figura in materia aliqua.

Aduertendum præterea, quod numerãs, cum abſtractus ſit, communis eſt in omnibus rebus, vt ternarius ſecundum ſe, communis eſt lapidibus, hominibus, & alijs: at numeratus non, ſed ſolum illis ineſt, in quibus eſt; ſicut ternarius hominum in ipſis eſt & ternarius lapidum in ipſis lapidibus.

Vlterius, cum numerus numeratus ſit in ipſis rebus, fit vt per ipſum formaliter ſint numerabiles. Vnde ſicut albedo in pariete, ipſum facit viſibilem: ita numerus in ipſis rebus, ipſas facit, vt numerari poſſint; ob id numeratus dicitur.

At qui abſtractus eſt, non facit ipſas res numerabiles, immo per ipſum numeramus res, quatenus res numerantes ſub aliquo numero, quem mente habemus, complectimur: ac ob id talis nũmerus numerans dicitur.

Tempus eſt numerus numeratus.

Tempus ergo (vt dictum eſt) non numerus abſtractus, ſed numeratus eſt, puta, numerus partium motus prioris, & poſterioris.

Nota. numerꝰ numeratus dup.

Aduertendum tamen diligenter, quod numerus numeratus duplex eſt. Alter cuius vnitates, & partes diſcretæ ſunt in quantitate, vt numerus hominum, numerus lapidum; & ſimilium; & talis numerus non eſt tempus, cum tempus continuum ſit. Alter eſt cuius partes diſcretæ ſunt qualitate, licet non quantitate; vt dicimus numerum partium eiuſdem continui, cum partes etherogeneæ ſunt: cum enim ſimilares ſunt, non faciunt vllum numerum proprie: talis numerus eſt tempus: nam tempus eſſentialiter dicit fluxum, & variationem partium præcedentium, & ſubſequentium.

Cur tempus dicatur numerus prioris ac poſterioris in motu.

Ac ad explicandam hanc varietatem, dicitur numerus motus prioris, & poſterioris, ac ſi dicatur, Eſt quantitas, & duratio quædam varias habens partes, puta, priores, & poſteriores: & ita tempus conſequitur motum, qua parte motus ex diuerſis partibus conſtat, puta, priori, & poſteriori, & non quatenus motus ſimilaris eſt: nam partes motus, motus ſunt, ſicut partes temporis tempus.

At in eſſentia ſua tempus hoc habet, vt ſecundum diuerſas partes fluat: ob id numerus dicitur, ſed nõn numerus in diſcretione quantitatis, vt dicemus adhuc in ſolutione argumentorum.

Prima concluſio

His igitur ſuppoſitis ſit prima concluſio. Tempus eſt, & non eſt motus, ſed eſt aliquid motus. Quod tempus ſit, ſatis ex communi omnium conſenſu patet. Quod vero non ſit motus, (præterquam quod manifeſte id docet Ariſtoteles,) probatur.

Tempus eſt.

Tempus non eſſe motum, probatur primo.

Quorum ſpecies, & differentiæ ſunt diuerſæ, & ipſa ſunt diuerſa; ſed motus, & temporis differentiæ ſunt diuerſæ, ſimiliter & ſpecies; ergo & ipſa diuerſa ſunt. Minor patet de differentijs. Nam tempus non dicitur velox, aut tardum; motus ſic, Præterea. motus ſurſum, aut deorſum dicitur: non tẽpus. De ſpeciebus patet. Nam augmentatio alteratio, latio, ſpecies ſunt motus, ſed non temporis.

Secundo

Præterea ſecundo. Quia tempus, & motus diuerſas habent definitiones, vt notum eſt: ſunt igitur diuerſa.

Tempus licet non ſit motꝰ, eſt tamẽ aliquid motus.

At quamuis nõ ſit motus, aliquid tamẽ motus eſt, puta, ipſius paſſio, eſt enim illa extenſio prioris, & poſterioris motus ſecundum durationem. Et merito motus paſſio ponitur: nam tempus cum variationem dicat, adiungitur naturæ, & accidenti, cuius eſſe variationem patiatur, qualis res eſt motus.

Secunda concluſio. Tempus eſt duratio facẽs partes ĩ mutatione continua.

Secunda concluſio. Tempus duratio quædam eſt, non quæcunque, ſed partes habens in mutatione continua conſiſtentes: differt enim duratio, quæ æternitas eſt; hæc enim tota ſimul eſt, nec partes habet, ſed in indiuiſibili conſiſtit; ac tempus partes habet, vt ſæpe dictum eſt: ac ob id optime ab Ariſtotele dicitur numerus, quo explicaret partium variationem, & diuerſitatem.

Tertia cõcluſio. Nota duplicẽ eſſe menſuram.

Tertia concluſio. Tempus eſt menſura formalis motus.

Aduerte duplicem eſſe menſuram. Altera eſt formalis, quæ menſurata dicitur. Altera menſurans, quæ actiua dicitur.

Menſura formalis eſt, quæ inhærens alicui ipſum facit formaliter menſurabile, aut numerabile: ſicut linea huic ligno inhęrens, ipſum facit formaliter menſurabile, id eſt, vt menſurari poſſit; & hæc ratio menſuræ ineſt cuicunque quantitati reſpectu ſui ſubiecti; eo enim quo ſubiectum quantum eſt, vel diſcretum, vel continuum, menſurabile, aut numerabile eſt formaliter: ſicut partes per albedinem formaliter ſunt viſibiles.

Menſura menſurans eſt, qua ſumpta, vt quadam regula certa, alia extra ſe menſuramus, vt vlna, vel palmo menſuramus alia quanta.

Quõ differãt hę.

Differt autem vtraque menſura, quod formalis eſt in eo, cuius eſt menſura, cum ſit il-

duo genera menſuræ. ſit illius accidens, & forma; at menſurans eſt extrinſeca rei numeratæ, cum non ſit illi inhærens.

Primo. *Secundo* Vlterius, formalis ineſt cuicunque quantitati: omnis enim quantitas ſubiectum facit menſurabile: at menſurans non inuenitur in omni quantitate, ſed in certa quæ ſit parua, & minor re menſurata, vt ſui multiplicatione menſuretur, vt palmo menſuramus quantitatem magnam ſpatij. tota ergo ſpatij quantitas menſura eſt formalis, nam menſurabilem facit totum pannum; at parua quantitas menſurans eſt.

Vtrumque genus menſuræ ineſt tempori. Aduertendum igitur, quod vtraque mēſura ineſt tempori. Primo tamen formalis: ipſum enim eſt, quo formaliter motus mēſurabiles ſunt ſecundum prius, & poſterius menſurare ineſt parti temporis, quæ aſſumitur, vt certa quantitas ad mēſurandum totum motum. Vnde diebus, horis, annis, menſuramus ipſa multiplicando: quod ſi aduertis tempore, tanquam menſurante menſuramus motum ratione temporis, vt menſuræ menſuratæ; ſicut quantitate actiua aliqua menſura menſuramus totum ſubiectum quantum, ita tempus vitæ alicuius, tempore quodam menſuramus. vtraq; enim menſura eſt tempus.

Tamen communiter, & vniuerſaliter tēpus eſt menſura formalis motus, id eſt, per ipſum motus formaliter redditur menſurabilis, & numerabilis ſecundum prius, & poſterius: & per hæc patet concluſio, & ſunt iſta valde notanda.

Ad 1. Poſſumus igitur reſpondere ad argumenta, ex quorum ſolutione adhuc magis iſta clara fient. Ad primum facilis eſt ſolutio; dicimus enim tempus eſſe: nam res ſucceſſiuæ, & quarum natura non eſt permanens, non ſunt neque exiſtunt ſicut res permanētes: harum enim partes omnes ſimul ſunt: at rerum ſucceſſiuarum, non eſt vlla tota pars: id enim naturæ ipſarum repugnat: ſed ſat eſt, quod aliquid continuatiuum partiū ipſarum ſit: licet enim tempus prius, & poſterius non ſit ſecundum ſe tota ſimul, eſt tamen nunc vtrumque coniungens, & terminus vtriuſque, & hoc ſat eſt ad ipſius exiſtentiam affirmandam.

Ad 2. *Variæ ſētentiæ de termino corruptionis ipſius nūc* Ad ſecundum, inuenio aliquos dicendi modos. Aliqui dicunt, quod nunc temporis corrumpitur in ſe ipſo, per vltimum ſui eſſe, vt ſit verum dicere, nunc modo eſt, cum ipſum eſt, tamen immediate poſt hoc non erit; nec ex hoc ſequitur, quod ſit cum corruptum eſt, vt patet. De tempore autem cōſequenter oportet dicere, quod tempus *An ſit i* corrumpitur in ſuo vltimo nunc, vt dies *intrinſecus vel extrinſecus.* in vltimo nunc, & quæcunque alia pars tēporis, & ſic per vltimum ſui eſſe deſinit, vel primum non eſſe: non tamen oportet *1. Sententia Simpl.* quod nunc corrumpatur in alio nunc, nec tempus in alio tempore, & ſic dicit Simpli.

Secunda ſnia Alexandri. At Alexan. 3. Meth. c. 5. tex. 17. dicit, tēpus nō corrumpi, nec generari; ſimiliter ipſum nunc, quod idem dicit hic Alber. tract. 3. cap. 1. dicit enim non corrumpi, aut generari nunc, ſed incipere, aut deſinere eſſe.

Explicatur quō corrūpatur Nūc. In cuius declarationem aduerte: quod non quidquid eſt, quod ante non erat, nec quidquid eſt. & poſtea non erit, eſt generabile, aut corruptibile: non enim valeat conſequentia, Hoc non erat, & modo eſt: ergo generatum eſt: nam generatio, & productio, & motus ipſe de nouo ſunt, & ante non erant tamen non eſt facta generatio alia generatione, nec motus alio motu: eſſet enim proceſſus in infinitum, vt docet Ariſtot. lib. 4.

Si igitur motus non fit, nec generatur, (nam eſt ipſum fieri, & generari: & tempus eſt cum motu) nec tempus generabitur, aut corrumpetur, quamuis deſinat eſſe, vel incipiat eſſe. Vnde non oportet, aliud tempus conſtituere, quo fit, & fiat tempus; ſicut nec eſt alia mutatio, quo fiat mutatio: quod ſi tempus deſinit, vel incipit eſſe ſecūdum partes, & nunc, id eſt, quemadmodū dixi prius. Hæc obſerua.

Ad tertium. Ad tertium attende, quod tempus non eſt numerus partium quantitatis diſcretione, ſed qualitate. Quod eſt dicere. Non ſic tempus numerus eſt prioris, & poſterioris, quaſi hæc in quantitate diſcreta ſint; ſed in qualitate, cum alia ratio prioris, alia poſterioris ſit. Quod autem ſic eſt numerus, eſt continuum quantum, & tale eſt tempus: vnde Stratonis definitio in re non eſt diuerſa ab Ariſto. definitione, cum motus quantitas illa ſit tempus, tamen exactior eſt definitio Ariſtot. quæ explicat, in quo tempus formaliter conſiſtit, puta, in duratione variabili: non ergo ad quantitatem diſcretam ſed ad continuam tempus reduci debet, vt dictum eſt in Prædicam.

Dubiū; an tēpus ſit numerus prioris, & poſterioris illius qd eſt pars Ad quartum, vna occurrit difficultas, An cum tempus dicitur numerus prioris, & poſterioris motus; ibi prius, & poſterius ſint ipſius motus partes, ita vt tempus non ſit aliud, quàm duæ partes motus; An non ſic, ſed quod tempus ſit alia quantitas præter prius, & poſterius motus. Communiter enim videntur dicere interpretes, tempus eſſe

ipſius motus Primus motus dicendi eſſe illum numerum duarum partium motus: quo videtur inconueniens; nam tunc idem erit prius, & poſterius temporis, & motus, & eadem continuitas, cum tamen text. 105. aliud prius, & poſterius in tempore, aliud in motu, aliud in magnitudine ponatur. ſimiliter de continuo.

Secundus. Alij dicunt, quod tempus eſt quantitas quædam, & non partes motus: ponuntque motum habere quantitatem continuam, ratione cuius partes habet, & præter hoc poſuit tempus. Plures alij ſunt modi dicendi, quos omitto. at ſecundum nos res eſt manifeſta, qui ſuperius propriam diuiſibilitatem aſſignauimus tempori, motui, & ſpatio, & omnes illas oſtendimus eſſe inter ſe diſtinctas.

Solutio D. Tho. Vnde reſpondeo ad argumentum cum S. Thom. text. 101. quod prius, & poſterius, quę in definitione temporis ponuntur, ſunt ipſius motus in ordine ad ſpatium; & hoc non tollit motum habere alias partes à ſpatio: nam definitur tempus per ſubiectum, & genus; ſicut qui dicit, Riſibilitas, eſt aptitudo hominis ad riſum; ita tempus eſt numerus motus prioris, ac poſterioris, ac ſi clariſſime dicas, Tempus eſt quædam duratio, & velut longitudo mouentis ſe per partes diuerſas priores, ac poſteriores ſpatij alicuius, & loci.

Ad 1. Ad quintum facilis eſt ſolutio; menſura enim menſurans eſt, quæ debet eſſe certa, indiuiſibilis, id eſt, minima, & parua, non tamen menſurata.; hæc autem primo tempori conuenit, vt declaratum eſt in concluſione tertia. Hactenus de quæſtione hac.

An ſit vnicum nunc in toto tempore. Quæſtio XIII.

Senſus quæſtionis. Circa titulum aduerte, quod ſicut lineę partes puncto indiuiſibili copulantur, ita etiam partes temporis quodam indiuiſibili continuantur, quod dicitur Inſtans, aut Nunc. Eſt autem difficultas, an vnicum ſit inſtans per totum tempus, ita, vt non ſit aliud tempus, quam vnicum inſtans aliter, & aliter ſe habens. Et in hoc difficultatem facit Ariſto. qui text. 104. docet nunc eſſe in tempore, ſicut vnum mobile in motu. San. Thom. 1. pars q. 10. articul. 4. ad 2. & Albe. libro de quatuor coæquæuis quæſt. 3 artic. 12. videntur aſſerere eſſe vnicum nunc per totum tempus.

Prima ſententia D. Tho.

Quomodo explicant ali Diſcipuli autem S. Thom. explicant ipſum in hac ſententia, quam ſequitur Capre. 2. d. 2. q. 2. hic eam explicãs, dicit, quod in linea eſt punctum intrinſecum, & eſt aliud extrinſecum. Intrinſecum eſt, quod in ipſa eſt linea continuans eius partes, & huiuſmodi ſunt multa puncta in linea. Aliud eſt extrinſecum, quod ſuo motu lineam totam facit, & hoc vnicum eſt per totam lineam. Dicitur autem extrinſecũ, quia non eſt in linea, vt continuans, cum ſit per totum: nec eſt pars, cum ſit indiuiſibile. Ita dicit in tempore, eſſe nunc intrinſece cum continuans partes ipſius. & hoc non vnum, ſed multa ſunt. eſt aliud extrinſecũ. quod non eſt aliud, quam præſentia mobilis facientis tempus, quatenus eſt ſub mutato eſſe, & indiuiſibili motus; & tale vnum eſt per totum tempus. Hæc autem non ſecundum imaginationem tantum ponunt iſti doctores, ſed etiam in re. immo dicunt motum diſtingui realiter à tempore, ſicut à mobili. *qui D. Tho.*

Reijcitur illa expoſitio Iſta explicatio ſententiæ Diui Thomæ non probatur. Nam non poteſt percipi, quæ res ſit illud punctum extrinſecum, niſi ipſamet linea; nam quod dicitur, punctum ſuo motu lineam facere, id locum habet in imaginatione tantum; nam multis probat Ariſtot. lib. 6. punctum ſeparatum moueri non poſſe. Quod ſi ſumas punctum exiſtens in corpore mobili, cui videtur reſponderi linea tanquam ſpatium, illud punctum non facit lineam illam, immo præſupponitur pũcto, ſicut ſpatium mobili. Quod ſi ſumas punctum aliquod ſeparatum, impoſſibile eſt, quod faciat lineam: non enim in vllo genere cauſæ non quantum, & indiuiſibile, poteſt facere diuiſibile. non igitur tale pũctum eſt, niſi per imaginationem Matematicam.

Vnde conſequenter nunc non poteſt eſſe vnum.. nam præſentia mobilis non eſt formaliter nunc, quamuis ſit eadẽ, non tamen ob id vnum nunc eſt. Nã ſi ſumas mobile, vt eſt ſub motu, ſicut nũquam eſt ſub vnica parte motus, niſi ſub alia, & alia. & ſub vno, & alio mutato eſſe, ita nõ eſt ſemper ſub vnico nunc. Adde quod ſi vnum nunc eſſet per totum tempus procedens, iam tempus eſſet ex nũc ſolis compoſitũ nam ideo Ariſt. docet punctum ſi ſit ſeparatum, non poſſe moueri per lineam aliquam quia linea tunc eſſet compoſita ex punctis, punctum pes lineam gradiens non tangeret, nec mutaret aliud, quam puncta.

Alia varię ſentẽ- Quamobrem exiſtimo non eſſe vnum formale nunc per totum tempus, ſed plura, &

tentię quō ſit vnū nūc in tēpore

ra, & plura, quod expreſſe docet Ariſt. 3. Meth. c. 5. tex. 17. in fin.

Ad id aūt, quod Ariſt. dixit. eſſe vnum nūc, reſpondet Simpl. quod ob id inſtātia, & nunc ſecundū ſe vnum dicuntur, quāuis plura ſint, quia non habent, per quid diſtinguatur, vt ſola conſiderantur. Sco. lib. 3. Metha. loco citato, dicit eſſe vnū ſpecie, nō numero. Themiſt. dicit eſſe vnū ſubiecto.

Sentētia Auctoris.

Exiſtimo ergo eſſe dicēdū, ſicut in textu expoſuimus. quod cōparatio Ariſt. in hoc conſiſtit, quod mobile diuerſis in partibus ſumptum ſpatij motus eſt cauſa: ita nunc ſumptum in priori, & in poſteriori facit tempus, non tamen ꝙ ſit prorſus idē nunc ratione, ſed ſubiecto, id eſt, ꝙ non debet multiplicari ſubiectū cum nunc, ſed idem ſubiectum eſt, nunc tamen multiplicatur formaliter. Non enim eſt tāta vnitas mobilis in motu, quāta nunc in tēpore. cū illa ſit maior, quia ipſū mobile eſt ſubiectum, quod vnū eſt: at nunc ab ipſo ſubiecto vnitatē habet. Hæc eſt etiā ſententia Græcorū: nec oppoſitum reperitur in S. Tho. vt etiā ex diſcipulis ipſius aliqui confitentur.

Conſenſio auctoris cum ſnia Gręcorū, & D. Tho.

Quō differat tēpus a motu.

Circa diſtinctionem temporis a motu non opus eſt ex profeſſo id contendere. Sat eſt, quod tempus non realiter à motu ſed ratione, ſicut motum à mobili diſtinctum ponimus, & omnes rationes oppoſitum probantium non conuincunt, niſi hanc formalem diſtinctionem: nam hæc ſufficit, vt res habeant diuerſas definitiones, ſint in diuerſis prædicamentis, & generibus, poſſint inuicem ſeparari, vt multoties dictum eſt, quamuis contraria etiā opinio ſit probabilis. Ad textum redeamus: nam quæ circa temporis naturam reſtant, in proceſſu ipſo examinabimus.

Tex. CXIIII.

Quoniam autem tempus eſt mēſura motus, ipſiusque moueri, metitur autem hoc motu determinando quendam motum, qui menſurabit totum, ſicut & longitudinem cubitus, determinando aliquam magnitudinem, quæ remetietur totam, & eſt motui, in tempore eſſe, menſurari tēpore, & ipſum, & eſſe ipſius: ſimul enim motum, & eſſe motus menſurat: & hoc eſt ipſi in tempore eſſe, menſurari ipſius eſſe.

Quid ſit eſſe in tēpore.

Poſtquam explicuit quid ſit tempus explicat, quid ſit eſſe in tempore, & quæ dicantur eſſe in tempore. primo explicat quid ſit motum eſſe in tempore, & hoc ex definitione: cum enim tempus ſit numerus, & mēſura motus, nō erit aliud motū eſſe in tempore, quā motum menſurari à tēpore ita, vt ipſi tanquā menſuræ ſubdatur, vt ſicut tempus partes habent non ſimul, ita etiam ipſe motus.

Quō motus menſuretur a tempore.

Intermittit autē, quomodo motus mēſuretur a tempore, & loquitur de menſura menſurante, de qua diximus q. 12. Dicit quod motus aliquam partem menſuramus parte certa temporis, poſtea per illam menſuramus totum motum multiplicando: ſicut in continuis ſumimus vnam partem longitudinis certam, puta, vlnam, & hanc multiplicando, totum ſpatium menſuramus; ita tempore certo partem motus menſuramus, puta, die, aut anno, aut mēſe, & poſtea talem partem multiplicando, totum motum menſuramus.

Quid mēſuretur in motu.

Oſtendit autē, quid menſuretur in motu. Dicit duo in motu menſurari: Alterum eſt ipſius quantitas, quam a ſpatio habet. Alterū eſt ipſius eſſe, (nam ens ſucceſſiuū eſt) ob id totus motus tempore mēſuratur vnde ob id in principio textus dicit, tempus menſurā eſſe motus, & moueri. Per motū intellexit eſſe motus; per moueri quantitatē ipſius, quam habet, dum ſit in magnitudine, vt explicat S. Thom. Eſt igitur motū eſſe in tempore, ab eo menſurari.

Tex. CXV.

Manifeſtū eſt quod & alijs hoc eſt ipſū in tēpore eſſe, menſurari ipſorū eſſe a tēpore. In tempore enim eſſe duorum eſt alterum. vnum quidem eſſe tunc, quando tempus eſt, alterum autem, vt quædam dicimus quod in numero ſunt. hoc autem ſignificat, aut vt partem numeri, & paſſionem, & omnino quod numeri aliquid eſt, aut quod eſt ipſius numerus. Quoniam autem numeris tempus eſt, ipſum quidē nunc, & prius, & quæcunque ſunt huiuſmodi, ſic in tēpore ſunt, vt in numero vnitas & impar & par. hæc enim numeri aliquid, illa vero temporis aliquid ſunt. Res autem, vt in numero, ita in tempore ſunt. ſi autē

hoc eſt

hoc eſt, continentur à numero, ſicut & ea, quæ ſunt in loco, à loco.

Quid ſit in vniuerſum eſſe in tẽpore. HInc colligit in vniuerſum, eſſe in tempore non aliud eſſe quam menſurari à tempore, & habere ſucceſſionem, & mutationem cum ipſo tempore, quod eſt mẽſura ſucceſſiua, & mutabilis. Hoc autem probat diſtinguendo duplicem ſenſũ, qui poteſt eſſe huius, quod eſt eſſe in tempore & excludendo illorum vnum.

Eſſe in tempore poteſt facere duplicem ſenſum. Eſſe in tempore poteſt facere hunc ſenſum; Eſſe, quando tempus eſt: Vt illa dicãtur eſſe in tempore, quæ ſunt, cũ tempus eſt. Alter ſenſus eſt, vt eſſe in tempore ſit, ſicut eſſe in numero.

Nota. Dupliciter autem aliqua dicuntur eſſe in numero. Vno modo, quia partes, vel accidentia ipſius ſunt, vt par, impar, & vnitates in numero ſunt. Altero modo, quia à numero continentur, & numerantur, puta quia numerus ipſorum dicitur eſſe, vt denarius hominum, & aliorum.

Tripliciter poteſt dici aliquid eſſe in tẽpore Vnde poſſumus colligere tripliciter poſſe dici eſſe in tempore. Vno modo eſſe, cum tempus eſt. Altero modo, eſſe partem, aut paſſionem temporis. Tertio, à tẽpore menſurari. Dicit, quod duobus ultimis modis aliqua dicuntur eſſe in tempore: nam tempus numerus quidam eſt: ob id, ſicut in numero, ſic etiam in tempore aliqua dicuntur eſſe; nam nunc, prius, poſterius tanquam aliquid temporis in ipſo dicũtur eſſe. At reliqua omnia, quæ in tempore eſſe dicimus, vt in menſura quadam in ipſo ſunt ſucceſſiua tamen, ſicut res in loco permanenti.

Tex. CXVI.

MAnifeſtum autem eſt quod non eſt in tempore eſſe, eſſe quando tempus eſt, ſicut neque in motu eſſe, neque in loco, quando motus, & locus eſt. Si enim erit id, quod eſt in aliquo, ſic omnes res in quolibet erunt, & cælum in milio, quando enim milium eſt, & cælum eſt. ſed hoc quidã accidit, illud autem neceſſe eſt conſequi, & id, quod eſt in tempore, eſſe quoddam tempus, quando & illud eſt, & id, quod eſt in motu, eſſe tunc motum.

EXcludit primum modum, quo dicebat res eſſe in tempore, quia ſunt cum tempus eſt, dicit, quod ſicut nõ dicitur eſſe in loco, aut in motu eſſe cum locus, aut motus eſt, ſic nec eſſe in tempore: nam ſic poſſemus dicere, quod cœlum eſt in grano milij, quia eſt, cum hoc eſt, imo quodlibet eſſet in quolibet: *Excluditur primus modus eſſẽdi in tẽpore. Primus.*

Vlterius probat. Nam eſſe in tempore cum tempus eſt, profectò eſt quid accidentale: accidit enim, ꝙ tempus ſit illud cum res eſt, & accidit rei, quod tempus tale ſit: ſimiliter de loco, & motu: at eſſe in tempore dixit connexionem neceſſariã, vt vnum non accidat alteri: habet enim habitudinem ad illud intrinſece, & neceſſariò ſicut menſura ad menſuratum.

Quod eſt dicere; ſi non eſſet aliud eſſe in tempore, quàm eſſe cum tempus eſt, accidentale hoc eſſet, & poſſet eſſe, quin tẽpus eſſet: at eſſe in tempore non ſic: non enim poteſt eſſe id, quod eſt in tempore, ſine tempore quodam, ſicut nec menſura ſine ſua menſura.

Tex. XVII.

QVoniam autem eſt: vt in numero, eſſe in tempore, accipietur aliquod maius tempus omni eo, quod eſt in tempore. Quapropter neceſſe eſt omnia ea, quæ in tẽpore ſunt, cõtineri à tempore, ſicut & alia quęcunque in aliquo ſunt: vt ea, quæ in loco ſunt, à loco. Et pati itaque aliquid à tempore, ſicut & dicere conſueuimus quòd tabefacit tempus, & ſeneſcũt omnia tẽpore, & obliuiſcuntur propter tẽpus, ſed non didicit, nec nouum factũ eſt, nec pulchrũ. corruptionis enim cauſa per ſe magis eſt tẽpus numerus enim ipſius motus eſt: motus autem expellit id, quod ineſt.

OSendit qualiter re habeãt ea, quæ sũt in tẽpore. Hæc enim continentur, & exceduntur à tẽpore, ſicut numerus excedit numeros minores, & vnitates ſub ſe cõtentas. Hinc eſt, ꝙ nulla eorũ, quæ in tempore ſunt, ipſi tẽpori æqualia sũt, ſed alicui parti tantũ, pteriti, aut futuri, aut vtriuſq;. *Qũo ſe habeant ea, quæ ſunt in tẽpore.*

Ratio. Et ratio huius ſuperioritatis eſt, quia q̃ ſunt in tempore continentur ab ipſo, ſicut quæ

quæ ſunt in numero ab ipſo: quæ autem in numero comprehenduntur, minora ſunt ipſo: vnde euenit, quæ in tempore ſunt, omnia finita eſſe.

Res patiuntur à tempore. Non ſolum autem à tempore exceduntur, ſed ab eo patiuntur, quod probat ex communi dicto omnium. Nam dicere cõſueſcimus, omnia tempore tabeſcere, & alia ſeneſcere, alia obliuiſci.

Nota. Et nota per hæc tria vocabula notari omnia, quæ in tempore ſunt. nam tabeſcere, & corrumpi omnibus ineſt etiam inanimatis: ſeneſcere viuentibus: obliuiſci hominibus. Hæc autem tempore adueniunt.

Dubiũ an ſit generationis cauſa ipſum tempus ſicut & corruptionis. Rñ. Ari. Dices an tempus ſicut eſt cauſa corruptionis, eſt nec generationis, vt cauſa pulchritudinis, & perfectionis contra tabem, iuuentutis cõtra ſenectutem, & recordatio nis contra obliuionem? Reſpondet, non; & cauſam dat: quia tempus in motu cõſiſtit: motus autem receſſus eſt à propria diſpoſitione, quam res habet: ob id, quæ mouẽtur, magis ad corruptionem accedunt: & propter hoc tempus corruptionis potius eſt cauſa.

Obiectio Solutio. Dices tu, nonne etiam tempore res perficiuntur, & tempore aduenit ſapientia, & prudentia? vt quid tempus non generationis cauſa etiam ponitur? Aduertendum ergo, quod nec generationis, nec corruptionis tempus ſolum cauſa eſt: effectus enim particulares hi à cauſis proueniunt particularibus, & tempus horum cauſa dicitur, quia in ipſo fiunt, vt inferius in tex. 128. dicit Ariſtot.

Nota tẽpus præciſe nec eſſe cauſam generationis, nec corruptionis. Cur potius corruptionis, quã generationis dicatur cauſa. Primo. At hoc intereſt inter generationes, & perfectiones, ac corruptiones: quòd generationes habent ſæpe cauſas determinatas, ob id non attribuuntur tempori; at corruptiones ex indeterminatis cauſis proueniunt, vt ruinæ, mutationes, & variationes aliæ: & hæc tempori tribuuntur, & ita dicit Philop.

Adde etiam tu, quòd non ſolum cum cauſa indeterminata eſt, ſed etiam corruptiones aliæ, quæ ſecundum naturam fiũt, tribuuntur tempori magis, quam generationes: quia motus continuus, qualis tempus eſt, potius eſt cauſa corruptionis. nec vero perfectionis cauſa eſt, niſi quatenus inuenit rem diſpoſitam, vt perfectionis ſit proxima: tamen ſua continuatione ab illa perfectione expellit rem, & in corruptionem impellit, ob id per ſe cauſa corruptionis dicitur. non tamen ſolum tempus cauſa eſt, vt diximus, & patebit inferius.

Quare manifeſtũ eſt quòd ea, quæ ſemper ſunt, quatenus ſemper ſunt, non ſunt in tempore. non enim continentur à tempore, neq; menſuratũr eſſe ipſorum a tẽpore. Signũ autẽ huius eſt, quod neque patiuntur quicquam à tempore, tanquam non exiſtentia in tempore.

Ea, quæ ſemper ſunt, nõ ſunt in tempore. CVm dixiſſet, quæ in tempore ſunt, excedi, & ſuperari à tempore, infert, res ſuper exiſtentes non eſſe in tempore, cum non contineantur, nec ſuperentur a tempore, qualis eſt Deus glorioſus, & Intelligentiæ. Adducit autem ſignum, quòd non patiuntur a tempore: non enim corrumpuntur, non ſeneſcunt, non tabeſcunt, ſed vno modo ſe habent, vt docet 1. cœli, tex. 100. dicit autem, quæ ſemper ſunt, quatenus ſemper ſunt: nam iſta quæ ſemper ſunt, habent aliqua, quæ non ſunt ſẽper, vt Sol mutat loca varia, & ſecundum hos ſitus, & mutationes tempori ſubditur.

Quid ſit propriè eſſe in tẽpore. Ex quibus perfecte colligitur, quid ſit eſſe in tempore, puta, menſurari a tempore, vinci à tempore, pati a tempore, qua parte res menſurantur tempore, euenit, vt quæ faciunt, non poſſunt, tota ſimul poſſidere: Vnde non eſt tota cœna ſimul, non tota lectio, ſed pars expellit partem, pars expectat partem. Præterea, ſi vincuntur a tempore, non ſunt perpetua: ſi a tempore patiuntur, multis miſerijs, varietatibus, ac mutationibus ſunt expoſita.

Tex. CVIII.

QVoniam autem tempus mẽſura motus eſt, erit & quietis mẽſura ſecundum accidens. omnis enim quies in tempore eſt. nõ enim vt quod eſt in motu, neceſſe eſt moueri: ſic & quod in tempore, non enim tempus motus eſt, ſed numerus motus. in numero autem motus poteſt eſſe & quieſcens. non enim omne in immobile quieſcit, ſed priuatum motu, aptum autem natura moueri, ſicut dictum eſt in Prioribus.

Quietẽ eſſe in tẽpore. CVm dixiſſet quid ſit eſſe in tempore, & motum eſſe in tempore, oſtendit

oſtendit modo quietem eſſe in tempore, per accidens tamen, id eſt, per aliud, vt explicat Philop. nempe per motum: nam tantam eſſe quietem menſuramus tempore; menſurantes ſimul aliquem motum.

Obiectio. Obijcit quis. Quo modo, cum tempus ſit quid motus, poteſt aliquid eſſe in tempore, quin ſit in motu? non ergo quies videtur eſſe in tempore.

Solutio. Reſpondet, tempus non eſſe motum, ſed numerum motus: ob id, poteſt aliquid quieſcens eſſe in tempore, ſicut etiam in numero, quin ſit in motu. Subdit tamen, quę dicantur quieſcere: illa nempe, quæ ſic non mouentur, vt moueri ſint apta, vt iam dictũ eſt: eſt igitur quies in tempore

Eſſe autem in numero eſt eſſe quendam numerum rei, & menſurari eſſe ipſius numero, in quo eſt. quare ſi eſt in tempore, à tempore. Menſurabit autem tempus id, quod mouetur, & quod quieſcit, quatenus hoc quidem mouetur, illud vero quieſcit, motum enim ipſorum menſurabit, & quietẽ, quanta quædam.

Res aliæ ſunt in tempore ſecundũ motum, & quietem. VVlt vlterius oſtendere res alias eſſe in tempore, ſecundum motum, & quietem, ac propterea dicit, eſſe in numero eſt quod ſit numerus rei illius, & quod ſit menſurabilis res per talem numerum. Si igitur numerus fuerit tempus, erit in tempore eſſe, à tempore menſurari tempus illius eſſe. Cum igitur tempus ſit aliquid motus, menſurabit vtique quæ mouentur, & quæ quieſcunt: quies enim priuatio motus eſt: Priuatiuorum autem eadem eſt regula.

Tex. CXIX.

QVare quod mouetur, non ſimpliciter erit menſurabile à tẽpore, quatenus quantum quoddam, ſed quatenus motus ipſius quantus eſt. Quare quæcunque neque mouentur, neque quieſcunt, non ſunt in tempore. eſſe enim in tempore eſt menſurari tempore: tempus autem motus. & quietis menſura eſt.

Res non ſunt in tempore ratione ſuarum quantitatum, ſed ſecũdũ quãtitatem ſuorum motuũ. COncludit res ipſas, quæ mouentur, & quieſcunt non eſſe in tempore ſecundum ſuam quãtitatem, ſed ſecundum quãtitatem ſuorum motuum, cum tempus ſit menſura motus, idem etiam de quiete, ſed per accidẽs, illa autem, quæ nec mouentur nec quieſcunt, ſed prorſus immobilia ſunt, in tempore non ſunt.

Nota. Notandum igitur, quod motus per ſe in tempore eſt: ipſius enim primo tempus eſt menſura, per motum quies: per motum, & quietem ſubſtantiæ ſunt in tempore.

Tex. CXX.

MAnifeſtum igitur eſt quod neque omne, quod non eſt, erit in tempore, vt quæcunque non poſſunt aliter eſſe, vt diametrum eſſe lateri commenſurabilem. omnino enim, ſi mẽſura quidem eſt motus tempus per ſe, aliorum autem ſecundum accidens, manifeſtum eſt quod, quorum eſſe menſurat, his omnibus erit eſſe in quiete, aut motu. Quæcunque igitur corruptibilia, & generabilia ſunt, & omnino quæ aliquando quidem ſunt, aliquando vero non, neceſſe eſt in tempore eſſe. eſt enim tempus quoddã maius. quod excedet eſſe ipſorum, & id, quod menſurat ſubſtantiam.

Ea, quæ nõ ſunt, in tempore. OStendit ea, quæ non ſunt, quomodo ſint in tempore. Dicit quod ea, quæ non ſunt ita, vt non poſſint vnquam eſſe, vt diametrum eſſe commenſurabilem, & impoſſibilia, iſta non ſunt in tempore. Et ratiõ eſt, quia huiuſmodi nullum habent ordinẽ ad motum, aut quietem, per quæ res in tempore ſunt.

Quæ vero ſic non ſunt, vt poſſint eſſe, vel fuerint, vel futura ſint, hæc in tempore ſunt; qualia generabilia, & corruptibilia. Dat rationem; quia hæc ſuperantur à tempore: nam maius eſt tempus his, quæ ſic non ſunt. Nam quæ erunt, exceduntur à tẽpore ſecundum præteritum, quæ fuerunt, exceduntur ſecundum futurum: quæ autẽ nunquam ſunt, non vincuntur à tempore, ob id non dicuntur eſſe in tempore.

Eorum autem, quæ non ſunt, quæcunque quidem continet tempus, alia quidem erant, vt Homerus aliquando

erat, alia vero erunt, vt futurorum aliquid, quæ ad vtranis continet. & ſi ad ambo, vtraque & erant, & erunt. Quæ autem haudquaquam continet, neque erant, neque ſunt, neque erunt. ſunt autem huiuſmodi eorum, quæ non ſunt, quorum oppoſita ſunt ſemper. vt incommenſurabilem eſſe diametrum ſemper eſt; & nō erit hoc in tempore: neque ergo commenſurabilem eſſe. quapropter ſemper non eſt, quoniam contrarium eſt ei, quod ſemper eſt. Quorum autem contrarium non ſemper eſt. hæc poſſunt & eſſe, & non eſſe, & eſt generatio, & corruptio ipſorum.

Diuiſio rerum quæ non ſunt in tempore.

Diuidit ea, quæ non ſunt, ſed in tempore ſunt, & a tempore exceduntur. Quædam fuerunt, vt Homerus: quædam erunt, quædam partim fuerunt, partim erunt, vt manifeſtum eſt. Vocat autem futurum ad vtrumuis, quia poteſt eſſe, & nō eſſe. At ea, quæ nec ſunt, nec fuerunt, nec erunt, non continentur à tempore. Explicat autem, quæ ſunt iſta. Ea nempe, quæ ſic non ſunt, vt oppoſita ipſorum ſemper ſint: id eſt, impoſſibilia, quorum oppoſita neceſſaria dicuntur: neutra autem in tempore ſunt, quia non vincuntur a tempore: illa enim ſemper non ſunt, hæc vero ſemper ſunt. At quorum oppoſita non ſemper ſunt, qualia ſunt contingentia, hæc generabilia, & corruptibilia ſunt, & talia omnia a tempore continentur, & ſuperantur, ac ob id dicuntur eſſe in tempore. Patet ergo motus, quietes, res mobiles, & queſcibiles, generabiles, ac corruptibiles in tēpore eſſe.

Cap. Decimumtertium.

Tex. CXXI.

IPſum autem Nunc eſt continuatio temporis, ſicut dictum eſt. continuat enim tempus præteritū, & futurū, & omnino terminus tēporis eſt. eſt enim huius quidē principiū, illius autē finis. Sed hoc nō, vt in puncto manēte. manifeſtū eſt. diuidit autē potentia. & quatenus quidem huiuſmodi, ſemper alterū eſt ipſum Nunc: quatenus autē copulat, ſemper idē eſt. Vt in mathematicis lineis. nō enim idē ſemper vnumque punctū eſt intellectu: diuidētium enim aliud eſt: quatenus autē eſt vna, idē penitus eſt. Sic & ipſum Nūc aliud quidē temporis diuiſio ſecundū potentiam eſt, aliud autem terminus vtrorumque, & vnio: eſt autem idem, & ſecundum idem diuiſio, & vnio? eſſe autem non eſt idem.

Res diuerſimode ſunt in tēpore. Et explicatur illa differentia tēporis. Quid ſit nunc in prima acceptione.

Differentias aliquot explicat, quibus aliqua diuerſimode dicuntur eſſe in tempore, quæ ſunt ſex, puta, Nunc, Aliquando, Iam, Nuper, Quondam, Repēte. Incipit autem ab ipſo Nunc, duoque diſtinguit nunc. Alterum eſt, cuius hucuſque meminit, & hoc duplici proprietate: & officio diſtinguit. Alterum eſt ꝙ eſt tēporis continuatio, id eſt, quo tempus futurum, & præteritum continuantur. Alterū, quod eſt terminus vtriuſque, puta, præteriti finis, principium vero futuri. Diſcrimē autem ponit inter nūc, & punctum lineæ, cui etiam hæc duo competere videntur. Punctum tamen eſt quidem permanens, ſed nunc non permanet, ſed recedit cum ipſo tempore.

Occurritur obiectio.

Ne autem quis exiſtimaret nunc tēpus diſtinguere actu ita, vt duas partes temporis actu ſuperatas faciat: id remouet, docetque non actu diuidere: ſed poteſtate, quatenus ſi actu tempus diuidendum eſt. (quod quidem intellectu contingit vt dicit Philop.) tunc in nunc eſſet diuiſio facienda, ſicut in puncto diuiditur linea.

Oſtendit ſtatim hoc nūc, quod diuidit, & quod etiam vnit, vnicum eſſe re, diuerſum tamen ratione. Sicut in linea mathematico intellectu abſtracta, punctū, quod diuidit potentia, & punctum, quod vnit, aliud eſt ratione, ſed vnum re. Ita & nunc, vt continuat, vnum eſt: vt huius princip ū illius finis eſt, ratione diuerſum eſt.

Tex. CXXII.

IPſorum igitur nunc hoc quidem ſic dicitur aliud autem, cum tempus quod eſt huius, prope ſit. vt veniet nunc, quia hodie veniet. venit nūc,

quia hodie venit. quæ vero in Ilio geſta ſunt, fuerũt nõ nunc, neq; diluuiũ fuit nunc: & tamen continuum tẽpus eſt ad ipſa: ſed quia non prope.

Quid ſit Nunc in ſecunda acceptione. HAec eſt prior ſignificatio ipſius nũc. Altera eſt, qua ſignificatur tempus proximum præſenti nunc: quod enim parum nunc præſenti, ſiue pręteritum ſit ſiue futurum, reputatur pro nunc, vt nunc veni, nunc veniam dicitur, quia hodie veni, aut veniam: at tempus remotum non dicitur nunc, vt ſatis notum eſt.

Tex. CXXIII.

IPſum autem Aliquando, tempus eſt determinatum ad prius, & poſterius nunc, vt aliquando capta eſt Troia, & aliquando erit diluuium. oportet enim terminari ad ipſum nũc. erit ergo quantum aliquod ab hoc tempus, & ad illud, & erat ad præteritum.

Quid ſit aliquando. EXplicat ſecundam differentiam temporis puta Aliquando. Dicit aut, tempus determinatum non nunc pręſenti, ſed præterito, aut futuro; vt aliquando capta eſt Troia; aliquando erit diluuium.

Cum igitur, Aliquando, ſit tẽpus diſtans à nunc pręſenti; alio nunc aut priori, aut poſteriori determinatum, colligit, quod ab hoc nunc præſenti, vſque ad illud, ſeu futurum, ſeu præteritum, erit tempus quantum terminatũ, quod dicitur Aliquando.

Tex. CXXIV.

SI vero nullum tempus eſt, quod non ſit aliquando, omne erit tempus finitum. Deficient ne igitur, an nõ ſi quidem ſemper eſt motus; Aliud igitur, aut idem ſæpe: Manifeſtum eſt, quod vt motus, ſic & tempus eſt. ſi enim vnus, & idem ſit aliquando, erit tempus vnum, & idem. ſin vero non, non erit.

Dubiũ. DVbium proponit, quod ex dictis ſuboritur. Si enim Aliquando eſt tempus determinatum alio nunc à præſenti, cũ omne tempus ſit Aliquando, videbitur omne tẽpus eſſe finitum, quod remouetur per interrogationem, dicendo motum eſſe infinitum, ac ob id tempus conſequenter eſſe infinitum.

Solutio. Ad dubium autem (quantum exiſtimo) reſpondet; dicendo, quod ſi eſſet idem, Aliquando, ſæpe ſumptum, eſſet finitum tempus, cum tamen ſit aliud, & aliud; ſemper Aliquando, tempus erit infinitum: quod autem ſumatur, & ſit nouum, & nouum, Aliquando, ſemper, ex motu patet, qui ſemper alius, & alius eſt. Conſiſtit igitur eius ſolutio in hoc, quod dato, quod omne Aliquando finitum ſit, ſemper tamen, & inceſſanter ſunt noua, & fuerunt noua Aliquando: ob id tempus infinitum eſt.

Vtitur autem modo loquendi interrogatiuo pro affirmatiuo, vt ſæpe ſolet. *Not. 1.*

Sed tamen Ariſtoteles ipſe decipitur in hoc, motum, & tempus infinitum ponendo, vt latius dicemus in lib. 8. vbi id examinabitur ex profeſſo. *Nota 2.*

Tex. CXXV.

QVoniam autem ipſum nunc, finis, & principium tẽporis eſt. ſed non eiuſdem, ſed præteriti quidem finis, principium autem futuri, vt habebit circulus in eodem quodammodo curuum, & concauum, ſic & tempus ſemper in principio erit, & fine, & ob hoc videtur ſemper alterum. non enim eiuſdem principium, & finis ipſum nunc. ſimul enim, & ſecundum idem oppoſita eſſent. & non deficiet itaque tempus, ſemper enim in principio eſt.

Ponatur tẽporis infinitas ex ipſo nunc. PRobat temporis infinitatem ex ipſo nunc: nunc enim eſt principium, & finis: at hæc non habet reſpectu eiuſdem: alias oppoſita ſecundum idem, vni ineſſent: ſed reſpectu diuerſorum, præteriti quidẽ eſt finis, futuri principium.

Nota. Ex hoc patet, quod ſemper tempus eſt in fine, & principio: nam eſt nunc, quod futuri eſt principium: non ergo deſinit tẽpus, cum ſemper ſit in principio: eſt enim nunc quod principium eſt futuri, eſt autem tempus in fine, & principio. Sicut linea circularis concaua ſimul, & conuexa, ratione tamen diuerſa, ſed idem: re ita tẽpus in principio, & fine: quare idem ſunt.

Not. errorem Aduertendum, hoc falſum eſſe: nõ enim omne nunc, eſt principium, & finis. ſed datur

in ratione. Ariſt. datur, quod fuit principium, & non finis, cum tempus inceperit, ſicut in linea finita dantur puncta extrema, quæ ſint principium, & finis, vt dicetur in libro 8.

Tex. CXXVI.

IPſum autem Iam, propinquum præſenti nunc indiuiſibili pars eſt futuri temporis. quando ambulabis? iam. quia prope eſt tempus, in quo futurum eſt. & præteriti temporis id, quod non procul eſt ab ipſo nunc. quando ambulabis? iam ambulaui. Ilion autem iam captum eſt, non dicimus, quia procul valde eſt ab ipſo nunc.

Quid ſit eſſe Iam. EXplicat tertiam differentiam temporis, quæ eſt Iam. Iam enim dicitur futurum, aut præteritum parum diſtans à nunc præſenti, vt Iam veni, Iam legam, id eſt, parum eſt, quod veni, parum reſtat, vt legam.

In quo differt à Nunc. Et non confundaris: non enim eſt Iam idem, quod nunc in poſteriori ſignificatione, vt aliqui exiſtimant. Nunc enim dicit tempus propinquum nunc præſenti: dicit autem ipſum, ac ſi eſſent nunc, id eſt, per modum præſentis ſignificando; at Iam dicit propinquum, ſed per modum futuri, vel præteriti; quæ vero diſtant à nunc præſenti, non dicunt Iam, vt notum eſt.

Tex. CXXVII.

IPſum autem Nuper, propinquum præſenti nunc, & pars præteriti eſt. quando veniſti? nuper, ſi ſit tempus propinquum præſenti nunc. Quondam autem, quod procul eſt. Repente autem, quod in inſenſibili tempore propter paruitatem remotum eſt.

Quid ſit eſſe quõdam nuper repẽte. TRes alias temporis differentias explicat. Nuper dicit propinquum nunc præſenti, præteritum tamen. Quandam, ſeu Olim, dicit præteritum diſtans. Repente dicit tempus paruum, in quo facta eſt mutatio: quod quidem tempus adeo eſt paruum, vt propter ipſius paruitatem diſtingui, ac dignoſci non poſſit, quantũ fuerit. Hæc omnia notiſſima ſunt.

Tex. CXXVIII.

MVtatio autem omnis natura remotiua eſt: in tempore autem omnia fiunt, & corrumpuntur. Quapropter, & alij quidem ſapientiſſimum dicebant: Pythagoreus autem Paro in doctiſſimum, quia obliuiſcuntur, & in hoc dicens rectius. Manifeſtum itaque eſt quod corruptionis magis erit per ſe cauſa, quam generationis, ſicut dictum eſt, & prius. remotiuum enim mutatio per ſe eſt, generationis autem, & ipſius eſſe ſecundum accidens. Signum autem ſufficiens eſt, quia fit idem nihil, niſi moueatur quodammodo ipſum, & agat: corrumpitur autem, etiam cum nihil mouetur. & hanc dicere maxime conſueuimus à tempore corruptionem. ſed neque hanc tempus facit, ſed accidit in tempore fieri, & hanc mutationem. Quod igitur tempus eſt, & quid eſt, & quot modis dicimus ipſum nunc, & quid ipſum aliquando, & nuper, & iam, & quandam, & repente, dictum eſt.

CVm oſtendiſſet differentias, quibus exiſtunt in tempore entia, quæ non ſunt, regreditur ad explicandum, quomodo tempus ſit cauſa corruptionis, dicitque. Quidam ſapientiſſimum vocabat tempus, quaſi in tempore ſcientiæ comparentur: at Pythagoras dictus Paro indoctiſsimum vocabat, quaſi ſcientiæ pereant cum tempore: Laudat autem magis hoc dictum: nam tempus magis per ſe cauſa eſt corruptionis, quam generationis: quod probat ratione facta ſuperius. Quia mutatio, vt talis eſt, remotiua eſt, & corruptiua magis: per accidens vero generationis cauſa eſt. Hanc rationem ſuperius declarauimus. *Quõ tẽpus ſit cã corruptionis.*

Probat etiam ſigno. Videmus enim nõ fieri quicquam, niſi ſit cauſa aliqua, at videmus corrumpi, nulla apparente cauſa, & tales corruptiones damus tempori: non

quod tempus ſit cauſa illarum, ſed quod in tempore fiant, & cauſa particularis non apparet, ſicut apparet in generationibus. Repete tex. 117.

Epilogus dictorũ Ariſt. Poſt hæc epilogat quæ dicta ſunt, puta, tempus eſſe, quid eſt tempus, & quot modis dicatur Nunc, & quæ ſint aliæ temporis differentiæ, nempe Iam, Nuper, & reliquæ prædictæ.

Cap. decimumquartum.

Tex. CXXIX.

His autem nobis ſic determinatis manifeſtũ eſt quod omnẽ mutationẽ, & omne, quod mouetur, neceſſe eſt moueri in tẽpore. velocius enim, & tardus ſecundũ omnem eſt mutationem. in omnibus enim ſic videtur. Dico autẽ velocius moueri, quod prius, dum transmutatur ad ſubiectum ſecũdum idem ſpacium, & regularẽ motum mouetur. vt in latione, ſi vtraque ſecundum circunferẽtiam mouentur, aut vtraque ſecundum rectam. ſimiliter autem & in alijs.

Omnem mutationem, & omnem motũ eſſe in tẽpore. Prima ratio. Repetit propoſitionem ſuperius poſitã, vt modo ipſam probet. Eſt autem ꝑpoſitio. Omnis mutatio, & omnis motus eſt in tempore, ac tempore menſuratur: & quod mouetur, ac mutatur, in tempore mouetur, ac mutatur. Hanc probat duplici ratione. Prior eſt. Velocius, aut tardius in tempore ſunt: at motus motu velocior eſt: igitur motus in tempore eſt. Minorẽ explicat, dicendo, quis motus ſit velocior. Inquit, illum eſſe velociorem, qui citius fit, & peruenit ad eundem terminum, quã alius: duplici tamen conditione. Altera, vt ſit per idem ſpatium: nam ſi unum mouetur ab A, in B, per arcum, alterum per cordam, licet tempus ſit æquale, tamen velocius mouetur id, quod per arcum. Similiter eſt altera, quod motus ſit regularis. Nã etiam ſi ſit eade magnitudo prorſus, tamen vnum difformiter, alterũ vniformiter mouetur, non ob id erit velocius, quia citius mouetur. Sunt enim alia penſanda, de quibus dicemus in lib. 7. latius: hæc enim obiter tangit Ariſt. & non ex profeſſo.

At vero prius in tempore eſt. prius enim, & poſterius dicimus ſecundum eam, quæ ad ipſum nunc eſt diſtantiam. ipſum autem nunc terminus præteriti, & futuri eſt. quare, quoniam ipſum nunc in tempore, & prius, & poſterius in tempore erunt. in quo enim eſt ipſum nunc, & ipſius nunc diſtantia. E contrario autem dicitur prius & ſecundum præteritum tempus, & futurum. in præterito enim prius dicimus, quod longius eſt ab ipſo nunc, poſterius autem, quod proprius eſt. in futuro autem prius quidem, quod propinquius eſt poſterius autem, quod longius eſt. Quare, quoniam prius in tempore eſt: omnem autem motum ſequitur ipſum prius: manifeſtum eſt quod omnis mutatio, & omnis motus in tempore eſt.

Secunda ratio. Alterã facit rationem. Prius, & poſterius in tempore ſunt: at prius, & poſterius ſunt a motu: motus ergo in tempore eſt. Quod prius, & poſterius ſint in tempore, probat; quia prius, & poſterius ſũt diſtantiæ ab ipſo Nunc: ſed nunc in tẽpore eſt, nam diſtantia, & termini ad idem pertinent.

Explicat autem ꝙ alio modo prius, & poſterius ſunt in præterito tempore, alio in futuro. In præterito enim quod a nũc præſenti remotius eſt, prius dicitur: quod autem propinquius, dicitur poſterius. At in futuro econtra, quod remotius erit, dicitur poſterius: quod magis proximum, prius. Hæc omnia etiam parum aduertenti facillima ſunt, & textus clariſſimus.

An omnia entia ſint in tempore *Quæſtio XIIII.*

Rationes in oppoſitum. Primũ argũ. Quæſtio hæc mouetur propter aliqua, quæ videntur dubium facere circa dicta Ariſto. Primo dicit. Omnem motum eſſe in tempore. Videtur falſum, Motus cœli motus eſt: at non eſt in tempore, cum non ſuperetur a tempore: eſt enim ita æternus, ſicut tempus, quod eſt ipſius paſſio.

Secun-

Secundũ Secundo dicit, Omnem mutationem eſſe in tempore. Videtur etiam hoc falſum: nam mutatio ſubſtantiales eſt in inſtanti: ſimiliter illuminatio, viſio, & aliæ huiuſmodi: non ergo ſunt in tempore.

Tertiũ Tertiò dicit: Res eſſe in tempore ratione motus. Contra: Eſſe rerum generabilium, & corruptibilium eſt mutabile, & variabilẽ: ergo ſubſtat tempori, & experiẽtia oſtendit, quod vitam rei, & eſſe, tempore metimur.

Quartũ Quartò circa id, quod dicit, Quæ ſemper ſunt, non eſſe in tempore, Cõtra. Differentiæ ipſius temporis de Deo prædicantur. Eſt enim nunc Deus, & fuit heri, & ſemper: ergo erit in tempore.

Primũ fundamentũ. quid ſit eſſe in tẽpore. Aduertendum primo, (vt in textus explicatione docuimus) eſſe in tempore non ſolum eſt, eſſe cum tempus eſt, ſed menſurari ab illo, ſuperari ab illo, & pati ab illo. Menſurari autem ab illo, eſt ſe illi adaptare iuxta ipſius naturam; vt ſicut partem poſt partem tempus habet, nec ſimul eſt totum, ita etiam quæ ab illo menſurantur, ſuperari eſt quod ſint minora, quàm totum tempus, ita vt tẽpus maius ſit quocunque ſub ſe contento, & inde prouenit, quòd poſſibilia ſint, & alterabilia, quæ ſub ipſo ſunt.

Secũdũ fundamẽ. Tempus diuerſimode eſt mẽſura primi motus cœli, & aliorum motuũ. Aduertendum ſecundò ſecundũ Ariſt. (vt paulo inferius dicemus) cum tempus ſit ſolum in motu primi mobilis, aliter ipſum facit menſurabilem, aliter alios motus inferiores: ſimiliter aliter eſt menſura motus illius; aliter horum inferiorum.

Primo tempus facit motum primi cœli menſurabilem formaliter, & intrinſece: ſicut mea quantitas me formaliter facit menſurabilem, quia in me ineſt; reliquos vero motus facit menſurabiles extrinſece; per hoc, quod ipſi ſubduntur.

Exẽplũ. Accipe exemplum. Sume lignum magnum, & ſuperpone ſpatio: tunc menſura lignum; menſurabilis quidem ſpatium ſimul, quia ligni illius longitudo vtrũque facit menſurabile: ſed differenter, lignum intrinſece, ſpatium extrinſece. Ita tempus, cum ſit primi motus paſſio, illum facit formaliter menſurabilem; at reliquos motus extrinſece, quatenus velut ipſi ſupponuntur fiunt enim motus in tempore.

Idem eſt de menſura mẽſurante. Similiter intellige de menſura menſurante. Aliter enim tempus menſurat motum cœli, aliter horum inferiorum. Motum enim cœli menſurat intrinſece, ſicut pars totum, at reliquos motus extrinſece. ſicut vlna pannum.

Exemplum. Accipe exemplum, ſit pannus aliquis, dupliciter menſurari poteſt. Vno modo vnica ipſius particula, quam multiplicando cognoſcitur totius quantitas. Altero modo vlna externa multiplicata. Ita cum motum cœli temporaneum menſuras, accipis horam, aut idem, quæ eſt pars illius moti quanti: a reliquos motus eodem die, aut hora menſuras, ſed ſicut per vlnam externam. Hæc ad motum nota.

Tertiũ fundamentũ. Aduertendum tertio, quod non ſolum hic loquitur de motu locali, ſed etiam de reliquis motibus, puta, alterationibus, & augumentationibus. Hi enim etiam tẽpore menſurantur. A tempus non, ſed paſſio motus localis cœleſtis, ab Ariſtot. ponitur.

Ad primum. His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpondetur, quod motus cœli non eſt menſurabilis, nec eſt in tempore ſecũdum ſe totum. ſecundum Ariſto. ſic enim infinitus eſt; eſt tamen ſecundum omnes partes ſuas; & tales a tempore ſeparantur, vnde quod de motu menſuratur, totum finitum eſt: menſurantur autem omnes partes copulatiuæ, ſed non copulatim, vt loquar Dialecticè. Et hęc eſt ſententia Alber. Saxon. q. 55. & benedicit, infinitum enim immenſurabile eſt, ſecũdum ſe totũ.

Ad ſecũdum. Solutio, Auer. At Auerr. come. 129. quem ſequitur Alber. tract. 3. c. 15. dicunt, quod mutatio dupliciter accipitur. Vno modo, pro fine motus; vt cum accipitur pro generatione ſola ſubſtantiæ, quæ eſt terminus alterationis: non enim quicquam generatur, niſi alteratione præcedenti: ſimiliter illuminatio pro productione luminis, quæ eſt terminus motus localis; nam dum ſol fertur, lumen producit, & ſic dicunt non eſſe in tẽpore. Altero modo accipitur mutatio pro toto motu cum termino, vt pro alteratione ſimul cum generatione, & illuminatio pro latione, cũ luminis productione, & ſic eſt in tempore; eſt enim ſucceſſiua.

Reijcitur ſolutio Auer. Iſta reſponſio omnino mihi non placet; nam generatio, & illuminatio ſunt mutationes diſtinctæ a motu locali, & ab alteratione, vt notum eſt: debent ergo habere aliquam menſuram. Cum enim dicuntur eſſe termini, non ſic ſunt termini, vt faciant vnum motum per ſe: ſunt enim termini extrinſeci: vnde latio cum illuminatione nunquam conſtituit vnicam per ſe ſpeciem. Præterea, quia diximus generationes, & mutationes rerum temporaneas eſſe: fatendum ergo eſt in tempore eſſe.

Solutio nuthorũ. Ob id dicerem, quod eſſe in tẽpore dupliciter contingit. Vno modo proprie, & adæquate, & ſic ſunt illa, quæ ſucceſſionem habent cum tempore diuiſibilem: Altero modo, velut inadęquate, & talia ſunt, quæ ſunt in nunc temporis indiuiſibile.

Nec quod eſſe in nunc temporis eſt tantum habere totum ſuum eſſe in vno nunc; hoc enim non ſufficit, ſed ſimul in nunc habere eſſe, & cum ipſo nunc recedere: & ſic iſtæ mutationes dicuntur eſſe in tempore, cum in nunc temporis ſint.

Ad 3. ex Albert. Ad tertium Alber. tracta. 3. c. 10. dicit ſubſtantia quantum ad eſſe phyſicum eſſe in tempore; Vocat eſſe phyſicum ſubſtantiam cũ ſenſibilibus qualitatibus diſpoſitã puta, formam in materia ſenſibili; at non eſt vtcunque tempore, cum ſit permanens talis ſubſtantia: ſed eſt in nunc temporis, prout aliter, & aliter ſe habet in tempore; nam tales ſubſtantiæ aliter, & aliter ſe habent, cum variabiles ſint; at ſecundum eſſentiam, & definitionem ſuam non ſubdũtur tempori.

S. Tho. S. Th. 1. p. q. 10. ar. 15. dicit eſſe rerum corruptibilium, eſſe in tempore: cuius mentem, vt intelligas, conſiderare oportet, quod in tẽpore eſſe, dupliciter contingit, loquendo non de nunc, ſed de ipſo tempore. Vno modo per ſe primo, & hoc eſt, quod ſecundum ſe a tempore menſuratur, nec aliud eſſe poteſt, quam motus qui ſucceſſiuus eſt. Altero modo, ſecũdario, & per aliud, & hoc eſt id, quod motui & mutationi in ſe ſubditur, qualis eſt ſubſtantia corruptibilis: vnde in tempore quidem abſolute eſt, nec alia eſt ipſius mẽſura quærenda, ſed non immediate ſubditur tempori, niſi per actiones, & mutationes ſuas: dico mutationes ſuas, quia ſubſtantiã cœli non eſt in tempore, quamuis ipſius motus in tempore ſit, quia non habet mutationem, nec alterationem aliquam circa ſuum eſſe.

Dupliciter aliquid eſt in tempore.

Ad vlt. Ad vltimum dico, quod Deus coexiſtit tempori: ſimiliter & Angeli, quia ſunt quando tempus eſt, non tamen ſunt in tẽpore, cum in ſe ſucceſſionem non habeant. præſertim Deus, qui nec in ſuo eſſe, nec in ſuis operationibus habet ſucceſſionem in ſe.

Quod ſi illi tribuimus differentias temporis, id eſt ſecundum modum noſtrum intelligendi: & per tales differentias non ſucceſſionem, ſed durationem volumus ſolum ſignificare, ipſe tamen in æternitate indiuiſibilis eſt totus.

Angeli vero in Aeuo: Aeuum enim eſt menſura, qua menſurãtur incorruptibilia, quæ tamen habent operationes ſucceſſiuas ſicut Angeli, & cœli; reliqua ſunt in tempore, vt dictum eſt.

Tex. CXXX.

Dignum autem conſideratione eſt & quomodo tandem ſe habet tẽpus ad animam. & propter quid in omnibus videtur eſſe tempus. & in terra, & in mari, & in cælo. An, quia ipſius motus paſſio quædam eſt, vel habitus, cum numerus quidem tempus ſit: hæc autem mobilia omnia: in loco enim omnia ſunt: tempus autem, & motus ſimul ſunt & ſecundũ potentiam, & ſecundum actum.

Propoſitis Ariſ. circa rationes tẽporis duo dubia. Poſtquam de tempore dixit, aliquot circa ipſum proponit dubitationes, quibus magis, quæ dicta ſunt, explicantur. Eſt primum dubium. Cur tempus dicatur eſſe vbique, puta in terra, in mari, & in omni loco. Alterum dubium eſt, An tempus ſit extra animam ita, vt ipſius eſſentia non dependeat ab intellectu.

Ad primũ quo tẽpus ſit vbique. Ad primum reſpondet, quod cum tẽpus ſit paſſio motus, ac motus ſit vbique, conſequenter tempus vbique dicetur eſſe: in quocunque enim loco aliquis motus reperitur.

Tex. CXXXI.

Vtrum autem, cum non ſit anima erit tempus, an non, dubitauerit aliquis. Cum enim impoſſibile ſit numeraturum eſſe, impoſſibile eſt numerabile aliquod eſſe. quare eſt manifeſtum quod neque numerus eſt. numerus enim eſt aut numeratum, at ipſum numerabile. Si autẽ nihil aliud actum natura eſt quam anima numerare, & animæ intellectus, impoſſibile eſt tempus eſſe, cum non ſit anima. niſi hoc, quod aliquando exiſtens tempus eſt, vt, ſi contingit mo-

motum eſſe ſine anima prius autem, & poſterius in motu eſt tempus autem hæc ſunt, quatenus numerabilia ſunt.

Ad 2. dubiũ quõ tempus pendeat ab anima. SEcundam ſoluit dubitationem, & rationem hanc facit. Si non eſt poſſibile eſſe, quod numeret, vel numerare poſſit, nec erit numerus, nec numerabile: at tempus numerus quidam eſt: ergo ſi nullum ſit poſſibile numerans, ne c tempus erit. Cum autem intellectus, & anima rationalis ſit id, cuius eſt numerare, ſi non ſit vllus intellectus, non erit tempus, niſi quãtum ad id, quod eſt, id eſt, niſi ratione motus & durationis materialis.

Imo addit, ꝙ ſi non eſſet anima, nec eſſet motus, ſi motus ſit ab anima, quod dicit propter Platon. qui exiſtimabat motũ cœli eſſe ab ipſa anima eius; tunc auté remota anima, remoueretur; motus cœli, quo ablato reliqui auferentur. Vide igitur, quomodo tempus abſq; intellectu nõ eſt numerabile.

An tempus ſit ens rationis, vel reale. *Quæſtio XV.*

SEnſus quæſtionis eſt, an ita tempus dependeat ab intellectu, quod nõ ſit, niſi exiſtente intellectu. Circa quam difficul-*1. Sñia Auer. abſurda* tatem, quæ digna eſt cõtẽplatione, Auer. tom. 131. dicit in motu eſſe duo. Vnũ formale, & id numerus eſt. Alterũ materiale & id motus eſt. Ratione materialis tẽpus ab anima non dependet; at ratione formalis dependet; vnde eſt medium ens, inter rationis, & reale, cum partim intellectu conſiſtat, partim in rebus. hoc ſequitur Iãdu. q. 27.

1. Ratio pro Auer. Ratio pro hac ſententia duplex eſt. Altera eſt: quia tempus formaliter innumerato eſſe conſiſtit: at hoc non conſiſtit abſque intellectu numerante: ergo tempus formaliter ab anima dependet.

2. Ratio Altera eſt, tempus, nec ſecundum totũ. nec ſecundum partem exiſtit vnquam. qđ enim in re eſt, indiuiſibile eſt: at aliqua pars diuiſibilis, aut totum, non eſt, niſi per intellectum apprehendentem: ergo tempus ab anima dependet.

Reijcitur ſententia Auer. At illa ſententia eſt abſque dubio intolerabilis, & eſt commentum quoddã nullum habens fundamentum, quam merito reprehendit Alber. c. 3. & 10. & in primis ſunt rationes apertæ contra ipſam.

1. Ratio contra Auer. Prima, ſi tempus formaliter eſt ens rationis, ergo eſt in ſpecie entis rationis; nã a forma ſumitur ſpecies, & penes ipſum formale iudicium de re ſumitur, cuius generis, & ſpeciei ſit: ergo non pertinet ad vllum prædicamentum, nec ad quantitatẽ: nã prædicamenta entia realia ſunt formaliter.

2. Ratio contra Auer. Secundo. Si tempus formaliter eſt ens rationis, ceſſante in intellectu ipſius operatione actuali, non erit actu tempus, ſed potentia, ita concedit Iandu. ſed re vera, falſiſſimum eſt. In primis, quia tunc eſſent motus locales, & aliorum generum; haberent ergo actu menſuram. Quis enim patitur audire, quod motus elementorum nõ fierẽt in tempore actu, ꝙ perinde eſt ac dicere, ꝙ nõ fierẽt in tpe, niſi quis ſit actu cõprehendens tempus? quod aſſerere indignum eſt Philoſopho: eſt enim tempus menſura Phyſica, realis, ſicut motus: ſunt enim vtraque paſſiones entis naturalis.

3. contra Auer. Præterea, tertio ſi res eſt numerabilis ab intellectus, ergo aliquid eſt in rebus, ratione cuius ſit numerabilis; ſicut ſi paries eſt viſibilis, aliquid eſt in ipſo, ratione cuius ſit viſibilis; hoc autem, cum ſit reale, non deſtruetur, deſtructa potentia, vt quamuis viſus deſtruatur, non deſtruetur color, ſed etiam in ſe: & ex ſe manet viſibilis: non ergo deſtruetur deſtructo etiam intellectu id ratione cuius motus numerabilis; eſt: id autem tempus eſt. Nam tẽpus non eſt numerus numerans in anima, ſed numeratus in rebus, puta, in motu: & hæc eſt ratio Alber.

4. cõtra Auer. Præterea quarto ex Ariſt. in prædicam. ad aliquid. Deſtructo ſenſu, & ſcientia nõ deſtruitur ſcibile, nec ſenſibile: ſed ſic ſe habet id, quod eſt numerabile ad animam numerantem, ſicut ſenſibile ad ſenſum, & ſcibile ad ſcientiam: ergo numerante ablato, non auferetur numerabile: Nec ſat eſt dicere, quod iam non erit numerabile; hoc tamen nõ aufert, quin ſit id, quod eſt numerabile, & ratione cuius erat numerabile; vnde recte dicit Simpli. digiti quinque eſſent, etiam ſi nullus vnquam numeraret.

Quinta contra Auer. Præterea quinto. Secluſo, & ſemoto quocunque intellectu, in motu eſt prius, & poſterius, & ratio vtriuſque non eſt eadem, ergo eſt tempus, ſecluſo intellectu.

Sexta cõtra Auer. Sexto circa primam rationem oppoſitę opinionis arguitur. Nam ex illa probatur, ꝙ omnis numerus eſt ens rationis, cum

numerabile ſit; quod ſi ens rationis eſt, iam diſcreta quantitas non eſt genus reale: quod eſt abſurdiſſimum.

ſeptima contra Auer. Præterea, ſeptimo circa alteram rationem. Nam ex illa etiam probatur motum eſſe per intellectum, cum nulla ipſius pars conſiſtat, niſi tota ſimul per intellectum. Quis autem audebit motum, qui paſſio eſt potiſſima entis naturalis, & via eſt in formam realem, concedere ipſum eſſe ens rationis?

Snīa D. Tho. & Alber. & Simp. Igitur dicamus nos cum Alb. & S. Tho. opuſcu. de tempore, c. 1. & in præſenti, ꝙ tempus formaliter eſt ens reale, & hoc etiam egregie fatetur Simpli.

Primū funda. In cuius declarationem aduertendum primo cum Simpli. quod in tempore duo conſideramus. Vnum, quod ipſius eſt eſſentia, & hoc eſt duratio quædam partiū motus prioris, & poſterioris. Alterum eſt, velut quædā paſſio, puta numerabilitas quædam, & menſurabilitas partium. Eſſentia quidem temporis abſoluta eſt, & ablato quouis intellectu maneret: at paſſio reſpectiua eſt, & ad numerantem refertur. Sed hoc duobus modis. Vel actu, vt cum res numerata eſt, & menſurata: & tunc requirit alterum terminum & correlatiuum numerantem, & menſurantem: & ita ablato eo, aufertur eſſe numeratum actu. Altero modo in potentia ſit eſt paſſio. i. menſurabilitas ipſa, & numerabilitas: & hæc refertur ad numerum menſurantem in potentia, vt ſcibile ad ſcientiam. Quare ablato eo actu menſurante, non aufertur rei menſurabilitas; ablata tamen potentia eius, ſi non eſſet poſſibilis numerus numerās, nec poſſibilis menſura menſurans, tunc nec eſſet potentia menſurabile, aut numerabile.

Aliud menſurans, & mēſuratū actu, aliud menſurabile potentia.

Sed tamen adhuc eſſe menſurabile, & numerabile bifariam intelligi poſſunt. Aut vt dicant potentiam phyſicam ad hoc vt poſſint menſurari & numerari, & hæc potentia ſi non eſſet poſſibilis potentia actiua, quæ poſſet menſurare & numerare, abſque dubio nulla eſſet paſſiua. Aut dicunt ſolam aptitudinem, vel non repugnantiam, & hæc aptitudo eſſet etiam, ſi nullus poſſet menſurare, vt cœlum eſt diuiſibile, etiam ſi nulla ſit potentia naturalis, quæ illud diuidat: ſicut ſpecies Solis eſt ex ſe apta, vt ſit in pluribus indiuiduis, nec repugnat ei ex ſe, etiam ſi per nullam cauſam naturalem id fieri poſſit.

Menſurabile, et numerabile, tum potētia, tū aptitudine, ſeu nō repugnātia.

Igitur potentia actiua ablata, aufertur potentia & paſſio numerabilitatis: & hoc eſt quod hic dicit Ariſtoteles: licet ex ſe, & in ſe talis eſſet res, & eius eſſentia non potentiam habens, ſed aptitudinem, tantum & non repugnantiam.

Et hæc doctrina bene conſonat cū his, quæ diximus alias. Quantitatis enim natura in quadam formali ratione extenſionis, aut diſcontinuationis partium conſiſtit, paſſio eſt menſurabilitas, aut numerabilitas.

Aduertendum ſecundo cum S. Tho. in præſenti textu, qui optime notauit, quod iſta numerabilitas, aut menſurabilitas non dependet ab intellectu creato: hic enim non eſt rerum cauſa, ſed ab intellectu primo, qui omnium eſt cauſa. Vnde quantūcunque nullus eſſet homo, nullus intellectus creatus, adhuc res numerabiles, adhuc menſurabiles eſſent reſpectu diuini intellectus. Vnde antiqui numeros non depēdentes à nobis, ſed rerum cauſas ponebant. *Secūdū funda. ex D.T.*

Quod ſi Ariſt. dicit, quod ſi nulla eſſet anima. i. ſi nulla eſſe poſſet, nullus eſſet numerus, vt numerabilis: procedit ex ſuppoſitione. ſ. ꝙ ſola ipſa ſit, quæ numeret. At vero per animam non noſtram ſolam intelligit, ſed omnem intellectum lato ſumpto vocabulo, vt patuit, cum dixit, quod etiam motus auferretur, anima ablata. *Nota.*

Aduertendum tertio, ꝙ tempus quantum ad ſuam totalitatem, vt contra ſuas partes diſtinguitur à nobis in dies & annos, & omnes eas ſimul concipimus, non eſt niſi per intellectum: quia in re non habet partes has ſimul; ſi quas tales ſimul habet, id eſt per intellectum apprehendentem aliquod tempus ſimul totū, vt diem, horam, aut annum, non tamen hoc facit ipſum eſſe ens rationis: habet enim exiſtentiam realem, quæ cum ſucceſſiua ſit non eſt ſicut aliarum permanentium, vt habeat omnes partes ſimul, ſed per inſtans, vel per aliquod indiuiſibile ſui. Et hoc fundamentum eſt ex Alber. c. 10. & ex S. Thom. in præſenti. *Nota. Tertiū funda. ex D.T. & Alb.*

In quo aliquot diſcipuli eius, neſcio an ipſius mentem perceperint. putant. n. falſo ipſum dicere eſſe ens rationis, cum tamen id non dicat: dicit enim realiter exiſtere, ſed non habere totalitatem aliquā. ſ. reſpectu partium ſibi apprehenſarum ſimul exiſtentium, niſi per intellectum: & hoc quidem etiam de motu, & de quocunque ſucceſſiuo eſt verum: non tamen ob id colliges eſſe ens rationis. & hæc ſententia de iſta difficultate. *In hoc aliquot ex diſcipulis S. Tho. male ipſum intelligunt.*

Argumenta autem in oppoſitum ex dictis manent ſoluta: primum enim ex primo *Ad arg.*

mo

no fundamento, ſecundum ex tertio ſoluuntur.

Tex. CXXXII.

Dubitauerit autem aliquis & qualis motus numerus tempus ſit. An qualiſcunque. etenim generatur in tempore, & corrumpitur, & augmentatur, & alteratur in tempore, & fertur. Quatenus igitur motus eſt, eatenus eſt vniuſcuiuſque motus numerus. quapropter ipſius motus ſimpliciter eſt numerus continui, ſed non cuiuſdam.

3. dubiũ cuius motus ſit numer⁹ ipſum tẽpus. Tertiam ponit dubitationem. Cum enim tempus numerus motus ſit, dubium eſt, cuius motus ſit numerus. Sunt enim motus plures, puta, Alteratio, Augmẽtatio, Latio, Generatio: Reſpondet, quod eſt numerus vniuſcuiuſque, quatenus motus eſt, non vt alteratio eſt, non vt augmentatio, aut latio: ſed vt motus in communi, & ſimpliciter.

At ne quis putaret tempus eſſe numerum duorum motuum, id excludit dicens, quod eſt numerus vnius motus continui, ſed cuiuſque, puta, aut lationis, aut cuiuſuis alterius: ita exponit Philop. & alij.

Sed eſt nunc motum eſſe, & aliud, quorum vtriuſque motus erit numerus. Alterum igitur tempus erit, & ſimul duo æqualia tempora erunt, an non? omne namque tempus vnum ſimiliter, & ſimul eſt, ſpecie autem, & quæ non ſimul. Si enim ſint hi quidem canes, illi vero equi, vtriq; autem ſeptem, idem numerus eſt. ſic & motuum ſimul terminatorum idẽ tempus eſt. ſed hic quidẽ velox fortaſſis, alius vero non: & hic quidem latio, alius autem alteratio. tempus tamen idem eſt, ſi quidem & numerus æqualis ſit & alterationis, & lationis, & ſimul ſint. Atq; propter hoc motus quidem alteri, & ſeorſum ſunt, tẽpus autem vbiq; eſt idem, quia & numerus vnus, & idem vbiq; eſt, qui eſt æqualium, & ſimul.

Quartam ponit dubitationem conſequentem ex præcedenti. Si enim tempus eſt numerus cuiuſuis motus, cum ſint diuerſa mota, ſeu mobilia, vnum, & aliud, erunt etiam diuerſi motus. & ſic ſingulorum motuum erunt ſinguli numeri: erunt ergo plura tempora tamen æqualia ſimul; puta, ſi plures æquales motus ſimul ſint. Et per interrogationem dicit non eſſe plura tempora ſimul, dicens: Tempora quę ſimul ſunt, & æqualia vnum eſſe, & idem: at quæ ſimul non ſunt, tantum ſpecie vnum ſunt, vt duo dies, duo menſes, quæ ſimul non ſunt. — *4. dubiũ num ſit vnum tantum tempus* — *Solutio.*

Ponit vnum exemplum notandum; ſi ſint plures ſeptenarij ſimul, lapidum, hominum, & equorum, hi quidem materialiter differunt, tamen idem numerus formaliter ſunt. Sic plura ſunt tempora materialiter ſecundum motuum pluralitatem, vnus enim latio, alius alteratio, vnus velox, alter tardus eſt: at tempus idem eſt. — *Exẽplũ.*

An tempus ſit vnum numero. Quæſt. XVI.

Quæſtio hęc diligenti indiget contemplatione. Themiſtius duo argumẽta facit contra Ariſt. quæ inſoluta reliquit, & quę a nobis erunt examinanda, quorum primum eſt contra tex. 132. vbi dicit Ariſt. tempus eſſe numerum aliorum motuum non ſolum localis, ſed alterationis & reliquorum: ſic argumentatur. Quia illi motus non habent prius, & poſterius, cum non, per ſpatium aliquot fiant. Nam Ariſt. à ſpatio ſumpſerat prius, & poſterius motus, cum definiuit tempus. Alterum, cum dicit, tempus eſſe idem, & vnum omnium motuum: aut loquitur de identitate ſpecifica, aut numerica: Si ſpecifica iam tempora duo ſimul ſunt æqualia, & duo nunc: ſi de numerica vnum numero tempus, quomodo in multis poteſt eſſe motibus ſubiecto differentibus. — *1. argu.* — *2. argu.*

Quod ſi in illis non ſit, quomodo tempus eſt paſſio, & habitus motus, vt dixit text. 130. Hæc Themiſt.

De vnitate autem temporis inuenio quoſdam aſſerentes eſſe vnicum numero in omnibus motibus: in vno quidem, puta, primi mobilis intrinſece, in reliquis extrinſece, vt dictum eſt ſuperius. Huius ſententię eſt Alber. c. 17. eſt etiam S. Thom. in tex. hoc vſque in finem libri: eſt Auer. etiam quidquid velit Iandu. nam in commen- — *1. ſñia D. Tho. Alber. Auer. tẽpus eſt vnum numero*

men.132. dicit tempus eſſe numerum motus cuiuſuis, ſed differenter; nam motus primi eſt numerus, & forma ipſius, aliorum numerus tantum: ac ſi dixiſſet, illius motus eſſe intrinſecam menſuram, aliorum extrinſecam. Cum igitur ille ſit vnus motus, erit vnum tempus: nam non habet, niſi vnicum ſubiectum; Et in commento 133. dicit, quod tempus eſſe idem, poteſt intelligi dupliciter: Aut quod ſinguli motus habeant ſua tempora, quamuis dependeant à primo: Aut quod omnia referantur ad vnicum tempus primi, & non ſit aliud; & hoc ſecundum approbat.

2. Greg. Iandu. Philop. &c.

In oppoſita ſententia eſt Gregor 2. ſent. diſt.2.q.1.& Ocha. cum Nominalibus, & Iandu. quæſt.22. & (quod notandum eſt) Simplic. etiam reſpondens argumento Themiſt. cuius ſententiam explanabimus poſtea. Hi omnes dicunt, tempora eſſe plura ſecundum pluralitatem motuum, ita vt quilibet motus ſuum habeat tempus. Videtur interdum etiam Philop. huius opinionis, quamquam varie loquitur, vt patet, in Tex. 99. & 134. Aliqui autem Græci, vt Alex. Eudemus, & Iamblicus in hac quæſtione explicanda aperte videtur confugere ad decreta Platonis de Idæis.

1. prob. à teſtimonio Ariſt.

Sed quia eſt à nobis partim ſuſtinēdum eſſe tempora plura in motibus pluribus, probo id ex Ariſt. & ratione. Et Ariſt quidem, primum, tex.130. dicit tempus vbique eſſe, quia vbique motus reperitur, cuius paſſio, & habitus eſt tempus. Ex hoc collige, ſi tempus vnum eſt, non poteſt ineſſe pluribus motibus differentibus: quia id implicat: ſi non ineſt ipſis, non ergo erit, vbi motus ſunt: nec dicitur ipſorum habitus: habitus enim ineſt.

Obiect. Solutio.

Quod ſi dicas: ſat eſt, quod menſuret omnes motus, licet non ſit in ipſis. Hoc nil valet: nam non ſufficit id, vt dicatur eſſe, vbi motus eſt, non enim menſura, puta, vlna, vbique dicetur eſſe, nec habitus dicetur propter menſurata extrinſeca, quę vbique ſunt.

2. à teſt. Ariſt.

Præterea tex.132. dicit tempus eſſe numerum cuiuſuis motus. Quæro, An ſit numerus numeratus, an numerans. Numerans non eſt, vt dicit Ariſt. Si numeratus: ergo non eſt diſtinctus, nec ſeparatus ab ipſis motibus: debet ergo plurificari cum motibus: nam vnum numero impoſſibile eſt eſſe inhæſiue in pluribus.

3 à teſt. Ariſt.

Præterea, eodem tex. vt dicebamus, dicit, quod ſicut plures ſeptenarij vnus numerus dicuntur, ita eſt idem tempus; ſed illa eſt identitas, & vnitas ſpecifica, cum pluralitate numerica: ergo talis erit vnitas tēporis, alias exemplum eſſet ineptiſsimum.

Prima rō pro eadem ſententia.

Sed ad rationem deueniamus. Sit primum argumentum. Vnuſquiſque motus habet ſuum prius, & ſuum poſterius diſtinctum ab aliis: Ergo & ſuum tempus. Conſequentia eſt nota; Nam ex priori, & poſteriori ſit tempus. Antecedens eſt certiſſimum. Nam ſicut ſunt diuerſa ſpatia, per quæ ſit motus, ita diuerſa erunt priora, & poſteriora.

2. ratio.

Secundo. Tempus conſequitur motum, vt motus eſt, ſiue ille ſit motus primi corporis, vel alterius. Hoc enim per accidens eſt: ergo vbicunque motus eſt, ibi ſuum proprium eſt tempus. Et hoc argumentum profecto conuincit. Quis enim poteſt intelligere, quod motus primi mobilis habeat tempus in ſe, & non motus aliorum orbium, cum ſi per aliquam potentiam auferretur illud primum, adhuc maneret tempus.

3. ratio.

Tertio argumentor cum Auguſt.11.confeſſ.cap.23. in illo prælio Ioſue ceſſauit motus cœli per horas tres. Vbi videmus tempus fuiſſe abſque motu cœli. Per hoc autē cognoſcimus hanc veritatē phyſicam motum illum non ſolum habere in ſe tempus: ſed etiam alios.

1. Cōcl. Duplex eſt tēpus primum & pricipale, alterū ſecūdarium.

Ob id exiſtimo eſſe dicendum primo, quod duplex eſt tempus. Vnum primum, & principale: alterum ſecundarium. Tempus primum eſt, quod aliorum eſt cauſa, & ipſa antecedit, quale eſt tempus cœli: fundatur enim in motu, qui omnium aliorum eſt cauſa: & tale vnum eſt, nec plura eſſe poſſunt, & de hoc negat Ariſtot. duo æqualia eſſe ſimul.

Secundarium tempus eſt intrinſeca duratio cuiuſlibet motus, & hoc plurificatur, & multiplicatur ſecundum multitudinem motuum, vt probatum eſt.

Vnū tm̄ eſt tēpus primum, at ſecundarium plura. Not.

Et proculdubio S. Tho. & alij dicentes eſſe vnicum numero tempus, loquuntur de hoc primo & principali, & extrinſeca menſura, & communi omnium aliorum, quod ſit vniuerſaliſſimum, & communiſſimum. Et ſic eſt D. Thomas defendendus, & interpretandus: ſic etiam viri plerique doctiſsimi ex eius diſcipulis interpretantur.

2. conclō non vtimur illis ad ipſos menſurandos motus, ſed tempore ſe-

Secundo annotandū, quod quamuis iſta tempora ſint in ipſis motibus, tamen non vtimur illis ad ipſos menſurandos motus, ſed tempore cœleſti; & hoc, quia non ſunt nota,

cũdario ad menſurãdũ. nota, & manifeſta. Scias enim, quod tẽpus niſi coniũgatur cum aliquo ſenſibili, notũ non eſt; vnde prouenit quod tempora alio rum motuum tunc diſcernimus, cum aliqua qualitate ex illo afficimur, puta, quia mouentes defeſſi ſumus, vel quid ſimile. At tempus cœli eſt notiſſimum propter lumen, quo fiunt dies, & noctes: ob id tali motu vtimur pro menſura, menſurata, & menſurante motuum omnium aliorum eo modo, quem q. 14. explicui: ac ob id vnũ eſſe tempus fatentur omnes, videlicet commune, & vniuerſale, omnium menſura. tamen hoc non aufert, quin multa ſint particularia tempora, hoc eſt particulares, & propriæ durationes, ſingulorum motuum propriæ.

3. conclõ. Tẽpore primi cœli vtimur pro mẽſura propter quatuor rationes Dicendum tertio, quod iſto tempore cœli vtimur loco vtriuſque menſuræ, propter quatuor. Et quia notiſſimum eſt omnium; & quia maxime eſt vniforme, & regulare; & quia perpetuum eſt, & ita continet ſub ſe quodcunque aliud: & quia commune eſt omnibus; nam aſſiſtit cuicunque alij motui, & tempori. Menſura autem debet eſſe communis omnibus mẽſuratis, ac reliquas habere conditiones. Ob id ne mireris, ſi Ariſt. tempus motui cœli tribuat, cum illud ſit menſura communis omnium motuum, quam communem menſuram phyſicus indagat, & contemplatur. & ob has etiam cauſas hoc ſolum vocari ſolet tẽpus per antonomaſiam: aliæ vero particulares durationes ſingulorum motuum propriæ non ita; dicuntur quidem durationes, ſed non tempora abſolute, nec ſimpliciter: & obſerua iſtam doctrinam.

Ad arg. Themiſ. Iuxta quam poſſumus reſpondere, ad argumenta Themiſt. nam alij non habent aliud argumentum, quam doctrinam Ariſtot. ſed iam oſtendimus ſecundum Ariſt. mentem plura etiam particularia tempora eſſe, unum tamen omnium primum.

Ad primum. Ad Primum Themiſt. (licet non ſit ad rem præſentem admodum) dicitur quod in alijs motibus etiam eſt prius, & poſterius, non penes ſpatium, ſed penes latitudinem formæ. Vt diximus enim in præcedẽtibus, forma ſecundum quam eſt alteratio, & augmentatio gradus, & partes habet aut intenſionis, aut extenſionis; et Ariſto. explicuit de motu locali, quia id erat euidentius, vt dicit Simpli.

Generatio vero, & corruptio non habẽt prius, & poſterius, quia ſubſtantia in inſtãti producitur: at Ariſtot. numerauit inter motus hoſce, quia non eſt ſolicitus modo determinare, an ſit inſtantanea, nec ne.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum dico, quod tempus dicitur vnum numero, ſi primum eſt: dicitur autem abſolute vnum ſpecie, ſicut plures ſeptenarij vnus ſunt numerus, vt docet ipſe Ariſto. & apparebit hoc in ſequenti expoſitione. E t duo tempora prima numero ſimul non ſunt, aut duo alia tempora, quæ non ſint idem ſpecie tempus.

Tex. CXXXIII.

QVoniam autem eſt latio, & huius circularis, numeratur antẽ vnumquodque vno quodam cognato, vnitates vnitate, equi vero equo, ſic & tempus tempore quodam finito. (menſuratur autem, ſicut diximus, & tempus motu, & motus tempore, hoc autem eſt, quia à determinato motu tempore menſuratur, & ipſius motus quantitas, & temporis.) ſi igitur primum menſura omnium cognatorũ eſt circumlatio, regularis menſura maxime erit, quia numerus huius notiſſimus eſt. Neque igitur alteratio, neque augmentatio, neque generatio regulares ſunt: latio autem eſt.

Tempus eſſe menſurã. l'orum motuum. VVlt oſtendere, quod tempus ſit aliorũ menſura, & ſupponit eſſe lationem, id eſt, motum localem, & huius vnam ſpeciẽ eſſe circularem.

1. Suppoſitum. Secũdũ. Supponit ſecundo, quod vnumquodque aliquo ſui generis numeratur, & menſuratur, vt decem homines vno homine, decem lapides vno lapide, decem vnitates vna vnitate.

Tertiũ. Supponit tertio, quod tempus menſurat motum, & ipſum tempus, & etiam motus menſurat aliquando tempus, ſed motus, qui tempore iam determinatus eſt; ſicut pannus menſuratus vlna, menſurat reliquũ pannum. Dicit autem, quod tempus finitum menſurat tempus, id eſt, quædã pars certa temporis ſumitur ad menſurandum totum tempus.

Ratio. Ex his concludit circularem cœli diuinã eſſe menſuram menſurantem, quia eſt primus, & maxime regularis, & ipſius tempus notiſſimũ eſt, vt diximus quæſtione præcedenti. Reliqui motus, & ipſorum tempora non ſunt primo menſuræ, quia difformes, & irregulares ſunt, cum non habeant continuitatem tantam, quantam cœli latio.

Quapropter

Quapropter & videtur tẽpus eſſe ſphæræ motus, quia hoc mẽſurantur alij motus, & tẽpus hoc motu. Propter hoc autẽ, & quod conſuetũ eſt dici accidit. dicunt enim circulum eſſe humanas res, & aliorum motum habentium naturalem, & generationem, & corruptionem. hoc autem eſt, quia hæc omnia tempore dijudicantur, & accipiunt finem, & principium, ac ſi ſecundum quandam periodum ſit. etenim tẽpus ipſum eſſe videtur circulus quidam. hoc autem rurſus videtur, quia huiuſmodi lationis menſura eſt, & menſuratur ipſum ab huiuſmodi. Quare dicere rerum eas, quæ fiunt, eſſe circulum, eſt dicere temporis eſſe quendã circulum. hoc autem eſt, quia menſuratur circulatione, præter enim menſuram nihil aliud videtur eſſe quod menſuratur quam multæ menſuræ, totum.

Excuſatio antiquorũ.

EXcuſat modo Antiquos circa naturam temporis, dicens, quod ob id illi cœli circularem motum, exiſtimabant tempus, cum illo menſuremus motum, & tempus: at re vera non eſt ille, ſed illius numerus tempus.

Q̃uo ſit verũ oẽs res humanas eſſe in circulo, & in rota.

Declarat etiam dictum commune vulgi. Dicitur enim, res humanas eſſe in circulo, & in rota, ac etiam reliquas omnes res naturales. Et quodammodo bene dicunt; nam circulatio eſt menſura omnium horũ durationis; ob id finem, ac principium videntur habere ſimul, quod eſt in circulatione. Nec aliud eſt dicere eſſe res in circulo, quam menſurari circulatione: hæc enim menſura eſt.

Immo & totum tempus circulatio eſt; nam ſicut totum non eſt aliud, quam multæ menſuræ ſimul ſumptæ, vt multæ vlnæ panni eſt totus pannus: ita multæ circulationes tempus. loquitur autem de tempore omnium primo, & notiſſimo.

Tex. CXXXIV.

DIcitur autem recte & quod numerus quidem eſt idem ouium & canum, ſi æqualis vterque ſit. denarius autem non idem, neque decem eadem. ſicut neque trianguli iidem, æquilaterus, & qui trium inæqualium laterum, & tamen figura eadem eſt; quia ambo trianguli ſunt. Idem enim dicitur, cuius non differt, differentia, ſed non cuius differt, vt triãgulus triãguli differẽtia differt (diuerſi enim triãguli ſunt) figuræ autem non, ſed in vna, & eadem diuiſione. figura enim talis quidem circulus eſt, talis vero triangulus. huius autem talis quidem eſt æquilaterus, talis vero qui trium inæqualium laterum. figura igitur eadem, & hæc: triangulus enim eſt: triangulus autem non idem eſt. Et numerus igitur idem. non enim differt numeri differentia numerus horum, denarius autem non idem eſt: in quibus enim dicitur, differunt: hæc enim canes, illa vero æqui ſunt. Et de tempore quidem, & ipſo, & de iis, quæ circa ipſum conſiderationi ſunt propria, dictum eſt.

REgreditur ad explicandum id quod ſuperius dixit, plures ſeptenarios eſſe eundem numerum; ac ponit documẽtum. *Nota.* Cum aliqua conueniunt in aliquo ita, vt per illius differentias differant, non dicuntur idem in illo, Verbi gratia, Scalenus, & Iſocheles non ſunt idem triangulus, quia differunt per trianguli differentias; dicuntur tamen eadem figura, quia non differũt differentia figuræ, immo ſub vna illius differentia continentur.

Simile ut dicatur vnũ tempus.

Circulus, & triangulus non dicentur eadem figura, quia ſub diuerſis figuræ differentijs ſunt; ſicut homo, & equus non dicentur idem animal.

At cum non differunt differentia illius, ſunt idem in illo, vt Scalenus, & Iſocheles eadem figura: ita ſeptenarius hominum, & leonum, non ſunt idem ſeptenarius, ſunt tamen idem numerus.

Not.

Ex hac doctrina vult Simplic. quod intendat docere diuerſa priora, & poſteriora motuum dici idem tempus, nam tempus numerus eſt, & diuerſa priora, & poſteriora ſunt ſicut diuerſi binarij; vnius ergo temporis ſpecifica eſt. Mihi hæc præ cæteris placet expoſitio Simpl. Hæc de tempore, & de libro quarto.

FINIS LIBRI QVARTI.

IN
QVINTVM LIBRVM PHYSICORVM.

Caput primum.

Tex. I.

MVtatur autem, quod mutatur, omne hoc quidem ſecundum accidens, vt cum dicimus muſicum ambulare, quoniam, cui accidit muſicum eſſe hoc ambulat. Hoc autem ex eo, quia huius aliquid imutatur ſimpliciter dicitur mutati, vt quæcunque dicuntur ſecundum partes. ſanatur enim corpus, quia oculus, aut thorax: hæc autem partes ſunt totius corporis. Eſt autem aliquid, quod neque ſecundum accidens mouetur, neque ex eo, quia aliud quid eorum, quæ ipſius, ſed ex eo, quia ipſum mouetur primum: & hoc eſt ſecundum ſeipſum mobile. ſecundum alium autem motum alterum eſt, vt alterabile, & alterationis ſanabile, & calefactibile alterum.

Intentio Ariſtot.

QVid Ariſt. intendat in hoc libro quinto, omnes vnanimes explicant puta explanare ſpecies motuum ita dicunt Simplicius, S. Thomas, Auerroes, Albertus: cum enim de his, quæ motum in communi ſequuntur, dixiſſet, puta, Loco, Tempore, Infinito, nunc de ipſius eſſentiali diuiſione tractat. Iſta autem intentio non eſt ſic præciſe intelligenda, vt exiſtimetur ſolum de ſpeciebus motus tractare: ſed ſimul agit de contrarietate, vnitate, & alijs, quæ ſpecies motus ſequuntur.

At quia ſpecies motus ſumuntur ex motibus per ſe, non autem ex motibus per accidens: ſeparat primo ea, quæ per ſe mouentur, à mobilibus incipiens, vt à clarioribus, vt dicit Auer.

Tex. expoſitio. Primũ Theorema. de triplici mobiliũ differentia.

Statuit igitur in hoc textu vnum Theorema, in quo continetur trimembris diuiſio mobilium. Quædam enim mouentur per accidens, nempe quæ ob id dicuntur moueri, quia ſunt accidentia ei, quod mouetur per ſe: vt album currit per accidens, quia accidit, quòd equus currens ſit albus: quo pacto motus rei poteſt attribui omnibus accidentibus illius rei in concreto.

Secundo. Quædam mouetur ſecundũ partem, vt cum motus partium toti tribuitur, vt cum oculus ſanatur, aut manus, aut pectus, abſolute dicitur, homo ſanatur.

Not. differentiã inter ea quę mouentur per accidens, & per partem.

Nota vero differentiam inter hos duos modos, nam quod mouetur per partem, ſic mouetur, vt eius pars vere per ſe moueatur, oculus enim per ſe ſanatur, & caput. At id ratione cuius mouetur per accidens, non per ſe mouetur: non enim albedini ineſt curſus per ſe, & iſta eſt differentia, & non illa, quam dat Auer. quod pars poteſt ſeparata moueri, non autem accidens. Hoc enim licet aliquando ſit verum, tamen ſæpe partes non mouentur motu, quem habebant in toto, cum ſeparatæ ſunt: non enim oculus abſtractus ſanabitur.

Tertio. Quædam ſecundum ſe ipſa mouentur, vt ignis ſurſum mouetur, & animal ſecundum ſe ipſum augetur. Iſta autem, quæ ſic mouentur, diſtinguuntur ſecundum diuerſitatem motuum. Nam quædam alterabilia ſecundum qualitatẽ, quędam ſecundum quantitatem augmentabilia: & iterum in his ſingulis ſunt variæ ſpecies mobilium, ſecundum ſpecies motuum. Eſt enim in alterabili calefactibile, condenſabile, rarefactibile, & alia huiuſmodi.

modi. Similiter in augmentatione, in motu locali, & alijs, vt magis declarabimus in ſequentibus.

Tex. II.

EST autem & in mouente ſimiliter. Aliud enim ſecundum accidens mouet, Aliud vero ſecundum partem, ex eo: quia partium huius aliqua. Aliud vero per ſeipſum primum, vt medicus quidem ſanat, manus vero percutit.

2. *Theorema de triplici mouentium differētia.* SEcundum conſtituit Theorema, in quo eandem prorſus diſtinctionem ponit in mouente, quā poſuit in mobili, puta: Quædam mouent per accidens, vt quæ accidſit mouenti per ſe, vt albnm ædificat: Quædam per partem, vt homo percutit, quia manus percutit: Quędam per ſe primo, vt ipſa manus percutit, ignis calefacit, medicus ſanat: & eſt ſatis nota diſtinctio.

Tex. III.

QVoniam autem eſt quidem aliquid mouens primum, eſt autem aliquid, quod mouetur, ad hæc in quo tempus, & præter hæc ex quo, & in quod, (omnis enim motus ex quodam, & in quiddam. alterum enim eſt quod primum mouetur, & in quod mouetur, & ex quo, vt lignum, & calidum, & frigidum. horum autem, aliud quidem quod, aliud vero in quod, aliud autem ex quo.) motus manifeſtum eſt quod in ligno eſt, non in forma. neque enim mouet, neque mouetur forma, aut locus, aut ipſum tantum.

Quinq; in quouis motu reperiuntur, qui mouet, & mouetur TErtium conſtituit Theorema, vno tamen præſuppoſito, Scilicet, in motu quolibet eſſe quinque. Quod mouet, quod mouetur, tempus in quo mouetur, terminus à quo mouetur, & in quem mouetur. Vt cum lignum ex calido fit frigidum ab aqua: vbi iſta quinque inueniuntur. Aqua eſt, quod mouet: lignum, quod mouetur: frigidum, terminus ad quem, quia in ipſo terminatur motus. calidum, terminus à quo: eſt etiam certum tempus, quo id fit. Ita etiam inuenitur in alijs motibus. *tempus, & terminus a quo, & ad quē.*

Eſt igitur Theorema. Motus eſt ſolum in eo, quod mouetur: non autem in termino ad quem, hunc autem vocat, Formam, Locum, Tantum. Per formam, ſubſtantialem, & qualitatiuam: per motu, generationē, & alterationem intelligit, vt notat Auerr. per locum, & per tantum, reliquos motus ſignificat, vt dicit Simpli. nempe, localem, & augmentationem. *3. Theorema motum eſſe in eo, i quo eſt.*

Tex. IIII.

SEd eſt mouens, & quod mouetur, atque in quod mouetur. Magis autem ab eo, in quod, quam ex quo mouetur, denominatur mutatio. quapropter & Corruptio in id, quod non eſt, mutatio eſt, quamuis & ex eo, quod eſt, mutetur quod corrumpitur: & Generatio in id, quod eſt, quamuis ex eo, quod non eſt.

TErminum non moueri dixerat, ſed motum in mobili eſſe: ob id colligit, eſſe quod mouet, & quod mouetur, & in quod mouetur. Quaſi dicat, eſſe alia, quæ mouent, & mouentur, diuerſa à terminis ad quos.

Hi autem non ſunt adeo motus expertes, quin in aliquid ad motum faciant: nam motus denominationem ſumit a termino ad quem. Vt calefactio dicitur motus in calorem, licet procedat a frigido: & frigefactio, motus in frigiditatem, licet ſit ex calido in frigidum: non enim à termino a quo, denominatio eſt. Similiter corruptio eſt mutatio in non eſſe, quamuis enim ſit ab eſſe, tamen quia tendit in non eſſe, corruptio dicitur: econtra generatio a nō eſſe in eſſe. Obſerua igitur, cum duo termini in motu ſint diuerſi, à termino ad quem motus denominatio ſumitur. *Nota. Motus denominationē ſumit termino ad quē*

Tex. V.

QVid igitur motus ſit dictum eſt prius. Formæ autē, & paſſiones, et locus, ad quæ mouentur ea, quæ mouentur, immobilia ſunt, vt ſcictia, & calor. Attamē dubitabit

ali-

aliquis, ſi paſſiones motus ſunt: albedo autem paſſio eſt: erit enim ad motum mutatio. Sed fortaſſis non eſt albedo motus, ſed dealbatio.

Termini motꝰ ſunt immobiles. MOtus definitionem ſe tradidiſſe docet, ad terminos non moueri dicit, quaſi illi non inſit motus definitio. Sunt enim accidentia per ſe immobilia, vt ſcientia, albedo, & reliqua: eſſe autem formas immobiles per ſe Methaphyſici eſt oſtendere, vt dicit Auer. ob id prætermittitur probatio, ſed ſupponitur.

Dubiũ. Obiicit tamen ſtatim dubium. Nã qualitates, puta, albedo, calor, & ſimiles, quæ dicuntur termini motus, ſunt paſſiones: nã ſunt de tertia ſpecie qualitatis: at paſſio motus eſt: ergo motus eſt terminus motus, & ita eſt motus ipſius mutatio. quod poſtea oſtendetur fieri non poſſe.

Solutio. Reſpondet ad hoc has qualitates non dici paſſiones, quia motus ſint, ſed tantum quia termini motus ſunt: vnde calor non eſt motus, ſed calefactio, nec albedo, ſed dealbatio.

Eſt autem & in illis & quod eſt ſecundum accidens, & quod eſt ſecundum partem, atque ſecundum aliud, & quod primo eſt, & non ſecundum aliud. vt quod fit album in id, quod intelligitur, mutatur ſecundum accidens: colori enim accidit intelligi: in colorem autem, quia album pars eſt coloris: & in Euıopam, quia pars Europæ Athenæ ſunt: in album autem colorem per ſe. Quomodo igitur per ſe mouetur, & quomodo ſecundum accidens, & quomodo ſecundum aliud aliquid, & quomodo idem primum & in mouente eſt, & in eo quod mouetur, manifeſtũ eſt: & quod motus non eſt in forma, ſed in eo, quod mouetur, & mobili ſecundum actum.

Triplex diuiſio termini ad quẽ, mobilis, & mouẽ TErminum ad quem, ſicut & ipſum mobile, & mouens tripliciter diuidit. Nempe, in per accidens, in ſecundum partem, in per ſe: quod idem etiam in termino, a quo intelligi poteſt. Id dicitur per accidens, quod accidit termino per ſe: nam terminus per ſe eſt, in quem primo terminatur motus, vt in albedinem dealbatio: at quia albedo eſt viſibilis, & intelligibilis cum dealbatur aliquid, dici poteſt, quod eſt mutatum in quid intelligibile, ſed per accidens. *tis & termini à quo.*

Similiter in dealbatione, color eſt terminus, ſed ſecundum partem, puta ſecundum albedinem: & Europa eſt terminus ſecundum partem tendentis Athenas, quæ ſunt pars Europæ: at dealbationis color albus terminus eſt per ſe.

Id etiam explicari poteſt in termino à quo vt notum eſt.

Ex his epilogat ea, quæ dicta ſunt, nempe, quod tripliciter contingit moueri, & id ipſum etiam in mouente, & quod motus non in forma eſt, ſed in mobili in actu: per formã autem modo intelligit ſiue ſubſtantiam, ſiue qualitatem, locum, aut quantitatem, vt dicit D. Thomas: quæ ſunt motuum termini. *Epilogus*

Tex. VI.

QVæ igitur ſecundum accidens eſt mutatio dimittatur. eſt enim & in omnibus, & ſemper, & omnium. Quæ vero non ſecundum accidens non eſt in omnibus, ſed in contrariis, & mediis, & in contradictione. Huius autem fides ex inductione eſt. Ex medio autem mutatur vt ex contrario. vtimur enim ipſo, vt contrario, ad vtrumque. eſt enim quodammodo medium ipſum extrema. quapropter & hoc ad illa & illa ad hoc quodammodo dicuntur contraria. vt media grauis ad vltimam, & acuta ad primam. atque fuſcum album ad nigrum, & nigrum ad album.

AD mutationem per ſe conuertitur, omiſſa mutatione, & motu per accidens. Reddit autem rationem, cur id fiat, dicens, ꝙ motus ſecundum accidens eſt in omnibus, & omnium, & ſemper. Per quæ verba dat intelligere, motum per accidẽs, ex parte termini, & ex parte mouentis, & mobilis. Dicitur motus per accidens in omnibus, id eſt, in omnibus prædicamentis, vt dicit Simpli. & Alber. nam cum omnia prædicamenta in vno poſſint inueniri, per *Ab Ariſ. reijcitur motus per accidens, & ideo de motu per ſe agendum.*

ri, per

ri, , per accidens moueri dici poſſunt. Vt ſi homo currit, quantum currit, coloratum currit, filius currit, agens currit, & reliqua. Dicitur etiam, motus per accidens eſſe omnium, quantum ad terminum, quia omnia prædicamenta termini poſſunt eſſe per accidens. Dicitur, ſemper, vt vult Simplic. ac ſi dicat, quod etiam res, cum non ſunt, mouentur ſecundum accidens: vt corpus Petri mouetur ipſo mortuo, ac ob id Petrus tunc per accidens moueri dicitur.

Eſt igitur ſenſus integer, quod in motu per accidens nec eſt determinatum mobile aut mouens, nec terminus, nec tempus: ob id ab arte reiiciatur. Auerroes motum per partem, ob indeterminationem cum per accidens coniungit.

At motus per ſe, non ſic, imo inter terminos determinatos fit: eſt enim inter contrarios, aut cōtradictorios; vt ab albo in nigrum, & à non nigro in nigrum, à calido in frigidum, & à non frigido in frigidum: a non aqua in aquam: & hoc inductione per omnes motus patet.

Dubiū. Poſſet quis obiicere. Nam fit motus à medio, & ad medium, vt à fuſco in album. *Solutio.* Reſpondet, quod medium habet rationem duorū contrariorum quodammodo: relatum enim ad vnum, habet alteriuſ rationem, vt fuſcum reſpectu albi nigrum eſt; reſpectu nigri, album eſt; & media chorda acuta dicitur reſpectu primæ, & grauis reſpectu vltimæ: ob id de medio, ſicut de cōtrario iudicium haberi debet. Dicitur, quodammodo; nam medium non eſt perfecte contrarium, cum extrema in eo remiſſa ſint, & forſan non in actu, ſed in potentia; de quo poſtea dicetur.

Tex. VII.

QVoniam autem omnis tranſmutatio eſt ex quodā in quiddam: (manifeſtat autem & nomen. poſt aliud enim aliquid, & aliud quidem prius ſignificat, aliud autē poſterius.) mutabitur quod mutatur quadrifariā. Aut enim ex ſubiecto in ſubiectum. Aut ex non ſubiecto in non ſubiectū: Aut ex nō ſubiecto in non ſubiectum. Aut ex ſubiecto in non ſubiectum. Dico autem Subiectum, quod affirmatione monſtratur. Quare neceſſe eſt ex iis, quæ dicta ſunt, tres eſſe mutationes, eam quæ eſt ex ſubiecto in ſubiectum, & eam, quæ ex ſubiecto in non ſubiectum, & eam, quæ ex non ſubiecto in ſubiectum. quæ enim eſt ex non ſubiecto in non ſubiectum, non eſt mutatio, propterea quod non eſt ſecundum oppoſitionem. neq; enim contraria, neq; contradictio eſt.

MVtationum numerum venatur, vt qui ex eis motus dicatur, oſtendat. Ab ipſo autem nomine mutationis, ſumit in mutatione eſſe duo extrema: mutatio.n. Grçce dicitur μεταβολὴ, quaſi ſit mutatio ex vno in aliud, & vnum poſt aliud; eſt enim vnum prius, alterum poſterius: eſt igitur mutatio ex vno in aliud. *Quod mutatio eſt, ab vno in aliud.*

Hæc autem quadrupliciter intelligi poteſt, aut ex ſubiecto in ſubiectum, aut ex non ſubiecto in non ſubiectum, aut ex non ſubiecto in ſubiectum, aut ex ſubiecto in non ſubiectum. Per ſubiectum autem, intelligit terminum, ſiue à quo, ſiue ad quem affirmatum & poſitiuum, vt cum dicitur ab albo in nigrum; vterque terminus eſt ſubiectum. Per non ſubiectum, intelligit terminum negatum, & non album, non ignis. *Nota. Quadruplex mutationis modus.*

Ex his igitur quatuor combinationibus tres dicit eſſe mutationes. Illa autem, quæ eſt à non ſubiecto in non ſubiectum, non eſt per ſe mutatio: nam tales termini, nec contrarie, nec contradictorie opponuntur, cum vterque ſit negatus: reliquæ tres ſunt, vt ordine declarabuntur. *Tres eſſe p ſe mutationes*

Quæ igitur ex non ſubiecto eſt in ſubiectum mutatio, ſecundū contradictionem generatio eſt. alia quidē ſimpliciter ſimplex, alia vero quædam cuiuſdam vt ea, quæ ex non albo in album, generatio huius eſt: ea vero, quæ ex eo, quod non eſt, ſimpliciter in ſubſtantiam, generatio ſimpliciter eſt, ſecundum quam ſimpliciter fieri, & non aliquid fieri dicimus. Quæ vero ex ſubiecto in non ſubiectum corruptio eſt, ſimpliciter quidem quę ex ſubſtantia ad ipſum non eſſe eſt: quædam autem ea, quæ eſt in appoſitam negationem ſicut dictum eſt & in generatione.

Quæ mutatio ſit generatio, & corruptio, & quotuplex.

MVtationes duas, quæ inter terminos contradictorios fiunt, diſtinguit, dicens, quod illa quæ à non ſubiecto in ſubiectum eſt, generatio dicitur: quæ vero econtra, a ſubiecto in non ſubiectum, corruptio: differunt enim, terminis transmutatis.

Vtraque autem eſt duplex, ſimpliciter, & ſecundum quid. Simplex generatio, aut corruptio eſt, quæ eſt ſubſtantiæ alicuius: quæ vero accidentis, ſecundum quid eſt: Vt generatio albi ex non albo, ſecundum quid eſt: hominis vero ex non homine ſimpliciter: ita in corruptione. Et textus clarus eſt.

Tex. VIII.

SI igitur id, quod non eſt, dicitur multipliciter, & neque id, quod eſt ſecundum compoſitionem, aut diuiſionem, cõtingit moueri, neque quod eſt ſecundum potentiam, quod ei, quod eſt ſimpliciter, ſecundum actum, oppoſitum eſt. quod enim eſt non album, aut non bonum, fieri poteſt vt moueatur ſecundum accidens: fuerit enim homo non album. quod autem ſimpliciter non hoc eſt nullo modo: impoſſibile enim eſt quod non eſt, moueri. ſi autem hoc, & generationem motum eſſe impoſſibile erit. generatur enim quod non eſt. nam & ſi quàm maxime ſecundum accidens generatur, attamen eſt verum dicere quod eſt id, quod non eſt, de eo, quod generatur ſimpliciter.

Generatio, & corruptio non ſiunt motus.

INter has adhuc tres mutationes, nec generationem, nec corruptionem motum eſſe contendit. Facit autem rationem hanc priorem de generatione. Quod non eſt, non poteſt moueri, quod generatur non eſt; ergo quod generatur non poteſt moueri, generatio ergo eſt motus.

Sumit autem tanquam notum, Quod non eſt, moueri non poſſe; diſtinguit tamen de quo non ente loquatur.

Triplex nõ ens.

Triplex enim eſt non ens. Vnum quod in compoſitione, vel diuiſione intellectus conſiſtit tantum, qualia fictitia, & falſa, vt dicit Albertus, & hęc nullo modo mouentur. Alterum non ens ſimpliciter, puta, ſubſtantia in potentia, quæ opponitur actui ſimpliciter, vt ignis potentia, Leo potentia; & hoc eſt, quod non poteſt moueri, cum eſſe non habeat. Tertium eſt, non ens ſecundum quid; vt quod non eſt album, quod non eſt ſanum, & tale non ens, cum ſit ens aliquod ſimpliciter, moueri poteſt. At quia poſſes dicere, Non ne materia eſt, & ipſa generatur; igitur generatio motus eſt. Hoc reijcit, dicens, quod quamuis maxime accidat eſſe generationem per accidẽs, id eſt, quamuis id, quod generatur per accidens, puta, materia ſit, tamen id, quod ſimpliciter generatur, nempe, compoſitum non eſt: vnde reſpectu ipſius, generatio nõ eſt motus.

Expoſitio Auerro. reijcitur.

Vbi aduertendum, quod Auerro. cum alijs rationem Ariſtotelis ita intellexerũt, vt velit dicere, generationem non eſſe motum, quia materia, quæ ipſius eſt ſubiectũ, eſt non ens; quod autem non eſt, non habet motum. Sed mihi hoc non placet, quia diceret aduerſarius, quod materia eſt, & eſt ſubſtantia, licet autem non ita perfecta, quæ tamen ſufficeret moueri tali motu. Nec video, quomodo qui hoc diceret, impugnari poſſet; vnde enim habet, quod ad quemcunque motum oporteat eſſe ens actu perfecto, cum tamen motus ſit actus entis in potentia.

Vera expoſitio.

Ob id dico, quod Ariſtoteles, per quod non eſt, non materiam, ſed compoſitum, quod generari dicitur, intelligit; & tunc ſenſus eſt certiſſimus, & verus, cum illud non ſit, dum generatur, nõ poteſt moueri.

Nota. Generatio reſpectu materię eſt motus, reſpectu compoſiti non eſt motus, ſed mutatio.

Vnde patet, quod ſi generatio ad materiam referatur, ipſius motus eſt; ac ſi ad compoſitum, quod proprie, & per ſe generatur, non motus, ſed mutatio eſt.

Eſt enim hoc diſcrimen, quod notauimus in libro primo, inter alios motus, & generationem. Nam motus alij ſuum ſubiectum ſimpliciter denominant; eſt enim homo, qui albeſit, & aqua, quæ caleſit. At generatio terminum per ſe nominat; homo enim, non materia, per ſe generatur. Et hoc eſt, quod hic docet Ariſt. Id, quod per ſe generatur, non moueri, nec ipſius reſpectu, generatio eſt motus; at ſi ad materiam referatur, negari non poteſt, motũ eſſe, cum ſit paſſio quędam, & propria, ac vera.

Similiter autem & quieſcere. hæc igitur omnia accidunt difficilia, ad moueri id, quod non eſt. &, ſi omne, quod mouetur, in loco eſt: quod autem

non eſt, non eſt in loco (eſſet enim alicubi,) Neque ergo corruptio motus eſt. contrarium enim motui motus eſt, aut quies; corruptio autem generationi contrarium.

Quod generatio non ſit quies.

OStendit etiam, quòd nec generatio eſt quies. Nam quod non eſt, quieſceret. Et denique abſurda, quæ ſequuntur ad hoc, quod nõ ens moueatur, ſequuntur ẽt, ad hoc, quod nõ ens quieſcat. Statim adhibet poſteriorẽ rationẽ ad oſtẽdẽdũ, quod non eſt, non moueri: quia non eſt in loco, cũ non ſit in aliquo loco. Cum igitur quod generatur, non ſit, non erit in loco, & ſic nõ mouebitur.

Quod corruptio non ſit motus nec quies.

Quòd vero corruptio non ſit motus, probat. Quia ſi corruptio motus eſt, generatio ei contraria motus eſſet, aut quies. Nã motui non niſi motus, aut quies opponitur: At generatio non eſt motus, vel quies, ergo nec corruptio.

An generatio ſit motus. Quæſt. I.

Argum. quod nõ ſit motus.

SEnſus quæſtionis manifeſtus eſt. Videtur autem multis, generationem non eſſe motum. Primo: quia ita videtur docere Ariſtoteles in præſenti textu.

Primũ. Secũdũ.

Præterea: quia motus eſt ſucceſſiuus: at generatio eſt in inſtanti: non ergo motus eſt.

Tertiũ.

Præterea: Motus eſt inter contraria: at generatio eſt inter contradictoria: non ergo videtur generatio motus. Idem de corruptione.

Argũ. q ſit motus Primũ. Solutio.

In oppoſitum tamen facit, quia videtur actus entis in potentia, vt eſt in potentia: eſt enim actus materiæ exiſtentia in potentia.

Confutatio. Solutio.

Nec valet gloſſa Simplicij, quod per ens in potentia intelligitur compoſitum, quod eſt in potentia. Hoc enim fictum eſt, cum Ariſtoteles dicat, ens in potentia; ſub quo etiam materia comprehenditur.

Secũdũ.

Præterea, quia potentia materiæ eſt vera potentia tranſmutabilis. ergo actus eius. vt talis eſt, motus eſt.

Primum fundamẽtum.

Pro reſolutione huius difficultatis. Notandum eſt, motum duobus modis accipi poſſe. Aut lato vocabulo, quo pacto definiuit Ariſt. motum actum entis in potentia. Aut ſtricte, & proprie, vt tex. ſuperiori 8. quo recipit generationem, & corruptionẽ a motu, per motum intelligens quo moueri res dicitur, ſcilicet ſucceſſiue, quia ſpatium, vel forma, quæ acquiritur, habẽt latitudinem.

1. Cõclu.

His poſitis ſit prima concluſio. Si generatio, & corruptio ad materiam comparẽtur, ſunt ipſius motus, & actus imperfecti, quibus venit in formas, ad quas eſt in potentia: ſicut ſubiectum peruenit in accidẽtales formas per alios motus. At ſi ad id, quod generatur, aut corrumpitur, comparatur, motus non ſunt, cum per eos non dicatur moueri, ſed fieri id, quod generatur, vt diximus ſupra textum, nec ſucceſſiue, nec in inſtanti.

In cuius declarationem aduertendum primo, quod de ratione motus in communi, non eſt ſucceſſio illa temporanea, vt aliqui exiſtimant: ſunt enim veri motus in inſtanti perfecti, vt patet de illuminatione, ſecundum Ariſtotelem, & de coagulatione, & congelatione, quæ in inſtanti extenditur. Ratio motus in communi in eo tantum conſiſtit, quod ſit actus entis in potentia; ſucceſſio vero ei aduenit, motui proprie dicto, & eſt ipſius quantitas conſurgẽs ratione ſpatij, aut ratione extremorum, inter quæ ſit. Nam cum termini latitudinem habeant, & præterea ſit reſiſtentia, non poteſt tranſitus fieri in inſtanti perfectus ab vno in alterum, niſi cum in indiuiſibili conſiſtunt.

Differentia multiplex generationis ab aliis motibus. Prima.

Aduertendum præterea: Generationem differre ab aliis motibus multipliciter. Primo in ſubiecto. Nam generationis, & corruptionis ſubiectum materia prima eſt: hæc enim eſt, quæ permanet ſub extrinſecis formis: at aliorum motuum ſubiectum compoſitum ipſum eſt.

Secunda

Secundo, differt in terminis: Nam termini generationis, & corruptionis contradictorij ſunt: at reliqui motus ſunt inter contrarios: ſit enim motus ab albo in nigrum: at generatio ignis ex non igne.

Nota diſcrimen inter formas ſubſtãtiales & accidẽtales.

Dices: quare hoc ita ſit? Reſpondeo maxime diſcrimen eſſe inter formas accidentales, & ſubſtantiales. Nam accidentales formæ habent non ſolum repugnantiam, ſed determinatam repugnantiam, vt albũ cum nigro, vel medio: calidum cum frigido, & ſimilia. Hæc autem determinata repugnantia conſiſtit in hoc, quod circa proprium ſubiectum, aut vna, aut altera inueniatur, nec abſit vna, niſi adſit altera. At inter formas ſubſtantiales eſt repugnantia quædam, ſed non eſt determinata eo, quod forma ſubſtantialis ex æquo cuilibet repugnat: nec circa materiam conſequenter ſe habet, cum materia abſque illis

dua-

duabus, aut tribus eſſe poſſit.

Nota 2. Ex hoc procedit vnum notatu dignum, quod in accidentalibus formis eſt mutatio determinata. Cum enim in vnam tenditur, ex altera certa proceditur, vt ex albo in nigrum, & econtra. At in ſubſtantiis hoc non eſt: modo enim ignis ex aqua, modo ex aere, modo ex alio fit. Quod ſi in ſubſtantiis aliquando ex determinata forma proceditur, vt in viuentibus ex embrione, aut ex ſemine, non tamen econtra proceditur; neque eſt æqua vtriuſque ratio.

Nota 3. Hinc etiam proceſſit alterum notandum: quod terminos in tali ſubſtantiarum mutationes ſumamus penes contradictionem, & non penes formas poſitiuas, cum non ſit forma determinata ſemper, quam ſumamus. At in accidentali motu, non ſolum per contradictionem, ſed penes affirmationem terminus per ſe ſumamus: & hæc eſt ſecunda differentia, & differentiæ ratio, & eſt notanda.

3. Differētia generationis ab aliis motibus. Tertio, differt generatio in menſura. Hæc enim inſtanti menſuratur: reliqui motus frequentius tempore, eo, quod quantitatem diuiſibilem habeant. Ex his igitur patet, quid inter generationem, & reliquos motus differat, quæ ob differentiam hanc dicitur ab Ariſtotele mutatio: at reliquos vocat motus nomine contracto, tamen in communi ſumendo nomen motus, vt definitur in 3. Phyſicorum, motus dicitur etiam generatio, & corruptio, vt dictum eſt.

Ad 1. Ad Ariſtotelem dico ſolum negare generationem eſſe motum illius, quod generatur, & motum proprie, non tamen reſpectu materiæ.

Ad 2. Ad ſecundum, negatur prorſus de ratione motus in communi eſſe ſucceſſionem, vt dicimus: ſed eſt de ratione motus illius, cuius ſpatium, vel terminnus, qui acquiritur, habet latitudinem cum reſiſtentia, quem proprie, & ſtricte ob id, motum vocamus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod motus proprie particulariter dictus, inter contraria fit, non tamen motus in communi ſumptus: ſic enim comprehendit etiam mutationē, ſiue inter contraria, ſiue inter contradictoria fiat. Sic autem ſumitur in libro tertio. & ſic nos generationem, & corruptionem dicimus motum, late ſumpto vocabulo, quia videlicet eſt vere actus entis in potentia.

Tex. IX.

QVoniam autem omnis motus mutatio quædam eſt, mutationes autem tres, quæ dictæ ſunt. harum autem eæ, quæ ſunt ſecundum generationem, & corruptionem, non ſunt motus, hæ autem ſunt, quæ ſecundum contradictionem fiunt, neceſſe eſt eam, quæ ex ſubiecto eſt in ſubiectum mutationem, motum eſſe ſolum. Subiecta autem, aut contraria ſunt, aut media. etenim priuatio ponatur contrarium, & monſtrantur affirmatione nudum, & album, & nigrum. igitur prædicamenta diuiſa ſunt ſubſtantia, & qualitate, & vbi, & quando, & ad aliquid, & quantitate, & ipſo agere, & pati, neceſſe eſt tres eſſe motus, eū, qui quantitatis, & eum, qui qualitatis, & eum, qui ſecundum locum eſt.

Concludit ex tribus mutationibus dictis vnam, eſſe motum, puta, eam, quæ eſt a ſubiecto in ſubiectū. Quæ enim inter contradictorios terminos fiunt, mutationes dicuntur. Explicat autem, per ſubiecta intelligere contraria, aut media, aut priuatiua, quæ affirmatiua ſignificant, vt nudum, tenebroſum, mortuum, cæcū: quæ pro contrariis reputantur. *Quæ illarū triū mutationum ſit motus.*

Statim motum, qui a ſubiecto in ſubiectum fit, diuidit in tres ſpecies, in eum, qui ſecundum quantitatem, & eum, qui ſecundum qualitatem, & eum, qui ſecundum locum fit: quorum ſufficientiam probat, diuidendo prædicamēta, & excludendo alia ſeptem, ad quæ non eſt per ſe motus. *Quotuplex ſit motus.*

Caput ſecundum.

Tex. X.

SEcundum ſubſtantiam autem non eſt motus, propterea quod nullum eſt entium ſubſtantię cōtrarium. Neque ei, quod ad aliquid. contingit enim, altero mutationem patiente, vere dici alterum nihil mutationis ſubire. quare ſecundum accidens

motus horum eſt. Neq; etiam agentis, & patientis, neque omnis mouentis, & eius, quod mouetur: quia non eſt ipſius motus motus, nec generationis generatio, neque omnino mutatio mutationis.

In ſubſtantia, relatione, actione, et paſſione nõ ẽ motus

INcipit à ſubſtantia, dicens, non eſſe motum in ſubſtantia. Ratio eſt. Motus eſt inter contraria, at ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, in ipſa ergo non eſt motus. Similiter nec ad relationem. Quia ſtat, inquit, vnum relatiuum acquirere relationem ſine aliqua ſui mutatione: vt ſi ego ſum albus, & aliquis fit albus, acquiro abſque aliqua mei mutatione ſimilitudinem: non ergo ad relationem motus eſt. Probat vlterius de actione, & paſſione. Si enim iſta per motum acquirerentur, tunc motus ipſius eſſet motus, & mutationis mutatio: quod eſſe non poſſe ſtatim probare incipit.

Dub. 1. Quõ in ſubſtantiis non ſit cõtrarietas.

Duplex tamen hic occurrit dubium. Alterum eſt; quomodo in ſubſtantiis non ſit contrarietas, cum elementa ſint contraria. Præterea vel loquitur de perfecta contrarietate, vel nõ. Si loquitur de perfecta, profecto nec ad quantitatem, nec ad locũ eſt motus: in ipſis enim non eſt perfecta contrarietas. Quod ſi non loquitur, ſed de oppoſitione quadam extremorum poſitiua, cum in ſubſtantia inueniamus duas formas ſic repugnantes, erit profecto motus. Sine dubio non eſt facile hoc ſoluere.

Snĩa Alexãdri

Mouet dubium Simplicius, & Auerr. de eodem, & citat Alexandrum dicentem, elementa eſſe proprie contraria, eo quod exiſtimat qualitates eſſe formas ſubſtantiales elementorum. Ad Ariſt. autem dicentem ſubſtantiis non eſſe contrarium, reſpondet quod dupliciter intelligi debet. Vno modo de ſubſtantiis compoſitis, & mixtis: his enim non ineſt contrarium. Aut ſecundo, quod nulla ſubſtantia eſt contrarium habens ratione materiæ, bene tamen ratione formæ.

Refellitur ſnĩa Alex.

Iſta ſententia, quamuis non ſit in præſenti examinanda, mihi non placet. Primo, quia qualitates ſubſtantiam elemen-
1. torum exiſtimat: & quod eſt paſſio, cũ for-
2. ma confundit. Secundo, quia adhuc non declarat Ariſt. Nam poſſet dici, quod ſufficit contrarietas in formis, vt ſit in ſubſtantia motus: nam mutatio ſecundum formas fit.

Auerro. elementa contraria putat, ſed ratione qualitatum, S. Tho. vero etiam ipſas formas aliquam contrarietatem habere docet, ſecundum quod ſubſtantiæ omnes inæqualitatem habent in perfectione ſubſtantiali.

Sed quidquid de hoc ſit, nõ video, quid ad Ariſtotelem dicendum ſit, quomodo in ſubſtantia non ſit contrarietas, & ſit in quantitate.

Refellitur ſnĩa Auer.

Auerr. dicit, ſermonem Ariſtotelis eſſe probabilem, & poſſe dici, ſubſtantiis eſſe contrarium. Sed hoc profecto non eſt rem ſoluere.

Dubij ſolutio vera. Nota.

Oportet igitur maxime perpendere, quod etiam in præcedenti quæſtione cœpi dicere. Hic Ariſt. non vocare propriam contrarietatem, ſed repugnantiam duarum formarum determinatam, quæ eſt in qualitate, & quantitate: nam à maiori in minorem, & e contra, determinate proceditur, & a loco ſurſum in deorſum, & e contra. At in ſubſtantiis non eſt iſta determinata formarum repugnantia, vt diximus, ob id non fit inter contraria mutatio ſubſtantiæ: & hoc nota.

Dub. 2. Quõ acquiratur relatio ſine mutatione. Duplex relatiuorum genus.

Alterum dubium eſt, quomodo relatio abſque mutatione acquiratur. Aduerte igitur, quod 5. Metaph. cap. 15. duplex relatiuorum genus ponitur ab Ariſtotele. Alterum eſt mutuum, puta, quod ad terminũ ſuum, & terminus ad ipſum mutua relatione reali referuntur; vt filius ad patrem, pater ad filium; album albo ſimilitudine mutua refertur. Alterum eſt non mutuum, quod non refertur vnum ad aliud, niſi quia hoc refertur ad ipſum: vt ſcibile non refertur relatione reali ad ſcientiam, ſed ob id dicitur ſcibile, quia ſcientia refertur ad ipſum. De priori relatiuorum genere eſt ſermo.

Circa quod notandum eſt, quod relatiuorum natura non ſolum eſt dependẽs inter ſe, ſed etiam a fundamento, puta, ab alio accidenti abſoluto, cũ quo ſimul producitur, & deſtruitur.

Nota ex D. Tho. quõ producãtur relationes.

Notat vero S. Tho. vnum dignum conſiderationem in præſenti. Quod cum producitur vnum fundamentum, ibi in virtute, & in radice producitur relatio: & cum inſurgit alterum relatiuum, tunc conſumatur relatio. V.g. cum quis fit albus, iam in virtute, & radice fit ſimilis: formaliter vero cum eſt alterum album: vnde cum aliud album fit, tunc inſurgit ſimilitudo in altero non per aliam mutationem, quã illam, quæ erat ipſius fundamenti. Eſt enim dependens maxime relatio a fundamento.

Tex. XI.

PRimum enim dupliciter contingit motus eſſe motum. Aut vt ſubiecti, vt homo mouetur, quia ex albo in nigrum mutatur. An ne ſic & ipſe motus, aut calefit, aut frigeſit, aut locum mutat, aut augetur, aut diminuitur? hoc autem impoſſibile eſt. non enim ſubiectorum aliquid eſt ipſa mutatio.

Qõ ad motum non ſit motus, nec ad mutationem mutatio. Sẽſus qõnis duplex, & reiicitur primus.

MVltis argumentis probare nititur, motum non eſſe motus, nec mutationem mutationis. primo tamen diſtinguit duplicem ſenſum, huius mutationis eſt mutatio, ſeu ipſius motus eſt motus. Alter eſt, quod motus & mutationis ſit mutatio tamquam ſubiecti ita, vt motus dicatur moueri, ſicut homo moueri dicitur, & alterari. Et hunc ſenſum reiicit, dicens motum non eſſe eorum, quæ ſubiecta ſunt, ſed potius ipſe in ſubiecto eſt. Nec aliter id probare nititur, quia ſatis motum eſt, motus non eſſe ſic motum.

Tex. XII.

AVt ex eo, quia aliquod aliud ſubiectum ex mutatione mutatur in alteram formam, vt homo ex ægritudine in ſanitatem? ſed neq; hoc poſſibile eſt, niſi ſecundum accidens, hic enim motus ex alia forma in aliã mutatio eſt. & generatio etiam, atque corruptio ſimiliter. verũ hæ quidem in oppoſita ſic, motus autem non ſimiliter. Simul igitur mutatur ex ſanitate in ægritudinem, & ex hac ipſa mutatione in aliam. Manifeſtum autem quod, cum æger fuerit, mutatus erit in quamlibet. contingit enim quieſcere. Et amplius non ad quamuis ſemper. & illa ex quodã in quoddam alterum. Quare & oppoſita erit ſanatio, ſed ex eo, quia accidit. vt ſi ex recordatione in obliuionem mutaretur. quoniam, cui ineſt, illud mutatur, aliquando quidem in ſcientiam, aliquando vero in ſanitatem.

Alter sẽſus qõnis.

ALterum ſenſum ponit. Nempe q̃ mutationis ſit mutatio, vt termini, ita vt ſicut aliquod ſubiectum ex vna forma in aliam mutatur, puta ex ſanitate in ægritudinem, ita ex vna mutatione vnius ſpeciei in alteram formam, id eſt, in alterius ſpeciei mutationem per ſe mutetur. Et oſtendit, hoc fieri non poſſe niſi per accidens.

Prima rõ Ariſ. quod ad motum non ſit nec ad mutationem mutatio.

Perpendendus eſt ſenſus, nam ratio in litera eſt valde obſcura. Supponit, itaque q̃ motus, & mutatio quælibet inter duos terminos oppoſitos fit, differenter tamen: contrarios, ſi fuerit motus: contradictorios, ſi fuerit generatio, vel corruptio.

Facit ergo hanc rationem. Si ex vna mutatione in aliam mutatur aliquid, tunc ex terminis vnius mutabitur in terminos alterius: vt poſtquam per ſanationem mutatus eſt in ſanitatem ex ægritudine, mutabitur ad aliam mutationem: ſed poſtquam in vna mutatione mutatus eſt, non eſt opus ad aliam mutari, quia poteſt quieſcere in ea: ergo per ſe non eſt mutatio ex vna mutatione in aliam.

Quaſi dicat: Omnis mutatio ex ſuis terminis procedit per ſe, quibus poſitis, non eſt opus alia mutatione, alios habente terminos: quod ſic ponitur, id non eſt per ſe, vt dicemus.

Vlterius procedit. Si ab vna mutatione in aliam proceditur, erit hoc maxime in contrariis mutationibus: ſicut ab albo in nigrum mouetur, ita a ſanatione in ægrotationem: quod ſi hoc eſt, vnum mouebitur, motibus contrariis. Nam per ſanationem ab ægro in ſanum, per ægrotationem a ſano in ægrum mouebitur, & hoc ſimul: quia quod mouetur, ſimul eſt ſub termino a quo, & ad quem. Id autem impoſſibile eſt. Hæc eſt ratio Ariſtotelis paulo vberius explicata.

Addit tamen, quod per accidens poteſt eſſe, quod idem ab vna in aliam mutationem mutetur, vt ſi a ſanatione in deambulationem mutetur, & ab obliuione in recordationem: & ſic accidit vnam mutationem in aliam ſæpe terminari, ſed non per ſe.

Tex. XIII.

AMplius autem in infinitum fiet abitio, ſi erit mutationis mutatio & generationis generatio. Neceſſe igitur eſt eſſe primam, ſi vltima erit. vt, ſi ſimplex generatio fiebat aliquando, & quod fit fiebat. quã nondum

erat quod fit ſimpliciter, ſed aliquid quod fit, & quod fit iam, & rurſum fiebat hoc aliquando. quare nondum erat tunc id, quod fit. Quoniam autem infinitorum non eſt quicquam primum, non erit primum: quare neque contiguum. neque fieri igitur, neque moueri poſſibile eſt, neque mutari quicquam.

2. Ratio ad idem SEcundam rationem facit ad idem, qua probat mutationem non fieri alia mutatione, nec motum alio motu, & ratio nō minoris obſcuritatis eſt in litera. Sic eſt cō ponenda. Si generatio, aut motus fit per alium motum, hic etiam fiet per alium, & hic rurſus per alium, cum non ſit maior ratio vnius, quam alterius: eritque proceſſus in infinitum.

Quo admiſſo, ſequitur, quod nullus erit motus. Et probat. Suppoſito, quod res, dum fit, nondum eſt: tunc ſi res per motum fit: ergo nondum eſt, dum fit, ſed ſecundum quid tantum eſt. Quod ſi rurſus motus etiam fiebat: ergo dum motus fit, non eſt: vlterius, ſi ille rurſus alio motu fiebat, pariter non erit, dum fit. Sed non datur primus motus, quo motus fiat: ergo nullus erit motus, aut mutatio. In infinito enim non datur primum.

Solutio rationis Secūda. Quod ſi dicas; Iſta ratio non videtur bona: nam non datur ſecundum Ariſt. primus homo: tamen reliqui homines dicuntur eſſe.

Cōfutatio. Reſpondeo, quod non eſt eadem ratio. Nam homo vnus nō eſt ſubſordinatus per ſe alteri; cum poſſit abſque illo conſiſtere: at motus, qui fit, eſt ſubordinatus motui, per quem actu fit, nec ſine eo conſiſtere poteſt. In his autem, quæ per ſe ſubordinata ſunt, non poteſt eſſe talis proceſſus. Niſi enim detur primum, impoſſibile eſt dari vltimum: vt ſi hoc lumen dependet ab illo, & hoc ab alio, & id à ſole: niſi vnum primū, non dabitur vltimum.

Tex. XIIII.

AMplius, eiuſdem eſt motus contrarius, & inſuper quies, & generatio, & corruptio. quare id, quod fit, cum fit id, quod fit, tunc corrumpitur. neque enim quod mox fit, neq; poſterius. eſſe enim oportet quod corrumpitur.

TErtiam facit rationem. Si motus fit motu, eadem ratione quieſceret motus, & corrumperetur, motus alia corruptione. Nam cuius eſt vnum contrarium, eſt etiam alterum. Tūc ſi motus ipſius eſt corruptio, peto, vel corrumpitur: antequā ſit: & hoc non. Vel poſtquam eſt, & iam non eſt; & hoc non, quia quod non eſt, non corrumpitur. Vel cum eſt; quod ſi, cum eſt, corrumpitur, tunc etiam generatur, quia motum eſſe, eſt motum fieri: ergo ſimul generatur, & ſimul corrumpitur, quod eſſe non poteſt; non ergo motus fit motu. *3. ratio.*

Tex. XV.

AMplius oportet materiam ſubeſſe, & ei, quod fit, & ei, quod mutatur. quæ igitur erit? vt alterabile, aut corpus, aut anima eſt, ſic id, quod fit, motus, aut generatio.

QVartam facit rationem. Quod fit, materiā habet, vt patet. In eo, quod alteratur, eſt corpus, aut anima; ſimiliter in eo quod augetur, in aliiſque. Si ergo motus fit alio motu, oportet dare materiam, cum qua fiat, & iterum aliam pro alio motu, & aliam, quæ materiæ non ſunt. *4. ratio.*

Notandum, quod alias dictum eſt, forma non fit, ſed compoſitum; non albedo, non nigredo, ſed album fit, & nigrum. Similiter in ſubſtātiis. Si igitur motus fit, nō ipſe, ſed cum aliquo ſubiecto fit. Hoc autem non eſt; nam ſubiectum eſt formæ, quæ cum motu fit, non ipſius motus; non ergo motus alio fit motu, ſed ipſe eſt, quo alia fiunt. *Nota.*

Tex. XVI.

ET rurſus aliquid, in quod mouetur. oportet enim quod aliquid ſit huius ex hoc in hoc motus, & non motus, aut generatio. Simul autem & quomodo erit? non enim erit diſciplinatio diſciplinationis generatio. quare neque generationis, generatio, neq; quædam cuiuſdam.

QVinta ratio eſt. Terminus motus aliquid debet eſſe in quod motus terminetur, vt in eo ceſſet, & quieſcat: at motus, & mutatio non eſt huiuſmodi, vt in ea ceſſet motus: non ergo eſt per ſe terminus mo- *5. ratio.*

motus, ſed aliqua forma manens.

6.ratio. Sexta ratio eſt. Quia ſi motus eſſet motus eſſet vnius ſpeciei vterque, vt generationis generatio; at hoc non fit; non enim eſt diſciplinationis alia diſciplinatio: non ergo motus ipſius erit motus, niſi ſint motus alterius rationis præter aſſignatos; quod nullo modo verum eſt.

Tex. XVII.

Amplius, ſi tres ſpecies motus ſunt, harum aliquam neceſſe eſt, eſſe ſubiectam naturam, & ea, in qua mouentur. vt neceſſe eſt loci mutationem alterari, aut ferri. Omnino autem, quoniam mouetur omne, quod mouetur, tripliciter, aut quia ſecundum accidens, aut quia pars aliqua, aut quia per ſe, ſecundum accidens ſolum continget mutari mutationem. vt, ſi is qui ſanatur currat, aut diſcat. eam autem, quæ ſecundum accidens, dimiſimus pridem.

7.Ratio Motus moueri poteſt p accides ſed non per ſe. Vltimam rationem facit. Si enim motus eſſet motus, vt termini, aut vt ſubiecti, tunc de alio vnus prædicaretur; vt loci mutatio alteraretur, & alteratio loco moueretur, quod nullus admiſit.

Forſan iſta non eſt noua ratio, ſed pars præcedentis. Nam poſtquam probauit per motum eiuſdem ſpeciei, non produci motum; oſtendit modo, quod nec per motum alterius ſpeciei.

Poſtea docet, quomodo vnus motus moueatur, nempe, per accidens, ratione ſubiecti, in quo eſt, quod accidit ſimul alio motu moueri, vt currens frigeſit; at quia hoc eſt per accidens, dicit eſſe relinquendum; ſermo enim eſt iam de motu per ſe.

Tex. XVIII.

Quoniam autem neque ſubſtantiæ, neq; ipſius ad aliquid, neq; ipſius facere, & pati relinquitur ſecundum qualitatem, & quantitatem, & vbi motum eſſe ſolum. in vnoquoque enim horum eſt contrarietas. Motus igitur ſecundum qualitatem Alteratio ſit. hoc enim inditum eſt commune nomē. Dico autem qualitatem, non quæ in ſubſtantia: (etenim differentia qualitas eſt:) ſed quæ paſſiua eſt. ſecundum quam dicitur pati, aut impaſſibile eſſe. Qui vero ſecundum quantitatem eſt, ſecundum commune quidem innominatus eſt: ſecundum autem vtrunque, Augmentatio, & Diminutio. is quidem, qui eſt in perfectam magnitudinem, augmentatio: qui vero ex hac, diminutio. Qui autem ſecundum locum, & ſecundum proprium, & ſecundum commune, innominatus eſt. vocetur autem Latio nomine communi, quamuis dicantur ferri hæc ſola proprie, cum non in ſeipſis ſit mutantibus locum, ſtare, & quæcunque non ipſa ſeipſa mouent ſecundum locum.

Concludit, cum nec in ſubſtantia, neque in Ad Aliquid, nec in Actione, & Paſſione motus ſit, cum non ſit contrarium in ipſis, ſolum erit triplex ſpecies motus, ad Quantitatem, Qualitatem, & Vbi.

Nota ad tria prædicamēta non motum. Imponit autem nomina his, motus ad qualitatem dicatur alteratio. Explicat autem, ſe non de qualitate ſubſtantiali, qualis eſt differentia, loqui, ſed de accidentali, qualis eſt prædicamenti quarti. Motus ad quantitatem, non habet vnum commune nomen, tamen dupliciter nominatur. Si fuerit ad perfectum, dicatur Augmentatio, ſi ad imperfectam, dicatur Diminutio. Motus vero ad Vbi, non habet nomen, nec in communi, nec proprium, at dicatur Latio, quamuis hoc vocabulum non conueniat, niſi his, quæ naturaliter mouentur, nec in ipſorum eſt facultate motum incipere, aut finire; iſta enim proprie dicuntur ferri. At vocabulum extendatur iam ad quemcunque motum ſecundum locum.

1.dubiū Duplex hic occurrit dubium. Alterum eſt, quomodo Ariſtoteles omiſit alia tria prædicamenta, ad quæ videtur motus. Nam in ſitu motus eſt, à ſtatione ad ſeſſionem; nam ſimiliter in habitu a nudo ad veſtitum; ſimiliter in tempore ab vno in aliud.

Simpli. mouet dubium, & citat Theophaſtrum

Solon Simpli. ex Theo. phaſtrum dicẽtem ad omnia prædicamenta eſſe motum. Ipſe dicit, quod Ariſtoteles omiſit iſta tria, quia ſunt extrinſeca ſubiecto: habitus enim, & tempus externa ſunt.

Reiicitur Solõ Simplic. Sed mihi non placet hoc. Nam locus etiam extrinſecus eſt, & debuit prætermitti. Præterea, quia ſitus non eſt omnino extrinſecus: dicit enim ordinem partium cum loco.

2. Vera ſolutio. Præterea dico, quod aliud eſt, eſſe motum ad aliquid, aliud, eſſe per ſe motum: Motus quidem eſt ad omnia accidentia, eo quod motu acquirantur; ſed non eſt ad omnia per ſe motus eo, quod non omnia ſint per ſe, & immediati termini motus. Et hoc eſt, quod Ariſtoteles docet; vnde ad ſitum non eſt per ſe motus, ſed ad vbi, quod ſequitur ſitus. Similiter ad tempus non eſt per ſe motus, ſed ad id, quod eſt in tempore. Ad habitum videtur per ſe motus: at quia habitus non eſt forma naturalis, ſed artificialis, ab ipſo Ariſtotele eſt prętermiſſus.

2. dubiũ Alterum dubium eſt. Quare in qualitate non fuit duplex nomen, ſicut in quantitate.

Solutio. Reſpondeo, quia in quantitate reperitur contrarietas vna totum genus amplectens, puta, maius, & minus, perfectum, & imperfectum: at in qualitate non eſt vna communis contrarietas, ſed multæ particulares: ob id vnum nomen fuit omnibus communiter impoſitum, puta alteratio: in quantitate vero duplex, augmentatio, & diminutio. At in particulari multa ſunt nomina in qualitate, ſecundum multos motus contrarios.

Tex. XIX.

QVæ autem eſt in eadem forma mutatio in magis, & minus alteratio eſt. Quæ enim ex contrario eſt, in contrarium motus eſt, aut ſimpliciter, aut aliquo modo. In minus enim cum ierit, in contrarium dicetur mutari: in magis autem, vt ex contrario in ſeipſum: differt enim nihil ſecundum quid mutari, aut ſimpliciter. verum aliquo modo oportebit contraria eſſe. magis autem, & minus eſt ex eo, quia plus, aut minus contrarij ineſt, & non. Quod igitur hi tres ſoli motus ſint, ex his manifeſtum eſt.

OStendit, eam mutationem, quæ fit ſecundum magis & minus eiuſdem formæ, etiam eſſe alterationem, & fieri à contrario ſecundum quid, vt quæ fit à minus albo in magis album; quæ vero fit ex nigro in album fit à contrario ſimpliciter. Explicat autem quomodo quæ fit ſecundum minus, & magis fiat à contrario. Quia vbi eſt minus, ibi eſt permixtio cum contrario: nam minus album participat nigrũ; ob id quod ex minus albo procedit, à nigro procedit. Dicit autem, quod cum in minus tendit forma: vt cum ex albo fit minus album, tunc tendit forma in ſuum contrarium: at cum fit magis, nempe, ex minus albo magis album, tunc ex contrario tẽdit forma in ſe ipſam. Quod eſt dicere; per remiſſionem tendit forma in ſuũ contrarium: per intenſionem è contra, à ſuo contrario tendit in ſeipſam: ſemper tamen motus hic alteratio eſt. *Duplex alterationis diuerſitas altera ſimpliciter ex cõtrario i contrariũ. Altera ſecundum magis et minus.*

Tex. XX.

IMmobile autem eſt & quod omnino non poteſt moueri, ſicut ſonus eſt inuiſibilis. Et quod in multo tempore vix mouetur. Aut quod tarde incipit, quod dicitur ægre mobile. & quod aptum natura eſt, poteſtque moueri, non mouetur autem tunc, cum aptum natura eſt, & vbi, et quomodo: quod quidem immobiliũ ſolum quieſcere voco. contraria enim quies motui eſt. quare priuatio erit ſuſceptiui. Quid igitur eſt motus, & quid quies, & quot mutationes, et quales motus, & manifeſtũ eſt ex dictis.

POſtquam de eo, quod mouetur, & motu dixit, nunc de oppoſito dicere aggreditur, nempe, de immobili. Triplex autem ſtatuit immobile. Primum, quod non eſt capax motus: vt intelligentiæ, & Deus. Alterum quod ægre mouetur, ſicut ſaxum difficile mobile, immobile dicitur: & ſimiliter homo, qui ob aliquam infirmitatem difficilem habet motum. Tertium, quod non mouetur, cum poteſt moueri, nec eſt aliquod impedimentũ, & tale dicitur quieſcens: & quies non eſt aliud, quam priuatio motus. Textus clarus eſt. *Tractat Ariſt. de immobili quod triplex eſt.*

Caput Tertium.

Tex. XXI.

POſt hæc autem dicamus quid eſt Simul, & Separatim, & quid eſt Tangere, & quid eſt Inter, & quid Conſequenter, & quid Contiguum, & quid Continuum, & quibus vnumquodque horum ineſſe aptũ natura ſit.

De ſeptē quæ ad motus vnitatē, & pluralitatem cognoſcēdam sũt neceſſaria.

VOcabula aliquot ad ea, quæ mouentur pertinentia, explicat. Hæc autem ſunt ſeptem. Simul, Separatim, Tangere, Inter, Conſequentes, Continuum, Contiguum. Hæc enim omnia mobilibus, aut motibus competunt, ob id explicari oportuit antequam motus vnitates .l. pluralitatem oſtenderet; nam illa motibus pluribus inſunt.

Tex. XXII.

SImul igitur dicuntur hæc eſſe ſecundum locum, quæcunque, in vno loco ſunt primo. Separatim autem, quæcunque ſunt in altero. Tangere autem, quorum extrema ſunt ſimul. Inter vero, in quod prius aptum natura eſt peruenire id, quod mutatur, quam in quod vltimum mutatur, ſecundum naturam continue mutationem patiens. in pauciſſimis autem eſt inter, tribus. vltimum enim eſt mutationis contrarium.

Quid ſit ſimul.

INcipit explicare terminos, ac primum ipſum. Simul dicens, illa dici Simul ſecundum locum, quæ in eodem loco primo ſunt. Dicit, Simul ſecundum locum: nam etiam contingit eſſe ſimul ſecundum tempus, quæ in eodem ſunt tempore. Dicit, in eodem loco communi ſunt, nõ ob id ſimul eſſe dicuntur.

Nota. Aduertendum autem, quod duo corpora ſimul eſſe naturaliter non poſſunt: non enim in eodem loco primo ſunt: at anima, & corpus ſimul dicuntur eſſe: ſimiliter ſubſtantia, & ipſis accidentia. Hæc enim eundem primum locum occupant.

Quid ſeparatim. Explicat ſecundum vocabulum, puta, Separatim; ea dicuntur ſeparatim eſſe, quæ diuerſum habent locum primum; vt duo corpora dicuntur ſeparatim eſſe.

Quid tãgere. Tangere autem dicuntur, quorum extrema ſimul ſunt; vt duo corpora ſe tangũt, quorum ſuperficies ſimul ſunt abſque aliquo intermedio. ſimiliter duæ lineæ, duæ ſuperficies ſe tangunt, quæ extrema ſimul habent.

Quid inter. Inter autem id dicitur, in quod peruenit prius id, quod ab vno extremo, & contrario in alterum mutatur continue, ideſt cum aliquid naturaliter mouetur cõtinue ab vno extremo in alterum. Id quod antequam ad extremum oppoſitum perueniat tranſit, id dicitur eſſe, Inter.

Nota. Vnde concludit, quod vbi eſt Inter, ibi ad minus ſunt tria; duo extrema contraria, & id, quod inter ea dicitur eſſe.

Tex. XXIII.

COntinue autem mouetur, quod nihil, aut pauciſſimum intermittit rei, non temporis. nihil enim prohibet intermiſiſſe, & ſtatim etiam poſt primam ſonuiſſe vltimam, ſed rei, in qua mouetur. hoc autem, & in ijs, quæ ſunt ſecundum locum, & in alijs mutationibus manifeſtum eſt.

Quid ſit continue moueri.

CVm dixiſſet, id eſſe Inter, ad quod primo peruenit, quod ab vno contrario in aliud continue mouetur, antequam ad vltimum contrarium perueniat: explicat quid continue moueri dicatur, & quid contrarium in loco, Dicit, id continue moueri quod ſine aliqua temporis interruptione mouetur, quamuis parum ſpatij interrumpatur. Ponit exemplum. Si quis pulſet primam chordam, & immediate pulſet vltimam, talis motus continuus eſt, quia, quamuis intermiſſa fuerit chorda media, tamen tempus non eſt interruptũ. Similiter in alijs motibus, vt cum quis ambulat, quamuis ſpatij aliquid intermittat, quia non totum continue tangit, tamen ſi nihil temporis intermittat, ambulatio continua eſt. Hoc tamen poſterius examinabitur.

Tex. XXIV.

COntrarium autem ſecundum locum eſt quod ſecundum rectam diſtat plurimum. minima enim finita eſt: menſura autem finitum.

Statim

Quę ſint loca contraria.

STatim explicat, quomodo loca contraria ſint ſumenda, vt inueniatur, quod inter eſt: dicit, eſſe ſumenda ſecundum lineam rectam: quæ enim maxime diſtant ſecundum lineam rectam, oppoſita loca ſunt. Et hoc bene fit; nam linea recta eſt breuiſſima omnium, quæ ab vno puncto in aliud duci poſſunt: ob id ea maxime mẽſura eſt. Nam menſura eſt finita, & breuis. Diuerſa igitur loca ſecundum lineas rectas ſumenda ſunt. Et id proprie dicitur inter, quod medium eſt inter duo loca ſecundũ lineam rectam diſtantia.

Tex. XXV.

COnſequenter autẽ eſt inter quod, poſt principium ſolum, exiſtens aut poſitione, aut natura, aut alio aliquo ſic determinatum, nihil eſt eorũ, quæ ſunt in eodem genere, & id, ad quod conſequenter eſt: dico autem, vt ad lineam linea, vel lineæ, aut ad vnitatem vnitas, vel vnitates, aut ad domum domus: aliud autem nihil prohibet eſſe inter. Conſequẽter enim ad aliquid eſt conſequenter, & poſterius aliquid eſt. non enim vnum conſequenter eſt ad duo, neque noua luna ad ſecundum conſequenter eſt, ſed hæc ad illa.

Quid ſit cõſequẽter.

EXplicat quintum vocabulum, puta, eſſe Conſequenter, vt autem aliquid ſit conſequenter ad aliud, multa ſunt neceſſaria. Vnum eſt, quod ſit vnum principiũ, ad quod aliud conſequenter dicatur. Quod autem eſt principium, non dicitur conſequenter, ſed id, quod poſt principium ponitur. Vt ſecundus dies lunæ conſequẽter ſe habet ad primum: & binarius ad vnitatem: & ternarius ad binarium: non autem econtra.

Requiritur præterea, quod nihil ſit eiuſdem generis inter id, quod conſequenter ſe habet, & id ad quod conſequenter ſe habet: vt vnus miles conſequenter ſe habet ad alium, qui ſibi eſt proximus. Dicitur, Eiuſdem generis: quia quamuis aliud ſit intermedium, dummodo non ſit eiuſdem generis, adhuc dicetur conſequenter; vt vnus miles conſequenter ſe habet ad aliũ, quando inter eos non mediat miles, licet mediet lapis, l. aliud alterius rationis.

Eſſe cõſequenter varijs modis.

Præterea id, quod conſequenter ſe habet ad aliud, multiplex eſt. Quoddam poſitione, cum id quod conſequenter ſe habet, continuum quid eſt: vt domus ad domum, linea ad lineam, Aliud natura, ſicut vnus numerus ad alium. Aliud alio modo, ſicut perfectione, vt elephantus eſt conſequens ad hominem in perfectione. Et eſt conſequenter tempore, alijsque modis.

Tex. XXVI.

COntiguum autem eſt quod, cum conſequenter eſt, tangit. Quoniã autem omnis mutatio in oppoſitis eſt, oppoſita autem ſunt, & contraria, & quæ ſecundum contradictionem ſunt, contradictionis autem nihil eſt medium, manifeſtum eſt, quod in contrarijs erit id, quod eſt Inter.

Quid cõtiguum

EXplicat, quid contiguum dicatur puta, id quod conſequenter ſe habet, & tangit: ſicut duo corpora immediata ſe tangentia dicũtur cõtigua, inter quæ nõ eſt aliud.

1. Nota in motu eſt inter nõ autẽ in generatione, & corruptione.

Occaſione autem huius regreditur ad oſtendendum, quando reperiatur Inter, & medium, quamuis verba hæc videantur ſuperioribus cohærere. Dicit, in motu eſſe Inter, nõ autẽ in generatione, & corruptione. Et ratio eſt, quia motus fit inter contraria, in quibus eſt medium: at generatio in contradictoriis terminis, in quibus non eſt medium: ob id illic eſt Inter, non autẽ hic.

Sed hic eſt dubiũ; nam 2. Metaphyſi. tex. 7. dicit, quod inter terminos generationis media eſt generatio: & inter id, quod eſt, & id, quod non eſt, medium eſt id, quod fit. Vlterius, quia non omnia contraria mediũ habent.

Nota. 2. termini generationis nõ ſunt pure cõtradictorij.

Aduerte igitur circa hoc, quod termini generationis non ſunt puri contradictorij, alias enim ex nihilo fieret res. Vnde cum dicitur non homo, non ignis, & ſimilia, non oportet intelligere, eſſe puram negationẽ, ſed priuationem, quę ponit potentiam propinquam in materia ad formam. Vnde non ignis eſt, quod non eſt ignis, ſed eſt in potentia proxima, vt ſit ignis.

Nota 3. quõ detur medium in contrarijs, & priuatiuis.

Aduertendum vlterius, quod in contrarijs datur medium per participationem extremorum, & per remiſſionem; vt inter album, & nigrum, eſt ſuſcum, & inter calidum, & frigidum in ſummo, datur remiſſus gradus. In priuatiuis vero datur medium, ſed non eiuſdem rationis cum extremis, ſed per negationem extremorum, & ſic

ſit generatio, & id, quod fit, eſt medium, quia nec eſt, quod eſt, nec quod non eſt.

Solutio dubij. Modo ad dubium. Reſpondeo, quod in Metaphyſica locutus eſt de medio quocunque: at in præſenti tantum de medio eiuſdem rationis cum extremis: & hoc ſolum eſt inter contraria, non inter terminos generationis. Loquitur autem de huiuſmodi medio; quia hoc facit, ne termini ſint conſequenter ſe habentes, non autem quod alterius eſt rationis.

Continuum autem eſt quidē quod contiguum quiddam eſt. dico autem eſſe Continuum, cum idem fiat, & vnus vtriuſque terminus, quibus tangunt, & vt ſignificat nomen, contineantur. hoc autem eſſe non poteſt, ſi duo ſint vltima.

Quid cōtinuum. Explicat quid continuum ſit puta, contiguum quoddam, Nempe, id alteri cōtinuum eſt, quod ſic ipſum tangit, vt vtriuſque terminus vnus, & idem ſit, vt media linea alteri eſt continua. Differt a contiguo: nam vbi contiguitas eſt, duo ſunt termini ſe tangentes; at vbi continuitas, vnus eſt terminus: vt vnum punctum duas partes vnius lineæ continuat, & vna linea ſuperficies, & ſuperficies corpora. Ob id enim dicitur continuum, quaſi vno termino continuantur, quæ continua ſunt.

Tex. XXVII.

Hoc autem determinato, manifeſtum eſt quod in ijs eſt continuū, ex quibus vnum quid aptum natura eſt fieri ſecundum contractum, & vt demum fit continuum vnum, ſic & totum vnum erit, vt aut clauo, aut glutine, aut tactu, aut inſertu.

Quæ ſint apta vt fiant cōtinua, et quo fiat modis cōtinuum. Oſtendit illa poſſe vnum continuum fieri, quæ apta ſunt. eſſe vnum totum, ſecundum contactum vt duæ aquæ; quæ vero vnum totum fieri non poſſunt, vt lapis, & aqua, neque erunt vnum continuum. Fiunt autem vnum continuum, cū vnicum habent communem terminum. At quia varijs modis vnicum totum fit, multipliciter etiam continuum ſe habet. Quædam glutine, quædam inſitione, & tactu vnum continuum fiunt, & vnum totum. Sed non eſt hæc tam propria continuitas, ſicut ea, qua continua ſunt, quæ vnicum per ſe terminum habent: vt duæ aquę, & ligni partes.

Tex. XXVIII.

Manifeſtum autem eſt, & quod primum eſt id, quod conſequenter eſt. quod enim tangit, neceſſe eſt conſequenter eſſe, quod autem conſequenter eſt, non omne tangere. quapropter, & in prioribus ratione conſequenter eſt, vt in numeris, tactus autem non eſt. Et ſi quidem continuū eſt, neceſſe eſt tangere: ſi vero tangit, nondum continuum eſt. non enim neceſſe eſt vnum eſſe ipſorum extrema, ſi ſimul ſint: ſed, ſi vnum ſunt, neceſſe eſt ſimul eſſe. quare vltima conſitio ſecundum generationem eſt. neceſſe eſt enim tangere, ſi conſita erunt extrema: ea vero, quæ tangunt, non omnia conſita ſunt. in quibus autem non eſt tactus, manifeſtum eſt quod neque eſt conſitio in his.

Comparat conſequenter eſſe, ad tangere, ac dicit illud eſſe ſuperius. Omne enim, quod tangit, conſequenter ſe habet: at non omne, quod conſequenter ſe habet, tangit. Nam in numeris eſt conſequenter, non tamen tactus: ob id conſequenter ſe habere eſt ponendum inter priora ratione. i. inter vniuerſaliora tactu. *Quō ſe hēat conſequēter eſſe ad tangere.*

Comparat etiam continuum ad tactum, dicit, quod tangere ſuperius eſt: nam omne continuum tangit, non tamen ſi tangit continuum ſtatim eſt: vnde inſitio, & copulatio poſterior eſt generatione. i. particularior tactu, cum quæ conſita ſint tangant, non e contra. *Quō ſe hēat cōtinuū ad tangere.*

In his verbis manifeſtat non loqui de propria continuitate, ſed de illa, quæ clauo, glutine. l. inſitione fit: in his enim tactus eſt, non autem in vera continuitate. Nam tactus petit duo extrema, & terminos actu: in vera autem cōtinuitate vnicus eſt terminus actus.

Tex

Tex. XXIX. & XXXX.

QVare ſi eſt punctum, & vnitas, qualia dicunt ſeparata, non poſſibile eſt vnitatem, & punctum eſſe idem. his enim ineſt tangere, vnitatibus autem conſequenter. & inter hæc quidem contingit eſſe aliquid omnis enim linea inter puncta eſt: inter illas autem non eſt neceſſe: nihil enim eſt inter dualitatem, & vnitatem.

QVid igitur eſt ſimul, & ſeparatim, & quid tangere, & quid inter, & quid conſequenter, & quid contiguum, & quid continuum, & quibus vnumquodque horum ineſt, dictum eſt.

Diſcrimen pũcti, & vnitatis. EX hac differentia concludit vnum. Quod quamuis ſit punctus, & vnitas ſeparata realiter, vt aliqui voluerunt, adhuc non eſſent idem. Et ponit duplex diſcrimen. Alterum eſt, quod puncto ineſt tactus, vnitati autem tantum conſequenter ſe habere. Alterum eſt, quod inter puncta debet aliquid mediare, puta, linea: in continuo enim duo puncta immediata eſſe non poſſunt at: at inter vnitates non opus eſt, quod aliquid mediet; in numero enim vnitas vnitati immediata eſt. Poſtea in ſequenti textu epilogat. Quid eſſe hæc vocabula dixit.

Caput Quartum:

Tex. XXXI.

VNus autem motus dicitur multipliciter. Vnum enim multipliciter dicimus. Genere igitur vnus eſt ſecundum figuras prædicamenti. latio enim omni lationi genere vnus eſt. alteratio autem à latione diuerſus genere eſt. Specie autem vnus eſt, cum genere ſit vnus, & in indiuidua ſpecie ſit. vt coloris quidem ſunt differentię. Igitur alius ſpecie denigratio, & dealbatio. omnis igitur dealbatio omni dealbationi idem ſecundum ſpeciem erit, & omnis denigratio denigrationi: albedini autem non amplius. quapropter ſpecie vnus eſt dealbatio dealbationi omni. Si autem ſunt quædam, quæ, & genera ſimul, & ſpecies ſunt, manifeſtum eſt quod ſpecie quodammodo vnus erit, ſimpliciter autem vnus ſpecie non. vt diſciplinatio, ſi ſcientia ſpecies quidem eſt exiſtimationis, genus autem ſcientiam.

De vnitate motuum incipit agere Ariſt. vnitas generica POſtquam de motus ſpeciebus dixit, nunc de vnitate motuum diſſerit. Cũ autem vnum multipliciter dicatur, ſit vt vnus motus multipliciter dicatur. Primo, dicitur vnus motus genere, qui eſt ad rem vnius prædicamenti. Vnde omnes alterationes, quæ ad qualitatem ſunt, motus vnus genere dicuntur. Similiter omnes augmentationes, & omnes lationes, adinuicẽ, tamen genere differũt, vt alteratio ab augmentatione, & augmentatio à latione; & denique hi tres motus inter ſe.

Vnitas ſpecifica Secundo; Motus eſt vnus ſpecie ſpecialiſſima, puta, qui eſt ad terminum vnius ſpeciei ſpecialiſſimæ, quæ cum ſub vno genere ſit, iam amplius in ſpecies diuidi nequit. Et ſic omnes dealbationes ſunt vnius ſpeciei; alterius vero denigrationes, & calefactiones, ſimiles motus ſpecie.

Vnitas ſecundũ quid. Tertio: eſt vnus motus ſpecie ſecundũ quid, puta, cuius terminus eſt genus, ſubalternum, partim genus, partim ſpecies, vt diſciplinatio, quæ eſt motus in ſcientiam, ſcientia vero eſt ſpecies habitus, genus vero ſcientiarum. Similiter coloratio, & ſimiles motus, qui ad genera ſubalterna ſunt.

Denique terminus, ad quem eſt reſpiciendus, taliſque erit vnitas motus, quales termini.

Tex. XXXII.

DVbitabit autem aliquis ſi vnus ſpecie motus ſit, cum ex eodem idem in idem mutetur. vt vnum punctum ex hoc loco in hunc locum iterum, atque iterum, Si autem hoc eſt, erit circunlatio rectæ lationi eadem, & volutio ambulationi.

Inten-

Vnitas ex parte ſpatij. INtendit docere, præter dicta, adhuc in motu locali eſſe vnum inſpiciendum, nempe vnitatem ſpatij. Quamuis enim ad locum A. ſint diuerſi motus, ſi tamen vnus per circulum, alter per rectum fiat, diuerſi ſpecie, & non vnus cenſendi ſunt.

Dubiũ. Hoc autem docet, proponendo dubium contra prædicta. Dubium autem eſt. Si idem punctum, puta, mobile, moueretur ab A. in B an eſſet idem, & vnus motus ſemper. Quod ſi hoc eſt, ſequeretur, quod circulatio, & motus rectus eſſent vnus ſpecie motus, quia vterque poteſt eſſe ab A in B.

Tex. XXXIII.

AN determinatum eſt, ſi id, in quo eſt: alterum eſt ſpecie, quod diuerſus motus eſt circulare autem à recto alterum ſpecie. genere igitur, & ſpecie motus vnus ſic eſt.

Solutio dubij. REſpondet, non eſſe eundem ſpecie motum, ſed diuerſum. Ex quo patet, nõ ſolum in motu locali inſpiciendum eſſe terminum, ſed etiam ſpatium ipſum, vt vtrunque ſit vt vnius ſpeciei, aut rectum, aut circulare. Suppoſita autem vnitate ſpatij, terminus inſpiciendus eſt. Cum. n. ſpatium ſpecie differt, tunc nil prodeſt vnitas ipſius termini.

Tex. XXXIV.

SImpliciter autem vnus motus eſt, qui ſubſtantia vnus, & numero eſt. Quis autem huiuſmodi ſit manifeſtum erit: diuidentibus. Tria enim ſunt numero, circa quæ dicimus motum vnum, quod, & in quo, & quando. Dico autem quod, quoniam neceſſe eſt eſſe aliquid quod mouetur, vt hominem, aut aurum, & in aliquo hoc moueri, vt in loco, aut in paſſione, & quando,, in tempore enim omne mouetur.

vnitas numerica. ALium quartum vnitatis motus modum ponit, & hunc præcipuum, & ſimpliciter vnum vocat. Puta, quo vnus motus numero, & ſubſtantia dicitur, ſicut ſingulares, & indiuidui motus.

Ad oſtendendum autem; quis motus ſic vnus dicatur, diſtinguit tria, quæ in motu ſunt. Nempe, quando, i. tempus, in quo fit motus, quod, i. mobile, quod mouetur: In quo, i. terminus, ad quem tendit motus. Reliqua puta, terminus à quo, & mouens prætermittuntur, quia non ſunt neceſſaria pro præſenti vnitate numerica; quamuis poſſumus dicere per, In quo, intelligi vtrunque terminum à quo, & ad quem, in quibus fit motus.

Tex. XXXV.

HOrum autem genere quidem, aut ſpecie eſſe vnum eſt in re, in qua mouetur. contiguum autem erat in tẽpore. Simpliciter autem vnum eſſe in omnibus his eſt. Etenim in quo eſt, vnum oportet eſſe, & indiuiſibile, vt formam. Et rurſus ipſum quando, vt tempus vnum, & non intermittere. Et quod mouetur vnum eſſe, non ſecundũ accidens, vt album nigreſcere, & Coriſcum ambulare. vnum autem eſt, & Coriſcus, & album, ſed ſecundum accidens. neque commune. erit enim ſimul duos homines ſanati ſecundũ eandem ſanationem, vt lippitudinis. ſed non vnus hic eſt, ſed ſpecie vnus eſt.

HIs tribus diuiſis docet, ad vnitatem ſpecificam, & genericam ſat eſſe, terminum inſpicere; nec eſt neceſſaria vnitas temporis. Præterea. ad motus contiguitatem, ſat eſſe vnitatem temporis: licet enim motus ſint ad varias formas vnius mobilis, ſi tamen in vnico continuo tempore fiant, poſſunt eſſe contigui: vt paulo inferius dicemus. At ad vnitatem ſimpliciter, & numericam motus, omnia iſta tria conuenire debent, & vnitas temporis, formæ, ſeu termini, & mobilis. *Quid requiratur ad vnitatem gñicã, ſpecificã & numericam.*

Singula hæc explicat, dicens, quod terminus debet eſſe vnus, & indiuiſibilis, ideſt vnus numero; nam vnitas numerica motus vnitatem etiam numericam termini ad quem petit. Tempus etiam debet eſſe vnum, ideſt, non interruptum: cum enim. l. minimum motus ceſſat, iam vnus numero eſſe nequit. Similiter requiritur vnitas mobilis, quod ſit vnum mobile, vnum inquam per ſe, & particulariter. Vnde album, &

Petrus

Petrus non dicuntur vnum, quia ſubiecto, ſed ſecundum accidens vnum ſunt: ſimiliter Petrus, & Paulus non ſunt vnum, licet ſint eiuſdem ſpeciei, nec ſi vterque ſanatur nempe, ex lippis oculis acquireret ſanitatem, eſſet eadem ſanatio numero, ſed ſpecie. Ad vnitatem enim numericam, & vnicũ numero, & per ſe debet eſſe mobile.

Tex. XXXVI.

Socratem autem ſecũdum eandem quidem alterationem alterari ſpecie in alio autem tempore, & iterum in alio, ſi quidem contingit corruptũ iterum vnum fieri numero, erit & hic vnus. ſi vero non idem, quidem erit, vnus autem non.

De vnitate motus quæ prouenit ex vnitate temporis quod hæc etiã ad numericã requiratur.

AD vnitatem temporis regreditur, & dubium proponit. An ſi Socrates in hoc tempore ſanetur, & iterum alio tempore ſanetur poſt aliam ægritudinem, ſit eadem ſanatio numero. Reſpondet, quod ſi idem numero, poſtquam corruptum eſt, redire poteſt, erit eadem ſanatio numero. Si vero non poteſt redire eadem numero, ſed ſpecie, tunc erit illa ſanatio non vna numero, sed eadem ſpecie. Quaſi dixiſſet; Non eſt eadem ſanatio illa poſterior, quia prior corrupta eſt. Quod autem corruptum eſt, non poteſt idem numero reparari, vt volebat Plato.

Tex. XXXVII.

HAbet autem dubitationem huic ſimilem, & vtrum vna ſanitas, & omnino habitus, & paſſiones ſubſtantiæ ſint in corporibus. moueri nanque videntur habentia, & fluere. Si igitur eadem, & vna ſit mane, & nunc ſanitas, cur non etiam, cum intermiſſam acceperit iterum ſanitatem, & hæc, & illa vna numero erit?

Dubiũ A iſt. An eadẽ numero forma eſſe poſſit diuerſis tẽporibus, idemue terminus motus.

CVm de motu dubitaſſet, an idem & vnus numero eſſet, qui diuerſis fit tẽporibus, dubitat modo de forma, & de termino. An ſit eadem ſanitas, quæ diuerſis eſt temporibus in eodem ſubiecto: ſimiliter de alio quocunque accidenti. Ex alia parte videtur, quod non ſit eadem: nam corpora ſubiecta mutantur ſecundum tempora: non ergo ſunt eædem qualitates.

Ex altera parte videntur eſſe eædem: nã ſi ſanitas duraret per tres dies in vnico ſubiecto; abſque dubio eſſet eadem: ergo quãuis in die medio fuerit deſtructa, & tertio reparata, erit eadem ſanitas: & ita erit motus, nec erit neceſſaria vnitas temporis.

Tex. XXXVIII.

EAdem enim ratio erit. verum tãtum intereſt, quod, ſi duo idem hoc ſunt, ſicut numero vnus, & habitus eſſe neceſſe eſt: vnus enim numero actus vnius numero eſt. Si vero habitus vnus eſt, fortaſſis alicui non videbitur vnus, & actus eſſe. cum enim ceſſauerit ambulans, non amplius eſt ambulatio: rurſus autem ambulante erit. Si igitur vnus, & idem eſt, continget vnum, & idem & corrumpi, & eſſe ſæpe. Hæ igitur dubitationes extra præſentem ſunt conſyderationem.

Quod et ſi eadem forma, vel terminus ide eſſet, tñ motus non eſſet ide numero diuerſis tepori bus.

TExtus difficilis eſt apud expoſitores, tamen ſine dubio ſenſus eſt iſte. Nempe quamuis eſſet eadem ſanitas, & rediret idem terminus, motus tamen non eſſet vnus numero. Et dicit, quod ſi actus plures ſunt, non ob id habitus plures ſunt. Poteſt enim vnus habitus plures actus, tunc plures ſunt actus. Ita motus eſt actus, terminus eſt vt habitus. Non valet quod ſi vnus ſit terminus, ob id vnus ſit motus; nam ad eum locum plures motus repeti poſſunt. Bene tamen, ſi plures ſunt termini, plures ſunt motus. In quo docemur, vnitatem motus petere termini vnitatem, non tamen ita, vt exiſtimemus e contra valere, ſi vnus eſt terminus, vnum eſſe motum.

Rñſio ad dubium.

At de dubio, An ſit eadem ſanitas, dicit, non eſſe præſentis negocii id ſoluere. Sat eſt, pro præſenti ſcire, quod ſiue vnus ſit, aut plures, adhuc vnitas numerica motus non colligitur, niſi adſit vnitas temporis. Et nota hanc expoſitionem.

Tex. XXXIX.

QVoniam autem continuus omnis motus eſt, & ſimpliciter quidem vnum, & continuum eſſe

eſſe neceſſe eſt, ſi omnis quidem diuiſibilis eſt, & ſi continuus, vnus. non enim fiet omnis continuus omni, ſicut neque aliud vllum cuiuis quoduis, ſed quorum vnum ſunt vltima. vltima autem aliquorum quidem non ſunt, aliquorum autem ſunt ſed ſpecie differentia, & æquiuoca. quomodo nanque tãget, aut vnum fiet vltimum lineæ, & ambulationis.

Quod ſi motus eſt vnus nu. ſit continuus, & è contra

CVm oſtendiſſet, qui motus eſſet vnus numero, oſtendit modo numero vnum motum eſſe continuum, & econtra, continuum eſſe vnum numero: & ad continuitatem requiri eadem, quæ ad vnitatem numericam: ac ob id proponit, motũ continuum eſſe ſimpliciter vnum, & è cõtra ſimpliciter vnum eſſe continuum.

Obiter tamen motum eſſe continuum probat, quia diuiſibilis eſt, puta, in partes, quæ erant actu vnum, ſicut diuiditur continuum.

Statim declarat, qui motus cõtinui ſint, Illi nempe, qui extremum, & terminum eundem habent, ac illi continuari poſſunt, qui vnicum communem terminum habere poſſunt, ſicut in alijs continuis. Aliqua enim termino carent, ac ob id continuari nequeunt, vt res incorporeę. Aliqua terminos habent, ſed ineptos ad continuationem, vt linea, & de ambulatio: & quæ æquiuoca, ac diuerſæ rationis ſunt. Quæ vero eiuſdem ſunt rationis, continuari poſſunt. ita etiam motus, qui eiuſdem ſunt rationis, ac communem vnum terminum habere poſſunt.

Tex. XL.

COntigui igitur erunt, & qui neque ijdem ſpecie, neque generę. poſtquam enim cucurrit aliquis, ſtatim febricitare poteſt. & veluti lampas ex ſucceſſione, latio eſt contigua, continua autem non. ponitur enim cõtinuum, quorum vltima vnum ſunt. Quare contigui, & conſequenter ſunt, quia tempus continuum eſt, continuũ autem eſt, quia motus continui ſunt, hoc autem eſt, cum vnum vltimum fuerit amborum.

Ad contiguitatem mot⁹ ſat eſſe temporis vnitatem.

OStendit, ad contiguitatem motuum, ſat eſſe temporis vnitatem, quamuis ſint diuerſæ ſpeciei, & generis. Vt ſi poſtquam quis cucurrit, immediate ſanetur, hi motus contigui, & conſequenter ſe habentes ſunt: non tamen ſunt continui, quia non habent vnum communem terminum. Requiritur igitur ad continuitatem, vltra temporis vnitatem, vnius termini communitas, quo contineatur motus.

Tex. XLI.

QVapropter neceſſe eſt eundem ſpecie eſſe, & vnius, & in vno tempore ſimpliciter continuum motum, & vnum. Tempore quidem, vt non immobilitas interſit: in intermittente enim quieſcere neceſſe eſt. Multi igitur, & non vnus motus, inter quos quies eſt. quare, ſi aliquis motus ſtatu intercipitur, neque vnus eſt, neque cõtinuus. intercipitur autem, ſi in medio tempus eſt.

Quot requirantur ad continuitatẽ motus.

COncludit ad continuitatem motus requiri vnitatem ſpecificam termini: aliter enim non poterunt duo motus vnicum habere communem terminum. Opus etiam eſt, cum vnitate termini, & mobilis, vnitate etiam temporis. Hæc autem vnitas temporis eſt, vt non interrumpatur per aliquam quietem mediam. Cum enim mobile in medio motuum. l. minimum quieſcit, & vacat à motu, impoſſibile eſt, quod illi duo motus vnum continuũ faciãt.

Eius vero, qui in ſpecie non vnus eſt, non: etſi non intermittitur tempus. tempus enim vnum eſt: ſpecie autem motus alius eſt. motum enim vnum neceſſe eſt, & ſpecie vnum eſſe: hunc autem ſimpliciter vnum eſſe non eſt, nec eſſe. Quis igitur motu; ſimpliciter vnus eſt, dictum eſt.

OStendit etiam cum temporis vnitate eſſe opus vnitate termini ſpecifica. Poteſt enim eſſe cum vnitate temporis motũ pluralitas. Qui igitur eſt vnus in ſpecie, & tempore vnus ſimpliciter eſt; qui vero tantum habet vnitatẽ temporis, hunc, nõ eſt neceſſe, eſſe vnum ſimpliciter .i. numero.

Ex

Vnitatẽ numericam motus eſſe omniũ maximam. Ex omnibus colligit vnitatem quartam motus numericam eſſe ſimpliciter vnitatẽ: Hæc enim omnium aliarum, quæ dictæ ſunt, maxima eſt.

Tex. XLII.

Amplius autem dicitur vnus, & perfectus, ſiue ſecundum genus, ſiue ſecundum ſpeciem, ſiue ſecundum ſubſtantiam ſit, ſicut & in alijs perfectum. & totum ipſius vnius eſt. Eſt autem quando, etſi imperfectus ſit, vnus dicitur, ſi ſolum ſit continuus.

De alia vnitate motus.i. perfectionis. Aliam vnitatem motus ponit, nempe, vt is, qui perfectus eſt, vnus dicatur ſiue in genere, ſiue in ſpecie, ſiue numero. Idem enim eſt dicere; motum vnum, & totum, ac perfectum, ſicut in alijs etiam rebus, quod perfectum eſt, vnum dicitur. Eſt autem motus perfectus, qui ad ſuum terminum peruenit, in quem ordinabatur.

At ne quis putaret, imperfectum motũ non eſſe vnum, nempe, eum qui ad terminum nondum peruenit, addit eſſe vnum, quamuis minus vnum: eſt autem vnus, quia continuus eſt.

Nota ex D. Tho. Not. bene S. Tho. quod dupliciter attenditur vnitas. & in ſubſtantia rei, & hæc penes formam: res enim vna per vnam formã eſt. Et in quantitate: vt res eſt vna, quæ cõtinua eſt. Hęc etiam duplex vnitas eſt in motu: & in ſubſtantia ipſius, & hæc eſt per terminum ad quem, qui motus eſt formas & hanc vnitatem habet motus perfectus. Vnitas etiam eſt in quantitate motus per continuationem: & hæc etiam in imperfecto reperitur, ac ob id motus imperfectus, & inconſummatus vnus dicitur.

Tex. XLIII.

Amplius autem aliter præter dictos, dicitur motus vnus regularis. irregularis enim eſt quidem, vt nõ videatur vnus, ſed magis regularis, vt rectus. irregularis enim diuiſibilis eſt. videtur autem differre, ſicut magis, & minus. Eſt autem in omni motu quod regulariter eſt, aut nõ. etenim alterabitur regulariter, & feretur ſuper regulare, ut circulum, aut rectam: & circa augmentationem ſimiliter, & diminutionem.

Aliam ponit motus vnitatem: vt is dicatur vnus: qui eſt regularis, & vniformis. Irregularis enim aliqua ex parte videtur vnus motus, aliqua ex parte non vnus: differt tamen à regulari, ſecundum magis, & minus: nempe, quia regularis eſt magis vnus; irregularis vero minus. Reperitur autem in quocunque genere, & ſpecie motus regularitas, & irregularitas, & in alteratione, & in augmentatione, & in latione. *Alia vnitas. i. regularitas & vniformitas.*

Aduertendum vero, quod iſta vnitas nõ eſt in ſubſtantia motus, nec in continuitate, quia hæc ſunt etiam in irregulari: ſed in modo motus: nam regularis vno modo ſe habet in omnibus ſuis partibus, & quoad velocitatem, & quoad ſpatium: at irregularis diuerſimode ſe habet, dum pars velocior altera eſt, aut diuerſo fit ſpatio: ob id motus irregularis in textu diuiſibilis dicitur, intellige, ſecũdum modum, quia partes habet difformes, ob idque non tam vnus dicitur. *Nota hæc eſt vnitas in mõ motus.*

Tex. XLIV.

Irregularitatis autem differentia eſt aliquando quidem in quo mouetur. impoſſibile eſt enim regularem eſſe motum non in regulari magnitudine. vt motus fractæ, aut gyratiuæ, alius autem magnitudinis, quorum quæuis ad quamuis partem minime coaptatur. aliquando autem neque in vbi, neque in quando, neque in eo, ad quod, ſed in ipſo modo. velocitate enim, & tarditate aliquando determinatur. cuius enim eadem eſt velocitas, regularis eſt: cuius autem non irregularis. Quapropter neque ſpecies motus, neque differentiæ, velocitas, & tarditas, quia omnes ſequuntur differentes ſecundum ſpeciem. quare neque grauitas, neque leuitas, quæ ad idem eſt, vt terra, ad ſeipſam, aut ignis ad ſeipſum.

Duas radices ponit, ex quibus irregularitas procedit. Altera eſt ſpatium in motu locali, cum diſtorme eſt; vt ſi quid mouere *Duæ radices irregulari*

latis motus ſpatium, & velocitas. moueretur per lineam tortuoſam, & giratiuam, talis motus irregularis eſſet eo, quod partes non ſunt rationis eiuſdem. Altera eſt, cum ſtante eodem tempore, & eodem termino, & ſpatio, eſt diuerſa velocitas, eo quod mobile velocius mouetur per vnam, quam per alteram partem ſpatij, & lapis deorſum mouetur velocius in fine, quam in principio: ob id irregularis eſt: eſſet regularis, ſi per totum ſpatium eandem ſeruaret velocitatem.

Nota velocitas et tarditas maior, vel minor: grauitas, vel leuitas nō efficiunt motus ſpecie differentes. Ex his cōcludit duo. Alterum eſt, quod eſſe velociorem, aut tardiorem, non ſunt ſpecies motus, nec differentiæ ſpecificæ, cū idem motus ſpecie modo velocior, modo tardior, modo regularis, modo irregularis fit. Alterum eſt, quod grauitas, & leuitas in eodem maior, vel minor, non faciunt motum differre ſpecie: non. n. differt motus plumbi deorſum a motu eiuſdem, cum vnus eſt per aerem, alter per aquam, quamuis hic tarde, illic velociter feratur: nec differt ſimiliter à motu lunæ, quæ maiori fertur grauitate.

Tex. XLV.

VNus igitur irregularis eſt, qua eſt continuus. minus autē, quod fractæ accidit lationi. id autem, quod eſt minus, commiſtio ſemper contrarij eſt. Si autem omnem, vnum contingit, & regularem eſſe, & non, non erūt & ipſi, qui non ſecundum ſpeciem contigui ſunt, vnus, & continuus. quomodo enim erit regularis motus ex alteratione compoſitus, & latione? oportet enim coaptari.

Irregularis mot⁹ eſt min⁹ Vnus, q̄ regularius. COncludit, irregularem motum vnum dici, cum continuus ſit, ſed minus vnū, quam regularem: vt patet de illo motu, qui per ſpatium obliquum, & irregulare fit. Cū autem ſit minus vnus, habebit aliquid pluralitatis; nam vbi eſt minus, ibi eſt aliquid contrarii, vt quod eſt minus album, habet aliquid nigri: ita motus irregularis, cum ſit minus vnus, pluralitatem habet in modo, cum non ſit vniformis ſecundum ſuas omnes partes.

Dubium Dices, quomodo verum habet, quod ſi aliquid eſt minus, ibi ſit contrarium: nam contingit eſſe minus lumen ſine contrario; lumen enim contrario caret.

Reſponſio, per contrarium eſſe intelligendum, aut verum contrarium, aut ſaltem priuatiuum, & tale in lumine eſt; vbi enim eſt minus lumen, ibi ſunt magis tenebræ. *Solutio.*

Statim concludit Ariſtoteles, motus differentes ſpecie non poſſe eſſe continuos. Ratio eſt, quia omnis continuus aliquando eſſe regularis, aliquando irregularis poteſt: at motus compoſitus ex duobus ſpecie differentibus, vt ex latione, & ſanatione, non poteſt eſſe vnquam regularis: ergo nec cōtinuus: quod autem regularis eſſe nequeat, notum eſt: non enim poteſt partes vniformes habere. *Motus ſpē differētes nō poſſunt eſſ. continui.*

An vnitas ſpecifica motus ſit tantum a termino ad quem. Quæſt. II.

DIfficultas hæc eſt circa textum 31. vbi Ariſtoteles vnitatem motus ſpecificam ab vnitate termini ad quem ſpecifica docet eſſe ſumendam: contra quam ſententiam videntur multa inſurgere argumenta.

Primum eſt. Sequeretur, quod motus ab albo in fuſcum, & à nigro in idem fuſcū eſſent eiuſdem ſpeciei: terminus enim ad quem puta, fuſcum idem eſt ſpecie. At, re vera, illi motus vidētur ſpecie differre, quia magis differt a motu ab albo in fuſcum motus a nigro in fuſcum, quam differat alius motus ſimilis ab albo in fuſcum: ſed hic differt numero: ergo: ille differt ſpecie. *1. argu.*

Secundo. Sequitur, quod augumentatio eſſet diminutio. Sequela patet. Moueatur aliquid ex bipedali ad tripedale, eſt augmentatio. Iterum moueatur aliud ex quadrupedali ad idem tripedale, eſt diminutio; idem tamen eſt terminus vtriuſque motus ad quem, nempe, tripedale: erunt ergo eiuſdem ſpeciei; quod falſum eſt, cum ſint contrarii. *Secundū*

Tertio. Eodem modo ſequeretur, quod duo motus locales eſſent eiuſdem ſpeciei, cum tamen ſint contrarii. Patet aer moueatur ad ſuam ſphæram ſemel ex terra, & talis motus erit aſcenſus. Semel moueatur ab igne, hic erit deſcenſus, & tamen *Tertium*

ad eundem locum, & terminum ad quem: erunt ergo aſcenſus, & deſcenſus vnius ſpeciei. Idem de aqua, quæ aſcendit a terra, deſcendit ab igne.

Quartũ. Quarto. Aſcendat lapis motu violento vſque ad locum A, deſcendat iterum naturaliter vſque ad idem A. iſti motus ſunt ad eundem terminum: alter tamen naturalis, alter violentus eſt, qui videntur ſpecie differre.

Quintũ. Quinto. Aſcendat lapis vſque ad aerem, iterum proiiciatur vſq; ad ignẽ: ſequitur, ꝙ iſti motus differunt ſpecie, quia termini ad quos, nempe ignis, & aer differunt ſpecie. Quod vero non differat, notum eſt; nam ſequeretur, quod motus qui eſt lapidis ad ignem, eſt compoſitus motibus ſpecie differentibus: nam motus ille etiam fit per aerem, & ignem. Simile eſt, cum deſcendit ab igne vſque in terram; tranſit enim per loca ſpecie differentia.

Sextum. Sexto. Item ſequeretur, quod motus ab albo in nigrum per fuſcum, & alius per viride, & alius per aliud mediũ eſſent vnius ſpeciei, cum omnes ſint ad nigrum. Id autem uidetur falſum; nam eodem modo ſequeretur, quod motus ad A, per circulũ, & per rectum eſſent vnius ſpeciei.

Septimũ Septimo. Moueatur aer vſque ad centrum; moueatur lapis vſque ad idem centrum: motus hi ſunt ad eundem terminũ; at videtur differre ſpecie, alter enim naturalis, alter violentus eſt.

1. Sñia Alberti de Saxo. Circa hanc difficultatem Alber. Saxo. q. 6. dicit, vnitatem ſpecificam motus eſſe ſumendam ex tribus ſimul, ita ut ſi vnum deficiat, motus differat ſpecie. Nempe ex unitate termini ad quem vltimati, & termini, a quo, & medij formalis; ita ut cum termini a quibus ſunt differentes ſpecie, motus ſint ſpeciei differentes, vt patet in quatuor argumentis propoſitis. Similiter cum media differunt, vt in ſexto argumento. concedit enim illos motus ſpecie differre, propter media diuerſa: quod idem concedit Burleus, quamuis Paulus Venetus tex. 33. dicat, eſſe eiuſdem ſpeciei.

Nota. Vocat autem Alber. terminum vltimatum illum, in quem per ſe tendit motus, vt cum lapis mouetur deorſum, licet ſiſtat in aere; tamen ex ſe in centrum tendit; & per talem terminum eſt iudicandus motus. Vocat medium formale in motu locali, quod conſideratur in ratione quanti, vt eſt rectum, vel circulare: quod enim ſit aer, vel aqua, non variet motum, dum vtrunque rectum, aut circulare ſit.

2. Sñia. Alij propter argumentum ſeptimum dicunt eſſe opus vnitate ſpecifica mobilis: vnde ob id illi motus ſpecie differunt, quia mobilia ſpecie differunt. Intellige hos, cũ mobilia differunt in ratione principii motus, puta, in ratione grauis, aut leuis: nam motus plumbi deorſum, & motus ſimiliter deorſum lapidis non differunt ſpecie, quia mobilia non cenſentur ſpecie differre in ratione mobilium, cum vtrunque ſecundum grauitatem moueatur.

3. Authoris ſnia. Hæc ſunt quæ dixerunt alij potius conuicti argumentis quam doctrina Ariſtotelis. Et quamuis aliqua bene dicta ſint, tamen non Ariſtotelis verbis conſona, & citra regulam aliquam. Ob id exiſtimo ad difficultatem ſic eſſe dicendum.

1. Cõclu. Sit igitur prima concluſio. Vnitas ſpecifica motus a termino ad quem, non autem a termino a quo eſt ſumenda.

Primo. Hæc ſatis eſt expreſſa Ariſtotelis. Et probatur quia terminus a quo, & terminus ad quem ſpecie differunt: a duobus ergo ſpecie differentibus non potes vnius ſpeciei vnitas ſumi. non ergo a termino a quo, & ad quem eſt ſumenda ſpecies motus.

Secundo. Præterea, a quo ſumitur definitio, & nomen rei, ab eo ſumitur ſpecies: ſed a termino ad quem nomen ſumimus motui, & per ipſum definitur: ergo ab ipſo ſumitur ſpecies.

Tertio. Præterea. Quia motus in ſe non aliud eſt quam via, & proceſſus ipſius termini ad quam: ab huius ergo vnitate ſumi debet vnitas motus.

Quarto. Præterea. Quia dum motus creſcit, recedit terminus, a quo, & magis eſt terminus ad quem: motus ergo præcipue in termino ad quem conſiſtit: ab ipſius ergo vnitate vnitas motus ſumetur.

2. Cõclu. Secunda concluſio. Vnitas termini ad quem formalis, non autem materialis eſt inſpicienda.

Not. quõ termini ad quẽ debeant accipi formaliter non materialiter. Aduertendum ergo, fieri poſſe, quòd re vnus ſit terminus ad quem: tamen ratione ſit duplex, ſi formaliter conſideretur, puta, ſi comparetur ad ſuum terminum a quo, ad quem refertur: V. g. fuſcum ſi ad album comparatur, nigri rationem habet, ſi vero ad nigrum, albi rationem obtinet, vt dixit Ariſt. tex. 6. ob id non eſt idem terminus ad quem in motu ab albo in fuſcum, & a nigro in fuſcum, ſi terminus formaliter conſideretur. Similiter locus aeris re vnus eſt, tamen ſi ad ignem comparatur, deorſum eſt: ſi ad aquam, & terram,

ram ſurſum : ob id motus ad aerem ex terra, & ex igne non habent eundem terminũ ad quem formalem.

Quod autem terminus formaliter ſit conſiderandus, notum eſt. Nam, vt terminus eſt ad quem, refertur ad terminum à quo, & talis terminus ad quem ad talem terminum à quo. Huius conſideratio fecit illos Doctores confugere ad terminos à quibus in vnitate motus, cum tamen non ab eis, ſed a terminis ad quos, formalibus tñ, ſumatur vnitas motus; & per hanc concluſionẽ ſoluuntur argumenta tria prima.

Ad 1. Ad primum enim concedimus, motus ad fuſcum ex albo, & ad fuſcum ex nigro, ſpecie differre, tamen negamus eſſe vnicũ terminum ad quem formalem : fuſcum enim rationem duorum habet.

Ad 2. Similiter ad ſecundum. Tripedale enim habet rationem minoris quantitatis reſpectu quadrupedalis, & maioris reſpectu bipedalis; ob id non eſt idem terminus formaliter, cum & habeat rationem maioris, & minoris : ac ob id illi motus ſpecie differunt.

Ad 3. Ad tertium. Quamuis aliqui velint, illum aſcenſum aeris ab aqua, & deſcenſum ab igne in ſuum locum, eſſe eiuſdem ſpeciei: mihi non placet : eſt enim vnus aſcenſus, alter deſcenſus, qui magis differunt quam duo aſcenſus, vel duo deſcenſus eiuſdem aeris.

Nota de motu mediorũ elementorum. Igitur aduerte, quod elementa media ſicut non habent ſimplicem locum, ita nec ſimplicem motum omnino. Ignis quidem habet locum ſimpliciter ſurſum, ob id motus eius ſimplex eſt. Similiter terra deorſum. At aqua, & aer, partim ſurſum, partim deorſum ; partim grauia, partim leuia ſunt. Ignis reſpectu aer grauis eſt, & deorſum, aquæ vero reſpectu leuis, & ſurſum. Similiter aqua reſpectu terræ, & aeris. Cum igitur mediæ naturæ ſint, geminos habent motus, & ſurſum, vt leuia, & deorſum, vt grauia, quamuis ſecundum vnam rationem non habeant niſi vnicum ſpecie motũ. Deſcendit igitur aer ab igne, & aqua ab aere : aſcendit tamen aer ab aqua, & aqua a terra. Et tales loci rationem habent duorum formaliter : ſurſum enim, & deorſum ſunt, ſi ad diuerſos terminos à quibus comparentur.

3.Cõclu. Tertia concluſio. Vnitas termini formalis, & vltimati eſt conſideranda ad vnitatẽ hanc motus ſpecificam.

Nota duplex terminus ad quẽ in motu, alter vltimatus, alter nõ vltimatus. Aduertendum ergo, vt diximus, quod terminus duplex eſt. Alter vltimatus, Alter non vltimatus. Vltimatus is eſt, quem motus ſecundum ſe attingere poſſet, niſi ab extrinſeco impedietur : vt mouetur lapis deorſum, vltimatus locum eſt cẽtrum, quamuis impediatur ab alio loco. Similiter mouetur ad aerem violenter. Vltimatus terminus eſt, vltimum in quod naturaliter poteſt proiici, niſi vires, aut aliud impedirent. Non vltimatus vero eſt, quem attingit ob impedimentum aliquod, in quo alias non quieſceret; vt ſi lapis cadens ſiſtat in cathedra.

Poteſt etiam fieri, quod aliquis ſit vltimatus terminus alicuius motus, non autem alterius : vt ſi aer perueniat ad ſuum locum, ſimiliter lapis. Iſti motus non habent eundem vltimatum terminum; nam aeri ſuus locus eſt vltimatus terminus, quia eſt motus naturalis : at lapidi non. Cum enim ſit motus violentus vlterius poſſet procedere, & etiam inferius : quia, vt motus violentus eſt, incertum terminum habet. Et vltimus terminus eſt, quem poteſt attingere de potentia naturali, nullo exiſtẽte impedimento. Ad examinandum ergo vnitatem motus, terminus vltimatus eſt inſpiciendus.

Ad 4. Et per hoc ſoluitur argumentum quartum : cum enim lapis aſcendit vſque ad A, tunc non habet illum terminum vltimatum. Similiter cum naturaliter deſcendit, terminus vltimatus centrum eſt: quamuis etiam poſſemus dicere, quod ille locus A, ratione duplex eſt ; eſt enim ſurſum, & deorſum reſpectu diuerſorum.

4.Cõclu. Quarta concluſio. In locali motu medii vnitas formalis eſt attendenda. Dico formalem, vt ſi vnum eſt rectum, vel circulare, alterum ſimiliter ſit. Hæc eſt expreſſa Ariſto. vt viſum eſt in textu.

Not. medij tantũ habetur rõ in motu locali Sed aduerte, quod medium non debet attendi, niſi in motu locali : quia quoties mutatur medium in motu locali, mutatur terminus vltimatus : & hoc eſt valde notandum. V. g. cum per rectum peruenitur, ad A, & per circulum A, non eſt vtriuſque vltimatus terminus : nam circulus, vt circulus, non habet finiri in A, per ſe, cum terminum non habeat : & linea non habet ſecundum ſe, in A, finiri, cum recta eſt : ſed vltimate vltra circulum procedit. Quod ergo in A, terminetur, hoc per accidens eſt : ob id ex medio ſumenda eſt vnitas. At in alteratione, cum ex albo proceditur, ſiue per fuſcum, ſiue per viride, per ſe tenditur in nigrum, ob id hi motus

ſunt eiuſdem ſpeciei, contra Burlæ, & Alb. Saxo. & contra Albertum, & ſic ſoluitur argumentum ſextum. Nam quintum ex concluſione præcedenti ſolutum eſt. Terminus enim vltimatus lapidis non eſt aer, licet in eo ſiſtat: ob id, & quando vſque ad aerem, & quando vſque ad ignem proiicitur: motus ſunt eiuſdem ſpeciei propter vnitatem termini vltimati.

Alb.tra. 3.cap. 8. *Ad 5.& 6.*

5.Cõclu. Quinta concluſio. Vnitas ſpecifica accidẽtalis motus, etiam à mobili ſumi debet, vt mobile eſt.

Not. dupliciter aliqua differũt inter ſe ſpecie. Adverte itaque dupliciter differre aliqua ſpecie. Vno modo ſpecie eſſentiali, cũ ſecundum ſubſtantiam duo differunt, vt homo, & leo. Altero modo ſpecie accidentali, cum ſecundum accidentia ſpecie differentia, differunt; vt homo albus, & homo niger. Has duas differentias in motu inuenimus. Motus enim duo ſpecie eſſentiali differunt. Cum in ratione motus differũt, puta, in terminis ad quos, vt motus ſurſum & deorſum: accidentali vero differunt, cũ per accidentia, quomodo violentum, & naturale faciunt motus ſpecie accidentali differre, nõ autem eſſentiali. Poſſunt enim duo motus vnius ſpeciei eſſe, alter naturalis, alter violentus, hæc enim accidentia ſunt motus, non differentiæ, ſicut album, & nigrum reſpectu hominis: & ad talem differentiam conducit mobile in ratione grauis, aut leuis.

Ad vltimum. Vnde ad vltimum argumentum dicitur, quod motus aeris ad centrum, & motus lapidis eiuſdem ſpeciei ſunt eſſentialis: nam violentum, & naturale tantum, non mutant ſpeciem ſubſtantialem, cum terminus ad quem vnus eſt ſpecie. At ſpecie accidentali differunt, quia alterum mobile eſt graue, alterum leue, Ariſtoteles autem dum de vnitate ſpecifica loquitur, de ſpecie loquitur eſſentiali, ad quam vnitas termini ad quem eſt inſpicienda, vt dictum eſt.

An vnitas numeralis motus ſumatur ex tribus, videlicet ex vnitate numerica termini, mobilis, & temporis. Quæſt. III.

Difficultas eſt circa id quod Ariſtoteles docet ad vnitatem numeralem motus eſſe opus tribus, & vnitate numerica termini, & mobilis, & temporis: in quo occurrunt aliquot argumenta. Primum

1. Argu. eſt. In textu enim 35, dicitur, ad vnum numero motum, terminum requiri vnum, & indiuiſibilem, ideſt, vnum numero. In textu autem 41. dicitur, ad continuitatem opus eſſe vnitate ſpecifica termini; hæc videntur pugnare cum text. 40. vbi dicitur, motum vnum numero eſſe continuum, & econtra. Eſt igitur argumentũ. Idem eſt motus vnus numero, & continuus; ergo ſi ad continuationem terminus debet eſſe vnus ſpecie, pariter ad vnitatem numericam, vel ſi ad iſtam debet eſſe vnus numero, etiam erit ad continuationem.

Secundo. Contra id, quod dicit, ad vnitatem, & cõtinuationem motus debere eſſe vnicum mobile. In primis videtur contra ipſum Ariſt. tex. 23. dicit enim quod motus primæ chordæ, & vltimæ in vnico tempore eſt continuus, & tamen mobilia diuerſa ſunt, puta diuerſæ chordæ. *Secundũ*

Præterea. Ratione. Deſcendat canis à media regione aeris inceſſanter, & in media via moriatur: tunc motus hic continuus videtur: at mobilia ſpecie differunt. Nam canis viuus eſt animatus, mortuus vero inanimatus. Idem argumentum eſt de gutta aquæ cadente, quæ in medio fit grãdo, & lapis.

Tertio. Contra id, quod dicitur motus diuerſæ ſpeciei non poſſe continuari, videtur falſum. Nam res diuerſæ ſpeciei continuas experimur in multis; primo de virga vna, cuius medietas aruit, & vitam amiſit, reliqua manet viridis, & alterius ſpeciei, & tamen ibi eſt continuitas. Præterea, de homine morienti ſæpe, cuius pedes primo vita deſtituuntur, ac aliam formam habens ſubſtantialem, & tamen cum partibus animatis continui ſunt. Similiter, de circulo, & circumferentia, & ſemicirculo, & chorda, quæ continua ſunt: curuum autem, & rectum, necnon linea, & ſuperficies ſpecie differunt. Præterea, de lapide, qui aſcendit, & ſtatum deſcendit: vbi videtur eſſe continuatio aſcenſus, & deſcenſus differentium ſpecie. Idem de pila, qua fit percuſſio, & repercuſſio. *Tertium*

Prçterea ponatur, quod ſit ſpatium ab vna parte circumferentiæ terræ, vſque ad alteram per centrum, vt ſit velut quoddam foramen: tunc proiicietur lapis, ſine dubio deſcenderet ad centrum, & aſcenderet ex alia parte: tunc eſſet motus hic aſcenſus, & deſcenſus, & tamen continuus res igitur ſpecie differentes continuari poſſunt.

Quarto, eſt argumentum. Motus accidens quoddam eſt: ſed accidentia vnitatẽ numericam. *Quartũ.*

numericam habent à ſubiecto: ergo vnitas motus tantum à mobili ſumi debet, nõ a tempore, non a termino.

Quintũ. Quinto. Tempus vnicum eſt, & continuum, nõ interruptum noſtris actionibus: cum ſit in motu cœli, qui continuus eſt: non ergo oportet exprimere, ad vnitatem motus, opus eſſe vnitate temporis, cũ ſemper vnum ſit, nec plura eſſe poſſit.

1. fundm̃ Aliud eſt motus eſſe continuos, aliud contiguos, aliud ſimul. Pro determinatione huius, ſit primum fundamentum. Aliud eſt, motus eſſe ſimul; aliud eſſe contiguos, vel, conſequentes; aliud continuos. Vt duo motus ſimul dicantur. opus eſt, vt eadem prorſus temporis parte menſurentur, ſiue ſint in diuerſis mobilibus, ſiue in vno: vt ſi modo quis deambuler, & modo quis calefiat, ſiue idem, ſiue alius, motus hi ſimul eſſe dicuntur.

Contigui vero dicuntur, qui ſunt in tempore continuo non interrupto aliqua quiete, tamen non vna parte menſurantur, ſed vna vnus, altera alter: & hoc, ſiue in vno ſiue in diuerſis mobilibus ſit: vt ſi deambulem modo, & poſtea ceſſante ambulatione, calefiam, ita vt nullum ſit tempus medium, in quo non ambulem, aut calefiam: tunc illi motus contigui, ſeu conſequentes, ſeu deinceps dicuntur. Poteſt autem vnus plus temporis durare, quàm alius, cum non eadem temporis parte menſurentur.

At continuus motus non eſt, niſi cum vnus eſt terminus ad quem numero, & vnicum tempus, & vnicum mobile, vt dictum eſt ſupra textum.

2. Fũdamẽtum. Nota nõ requiritur vnitas motoris neq; ſpatij ad vnitatẽ motus numericam. Sit ſecundum fundamentum. At motus continuitatem, non opus eſſe vnitate motoris, niſi ex accidenti, cum motor, & mobile idem ſunt: nec opus eſt ipſius ſpatij continuitate. Aliquando enim motor, & mobile idem ſunt, ſicut cum aliquid ſemouet: & tunc non poteſt vnicum eſſe mobile, quin & motor vnus ſit. Aliquando motor, & mobile diuerſa ſunt, ſicut in his, quæ ab alio mouentur: tunc autem dicimus, motus vnitatem non conſiſtere in vnitate motus. Poſſunt enim plures eſſe, & motum vnum numere. vt de motu grani lato ab vna formica, & poſtea inceſſanter ab altera, & de motu illius facis, quæ ab vno, poſtea ab altero fertur, vt diximus text. 40.

Ratio autem huius eſt, qui a motus in mobili, vt mobile eſt, non in motore, ſubiectatur, ob id ſuam vnitatem numericam ab ipſo ſumit.

Diximus etiam vlterius: quod non opus eſt motus vnitati, & continuitati ipſa medij continuatione: vnde ſi lapis ab igne vſque in terram caderet, profecto eſſet motus continuus: at elementa, per quæ tranſit, non ſunt ſibi continua.

Et huius ratio eſt: nam ad motum illa continuitas eſt neceſſaria, quæ ſufficit ad vnitatem loci. Diximus autem, quod poteſt eſſe duas eſſe ſuperficies in ſe, & diſcontinuas, & in ratione loci eſſe vnum continuum; vt ſi baculus ſit in aqua, & partim in aere; duo illa vnum ſunt in ratione loci, quia quamlibet locati partem ambiunt, nulla relicta, aut intercepta.

Sit tertium fundamentum. Eſſe vnum numerum dupliciter contingit. Vno modo formaliter, & per idẽtitatem: vt lignũ hoc, & quælibet res ſingularis vna eſt numero. Altero modo extrinſece, & velut effectiue, quia facit vnum numero, quomodo duæ partes eiuſdem continui dicũtur unum numero: non quod ſit vna altera, hoc enim eſſet, ſi eſſent vnum priori modo; ſed quia faciunt vnum numero. *3. Fũdamẽtum. Dupliciter aliqd eſt idem numero.*

Hæc duplex vnitas in motu attendenda eſt, & extrinſeca, & formalis: & hæc vnitas eſt in ipſo toto motu, aut in ſingulis partibus per ſe Et etiam altera vnitas, ſecundũ quam duæ diſtinctæ partes vnum numero dicuntur, quia vnicum continuum faciunt.

His igitur ſuppoſitis, ſit prima concluſio. Ad vnitatem intrinſecam motus, & formalem, opus eſt vnitate mobilis numerica omnimoda, ita vt ſicut hæc albedo eſt in tali ſubiecto, quo mutato, & deſtructo, iam nõ eſt illa eadem albedo: ita hic motus, qui in hoc ſubiecto eſt, non poteſt eſſe in altero ſubiecto. *1. Cõclu.*

Hęc concluſio nota eſt, quia cum motus ſit accidẽs ipſius compoſiti, hoc deſtructo, pariter deſtruitur motus. *Probatio.*

Secunda concluſio. Ad vnitatem alterã motus, id eſt, vt dicatur vnus, quia vnum facit motum continuum, non opus eſt omnimoda vnitate mobilis. *2. Concl.*

Declaro. Sicut duæ partes motus diuerſæ vnicum motum continuum faciunt, ita poteſt eſſe quod mobile nõ ſit omnino idẽ, ſed aliter ſub vna parte motus, aliter ſub altera ſe habet.

Imprimis enim, vt vnus ſit motus, non debent eſſe diuerſa ſuppoſita mobilia, cum diuerſis materijs, ſicut Petrus, & Paulus: impoſſibile enim eſt, quod horum ſit vnus motus continuus. At cum ſic ſunt diuerſa, quod materia ſit eadem, vt cum recedente forma Petri, ſuccedit forma ca-

daueris, profectò non video, cur non poſſit eſſe vnus motus continuus, ſi adſit vnitas temporis, & termini ad quem.

Nec talem diuerſitatem mobilis, vbi eſt materia vna, cenſuit Ariſtoteles, impedire continuationem. Solum enim hoc conuincit, quod illa pars motus præcedentis mobilis non eſt pars motus ſequentis, ſed diuerſa pars: tamen non ob id illæ duæ partes non erunt continuæ, cum ſint eiuſdem ſpeciei, & tempus vnum, & mobile ſecundũ vnam ſui partem, quod ſatis eſt vnum.

Multi tamen motum contiguum putant, vt eſt motus canis viui, & mortui, & guttæ cadentis, vt diximus in tertio argumento, & quamuis hoc probabile ſit, mihi ſaltem probabilius videtur, illos motus continuari, propter vnicam eandem materiam, cui cum inhæreant accidentia iſta materialia, vt dicemus 1. de generatione, fit, vt licet denominatiue compoſitum ſit quod mouetur, tamen dum manet eadem materia, licet mutentur compoſita, nõ mutatur motus, ſed id quod à motu denominabatur.

Et videtur ratio huic fuere: nam cum in hac eadem materia illo inſtanti, quo canis corrumpitur, fit verum dicere, nunc non eſt motus canis, & immediate poſt hoc erit motus cadaueris, videtur, motus illos eſſe continuos, cum vnico termino communi copulentur. Adde, quod in quocunque inſtanti, & in illo mutationis, eſt verum dicere, motus eſt: ergo motus illi continui ſunt, aliter enim in inſtanti non conceditur, motus eſt, niſi quia continuatiuum motus tunc eſt.

Ad ſingula tamen argumenta reſpondere oportet.

Ad 1. Ad primum. Circa illos textus Ariſtotelis dicimus, quod in textu 41. loquitur de continuatione facienda inter duos motus, & tunc dicit, vt duo motus continuentur, debent habere terminos eiuſdem ſpeciei: imaginatur enim, ac ſi eſſent diuiſi, ſicut duæ aquæ. Ita duo motus, & hi continuantur, cum terminus à quo eſt eiuſdẽ ſpeciei cum termino ad quem alterius: ſic enim continuantur. At facta continuatione vnicus terminus numero manet: & ſic eſſe continuum, & vnum numero, idem eſt, & ad vtramque vnus debet eſſe terminus numero ad quem.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondetur, & primo ad illud locum Ariſtot. dico, non eſſe intelligendum de motu, qui in chorda eſt. nam vnius chordæ motus diſcontinuus eſt ab altero alterius, ſed de motu pulſantis: chorda enim, vt ſpatium conſideratur. Ad illud de cane, iam diximus in poſteriori concluſione.

Ad tertium, ſunt Thomiſtæ, qui concedant, virgæ illius partes eſſe diſcontinuas, tantũ eſſe contiguas, ſimiliter partes mortuas hominis cum partibus viuis, non eſſe continuas. *Ad 3.*

Sed ego non poſſum hoc mihi perſuadere, cum manifeſte contradicat ſenſui, imo & rationi: nam cum partes viuæ paulatim moriantur, concedere debent, quod mortuæ iterum continuantur cum mortuis, & ſic ſunt innumeræ continuationes, & diſcõtinuationes, quas ipſi poſſunt credere, ego non poſſum.

Vnde dico illas eſſe continuas, cum non differant ſpecie perfecta, ſed imperfecta: vna enim eſt velut alterius priuatio, & præceſſit cõtinuitas, & deinde ſunt continua continuatione materiæ, licet non continuatione formæ: Quod ſi Ariſtoteles dixit, res diuerſarum ſpecierum non poſſe continuari, id intelligi ſic debet, quod cum duæ res diuerſæ ſpecie fuerint, diſcretæ, & diſiunctæ, nequeunt continuari manentes ſub ſuis ſpeciebus. Sunt igitur omnia illa tria continua, partes nempe virgæ, & hominis, & linea recta cum circulari: ſed hoc nihil facit ad probandum motum eſſe continuũ alteri diuerſæ ſpeciei, cum perfecta ſpecie differant. *Not. valde de cõtinuitate eorũ, quæ differunt ſpecie.* *Not. optimum ſẽſum Ariſtote.*

Ad illud de lapide dicimus, quod cum lapis ſurſum proijcitur, & deſcendit, parũ quieſcit in puncto deſcenſus. Similiter de motu percuſſionis, & ratione illius quietis tempus interrumpitur: & ita illi duo motus non ſunt continui, inter quos quies quãtumuis minima interceſſit.

Ad illud de illo foramine, quidam nolunt concedere lapidem vltra centrum trãſiturum, quia aſcenſus, & deſcenſus eſſent continui. Dico tamen, quod dupliciter poteſt graue deſcendere. Vno modo naturaliter, cum ſecundum velocitatem ſuæ grauitatis deſcendit. Altero modo, violenter, cum impetus etiam ab extrinſeco imprimitur: vt cum proijcitur ab aliquo deorſum, vel cadit ex magna diſtantia, tunc enim aliquid violentiæ quodammodo acquirit, propter rationem quam alibi explicabimus.

Dico igitur, quod cum naturali tantum impetu deſcendit, quieſcit in centro: at cũ violente deſcendet, non dubium quin per aliquam diſtantiam vltra centrum mouebitur,

bitur, poſteà regredietur: & tunc tales motus, nempe deſcenſus vſque in centrum, & aſcenſus a centro, erunt continui, non tamẽ erunt diuerſæ ſpeciei. Quia cum talis deſcenſus ſit violentus, debet ipſius terminus reputari non centrum, ſed locus, in quem ob impetum fertur.

Nec eſt vllum inconueniens, aſcenſum, & deſcenſum aliquando continuari, non ſolum in caſu allegato, ſed etiam in aliis. V. g. proiicitur ſurſum lapis, aut pila, & dũ ſurſum aſcendit, antequam quieſcat, ingens lapis deorſum cadens, ei obuiat, nec ſinit quieſcere, tunc videtur continuus aſcenſus cum deſcenſu.

Nota. Verum eſt, quod ſi ſubtiliter hoc ſecundum exemplum cõſideres, inuenies, quod non eſt ibi continuatio vera: nam pila, cũ ei occurrit lapis, quieſcit in ipſo lapide parum, id eſt, non mouetur motu proprio, ſed motu per accidens, quatenus cum lapide ipſo defertur: & ſic non eſt deſcenſus per ſe ipſius pilæ. Deſcenſus autem, & aſcenſus per ſe eiuſdem continuari nequeunt, niſi vterque ſit, aut violentus, aut vnus per ſe, alter per accidens.

Ad 4. Ad quartum reſpondetur, quod non hic conſideramus vnitatẽ numeralem extrinſecam motus; hæc enim a ſubiecto eſt, ſecundum, quam accidentia etiam genere diuerſa, ſi eidem inſint, vnum numero dicuntur; ſed conſideramus vnitatem intrinſecã ipſius indiuidualem: & hæc a tribus ſumitur, vt dictum eſt.

Ad 5. Ad quintum dicimus, quod totum tempus continuum eſt in ſe, tamen diſcontinuum vocamus, cum quiete aliqua motus interruptus eſt. Cum igitur duæ partes tẽporis ſumuntur, in quibus eſt motus ita, vt inter illas ſit medium tempus, in quo quies fuit illa plura tempora vocamus, & diſcontinua licet in ipſo tempore intrinſece non ſit diſcontinuatio.

Caput Quintum.

Tex. XLVI.

AMplius autem determinandum eſt qualis motus eſt contrarius motui, & de quiete quoque eodem modo. Diuidendũ eſt autem primo, vtrũ contrarius motus ſit qui eſt ex eodem, ei, qui eſt in idem, vt qui eſt ex ſanitate ei, qui eſt in ſanitatem, vt & generatio, & corruptio videtur: Aut qui eſt ex contrariys, vt qui eſt ex ſanitate ei, qui eſt ex ægritudine: Aut qui eſt in contraria, vt qui eſt in ſanitatẽ ei, qui eſt in ægritudinem: Aut qui eſt ex cõtrario ei, qui eſt in contrarium, vt qui eſt ex ſanitate ei, qui eſt in ægritudinem: Aut qui eſt ex contrario in contrarium ei, qui eſt ex contrario in contrarium, vt qui eſt ex ſanitate in ægritudinem ei, qui eſt ex ægritudine in ſanitatẽ. neceſſe eſt enim, aut vnum aliquem harum eſſe modorum, aut plures. non enim eſt aliter opponere.

POſtquam de vnitate motus diſſeruit, nunc de eius contrarietate tractat, ac docet, qui motus cui motui, & quæ mutatio cui mutationi, & quæ quies cui quieti, & quæ quies cui motui opponantur, & contraria ſint. *De contrarietate motuũ*

A motus tamen contrarietate incipit, quam diuiſiuo argumento colligendam dicit. Facit ergo argumentum quinque partibus conſtans. Si motus contrariatur motui, tũc aut illi motus erunt contrarii, cuius terminus à quo vnius eſt terminus ad quẽ alterius: vt motus à ſanitate, & motus in ſanitatem. Aut ſecundo, quorum termini à quibus ſunt contrarii, vt motus à ſanitate, & motus ab ægritudine. Aut tertio, quorũ termini ad quos ſunt contrarii, vt motus in ſanitatem, & motus in ægritudinem. Aut quarto, quorum terminus à quo vnius, eſt contrarius termino ad quem alterius, vt motus à ſanitate, & motus in ægritudinẽ. Aut tãdem quinto, quorum termini à quibus, & ad quos inuicem ſunt contrarii, vt motus à ſanitate in ægritudinem, & motus ab ægritudinem in ſanitatem. Concludit aut vnum, aut plures ex his modis habere contrarietatem. non enim aliter termini ſecundum contrarietatem diſponi poſſunt. *Quinq; modi quibus poſſet imaginari motũ eſſe contrarium motui.*

Tex. XLVII.

EſT autem qui ex contrario ei, qui eſt in contrarium, non contrarius, vt qui eſt ex ſanitate ei, qui eſt in ægritudinem. idem enim, & vnus eſt, eſſe tamen nõ idẽ eſt ipſis. ſicut non idẽ eſt ex ſanitate mutari, & in ægritudinem.

Excluditur quartus modus.

INcipit excludere aliquos modos ex dictis, in quibus non eſt motuum contrarietas. Et primo excludit quartum, nempe cũ terminus à quo, & terminus ad quem ſunt contrarij. Et ratio eſt. Vnus, & idem motus non poteſt ſibi eſſe contrarius: at motus à contrario in contrarium vnus eſt, puta, motus ab albo in nigrum; non igitur eſt ſibi contrarius. Declarat tamen, quod quamuis vnus motus ſit à contrario in contrariũ, id eſt, re, ratione tamen diuerſitatem aliquam habet, prout ille motus eſt acquiſitio termini ad quem, & deperditio termini à quo: & eſt acceſſus ad vnum, receſſus ab altero.

Tex. XLVIII.

NEque qui eſt ex contrario ei, qui eſt ex contrario. ſimul enim accidit ex contrario, & in contrarium, aut in medium. verum de hoc quidem poſterius dicemus. Sed magis in contrarium mutari videbitur cauſa eſſe contrarietatis, quam ex contrario. hic enim diſceſſio à contrarietate, ille vero acceptio, atque dicitur vnuſquiſque eo, in quod mutatur magis, quam eo, ex quo. vt ſanatio, qui in ſanitatem, ægrotatio autem, qui in ægritudinem. Relinquitur igitur qui eſt in cõtraria, & qui ad contraria ex contrarijs. Porſitan igitur accidit eos, qui in contraria, & ex contrarijs eſſe, ſed ipſum eſſe forte non idem. dico autem qui eſt in ſanitatem ei, qui eſt ex ægritudine, & qui ex ſanitate ei, qui eſt in ægritudinem.

Excluditur 2. modus.

1. Ratio.

EXcludit ſecundum modum, nempe cũ termini, à quibus ſunt contrarij, & probat tripliciter in terminis, à quibus nõ conſiſtere motum contrarietatem. Primo; quia poſſunt eſſe termini à quibus diuerſi, & contrarij, & tamen vnus terminus ad quem: & ita motus illi propter terminum ad quem vnum erunt eiuſdem ſpeciei, & non contrarij: vt motus ab albo in fuſcum, & à nigro in fuſcum.

Nota.

At qnia hoc argumentũm nihil concludebat, quia poſtea tex. 52. dicturus eſt, illos motus eſſe contrarios, & medium induere rationem duorum, remittiſe ad dicenda, & iterum ſecundo probat alio argumento, quod potius in terminis ad quos cõtrarietas conſiſtat, quam in terminis, à quibus.

Argumentum eſt. In his magis contrarietas conſiſtit, quæ magis vigent, dum motus fiunt, & ſunt: at dum motus ſunt, fit acceſſus ad terminos ad quos, & recedunt termini à quibus: magis ergo eſt contrarietas in terminis ad quos: aliter enim motus contrarij, dum magis tendunt, minus eſſent contrarij. *2. Ratio.*

Probat tertio. Quia à quo ſumitur nomen, & definitio, debet & ſumi ſpecies, & contrarietas: id autẽ eſt terminus ad quem non ergo ex terminis à quibus contrarietas prouenit. *3. Ratio.*

Ex hoc colligit, duos modos, contrarietatem habere: Nempe, tertium, & quintum ad terminos contrarios, & à terminis contrarijs in terminos contrarios. *Qui motus ſint cõtrarij nempe 3. & 5. modo.*

Repetit autem motum à contrario in contrarium eſſe idem, & vnum re, ratione vero diuerſum, vt dixit ſuperius, & nos inferius examinabimus. *Nota.*

Tex. XLIX.

QVoniam autem differt mutatio à motu: (quæ enim eſt ex quodam ſubiecto in quoddam ſubiectum mutatio eſt motus) qui eſt ex cõtrario in contrarium ei, qui ex contrario eſt in contrarium, motus contrarius eſt, vt qui ex ſanitate in ægritudinẽ ei, qui eſt ex ægritudine in ſanitatem.

VVlt reducere ad vnum modum illos duos, puta tertium ad quintum, & oſtendere, quod motus illi ſunt contrarrii, qui ſunt ex contrarijs in contrarios terminos. *Modus tertius & quintus advnum modum reducũtur contrarietatis.*

Repetit autem differentiam motus, ac mutationis: quod mutatio non à contrario in contrarium procedit, motus vero id eſt.

Ex quo argumentum ſumitur. Omnis motus ad contrarium ex contrario procedit: ergo quæ ſunt ad terminos contrarios, vere ex contrarijs etiam procedent. In his ergo contrarietas eſt, qui econtrarijs in cõtrarios terminos tendunt: vt motus à ſanitate in ægritudinem, & ab ægritudine in ſanitatem contrarii ſunt.

Moni-

Tex. L.

MAnifeſtum eſt autem, & ex inductione qualia videntur contraria eſſe. Aegrotare enim ipſi ſanari, & diſcere ipſi decipi non per ſeipſum: in contraria enim vt enim ſcientiam, ſic & deceptionem eſt & per ſeipſum conſequi, & per aliud. Et ea, quæ ſurſum latio, ei, quæ eſt deorſum: contraria enim hæc ſunt in longitudine. Et, quæ ad dextra, ei, quæ eſt ad ſiniſtra: contraria enim hæc ſunt in latitudine. Et, quæ in ante, ei, quæ in retro: contraria enim hæc ſunt in profunditate.

inductio per ſingula motuum genera.

INductione per ſingula motus genera diuerſorum motuum contrariorum exempla ponit. In alteratione enim corporali, ægrotare, & ſanari contrarij ſunt motus. In alterationem ſecundum animam, diſcere, & ab alio decipi. Diſcere enim eſt acquirere ſcientiam ab alio, & huic opponitur decipi ab alio. Nam inuenire, quod eſt ſcire per ſe, opponitur errare per ſe, & a ſe. Similiter in motu locali, motus ſurſum motui deorſum contrarius eſt ſecundum longitudinem: motus ad dextram, motui ad ſiniſtram ſecundum latitudinem: motus ante, motui retro ſecundum profunditatem. Secundum enim cuiuslibet dimenſionis terminos ſumitur motus localis contrarietas. De motu augmentationis notum etiam eſt.

Tex. LI.

QVæ autem eſt in contrarium ſolum, non eſt motus, ſed mutatio: vt fieri album non ex aliquo. Quibus autem non eſt aliquid contrarium, mutatio, quæ eſt ex ipſo, ei, quæ eſt in ipſum, contraria eſt. quapropter generatio corruptioni cõtraria eſt, & abiectio acceptioni. hæ autem mutationes quidem ſunt, motus autem non.

De contrarietate mutationũ.

OStendit modo contrarietatem in mutationibus. Mutatio enim non eſt a contrario in contrarium, ſed in contrarium ſolum, qualis eſt mutatio accidentalis, vt ex non albo in album, vt in ſubiectum, vel non ſubiectum, cum non eſt contrarium, vt in mutatione ſubſtantiali.

Mutationum contrarietas ſumitur ſecũdum primum modum.

In mutatione igitur contrarietas ſumitur ſecundum primum modum dictum ſuperius, de quo nihil dixerat: puta, cum terminus à quo vnius, eſt terminus ad quem alterius: vt generatio, quæ eſt ad eſſe contraria eſt corruptioni, quæ eſt ab eſſe.

Non autem debet ſumi penes non eſſe, quia id negatio eſt, in qua cõtrarietas non conſiſtit, ſed penes eſſe, quatenus vna mutatio eſt acceſſus ad eſſe, altera receſſus ab eodem eſſe: vnde generatio ignis contraria eſt corruptioni ignis. Et contrarietas conſiſtit in hoc, quod generatio acceſſus eſt ad ignem; ab eadem autem corruptio receſſus eſt.

Tex. LII.

QVi autem ad medium motus ſunt, quibuſcunque contrariorum aliquid eſt medium, tanquam in contraria quodammodo ponendi ſunt. nam vt contrario vtitur medio ipſe motus, ad vtrauis fiat mutatio. vt ex fuſco quidem in album, tanquam ex nigro, & ex albo in fuſcum, tanquam in nigrum. ex nigro autem in fuſcum, tamquam in album. fuſcum enim medium ad vtrumq; dicitur quodammodo extremorũ, ſicut dictum eſt prius. Motus igitur motui contrarius eſt ſic, qui ex contrario in contrarium eſt ei, qui ex contrario in contrarium.

De contrarietate motuũ a cõtrariis terminis ad mediũ.

DE eo, quod ſuperius dixerat, nunc ſermonem facit, puta cum a terminis contrariis tẽditur ad terminum ad quẽ medium: ac docet illos motus eſſe contrarios, & medium tenere locum diuerſorum contrariorum, ſi ad diuerſa comparatur: vt fuſcum reſpectu albi nigrum eſt. ob id motus ab albo in fuſcum eſt denigratio: at reſpectu nigri album eſt, ob id motus a nigro in fuſcum dealbatio eſt. Sunt igitur motus contrarij etiam, qui ex contrariis ad medium ſunt. Concludit motus eſſe contrarios, qui a terminis contrariis in contrarios tendunt. Atq; hæc de motuum contrarietate.

An ſint duo motus re, cum aliquid ex contrario in contrarium mouetur. Quæſtio IIII.

1. Sñia D. Tho. Alberti, Auerr.

HAec quæſtio mouetur circa tex. 47. vbi motum a contrario in contrarium vnum re vocat, ratione tamen diuerſum. Quo autem pacto ſit hoc intelligendum, varia eſt opinio. Primo D. Tho. & Alberti, & Auerr. ſuper illum textum. Dicunt re eſſe plures motus a cōtrario in contrarium, vt ab albo in nigrum; ſubiecto vero ſunt vnum: alius enim eſt motus albi, alius motus nigri; at quia ſimul in eodem ſunt ſubiecto, vnus dicuntur.

Pro hac ſententia eſt validiſſimum argumentum. Cum ex albo fit quid nigrum, ibi eſt fluxus albedinis, qui motus eſt, & fluxus nigredinis, qui motus eſt. ſed albedo, & nigredo realiter diſtinguuntur: ergo ſunt etiā motus realiter diſtincti: nam quiſque motus, & fluxus a ſuo termino, & forma non eſt realiter diſtinctus, vt dictum eſt.

Obiicitur contra hanc ſuam.

Hæc ſententia non mihi admodum placet. Primo, quia Ariſtoteles vnicum remotum dicit, & vnius ſpeciei a contrario in contrarium; non igitur ſunt duo motus: eſſent enim ſpecie diſtincti. Præterea; quia cum quis ex nigro fit albus, ſi eſſent duo motus, tunc quiſque ex contrario in contrarium procederet: at nō eſt niſi vnus qui ex contrario in contrarium procedat.

2. ſñia.

Altera opinio eſt Pauli Veneti ſuper hunc textum. Diſtinguit enim, motum dupliciter ſumi: Vno modo materialiter pro ipſa forma: Altero modo formaliter pro fluxu. Si priori modo conſideratur, tūc duos eſſe motus fatetur re, cum ſint duæ formæ contrariæ: at ſi poſteriori modo pro fluxu, tunc eſt vnicus motus.

1. ratio.

Probat ſuam ſententiam. Primo: Vbi eſt vnus terminus ad quem, ibi vnicus eſt motus: at cum albedo deperditur, & nigredo acquiritur, quod fit in motu ab albo in nigrum, vnus eſt terminus ad quem; vnus ergo eſt re motus. Minor patet. Nam deperditio albedinis in nigredinem terminatur, ſicut acquiſitio nigredinis.

2. ratio.

Secundo. Si illi duo motus eſſent, ſequeretur, quod vnus motus haberet duos motus contrarios; quod falſum eſt. Sequela patet. Nam acquiſitio albedinis haberet pro contrario deperditionem albedinis, & acquiſitionem nigredinis ſi duo ſunt motus ex albo in nigrum.

3. ratio.

Tertio. Sequeretur etiam, quod vnum duobus motibus contrariis moueretur, puta deperditione albedinis, & acquiſitione nigredinis. Quod autem hi motus contrarii ſint, patet. Nam acquiſitio nigredinis terminatur in nigredinem: deperditio vero albedinis in albedinem: ſunt hi termini ad quos contrarii: ergo & ipſi motus. Cum autem hoc eſſe non poſſit, vnus erit motus ab albedine in nigredinem.

Reiicitur hęc ſecunda ſnia.

Hæc ſententia non omnino mihi placet. Nam cum in motu ab albo in nigrum, ſit receſſus ipſius albedinis in ſe, & acquiſitio ipſius nigredinis. re vera, non poteſt intelligi, niſi quod ſint duo fluxus, niſi voces fluxum vnum compoſitū ex illis duobus: non enim accidit eſſe duo diſtincta quorū vtrumque mutentur in tempore; niſi duos fluxus in illis intelligas.

3. ſnia.

Tertia eſt quorundam opinio, qui dicunt in motu ab albo in nigrum eſſe duas mutationes. Altera eſt termini a quo, ſecundum quam ex albo fit non album: Altera eſt termini ad quem, ſecundum quam ex non nigro fit nigrum: Altera eſt generatio, altera prior corruptio accidentalis: Motus ergo ex vtraque mutatione cōſtat: ſimiliter in aliis contrariis: eſt ergo vnus motus a contrario in contrarium; duas vero habens mutationes.

Reiicitur 3. ſnia.

Iſta ſententia non videtur admodum exacta. Nam tunc motus eſſet vnum per accidens, nempe aggregatum ex duplici mutatione ſpecie diuerſa; quod re vera falſum eſt. Quicquid ergo dicatur, ſiue ſecundum hanc ſiue ſecūdum illam opinionem, videtur difficile ad ſuſtinendum. Dicam, quod mihi conformius veritati, & Ariſtoteli videtur.

4 Authoris ſnia.

1. fundamen. terminus a quo non eſt intrinſece eſſentia motus, ſed tertius ad quē

Aduerte igitur primo, quod terminus a quo non eſt intrinſecus, nec de eſſentia motus, ſed ſolum terminus ad quem. Cum enim motus non ſit aliud, quam actus entis in potentia.i. proceſſus, & operatio aliqua tendens in actum perfectum, & conſummatum: re vera, motus de ſe non dicit, niſi viam in terminum ad quem; ipſe enim eſt, qui procedit: vnde motus ab albo in nigrum non eſt aliud, quam nigredinis proceſſus. & via, quæ quidem intrinſece incipit initiatiue ab albedine.

2 exēpl.

Vt qui tendit in diui Petri, vere nōn habet fluxum & motum, niſi in ſpatio, quod locum habet termini ad quem. Conſtat enim ſpatium ex multis terminis ad quos non vltimatis: at terminus a quo eſt extrinſecus, puta, locus, a quo incipit via: at ille

locus

locus non eſt via, nec viæ pars, nec de eſſentia viæ, niſi quatenus finita eſt.

2. exēpl. Ita motus in nigrum non eſt aliud, quã via, & proceſſus in nigrum, qui proceſſus eſt realiter in nigredine; & extrinſece incipit ab albedine: non quod talis terminus pars ſit ipſius motus, quamuis ſine illo non fiat motus.

3. rō à poſteriori. Et hæc eſt ratio, quare ſpecies, vnitas, contrarietas a termino ad quem ſumatur, tanquam ab eſſentiali motus.

4. Ariſ. teſtimonium. Et quod eſt valde notandum, Ariſtoteles primo dixit motus contrarios, quorum termini ad quos ſunt contrarij, intelligens, hoc eſſe intrinſecum motui, puta terminũ ad quem. Poſtea dixit, cum non eſt eſſe in contrarium, niſi a contrario, motus a contrariis in contraria ſunt contrarij, quaſi id eſſe per accidens, & contra, & non ad naturam motus, vt motus eſt pertinens. & hæc doctrina eſt notanda.

2. fundamentũ in motu a contrario in contrarium cũ ſuſcipiũt intenſionẽ ſunt. 3. motus & duæ mutationes. Aduertendum ſecundo, quod in motu a contrario in contrarium, cum extrema ſuſcipiunt intenſionem ſunt tres motus, & duæ mutationes, & vnumquodque ex his habet ſuos terminos diſtinctos. Prior mutatio eſt termini a quo, quæ corruptio ſecundum quid eſt, vt in motu a nigro in album: mutatio eſt, ex nigro fit non nigrum. Altera mutatio eſt termini ad quem, quæ eſt generatio ſecundum quid: puta ex non albo fit album.

Motus autem hi ſunt. In termino a quo eſt motus remiſſionis, quatenus ex nigro fit minus nigrum, termini ſunt nigrum, & minus nigrum. In termino autem ad quem, poſtquam iam producta eſt aliqua pars, eſt motus intenſionis a minus albo ad magis album.

Diſtinguuntur autem hi motus inter ſe, & mutationes inter ſe realiter, ſicut & ipſa contraria nigredo, & albedo; motus vero a mutationibus non niſi ratione.

Dicitur ab vno cõtrario in aliud At motus tertius eſt ſimpliciter ab ipſo nigro in album, quo motu ſubiectum ipſum mutari dicitur ab vno contrario ad aliud. Et hic differt a motu intenſionis ratione tãtum: nam motus a nigro in album dicit ex ſe incipere extrinſece a nigro, & eſt totus proceſſus albedinis: at intẽſio per ſe, incipit ſolum ab aliquo gradu albedinis, & eſt via perfectam albedinem. Nota igitur hos omnes motus, & mutationes, & ipſorum terminos diſtinctos.

1. cõcluſio. His ſuppoſitis, ſit prima concluſio. Motus ab albo in nigrum, & vniuerſaliter a contrario in contrarium vnus eſt, ſicut eſt vnus terminus ad quem. *Ratio.*

Hæc concluſio patet ex fundamento priori Hic enim non eſt motus, niſi via ipſius termini ad quem, incipiens à termino à quo, neceſſario quidem, ſed extrinſece. cum igitur vnus ſit terminus ad quem, vnus erit motus.

2. Concluſio. Secunda concluſio. Iſte motus, cum vnus ſit, ſecum fert mutationes duas, & termini à quo, & termini ad quem.

Ratio. Hæc concluſio eſt nota. nam in omni motu datur generatio vnius extremi, & corruptio alterius. Nota quod motus eſſentialiter ſit hoc: eſt enim via in terminũ ad quem, qui non eſt ſine hac mutatione.

Nota. Nota tamen, quod motus non diſtinguitur realiter à mutatione termini ad quem, vt diximus; diſtinguitur tamen à termino à quo, & ipſius mutatione.

Ad arg D. Tho Et per hoc ſoluitur argumentum pro ſancto Thoma, & aliis. Dicimus enim in motu ex cõtrario in contrarium eſſe duos fluxus, ſed ſolum termini ad quem eſſe motum: termini vero à quo fluxus mutatio quædam eſt.

3. Concluſio. Tertia concluſio. Illa via termini ad quem, quæ motus dicitur, licet re vnus ſit, at rationem diuerſam habet; eſt enim receſſus à termino à quo, acceſſus vero ad terminum ad quem: & ſic intelligendus eſt Ariſtoteles.

Nota. Notandum vero, quod latitudo termini ad quem ſecundum intenſionem. I. extenſionem ſe habet, ſicut ſpatium in motu locali in hoc, quod in illo eſt motus, non autem in termino à quo ſpatij.

Ad argumẽta 2. opinionis ad 1. Ad argumenta Pauli reſpondetur. Licet enim pro nobis ſint, tamen quia aliter intendit Paulus dicere, ſolui debent. Ad primum dico, quod deperditio albedinis non eſt motus, ſed mutatio, cuius terminus vltimus eſt, nõ album: extrinſece enim terminatur in nigrum; Ob id diſtinguitur à mutatione, quæ eſt acquiſitio nigredinis, quæ alium terminum habet.

Ad ſecũdum. Ad aliud, nos fatemur illos non eſſe motus, ſed mutationes.

Ad tertium. Ad tertium negamus acquiſitionem albedinis, & deperditionem nigredinis eſſe motus contrarios; & probatio eſt falſa. Nã deperditio nigredinis non terminatur in nigredinem, ſed in non nigredinem: non nigredo autem, & albedo nõ opponuntur: ob id nec illæ mutationes, nec motus, quãuis motus eſſe fateamur, quod quidem non ita eſt.

Obiect. Sed poſſes replicare; Sumo intenſionẽ, & re-

& remiſſionem cum aliquid ex nigro fit album, tunc intenſio terminatur in album, remiſſio in nigrum: ergo ſimul ſunt contrarij motus.

Solutio. Dico, quod intenſio non in album, ſed in magis album terminatur; remiſſio vero non in nigrum, ſed in minus nigrum tendit. Minus autem nigrum, & magis album non ſunt ſimpliciter contraria, ſed minus nigrum magis nigro, magis album minus albo opponuntur: ob id illi motus non ſunt contrarij, hi autem ſunt. Ex minus nigro in magis nigrum, & ex magis nigro in minus nigrum, nempe intenſio, & remiſſio eiuſdem formæ, & hi motus nunquam ſimul ſunt. Diuerſarum vero formarũ non ſunt contrarij, imo ſimul ſunt, nec vnum abſque altero fit.

Caput Sextum.

Tex. LIII.

QVoniam autem motui non ſolum videtur motus eſſe contrarius, ſed & quies, hoc determinandum eſt. ſimpliciter enim contrarium eſt motus motui. Opponitur autem & quies: priuatio enim eſt. Eſt autem, vt & priuatio contraria dicatur. qualis autem quali, vt ei, qui eſt ſecundum locum, ea, quæ eſt ſecundum locum. ſed hoc quidem nunc dicitur ſimpliciter. vtrum enim ei, quæ eſt hic, quieti is, qui eſt ex hoc, aut qui eſt in hoc, motus opponitur.

De contrarietate quietũ cum motu. Aliter motus motui, & aliter quies motui eſt contraria.

POſtquam dixit de contrarietate motuum, nunc de contrarietate quietis cum motu tractat. Primo tamen oſtendit, aliter motum motui, aliter quietem motui eſſe contrariam. Motus enim motui eſt contrarius ſimpliciter, i. perfecta contrarietate: at quies opponitur motui priuatiue; priuatio autem quodammodo cõtraria dici poteſt.

Quies motui contraria debet eſſe in eodẽ genere.

Suppoſito tamen quietem motui eſſe contrariam, dicit, non quietem quamcunque, ſed quæ eſt eiuſdem generis opponi motui: vt quies in loco motui in loco, quies in qualitate motui in qualitate opponitur, ſimiliter in quantitate.

Hoc tamen eſt loqui in communi, & in vniuerſali: adhuc enim reſtat examinandum, quæ quies in loco cui motui in loco opponatur: an quies in termino a quo motui ab illo termino: an quies in termino ad quem. Idem eſt dubium in aliis motibus.

Nota quid ſit quieſcere in aliquo. Et aduerte; quod quieſcere in aliquo, eſt ab illo, vel ad aliud non moueri, ſed in eo ſtare: vt eſſe album, eſt quieſcere in albo. Idem eſt in aliis motuum generibus, & ſpeciebus.

Tex. LIIII.

MAnifeſtum eſt igitur quod, quia in duobus motus ſubiectis eſt, huic quidem, qui ex hoc eſt in contrariũ, ea, quæ eſt in hoc, quies. huic autem, qui eſt ex contrario in hoc, ea, quæ in contrario. ſimul autem & inuicem contrariæ hæ ſunt. etenim inconueniens eſt, ſi motus quidem contrarij ſunt, quietes autem oppoſitæ non ſunt. ſunt autem hæ, quæ in contrariis, vt quæ eſt in ſanitate, ei, quæ eſt in ægritudine quieti: motui autem, qui ex ſanitate in ægritudinem.

Duplex quies, et quæ cui motui ſit contraria.

OStenſurus, quæ quies motui opponatur, diſtinguit duos terminos in motu quolibet eſſe, ac conſequenter duas quietes. Eſt terminus a quo, & quies in termino a quo: eſt terminus ad quẽ, & quies in termino ad quem. Ex his duabus quietibus ea, quæ eſt in termino a quo contrariatur ipſi motui: vt quieſcere ſub albo, opponitur motui ab albo in nigrum; non autem quieſcere ſub nigro.

Conſequẽter, quietes ſub terminis a quibus motuum contrariorum, ſunt inuicem contrariæ; vt quies ſub albo, quæ opponitur motui ab albo in nigrum; & quies ſub nigro, quæ opponitur motui, a nigro in album. Quod autem hæ quietes contrariæ ſint, probat: Quia inconueniens eſt, quod motus ſint contrarij, & non quietes: Quaſi dicat: quæcunque ſunt contraria contrariis ſibi inuicem ſunt contraria; ſed quietes terminorum a quibus, ſunt contrariæ motibus contrariis: ergo & ipſæ ſunt contrariæ. Maxima eſt Topica illa maior. Vnde concludit; quod quies in ſanitate opponitur queti in ægritudine, & opponitur

nitur motui a ſanitate in ægritudinem .

Ei enim, qui eſt ex ægritudine in ſanitatem, irrationabile eſt. is enim motus, qui ad ipſum eſt, in quo ſtat, quietatio magis eſt, qua accidit ſimul fieri cum motu. neceſſe autem eſt aut hanc, aut illam eſſe. non enim ea quidem, quæ eſt in albedine. quies contraria eſt ei, quæ eſt in ſanitate.

Quies cui motui non opponit.

CVm dixiſſet quietem in ſanitate opponi motui a ſanitate in ægritudinem, dicit modo non opponi motui ab ægritudine in ſanitatem; tunc enim eſſet iā quies in termino ad quem: eſt autem abſque ratione quietem in tali termino ad quem motui opponi, & probat.

1. ratio Ariſt. Ratio autem eſt. Motus ex ſe tendit in quietem termini ad quem, in quo ſtat, & quieſcit res: vnde motus, quietatio quædam.i. via in quietem dici poteſt, quæ partim eſt cum ipſo motu. Nam quod mouetur, partim quieſcit ſub parte termini ad quem: & partim ad reliquas mouetur partes; ergo non eſt contrarius ipſi quieti; non enim contrarium in ſuum contrarium tendit.

Dubiū. Dices, Quamuis quies ſub termino ad quem motus, non ſit contraria motui, non ob id erit cōtraria quies ſub termino a quo illius motus: ſed quies in termino alterius motus.

Solutio. Hoc autem reiicit Ariſtotel. tanquam manifeſte falſum. Vnde concludit, quietem ſub termino a quo eſſe motui contrariam.

2. ratio. Et poſſumus nos aliam rationem huius manifeſtiorem dare; quia illa quies motui opponitur, quæ ponit potentiam ad illum motum, (eſt enim quies priuatio) ſed quies in termino a quo ponit potentiam ad motum (tunc enim nondum eſt motus factus.) cum autem eſt quies termini ad quem, iam amplius motus non eſt, cum ſit conſummatus; illa ergo quies termini a quo motui opponitur. V. g. quod quieſcit in albo eſt in potentia ad motum ab albo in nigrum, non autem quod quieſcit ſub nigro; Quod enim in actu eſt, non eſt in potentia ad actum illum.

Tex. LV.

QVibus autem non ſunt contraria, horum mutatio quidem eſt oppoſita ea, quæ eſt ex ipſo, ei, quæ eſt in ipſum: motus autem non eſt. vt ea, quæ eſt ex ente, ei, quæ eſt in ens. Et quies quidem horum non eſt, immutabilitas autem eſt. &, ſi quidem aliquid erit ſubiectum, ea, quæ in ente eſt immutabilitas, ei, quæ eſt in non ente, contraria erit.

De contrarietate quietis cum mutatione.

INtendit modo docere, an mutationi quies opponatur. Ac primo repetit, quę mutatio mutationi opponatur, cum inquit. Mutatio fit in his, quæ non habent contrarium.i. fit non inter contraria; tunc mutationum contrarietas eſt penes eundē terminum poſitiuum, quatenus vna eſt ab ipſo, altera eſt ad ipſum mutatio: non autem eſt, ſicut in ea mutatione, quæ eſt ab ente in ens.i.a contrario in contrarium quæ motus eſt.

Quæ mutatio cui mutationi opponitur.

Oſtendit ſecundo, quod in mutatione non eſt proprie quies, ſed immutatio quædā: vt eſſe ignem eſt immutatio quædam oppoſita mutationi ad igne in non ignem.

Nota, in mutatione nō eſt proprie quies.

Oſtendit tertio, quod cum in mutatione detur vnum ſubiectum ſub vtroque termino contradictorio, puta materia: extremum enim vnum non eſt ſimpliciter negatio, ſed priuatio ponens ſubiectum in potentia: tunc immutatio ſub termino a quo, opponetur mutationi, ſicut quies motui, vt eſſe non ignem opponitur mutationi a non igne in ignem, & eſſe ignem mutationi ab igne in non ignem. Idem in mutatione accidentis.

Quæ mutatio cui quieti opponatur

Quæ quietes mutationū opponant. Pari ratione quietes terminorum a quibus: ſeu immutationes oppoſitæ ſunt, vt immutatio ſub ente immutationi ſub non ente: Idem in particularibus terminis.

Si vero non eſt aliquid, id, quod non eſt, dubitabit aliquis cui contraria ſit ea, quæ eſt in ente. immutabilitas, & an quies ſit. ſi autem hoc eſt, aut non, omnis quies motui eſt contraria, aut generatio, & corruptio motus ſunt, manifeſtum eſt igitur, quod quies quidem non dicenda eſt, ſi non & hæ motus, ſimile autem aliquid eſt & immutabilitas: contraria autem eſt, aut nulli, aut ei, quæ eſt in non ente, aut corruptioni. hæc

enim

enim ex ipſa eſt, generatio autem in ipſam.

Dubiũ. CVm dixiſſet, illud non eſſe dicere ſubiectum aliquod, dubium ponit. Si illud eſſet pura negatio & nihil, tũc immutatio in ente cui immutationi opponeretur? nam non eſſet non entis, & nihil immutatio.

Nota. Hæc autem verba rationem indicant, propter quam non ens dicatur ſubiectum, quia nempe immutatio ſub ente non haberet contrarium: & ob hoc Ariſt. non ſoluit dubium, quia ipſius ratio eſt ad inconueniens ducens.

Probat autem duo, quæ dixerat. Alterum eſt, quod illa immutatio non ſit dicenda quies; ſi enim quies eſſet; tunc non omnis quies eſſet contraria motui; quod eſt contra communem ſententiam. Id enim quieſcit, quod moueri aptum eſt. Aut ſequitur, quod generatio eſſet motus: quod etiam falſum eſſe ſuperius dictum eſt. Verum eſt, quod licet quies non ſit, habet ſe tamen ſicut quies, quia vtraque priuatio eſt; hæc motus, illa mutationis.

Alterum, quod dixit, eſt, quod immutatio ſub termino a quo opponitur mutationi, & hoc dicit, puta, quies, ſeu immutatio, quæ eſt ſub ente, opponitur mutationi ſub non ente, aut nulli, ſi non ens, nihil eſt: Opponitur præterea corruptioni, quæ eſt ab ente; & non generationi. Rationem eãdem dat quia generatio tendit in ipſam immutationem ſub ente, corruptio vero recedit ab ipſa: ergo talis immutatio ſub ente corruptioni, quæ ab ente eſt, non autem generationi, contraria eſt: illa autem eſt terminus a quo corruptionis.

Tex. LVI.

DVbitabit autem aliquis, quare in mutatione quidem ſecundũ locum ſunt, & ſecundum naturam, & præter naturam & quietes, & motus, in aliis autem non. Vt alteratio, hæc quidem ſecundum naturam, illa vero præter naturam. nihil enim magis ſanatio, quam ægrotatio: ſecundum naturam, aut præter naturam, aut dealbatio, quam denigratio. Similiter autem eſt & in augmentatione, & diminutione. neque enim hæ ſunt inuicem contrariæ, vt ſecundum naturam, & præter naturam, neque augmentatio augmentationi. Et in generatione, & corruptione eadem ratio eſt. neque enim generatio quidem ſecundum naturam, corruptio autem præter naturam. ſeneſcere enim ſecundum naturam eſt. neque generationem videmus: aliam quidem ſecundum naturam, aliam vero præter naturam.

INtendit alium modum contrarietatis in motibus, & quietibus conſtituere, nempe ſecundum violentum & naturale, ac ob id dubium quoddam proponit. Nempe, quare in motibus ſecundum locum inueniuntur quidam ſecundum naturam, quidam præter naturam, non autem aliis hoc motibus ineſſe videtur. Quod in motu locali id ſit, notum eſt; quod vero non inſit aliis motibus, inductione manifeſtat, diſcurrendo per contrarios motus, & mutationes cuiuſque generis, in quibus vterque motus contrarius ſecundum naturam ineſſe videtur. Et litera ſatis eſt nota: ſunt enim exempla varia. *Alius modus cõtrarietatis in motibus & quietibus. ſ. penes violentum & naturale. Dubiũ Ariſt: in tex.*

Tex. LVII.

AT, ſi eſt quod violentia ſit, præter naturam, & corruptio corruptioni contraria erit, ea, quæ eſt violenta, vt quæ præter naturam eſt, ei, quæ ſecundum naturam. Sunt igitur & generationes quædam violentæ, & non fato determinatæ, quibus contrariæ ſunt eæ, quæ ſecundum naturam. Et augmentationes ſunt violentæ, & diminutiones. vt augmentationes eorum. qui velociter propter alimentum pubeſcunt, & frumenta, quæ cito adoleſcunt, & non ſunt conſtricta.

DEterminat dubium, dicens; Quod ſi præter naturam dicatur id, quod vi aliqua ſit: puta, quod violentum dicitur: vtriq; accidit etiam omnibus aliis motibus, & mutationibus violentum eſſe, & naturale: & ſi quædam eſt corruptio violẽta, quæ-dam *Solutio Ariſt.*

dam naturalis. Similiter in generatione, & in augmentatione, & diminutione, vt quæ augentur præter tempus, propter alimentum delicatius, dicuntur augeri violente, quæ vero ſecundum tempus debitum, naturaliter.

Nota. Notandum eſt autem, quod corruptio, ſeu mors, ſi ad materiam nudam referatur, naturalis dicitur: at ſi ad diſpoſitiones comparetur, quædam eſt naturalis, puta, quæ ex defectu diſpoſitionum in ſe prouenit, vt eſt mors in ſenibus: quædam violenta, quæ ab extrinſeco prouenit, vt interfectio: & hæc dicitur mors præter fatum.

Tex. LVIII.

IN alteratione autem quo pacto? an ſimiliter? erunt enim aliæ quidem violentæ, aliæ vero naturales, vt qui liberantur, alij non in indicatoriis diebus, alij autem in indicatoriis: illi quidem præter naturam alterantur, hi vero ſecundum naturam. Erunt ergo corruptiones cõtrariæ adinuicem, non generationi ſolum. Et quid prohibet? eſt enim vt ſic. etenim ſi hæc quidem ſuauis, illa vero triſtis eſſet. Quare non ſimpliciter corruptioni corruptio cõtraria eſt, ſed quatenus ipſarum hæc quidem huiuſmodi, alia vero talis eſt.

IDem eſſe in alterationibus docet. Eſt.n. quædam violenta, quædam naturalis, vt ſanari in diebus iudicatoriis, & criticis, naturale eſt: at ſanari in diebus non iudicatoriis, violentum eſt. Vocat enim dies iudicatorios, quibus mortalibus, & natura ſenſibiliter pugnat, non enim pugna continua eſt ſemper.

Concludit generationem cõtrariari corruptioni, & alteri generationi, quarum vna eſt naturalis, altera violenta: ſimiliter de corruptione. Nec hoc eſt inconueniens; nã contrarietas ſecundum violentum, & naturale eſt, vt ſic, id eſt, ſecundum qualitatẽ: at ea contrarietas, quæ eſt inter generationem, & corruptionem, eſt ſecundum ſpeciem & ſubſtantiam, quod ſupra declarauimus.

Tex. LIX.

OMnino igitur contrarij motus, & quietes dicto modo ſunt, vt quæ eſt ſurſum, ei, qui eſt deorſum. loci enim contrarietates hæ ſunt, fertur autem ea quidem, quæ ſurſum eſt, latione, natura ignis, ea vero, quæ deorſum, terra: & contrariæ ipſorum lationes ſunt. ignis autem ſurſum quidem natura, deorſum autem præter naturam. Et contrarius quidem motus eſt, qui eſt ſecundũ naturã ipſius, ei, qui eſt præter naturam.

COncludit ſic, motus, & quietes contrarietatem habere. Eſt enim contrarietas motuum ſecundum ſpeciem, quę eſt penes terminos ad quos: Cum tamen vterque motus eſt naturalis, aut violentus, tunc motus hi contrarij ſunt diuerſorum mobilium: vt motus ignis ſurſum, & terræ deorſum contrarij ſunt. Eſt alia contrarietas motuum ſecundum violentum, & naturale; & ſic duo motus contrarij eiuſdem mobilis eſſe poſſunt, vt motus ignis ſurſum, & eiuſdem deorſum. Similiter lapidis.

Tex. LX.

ET quietes etiam ſimiliter. quæ namque eſt ſurſum quies ei, qui eſt de ſurſum in deorſum, motui contraria eſt. eſt autem terræ illa quidam quies præter naturam, motus autem hic ſecundum naturam. Quare motui quies contraria eſt, quæ eſt præter naturam, ei, qui eſt ſecundum naturam eiuſdem. etenim motus eiuſdem contrarius ſic eſt. alter enim ſecundum naturam ipſorum erit, qui ſurſum, aut qui deorſum, alter autem præter naturam.

QVietes etiam cum motibus ſecundũ violẽtum, & naturale opponi docet. Cũ enim quies naturalis eſt, & motus violentus eſt: cum vero quies violenta eſt motus naturalis eſt; loquendo de locali motu, vt quies lapidis deorſum naturalis eſt, eius cõtrarius motus a deorſum in ſurſum violentus. *Quietes etiã contrarias eſſe ſecũdum violentũ, et naturale.*

violentus. Vlterius, quies lapidis in aere violenta eſt, eius autem contrarius motus in deorſum naturalis eſt. Similiter in aliis mobilibus.

Tex. LXI.

Habet autem dubitationem, ſi eſt omnis quietis, quæ non ſemper eſt, generatio, & hæc eſt ipſum ſtare. eius igitur, quod præter naturam quieſcit, vt terræ ſurſum, erit generatio. cum ergo ferebatur ſurſum violentia, ſtabat, ſed quod ſtat ſemper videtur ferri velocius: quod autem violentia, contra. non factum ergo quieſcens erit quieſcens. Amplius videtur ſemper ſtare, proprie dici, aut omnino eſſe in eo, quod eſt ſecundum naturam in ſuum locum ferri, aut accidente ſimul.

1. Dub. an quies violẽta generẽ. Dvbia aliquot proponit, quorum primum eſt, An quies, quæ non ſemper eſt, qualis eſt violenta, generetur, & producatur, & quieſcere ſit idem, quod ſtare. i. ſuppoſito quod quies in motu ſit ſtare, & ceſſare, vt vere eſt.

Quod nõ *1. ratio.* *2. ratio.* Si igitur quies, quæ non ſemper eſt, generatur, quies violenta eius, quod violenter mouetur, generabitur, vt quies lapidis ſurſum. Sed quod hoc fieri non poſſit, probat. Si enim illa quies producitur, tunc producitur illo motu violento, quia non eſt alia productio. Et hoc eſt, quod dicit, (quod ſurſum ferebatur violentia, ſtabat) id eſt, ille motus ſurſum violẽtus tendebat in ſtatum, & quietem: ſed hoc videtur falſum, & probat duplici ratione.

Prior eſt, quod ſtat. i. quod ad quietem fertur, velocius fertur in fine motus, quam in principio, & medio: vt patet de his, quę naturaliter mouentur in ſua loca: impetu enim maiori feruntur, cum propius loca ſunt naturalia. at quod violentia fertur, remiſſius eſt in fine; ergo non propter quietem fertur: quies igitur violenta non producitur.

Nota. Altera ratio eſt. Quia non dicitur proprie quieſcere, niſi quod eſt in ſuo loco naturali; nec ergo motus tendit in quietem, niſi is, quo in proprium locum fertur, aut proprio loco accedit.

Aduertendum vero, quod aliter ſe hẽt quies in motu naturali, aliter in violento. *Aliter ſe hẽt qes in motu naturali, & aliter in violento.* In naturali eſt intenta ab ipſo mobili per ſe, & a virtute ipſius, quæ per ſe attingit illam quietem, ſicut calor calorem productum. At in violento non eſt intenta, nec per ſe prouenit ex aliqua virtute operante, ſed potius deficiente: eo enim quod impetus impreſſus violenter, finitur, fiet quies: impetus tamen, & virtus illa non per ſuam efficientiam, ſed per ſui deficientiam, quietem talem facit: in naturali vero per efficientiam. Et hoc eſt, quod hic docet: quod quies violenta per accidens producatur: & argumentum eſt: quia in fine motus, cum quies eſt, deficit, & remittitur virtus, quæ illam productura erat: quod non eſſet, ſi motus ille ex ſe in quietem tenderet.

Tex. LXII.

Habet autẽ dubitationẽ, ſi cõtraria eſt quies, quæ eſt hic, ei, qui hinc eſt, motui. cũ n. mouetur ex hoc, aut etiam abiicit, adhuc videtur habere id, quod abiicitur. quare, ſi hæc quies contraria eſt ei, qui hinc eſt in contrarium, motui ſimul erunt contraria. An aliquo modo quieſcit, ſi adhuc manet. omnino autẽ eius, quod mouetur, aliud quidem ibi, aliud autem eſt, in quod mutatur. quapropter & magis motus motui contrarius, quam quies.

Alterum dubium proponit contra id, quod dictum eſt, quietem termini a quo motui ipſi eſſe cõtrariam. *2. Dub. an quies termini a quo ſit contraria motui.* Si enim hoc ita eſt, videntur duo contraria ſimul eſſe. Nam cum mouetur aliquid in terminum ad quem, manet aliquid in termino a quo, ſub quo quieſcit mobile. Non enim in inſtanti totus terminus a quo abiicitur; vt dum motus eſt in album, manet mobile ſub hoc. l. illo gradu nigredinis: ſunt igitur duo contraria ſimul.

Reſpondet id non eſſe abſurdum, quod *Solutio dubij.* contraria ſecundum aliquid ſui ſimul maneant, vt quis ſub aliquo gradu nigredinis, & motus ad aliquem gradum albedinis: At duo motus contrarij ſecundum nullum gradum ſimul eſſe poſſunt: non enim ſimul ab albo in nigrum, & a nigro in albũ vnum moueri poteſt. Ex quo ſequitur, quod ma

gis eſt

gis eſt contrarius motus motui, quam quies motui: hæc enim aliquo modo ſimul eſſe poſſunt, illa vero minime.

Tex. LXIII.

ET de motu quidem & quiete, quomodo vtrunque vnum eſt, & quæ quibus contraria ſunt, dictum eſt.

Epilog. dictorũ. EPilogat, ſe iam de motuum vnitate, & contrarietate dixiſſe: ſimiliter etiam de quiete.

Nota. Atque in multis codicibus Græcis hic eſt finis libri. ob id reliqua ab Argyropile, & Vatablo non vertuntur: leguntur tamen a Simplicio, quamuis ipſe iudicet non eſſe Ariſt. At quando quidem a Boetio tranſlata ſunt, non erit inconueniens ipſa exponere.

Tex. LXIIII.

DVbitabit autem quis & de ipſo ſtare, ſi & quicũque ſunt præter naturã motus, his eſt quies oppoſita. ſi quidem igitur non, erit inconueniens. manet enim ſed violentia. quare quieſcens aliquid erit non ſemper ſine fieri. Sed palam quod erit. ſicut enim mouetur præter naturam, & quieſcit vtique aliquid præter naturam.

OMnes fere fatentur, Ariſtotelem hic iterum proponere dubium ſecundũ, an quies producatur; & hæc fuit cauſa, vt exiſtimarentur, non eſſe hæc verba Ariſt. Sed pace dicam, mihi videntur iſta eſſe Ariſt. ſi non eſt alia cauſa, cur non ſint, niſi quia eſt repetitio eiuſdem. Conſtat enim eſſe aliud dubium nouum, quod non fuit propoſitum. Nempe, an motus violenti terminentur in quiete, ſicut motus naturales, ita vt etiam illis ſit oppoſita quies, id eſt, finis ſit quies. Superius in dictum eſt non produci quietes violentas, in quo ſupponebatur ipſas eſſe: & ſic exponit Albertus, & bene reſpondet, eſſe tales quietes violentas.

3. Dubiũ an mot⁹ violenti terminẽtur in q̃e te ſicut naturales.

1. Ratio. Et probat dupliciter. Primo: quia motus violentus manet, & finitur, cum violentia finiatur: ergo ſequitur quies. Nam motus non eſt finis motus: aliter motus motu produceretur; ex quo ſequitur, quod cum illa quies ſit, & non ſit facta, id eſt per ſe, vt ſupra dictum eſt, quod aliquid erit quieſcens, & non eſt factum quieſcens, intellige per ſe.

2. Ratio. Secundo probat: Quot modis unum contrarium, tot etiam alterum dicitur, ſed motus & ſecundum naturam, & præter naturam eſt: ergo & quies oppoſita aliqua eſt ſecundum naturam, aliqua præter naturam, & violenta.

Tex. LXV.

QVoniam autem eſt quibuſdam motus ſecundum naturam, & præter naturam: puta ignis, qui ſurſum ſecundum naturam, qui autem deorſum præter naturam: vtrum hic cõtrarius, aut qui terræ? hæc enim fertur ſecundum naturam deorſum. Aut palam quia ambo, ſed non eodem modo, ſed qui quidem ſecundum naturam eſt ſecundum naturam exiſtentis: eius autem, qui ipſius, qui ſurſum, ignis ei, qui deorſum, vt ſecundum naturam exiſtens præter naturam exiſtenti. ſimiliter autem & in manſionibus.

DVbitat vltimo. Cum vnum videatur habere duos motus contrarios. v. g. motus ignis ſurſum habet motum terræ deorſum, & motum etiam ſui deorſum, vter horum contrarius eſt? Reſpondet eſſe vtrumque, ſed differenter; nam motus terræ contrarius eſt, ſed ſicut naturale naturali; nam vterque motus naturalis eſt, quamuis diuerſorum mobilium: at motus eiuſdem contrarius eſt, ſicut violentum naturali.

4. Dubiũ de pluribus motib. q. videntur ſibi contrarij.

Quaſi dicat, poteſt vnus motus naturalis, habere duos cõtrarios, vnum naturalem pariter, ſed diuerſi mobilis, alterum violentum eiuſdem mobilis.

Idem ſit in quietibus. Nam quies terræ naturalis in centro opponitur quieti naturali ignis in loco ſurſum, & quieti violentæ eiuſdem terræ in loco etiam ſurſum: Ex quo colligitur duplex modus contrarietatis in motibus, quietibus, vt dictum eſt.

Forte autem quieti motus aliquatenus opponitur. cum enim moueatur ex hoc, & abijciat, adhuc videtur habere quòd abijcitur. quare, ſi ipſa quies

contraria ei, qui hinc in contrarium, motui, ſimul exiſtēt contraria, aut aliquatenus quieſcit, ſi adhuc manet. omnino autem eius, quod mouetur, hoc quidem ibi, hoc autem in quod mutatur, propter quod magis motus motui contrarium, quam quies. Quis quidem igitur motus ſimpliciter vnus, dictum eſt: & de motu quidem, & quiete quomodo vterque vnus, & qui contrarij quibus, dictum eſt.

3. Dubiū iterū proponitur. HAec verba vltima exiſtimo cum aliis eſſe omnino ſuperflua, ob id non eſſe Ariſt. Proponitur enim dubium tertium præcedens. Quod ſi quies termini a quo motus, contraria eſt ipſi motui, tunc duo contraria ſimul erunt. Soluit eiuſdem verbis reperitis, & tandem epilegum eorum, quæ dicta ſunt, puta contrarietatis, & vnitatis motuum, & quietum facit. Summa breuis eorum omnium, quæ circa vnitatem, & contrarietatem motuum in hoc libr. ſunt dicta, hæc eſt, At vt magis in promptu habeantur, per aliquot concluſiones eadem repetemus.

1. Cōclō. Prima eſt. Motuum vnitas generica, & ſpecifica ab vnitate termini ad quē generica, aut ſpecifica conſideranda eſt.

2. Cōclō. Secunda. Motus vnitas numerica, & continuatio ab vnitate numerica termini ad quem: ab vnitate etiam numerica mobilis per ſe; & a tempore non interrupto per aliquam quietem peti debet.

Tertia. Motus contrarij ſecundum ſpeciem ſunt, quia terminis a quibus contrarijs ad terminos ad quos contrarios tēdunt. *3. Cōclō.*

Quarta. Quies ſub termino a quo contraria eſt motui ab eodem termino: duæ vero quietes ſub terminis à quibus motuū contrariorum contrariæ ſunt. *4. Cōclō.*

Quinta. Duo motus contrarii diuerſorum mobilium poſſunt eſſe, quorum vterq; ſit naturalis, vt motus terræ deorſum, & ignis ſurſum; aut quorum vterque ſit violentus, vt motus terræ ſurſum, ignis deorſum. *5. Cōclō.*

Sexta. Duo motus contrarij eiuſdem mobilis ſic ſe habent, vt ſi vnus naturalis eſt, alter violentus erit. *6. Cōclō.*

Septima. Idem de quietibus inter ſe cōtrarijs: vtraq; enim poteſt eſſe naturalis diuerſorum mobilium, vt quies ignis, & terrę in locis proprijs. aut vtraque violenta, vt e conuerſo terræ ſurſum, ignis deorſum: eiuſdem mobilis, vna eſt naturalis. altera non. *7. Cōclō.*

Octaua. Si quies naturalis eſt, motus cōtrarius violentus eſt; ſi violenta, tunc motus naturalis. *8. Cōclō.*

Notandum autem, quod contrarietas ſecundum violentum, & naturale eſt ſecundum qualitates motus: altera vero eſt ſecundum motus naturam, quæ in terminis conſiſtit. Hæc de libro quinto. *Nota.*

FINIS LIBRI QVINTI.

IN LIBRVM SEXTVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Tex. I.

SI autem eſt continuum, & tangẽs & conſequenter, vt definitum eſt prius, (continua quidem, quorum vltima ſunt vnum: tangentia vero, quorum ſimul: conſequenter autem, inter quæ nihil eſt eiuſdem generis,) impoſſibile eſt ex indiuiſibilibus eſſe aliquid continuum. vt lineam eſſe ex punctis; ſi linea quidem continuum eſt punctum autem indiuiſibile. neque enim vnum ſunt vltima punctorum: non enim eſt hoc quidem vltimum, illud vero alia quædam pars ipſius indiuiſibilis. neque ſimul ſunt vltima. non enim eſt vltimum vllum eius, quod impartibile eſt. alterum enim eſt vltimum, & id, cuius eſt vltimum.

Intentio Ariſt. de diuiſione partium quãtitatiuarũ, & earũ ordine.

QVID in hoc libro Ariſtoteles intendat, non eſt difficile cõperire: tractat enim de diuiſione partium quantitatiuarũ motuũ, quas habẽt a ſpatio, & tempore, quibus fiunt. Similiter de ordine harum partium.

1. Cõclõ, celebris Ariſt. nullũ continuũ componitur ex indiuiſibilibus.

Præmittit autem ante omnia concluſionem hanc. Nullum continuum ex indiuiſibilibus compoſitum eſſe, ſed ex continuis, & iterum diuiſibilibus.

Suppoſitum.

Hanc autẽ multipliciter probat, ſuppoſitis definitionibus traditis in libro quinto, continui, contigui, & conſequenter. Sunt enim continua, cuius vltima ſunt vnum. Contigua, quorum vltima ſunt ſimul. Conſequentia, inter quæ nihil mediat eiuſdem generis.

1. Ratio Ariſt.

Ex definitione igitur continui, & contigui, probat continuum non componi ex indiuiſibilibus, ſic. Si ex his cõponeretur continuũ, tunc indiuiſibile eſſet continuũ cum altero indiuiſibili, vel contiguum: ſed non poteſt id eſſe. Probatur; Nam non habet vltimum, quod indiuiſibile eſt: quod.n. habet vltimum, habet partẽ, quæ non ſit vltima: nam relatiuum eſt vltimum: quod igitur indiuiſibile eſt in ſe, non habet vltimum: non ergo alteri continuum eſt, aut contiguum.

Nota.

Nota, quod iſta ratio principaliter adducta eſt ad probandum indiuiſibile non eſſe continuum indiuiſibili. At quia probatio, nempe non habere vltimum, etiam probat, non eſſe contiguum: ob id ſimul eſt vtrunque probatum: ſed non ex directa intentione.

Quod autem dicitur de puncto reſpectu lineæ, idem dicitur de linea reſpectu ſuperficiei, & de hac reſpectu corporis.

Tex. II.

AMplius, neceſſe eſt aut continua eſſe puncta, aut tangentia ſe inuicem, ex quibus eſt continuum. eadem autem ratio eſt & in omnibus indiuiſibilibus. Continua quidem non erunt, propter dictam rationem. Tanget autem omne, aut totum, totum, aut pars partem, aut totum pars. Quoniam autem impartibile eſt ipſum indiuiſibile, neceſſe eſt totum tangere totum, totum autem, totum tangens, non erit continuum. continuum enim habet hanc quidem aliam, illam vero aliam partem, & diuiditur in ſic diuerſas, & loco ſeparatas. At vero neque

conſequenter erit punctus ad punctum: aut ipſum nunc ad nunc ipſum, vt ex his ſit longitudo, aut tempus. conſequenter enim ſunt, inter quæ nihil eſt eiuſdem generis, inter puncta autem ſemper eſt linea, & inter ipſa nunc tempus.

2. Ratio. Alteram facit rationem ad eandem cõcluſionem probandã. Si cõtinuum ex indiuiſibilibus cõponitur, aut illa ſunt inter ſe cõtinua, aut contigua, aut conſequentia; ſed nihil ex his poteſt eſſe. Primũ, non poſſunt eſſe continua, vt in præcedenti ratione probatum eſt. Quod autem contigua, & ſe tangentia non ſint, probatur. Omne, quod tangit alterum, aut tangit, vt totum totum, aut vt pars totum, aut vt pars partem: ſed nullo ex his modis punctum punctum, aut indiuiſibile indiuiſibile poteſt tangere, ita, vt continuum faciat.

Illa maior eſt explicanda: tunc totum totum tangit, cum vnum ſecundum ſuas omnes partes ſimul eſt cum altero: quod non poteſt eſſe, niſi penetretur cum ipſo: Cum vero non ſecundum omnes ſui partes, ſed ſecundum aliquas, tunc ſe tangunt, vt pars partem: Cum vero aliqua vnius pars omnes alterius partes tangit, & cum eis penetratur, eſt ſicut pars totum. Modo eſt argumentum. Cum punctum non habeat partes, magis inerit illi tactus, quo totum tangit totum; ſi ergo punctum tangit punctum, vt totum totum, non poteſt continuum ex illis componi: nam continuum habet partem extra partem ſitu, & loco diſtantem: at cum totum totum tangit, non eſt ſitus, nec locus diuerſus.

Indiuiſibile additũ indiuiſibili nõ efficit maius. Et nota hanc eſſe validiſſimam rationẽ, qua probatur, indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere ipſum maius, nec continuum.

Tertiam partem argumenti probat, quod non ſe habeant conſequenter; Quia cum duo indiuiſibilia non ſint contigua, vt probatum eſt, erit medium, & ita non erunt conſequentia.

Dubiũ. Dices, non ſat eſt, eſſe medium, niſi ſit eiuſdem generis.

Solutio. Reſpondeo, quod bene procedit Ariſtoteles. Nam ſi inter duo indiuiſibilia data mediat continuum, vt inter duo puncta, linea; cum in quolibet continuo ſit indiuiſibile, vt in qualibet linea punctum, erit profecto medium eiuſdem generis. Vnde non eſt accipere in linea aliqua duo puncta ita coniuncta, quin aliud ſit intermedium, cum inter quælibet puncta mediet linea, in qua adhuc ſunt puncta.

Tex. III.

Amplius autẽ diuideretur in indiuiſibilia, ſi, ex quibus eſt vtrũque, in ipſa diuiditur. ſed nullum eſt continuorum in impartibilia diuiſibile, nullum autem aliud genus poteſt eſſe inter puncta, & inter ipſa nunc. ſi enim erit, manifeſtum eſt quod aut diuiſibile, aut indiuiſibile erit: & ſi diuiſibile. aut indiuiſibilia, aut in ſemper diuiſibilia. hoc autem eſt continuum. Manifeſtum autem eſt quod & omne continuum eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia ſi enim in indiuiſibilia diuidetur, erit indiuiſibile indiuiſibile tangens. vnum enim eſt vltimum continuorum, & tangunt.

Tertiam ponit rationem. Si continuum ex indiuiſibilibus eſſet compoſitum, vtique in ipſa diuideretur. Nam res diuiditur in ea, ex quibus compoſita eſt. Si ergo continuum diuiditur in indiuiſibilia, iam non diuiditur in ſemper diuiſibilia. Hæc autem eſt continui definitio, puta, quod in diuiſibilia ſemper diuiſibile eſt. *3. Rõ ex diuiſione continui.*

Statim interponit verba, quibus probat inter indiuiſibilia mediare continuum, vt inter puncta lineam: vt exponit S. Thomas: & probatio eſt. Cum inter indiuiſibilia mediet aliquid, vel illud eſt diuiſibile, vel nõ. Si non, erit indiuiſibile, & ita erunt duo indiuiſibilia mediata. Si diuiſibile, vel in ſemper diuiſibilia, vel non Si non, peruenietur ad indiuiſibilia, contra dictam definitionem: & præterea quia tunc indiuiſibilia ſimul erunt. Si vero in ſemper diuiſibilia diuiſibile eſt: erit contiguum. Vnde inter duo indiuiſibilia, continuum eſt medium. Quod autem continuum ſit diuiſibile ſemper in diuiſibilia, probat. Quia ſi indiuiſibilia non diuideretur, ex indiuiſibilibus conſtaret: & ita indiuiſibile tangeret indiuiſibile, quod eſt contra id, quod iam probatum eſt. *Quod inter indiuiſibilia mediet cõtinuũ.*

Eiuſdem

Tex. IIII.

EIuſdem autem rationis eſt & magnitudinem, & tempus, & motum, ex indiuiſibilibus componi, & diuidi in indiuiſibilia, aut nullum.

Quod ſit eadē rō de tēpore, et motu, quę de magnitudine. QVod dixit de magnitudine, nempe non componi ex indiuiſibilibus, ſed ex diuiſibilibus, idē & de motu dicendum, cenſet. Sunt enim omnia hęc eiuſdem rationis quantum ad hoc: vel enim omnia conſtant ex indiuiſibilibus, vel nullum ipſorum: non enim ſtat vnum conſtare, & non aliud.

Tex. V.

MAnifeſtum eſt autem ex his. ſi enim magnitudo ex indiuiſibilibus componitur, & motus, qui huius eſt, ex æqualibus motibus erit indiuiſibilibus. Vt, ſi ipſa ABC ex ipſis ABC ſit indiuiſibilibus, & motus in quo DEF, quo motum in ipſum P, ſuper dimenſionem ABC, vnāquamque partem habet indiuiſibilem.

MOtum diuiſibilem, ſicut magnitudinem, nunc probat, & eſſe eiuſdē rationis: poſtea de tempore probabit. Cū enim motus magnitudini, & ſpatio correſpondeat, pars motus parti ſpatii correſpondebit, & æquabitur: ſi ergo magnitudo A,B,C, componitur ex indiuiſibilibus, puta A, & B, & C, re vera, motus D,E,F, quo mobile P, mouetur, conſtabit ex indiuiſibilibus, puta, D, & E, & F. ita vt ſingula ſingulis magnitudinis indiuiſibilibus æquentur, & reſpondeant, puta D, ipſi A. E, ipſi B. F, ipſi C. eadem igitur eſt ratio magnitudinis, & motus ſimul.

Tex. VI.

SI igitur, præſente motu, neceſſe eſt moueri quippiam: & ſi mouetur quippiam, neceſſe eſt adeſſe motum, & moueri ipſum erit ex indiuiſibilibus. Per A igitur motum eſt ipſum P, quo D motum eſt motu, B vero, quo ipſum E, & ipſum C ſimiliter, quo F.

QVartam rationem intendit conficere ad eandem concluſionem ſuperius propoſitam, quæ ſumitur ex motu, ad quem ſuppoſuit fundamentū vnum in textibus duobus præcedentibus. *4. rō ex motu.* Nempe, ſi magnitudo ex indiuiſibilibus componeretur, etiam motus componeretur; quod falſum probabit. *Suppoſitio 1.*

Supponit tamen primo alterum fundamentum: Nempe, cum motus eſt, tunc rem moueri: & cum res mouetur, motum eſſe: & ſi motus ex indiuiſibilibus eſt, etiā ipſum moueri. Ex priori autem fundamento concludit: Cum aliquid mouetur per illam magnitudinem. ABC. motu. DEF. tūc per ſingulas partes illius magnitudinis mouebitur ſingulis partibus motus, vt per A, motu. D, per B, motu E, per C, motu F. Nam ſicut motus totus toti ſpatio reſpondet, ita partes motus partibus ſpatij reſpondebūt: & vt quod mouetur per totum ſpatium toto motu mouetur, ita per partem ſpacij parte motus mouebitur: quod probat eſſe non poſſe. *Suppoſitio. 2.*

Tex. VII.

SI igitur neceſſe eſt id, quod mouetur alicunde aliquo, non ſimul moueri, & motum eſſe quo mouebatur, quando mouebatur: (vt. ſi Thebas qui it, impoſſibile eſt ſimul ire Thebas, & iuiſſe Thebas:) per A igitur impartibile motum eſt ipſum P, quatenus D motus aderat. Quare, ſi poſterius quidē tranſiuit, quam tranſibat, neque quieſcebat, neque tranſierat, ſed in medio erat. Si autem ſimul tranſit, & tranſiuit, id quod proficiſcitur, cum proficiſcitur, profectum eo erit, & motum, quo mouetur.

QVod per ſingulas magnitudines partes indiuiſibiles motus fieri non poſſit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius eſt moueri, quam motum eſſe: Sed quod indiuiſibile eſt, non habet, quo motus eſt, & vnde motus eſt: igitur quod per indiuiſibile mouetur, ſimul mouetur, & motum eſt: ſimul eſt in eo, quo mouetur, & vnde mouetur: hoc autē impoſſibile eſt: ergo impoſſibile etiam eſt in partibus illis

ſpatij aliquo modo motum eſſe.

Excludit rñſionē quandam. Quod ſi dicas, quod per indiuiſibile mouetur, non ſimul eſt, vnde eſt motus, & quo motus tēdit: ex hoc iam ſequitur profecto, ipſum eſſe diuiſibile: oportet enim in ipſo dare medium, in quo ſit verum dicere, quod nec quieſcit. hoc enim eſt ſub termino a quo, nec motum eſt: hoc enim eſt, ſub termino ad quem, ſed mouetur: hæc autem repugnant indiuiſibili; impoſſibile eſt ergo in partibus illis ſpatij datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen poſitum eſt in illis partibus motum eſſe: contingit ergo motum eſſe, & rem nō moueri contra ſuppoſitionem.

Tex. VIII.

SI vero per totum ABC moueatur aliquid, & motus, quo mouetur, eſt DEF, per ipſum autem A impartibile nihil mouetur, ſed motum eſt, erit vtique motus non ex motibus, ſed ex momentis, & motum eſſe aliquid non motum. A enim tranſiuit non tranſiens. quare erit aliquid tranſiſſe nunquam tranſiens. hoc enim tranſiuit, non tranſiens hoc.

Excludit alteram reſponſionem, inferens plura inconuenientia. EXcludit, quod poſſet reſponderi, nempe, quod mobile mouetur per totam magnitudinem ABC. non tamen per ſingulas eius partes. hoc impugnat inferens multa inconuenientia.

Primum eſt. Si non eſt motus in ſingulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C, tunc motus non ex motibus componetur.

1. inconueniens. Quod ſi hoc ita ſit infertur primum inconueniens, quod aliquid motum eſt, quid nunquam motum fuit. *2. inconueniens.* Si enim per totam ſimul magnitudinē motus eſt, in fine magnitudinis res eſt mota: & tamen ſi in illa parte præceſſit motus, eſt mota nullo præcedente motu: quod impoſſibile eſt. Similiter tranſiuit ſpatium nunquam tranſiens: & erit tranſiuiſſe, nō præcedente tranſitu.

Tex. IX.

SI igitur neceſſe eſt omne, aut quieſcere, aut moueri, quieſcit ſane in vnoquoque eorum, quæ ſunt ABC. quare erit aliquid, quod cōtinue quieſcit ſimul, & mouetur. per totū enim ABC, mouebatur, & quieſcebat ſecundum quamlibet partem, quare & per totum. Et, ſi indiuiſibilia quidem DEF, motus ſunt, motu præſente, continget vtique non moueri, ſed quieſcere: ſin vero non ſunt motus, motum non ex motibus eſſe.

3. Inconueniens. INfert tertium inconueniens. Si enim in ſingulis partibus non mouetur: nam mobile, cum non mouetur, quieſcit: quod ſi in omnibus quieſcit partibus, tunc dabitur, quod idem ſimul quieſcat, & continuo moueatur: nam per totā illam magnitudinem mouebatur ſimul, & quieſcebat.

Obiectio, & Solutio. Dices, Quieſcebat ſecūdum partes, mouebatur ſecundum totum. Hoc reijcit: nā partes omnes totum ſunt: ſi igitur ſecundum omnes partes quieſcit, ſecundum totum quieſcit.

4. Inconueniens. Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuiſibili, in quo quieſcit, eſt motus vel non. Si non, motus ex non motibus eſt. Si verò eſt motus, eſt abſurdum contra fundamentum, nempè, motu præſente res quieſcit, & non mouetur.

Tex. X.

PErinde autem neceſſe eſt atq; longitudo, motuſque indiuiſibile eſſe tempus, componiq; ex ipſis nunc & his quidem indiuiſibilibus. ſi enim omnis diuiſibilis eſt, in minori autem tempore æque velox tranſibit minus, diuiſibile erit & tempus: ſi autē tempus diuiſibile eſt, in quo fertur aliquid per A, & A erit diuiſibile.

5. Ratio Ariſ. ex tēpore. ARgumentum aliud a tempore ſumit. Nempè, quod ſi ex indiuiſibilibus magnitudo conſtat, pariter & tempus: at cum tempus non conſtet, nec magnitudo. Prius tamen aſſumit, quod conuertantur in diuiſibilitate, & indiuiſibilitate tempus, & magnitudo, ita, vt ſi vnum ex indiuiſibilibus, & alterum. Si verò non, nec alterum componatur.

Si tēpus diuiſibile ſit, & [illegible] Probat primum, quod ſi vnum ſit diuiſibile, ſit & alterum. Demus magnitudinem ex diuiſibilibus: ſi mobile vnum æque velox

magnitudo, & cõtra & alterum ex altero ſequitur velox tranſit tanto tempore illam, ipſius medietatem in medio tranſiuit tempore: ergo ſi magnitudo diuiſibilis eſt, etiam erit tempus. E contra, ſi in tanto tempore illud mobile tranſit magnitudinem, in medio tranſibit medietatem: ergo ex temporis diuiſibilitate colligitur diuiſibilitas magnitudinis in infinitum, id eſt, in partes diuiſibiles.

Caput ſecundum.

Tex. XI.

QVoniam autem omnis magnitudo in magnitudines diuiſibilis eſt. (oſtenſum enim eſt quod impoſſibile eſt ex indiuiduis aliquod continuum eſſe: magnitudo autem omnis continua eſt: neceſſe eſt velocius in æquali tempore maius, & in minori æquale, & in minori plus moueri, ſicut definiunt quidam ipſum velocius. Sit enim ipſum, in quo A, eo, in quo B, velocius, quoniam igitur velocius eſt id, quod prius mutatur, in quo tempore ipſum A mutatum eſt ab ipſa C in ipſum D, veluti in tẽpore F G, in hoc ipſum B, nondum erit iuxta ipſum D, ſed citra erit. quare inæquali tempore plus tranſit ipſum velocius.

INtendit iterum oſtendere, ſi magnitudo in magnitudines ſemper diuiſibilis eſt, nec ex indiuiſibilibus componitur, vt probatum eſt ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex indiuiſibilibus componitur, ſed in partes iterum diuiſibiles diuidatur. Eſt autem probatio notanda.

2. Fũdamentum Ariſ. ſeu ſuppoſitio tripartita. De velocitate, et tarditate mobilis.

Supponit tamen duo, quorum primum eſt, quod ſequitur ex diuiſione magnitudinis data, puta, velocius mobile in tempore æquali tranſire maius ſpatium, & in minori aliquando maius, aliquando æquale, quã tardius mobile.

Has tres partes ordine probat. Primo. quod in æquali tempore velocius mobile tranſeat maius ſpatium, quam tardius. Sit mobile. A, velocius, ſit mobile tardius B, ſit ſpatium, per quod motus eſt. C D. Tunc

1. partis probatio

eſt argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminum motus, quam tardius: ergo in eo tempore, quo, A, velocius eſt in D, ipſum, B, quia tardius eſt, nondum peruenit ad D, ſed eſt circa ipſum, quod eſt minus ſpatium: ergo in eodem tempore velocius tranſit maius quam tardius.

Tex. XII.

AT vero & in minori plus. In quo enim ipſum A fuit iuxta ipſum D, ipſum B tardius exiſtens erit iuxta E, ergo, quoniam ipſum A iuxta ipſum D fuit toto in tempore F G, iuxta ipſum H erit in minori iſto. & ſit in F K, ipſum igitur C H, quod tranſiuit ipſum A, maius eſt ipſo CF, tempus autem, quod eſt F K, minus eſt toto F G, quare in minori tranſibit maius.

2. partis probatio

ALteram probat partem, quod in minori tempore plus ſpatii tranſit velocius, quam tardius. Probatio eſt. Signetur probatione præcedenti illud punctum, in quo B, tardius fuit, quando A, velocius fuit in D, ſit, E, diſtans per aliquod ſpatium a D: cum enim B, fuit in E, tunc A, fuit in D, in eodem tempore. F G. Sed inter hos duos terminos eſt ſpatium mediũ, nempe vltra terminum tardioris, in quo fuit ipſum A, qui terminus ſit H. hoc ſpatium erit maius, quam ſpatium tardioris, cum ſit aliquid plus, erit etiam minus ſpatio priori velocioris, cum ſit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens: quod erat æquale cum tempore tardioris. ergo in minori tempore, quod ſit C H, velocius tranſit plus ſpatii, quã tardius

Tex. XIII.

MAnifeſtum autem eſt ex his & quod ipſum velocius in minore tempore tranſibit æquale. Quoniam enim maiorem in minori tranſit, quam id, quod tardius eſt, ipſum autem ſecundum ſeipſum acceptum in pluri tempore maiorem minori, vt eã,

quæ eſt L M; ea: quæ eſt L O, maius vtique erit tempus Q R, in quo L M tranſit, quam tempus Q S, in quo lineam L O. quare, ſi tempus Q R minus eſt tempore Q Y, in quo id, quod tardius eſt, tranſit lineam L O, & tempus Q S minus erit eo, in quo Q Y. nam tempore Q R minus eſt: quod autem minore minus eſt, & ipſum minus eſt, quare in minori mouebitur per æquale.

3. Partis probatio. PRobat tertiam fundamenti partem, nẽpe, quod velocius mobile in minori tẽpore tranſit æquale ſpatium, quod tardius mobile in maiori tempore tranſit. Supponit duo. Alterum, quod iam probatũ eſt, quod in minori tempore tranſit velocius maius ſpatium, quam tardius: Alterum, quod idem mobile ſecundum ſe, id eſt nulla facta ad alterum comparitione, ſed ipſum ſolum, ſiue ſit tardum, ſiue ſit velox in tanto tempore tranſit tantum ſpatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus ſpatium, quam in maiori, & deducit hoc ad exemplum.

Nota. Vbi aduertendum, quod ex ſuperiori fundamento datur ſpatium maius, quod velocius tranſit, dum tardius tranſit ſuum ſpatiũ minus in tempore æquali. Vlterius in ſecunda parte fundamenti datur maius ſpatium, quod velocius tranſit in minori tempore, quam ſit illud ſpatium tardioris.

Spatium hoc velocioris vocatur L M. ſpatium minus tardioris. L O. tempus velocioris E, R. tempus tardioris, quod maius eſt, Q Y.

1. Ratio Ariſt. Dicit igitur, quod velocius moueatur per L M, & L O. clarum eſt, quod cum L, M, ſit maius quam L O, tempus, quod velocius conſumit in L M. erit maius, quam quod conſumit in L O: quod tempus dicatur Q S. Ex his argumentatur. Si tempus, Q, R. quod velocius conſumebat in magnitudine, L. M. eſt minus, quam tempus, Q Y. quod tardius conſumebat in magnitudine minori, L O, & tempus Q, S, quod velocius conſumit in eadem L, O, eſt adhuc minus, quam, quod conſumebat in L, M. profecto tempus Q, S. minus multo erit, quam Q Y, tempus tardioris in eadem magnitudine: eſt enim tempus hoc minori minus. Hæc eſt litera Ariſt.

Senſus Sed ſenſus clarus hic eſt ex ſecunda parte fundamenti. Velocius tranſit maius ſpatium in minori tempore, quam tardius: ergo idem velocius tranſibit æquale adhuc in minori tempore: æquale enim eſt minus reſpectu illius, quod velocius tranſibat. Accipe exemplum, Si media hora velocius mouetur per leucam integram, & tardius in maiori tempore, puta hora, mouetur per minus, puta, per tres partes ipſius: velocius in multo minori mouebitur per illas partes tres: nam ſi leucam per ambulabat in media hora quæ minor erat tempore tardioris, tres partes ſolum in minori quã media hora perambulabit: ergo æquale ſpatium percurrit velocius in minori tempore, quam tardius. rationis Ariſt.

Tex. XIIII.

AMplius autem, ſi omne neceſſe quidem eſt aut in æquali tempore, aut in minori, aut in pluri moueri, & id quidem, quod in pluri, tardius eſt: quod autem inæquali, æque velox. velocius autem, neque æque velox eſt, neque tardius, neque vtique inæquali, neque in pluri mouebitur ipſum velocius, relinquitur igitur in minori. quare neceſſe eſt æqualem magnitudinẽ in minori tempore tranſire, id quod velocius eſt.

Altera ratio ad idem. IDem alio argumento probat. Velocius tranſeat æquale ſpatium cum tardiori: peto, vel in eodem tempore, vel in maiori, vel in minori. Si in eodem: erit æque velox, & non velocius iam. Si in maiori, erit tardius: debet ergo in minori, vt dictũ eſt.

Tex. XV.

QVoniam autem omnis quidem motus in tempore eſt, & in omni tempore poſſibile eſt moueri: omne autem, quod mouetur, poteſt & velocius moueri, & tardius: in omni tempore erit ipſum velocius moueri, & tardius. His autem exiſtentibus, neceſſe eſt & tempus continuum eſſe. Dico autem continuum id, quod eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia,

ſibilia, tali enim ſuppoſito continuo neceſſe eſt continuum eſſe tempus.

2. *Fũdamētum Ariſt. velocius, et tardius in tempore accidere.*

PRopoſito priori fundamento, alterum conſtituit, nempe velocius, & tardius in tempore accidere: non enim conſtat abſque tempore.

Hoc ideo ad probationem ſupponit, quia per velocius, & tardius temporis diuiſionē oſtenſurus eſt.

Probat autem fundamentum in tertia figurà. Omne, quod mouetur, in tempore mouetur: omne, quod mouetur tardius, & velocius mouetur: tardius ergo, & velocius in tempore ſunt, & per tempus menſurantur.

Ex his fundamentis infert, tempus continuum eſſe, id eſt, indiuiſibilia ſemper diuiſibile, vt ipſe explicat: quo autem modo ſequatur ex præcedentibus, ipſe deducit in textu ſequenti.

Tex. XVI.

QVoniam enim oſtenſum eſt quod velocius minori tempore tranſibit æquale, ſit id quidem in quo A, velocius, id autem in quo B, tardius, & ſit motum id, quod tardius eſt, per magnitudinem, in qua C D, in tempore F G. manifeſtum eſt igitur, quod velocius in minori, quã hoc, mouebitur per eandem magnitudinem: & ſit motum in tempore F H. Rurſus autem, quoniam id, quod velocius eſt, in tempore F H tranſiuit totam lineam C D, ipſum tardius in eodem tempore minorem tranſibit. ſit igitur in qua C k. Quoniam autem ipſum tardius, quod eſt B, in tempore F H ipſam C k tranſiuit, id, quod velocius eſt, in minori tranſibit. quare iterum diuidetur tempus F H. hoc autem diuiſo, & magnitudo C k diuidetur ſecundum eandem rationem. ſi vero magnitudo, & tempus; & ſemper hoc erit, accipientibus poſt velocius tardius, & poſt tardius velocius, & eo, quod demonſtratum eſt. vtentibus. diuidet enim id, quod eſt velocius, tempus, tardius autem longitudinem. Si igitur ſemper quidem verum eſt conuerti, conuerſo autem, ſemper fit diuiſo, manifeſtum eſt, quod omne tempus continuum eſt.

ARgumentatur igitur ex tertia fundamenti prioris parte, nempe, quod velocius in minori tempore tranſit æquale ſpatium. Sit ergo A, mobile velocius, ſit B, tardius: ſit ſpatium, C D, & tempus. F G. *Concludit Ariſto. quòd ſi tẽpus eſt ſemper diuiſibile et magnitudo.*

1 Ratio. His ſuppoſitis, ſi B, mouetur per C D, in tempore F C, tunc A, cum ſit velocius, mouebitur per eandem magnitudinem in minori tempore, quia velocius tranſit æquale in minori tempore. Vlterius in illo minori tempore, quod ſit F H. tardius mouebitur per minus ſpatium, quam C D, & ita diuiditur magnitudo, & ſit illa C k. Iterum idem velocius mouebitur per hanc in minori tempore: & ita diuidetur tempus, vnde per idem velocius, & tardius diuidetur vtrunque, magnitudo, & tempus: quoties ſumimus tardius, vt in argumento patet, diuidimus magnitudinem: quoties vero ſumimus velocius, diuiditur tempus.

Vnde concludit, quod cum ſit iſta conuerſio ſemper à tardiori ad velocius, ſemper erit diuiſio temporis, nec ad indiuiſibile peruenietur: Similiter in magnitudine: nam ſi ad magnitudinem indiuiſibilem, & tempus perueniretur, tunc inter velocius, tardius non eſſet differentia: immo non eſſet velox, aut tardum.

Hoc ergo eſt argumentum, quod tandem colligit Ariſtoteles, quamuis argumentum procedat, ſuppoſita magnitudinis diuiſione ad tempus, & ſuppoſita poſt ea diuiſione temporis ad diuiſionē magnitudinis: at vtrunque debet admitti, & probari per velocioris, & tardioris naturas.

Tex XVII.

SImul autem manifeſtum eſt quod & magnitudo omnis continua eſt: eiſdem enim, & æqualibus diuiſionibus & tempus, & magnitudo diuiditur. Amplius autem & ex conſuetis rationibus dici manifeſtum eſt, quod ſi tempus continuum eſt, quod & magnitudo: ſiquidem in dimidio tempore dimidium tranſit, & ſimpliciter

citer in minori minus. eædem nanque diuiſiones erunt temporis, & magnitudinis.

Idẽ alia rõne probat.

IN primis verbis textus colligit partem concluſionis illatæ ex argumento, vt expoſitum eſt. Poſtea tertium argumentum ponit ad idem probandum, nempe, quod ſi magnitudo eſt continua, etiam erit tempus. Argumentum eſt: quia ita conſuetũ eſt dici apud eos, qui de hoc tractant; & rationẽ ipſorum ponit: quia eadem eſt vtriuſque diuiſio, intellige proportionaliter, vt ſi tantam magnitudinem tanto pertranſit tempore, & dimidiam in dimidia temporis, & tertiam in tertia, & quartam in quarta parte: eſt igitur æqua vtriuſque diuiſio.

Tex. XVIII.

ET ſi alterutrũ infinitum eſt, & alterum, & vt alterum, & alterum vt ſi extremis quidem infinitum eſt tẽpus, & longitudo extremis. ſi vero diuiſione, & diuiſione longitudo. ſi autem vtriuſque tempus, vtriuſque & magnitudo.

Altera cõcluſio ſi magnitudo finita, vel infinita eſt pariter et tempus, & conſimili modo.

COnſtituit alteram concluſionem de tempore, & magnitudine, puta, ſi magnitudo finita eſt, vel infinita, pariter etiã tempus: & eo modo, quo finita, vel infinita eſt, etiam, & tempus: Diſtinguit autẽ duplicem modum infiniti. Eſt infinitum actu, quod vocat infinitum ex terminis: eſt infinitum potentia, quod vocat diuiſione: & hæc ex ſuperius dictis patent.

Duplex infinitũ actu, & potentia ſcilicet diuiſione.

Vult ergo, quod ſi magnitudo, & ſpatium eſt infinitum actu, ſimiliter & tempus infinitum actu: ſi uero potentia, etiam tempus, potentia, & diuiſione erit infinitum: quod ſi vtroque modo, & actu, & diuiſione, ſimiliter etiam tempus.

Tex. XIX.

QVapropter & Zenonis ratio falſum accipit, non eſſe poſſibile infinita pertranſire, aut tangere infinita ſecundum vnumquodque, finito in tempore. Dupliciter enim dicitur & longitudo, & tẽpus infinitum, & omnino omne continuum, aut ſecundum diuiſione, aut extremis. Infinita igitur ſecundum quantitatem non contingit tangere in tempore finito: quæ vero ſunt infinita ſecundum diuiſionẽ contingit etenim ipſum tempus ſic infinitum eſt. quare in infinito, & non finito accidit tranſire infinitum, & tangere infinita infinitis non finitis. Neque ergo infinitũ poteſt in tempore finito tranſire, neque in infinito finitum. ſed ſi tempus quidem infinitum ſit, & magnitudo erit infinita: & ſi magnitudo, & tempus.

Soluitur arg. Zenonis quo contendebat nihil moueri.

EX hac diſtinctione ſoluit argumentũ quoddam Zenonis, quo contendebat, nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet ſpatio ſunt infinita puncta, & partes: ſed infinita non poſſunt tranſiri: ergo nullum ſpatium tranſitur. Minor probatur. Quia infinitum non pertranſitur, niſi tempore infinito: at quodlibet tempus finitũ eſt: non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Hęc eſt ratio Zenonis, quam reprehendit Ariſtoteles tanquam æquiuocam. nã ſumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus vero infinitum actu, cum tamẽ non ita ſumere oporteat, ſed pari ratione vtrumque: & tunc verum eſt, quod ſi magnitudo eſt potentia infinita, ſimiliter, & tempus: vnde vtrumque infinitum eſt, potentia tamen. Nec eſt inconueniens, magnitudinem potentia infinitam tempore actu finito tranſiri: hęc tamen duo fieri nõ poſſunt, quod magnitudo ſit finita, & tẽpus infinitum, aut quod magnitudo infinita tẽpus vero finitum, ſumptis finito, & infinito in actu.

Tex. XX.

SIt enim magnitudo finita, in quo A B, tempus autem infinitum, in quo C. accipiatur igitur temporis aliquid finitum, in quo C D. in hoc ergo tranſibit aliquid magnitudinis: & ſit quod tranſitum eſt, in quo B E. hoc autem aut menſurabit id, in quo A B, aut deficiet, aut excedet: differt enim

nihil. Si ènim ſemper æqualem ei, quæ eſt B E, magnitudinem inæquali tempore tranſibit: hoc uatem menſurat totum: finitum erit omne tempus, in quo tranſiuit. in æqualia enim diuidetur, ſicut, & magnitudo.

Magnitudo finita nõ poteſt pertranſiri in tempore infinito.

PRobat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non poſſe pertranſiri. Argumentum eſt. Detur magnitudo finita A B. & tempus ſit infinitum C. & ſupponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tempore çquali pertrãſitur. Tunc ſumatur aliqua pars temporis finita puta, C D, & ſit argumentum. In tempore finito, C D, mobile tranſibit aliquam partem magnitudinis AB, & ſit BE: ergo in æquali tempore finito tranſibit aliam partem tantam, & in alia aliam: finitæ autem partes menſurant & complent totam magnitudinem A B: ergo & tempora illa finita partium complét totum tempus totius magnitudinis, ſic finitum eſt, quia ex finitis finite ſumptis conſtat.

At quia illa pars magnitudinis ſumpta poterat eſſe non aliquota, ſed aliquoties ſumpta, aut excederet, aut deficeret à toto. ſicut quaternarius reſpectu nouenarij ſubdit parum hoc referre: nam ſi non eſt aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hanc non continget tempore infinito pertranſire.

Tex. XXI.

AMplius autem, ſi non omnem magnitudinem in infinito tempore tranſibit, ſed contingit aliquam & in finito tempore tranſire, vt eam, quæ eſt B E: hæc autem menſurabit totam, & æqualem in æquali tranſibit: quare finitum erit, & tempus. Quod autem non in infinito tranſibit eam, quæ eſt B E, manifeſtum eſt, ſi accipiatur altera ex parte finitum tẽpus. ſi enim in minori partem tranſibit, hanc neceſſe eſt finitam eſſe altero quidem termino exiſtente.

1. Ratio fere eadẽ

FEre idem argumentum, alia tamen via fortiori, proponit, vt vult Themiſt. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitæ, & facit argumentũ. Non quælibet magnitudo eodem tempore tranſiri debet: ergo ſi totum infinito tempore, aliqua pars finito tranſibitur. Vlterius, hæc pars in tempore finito tranſibitur, & finities ſumpta facit totum finitum: ergo, & tempus correſpondens parti finitę, cum ſit æquale alijs temporibus partium æqualium, cum ipſis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod vero illam partem, quæ eſt totius magnitudinis, non tranſeat tempore infinito, probat. Quia ex vtraque parte tẽpus illi parti correſpondens, terminum habet. Primo ex principio, quia ſicut incœpit motus in ipſa, ita, & tempus. At ex parte finis, etiam patet: quia plus temporis ſequentis conſumitur in tota, quam in parte: habet ergo terminum ex vtraque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine, cum ceſſet tempus correſpondens parti, & quod vlterius ſequitur, ſit totius.

Vt ſi eo ad Diui Petri tempus correſpõdens viæ vſque Mineruam, finem habet, quod enim vlterius eſt, non illius partis, ſed totius tempus eſt, ergo tempus partis finitum eſt.

Tex. XXII.

EAdem autem demonſtratio eſt, etiam ſi longitudo quidem infinita ſit, tempus autem finitum. Manifeſtũ eſt igitur ex dictis quod neque linea, neque planum, neque omnino continuorum vllum eſt indiuiduum, non ſolum propter id, quod nunc dictum eſt, ſed & quia accidet diuidi indiuiduum.

EOdem modo docet poſſe probari, infinitam magnitudinem non poſſe tranſiri tempore finito. Sumam enim magnitudinem finitam, & dicam, huius tempus finitum eſt, ergo & alterius æqualis, & alterius, & ſic conſumetur tempus finitum in magnitudine finita.

Infinita magnitudo nõ poteſt pertranſiri tempore finito.

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuiſibilibus componi.

Et vltra omnia poſita argumenta vnum aliud ponit, nempe, quod ſequeretur indiuiſibile eſſe diuiſibile, quod impoſſibile eſt, conſequentiam oſtendit in tex. ſequenti.

Alia rãne probãs continuũ nõ cõponi ex indiuiſibilibus.

Quoniam

enim ex ipſa eſt, generatio autem in ipſam.

Dubiũ. Cum dixiſſet, illud non eſſe dicere ſubiectum aliquod, dubium ponit. Si illud eſſet pura negatio & nihil, tũc immutatio in ente cui immutationi opponeretur? nam non eſſet non entis, & nihil immutatio.

Nota. Hæc autem verba rationem indicant, propter quam non ens dicatur ſubiectum, quia nempe immutatio ſub ente non haberet contrarium: & ob hoc Ariſt. non ſoluit dubium, quia ipſius ratio eſt ad inconueniens ducens.

Probat autem duo, quæ dixerat. Alterum eſt, quod illa immutatio non ſit dicenda quies; ſi enim quies eſſet; tunc non omnis quies eſſet contraria motui; quod eſt contra communem ſententiam. Id enim quieſcit, quod moueri aptum eſt. Aut ſequitur, quod generatio eſſet motus: quod etiam falſum eſſe ſuperius dictum eſt. Verum eſt, quod licet quies non ſit, habet ſe tamen ſicut quies, quia vtraque priuatio eſt; hæc motus, illa mutationis.

Alterum, quod dixit, eſt, quod immutatio ſub termino a quo opponitur mutationi, & hoc dicit, puta, quies, ſeu immutatio, quæ eſt ſub ente, opponitur mutationi ſub non ente, aut nulli, ſi non ens, nihil eſt: Opponitur præterea corruptioni, quæ eſt ab ente; & non generationi. Rationem eãdem dat quia generatio tendit in ipſam immutationem ſub ente, corruptio vero recedit ab ipſa: ergo talis immutatio ſub ente corruptioni, quæ ab ente eſt, non autem generationi, contraria eſt: illa autem eſt terminus a quo corruptionis.

Tex. LVI.

Dubitabit autem aliquis, quare in mutatione quidem ſecundũ locum ſunt, & ſecundum naturam, & præter naturam & quietes, & motus, in aliis autem non. Vt alteratio, hæc quidem ſecundum naturam, illa vero præter naturam. nihil enim magis ſanatio, quam ægrotatio: ſecundum naturam, aut præter naturam, aut dealbatio, quam denigratio. Similiter autem eſt & in augmentatione, & diminutione. neque enim hæ ſunt inuicem contrariæ, vt ſecundum naturam, & præter naturam, neque augmentatio augmentationi. Et in generatione, & corruptione eadem ratio eſt. neque enim generatio quidem ſecundum naturam, corruptio autem præter naturam. ſeneſcere enim ſecundum naturam eſt. neque generationem videmus: aliam quidem ſecundum naturam, aliam vero præter naturam.

Intendit alium modum contrarietatis in motibus, & quietibus conſtituere, nempe ſecundum violentum & naturale, ac ob id dubium quoddam proponit. Nempe, quare in motibus ſecundum locum inuenitur quidam ſecundum naturam, quidam præter naturam, non autem aliis hoc motibus ineſſe videtur. Quod in motu locali id ſit, notum eſt; quod vero non inſit aliis motibus, inductione manifeſtat, diſcurrendo per contrarios motus, & mutationes cuiuſque generis, in quibus vterque motus contrarius ſecundum naturam ineſſe videtur. Et litera ſatis eſt nota: ſunt enim exempla varia. *Alius modus cõtrarietatis in motibus & quietibus. ſ. penes violentum & naturale. Dubiũ Ariſt: in tex.*

Tex. LVII.

At, ſi eſt quod violentia ſit, præter naturam, & corruptio corruptioni contraria erit, ea, quæ eſt violenta, vt quæ præter naturam eſt, ei, quæ ſecundum naturam. Sunt igitur & generationes quædam violentæ, & non fato determinatæ, quibus contrariæ ſunt eæ, quæ ſecundum naturam. Et augmentationes ſunt violentæ, & diminutiones. vt augmentationes eorum. qui velociter propter alimentum pubeſcunt, & frumenta, quæ cito adoleſcunt, & non ſunt conſtricta.

Determinat dubium, dicens; Quod ſi præter naturam dicatur id, quod vi aliqua ſit: puta, quod violentum dicitur: vtiq; accidit etiam omnibus aliis motibus, & mutationibus violentum eſſe, & naturale: & ſi quædam eſt corruptio violẽta, quędam *Solutio Ariſt.*

dam naturalis. Similiter in generatione, & in augmentatione, & diminutione, vt quæ augentur præter tempus, propter alimentum delicatius, dicuntur augeri violente, quæ vero ſecundum tempus debitum, naturaliter.

Nota. Notandum eſt autem, quod corruptio, ſeu mors, ſi ad materiam nudam referatur, naturalis dicitur: at ſi ad diſpoſitiones comparetur, quædam eſt naturalis, puta, quæ ex defectu diſpoſitionum in ſe prouenit, vt eſt mors in ſenibus: quædam violenta, quæ ab extrinſeco prouenit, vt interfectio: & hæc dicitur mors præter fatum.

Tex. LVIII.

IN alteratione autem quo pacto? an ſimiliter? erunt enim aliæ quidem violentæ, aliæ vero naturales, vt qui liberantur, alij non in iudicatoriis diebus, alij autem in iudicatoriis: illi quidem præter naturam alterantur, hi vero ſecundum naturam. Erunt ergo corruptiones cõtrariæ adinuicem, non generationi ſolum. Et quid prohibet? eſt enim vt ſic. etenim ſi hæc quidem ſuauis, illa vero triſtis eſſet. Quare non ſimpliciter corruptioni corruptio cõtraria eſt, ſed quatenus ipſarum hæc quidem huiuſmodi, alia vero talis eſt.

IDem eſſe in alterationibus docet. Eſt. n. quædam violenta, quædam naturalis, vt ſanari in diebus iudicatoriis, & criticis, naturale eſt: at ſanari in diebus non iudicatoriis, violentum eſt. Vocat enim dies iudicatorios, quibus mortalibus, & natura ſenſibiliter pugnat, non enim pugna continua eſt ſemper.

Concludit generationem cõtrariari corruptioni, & alteri generationi, quarum vna eſt naturalis, altera violenta: ſimiliter de corruptione. Nec hoc eſt inconueniens; nã contrarietas ſecundum violentum, & naturale eſt, vt ſic, id eſt, ſecundum qualitatẽ: at ea contrarietas, quæ eſt inter generationem & corruptionem, eſt ſecundum ſpeciem & ſubſtantiam, quod ſupra declarauimus.

Tex. LIX.

OMnino igitur contrarij motus, & quietes dicto modo ſunt, vt quæ eſt ſurſum, ei, qui eſt deorſum. loci enim contrarietates hæ ſunt, fertur autem ea quidem, quæ ſurſum eſt, latione, natura ignis, ea verò, quæ deorſum, terra: & contrariæ ipſorum lationes ſunt. ignis autem ſurſum quidem natura, deorſum autem præter naturam. Et contrarius quidem motus eſt, qui eſt ſecundũ naturã ipſius, ei, qui eſt præter naturam.

COncludit ſic, motus, & quietes contrarietatem habere. Eſt enim contrarietas motuum ſecundum ſpeciem, quę eſt penes terminos ad quos: Cum tamen vterque motus eſt naturalis, aut violentus, tunc motus hi contrarij ſunt diuerſorum mobilium: vt motus ignis ſurſum, & terræ deorſum contrarij ſunt. Eſt alia contrarietas motuum ſecundum violentum, & naturale; & ſic duo motus contrarij eiuſdem mobilis eſſe poſſunt, vt motus ignis ſurſum, & eiuſdem deorſum. Similiter lapidis.

Tex. LX.

ET quietes etiam ſimiliter. quæ namque eſt ſurſum quies ei, qui eſt de ſurſum in deorſum, motui contraria eſt. eſt autem terræ illa quidam quies præter naturam, motus autem hic ſecundum naturam. Quare motui quies contraria eſt, quæ eſt præter naturam, ei, qui eſt ſecundum naturam eiuſdem. etenim motus eiuſdem contrarius ſic eſt. alter enim ſecundum naturam ipſorum erit, qui ſurſum, aut qui deorſum, alter autem præter naturam.

QVietes etiam cum motibus ſecundũ violẽtum, & naturale opponi docet. Cũ enim quies naturalis eſt, & motus violentus eſt: cum vero quies violenta eſt motus naturalis eſt; loquendo de locali motu, vt quies lapidis deorſum naturalis eſt, eius cõtrarius motus a deorſum in ſurſum violentus.

Quietes etiã contrarias eſſe ſecũdum violentũ, et naturale.

violentus. Vlterius, quies lapidis in aere violenta eſt, eius autem contrarius motus in deorſum naturalis eſt. Similiter in aliis mobilibus.

Tex. LXI.

Habet autem dubitationem, ſi eſt omnis quietis, quæ non ſemper eſt, generatio, & hæc eſt ipſum ſtare. eius igitur, quod præter naturam quieſcit, vt terræ ſurſum, erit generatio. cum ergo ferebatur ſurſum violentia, ſtabat, ſed quod ſtat ſemper videtur ferri velocius: quod autem violentia, contra. non factum ergo quieſcens erit quieſcens. Amplius videtur ſemper ſtare, proprie dici, aut omnino eſſe in eo, quod eſt ſecundum naturam in ſuum locum ferri, aut accidente ſimul.

1. Dub. an quies violēta generet. Dvbia aliquot proponit, quorum primum eſt, An quies, quæ non ſemper eſt, qualis eſt violenta, generetur, & producatur, & quieſcere ſit idem, quod ſtare. i. ſuppoſito quod quies in motu ſit ſtare, & ceſſare, vt vere eſt.

Quodnō 1. ratio. 2. ratio. Si igitur quies, quæ non ſemper eſt, generatur, quies violenta eius, quod violenter mouetur, generabitur, vt quies lapidis ſurſum. Sed quod hoc fieri non poſſit, probat. Si enim illa quies producitur, tunc producitur illo motu violento, quia non eſt alia productio. Et hoc eſt, quod dicit, (quod ſurſum ferebatur violentia, ſtabat) id eſt, ille motus ſurſum violētus tendebat in ſtatum, & quietem: ſed hoc videtur falſum, & probat duplici ratione.

Prior eſt, quod ſtat. i. quod ad quietem fertur, velocius fertur in fine motus, quam in principio, & medio: vt patet de his, quę naturaliter mouentur in ſua loca: impetu enim maiori feruntur, cum propius loca ſunt naturalia. at quod violentia fertur, remiſſius eſt in fine; ergo non propter quietem fertur: quies igitur violenta non producitur.

Nota. Altera ratio eſt. Quia non dicitur proprie quieſcere, niſi quod eſt in ſuo loco naturali; nec ergo motus tendit in quietem, niſi is, quo in proprium locum fertur, aut proprio loco accedit.

Aduertendum vero, quod aliter ſe hēt quies in motu naturali, aliter in violento. In naturali eſt intenta ab ipſo mobili per ſe, & a virtute ipſius, quæ per ſe attingit illam quietem, ſicut calor calorem productum. At in violento non eſt intenta, nec per ſe prouenit ex aliqua virtute operante, ſed potius deficiente: eo enim quod impetus impreſſus violenter, finitur, fiet quies: impetus tamen, & virtus illa non per ſuam efficientiam, ſed per ſui deficientiam, quietem talem facit: in naturali vero per efficientiam. Et hoc eſt, quod hic docet: quod quies violenta per accidens producatur: & argumentum eſt: quia in fine motus, cum quies eſt, deficit, & remittitur virtus, quæ illam productura erat: quod non eſſet, ſi motus ille ex ſe in quietem tenderet. *Aliter ſe hēt qes in motu natura li, & ali ter in vi olento.*

Tex. LXII.

Habet autē dubitationē, ſi cōtraria eſt quies, quæ eſt hic, ei, qui hinc eſt, motui. cū.n. mouetur ex hoc, aut etiam abiicit, adhuc videtur habere id, quod abiicitur. quare, ſi hæc quies contraria eſt ei, qui hinc eſt in contrarium, motui ſimul erunt contraria. An aliquo modo quieſcit, ſi adhuc manet. omnino autē eius, quod mouetur, aliud quidem ibi, aliud autem eſt, in quod mutatur. quapropter & magis motus motui contrarius, quam quies.

Alterum dubium proponit contra id, quod dictum eſt, quietem termini a quo motui ipſi eſſe cōtrariam. Si enim hoc ita eſt, videntur duo contraria ſimul eſſe. Nam cum mouetur aliquid in terminum ad quem, manet aliquid in termino a quo, ſub quo quieſcit mobile. Non enim in inſtanti totus terminus a quo abiicitur; vt dum motus eſt in album, manet mobile ſub hoc. i. illo gradu nigredinis: ſunt igitur duo contraria ſimul. *2. Dub. an quies termini a quo ſit contraria motui.*

Reſpondet id non eſſe abſurdum, quod contraria ſecundum aliquid ſui ſimul maneant, vt quis ſub aliquo gradu nigredinis, & motus ad aliquem gradum albedinis: At duo motus contrarij ſecundum nullum gradum ſimul eſſe poſſunt: non enim ſimul ab albo in nigrum, & a nigro in albū vnum moueri poteſt. Ex quo ſequitur, quod magis eſt *Solutio dubij.*

gis eſt contrarius motus motui, quam quies motui: hæc enim aliquo modo ſimul eſſe poſſunt, illa vero minime.

Tex. LXIII.

ET de motu quidem & quiete, quomodo vtrunque vnum eſt, & quæ quibus contraria ſunt, dictum eſt.

Epilog. dictorũ. EPilogat, ſe iam de motuum vnitate, & contrarietate dixiſſe: ſimiliter etiam de quiete.

Nota. Atque in multis codicibus Græcis hic eſt finis libri. ob id reliqua ab Argyropile, & Vatablo non vertuntur: leguntur tamen a Simplicio, quamuis ipſe iudicet non eſſe Ariſt. At quando quidem a Boetio tranſlata ſunt, non erit inconueniens ipſa exponere.

Tex. LXIIII.

DVbitabit autem quis & de ipſo ſtare, ſi & quicũque ſunt præter naturã motus, his eſt quies oppoſita. ſi quidem igitur non, erit inconueniens. manet enim ſed violentia. quare quieſcens aliquid erit non ſemper ſine fieri. Sed palam quod erit. ſicut enim mouetur præter naturam, & quieſcit vtique aliquid præter naturam.

OMnes fere fatentur, Ariſtotelem hic iterum proponere dubium ſecundũ, an quies producatur; & hæc fuit cauſa, vt exiſtimarentur, non eſſe hæc verba Ariſt. Sed pace dicam, mihi videntur iſta eſſe Ariſt. ſi non eſt alia cauſa, cur non ſint, niſi quia eſt repetitio eiuſdem. Conſtat enim eſſe aliud dubium nouum, quod non fuit propoſitum. Nempe, an motus violenti terminentur in quiete, ſicut motus naturales, ita vt etiam illis ſit oppoſita quies, ideſt, finis ſit quies. Superius in dictum eſt non produci quietes violentas, in quo ſupponebatur ipſas eſſe: & ſic exponit Albertus, & bene reſpondet, eſſe tales quietes violentas.

3. Dubiũ an mot⁹ violenti terminẽtur in quiete ſicut naturales.

1. Ratio. Et probat dupliciter. Primo: quia motus violentus manet, & finitur, cum violentia finiatur: ergo ſequitur quies. Nam motus non eſt finis motus: aliter motus motu produceretur; ex quo ſequitur, quod cum illa quies ſit, & non ſit facta, id eſt per ſe, vt ſupra dictum eſt, quod aliquid erit quieſcens, & non eſt factum quieſcens, intellige per ſe.

Secundo probat: Quot modis unum contrarium, tot etiam alterum dicitur, ſed motus & ſecundum naturam, & præter naturam eſt: ergo & quies oppoſita aliqua eſt ſecundum naturam, aliqua præter naturam, & violenta. *2. Ratio.*

Tex. LXV.

QVoniam autem eſt quibuſdam motus ſecundum naturam, & præter naturam: puta ignis, qui ſurſum ſecundum naturam, qui autem deorſum præter naturam: vtrum hic cõtrarius, aut qui terræ? hæc enim fertur ſecundum naturam deorſum. Aut palam quia ambo, ſed non eodem modo, ſed qui quidem ſecundum naturam eſt ſecundum naturam exiſtentis: eius autem, qui ipſius, qui ſurſum, ignis ei, qui deorſum, vt ſecundum naturam exiſtens præter naturam exiſtenti. ſimiliter autem & in manſionibus.

DVbitat vltimo. Cum vnum videatur habere duos motus contrarios. v. g. motus ignis ſurſum habet motum terræ deorſum, & motum etiam ſui deorſum, vter horum contrarius eſt? Reſpondet eſſe vtrumque, ſed differenter; nam motus terræ contrarius eſt, ſed ſicut naturale naturali; nam vterque motus naturalis eſt, quamuis diuerſorum mobilium: at motus eiuſdem contrarius eſt, ſicut violentum naturali. *4. Dubiũ de pluribus motib. q videntur ſibi contrarÿ.*

Quaſi dicat, poteſt vnus motus naturalis, habere duos cõtrarios, vnum naturalem pariter, ſed diuerſi mobilis, alterum violentum eiuſdem mobilis.

Idem ſit in quietibus. Nam quies terræ naturalis in centro opponitur quieti naturali ignis in loco ſurſum, & quieti violentæ eiuſdem terræ in loco etiam ſurſum: Ex quo colligitur duplex modus contrarietatis in motibus, quietibus, vt dictum eſt.

Forte autem quieti motus aliquatenus opponitur. cum enim moueatur ex hoc, & abÿciat, adhuc videtur habere quòd abÿcitur. quare, ſi ipſa quies

contraria ei, qui hinc in contrarium, motui, ſimul exiſtēt contraria, aut ali quatenus quieſcit, ſi adhuc manet. omnino autem eius, quod mouetur, hoc quidem ibi, hoc autem in quod mutatur, propter quod magis motus motui contrarium, quam quies. Quis quidem igitur motus ſimpliciter vnus, dictum eſt: & de motu quidem, & quiete quomodo vterque vnus, & qui contrarij quibus, dictum eſt.

3. Dubiũ iterũ proponitur. HAec verba vltima exiſtimo cum aliis eſſe omnino ſuperflua, ob id non eſſe Ariſt. Proponitur enim dubium tertium precedens. Quod ſi quies termini a quo motus, contraria eſt ipſi motui, tunc duo contraria ſimul erunt. Soluit eiuſdem verbis reperitis, & tandem epilogum eorum, quæ dicta ſunt, puta contrarietatis, & vnitatis motuum, & quietum facit. Summa breuis eorum omnium, quæ circa vnitatem, & contrarietatem motuum in hoc libr. ſunt dicta, hæc eſt, At vt magis in promptu habeantur, per aliquot concluſiones eadem repetemus.

1. Cõclõ. Prima eſt. Motuum vnitas generica, & ſpecifica ab vnitate termini ad quẽ generica, aut ſpecifica conſideranda eſt.

2. Cõclõ. Secunda. Motus vnitas numerica, & continuatio ab vnitate numerica termini ad quem: ab vnitate etiam numerica mobilis per ſe; & a tempore non interrupto per aliquam quietem peti debet.

Tertia. Motus contrarij ſecundum ſpeciem ſunt, quia terminis a quibus contrarijs ad terminos ad quos contrarios tẽdunt. *3. Cõcl.*

Quarta. Quies ſub termino a quo contraria eſt motui ab eodem termino: duæ vero quietes ſub terminis à quibus motuũ contrariorum contrariæ ſunt. *4. Cõcl.*

Quinta. Duo motus contrarii diuerſorum mobilium poſſunt eſſe, quorum vterq; ſit naturalis, vt motus terræ deorſum, & ignis ſurſum; aut quorum vterque ſit violentus, vt motus terræ ſurſum, ignis deorſum. *5. Cõcl.*

Sexta. Duo motus contrarij eiuſdem mobilis ſic ſe habent, vt ſi vnus naturalis eſt, alter violentus erit. *6. Cõcl.*

Septima. Idem de quietibus inter ſe cõtrarijs: vtraq; enim poteſt eſſe naturalis diuerſorum mobilium, vt quies ignis, & terre in locis proprijs. aut vtraque violenta, vt e conuerſo terræ ſurſum, ignis deorſum: eiuſdem mobilis, vna eſt naturalis. altera non. *7. Cõcl.*

Octaua. Si quies naturalis eſt, motus cõtrarius violentus eſt; ſi violenta, tunc motus naturalis. *8. Cõcl.*

Nota. Notandum autem, quod contrarietas ſecundum violentum, & naturale eſt ſecundum qualitates motus: altera vero eſt ſecundum motus naturam, quæ in terminis conſiſtit. Hæc de libro quinto.

FINIS LIBRI QVINTI.

IN LIBRVM SEXTVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Tex. I.

SI autem eſt continuum, & tangēs & conſequenter, vt definitum eſt prius, (continua quidem, quorum vltima ſunt vnum: tangentia vero, quorum ſimul: conſequenter autem, inter quæ nihil eſt eiuſdem generis,) impoſſibile eſt ex indiuiſibilibus eſſe aliquid continuum. vt lineam eſſe ex punctis; ſi linea quidem continuum eſt punctum autem indiuiſibile. neque enim vnum ſunt vltima punctorum: non enim eſt hoc quidem vltimum, illud vero alia quædam pars ipſius indiuiſibilis. neque ſimul ſunt vltima. non enim eſt vltimum vllum eius, quod impartibile eſt. alterum enim eſt vltimum, & id, cuius eſt vltimum.

Intentio Ariſt. de diuiſione partium quātitatiuarū, & earū ordine.

QVID in hoc libro Ariſtoteles intendat, non eſt difficile cōperire: tractat enim de diuiſione partium quantitatiuarū motuū, quas habēt a ſpatio, & tempore, quibus fiunt. Similiter de ordine harum partium.

1. Cōclō. celebris Ariſt. nullū continuū componitur ex indiuiſibilibus.

Præmittit autem ante omnia concluſionem hanc. Nullum continuum ex indiuiſibilibus compoſitum eſſe, ſed ex continuis, & iterum diuiſibilibus.

Suppoſitum.

Hanc autē multipliciter probat, ſuppoſitis definitionibus traditis in libro quinto, continui, contigui, & conſequenter. Sunt enim continua, cuius vltima ſunt vnum. Contigua, quorum vltima ſunt ſimul. Conſequentia, inter quæ nihil mediat eiuſdem generis.

1. Ratio Ariſt.

Ex definitione igitur continui, & contigui, probat continuum non componi ex indiuiſibilibus, ſic. Si ex his cōponeretur continuū, tunc indiuiſibile eſſet continuū cum altero indiuiſibili, vel contiguum: ſed non poteſt id eſſe. Probatur; Nam non habet vltimum, quod indiuiſibile eſt: quod.n. habet vltimum, habet partē, quæ non ſit vltima: nam relatiuum eſt vltimum: quod igitur indiuiſibile eſt in ſe, non habet vltimum: non ergo alteri continuum eſt, aut contiguum.

Nota.

Nota, quod iſta ratio principaliter adducta eſt ad probandum indiuiſibile non eſſe continuum indiuiſibili. At quia probatio, nempe non habere vltimum, etiam probat, non eſſe contiguum: ob id ſimul eſt vtrunque probatum: ſed non ex directa intentione.

Quod autem dicitur de puncto reſpectu lineæ, idem dicitur de linea reſpectu ſuperficiei, & de hac reſpectu corporis.

Tex. II.

AMplius, neceſſe eſt aut continua eſſe puncta, aut tangentia ſe inuicem, ex quibus eſt continuum. eadem autem ratio eſt & in omnibus indiuiſibilibus. Continua quidem non erunt, propter dictam rationem. Tanget autem omne, aut totum, totum, aut pars partem, aut totum pars. Quoniam autem impartibile eſt ipſum indiuiſibile, neceſſe eſt totum tangere totum, totum autem, totum tangens, non erit continuum. continuum enim habet hanc quidem aliam, illam vero aliam partem, & diuiditur in ſic diuerſas, & loco ſeparatas. At vero neque

conſequenter erit punctus ad punctum: aut ipſum nunc ad nunc ipſum, vt ex his ſit longitudo, aut tempus. conſequenter enim ſunt, inter quæ nihil eſt eiuſdem generis, inter puncta autem ſemper eſt linea, & inter ipſa nunc tempus.

2. Ratio. Alteram facit rationem ad eandem cóclusionem probandá. Si cótinuum ex indiuiſibilibus cóponitur, aut illa ſunt inter ſe cótinua, aut contigua, aut conſequentia; ſed nihil ex his poteſt eſſe. Primũ, non poſſunt eſſe continua, vt in præcedenti ratione probatum eſt. Quod autem contigua, & ſe tangentia non ſunt, probatur. Omne, quod tangit alterum, aut tangit, vt totum totum, aut vt pars totum, aut vt pars partem: ſed nullo ex his modis punctum punctum, aut indiuiſibile indiuiſibile poteſt tangere, ita, vt continuum faciat.

Illa maior eſt explicanda: tunc totum totum tangit, cum vnum ſecundum ſuas omnes partes ſimul eſt cum altero: quod non poteſt eſſe, niſi penetretur cum ipſo: Cum vero non ſecundum omnes ſui partes, ſed ſecundum aliquas, tunc ſe tangunt, vt pars partem: Cum vero aliqua vnius pars omnes alterius partes tangit, & cum eis penetratur, eſt ſicut pars totum. Modo eſt argumentum. Cum punctum non habeat partes, magis inerit illi tactus, quo totum tangit totum: ſi ergo punctum tangit punctum, vt totum totum, non poteſt continuum ex illis componi: nam continuum habet partem extra partem ſitu, & loco diſtantem: at cum totum totum tangit, non eſt ſitus, nec locus diuerſus.

Indiuiſibile additũ indiuiſibili nõ efficit maius. Et nota hanc eſſe validiſſimam rationẽ, qua probatur, indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere ipſum maius, nec continuum.

Tertiam partem argumenti probat, ꝙ non ſe habeant conſequenter; Quia cum duo indiuiſibilia non ſint contigua, vt probatum eſt, erit medium, & ita non erunt conſequentia.

Dubiũ. Dices, non ſat eſt, eſſe medium, niſi ſit eiuſdem generis.

Solutio. Reſpondeo, quod bene procedit Ariſtoteles. Nam ſi inter duo indiuiſibilia data mediat continuum, vt inter duo puncta, linea; cum in quolibet continuo ſit indiuiſibile, vt in qualibet linea punctum, erit profecto medium eiuſdem generis. Vnde non eſt accipere in linea aliqua duo puncta ita coniuncta, quin aliud ſit intermedium, cum inter quælibet puncta mediet linea, in qua adhuc ſunt puncta.

Tex. III.

Amplius autẽ diuideretur in indiuiſibilia, ſi, ex quibus eſt vtrũque, in ipſa diuiditur. ſed nullum eſt continuorum in impartibilia diuiſibile, nullum autem aliud genus poteſt eſſe inter puncta, & inter ipſa nunc. ſi enim erit, manifeſtum eſt quod aut diuiſibile, aut indiuiſibile erit. & ſi diuiſibile. aut indiuiſibilia, aut in ſemper diuiſibilia. hoc autem eſt continuum. Manifeſtum autem eſt quod & omne continuum eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia. ſi enim in indiuiſibilia diuidetur, erit indiuiſibile indiuiſibile tangens. vnum enim eſt vltimum continuorum, & tangunt.

3. Rõ ex diuiſione contin. Tertiam ponit rationem. Si continuum ex indiuiſibilibus eſſet compoſitum, vtique in ipſa diuideretur. Nam res diuiditur in ea, ex quibus compoſita eſt. Si ergo continuum diuiditur in indiuiſibilia, iam non diuiditur in ſemper diuiſibilia. Hæc autem eſt continui definitio, puta, quod in diuiſibilia ſemper diuiſibile eſt.

Quod inter indiuiſibilia mediet cõtinuũ. Statim interponit verba, quibus probat inter indiuiſibilia mediare continuum, vt inter puncta lineam: vt exponit S. Thomas: & probatio eſt. Cum inter indiuiſibilia mediet aliquid, vel illud eſt diuiſibile, vel nõ. Si non, erit indiuiſibile, & ita erunt duo indiuiſibilia mediata. Si diuiſibile, vel in ſemper diuiſibilia, vel non Si non, peruenietur ad indiuiſibilia, contra dictam definitionem: & præterea quia tunc indiuiſibilia ſimul erunt. Si vero in ſemper diuiſibilia diuiſibile eſt: erit contiguum. Vnde inter duo indiuiſibilia, continuum eſt medium. Quod autem continuum ſit diuiſibile ſemper in diuiſibilia, probat. Quia ſi indiuiſibilia non diuideretur, ex indiuiſibilibus conſtaret: & ita indiuiſibile tangeret indiuiſibile, quod eſt contra id, quod iam probatum eſt.

Tex. IIII.

Eiuſdem autem rationis eſt & magnitudinem, & tempus, & motum, ex indiuiſibilibus componi, & diuidi in indiuiſibilia, aut nullum.

Quod ſit eadē rō de tēpore, et motu, quę de magnitudine. QVod dixit de magnitudine, nempe non componi ex indiuiſibilibus, ſed ex diuiſibilibus, idē & de motu dicendum, cenſet. Sunt enim omnia hęc eiuſdem rationis quantum ad hoc: vel enim omnia conſtant ex indiuiſibilibus, vel nullum ipſorum: non enim ſtat vnum conſtare, & non aliud.

Tex. V.

MAnifeſtum eſt autem ex his. ſi enim magnitudo ex indiuiſibilibus componitur, & motus, qui huius eſt, ex æqualibus motibus erit indiuiſibilibus. Vt, ſi ipſa ABC ex ipſis ABC ſit indiuiſibilibus, & motus in quo DEF, quo motum in ipſum P, ſuper dimenſionem ABC, vnãquamque partem habet indiuiſibilem.

MOtum diuiſibilem, ſicut magnitudinem, nunc probat, & eſſe eiuſdē rationis: poſtea de tempore probabit. Cū enim motus magnitudini, & ſpatio correſpondeat, pars motus parti ſpatij correſpondebit, & æquabitur: ſi ergo magnitudo A,B C, componitur ex indiuiſibilibus, puta A, & B, & C, re vera, motus D,E,F, quo mobile P, mouetur, conſtabit ex indiuiſibilibus, puta, D, & E, & F. ita vt ſingula ſingulis magnitudinis indiuiſibilibus æquentur, & reſpondeant. puta D, ipſi A. E, ipſi B. F, ipſi C. eadem igitur eſt ratio magnitudinis, & motus ſimul.

Tex. VI.

SI igitur, præſente motu, neceſſe eſt moueri quippiam: & ſi mouetur quippiam, neceſſe eſt adeſſe motum, & moueri ipſum erit ex indiuiſibilibus. Per A igitur motum eſt ipſum P, quo D motum eſt motu, B vero, quo ipſum E, & ipſum C similiter, quo F.

QVartam rationem intendit conficere ad eandem concluſionem ſuperius propoſitam, quæ ſumitur ex motu, ad quem ſuppoſuit fundamentū vnum in textibus duobus præcedentibus. *4. rō ex motu.* Nempe, ſi magnitudo ex indiuiſibilibus componeretur, etiam motus componeretur; quod falſum probabit. *Suppoſitio 1.*

Supponit tamen primo alterum fundamentum: Nempe, cum motus eſt, tunc rem moueri: & cum res mouetur, motum eſſe: & ſi motus ex indiuiſibilibus eſt, etiā ipſum moueri. *Suppoſitio. 2.* Ex priori autem fundamento concludit: Cum aliquid mouetur per illam magnitudinem. ABC. motu. DEF. tūc per ſingulas partes illius magnitudinis mouebitur ſingulis partibus motus, vt per A, motu. D, per B, motu E, per C, motu F. Nam ſicut motus totus toti ſpatio reſpondet, ita partes motus partibus ſpatij reſpondebūt: & vt quod mouetur per totum ſpatium toto motu mouetur, ita per partem ſpacij parte motus mouebitur: quod probat eſſe non poſſe.

Tex. VII.

SI igitur neceſſe eſt id, quod mouetur alicunde aliquo, non ſimul moueri, & motum eſſe quo mouebatur, quando mouebatur: (vt. ſi Thebas qui it, impoſſibile eſt ſimul ire Thebas, & iuiſſe Thebas:) per A igitur impartibile motum eſt ipſum P, quatenus D motus aderat. Quare, ſi poſterius quidē tranſiuit, quam tranſibat, neque quieſcebat, neque tranſierat, ſed in medio erat. Si autem ſimul tranſit, & tranſiuit, id quod proficiſcitur, cum proficiſcitur, profectum eo erit, & motum, quo mouetur.

QVod per ſingulas magnitudines partes indiuiſibiles motus fieri non poſſit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius eſt moueri, quam motum eſſe: Sed quod indiuiſibile eſt, non habet, quo motus eſt, & vnde motus eſt: igitur quod per indiuiſibile mouetur, ſimul mouetur, & motum eſt: ſimul eſt in eo, quo mouetur, & vnde mouetur: hoc autē impoſſibile eſt: ergo impoſſibile etiam eſt in partibus illis

ſpatij aliquo modo motum eſſe.

Excludit rñſionẽ quandam. Quod ſi dicas, quod per indiuiſibile mouetur, non ſimul eſt, vnde eſt motus, & quo motus tẽdit: ex hoc iam ſequitur profecto, ipſum eſſe diuiſibile: oportet enim in ipſo dare medium, in quo ſit verum dicere, quod nec quieſcit. hoc enim eſt ſub termino a quo, nec motum eſt: hoc enim eſt, ſub termino ad quem, ſed mouetur: hæc autem repugnant indiuiſibili; impoſſibile eſt ergo in partibus illis ſpatij datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen poſitum eſt in illis partibus motum eſſe: contingit ergo motum eſſe, & rem nõ moueri contra ſuppoſitionem.

Tex. VIII.

SI vero per totum ABC moueatur aliquid, & motus, quo mouetur, eſt DEF, per ipſum autem A impartibile nihil mouetur, ſed motum eſt, erit vtique motus non ex motibus, ſed ex momentis, & motum eſſe aliquid non motum. A enim tranſiuit non tranſiens. quare erit aliquid tranſiße nunquam tranſiens. hoc enim tranſiuit, non tranſiens hoc.

Excludit alteram reſponſionem, inferens plura inconueniẽtia. EXcludit, quod poſſet reſponderi, nempe, quod mobile mouetur per totam magnitudinem ABC. non tamen per ſingulas eius partes. hoc impugnat inferens multa inconuenientia.

Primum eſt. Si non eſt motus in ſingulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C, tunc motus non ex motibus componetur.

1. inconueniens. Quod ſi hoc ita ſit infertur primum inconueniens, quod aliquid motum eſt, quid nunquam motum fuit. Si enim per totam ſimul magnitudinẽ motus eſt, in fine magnitudinis res eſt mota: & tamen ſi in illa parte præceſſit motus, eſt mota nullo præcedente motu: quod impoſſibile eſt. *2. inconueniens.* Similiter tranſiuit ſpatium nunquam tranſiens: & erit tranſiuiſſe, nõ præcedente tranſitu.

Tex. IX.

SI igitur neceſſe eſt omne, aut quieſcere, aut moueri, quieſcit ſane in vnoquoque eorum, quæ ſunt ABC. quare erit aliquid, quod cõtinue quieſcit ſimul, & mouetur. per totũ enim ABC, mouebatur, & quieſcebat ſecundum quamlibet partem, quare & per totum. Et, ſi indiuiſibilia quidem DEF, motus ſunt, motu præſente, continget vtique non moueri, ſed quieſcere: ſin vero non ſunt motus, motum non ex motibus eſſe.

3. Inconueniens. INfert tertium inconueniens. Si enim in ſingulis partibus non mouetur: nam mobile, cum non mouetur, quieſcit: quod ſi in omnibus quieſcit partibus, tunc dabitur, quod idem ſimul quieſcat, & continuo moueatur: nam per totã illam magnitudinem mouebatur ſimul, & quieſcebat.

Obiectio, & Solutio. Dices, Quieſcebat ſecũdum partes, mouebatur ſecundum totum. Hoc reijcit: nã partes omnes totum ſunt: ſi igitur ſecundum omnes partes quieſcit, ſecundum totum quieſcit.

4. Inconueniens. Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuiſibili, in quo quieſcit, eſt motus vel non. Si non, motus ex non motibus eſt. Si verò eſt motus, eſt abſurdum contra fundamentum, nempè, motu præſente res quieſcit, & non mouetur.

Tex. X.

PErinde autem neceſſe eſt atq; longitudo, motuſque indiuiſibile eſſe tempus, componiq; ex ipſis nunc & his quidem indiuiſibilibus. ſi enim omnis diuiſibilis eſt, in minori autem tempore æque velox tranſibit minus, diuiſibile erit & tempus: ſi autẽ tempus diuiſibile eſt, in quo fertur aliquid per A, & A erit diuiſibile.

5. Ratio Ariſ. ex tẽpore. ARgumentum aliud a tempore ſumit. Nempè, quod ſi ex indiuiſibilibus magnitudo conſtat, pariter & tempus: at cum tempus non conſtet, nec magnitudo. Prius tamen aſſumit, quod conuertantur in diuiſibilitate, & indiuiſibilitate tempus, & magnitudo, ita, vt ſi vnum ex indiuiſibilibus, & alterum. Si verò non, nec alterum componatur.

Si tẽpus diuiſibile ſit, & Probat primum, quod ſi vnum ſit diuiſibile, ſit & alterum. Demus magnitudinem ex diuiſibilibus: ſi mobile vnum æque velox

magni-tudo, & cōtra & alterum ex altero ſequitur

velox tranſit tanto tempore illam, ipſius medietatem in medio tranſiuit tempore: ergo ſi magnitudo diuiſibilis eſt, etiam erit tempus. E contra, ſi in tanto tempore illud mobile tranſit magnitudinem, in medio tranſibit medietatem: ergo ex temporis diuiſibilitate colligitur diuiſibilitas magnitudinis in infinitum, id eſt, in partes diuiſibiles.

Caput ſecundum.

Tex. XI.

QVoniam autem omnis magnitudo in magnitudines diuiſibilis eſt. (oſtenſum enim eſt quod impoſſibile eſt ex indiuiduis aliquod continuum eſſe: magnitudo autem omnis continua eſt: neceſſe eſt velocius in æquali tempore maius, & in minori æquale, & in minori plus moueri, ſicut definiunt quidam ipſum velocius. Sit enim ipſum, in quo A, eo, in quo B, velocius, quoniam igitur velocius eſt id, quod prius mutatur, in quo tempore ipſum A mutatum eſt ab ipſa C in ipſum D, veluti in tēpore F G, in hoc ipſum B, nondum erit iuxta ipſum D, ſed citra erit. quare inæquali tempore plus tranſit ipſum velocius.

INtendit iterum oſtendere, ſi magnitudo in magnitudines ſemper diuiſibilis eſt, nec ex indiuiſibilibus componitur, vt probatum eſt ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex indiuiſibilibus componitur, ſed in partes iterum diuiſibiles diuidatur. Eſt autem probatio notanda.

2. Fūdamentum Ariſ. ſeu ſuppoſitio tripartita. De velocitate, et tarditate mobilis.

Supponit tamen duo, quorum primum eſt, quod ſequitur ex diuiſione magnitudinis data, puta, velocius mobile in tempore æquali tranſire maius ſpatium, & in minori aliquando maius, aliquando æquale, quā tardius mobile.

Has tres partes ordine probat. Primo quod in ęquali tempore velocius mobile tranſeat maius ſpatium, quam tardius. Sit mobile. A, velocius, ſit mobile tardius B, ſit ſpatium, per quod motus eſt. C D. Tunc

1. partis probatio

eſt argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminum motus, quam tardius: ergo in eo tempore, quo, A, velocius eſt in D, ipſum, B, quia tardius eſt, nondum peruenit ad D, ſed eſt circa ipſum, quod eſt minus ſpatium: ergo in eodem tempore velocius tranſit maius quam tardius.

Tex. XII.

AT vero & in minori plus. In quo enim ipſum A fuit iuxta ipſum D, ipſum B tardius exiſtens erit iuxta E, ergo, quoniam ipſum A iuxta ipſum D fuit toto in tempore F G, iuxta ipſum H erit in minori iſto. & ſit in F k, ipſum igitur C H, quod tranſiuit ipſum A, maius eſt ipſo CF, tempus autem, quod eſt F k, minus eſt toto F G, quare in minori tranſibit maius.

ALteram probat partem, quod in minori tempore plus ſpatii tranſit velocius, quam tardius. Probatio eſt. Signetur probatione præcedenti illud punctum, in quo B, tardius fuit, quando A, velocius fuit in D, ſit, B, diſtans per aliquod ſpatium a D: cum enim B, fuit in E, tunc A, fuit in D, in eodem tempore. F G. Sed inter hos duos terminos eſt ſpatium mediū, nempe vltra terminum tardioris, in quo fuit ipſum A, qui terminus ſit H. hoc ſpatium erit maius, quam ſpatium tardioris, cum ſit aliquid plus, erit etiam minus ſpatio priori velocioris, cum ſit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens: quod erat æquale cum tempore tardioris. ergo in minori tempore, quod ſit C H, velocius tranſit plus ſpatii, quā tardius

2. partis probatio

Tex. XIII.

MAnifeſtum autem eſt ex his & quod ipſum velocius in minore tempore tranſibit æquale. Quoniam enim maiorem in minori tranſit, quam id, quod tardius eſt, ipſum autem ſecundum ſeipſum acceptum in pluri tempore maiorem minori, vt eā,

quæ eſt L M; ea: quæ eſt L O, maius vtique erit tempus Q R, in quo L M tranſit, quam tempus Q S, in quo lineam L O. quare, ſi tempus Q R minus eſt tempore Q Y, in quo id, quod tardius eſt, tranſit lineam L O, & tempus Q S minus erit eo, in quo Q Y. nam tempore Q R minus eſt: quod autem minore minus eſt, & ipſum minus eſt, quare in minori mouebitur per æquale.

3. Partis probatio.

PRobat tertiam fundamenti partem, nẽpe, quod velocius mobile in minori tẽpore tranſit æquale ſpatium, quod tardius mobile in maiori tempore tranſit. Supponit duo, Alterum, quod iam probatũ eſt, quod in minori tempore tranſit velocius maius ſpatium, quam tardius: Alterum, quod idem mobile ſecundum ſe, id eſt nulla facta ad alterum comparitione, ſed ipſum ſolum, ſiue ſit tardum, ſiue ſit velox in tanto tempore tranſit tantum ſpatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus ſpatium, quam in maiori: & deducit hoc ad exemplum.

Nota.

Vbi aduertendum, quod ex ſuperiori fundamento datur ſpatium maius, quod velocius tranſit, dum tardius tranſit ſuum ſpatiũ minus in tempore æquali. Vlterius in ſecunda parte fundamenti datur maius ſpatium, quod velocius tranſit in minori tempore, quam ſit illud ſpatium tardioris. Spatium hoc velocioris vocatur L M. ſpatium minus tardioris, L O. tempus velocioris E, R. tempus tardioris, quod maius eſt, Q Y.

1. Ratio Ariſt.

Dicit igitur, quod velocius moueatur per L M, & L O. clarum eſt, quod cum L, M, ſit maius quam L O, tempus, quod velocius conſumit in L M. erit maius, quam quod conſumit in L O: quod tempus dicatur Q S. Ex his argumentatur. Si tempus, Q. R. quod velocius conſumebat in magnitudine, L. M. eſt minus, quam tempus, Q Y. quod tardius conſumebat in magnitudine minori, L O, & tempus Q, S, quod velocius conſumit in eadem L, O, eſt adhuc minus, quam, quod conſumebat in L, M. profecto tempus Q, S. minus multo erit, quam Q Y, tempus tardioris in eadem magnitudine: eſt enim tempus hoc minori minus. Hæc eſt litera Ariſt.

Senſus

Sed ſenſus clarus hic eſt ex ſecunda parte fundamenti. Velocius tranſit maius ſpatium in minori tempore, quam tardius: ergo idem velocius tranſibit æquale adhuc in minori tempore: æquale enim eſt minus reſpectu illius, quod velocius tranſibat. Accipe exemplum, Si media hora velocius mouetur per leucam integram, & tardius in maiori tempore, puta hora, mouetur per minus, puta, per tres partes ipſius: velocius in multo minori mouebitur per illas partes tres: nam ſi leucam per ambulabat in media hora quæ minor erat tempore tardioris, tres partes ſolum in minori quã media hora perambulabit: ergo æquale ſpatium percurrit velocius in minori tempore, quam tardius. rationis Ariſt.

Tex. XIIII.

AMplius autem, ſi omne neceſſe quidem eſt aut in æquali tempore, aut in minori, aut in pluri moueri, & id quidem, quod in pluri, tardius eſt: quod autem in æquali, æque velox. velocius autem, neque æque velox eſt, neque tardius, neque vtique inæquali, neque in pluri mouebitur ipſum velocius, relinquitur igitur in minori. quare neceſſe eſt æqualem magnitudinẽ in minori tempore tranſire, id quod velocius eſt.

Altera ratio ad idem.

IDem alio argumento probat. Velocius tranſeat æquale ſpatium cum tardiori: peto, vel in eodem tempore, vel in maiori, vel in minori. Si in eodem: erit æque velox, & non velocius iam. Si in maiori, erit tardius: debet ergo in minori, vt dictũ eſt.

Tex. XV.

QVoniam autem omnis quidem motus in tempore eſt, & in omni tempore poſſibile eſt moueri: omne autem, quod mouetur, poteſt & velocius moueri, & tardius: in omni tempore erit ipſum velocius moueri, & tardius. His autem exiſtentibus, neceſſe eſt & tempus continuum eſſe. Dico autem continuum id, quod eſt diuiſibile in ſemper diuiſibilia,

ſibilia, tali enim ſuppoſito continuo neceſſe eſt continuum eſſe tempus.

2. Fūdamētum Ariſt. velocius, et tardius in tempore accidere.

PRopoſito priori fundamento, alterum conſtituit, nempe velocius, & tardius in tempore accidere: non enim conſtat abſque tempore.

Hoc ideo ad probationem ſupponit, quia per velocius, & tardius temporis diuiſionē oſtenſurus eſt.

Probat autem fundamentum in tertia figura. Omne, quod mouetur, in tempore mouetur: omne, quod mouetur tardius, & velocius mouetur: tardius ergo, & velocius in tempore ſunt, & per tempus menſurantur.

Ex his fundamentis infert, tempus continuum eſſe, id eſt, indiuiſibilia ſemper diuiſibile, vt ipſe explicat: quo autem modo ſequatur ex præcedentibus, ipſe deducit in textu ſequenti.

Tex. XVI.

QVoniam enim oſtenſum eſt quod velocius minori tempore tranſibit æquale, ſit id quidem in quo A, velocius, id autem in quo B, tardius, & ſit motum id, quod tardius eſt, per magnitudinem, in qua C D, in tempore F G. manifeſtum eſt igitur, quod velocius in minori, quā hoc, mouebitur per eandem magnitudinem: & ſit motum in tempore F H. Rurſus autem, quoniam id, quod velocius eſt, in tempore F H tranſiuit totam lineam C D, ipſum tardius in eodem tempore minorem tranſibit. ſit igitur in qua C k. Quoniam autem ipſum tardius, quod eſt B, in tempore F H ipſam C k tranſiuit, id, quod velocius eſt, in minori tranſibit. quare iterum diuidetur tempus F H. hoc autem diuiſo, & magnitudo C k diuidetur ſecundum eandem rationem. ſi vero magnitudo, & tempus; & ſemper hoc erit, accipientibus poſt velocius tardius, & poſt tardius velocius, & eo, quod demonſtratum eſt. vtentibus. diuidet enim id, quod eſt velocius, tempus, tardius autem longitudinem. Si igitur ſemper quidem verum eſt conuerti, conuerſo autem, ſemper ſit diuiſo, manifeſtum eſt, quod omne tempus continuum eſt.

Concludit Ariſto. quòd ſi tēpus eſt ſemper diuiſibile et magnitudo. 1 Ratio.

ARgumentatur igitur ex tertia fundamenti prioris parte, nempe, quod velocius in minori tempore tranſit æquale ſpatium. Sit ergo A, mobile velocius, ſit B, tardius: ſit ſpatium, C D, & tempus. F G.

His ſuppoſitis, ſi B, mouetur per C D, in tempore F C, tunc A, cum ſit velocius, mouebitur per eandem magnitudinem in minori tempore, quia velocius tranſit æquale in minori tempore. Vlterius in illo minori tempore, quod ſit F H. tardius mouebitur per minus ſpatium, quam C D, & ita diuiditur magnitudo, & ſit illa C k. Iterum idem velocius mouebitur per hanc in minori tempore: & ita diuidetur tempus, vnde per idem velocius, & tardius diuidetur vtrunque, magnitudo, & tempus: quoties ſumimus tardius, vt in argumento patet, diuidimus magnitudinem: quoties vero ſumimus velocius, diuiditur tempus.

Vnde concludit, quod cum ſit iſta conuerſio ſemper à tardiori ad velocius, ſemper erit diuiſio temporis, nec ad indiuiſibile peruenietur: Similiter in magnitudine: nam ſi ad magnitudinem indiuiſibilem, & tempus perueniretur, tunc inter velocius, tardius non eſſet differentia: immo non eſſet velox, aut tardum.

Hoc ergo eſt argumentum, quod tandem colligit Ariſtoteles, quamuis argumentum procedat, ſuppoſita magnitudinis diuiſione ad tempus, & ſuppoſita poſt ea diuiſione temporis ad diuiſionē magnitudinis: at vtrunque debet admitti, & probari per velocioris, & tardioris naturas.

Tex XVII.

SImul autem manifeſtum eſt quod & magnitudo omnis continua eſt: eiſdem enim, & æqualibus diuiſionibus & tempus, & magnitudo diuiditur. Amplius autem & ex conſuetis rationibus dici manifeſtum eſt, quod ſi tempus continuum eſt, quod & magnitudo: ſiquidem in dimidio tempore dimidium tranſit, & ſimpliciter

citer in minori minus. eadem nanque diuiſiones erunt temporis, & magnitudinis.

Idē alia rōne probat.

IN primis verbis textus colligit partem concluſionis illatæ ex argumento, vt expoſitum eſt. Poſtea tertium argumentum ponit ad idem probandum, nempe, quod ſi magnitudo eſt continua, etiam erit tempus. Argumentum eſt: quia ita conſuetū eſt dici apud eos, qui de hoc tractant; & rationē ipſorum ponit: quia eadem eſt vtriuſque diuiſio, intellige proportionaliter, vt ſi tantam magnitudinem tanto pertranſit tempore, & dimidiam in dimidia temporis, & tertiam in tertia, & quattam in quarta parte: eſt igitur æqua vtriuſque diuiſio.

Tex. XVIII.

ET ſi alterutrū infinitum eſt, & alterum, & vt alterum, & alterum vt ſi extremis quidem infinitum eſt tēpus, & longitudo extremis. ſi vero diuiſione, & diuiſione longitudo. ſi autem vtriuſque tempus, vtriuſque & magnitudo.

Altera cōcluſio ſi magnitudo finita, vel infinita eſt pariter et tempus, & conſimili modo.

COnſtituit alteram concluſionem de tempore, & magnitudine, puta, ſi magnitudo finita eſt, vel infinita, pariter etiā tempus: & eo modo, quo finita, vel infinita eſt, etiam, & tempus: Diſtinguit autē duplicem modum infiniti. Eſt infinitum actu, quod vocat infinitum ex terminis: eſt infinitum potentia, quod vocat diuiſione: & hæc ex ſuperius dictis patent.

Duplex infinitū actu, & potentia ſcilicet diuiſione.

Vult ergo, quod ſi magnitudo, & ſpatium eſt infinitum actu, ſimiliter & tempus infinitum actu: ſi uero potentia, etiam tempus, potentia, & diuiſione erit infinitum: quod ſi vtroque modo, & actu, & diuiſione, ſimiliter etiam tempus.

Tex. XIX.

QVapropter & Zenonis ratio falſum accipit, non eſſe poſſibile infinita pertranſire, aut tangere infinita ſecundum vnumquodque, finito in tempore. Dupliciter enim dicitur & longitudo, & tēpus infinitum, & omnino omne continuum, aut ſecundum diuiſione, aut extremis. Infinita igitur ſecundum quantitatem non contingit tangere in tempore finito: quæ vero ſunt infinita ſecundum diuiſionē contingit etenim ipſum tempus ſic infinitum eſt. quare in infinito, & non finito accidit tranſire infinitum, & tangere infinita infinitis non finitis. Neque ergo infinitū poteſt in tempore finito tranſire, neque in infinito finitum. ſed ſi tempus quidem infinitum ſit, & magnitudo erit infinita: & ſi magnitudo, & tempus.

Soluitur arg. Zenonis quo contendebat nihil moueri.

EX hac diſtinctione ſoluit argumentū quoddam Zenonis, quo contendebat, nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet ſpatio ſunt infinita puncta, & partes: ſed infinita non poſſunt tranſiri: ergo nullum ſpatium tranſitur. Minor probatur. Quia infinitum non pertranſitur, niſi tempore infinito: at quodlibet tempus finitū eſt: non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Hęc eſt ratio Zenonis, quam reprehendit Ariſtoteles tanquam æquiuocam. nām ſumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus vero infinitum actu, cum tamē non ita ſumere oporteat, ſed pari ratione vtrumque: & tunc verum eſt, quod ſi magnitudo eſt potentia infinita, ſimiliter, & tempus: vnde vtrumque infinitum eſt, potentia tamen. Nec eſt inconueniens, magnitudinem potentia infinitam tempore actu finito tranſiri: hęc tamen duo fieri nō poſſunt, quod magnitudo ſit finita, & tēpus infinitum, aut quod magnitudo infinita tēpus vero finitum, ſumptis finito, & infinito in actu.

Tex. XX.

SIt enim magnitudo finita, in quo A B, tempus autem infinitum, in quo C. accipiatur igitur temporis aliquid finitum, in quo C D. in hoc ergo tranſibit aliquid magnitudinis: & ſit quod tranſitum eſt, in quo B E. hoc autem aut menſurabit id, in quo A B, aut deficiet, aut excedet: differt enim

nihil

nihil. Si ènim ſemper æqualem ei, quæ eſt B E, magnitudinem inæquali tempore tranſibit: hoc uatem menſurat totum: finitum erit omne tempus, in quo tranſiuit. in æqualia enim diuidetur, ſicut, & magnitudo.

Magnitudo finita nō poteſt pertranſiri in tempore infinito.

PRobat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non poſſe pertranſiri. Argumentum eſt. Detur magnitudo finita A B. & tempus ſit infinitum C. & ſupponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tempore ęquali pertrãſitur. Tunc ſumatur aliqua pars temporis finita puta, C D, & ſit argumentum. In tempore finito, C D, mobile tranſibit aliquam partem magnitudinis AB, & ſit BE: ergo in æquali tempore finito tranſibit aliam partem tantam, & in alia aliam: finitæ autem partes menſurant & complent totam magnitudinem A B: ergo & tempora illa finita partium complẽt totum tempus totius magnitudinis, ſic finitum eſt, quia ex finitis finite ſumptis conſtat.

At quia illa pars magnitudinis ſumpta poterat eſſe non aliquota, ſed aliquoties ſumpta. aut excederet, aut deficeret à toto. ſicut quaternarius reſpectu nouenarij ſubdit parum hoc referre: nam ſi non eſt aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hanc non continget tempore infinito pertranſire.

Tex. XXI.

AMplius autem, ſi non omnem magnitudinem in infinito tempore tranſibit, ſed contingit aliquam & in finito tempore tranſire, vt eam, quæ eſt B E: hæc autem menſurabit totam, & æqualem in æquali tranſibit: quare finitum erit, & tempus. Quod autem non in infinito tranſibit eam, quæ eſt B E, manifeſtum eſt, ſi accipiatur altera ex parte finitum tẽpus. ſi enim in minori partem tranſibis, hanc neceſſe eſt finitam eſſe altero quidem termino exiſtente.

1. Ratio fere eadẽ

FEre idem argumentum, alia tamen via fortiori, proponit, vt vult Themiſt. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitæ, & facit argumentũ. Non quælibet magnitudo eodem tempore tranſiri debet: ergo ſi totum infinito tempore, aliqua pars finito tranſibitur. Vlterius, hæc pars in tempore finito tranſibitur, & finities ſumpta facit totum finitum: ergo, & tempus correſpondens parti finitę, cum ſit æquale alijs temporibus partium æqualium, cum ipſis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod vero illam partem, quæ eſt totius magnitudinis, non tranſeat tempore infinito, probat. Quia ex vtraque parte tẽpus illi parti correſpondens, terminum habet. Primo ex principio, quia ſicut incœpit motus in ipſa, ita, & tempus. At ex parte finis, etiam patet: quia plus temporis ſequentis conſumitur in tota, quam in parte: habet ergo terminum ex vtraque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine, cum ceſſet tempus correſpondens parti, & quod vlterius ſequitur, ſit totius.

Vt ſi eo ad Diui Petri tempus correſpõdens viæ vſque Mineruam, finem habet, quod enim vlterius eſt, non illius partis, ſed totius tempus eſt, ergo tempus partis finitum eſt.

Tex. XXII.

EAdem autem demonſtratio eſt, etiam ſi longitudo quidem infinita ſit, tempus autem finitum. Manifeſtũ eſt igitur ex dictis quod neque linea, neque planum, neque omnino continuorum vllum eſt indiuiduum, non ſolum propter id, quod nunc dictum eſt, ſed & quia accidet diuidi indiuiduum.

EOdem modo docet poſſe probari, infinitam magnitudinem non poſſe tranſiri tempore finito. Sumam enim magnitudinem finitam, & dicam, huius tempus finitum eſt, ergo & alterius æqualis, & alterius, & ſic conſumetur tempus finitum in magnitudine finita.

Infinita magnitudo nō poteſt pertranſiri tempore finito.

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuiſibilibus componi.

Et vltra omnia poſita argumenta vnum aliud ponit, nempe, quod ſequeretur indiuiſibile eſſe diuiſibile, quod impoſſibile eſt, conſequentiam oſtendit in tex. ſequenti.

Alia rõne probãs continuũ nõ cõponi ex indiuiſibilibus.

Quoniam

Tex. XXIII.

QVoniam enim in omni tempore velocius, & tardius eſt, velocius autem plus tranſit in æquali tempore, contingit autem, & duplam, & ſeſquialteram tranſire longitudinem. (erit enim hæc ratio velocis.) Feratur igitur id, quod velocius eſt per ſeſquialteram in eodem tempore, & diuidantur magnitudines, eæ quidem, quæ velocioris ſunt, in quo A B, B C, C D in tres impartibiles: quæ vero ſunt tardioris, in duas, in quibus E F, F G, itaque & tẽpus diuidetur in tria impartibilia. æqualem enim in æquali tempore trãſibit. Diuidatur igitur tempus in K L, LM, MN. Rurſus autem quoniam tardius delatum eſt per E F, F G, & tempus diuidetur in duas partes. diuidetur ergo id, quod indiuiduum, & quod impartibile non in impartibili tranſibit, ſed in pluri. Manifeſtum eſt ergo quod nullum eſt continuorum impartibile.

Suppoſitio.1. AD probandum ſequelam ponit fundamentum certum: Quod cum inæquali tempore velocius tranſeat maius ſpatiũ, quam tardius, poterit tranſire ſpatium maius in quacunque proportione: nam maius vnum altero multipliciter euenit. hoc autem eſt eſſe velox, tranſire maius in æquali tempore.

Suppo.2. Quod ſi ita eſt: detur ſpatium maius, quod velocius tranſit, ſexquialterum ad ſpatium tardioris, tunc vnum conſtabit ex tribus indiuiſibilibus. A B. B C. C D. alterum, quod tardioris eſt ex duobus. E F. F G.

Suppo.3. Eſt modo argumentum. Suppoſito etiã, quod tempus, quod velocius conſumitur, ſit ex tribus alijs correſpondentibus magnitudini, puta k L. L M. M N.

Neſtitur ratio. Tunc ſic, in eo tempore, quo velocius tranſit magnitudinem illam ex tribus, tardum tranſit ex duobus: ſed velocius in tẽpore conſtanti ex tribus indiuiſibilibus: ergo & tardum. Vlterius: In toto tempore ex tribus, tardum tranſit duo indiuiſibilia: ergo vnum indiuiſibile tranſibit in medio tempore: ergo oportet diuidere indiuiſibile. aliter tria diuidi nequeunt: eſt igitur indiuiſibile diuiſibile. Et vlterius, non in indiuiſibili tranſiuit indiuiſibile, ſed in maiori, puta, aut in duobus vnum, aut in vno cum dimidio: vtrunque abſurdum eſt, & impoſſibile: ergo continuum nullum ex indiuiſibilibus eſt compoſitum, ſed ex continuis, id eſt, ex his, quæ iterum atque iterũ diuidi poſſunt ſine limite.

An continuum ex indiuiſibilibus partibus componatur.

Quæſt. I.

ADuerte circa quæſtionis titulum. Nõ de quocunque indiuiſibili loquimur, ſed de eo, quod ad genus quantitatis pertinet, quale punctum, linea, nunc, & ſimilia ſunt. Nec loquimur de quacunque partim compoſitione, ſed de integrali, quæ fit ſecundum partes integrantes, quæ differunt valde à partibus ſubſtantiæ rei. *Explicatur ſenſus q̃onis.*

Primo partes integrantes ſæpe ſimilares ſunt, vt quælibet partes ignis, ignis eſt, & aquæ aqua. Dico ſæpe, quia non ſemper: nam in viuentibus id non eſt. Non enim quælibet hominis pars, homo eſt. At partes ſubſtantiæ diſſimilares ſunt ſemper, eſt enim altera materia, altera forma. *Not. quõ differãt inter ſe partes integrales et ſubſtãtiales.*

Præterea pars integralis non habet eundem adæquate locum cum altera, nec pars eſt in toto loco totius: vt patet in vlna, vbi eſt vna medietas, adæquate non eſt altera, & vna medietas non eſt in toto loco, vbi eſt totum. At partes ſubſtantiæ nõ ſic, ſed in quo loco adæquate eſt materia, ibi eſt forma, & in toto loco, quo compoſitũ eſt ibi, & materia, ibi forma etiam eſt. *1. Differentia. 2. Diff.*

Præterea partes integrantes poſſunt ſeparatæ conſiſtere, vt duæ ligni partes diuiſæ per ſe ſunt: at forma per ſe, materia per ſe non ſunt, nec eſſe poſſunt. Loquimur igitur in præſenti de compoſitione non ex partibus ſubſtãtiæ, ſed ex partibus integralibus, & quærimus, An continui partes omnium primæ ſint indiuiſibiles. *3. Diff.*

Circa hoc ſunt quatuor ſententiæ. Eſt enim indiuiſibile duplex. Quoddam ſimpliciter, & mathematice, quod non habet partes, vt punctum. Quoddam ſecundũ quid, quod diuidi non poteſt actu in partes, quamuis illas habeat, qualia ſunt minima naturalia. *Duplex modus indiuiſibilis.*

Et iuxta hoc fuit prima ſententia Anaxagoræ, *1 Sñia*

Anaxagora. xagoræ, vt diximus libro primo, continuũ componi ex infinitis indiuiſibilibus ſecundum quid, quæ dicebantur athomi.

2. Snĩa Zenonis Secunda ſententia fuit Zenonis, & Stoicorum, & erat communis tempore Ariſtotelis continuum componi ex indiuiſibilibus ſimpliciter: vt lineam ex punctis, ſuperficies ex lineis, & ſimilia continua ex indiuiſibilibus ſuis.

3. Aliorum. Tertia ſententia fuit aliorum, quos recitat Algazel, libro 1. ſuæ Logicæ, qui continuum non componi dicunt, ſed eſſe quid ſimplex, & incompoſitum.

4. Snĩa Ariſt. Vltima ſententia fuit Ariſtotelis, continuum ex partibus etiam continuis, & diuiſibilibus componi.

1. Argu. quod cõponatur ex indiuiſibilibus. Sunt tamen aliquot argumenta, quibus continuum ex indiuiſibilibus componi probatur. Primo: Numerus, & continuum eiuſdem ſunt generis quantitas: ſed non repugnat numerum ex indiuiſibilibus componi, & augeri: vnitates enim numerum augent, & componunt: ergo & continuum ex indiuiſibilibus componetur, & augebitur. Adde, quod ex diuiſione continui numerus fit: ſed numerus eſt ex indiuiſibilibus; ergo & continuum in ipſa diuiditur.

2. Argu. Secundo. Vnumquodque componitur ex his, per quæ definitur; ſed linea definitur per puncta: ergo conficitur ex punctis. Minor patet ex primo Poſteri. cap. 4. Puncta dicuntur ſubſtantia lineæ. & prætereà: quia linea definitur, longitudo punctis terminata.

3. Argu. Tertio. Si diuiſio continui eſt in continuo ſemper, diuiſio ipſius nunquam finitur: ergo continuum maius, & minus ſunt æqualia: vtrumque enim in infinitum eſt diuiſibile. His argumentis probatur cõtinuum ex indiuiſibilibus componi.

1. Cõcl. bipartita. At pro determinatione huius ſit prima concluſio. Indiuiſibilia ſunt in re, quamuis non omnino a continuo realiter diſtincta.

Hæc concluſio duas habet partes. Altera eſt, eſſe in re puncta, & lineam, & nunc, & reliqua indiuiſibilia, nec eſſe tantum in imaginatione. Altera eſt, quod ſic ſunt in re, & in continuo, vt non ſint prorſus ab illo diſtincta, ſicut res a re.

Prior ac patet ĩdiuiſibilia eſſe in re primo ex tactu phyſico. Prior pars probari poteſt ex quatuor capitibus. Primum eſt tactus Phyſicus. Duo enim corpora (vt experientia monſtrat,) ſe adæquate tangunt, vel igitur in aliquo diuiſibili. Et hoc non, quia illa duo diuiſibilia adhuc non ſe adæquate tangunt, niſi ſecundum aliquid ſui: ergo tactus eſt in indiuiſibili, ſed ille tactus eſt verus, & realis: igitur vere eſt indiuiſibile reale, puta ſuperficies, ſecundum quam eſt tactus corporum.

2. Ex tactu mathematico. Alterum eſt tactus mathematicus, tamen conſtitutus in corporibus Phyſicis, quem quidem voco tactum Phyſicum in præſenti, qui ſcilicet fit inter duo corpora ſenſibilia: voco tactum Mathematicum, qui fit inter Mathematicas quantitates, quamuis ſumatur cum corporibus naturalibus. Eſt igitur argumentũ. Non repugnat eſſe corpus perfecte ſphæricum, imo eſt cœlum ipſum, nec repugnat eſſe planũ perfectum. Tunc his datis, corpus ſphæricum tangeret planum in puncto, vt Geometræ facillimum eſt demonſtrare: ergo vere in continuo punctum eſt.

3. Ex cõtinuatione. Tertium eſt ex continuatione. Duæ partes non poſſunt continuari, niſi ſit aliquid vtramque connectens: hoc autem debet eſſe commune vtrique, alias non connecteret vtrumque: quod ſi commune eſt, indiuiſibile eſt: nam ſi diuiſibile eſſet, non eſſet commune, ſed pars eſſet vnius, pars alterius partis continuatæ: & ſic opus eſſet alio continuante: eſt ergo indiuiſibile: cum autem vere, & realiter continuatio ſit, realiter indiuiſibile eſt.

4. Extermination e. Quartum caput eſt ex terminatione: Nam corpora terminantur realiter: terminus ergo aut diuiſibilis eſt, aut indiuiſibilis. Si diuiſibilis, non eſt terminus: nam vna medietas terminabitur per alteram; debet ergo eſſe indiuiſibilis: eſt igitur indiuiſibile in re. His rationibus conſtat, eſſe huiuſmodi indiuiſibilia, puta ſuperficies, lineas, puncta.

Indiuiſibilia vt puncta nõ diſtinguuntur re a continuo. Sed non ita eſſe intelligas in continuo, vt ſunt duo accidentia ſicut, puta, albedo, & dulcedo in lacte, vt aliqui putant: non enim ſic diſtinguuntur, cum non ſint diſtincta a continuo re, niſi ſicut pars continui ab ipſo toto: ita etiam indiuiſibile a continuo: ac ob id dicitur in altera concluſionis parte, non eſſe omnino a continuo realiter diſtincta, quamuis in re ſint. Et hoc fieri poteſt: eſt enim realiter natura animalis in homine, ſed non realiter diſtincta ab homine, quamuis maiorem habeant diſtinctionem indiuiſibilia a continuo: ſunt enim quodammodo ſicut pars a toto continuo diſtincta: dico quodammodo, quia non ſunt partes.

2. Cõcluſio continuũ non Secunda concluſio. Fieri non poteſt ex huiuſmodi indiuiſibilibus continuum eſſe compoſitum.

Hæc

componi tur ex talibus in diuiſibilibus. Hæc concluſio, præter argumenta Ariſtotelis, quæ in textu ſunt expoſita, quæ non eſt neceſſe repetere, adhuc aliis tribus probatur. Primum eſt ex motu ſumptum.

1. Arg. Si magnitudo ex indiuiſibilibus eſſet compoſita, ſequitur, quod motus velociſſimus, & motus tardiſſimus in eodem tempore pro æqualia fiunt ſpatia, quod eſt impoſſibile. Sequela probatur: Detur ſpatium decem indiuiſibilium, per quod A, velociſſimum, & B, tardiſſimum moueantur: tunc in quo tempore A, tranſit vnam partem, vnum videlicet indiuiſibile ſpatii, in eodem B, tranſit eandẽ, & ſic de ſingulis partibus: ergo in quo toto tempore A, tranſit totum ſpatium, etiam & B. Conſequentia eſt nota. Antecedens probatur. Nam ſingulæ partes ſunt indiuiſibiles, & dum velox illarum vnam tranſit etiam & tardum.

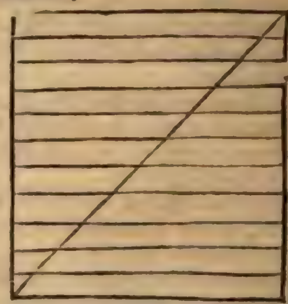
Obiectio. Dices: non ſic, ſed dum tardum tranſit, vnam; velox tranſit duas.

Prima confutatio. Contra Si dum velox duas tranſit, tardium vnam tantum: tunc dum velox vnã tranſit, tardum tranſibit dimidium, & diuidetur indiuiſibile: quod ſi nihil tranſit, non mouebitur, contra ſuppoſitionem: dicimus enim vtrumque moueri.

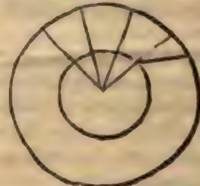
Et rurſus ſequitur, quod ſi velox in vno puncto retro, tardum in altero puncto, & ſimul moueri inciperet, nunquam velox poſſet conſequi tardum: quia dum velox vnam tardus, alteram tranſit æqualem partem: eſt enim vtraq; indiuiſibilis. Hæc autem ſunt falſa, & contra experientiam: non ergo magnitudo ex indiuiſibilibus conſtat.

2. Ratio. Secundo. Si ita eſſet, ſequitur multas eſſe magnitudines, vt lineas, ſuperficies, quæ in duas meditates diuidi non poſſent: quod quidem falſum eſt. Omne enim continuum duplam habet proportionem ad ſuam medietatem. Sequela patet de omnibus magnitudinibus, quæ ex imparibus indiuiſibilibus conſtant, puta ex tribus, ex quinque, & huiuſmodi, quæ diuidi in duo æqualia non poſſunt abſque indiuiſibilis diuiſione, oſtendit autem contrarium Euclides demonſtrando propoſitione decima lineã datam in duas partes æquales ſecare.

3. Ratio. Tertium ſumitur argumentum ex rebus mathematicis: & eſt argumentum Scoti. 2. ſen. diſt. 2. q. 9. & Gregorii ibidem q. 2 Primo ſequeretur, quod diameter quadrati, & eius coſta eſſent æquales: quod eſt impoſſibile. Et quod ſequatur, patet. Nam tot puncta habet vna, quam altera. Si enim a ſingulis punctis quadrati coſtæ deducantur lineæ ad alteram coſtam, omnes illæ trãſibunt per omnia puncta diametri, nec habebit aliud punctum, nam lineæ illæ totum ſpatium quadrati replent, vbi tantum eſt diameter.

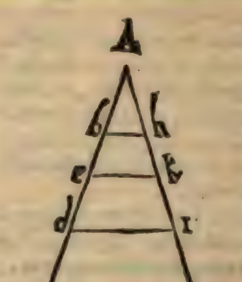

Vlterius ſequitur, quod circulus maior, & circulus minor ſunt æquales, & quod tot puncta habeant. Et patet. Si duo circuli concentrici deſcribantur, & vſque ad maiorem deducantur omnes lineæ ab ipſo centro: tunc omnes lineæ tranſibunt etiam per minorem: ergo tot puncta vnus habet, quot alter.

Obiect. Dices; non ita, ſed duæ lineæ maiori tranſeunt per vnum pũctum minoris.

Confutatio. Contra; ſequitur ergo, quod illæ duæ lineæ maioris a centro vſque ad circulum; minores ſunt vna linea tantum: ab vno enim puncto in vnum rectæ tendunt: non poteſt autem a puncto in punctum, niſi vnica duci recta, & tunc vltra illud punctum vſque ad maiorem vna erit obliqua, altera recta, nec erunt æquales lineæ vſque ad circunferentiã a cẽtro ductæ.

Vlterius dicit Gregorius; Sequitur, quod linea intra latera trianguli ſupra baſim deſcripta eſſet maior ipſa baſi, quod eſt impoſſibile. Sequela patet. Detur triangulus ex lateribus, quæ conſtẽt ex ſex ſingula

ſingula indiuiſibilibus,& baſis ex tribus:& deducantur a latere in latus lineæ: tunc ab ipſo B in H, ad minus habebit duo:a C, in k, tria, à D, in L. quatuor: Vide igitur hanc maiorem eſſe baſi, quæ tantū habet tria ex ſuppoſitione? His, & alijs multis conſtat continuum non poſſe ex indiuiſibi libus componi.

3. Cōclō cōtinuū componitur ex cō tinuis. Tertia concluſio. Continuum ex continuis componitur. Aduerte, quod dico, componitur, contra tertiam opinionem: eſt enim vere continuum compoſitum.

1. Ratio. Cum enim in re inuenimus eſſe pluralitatem, & diuerſitatem aliquam cum vnitate, ibi damus compoſitionem in his rebus: cum autem in continuo inueniamus, quod vni parti ineſt, alteri non ineſſe, & quod illæ duæ vnum ſunt, neceſſario damus compoſitionem.

Nota. Et notatu dignum eſt, quod ratio partis non conſiſtit in ſeparatione a toto, imo in coniunctione, quod aliqui non aduertunt, dicentes, eſſe partes in potentia, ſed non actu in continuo, niſi cum ſeparatæ ſunt: quod quidem falſum eſt: imo cum ſeparantur, iam non actu partes, ſed tota quædam dicuntur: dum in toto ſunt, actu partes ſunt. *Partes i continuo actu sūt. l.nō actu diſtinctæ.*

Dicitur autem in concluſione: quod iſta compoſitio ex continuis eſt: hoc autem ex dictis ſequitur. Si enim partes continui indiuiſibiles eſſe non poſſunt, erunt diuiſibiles,& continuæ: vnde ex diuiſibilibus,& contiuuis componetur continuum.

4. Cōclō continuū non hēt actu infinitas partes. Quarta concluſio. Cum audis, continuum diuidi in infinitum, nec intelligas partes ipſius infinitas eſſe actu, ſed quod non in tot diuidetur partes, quin in plures: ſemper tamen partes ex diuiſione finitæ erunt, vt dictum eſt in libro tertio. Per hæc poſſumus ad argumenta ſuperius propoſita reſpondere.

Ad primum: Ad primum dico, aliam eſſe rationem continui, & diſcreti. In continuo ob id negamus compoſitionem ex indiuiſibilibus, non quia quantitas eſt, ſed quia partes habet inter ſe continuitas loco,& ſitu diſtantes, ſecundum quas motus fieri poſſint. Hæc enim omnia non poſſent eſſe, ſi ex indiuiſibilibus componeretur: at numerus abſtrahit a continuo,a loco, à ſitu,à motu; ob id ipſum ex indiuiſibilibus componi nil repugnat.

Nota. Et non ex his componitur, vt indiuiſibilia ſunt in ratione continui, cum continuorum multorum etiam numerus ſit: ſed vt sūt indiuiſibilia in ratione diſcreti, de quo locuti ſumus in libro tertio.

Ad ſecūdum. Ad ſecundum dico, quod Ariſt. puncta vocabat ſubſtantiam lineæ ſecundum opinionem communem, quæ tunc vigebat: quia illic pro exemplo vſus erat, ſecūdum rei veritatem, puncta non ſunt partes, ſed partium continuatiua.

Ad tertium. Ad tertium dico, quod non valet iſta conſequentia, Tot partes habet hoc totū, ſicut,& hoc: ergo hæc duo ſunt æqualia, niſi ſint etiā partes æquales: vnde in duas medietates diuiditur maius,& minus, ſed medietates minoris ſunt minores, quam maioris: ob id non ſequitur, quod ex diuiſione partium æquali, quoad numerum ſequatur æqualitas continuorum.

Dubia quædam præcipua, An ex indiuiſibilibus continuum componatur.

Licet quæſtio hæc ſufficienter à nobis fuerit diſputata, tamen quoniam hæc de compoſitione continui veritas eiuſmodi eſt, vt præclara etiam ſemper ingenia multum in ipſa, diuque laborarint, conabor hic ad calcem antecedentis quaſtionis, quo magis veritas eluceſcat, omnes, quas aduerſus id potero, maioris momenti obiectiones,& dubia congerere, & diluere: & præſertim cum non deſint noſtra ætate, qui opinionem illam antiquorum Philoſophorum veram arbitrentur.

1. Obiectio a diuiſione cōtinui, quæ non pōt eſſe infinita, cū cōpoſitio non ſit ex infinitis. Eſt ergo contra ea, quæ dicta ſunt, primum argumentum. Diuiſio nulla poteſt in infinitum procedere, niſi præexiſtant partes diuidendæ infinitæ: ſed in cōntinuo non ſunt partes diuidendæ infinitæ: ergo eius diuiſio non poteſt in infinitum procedere. Conſequentia ſatis eſt nota. Sed maior probatur. Si enim non præcedunt infinitæ partes, vtique præcedent finitæ: ſi ſunt ergo finitæ partes, finita diuiſione abſoluētur, nec vlterius diuiſione procedet, & ſic non ibit in infinitū: præcedūt ergo infinitę. Reſpondebit quis, vt cōmuniter reſponderi ſolet ad hoc,& ad minorē illius ſyllogiſmi, quod præcedunt infinitæ potentia, ſed actu finitæ. Sed contra hoc eſt argumentum validū. Dicere, quod ſunt infinitę potētię, vel eſt, quod partes non ſint actu in illo continuo, ſed de nouo producantur: vel eſt, quod ſunt illic infinitæ, ſed non actu diuiſæ inter ſe. Primum eſt impoſſibile: quia diuiſio quātitatis eſt in partes, quę inſunt, vt inquit Ariſt. 5. Meta c. 13. & præterea, quia plures eſſent partes diuiſæ, quā erant

rant in toto; nec ei uquarentur: & præterea, quia tunc eſſet generatio nouę ſubſtantiæ. Alterum vero ſi dicas, quod ibi infinitæ ſunt, ſed non actu diuiſæ; tunc ſequitur primo, quod cum vna non ſe penetret cum alia, ſed diſtet ab ea erunt infinitæ partes, quarum quælibet occupat loci diſtinctam partem, & ſic erit infinitum actu continuum, habet enim infinitas partes, quarum vna non eſt alia, & ſunt æquales inter ſe: Nam ſi ſunt infinitæ medietates maiores hæ, minores illæ, in maioribus ſunt æquales: maius enim claudit æquale: erunt infinitæ æquales non communicantes. Quod enim non ſint actu diuiſæ, ſolũ prodeſt, vt non ſit numerus actu infinitus, ſed non, vt non ſit continuum infinitum.

Vlterius, cum ſingulæ adhuc partes, & medietates iterum ſint diuiſibiles, eadem ratione erunt infinitæ, & in quolibet continuo erunt infinities infinita, quod eſt abſurdiſſimum.

2. Obiectio a ptibus componentibus, quia rum videtur neceſſario debere reperiri primam.

Secundum eſt. Vbi inueniuntur gradus plures neceſſe eſt dare primum: ſed in cõtinuo ſunt partes ſecundum plures gradus, vt maiores, minores, poſteriores, prioreſt ergo oportet dare primas partes. Hæ diuiſibiles non ſunt: non enim primæ eſſent; erunt ergo indiuiſibiles: ergo continuum tandem ad indiuiſibilia reducitur. Diſcurſus hic notiſſimus eſt, tamen illa maior, à quo totus pendet, probatur: quia re vera in imaginabile videtur, quod in continuo ſaltem permanente dentur partes compoſitæ ex alijs, & aliæ ex alijs, & non dentur prima componentia. Et eſt argumentum. Deſtructo primo, non ſtat ſecundum ab illo dependens, ſed partes compoſitæ ſunt ſecundæ: ergo niſi primæ ſint, impoſſibile eſt, ipſas eſſe.

3. Obiectio a cognitione Dei, quæ debet cognoſcere oẽs partes continui.

Tertium eſt Theologorum argumentũ. Cum enim veritatem hic ſimpliciter indagemus, licebit à quacunque facultate auxilium petere. Argumentum eſt. Vel Deus cognoſcit diſtincte omnes partes continui, vel non. Si non, abſurdum fateris, ſi eſſent. Qui enim omnia fecit, omnia cognoſcit diſtincte. Si ergo cognoſcit omnes diſtincte partes, peto, an ſingulæ harum, quæ à Deo cognoſcuntur, ſint diuiſibiles adhuc, an indiuiſibiles. Si diuiſibiles, iam non erant illæ omnes cognitæ diſtincte, ſed cõfuſe, vt in alijs includuntur: ſicut nos cognoſcimus, dum tres aut quatuor partes continui cognoſcimus, & in eis reliquas. Si vero indiuiſibiles; ergo re vera ex indiuiſibilibus primo componitur continuum. Cognoſcit enim Deus, quod in rebus eſt.

4 Obiec. A ſphæra tangente planũ in puncto.

Quartum eſt. Detur corpus perfecte ſphæricum ſuper planum tangens in puncto, vt dictum eſt: & moueatur continue.

Quod quidem duobus modis poteſt accidere, quorum vterque nouam habet difficultatem. Primo moueatur rotando ſuper planum: iam ſic, perfecte ſphæricum tangit perfecte planum ſolum in puncto: ergo in toto illo motu ſemper tantum tangit in puncto, & tranſit totum illud ſpatium: ergo totum illud ſpatium conſtat ex punctis. Secundo modo poteſt motus fieri vt ſphæricum ſic tanges in puncto, trahatur per totum planum: tunc tale punctum tranſibit totum ſpatium, nihil relicto, & ſemper tangens punctum: ergo totum illud ex punctis conſtat.

Nec opus eſt ad hoc argumentum, recurrere ad corpus ſphæricum perfecte, ſed ad id, quod in omni corpore reperitur. Demus enim quodcunque mobile; ſignetur punctum in eo, cui correſpõdeat punctum loci, tunc tale punctum motu ipſius ſubiecti tranſit longitudinem ſpatij, & non niſi tangendo puncta: ergo illa longitudo ex punctis eſt.

Nec alio argumento probauit Ariſtoteles textu 89. indiuiſibile moueri non poſſe, niſi quia linea ex punctis componitur, quia tranſiret ſemper tangendo puncta: vnde qui noſtrum argumentum ſoluit, argumentum Ariſt. deſtruit.

5. Obiec. Argumẽtum Zenonis.

Quintum eſt argumentum Zenonis allatum ab Ariſt. ſed non facile ſolutum. Motus non poteſt eſſe per ſpatium aliquod, niſi prius mobile tranſeat minus, quam maius: ſed quacunque parte data, alia minor eſt, & hoc in infinitum: ergo non poteſt motus fieri per ſpatium. Infero ego aliud a Zenone; hic enim motum non eſſe concludebat,

eludebat,ego infero: Cum motus ſit, non componetur,nec diuidetur ſpatium in infinitum.Reſpondet Ariſt.quod in ſpatio nõ ſunt niſi infinitæ partes potentia. Sed hæc ſolutio videtur in intelligibilis:nam,(vt diximus argumento primo) cum iſtæ partes ibi ſint, nec per diuiſionem multiplicentur, impertinens eſt, quod diuiſæ non ſint; nam nec duæ medietates vnius continui diuiſæ ſunt;at motus per vnam prius, quã per alteram fieri debet:quod ſi iſto modo dat partes infinitas, re vera,motus nunquã ad terminum perueniret.

6 Obiec. De motu & tẽpore ab exiſtentia ipſorum.

Sextum argumentum eſt de motu,& tẽpore. De tempore nihil exiſtit, niſi nunc, nec de motu, niſi mutatum eſſe: ergo, re vera,temporis non eſt aliud, quam plura ſuccedentia nunc. Quis. n. capit id fuiſſe, aut fore, de quo nec fuit vnquam verum dicere,modo eſt,nec erit verum etiam dicere,modo eſt? Similiter de motu, nihil niſi mutatio inſtantanea.l.mutatum eſſe, perpetuo fit. Quod.n.dicunt in ſucceſſiuis non exiſtere,niſi indiuiſibile,non aliud videtur eſſe quam quod ſucceſſiua ſolum ex ſimilibus indiuiſibilibus componantur.

Augetur vis in Ariſtotele.

Et vt maior pateat in Ariſtot. difficultas attende in textu octauo: Ipſe ſumit contra alios hoc pro certo principio, Impoſſibile eſſe, aliquid tranſire, quod nunquam fuit tranſiens, & motum fuiſſe,quod nunquam fuit, vt diceretur moueri. Ex hoc ſumo argumentum:quomodo.n.motus,aut tempus erit, de quibus nunquam fuit dicere, motus, tempus ve exiſtit? Nam quæ exiſtunt indiuiſibilia ſunt,quæ ſecundum ipſum: non ſunt partes temporis, nec tempus,nec motus,nec motus partes.Cum igitur iſta non exiſtant vnquam,niſi ſecundũ indiuiſibilia,non aliud, quam ex his compoſita videntur.

Confirmatur ſecundũ.

Et confirmatur iterũ: Sumo inſtãs hoc, & argumẽtor ſic. Quid primo exiſtit poſt iſtud nunc? vel tempus, vel nunc aliud.Si nunc aliud:duo ergo nunc immediata. Si tempus,cũ tempus non exiſtat, niſi ſecundum nunc,& inſtans,erunt adhuc duo immediata inſtantia. Idem eſt argumentum de mutato eſſe,ꝙ non ſequitur motus, niſi per aliud mutatũ eſſe;imo etiam in quolibet cõtinuo argumentum hoc fieri poteſt.

7.Obiec. ex duratione tẽporis,& motus.

Septimum argumentum eſt. Videtur ſequi,quod nũquam motus, nec tempus abſolui poſſit,nec peruenire ad vltimũ nunc, vel primum mutatum eſſe Et attende rationem.n.ſit hora, & motus quidam æqualis, ſi quis proportionaliter diuideret in duas partes verſus finẽm, nunquam perueniret ad vltimum, nec diuiſio finiretur: ſed dum fluit tempus, & motus, fit diuiſio talis quia ſemper medietas prius tranſit;ergo nunquam finirentur.

Octaua obiect.

Octauum. Sumo tempus aliquod, & dealbationem, quæ in eo fiat: peto, Vel in tali tempore ſunt finita, vel infinita inſtantia. Si des finita cum debeant eſſe in aliquo numero certo, ſumam duo illorum: quę cum non ſint immediata. habebunt inter ſe tempus, in quo erunt inſtantia, & ſic erunt plura, quam aſſignata ſunt. Neceſſario ergo debes dare infinita inſtantia tranſacta in quolibet tempore. Ex hoc ſequuntur duo impoſſibilia. Alterum eſt, ꝙ ſunt tranſacta infinita numero ordine,quia vnum fuit poſt aliud. Alterum, cum in illo tempore ſit albefactio, & in quolibet inſtanti ſit mobile ſub alio gradu, & gradu albedinis, vtique erit infinite intenſa; & ſi eſſet motus ſecundum quantitatem, eſſet infinita quantitas.

9.Ex interſecatione lineæ a ſuperficiebus imediatis, concaua & conuexa.

Nonum. Probatur lineam componi ex punctis, vnde motus,qui per illam lineam fieret componeretur ex mutatis eſſe; & tempus illius motus ex inſtantibus. Semper enim puncto ſpatij correſpondet mutatum eſſet, & mutato eſſe, inſtans. Vnde, ſi probatum fuerit lineam componi ex indiuiſibilibus, probatum erit idem in omni genere continui. Probatur autem. Imaginemur lineam a centro terræ duci ad aliquod punctum extimæ ſuperficiei primi mobilis, illam lineam ſecabunt omnes ſuperficies cœlorum. Concipiamus ergo duas, connexam, videlicet Lunæ, & concauam Mercurij: & quoniam linea, quam ſuperficies aliqua ſecat, in vno aliquo puncto ſecatur: complectamur primo duo illa puncta, in quibus talis linea ſecatur a dictis ſuperficiebus; Tunc ſic,Vel illa ſunt inter ſe mediata, vel immediata. Non mediata,quia ſi inter illa duo puncta mediaret aliqua linea, ſequeretur inter duas illas ſuperficies mediare aliquod ſpatium,quod proculdubio eſſet vacuum: ergo illa duo puncta ſunt immediata. ex quo ruit ratio illa Ariſtot. (vel ſe tangerent,vel non &c.) *Nota.*

Et aduerte hoc argumentum eandem habere vim in quacunque linea, quam imagineris duci a ſuperficiei locati, ad ſuperficiem loci, ſed propoſuimus in cœlo, vt eius vis eſſent manifeſtior.

Opinio. Neotericorũ quorũdã cit

Decimum. non deſunt (vt diximus) noſtra ætate, qui opinionem illam antiquorum, quos impugnant Ariſt. proba

ea conti nui compoſitionẽ ex indiuiſibilib. bibilem putet, & conentur ſoluere rationes omnes contrarias Ariſtotelis. Quorũ ſentẽtia, in his potiſſimum fundamentis conſiſtit.

1. Fũdamẽtum. Primum eſt, Eſſe duplices partes in quolibet continuo; & primas, & ſecundas partes. Primæ ſunt, quæ ſunt iam vltimæ, nec in alias iterum ſecundum illud genus reſolubiles: ſicut in nouenario ſunt vnitates, & in quolibet numero. Secundæ ſunt, quæ iterum reſolubiles ſunt, & diuiſibiles; ſicut ternarij, ſunt nouenarij partes ſecundæ, & quidam numeri aliorum numerorum maiorum, partes ſecundæ ſunt. Ita in continuo ſunt partes primæ, & hæ indiuiſibilia ſunt, vt in linea puncta: in ſuperficie lineæ, in corpore ſuperficies, in tempore inſtantia, in motu mutationes inſtantaneæ, quæ dicuntur mutata eſſe. Partes vero ſecundæ ſunt, quæ ex his indiuiſibilibus tantum compoſitæ, iterum componũt magnitudines: ex pluribus enim indiuiſibilibus magnitudo, vel continuum conſtat; quod iterum cum alio continuum aliud maius componit. Et quemadmodum in numero partes primæ non ſunt numerus formaliter: ita nec in continuo partes primæ continuæ dicuntur. vnde indiuiſibile per ſe non eſt magnitudo; nec inſtans, tempus; nec mutatum eſſe, motus: Non enim prima componentia eiuſdem rationis, & denominationis ſunt cum compoſito.

2. Fũdamẽtum. Secundum eſt. Quod iuxta hoc, dici poteſt tempus non eſſe aliud, quam multæ morulæ, & durationes indiuiſibiles ſibi ſuccedentes abſque ceſſatione, & ſingula inſtantia, & nunc dicuntur: ſingulæ autem per ſe tempus non ſunt, ſed temporis partes primæ: multæ autem, quarum vna receſſit, altera ſequitur, tempus ſunt. Vnde bene dicitur, Tempus incipere, per vltimum non eſſe. Data enim hac prima morula temporis futuri, dicetur, Modo non eſt tempus, tamen immediate poſt hoc erit tempus, quia erit altera morula, & in multarum numerabilitate conſiſtit tempus. Similiter deſinit per primum non eſſe: nam ſi vltimo nunc huius temporis, eſt verum dicere, non eſſe tale tempus, ſed immediate ante hoc fuit, quia erat alterum inſtans, quod cum hoc vltimo tempus facit. Hoc tamen eſt verum, quod datur prima pars temporis alicuius, & vltima, non ſolum prima, ſed etiam ſecunda; minima. enim ex duobus integratur nunc.

3. Fũdamẽtum. Tertium eſt fundamentum. Idem dicẽdum eſſe de motu; Eſt. n. motus plura mutata eſſe, & plures mutationes inſtantaneæ ſecundum varias partes formæ, vel ſpatij quæ mutata eſſe fluunt; vno enim recedente alterum aduenit. Nec ſingula per ſe dicenda ſunt motus, ſed ſi plura ſint, ac ideo motus ſucceſſiuus eſt, ſicut & tempus; & incipit, & deſinit, ſicut & tempus, habetque primas, & vltimas partes.

Hoc tamen vnum aduertendum erit, quod cum audis in continuo eſſe indiuiſibilia, non ſic eſſe illic iſta intelligas, quaſi plura accidentia realiter diſtincta; ſic enim non poſſent vniri inter ſe; ſed quantitas continua eſt vnum accidens extenſum, & vna actu entitas, in qua ſunt ipſa indiuiſibilia; ſed non in actu diuiſa, nec diſtincta, ſed vnum actu cum continuo facientia: quod quidem ſuperius diximus, eſſe indiuiſibilia re, ſed non realiter diſtincta, quod alij dicunt eſſe in potentia. *Nota.*

Ex his videntur poſſe ſolui argumenta Ariſtotelis, primo negando illam quam ſupponit, continui definitionem, eſſe videlicet continuum, quorum vltima ſunt vnũ, qua probabat indiuiſibilia non poſſe componere continuum, quia non habent vltima. Nam oportet in definitione, & principijs vtraq; pars conueniat. negaret igitur hæc opinio illam cõtinui definitionem. Sed diceret continuum eſſe, cuius vna actu eſt quantitas, & ſic duo indiuiſibilia ſunt continua, quia vnicam actu quantitatem faciunt. *Sol. rõnũ Ariſt. ex illorum Neotericorũ ſententia. 1. ſol. cõtra definitionẽ cõtinui.*

Quod ſi petas, quare iſta quantitas vna actu eſt; dicit, quia partes eius inter ſe non habent plures actu terminos; nam indiuiſibile terminans vnam medietatem, non diſtinguitur re ab ipſa quantitate altera, niſi cum ab illa ſeparatur; atque ſic poſſet probabiliter, vt videtur, ſolui argumentum primum Ariſtotelis. *Nota.*

Deinde ad id, quod puncta ſecundum ſe tota ſe tangunt, & ideo non poſſunt magnitudinem extenſam facere: diſtinguendum, quæ ſe tangunt ſecundum ſe tota, ita, vt ſe penetrent, non efficient magnitudinem: atque ita ſe tangunt, vt non ſe penetrent, ſed ſint immediata, facient magnitudinem. Eſſe autem ſic poſſunt immediata, vt conſtat, in duabus lineis ſe tangentibus, in extremis punctis; & duabus ſuperficiebus concaua, & conuexa orbium cœleſtium, aliorumue corporum Quod ſi in diuerſis continuis quantitatibus eſſe ſic poſſunt puncta immediata, non ſe penetrantia, quid vetat, quominus eſſe poſſint in eodem continuo? *2. Solut Contra id quod pũcta ſe tangunt per ſe tota.*

Rur-

Solutio. Cõtra id quod cõtinuũ ſit ſẽper diuiſibile. Rurſus tertio, cum dicitur, continuum eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia, vera id tantũ eſſe quouſq; ad minimas partes eſſet ventum, ſed vlterius non eſt diuiſibile.

Cum etiam dicitur, ex non quanto non poſſe fieri, & componi quantum; nec ex non continuo, continuum; Negandum quidem eſſet de primis, & minimis partibus; concedendum vero de ſecundis. Nam ſicut ex non numero fit numerus, ſcilicet, ex vnitatibus; ita ex non quantis componitur quãtum ſicut etiam ex non igne lignis, ex materia, inquam & forma: quorum neutrum eſt ignis: poſtea tamen additur ignis igni, ſicut continuum continuo.

4. Solut. Contra commenſuratione tẽporis ſpatij, & motus. Præterea reliqua argumenta, quæ ex motu facit Ariſtoteles, & ſpatio, & tempore, omnia pendent ex duobus principiis quæ ab aduerſario negari poſſunt videlicet, tempus, & ſpatium tot diuiſionibus diuidi, & tempus, & motum ſimiliter. Negari enim poteſt, in inſtanti vnicum indiuiſibile ſpatij pertranſiri; imo concedendum eſſet, multa indiuiſibilia ſpatii vnico indiuiſibili temporis pertranſiri poſſe, ſi mobile præſertim ſit velociſſimum: nam & velocius mobile plura indiuiſibilia pertranſibit, quam minus velox in eodem inſtanti: ſic etiam in vno inſtanti, plura mutata eſſe fluent in motu velociſſimo, quam in minus veloci: & ita corruerent argumenta Ariſtotelis, vt videtur.

5. Solutio contra id, quod omne continuum in duas partes poſſit diuidi. Nec etiã eſſet admittendum, omne continuum in duas partes æquales diuidi poſſe, ſicut neque omne numerum: ſed ſolum illud, quod ex partibus indiuiſibilibus conſtaret, non vero, quod ex imparibus conſtat: aut certe ita diuidi poſſe in duas medietates; vt punctus medius vel pereat, vel maneat, vtrinque medietates diuidens, ipſo non numerato, ſed excluſo. Hec ergo ſunt quæ maxime videntur Ariſtotelicæ, & communi ab omnibus receptæ doctrinæ repugnare.

Reſponſio ad obiecta. Nihilominus, licet dubia hęc ſuperius propoſita magnam videantur afferre difficultatem, conſiſtendum eſt in ſupradicta Ariſtotelis ſententia, vt quæ & communis ſit, & veræ rationi conformis. Vt autem his dubiis plenius ſatisfiat, proponam prius aliquot, quibus quaſi iactis fundamentis, Ariſtot. ſententia ſit manifeſtior.

1. Fund. Primo ergo nota, id quod Ariſtotel. libro de lineis inſec. cum in has ipſas diuiſionis continui ſalebras incidiſſet, egregie obſeruauit: Imbecillis, & ignari (ita ipſe loquitur) ingenij eſſe, opinionem aliquam, quam euidens ratio perſuadeat, propterea deſerere, quod alicui argumento nõ poſſis plene ſatisfacere. Sunt enim apud nos tam falſa permiſta veris, vt ea ſæpe mens noſtra egræ diſtinguat.

Quæ potiſſimũ rõnes demõſtrẽt, cõtinuũ nõ cõponi ex indiuiſibilibus. Certiſſime igitur tenendum eſt continuum non componi ex indiuiſibilibus, & propterea in infinitum eſſe diuiſibile. Id euidenter, probant inter alia demonſtationes illæ. Prima, quod indiuiſibilia, ſi iungantur, maius non efficiunt: cuius rationem explicauimus ad initium ſexti. Secunda, quod diameter ex tot punctis componeretur ex quot coſta, & ita diameter eſſet æqualis coſtæ. Tertia, quod paruus circulus eſſet æqualis maiori, & tot haberet finita puncta numero, quot magnus, & quot intra triangulum lineæ parallelæ ſupra baſim intra latera trianguli ductæ, eſſent maiores, quam ſit baſis, vt oſtendimus.

Quarta: quod non omnis linea eſſet diuiſibilis in æqualia, nempe illa, quæ conſtaret ex indiuiſibilibus imparibus contra decimam propoſitionem primi Euclid. Sic etiam, nec omne tempus, vel motus, vel ſuperficies, vel corpus, nec omnis continua quantitas in duas poſſet diuidi medietates, quæ videlicet ex imparibus indiuiſibilibus conſtaret.

Quinta, nullæ lineæ eſſent inuicem commenſurabiles: omnes enim communem haberent partem aliquotam, nempe punctum: contra vltimam decimi, & plures alias Euclidis in eodem libro, vt omittam cęteras, quæ tamen omnes demonſtrationes mathematicæ ſunt, & propterea in primo gradu certitudinis.

2. Fund. Secundo pro ſolutione argumentorum videndum eſt, quid ſit, continuum eſſe diuiſibile in infinitum. Non enim eſt habere infinitas partes ſimul actu, vt dici ſolet, cathegorematice: nec eſt habere potentiam, vt per diuiſionem procreentur. Diuiſio enim nullam molem de nouo producit: ſed eſt habere infinitas ſyncategorematice, ideſt non tot, quin plures, quod Ariſt. & alii dicunt infinitas in potentia, atque adeo eſt eſſe quandam molem, ex qua in infinitum ſemper poterit aliquid detrahi: ad quod non requirit, vt ſit aliquod infinitum, nam ex finito ſemper auferri poterit, ſi ſemper minus, & minus auferatur, puta, pars eius partis, quę ſuperat.

Nota. Pro quo aduerte: quod ſi alicui finito fiat in infinitum adiectio alicuius finiti,

 nun-

nunquam prodibit infinitum, niſi infinitæ additiones fiant æquales: quod eſſe non poteſt. V.gr. aſſumamus binarium, adijce vnitatem, erit ternarius; ternario adijce, erit quaternarius: denique licet in infinitum addas ipſi vnitatem, nunquam facies infinitum. Et ratio eſt euidens: quia nullu finitum, ex additione vnius vnitatis fit infinitum, & infinities infinitæ additiones fieri nunquam poterunt. Quare ſemper in quacunque parte huius additionis erit numerus finitus. Et denique, quamuis numerus creſcere poſſit in infinitum, nihilominus quicunque numerus, qui ſumatur in illo augmento ac decurſu, erit finitus.

Nota. Hoc ergo, quod dico de adiectione in numero, accipe etiam de adiectione in continuo. Poterit. n. fieri in infinitum detractio & tamen nunquam erit detractum infinitum; & eo amplius, quod illic additio fiebat æqualis alicuius quantitatis, puta vnitatis: at in detractione, & diuiſione in infinitum ſemper oportebit minores, ac minores accipere, vt poſſit ſemper procedere diuiſio; alias, ſi æquales acciperentur, finiretur diuiſio.

3. Not. Tertio nota. Cum dicimus diuiſionem continui eſſe in infinitum, nos non intelligere de diuiſione reali: nam cum omnis quantitas debeat dari in aliquo corpore naturali; non enim reperitur quantitas ſeparata; Et cum omnia corpora naturalia terminentur ad minimum, fit vt quoad rem, reperiatur continuum, quod non poterit diuidi, de quo egimus in primo lib. ſenſus ergo eſt, nullum eſſe quantitatem, in qua non poſſumus intellectu concipere duas partes, & plures ſitu diſtinctas, & hoc in infinitum.

Ad primum. Ex his facile ſoluitur primum dubium, dico enim non debere præexiſtere partes infinitas actu; ſed potentia, non categorematice, vt abſolute dicantur infinitæ, ſed ſyncategorematice, (vt diximus) non tot, qui plures, atque ideo nec eſt vltima pars, nec prima, ad quam infinita illa diuiſio poſſit terminari. Quare eodem modo ſunt infinitæ, quomodo debet fieri diuiſio in infinitum. Vnde cum hæc diuiſio dicatur infinita, quia nullum habet terminum, non tamen quia erunt factæ diuiſiones infinitæ aliquæ; ita etiam præcedunt partes tot, vt nullum habeat terminum intrinſecum, ſed ſolum terminentur extrinſece ad infinitum, omnes autem ſunt finitæ. Vnde concedimus, nihil ex diuiſione produci; Item omnes partes eſſe diſtinctas ſitu; Tamen non ſequi molem debere eſſe infinitam, aut infinitum ſpatium occupare, quia ſemper ſunt minores, & minores, & ita occupant minus, & minus ſpatium. Nec vero inconueniens eſt, & quod vltimo infertur, vt quælibet pars ſic poſſit rurſum in infinitum diuidi.

Ad ſecundum reſpondeo, quod prima pars in continuo aliquo, poteſt vel ſimpliciter conſiderari reſpectu omnium partium ipſius continui, & ſic nec eſt prima pars, nec vltima continui ſecundum ſe totum, quia (vt recte oſtendit Ariſtoteles) illius adhuc partis, pars eſt prior, eius altera. Vel conſideratur prima pars reſpectu nō omnium partium continui, ſed aliorum a ſe ipſa in eodem continuo; & ſic concedimus dari primam, & vltimam. Vt v.g. diuidatur in decem partes; erit prima decima, & vltima decima, & ſic nil concludit argumentum. *Ad ſecundum*

Nec maior vera eſt ſimpliciter, nec cum ſint poſteriores, & priores determinatæ, non vero indeterminatæ, vt in continuo accidit ante diuiſionem factam tantum intellectu: & ita ſimiliter, nec poteſt reperiri maxima, nec minima reſpectu omnium, & indeterminate; ſed ſolum reſpectu aliarum facta diuiſione determinatarum, & certarum partium: Vt v.g. ſi diuidatur in vnam medietatem, & duas alias quartas, vel in vnam quartam, & reſiduum &c. nam tunc ſicut aſſignantur certæ quædam maiores, vel minores, ita aſſignabuntur quoque maximæ, vel minimæ illius determinatæ diuiſionis.

Quod ſi omnes partes aliquando fuiſſent diſtinctæ, & poſt conueniſſent, vt componerent vnum totum, tunc ſimpliciter eſſet verum, quod ſi nulla eſſet pars prima, nulla fieret compoſitio: at res non ita ſe habet, vt ſint, vel fuerint aliquando omnes diuiſę; ſed tota illa quantitas, tanquam quid vnum fuit, & eſt coniuncta, quam nos imaginamur poſtea diuidi in infinitum eo modo, quo ſuperius explicauimus.

Vnde cum dicitur, deſtructo primo non ſtat ſecundum ex illo pendens; Reſpondemus, quod ſi indeterminatas accipiat partes omnes continui, nec eſſe primas, nec ſecundas, &c. Si vero determinatas partes accipiat facta iam per intellectum diuiſione, puta, in medietates, vel quartas &c. tunc concedamus, & primas eſſe, & poſtremas poſſe.

Ad tertium. Non eſt dubium non modo ſecun- *Ad tertium.*

do ſecundum Theologiam ſacram, ſed etiã ſecundum Ariſtotel. & omnes fere veteres Peripateticos, quos alias attuli: Deum Opt. cognoſcere omne id, quod fuerit cognoſcibile. Cum ergo quæritur, an cognoſcat diſtincte partes continui, Reſpondeo habere duplicem ſenſum: cognoſcit diſtincte ex parte ſubiecti, id eſt, cognitione diſtincta, vel diſtincte ex parte obiecti, ideſt eſſe diſtinctas, quæ duo non ſunt idem. Ego enim video diſtincte partes ſuperficiei, quas non video eſſe diſtinctas. Deus ergo cognoſcit omnes partes cognitione diſtinctiſſimas, non tamen cognoſcendo illas eſſe diſtinctas. primo cognoſcit non eſſe diſtinctas, & hæc eſt diſtincta cognitione continui: cognoſcit enim eas partes, vt ſunt in ipſo continuo, eſſe, inquã, infinitas, ſed potentia. Altera vero cognitio non modo non eſt diſtincta, ſed eſſet falſa.

Ad quartum. Ad quartum de ſphæra mota ſuper planum. Reſpondeo ad primam illã difficultatem, ſi moueatur rotando, quod illa maior perfecte ſphæricum tangit planum in puncto, eſt vera de ſphærico quieſcente, & puncto quieſcente. Aliud ergo eſt, conſiderare ſphæricum quieſcens, nam tunc in quiete tangit in puncto; aliud eſt conſiderare ſphæricum in motu: nam motum tangit in linea: vnde iſta proportione ſibi reſpondent punctus, & linea, Inſtans, & tempus, motus & mutatum eſſe. Dicimus itaque, quod punctus tangit punctum in inſtanti; & in mutato eſſe, & linea lineam immediate poſt hoc, in tempore, & in motu ipſo: atque ita prima difficultas, cum ſphæricum rotando mouentur, eſt diſſoluta.

Ad alterã partẽ argumẽti. Ad alteram difficultatem, cum trahitur ſphæricum per planum, Reſpondent aliqui, quod punctus mobilis in hoc inſtanti eſt in hoc puncto, ſed immediate poſt hoc erit in alio puncto, ſed non aſſignabili, nec in puncto immediato: nam immediate poſt hoc, eſt tempus, in quo ſunt infinita inſtantia, in quorum ſingulis fuit in alijs punctis, & ita non dabitur immediatum punctum. Hæc ſolutio eſt multorum.

Reijcitur ſolutio. Sed hæc perſpicue eſt contra Ariſtotelem. Nam ita etiam poſſet reſponderi argumento Ariſtotelis, quo probat, ſi punctus moueretur, componi lineam ex punctis, quia illud punctum tangens puncta tangeret immediata puncta, quæ tamen non ſunt. poſſet itaque conſimilis ſolutio Ariſtoteli dari.

Burlæus aliter reſpondet: negat enim punctum illum proprio motu moueri, aut trãſire minus ſpatium prius, quam maius, dum mouetur ad motum corporis; non enim mouetur ſicut pars in toto, ſed ſicut accidens in ſubiecto, & ita non correſpondet illi pars motus, nec pars ſpatij, ſicut reſpondet parti mobilis; ſecus eſſe, ſi per ſe moueretur. *2. Solut. probabilis.*

Hęc ſolutio eſt probabilis, & eidem addi poſſet; non quidem reſpondere illi puncto partem motus, nec partem ſpatij, ſicut etiam nec partem temporis, ſed reſpondere illi in tali motu mobilis ipſa puncta ſpatii illius, & mutata eſſe, & inſtantia temporis, ita vt in quouis inſtanti alio, & alio tangat alia, & alia puncta, & habeat aliud & aliud mutatum eſſe: motus vero ſit mobilis ipſius. Atque ita vno verbo reſpondendum, punctum illud tangere ſolum omnia, & ſingula puncta in omnibus & ſingulis inſtantibus: mobile vero moueri in tempore, & per ſpatium moueri

Ac profecto ita videtur in cuiuſuis mobilis motu: nam puncta eius puncta ſpatii tangunt, & lineæ eius lineis ſpatii reſpondent, & ſuperficies eius ſuperficiem ſpatij, & corpus tandem ipſum mobile totum implet, & tranſit ſpatium; non vero punctus lineam, vel linea ſuperficiem, uel ſuperficies corpus, aut ſpatium.

Hęc itaque ſatis eſt probabilis ſolutio, & defenditur ſententia Ariſtot. punctum ſcilicet non moueri per ſe, ſed ſolum coexiſtere punctis ſpatii, per ſingula temporis inſtantia.

Tertia ſolutio fortaſſe verior, quamuis non ad mentem Ariſt. ſi dicamus indiuiſibile poſſe moueri per ſe cum Soto. 2. ſent. diſ. 2. q. 9. ad 3. & aliis, ac tunc ita dicendũ punctum illum mobilis in quiete tangere punctum ſpatij tactu per ſe manenti: at in motu ipſum percurrere lineam, & ſucceſſiuo tactu tangere lineam; quare in ſingulis inſtantibus erunt ſingula mutata eſſe, & erunt tactus puncti in ſingulis punctis ſpatij, ſed immediate poſt hoc erit tempus, & erit punctum moueri, & ita ſucceſſiuo tactu, & fluxu lineam tangere immediate poſt hoc. *3. Solut. præſtantior.*

Quod ſi obijcias, impoſſibile eſſe, vt punctus lineam tangat, Reſpondeo diſtinguendo de tactu. Tactus enim eſt duplex adæquatus, & in adæquatus, & permanẽs, & ſucceſſiuus. De tactu igitur adæquato, & parmanenti concedo, non poſſe tangere lineam, ſed alterum tantum punctum: *Obiectio Solutio.*

at in adæquato ſucceſſiue poſſe. Simile eſt, vt digitus vnus poteſt ſucceſſiue tangere totum ſpatium palmi, quod ex multis conſtat digitis: adæquato vero tactu, & permanenti tantum poteſt alterum digitale ſpatium tangere. Sic tactu quidem permanenti adæquato non poſſet, niſi punctus punctum tangere, ſed ſucceſſiue poteſt inadequate. Simile etiam eſſet de inſtanti, ſi vnum aliquod inſtans conſeruaretur a Deo per annum ſequentem, tunc toti anno idē illud inſtans coexiſteret, & omnibus alijs illius anni inſtantibus: Ita hic idem numero punctus in caſu per totum ſpatium lineale deducitur, & trahitur, ſicut illic inſtans conſeruaretur.

Ad. 5. Ad quintum, iam eſt ſolutum partim ſupra, partim ex fundamento ſupra poſito: tantum enim concludit, ſicut ſpatium eſt diuiſibile in infinitum, ita & motus, qui fit in illo ſpatio: at ſicut ſpatium non habet partes infinitas actu, ſed potentia, & ſyncategorematice, non tot, quin plures, vt dixi: ita nec motus. Præterea, partim diuiſio in infinitum, ſecundum magnitudinem, tantum concludit illud mobile, quod vellet moueri, diſtinguendo prius per imaginationem omnes partes, nunquam poſſe ſic abſoluere motum; at vero mobile ſic, vt eſt integrum mouetur.

Ad 6. Ad ſextum reſpondetur, falſum eſſe putare de tempore non exiſtere, niſi nunc, nec de motu, niſi mutatum eſſe: nam tempus ipſum, & motus, exiſtunt, & vere dicimus diem eſſe, & curſum, & ambulationē eſſe, tamen non immediate ſecundum ſe exiſtunt, ita, vt partes ſimul ſint, ſed ſecundum continuatiua ſuarum partium, quia hæc eſt natura ſucceſſiuorum entium.

Simile etiam eſt in quantitate permanēti: nam ſignato quouis medio puncto lineę, poſſunt vere dicere, hic eſt linea, & hic, & hic, cum tamen demonſtratio ſola ſit puncti continuantis huius, vel alterius.

Ita etiam in loco continuo ſimiliter eſſe dicimus totum, demonſtrando tantum particulam aliquam paruam loci eius, aut punctum: vt dicimus, ſphæram eſſe in plano, cum tamen tangat in puncto ſolum, & ſic etiam dicimus gemma eſt in annulo, cum ex infima ſolum parte contingat, ſic etiam crux in turri, aqua in vaſe, &c. & lignum tranſuerſum ſupra alium, dices eſſe in altero inferius ſuppoſito, cum tamen per mediam ſolum partem contingat, & extrema vtrinque in aera pendeant. Si etiam in hoc inſtanti verum eſt etiam dicere eſſe tempus, & motum, & deambulationem, & ſonum, & quodcunque aliud ſimiliter ſucceſſiuum, dum ſit, & ſuccedit. Ad confirmationem ex dictis liquet ſolutio, immodiate poſt hoc inſtans, eſſe tempus, nec vero eſſe primum aliud inſtans immediatum.

Ad ſeptimum reſpondeo, quod tantum probat, quod nunquam finiretur, non abſolute, ſed intra terminum ipſius diuiſionis, & intra terminum illius temporis, quo fit diuiſio: nam ſemper quacunque data diuiſione, vlterior diuiſio ſupereſt; ſed non probat, quod illud tandem tempus totum non finitur, vel quod ille motus, qui in eo fit, nō finietur. Vnde argumentum hoc tunc probaret, non poſſe perueniri ad vltimam diuiſionem, ſi partes aſſumerentur æquales ſemper motus, vel temporis: nam tunc & tempus, & motus excreſceret in infinitum. Et quidem ſimile argumentum hoc eſt illi Zenonis, quo probabat velociſsimum in motu non poſſe conſequi tardiſsimum, quod Ariſtoteles eodem modo ſoluit. Ad 7.

Præterea dicimus, quod ſi eſſent omnes illæ partes diuiſæ in eodem tempore pertranſirentur realiter, in quo modo pertranſeuntur coniunctæ, licet per imaginationem: nec ſi eſſent diſtinctæ, nec coniunctæ a nobis pertranſirentur. Vnde in argumento eſt deceptio: ex eo enim quod nunquam abſoluet imaginatio noſtra diſtinguentis diſtinctionem argumentatur ad tranſitionem realem, quæ, & ſi partes diſtinguantur, vel coniungantur, ſemper erit finita, vt dixi.

Ad octauum reſpondeo, non eſſe inconueniens; eſſe infinita puncta in quauis parte lineæ, & infinita inſtantia in quauis parte temporis in potentia, & ſyncategorematice, vt diximus, id eſt, non tot aſsignari poſſe, quin ſint plura, ſicut etiam infinitas diuiſibiles eſſe partes cuiuſuis continui eſſe concedimus. Nec impoſsibile eſt tale infinitum, quod tempore finito clauditur, vel magnitudine finita, ſic pertranſiri, cum ipſum ſit finitum continuum, quod motu pertranſitur, in quo illa ſunt indiuiſibilia inſtantia, vel puncta, quæ nec ſpatium faciunt, nec tempus maius per ſe, cum ſint indiuiſibilia: imo ſi non eſſent in continuo, ſed per ſe, omnia ſimul, in vno inſtanti pertranſirentur: modo vero per ſe, & proprie continuum eſt, quod pertranſitur, non indiuiſibilia, cum illis nulla pars, nec temporis, nec motus reſpondeat, ſed parti mobilis. Ad 8.

Ad alterum inconueniens reſpondeo, quod nunquam erit albefactio, vel intenſio albedinis infinita ſed erit ſemper maior, & maior, quouſque finietur terminus albefactionis. Vt v.g. à ſeptimo gradu ad octauum ſemper eſſe poteſt maior, & maior, vt ſeptimo cum dimidio, & dimidio reſidui, & alterius reſidui dimidio, &c. tamen omnia hęc intra latitudinem octaui gradus. In ſingulis vero inſtantibus non acquiritur noua intenſio, ſed noua intenſa eſſe, & noua albefacta eſſe: nam (vt ſæpe diximus) hæc ſibiinuicem correſpondent, albefactionis motus, & tempus, & albefacta eſſe, & inſtantia.

Ad 9. Ad nonum reſpondeo, illas duas ſuperficies ſecare lineam in vno, & eodem puncto. Et ratio eſt manifeſta: quia cum ſe tangant, & ſint indiuiſibilia ſecundum profunditatem, ſecundum ſe tota debent ſe tangere. vnde ſecundum ſe tota non attollunt maius: eadem ergo diſtantia eſt à centro terræ ad vtranque: & cum illa linea metiatur illam diſtantiam, erit eadem linea: quare in eodem puncto ſecabunt.

Q[uo] fit, vt ſi imaginemur vnum pedem circini figi in centro terræ, & alterum extendit vſque ad illam ſectionem, vt eodem ductu deſcribantur duo circuli in illis duabus ſuperficiebus, & hoc congruit Ariſtot. qui in 5. Phyſic. tex. 21. definit illa ſe tangere, quorum vltima ſunt ſimul, ſimiliter illa eſſe continua. vnde oportet, cũ ſe tangent cœli, & ſint continui, vt ſua extrema ſimul habeant, quare duæ ſuperficies ſe ſecabunt in eodem puncto: alias enim duo cœli non eſſent contigui, ſed potius ſe haberent conſequenter, vt definitur ibi tex. 25.

Atque duo indiuiſibilia eſſe conſequenter non poſſunt, vt idem oſtendit: nec plus, multa ſimul, quam vnum ſolum ſpatium occupant: quando quidem ſeorſum nullum illorum aliquid ſpatii occupat, & quia ſe tangunt per ſe tota. Quare tantum vna ſuperficies, ac duæ, occupabit ſecundum latitudinem, id eſt, indiuiſibiliter. atq; hæc de tota quæſtione dicta ſufficiant.

Obiectio At obiicies. Si illæ duæ ſuperficies ſe penetrant: ergo & corpora, ac ſubſtantię, quę ſub illis ſunt ſuperficiebus, ſe penetrabunt: non enim accidens eſt ſine ſubiecto. Et hoc eſt impoſſibile, vt duæ ſubſtantiæ extenſæ vel corpora, ſe penetrent, &c.

Solutio. Reſpondendum eſt, Superficies quidem ſibi ſuperpoſitas, ſeu indiuiſibilia, quamuis inuicem ſuperpoſita, non ſe proprie penetrare: quia penetrare proprie eſt corporum: ſed ſunt ſimul ſecundum ſe tota indiuiſibiliter, vt ait Ariſtoteles: niſi hoc velis improprie vocare penetrationem indiuiſibiliũ hanc, inquam, ſimul coexiſtentiam. Sed vtcunque voces, dicimus corpora illa ſe tangere, & eſſe ſolum cõtigua, quorum vltima, id eſt, ſuperficies ſuæ ſunt ita ſimul vt (vt diximus) ſecundum ſe tota: ſe, inquam, dicuntur tangere ipſa corpora, quia ſunt immediate poſt ipſam ſuperficiem, & inter illa ſolum ſunt mediæ ſuperficies. Et eſt quidem ſuperficies in corpore vt in ſubiecto, ſed non reſpondet ei ſubſtantia ſuperficialis, ſicut nec puncto reſpondet pro ſubiecto ſubſtantia punctualis, quę ſit vere ſubſtantia indiuiſibilis ſed ſuperficies, & & quantitas eſt in ſubſtantia, & in corpore, & tangit per ſuperficiem, ſicut ſubſtantia agit. v.g. per calorem.

Ad decimum, ex dictis ſatis liquet, quid ſit dicendum, nempe, non eſſe vllas eiuſmodi partes indiuiſibiles, & commentum eſſe alias eſſe partes primas continui indiuiſibiles, & alias eſſe ſecundas diuiſibiles, in quantitate continua permanente, motu, vel tempore: ſed plane eſſe hoc falſum, & fictum commentum, & quamuis ea ratione aliqua ſaluari poſſent, vt, de fine, & initio temporis, & quędam alia; non tamen omnium incommoda, vt vidimus, eaq; grauiſſima, *Ad 10.*

Ad ſolutiones vero rationum Ariſtotelis, ex dictis conſtat eſſe inſufficientes: & negari non poſſe, nec debere, illa axiomata, & principia, quæ tamen negabat, & negare cogebatur illa opinio: cum ſint à Mathematicis demonſtrata, & à Philoſophis præſertim poſt Ariſtotelem validiſſimis rationibus oſtenſa: atque iccirco ab omnibus iam recepta. Sed ad ſingulas ſolutiones confutandas particulatim accedamus. *Ad 11. Ad ſolutiones rationum Ariſtot.*

Ad primam illam igitur ſolutionem dicimus, quod non debet negari illa continui definitio: continua ſunt quorum vltima ſunt vnum; nam ſi negetur, non poterunt rationem reddere continuitatis, aut quę ipſa ſit continuitatis eſſentia, & in quo conſiſtat: aut cur potius illa puncta ſint continua, quam contigua, vel ſe tangentia: aut cur non diſcreta inter ſe, cum nullo copulentur. *Ad 1. ſolutionẽ.*

Ad ſecundam ſimiliter dicendum, quod illa diſtinctio de punctis ſe tangentibus, nulla eſt videlicet quæ ſecundum ſe tota, ſe tangunt: ſi non ſe penetrent, quantita- *Ad 2. ſolutionẽ.*

De dubijs quibuſdam circa textum Ariſtot. Vtrum omne, quod mouetur, tardius, & velocius moueri poſſit, &c.

Quæſt. II.

PRopoſita eſt quæſtio pro quibuſdam aliis dubiis, quæ etiam ex textibus aliquibus oriuntur.

1. Argu. Eſt ergo primum argumentum contra textum ſecundum, vbi dicitur continuum non componi ex his, quæ ſecundum ſe tota ſe tangunt. Mixtum componitur ex elementis, quæ corpora ſunt: & tamen elemẽtis ſecundum ſe tota in ipſo ſe tangunt; Nã quælibet pars mixti, mixta eſt: & in ipſa quatuor elementa inueniuntur: ergo totũ poteſt ſecundum ſe totum tangere.

2. Argu. Secundum eſt cõtra textum quartum, vbi dicitur, eiuſdem rationis eſſe tempus, motum, magnitudinem, quoad diuiſionẽ. Videtur hoc falſum: illa enim tria differũt genere: ergo impoſſibile eſt eandem habere rationem.

3. Argu. Tertium eſt contra textum ſeptimum, vbi dicitur: Non eſſe ſimul fieri motum, & mutatum eſſe. Videtur falſum. Nam illuminatio motus eſt, & tamen ſimul ſunt, illuminatio, & illuminatum eſſe. Eſt enim illuminatio inſtantanea. Imo vlterius, de congelatione, quæ verus eſt motus, dicitur lib. de ſenſ. quod tota congelatio fit ſimul: ergo ſimul erunt congelatio, & congelatum.

4. Argu. Quartum eſt contra eundem textum, dicitur, In indiuiſibili non fieri motum. Eſt argumentum. Signetur in magnitudine aliquod indiuiſibile, punctum, & moueatur mobile per illud ſpatium: tunc omnes partes mobilis tranſeunt per illud indiuiſibile: ergo per indiuiſibile eſt motus.

5. Argu. Quintum eſt contra tex. 15. circa quem eſt titulus quæſtionis: dicitur. Omne mobile tardius, & velocius moueri. Videtur falſum: Primo de cœlo: mouetur enim velociter, ita vt nec velocius, nec tardius moueri poſſit, cum motus ille neceſſarius ſit. Vlterius: virtus motiua elementorum eſt determinata: ergo etiam motus, vt non poſſit eſſe velocior, aut tardior.

6. Argu. Sextum eſt contra text. 18. vbi dicitur: Quod ſi tempus infinitum eſt extremis, etiam magnitudo erit. Videtur hoc non ita eſſe, cum tempus ſecundum Ariſtotelem ſit infinitum a parte ante, & erit a parte poſt, & tamen ſpatium, circa quod fit motus cœli, quod temporis eſt cauſa, finitum eſt: imo in magnitudine circulari ſiniti non prohibet motum, & tempus fieri infinita.

Ad hæc ſingula oportet reſpondere. Ad primum Iandu. q. 4. dicit, quod elementa in mixto non iunguntur, nec miſcentur ſecundum ſuas quantitates, ſed ſecundum ſuas formas ſubſtantiales. Imaginatur enim, quod ſiunt partes diuerſæ diuerſorum elementorum, & quantitates ſingularum non penetrantur, ſed quæque ſuum occupat locum: tamen mixito in hoc eſt, quod vnumquodque elementorum inducit, & producit in alio ſuam formam: vt pars ignis producit in parte aquæ formã ignis, ſtante forma aquæ; & iterum aquam producit in igne formam aquæ. Similiter terra, & aer inducunt ſuas formas in aliis, & recipiunt ab aliis ipſorum formas: vnde in qualibet quantitate elementi inueniuntur quatuor formę elementorum, & hæc eſt mixtio. Ad 1. Solutio Iand.

Hæc ſententia non mihi placet. Putat enim elementa manere in mixto ſecundũ ſuas formas ſubſtantiales, & quod ſubſtantia recipit magis, & minus, & quod in eadem materia multæ ſimul eſſe formæ poſſunt ſubſtantiales: quæ improbanda ſunt, cum de mixtione alias diſputatio fiet. Improbatio.

Alij dicunt fieri diuiſionem vſque ad minima tantum elementorum: & ita non ſe tangunt ſecundum totum: quia illa minima ſunt extenſa.

Alij aiunt eſſe irregularem mixtionem, vt cum aqua in vino infunditur, & nec ſic ſe tangunt ſecundum tota: quia ſemper elementa formaliter in mixto non admittimus, facilius reſpondemus.

Dico ad argumentum, quod cum elementa ad mixtum conueniunt, ſuas formas ſubſtantiales amittunt, & pariter quãtitatem, & omnium ipſorum vna fit materia, in quam forma mixti inducitur, & quãtitas de nouo producta: vt enim formæ elementorum non manent, ita nec ipſorum dimenſiones: Et vt noua mixti forma ſubſtantialis educitur ex potentia materiæ: ita etiam noua mixti quantitas. Hinc patet ſolutio, quod non eſt ibi contactus ſecundum ſe tota, cum ipſorum dimenſiones non maneant, ſed vna omniũ fiat materia. Solutio vera.

Ad ſecundum reſpondeo, quod cum dicitur, vnam eſſe rationem illorum trium, non oportet intelligere de vnitate ſpecifica, aut generica, ſed de vnitate conſequentiæ, vt dicit Iandu. q. 5. ita vt valeat, ſi vnum diui- Ad 2. 1. Solut.

diuiſibile eſt,& etiam aliud.

Altera ſolutio. Sed melius eſt dicere, quod ſit identitas proportionalis: Nempe, quod ſic ſe habet tempus ad ſuas partes, vt motus ad ſuas,& magnitudo ad ſuas: vt ſi vnum non ex indiuiſibilibus componitur, nec alterum cõponatur.

3.Solut. Vel ſimiliter de identitate ſimultatis: Nam dum vnum diuidimus, etiam fit alterius diuiſio,vt poſtea Ariſt. oſtendit.

Ad 3. Ad tertium dico,quod Ariſtot.loquitur de motu, qui fit a contrario in contrarium, qui ſucceſſiuus eſt, non autem de eo, qui non fit a contrario,& mutatio dicitur: hæc enim eſt inſtantanea, & ſimul ſunt mutatio,& mutatum eſſe.

Nota in motu duas eſſe partes. Sed adhuc reſtat dubium de congelatione. Dico autem, ꝙ motus duas habet partes:Quaſdã a ſubiecto, quod mouetur: dum enim homo mouetur,partes ipſius pariter mouentur: & has partes ſimul habet, & quantum ad has totus ſimul eſt: & de his loquitur Ariſtoteles de congelatione, nempe,quod congelatur,ſimul quoad omnes ſuas partes congelatur: Alias habet partes a ſpatio,& forma,quæ acquiritur,& hæ ſucceſſiuæ ſunt:& quantum ad has totum motum eſſe ſimul eſt impoſſibile, nec congelatio tota ſimul fit eſt,ſed paulatim fit:& in præſenti hoc pacto loquitur: puta, non eſſe ſimul motum,& mutatum eſſe: non enim totus motus ſimul eſt.

Ad 4. Ad quartum dico, quod dupliciter poſſumus imaginari, motum fieri localem ſuper indiuiſibile. Vno modo per ſe,id eſt, quod ſit ſpatium,in quo fit motus:& ſic eſt impoſſibile, cum in eo ſignari non poſſint terminus a quo, & terminus ad quem: & iſto modo procedit Ariſtoteles, quod nullus motus ſupra indiuiſibile fieri poſſit. Altero modo per accidens, quatenus eſt coniunctum cum continuo, in quo fit motus per ſe: & ſic ſuper indiuiſibile motus eſt, non tamen ſuper ipſum per ſe,ſed cum continuo ſumptum.

Ad 5. 1.Solut. Alexan. cõtra Eudemium Ad quintum non eſt idem reſpondendi modus Auer.eodem comm.citat duas ſententias. Alteram Alexan.& Eudemi,dicentium,motum cœli poſſe eſſe velociorem,& tardiorem, pro voluntate Angeli mouentis. Hoc non recipit Auerro. quia cum ille motus ſit neceſſarius, non poteſt procedere a voluntate libera. Alteram citat aliorum, qui dicunt, motum cœli poſſe eſſe velociorem, aut tardiorem, ſi in alio ſubiecto ſumatur. Nec hoc recipit Auer. quia motus vnius non poteſt accipi ſi ſubiecto altero.

2. Solut. Auerr. Tandem ipſe dicit, quod motus dupliciter conſideratur, Vno modo ſecundum ſe: altero modo, vt huius, vel illius mobilis eſt. Si ſecundum ſe conſideretur, vt motus eſt,non eſt velox, aut tardius, quin velocior,aut tardior eſſe poſſit: & ſic ab Ariſtotele conſideratur. Vt aut huius, vel illius eſt, limitatus eſt, vt probat argumentum, & eſt exemplum ipſius de quantitate. Hæc enim poteſt ſecundum ſe conſiderari; & ſic eius diuiſio in infinitum procedit:at, vt quantitas rei naturalis eſt, determinata eſt, vt nec maior, nec minor eſſe poſsit.

Improbatio. Hæc ſententia non mihi omnino placet,propter duo. Alterum eſt, quod putat accidentia,ſecundum ſe, non habere determinatum gradum, nec quoad maximum, nec quoad minimum: quod eſt valde incertum. Alterum eſt, quod conſiderare motum ſecundum ſe, non eſt ſpeculatio mere Phyſica: Phyſicus enim de accidenti,vt corpori naturali ineſt,tractat:loquitur ergo Ariſtoteles hic de motu corporum naturalium,vt corporum eſt.

Defenſio quorundam. Reſpondent aliqui, quod cum dicitur, quod tractat de motu ſecundum ſe, non oportet intelligere, quod conſideret motum abſtractum,ſed quod tractet de motu corporum, non tamen horum,vel illorum, ſed abſtrahendo a corporibus particularibus.

Reijcitur deſſio. Iſta defenſio nulla eſt. Nam tunc non poſſet eſſe motus in infinitum velocior, aut tardior: non enim in vniuerſali aliquid eſt, quod non reperiatur in aliquo ſingulari: at motus omnes naturales determinati ſunt: eſt enim maxime velox motus primi cœli.

Vera ſol. Ob id dico ab Ariſtotelem quod ſenſus eſt,quod omne mobile tardius, & velocius mouetur,id eſt, in quocunque genere motus datur tardior,& velocior,non tamen quod in particulari omni motu veloci,aut tardo tardior, & velocior eſſe poſſit,& ſic ſoluitur argumentum. Illa etiam Alexandri,& Eudemi ſolutio vera quidem eſt,cum vere intelligentia cœlum mouens ſit Angelus,& agens liberum, quam ſi qui ad mentem Ariſtotel. eſſe dixerint, hos interpretes eius ſequendo, profecto maxime inde argumentum pro libertate Dei ſecundum Ariſtot. deſumi poſſet.quandoquidem ſecundum hoc intelligentia pro eius voluntate cœlum tardius, & velocius mouere poſſet.

Ad

Ad 6. argumentũ

Ad ſextum dici poteſt primo, quod loquatur de motu ſimplici, qualis eſt rectus, aut circularis quantum ad primam circulationem: nam cum plures circulationes cumulantur, iam quodammodo motus ille compoſitus, & geminatus eſt. Motus autem ſimplex, ſi infinitus fuerit ſecundum extrema, ſpatium etiam infinitum erit ſecundum extrema: & ita poteſt intelligi Ariſt. Vel dici poteſt, quod circulus dici poteſt infinitus, cum careat actu extremis. vt dictum eſt in libro tertio.

Caput tertium.

Tex. XXIIII.

NEceſſe autem eſt, & ipſum Nunc, quod non ſecundum alterum, ſed per ſe, & primum dicitur, indiuiſibile eſſe, & in omni tempore tale ineſſe. Eſt enim vltimum quoddam præteriti, cuius verſus hæc nihil futuri eſt: & rurſus futuri, cuius verſus illa nihil eſt præteriti: quod vtique diximus vtrumque eſſe terminum.

De diuiſione motus, ac primo de Nunc têporis.

POſtquam diuiſiones magnitudinis, & temporis oſtendit: nunc diuiſionem motus tractare aggreditur: ac primo probat, motum in tempore eſſe: hoc enim ad ipſius diuiſionem conducit.

Quod Nūc, têporis ſit indiuiſibile.

In hoc vero textu proponit ipſum, Nunc, eſſe indiuiſibile, vt probet in ipſo non eſſe motum, ſed in tempore. Dicit ergo: Nunc, quod ſecundum ſe, terminus eſt, & non ſecundum aliud, eſt indiuiſibile: & eſt in tempore vtroque, quod terminat, puta præterito, & futuro, finis quidem præteriti, vltra quod nihil illius præteriti eſt, initium futuri, ante quod nihil illius futuri eſt: eſt enim vtriuſque terminus.

Nota. *Duobus modis poteſt aliquid terminare.*

Notandum autem, quod aliquid poteſt terminare dupliciter, ſicut tangere, adæquate, & inadæquate. Id tangit inadæquate, quod non ſecundum ſe totum tangit, ſed ſecundum aliquid ſui; ſicut vnus digitus tangit lignum inadæquate, quia non ſecundum ſe totum, ſed ſecundum vltimum ſui. Illud autem vltimum, quod ſecundum ſe totum tangit, cum indiuiſibilis ſuperficies ſit, adæquate tangit. Ita ſimiliter de termino. Aliquis eſt inadæquatus, qui non ſecundum ſe totum terminat. Alius adæquatus, & hic indiuiſibilis eſt. Et hoc eſt, quod dicit. Nunc, quod ſecundum ſe terminat, eſſe indiuiſibile: vt enim dictum eſt in libro quarto: Nunc, etiam vocatur tempus proximum nunc præſenti: ſed id non ſecundum ſe terminat, ſed ſecundum ſuas partes; ob id tale non eſt indiuiſibile.

Tex. XXV.

HOc autem, ſi demonſtretur quod huiuſmodi eſt per ſe, & idẽ, ſimul manifeſtum erit & quod indiuiſibile eſt.

AD probandum, Nunc eſſe indiuiſibile, docet id facere, ſi probetur, vnum eſſe, & idem Nunc, quod ſecundum ſe, terminat vtrumque tempus. Si enim probatur, eſſe vnum, & idem, quod ſecundum futurum, & præteritum terminat tunc indiuiſibile eſſe conſtabit. *Si ſit idẽ Nūc, terminans vtrūque tẽpus, erit indiuiſibile.*

Tex. XXVI.

NEceſſe eſt igitur idem eſſe ipſum nunc, quod vltimum vtrorumque temporum eſt. Si enim alterum eſt, conſequenter non erit alterum alteri, propterea quod continuum non eſt ex impartibilibus. ſi autem ſeorſum eſt vtrunque, inter ea erit tempus. omne enim continuum huiuſmodi eſt, vt aliquid ſit vniuocũ inter fines. At vero ſi tempus medium eſt diuiſibile erit. omne enim tempus oſtenſum eſt quod diuiſibile ſit. quare diuiſibile erit ipſum nunc. Si autem diuiſibile eſt ipſum nunc, erit aliquid præteriti in futuro, & futuri in præterito. ſecundum quod enim diuidetur, hoc terminabit præteritum. & futurum tempus.

PRobat, tale Nunc vnum, & idem eſſe. Argumentum eſt. Si non eſt vnum *1. Ratio idẽ Nūc*

Nunc,

eſſe vtriuſque tẽporis pteriti, et futuri. Nunc, quod finis præteriti, & initium futuri ſit, erunt duo, vnum vnius, alterum alterius: Tunc, cum duo Nunc ſint indiuiſibilia, & immediata eſſe non poſſint, non erunt abſque medio: erit igitur medium tempus. Nam quod medium eſt inter fines alicuius continui eſt vniuocum, & rationis eiuſdem cum eo, cuius fines ſunt: vt inter fines lineæ mediat linea; inter fines corporis mediat corpus: ita inter fines temporis, qui ſunt Nunc, mediat tempus: Tunc, ſi mediat tempus, cum non ſit præteritum, nec futurum, inter quæ eſt, erit Nunc, & præſens copulans vtrumque, & erit finis præteriti, & principium futuri.

Vlterius. Illud tẽpus eſt diuiſibile. Omne enim tempus in præteritum, & futurũ diuiditur. Si igitur illud Nunc eſt in præterito, cum ſit ipſius finis, iam aliquid futuri erit in præterito, ſimiliter eſt in futuro, cũ ſit eius principium, ergo aliquid præteriti erit in futuro; nam in tali termino, cum diuiſibilis ſit, vtrumque reperitur, & ſecundum vtrumque terminabit: quod eſt impoſſibile. Non ergo ſunt duo Nunc, ſed vnum, & idem: Si enim duo ſunt, terminus erit diuiſibilis.

Tex. XXVII.

Simul autem, nec per ſe erit ipſum nunc, ſed per alterum. diuiſio enim non eſt ipſius, quod per ſe eſt. Ad hæc autem ipſius nunc hoc quidem præteritum erit, illud autem futurum, & non ſemper idem præteritum, aut futurum. Neque igitur ipſum nunc idem: multipliciter enim diuiſibile eſt tempus.

2. Ratio. Reprobat adhuc terminum talem eſſe tempus intermedium, & diuiſibile: Quia non eſſet terminus per ſe, ſed ſecundum aliquid ſui, puta, ſecundum vnam partem vnius; ſecundum alteram alterius. Hoc autem falſum eſt, quod alicuius finiti non ſit terminus per ſe, & adæquatus: quod ſi terminus eſt per ſe, indiuiſibilis eſt: Non enim diuiditur id, quod per ſe terminus eſt.

3. Ratio. Adducit aliam rationem ad idem probandum, quod non ſit medium diuiſibile. Nam cum diuiſibilis alia ſit pars præterita, alia futura: ſequitur, quod non erit idem præſens, & Nunc vnquam: quia tempus multipliciter diuiditur, & in illis partibus alia nunc inueniuntur continuatiua, quæ recedunt, & alia adueniunt.

Vel melius poteſt ſic exponi: Nunc vnum, & idem eſt in tota ſua duratione: ſi igitur ex præterito, & futuro conſtat, non eſt idem in tota ſua duratione, cum præteritum non ſit futurum. Antecedens eſt per ſe notum: Nunc ènim vocamus, quod totum eſt, & idem durationis præſens. Non igitur duo ſunt termini, ſed vnus.

Tex. XXVIII.

Quare, ſi impoſſibile eſt hæc ineſſe ipſi nunc, neceſſe eſt idem eſſe quod in vtroque eſt nunc. At vero, ſi idem eſt, manifeſtum eſt quod & indiuiſibile eſt. ſi enim diuiſibile eſt, rurſus accident eadem, quæ & prius.

Concludit, cum iſta non poſsint iſti Nunc competere, puta, quod ſit diuiſibile, quod non ſit per ſe terminus, quod non ſit totum ſimul, & idem: Re vera, vnum eſt, & idem, quod vtriuſque temporis eſt terminus, quod vnum eſt, & indiuiſibile erit. Aliter enim ſequentur prædicta inconuenientia: erit enim diuiſibile, & non ſecundum terminos: & præteritum in futuro, ac futurum in præterito erit. Nec erit idem Nunc vnquam, quæ iam reprobata ſunt. *Concludit ex dictis illud Nunc, eſſe indiuiſibile.*

Tex. XXIX.

Quod igitur ſit aliquid in tempore indiuiſibile, quod dicimus eſſe ipſum nunc, manifeſtum eſt ex ijs, quæ dicta ſunt. Quod autem nihil in ipſo nunc mouetur, ex his manifeſtum eſt. Si enim eſt, contingit & velocius moueri in ipſo, & tardius. Sit igitur ipſum nunc, in quo N. moueatur autem in ipſo id, quod velocius eſt, per lineam A B. ergo quod tardius eſt, in eodem per minorem ea, quæ eſt A B, mo-

mouebitur, vt per A C. quoniam autem tardius in toto ipſo nunc motum eſt per A C, velocius in minori, quam hoc, mouebitur. quare diuidetur ipſum nunc, ſed erat indiuiſibile. non ergo eſt moueri in ipſo nunc.

Quod nullus motus eſt in Nunc, in indiuiſibili, ſed in tempore.

PRiora verba textus concluſio ſunt præcedentium, poſt quæ concluſionem intentam ponit, nempe: Nullus motus eſt in nunc indiuiſibili, ſed in tempore. Probat. Si enim motus in inſtanti ſit, tunc & motus velox, & tardus in inſtanti fieri poſſet. Demus igitur ſpatium A B. per hoc moueatur iam mobile velocius in inſtanti N. Si in inſtanti velocius tranſit A B. ergo tardum in eodem inſtanti tranſibit minus ſpatium, vt dictum eſt, ſit A C. iterum hoc tranſit, tardum in inſtanti: ergo velox in minori tranſibit idem: & ſic inſtans, & nunc erit diuiſibile: quod eſſe non poteſt.

Tex. XXX.

AT vero neque quieſcere. Quieſcere enim dicebamus id, quod aptum eſt natura moueri, & non mouetur, quando aptum natura eſt, & vbi, & quo pacto. quare, quoniam in ipſo nunc nihil aptum eſt natura moueri, manifeſtum eſt, quod neque quieſcere.

Quod quies ſit etiam in tempore non in Nunc indiuiſibili.

1. Ratio.

ALteram conſtituit concluſionẽ. Quies etiam in tempore ſit, non autem in inſtanti. Hanc tripliciter probat: Primò: Id quieſcit, quod non mouetur, quando moueri poterat, & modo, & loco, quo poterat, & aptum erat, vt diximus ſuperius: ſed in inſtanti non eſt quicquam aptum moueri, vt probatum fuit: ergo nec quieſcere.

Tex. XXXI.

AMplius, ſi idem nunc in vtriſque temporibus eſt, contingit autem in hoc quidem moueri, in illo autem quieſcere toto: id autem, quod in toto mouetur tempore, in quouis mouebitur eorum, quæ huius ſunt, ſecundum quod aptum eſt natura moueri, & quieſcens ſimiliter quieſcet, accidet idem ſimul quieſcere, & moueri: idem enim vltimum temporum vtrorumque ipſum nunc eſt.

2. Ratio.

SEcundo probat idem, & ſupponit duo. Vnum eſt, quod idem ſit nunc continuatiuum temporis vtriuſque, & præteriti, & futuri, vt iam probatum eſt. Alterum, quod dati alicuius temporis aliquid in tota medietate præterita moueatur, & in tota altera quieſcat. Ex his ſequitur, quod motus, & quies ſunt ſimul. Patet: Motus eſt in tota medietate prima, ergo etiam in nunc continuatiuo illius medietatis: eſt enim terminus intrinſecus ipſius. Vlterius. Quies eſt in tota altera medietate: ergo etiam in illo nunc, cum ſit futuri etiam terminus intrinſecus: ergo in vno nunc ſimul aliquid quieſcit, & mouetur: ſi quies in inſtanti eſſet, & motus: eſſet autem motus, ſi quies eſſet in nunc: vtriuſque enim ratio eſt eadem.

Dubiũ cõtra rationem Ariſtot.

Contra hanc rationem Ariſtotelis dubitatur. Nam non videtur valere, quod quies & motus ſimul eſſent in vno nunc, ſed quod illud vnum eſſet finis, extrinſecus tamen motus, vt dicatur in tali nunc non eſt motus, ſed immediate ante hoc fuit: ſic enim deſinit motus. Similiter eſſet vltimum non eſſe quietis, puta, nunc non eſt quies, ſed immediate poſt hoc erit.

Solutio.

Ad hoc reſpondetur, quod ſi motus in inſtanti poſſet eſſe, tunc, re vera, non per vltimum non eſſe inciperet, ſed per primum eſſe: ſimiliter & quies. Vnde cum illud inſtans præteriti ſit ipſius præteriti, in quo toto motus eſt, qui in inſtanti fieri poſſe ſupponitur, eſſet vtique in illo inſtanti ſimiliter & quies, & ſic ſimul eſſent.

Dubiũ 2. contra rationẽ Ariſtot.

Sed profecto adhuc non ſatisfacit hoc. Nam quamuis in inſtanti fieret motus, & quies, adhuc ſimul eſſe non probatur: quia cum in continuo tempore ſit immediata mutatio vnius ad alterum, licet ſit inſtantanea, non poteſt vnicum inſtans eſſe vtriuſque intrinſecum.

Et declaro, & confirmo hoc euidenter. Demus, quod generatio, & corruptio ſubſtantiæ ſint in inſtanti (quod verum eſt.) demus modo, quod in media prima hora materia ſit ſub forma ignis, & in tota alia media ſub forma aquæ, per corruptionem vnius, & alterius generationem. Tunc argumentor: iſtæ mutationes in inſtanti ſunt, ſed in tota media prima ignis eſt: ergo etiam

tiam in vltimo nunc; in tota iterum media altera aqua eſt: ergo & in illo nunc: ergo ſimul aqua, & ignis.

Clarum eſt, quod Ariſtoteles non admittet caſum, ſed dicet, poſtquam datum eſt, quod in tota media hora ſit aliqua forma, non oportet dare, quod in tota altera continua ſit altera: nam inſtans illud eſt intrinſecum vnius, extrinſecum alterius: eſt enim primum non eſſe ignis, primum eſſe aquæ. Ita dicam de motu, & quiete, quamuis admittantur eſſe in inſtanti, non ob id erunt ſimul, imo eſſet primum non eſſe motus, & primum eſſe quietis: nec eius petitio eſt admittenda: ob id exiſtimo, argumentum hoc eſſe probabile, non autem demonſtratiuum.

Amplius autem quieſcere quidem dicimus id, quod ſimiliter ſe habet & ipſum, & partes nunc & prius: in ipſo autem nunc non eſt prius: quare neque quieſcere. Neceſſe eſt ergo & moueri id, quod mouetur, in tempore, & quieſcere id, quod quieſcit.

3. *Ratio.* TErtio probat idem ex definitione quieſcentis. Id enim quieſcit, quod ita ſe habet, ſicut prius: quod enim mouetur, in continua eſt variatione. At quod quieſcit inuariationem habet, vt ſic modo ſe habeat, vt prius: at in nunc non eſt aſsignare prius, cum ſit indiuiſibile: ergo non eſt quies in ſolo nunc: quod ergo mouetur, & quod quieſcit, in tempore mouetur, & in tempore quieſcit.

Tex. XXXII.

QVod autem mutatur omne diuiſibile eſſe neceſſe eſt. Quoniam enim ex quodam in quoddam omnis mutatio eſt: & cum quidem eſt in hoc, in quod mutatum eſt, non amplius mutatur; cum autem eſt in eo, ex quo mutatur, & ipſum, & partes omnes non mutãtur: quod enim ſimiliter ſe habet, & ipſum, & partes id non mutatur: neceſſe eſt igitur, hoc quidẽ, aliquid eius, quod mutatur, in hoc eſſe, aliud vero in altero. neque enim in vtriſque, neque in neutro eſſe poſſibile eſt. Dico autem in quod mutatur primum ſecundum mutationem, vt, ex albo fuſcum, non in nigrum, non enim neceſſe eſt id, quod mutatur, in vtrouis eſſe extremorum. manifeſtum igitur eſt quod omne id, quod mutatur, erit diuiſibile.

DIuiſionem motus indagaturus, primo mobile diuiſibile eſſe probat hac ratione. Omne, quod mutatur, partem habet ſub termino a quo, partem ſub termino ad quem: ergo omne, quod mutatur, eſt diuiſibile. Antecedens probat: Quia cum mobile eſt totum in termino a quo. l. totum in termino ad quem, quieſcit, & non mouetur: cum igitur mouetur, partim eſt in vno, partim in alio: dicere enim, quod in neutro eſt, eſt impoſsibile. *2. Ratio. Oẽ mobile neceſſario eſt diuiſibile.*

At quis dubitaret, cum aliquid Roma mouetur Neapolim, non eſt partim Romæ, partim Neapoli. *Dubiũ Ariſtot.*

Reſpondet ſe non loqui de vltimis terminis, ſed de proximis motus illius, puta, de h s, in quibus ſit primum mutatio: vt cum proxime mouetur in A, ex B, partim eſt in A. partim in B, ſicut quod mouetur ex albo, pro proximo termino habet medium, puta fuſcum; non tamen opus eſt, quod ſit ſimul in terminis primis, & remotis, ſed in proximis opus eſt. *Solutio.*

Circa intelligentiam Tex. 32. Ariſtotelis, An omne mutabile ſit diuiſibile. Et an mutatio eſſe poſſit in non tempore.

Quæſtio III.

NOn hic quærimus, an indiuiſibile moueri poſsit; hoc enim poſtea examinãdum eſt inferius, vbi Ariſtoteles id tradit: ſed difficultas ſolum eſt intelligendo ſenſu Ariſtotelis in hoc textu 32. vbi docet, omne mutabile eſſe diuiſibile, in quo laborant interpretes adeo, vt dicat Auerr. hanc eſſe eis quæſtionem quaſi inſolubilem contra Ariſtotelem. *Senſus q̃onis.*

Difficultas autem in hoc conſiſtit, vt notat Auerr. Ariſtoteles enim facit hoc argumentum. Omne, quod partim eſt in termino a quo, partim in termino ad quẽ: eſt diuiſibile; omne mutabile partim eſt in termino a quo, partim in termino ad quẽ, ergo *Rõ difficultatis cõtra Ariſtot.*

ergo omne mutabile eſt diuiſibile. Peto, An in concluſione loquatur de omni mutabili ſecundum generationem, & de mutabili in tempore, & in non tempore, an non. Si non de omni loquatur, tunc eſt demonſtratio particularis: nam prædicatum, Diuiſibile, conuenit omnibus mutabilibus: nam quæ in non tempore mutantur, etiam diuiſibilia ſunt: vt patet de aere, qui in non tempore illuminatur. Similiter materia, in qua generatio fit, diuiſibilis eſt.

Si autem de mutabili omni ſermo fiat, tunc incidimus in aliud peius; minor enim eſt falſa; nam quod in inſtanti mutatur; nó eſt partim ſub termino a quo, partim ſub termino ad quem.

Circa hanc difficultatem, Auerroes, in huius loci digreſſione citat tres ſententias, & eas impugnat, tandem ſuam ponit quæ etiam mihi non probatur, vt poſtea oſtendam. Prima eſt Alexan. qui nullam exiſtimat eſſe mutationem in non tempore, ſed omnes eſſe in tempore: aliquas tamen in tempore ita breui, vt lateat: ob id apud ipſum clarum eſt, Ariſtotelem loqui de omni mutabili. Hanc reiicit Auerr. dupliciter. Primo, quia eſt contra Ariſtotelem, quem magnum, & famoſum magiſtrum vocat; nam Ariſtoteles 1. Phyſic. tex. 23. cótra Parmen. dicit, mutationes aliquas eſſe in inſtanti. Secundo; quia eſt contra rationem: illuminatio enim, generatio, corruptio, & aliæ ſunt mutationes, quæ fiunt in inſtanti.

1. Snīa Alexandri.

Reijcitur opin. Alex.

2. Snīa Themiſtij.

Altera ſententia eſt Themiſt. admittit enim Themiſt. eſſe mutationes aliquas in non tempore: ſimiliter admittit, omne mutabile ſiue in tempore, ſiue in non tempore eſſe diuiſibile: tamen dicit, quod Ariſtotelis demonſtratio procedit de mutabili in tempore, eo quod mutabile in non tempore, per ſe notum eſt, eſſe diuiſibile: nam ex definitione id notum fit: Id enim eſt in non tempore mutabile, quod totum & ipſius partes ſimul motæ ſunt: vnde patet ipſum habere partes.

Reijcitur ſnīa Themiſtij.

Auerroes reijcit iſtam ſententiam dupliciter. Primo: quia non eſt per ſe notum, mutabile in non tempore habere partes, & eſſe diuiſibile: imo magis videtur ipſum eſſe indiuiſibile: nam vt ſe habet mutabile in tempore ad mutationem in tempore, ita ſe habet mutabile in non tempore ad mutationem in non tempore: ſed mutatio in tempore colligit ipſum mutabile diuiſibile; ergo mutatio in non tempore, quæ in diuiſibilis eſt, videbitur magis colligere, ipſum mutabile eſſe indiuiſibile: non ergo per ſe notum eſt, diuiſibile eſſe.

Secundò, quia tunc Ariſ. demonſtratio nulla eſſet: daret enim non cauſam pro cauſa, puta, habere partem in termino a quo, & partē in termino ad quem, & ob id diuiſibile eſſe; conſtaret autem non eſſe id cauſam: nam mutabile in non tempore diuiſibile eſt, & non habet partem in terminis a quo, & ad quem.

Tertia ſententia eſt Auempace: iſte enim duplicem diſtinguit mobilis diuiſionem Vnam, ſecundum quam diuiſibile eſt ſecundum ſuam quantitatem, quam vocat diuiſionem ſecundum vltima; Alteram, ſecundum quam diuiditur in formas contrarias, quas ex motu habet: quod enim mouetur, participat de termino a quo, & de termino ad quem, dum mouetur.

3. Snīa Auēpace

Nota duplex mobilis diuiſio.

Exiſtimat autem Ari. non loqui de priori diuiſione, quia poſtea probat non eſſe mobile indiuiſibile, ſed de poſteriori, & hoc in tribus ſpeciebus motus, quæ ex contrario in contrarium fiūt. Tunc ſenſus eſt: Omne mobile, dum mouetur, participat terminum a quo, & ad quem: ob id diuiſibile eſt in formas, vt quod dealbatur, partem habet albedinis, partem nigredinis, & ſic in aliis, ſiue ipſum mobile ſit in ſe diuiſibile, ſiue indiuiſibile, de hoc enim modo non eſt ſermo.

Hanc ſentētiam dicit Auerroes eſſe meliorem aliis, eo quod nullum inconueniens ex prædictis in ea ſequitur, atque fatetur ſe multo tempore in ipſa fuiſſe. Sed modo reiicit, eo quod diuiſio ſecundum formas accidentalis eſt ſubiecto: de prædicato autem accidentali non fit demonſtratio.

Obijcit Auer. cōtra Auēpace.

Sed iſta ratio Auerrois eſt debiliſſima, nam diuiſio ſecundum formas accidit quāto, vt quantum eſt: at vt mobile eſt, non ipſi accidit, ſed valde de per ſe eſt, & neceſſaria.

Soluitur Auerroi Obiect.

Altera obiectio D. Tho.

Potior ratio eſt S. Tho. quia talis expoſitio non conuenit literæ Ariſtotelis, vbi dicitur, quod mutatur, habere partem in vno termino, partem in altero: vbi de diuiſione quantitatiua mobilis ſermo eſt.

Quarta ſentētia Auerr.

Tandem Auerroes ſuam ponit ſententiam quartam, quam latuiſſe omnes expoſitores dicit. Notat tamen primo aliqua. Primum eſt, quod mutatio eſt duplex. Altera per ſe, Altera non per ſe. Mutatio per ſe eſt, quia ex quiete tendit in quietem, vt cum aliquid ex albo mutatur in nigrum: ex quiete

Nota 1. duplicē eſſe mutationē per ſe, et per accidens.

quiete enim albi tendit in quietem nigri. Similiter reliqui motus, qui ex contrario in contrarium tendunt. Mutatio vero non per ſe eſt, quę ex motu tendit in quietem; & hæc nimirum eſt, quæ non ſola, niſi coniuncta motui alicui, tanquam ipſius terminus; vt generatio ſubſtantiæ, quæ ſequitur alterationem: illuminatio, quę ſequitur motum localem illuminantis, & huiuſmodi aliæ, quæ mutationes tantum, non motus dicuntur: ac ob id appellantur mutationes non per ſe, quaſi non ſint niſi alijs iunctæ.

Nota 2. Mutatio nō per ſe a motu ad quietem duplex. Notat ſecundo, quod mutatio non per ſe duplex eſt. Altera, quæ habet alterum ſpecie terminum a mutatione per ſe; vt generatio, quæ alterationi iungitur, ſed illa in ſubſtantiam, hæc in qualitatem terminatur. Similiter illuminatio, quæ eſt cum motu locali. Altera eſt, quæ terminum habet eundem, vt cum motu ex nigro in album, eſt mutatio ex non albo in album.

Nota 3. mutationes non ꝑ ſe ſunt in inſtāti. Sēſus Ariſto ſecundum Auerroē Notat tertio, quod mutationes non per ſe ſunt in inſtanti: quia ſunt in termino præcedentis motus, qui terminus eſt inſtans, reliquæ in tempore ſunt.

His ſuppoſitis, dicit quod concluſio Ariſtotelis eſt vera in vniuerſum, ſed differenter. Nam de mutatione non per ſe eſt vera, ſed per accidens; quod eſt dicere: quod mutatur non per ſe, eſt diuiſibile, non propter id, ſed quia illud tale mutatur ſimul mutatione per ſe, a qua diuiſibilitas prouenit. De mutatione vero per ſe eſt vera per ſe; quod enim mutatione per ſe mutabile eſt, diuiſibile eſt: & quia quod eſt per accidens, omittitur in demonſtratione, ob id Ariſt. demonſtratio in mutabilibus per ſe fit, per ipſa enim veritatem habet etiam in mutabilibus non per ſe.

Reijcitur ſentētia Auerrois. Iſta ſententia non mihi placet. Nam, vel loquitur de diuiſione ſecundum formam. Et hoc non: eſſet enim incidere in ſententiam Auemp. impugnatam ab ipſo in hoc: vel loquitur de diuiſibilitate ſecundum vltima. i. quantitatem ſubiecti: & tunc minor non eſt propoſito per ſe, ſed per accidēs. Nam alterabile, vt alterabile, non habet vnam partem in termino a quo, & alteram in termino ad quem, cum in vna ſola parte poſſit alteratio perfecta fieri: nec quod alteratur, opus eſt, vt ſit quantum.

Defenſio Auerrois a quibuſdam. Quod ſi dicas cum quibuſdam, quod id quo alteratur, non habet partem in vno, partem in altero termino, vt alteratur, niſi quia quod alterabile eſt, mobile localiter eſt; & quod localiter mouetur, id habet.

Hęc reſponſio nihil valet; nam etiam ſi id admittatur, iam alterabile non per ſe habet partem in vno, partem in altero termino: & ita non eſt minor de per ſe, ſicut nec concluſio de mutabili mutatione non per ſe: ſicut ergo excluſit ipſe Auerroes mutationem non per ſe, ita debuit eadem cauſa excludere alterationem: imo & augmētationem, quamuis ſint mutationes per ſe. Hoc argumentum validiſſimum puto contra Auerroem, adeo vt diſcipuli ipſius fateantur, non conſtare ſenſum Auerrois in hoc. Relinquatur igitur hæc expoſitio & recipiamus illa tria notabilia, vt vera. *Reijcitur reſpōſio.*

Quinta ſententia eſt S. Tho. in præſenti: vult, quod hic fiat ſermo de diuiſione quantitatiua mobilis, dicit tamen, quod verum habet iſta demonſtratio in omni mutabili, etiam ſecundum generationem. *5. Sententia D.T.*

Quod mutatur enim eſt partim in termino a quo, partim in termino ad quem: & de motu locali notum eſt: at de generatione ſubſtantiali, & alteratione indiget declaratione. Dicit ergo Doctor ſāctus. Quod mutatur in generatione ſubſtantiæ eſt partim ſub termino à quo, puta ſub priuatione, partim ſub termino ad quem, non quidem, forma, ſed ſub aliquo formę, puta ſub ipſius diſpoſitione, nam cum forma eſt, priuatio non eſt. *1. Ratio.*

De alteratione vero dicit, quod id, quod alteratur, quamuis totum alteretur, tamen vna pars alterata alteram alterat, vt vna medietas aliam, & vna extrinſeca aliam intrinſecam, quia non omnes partes æqualiter ab agente admoto primum alterātur: & ſic alterabile diuiſibile eſt.

Iſta ſententia eſt S. Thom. quæ licet ſit melior cæteris, tamen mihi non plene ſatiſfacit: primo, quia cum ipſe fateatur hic agi de diuiſione ſecundum partes mobilis, quomodo verum habet, quod dicit de generatione? iam enim recurrit ad partes ſecundum formas cum Auempace. *Dubia cōtra ſententia D. T.*

Præterea, quod dicit de alteratione, non habet efficaciam, quia per accidēs eſt, quod pars alterata alteram alteret: illa enim ſaltem partis alteratio eſt vera alteratio, & tamen non fit ſecundum diuerſas partes, quarum vna ſit in termino a quo, altera in termino ad quem. 2.

Iand, q. 13. arguit & contra S. Th. & probat, quod nec ſecundum formarum diuiſionem locum habeat hoc in generatione: quia cum materia eſt ſub priuatione, & ſub 3.

ſub diſpoſitione formæ, profecto non eſt ſub parte formæ: diſpoſitio enim alterius eſt generis.

Præterea, quia ſunt formæ, ad quas nullus eſt diſpoſitionis motus præcedens, vt patet in lumine: non enim diſponitur aer, ad ipſum recipiendum.

Sententia authoris Ob hæc igitur in tanta varietate opinionum mihi videtur, Ariſtote. rationem eſſe de mobili localiter, de quo hactenus locutus eſt: quia talis motus communis eſt omnibus naturalibus: reliqui enim particulares ſunt, atque in alios libros diuiduntur: & tunc procedit de diuiſione quantitatiua mobilis: de hoc enim videntur loqui verba textus: aliter enim expoſitio Auempa. erat optima: quod ſi Ariſtoteles loquitur, & concludit vniuerſaliter de omni mutabili, id eſt, quia in omni mutabili, verum habet, ſed non per ſe, ſed quatenus quæ alterantur, & augentur motum localem præſupponunt, ad quem eſt neceſſaria mobilis diuiſio.

Obiectio. Nec te moueat exemplum Ariſtotelis de fuſco, in quo videtur conformari ſententia Auempa.

Solutio. Nam exemplum ſolum eſt ad explicandum, quod ſit primum, & proximum, ad quod peruenitur in motu: tale enim in quocunque motu reperitur.

Ad argumentum Auerro. Nec argumentum Auerro. in principio quicquam valet. Nam quamuis diuiſibile alius inſit mobilibus, id tamen eſt mediate, & per mobile localiter: & iuſta hoc dici poteſt procedere per cauſam rationem Ariſt. nam cauſa, quod mobile localiter diuiſibile ſit, vt mobile eſt, ea eſt, quia partem in vno, partem in alio termino habet: de neceſſitate tamen, & veritate huius poſtea latius dicetur, cum examinauerimus, an indiuiſibile moueri poſſit.

Caput quartum.

Tex. XXXIII.

Motus autem eſt diuiſibilis dupliciter, vno quidem modo tempore, alio vero ſecundum motus partium eius, quod mouetur. Vt, ſi ipſum A C mouetur totum, & A B, mouebitur, & BC. Sit igitur ipſius quidem A B, motus D E, ipſius autē B C, E F motus partium. neceſſe eſt igitur totum, in quo D E, ipſius A C eſſe motum; mouebitur enim ſecundum vtrunque: quoniam enim vtraque partium mouetur ſecundum vtrumque: nihil enim mouetur ſecundum alterius motum: quare totus motus totius eſt magnitudinis motus.

Diuiſionem motus tractat, ipſumque dupliciter diuiſibile eſſe dicit: Vno modo, ad diuiſionem motuum partium ſubiecti: Altero modo, ad diuiſionem temporis. Diuiditur ergo motus alicuius totius in motus partium illius totius mobilis. Hoc autem probat ex eo, quod motus totius magnitudinis mobilis, non eſt alius, quam motus conſtans ex partium motibus, ſic enim diuideretur in tales partes: at quod motus totius conſtet ex motibus partium, tripliciter probat.

Motus dupliciter eſt diuiſibilis ad diuiſionē ſubiecti, & ad diuiſionem temporis.

Nota ſcopū Ariſt. Nota vero hoc, quod argumenta non probant primo, motum eſſe diuiſibilem, quod aliqui expoſitores putarunt: ſed quod motus totius mobilis ſit coniunctus ex motibus partium: hinc enim eſt manifeſtum, diuiſibilem ipſum eſſe in motus partium, quia vnumquodque reſoluitur in ea, ex quibus componitur.

1. Ratio Ariſtot. quod motus diuiditur ad diuiſionē ſubiecti mobilis. Argumentum igitur primum eſt, Sumamus totum, quod mouetur A C, quod ſi mouetur, ipſius duæ medietates mouebuntur duabus partibus motus, quarum vna non eſt alia: tunc ſic partes mobilis mouentur partibus motus diſtinctis; ergo totum mobile toto integro motu ex vtraque parte conſtante.

Vis argumenti. Vis argumenti eſt. Ita ſe habent partes motus ad totum, vt partes mobilis ad ipſum mobile: ſed partes mobilis ſunt totum ſimul iunctæ: ergo & partes motus ſimul totus motus. Vlterius ſicut partes mobilis ad partes motus, & totum mobile ad totū motum: eſt igitur motus totus totius mobilis compoſitus ex partibus motus partium mobilis & ita eſt diuiſibilis in tales partes.

Nota. Literæ expoſitio. Conſideranda litera. Nam per A C, notat motum mobile; per A B, vnam ipſius medietatem; per C B, alteram. Item per D F, notat motum compoſitum ex motibus partium: per D E, motum prioris medietatis mobilis; per E F, motum alterius medietatis eiuſdem mobilis.

Tex. XXXIIII.

Amplius autem, ſi omnis quidem motus alicuius eſt, totus autem motus, in quo D F, neque partium eſt

 alte

alterius: (partis enim vterq; eſt, neq; vllius alius: cuius enim totus totius, et partes partium ſunt. partes autem motus D F ſunt partium A B C, & non aliarum: pluriũ enim non eſt vnus motus,) & totus vtique erit magnitudinis A B C.

2. Ratio. Ariſtot. SEcundo, idem probat deducendo ad inconueniens. Si motus ille compoſitus ex partibus, nõ eſt totius magnitudinis mobilis, tũc vel erit partiũ. l. alterius mobilis. Nõ partium, quia ſingulæ partes ſingulis partibus illius mouentur, non toto ipſo. (Vide autem quod loquitur de partibus per ſe, & non ſimul ſumptis: hæ enim ſunt totum.) Nec talis motus poteſt eſſe alterius mobilis: quia ſi totus ille motus eſſet alterius, partes etiam eſſent partium alterius mobilis: cuius enim totus eſt motus, & partes motus ſunt; ſed partes illius motus non ſunt alterius, cum ſint ipſius A C. nec plurium mobilium eſt vnus motus; ergo nec totus motus erit alterius mobilis. Ergo oportet dicere, quod motus coniunctus ex motibus partium magnitudinis mobilis alicuius, ſit ipſiuſmet totius mobilis: & ita motus totius diuiditur in motus partium illius totius mobilis.

Tex. XXXV.

AMplius autem, ſi eſt quidem totius motus alius, vt in quo H I, remouebuntur ab eo vtrarumque partium motus. hi autem æquales erunt motibus D E, E F. vnus enim vnius eſt motus. Quare, ſi totus quidem diuidetur, qui eſt H I, in partium motus, æqualis erit H I motui D F. Si vero ſupereſt aliquid, vt K I. hic nullius erit motus, neque enim totius, neque partium: propterea quod vnius vnus eſt, neque alterius vllius: continuus enim motus eſt continuorum quorundam. Similiter autem eſt & ſi excedit ſecundum diuiſionem. Quare, ſi hoc impoſſibile eſt, neceſſe eſt eundem eſſe & æqualem. Hæc igitur diuiſio ſecundum partium motus eſt, & neceſſe eſt cuiuſuis partibilis ipſam eſſe.

3. Ratio Ariſt. TErtium ponit argumentum, quo probat idem, puta, motum coniunctum ex motibus partium mobilis eſſe totius ipſius mobilis: ante probauit eſſe ipſius mobilis, quia non poterat eſſe alterius mobilis; modo probat eſſe etiam ipſius totius, quia alius motus, præter illum, non poteſt eſſe illius mobilis. Eſt igitur argumentum. Si motus compoſitus ex partibus, puta, D F, non eſt illius totius mobilis, erit aliquis alius: detur ille, & ſit, H I. tunc ab iſto oportet abſcindere duas partes æquales illis duobus motibus, quæ erant partium mobilis. Niſi enim auferrentur, tunc partes mobilis haberent duos motus ſingulæ, vnum poſitum iã alterum ab iſto, qui modo datur.

Ablatis igitur partibus à motu H I. peto, vel ſu pereſt aliquid ex illo motu, vel prorſus eſt æqualis partibus ablatis, vel minor. Si ſit æqualis partibus ablatis, erit æqualis etiam motui illi compoſito, de quo eſt argumentum. Quod ſi illi æqualis eſt, profecto ille erit motus totius mobilis, quia duo æquales motus vnius ſpeciei non ſunt in vno Si vero excedit, iſte exceſſus nullius erit; nam non totius mobilis, cum ſit minor: non partium, quia habent iam ſuum motum: nõ alterius ſubiecti, quia non eſſet motus continuus. Quod ſi minor ſit, quam partes ſimul ſumptæ, tunc exceſſus partium nullius erit: eſt ergo motus æqualis partibus ablatis.

Vis argumẽti Ariſtotelis. Aduerte itaque vim argumenti totam hanc eſſe, Si motus compoſitus ex motibus partium non eſſet motus totius, ſed alius motus, ex eo eſſet, quod non eſſet æqualis ipſi toti: Sed quicunque alius motus ponatur, erit neceſſario æqualis iſti motui cõpoſito, non maior, nec minor: ſi debet eſſe totius mobilis, ergo præter motum compoſitum ex partibus non oportet ponere motum alium totius mobilis. Vnde concludit, hanc diuiſionem motus eſſe, & neceſſariũ eſſe, ipſam fore quoties ſubiectum mobile partibile eſt.

Tex. XXXVI.

ALia autem eſt ſecũdum tempus. Nam, cum omnis motus in tempore ſit: tempus autem omne diuiſibile ſit, in minori autem non minor motus ſit: neceſſe eſt omnem motum diuidi ſecundum tempus.

De diuiſione mo- ALteram, conſtituit diuiſionem motus, qui in ſucceſſione conſiſtit, &

Motus ſecundum tẽpus ad tẽporis diuiſionẽ. hanc habet ſecundum temporis diuiſionẽ: & probat: Quia totus motus in toto tempore eſt, minor motus in tempore minori; igitur motus ad diuiſionem temporis diuiditur: ipſius enim partibus commenſuratur, & correſpondet, vt patet.

Tex. XXXVII.

QVoniam autem omne, quod mouetur, in aliquo mouetur, & tẽpore quodam, & totius eius, quod mouetur, eſt motus, neceſſe eſt eaſdem eſſe diuiſiones & temporis, & motus, & ipſius moueri, & eius quod mouetur, & eius, in quo motus eſt. Verum non omnium ſimiliter, in quibus motus eſt, ſed quantitatis quidem ſecundum ſe, qualitatis autem ſecundum accidens. Accipiatur enim tempus, in quo mouetur, in quo A, & motus, in quo B. Si igitur ſecundum totum motum in toto tempore eſt motum, in dimidio ſecundum minorem. & rurſus hoc diuiſo ſecundum minorem hoc, & ſemper ſic. Similiter autem & ſi motus diuiſibilis, & tempus diuiſibile. ſi enim toto in toto, dimidio in dimidio, & rurſus minore in minore.

De diuiſione motus mobilis, & tẽporis, & termini ad quem eadẽ eſſe omnium iſtorũ in diuiſione ꝓportionẽ, licet non eadẽ ſit diuiſionis ratio. DIuiſionem motus, mobilis, & temporis etiam in aliis, quæ in motu ſunt, reperiri docet. Et conſtituit quinque, puta, Motus, Tempus, Moueri, id eſt, motus in cõcreto, Mobile, In quo fit motus, id eſt, terminus ad quem. Hæc, inquit, omnia proportionaliter diuidi eodẽ modo docet in hoc, quod diuiſio vnius correſpondeat diuiſioni alterius.

Quamuis diuiſionis ratio non omnibus ſit eadem. Nam quantitates, ad quas eſt argumentatio, per ſe diuiſibiles ſunt; qualitates vero, ad quas alteratio eſt, per accidens diuiduntur ad quantitatis diuiſionem.

Motus, & temporis diuiſiones ſe cõſequũtur. Incipit autem oſtendere, quod tempus, & motus ſe in diuiſione conſequantur. Primum de motu, quod ſequatur tempus ſic: Totus motus eſt in toto tempore, in parte temporis pars motus, in dimidia dimidia, in tertia alia tertia: & ſic conſequenter: ergo ad temporis diuiſionem motus diuiditur, e conuerſo etiam totum tempus eſt menſura totius motus: pars vero temporis partis motus: ergo tẽpus pariter diuiditur ad diuiſionem motus.

Tex. XXXVIII.

EOdem autem modo, & ipſum moueri diuidetur. Sit enim in quo C, ipſum moueri. ſecundum igitur dimidium motum minus erit toto, & rurſus ſecundum dimidij dimidium, & ſic ſemper.

OStendit modo, quod moueri etiam diuiditur motus diuiſione, ſic. Moueri totum eſt ſecundum totum motum; moueri minus ſecundum minorem motum; maius ſecundum maiorem. Tunc multum eſt res mota, cum motus magnus eſt: tunc parum, cum paruus eſt, ergo moueri diuiditur ad motus diuiſionem. Eſt autem eadẽ argumentandi forma cum ſuperiori. *Moueri diuiditur diuiſione motus.*

Eſt autem & cum quis deſignauerit ipſum ſecundum vtrumque motum moueri, vt ſecundum D C, & C E, dicere quod totum erit ſecundum totum, ſi enim aliud, plura erunt moueri ſecundum eundem motum, ſicut determinauimus & motum diuiſibilem in partium motus eſſe. accepto enim ipſo moueri ſecundum vtrumque, continuum erit totum.

SAnctus Tho. exponit, modo Ariſt. e conuerſo oſtendere motus ad diuiſionem ipſius moueri diuidi. *1. Expoſitio.*

Forſan tamen conformius litteræ dicemus: quod reiiciat id, quod dici poterat, nẽpe, partes ipſius moueri correſpondere partibus motus, ſed non totum moueri toti motui; Quod eſt dicere; Totum moueri nõ eſt compoſitum ex moueri partium, quod ante de motu dicebatur. *2. Expõ. q̃ partes moueri ipſius reſpõdeat partibus motus.*

Hoc autem reiicit multipliciter. Primo; Signetur vtraque pars ipſius moueri D C, C E. tunc partes ſingulis motibus correſpondent; ergo & totum toti motui compoſito. Nam ſi aliud moueri eſſet, tunc duo moueri ab vno motu eſſent. Vt enim probatum eſt iam, in mobili toto non eſt *1. Ratio.*

niſi vnus motus ex partibus conſtans: ergo, & vnum moueri.

2. Ratio. Probat ſecundo (*vt puto.*) Motus totius eſt ex motibus partium, vt dictum eſt, ergo, & ipſum moueri ex moueri partium; Et ita moueri totum reſpōdet toti motui, ſicut partes moueri partibus motus.

3. Ratio. Item tertio. Quia ſicut ex vtroque motu vnus eſt compoſitus motus continuus, & æqualiſtotū mobiliter ex vtroque moueri ſit vnicum, & cōtinuum moueri: eſt igitur mutua correſpondentia vtriuſque.

Tex. XXXIX.

Similiter autem demonſtrabitur & longitudo diuiſibilis, & omnino omne illud, in quo eſt mutatio. Verum quædam ſecundum accidens, quoniam id, quod mutatur, eſt diuiſibile. vno enim diuiſo omnia diuidentur, & in hoc, quod ipſa finita eſſe, aut infinita, ſimiliter ſe habebit in omnibus. Secutum eſt autem maxime hoc diuidi omnia, & infinita eſſe, ab eo, quod mutatur. ſtatim enim ineſt ei, quod mutatur, diuiſibile, & infinitum diuiſibile igitur oſtenſum eſt prius: infinitum autem in ſequentibus erit manifeſtum.

Terminus ad quem diuiditur ſicut motus. Qvod dictum eſt de motu, moueri, & tempore, quantum ad diuiſionem, idem docet ille de termino ad quem, vt de longitudine in augmento, & de aliis aliorum motuum terminis, qui pariter ſunt diuiſibiles, quamuis quædam horum ſint per accidens diuiſibilia, puta penes ipſum mobile.

Item docet, hæc omnia non ſolum ſe cōſequi quantum ad diuiſionem, ſed etiam quantum ad finitum, vel infinitum, quod ſuperius de ſpatio dictum eſt. Attende autem, quod hic ſpatium cum termino ad quem coniunguntur: Spatium enim eſt latitudo termini ad quem in locali motu.

Ex diuiſibilitate mobilis omnium aliorū diuiſibilitas procedit. Vtrūque tamen, puta, diuiſibile, & finitum, vel infinitum in his maxime ab ipſo mobili procedit; eo enim, quod quantū eſt, & ſecundum diuerſas ſui partes in vno loco ſuccedit, facit in motu, & tempore diuiſibilitatē, & quatenus termini in ipſo ſunt, diuiſibiles redduntur.

Vnde vide, radicem diuiſibilitatis in illis omnibus, Primo a mobili quanto ortum habet, eo modo, qui dictus eſt: ſic enim ſunt partes mobilis ſumendæ, puta, vt vni loco ſuccedunt: nam ſic diuidūt tempus, & motum effectiue, vt dicit Aegidius: & non ſolum diuiſibilitas prouenit aliis a mobili, ſed & finitum; & infinitum, de quibus modo dicetur. Sunt enim hæc coniuncta: at mobili iſta ſtatim, & per ſe inſunt: eſt enim ipſum aliorum primum.

Caput quintum.

Tex. XL.

QVoniam autem omne, quod mutatur, ex quodam in quoddam mutatur, neceſſe eſt id, quod mutatum eſt. quando primum mutatum eſt, eſſe in quo mutatum eſt. quod enim mutatur ab eo, ex quo mutatur, diſcedit, aut relinquit ipſum. & aut idem eſt mutari, & relinquere, aut relinquere ſequitur mutari, reliquiſſe autem mutatum eſſe. ſimiliter enim vtrumque ſe habet ad vtrumque.

ORdinem partium motus tractare aggreditur, ac de ipſius principio, ac fine diſſerit prius. Conſtituit tamen duo fundamenta neceſſaria ad hæc, quorum alterum eſt in hoc textu. Nempe: quod mutatum eſt, cum primum mutatum eſt, eſt in eo, in quo primum mutatum. Explicat hoc. Mouetur a nigro in album mobile aliquod, cum primum eſt iam mutatum, eſt ſub albo; dico, cum primum mutatum eſt; quia poteſt inde mutari ab illo albo: at tunc, cum primum mutatio eſt facta, vtique ſub illo albo eſt. *De ordine partiū motus et primum de ipſius principio & fine.*

Probat Ariſtot. quod mutatur, relinquit terminum a quo: & mutari eſt relinquere: aut ſaltem non eſt mutari, niſi ſit relinquere terminum a quo; ergo mutatum eſſe erit reliquiſſe terminum a quo: vtriuſque enim eadem ratio, nempe, inter mutari, & relinquere, & mutatum eſſe primum, & reliquiſſe. Cum igitur, quod mutatum eſt reliquerit terminum a quo, erit tunc ſub termino ad quem: receſſus enim vnius, acceſſus eſt alterius. *1 Ratio.*

Tex. XLI.

QVoniam ergo vna mutationem, quæ ſecundum contradictionem eſt, quando mutatum eſt ex eo, quod non eſt, in id, quod eſt, dereliquit id, quod non eſt. erit igitur in eo, quod eſt. omne enim neceſſe eſt aut eſſe, aut non eſſe. Manifeſtum igitur eſt quod in mutatione ſecundum contradictionem quod mutatum eſt erit in quo mutatum eſt. ſi autem in hac, & in alijs. ſimiliter enim in vna, & in alijs.

2. Inductio, ac primo in generatione, & corruptione.

QVod id, quod mutatum eſt, poſt quã reliquit terminum a quo, ſit mutatũ ſub termino ad quem, oſtendit per ipſas mutationes: & primo per generationem, & corruptionem: nihil enim clarius hoc eſt, ob id, qui earum termini ſunt contradictorii, puta, eſſe, non eſſe, quæ non habent medium: propterea receſſus ab vno erit acceſſus ad alterum.

Dicit ergo, quod mutatum eſt, ex eo q non eſt, in id, quod eſt, puta per generationem reliquit id, quod non eſt: erit ergo ſub eo, quod eſt. E contra, in corruptione, mutata eſt res ex eo, quod eſt: igitur erit ſub eo, quod non eſt: non enim eſt medium. Quod ergo mutatum eſt, cum primum mutatum eſt erit ſub termino ad quem in his mutationibus, quæ ſecundum contradictionem fiunt: quod ſi in his hoc eſt, erit etiam in aliis.

Tex. XLII.

AMplius & per ſe vnamquamque accipientibus manifeſtum eſt. ſiquidem neceſſe eſt id, quod eſt mutatum, eſſe alicubi, aut in aliquo. quoniam enim ex quo mutatum eſt reliquit, & neceſſe eſt eſſe alicubi, aut in hoc, aut in alio erit. Si igitur in alio, vt in ipſo C, quod in ipſum B. mutatum eſt, rurſus ex ipſo C mutatur in ipſum B. non enim erat contiguũ ipſi B. mutatio enim continua eſt, quare quod mutatũ eſt, quando mutatũ eſt, mutatur in quod mutatũ eſt. hoc autẽ eſt impoſſibile. neceſſe eſt ergo quod mutatum eſt eſſe in hoc, quod mutatum eſt.

NOn contentus probare id in mutatione ſecundum ſubſtantiam, ac per eam in aliis, etiam vult in aliis mutationibus hoc idem oſtendere; & facit argumentum. Quod mutatum eſt, cum mutatum, non eſt ſub termino a quo, quia reliquit ipſum: ergo erit alicubi id eſt in altero loco, ſi motus fuerit localis: vel in alio termino, Si alius fuerit motus, vt alteratio. l. augumentatio, tunc. l. eſt in hoc, in quo mutatum eſt. l. in alio in alio eſſe non poteſt: erit ergo in eo, in quo eſt mutatum. *3. In alijs mutationibus idẽ oſtendit.*

Probat, quod non in alio, & deſcribit hoc literis. Sit aliquod mobile, quod eſt mutatum in B, ex alio termino motu continuo: ſi cum primum mutatum eſt in B, non eſt in ipſo: erit ergo in aliquo termino ante, puta, C. Cum autem iſta duo non ſint contigua, & immediata, quia motus vſque ad B, continuus eſt: nec poteſt ſignari aliquid ipſi immediatum, quin detur medium: Tunc profecto ex C, mouebitur in B. & ita mouetur, & mutatur res ad id, in quo iam eſt mutata, tunc cum eſt mutata: quod eſt impoſſibile. Nam cum ego iam ſum mutatus in hunc locum, eomet tempore impoſſibile eſt moueri ad eundem locum: vnde concludit intentum, & eſſe in B.

Tex. XLIII.

MAnifeſtum igitur eſt quod & id, quod factum eſt, cum factum eſt, erit: & id, quod corruptum eſt, non erit. nam & vniuerſaliter dictum eſt de omni mutatione: & maxime eſt manifeſtum in ea, quæ eſt ſecundum contradictionem. Quod igitur id, quod mutatum eſt, cum mutatum eſt primum, in illo eſt, manifeſtum eſt.

COncludit, quod cum id, quod mutatum eſt, cum primum mutatum eſt ſit in termino ad quem; ſequitur, quod factum eſt, cum primum factum eſt, eſſe, & quod corruptum eſt, cum primum, corruptum eſt, non eſſe. Dico, cum primum, nam quod factum eſt, poteſt poſtea non eſſe, ſed non cum primum factum eſt. Et quod in ge- *Concluſio primi fundamenti.*

ne ratione,& corruptione propter rationem dictam . Ex his concludit fundamentum, quod mutatum eſt,cum primum mutatum eſt,eſt ſub eo,in quo mutatum eſt.

Tex. XLIIII.

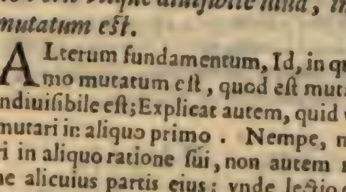
IN quo autem primo mutatum eſt id,quod mutatum eſt,neceſſe eſt impartibile eſſe. Dico autem primum, quod non propterea quod alterum aliquid ipſius ſit , huiuſmodi eſt. Sit igitur diuiſibile ipſum A C,& diuidatur ſecundum B. ſi igitur in A B mutatum eſt , aut rurſus in B C , non vtique in primo , quod eſt A C , mutatum erit. ſi autem in vtroque mutabatur : (neceſſe eſt enim aut mutatum eſſe , aut mutari in vtroque :) & in toto vtique mutabatur , at erat mutatum . Eadem ratio autem eſt , & ſi in hoc quidem mutatur , in hoc autem mutatum eſt. erit enim aliquid primo prius . quare non erit vtique diuiſibile illud , in quo mutatum eſt.

2.Fūda. Ariſtot. Primū mutatū eſſe eſt in indiuiſibili temporis.

ALterum fundamentum, Id, in quo primo mutatum eſt , quod eſt mutatum indiuiſibile eſt;Explicat autem, quid vocet mutari in aliquo primo . Nempe, mutari in aliquo ratione ſui , non autem ratione alicuius partis eius : vnde lectio eſt in hoc die,ſed nō primo,quia in diei parte eſt. Dicit ergo,quod id,in quo eſt primum mutatum eſſe,id eſt, primum eſſe motus facti, eſt indiuiſibile . Exponit Themiſt. & bene de tempore , quod primum mutatum eſſe eſt in indiuiſibili temporis. V.g. mouetur a nigro in album aliquid in tempore , quando eſt ſub albo , finitus eſt motus : Dicit, quod illud primum in quo ſub albo eſt , eſt indiuiſibile temporis,& inſtans.

1 Ratio.

Et probat. Nam ſi eſſet diuiſibile tēpus, detur illud,& ſic,A C.diuidatur.ꝑ B.&erūt

duæ partes, A B, & B C. Tunc peto ; Aut res eſt mutata in altera parte harum.l.vtraque per ſe , aut in altera mutatur , in altera eſt mutata,aut in vtraque mutatur.

Si in altera mutata eſt : ergo iam non eſt illud totum,in quo prima mutata eſt, cum in parte , niſi detur prius primo : pars enim fuit prior toto .

Si vero in vtraque mutabatur, iam etiam in toto mutabatur contra ſuppoſitionem. Dicimus enim:quod in illa ſit mutata .

Si vero in vna mutatur,in altera eſt mutata ; Sequitur idem inconueniens , quod ad primam partem ; nempe , quod non erit totum primum , in quo eſt motum , & mutatum eſſe : non ergo erit diuiſibile id, in quo primo dicitur,res eſt mutata, & motus eſt factus.

Tex. XLV.

MAnifeſtum eſt igitur quod et id, quod corruptum eſt , & quod genitum eſt,in impartibili illud quidē corruptum,hoc autum genitum. Dicitur autem id, in quo primo mutatum eſt,dupliciter . Aliud quidem in quo primo perfecta eſt mutatio: tunc enim verum eſt dicere quod mutatum eſt. Aliud vero , in quo primo cœpit mutari,

Concludit.

INfert ex dictis, id, quod generatum , & corruptum eſt , in nunc generatum , & corruptū eſſe,& mutatū ; Id eſt, Id,in quo motus finitur:vt ſit verum dicere, nunc primo motus eſt factus, eſt indiuiſibile inſtās.

His ſuppoſitis, diſtinguit , dupliciter dici,primum mutatum eſſe : Vno modo verſus finem motus , vt ſit primum mutatum eſſe,id primum , in quo abſoluta eſt mutatio. Altero modo, verſus principium,vt primum mutatum ſit , in quo incipit primo mutatio fieri. An tamen vtrumque in motu ſit,explicat ſtatim.

Tex. XLVI.

QVod igitur circa finem mutationis primum dicitur , exiſtit , & eſt , contingit enim perfici mutationē. & eſt mutationis finis,qui iam & oſtenſus eſt indiuiſibilis eſſe, propterea quod finis eſt . quod autem ſecundum principium eſt omnino non eſt: non enim eſt principium mu-

tat.

tationis, neque id temporis, in quo prima mutabatur.

Verſus fine motus datur primũ mutatum eſſe.

OStendit verſus finem motus, & mutationis dari primum mutatum eſſe. i. inſtans, in quo ſit verum dicere, nunc primo mutatio facta eſt, ante enim mutatio erat, nec erat motus finitus.

Nota.

Notandum, quod tale primum factum, ſeu mutatum eſſe, non eſt motus, ſed ipſius terminus, quod alij vocant, primum non eſſe motus. Nam in eo primo, in quo eſt iam verum dicere, motum eſſe factum, eſt etiam verum dicere, nunc non eſt iam motus, ſed immediate ante hoc erat, ſeu fuit, quod dicitur, primum non eſſe.

Ariſtoteles autem probat, dari hoc inſtans, quia datur mutatum eſſe, quod ſit finis motus: Non enim mutatio in infinitum durat: at primum mutatum eſſe, indiuiſibile eſt: ergo re vera datur primum mutatum eſſe, cum in plura diuidi nequeat.

In principio motus non datũ primũ mutatũ eſſe

At circa principium motus, & mutationis dicit, non dari primum mutatum eſſe.

Nota ex Themiſ. Duobus modis ſumi põt prĩcipiũ, & finis motus.

Notat hic Themiſt. quod principium, & finem motus dupliciter conſiderare poſſumus. Vno modo pro parte, vt id ſit primum mutationis, ſeu motus, quod eſt prima pars motus primo facta: Id vltimum, ſeu finis, quod eſt vltima motus pars vltimo facta, & tunc vtriuſque eſt ratio æqua. Sicut enim non datur in principio prima pars motus propter eius diuiſibilitatem, ita nec datur vltima pars. Aliero modo, finis motus poteſt conſiderari pro vltimo inſtanti, in quo definit motus; & principium pro inſtanti, in quo incipit: & tunc ſicut datur finis, ita & principium. Finis, enim eſt primum non eſſe, puta, non eſt motus, ſed immediate ante hoc fuit; principium vero vltimum non eſſe, nunc non eſt motus, ſed immediate poſt hoc erit. Hæc, quæ Themiſ. hucuſque dicit, vera ſunt.

Themiſtij interpretatio Ariſto.

Dicit tamen vlterius, quod Ariſtoteles aliter ſumit finem motus hic, aliter principium: finem enim ſumit pro vltimo inſtãti motus, in quo non eſt motus, ſed primo res eſt mutata: & talis finis datur in mutatione: at principium ſumit pro parte motus, & nunc non datur primum motus. i. non datur prima pars.

Reijcitũ hæc interpretatio & vera proponitur.

Hoc dictum Themiſt. non recipio, procedit enim contra Ariſtotelis ſenſum, vt patebit. Senſus enim Ariſtot. hic eſt, quod, ſicut in fine motus datur inſtans vltimum in quo dici poteſt, nunc primo res eſt mutata: non ſic in principio datur vnum mutatum eſſe, a quo incipiat motus, vel quod ſit primum in motu. Propterea ſubdit rationem in textu. Nam mutatum eſſe ſupponit mutationem, ſed non datur prima pars motus, vel mutationis, quin detur prior, & prior: ergo nec datur primũ mutatum eſſe, a quo incipit motus, ſicut in fine, quem motus præceſſit. Vnde quod non ſit prima pars motus, adducitur in probationem huius, quod non detur primum motus: non ergo idem ſunt, vt vult Themiſt.

Sit enim primum, in quo A D. hoc igitur indiuiſibile quidem non eſt. accidet enim contigua eſſe ipſa nunc. Amplius, ſi in C A tempore toto quieſcit (ponatur enim quieſcens) & in A quieſcet. Quare, ſi impartibile eſt A D, ſimul quieſcet, & mutatum erit. nam in A quieſcit, in D autem mutatum eſt.

Probatur non dari primum in motu, nec mutationẽ primò, ex tempore quo fit.

PRobat, quod aſſumpſerat, Nempe non dari primam mutationis partem; & probat hoc primo per tempus, eo, quod non datur prima pars temporis, in quo mutatio ſit. argumentum eſt: Detur igitur illud primum tempus, in quo prima mutationis pars ſit, & vocetur tempus. A D. hoc, vel eſt diuiſibile, vel indiuiſibile: ſed neutrum eſſe poteſt: ergo non datur primum tempus, & ſic nec prima pars mutationis. Probatur primo, quod non ſit indiuiſibile, puta nunc, dupliciter. Primo, quia ſequeretur, duo nunc eſſe immediata, ſed quod ſequatur, non oſtendit.

Prima rationis pars, q nõ poſſit eſſe primum in diuiſibili tempore.

1 Ratio.

Puto autem ſic oſtendi: ſi enim in hoc inſtanti ſit prima motus pars, cum proxime ſequatur pars æqualis, & non minor, erit in inſtanti proximo, & eſſent duo inſtantia ſimul. Quod ſi diceres, non ſequi alteram partem, ſed minorem, tunc eſſet in minori tempore quam nunc indiuiſibile, quod tamen eſſe non poteſt. Si vero dicas eſſe maiorem: id eſſe non poteſt: nam in motu, quod minus eſt, prius eſt: ſic mihi videtur probari illud.

2 Ratio.

Secundo probat. Demus, quod in aliquo tempore quieſcat toto, C A. tũc quieſcet in A. Moueatur tunc: Re vera, ſi inſtanti eſt primum motus, nunc erit motus in A, cum quiete: nam in proximo inſtanti non poteſt eſſe, cum duo non ſint con-

tigua: nunquam ergo datur vlla pars motus, quæ prima dicatur, quin alia, & alia prior ſit.

Tex. XLVII.

QVoniam autem non eſt impartibile, neceſſe eſt diuiſibile eſſe, et in quauis partium huius mutatum eſſe. Diuiſio enim ipſo A D, ſi in neutra quidem mutatum eſt, neque in ipſo toto. ſi vero in ambabus mutatur, et in toto: ſi autem in altera mutatum eſt, non in toto primo. quare neceſſe in quauis mutatum eſſe. manifeſtum igitur eſt quod non eſt in quo primo mutatum eſt: infinitæ enim diuiſiones ſunt.

2. Pars rationis quod nõ poſſit ẽt eſſe illud primum in tẽpore primo.

ALteram argumenti partem probat, quod non detur prima pars temporis, in qua ſit motus & illa ſit diuiſibilis: & illo ſit diuiſibilis: Diuidatur ergo in duas partes: tunc vel in vtraque eſt motus, vel in neutra; vel in altera tantum. Si in vtraque, igitur non eſt illud totum primum, in quo eſt motus, cum in parte etiam motus ſit. Si in neutra, tunc nec in toto erit motus, contra ſuppoſitionem. Dictum enim eſt, illud eſſe, in quo primo motus eſt. Si in altera tantum, iam illud totum non eſt primum. Cum igitur non detur primum tempus, in quo res dicatur moueri primum, diuiditur enim tempus in infinitum, nec dabitur prima motus pars, & ita non eſt primum mutatum eſſe. Motus enim præcedit mutatũ eſſe: nulla autem eſt prima motus pars: nullum ergo eſt verſus principium mutatum eſſe primum.

Tex. XLVIII.

NEque igitur eius, quod mutatum eſt aliquid primum eſt, quod mutatum ſit. Sit enim D F primum mutatum ipſius D E. omne enim quod mutatur, diuiſibile eſſe demonſtratum eſt. tempus autem, in quo ipſum D F mutatum eſt, ſit in quo H I. ſi ergo in toto ipſum D F mutatum eſt, in dimidio minus erit id, quod mutatum eſt, & prius ipſo D F, & rurſus hoc aliud, & illo aliud, & ſemper ſic. quare eius, quod mutatur, nihil erit primum, quod mutatum eſt.

SEcundo idem probat, non dari primam motus partem verſus principium ex parte mobilis. Probatum enim eſt, quod moueatur eſſe diuiſibile: moueatur ergo lignum ſupra vnum locum ſecundum partes ſuccedentes vnam poſt alteram: vel calefiat ſecundum partes extenſionis: Tunc argumentum eſt. Quod mouetur, diuiſibile eſt: ſit igitur motus primus in parte mobilis D F, & tempus motus N I. ſi tota pars in illo tempore mota eſt: ergo in medio temporis media pars: & rurſus in alio medio alia media, & ſic in infinitum: non ergo dabitur prima pars motus in illo mobili, & ſic nec primum mutatum eſſe verſus principium. *2. Ratio. Quod nõ detur prima pars motus ex mobili deſumpta.*

Explicatur. Tranſeat digitus meus per hunc locum, A, ſucceſſiue; tunc quod tranſit, indiuiſibile eſſe non poteſt: erit ergo diuiſibile. Prius ergo tranſit vna pars, quam alia: ſed non datur pars prima tranſiens, quin fuerit alia prior, cum ſit diuiſio in infinitũ: ergo non datur prima pars motus, & ita nec primum mutatum eſſe. Similiter cum per partes ſucceſſiue quid alteratur.

Tex. XLIX.

QVod igitur neque eius, quod mutatur, neque in quo mutatur tempore, primum quicquam ſit, manifeſtum eſt ex iis, quæ dicta ſunt. Illud autem, quod mutatur, aut id, ſecundũ quod mutatur, non amplius ſimiliter ſe habebit. Tria namque ſunt, quæ eſſe dicuntur in mutatione, & quod mutatur, & in quo, & ſecundum quod mutatur. vt homo, & tempus, & album. homo igitur, & tempus diuiſibilia ſunt: de albo autem illa ratio eſt. verum ſecundum accidens quidem omnia diuiſibilia ſunt: cui enim accidit quale, aut album, illud diuiſibile eſt. quoniam neque in iis erit primum, quæ quidem ſecundum ſe dicuntur diuiſibilia, & non ſecundum accidens, vt in magnitudinibus. Sit enim in quo A B, magni-

gnitudo, motum autem ſit ex B in C primum, igitur, ſi in diuiſibile quidem erit B C, inpartibile impartibili erit contiguum, ſi vero diuiſibile, erit aliquid ipſo C prius, in quod mutatũ eſt, & illo rurſus aliud, & ſemper ſic: propterea quod nunquam deficit diuiſio. quare non erit primum, in quod mutatum eſt. Similiter autem eſt & in quanti mutatione. etenim hæc in continuo eſt. Manifeſtum igitur eſt, quod in ſolo motu, cui ſecundum quale eſt. contingit indiuiſibile per ſe eſſe.

3. Rõ ad idem ex termino motus.

CVm nec ex parte temporis, in quo motus fit, nec ex parte mobilis primam mutationis dari partem probaſſet: nunc ex parte etiam termini, ad quem motus eſt, non dari primam partem acquiſitam, oſtendit.

Dicit tamen, quod quamuis iſta tria diuiſibilia ſint, puta, Tempus, Mobile, Terminus ad quem: non tamen ſemper eodem modo.

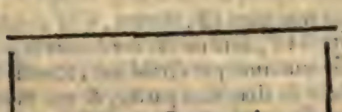
Nota.

Nota vero quod ſpatium in motu locali reputatur pro termino ad quem: eſt enim ſicut latitudo, ſeu longitudo ipſius termini.

Duplex diuiſibile, per ſe, et per accidens.

Diſtinguitur dupliciter diuiſibile. Vno modo per ſe, & ſic quantum, vt tempus, mobile, ſpatium per ſe diuiſibilia ſunt Altero modo per accidens, quia nimirum eſt in quanto, ſicut qualitates.

Probat autem, quod non ſit primum in magnitudine per ſe diuiſibili motus facti. Sit ſpatium A B. motus autem primus ſit ex B, in C.

Tunc, vel C, eſt contiguum ipſi B. & ſic erunt duo indiuiſibilia ſimul: vel non eſt contiguum, ſed mediat ſpatium: ergo in illo fuit primus motus. Et cum ſpatium ſit diuiſibile in infinitum: non dabitur prima ipſius pars motu acquiſita. Idem eſt in mutatione ſecundum quantitatem, id eſt, in augmentatione, quæ ſecundum continuam quantitatem ſit. At in alteratione, cum ſit ad qualitatem, non datur iſte proceſſus diuiſibilitatis eodem modo, ſed eſt ad qualitatem indiuiſibilem per ſe diuiſibilem per accidens.

Not. duplicem ſucceſſionem alteratione ſecundum ſ. intẽſionẽ & extenſionẽ.

Aduerte autem duplicem ſucceſſionem in alteratione. Vnam ſecundum intenſionem formæ, vel remiſſionem. Et quantum ad has partes diuiſibilis eſt forma per ſe: Alteram quantum ad extenſionem, ſecundum quam quantum paulatim alteratur.

Et de hac loquitur Ariſtoteles dum dicit eſſe diuiſibilem per accidens, nec dari primam partem, quia hæc notior eſt: Altera enim ſecundum intenſionem obſcura eſt, & ad alios libros pertinet, cum non ſecundum quantitatem ſit, quæ commune accidens eſt. An tamen etiam quoad intenſionis partes, non detur prima, paulo poſt hoc in loco id examinabimus.

Caput ſextum.

Tex. I.

QVoniam autẽ omne, quod mutatur, in tempore mutatur dicitur autem in tempore mutari & vt in primo, & vt ſecundum alterum, vt in anno, quia in die mutatur: in quo primo tempore mutatur id, quod mutatur, in quauis huius parte mutari neceſſe eſt. manifeſtum eſt igitur & ex definitione. primum enim ſic dicebamus.

De ordine partiũ motus.

DE ordine partium motus modo diſſerit, atque duo docere intendit. Alterum, quod ante quamlibet partẽ motus diuiſi præcedit vnum mutatum eſſe. Et alterum, quod ante quodlibet mutatum eſſe præcedit aliqua motus pars Sunt enim mutata eſſe, ſicut puncta in linea. terminat enim motus partem.

Ad probationem primi vnum præmittit. Nempe, omne, quod mutatur, in aliquo tempore primo mutari: id eſt, omnis motus ſit in aliquo adæquato tempore, id eſt, in

in aliquo toto tempore.

Diſtinguit tamen primo, dupliciter aliquid fieri in tempore. Vno modo non primo, ſed ſecundum alterum: vt quod in parte alicuius temporis fit, in toto fieri dicitur: vt quod in die hoc fit, dicitur tali anno fieri. Altero modo fit primo in tempore, & hoc eſt, quod in toto tempore aliquo fit, & in vtraque eius parte. Quod autẽ fieri in tempore primo ſit fieri in omni eius parte, vt pars motus parti temporis, & totus toti reſpondeat.

Primo p̄batur ſuppoſitio.

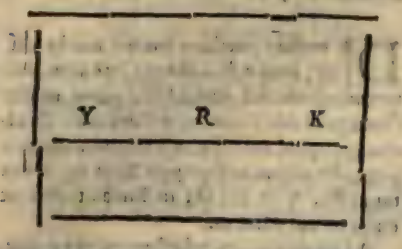
Probat ex definitione primi ſupra data. Id enim eſt primum, in quo ſecundum ſe, non ſecũdum alterum, puta ſecundum ſui partem motus fit: & idem probat ratione ſequenti.

Tex. LI.

Sed & ex his manifeſtum eſt Sit enim in quo primo mouetur id quod mouetur in quo Y R, & diuidatur ſecundum K. omne enim tempus diuiſibile eſt. in tempore igitur Y K aut mouetur, aut non mouetur: & rurſus in tempore K R ſimiliter. Si igitur in neutro mouetur, quieſcet vtique in toto. moueri enim id, quod in nulla partium huius mouetur, impoſſibile eſt. ſi vero in altera ſola mouetur, non vtique in primo mouetur, quod eſt Y R, ſecundum enim alterum motus eſt. neceſſe eſt igitur in quouis ipſius Y R motum eſſe.

Secundo eadẽ probatur.

Ratione id probat, nempe, motum; qui in tempore primo fit, fieri etiam in omnibus illius partibus. Sit tempus, quod primum ponitur Y K, & diuidatur per R in duas partes. Y R. K R.

Tunc, vel in neutra mouetur, vel in vna vel in vtraque: Si in neutra mouetur, vtiq; in illo toto quieſcit: impoſſibile enim eſt moueri in aliquo tempore, & non in vlla eius parte. Si vero in vna tantum mouetur, tunc iam non eſt primum, cum in eo ratione vnius partis motus ſit. Si autem in vtraque, habetur intentum: ergo neceſſe eſt, quod ſi aliquid in aliquo tempore primo mouetur, quod in qualibet eius parte moueatur. Cum autẽ omnis motus in tẽpore ſit erit in tempore primo: nam quod in tẽpore primo non eſt, ratione primi eſt, cuilibet enim motui tempus æquale reſpondet.

Tex. LII.

Hoc autem oſtenſo, manifeſtum eſt quod omne, quod mouetur, neceſſe eſt motum eſſe prius. Si enim in Y R tempore primo magnitudo K L mota eſt, in dimidio, quod æque velociter mouetur, & ſimul incœpit, per dimidium erit motum. Si autem æque velox in eodem tempore motum ſit aliquid, & alterum neceſſe eſt per eandem motum eſſe magnitudinem. quare motum erit id, quod mouetur.

EX hoc principio ſic oſtenſo concludit, ante quamlibet motus partem præcedere mutatum eſſe, ſumpta diuiſione a fine verſus principium motus: probat hoc tripliciter.

Ante oẽ moueri ẽ mutatum eſſe, ſi diuiſio ſumatur a fine verſus principium motus.

Primo, ex ſpatio, & tempore. Detur tẽpus primum, in quo eſt motus, Y R. detur magnitudo, & ſpatium K L. Si igitur mobile mouetur per totum in toto tempore: ergo in dimidio illius temporis, & ſpatij mutatum eſt. Iterum, ſi in dimidio mutatũ eſt, ante motus medietatem præceſſit mutatum per dimidium. Rurſus diuidatur in alias duas partes, & erit mutatum eſſe, quod partem motus præceſſit. Cum igitur ſit diuiſibile ſpatium, & tempus in infinitum, & quodlibet mutatum eſſe ſit finis præcedentis, quod ſequens præcedit: vtique ante quamlibet motus partem præcedet aliquod mutatum eſſe, partem motus autecedentis terminans.

1. Rõ ex ſpatio, et tempore.

Verbi gratia, mouetur ab A, in B. ſpatio, re vera, cum iſtud ſpatium ſit diuiſibile in infinitum, & per totum ſit motus: etiã motus diuidetur in infinitum. Et ſicut in ſpatio ante ſpatium datur punctum, diuiſione

ſione

ſione facta verſus extremum : ita dabitur ante quemlibet motum mutatum eſſe.

In medio temporis eſt mutatũ eſſe. Quod autem in medio tempore ſit mutatum eſſe, probat ſubtiliter. Sumatur aliud mobile æque velox per æquale ſpatium, & ſimul moueatur cum illo mobili per dimidium tantum, tunc hoc dicetur in illo mutatum. Si ergo hoc in medio tempore mutatum eſt in medio, cum re vera moueatur in eodem tempore, & æquali ſpatio: quamuis hoc vlterius moueatur, hoc enim non impedit, quin in parte qualibet ſit mutatum. Et ſic de quacunq; parte eſt idem argumentum, quod ſit mutatio motum ergo præcedit mutatum eſſe.

Tex. LIII.

AMplius autem, ſi in toto tempore Y R motum eſſe dicimus, aut omnino, aut in quouis tempore, ex eo, quia accepimus vltimum ipſius nunc: (hoc enim eſt id, quod terminat, & medium ipſorum nunc tempus eſt:) & in alijs vtique ſimiliter dicetur motum eſſe, dimidij autem vltimum diuiſio eſt. quare & in dimidio motum erit, & omnino in quauis partium. ſemper enim ſimul cum ipſa diuiſione tempus eſt terminatum ab ipſis nũc. Si igitur omne quidem tempus diuiſibile eſt: quod autem eſt inter ipſa nunc tempus eſt: omne: quod mutatur, infinities mutatum erit.

2. Ratio. SEcundo idem probat. Ob id in illo toto tẽpore primo Y R, dicitur aliquid mutatum, quia eſt vnum nunc terminans tale tempus, in quo res mutata dicitur: ſed quælibet pars temporis ſuo nunc terminata eſt: ergo in qualibet parte illius temporis erit mutatum eſſe. Cum ergo pars partem præcedat propter ipſarũ diuiſibilitatẽ in infinitum, etiam mutatum eſſe, quod eſt in vna parte, præcedet motum, qui eſt in alia: & ſic motum ſemper antecedit mutatum eſſe, quod eſt finis cuiuſque partis.

Tex. LIIII.

AMplius autem, ſi id, quod continue mutatur, & neque corruptum eſt, neque ceſsauit à mutatione, aut mutari, aut mutatum eſſe neceſſe eſt in quouis: in ipſo autem nunc non eſt mutari: neceſſe eſt mutatum eſſe ſecundum vnumquodque ipſorum nũc. quare, ſi ipſa nunc infinita ſunt, omne quod mutatur, infinite erit mutatum.

TErtio probat. Omne, quod continue mouetur in aliquo tempore (dico autem, continue mouetur, quia non eſt corruptum tale mobile: iam enim non continue moueretur: nec ceſſauit a mutatione) omne tale, aut mouetur, aut mutatum eſt in illo tempore: ſed in nunc non mouetur: ergo in nunc eſt mutatum. Sed ſunt infinita nunc in tempore, ergo ſunt infinita mutata eſſe: ergo non dabitur pars motus, quã non antecedat aliquod mutatum eſſe in altero nunc, & inſtanti antecedenti. *3. Ratio.*

Aduerte igitur, quod dicit (niſi ſit ceſſatio à motu) quia mutatum eſſe, quod in fine totius motus eſt, non eſt ante motum: hic autem loquimur de intermedijs. Similiter, ſi in medio motu corrũpitur res, motus continuus eſt, vt diximus: ſed illud mutatum eſſe, in quo res corrumpitur, nõ antecedit motum ejuſdem rei, vt patet in cane, qui in deſcenſu moritur. *Nota.*

Tex. LV.

NOn ſolum autem id, quod mutatur, neceſſe eſt mutatum eſſe, ſed etiam mutatum neceſſe eſt mutari prius. omne enim quod ex quodam in quiddam mutatum eſt, in tempore mutatum eſt. Sit enim in ipſo nunc, ex A in B mutatum. ergo in eodem quidem nunc, in quo eſt in ipſo A, non mutatum eſt. ſimul enim erit in ipſo A, & in ipſo B. quod enim mutatum eſt, quando mutatum eſt, quod non eſt in hoc oſtenſum eſt prius. ſi vero in alio eſt, in medio eſt tempus: non enim cõtigua ſunt ipſa nunc.

Ante & mutatũ eſſe præcedere motum. Suppoſitio. ALterum, quod ſuperius diximus, oſtendere aggreditur, nempe, ante mutatum eſſe præcedere motum, & quod

muta

mutatum eſt prius mutari.

Oẽ, quod mouetur a cõtrario in cõtrariũ in tempore mouetur.

Ad cuius probationem præmittit vnum aliud principiũ, puta: Omne, quod a quodam in quiddam, id eſt, a contrario in contrarium mutatur, in tempore mutari: & mutatum eſſe, id eſt, mutationem factam eſſe in tempore.

Hoc probat. Mutetur aliquid ex nigro in album, quod dicitur ex A, in B. tunc ſi res eſt mutata in eodem inſtanti, in quo erat ſub A, puta, nigro, profecto ſimul erit ſub albo, & nigro, & ſub diuerſis locis & formis ſecundum alios motus. Nam ſi facta eſt mutatio, res debet eſſe ſub termino ad quem, vt dictũ eſt. ſi vero in alio nunc, eſt ſub termino ad quem, cum duo nunc immediata non ſint, quin ſit intermediũ tempus, erit ille motus à contrario in contrarium factus in illo tempore. Non ergo eſt vllus tranſitus: aut mutatio ab vno contrario in alterum, niſi in tempore, quamuis ſint in gradu remiſſo contraria: cum in eodem nunc duo termini motus ſimul non ſint. Nam motus eſt acceſſus ad vnum, receſſus ab altero. Si igitur in duobus: erit motus in tempore. Hęc ratio poſterius examinabitur. Colligitur ergo principium, motus ab vno in aliud in tempore fit.

Tex. LVI.

Q Voniam igitur in tempore mutatum eſt, tempus autem omne diuiſibile, in dimidio aliud erit mutatũ, & rurſus in illius dimidio aliud, & ſemper ſic. quare mutabatur vtique prius.

1. Ratio Ariſt.

EX fundamento ſuppoſito colligit, ante quodlibet mutatum eſſe præceſſiſſe motum: & ratio eſt. Omne tempus diuiſibile eſt in minores partes abſq; vllo termino, ita vt non detur nunc: quod non præcedat temporis pars: ergo & in motu, qui in tempore fit, idem erit. Si enim motus præcepit mutatum eſſe, & iterũ ille motus diuiſibilis eſt, & terminatur pars per mutatum eſſe: hoc iterum precedet illa motus particula, quæ iterum diuiſibilis eſt, & ſic infinitum: ergo ante quolibet mutatum eſſe datur motus antecedens,

Tex. LVII.

A Mplius autem in magnitudine manifeſtius eſt, quod dictum eſt propterea quod continua eſt magnitudo, in qua mutatur id, quod mutatur. Sit enim quippiam mutatum ex C in D. ergo, ſi in diuiſibile quidem eſt ipſum C D, id quod impartibile eſt, impartibili erit contiguum, quoniam autem hoc impoſſibile eſt, neceſſe eſt magnitudinem eſſe id, quod eſt inter, & in infinita eſſe diuiſibile. quare in illa mutatur prius. neceſſe eſt ergo omne, quod mutatum eſt, mutari prius.

2. Idẽ in motu locali.

ADducit alterum argumentum in motu locali, quod clarius rem conuincit, quia ſpatium eſt per ſe continuum. Moueatur ergo aliquid à C, in D. Tunc, vel vterque terminus eſt contiguus: & hoc non, quia duo indiuiſibilia ſimul erunt: termini enim primi indiuiſibiles ſunt. Si ergo inter illa, C, D, medium diuiſibile eſt, & continuum, erit diuiſibile in infinitum: & inter terminum, & terminum dabitur medium in quo ſit motus: ergo ante quodlibet mutatum eſſe, quod in termino fit, præcedit aliqua motus pars, & quod mutatum eſt, mutatur prius.

Tex. LVIII.

E Adem enim demonſtratio eſt & in non continuis, vt & in contrarijs, & in cõtradictione. Accipiemus enim tempus, in quo mutatum eſt, & rurſus eadẽdicemus. quare neceſſe eſt id, quod mutatũ eſt, mutari, & quod mutatur, mutatum eſſe. & eſt ipſo quidẽ mutari mutatum eſſe prius, ipſo autem mutatum eſſe mutari, & nunquam accipietur primum, cauſa autem huius eſt, non eſſe impartibile impartibili contiguum. in infinitum enim diuiſio, ſit vt in ijs, quæ augetur, & diminuuntur lineis.

3. Idem in alijs motibus noncontinuis.

IDem, quod demonſtratum eſt in motu locali, vbi ſpatium eſt per ſe continuum, oſtendit etiam in alijs motibus non continuis, vt in generationibus, & alterationibus, quamuis non ſint harum termini quanti, niſi per accidens, tamen cognoſcemus in

his

his per tempus ipſum, ſicut in motu locali per ſpatium.

Concludit. Ex quibus omnibus concludit, quod mutatur mutatum fuiſſe, & quod eſt mutatum prius mutari, id eſt, ante motum mutatum eſſe, & ante ipſum mutatum eſſe quodlibet motum præcedere.

Nota. 1. Et omnia hæc probantur ex illo principio, quod continuum nullum ex indiuiſibilibus componitur, ſed in diuiſibilia ſemper diuiſibile eſt.

Nota. 2. Aduerte autem, quod alterationem, & generationem vocat non continuos motus, id eſt, quorum termini à quo, & ad quem continui non ſunt, cum ſint contrarij ſpecie differentes: at in ſpatio termini continui ſunt, ob id magis ineſt tali motui continuitas: tamen non ob hoc illi continui non ſunt.

Nota. 3. Aduerte etiam, quod hic, vt dicit Auer. per generationem, non præciſam ſubſtantiæ mutationem intelligit, ſed ſimul cum preuia diſpoſitione.

Tex. LIX.

Manifeſtum eſt igitur quod & id, quod factum eſt, neceſſe eſt fieri prius, & quod fit factum eſſe, quæcunque diuiſibilia, & continua ſunt. non tamen ſemper id, quod fit, ſed & aliud aliquando, vt illius aliquid, ſicuti fundamentum domus. Similiter autem & in eo, quod corrumpitur, & eo, quod corruptum eſt. ſtatim enim ineſt ei, quod fit, & quod corrumpitur, cum ſit continuum, infinitum quoddam. & non eſt aut fieri non factum aliquid, aut factum eſſe quod non fit aliquid, ſimiliter autem & in ipſo corrumpi, & incorruptum eſſe, ſemper enim eſt ipſo corruptum eſſe prius, ipſo autem corruptum eſſe corrumpi. Manifeſtum eſt igitur, quod & id, quod factum eſt, neceſſe eſt fieri prius, & quod fit factum eſſe omnis enim magnitudo, & omne tempus ſemper diuiſibilia ſunt. quare, in quocunque ſit, non erit vtique, vt primo.

Infert in vniuerſum, & in quacunque mutatione continua, & diuiſibili, eſſe hoc verum; quod ante quodcunque mutatum eſſe, præcedit mutari, & ante mutari mutatum eſſe; & hoc ob id, quia non datur prima pars in vllo continuo propter diuiſibilitatem in infinitum; & hoc in particularibus mutationibus patet, vt in generationibus, factionibus, corruptionibus, & alijs, in quibus generari, ſeu fieri præcedit factum eſſe, & è contra. 4. idem in omni mutatione in vniuerſum.

Quamuis non ſit idem prorſus, quod fit, ſat eſt, quod ſit pars illius, vt continuo domus fit, tamen modo fundamentum, poſtea muri, poſtea reliqua: ſic in alijs. Per generationes intellige ſimiliter mutationes, cum præuis motibus vt dictum eſt.

Caput ſeptimum.

Tex. LX.

Quoniam autem omne id, quod mouetur, in tempore mouetur, & in pluri maior magnitudo, in infinito tempore impoſſibile eſt per finitam moueri non eandem ſemper, & illius aliquid, quod mouetur, ſed in toto totam. Quod igitur, ſi quid moueatur æque velociter; neceſſe eſt finitum in finito moueri, manifeſtum eſt. accepta enim parte, quæ menſurabit totam, in tot æqualibus, temporibus, quot partes ſunt, per totam motum eſt. Quare, quoniam hæ finitæ ſunt, & quanto vnaquæque, & numero omnes, & tempus vtique erit finitum. toties enim erit tantum, quantum partis tempus multiplicatum ſecundum multitudinem partium.

Theoremata ſex de infinitate & finita. Theoremata quædã de infinitate, ſeu finitate motus, magnitudinis, & mobilis conſtituit. Et quamuis ſuperius de hoc

e motus magnitudinis, & mobilis.

hoc etiam tractauerit, id tamen non ex profeſſo fuit, ſed vt motus diuiſio, & aliorum magis innoteſceret. Modo tamen ex profeſſo id docet, ob id vniuerſalius, & diſtinctius loquitur.

1. Theorema Impoſſibile eſt pertrãſire magnitudinem finitam tẽpore infinito.

Sex igitur Theoremata conſtituit, quorum primum eſt: magnitudinem finitam tempore infinito impoſſibile eſt pertranſire, tam in motu regulari, quando mobile vniformiter per totum ſpatium mouetur, ſiue velociter, ſiue tarde: quam in motu irregulari, cum motus non eſt in toto ſpatio vniformis, ſed modo tardus, modo velox.

Limitatur primum.

Hoc Theorema limitat; vt notat D.Th. eſt enim intelligendum: Cum motus non fit ſæpe per eandem magnitudinem, aut aliquam eius partem: tunc enim, magnitudine finita exiſtente, tempus erit infinitũ, vt in circulo: ſed debet ſumi vna magnitudo tota, in qua totus motus fiat, non repetito toto ſpatio, nec parte.

1. Theorema.

Fundamentũ probationis.

Ad probationem huius ſupponit: Quod mouetur, in tempore moueri: & in maiori tempore maius pertranſiri ſpatium: quod in motu regulari intelligi debet.

Probatio de motu regulari.

Hoc ſuppoſito, probat Theorema in motu regulari. Detur magnitudo hæc finita, diuidatur in partes æquales, quarum vnaquæque erit finita in magnitudine, & omnes ſimul numero finitæ: tunc quæque iſtarum pertranſibitur, in tempore finito: vna enim in tanto finito, & alia in æquali, & iterum alia in æquali: ergo omnes oportebit tranſire in tempore finito, puta in tempore tanto, quantum eſt aggregatum ex tot partibus, quot erant partes magnitudinis: quæ tempora pariter etiam in multitudine, ſeu numero, & magnitudine finita erant, ac ob id totum non erit infinitum: non enim finita finite ſumpta, infinitum complent.

Tex. LXI.

Sed &, ſi non æque velociter, refert nihil. Sit enim in qua A, & B, ſpatium finitum, per quod motum ſit in infinito tempore, & tempus infinitum in quo C D. Si igitur neceſſe eſt prius per alterum altero motum eſſe: hoc autem manifeſtum eſt quod temporis in priori, & poſterior per alterum eſt motum: ſemper enim in pluri per alterum erit motum, ſiue æque velociter, ſiue non æque velociter, mutetur, ſiue intendatur motus, ſiue remittatur, ſiue maneat, nihil minus. Accipiat igitur ſpatij A B aliquid, quod ſit A E, quod menſurabit, A B. Hoc itaq; in aliquo infiniti abſolutum eſt tempore. in infinito enim non eſt poſſibile. totum enim in infinito. Et rurſus alterum, ſi cepero quantum eſt A E, neceſſe eſt in infinito tempore. totum enim in infinito: & ſic accipiendo. Quoniam igitur infiniti quidẽ nulla pars eſt, quæ menſuret. ſim poſſibile enim eſt infinitũ eſſe ex finitis, & æqualibus, & inæqualibus propterea quod mẽſurabuntur quæ finita ſunt multitudine, & magnitudine à quodam vno, ſiue æqualia ſint, ſiue inęqualia, definita autẽ magnitudine nihil minus: ſpatium autem finitum quantis A E menſuratur: in finito tempore A B monebitur. Similiter autem & in quiete. Quare neque fieri, neq; corrumpi poſſibile eſt ſemper aliquid vnum, & idem.

Probatio in irregulari.

IDem probat, cum motus eſt irregularis: hic enim maior eſt difficultas, eo quod æquales partes non habent æquale tempus propter difformitatem. & breuiter ratio eſt iſta. Illa magnitudo finita diuidatur in æquales omnes partes, quæ ſunt finitæ, puta, in decem: tunc tempus in ſingulis conſumptum, quamuis non ſit vnum alteri æquale, tamen in ſingulis erit finitum: ſi enim infinitum eſſet, tunc tantum temporis in toto, quantum in parte conſumeretur: quod eſt impoſſibile: igitur tẽpus conſumptum in tota magnitudine erit aggregatum ex finitis partibus in numero finito; ergo impoſſibile eſt totum eſſe infinitum. Nam infinitum nullam habet partem aliquotam, quæ ſumpta toties ipſum æquet, cum non ſit in vlla proportione: ergo magnitudinem finitam non eſt poſſibile tempore infinito tranſire.

Explicatur ratio Ari.

Ariſtoteles ergo: antequam rationem hanc proponat, ſumit per literas magnitudinem finitam, quæ ſit A B. & tempus infinitum, quod ſit C D. ſumit ſtatim fundamentum: Quod prius pertranſitur vna

pars, quam alia, & prius eſt vna pars motus, quam alia, cum vna pars in priori temporis, alia in poſteriori ſit; vlterius in maiori tempore magis pertranſitur, quam in minori, ſiue æqualis ſit motus, ſiue non vniformis: Et idem de manſione, & quiete.

Hoc autem ſic debet intelligi. Quod ſi difformiter motum in tanto tempore tranſit tantum ſpatium, idem difformiter motum in maiori tempore tranſibit vltra illud ſpatium, ſicut etiam in vniformi; & regulari.

His ſuppoſitis, diuidit magnitudinem A B, in partes ſuas aliquotas, & menſurantes æquales, quarum ſingulæ dicuntur A F, & facit argumentum. Quælibet harum ſiue æqualis, ſiue inæqualis tempore finito menſuratur, cum debeat eſſe minus, quam totius tempus: ergo totum tempus finitum eſt. Nam infinitum non habet partes menſurantes, quę finities ſumptæ ipſum æquent.

Quod enim partes finitę infinities ſumptæ faciant infinitum, fieri poteſt; quod etiam infinitæ partes finities ſumptæ faciant infinitis, fieri poteſt quod vero finitæ partes finities ſumptæ faciant infinitum, impoſſibile eſt.

Idem infertur in quiete & generatione, & corruptio. Concludit idem eſſe in quiete. Non enim eſt quies finita tempore infinito. Idem de generabili, & corruptibili. Non enim finitum generabile poteſt generari infinito tempore, nec corrumpi.

Tex. LXII.

Eadem autem ratio eſt & quod neque infinito tempore per infinitum poſſibile eſt moueri, aut quieſcere, ſiue regulariter moueatur, ſiue irregulariter. Accepta enim quadam parte, quæ metietur totum tempus, in hac quantum aliquod pertranſibit ipſius magnitudinis, & non totã, in toto enim totam, & rurſus inæquali aliã, & in vnoquoque, ſimiliter ſiue æqualis ſit ſiue inæqualis ei, quæ eſt à principio refert autẽ nihil, dummodo ſit finitum quoddam vnaquæque. manifeſtum enim eſt quod conſumpto tempore infinitum non conſumetur, finita ablatione facta, & per ipſum quantum & ipſum quoties. quare non tranſibit in tempore finito infinitum. nihilque refert magnitudinem, verſus alteram, aut verſus vtranque partem eſſe infinitam. eadem enim erit ratio.

2. Theorema magnitudinem tẽpore finito non eſt ꝑtranſire. Probatio Theorematis. Secundum conſtituit Theorema. Magnitudinem infinitam tempore finito non eſt pertranſire. Probat hoc; tempore finito diuiſo in partes æquales finitas in numero, & magnitudine, cum ſit finitum.

Et eſt argumentum. In qualibet parte huius temporis finitam tranſit magnitudinem: ergo in omnibus ſimul partibus tranſit finitas partes, quoad numerum, & quoad magnitudinem: ego magnitudo, quam illo toto tempore tranſiuit, finita eſt. Finita enim finities ſumpta, nec in numero, nec in magnitudine infinitum faciunt, ſiue infinitum ſit verſus vnum extremum, vt ſi hinc linea verſus hoc extremum protenderetur in infinitum, ſiue infinitum ſit ex utroque extremo nullum enim finitum fit finitis finities multiplicatis.

Tex. LXIII.

His autem demonſtratis, manifeſtum eſt quod neque finitam magnitudinem infinitum contingit tranſire infinito tempore propter eandem cauſam. in parte enim temporis finitam tranſibit: & in vnaquaque ſimiliter: quare in toto finitam

3. Theorema. Nullum mobile finitũ pãt pertranſire infinitũ ſpatium in tempore infinito. Probatio Theorematis. Tertium Theorema conſtituit de mobili cum alijs. Nempe, nullum mobile finitum poteſt tranſire infinitum ſpatiũ in tempore finito,

Nota vero, magnitudinem finitam in hoc textu vocari mobile infinitum, hoc enim fuit alijs occaſio aliter exponendi, ſed abſque dubio ſic eſt exponendum, vt ex contextu patet.

Hoc theorema dicit patere ratione ſupra poſita. Diuiſio enim tempore æqualiter finite, cum in qualibet parte trãſeat finitum ſpatium, in toto etiam tẽpore finitũ tranſibit,

Quoniam

Tex. LXIIII.

QVoniam autem finitum non trãſibit infinitam infinito tempore manifeſtum eſt quod neque infinitum finitam. ſi enim infinitũ finitam, neceſſe eſt & finitam tranſire infinitum. nihil enim refert vtrumuis eſſe id, quod mouetur. vtroque enim modo finitum tranſibit infinitum. Cum enim moueatur infinitum, in quo eſt A, erit aliquid ipſius ſecundum B finitum, vt C D. & rurſus aliud, & aliud, & ſemper ſic, quare ſimiliter accidet infinitum motum eſſe per finitum, & finitum tranſiſſe infinitum. Neque enim fortaſſis poſſibile eſt aliter infinitum moueri per finitum, quam quod finitum, tranſeat infinitum aut latione vtendo, aut mouendo. quare, quoniam hoc impoſſibile eſt, non tranſibit infinitum finitum.

4. Theorema. mobile infinitũ nõ trãſibit magnitudinem infinitam tẽpore finito.

EX tertio Theoremate quartum colligit, vbi manifeſtatur, illud fuiſſe tertium: Eſt igitur quartum. Mobile infinitum non tranſibit magnitudinem finitam tempore finito. Hoc ex præcedenti ſequi probat.

Probatio theorematis.

Et ratio profecto eſt ſubtilis. Imaginare ergo, quod ſit ſpatium infinitum, per quod mouetur lignum cubitale: imaginare iterum locum, & ſpatium cubitale, per quod paulatim ſuccedens moueatur infinitum: tunc modo vtroque accidit infinitum tranſiri a finito: nam in priori mobile finitum tranſit infinitum, in poſteriori ſpatium finitum tranſit quoddammodo ipſum mobile infinitum: vt ergo repugnat tempore finito tranſiti infinitum ſpatium, ita & finitam magnitudinem tempore finito, illud, a mobili finito, hoc a mobili infinito.

Duobus modis imaginari poſſet infinitũ tranſiri a finito.

Nec aliter poſſe infinitum a finito tranſiri, docet: niſi quod ſpatium ſit finitum mobile infinitum: & hoc eſt quod finitum vtatur infinito in mouendo: aut quod ſpatium ſit infinitum, mobile finitum & hoc vocat finitum vti infinito, vt latione.

Quaſi dicat: non aliter infinitum finitum tranſit, niſi duobus modis: aut quod mobile ſit finitum, ſpatium vero infinitum aut e contra: neutrum autem fieri poteſt in tempore finito.

Tex. LXV.

AT vero neque infinitum in finito tempore tranſibit infinitum, ſi enim infinitum, & finitum. ineſt enim infinito finitum. Amplius autem & tempore accepto eadem erit demonſtratio.

5. Theorema mobile infinitũ in tempore finito non poteſt tranſire ſpatium infinitũ.

QVintum conſtituit Theorema. Mobile infinitum in tempore finito non poteſt tranſire ſpatium infinitum. Probat dupliciter. Quia infinitum non poteſt tranſire aliquod ſpatium, niſi aliqua ipſius pars finita illud tranſeat, & hoc vocat infinito ineſſe finitum. Sed (vt probatũ eſt) finitum mobile non tranſit infinitum tempore finito. ergo nec tranſibit mobile finitum.

Probat Theorema. 2. Probatio.

Idem dicit poſſe probari per tempus. Si enim tempus finitum diuidatur in partes æquales finitas, & infinitum in vna temporis parte tranſeat finitum ſpatium, vtique in toto tempore tranſibit finitum, vt ſuperius diximus. Nam infinitum ſic debet trãſire, nempe ſecundum partem finitam ſuã, Hunc crediderim eſſe ſenſum horum verborum, licet S. Tho. aliter exponat.

Tex. LXVI.

QVoniam autẽ neque finitum infinitum tranſibit, neque infinitum finitum, neque infinitum in finito tempore mouetur, manifeſtum eſt quod neque motus erit infinitus in finito tempore, quid enim refert motum, aut magnitudinem, infinitum facere; neceſſe enim eſt, ſi vtrumuis, & alterum eſſe infinitum. omnis enim latio in loco eſt.

6. Theorema. Motus ĩfinitus non poteſt eſſe tempore finito.

EX his omnibus colligit ſextum Theorema. Motus infinitus non poteſt eſſe tempore finito.

Probat. Quia eadem eſt ratio magnitudinis, & motus: ſe enim conſequuntur quantum ad hoc: ſed infinita magnitudo non tranſitur tempore finito; ergo nec mo-

tus

probatio Theorematis. tus infinitus eſt tempore finito.

Illatio quædam ex prædictis. Relinquitur ex his, magnitudinem infinitam in tempore infinito poſſe pertranſiri a finito, vel infinito mobili; magnitudo enim & tempus, & motus parem rationem, & coniunctam habent in hoc.

An detur primum, & vltimum in motu. Quæſt. IIII.

Colliguntur ea, quæ tradit Ariſ. de 1. & vlti. in motu de quibus quæſtio inſtituitur.

Primũ. ARiſtoteles circa hanc difficultatem, vt in textu expoſitum eſt, docuit aliqua. Primum eſt. In motu verſus finem dari primum mutatum eſſe, ideſt, vnum inſtans, in quo eſſet verum dicere, nunc primo motus eſt factus, & ſimiliter, nunc non eſt motus, ſed immediate ante hoc fuit motus. At verſus principium, non datur primum mutatum eſſe: quia cum mutatum eſſe præcedat motus, & motus ſit diuiſibilis in infinitum, non dabitur mutatum eſſe, ante quod non ſit aliud, nempe, in medietate motus antecedentis illud mutatum eſſe. Nam quælibet pars motus finitur in mutatum eſſe.

Alterum eſt: ante quamlibet motus particulam præcedere mutatum eſſe, & econtra, ante mutatum eſſe motum, diuiſione facta motus per partes proportionales, vt diximus in textu.

3. Tertium eſt. Quod a contrario in contrarium non fit tranſitus, niſi in tempore.

1. Argu. Quod detur 1. & vlti. in motu. Iam ergo, quod detur primum, & vltimum in motu ſunt aliquot argumenta.

Primum eſt: Motus fit in aliquo tempore primo, & adæquato, puta, vna hora: ſed in tali tempore datur vnum nunc terminans in fine, alterum in principio: ergò dabitur in motu ex vtraque parte mutatum eſſe, nempe, primum, & vltimum.

2. Argu. Præterea ſecundo. Motus fit adæquate per ſpatium aliquod, puta ab A, in B: ſed huius ſpatij ex vtraque parte datur punctũ, ergo & in motu mutatũ eſſe ẽt ex principio, ſicut ex fine. Sic enim sũt mutata eſſe in motu, vt pũcta in linea, & nũc in tẽpore.

3. Argu. Tertio. Omne finitum ex vtraque parte habet principiũ, & finem, ſed motus vnius horæ ex vtraque parte finitus eſt: vt ergo habet principium, & habet finem.

4. Argu. Quarto. Ariſtoteles verſus finem dicit dari primum mutatum eſſe: videtur falſum. Mutatum eſſe verſus finem eſt poſt multa mutata eſſe, quæ ſunt in medio motus: ergo illud non debet primum, ſed potius vltimum dici.

5. Argu. Quinto. Demus motum diuiſum in decem partes æquales: ſi ante quamlibet motus partem præcedit mutatum eſſe: ergo ante primum illarum præcedit mutatum eſſe: & ante illam non eſt motus: ergo erit illud primum mutatum eſſe in principio, quod non præcedit motus.

Sexto. Contra rationem in text. 55. qua probat, ab albo in nigrum tranſiri in tempore, facit argumentum. Vel in vno nunc, quo eſt ſub albo, eſt ſub nigro: Et hoc non, quia ſimul non ſtat ſub vtroque termino. Vel in alio, & tunc erit tempus medium, in quo ſit factus motus. Hoc argumentum videtur nihil valere: nam per ipſum etiam probaretur, generationem ſubſtantiæ eſſe in tempore, vt cum ex aqua fit aer: quod falſum eſt. Et illud patet. Nam cum non in eodem inſtanti materia ſit ſub vtraque forma, erit ſub diuerſis inſtantibus, & ſic in tempore. *6. Argu.*

Septimo. Si calor, nigredo, & huiuſmodi qualitates per motum acquiruntur ſemper: ſequitur, quod nunquam datur minimum in eis: nam cum per motum totæ acquiruntur, non dabitur pars minima, ſed minor, & minor fuit prius acquiſita. Hoc tamen videtur falſum. Cum enim formæ ſubſtantiales habeant certam minimam quantitatem, etiam habebunt formæ accidentales, quæ in illis ordinantur, vel ipſas conſequuntur. *7. Argu.*

1. Fundamẽtum. Not. Dupliciter res quæ de nouo incipiũt acquirũt eſſe, vel & cum motu, vel per motũ ſine motu. Pro huius declaratione aduertendum primo, Res, quæ de nouo eſſe habent, dupliciter habere eſſe. Quædam acquirunt eſſe per motum, & cum motu: quædam, quãuis per motum, non tamen cum motu acquirunt eſſe. Id dicitur per motum, & cum motu eſſe, quod non ſolum per motum fit, ſed etiam ipſi motui adæquatur: vt pars per partem motus, & totum per totum motũ acquiritur. Vt albedo habet eſſe per dealbationem, & cum ipſa: quælibet enim dealbationis pars in albedinis partem terminatur: & quæ huiuſmodi ſunt, eandem cum motu diuiſionem patiuntur, fiuntque in tempore.

Illæ vero aliæ per motum, ſed non cum motu habent eſſe, quæ nõ in ipſo motu sũt, ſed in inſtanti totum ſuũ eſſe habent, quãuis aliquis motus præceſſerit: quales ſubſtãtiæ generabiles, quæ fiunt in inſtanti, & in fine motus. Ad hoc genus rerum reducuntur ea omnia, quæ in inſtanti totum ſuum eſſe habent, & ſimul ſunt ſecundum ſe tota; vt Angelus a Deo productus. Similiter inſtãtia ſingula, mutata eſſe, & huiuſmodi, quæ in indiuiſibili conſiſtunt.

2. Fūda. Quę non cum motu habent eſſe acquiſitum, dupliciter ſe habent, vel.n cū cōtraria expulſione, vel ſine ea.

Aduertendum ſecundo, iſta, quæ non cum motu habent eſſe acquiſitum, dupliciter ſe habere. Quædam enim acquirunt eſſe cum contrarij expulſione: ſicut forma ſubſtantialis: vna enim accedente expellitur altera ſimiliter aſſenſus, cum ſequitur diſſenſum. Alia abſque contrarij expulſione habent eſſe. vt inſtans, quod modo eſt, & ſingula huiuſmodi. Similiter aſſenſus intellectus, cum ſola intellectus operatio eſt, non præcedente diſſenſu: ſimiliter Angeli productio.

3. Fūdamentum Partes in rebus duplices, intēſionis, & extenſionis.

Aduertendum tertio, quod partes rei ſunt in duplici differentia. Quædā ſunt ſecundum extenſionē: quales, quæ a magnitudine ſumuntur, vt albedo habet partes extenſionis a ſubiecti magnitudine, in quo eſt extenſa. Quædam ſunt partes ſecundū intenſum, & remiſſum: quales ſunt gradus formæ ſuſcipientis magis, & minus, vt cum album fit magis, & magis album.

Sunt autem res, quæ vtraſque habent partes, vt albedo, calor, & huiuſmodi: habent enim extenſionis partes a ſubiecto, cui inſunt: habent etiam intenſionis partes ſecundum quas magis, aut minus actuant ſubiectum idem.

Formæ vero ſubſtantiales, & aliquæ accidentales non recipientes magis, aut minus habent ſolas extenſionis partes, quamuis ſint partes per accidens: non enim a ſe, ſed a quantitate eas habent. Contingit autem quantum ab has partes per motū eſſe, ſiue intenſionis, vt cum albedo ſucceſſiue intenditur: ſiue extenſionis, vt cum ſucceſſiue per ſubiecti partes extenditur: & hoc non repugnat formæ ſubſtantiali; poteſt enim quantum ad extenſionem in materia motum admittere.

4. Fund. dupliciter res incipiunt, & deſinunt, intrinſece, vel extrinſece.

Aduertendum quarto, quod ſunt duo modi, quibus res incipiunt eſſe; duo etiam modi, quibus deſinunt. Modi incipiendi ſunt, vltimum non eſſe, & primum eſſe. Tunc res incipit per vltimum nō eſſe, cum datur inſtans, in quo, quamuis nondum illa res: ſit tamen ſtatim poſt illud erit. Vnde vltimum non eſſe, eſt, quod in hoc inſtanti non ſit res, tamen immediate poſt hoc, erit. Tunc autem incipit per primum eſſe, cum datur inſtans, in quo primo res ſit ita, vt immediate ante illud non fuerit. Prior modus dicitur extrinſecus, propterea, quod in illo inſtanti inceptionis nondum ſit res: Poſterior intrinſecus, quia in illo iam ſit res.

Modi autem deſinēdi ſunt pariter duo, vnus extrinſecus, qui dicitur primum non eſſe, alter intrinſecus: qui dicitur vltimum eſſe. Tunc res deſinit per primum non eſſe, cum datus inſtans, in quo licet dicere, modo non eſt res, ſed immediate ante hoc fuit; Tunc vero deſinit per vltimum eſſe, cum datur inſtans, in quo licet dicere, nūc eſt res ſed immediate poſt hoc non erit. Horum omnium exactior paulo poſt reddetur ratio.

His ſuppoſitis ſit prima concluſio. In motu, nec datur prima pars primo tempore acquiſita, nec vltima vltimo tempore acquiſita: hoc idem de re, quæ cum motu habet eſſe, quantum ad eas partes, quas cum motu acquirit. *1. Cōcluſio.*

Prima pars huius concluſionis nota eſt ex textu Cum enim motus & tempus, in quo fit motus, ſint diuiſibilia in infinitum & ſucceſiua, non habentia partes ſimul, perfecto neutrius dabitur ita minima pars in principio, quin minor, & minor præceſſerit, nec ita minima in fine, quin minor ſuccedat, puta, illius medietas. *1. Pars concluſionis.*

Altera pars concluſionis eſt, eſſe idem de re, quæ cum motu incipit Vt enim non datur minimum motus, ita nec erit minimum albedinis, & alterius formæ, quæ cū motu acquiritur: & hoc eſt ſatis manifeſtū. Nam ſi daretur minimum formę, non dato minimo motus, tunc illud motus, quod eſt vltra illud minimum, eſſet ſine forma, quod eſt impoſſibile: motus.n. non eſt ſine forma, cum ſint ſimul, & ipſius fluxus. *2. pars cōcluſionis.*

Tertia pars concluſionis, nempe, quantū ad partes, quę motu acquiruntur, duplici ex cauſa eſt poſita. *3. pars cōcluſionis.*

Altera eſt, vt intelligas non omnia quę motu acquiruntur, eſſe diuiſibilia omnino, niſi ſecundum partes, quas per motum habent: vnde forma ſubſtantialis ſecundum partes extenſionis motu acquiſitas, non habet minimum: aliæ formæ nec ſecundum extenſionis, nec ſecundum intenſionis partes, nimium habent. *Nota 1.*

Altera cauſa eſt, quia eſt grauis difficultas, an omnes partes extenſionis, & intenſionis motu acquirantur; tunc enim non daretur minimum naturale, nec in intenſione, nec in extenſione ſubſtantiæ, l. accidētis, de quo inferius dicemus: modo tamen generaliter dicimus, in his partibus, quæ motu acquiruntur, non dari minimum, ſicut nec in motu. *Nota 2.*

Secunda concluſio. Motus, tempus, & res, quæ cum motu, & tempore acquirit eſſe incipiunt per vltimum non eſſe, & deſinunt *1. Cōcluſio.*

nunt

nunt per primum non eſſe. Hęc concluſio ſequitur ex præcedenti. Cum enim non detur prima pars horum, quæ primo ſit, non dabitur inſtans, in quo dicatur, tunc primum iſta eſſe; nec ſimiliter vltimum, in quo poſtremo ſint: ſed extrinſece incipit, & deſinit ex his vnumquodque, ſignato inſtanti, in quo non ſunt ſed immediate ante illud fuerunt. lege immediate poſt illud erunt.

Nota ex D. Tho. Vbi nota cum S. Tho. ſupra textum 55. quod hoc nunc vnum eſt terminans præteritum, & incipiens futurum tēpus: vnde poſt nunc immediate ſequitur tempus, & ante nunc immediatū eſt tempus: quę per nunc continuātur. Sicut ſi ſumas punctum in media linea, ante ipſum enim, & poſt ipſum immediate eſt linea. Dicere igitur, hæc res incipit per vltimum non eſſe; eſt dicere; quod in illo nunc non eſt, ſed in tempore, quod illi nunc proximum eſt, illa erit; ſimiliter in deſitione per primum nō eſſe, hæc res non eſt nunc, ſed immediato tempore ante hoc fuit.

Et merito ita fit, quia cum res hę in inſtanti eſſe non poſſint, ſed in tempore, in tempore autem non ſit prima, nec vltima pars initium ſuum, & finem ab extrinſeco ſumunt; perinde enim eſt dicere, ipſas ſic incipere, ac deſinere, quam quod non habeant primam, nec vltimam partem propter earum diuiſibilitatem in infinitum.

3. Cōcluſio. Tertia concluſio. In motu verſus finem, datur primum mutatum eſſe, non tamen verſus principium: in re ſimiliter, quæ motu acquiritur, datur totius primum eſſe, ſed non primum eſſe partis.

Explico: Illud primum non eſt motus, in fine, in quo dicitur, nunc non eſt motus, ſed immediate ante hoc, fuit: illud, inquam eſt primum, in quo eſt verum dicere, nunc primo factus, & perfectus eſt iam motus, & ſimiliter nunc primo talis, & tanta forma acquiſita eſt: & hoc eſt dicere, quod in fine motus, datur primum mutatum eſſe eodem modo in fine cuiuſq; partis motus.

At cum motus ſit diuiſibilis in infinitum verſus principium, non dabitur primum mutatum eſſe; quia ante tale mutatum eſſe præceſſit motus diuiſibilis, vbi fuit aliud, & aliud mutatum eſſe.

Et ob hoc nec datur primum eſſe omnium partium; nam ante illud prius, fuit minor pars formæ acquiſitæ,

Nota diſcrimen in fine & principio motus. Nec eſt eadem ratio in fine, & in principio motus; nam in fine datur mutatum eſſe, quia ante illud fuit motus: at in principio non poteſt dari primum mutatom eſſe, quia debet antecedere motus, qui cum diuiſibilis ſit ſemper, habet aliud, & aliud mutatum eſſe prius.

Nota diſcrimen pūcti & mutari eſſe. Non enim omnino mutatum eſſe ſimile eſt puncto: nam punctum non neceſſario antecedit linea, ideo datur primum: at mutatum eſſe neceſſario præcedit motus.

4. Cōcluſio. Quarta concluſio. Res, quæ ſine contrarij expulſione acquiruntur eſſe, incipiūt per primum ſui eſſe, deſinunt per vltimum ſui eſſe. Vnde, nunc temporis; mutatum eſſe motus, angelus; mundus; per primum eſſe incœperunt: nunc autem; mutatum eſſe; per vltimum eſſe deſinunt; reliqua enim non corrumpuntur.

5. Cōcluſio. Quinta concluſio. Quæ cum abiectione contrarij corrumpuntur. l. generantur, incipiunt eſſe, per primum eſſe: deſinunt per primum non eſſe. Vnde cum ex aqua fit aer, aqua deſinit per primum non eſſe, vt ſit verum dicere, nunc non eſt, & immediate ante hoc fuit aqua: aer vero incipit per primum eſſe; nempe, nunc eſt aer, & immediate ante hoc non fuit.

Probatur concluſio. Hæc concluſio eſt Ariſtotelis 8. Phyſi. tex. 69. & huius ratio eſt notanda. Semper enim generatio fit in fine alicuius motus præcedentis, ratione cuius diſponitur ſubiectum: vnde dum motus ille eſt, nondū eſt forma generata, quia diſpoſitio non eſt perfecta: finito autem motu, forma inducitur in eo inſtanti primo, in quo eſt primum mutatum eſſe in fine motus. Cum autem detur tale primum mutatum eſſe, datur etiam primum eſſe formæ productę: Cum autem talis forma nondum ſit cum motus eſt, erit forma, quæ corrumpitur: non enim eſt materia ſine forma: vnde ſicut forma generanda non eſt, dum ſit motus, ita forma corrumpenda eſt, quouſque motus ſit finitus.

Vnde ſequitur, quod deſinente motu, tunc non erit forma corrupta, ſed deſinet, ſicut motus, & deſinet per primum non eſſe, & tunc erit forma generata.

Vt autem clarius intęlligas. Fiat motus calefactionis aquæ, vt ex ipſa fiat ignis: dum fit calefactio, eſt aqua, & non ignis: facta calefactione, eſt ignis, non aqua: datur enim in fine motus vnum inſtans, in quo licet dicere, Modo primum abſoluta, facta eſt calefactio; & hoc idem inſtans eſt primum non eſſe motus; & primum

non eſſe ipſius formæ aquæ, primum vero eſſe ignis: hæc enim omnia illi inſtanti inſunt.

Ad primum, & ſecundũ. Per hæc patet ſolutio ad argumenta poſita. Ad primum enim, & ſecundum æqua eſt reſponſio. Non enim mutatum eſſe omnino ſimile eſt puncto, & nunc. De ratione enim puncti non eſt, quod ipſum linea præcedat: at de ratione mutati eſſe eſt, quod ante ipſum ſit mutatio: ob id non poteſt incipere motus a mutato eſſe, quia neceſſe eſt, quod ipſum antecedat motus: eſt enim mutationis finis.

Nec inde ſequitur, quod motus non poteſt eſſe in tempore, aut ſpatio adæquatis: nam motus non ſit niſi in tempore, & magnitudine: ad nunc non eſt temporis pars, nec indiuiſibile magnitudinis.

Ad 3. Ad tertium, non negamus motum habere principium; dictum enim eſt, quod ſicut non datur prima pars, ita nec vltima: at ſicut datur vnum inſtans in quo deſinit motus, quod dicitur primum non eſſe motus, ita etiam datur aliud inſtás, in quo incipit, quod ſit vltimum non eſſe ipſius.

Diſcrimen eſt, quod inſtans finis dicitur mutatũ eſſe, quia motus præceſſit imo totus; in principio tamen non eſt mutatum eſſe, quia non præceſſit motus, tamen vtrũque inſtans, & vterq; terminus eſt extrinſecus, quia in eo non eſt motus.

Ad 4. Ad quartum non ſic eſt intelligenda illa comparatio: ſi enim mutatum eſſe, quod in fine eſt, abſolute ad alia mutata eſſe cõferatur, quę in illo motu fuerunt, ipſum vltimum dicetur: tamen non ſic debet hoc intelligi; ſed quod ipſum eſt primum poſt totum motum factum, & reſpectu temporis ſequentis. *Nota.* Vt ſit ſenſus, in hoc inſtanti omnium ſequentium primo motus totus dicitur eſſe factus, & perfectus, ante enim non fuit totus factus, poſt vero fuit, ſed non primo, niſi in tali inſtanti, in quo dicitur primum mutatum eſſe.

Ad 5. Ad quintum dicimus, non ſic illam diuiſionem motus fieri debere, ſed proportionaliter verſus principium, & tunc non dabitur pars, quam non antecedat mutatum eſſe, vt dictum eſt.

Ad 6. Ad ſextum dico, in generatione ſubſtãtiæ eſſe aliam diuerſam rationem: nam generatio ſubſtantiæ, & corruptio fiunt in fine motus, & in fine tẽporis illius motus. Cum autem vnus motus vnicum habeat terminum, in vno inſtanti fiunt illa: quod ſit primum non eſſe vnius, primum eſſe alterius: tunc enim forma recedit cum motu, quo generatur res: at vero cũ ex calido fit frigidum, cum nullus alius antecedat motus, ille tranſitus non fit in inſtanti, ſed in tempore. Si enim diceretur, quod inſtans vnum eſt, in quo frigidum primo eſt, & calidum non eſt: non videtur, quare in illo non ſit calidum, cum nullus motus, aut mutatio præceſſerit, qua expulſum ſit: & ob hoc Ariſtot. nunquam admittit mutationes inſtantaneas, niſi adiunctas motibus. Sic puto eſſe reſpondendum ſecundum viam Ariſtotelis.

Ad 7. Ad ſeptimum difficultas eſt magna, an detur minimum in formis accidentalibus in inſtanti productum, quod nos tractabimus. 8. lib. tex. 23. Interim tamẽ dico, cum S. Tho. ibidem, quod hic Ariſtoteles ſolũ loquitur vniuerſaliter, nempe, quæcunq; forma motu acquiritur, non habet minimam partem primam illius, quod motu acquiritur; & hoc ſatis conſtat ſecundum prædicta principia. Sed an tota latitudo formę motu acquiratur, illic diſputabitur, quamuis, re vera, hoc Ariſtoteles videatur docere, ſed poſtea latius dicemus.

Caput Octauum.

Tex. LXVII.

Q Voniam autem omne aut mouetur, aut quieſcit, quod aptũ natura eſt, quando aptum eſt, & vbi, & quo pacto, neceſſe eſt omne quod ſtat, cum ſtat, moueri. ſi enim non mouetur, quieſcet: ſed non contingit vt ad quietem tendat quieſcens.

De primo & vltimo in quiete cad. ratio qua in motu, 1. Fund. quietatione eſſe in tempore. Q Væ de motu docuit, puta nõ dari primum; ide de quietem, & de quietatione. i. motu quo quies acquiritur, docet: & tale moueri ad quietem vertit Boetius (ſtare) quaſi ad ſtandũ ire: poſſet id verbo non ſatis Latino, tamen rei energiam exprimẽte, dici quietari. Probat autẽ primo, quod quietatio illa ſit in tẽpore dupliciter. Primo, quia eſt motus, & ꝙ ſtat i. ad quietem mouetur, re vera mouetur: in hoc autem textu, tale ſtare motum eſſe probat, ſic. Omne, quod aptũ eſt moueri, & loco, & modo quibus aptum eſt moueri, aut mouetur, aut quieſcit; ſed ſtans (ſi ſic licet dicere, quod quietatur) eſt huiuſmodi

modi, & non quieſcit; ergo mouetur. Non enim eſt ſic dare medium. Quod autem non quieſcat, probat. Quia quod ſtat tendit in quietem: quod autem in quietem tendit, nondum quieſcit: ergo ſtans non quieſcit.

Nota. Aduertenda eſt declaratio illarum particularum, quæ in maiori pouuntur. Non enim omne, quod non mouetur, quieſcit, ſed quod aptum eſt natura moueri: vnde immobilia non dicuntur quieſcere proprie. Vlterius, non omne aptum moueri cum non mouetur, quieſcit, niſi ſit tunc, cum aptum eſt moueri: vnde in inſtanti non mouetur, in inſtanti autem non quieſcit res. Nec ſatis adhuc eſt, ſed etiam requiritur ex parte loci; nam in puncto non eſt motus, etiam tempore, & mobili poſitis. Similiter non eſt motus, nec quieſcit res a motu, quo non eſt apta moueri: vnde cœlũ non mouetur recte, tamen nõ quieſcit à motu recto; non. n. ſic moueri eſt aptum, Cum igitur aliquid eſt aptum ſic moueri & tali loco & tempore, & non mouetur, tunc quieſcit. Quies enim priuationem dicit quę, negatio eſt cum aptitudine, & circunſtantijs illis.

Tex. LXVIII. LXIX.

HOc autem demonſtrato manifeſtum eſt quod & in tempore ſtare neceſſe eſt. quod enim mouetur, in tempore mouetur: quod autem ſtat oſtenſum eſt moueri: quare neceſſe eſt in tempore ſtare.

Amplius autem, ſi velocius quidem, & tardius in tempore dicimus, ſtare autem eſt velocius, & tardius.

1 Ratio. HOc principio oſtẽſo, quod ſtat, i. quod quietatur moueri, facit priorem rationem. Omnis motus, & quod mouetur, in tempore mouetur: at quod ſic ſtat, mouetur; ergo quod ſtat, in tempore ſtat.

2. Ratio. Affert alteram ratione in altero textu, Velocius; & tardius in tempore ſunt: quod ſtat, velocius, & tardius ſtat; ergo quod ſtat, in tempore ſtat: & vide per ſtare, intelligi motum in ſtatum, & quietem, vt diximus iam. quam quietationem dicere poſſumus.

Tex. LXX.

IN quo autem tempore primo id, quod ſtat, ſtat, in quouis huius neceſſe eſt ſtare. diuiſo enim tempore, ſi neutra quidem partium ſtat, neque in toto: quare non vtiq; ſtat id, quod ſtat. ſi vero in altera non vtique in primo toto ſtat. ſecundum enim vtrunque in hoc ſtat, ſicut dictum eſt, & in eo, quod mouetur, prius. Vt autem id quod mouetur, non eſt in quo primo mouetur: ſic neque in quo ſtat id. quod ſtat.

ALterum ſtatuit ſimile principium, ſicut in motu. Nempe quod in aliquo tempore primo ſtat, in qualibet parte illius temporis ſtat & facit eandem rationem cum ſuperiori. Diuidatur illud tempus primum: non enim eſſe poteſt indiuiſibile: aliter enim non eſſet in eo motus: diuidatur ergo in duas partes. Tunc non eſt dicendum, quod in neutra ſtat; tunc enim non ſtaret in toto: Similiter non eſt dicendum quod in altera tantum ſtat; tunc enim non eſſet illud totum primum, in quo ſtat, ſed illius pars. Colligitur ergo, quod in vtraque ſtat, & ſic de alijs ipſius partibus. Ex his concludit, quod intenderat: nempe non dari primum in ſtatu, & motu iſto, ſicut nec in motu vniuerſaliter dicto datur. *2. Fũda. quod in aliquo tempore primo ſtat, in qualibet parte illius ſtat.*

Tex. LXXI.

NEque enim ipſius moueri, neque ipſius ſtare aliquid eſt primum. Sit enim in quo primo ſtat, in quo A B. hoc igitur impartibile quidem non contingit eſſe motus enim non eſt in impartibili, propterea quod motum eſt aliquid ipſius: quod autem ſtat, demonſtratum eſt moueri. At vero, ſi diuiſibile eſt, in quauis partium ipſius ſtat. hoc enim oſtẽſum eſt prius, quod in quo ſtat primo, in quauis parte illius ſtat. Quoniam ergo tempus eſt, in quo primo ſtat, & non impartibile: omne autem tempus in infinita diuiſibile: non eſt in quo primo ſtatur.

PRobat, non dari primum in ſtatione hac. Si eſſet primum, vel eſſet in indiuiſibili temporis. I. nõ; ſed neutro modo eſſe poteſt: primo nõ põt eſſe in indiuiſibilis ſic enim non eſſet motus: at dictum eſt, motum eſſe. Præterea, nec poteſt in diuiſibili *Non dari primũ in statione.*

eſſe ſi enim diuiſibile eſt id tempus primum, erit immediate motus ille, quia alias nõ eſſet in illo tempore primo, & adæquate: ergo illa medietas fuit prior: cumque in temporis diuiſione non perueniatur ad vnam partem omnium primam, cũ illa adhuc diuiſibilis ſit, profectò nec in tali motu quietationis, quæ ſtatus dicitur, dabitur prima pars, ſed ſemper erit alia, & alia, vt in tempore.

Tex. LXXII.

NEque igitur quieſcens, quando primum quieuit, eſt. in impartibili enim non quieuit, propterea quod non eſt motus in impartibili. in quo autem eſt ipſum quieſcere, & ipſum moueri. tunc enim dicimus quieſcere, quando, & in quo aptum natura eſt moueri nõ mouetur id, quod aptum natura eſt.

Eadẽ ratio de quiete, quæ de motu ĩ quietem. QVod de motu in quietem dixit, id etiam de ipſa quiete tradit, puta, nõ dari primam ipſius partem. Et hoc probat: quia in tempore quies eſt, & quod quieſcit, in tempore quieſcit, temporis autem cùm non detur prima pars, nec dabitur in quiete. Quod autem in tẽpore ſit quies, dupliciter probat. Primo: *1. Ratio.* Tunc res quieſcit, cum non mouetur, & moueri apta eſt: ſed in inſtanti non moueri apta: ergo nec quieſcere, ſed in tempore.

Tex. LXXIII.

AMplius autem & tunc dicimus quieſcere, cum ſimiliter ſe habet nunc, & prius, tanquam non vno quodam diiudicantes, ſed duobus minimis. quare non erit in quo quieſcit, impartibile. Si vero partibile eſt, tempus vtique erit, & in quauis ipſius partium quieſcet. eodem enim modo demonſtrabitur, quo & in prioribus. quare nihil primum erit. hæc autem cauſa eſt, quia quieſcit quidem, & mouetur omne in tempore. tempus autem non eſt primum, neque magnitudo, neque omnino vllum continuum: omne enim in infinita partibile eſt.

SEcundo idem probat ex deſcriptione quieſcẽtis. Id enim quieſcere dicimus, quod ſic ſe habet modo, ſicut ante; quaſi quies nõ dignoſcatur, niſi per diuerſa nunc; ſed inſtans non habet modo, & ante; ergo in tempore quieſcens eſt. Vtraque ratio ſuperius expoſita eſt. Iam concludit hoc prouenire ex diuiſione continui in infinitum, qua ſuppoſita, ſequitur, non dari primum in motu: & ſimiliter nec dari vltimam partem. *2. Ratio.*

Tex. LXXIIII.

QVoniam autem omne, quod mouetur, in tempore mouetur, & ex quodam in quoddam mutatur, in quo tempore mouetur ſecundum ſe, & non quia in illius aliquo, impoſſibile eſt tunc ſecundum aliquid eſſe primum quod mouetur. quieſcere enim eſt in eodem eſſe, tempore aliquo & ipſum, & partium vnamquanque. ſic enim dicimus quieſcere, quando in alio, & alio nunc verum ſit dicere quod in eodem & ipſum, & partes ſunt. Si autem hoc eſt quieſcere, non contingit id, quod mutatur, ſecundum aliquid eſſe totum ſecundum primum tempus. tempus enim omne diuiſibile eſt. quare in alia, & alia ipſius parte verum erit dicere quod in eodem ſit & ipſum, & partes.

ARiſtoteles præparans ſe ad ſoluendũ argumenta Zenonis, præmittit vnum in hoc textu; Nempe, cum aliquid mouetur in aliquo tempore primo, & adæquato, non poteſt in aliqua parte illius temporis eſſe in vno loco æquali, aut in vno gradu formæ ſecundum alios motus; ſed ſemper mutat, & mutat locum æqualem, aut eſt ſub alio, & alio gradu formæ. *Aggreditur Ariſ. ſoluere arg Zenonis iacitur ad idprimũ fundamentũ.*

Attende, quod dicit in tempore primo. Si enim ſumas tempus non primum, poteſt in vno loco eſſe in aliquo tempore, v.g. ego *Nota. 1. Quõ ſit intelligẽdũ fũdamentum Ariſto.*

ego dicor moueri in claſſe in hoc die, quia moueor in tempore huius horę; finito iſto motu poſſum manere in loco, in quo motus ſum per horam aliam eiuſdem diei; tamen in hac eadē hora in qua tota moueor, permanere per aliquod tempus in eodem loco æquali mihi, impoſſibile eſt.

Not. Attende etiam, quod loquitur de loco æquali in quo toto eſt mobile: nam intra totum ſpatium maius, intra quod totus ſit motus, per tempus manet: At de illo loco, in quo adæquate eſt ipſum locatum loquētes, dicimus, quod dum mouetur, non permanet in vno per temporis particulam .i. minimam, ſed mutat, & mutat loca alia: nec in eodem permanet, dummodo moueatur ſecundum ſe totum: quod ſi ſecundum partem mouetur, illa ſaltem pars nunquam in eodem loco æquali erit per aliquod tempus, quo mouetur.

Probatur fundamentum. Probat hoc: quia ſi in aliquo loco æquali per aliquod tempus maneret, vtique quieſceret, quieſcere enim eſt eodem modo ſe habere in duobus nunc temporis continui. i. in aliquo tempore; & ſi quieſceret, iam eſſet illud tempus primum motus.

Si vero non ſic eſt, ſed vno ſolo nunc eſt, non erit tempore vllo ſecundum aliquid, ſed ſecundum terminum temporis. in ipſo autem nunc eſt quidem ſemper ſecundum aliquid manēs, non tamen quieſcit. neque enim moueri, neque quieſcere eſt in ipſo nunc: ſed non moueri quidem verum eſt in ipſo nunc, & eſſe ſecundum aliquid, in tempore autem non contingit eſſe, ſecundum quod quieſcit. accideret enim id, quod fertur quieſcere.

COncludit, quod cum non ſit in vlla parte temporis in vno, & eodem loco, quod in inſtanti erit in illo loco ſibi æquali, & in alio inſtanti in alio: tamen in tempore ſemper mutat loca æqualia; nec propterea admitti debet, quod quieſcat in illo. Nam ſicut in inſtanti non eſt motus, ita nec quies ob id in tempore primo toto mouetur, & in parte qualibet temporis locum æqualem alium, & alium mutat, nec quieſcit, licet per inſtans ſit in vno, & eodem ſibi æquali loco, inſtans enim tempus non eſt.

Caput Nonum.

Tex. LXXV.

ZEno autem male ratiocinatur. Si enim ſemper (inquit) quieſcit omne, aut mouetur, cum eſt ſecundum æquale: eſt autem ſemper id, quod fertur, in ipſo nunc ſecundum æquale: immobilem eam eſſe ſagittam, quæ fertur.

EX doctrina textus præcedentis ſoluit ſophiſma Zenonis, quo probat, non eſſe motum. Dicebat ſic: Quod in quolibet nunc temporis quieſcit, non mouetur in illo tempore: ſed id quod moueri dicitur, puta ſagitta, in quolibet Nunc temporis quieſcit; ergo non mouetur: Probat minorem. Quia quod eſt in ſibi æquali loco, non mouetur, ſagitta autem in ſingulis Nunc, eſt in ſibi æqualibus locis: ergo in illis non mouetur: quod ſi non mouetur, & quieſcit. Omne enim in ſibi æquali loco, aut mouetur, aut quieſcit. *Argumētū cōtra motum*

Tex. LXXVI.

HOc autem falſum eſt. non enim componitur tempus ex ipſis nunc indiuiſibilibus, ſicut nec alia magnitudo vlla.

VOluit prædictam rationem, dicens, quod tempus non componitur ex ipſis Nunc, ſed ex diuiſibilibus partibus: ideo non ſi in omnibus Nunc non mouetur, in toto non mouetur: nam in partibus omnibus temporis mouetur. Et hæc eſt ſolutio potiſſima. Hinc enim prouenit, quod non ſit in nunc non moueri, quieſcere; nō enim Nunc eſt pars temporis. Quod autem in omnibus partibus temporis in loco æquali non ſit per aliquam temporis partem, dictum eſt in textu antecedenti. *Solutio. Ariſtot.*

Tex. LXXVII.

QVatuor autem ſunt rationes de motu Zenonis, præbentes diſ-

ficultatem ſoluentibus. Prima quidem eſt ea, quæ de ipſo non moueri eſt, propterea quod prius ad medium oportet peruenire id, quod fertur, quam ad finem: de qua diuiſimus in prioribus rationibus.

Quatuor arg. Zenonis cõtra motum. Primũ. HVius occaſione a principio incipit numerare quatuor rationes Zenonis, quibus contendebat, non eſſe motum, quas difficilis ſolutionis dicit. Prima ratio erat. Suppoſito, quod ſi eſſet motus, eſſet a termino in terminum alicuius ſpatij, & quod ſpatium diuiſibile eſt in infinitum: tunc eſt argumentum. Mobile non poteſt peruenire ad terminum per ſpatium, niſi prius tranſeat dimidium ſpatij; nec poteſt hoc tranſire, niſi prius aliud huius dimidium; nec hoc, niſi huius aliud dimidium. Sed ſic eſt, quod ſunt infinita dimidia, quæ prius oportet tranſire; ergo nunquam contingit moueri per ſpatium aliquod. Infiniti enim non eſt finis.

Solutio. De hac autem diuiſione ſe locutum ſuperius dicit. Vel poteſt eſſe ſenſus, quod iam iſta ratio ſoluta eſt, per diſtinctionem ſuperius, puta, textu 19. vbi dictum eſt, ſpatium non eſſe actu infinitum, ſed potentia: vnde non opus eſt, quod infinitæ partes ſint, quas actu oporteat tranſire. Sed hoc poſtea in fine libri examinabimus magis.

Tex. LXXVIII.

SEcunda autem ea, quæ vocatur Achilles. Eſt autem hæc, quod tardius nunquam apprehendetur currens a velociſſimo. ante enim neceſſe eſt eat perſequens, vnde impetum cœpit fugiens. quare ſemper aliquo id, quod tardius eſt, antecedere neceſſe eſt.

Secũdũ. PRoponit ſecundam rationem Zenonis, quam dicit vocari Achillem. Ratio autem erat, quia vtebatur exemplo Achillis, qui erat celerrimus: & ſic exponunt Themiſt. Simpli. Pſellus. Vnde male Interpretes aliquot putant dici Achillem, quia erat ratio validiſſima. Ratio autem ducit ad inconueniens, quod velociſſimum, puta Achilles, nunquam apprehenderet tardiſſimum; puta teſtudinem. Probabat autem: quia ſemper erit aliquod ſpatium inter vnum, & alterum. Sed quomodo id probet, optime explicat Themiſt. Demus ſpatium, in quo ſit motus. Sit militare, quod octo ſtadiis conſtat, & Achilles incipiat moueri a principio primi ſtadij, & teſtudo a dimidio illius ſtadij. Sitque Achilles in decupla proportione velocior. Eſt argumentum. Dum Achilles tranſit illud medium ſtadij, teſtudo ſaltem tranſiuit decimam partem alterius dimidij; & ſic nondum eſt apprehenſa. Iterum dum Achilles tranſit illam decimam, teſtudo tranſibit aliam decimam illius decimæ; & dum hanc decimam decimæ Achilles, teſtudo aliam decimam decimæ alterius decimæ tranſibit: cumque ſint infinitæ huiuſmodi diuiſiones, nunquam Achilles teſtudinem motam conſequetur.

Tex. LXXIX.

EſT autem & hæc ratio eadem illi, quæ in duo æqualia fit ſectioni: differt autem in diuidendo non in duo acceptam magnitudinem. Non attingi igitur tardius accidit ex ratione. fit autem propter idem cum bipartitione. in vtriſque enim accidit non peruenire ad terminum, diuiſa quodammodo magnitudine. Sed additur in hac, quod neque velociſſimum tragice dictum, in perſequendo tardius. quare neceſſe eſt ſolutionem eſſe eandem. Putare autem quod præcedens non attingitur, falſum eſt. cum enim præcedit, non attingitur: ſed tamen attingetur, ſi oporteat tranſire finitum. hæ igitur ſunt rationes duæ.

HAnc ſecundam rationem cum prima comparat, ac dicit eſſe eandem. Nempe, quia idem ſuper ponit cum ea; non tamen omnino eandem, quia illa aliter procedit. Supponit igitur idem: quia infinitũ putatur ſpatium, nec ad terminum perueniri poſſe in vtraq; ratione. Sed non eſt idem modus: nam prima diuidit ſpatiũ ſemper in duas partes proportionaliter: at poſterior non diuidit, niſi ſecundum proportionem & ra- *Cõparat Ariſtot. 1. Argumentum Zenonis cum 2.*

& rationem velocioris, & tardioris. Vnde quamuis diuerſo modo procedant, ad idẽ tendunt, eademque eſt vtriuſque ſolutio. Quod ſi in argumento ſecundo ſumatur velociſſimum, & tardiſſimum, fuit tragico modo ad faciendum argumentum admirabile, ſed non quod nouam difficultatem faceret.

Solutio Ariſtot. Solutio ergo eſt, quod velox non apprehendet tardum, dum non attingit ipſum; tamen attinget. Maius enim ſpatium tranſit velox in eodem tempore, quam tardũ: cum ſpatium finitum actu ſit. Argumentũ autem ſupponit, ibi eſſe infinitas actu partes: quod falſum eſt.

Tex. LXXX.

TErtia autem, quæ nunc dicta eſt, quod ſagitta, quæ fertur, ſtat. Accidit autem propterea quod ſumit tempus componi ex ipſis nunc. non dato enim hoc non erit ſyllogiſmus.

3. Argu. TErtiam rationem Zenonis dicit eſſe eam, quæ iam propoſita eſt textu 85. Nempe, quod ſi in quolibet inſtanti quieſcit mobile, cum non mutet locum, quod in toto tempore quieſcit.

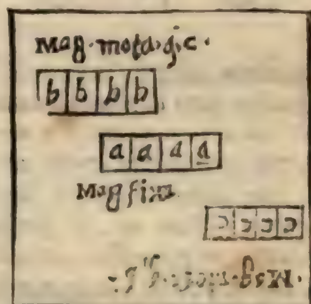
Solutio Ariſtot. Et reperit ſolutionem eandem, quia innititur ratio in hoc, quod tempus ex Nunc componitur. Hoc autem negato, nihil concludit. Dicetur enim, quod in qualibet parte mutat locum, & mouetur, licet in ſingulis inſtantibus ſit in ſingulis locis, nec in illis motus ſit; non tamen propterea dicendum eſt, mobile quieſcere, vt dictum eſt. In inſtanti enim, nec quies, nec motus eſt.

Tex. LXXXI.

QVarta autem ea, quæ de iis eſt, quæ in ſtadio mouentur econtrario æqualibus magnitudinibus iuxta æquales, his quidem a fine ſtadij, illis vero a medio æquali velocitate. in quo accidere putat æquale eſſe tempus dimidium duplo.

4. Ratio. QVartam facit rationem Zenonis, quæ re vera difficile colligi poteſt: aliqui enim eam ſic conſtruunt, vt nec minimam apparentiam faciat, quod credendum nõ eſt. Exiſtimo, ſic eſſe proponendã: & in hoc magis accedo ad expoſitionem S. Th. Zeno in hac ratione dicebat ad impoſſibile. Nempe ſi motus eſſet, templus duplũ eſſet æquale ſuo dimidio; nempe, vna hora æqualis mediæ: At hoc oſtendendum ſumebat hoc principium. Cum duo mobilia æque velocia æqualem magnitudinem percurrunt, tempora vtriuſque motus ſunt æqualia.

Ex hoc principio argumentabatur; & ſumebat tres magnitudines æquales, ſingulas quatuor partium æqualium. Et primã ponebat immobilẽ, quę dicebatur, A A A A. Alteram conſtituebat ſuperius, quæ inciperet ex media parte fixæ & immobilis, quæ dicebatur B B B B. ita vt primum B, eſſet cum ſecundo A. Tertiam ſumebat, quæ dicebatur CCCC. & ponebat a principio immobilis, vt eſſet primum C, cum primo A, contra altera magnitudinem, vt notum ſit in figura infra deſcripta.

Moueatur igitur tertia, quæ dicitur C, per totam magnitudinem A, per horam, ita vt cum perueniat ad ſecundum A, vbi incipiebat B, mouetur ipſum B, verſus A. a quo incepit C. Tunc, quia non habet niſi duo A, pertranſeũda, per mediam horam mouebitur: & in illa media ipſum C. tranſibit alia duo A. & nunc in fine mediæ horæ vltima omnium horum ſimul erunt, primum C, cum vltimo B, & A. primum B, cum vltimo C. & A. ac ſi eſſent iuxta poſita.

In hoc igitur caſu tẽpus ipſius C, eſt duplum ad tempus ipſius B, quia C, tranſiuit quatuor A. & B, non niſi duo. Quod autem iſta tempora ſint æqualia, probatur. Ipſum B, in media hora tranſit per omnia quatuor C. vt notum eſt, qui in principio mediæ horæ eſt cum primo C. in fine cum vltimo: ſed quatuor C. ſunt æqualia quatuor A: ergo B, tranſit tantam magnitudinem:

ergo

ergo per fundamentum tempora ipſorum B,& C,ſunt æqualia.

Solutio Ariſtot. Solutio huius eſt, quod illud fundamentum intelligi debet, quod duo mobilia trāſeant æquales magnitudines fixas; nam cū vna eſt fixa, altera mouetur contra mobile, citius tranſitur mota; & ita errabat Zeno.

Littera Ariſtotelica, 4. argumentū expoſitio. Hic eſt ſenſus horum duorum textuū, & eſt notanda expoſitio. Ad literam deueniamus. Quartam rationem, dicit eſſe eā, in qua ſumebat magnitudines æquales cū aliis æqualibus, & applicabat ſtudio vnam a principio, alteram a medio, e contra: & per hoc probabat duplum tempus æquale dimidio, ſumpta duplici illa magnitudine mobili æqualiter veloci.

Nota. Et attende, quod vna magnitudo ponitur in principio, altera in medio illius tertiæ, quæ dicitur ſtadium, & non vtraque in medio: vt multi expoſitores ponunt. ideoque vix intelliguntur.

Tex. LXXXII.

Est autem deceptio in eo, quod hoc quidem iuxta quod mouetur, illud autem iuxta id, quod quieſcit, per æqualem magnitudinem cenſet æquali velocitate æquali tempore ferri. hoc autem falſum eſt. Vt ſint ſtantes æquales magnitudines, in quibus ipſa AAAA, aliæ autem, in quibus ipſa BBBB, incipientes a medio ipſorum A, æquales ſecundum numerum his, & magnitudinem, aliæ autem, in quibus ipſa CCCC, ab vltimo, æquales his numero, & magnitudine, & æque veloces ipſis B. Accidit igitur primum B ſimul in vltima eſſe & primum C, eorum, quæ iuxta ſeinuicem mouentur. Accidit igitur ipſum C iuxta omnia ipſa A tranſiiſſe, ipſa autem B iuxta dimidium ipſorum. quare & medium eſſe tempus. æquali enim vtrumque eſt iuxta vnumquodque. Simul autem accidit ipſa B iuxta omnia C tranſiiſſe, ſimul enim erit primum C, & primum B in contrariis vltimis, æquali tempore motum iuxta vnumquodque ipſorum B, quanto circa vnumquodque ipſorum A, vt inquit, propterea quod vtraque æquali tempore iuxta ipſa A fiunt. Ratio igitur hæc eſt, accidit autem ob id, quod dictum eſt, falſum.

Solutio. SOlutionem cauilli ponit in hoc, quod falſitatem fundamenti aperit. Putat enim, quod cum duo mobilia æque velocia mouentur per æqualem magnitudinem ita, vt vnum per fixam, alterum per motam moueatur, quod tempora ſunt æqualia. Et hoc quidem falſum eſt: enim vtraque debet eſſe fixa, aut vtraque æqualiter mota.

Caſus argumenti. Conſtituit autem caſum argumēti Sint tres magnitudines, prima fixa, A A A A. aliæ motæ, tamen æquales & numero, & partim magnitudine, quarum vna B B BB, ſit incipiens a ſecundo A. altera vero C C C C, a primo A. e contra: contingit duas has ſimul coniungi cum vltimis A.

Nota. Sed intellige quod C, incœpit moueri, nec B, motum fuit, quouſque ad ipſum peruenit C, vt diximus. Hoc caſu poſito, dicit, cum B. tranſierit duo A. ipſum vero C, quatuor A. erit tempus B, dimidium ad tēpus C; nam in ſingulis A, æquale tempus conſumptum eſt. Tunc vlterius ſequitur, quod B, tranſiuit per omnia C. in illo medio tempore; Cumque tantum temporis ſit cōſumptum in C, quantum in A. vt ipſe inquit, erunt tempora æqualia.

Nota. Et nota, quod dicit, (vt ipſe inquit:) nā re vera, plus temporis conſumit B, in vno A quam in vno C: imo dum duo A, tranſit, percurrit quatuor C: nam A, fixum eſt, C, vero contra ipſum mouetur. Et in hoc conſiſtit deceptio, & cauillus Zenonis. Hæc eſt expoſitio clara textus huius difficilis.

Tex. LXXXIII.

AT vero ſecundum eam, quæ in contradictione eſt, mutationem, nihil nobis impoſſibile, vt, ſi ex non albo in album mutatur, & in neutro eſt, ſic vtique, neque album eſt, neque non album. non enim, ſi non totum in vtrouis ſit, non dicetur album, aut non album, album enim dicimus, aut non album, non quia totum

ſit

ſit huiuſmodi, ſed quia plurimæ, aut maxime præcipuæ partes. non idem autem eſt & non eſſe in hoc, & non eſſe in hoc totum. Similiter autem & in eo, quod eſt, & in eo, quod non eſt, & in alijs, quæ ſecundum contradictionem ſunt, erit. non enim ex neceſſitate in altero oppoſitorum, in neutro autem totum ſemper.

Duo alia arg. contra motum. ALia duo argumenta ſoluit, quibus motum eſſe negabatur, & quamuis multi ea eſſe Zenonis putent, mihi non placet, quia falſum quatuor rationes eſſe ipſius dixit, & præterea. Pſellus expoſitor Græcus, has non eſſe Zenonis, ſed aliorum, dicit. Quicquid tamen ſit, ratio proponitur, qua mutationem non eſſe, probatur: præſertim, enim quæ inter contradictoria fit, vt ex non albo in album.

1. Arg. Argumentum eſt. Dum res mutatur, nec eſt ſub vno extremo, nec ſub altero. Cum autem extrema ſint contradictoria, dabitur quod neutrum contradictorium vni competat, vt nec ſit album, nec non album.

Solutio. Ariſtot. Reſpondet Ariſt. hoc argumentum nihil concludere: Nam tunc eſſet inconueniens, ſi vnum totum nec eſſet album, nec non album in mutatione. Sed hoc falſum eſt, nam cum mouetur, partim eſt album, partim non album; nam cum album dicitur aliquid, nihil vetat habere partes aliquas nigras. Similiter dicetur non album, quamuis habet partes aliquas albas. Fit enim denominatio a pluribus, ſeu præcipuis partibus. Non ergo, propterea quod non fit ſub albo, nec ſub non albo, ob id inferri debet, quod totum non ſit album, & totum non ſit non album: erit enim partem habens in albo, partem in non albo: Idemque dicetur de aliis extremis contradictoriis, vt de eſſe, & non eſſe in generatione.

Nota. Hic aduerte, quod Ariſtot. loquitur hic de mutatione albi ex non albo, & de mutatione generationis, quibus fit album. l. fit aliquid ſecundum partes extenſionis: tunc enim quandam partem ſub vno, quandam ſub altero habet extremo. Non tamen loquitur de generatione, quæ in vnica parte: & de mutatione, quæ in inſtanti fit; tunc enim non eſt ſecundum partes diuerſas mobilis: ſed dicendum eſt, quod eſt ſub termino ad quem. In mutationibus enim inſtantaneis ſimul ſunt mutatio, & mutatum eſſe, vt dicetur in libro 8. Modo tamen non de his loquitur, de quibus illi Antiqui forſan non argumentabantur; ſed de mutationibus quæ ſucceſſiue ſecundum extenſionis partes fiunt, quamuis non omnes ſucceſſiue extenſionem acquirant, vt alibi dicetur.

Tex. LXXXIIII.

RVrſus in circulo, & in ſphæra, & omnino ijs, quæ in ſeipſis mouentur, quoniam accidet ipſa quieſcere, in eodem enim loco ſecundum tempus quoddam erunt & ipſa, & partes, quare quieſcent ſimul, & mouebuntur.

ALteram facit rationem ipſorum. Accidit id, quod moueri dicitur, non mutare locum, nec ſecundum totum, nec ſecundum partes in tempore: ergo non mouetur. Antecedens patet de ſphæra, quæ dum circulariter mouetur, nec totum, nec partes locum mutant, circa idem ſemper voluantur; quod ſi motus non eſt circularis, nec alius motus vllus erit. Quod ſi dicatur, adhuc ſphæram moueri, vtique motus, & quies ſimul erunt; quieſcit enim cum locum non mutet. *2. Argu.*

Tex. LXXXV.

PRimo namque partes non ſunt in eodem vllo tempore. Deinde & totum ſemper mutatur in alterum. non enim eadem eſt ea, quæ in ipſo A ſumitur, circumferentia, & ea, quæ ab ipſo B, & quæ ab ipſo C, & aliorum vnoquoque ſignorum, niſi vt muſicus homo & homo, quia accidit, quare mutatur ſemper altera in alteram, & nunquam quieſcet. Eodem autem modo & in ſphæra, & alijs, quæ in ſeipſis mouentur.

SOluit argumentum; Et primo negat, partes non mutare locum; mutant enim ſingulæ. Vt ſi conſideres partes octauæ ſphæ- *Solutio Ariſtot.*

ræ,

ræ, quæ ſub nouam mouetur, partes nonæ ſphæræ continentes octauam, non reſpondent ſemper eiſdem partibus octauæ: imo vna octauæ ſuccedit, vbi erat altera, & alia vbi erat illa. Secundo negat: etiam totum non mutare locum: imo mutat locum.

Nota. Aduerte autem, quod in aliquo circulo poſſumus, multos circulos ſumere, ſi incipiamus a variis punctis illius circuli: tamen iſti non ſunt omnino diſtincti. Cum vnus ſumatur in alio. Differunt, ſicut homo, & homo albus: vnum enim alterum includit. Ex quo ſequitur, quod corpus circulare, quod mouetur interius totum ſit ſemper in alio, & alio circulo, & loco: & hoc pacto dicit Ariſtoteles etiam totum mutare locum, dummodo in circumferentia ſit, quæ incipit ab A, modo in ea, quæ incipit a B, modo in ea, quæ incipit a C, & ſic in aliis.

Nota. Aduerte præterea, quod in non circularibus etiam inuenimus loca, quorum vnus eſt alterius pars: Vt ſi ego ſim in hoc loco, & parum diſcedam ita, vt non deſeram totum: tunc locum alium habeo. Sed non omnino, quia iſte partem habet alterius. Corpus igitur illud circulare cum in quolibet tempore mutet locum, & ipſum, & ipſius partes non quieſcent, ſed mouebitur in illo tempore: & ſic ſoluitur argumentum.

Caput decimum.

Tex. LXXXVI.

Demonſtratis autem his, dicimus quod id, quod impartibile eſt, non contingit moueri, niſi ſecundũ accidẽs, vt corpore moto, aut magnitudine, in qua eſt: ſicuti ſi id, quod in naui eſt, mouetur nauis motu, aut pars totius motu. Impartibile autem dico id, quod eſt ſecundum quantum indiuiſibile. etenim partium motus alteri ſunt, & ſecundum ipſas partes, & ſecundum totius motum. Viderit autem aliquis, & in ſphæra maxime, differentiam. non enim eadem velocitas erit & partium, quæ ſunt iuxta centrum, & quæ extra, & totius, tanquam non vno exiſtente motu. Vt igitur diximus, ſic quidem contingit moueri id, quod impartibile eſt, vt is, qui in naui ſedet, naui currente, per ſe autem non contingit.

Tranſit Ariſtoteles, ad vnum Problema determinandum. Nempe, an indiuiſibile moueri poſſit. Explicat autem primo ſe de indiuiſibili in quantitate loqui, vt de puncto, linea, ſuperficie, non de aliis indiuiſibilibus, puta, ſecundum formam, qualiter ſpecies vltima indiuiſibilis eſt, cum in plures ſpecies diuidi nequeat: Vel de indiuiſibili ſecundum indiuiduum, vt Petrus indiuiſibilis dicitur in plura illius ſpeciei ſingularia: de his non eſt ſermo. *Quæſtio apud Ariſtot. an indiuiſibile poſſit moueri. Senſus quæſtionis.*

Reſpondet igitur, quod indiuiſibile moueri poteſt per accidens ad motum magnitudinis, in qua eſt ſicut nauta mouetur ad motum nauis. At ne quis exiſtimaret, indiuiſibile moueri per accidens, ſicut pars ad motum totius: explicat, quod nõ ſic mouetur, ſed ſicut accidens ad motum ſubiecti, vt exponit S. Thom. & hoc ſignificatur per Nautam in naui. *Reſponſio ad quæſtionẽ indiuiſibile poteſt moueri per accidẽs.*

Mouetur autem pars ita in toto, quod habeat alium motum ab ipſo toto: alius enim eſt motus partium ſingularum, alius totius. Nam quælibet pars parte motus exiſtente, in ſe mouetur, & inde poteſt ſeparata moueri. At accidens non habet alium motum a motu totius, nec ſeparatum poſſet moueri: & huic aſſimilatur punctum. *Aliter mouetur per accidẽs pars, aliter accidẽs, & punctũ.*

Quod autem partes ſingulæ ſuis motibus moueantur, dicit hoc oſtendi in ſphæra. Si enim partes profunditatis conſiderentur, quæ propinquiores ſunt centro tardiorem motum habent, cum breuiorem circulum deſcribant, quam remotiores maiorem deſcribentes circulum. Non ob id intelligas, eſſe motus partium, & totius diuerſos actu, ſed potentia: actu enim vnus eſt motus continuus; Indiuiſibile igitur mouetur per accidens, vt in ſubiecto accidens; per ſe autem nullo modo.

Tex. LXXXVII.

Mutetur enim ex A B, in B C, ſiue ex magnitudine in magnitudinem, ſiue ex forma in formam, ſiue ſecundum contradictionem. tempus autem ſit, in quo primo mutatur, in

quo

quo D. Ergo neceſſe eſt ipſum eo, quo mutatur, tempore, aut in A B eſſe, aut in B C. aut aliud quidem quid huius in hoc, aliud autem quid in altero. omne enim, quod mutatur, ſic ſe habebat. in vtroque igitur non erit aliquid ipſius: partibile enim erit. At vero neque in B C. mutatum enim erit: ſupponitur autem mutari. Relinquitur igitur ipſum in A B eſſe eo, quo mutatur, tempore, quieſcet ergo. in eodem enim eſſe tempore quodam quieſcere eſt.

Indiuiſibile non poteſt moueri per ſe. *1. Ratio a terminis.*

TRplici ratione probat, indiuiſibile per ſe moueri non poſſe. Prima eſt. Detur, quod moueatur ab vno termino in alium, ſiue motu locali, ſiue quocunque alio: & ſit tempus motus aliquod. Tunc in hoc tempore, aut eſt in termino a quo, aut in termino ad quem, aut partem habet in vno, partem in alio. Si dicas in aliquo eſſe termino: erit iam quies, cum ſit illud tempus. Si dicas tertium erit iam diuiſibile. Dicere, quod nullo modo eſt in terminis, eſt impoſſibile: ergo tale indiuiſibile, verbi gratia, non poteſt moueri per ſe ſolum.

Tex. LXXXVIII.

QVare non contingit id, quod impartibile eſt moueri, aut omnino mutari. Vnice enim hoc pacto eſſet ipſius motus, ſi tempus eſſet ex ipſis nunc, ſemper enim in ipſo nunc motum eſſet, & mutatum, vt moueatur quidem nunquam, motum autem ſit ſemper. Hoc autem quod impoſſibile ſit demonſtratum eſt & prius, neque enim ex ipſis nunc eſt tempus, neque linea ex punctis, neque motus ex mouentis eſt, nihil enim aliud facit hoc dicens, quam motum ex impartibilibus. ſicut ſi tempus ex ipſis nunc, aut magnitudinem ex punctis.

Reijcit fugeque quis vti poſſit in 1. argu.

VNum modum reprobat, quo quis poſſet affirmare, punctum per ſe moueri. Puta, ſi tempus tantum ex inſtantibus componeretur, & tunc in quolibet inſtanti eſſet in aliquo indiuiſibili. 1.
Hoc reijcit primo: quia tempus ex inſtantibus non componitur. 2.

Secundo, quia tunc in quolibet inſtanti eſſet mobile mutatum, & tunc non eſſet motus: nam motus non eſſet, niſi plura mutata eſſe. Hoc autem reprobatum eſt: nullum enim continuum ex indiuiſibilibus componitur. Hoc enim ſuppoſito, illud eſſe non poteſt.

Tex. LXXXIX.

AMplius autem & ex his manifeſtum eſt quod neque pũctum, neque aliud indiuiſibile vllum contingit moueri. Omne enim, quod mouetur, impoſſibile eſt per maius moueri ſeipſo prius, quam aut per æquale, aut minus. ſi autem hoc, manifeſtum eſt quod & punctum per minus, aut æquale mouebitur primum, quoniam autem indiuiſibile eſt, impoſſibile eſt minus moueri prius: per æquale ergo ſibijpſi, quare erit linea ex punctis. ſemper enim cum per æquale moueatur, omnem lineam punctum menſurabit: ſi autem hoc impoſsibile eſt, & moueri indiuiſibile impoßibile eſt.

ALteram facit rationem. Omne, quod mouetur per ſpatium maius ſe, debet prius tranſire minus, & æquale ſibi, vt notum eſt. Si ergo punctum mouetur per ſpatium maius, tranſibit vtique prius per minus, aut æquale ſibi. Per minus non poteſt, ergo per æquale. Si ergo totam lineam tranſit ſemper, & non niſi tangendo æqualia: ergo linea componitur ex punctis, cum menſuretur a puncto tranſeunte per totam lineam, & non niſi per puncta. Illud autem impoſſibile eſt: ergo punctum per ſe moueri non poteſt. Idem intellige de linea, quæ per latitudinem, & de ſuperficie, quæ per profunditatem, non poſſunt moueri, niſi magnitudo ex indiuiſibilibus componatur. *2. Rõa partibus ſpatij.*

Tex. XC.

AMplius autẽ, ſi oẽ in tẽpore mouetur in ipſo autem nunc nihil. om-

omne autem diuiſibile tempus eſt, erit aliquod tempus minus quouis eorum, quæ mouentur, in quo mouetur per tantum, quantum ipſum eſt. Hoc igitur erit tēpus, in quo mouetur, propter ea qđ oē in tēpore mouetur, tēpus aūt omne diuiſibile eſſe demonſtratum eſt prius. Si ergo punctum mouetur, aliquod erit tempus minus, in quo ipſum motum eſt, ſed impoſſibile eſt: in minori enim per minus neceſſe eſt moueri quare erit diuiſibile id, quod indiuiſibile eſt in minus, ſicuti & tempus in tempus. vnico enim modo moueretur id, quod impartibile eſt, & indiuiſibile, ſi eſſet in ipſo nunc impartibili moueri poſſibile. eiuſdem enim rationis eſt in ipſo nunc moueri, & indiuiſibile quid moueri.

3. Ratio a tēpore. TErtiam rationem facit, quæ ducit ad hoc inconueniens, quod eſſet tempus minus quocunque motu: quod eſt impoſſibile, cum motus, & tempus æqualiter diuidantur. Supponit autem primo, quod omnis motus eſt in tempore: & quodcunque tempus eſt diuiſibile. Moueatur igitur, quod eſt indiuiſibile, ab vno in alterum indiuiſibile: cum iſte ſit motus, erit in aliquo tempore: hoc quidem diuiſibile eſt: motus autem ille non, cum in vno puncto ſolo non ſit motus: ergo medietas illius temporis erit tempus minus tali motu, qui minimus eſt. Quod autem talis medietas ſit tempus minus, patet: nam totum tempus erat æquale motui.

Aliud ēt infertur inconueniens. Ex hoc autem abſurdo ſequitur, quod aliquid mouetur in tempore aliquo, & in minori non poteſt minus moueri, niſi indiuiſibile diuidatur.

Obiectio Poſſet quis dicere, quod a puncto in punctum in inſtanti mouetur.

Solutio. Hoc reiicit ſicut ſuperius: tunc enim ex mutatis componeretur motus, & ex indiuiſibilibus quodlibet continuum, quod fieri non poſſe demonſtratum eſt ſuperius.

Tex. XCI.

MVtatio autem nulla eſt infinita, omnis enim eſt ex quodam in quiddam, & ea quæ eſt in contradictione, & quæ eſt in contrarijs. Quare earum, quæ ſecundum contradictionem ſunt, affirmatio, & negatio terminus eſt. vt generationis quidem id, quod eſt corruptionis vero id, quod non eſt. Earum autem, quæ ſunt in contrarijs, ipſa contraria. hæc enim ſunt extrema mutationis. quare & alterationis omnis: ex contrarijs enim quibuſdam eſt alteratio. Similiter autem & augmentationis, & diminutionis. augmentationis enim terminus eſt qui ſecundum naturam propriam eſt perfectæ magnitudinis: diminutionis vero, huius remotio.

EX his omnibus, quæ circa diuiſionem mutationum dicta ſunt, ne quis, infinitam eſſe mutationem arbitraretur: concludit tandem nullam eſſe mutationem actu infinitam, ita, vt ſit ad extrema infinite diſtantia Probat hac ratione. Omnis mutatio fit ab vno in alterum, ſiue contrario, ſiue contradictorio: ſed talia extrema finitam habent inter ſe diſtantiam: ergo, & mutationes finitæ ſunt: non enim vltra extrema ſua ſingulæ ſunt. *Nulla mutatio eſt actu infinita.* *1. Rō de oī motu in extremum.*

Et in augmentatione, ac diminutione explicat, quæ ſint extrema: quia hic videbatur res obſcurior, quia quantitas certum terminum non habet. Dicitque illud eſſe extremum augmenti, puta, quantitatem, quam vnumquodque ſecundum ſuam naturam ſuam attingere poteſt: & huius remotio eſt terminus diminutionis. Vbi vides, res terminari certo termino magnitudinis, & paruitatis.

Tex. XCII.

LAtio autem ſic quidem non erit finita non enim omnis in contrarijs eſt. Sed, quoniam impoſſibile eſt diuiſum eſſe ſic ex eo, quia non contingit eſſe diuiſum: (multipliciter enim dicitur impoſſibile:) diuidi non contingit id, quod ſic impoſſibile eſt diuidi, nec omnino quod impoſſibile eſt fieri, fieri: neque quod mutari impoſſibile eſt, cōtinget vtique mutari in id, quod poſſibile eſt mutari.

DE motu locali, qui ſecundum voluntatem fit, non videtur certum, quomodo *2. Rō de motu lo-*

cali, qui fit ſecundum voluntatē. do extrema ſint determinata propterea alia ratione oſtendit, nec talem motum infinitum fieri poſſe. Impoſſibile eſt motum ſeu mutationem eſſe, cuius mutatum eſſe eſt impoſſibile: ſed ſecundum motum infinitum impoſſibile eſt eſſe motum, vel mutatum: ergo ille motus impoſſibilis eſt. Maior ſub exemplo, ſeu inductione ponitur. Impoſſibile eſt diuidi, ſecundum quod impoſſibile eſt eſſe diuiſum: & generari, ſecundum quod impoſſibile eſt, eſſe genitum: & mutari, ſecundum quod impoſſibile eſt eſſe mutatum.

At quia impoſſibile multipliciter dicitur, & quod non poteſt fieri, & quod difficulter fit: dicit, ſe loqui de eo, quod non poteſt fieri. Ac propterea dixit, quod eſſe diuiſum, eſt impoſſibile tale, vt non contingat, nec poſſit eſſe diuiſum, hoc tale impoſſibile eſt diuidi.

Et attende literam. nam quidam infinitiui de præſenti, quidam de præterito ſumendi ſunt, vt expoſui: quamuis in litera omnes ſint de præſenti; ob id parum habet obſcuritatis.

Tex. XCIII.

SI ergo id, quod fertur, mutetur in aliquid, & poſſibile erit mutari. quare non eſt infinitus motus, neque feretur infinito motu. impoſſibile enim eſt tranſire illum. Quod igitur ſic non eſt infinita mutatio, vt non finiatur terminis, manifeſtum eſt.

Concludit, oēm motum, & mutationē eē finitam. COncludit, in motu locali, cum non ſit motus, nec moueatur aliquid, niſi poſſit ſecundum talem motum, eſſe mutatum, non erit motus infinitus, vt nunquam habeat finem. Similiter quæcumque alia mutatio erit finita.

Tex. XCIIII.

SEd, ſi eſſe poſſit ſic, vt tempore ſit infinita, vna, & eadem exiſtens, conſiderandum eſt. Nam una, quidem, ſi non fiat, nihil fortaſsis prohibet. vt ſi poſt lationem alteratio ſit, & poſt alterationem augmentatio, & rurſus generatio: ſic enim ſemper quidem erit tempore motus, ſed non vnus, propterea quod non eſt vnus ex omnibus. Vt autem fiat vnus, non contingit infinitum eſſe tempore, præter vnum. hic autem eſt vnus, ipſa circularis latio.

Quo mō poſſit infinitas in motu reperiri. OStendit, quomodo in mutatione poſſit infinitas reperiri: in vna enim per ſe, quæ ad determinata extrema tendit, non poteſt eſſe, vt dictum eſt: tamen in vna per accidens, puta, per contiguationem ratione temporis eſſe poteſt. Vt ſi alterationi ſuccedat generatio, & generationi augmentatio, & huic latio, & huic iterum generatio. Hoc modo nihil prohibet. Non enim eſt vna mutatio ſecundum extrema, at in vnico continuo motu id non eſt, præter motum circularem, de quo libro octāuo dicetur, in eo enim ſunt quodammodo plures motus, & circulares, quamuis propter continuitatem vnus dicantur. Et ita abſoluit librum Ariſtoteles.

FINIS LIBRI SEXTI.

IN LIBRVM SEPTIMVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Tex. I.

OMne, quod mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri. ſi igitur in ſeipſo non habet principium motus, manifeſtum eſt quod ab altero mouetur. ſi autem in ſeipſo, accipiatur in quo A B, quod moueatur, non ex eo, quia partium huius aliqua mouetur. Primum igitur opinari A B a ſeipſo moueri, propterea quod totum mouetur, & a nullo externorum, ſimile eſt, ac ſi quis ipſo D E mouente ipſum E F, & illo moto opinetur D E F a ſeipſo moueri. propterea quod non intuetur vtrum ab vno moueatur. vtrum D E ab E F, ab E F ab ipſo D E.

LIcet ea, quæ ab Ariſtot. traduntur in hoc libro, rationibus tantum dialecticis comprobentur; eademque poſtea ab eodem Ariſtot. in 8. lib. fuſius, & accuratius pertractentur; adeo, vt liber hic Alex. nothus, & adiectitius viſus fuerit. quam etiam ob cauſam, Eudemus, & Themiſtius, veteres Ariſtot. interpretes, eius expoſitionem omiſerunt. Tamen quoniam Simplicio, D. Tho. aliiſque grauiſſimis Peripateticis dignus viſus eſt quem ipſi interpretarentur; nos etiam non inutile fore arbitramur, ſi quæ in eo docet Ariſtot. breuiter more noſtro, & ſummatim proſequamur.

Inſtitutũ Ariſtot. in hoc li. eſt ut aliquot principia, ſeu

Poſtquam ergo de motu, quid ſit, quæ ipſius ſpecies, quales ipſius partes, diſſeruit: nunc de ipſo efficienti principio tractat, quod facit in octauo libro. At in præſenti aliquod ſtatuit principia maxime ad id indagandom neceſſaria.

Diuiditurque in duas partes liber hic. In priori quædam Theoremata proponit circa motus principium. In poſteriori de motuum comparatione loquitur, quoad velocitatem, & tarditatem.

Theoremata proponat, ex quibus cauſam efficientẽ motus in 8. li. poſtea oſtendat.

Proponit igitur in textu primo Theorema hoc. Omne, quod mouetur, ab aliquo alio mouetur. Hoc primo inductione quadam manifeſtat, poſtea ratione demonſtrat. Inductio eſt. Nam quæ mouentur aut a principio externo mouentur, vt proiecta: aut a principio interno, vt viuentia. Et loquitur de actiuo principio. In his quæ ab externo mouentur, ſatis conſtat ab alio moueri ipſa: in his, quæ ab interno, non ita conſtat. Sed etiam hæc ab alio mouentur: nam habent duas partes, alteram, quæ mouetur, alteram, quæ mouet: & dum mouet, per accidens mouetur, ſicut nauta in naui. Nauim enim, quæ mouetur, nauta mouet, & ſimul mouetur motu nauis. Sicut igitur, quamuis nauis tota non moueatur ab aliquo extra nauim, non propterea dicetur moueri a ſe: ita nec illa, quæ ab intrinſeco mouentur. Et qui dicit, ex a ſe moueri, neſcit diſtinguere partem, quæ mouet, & partem, quæ mouetur.

1. Theore. Ariſt. quod mouetur ab aliquo moueri. Probatur inductionem.

Hoc eſt, quod Ariſtoteles dicit. Sumatur inquit, A B, quod mouetur ſecundum ſe totum, & non quia pars mouetur, (hic enim loquimur de his, quæ moueri dicuntur, quia tota mouentur: & per A B, intelligit viuens, vel id, quod ab intrinſeco mouetur) dicere quod A B, mouetur a ſe, quia totum videtur moueri, & non ab extrinſeco, eſt ſimile, ac ſi eſſet vnicum totum D E F, motum, cuius vna pars E F, mouetur ab altera D E, & ob id totum mouetur. Et quis propter ignorantiam duarum harum partium exiſtimaret moueri a ſe; Quaſi dicat: illa talia mota ab intrinſeco habere partem aliam mouentem, aliam motum. Et quia mouens mouetur per accidens ad motum partis motæ, totum mouetur: cumque non appareat extrinſecum mouens, exiſtimatur a ſe moueri. Sed non ita eſt, vt oſtendit

dit in exemplo de naui, & nauta. Colligitur ergo, quæ mouentur, ab alio moueri.

Tex. II.

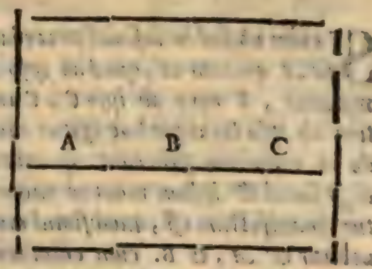
AMplius id:quod a ſeipſo moueatur, nunquam ceſſabit moueri, propterea quod aliquid aliud ſtetit, quod mouebatur. Neceſſe eſt ergo, ſi quid deſinat moueri eo, quod aliud aliquid ſtetit; hoc ab altero moueri. hoc autem, cum manifeſtum factum ſit, neceſſe eſt omne, quod mouetur, moueri ab aliquo. Quoniam enim acceptum eſt A B moueri, diuiſibile erit, omne enim, quod mouetur, diuiſibile eſt. diuidatur igitur in C. neceſſe eſt igitur, B C quieſcente, quieſcere & A B. ſi enim non, accipiatur moueri. B C igitur quieſcente, mouebitur vtique A C. non ergo mouetur per ſe A B. ſed ſupponebatur, per ſeipſum moueri primum. manifeſtum eſt igitur quod C B quieſcente, quieſcet & B A, & tunc deſinet moueri, ſed, ſi quid ex eo, quia aliud quieſcit, ſtat, & ceſſat moueri, hoc ab altero mouetur. manifeſtum eſt igitur quod omne, quod mouetur, ab aliquo mouetur. diuiſibile enim eſt omne, quod mouetur: & parte quieſcente, quieſcet totum.

Probatur rõe trib⁹ ſuppoſitis. Primũ: IDem modo demonſtrare contendit. Sumit autem tria. Primum eſt. Quod a ſe ipſo mouentur, non deſinet moueri quamuis quodcunque aliud a ſe, quod mouetur, quieſcat, moueri deſinat. Quaſi dicat; motus eius, quod a ſe ipſo mouentur, non pendat ex alterius motu, ita vt ſi alterum ceſſit moueri, ceſſet & ipſum.

Secũdũ. Alterum principium ex hoc ſequitur. Si quod mouet, ceſſat moueri, quia aliud ceſſat moueri; tunc illud non a ſe ipſo mouetur.

Tertiũ. Tertium eſt, quod mouetur eſſe diuiſibile.

Nectitur ratio. Ex his eſt argumentum. Detur mobile, quod a ſe ipſo moueri dicitur, & attende, quod loquimur de motu ſecundum ſe totum,) hoc mobile A C. diuiſibile erit per tertium principium. Diuidatur ergo in duas partes in B C, & A B,

Peto. l. quieſcente vna parte, puta, B C. mouebitur, l. non. Si mouebitur totum, cũ non moueatur niſi ratione vnius partis A C, iam non totum primo mouebitur. De hoc. n. ſermo eſt. Si autem non mouebitur, ergo deſinet moueri, quia aliud, puta pars mota quieſcit, ergo per primum, & ſecundum principium, totum illud non a ſe ipſo mouetur.

Poteſt autem tota ratio ſic in forma ordinari. Omne, quod mouetur, cuius ſi aliqua pars quieſcit, totum quieſcit, non mouetur a ſe, ſed ab alio: omne, quod mouetur eſt huiuſmodi, vt quieſcat, ſi eius aliqua pars quieſcat: ergo omne, quod mouetur, non à ſe, ſed ab alio mouetur. Ratio hæc in quæſtione poſtea examinabitur cum alijs.

Tex. III.

QVoniam autem omne, quod mouetur, ab aliquo mouetur, neceſſe eſt & omne, quod mouetur in loco, moueri ab alio. & id igitur, quod mouet, ab altero, quoniam & ipſum mouetur, & rurſus hoc ab altero. non autem in infinitum abibit, ſed ſtabit alicubi, & erit aliquid, quod primo cauſa erit motus.

EX hoc vniuerſali theoremate infert ſecundum particulare. Quod localiter mouetur, ab alio mouetur. Et quamuis contingat vnum ab alio, & hoc ab altero, & hoc rurſus ab alio moueri; non tamen poteſt eſſe in infinitum proceſſus: ſed perue- *Secundã theore. Ariſt. q. localiter mouetur ab ali moueri*

 nire

nire oportet ad vnum primum mouens, quod rurſus non ab alio mouetur.

Tex. IIII.

SI enim nõ, ſed in infinitũ procedat, ſit A quidem id, quod ab ipſo B mouetur, B vero ab ipſo C, C autem ab ipſo D, atque hoc igitur modo in infinitum procedat. quoniam ergo ſimul & ipſum mouens mouetur, manifeſtum eſt, quod ſimul mouebitur & A, & B. cum enim mouetur ipſum B, mouebitur & A, & cum mouetur B, & ipſum C, & cum C, ipſum D. erit igitur ſimul & motus ipſius A, & ipſius B, & ipſius C, & reliquorum cuiuſque. & accipere igitur vnumquodque ipſorum poterimus. etenim, ſi vnumquodque ab vnoquoque mouetur, non minus vnus numero eſt cuiuſque motus, & non infinitus extremis. quoniam quod mouetur, omne ex quodam in quiddam mouetur.

Tertiũ Theo. in mouentibus non eſſe proceſſu in infinitũ.

QVod omne motum localiter ab alio moueatur, non probat, quia in ratione præcedenti de quodcunque motu vniuerſaliter probatum eſt. Quod vero in mouentibus non ſit proceſſus in infinitum, modo demonſtrat.

Exẽplũ.

Exemplum ponit. Si A, mouetur à B, hoc rurſus a C, & C, rurſus a D, non erit ille proceſſus in infinitum; ſed erit in aliquo vno ſtatus.

Suppoſitio prima.

Statuit ad hoc aliquot principia. Primũ eſt Quod ſimul mouebitur A, & B, & aliorũ vnũquodque. Ratio eſt, quia quod mouet, dum mouet, mouetur. Cum igitur A, mouet, B, mouetur: ſed dum B, mouet, mouetur: ergo dum A, mouetur, etiam B, mouetur; & dum B, ſimiliter etiam C, ob eandem rationem & cæterorum vnumquodque.

Suppoſitio ſecunda.

Alterum principium eſt. Motus cuiuſque horum finitus eſt, & vnus numero, vt motus, A, & motus, B, & motus, C, quamuis enim infiniti omnes ſint, vnuſquiſque tamen finitus eſt extremis: eſt enim ab vno loco in alium determinatum locum.

Tex. V.

AVt enim numero accidit eundem eſſe motum aut genere, aut ſpecie. Numero igitur dico eundem motum, qui ex eodem in idem numero in eodem tempore numero ſit vt ex hoc albo, quod eſt vnum numero, in hoc nigrum ſecundum hoc tempus, quod eſt vnum numero. ſi enim ſecundum aliud, non amplius vnus erit numero, ſed ſpecie. Genere autem idem eſt motus, qui in eodem prædicamẽto ſubſtantiæ, vel alterius generis eſt. Specie autem, qui eſt ex eodem ſpecie in idem ſpecie: vt ex albo in nigrũ. aut ex bono in malum. hæc autem dicta ſunt & in prioribus.

Motus tripliciter vn⁹.

OCcaſione illius, quod dixerat, ſingulos illos motus eſſe finitos, & quemque per ſe vnum eſſe numero motum Diſtinguit, tripliciter dici motum vnum. Numero, genere, ſpecie. Vnus numero eſt, qui ab vno numero termino a quo, ad vnum numero terminum ad quem, in vno numero, & non per quietem interrupto tempore fit: Vt ab hoc albo in hoc nigrum, in hoc tempore. Vnus genere, qui eſt ad terminum vnius prædicamenti. Vnus ſpecie, qui ad terminũ eſt vnius ſpeciei. Quæ omnia ſatis expoſita iam ſunt in libro quinto.

Tex. VI.

ACcipiatur igitur motus ipſius A, & ſit in quo E, & ipſius B, in quo F, & ipſius C, & D, in quo G, & H, & tempus, in quo moueatur A, ſit K: determinato autem motu ipſius A, determinatum erit & tempus & non infinitum, quod eſt K: ſed in eodem tempore mouebatur A, & B, reliquorum vnumquodque accidit ergo motum E F G H, infinitum exiſtẽtem, in tempore finito moueri, quod eſt K. in quo enim A mouebatur, & quæ poſt A conſequenter ſunt, om-

nia mouebantur infinita exiſtentia. quare in eodem mouentur. etenim, aut æqualis erit motus ipſius A motui ipſius B, aut maior, refert autem nihil. prorſus enim infinito motui in tempore finito accidit moueri. hoc autem impoſſibile eſt.

Suppoſitio.3. Motus finit' erit in tempore finito. Vis rationis Ariſtotelis.

POnit tertium principium. Quod cum motus A, ſit finitus, erit in tempore finito, & ſit R. Ponit autem nomina motibus illis, motus A, dicitur E, motus B, dicitur F. motus C. eſt G, motus autem ipſius D, ſit, H. Ex his omnibus colligit argumentum. Motus ipſius A. eſt in tempore R, finito: ſed omnes reliqui motus ſunt ſimul cum motu, A, vt dictum eſt in primo principio: ergo omnes illi motus ſunt in tẽpore finito. At illi motus infiniti ſunt motus ergo infinitus eſt in tẽpore finito: quod impoſſibile eſt.

At quia poſſet quis dubitare, An motus A, & aliorum ſint æquales; Reſpondet, parum hoc referre: ſiue enim ęquales, ſiue inæquales ſint, motus totus infinitus eſt; tempus autem finitum.

Tex. VII.

SIc igitur videbitur demonſtrari id, quod ab initio diximus: non tamen demonſtratur, propterea quod nullum inconueniens accidit. contingit enim in tempore finito infinitum motum eſſe, non autem eundem, ſed alterum, & alterum, multis motis, & infinitis. quod quidem accidit & in ijs, quæ nunc diximus.

Obiectio Ariſt. cõtra rationem ſupradictã

OBiicit huic rationi. Non enim videtur demonſtrare intentum. Nam motum infinitum, cum vnius eſt, repugnat eſſe in tempore finito. At cum plures ſunt motus, mobilibus exiſtentibus infinitis, non videtur repugnare: poſſunt.n. multa ſimul moueri. In præſenti autẽ caſu ille motus non eſt vnus, cum mobilia ſint multa, ob id nullum ſequitur inconueniens.

Tex. VIII.

SEd, ſi id, quod mouetur primo ſecundum locum, & corporali motu, neceſſe eſt tangere, aut continuum eſſe mouenti, vt videmus in omnibus hoc contingere erit ex omnibus vnum ipſum totum, aut continuum. Hoc igitur poſſibile accipiatur, & ſit magnitudo quidem, aut continuum, in quo A B C D. huius autem motus E F G H. refert autem nihil finita ſit, an infinita. ſimiliter enim in tempore finito K mouebitur, aut finita, aut infinita. horum autem vtrunque impoſſibile eſt.

Solutio.

EXcludit obiectionem, ſuppoſito vnico fundamento. Quod ſecundum locum immediate mouetur ab altero mouente motu corporeo, neceſſe eſt illi eſſe contiguum per tactum, aut eſſe contiguum. Ex hoc argumentatur. Cum illa mobilia ſaltem ſint contigua, ponatur, quod continuentur. Non enim minus contigua, quam continua occupant: nec minor motus eſt in illis, quam in his. Sumatur igitur vt vna magnitudo, A B C D. & motus tunc vnus erit ex ipſis, puta, E F G H. erit igitur iam motus vnus infinitus tempore finito: quod impoſſibile eſt, ſiue magnitudo, & mobile finitum ſit, ſiue infinitum. Vtroque enim modo motus infinitus tempore finito eſſe non poteſt: ob id nihil refert, quod mobile ſit finitum, aut infinitum, ſi motus infinitus eſt. Ita hæc verba Simplicius exponit: & ſic excluditur obiectio, & perficitur demonſtratio.

Tex. IX.

MAnifeſtum eſt igitur quod ſtabit aliquando, & non in infinitũ abibit quod ſemper ab altero, ſed erit aliquid, quod primum, mouebitur. Nihil autem referat, ſuppoſito quoddã, hoc demoſtrari. eo enim quod eſſe poteſt, poſito, nullum inconueniens oportebat accidere. Primum autem mouens, non vt id, cuius cauſa, ſed

ſa, ſed vnde principium motus eſt, ſimul cum eo eſt, quod mouetur. Simul autem dico, quia nihil inter ipſa eſt. hoc enim commune eſt in omni. quod mouetur, & quod mouet.

Infertur concluſio ſupradicta non eſſe proceſſum in infinitum in mouentibus,

INfert concluſionem. Quod non erit proceſſus infinitus in mouentibus: ſed ad primam deuenire oportet. Duo autem adiungit, quæ ſumpta ſunt in textu præcedenti. Alterum eſt, quod ponatur illa mobilia continuari. Poſſet quis dicere, rationem eſſe nullam, quæ ex ſuppoſitione procedit. Ad hoc reſpondet, licere ſuppoſitione vti, cum id, quod petitur, eſt poſſibile; Nam poſſibili poſito in eſſe nullum ſequitur inconueniens. eſt igitur modus argumentandi iſte ex vno poſſibili dato; puta, ꝙ illa continuentur: inferre vnũ impoſſibile: nempe, quod vnus motus infinitus eſſet in tempore finito, vt inde colligatur, Cum hoc impoſſibile non ſequatur ex hoc quod continuentur (nam poſſibile nõ infert impoſſibile) profecto ſequetur ex eo, quod infinita mobilia ſunt: & ita hoc erit impoſſibile. Nam impoſſibile ex impoſſibili ſequitur. alterum declarat, quomodo, quod mouet, & quod mouetur, ſimul ſunt. Dicit duo. Primum eſt, quod loquitur de mouente efficiente. Nam quod mouet, vt finis, poteſt diſtare à re, quæ propter ipſum mouetur. Alterum. Quod eſſe ſimul mouens, & motum eſt quod nõ ſit inter ipſa medium, id eſt, quod ſe tangant.

An vtraque ratio Ariſtotel. neceſſario concludat, qua probat omne, quod mouetur, ab alio moueri.

Quæſt. I.

Prima obiectio Galeni contra primam rõnem.

PRima ratio, qua omne, quod mouetur, ab alio moueri, probatur, tripliciter impugnatur, Primo a Galeno, vt refert Simpli. bene infertur; illud mobile non moueri per ſe, quia pars moueatur: Quod enim per partem ſuam mouetur, per ſe moueri dicitur: & ſic Auerroes explicat argumentum Galeni.

Secũda obiectio aliorũ.

Secundo impugnatur ab aliis, vt refert Simplicius: quia ratio illa petit principium: nam petit partem quieſcere, partem moueri: & hoc idem eſt, totũ non per ſe primo moueri. Nam quod per ſe primo mouetur, ſecundum omnes partes mouetur.

Tertia Auicennæ.

Tertio impugnatur ab Auicenna, quia petit vnum impoſſibile Nam ſi totum per ſe primo mouetur, impoſſibile eſt, quod pars ipſius aliqua quieſcat: & ob id ratio nulla eſt, quia incompoſſibile ſupponit.

Obiectiones contra ſecũdã rationem. Prima.

Poſterio ratio poteſt adhuc tripliciter impugnari. Primo; ſupponit, ꝙ cum vnũ mouetur, reliqua ſimul mouentur. Hoc autem videtur falſum. ſtat enim lapidem proiectum moueri, quieſcente proijciente; & elementa moueri, non exiſtente generante.

Secũda.

Secundo impugnatur. Quia ipſe ſumit motum infinitum ratione partium ſubiecti & non ratione partium ſucceſſionis. Motum autem infinitum ſic non repugnat eſſe in tempore finito; nam ſecundum tales partes non diuiditur ad diuiſionem temporis, ſed ſubiecti.

Tertia.

Tertio impugnatur. Quia exiſtimat poſſibile, illa mouentia continuari: & tamen videtur impoſſibile: quia ſpecie differentia impoſſibile eſt continuari, vt dictum eſt in quinto libro. Hæ igitur ſunt obiectiones contra Ariſtot. quæ iam ſunt diſſoluendæ.

Ad primam obiectionẽ Galeni.

Prima ergo Galeni nulla eſt, & ſoluitur facile ab Auerroe. Nam per ſe moueri dupliciter dicitur. Vno modo, vt diſtinguitur contra per accidens: & ſic etiam, quod ratione partis mouetur, per ſe mouetur: & hoc probat Galenus. Altero modo, vt diſtinguitur contra per accidens; & ſecundũ partem, vt quod ſecundum ſe totum mouetur, per ſe moueri dicatur: & de hoc loquitur Ariſt. Contra autem, quod ſi vna pars quieſcit, non per ſe mouetur, hoc modo: vnde nulla eſt obiectio contra Ariſt.

Ad ſecũdam, & tertiã ſolutiones Auerr.

Circa ſecundum, tertium argumẽtum, maior eſt difficultas. Auerroes dupliciter conſtituit demonſtrationem Ariſt. Primo ſic. Omne, quod quieſcit ad quietem alterius, mouetur ab alio: ſed quod mouetur, omne quieſcit ad alterius quietem: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Dicitque hac rationem confici ex maiori de neceſſario, & minori de poſſibili ex quibus ſequitur concluſio de neceſſario.

Obiicit tamen ſibi. Nam minor videtur impoſſibilis, ſiquidẽ ſingulares habet impoſſibiles: cœlũ. n. mouetur, cuius aliquã partem quieſcere, eſt poſſibile. Reſpondet, ꝙ cœli, quatenus corpus eſt, non repugnat partem quieſcere: & ſic debet minor intelligi

intelligi.quod mouetur,vt corpus eſt, non repugnat,ipſius partem quieſcere.

S. Th merito reiicit hanc reſponſionem propter duo,quæ dicit Auicenna.Primum, quod aliqua propoſitio impoſſibilis eſt, cũ prædicatum repugnat ſub ea ratione ſpeciei,licet non ratione generis: vt homo eſt irrationalis,eſt impoſſibilis ,licet non ratione animalis: ita cœli partem quieſcere eſt impoſſibile. Alterum eſt, quod eodem modo poſſimus dicere: Quod mouetur , per ſe quieſcere,non eſſe impoſſibile , quia quod per ſe mouetur , vt corpus eſt , quieſcere poteſt. Et ſic nullum eſſe impoſſibile;quod infert Ariſt. in ſua ratione.ſ.quod per ſe mouetur, quieſcere.

Reiicitur ſolutio Auc. Primo.

Secundo

Vnde dico non eſſe illam rationem ſic conſtruendam.Nam Ariſt. non abſolutas, ſed conditionatas ſumit propoſitiones . Propterea etiam Auerro. aliter proponit rationẽ,vt diximus in textu. Nempe,Omne,quod mouetur,cuius ſi aliqua pars quieſcit totum quieſcit mouetur ab alio: omne motum eſt huiuſmodi:ergo omne motum, ſeu quod mouetur,ab alio mouetur.

Quō ſit conſtruenda Ariſt. ratio.

Et notat S.Th.quod conditionalis propoſitio vera eſſe poteſt quamuis vtraq;pars ſit impoſſibilis,ſi tamen vna ſequitur ex altera. Vnde impoſſibile eſt(vt dicebat Auicenna)quod pars illius, quod per ſe primo mouetur,quieſcat. Impoſſibile etiam eſt , quod omne,ꝙ mouetur , eius aliqua pars quieſcat:tamen hoc eſt neceſſarium, quod ſi cuiuſq; mobilis per ſe aliqua pars quieſcat,totum quieſcet: Et hoc ſumit Ariſtoteles ad probandum:omne,quod mouetur, ab alio moueri.

Nota ex D.Th. cõditionalem poſſe eſſe verã, licet vtraque pars ſit impoſſibilis.

Et ſic ſoluitur ratio Auicennæ: quæ erat tertia obiectio: ex hac doctrina D. Thom. Non enim petit, quod pars quieſcat , nec quod totum,ſed conditionali vſus eſt propoſitione. Vt ſenſus demonſtrationis clarus ſit iſte.Si aliquid moueret ſe per ſe primo,vtique motus eius a nullo alio penderet : ſed motus cuiuſque mobilis totius dependet ex partibus,& ipſarum motibus, cum ſi ipſæ quieſceret , totum quieſceret : non autem e contra : nam poteſt vna pars moueri , non moto toto : ergo motus non ineſt alicui toti habenti partes a ſe primo. Eſt autem omne mobile partes habens.ergo omne,quod mouetur; ab alio mouetur, & per partes ineſt ei motus.

Soluitur 2. & 3. obiectio ex D.T.

Dubitat Auerroes. An ſit demonſtratio cauſæ. Et dicit, quod eſt ſigni tantum. S. Thom. autem dicit eſſe per cauſam.

Dubiũ Solutio. Auerro. Solutio. D.Tho.

Poſſemus vtrunque cõciliare. Auerroes enim conſiderauit terminos demonſtrationis,puta , quod mouetur moueri ab alio per hoc medium, quia quieſcit , alio quieſcente. Quies autem ſignum videtur,quod ab alio moueatur : non enim eſt cauſa motus. At S. Tho. profundius rem conſiderauit . Res enim hæc eſt: propterea mobile ab alio moueri,quia motus eius a partibus dependet : partes autem ſicut ſunt cauſa totius quoad eſſe : ita motus partium cauſa ſunt motus totius : ipſum enim componunt. Ob id per cauſam procedit,& ſic poteſt vtrumque conciliari: loquimur autem de partibus etiam integrantibus.

Cõciliatur vtraque ſolutio.

At circa alteram demonſtrationem nõ minor eſt difficultas , quamuis argumentum primum facile ſit , de quo eſt pugna inter Galenum,& Auerroem. Galenus enim exiſtimat dictum Ariſtotelis , ſi primum mouetur , reliqua mouentur, etiam eſſe verum de quiete: vt ſi primũ quieſcat, reliqua etiam quieſcant. Vnde id erit,principium motus primum , quo moto reliqua mouentur : quo quieſcente , reliqua quieſcant. Hinc infert contra Ariſtotelem, quod cor non eſt principium primum motus animalium , quia ipſe inquit, ſe expertum fuiſſe, animalia moueri corde ablato: vnde ceſſante corde , motus membrorum non ceſſabat. Auerroes vero dictum Ariſtotelis , de motu tantum intelligendum docet: Vt ſi primum moueatur,etiam reliqua moueantur non tamen de quiete . Poteſt enim primum mouens quieſcere, aliis motum habentibus, vt patet in proiiciente. Adfert etiam contra Galenum aliã experientiam,quod ipſe vidit arietem ambulantem abſciſſo capite, non igitur cerebrũ eſt principium motus,vt vult Galenus.Etiã docet Albertus, ſe vidiſſe cicadam abſciſſo capite ambulantem per dimidium milliare & cantantem,ſicut prius.

Ad 2. obiectionem ſecundæ rationis. Diſſidiũ inter Galenũ, & Auerro.

Nota.

Nota.

In hoc controuerſia dico primo. Quod motus ſunt in duplici differentia. Quidam eſſentialiter ſubordinati , quidam vero accidentaliter. Illi ſunt eſſentialiter ſubordinati,cum mouens , & mobile ſic ordinantur,vt non ſit motus mobilis ſine motu mouentis:quomodo cœlorum motus , & elementorum ordinati ſunt. Non enim poſſunt elementa moueri,niſi exiſtente motu cœlorum.Illi ſunt accidentaliter ſubordinati,qui,licet vnus ab altero procedat, non tamen dependet in eſſe ſemper , ſicut dictum eſt ſuperius in cauſis, vbi iſta diſtinctio data fuit . Si de priori motu ſermo fiat,verum dicit Galenus.Si de poſteriori,

Veris ſentẽtia.

1. Notãdũ. Motus alij, ſunt eſſentialiter ſubordinati,alij non.

verū dicit Auerroes:& de hoc procedit argumentum. At in præſenti Ariſt. de motibus eſſentialiter ordinatis loquitur, alias omnia mobilia non mouerentur ſimul.

2. Notādum cōtra Auer. & Gale. Dico ſecundo, quod neuter loquitur ad mentem Ariſtotelis. Ipſi enim ſumunt primum, & ſupremum mouens: & dicunt quod hoc motu inferiora mouentur: At Ariſtoteles non hoc, ſed vltimum ſumit, puta; ſi vltimum mouetur, ſuperiora moueantur, vt manifeſte patet in textu. Dicit enim, ſi A, mouetur a B, & B, à C, & C, a, D, quod ſi A, mouetur, & reſiqua ſupra ipſum mouentur.

3. Nota. Circa expoſitiones Gal. & Auer. Dico tertio, quod nulla experiētia quicquam oſtendit, nec pro vna, nec pro altera parte. Nam cum cor, aut cerebrū moueant partes diſtantes medijs ſpiritibus, euenit, vt principio abſciſſo, per aliquod tempus maneat virtus a principio impreſſa ſpiritibus, per quā ille fit motus: ſicut in lapide proiecto manet adhuc impetus, quieſcente proiciente. Et ſic ſoluitur primum argūm.

Circa ſecundum dubium, quod proponit Burleus, re vera, magnam habet vim contra rationem Ariſtotelis. Nam ſolum

Solutio. 2. Obiec. concludit, quod infinitum continuum ſecundum omnes ſuas ſimul partes; locum mutaret tempore finito. Hoc autem nihil prohibet: nam motus partium, cum vnus non fit poſt alium, nihil prohibet eſſe ſimul. Repugnantia eſſet, ſi infinitum ſecundum omnes ſit partes abſolueret; & tranſiret ſpatium finitum, aut infinitum. Sed hoc non cōcludit Ariſtot. Vnde dicerem, quod intelligitur ratio Ariſtotelis, quod ſi vna eſſet magnitudo infinita, tunc vnum continuum infinitum moueretur tempore finito. Hoc autem impoſſibile eſt: quia continuum infinitum moueri non poteſt, non ſolum tempore finito, ſed nec infinito, vt demonſtratum eſt in libr. 3. Phyſic.

Nota. Nota autem, quod per iſtam rationem Ariſtoteles concludit, quod deuenire oportet ad vnum primum, quod non moueatur ab alio extrinſeco, ſiue ipſum moueatur a principio intrinſeco, ſiue ſit omnino immobile.

Ad 3. ex D. Th. et Alber. Ad tertium reſpondent S. Tho. & Albertus, ꝙ quamuis in ratione ſpecifica repugnet iſta continuari, tamen ſub ratione communi, qua quanta, & corpora mobilia ſunt, non eſt impoſſibile continuari: Hic autem ſub tali ratione communi conſiderantur, vt mobilia ſunt.

Nota. Nec putes, quod iſta potētia, per quam dicuntur poſſe continuari, ſit potētia phyſica, quæ ad actum reducetur: ſed eſt potentia logica, ſecundum quam, quod fieri non repugnat, poſſibile, & fieri poſſe dicitur. Reliqua in textu dicta ſunt.

Caput Secundum.

Tex. X.

QVoniam autem tres ſunt motus, & is, qui ſecundum locum, & qui ſecundum quale, & qui ſecundum quantum, neceſſe eſt & ea, quæ mouētur, tria eſſe. qui quidem eſt ſecundum locum, Latio: qui vero ſecundum quale, Alteratio: qui vero ſecundum quantum, Augmentatio, & Diminutio. Primum igitur de latione dicamus: hæc enim primus motuum eſt. Omne itaque, quod fertur aut ipſum à ſeipſo mouetur, aut ab altero. Si igitur à ſeipſo manifeſtum eſt quod cum in ipſo mouens ſit, ſimul erit mouens, & quod mouetur, atque nihil inter ipſa erit.

QVia Ariſtoteles ſumpſit in ratione præcedenti mouens, & motum eſſe ſimul & immediata, & ob id non prohibere, continuati poſſe; id modo probat, & non ſolū in aliquo motuū genere, ſed in omni, verum id eſſe, oſtendit. Ideoque triplicem motum diſtinguit, puta, Alterationem, Augmentationem, & Diminutionem, & Localem. *Mouens & mobile debere eſſe ſimul, probatur in omni motu.*

Incipit autem in locali motu id oſtendere tali ratione. Omne, quod localiter mouetur, aut ab intrinſeco aut ab extrinſeco mouetur principio: ſed in vtroq; motu mouens, & motum ſimul ſunt: ergo & in omni motu locali. Minorem probat, & quidem pro altera parte ſatis nota eſt Quæ enim ab intrinſeco mouentur, ſimul habēt & quod mouet, & quod mouetur, cū vnius partes ſint; in his vero, quæ ab extrinſeco mouentur, non eſt ita notum, quare in his probabit idem. *Probat 1. in latione ꝙ fiat a principio interno.*

Quod autem ab alio mouetur, quadrifariam mouetur. motus enim ab altero quatuor ſunt, Pulſio, Tractio,

Vectio, Vertigo. etenim alios omnes ad hos reduci congruum eſt Pulſionis igitur alia quidem eſt impulſio, alia vero expulſio. Impulſio igitur eſt, cum mouens, id, quod mouetur, non relinquit. Expulſio vero, quando expellens relinquit. Vectio autem in tribus erit motibus, nam quod vehitur, non ſecundum ſe mouetur, ſed ſecundum accidens. ex eo enim mouetur, quia in eo quod mouetur, eſt, aut ſupra id quod mouetur. id autem, quod vehit: mouetur aut pulſum, aut tractum, aut vertigine actum. manifeſtam eſt igitur quod vectio in tribus erit motibus. Tractio autem, aut cum ad ſeipſum, aut ad alterum velocior eſt motus trahentis, non ſeparatus à motu eius, quod trahitur. etenim ad ſeipſum eſt tractio, & ad alterum. Et reliquæ etiam tractiones eædem ſpecie ad has reducentur, vt Inſpiratio, & Expiratio, & Sputatio, & quæcunque corporum excretiuæ aut receptiuæ ſunt, & Spathatio etiam, & Radiatio. horum enim aliud quidem congregatio eſt, aliud vero diſgregatio: & omnis itaque motus ſecundum locum congregatio, & diſgregatio eſt. Vertigo autem componitur ex tractione, & pulſione. id enim quod mouet, pellit hoc: trahit autem illud. Manifeſtum igitur eſt quod, ſi ſimul pellens, & trahens eſt cum eo, quod pellitur, & eo, quod trahitur, nihil eſt medium inter id, quod mouet, & id, quod mouetur. Hoc autem manifeſtum eſt ex dictis. nam pulſio aut à ſeipſo, aut ab alio ad aliud motus eſt: tractio autem ab alio ad ſeipſum, aut ad aliud Ad hæc autem Compulſio, & Depulſio.

2. inlatione. qua fiat ab externo.

PRobaturus in his, quæ ab extrinſeco mouentur, & quod mouet, & quod moueatur, ſimul eſſe, hos motus locales ab extrinſeco principio priꝰ diſtinguit in quatuor; poſtea reducit ad duos, & in his illud oſtẽdit.

Quatuor sũt ſpẽs motus loca lis a prĩcipio externo.

Motꝰ igitur ab extrinſeco locales quatuor ſunt; Pulſio, Tractio, Vectio, Vertigo. Pulſio eſt motus, quo aliquid. l. a ſe, l. ab alio in aliud pellitur. A ſe; vt cum quis ſe proijcit in mare l. deijcit ſe e turri. Ab alio; vt cum liber proijcitur a manu: quamuis etiã poſſit intelligi illud verbum (a ſe.) quod inferius dicitur in definitione pulſionis, vt ſit ſenſus; Pulſio eſt motus, quo aliquid a ſe. l. ab alio remouet aliquid.

Quid pulſio, & quæ eius ſpecies.

Huius pulſionis duplex ponitur ſpecies, Impulſio, & Expulſio. Impulſio eſt, cũ quod pellit, nõ remouetur a pulſo in toto motu. Expulſio vero cum deſerit ipſum pulſum: Vt cum aliquid extra ſe mittit aliquid, licet non ſit ſemper ſimul cum illo, quod mittitur.

Et adhuc huius ponitur ſpecies alia inferius, quæ eſt profectio. Cum quod pellit, relinquit quidem pulſum, ſed imprimit ei motum fortiorem, quam illius natura poſtulabat; vt qui lapidem etiam deorſum mittit vi maiori, quam ipſe deſcenderet.

Quid tractio, & qui motꝰ ad tractionẽ reducãtur.

Tractio eſt motus oppoſitus, cum aliquid ad ſe. l. ad aliud trahit aliquid, & hoc maiori motu, quam res ſecundum ſe moueretur. Cum eſt motus ad ſe, dicitur Attractio: cũ ad aliud, Extẽſio dicitur. Quod ſit maiori motu, quia cum res ſuos motu fertur, Tractio non eſt.

Ad hos duos multos reduci dicit: nam inſpiratio tractio quædam eſt; expiratio expulſio. Similiter operationes, quibus naturales virtutes, aut alimenta trahunt, aut excrementa propellunt. Similiter ſputatio, & ſpatatio, i. diuulſio, aut dilaceratio: & radiatio, i. motus inſtrumenti, quo tenent mulieres: & denique vocabulo communi tractiones, & congregationes dici poſſunt, quaſi quod mouet, & quod mouetur, coniungantur: pulſiones vero diſgregationes.

Quid vertigo vectio &c. & ad quos motus reducãt.

Vertigo eſt motus circularis, vt motus, quo trahitur rota.

Vectio vero quo pondera ſupra alia feruntur.

Inter hos quatuor motus, duo eorum ad alios duos reducuntur. Nam vectio non diſtinguitur ab alijs tribus. Ratio eſt, quia quod vehitur, non proprio motu fertur, ſed alterius, ſupra quod. l. in quo eſt: ob id, ſi ipſum pellitur, trahitur, aut vertitur. ſimiliter etiam & ipſum vectum. Vlterius: vertigo non diſtinguitur a pulſione, & tractione: eſt. n. ex vtraque compoſita: nam quod circulariter fertur, ſecundum vnam par-

tem recedit a mouente, & pulſio eſt: ſecundum alteram accidit. & tractio eſt. Hi igitur motus ab extrinſeco ad pulſionem, & tractionem reducuntur.

Quod ſi in his ſimul ſunt mouens, & motũ, profecto in oĩ motu locali ab extrinſeco, ſimul erũt quod mouet, & qđ mouet.

Eſt autem litera valde clara quãuis ob maiorem dilucidationem, & claritatem harum ſpecierum non ſeruaui eundem ordinem in exponendo, qui in textu eſt.

Proiectio autem, quando velocior motus fit eo, qui eſt ſecundum naturã eius, quod fertur, vehementiore facta pulſione, & eouſque facta accidit ferri, quouſque vehementior ſit motus eius, quod fertur. Manifeſtum eſt igitur quod id, quod mouetur, & mouens ſimul ſunt, & nihil inter ipſa medium eſt.

De motu proiectorum quõ mouens, & mobile ſint ſimul.

Difficultas maior erat in motu proiectionis. Id enim quod proiicit, non ſimul cum eo, quod proiicitur, videtur ſimul eſſe: ob id in hoc oſtendit, illud etiam eſſe. Definit autem motu proiectionis eſſe cum res fertur motu vehementiori, quam ſua poſtulet natura, eo quod mouens maiorem impetum imprimit, & maiori vi ipſam expellit. Tamdiu autẽ durat iſte motus, quamdiu durat illa vis, & expulſio. Per quod vult intelligere, vt dicit S. Tho. quod immediate mouetur proiectum ab aere contiguo pulſo, cuius vi ceſſante, ceſſat proiectio. Ex quibus colligit vniuerſaliter: quę mouent, & mouentur locali motu, eſſe ſimul.

Tex. XI.

At vero neque inter id, quod alteratur, & alterans quippiam medium eſt. hoc autem manifeſtum eſt ex inductione. In omnibus enim ſimul eſſe accidit alterans vltimum, & primum, quod alteratur. quale enim alteratur, ex eo, quia ſenſibile, eſt. Senſibilia autem ſunt, quibus differunt corpora à ſe inuicem, vt grauitas, leuitas, durities, mollities, ſonus, ſilentium, albedo, nigredo, dulcedo amaritudo, humiditas, ſiccitas, denſitas, raritas & horum media. ſimiliter autem & alia, quæ ſub ſenſibus ſunt quorum eſt & calor, & frigus, & lenitas, & aſperitas. hæc enim ſunt paſſiones ſubiectæ qualitatis. his enim differunt ſenſibilia corpora, aut ſecundum horum aliquid magis & minus, & quia patiuntur aliquid horũ. nam, quia calefiunt aut frigefiunt. aut dulceſcunt, aut amaricantur. aut ſecundum aliquid aliud prædictorum. ſimiliter & animata corpora, & inanimata, & animorum partes, quæcunque ſunt inanimatæ.

Tertio. probatur in alteratiõe mouens, & mobile debere eẽ ſimul.

Quod in motu locali docuerat, idem in alteratione oſtẽdit: magiſtri explicat propoſitionẽ in præſenti, nempe quõ quod mouet, & quod mouetur, ſimul ſint. Dicit ſe loqui de alterante vltimo, & de alteratio primo. Aliquando enim quod primo alterat, & quod vltimo alteratur. diſtant: vt cum ignis lignum a longe calefacit, & talia ſimul non ſunt. Si tamen alterans vltimum ſumamus, ſimul erit: eſt. n. aer ligno proximus, qui calefactus lignum calefacit: & hoc vltimum alterans dicitur. Poteſt etiam intelligi, cum aliquid alterat, & aliquid alteratur, non ſunt ſimul ſecundum ſe tota: ſed ſecundum id, quod primo alteratur ex parte alterati: & quod vltimo altera ex parte alterãtis. Ideſt, vltima pars alterãtis cum prima alterati eſt cõiuncta: vt ſit ſenſus. Quod nunquã alteratio vlla cõtingit, niſi ſit aliquis tactus alterantis, & alterati, qui ſecundum extrema primo ſit, i. ſecundum proxima alterantia, & alterata.

In quib⁹ accidat alteratio.

Artificioſe Ariſt. hoc probat. Explicat tamen primo duo. Alterum eſt: in quibus accidat alteratio: Alterum: quæ dicantur alterari. Dicit igitur, quod quale alteratur, vt ſenſibilẽ, i. ſecundũm qualitates ſenſibiles alteratio accidit. Sunt autem ſenſibiles qualitates, quibus corpora cõiter differũt, vt albedo, nigredo, calor, humiditas, ſiccitas, & reliquæ, quæ ſunt paſſiones ſubiectæ qualitatis, i. quæ ſunt termini paſſionum: ſubiectum. n. terminum vocat. Per has autem qualitates differunt corpora dupliciter. Aut quia eiſdem magis, vel minus participant: ſunt enim quædã calidiora, quædã calidiſſima: & ſic in aliis qualitatib⁹. Aut differunt, quia diuerſas habent qualitates.

Expli-

Quæ dicatur alterari. Explicat modo alterum: Quæ dicantur alterari. Et dicit, ſecundum has omnes qualitates alterari corpora tam animata, quam inanimata, & partes animatorum inanimatæ, vt pili, vnguens, & aliæ huiuſmodi, quæ anima carent. Hæc enim omnia calefiunt, frigefiunt, reliquaſq; patiuntur alterationes ſecundum tales qualitates.

Tex. XII.

Atque etiam ipſi ſenſus alterantur: patiuntur enim. actus enim ipſorum motus eſt per corpus, patiente aliquid ſenſu. Secundum quæ igitur inanimata alterantur, & animata, ſecundum hæc omnia alterantur: ſecundum autem, quæ animata alterantur, ſecundum ea non alterantur inanimata. ſecundum enim ſenſus, non alterantur, & latet inanimata, cum alterentur. nihil autem prohibet & latere animata, cum alterantur, quando non ſecundum ſenſus accidit ipſis alteratio. Si igitur ſenſibiles quidem paſſiones ſunt, per has autem alteratio eſt, hoc iam manifeſtum eſt, quod patiens, & paſſio ſunt ſimul, & inter hæc medium nihil eſt. huic enim aer eſt continuus, aeri autem coniungitur corpus et ſuperficies quidē ad lumē, lumen autem ad viſum. ſimiliter autem & auditus, & odoratus ad mouens ipſos primum. eodem autem modo ſimul & guſtus, & ſapor eſt.

De alio alterationis genere, quæ eſt ſenſatio. Aliam peculiarem alterationem animalibus dat, puta, ſentire, quæ non eſt conceſſa alijs. Vnde, quę patiuntur inanimata, & patiuntur animalia, vt albefieri, calefieri, & alia, quæ ſunt aliquando nobis non ſentientibus. Non enim animalia omnes alterationes ipſorum ſentiunt: mutātur enim ipſis non ſentientibus ſæpe, vt accidit in alterationibus interioribus corporis. Inanimata autem non omnes alterationes habent animalium, quia ſenſu carēt. Quod autem ſentire alteratio ſit, oſtendit: quia non fit ſenſatio, niſi corpore patiente, i. non ſentimus, niſi in organo corporeo ſenſus recipiamus ſpecies ſenſibilium: & hoc alterari quoddam eſt, vt alibi dicetur.

Conſtituitur ratio Ariſt. Et his rationem conſtituit ad probandum intentum. Alteratio fit ſecundum qualitates ſenſibiles, quæ obiecta ſenſuum ſunt: ſed hæc agunt ſemper per medium illis contiguum: ergo inter alterans & alteratum primum nullum eſt medium. Oſtendit medij contiguitatem; nam corpori eſt contiguus aer, ſimiliter & viſui: & ſic lumen agit in corpus, & ſuperficiem per aerem contiguum: & color ſimiliter per aerem in viſum. Similiter in alijs ſenſibus hoc idem eſt.

Tex. XIII.

Similiter autem & inanimatis, & inſenſibilibus. & id, qnod augetur etiam, & augens. appoſitio enim quædam eſt Augmentatio. quare ſimul ſunt & quod augetur, & augens. & Diminutio quoque. diminutionis autem cauſa eſt ablatio quædam. Manifeſtum eſt igitur quod inter mouens vltimum, & quod mouetur primum nihil eſt in medio conſiſtēs eius, quod mouet, & eius, quod mouetur.

Quarto idē probatur de augmentatione, & diminutione. De augmento, & diminutione id oſtendit nec loquitur de ea, quæ fit in ipſis animatis. Cum enim ab intrinſeco fiat, manifeſtum eſt ſimul eſſe, quod auget, & augetur: ſed de ea, quæ in inanimatis eſt, quæ additio, l. ablatio dicitur, in quibus non tum etiam eſt augens, & auctum, diminuēs vel auferens, & ablatum, eſſe ſimul, Ex quibus omnibus vniuerſaliter cōcludit, primū moti, & vltimum mouentis ſimul eſſe, quia ſolum immediate duo ſe tangunt ſecundū vltimas ſuperficies.

An motus, & motum ſimul ſint. *Quæſt. II.*

In hac difficultate ſunt aliquot argumenta, quibus mouens probatur agere in rē motam diſtantem abſque eo, quod agat in medium. Sunt etiam argumenta; quibus attrahens non videtur ſimul cum attracto: quæ duo ſunt contra Ariſt. vt viſum eſt in textu. *Primū arg.* Primum argumentum eſt. Sol agit

in iſta inferiora calefaciendo, producendo metalla, & alia: tamen horum nihil patiuntur orbes intermedij, cum ſint incorruptibiles, & impaſſibiles. Eſt autem Sol in quarto cœlo: ergo aliquid agit in diſtans, & non per medium: *Secũdũ.* Secundo. Eſt piſciculus, qui Torpedo dicitur, qui facit obſtupeſcere manus piſcatoris, & tamen non obſtupeſcit rete: & dicit Plinius, quod ſi tangatur extremitate haſtæ, manu tenentis haſtam obſtupeſcit. *Nota de Torpedine.* Huius Torpedinis tanta eſt vis, quod narrat Albertus lib. 24. de animalibus, quemdam extremitate digiti leuiter ipſum attigiſſe, & ipſius brachium ita fuit obſtupefactum, vt per dimidium annum loturis calidis, & vnguentis vix ſenſum receperit. Similiter dicit, quod piſces ipſum tangentes obſtupeſcunt. Idem dicit Ariſt. lib. 9. Hiſtor. c. 37. Hic igitur piſcis cum diſtantia etiam obſtupeſcere faciat, videtur agere in mediata: & non agit in medium.

Tertiũ. Tertio. Dicit Auicenna, quod homines ſua imaginatione faciunt pluuias, & immutant res extrinſecas, & non per medium: imo experimur imaginationem immutare partes corporis diſtantes. Similiter faſcinatores nocent animalibus diſtantibus, nihil tamen in his videtur in medio eſſe.

Quartũ Quarto. Magnes trahit ferrum diſtans, nec eſt ſimul cum illo, nec trahit aerem medium. Similiter electrum, ſeu ſuccinum trahit diſtantes paleas. Et membra ſibi trahũt cibum, in quibus non videmus coniunctionem inter trahentia, & tracta.

Primũ fundamẽtum. Duplex agẽs alterũ mediatũ, et remotũ, alterum proximũ, et immediatum.

Circa horum ſolutionem ſit primum fundamentum: Quod mouens eſt duplex. Alterum mediatum, & remotum: Alterum immediatum, & proximum. Immediatum eſt, inter quod, & rem motam, nõ eſt aliud mouens medium, vt cum ignis ſibi lignum proximum comburit: mediatum vero cum inter ipſum, & rem motam aliud mediat: vt cum ignis calefacit diſtantia, prius tamẽ calefaciendo medium aerem.

Quid ſit immediatio virtutis & ſuppoſiti. Iſta autem mediatio, l. immediatio dicitur ſuppoſitorum. Alia enim eſt immediatio, l. mediatio virtutis. Cum enim aliquid propria virtute agit, dicitur immediatum immediatione virtutis: cum vero agit virtute recepta, & dependente ab altero, agit mediate mediatione virtutis. Vnde ignis cum manum calefacit, per medium aerem, dicitur agens mediatum mediatione ſuppoſiti, tamen immediatum ſecundum virtutem, quia proprio calore agit. *Aer* Aër verò licet immediatus ſit ſecundum ſuppoſitum, tamen mediatus eſt in virtute, quia calore dependenti ab igne calefacit. Aliquando etiam fit, quod ſimul ſit mouens immediatum, quantum ad vtrumque; vt cum aqua ſibi manum adiunctam frigefacit, & ignis calefacit.

Nota. Hic autem attẽde, quod iſta virtus, quæ recipitur in medio a mouente mediato quantum ad ſuppoſitum, & immediato ſecundum virtutem, quamuis a tali mouente pendeat, tamen non omnis æqualiter. Eſt enim virtus, quæ per parum temporis durat in medio, vt calor receptus in aere: ob id fit idem effectus per illud tempus, etiam recedente primo mouente, licet non ſit tã fortis motio. Quædam vero virtus nec per minimum tempus manet, vt lumen in medio, & virtus magnetis in aere: ſemper enim dependent hujuſmodi virtutes a mouente immediato ſecundum virtutem: vnde abſque illo nihil agunt in ſibi proxima, & immediata, vt ſenſu notum eſt.

Secundũ fund. Agens quod agit in mediũ & extremũ non ſemper idẽ vtrobiq; producit. Sit ſecundum fundamentum ex Alex. 1. Metheor. com. 17. & etiam Themiſt. quem recitat Auerro. lib. 2. cœli. com 42. Quando aliquid agit in medium, & in aliquid diſtans, non ſemper eſt idem effectus in medio, & in diſtanti obiecto. Poteſt hoc exemplo manifeſtari; ignis per vitrum medium calefacit ceram, tunc cera liqueſit, non tamen vitrum: & hoc vniuerſaliter eſt verum quod idem accidens ſecundum varias diſpoſitiones ſubiectorum, in quibus recipitur, poteſt varios effectus facere. V. g. calor in quibuſdam albedinem, in quibuſdam nigredinem facit: Solis lumen, hic aurum, illic argentum, illic plumbum facit: & ex hoc prouenit, quod quamuis idem accidens ſit receptum in medio, & in obiecto remoto, non ſemper idem ſequatur in vtroque effectus. Et hoc maxime eſt obſeruandum: nam ex hoc ſolutio pendet multorum.

Tertiũ fũdamẽtum. Attractio eſt quadruplex Prima. Sit tertium fundamentum. Quod attractio eſt quadruplex. Prima, qua finis trahit ad ſe, quod ad finem eſt; & quod ſic trahitur, non trahitur per virtutem aliquam receptam, & impreſſam ab ipſo fine, ſed ſua virtute in proprium finẽ tendit. Vnde, quia ſic locus trahit locata, non recipiunt locata aliquam virtutem a loco, ſecundum quam ferantur, vt bene notat hic S. Thom. & Auerro. ſed ipſa propriis virtutibus in loca mouentur: nec de iſta attractione loquitur hic Ariſt.

Alia eſt attractio, quæ fit ſecundum vacuum, cuius meminit. Conciliator differen

tia.

tia.li.quæ fit, cum aliquid attrahitur, quia remouetur illi contiguum, quo remoto da tur vacuum, niſi illud tale corpus moueatur: & ſic per fiſtulam abſorpto aere attrahitur aqua.

Tertia. Tertia attractio eſt, quã Auerroes com. 11. vocat æquiuocam, & impropriam; cum id, quod trahit, manet immotum; quomodo magnes, & electrum trahunt ad ſe: ille ferrum, hoc vero paleas: nec in tali attractione mouetur magnes, aut electrum. Similiter etiam membrum, quod ad ſe cibum trahit.

Diſcrimẽ inter primã, et ſecundã attractionem. Eſt autem diſcrimen inter id, quod ſic trahitur, & id, quod a loco trahi dicitur. Nam quod ad locum mouetur, non recipit virtutem a loco, ſecundum quam fertur. ſed a ſe habet, vel a generante, vel ab alio. At quod ad magnetem fertur, recipit virtutem, qua fertur.

Nota de magnete ex D.Th. &c. Vnde eſt notandum ex Alber. & S. Th. quod ſicut per grauitatem, aut leuitatem feruntur res in loca propria: ita ferrum, & palea feruntur ad magnetem, & electrum per virtutem talem. Vnde fit, quod in his, omnibus illa virtus ſit inſtrumentum actiuum motus illius. Cæterum diſcrimen eſt, quod grauia, & leuia non a loco, ſed a generantibus receperunt virtutes illas: at ferrum, & paleæ a magnete, vel electro receperunt virtutes: ob id alterata prius ab ipſis, ad eadem feruntur.

Alterum diſcrimẽ Adde etiam tu aliud diſcrimen, quod motus grauium, & leuium naturalis eſt ex parte formæ, & ex parte materiæ: at ferro, & paleis non eſt talis motus naturalis, ſed præcipue violentus eſt: quamuis non omnino propter aliquam conuenientiam tracti, & trahentis. Ex hoc ſequitur, quod grauia, & leuia a loco finaliter: iſta vero a magnete, electro. Similiter a virtute membrorum trahantur effectiue.

4. Attractio, Quarta attractio eſt. Cum quod trahit, pariter mouetur, & ſuo motu mouet tractum vehementiori motu, quam poſtulabat ipſius natura, vt dictum eſt in textu: & de hoc præcipue loquitur Ariſt. quamuis etiam verum ſit in omnibus tribus modis, in quibus contingit effectiue trahere, vt dicemus.

1. Cõclu. Vbi nullũ eſt mouens immediatũ paſſio nulla eſſe His ſuppoſitis, ſit prior concluſio. Vbi nullum eſt mouens immediatum, paſſio nulla eſſe poteſt. Hoc eſt velut principium omnibus Peripateticis. Non enim intelligi poteſt, quomodo aliquid efficiat id, quod nullo modo tangit, nec per ſe, nec per aliud. Cum enim operatio ſequatur eſſe, vbi res non eſt, nec ipſius operatio erit: cum autem in medio non agit, quod eſt proximum obiecto diſtanti, tunc nullo modo eſt vbi illa res eſt: & ſic nihil efficere poteſt: Imo hoc eſt vnum validum argumentum, quo Theologi oſtendunt præſentiam Dei vbique, quia vbique operatur. Auicen. autem lib. de anima. par. 4. c. 4. oppoſitum exiſtimauit conuinctus argumento tertio, quod facile ſoluetur a nobis poſtea. *poteſt. Nõ quare reperiatur tio ſequitur eſſe, &c.*

2. Concl. Mouens proximũ & mobile ſp debere eſſe ſimul. Secunda concluſio. Mouens proximum, & motum ſemper ſimul, & immediata ſunt; quod ſi mouens primum ſit aliquando remotum ſecundum ſuppoſitum, tamẽ ſecundum virtutem immediatum eſt: & ſic eſt intelligendus Ariſto. quaſi velit dicere, non contingere motum, quin quod mouet, & mouetur ſint ſimul: non tamen quod omnia mouentia ſimul ſint.

Ad primum. Ad primum igitur argumentum patet ſolutio ex ſecundo fundamento; Sed enim agit quidem in orbes medios, & in inferiora per lumen, & omnes ſuas virtutes: at lumen non eoſdem vbique effectus facit, ſed orbes illuminat, aerem calefacit, & in terra varios producit effectus. Nec hoc impedit, cœlum eſſe incorruptibile, vt notat bene Alexan. loco citato, quia lumen non eſt qualitas deſtructiua, imo (vt inquit,) luna, & aſtra, quæ eiuſdem ſubſtantiæ ſunt cum cœlo lumen a ſole recipiunt. *Nota de actione ſolis in hæc inferiora.*

Ad ſecũdũ Turpedine. Per hoc idem reſpondetur ad ſecundũ de Torpedine: eſt enim eadem qualitas, in manu, & in retibus, ſed non idem operatur manum enim obſtupefacit, non autem retia: & hoc fit etiam in aliis qualitatibus, vt dictum eſt.

Ad tertiũ De hoĩs imaginatione. Ad tertium dico, quod homo per imaginationem ſæpe ſe ipſum immutat; ſed hoc non fit, niſi ſpiritibus in imaginationis organo exiſtentibus immutatis, per quos fit celeris immutatio partium corporis.

De faſcinatione. Quod autem dicitur ſe faſcinante oculo, non negamus; ſed dicimus, vapores nociuos egredientes per oculos aerem offendere, & aer nocet aliis, ſicut homines peſte tacti aliis etiam diſtantibus nocent, ſed hoc non fit, niſi per medij immutationem.

Quod autem dicitur de his, qui pluuias, & alia multa faciunt per imaginationem: id falſum eſt; ſæpe enim prouenit arte Dæmonſ.l. caſu aliquo, vt dicit Iandu. Aliud eſt, cum miraculoſe accidunt effectus; ibi enim virtus diuina operatur.

Ad quartum. De Magnete ſententia. Alex. Ad quartum de magnete Alexan. lib. 2. quæſt. naturalium cap. 23. recitatis aliorum ſententiis, dicit moueri ferrum a magnete,

te, tanquam a fine propter conuenientiam quam cum eo habet.

Impugnatio Alex. At iſta ſententia non eſt tenenda. Omiſſis autem multis, quibus poterat impugnari, id ſit ſit, quod (vt notant Sanct. Thom. Alber. & Auerr.) *Primo.* in quacunque diſtantia moueretur ferrum ad magnetem, ſicut ignis *Secũdo.* ad ſuum locum. Præterea: quantumcunq; magnum eſſet, traheretur. quæ tamen duo *Tertio.* non ita eueniunt. Præterea: quia ſi tingatur, ſeu vngatur aliis ferrum, aut magnes non trahit: & ſimiliter niſi motu comprimatur electrum, vt calefiat: quod vtrque oſtendit magnetem agere in ferrum vt diximus; vnde agit quidem in ferrum, ſed non prius, niſi immutando medium.

Nota de magnete inuncto allijs, & ſanguine hircis. Sed hic ſunt duo notanda. Alterum eſt, quod Concilia, differentia. § 1. dicit, ſe expertum eſſe, magnetem vnctum aliis ferrũ trahere: dicit tamen, quod ſi magnes, aut ferrum per diem ſanguine hircino intingeretur, non eſſet talis attractio: nec ego dubito aliquando decipere illam experientiam de aliis.

Cauſa autem, quare allium talem virtutem habeat, exiſtimo eſſe, quia calidum eſt & calor eius mordax, & diuulſiuum partium ſubtiliorum. & ita appoſitum magneti diuertit partes calidiores, quæ magis actiuæ ſunt, & ita impedit ab actione, & hinc prouenit aliquando, quod non impediat propter debilitatẽ caloris aliorum.

Cur electrum debeat calefieri, ut attrahat paleas. Alterum eſt, quod electrum ob id prius motu calefit, vt dicit Alber. vt fiat diſgregatio partium, & facilius virtus poſsit agere: quod ſi calore ignis calefiat, non trahet, quia talis calor conſumptiuus eſt virtutis. Et quamuis hoc verum ſit, quantum ad hoc, quod eſt de ignis calore, exiſtimo etiam calefactum attrahere, quia calor attractiuus eſt ex ſe, vnde etiam alia calida paleas trahunt, & calidum magis trahit minus, vt dicit Conciliator. Hæc de magnete, & cæteris ſatis ſint dicta; nam eadem fuſius perſequi non eſt noſtri muneris.

Caput tertium.

Tex. XIIII.

QVod autem ea, quæ alterantur, & omnia a ſenſibilibus alterantur, & ſolum horum alteratio eſt, quæ ſecundum ſe dicuntur parti ab his, ex his conſiderabimus.

Alteratio nõ fit niſi secũdu qualitates tertiæ ſpeciei. CVm alterans, & alteratum ſimul eſſe probauerit, idque ſolum in qualitatibus tertiæ ſpeciei oſtenderit; nunc huius rationem reddit, docẽs, alterationem non eſſe niſi ſecundum tales qualitates; & quæ alterantur, non niſi ſecundum has alterari.

Nota. Nota autem, quod ſunt qualitates quartæ ſpeciei, quales ſunt, figuræ, & formæ: ſunt etiam primæ ſpeciei, quales ſunt habitus. Habitus autem ſunt in triplici differentia, quidam corporis, vt robur, ſanitas, & alia: quidam animæ appetitiuæ, quales ſunt virtutes morales: quidam animæ intellectiuæ, vt ſcientia, prudentia, ars, & ſimiles: Hoc etiam intellige de habitibus oppoſitis. In omnibus his probat, non eſſe alterationem.

Nota. Prætermittit autem ſecundam ſpeciem: Nam, vt dicit S. Tho. talis qualitas, puta potentia, l. impotentia, naturalis eſt, & non de nouo acquiritur, ſed cum ipſa generatione rei.

Tex. XV.

ALiorum enim maxime vtique quis exiſtimabit in figuris, & formis, & habitibus, & in horum remotionibus, & acceptionibus alterationem eſſe: videtur enim eſſe alteratio. Non eſt autem neque in his, ſed fiunt, cum quædam alterantur, hæc. nã denſata, aut rarefacta, aut calefacta, aut frigefacta materia: alteratio autẽ non eſt. id enim ex quo forma ſtatuæ eſt, non dicimus formam, neque id, ex quo figura pyramidis eſt. aut lecti, ſed denominantes hoc quidem æneum, illud vero cereum, aliud autem ligneũ, hoccine, quod alteratur dicimus, æs enim humidum eſſe dicimus, aut calidum, aut durum. & non ſolum ſic, ſed & ipſum humidum, & calidum æs, æquiuoce dicentes cũm paſſione materiam. Quoniam igitur ex quo quidem forma, & figura, & quod factum eſt aequi-

æquiuoce non dicitur cum figuris,quæ ex illo ſunt: quod autem alteratur cum paſſionibus æquiuoce dicitur: manifeſtum eſt quod in ſolis ſenſibilibus alteratio eſt.

Alteratio non eſt ad 4. ſpeciem qualitatis, ſcilicet ad figuram.

PRimo de figuris probat, in quibus dicit maxime apparere, alterationem eſſe, cum fiat remotio, & acquiſitio ipſarum, at vere alteratio non eſt ad ipſas primo, ſed ad aliquid aliud, ex quo ipſæ ſequuntur, vt dolatio tendit ad partium remotionem: actio pingendi ad partium. l. accidentium appoſitionem, vnde ſequuntur figuræ: ſicut dealbatio primo ad albedinem tendit, à qua ſequitur ſimilitudo: ob id ad ſimilitudinem non eſt alteratio per ſe, ſic ad figuras. Materia enim, & ſubiectum patitur alias alterationes, vt denſationem rarefactionem. l. alias mutationes ſecundum artem: & ex his conſequuntur figuræ: ad has tamen non eſt per ſe alteratio. Hoc probat duplici ratione. Prior eſt. Quæ alterantur, denominatur à qualitatibus, ſecundum quas eſt alteratio, ita vt ſit prædicatio æquiuoca. i. æquæ vocis, nempe, quod alteratur ſecundum ſuam vocem prædicatur de qualitate, & econtra: at hoc non fit in figuris: ergo ſecundum eas non eſt alteratio. Maior patet. Dicimus enim, æs eſt humidum, homo eſt albus, & è contra, album eſt homo humidum eſt æs: at cum æs fit ſtatua, non idem voce dicitur, æs eſt ſtatua, nec eſt ſtatua æs, ſed ærea, nec cathedra lignum; ſed lignea: & hoc eſt non æquiuoce prædicari. i. non æqua voce, ſed mutata; nam non aurum, ſed aureum prædicatur, non æs, ſed æreum. Aliter enim æquiuoce ſumitur hic, quam in Prædicamentis. *1. Ratio.*

Tex. XVI.

AMplius, & aliter inconueniens eſt. dicere enim hominem alteratum eſſe, aut domum, quæ accipit finem, ridiculum eſt, ſi perfectionem, aut domus parietem, aut regulam dixerimus alterationem eſſe, & , cum parietibus clauditur domus, aut tegula tegitur, alterari domum.

ALteram rationem facit ad idem probandum. Res cum fit non dicitur alterari: eſt enim alteratio rei iam factæ, & exiſtentis: ſed cum res accipit formam, ſeu figuram, fit: ergo per figuram. Informam non alteratur. Et hoc eſt, quod dicit, ridiculum eſſe, parietem, aut tegulam eſſe domus alterationem, & domum alterari, cum tegitur, aut parietibus clauditur: cum enim tunc non ſit, ſed fiat, non alteratur, Eſt enim alteratio perfectorum, & eorum, quæ iam ſunt. Et ſic eſt intelligenda ratio hæc, & non vt declarat Auerro. vt dicemus in quæſtione. *2. Ratio.*

Tex. XVII.

MAnifeſtum autem eſt quod alteratio non eſt in iis, quæ fiunt, neque enim in habitibus. habitus enim virtutes, & vitia ſunt. virtus autem omnis, & vitium eorum, quæ ad aliquid, ſicut ſanitas quidem calidorum, & frigidorum commenſuratio quædam eſt, aut eorum, quæ ſunt intra, aut ad continens. ſimiliter autem & pulchritudo, & robur eorum ſunt quæ ad aliquid ſunt. diſpoſitiones enim quædam eius, quod præſtantiſſimum eſt, ad optimum ſunt. dico autem præſtantiſſimum, quod conſeruat, & diſponit circa naturam. Quoniam ergo virtutes quidem, & vitia ſunt ad aliquid; hæc autem neque generationes neque ipſorũ eſt generatio, neque omnino alteratio: manifeſtum eſt quod non eſt omnino ipſa alteratio circa habitus.

VErba hæc priora cum ſuperioribus copulantur, quibus dicit id, quod ſumpſerat, puta, quod fit, non alterari, eſſe manifeſtum, & dedimus nos rationem, quia nondum eſt res, cum fit.

Statim proſequitur declarare, non eſſe alterationem ſecundum alias qualitates a tertia ſpecie: & ſecundo oſtendit de habitibus corporis, & facit argumentum. Omnis habitus, ſiue virtus, ſiue vitium ſit, eſt ad aliquid. ſed eorum, quæ ſunt ad aliquid, non eſt per ſe generatio, nec alteratio: ergo nec *Quod ad corporis habitus non ſit alteratio.*

nec talium habituum. Explicat, quo ad aliquid ſint iſta, & primo de ſanitate. Sanitas enim eſt calidorum, & frigidorum commenſuratio, aut eorum, quæ ſunt intra, aut quæ ſunt ad continens.

Explicatio rõnis Ariſt.

Quod ſic explicat Auerr. per temperiẽ caloris, & frigiditatis intrinſecæ intelligit ſanitatem animalis; per temperiem caloris, & frigiditatis continentis ſanitatem, quæ dicitur aeris. l. aquæ, ſecundum quam aer temperatus. l. aqua ſana dicuntur ipſis animalibus.

Probat Ariſto. quod alij corporis habitus ſint ad aliquid, quia ſunt diſpoſitiones præſentis, & perfecti ad optimum.

Habitus eſt diſpoſitio perfecti, ad optimũ. *Nota.*

Vbi nota: quod habitus ſuperueniunt naturæ iam perfectæ, & potenti operari: ſed adueniunt ad hoc, vt melius operetur. Vnde habitus corporis ſupponunt naturam conſtitutam, & perfectam per ſanitatem, & temperiem, & ipſam ad operationes perfectius diſponunt, vt robur, & macies: per maciem intelligit aptitudinem ad motus veloces, & curſus, quæ obæſis non ineſt. Hi igitur etiam habitus ad aliquid ſunt, vt ſanitas: & hic eſt ſenſus illorum verborum, quod habitus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, vt explicat bene S. Tho. nec expoſitio Auerr. eſt ad rem.

Nota.

Hic attende maxime vnum: dicere hos habitus eſſe ad aliquid, non eſt aliud, quam quod conſequantur ex habitudine multorum inter ſe. Vnde ſanitas ad aliquid eſt, quia conſurgit ex certa temperie qualitatum: & pulchritudo, quæ ex debita partiũ proportione, & diſpoſitione procedit: & robur ex membrorum coaptatione. Vult ergo Ariſt. quod alterationes terminentur in qualitates illas primo. l. in partes. l. in mẽbra; & inde per accidens tales habitus ſequantur. Vnde qui ſanat, ipſas qualitates temperat, & ſecundum has eſt alteratio: inde conſurgit ſanitas. Similiter in alijs corporis habitibus.

Tex. XVIII.

NEque igitur circa animæ virtutes, & vitia. Virtus enim perfectio quædam eſt. vnumquodque enim tunc maxime perfectum eſt, cum adeptum eſt propriam virtutem, & maxime ſecundum naturam. vt circulus tunc maxime ſecundum naturam eſt, cum maxime circulus eſt. Vitium autem corruptio horum, & remotio.

Tertio idẽ oſtendit, quod ſecundũ virtutes nõ fit alteratio. *1. Ratio.*

TErtio idem oſtendit in virtutibus moralibus; & facit duas rationes. Altera eſt, (vt bene dicunt Themiſt. & S. Tho.) ſimilis ſecundæ rationi, quam fecerat de figura. Cum res perficitur, non alteratur: ſed homo per virtutes maxime perficitur, & conſummatur: ergo non eſt dicendus ſecundum illas tunc alterari, quia nondum eſt perfectus homo. Probat, quod homo perficiatur: Quia tunc quodque maxime perficitur, cum attingit ſummam perfectionem ſuæ naturæ, vt circulus, cum maxime circulus eſt; ſed homo per virtutes maxime ſecundum naturam perfectus eſt; ergo per illas fit perfectus: non ergo illarum eſt alteratio, nec oppoſitarum; puta, vitiorum; ſed corruptiones potius ſunt. Profecto magna eſt virtutis laus. Tunc dicitur completus homo cum virtutem habet, tunc diminutus, cum vitium.

Tex. XIX.

FIt igitur cum alteratur quippiam, & acceptio virtutis, & vitij abiectio: alteratio tamen horum neutrum eſt. Quod autem alteretur aliquid, manifeſtum eſt. virtus enim aut impaſſibilitas quædam eſt, aut paſſiuum ſic. vitium autem paſſiuum, aut contraria paſſio virtuti. Et in totum, moralem virtutem in voluptatibus, & triſtitijs eſſe accidit, aut enim ſecundum actum voluptas eſt, aut per memoriam, aut per ſpem. Si igitur ſecundum actum, ſenſus cauſa eſt. ſi autem per memoriam, aut per ſpem, ab ipſo eſt. aut enim ſimilia paſſi ſumus ijs, qui reminiſcuntur voluptatis, aut ſimilia patiemur ſperantibus.

2. Ratio.

ALteram rationem ponit ſimilem ei, qua probauerat in habitibus corporis. Quia virtutes hæ ad aliquid ſunt, & præſupponunt aliud, in quo fit alteratio, & quod ipſæ conſequuntur. Vt autem explicet, quid eſt, quod præſupponant virtutes, dicit ipſas eſſe impaſſibilitates. l. paſſiuum ſic, id eſt, paſſiones temperatas.

Nota,

Nota ex Peripateticis, & Stoicis quid virtus ſit.

Nota, quod Stoici, tunc eſſe virtutem putabant, cum nullus eſt in ſenſu appetitus motus, nec paſſionis vllius inſultus; & ideo impaſſibilitates eas vocabant, quaſi ex tali paſſionum negatione inſurgerent virtutes. At Peripatetici tunc virtutem eſſe exiſtimant, cum paſſiones, & motus ſenſuum ſecundum rationem frænati ſunt: vnde licet inſurgant contra rationem, tamen a ratione ſuperantur, & eas moderatur ratio.

At quia in præſenti nihil huius ex profeſſo determinabat, vſus eſt diſtinctione, etiam vt oſtenderet, in quacunque opinione eſſe hoc certum, quod virtus ad aliquid eſt, & inſurgit, cum alteratio facta eſt in paſſionibus, ſecundum quam domitæ ſunt, & frænatæ, ſicut dictum eſt de ſanitate. Per victoriam enim, & ſuperantiam paſſionum virtus aduenit.

Nota circa vniuerſalē materiā virtutū.

Ad hoc autem oſtendendum, dicit, virtutem totam moralem poſitam eſſe in voluptatibus, & triſtitiis, id eſt, in domandis his paſſionibus appetitus. At voluptas, & triſtitia ſenſus ipſius eſt: nam voluptas, & triſtitia, aut in actu præſenti, aut in memoria, aut in ſpe poſita ſunt: hæc autem ſenſus ſunt ipſius. Explicat hoc. Nam in memoria ob id eſt voluptas, aut triſtitia, quia actus boni. l. mali præſentis recordamur; in ſpe vero, quia ſimilem præſenti ſperamus, quæ in ſenſibus ſunt. In his igitur paſſionibus primo accidit alteratio, per accidens in virtutibus, quæ factas alterationes ſequuntur.

Tex. XX.

AT vero neque in intellectiua parte animæ eſt alteratio. ſciẽs enim maxime eorum, quæ ad aliquid dicitur. Hoc autem manifeſtum eſt. Secundum enim nullam potentiam motis. fit in nobis ſciẽtia, ſed, cum extiterit aliquid. ex ea enim, quæ eſt ſecundum partem experientia, vniuerſalem accipimus ſcientiam. Neque itaque actus generatio eſt: niſi quis & reſpectionem, & tactum generationes dicat. tale enim eſt actus. quæ autem a principio acceptio ſcientiæ nec eſt generatio, nec alteratio. nam, quia quieta eſt, reſidetque anima, ſciens fit, & prudens. Vt igitur, neque cum dormiens excitatus eſt aliquis, aut ebrius eſſe deſiit, aut ægrotans reualuit, factus eſt ſciens, quamuis prius non poterat vti, & ſecundum ſcientiam agere, ſed abeunte perturbatione, & ad tranquillitatem veniente mente inerat potentia ad ſcientiæ vſum, ſic vtique huiuſmodi aliquid fit id, quod eſt a principio, in ſcientiæ exiſtentia. perturbationis enim quies quædam eſt, & tranquillitas. Neque igitur pueri poſſunt quid diſcere, atque iudicare ſenſibus, ſimiliter atque ſeniores, multa enim perturbatio circa ipſos fit, & motus. Sedantur autem, & deſinunt perturbari, aliquando quidem a natura, aliquando vero ab alijs, in vtriſque autem his alterari aliquid accidit, ſicuti cum excitatur, & fit vigilans ad actum. Manifeſtum eſt igitur quod alteratio in ſenſibilibus eſt, & in ſenſibili parte animæ, in alia autem nulla, niſi ſecundum accidens.

Idē oſtēditur in habitibus intellectualibus.

QVarto id in habitibus intellectiuis oſtendit, & vtitur ratione eadem. Quia ſcientia eſt ad aliquid, nec eſt, niſi cum aliquid aliud alteratur, puta, ſenſus. Nam ex alteratione, quæ in ſenſu fit, puta, cum experientia partium, & ſingularum acquiritur, anima vniuerſale colligit, & ſcit abſque mutatione, ſeu alteratione, per ſe, niſi ex ſenſus alteratione. *Nota.* Et hoc eſt, quod dicit: quod cum fit ſcientia, non eſt motus in nobis ſecundum aliquam animæ potentiam, ſed tantum per experientiam, quæ ſi in ſenſibus. Particulariter tamen oſtendit, quod alteratio non fit ſcientiæ.

Eſt autem duplex ſcientia, & actus, quī eſt iam in homine docto, & ſcienti: & alter etiam actus, qui eſt a principio, per quem fit doctus. Sunt enim actus antecedentes, & conſequentes habitus. Dicit igitur de actu conſequente, de quo dixit, quod nõ eſt alteratio. Dicit modo, quod nec ipſius eſt generatio. l. quod ſicut nec eſt alteratio, ita nec eſt generatio quemadmodum viſio, guſtatio non ſunt generationes. Sed melius puto intelligendum, ꝙ ipſius non ſit generatio, quia non præcedit vlla alteratio ip-

ſum

ſum in anima, & intellectu.

At de actibus primis hic videtur difficultas: ob id docet, quod nec ipſorum eſt per ſe alteratio.l. generatio: ſed conſequuntur alterationem in alio factam. Explica, hoc exemplo dormientium, & ebriorum, etiam exemplo male habentium. Hi omnes, poſtquam receſſerunt iſta impedimẽta, per nullam aliam alterationem intelligunt: ſed facta quiete humorum infeſtantium, nullo alio adueniente, facta eſt ſcientia ita fit in pueris de nouo ſcientia: facta enim quiete, & humorum paccatione.l. per ætatem. l. aliis cauſis, puta, diſciplinis, & exercitio, accidit ſcientia, nulla in anima alteratione facta, ſed ſolum in ſenſu, & corpore: non eſt igitur alteratio primo, niſi ad qualitates ſenſibiles: ad reliqua vero per accidens eſt.

An qualitates tantum tertiæ ſpeciei ſit alteratio.
Quæſt. III.

Primum argu. QVæſtio hæc tota erit poſita in rationibus Ariſt. examinandis, & declarandis: ideoque proponemus argumenta contra ipſas.

Primum eſt vniuerſale. Ipſe enim ad qualitates aliarum ſpecierum docet, non eſſe alterationem, quia conſequuntur alterationem factam in alio: quod ſi ita eſt, ſequitur etiam, quod ad multas qualitates etiam ſenſibiles non eſt alteratio, puta, albedinem, nigredinem, & omnes colores: ſimiliter rationem, aſperitatem, & alias omnes ſecundas, quia iſtæ non ſunt, niſi ex antecedenti primarum alteratione. quia enim eſt alteratio ſecundum calorem, frigiditatem, & humiditatem, ac ſiccitatem, aliæ conſequuntur: ergo illarum non eſt alteratio.

Secũdũ. Secundo, contra rationem primam, qua ad figuram non eſſe alterationem probat, quia ſubiectum de ipſa non prædicatur, quod fit in aliis qualitatibus. Eſt argumentum. Vel ſumit figuram in abſtracto, & tunc ſubiectum non prædicatur de ipſa: ſicut etiam ſubiectum non prædicatur de qualitate ſenſibili: vt enim non dicitur, cathedra eſt lignum, ita nec albedo eſt corpus. Vel ſumit in concreto, & tunc prædicatur: vt enim dicitur, album eſt corpus, & corpus eſt album, ita lignum eſt figuratum, & triangulare, & e contra: & ita licet ſumere nomina concreta aliarum figurarum, quamuis opus ſit aliquando fingere ea.

Tertiũ. Tertio, contra alteram rationem, qua dicit, quod domus fit, ob id non dicetur alterari. Si iſta ratio valeret, & nec calidum, aut frigidum, cum ſit calidum, aut frigidum, dicendum eſſet, alterari. Quod ſi dicatur ſubiectum puta corpus alterari ſecundum illas qualitates; ita nos profecto dicemus, lignum, aut lapides ſecundum tales figuras alterari. Vel ergo ratio nulla eſt, vel contra ipſummet probat.

Quartũ. Quarto, contra id, quod dicitur, virtutes eſſe ad aliquid, habitus ſunt abſolutæ qualitates diſtinctæ ab his, in quibus alteratio ponitur: ergo profecto anima alteratur ſecundum ipſas. Explico antecedens: Scientia non ſolum eſt quies humorum, ſed qualitas in intellectu. Similiter virtutes morales ſunt qualitates, & non ſolum quietes paſſionum. Similiter in corpore ſanitas, & robur: ergo ſecundum has alteratio eſſe videtur.

Quintũ. Quinto, contra id, quod dicitur, hominem perfici ſecundum virtutem. Vel loquitur de perfectione eſſentiali: & hoc non quia virtus eſt accidens, quod non perficit eſſentialiter ſubſtantiam. Vel de perfectione accidentali: & tunc quodlibet corpus ſenſibile perficitur per accidentia: vnde ſecundum illa non eſſet alteratio: quod falſum eſt.

Sextum. Sexto, contra vltimam rationem. Si homo in prima ſcientiæ acquiſitione habet ſe, ſicut qui dormit: ergo ſicut in dormiente, & ebrio ſcientia præfuit, ſed erat impedita: ita etiam in puero. Quod ſi ita eſt, ſcire eſt reminiſci, & de nouo non acquiritur ſcientia, quod eſt contra ipſum Ariſt. 1. Poſte. c. 14. & 2. Poſte. c. vltimo, qui in hoc à Platone diſſentit.

Septimũ. Septimo. Ibi eſt alteratio, vbi eſt vera contrarietas: at in habitibus, & huiuſmodi actibus eſt contrarietas: ſunt enim aſſenſus contrarii, qui ſe mutuo expellunt: vt habetur 2. Periherme. cap. 4. & 1. Poſter. cap. 12. ſunt etiam vitia contraria: ergo ſecundum hæc eſt alteratio.

Ad primum. Dupliciter eſt alteratio ad aliquã formã, per ſe, & per accidẽs. Ad primum aduerte: quod dupliciter ad aliquam formam eſt alteratio. Vno modo per ſe, altero per accidens: Per ſe alteratio eſt ad illas formas, quæ ſunt contrariæ, ac mutuam habent inter ſe pugnã, inuicem agendo, & patiendo. Per accidens alteratio eſt, cum formæ non ſunt contrariæ, nec inuicem agunt, aut patiuntur, ſed tantum cõſequũtur ad eas, quæ cõ-

trariæ

trariȩ ſunt, & inuicem agunt, quomodo alteratio dicitur eſſe per accidẽs ad ſimilitudinẽ, quæ ex qualitate conſurgit: ſimiliter ad figuras, quæ ex alijs formis oriuntur.

Alteratio per ſe ad aliq̃ formã eſt duplex, altera mediata altera immediata

Alteratio aũt per ſe duplex eſt altera immediata altera mediata. Immediata eſt ad qualitates, quæ contrariæ ſunt, & per ſe ipſas agunt, & partiuntur: huiuſmodi ſunt ſolæ quatuor elementares qualitates: quæ primæ dicuntur, hę enim ſecundum ſe agũt inuicem, ac immediatam habent contrarietatem: Mediata vero eſt ſecundum qualitates contrarias quidem, ſed quȩ non ſecundum ſe agunt, ſed ſecundũ primas, ex quarum commixtione ſunt: huiuſmodi ſunt omnes qualitates ſenſibiles, quȩ ſecundȩ dicuntur, vt colores, ſapores, & odores, & aliæ huiuſmodi. In his quidem vera eſt, & per ſe alteratio, cum contrariæ ſint, & pugnent, quamuis pugna ſit medijs primis.

Solu. 1.

Vnde ſoluitur argumentum. Eſt enim differentia inter figuram, & qualitates ſecundas. Figuræ enim nullo modo actiuæ ſunt, nec ſecundum ſe, nec ſecundum ſui aliquid: non enim ex primis componuntur: At ſecundæ contrarietatem habent, & actionem, & paſſionem mutuam, vt ex primis ſunt.

Ad ſecũdum Duplex eſt concretũ alicuius accidentis.

Ad ſecundũ nota, quod eſt duplex cõcretum. Vnum primum, quod ex ſola inexiſtentia formæ in ſubiecto fit, vt album, calidum: dicunt enim iſta ſolas qualitates in ſubiecto. Alterum ſecundum quod ab hoc deducitur, quod præter formam in ſubiecto dicit mutationem ſubiecti ſecundum illam formam, vt dealbatum, calefactum, denigratum. Huiuſmodi duplex concretum in figuris reperitur: & primum, vt cathedra: dicit enim formam in materia, domus, arca, & reliqua: & ſecundum, quod mutationem ſubiecti notat, vt triangulare, &, vt ita dicam, cathedratum, figuratum, & reliqua.

Sol. arg.

Ariſt. ergo bene comparauit arcam, ſtatuam albo, & calido, quia vtraq; ſunt concreta prima. (Nec ſunt audiendi, qui arcã ſtatuam, & ſimilia, putant abſtracta, ſicut albedinem, & calorem: hoc enim falſum eſt, dicunt enim illa materiam tanquã partem) hoc etiam inuenitur in ſubiecto. Eſt enim duplex concretum, & abſolutum, vt æs, aurum: & denominatiuũ, vt æneum, aureum, terreum, ligneum. In accidentibus ergo reliquis abſolutum prædicatur, vt calidum eſt corpus, terra, aut ignis: at in formis non, ſed denominatiuum, ſtatua terrea, aurea, aut ærea dicitur; quæ nomina denotant mutationem factam prius, vt cõſequantur tales figuræ, vt dicitur. 7. Meta. tex. 26. in alijs vero non fit alia mutatio in ſubiecto, niſi ſecundum tales qualitates, vt dictum eſt. Et ſic ſoluitur argumentum, quo etiam pacto ſoluit Burle. hic enim fatetur illa eſſe concreta, ſed prima, puta ſtatuam, & ſimilia.

Ad tertiũ Rerũ figuræ magnã hent proportionem cũ formis ſubſtãtialibus.

Ad tertium aduerte, (vt alibi diximus) quod rerum figurȩ magnam habent proportionem cum formis ſubſtantialibus: vt enim propriæ formæ ſubſtantiales res, & ſpecies ſingulas ſequuntur: ita etiam & figuræ iſtæ exteriores: adeo vt multi, non aliam eſſe ſubſtantialem rei formam, quam iſtam exteriorem decepti exiſtimauerint.

Ex quo fit, vt ſicut ex forma, & materia ſubſtantialibus fit vnum per ſe compoſitum, ita etiam ex figura, & ſubiecto proportione quadam compoſitum fiat quodãmodo per ſe, ita vt in modo ſignificandi, non differant voces ſignificantes compoſita ſubſtantialia, vt homo, leo, capra & voces ſignificantes huiuſmodi artificiata, vt ſtatua, domus, lectus: immo aliquando ſunt eædem voces: ſculpturas enim, & rerum picturas eiſdem nominibus nominamus.

Explicatur viſ rationis Ariſt.

Vide igitur, quam bene procedat. Ariſt. ex hac proportione. Sicut generatio non eſt alteratio eius, quod fit: ſed productio in ſubſtantijs. Ita in figuratis, figuræ productio non eſt alteratio ipſius figurati: cum enim fit homo, non dicitur alterari: ſimiliter etiam cum fit ſtatua, non dicitur alterari.

Obiectio Solutio.

Quod ſi dicas, ſubiectum dicitur alterari, vt lignum: Reſpondetur, licet obiectio ſit bona, tamen iam in primo argumento probauit Ariſto. non alterari ſubiectum ſecundum figuram, ſed ſecundum accidens aliud prius, vnde ſequitur figura. Et quia reſtabat, An ſaltem alteretur compoſitum figuratum: ob id adiecit hoc ſecundum argumentum, quo illud alterari non dici probaret.

Vnde argumentum de albo nullum eſt. Nam quamuis totum album non alteretur, ſubiectum tamen alteraturi: in figura vero ſuppoſuit ex primo argumento, non alterari ſubiectum: & in ſecundo probat, quod nec ipſum compoſitum: & ſic cõcluditur, quod nulla ex parte ſecundum figuram per ſe alteratio eſt.

Ad quartum. Nota qd

Ad quartum dico quod non eſt eadẽ ratio de ſanitate, pulchritudine, & ſimilibus

tus in potentijs tam animę, quā corporis ac de alijs habitibus animæ. Exiſtimo enim habitus animæ, eſſe qualitates diſtinctas re, a paſſionibus ſenſus, & ab experiētijs, & reliquis ſenſibilibus; quæ qualitates exiſtūt in potentijs ad faciendas eas promptiores, ac faciliores in ſuis operationibus & hæc eſt communis ſententia. At in corporis habitibus exiſtimo probabilius, non eſſe re diſtinctos habitus ab ipſis ſenſibilibus. Volo dicere, quod ſanitas non eſt qualitas realiter diſtincta a qualitatibus primis, ſed ſunt ipſæ qualitates ad tēperiē redactæ, ſicut harmonia, & cōſonantia nō eſt vox diſtincta, niſi multæ proportionem habentes: ſimiliter ipſa pulchritudo eſt perfectarum partium recta illa ordinatio.

Sol. arg. Et ſic patet, quomodo non eſt alteratio niſi ad qualitates primas, & ad partium conſtitutionem Nam pulchritudo, & ſanitas ſola ratione ſeparantur ab ipſis, cum ordinem, & cōmenſurationem ſuperaddant. At de reliquis habitibus quomodo ſecundum ipſos alteratio non ſit, cum puræ qualitates ſint, dicetur in ſolutione aliorum argumentorum.

Ad quintum ſol. Auer. Reijcitur Solutio Aue. Ad quintum Auerroes dicit, propterea id, quod perficitur, non alterari, quia alteratio eſt ſucceſſiua. at quod perficitur, in inſtanti perficitur. Perfectio enim in indiuiſibili conſiſtit. Sed hoc mihi non placet. Primo, quia vt dicit S. Th. licet perfectio indiuiſibilis ſit, quia vltimus gradus rei eſt, qui in inſtanti acquiritur: tamen corruptio non eſt in indiuiſibili, quia poteſt magis recedi à perfectione: vnde corruptio diceretur alteratio. Et nota, quod loquimur de perfectione ſecundum virtutem, & accidentia.

Præterea, quia vt dicit Aegid. perfectio latitudinem habet. eſt enim, & fit homo magis, & magis ſtudioſus. Præterea, ſi dicas, quod vltimum perfectionis in inſtanti eſt, ac ob id perfectio nō eſt alteratio; profecto hoc idem poſſet in quodlibet accidēti dici: ſummis enim gradus caloris, & albedinis in indiuiſibili conſiſtit.

Quō intelligenda ſit ratio Ariſt. Non ergo ſic eſt ratio intelligenda Ariſto. ſed, vt dixi in textu: ob id, quod perficitur, non dicitur alterari, quia non eſt, dum perficitur: alterari autem eſt eius, quod iam eſt.

Obiectio Sed manet argumentum quintum: cum enim ſit perfectio accidentalis, idem poſſet dici de quocunque alio accidenti.

Solutio. Nota duplicem Reſpondetur, quod eſt perfectio accidētalis duplex. Altera propria, quæ perficit rem, quantum ad operationes propriæ ſpeciei: & talis eſt virtus in homine, & ſcientia: & hæc perfectio videtur conſummare hominem, vt homo eſt: vnde non vere alteratur homo ſecundum hanc. Alia eſt perfectio communis, quæ rem quidem perficit, ſed non ſecundum talem ſpeciem, qualia communia, accidentia, & ſecundum hæc alteratio eſt. *perfectionē accidētalē.*

Nota. Et nota, quod non negat Ariſto. aliquam alterationem ſecundum virtutes, ſed tamē non eſt tam propria alteratio, qualis eſt ſecundum accidentia; nam per illas adhuc ſubiectum ſub ratione particulari perficitur

Ad ſextum ex D. Th. Ad ſextum mihi placet ſententia S. Th. & aliorum: quod hic loquatur ſecundum ſententiam Platonis, quæ communis erat. Plato enim ponebat habitus, & ſpecies inſitas a natura hominibus cum intellectu ipſo: impediebatur tamen ab operatione propter ſenſum: accedente autem alteratione corporis, & ſenſus, anima operabatur, nulla facta in ea mutatione: & hoc ſignificant illa exempla ebrij dormientis & infirmi, quæ Auerroes dicit eſſe ſecundū Platonem.

Nota ſētētiam Plat. & Ariſt. circa habitus animæ. At vero alia eſt ſententia Ariſt. quæ habetur in 2. lib. de anima a text. 55. vſq; ad 59. vbi ponit a natura ſolum haberi nudam potentiam intellectus, quæ poſtea alteratur per habitus: acquirit enim de nouo ſpecies, & habitus: & his acquiſitis eſt in proxima potentia ad actum, & contemplationem. Vnde diſcrimen eſt inter ebrium doctum. & puerum, quamuis neuter contempletur. Puer enim non peruenit ad actum, niſi prius acquirat habitum: at ebrius abſque noua acquiſitione per quietem vaporum perueniet ad actum: vbi clare admittit, eſſe aliquam alterationem ſecundum habitus: ſed vocat talem alterationem perfectiuam, quæ improprie alteratio eſt, præſertim cum ſequatur poſt alterationem, quę fit in ſenſibus, & in paſſionibus, quæ propria alteratio eſt. Ac propterea in præſenti etiam docet, non eſſe alterationem veram, ſed coniungi cum altera, quæ vera eſt. Plato vero nullam proprius eſſe alterationem cenſebat.

Ad ſeptimum. Ad ſeptimum reſp. quod non eſt vera contrarietas inter habitus, & actus, cum non ſit actio vera phyſica, ſed eſt quædam repugnantia, & compatibilitas, quæ contrarieras dicitur: & ſic patet explicatio rationum Ariſt. in textu.

Caput

Caput Quartum.

Tex. XXI.

DVbitabit autē aliquis, vtrum omnis motus omni comparabilis eſt, an non. Si igitur omnis comparabilis eſt, & æque velox eſt, quod in æquali tempore per æquale mouetur, erit circularis quædam æqualis rectæ, & maior etiam, & minor. Amplius alteratio, & latio quædam æqualis erit, cum in æquali tempore aliud alteratum ſit aliud vero latum. erit ergo paſſio æqualis longitudini. ſed impoſſibile eſt. At, cum in æquali tempore per æquale mota fuerit, tunc æque velox eſt: æqualis autem non eſt paſſio omnis longitudini: quare non eſt alteratio lationi æqualis, aut minor: quare non omnis comparabilis eſt.

TRes quæſtionis determinauit iam Ari. & an omne quod mouetur, ab alio, moueatur: & an quod localiter mouetur, a motore diſtincto mouetur: & an mouens, & motum ſimul ſint: Nunc quartam aggreditur, nempe. An quicunque motus cuilibet motui ſit comparabilis.

An quis motus ſit cuilibet motui cōparabilis.

1. Ratio pro parte negat.

Argumentatur autem a parte negatiua dupliciter. Primo. Si omnis motus omni motui comparabilis eſt, ſequitur, quod motus per circulum, & motus per rectū erūt comparabiles: ſed hoc eſſe non poteſt. Probatur: ſuppoſito, quod dictum eſt, motus æque veloces in tempore æquali tranſire ſpatium ęquale: tunc eſt argumentum. Si illi motus ſunt comparabiles, poſſunt eſſe inuicem tardiores, & velociores, & æqualis velocitatis: in hoc enim comparatio fit. Si igitur ęque velox eſt motus per circulum motui per rectum: ergo in æquali tempore tranſibit æquale: ergo iam datur curuum, & circulare æquale recto; quod tanquam impoſſibile infert: non igitur quilibet motus cuilibet comparari poteſt in velocitate.

2. Ratio.

Alterum facit argumentum. Nam ſi motus omni motui comparatur, latio, & alteratio eſſent ęquales, puta ſi in æquali tempore mouerentur: ſed impoſſibile eſt, quod ſint ęquales; quod probatur. Nam ęquales motus in vno tempore tranſeunt ęquale: at qualitas non dicitur ęqualis, ſpatio: ergo alteratio in qualitatem non tranſibit ęquale: ineſt enim quantitati ęqualitas.

Tex. XXII.

IN circulo autem, & recta, quomodo accidit? Inconueniens enim eſt, niſi ſit circulariter ſimiliter hoc moueri, & hoc ſuper rectam. ſed confeſtim neceſſe eſt aut velocius, aut tardius: vt, ſi hoc decliue ſit, hoc autem accliue.

Excludit ſolutionem quandā primæ rationis.

EXcludit reſponſionem, quę dari poterat ad argumentum primum. Nam dici poterat, quod motus per circulum, & motus per rectum ſunt quidem comparabiles, non tamen æque veloces ambo, ſed ſemper vnus altero velocior: hoc autē modo non ſequitur, rectum ęquale curuo. Excludit hoc dicens, quod inconueniens eſt, quod nunquam contingat ſimiliter moueri, & ęque velociter duo ſaltem, hoc per rectum, illud per curuum: ſed quod ſemper ſit vnus motus velocior altero, quaſi per circulum & per rectum moueri eſſet moueri per accliue, & decliue: frequentius enim motus decliuis velocior eſt.

Tex. XXIII.

AMplius nihil differt in ratione, ſi quis dicat neceſſarium eſſe confeſtim velocius aut tardius moueri. erit enim maior, & minor circularis recta. quare & æqualis. Si enim in A tempore, hoc quidem lineam B tranſiit illud vero lineam C. maior erit linea B linea C. ſic enim quod velocius eſt dicebatur. ergo, ſi & in minori æquale, velocius eſt. quare erit aliqua pars ipſius A, in qua B circuli partem æqualem tranſibit, & illud in toto A lineam C.

Iterum relicit eã de ſolutionem

REjicit vlterius eandem reſponſionem. Dicens, quod adhuc illa ratio manet in ſuo vigore. Nam quamuis detur, quod motus vnus ſit velocior altero: adhuc ſequitur, quod ſicut datur maior circularis, & minor, qua recta, debeat etiã dari æqualis. Et probatur. Demus vnum, quod velocius moueatur per circulum B, alterum tardius per rectum C, in vno tempore A. tunc per prædicta maius erit, quod tranſitur de B, quàm quod de C. Tunc vlterius, quod mouetur per B, in eodem tempore tranſit maius, quam C: ergo per definitionem velocioris in minori tempore tranſibit de circulo æquale. ita vt quod mouetur per C, in toto tempore A, & quod mouetur per B, in minori tẽpore, tranſeant æquale. Sequitur igitur adhuc æquale eſſe circulare recto. Perpende autem expoſitionem hanc, quia alij aliter exponunt, ſed præter ſenſum Ariſt.

Dubium vn) ſi detur maius, & minus dẽat dari æquale

Dubitabis hic, quia videtur Ariſtoteles dicere, quod ſi datur maius, & minus, quod debet dari æquale: hoc autem videtur falſum rationibus multis. Nam angulo ſemicirculi datur vnus rectilineus maior, puta, rectus, aut obtuſus: datur etiam minor, puta, acutus, tamen impoſſibile eſt illi dare rectilineum æqualem.

1. Ratio, quod nõ ſit neceſſe.

Vlterius. Ternario & cuilibet numero datur alius maior, alius minor, ſed non æqualis.

Secundo. Præterea. Circulo datur quadratum maius, aliud minus, ſed non ęquale.

Tertio. Præterea. Datur elemẽtum maius aere, *Quarto.* datur aliud minus, non tamen datur aliud æquale. Burleus, & alij, neſcio qua diſtinctione ęqualitatis ſoluunt argumenta: ſed quicquid ſit, non eſt dubium, non valere conſequentiam illam in omnibus, vt argumenta conuincunt, quorum aliqua id demonſtrant.

Solutio dubij.

Sed nota, quod Ariſtoteles nõ facit hoc argumentum abſolute, puta, datur maius, & minus, ergo datur æquale: ſed quod ſi illud mobile tranſit maius, & tranſit minus, quod ex hoc probabitur, quod tranſeat æquale, & poſtea id probat argumento velocioris, quod in minori tempore tranſit ęquale, vt diximus.

Tex. XXIIII.

AT vero ſi ſunt comparabilia, accidit id, quod nuper eſt dictum eſſe æqualem rectam circulo. ſed comparabilia non ſunt: neque igitur ipſi motus. Sed quæcunque non ſunt: æquiuoca, omnia comparabilia ſunt. veluti, cur comparabile non eſt, vtrum acutius ſit ſtilus, an vinum, aut vltima, quia enim æquiuoca ſunt, non comparantur. ſed vltima ipſi, quæ eſt iuxta vltimam comparabilis eſt: quoniam idem ſignificat acutum in vtriſque. ergo non idem velox hic, & ibi. multo autem adhuc minus in alteratione, & latione.

COncludit, non eſſe omnes motus cõparabiles inter ſe, & argumentatur ex oppoſito conſequentis ſic. Si quilibet motus cuilibet eſſet comparabilis, ſequeretur, quod linea recta, & circularis eſſent comparabiles: at non ſunt: ergo nec ipſi motus omnes.

Leges eorum, quę debent ĩuicem cõparari. Prima lex, Non ſit æquiuocum id in quo fit comparatio.

Incipit autem explicare leges eorũ, quæ comparari poſſunt: & prima eſt, quod non ſit æquiuocum id, in quo eſt comparatio.

Vnde non dicetur, gladius eſt acutior, quam vltima chorda lyræ: quia acutum æquiuoce dicitur de vtroque: eſſet tamen comparatio inter ipſas chordas, an vltima, an proxima acutior ſit ſimiliter inter gladios, quia æquiuocatio non eſt: tamen gladius cum chorda nequit comparari in acuto. Ita ſimiliter velox non eſt idem, & vniuocum in circulari motu, & in recto, & in alteratione, ac latione multo minus: ob id inter ſe hi motus comparabiles non ſunt.

Tex. XXV.

AN primum quidem hoc non verum eſt, quod, ſi non ſint æquiuoca, comparabilia ſunt. Multũ enim idem ſignificat in aqua, & aere, & comparabilia non ſunt. Si autem non, duplum quidem idem (duò enim ad vnum) & non comparabilia ſunt.

Dubium an ſufficiat eſſe vniuocũ

ALiam conſtiturus legem comparabilium, dubium proponit, an ſufficiat, vt fiat comparatio in aliquo, quod non ſit æquiuocum, ita vt in quocunque vniuoco comparatio fieri poſſit: & ponit argumentum, quo probat, non ſufficere.

Mu-

Prima ratio, q non ſufficiat. Multum dicitur vniuoce de aqua, & aere, & tamen non comparantur aer, & aqua: ergo illa prior lex non ſufficit.

Sumitur autem hic, multum, vt diſtinguitur contra paucum. At quia poſſet quis negare de ipſo multo propter vniuerſalitatem eius, ponit etiam duplum. Duplum enim videtur vniuoce de aqua prædicari, & de aere, tamen inter ſe non comparantur, quia aer non dicitur duplus ad aquam. Quod autem duplum ſit vniuocum, probat ex definitione; eſt enim bis vnum, id eſt, bis vnam quantitatem amplectens.

Nota ex Siplicio duplicẽ comparationẽ aeris, et aquæ. Aduertendum autem eſt, quod dupliciter poteſt aqua aeri comparari, vt notat Simpli. Vno modo in quantitate, altero modo in facultate, & potentia. Comparare in quantitate eſt ipſa conferre ſecundum quantitatem, quam actu habent in ſe: comparare vero ſecundum facultatem eſt conferre ſecundum quantitatem, quæ eſt in ipſorum potentia, ſi aer fieret aqua, & ſi aqua aer.

Fit autem, vt non eadem ſit ratio quantitatis, & facultatis: nam parua, & minor aqua ſecundum quantitatem poteſt multo maior eſſe, quam aer ſecundum facultatem: & hinc prouenit, quod non conferatur aer aquæ, ſicut aer aeri, l. aqua aquæ, in his enim vtriuſque & quantitatis, & facultatis ſimul collatio eſt: in illis vero non: propterea abſolute non confertur: niſi aut ſecundum quantitatem per ſe, aut ſecundum facultatem per ſe, ſimul tamen nulla eſt collatio.

Tex. XXVI

AN & in his eadem ratio. etenim & multum æquiuocum eſt. ſed quorundam & rationes æquiuocæ ſunt. vt, ſi dicat aliquis quod multum eſt tantum, & adhuc aliud tantum, & æquale æquiuocum. & vnum quoque, ſi contingit, confeſtim æquiuocum. ſi autem hoc, & duo.

Solutio ad rationem dubij. SOluit dubium dupliciter. Primo dicit, illa eſſe æquiuoca, puta, multum, æquale, duplum, vnum. Nec conſtat eſſe vnam definitionem vt multum eſt tantum, & amplius: æquale, quod habet eandem menſuram, duplum, quod bis ſe habet ad vnũ: nã definitiones etiam æquiuocæ dicuntur, & non ſecundum eandem rationem de aqua, & aere propter rationem dictam: nam ſingula, aut quantitatem, aut facultatem dicunt, quæ duo vnum non ſunt, ſicut nec acutum in voce, & in gladio.

Vbi nota non inconueniens eſſe analoga, ſeu æquiuoca definitione etiam æquiuoca definiri; non enim hæ definitiones quidditatiuæ ſunt. *Nota.*

Tex. XXVII.

VErum propter quid alia comparabilia ſunt, alia vero non, ſi vna quidem eſt natura? An, quia ſunt in alio primo ſuſceptiuo? equus igitur, & canis comparabilia ſunt, vtrum albius. in quo enim primo idem eſt, ſuperficies: & ſecundum magnitudinem ſimiliter. aqua autem, & vox non: in alio namque.

ALiam ſolutionem inquirit, & dubitat: Admiſſo, quod multum, & duplum ſit vniuocum, & ſecundum eandem naturam prædicetur de aqua, & aere: quare non ſunt comparabilia. Reſpondet, quia non ſunt in eodem ſuſceptiuo primo, id eſt, non habent ſubiectum idem immediatum. *Altera ſolutio.*

Eſt enim hæc ſecunda lex eorum, quæ in aliquo accidenti comparantur, vt quamuis ſit vniuocum id, in quo comparantur, & ipſa diuerſa ſint, ſic tamen ſuſceptiuum immediatum idem, & eiuſdem rationis in vtroque. V.g. equus poteſt dici albior cane: non ſolum quia album vniuocum eſt vtrique, ſed quia immediatum ſuſceptiuum albedinis eſt eiuſdem rationis in vtroque, puta ſuperficies: quamuis ipſa ſubiecta media ſint diuerſa: non tamẽ vox dicitur albior aqua, quia albedo non recipitur in voce ratione eius, cuius ratione recipitur in aqua: nam in ipſa aqua ratione ſuperficiei, in voce vero non huius ratione recipitur. *Secunda lex eorũ quæ debent cõparari, vt ſit ſuſceptiuũ immediatũ idẽ, et eiuſdem rationis.*

Aduerte, quod per albedinem claritatem ſignificat: vocabulum enim græcum commune & claritati, & ipſi colori, qui albedo dicitur. *Nota.*

Ponit etiam exemplum Equus, & canis comparari etiam poſſunt ſecundum magnitudinem: habent enim idem receptiuum primum, puta materiam primam eiuſdem rationis, quam ſequitur quantitas.

Per hoc idem ſoluitur illud de aqua, & aere, quia non eſt idem ſuſceptiuum primum; nam in vno duplum, & multum dicunt facultatem, in altero dicunt quantitatem: & hoc modo non eſt comparatio.

Tex. XXVIII.

AN manifeſtum eſt quod erit ſic quidem omnia vnum facere. in alio autem dicere vnum quodque eſſe, & erit idem æquale, & dulce, & album, ſed in alio.

Dubium quod non ſit ſatis eſſe ſuſceptiuũ primum & eiuſdẽ rationis.

ALiam legem declaraturus ſubtiliter dubitat contra id, quod dictum eſt: nempe, quod nõ eſt comparatio in natura, quando diuerſum eſt ſuſceptiuum primũ, quaſi natura illa iam eſſet multiplex facta. In hoc autem videtur inſinuari diſtinctionem naturarum non eſſe, niſi per materiam, quod Plato dicebat: Hoc autẽ falſum eſt. Primo, quia ſequitur, quod dulce, album, æquale, ſecundum ſe vna eſſet natura, ſolum differrent in receptiuo; & ſic eſſet omnia vnum ſecundum ſe facere.

Nota.

Secundo. SEcundo impugnat idem Nam primum ſuſceptiuum eſt multiplex ſecundum receptorum multiplicitatem, id eſt, quæq; forma habet proprium ſubiectum, & materiam proximam: ergo & ipſæ formæ ſecundum ſe diuerſæ ſunt aliter enim non eſſent receptiua propria proprijs formis.

Tex. XXIX.

AMplius, ſuſceptiuum non quoduis eſt, ſed vnum vnius primũ. Sed non ſolum oportet comparabilia nõ æquiuoca eſſe, ſed et nõ habere differentiam, neque quod, neque in quo. dico autem, vt color habet diuiſionem. Non ergo eſt comparabile ſecundum hoc, vt vtrum coloratum ſit magis album, quam nigrum. hæc enim comparantur, non ſecundum aliquem colorem, ſed quatenus color eſt, ſed ſecundum albedinem. Sic & circa motum, æque velox, quod inæquali tempore mouentur per ęquale, tantum lõgitudinis in hoc.

Nota artificium. Cũ enim dixiſſet, formam, in qua futura eſt comparatio, debere eſſe vnam, ſeu vniuocam, & receptiuum vnum ſpecie, & ratione intẽdit, quod prę- ter hoc forma debet eſſe in vna ſe ſpecie; nec ſat eſt, quod ſit vniuoca: propterea dubitabit, An vnitas ſit ex receptiuo. Si enim eſſet, non oporteret addere hanc legem. At quia non eſt, nam receptiuum poteſt eſſe vnum ſpecie, & forma vna genere, & multiplicitatem habens, vt patet de colore, cuius receptiua eſt ſuperficies: ob id adiunxit legem tertiam. Debet attendi, præter vniuocationem formę, quod non habeat differentias, ſed ſit vltima ſpecies (non ſolum quod, ſed in quo) id eſt, non ſolum debet eſſe eadem ſpecie ipſa forma, quę dicitur, quod, ſed ipſum receptiuum, quod dicitur, in quo. Vnde non comparabitur in colore, quia genus eſt: non enim dicitur, album eſt magis coloratum, quam nigrum: ſed comparatio debet eſſe in albedine, aut nigredine, aut in alia ſpecie.

Nota. alia lex quod forma, iqua ſit comparatio, ſit vna ſpecie.

Ex his, concludit, illos motus eſſe æque veloces, qui in eodem tempore ęquale ſpatium tranſeunt in hoc, id eſt ſecundum ſpeciem: ac ſi dicat: motus eiuſdem ſpeciei comparandos eſſe.

Tex. XXX.

SI autem aliud quidem alteratum eſt, aliud vero latum, æqualiſne erit hæc alteratio, & æque velox lationis, ſed inconueniens eſt. cauſa autem, quia motus habet ſpecies. quare, ſi quæ in æquali tempore lata ſunt per æqualem longitudinem, æque velocia erunt æqualis recta, & circularis. Vtrum ergo cauſa ſit, quia latio genus ſit, an quia linea genus? tempus enim ſemper idem, impartibile ſpecie. An ſimul illa ſpecie differunt? etenim latio ſpecies habet, ſi illud ſuper quod mouetur, ſpecies habeat. Amplius autem ſi per quod. vt ſi pedes, ambulatio: ſi alæ, volatio. An non. ſed figuris latio eſt. Quare quæ in æquali tempore mouentur per

eandem

eandem magnitudinem, æque velocia ſunt. eandem autem indifferentem ſpecie, & motu indifferentem ſpecie.

Quod latio & alteratione quæ veűt cõparari in velocitate, nec circuitionis motu, & rectus in æqualitate.

AD dubium modo reſpondet, quod in ſecundo argumento tetigerat, t. 21. puta. An latio, & alteratio, quę ęquali tempore fiunt, dicantur ęquales, & comparabiles ſint. Reſpondet, non comparari poſſe, quia motus eſt genus quoddam, in quo non eſt comparatio. Vt enim album non dicitur magis, aut ęque coloratum cum nigro: ita nec latio dicitur ęqualis motus, aut maior.l. minor alteratione.

Similiter etiam nec motus circularis, & rectus ſunt æque veloces, niſi circularis linea, & recta ſint ęquales: quod eſſe non poteſt.

Dubium primum, cur motus rect⁹ & circularis neque an comparari.

Proponit ſtatim duo dubia ad horum declarationem. Alterum eſt, cum dicitur motum rectum, & circularem non comparari in motu, dubium eſt, an hoc ſit, quia motus eſt genus; an quia linea, quę eſt terminus ad quem, eſt genus. Reſpondet propter vtrunq;, quia vnum ſequitur aliud: ſi enim motus genus eſt. & terminus motus vnus erit genere. Ac ſi clarius dixiſſet, motus circularis, & rectus non ſunt comparabiles: quia efiet non ſolum comparare duos motus ad vnicum genus, ſed etiam comparare duas lineas, puta, curuam, & rectam ad vnum genus. Vt autem hę duę lineæ non comparantur ſub linea in communi, nec etiam ipſi motus ſub motu in communi locali.

Dubiũ ſecũdũ, an ad vnitatem motus ſpecificam, requiratur vnitas inſtrumẽtorũ.

Alterum dubium eſt. Si debet conſiderari ad vnitatem ſpecificam motus vnitas inſtrumentorum: vt ſi motus fiat pede, vt in progreſſu; an ala, vt in volatione: an inſtrumento alio, vt in natatione. Reſpondet, omnes eſſe eiuſdem ſpeciei, ſi per rectum fiant, aut per circularem: nam ſola ſpatij diuerſa figura impedit motus comparationem. Vnde concludit, motus eſſe æque veloces, qui fiunt per eãdem magnitudinem ſpecie: & ſic ipſi ſunt idem ſpecie, vt dictum eſt; ſecus autem, comparabiles non ſunt.

Tex. XXXI.

QVare hoc conſyderandum, quæ ſit differentia motus. Et ſignificat ſermo iſte quod genus non vnum quid eſt, ſed ob hoc latet multa. Sunt autem æquiuocationum aliæ quidem multum diſtantes, aliæ autem habentes quandam ſimilitudinem, aliæ vero propinquæ, aut genere aut ſimilitudine rationis. quapropter non videntur æquiuocationes eſſe, cum ſint. Quando igitur altera eſt ſpecies, ſi idem in alio, aut ſi aliud in alio? Et quænam definitio, aut quo diſcernemus quod idem eſt album, & dulce, aut aliud, ex cõe quia in alio videtur alterum, an qui omnino non idem?

Neceſſe eſt inquirere motuum differentias ad eorũ comparationem.

AD motus comparationem neceſſariũ eſſe docet, motuum inquirere differẽtias. Ex his enim cognoſcetur. qui cõparabiles ſint, qui vero non. Differentias autem conſiderare oportet, quia re vera, in genere multa latent; vt quamuis in ipſo vnitas appareat, tamen multa varietas in eo ſit. Et per genus vniuerſale aliquod, & vocem communem intelligere oportet.

Tres sũt grad⁹ ęquiuocationis.

Diſtinguit autem tres gradus æquiuocationis, qui ſub communi voce concludi poſſunt. Primus eſt, quem remotum vocat eo, quod ſub eo prorſus diuerſa contineantur, ita, vt non ſit, niſi ſola vox communis. Huiuſmodi ſunt æquiuoca a caſu. Alter gradus eſt, qui analogię proportionis dicitur, cum res multæ ſub aliqua voce ſunt propter aliquam tamen ſimilitudinem, ſicut homo viuus & pictus ſub homine ſignificãtur. Tertius eſt proportionalitatis, cuiuſdam autem conuenientię vnius genericæ naturæ: vt ridere de prato, & homine: gubernator de nauta, & duce animal de leone, & equo: & in hoc tertio gradu eſt deceptio. Nam apparet vnicam eſſe naturam, quę tamen multiplex eſt: ob id maxime prodeſt omnia hęc diſtinguere ad eliciendas ſpecificas, naturas, in quibus ſolis comparatio eſt.

Quando forma dicitur diuerſa ſpecie.

Statim, cum determinaſſet, nõ eſſe comparationem in diuerſa forma ſpecie, ſed eadem, quęrit, Quando forma dicetur diuerſa ſpecie: an quando fuerit in diuerſo ſubiecto, vt in homine, & leone albedo: an quando, pręter hoc, etiã ineſt ſe diuerſa. Et quamuis nõ reſpondeat; tñ hęc pars eſt ſumenda, puta, ꝙ ſit alia, & alia in ſe.

Quando definitio

Subiungit alteram quęſtionem, quando definito formę ſignificabit illam eſſe

 diuer-

in iſta inferiora calefaciendo, producendo metalla, & alia: tamen horum nihil patiuntur orbes intermedij, cum ſint incorruptibiles, & impaſſibiles. Eſt autem Sol in quarto cœlo: ergo aliquid agit in diſtans, & non per medium: Secundo. Eſt piſciculus, qui Torpedo dicitur, qui facit obſtupeſcere manus piſcatoris, & tamen non obſtupeſcit rete: & dicit Plinius, quod ſi tangatur extremitate haſtæ, manu tenentis haſtam obſtupeſcit. Huius Torpedinis tanta eſt vis, quod narrat Albertus lib. 24. de animalibus, quendam extremitate digiti leuiter ipſum attigiſſe, & ipſius brachium ita fuit obſtupefactum, vt per dimidium annum loturis calidis, & vnguentis vix ſenſum receperit. Similiter dicit, quod piſces ipſum tangentes obſtupeſcunt. Idem dicit Ariſt. lib. 9. Hiſtor. c. 37. Hic igitur piſcis cum diſtantia etiam obſtupeſcere faciat, videtur agere in mediata: & non agit in medium.

Secūdū.

Nota de Torpedine.

Tertiū.

Tertio. Dicit Auicenna, quod homines ſua imaginatione faciunt pluuias, & immutant res extrinſecas, & non per medium: imo experimur imaginationem immutare partes corporis diſtantes. Similiter faſcinatores nocent animalibus diſtantibus, nihil tamen in his videtur in medio eſſe.

Quartū

Quarto. Magnes trahit ferrum diſtans, nec eſt ſimul cum illo, nec trahit aerem medium. Similiter electum, ſeu ſuccinum trahit diſtantes paleas. Et membra ſibi trahūt cibum, in quibus non videmus coniunctionem inter trahentia, & tracta.

Primū fundamētum. Duplex agēs alterū mediatū, et remotū, alterum ꝓximū, et immediatum.

Circa horum ſolutionem ſit primum fundamentum: Quod mouens eſt duplex. Alterum mediatum, & remotum: Alterum immediatum, & proximum. Immediatum eſt, inter quod, & rem motam, nō eſt aliud mouens medium, vt cum ignis ſibi lignum proximum comburit: mediatum vero cum inter ipſum, & rem motam aliud mediat: vt cum ignis calefacit diſtantia, prius tamē calefaciendo medium aerem.

Quid ſit immediatio virtutis & ſuppoſiti.

Iſta autem mediatio. l. immediatio dicitur ſuppoſitorum. Alia enim eſt immediatio. l. mediatio virtutis. Cum enim aliquid propria virtute agit, dicitur immediatum immediatione virtutis: cum vero agit virtute recepta, & dependente ab altero, agit mediate mediatione virtutis. Vnde ignis cum manum calefacit, per medium aerem, dicitur agens mediatum mediatione ſuppoſiti, tamen immediatum ſecundum virtutem, quia proprio calore agit. Aër verò licet immediatus ſit ſecundum ſuppoſitum, tamen mediatus eſt in virtute, quia calore dependenti ab igne calefacit. Aliquando etiam fit, quod ſimul ſit mouens immediatum, quantum ad vtrumque; vt cum aqua ſibi manum adiunctam frigefacit, & ignis calefacit.

Atr

Nota.

Hic autem attēde, quod iſta virtus, quæ recipitur in medio a mouente mediato quantum ad ſuppoſitum, & immediato ſecundum virtutem, quamuis a tali mouente pendeat, tamen non omnis æqualiter. Eſt enim virtus, quæ per parum temporis durat in medio, vt calor receptus in aere: ob id ſit idem effectus per illud tempus, etiam recedente primo mouente, licet non ſit tā fortis motio. Quædam vero virtus nec per minimum tempus manet, vt lumen in medio, & virtus magnetis in aere: ſemper enim dependent huiuſmodi virtutes a mouente immediato ſecundum virtutem: vnde abſque illo nihil agunt in ſibi proxima, & immediata, vt ſenſu notum eſt.

Secundū fund. Agens ꝙ agit in mediū & extremū non ſemper idē vtrobiq; producit.

Sit ſecundum fundamentum ex Alex. 1. Metheor. com. 17. & etiam Themiſt. quem recitat Auerro. lib. 2. cœli. com 42. Quando aliquid agit in medium, & in aliquid diſtans, non ſemper eſt idem effectus in medio, & in diſtanti obiecto. Poteſt hoc exemplo manifeſtari; ignis per vitrum medium calefacit ceram, tunc cera liquefit, non tamen vitrum: & hoc vniuerſaliter eſt verum quod idem accidens ſecundum varias diſpoſitiones ſubiectorum, in quibus recipitur, poteſt varios effectus facere. V. g. calor in quibuſdam albedinem, in quibuſdam nigredinem facit: Solis lumen, hic aurum, illic argentum, illic plumbum facit: & ex hoc prouenit, quod quamuis idem accidens ſit receptum in medio, & in obiecto remoto, non ſemper idem ſequatur in vtroque effectus. Et hoc maxime eſt obſeruandum: nam ex hoc ſolutio pendet multorum.

Tertiū fūdamētum. Attractio eſt quadruplex. Prima.

Sit tertium fundamentum. Quod attractio eſt quadruplex. Prima, qua finis trahit ad ſe, quod ad finem eſt; & quod ſic trahitur, non trahitur per virtutem aliquam receptam, & impreſſam ab ipſo fine, ſed ſua virtute in proprium finē tendit. Vnde, quia ſic locus trahit locata, non recipiunt locata aliquam virtutem a loco, ſecundum quam ferantur, vt bene notat hic S. Thom. & Auerro. ſed ipſa propriis virtutibus in loca mouentur: nec de iſta attractione loquitur hic Ariſt.

Alia eſt attractio, quæ fit ſecundum vacuum, cuius meminit. Conciliator differentia.

tia.li.quæ fit, cum aliquid attrahitur, quia remouetur illi contiguum, quo remoto datur vacuum, niſi illud tale corpus moueatur: & ſic per fiſtulam abſorpto aere attrahitur aqua.

Tertia. Tertia attractio eſt, quã Auerroes com. 11. vocat æquiuocam, & impropriam; cum id, quod trahit, manet immotum; quomodo magnes, & electrum trahunt ad ſe: ille ferrum, hoc vero paleas: nec in tali attractione mouetur magnes, aut electrum. Similiter etiam membrum, quod ad ſe cibum trahit.

Diſcrimē inter primã, et ſecundã attractionem. Eſt autem diſcrimen inter id, quod ſic trahitur, & id, quod a loco trahi dicitur. Nam quod ad locum mouetur, non recipit virtutem a loco, ſecundum quam fertur, ſed a ſe habet, vel a generante, vel ab alio. At quod ad magnetem fertur, recipit virtutem, qua fertur.

Nota de magnete ex D.Th. &c. Vnde eſt notandum ex Alber. & S. Th. quod ſicut per grauitatem, aut leuitatem feruntur res in loca propria: ita ferrum, & palea feruntur ad magnetem, & electrum per virtutem talem. Vnde fit, quod in his, omnibus illa virtus ſit inſtrumentum actiuum motus illius. Cæterum diſcrimen eſt, quod grauia, & leuia non a loco, ſed a generantibus receperunt virtutes illas: at ferrum, & paleæ a magnete, vel electro receperunt virtutes: ob id alterata prius ab ipſis, ad eadem feruntur.

Alterum diſcrimē Adde etiam tu aliud diſcrimen, quod motus grauium, & leuium naturalis eſt ex parte formæ, & ex parte materiæ: at ferro, & paleis non eſt talis motus naturalis, ſed præcipue violentus eſt: quamuis non omnino propter aliquam conuenientiam tracti, & trahentis. Ex hoc ſequitur, quod grauia, & leuia a loco finaliter: iſta vero a magnete, electro. Similiter a virtute membrorum trahantur effectiue.

4. Attractio, Quarta attractio eſt. Cum quod trahit, pariter mouetur, & ſuo motu mouet tractum vehementiori motu, quam poſtulabat ipſius natura, vt dictum eſt in textu: & de hoc præcipue loquitur Ariſt. quamuis etiam verum ſit in omnibus tribus modis, in quibus contingit effectiue trahere, vt dicemus.

1. Cõclu. Vbi nullũ eſt mouens immediatũ paſſio nulla eſſe His ſuppoſitis, ſit prior concluſio. Vbi nullum eſt mouens immediatum, paſſio nulla eſſe poteſt. Hoc eſt velut principium omnibus Peripateticis. Non enim intelligi poteſt, quomodo aliquid efficiat id, quod nullo modo tangit, nec per ſe, nec per aliud. Cum enim operatio ſequatur eſſe, vbi res non eſt, nec ipſius operatio erit: cum autem in medio non agit, quod eſt proximum obiecto diſtanti, tunc nullo modo eſt vbi illa res eſt: & ſic nihil efficere poteſt: Imo hoc eſt vnum validum argumentum, quo Theologi oſtendunt præſentiam Dei vbique, quia vbique operatur. Auicen. autem lib. de anima. par. 4. c. 4. oppoſitum exiſtimauit conuinctus argumento tertio, quod facile ſoluetur a nobis poſtea. *poteſt. Rõ quare ppetratio ſequitur eſſe, &c.*

2. Concl. Mouens proximũ & mobile ſp debere eſſe ſimul. Secunda concluſio. Mouens proximum, & motum ſemper ſimul, & immediata ſunt; quod ſi mouens primum ſit aliquando remotum ſecundum ſuppoſitum, tamē ſecundum virtutem immediatum eſt: & ſic eſt intelligendus Ariſto. quaſi velit dicere, non contingere motum, quin quod mouet, & mouetur ſint ſimul: non tamen quod omnia mouentia ſimul ſint.

Ad primum. Ad primum igitur argumentum patet ſolutio ex ſecundo fundamento; Sed enim agit quidem in orbes medios, & in inferiora per lumen, & omnes ſuas virtutes: at lumen non eoſdem vbique effectus facit, ſed orbes illuminat, aerem calefacit, & in terra varios producit effectus. Nec hoc impedit, cœlum eſſe incorruptibile, vt notat bene Alexan. loco citato, quia lumen non eſt qualitas deſtructiua, imo (vt inquit.) luna, & aſtra, quæ eiuſdem ſubſtantiæ ſunt cum cœlo lumen a ſole recipiunt. *Nota de actione ſolis in hæc inferiora.*

Ad ſecũdũ Turpedine. Per hoc idem reſpondetur ad ſecundũ de Torpedine: eſt enim eadem qualitas, in manu, & in retibus, ſed non idem operatur manum enim obſtupefacit, non autem retia: & hoc fit etiam in aliis qualitatibus, vt dictum eſt.

Ad tertiũ De hoīs imaginatione. Ad tertium dico, quod homo per imaginationem ſæpe ſe ipſum immutat; ſed hoc non fit, niſi ſpiritibus in imaginationis organo exiſtentibus immutatis, per quos fit celeris immutatio partium corporis.

De faſcinatione. Quod autem dicitur ſe faſcinante oculo, non negamus; ſed dicimus, vapores nociuos egredientes per oculos aerem offendere, & aer nocet aliis, ſicut homines peſte tacti aliis etiam diſtantibus nocent, ſed hoc non fit, niſi per medij immutationem.

Quod autem dicitur de his, qui pluuias, & alia multa faciunt per imaginationem: id falſum eſt; ſæpe enim preuenit arte Dæmonũ. l. caſu aliquo, vt dicit Iandu. Aliud eſt, cum miraculoſe accidunt effectus; ibi enim virtus diuina operatur.

Ad quartum. De Magnete ſententia Alex. Ad quartum de magnete Alexan. lib. 2. quæſt. naturalium cap. 23. recitatis aliorum ſententiis, dicit moueri ferrum a magnete,

te, tanquam a fine propter conuenientiam quam cum eo habet.

Impugnatio. Alex. Primo. Secūdo. Tertio.

At iſta ſententia non eſt tenenda. Omiſſis autem multis, quibus poterat impugnari, id ſit ſit, quod (vt notant Sanct. Thom. Alber. & Auerr.) in quacunque diſtantia moueretur ferrum ad magnetem, ſicut ignis ad ſuum locum. Præterea: quantumcunq; magnum eſſet, traheretur. quæ tamen duo non ita eueniunt. Præterea: quia ſi tingatur, ſeu vngatur aliis ferrum, aut magnes non trahit: & ſimiliter niſi motu comprimatur electrum, vt calefiat: quod vtrunque oſtendit magnetem agere in ferrum vt diximus; vnde agit quidem in ferrum, ſed non prius, niſi immutando medium.

Nota de magnete inuncto allijs, & ſanguine hircis.

Sed hic ſunt duo notanda Alterum eſt, quod Concilia. differentia. § 1. dicit, ſe expertum eſſe, magnetem vnctum aliis ferrū trahere: dicit tamen, quod ſi magnes, aut ferrum per diem ſanguine hircino intingeretur, non eſſet talis attractio: nec ego dubito aliquando decipere illam experientiam de aliis.

Cauſa autem, quare allium talem virtutem habeat, exiſtimo eſſe, quia calidum eſt & calor eius mordax, & diuulſiuum partium ſubtiliorum. & ita appoſitum magneti diuertit partes calidiores, quæ magis actiuæ ſunt, & ita impedit ab actione, & hinc prouenit aliquando, quod non impediat propter debilitatē caloris aliorum.

Cur electrum debeat calefieri, ut attrahat paleas.

Alterum eſt, quod electrum ob id prius motu calefit, vt dicit Alber. vt fiat diſgregatio partium, & facilius virtus poſsit agere: quod ſi calore ignis calefiat, non trahet, quia talis calor conſumptiuus eſt virtutis. Et quamuis hoc verum ſit, quantum ad hoc, quod eſt de ignis calore, exiſtimo etiam calefactum attrahere, quia calor attractiuus eſt ex ſe, vnde etiam alia calida paleas trahunt, & calidum magis trahit minus, vt dicit Conciliator. Hæc de magnete, & cæteris ſatis ſint dicta; nam eadem fuſius perſequi non eſt noſtri muneris.

Caput tertium.

Tex. XIIII.

Quod autem ea, quæ alterantur, & omnia a ſenſibilibus alterantur, & ſolum horum alteratio eſt, quæ ſecundum ſe dicuntur parti ab his, ex his conſiderabimus.

Alteratio nō fit niſi ſecū du qualitates tertia ſpeciei. Nota.

Cum alterans, & alteratum ſimul eſſe probauerit, idque ſolum in qualitatibus tertiæ ſpeciei oſtenderit; nunc huius rationem reddit, docēs, alterationem non eſſe niſi ſecundum tales qualitates; & quæ alterantur, non niſi ſecundum has alterari.

Nota autem, quod ſunt qualitates quartæ ſpeciei, quales ſunt, figuræ, & formæ: ſunt etiam primæ ſpeciei, quales ſunt habitus. Habitus autem ſunt in triplici differentia, quidam corporis, vt robur, ſanitas, & alia: quidam animæ appetitiuæ, quales ſunt virtutes morales: quidam animæ intellectiuæ, vt ſcientia, prudentia, ars, & ſimiles. Hoc etiam intellige de habitibus oppoſitis. In omnibus his probat, non eſſe alterationem.

Nota.

Prætermittit autem ſecundam ſpeciem: Nam, vt dicit S. Tho. talis qualitas, puta potentia, l. impotentia, naturalis eſt, & non de nouo acquiritur, ſed cum ipſa generatione rei.

Tex. XV.

Aliorum enim maxime vtique quis exiſtimabit in figuris, & formis, & habitibus, & in horum remotionibus, & acceptionibus alterationem eſſe: videtur enim eſſe alteratio. Non eſt autem neque in his, ſed fiunt, cum quædam alterantur, hæc. nā denſata, aut rarefacta, aut calefacta, aut frigefacta materia: alteratio autē non eſt. id enim ex quo forma ſtatuæ eſt, non dicimus formam, neque id, ex quo figura pyramidis eſt. aut lecti, ſed denominantes hoc quidem æneum, illud vero cereum, aliud autem ligneū, hoccine, quod alteratur dicimus, æs enim humidum eſſe dicimus, aut calidum, aut durum. & non ſolum ſic, ſed & ipſum humidum, & calidum æs, æquiuoce dicentes cum paſſione materiam. Quoniam igitur ex quo quidem forma, & figura, & quod factum eſt aqui-

æquiuocè non dicitur cum figuris, quæ ex illo ſunt: quod autem alteratur cum paſſionibus æquiuoce dicitur: manifeſtum eſt quod in ſolis ſenſibilibus alteratio eſt.

Alteratio non eſt ad 4. ſpeciem qualitatis, ſcilicet ad figuram.

PRimo de figuris probat, in quibus dicit maxime apparere, alterationem eſſe, cum fiat remotio, & acquiſitio ipſarum, at vere alteratio non eſt ad ipſas primo, ſed ad aliquid aliud, ex quo ipſæ ſequuntur, vt dolatio tendit ad partium remotionem: actio pingendi ad partium. I. accidentium appoſitionem, vnde ſequuntur figuræ: ſicut dealbatio primo ad albedinem tendit, à qua ſequitur ſimilitudo: ob id ad ſimilitudinem non eſt alteratio per ſe, ſic ad figuras. Materia enim, & ſubiectum patitur alias alterationes, vt denſationem rarefactionem. I. alias mutationes ſecundum artem: & ex his conſequuntur figuræ: ad has tamen non eſt per ſe alteratio. Hoc probat duplici ratione. Prior eſt. Quæ alterantur, denominatur à qualitatibus, ſecundum quas eſt alteratio, ita vt ſit prædicatio æquiuoca. i. æquæ vocis, nempe, quod alteratur ſecundum ſuam vocem prædicatur de qualitate, & econtra: at hoc non fit in figuris: ergo ſecundum eas non eſt alteratio. Maior patet. Dicimus enim, æs eſt humidum, homo eſt albus, & è contra, album eſt homo humidum eſt æs: at cum æs fit ſtatua, non eadem voce dicitur, æs eſt ſtatua, nec eſt ſtatua æs, ſed ærea, nec cathedra lignum; ſed lignea: & hoc eſt non æquiuoce prædicari. i. non æqua voce, ſed mutata; nam non aurum, ſed aureum prædicatur, non æs, ſed æreum. Aliter enim æquiuoce ſumitur hic, quam in Prædicamentis. 1. Ratio.

Tex. XVI.

AMplius, & aliter inconueniens eſt. dicere enim hominem alteratum eſſe, aut domum, quæ accipit finem, ridiculum eſt, ſi perfectionem, aut domus parietem, aut regulam dixerimus alterationem eſſe, &, cum parietibus clauditur domus, aut tegula tegitur, alterari domum.

ALteram rationem facit ad idem probandum. Res cum ſit non dicitur alterari: eſt enim alteratio rei iam factæ, & exiſtentis: ſed cum res accipit formam, ſeu figuram, fit: ergo per figuram. I. formam non alteratur. Et hoc eſt, quod dicit ridiculum eſſe, parietem, aut tegulam eſſe domus alterationem, & domum alterari, cum tegitur, aut parietibus clauditur: cum enim tunc non ſit, ſed fiat, non alteratur. Eſt enim alteratio perfectorum, & eorum, quæ iam ſunt. Et ſic eſt intelligenda ratio hæc, & non vt declarat Auerro. vt dicemus in quæſtione. 2. Ratio.

Tex. XVII.

MAnifeſtum autem eſt quod alteratio non eſt in iis, quæ fiunt, neque enim in habitibus. habitus enim virtutes, & vitia ſunt. virtus autem omnis, & vitium eorum, quæ ad aliquid, ſicut ſanitas quidem calidorum, & frigidorum commenſuratio quædam eſt, aut eorum, quæ ſunt intra, aut ad continens. ſimiliter autem & pulchritudo, & robur eorum ſunt quæ ad aliquid ſunt. diſpoſitiones enim quædam eius, quod præſtantiſſimum eſt, ad optimum ſunt. dico autem præſtantiſſimum, quod conſeruat, & diſponit circa naturam. Quoniam ergo virtutes quidem, & vitia ſunt ad aliquid; hæc autem neque generationes neque ipſorũ eſt generatio, neque omnino alteratio: manifeſtum eſt quod non eſt omnino ipſa alteratio circa habitus.

VErba hæc priora cum ſuperioribus copulantur, quibus dicit id, quod ſumpſerat, puta, quod fit, non alterari, eſſe manifeſtum, & dedimus nos rationem, quia nondum eſt res, cum fit.

Statim proſequitur declarâre, non eſſe alterationem ſecundum alias qualitates a tertia ſpecie: & ſecundo oſtendit de habitibus corporis, & facit argumentum. Omnis habitus, ſiue virtus, ſiue vitium ſit, eſt ad aliquid. ſed eorum, quæ ſunt ad aliquid, non eſt per ſe generatio, nec alteratio: ergo nec Quod ad corporis habitus non ſit alteratio.

nec talium habituum. Explicat, quo ad aliquid ſint iſta, & primo de ſanitate. Sanitas enim eſt calidorum, & frigidorum commenſuratio, aut eorum, quæ ſunt intra, aut quæ ſunt ad continens.

Explicatio rōnis Ariſt. Quod ſic explicat Auerr. per temperiē caloris, & frigiditatis intrinſecæ intelligit ſanitatem animalis; per temperiem caloris, & frigiditatis continentis ſanitatem, quæ dicitur aeris. l. aquæ, ſecundum quam aer temperatus. l. aqua ſana dicuntur ipſis animalibus.

Probat Ariſto. quod alij corporis habitus ſint ad aliquid, quia ſunt diſpoſitiones præſentis, & perfecti ad optimum.

Habitus eſt diſpoſitio perfecti, ad optimū. Nota. Vbi nota: quod habitus ſuperueniunt naturæ iam perfectæ, & potenti operari: ſed adueniunt ad hoc, vt melius operetur. Vnde habitus corporis ſupponunt naturam conſtitutam, & perfectam per ſanitatem, & temperiem, & ipſam ad operationes perfectius diſponunt, vt robur, & macies: per maciem intelligit aptitudinem ad motus veloces, & curſus, quæ obæſis non ineſt, Hi igitur etiam habitus ad aliquid ſunt, vt ſanitas: & hic eſt ſenſus illorum verborum, quod habitus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, vt explicat bene S. Tho. nec expoſitio Auerr. eſt ad rem.

Nota. Hic attende maxime vnum: dicere hos habitus eſſe ad aliquid, non eſt aliud, quam quod conſequantur ex habitudine multorum inter ſe. Vnde ſanitas ad aliquid eſt, quia conſurgit ex certa temperie qualitatum: & pulchritudo, quæ ex debita partiū proportione, & diſpoſitione procedit: & robur ex membrorum coaptatione. Vult ergo Ariſt. quod alterationes terminentur in qualitates illas primo. l. in partes. l. in mēbra; & inde per accidens tales habitus ſequantur. Vnde qui ſanat, ipſas qualitates temperat, & ſecundum has eſt alteratio: inde conſurgit ſanitas. Similiter in aliis corporis habitibus.

Tex. XVIII.

Neque igitur circa animæ virtutes, & vitia. Virtus enim perfectio quædam eſt. vnumquodque enim tunc maxime perfectum eſt, cum adeptum eſt propriam virtutem & maxime ſecundum naturam. vt circulus tunc maxime ſecundum naturam eſt, cum maxime circulus eſt. Vitium autem corruptio horum, & remotio.

Tertio idem oſtendit in virtutibus moralibus; & facit duas rationes. Altera eſt, (vt bene dicunt Themiſt. & S. Tho.) ſimilis ſecundæ rationi, quam fecerat de figura. Cum res perficitur, non alteratur: ſed homo per virtutes maxime perficitur, & conſummatur: ergo non eſt dicendus ſecundum illas tunc alterari, quia nondum eſt perfectus homo. Probat, quod homo perficiatur: Quia tunc quodque maxime perficitur, cum attingit ſummam perfectionem ſuæ naturæ, vt circulus, cum maxime circulus eſt: ſed homo per virtutes maxime ſecundum naturam perfectus eſt; ergo per illas fit perfectus: non ergo illarum eſt alteratio, nec oppoſitarum; puta, vitiorum; ſed corruptiones potius ſunt. Profecto magna eſt virtutis laus. Tunc dicitur completus homo cum virtutem habet, tunc diminutus, cum vitium. *Tertio idē oſtendit, quod ſecundū virtutes nō fit alteratio. 1. Ratio.*

Tex. XIX.

Fit igitur cum alteratur quippiam, & acceptio virtutis, & vitij abiectio: alteratio tamen horum neutrum eſt. Quod autem alteretur aliquid, manifeſtum eſt. virtus enim aut impaſſibilitas quædam eſt, aut paſſiuum ſic. vitium autem paſſiuum, aut contraria paſſio virtuti. Et in totum, moralem virtutem in voluptatibus, & triſtitijs eſſe accidit, aut enim ſecundum actum voluptas eſt, aut per memoriam, aut per ſpem. Si igitur ſecundum actum, ſenſus cauſa eſt. ſi autem per memoriam, aut per ſpem, ab ipſo eſt. aut enim ſimilia paſſi ſumus ijs, qui reminiſcuntur voluptatis, aut ſimilia patiemur ſperantibus.

Alteram rationem ponit ſimilem ei, qua probauerat in habitibus corporis. Quia virtutes hæ ad aliquid ſunt, & præſupponunt aliud, in quo fit alteratio, & quod ipſæ conſequuntur. Vt autem explicet, quid eſt, quod præſupponant virtutes, dicit ipſas eſſe impaſſibilitates. l. paſſiuum ſic, id eſt, paſſiones temperatas. *2. Ratio.*

Nota,

Nota ex Peripateticis, & Stoicis quid virtus ſit.

Nota, quod Stoici, tunc eſſe virtutem putabant, cum nullus eſt in ſenſu appetitus motus, nec paſſionis vllius inſultus; & ideo impaſſibilitates eas vocabant, quaſi ex tali paſſionum negatione inſurgerent virtutes. At Peripatetici tunc virtutem eſſe exiſtimant, cum paſſiones, & motus ſenſuum ſecundum rationem frænati ſunt: vnde licet inſurgant contra rationem, tamen a ratione ſuperantur, & eas moderatur ratio.

At quia in præſenti nihil huius ex profeſſo determinabat, vſus eſt diſtinctione, etiam vt oſtenderet, in quacunque opinione eſſe hoc certum, quod virtus ad aliquid eſt, & inſurgit, cum alteratio facta eſt in paſſionibus, ſecundum quam domitæ ſunt, & frænatæ, ſicut dictum eſt de ſanitate. Per victoriam enim, & ſuperantiam paſſionum virtus aduenit.

Nota circa vniuerſalē materiā virtutū.

Ad hoc autem oſtendendum, dicit, virtutem totam moralem poſitam eſſe in voluptatibus, & triſtitiis, id eſt, in domandis his paſſionibus appetitus. At voluptas, & triſtitia ſenſus ipſius eſt: nam voluptas, & triſtitia, aut in actu præſenti, aut in memoria, aut in ſpe poſita ſunt: hæc autem ſenſus ſunt ipſius. Explicat hoc. Nam in memoria ob id eſt voluptas, aut triſtitia, quia actus boni. l. mali præſentis recordamur; in ſpe vero, quia ſimilem præſenti ſperamus, quæ in ſenſibus ſunt. In his igitur paſſionibus primo accidit alteratio, per accidens in virtutibus, quæ factas alterationes ſequuntur.

Tex. XX.

At vero neque in intellectiua parte animæ eſt alteratio. ſciēs enim maxime eorum, quæ ad aliquid dicitur. Hoc autem manifeſtum eſt. Secundum enim nullam potentiam motis. fit in nobis ſciētia, ſed, cum extiterit aliquid. ex ea enim, quæ eſt ſecundum partem experientia, vniuerſalem accipimus ſcientiam. Neque itaque actus generatio eſt: niſi quis & reſpectionem, & tactum generationes dicat. tale enim eſt actus. quæ autem a principio acceptio ſcientiæ nec eſt generatio, nec alteratio. nam, quia quieta eſt, reſidetque anima, ſciens fit, & prudens. Vt igitur, neque cum dormiens excitatus eſt aliquis, aut ebrius eſſe deſiit, aut ægrotans reualuit, factus eſt ſciens, quamuis prius non poterat vti, & ſecundum ſcientiam agere, ſed abeunte perturbatione, & ad tranquillitatem veniente mente inerat potentia ad ſcientiæ vſum, ſic vtique huiuſmodi aliquid fit id, quod eſt a principio, in ſcientia exiſtentia. perturbationis enim quies quædam eſt, & tranquillitas. Neque igitur pueri poſſunt quid diſcere, atque iudicare ſenſibus, ſimiliter atque ſeniores, multa enim perturbatio circa ipſos fit, & motus. Sedantur autem, & deſinunt perturbari, aliquando quidem a natura, aliquando vero ab alijs, in vtriſque autem his alterari aliquid accidit, ſicuti cum excitatur, & fit vigilans ad actum. Manifeſtum eſt igitur quod alteratio in ſenſibilibus eſt, & in ſenſibili partæ animæ, in alia autem nulla, niſi ſecundum accidens.

Idē oſtēditur in habitibus intellectualibus.

Qvarto id in habitibus intellectiuis oſtendit, & vtitur ratione eadem. Quia ſcientia eſt ad aliquid, nec eſt, niſi cum aliquid aliud alteratur, puta, ſenſus. Nam ex alteratione, quæ in ſenſu fit, puta, cum experientia partium, & ſingularum acquiritur, anima vniuerſale colligit, & ſcit abſque mutatione, ſeu alteratione, per ſe, niſi ex ſenſus alteratione. Et hoc eſt, quod dicit: quod cum fit ſcientia, non eſt motus in nobis ſecundum aliquam animæ potentiam, ſed tantum per experientiam, quæ fit in ſenſibus. Particulariter tamen oſtendit, quod alteratio non fit ſcientiæ.

Nota.

Eſt autem duplex ſcientia, & actus, qui eſt iam in homine docto, & ſcienti: & alter etiam actus, qui eſt a principio, per quem fit doctus. Sunt enim actus antecedentes, & conſequentes habitus. Dicit igitur de actu conſequente, de quo dixit, quod nō eſt alteratio. Dicit modo, quod nec ipſius eſt generatio. l. quod ſicut nec eſt alteratio, ita nec eſt generatio quemadmodum viſio, guſtatio non ſunt generationes. Sed melius puto intelligendum, ꝙ ipſius non ſit generatio, quia non præcedit vlla alteratio ipſius

ſum in anima, & intellectu.

At de actibus primis hic videtur difficultas: ob id docet, quod nec ipſorum eſt per ſe alteratio.l. generatio: ſed conſequuntur alterationem in alio factam. Explicat, hoc exemplo dormientium, & ebriorum, etiam exemplo malè habentium: Hi omnes, poſtquam receſſerunt iſta impedimẽta, per nullam aliam alterationem intelligunt: ſed facta quiete humorum infeſtantium, nullo alio adueniente, facta eſt ſcientia ita fit in pueris de nouo ſcientia: facta enim quiete, & humorum paccatione.l. per ætatem. l. aliis cauſis, puta, diſciplinis, & exercitio, accidit ſcientia, nulla in anima alteratione facta, ſed ſolum in ſenſu, & corpore: non eſt igitur alteratio primo, niſi ad qualitates ſenſibiles: ad reliqua vero per accidens eſt.

An qualitates tantum tertiæ ſpeciei ſit alteratio. Quæſt. III.

Primum argu. QVæſtio hæc tota erit poſita in rationibus Ariſt. examinandis, & declarandis: ideoque proponemus argumenta contra ipſas.

Primum eſt vniuerſale. Ipſe enim ad qualitates aliarum ſpecierum docet, non eſſe alterationem, quia conſequuntur alterationem factam in alio: quod ſi ita eſt, ſequitur etiam, quod ad multas qualitates etiam ſenſibiles non eſt alteratio, puta, albedinem, nigredinem, & omnes colores: ſimiliter rationem, aſperitatem, & alias omnes ſecundas, quia iſtæ non ſunt, niſi ex antecedenti primarum alteratione. quia enim eſt alteratio ſecundum calorem, frigiditatem, & humiditatem, ac ſiccitatem, aliæ conſequuntur: ergo illarum non eſt alteratio.

Secũdũ. Secundo, contra rationem primam, qua ad figuram non eſſe alterationem probat, quia ſubiectum de ipſa non prædicatur, quod fit in aliis qualitatibus. Eſt argumentum. Vel ſumit figuram in abſtracto, & tunc ſubiectum non prædicatur de ipſa: ſicut etiam ſubiectum non prædicatur de qualitate ſenſibili: vt enim non dicitur, cathedra eſt lignum, ita nec albedo eſt corpus. Vel ſumit in concreto, & tunc prædicatur: vt enim dicitur, album eſt corpus, & corpus eſt album, ita lignum eſt figuratum, & triangulare, & e contra: & ita licet ſumere nomina concreta aliarum figurarum, quamuis opus ſit aliquando fingere ea.

Tertiũ. Tertio, contra alteram rationem, qua dicit, quod domus fit, ob id non dicetur alterari. Si iſta ratio valeret, & nec calidum, aut frigidum, cum ſit calidum, aut frigidum, dicendum eſſet, alterari. Quod ſi dicatur ſubiectum puta corpus alterari ſecundum illas qualitates; ita nos profecto dicemus, lignum, aut lapides ſecundum tales figuras alterari. Vel ergo ratio nulla eſt, vel contra ipſummet probat.

Quartũ. Quarto, contra id, quod dicitur, virtutes eſſe ad aliquid, habitus ſunt abſolutæ qualitates diſtinctæ ab his, in quibus alteratio ponitur: ergo profecto anima alteratur ſecundum ipſas. Explico antecedens: Scientia non ſolum eſt quies humorum, ſed qualitas in intellectu. Similiter virtutes morales ſunt qualitates, & non ſolum quietes paſſionum. Similiter in corpore ſanitas, & robur: ergo ſecundum has alteratio eſſe videtur.

Quintũ. Quinto, contra id, quod dicitur, hominem perfici ſecundum virtutem. Vel loquitur de perfectione eſſentiali: & hoc non quia virtus eſt accidens, quod non perficit eſſentialiter ſubſtantiam. Vel de perfectione accidentali: & tunc quodlibet corpus ſenſibile perficitur per accidentia: vnde ſecundum illa non eſſet alteratio: quod falſum eſt.

Sextum. Sexto, contra vltimam rationem. Si homo in prima ſcientiæ acquiſitione habet ſe, ſicut qui dormit: ergo ſicut in dormiente, & ebrio ſcientia præfuit, ſed erat impedita: ita etiam in puero. Quod ſi ita eſt, ſcire eſt reminiſci, & de nouo non acquiritur ſcientia, quod eſt contra ipſum Ariſt. 1. Poſte. c. 14. & 2. Poſte. c. vltimo, qui in hoc à Platone diſſentit.

Septimũ. Septimo. Ibi eſt alteratio, vbi eſt vera contrarietas: at in habitibus, & huiuſmodi actibus eſt contrarietas: ſunt enim aſſenſus contrarii, qui ſe mutuo expellunt: vt habetur 2. Periherme. cap. 4. & 1. Poſter. cap. 12. ſunt etiam vitia contraria: ergo ſecundum hæc eſt alteratio.

Ad primum. Dupliciter eſt alteratio ad aliquã formã, per ſe, & per accidẽs. Ad primum aduerte: quod dupliciter ad aliquam formam eſt alteratio. Vno modo per ſe, altero per accidens: Per ſe alteratio eſt ad illas formas, quæ ſunt contrariæ, ac mutuam habent inter ſe pugnã, inuicem agendo, & patiendo. Per accidens alteratio eſt, cum formæ non ſunt contrariæ, nec inuicem agunt, aut patiuntur, ſed tantum cõſequũtur ad eas, quæ cõtrariæ

trarię ſunt, & inuicem agunt, quomodo alteratio dicitur eſſe per accidẽs ad ſimilitudinẽ, quæ ex qualitate conſurgit: ſimiliter ad figuras, quæ ex alijs formis oriuntur.

Alteratio per ſe ad aliq̃ formã eſt duplex, altera mediata altera immediata

Alteratio aũt per ſe duplex eſt altera immediata altera mediata. Immediata eſt ad qualitates, quæ contrariæ ſunt, & per ſe ipſas agunt, & patiuntur: huiuſmodi ſunt ſolæ quatuor elementares qualitates: quæ primæ dicuntur, he nim ſecundum ſe agũt inuicem, ac immediatam habent contrarietatem: Mediata vero eſt ſecundum qualitates contrarias quidem, ſed quę non ſecundum ſe agunt, ſed ſecundũ primas, ex quarum commixtione ſunt: huiuſmodi ſunt omnes qualitates ſenſibiles, quę ſecundę dicuntur, vt colores, ſapores. & odores, & aliæ huiuſmodi. In his quidem vera eſt, & per ſe alteratio, cum contrariæ ſint, & pugnent, quamuis pugna ſit medijs primis.

Solu. 1.

Vnde ſoluitur argumentum. Eſt enim differentia inter figuram, & qualitates ſecundas. Figuræ enim nullo modo actiuæ ſunt, nec ſecundum ſe, nec ſecundum ſui aliquid: non enim ex primis componuntur: At ſecundæ contrarietatem habent, & actionem, & paſſionem mutuam, vt ex primis ſunt.

Ad ſecũdum Duplex eſt concretũ alicuius accidentis.

Ad ſecundũ nota, quod eſt duplex cõcretum. Vnum primum, quod ex ſola inexiſtentia formæ in ſubiecto fit, vt album, calidum; dicunt enim iſta ſolas qualitates in ſubiecto. Alterum ſecundum quod ab hoc deducitur, quod præter formam in ſubiecto dicit mutationem ſubiecti ſecundum illam formam, vt dealbatum, calefactum, denigratum. Huiuſmodi duplex concretum in figuris reperitur: & primum, vt cathedra: dicit enim formam in materia, domus, arca, & reliqua: & ſecundum, quod mutationem ſubiecti notat, vt triangulare, &, vt ita dicam, cathedratum, figuratum, & reliqua.

Sol. arg.

Ariſt. ergo bene comparauit arcam, ſtatuam albo, & calido, quia vtraq; ſunt concreta prima. (Nec ſunt audiendi, qui arcã ſtatuam, & ſimilia, putant abſtracta, ſicut albedinem, & calorem: hoc enim falſum eſt, dicunt enim illa materiam tanquã partem) hoc etiam inuenitur in ſubiecto. Eſt enim duplex concretum, & abſolutum, vt æs, aurum: & denominatiuũ, vt æneum, aureum, terreum, ligneum. In accidentibus ergo reliquis abſolutum prædicatur, vt calidum eſt corpus, terra, aut ignis: at in formis non, ſed denominatiuum, ſtatua terrea, aurea, aut ærea dicitur; quæ nomina denotant mutationem factam prius, vt cõſequantur tales figuræ, vt dicitur. 7. Meta. tex. 26. in alijs vero non fit alia mutatio in ſubiecto, niſi ſecundum tales qualitates, vt dictum eſt. Et ſic ſoluitur argumentum, quo etiam pacto ſoluit Burle. hic enim fatetur illa eſſe concreta, ſed prima, puta ſtatuam, & ſimilia.

Ad tertiũ Rerũ figuræ magnã hẽnt proportionem cũ formis ſubſtãtialibus.

Ad tertium aduerte, (vt alibi diximus) quod rerum figurę magnam habent proportionem cum formis ſubſtantialibus: vt enim propriæ formæ ſubſtantiales res, & ſpecies ſingulas ſequuntur: ita etiam & figuræ iſtæ exteriores: adeo vt multi, non aliam eſſe ſubſtantialem rei formam, quam iſtam exteriorem decepti exiſtimauerint.

Ex quo fit, vt ſicut ex forma, & materia ſubſtantialibus fit vnum per ſe compoſitum, ita etiam ex figura, & ſubiecto proportione quadam compoſitum fiat quodãmodo per ſe, ita vt in modo ſignificandi, non differant voces ſignificantes compoſita ſubſtantialia, vt homo, leo, capra & voces ſignificantes huiuſmodi artificiata, vt ſtatua, domus, lectus: immo aliquando ſunt eædem voces: ſculpturas enim, & rerum picturas eiſdem nominibus nominamus.

Explicatur vis rationis Ariſt.

Vide igitur, quam bene procedat. Ariſt. ex hac proportione. Sicut generatio non eſt alteratio eius, quod fit: ſed productio in ſubſtantijs. Ita in figuratis, figuræ productio non eſt alteratio ipſius figurati: cum enim fit homo, non dicitur alterari: ſimiliter etiam cum fit ſtatua, non dicitur alterari.

Obiectio Solutio.

Quod ſi dicas, ſubiectum dicitur alterari, vt lignum: Reſpondetur, licet obiectio ſit bona, tamen iam in primo argumento probauit Ariſto. non alterari ſubiectum ſecundum figuram, ſed ſecundum accidens aliud prius, vnde ſequitur figura. Et quia reſtabat, An ſaltem alteretur compoſitum figuratum: ob id adiecit hoc ſecundum argumentum, quo illud alterari non dici probaret.

Vnde argumentum de albo nullum eſt. Nam quamuis totum album non alteretur, ſubiectum tamen alteratur: in figura vero ſuppoſuit ex primo argumento, non alterari ſubiectum: & in ſecundo probat, quod nec ipſum compoſitum: & ſic cõcluditur, quod nulla ex parte ſecundum figuram per ſe alteratio eſt.

Ad quartum. Nota q̃d

Ad quartum dico quod non eſt eadẽ ratio de ſanitate, pulchritudine, & ſimilibus

 ac de

tus in potentijs tam animę, quā corporis ac de alijs habitibus animæ. Exiſtimo enim habitus animæ, eſſe qualitates diſtinctas re, a paſſionibus ſenſus, & ab experiētijs, & reliquis ſenſibilibus; quæ qualitates exiſtūt in potentijs ad faciendas eas promptiores, ac faciliores in ſuis operationibus & hæc eſt communis ſententia. At in corporis habitibus exiſtimo probabilius, non eſſe re diſtinctos habitus ab ipſis ſenſibilibus. Volo dicere, quod ſanitas non eſt qualitas realiter diſtincta a qualitatibus primis, ſed ſunt ipſæ qualitates ad tēperiē redactæ, ſicut harmonia, & cōſonantia nō eſt vox diſtincta, niſi multæ proportionem habentes: ſimiliter ipſa pulchritudo eſt perfectarum partium recta illa ordinario.

Sol. arg. Et ſic patet, quomodo non eſt alteratio niſi ad qualitates primas, & ad partium conſtitutionem. Nam pulchritudo, & ſanitas ſola ratione ſeparantur ab ipſis, cum ordinem, & cōmenſurationem ſuperaddant. At de reliquis habitibus quomodo ſecundum ipſos alteratio non ſit, cum puræ qualitates ſint, dicetur in ſolutione aliorum argumentorum.

Ad quintum ſol. Auer. Ad quintum Auerroes dicit, propterea id, quod perficitur, non alterari, quia alteratio eſt ſucceſſiua. at quod perficitur, in inſtanti perficitur. Perfectio enim in indiuiſibili conſiſtit. Sed hoc mihi non placet. *Reijcitur Solutio Auer.* Primo, quia vt dicit S. Th. licet perfectio indiuiſibilis ſit, quia vltimus gradus rei eſt, qui in inſtanti acquiritur: tamen corruptio non eſt in indiuiſibili, quia poteſt magis recedi à perfectione: vnde corruptio diceretur alteratio. Et nota, quod loquimur de perfectione ſecundum virtutem, & accidentia.

Præterea, quia vt dicit Aegid. perfectio latitudinem habet. eſt enim, & ſit homo magis, & magis ſtudioſus. Præterea, ſi dicas, quod vltimum perfectionis in inſtanti eſt, ac ob id perfectio nō eſt alteratio; profecto hoc idem poſſet in quodlibet accidēti dici: ſummis enim gradus caloris, & albedinis in indiuiſibili conſiſtit.

Quō intelligenda ſit ratio Ariſt. Non ergo ſic eſt ratio intelligenda Ariſto. ſed, vt dixi in textu: ob id, quod perficitur, non dicitur alterari, quia non eſt, dum perficitur: alterari autem eſt eius, quod iam eſt.

Obiectio Sed manet argumentum quintum: cum enim ſit perfectio accidentalis, idem poſſet dici de quocunque alio accidenti.

Solutio. Nota ... plicem Reſpondetur, quod eſt perfectio accidētalis duplex. Altera propria, quæ perficit rem, quantum ad operationes propriæ ſpeciei: & talis eſt virtus in homine, & ſcientia: & hæc perfectio videtur conſummare hominem, vt homo eſt: vnde non vere alteratur homo ſecundum hanc. *perfectio nē accidētalē.* Alia eſt perfectio communis, quæ rem quidem perficit, ſed non ſecundum talem ſpeciem, quaſia communia, accidentia, & ſecundum hæc alteratio eſt.

Nota. 2. Et nota, quod non negat Ariſt. aliquam alterationem ſecundum virtutes, ſed tamē non eſt tam propria alteratio, qualis eſt ſecundum accidentia; nam per illas adhuc ſubiectum ſub ratione particulari perficitur

Ad ſextum ex D. Th. Ad ſextum mihi placet ſententia S. Th. & aliorum: quod hic loquatur ſecundum ſententiam Platonis, quæ communis erat. Plato enim ponebat habitus, & ſpecies inſitas a natura hominibus cum intellectu ipſo: impediebatur tamen ab operatione propter ſenſum: accedente autem alteratione corporis, & ſenſus, anima operabatur, nulla facta in ea mutatione: & hoc ſignificant illa exempla ebrij dormientis & infirmi, quæ Auerroes dicit eſſe ſecundū Platonem.

Nota ſētētiam Plat. & Ariſt. circa habitus animę. At vero alia eſt ſententia Ariſt. quæ habetur in 2. lib. de anima a text. 55. vſq; ad 59. vbi ponit a natura ſolum haberi nudam potentiam intellectus, quæ poſtea alteratur per habitus: acquirit enim de nouo ſpecies, & habitus: & his acquiſitis eſt in proxima potentia ad actum, & contemplationem. Vnde diſcrimen eſt inter ebrium doctum. & puerum, quamuis neuter contempletur. Puer enim non perueniet ad actum, niſi prius acquirat habitum: at ebrius abſque noua acquiſitione per quietem vaporum perueniet ad actum: vbi clare admittit, eſſe aliquam alterationem ſecundum habitus: ſed vocat talem alterationem perfectiuam, quæ improprie alteratio eſt, præſertim cum ſequatur poſt alterationem, quę ſit in ſenſibus, & in paſſionibus, quæ propria alteratio eſt. Ac propterea in præſenti etiam docet, non eſſe alterationem, veram, ſed coniungi cum altera, quæ vera eſt. Plato vero nullam proprius eſſe alterationem cenſebat.

Ad ſeptimum. Ad ſeptimum reſp. quod non eſt vera contrarietas inter habitus, & actus, cum non ſit actio vera phyſica, ſed eſt quædam repugnantia, & compatibilitas, quæ contrarieras dicitur: & ſic patet explicatio rationum Ariſt. in textu.

Caput

Caput Quartum.

Tex. XXI.

DVbitabit autē aliquis, vtrum omnis motus omni comparabilis eſt, an non. Si igitur omnis comparabilis eſt, & æque velox eſt, quod in æquali tempore per æquale mouetur, erit circularis quædam æqualis rectæ, & maior etiam, & minor. Amplius alteratio, & latio quædam æqualis erit, cum in æquali tempore aliud alteratum ſit aliud vero latum. erit ergo paſſio æqualis longitudini. ſed impoſſibile eſt. At, cum in æquali tempore per æquale mota fuerit, tunc æque velox eſt: æqualis autem non eſt paſſio omnis longitudini: quare non eſt alteratio lationi æqualis, aut minor: quare non omnis comparabilis eſt.

TRes quæſtionis determinauit iam Ar. & an omne quod mouetur, ab alio, moueatur: & an quod localiter mouetur, a motore diſtincto mouetur: & an mouens, & motum ſimul ſint: Nunc quartam aggreditur, nempe. An quicunque motus cuilibet motui ſit comparabilis.

An quis motus ſit cuilibet motui cōparabilis. Argumentatur autem a parte negatiua dupliciter. Primo. Si omnis motus omni motui comparabilis eſt, ſequitur, quod motus per circulum, & motus per rectū erūt comparabiles: ſed hoc eſſe non poteſt. Probatur: ſuppoſito, quod dictum eſt, motus æque veloces in tempore æquali tranſire ſpatium equale: tunc eſt argumentum. Si illi motus ſunt comparabiles, poſſunt eſſe inuicem tardiores, & velociores, & æqualis velocitatis: in hoc enim comparatio fit. Si igitur eque velox eſt motus per circulum motui per rectum: ergo in æquali tempore tranſibit æquale: ergo iam datur curuum, & circulare æquale recto; quod tanquam impoſſibile infert: non igitur quilibet motus cuilibet comparari poteſt in velocitate.

1. Ratio pro parte negat.

2. Ratio. Alterum facit argumentum. Nam ſi motus omni motui comparatur, latio, & alteratio eſſent equales, puta ſi in æquali tempore mouerentur: ſed impoſſibile eſt, quod ſint equales; quod probatur. Nam equales motus in vno tempore tranſeunt equale: at qualitas non dicitur equalis, ſpatio: ergo alteratio in qualitatem non tranſibit equale: ineſt enim quantitati equalitas.

Tex. XXII.

IN circulo autem, & recta, quomodo accidit? Inconueniens enim eſt, niſi ſit circulariter ſimiliter hoc moueri, & hoc ſuper rectam. ſed confeſtim neceſſe eſt aut velocius, aut tardius: vt, ſi hoc decliue ſit, hoc autem accliue.

Excludit ſolutionem quandā primæ rationis. EXcludit reſponſionem, quę dari poterat ad argumentum primum. Nam dici poterat, quod motus per circulum, & motus per rectum ſunt quidem comparabiles, non tamen æque veloces ambo, ſed ſemper vnus altero velocior: hoc autē modo non ſequitur, rectum equale curuo. Excludit hoc dicens, quod inconueniens eſt, quod nunquam contingat ſimiliter moueri, & eque velociter duo ſaltem, hoc per rectum, illud per curuum: ſed quod ſemper ſit vnus motus velocior altero, quaſi per circulum & per rectum moueri eſſet moueri per accliue, & decliue: frequentius enim motus decliuis velocior eſt.

Tex. XXIII.

AMplius nihil differt in ratione, ſi quis dicat neceſſarium eſſe confeſtim velocius aut tardius moueri. erit enim maior, & minor circularis recta. quare & æqualis. Si enim in A tempore, hoc quidem lineam B tranſiit illud vero lineam C. maior erit linea B linea C. ſic enim quod velocius eſt dicebatur. ergo, ſi & in minori æquale, velocius eſt. quare erit aliqua pars ipſius A, in qua B circuli partem æqualem tranſibit, & illud in toto A lineam C.

Iterum relicit eã de ſolutionem

REiicit vlterius eandem reſponſionem. Dicens, quod adhuc illa ratio manet in ſuo vigore. Nam quamuis detur, quod motus vnus ſit velocior altero: adhuc ſequitur, quod ſicut datur maior circularis, & minor, qua recta, debeat etiã dari æqualis. Et probatur. Demus vnum, quod velocius moueatur per circulum B, alterum tardius per rectum C, in vno tempore A. tunc per prædicta maius erit, quod tranſitur de B, quam quod de C. Tunc vlterius, quod mouetur per B, in eodem tempore tranſit maius, quam C: ergo per definitionem velocioris in minori tempore tranſibit de circulo æquale. ita vt quod mouetur per C, in toto tempore A, & quod mouetur per B, in minori tẽpore, tranſeant æquale. Sequitur igitur adhuc æquale eſſe circulare recto. Perpende autem expoſitionem hanc, quia alij aliter exponunt, ſed præter ſenſum Ariſt.

Dubium vn) ſi detur maius, & minus dẽat dari æquale

Dubitabis hic, quia videtur Ariſtoteles dicere, quod ſi datur maius, & minus, quod debet dari æquale: hoc autem videtur falſum rationibus multis. Nam angulo ſemicirculi datur vnus rectilineus maior, puta, rectus, aut obtuſus: datur etiam minor, puta, acutus, tamen impoſſibile eſt illi dare rectilineum æqualem.

1. Ratio, quod nõ ſit neceſſe.

Vlterius. Ternario & cuilibet numero datur alius maior, alius minor, ſed non æqualis.

Secundo. Præterea. Circulo datur quadratum maius, aliud minus, ſed non ęquale.

Tertio. Præterea. Datur elemẽtum maius aere, *Quarto.* datur aliud minus, non tamen datur aliud æquale. Burleus, & alij, neſcio qua diſtinctione ęqualitatis ſoluunt argumenta: ſed quicquid ſit, non eſt dubium, non valere conſequentiam illam in omnibus, vt argumenta conuincunt, quorum aliqua id demonſtrant.

Solutio dubij.

Sed nota, quod Ariſtoteles nõ facit hoc argumentum abſolute, puta, datur maius, & minus, ergo datur æquale: ſed quod ſi illud mobile tranſit maius, & tranſit minus, quod ex hoc probabitur, quod tranſeat æquale, & poſtea id probat argumento velocioris, quod in minori tempore tranſit ęquale, vt diximus.

Tex. XXIIII.

AT vero ſi ſunt comparabilia, accidit id, quod nuper eſt dictum eſſe æqualem rectam circulo. ſed comparabilia non ſunt: neque igitur ipſi motus. Sed quæcunque non ſunt: æquiuoca, omnia comparabilia ſunt. veluti, cur comparabile non eſt, vtrum acutius ſit ſtilus, an vinum, aut vltima, quia enim æquiuoca ſunt, non comparantur. ſed vltima ipſi, quæ eſt iuxta vltimam comparabilis eſt: quoniam idem ſignificat acutum in vtriſque. ergo non idem velox hic, & ibi. multo autem adhuc minus in alteratione, & latione.

COncludit, non eſſe omnes motus cõparabiles inter ſe, & argumentatur ex oppoſito conſequentis ſic. Si quilibet motus cuilibet eſſet comparabilis, ſequeretur, quod linea recta, & circularis eſſent comparabiles: at non ſunt: ergo nec ipſi motus omnes.

Leges eorum, quę debent ĩuicem cõparari.

Incipit autem explicare leges eorũ, quæ comparari poſſunt: & prima eſt, quod non ſit æquiuocum id, in quo eſt comparatio.

Prima lex, Nõ ſit æquiuocum id in quo ſit compara tio.

Vnde non dicetur, gladius eſt acutior, quam vltima chorda lyræ: quia acutum æquiuoce dicitur de vtroque: eſſet tamen comparatio inter ipſas chordas, an vltima, an proxima acutior ſit ſimiliter inter gladios, quia æquiuocatio non eſt: tamen gladius cum chorda nequit comparari in acuto. Ita ſimiliter velox non eſt idem, & vniuocum in circulari motu, & in recto, & in alteratione, ac latione multo minus: ob id inter ſe hi motus comparabiles non ſunt.

Tex. XXV.

AN primum quidem hoc non verum eſt, quod, ſi non ſint æquiuoca, comparabilia ſunt. Multũ enim idem ſignificat in aqua, & aere, & comparabilia non ſunt. Si autem non, duplum quidem idem (duò enim ad vnum) & non comparabilia ſunt.

Dubium an ſuſſiciat eſſe vniuocũ

ALiam conſtiturus legem comparabilium, dubium proponit, an ſufficiat, vt fiat comparatio in aliquo, quod non ſit æquiuocum, ita vt in quocunque vniuoco comparatio fieri poſſit: & ponit argumentum, quo probat, non ſufficere.

Mu-

Prima ratio, q non ſufficiat. Multum dicitur vniuoce de aqua, & aere, & tamen non comparantur aer, & aqua: ergo illa prior lex non ſufficit.

Sumitur autem hic, multum, vt diſtinguitur contra paucum. At quia poſſet quis negare de ipſo multo propter vniuerſalitatem eius, ponit etiam duplum. Duplum enim videtur vniuoce de aqua prædicari, & de aere, tamen inter ſe non comparantur, quia aer non dicitur duplus ad aquam. Quod autem duplum ſit vniuocum, probat ex definitione; eſt enim bis vnum, id eſt, bis vnam quantitatem amplectens.

Nota ex Siplicio duplicẽ comparationẽ aeris, et aqua. Aduertendum autem eſt, quod dupliciter poteſt aqua aeri comparari, vt notat Simpli. Vno modo in quantitate, altero modo in facultate, & potentia.. Comparare in quantitate eſt ipſa conferre ſecundum quantitatem, quam actu habent in ſe: comparare vero ſecundum facultatem eſt conferre ſecundum quantitatem, quæ eſt in ipſorum potentia, ſi aer fieret aqua, & ſi aqua aer.

Fit autem, vt non eadem ſit ratio quantitatis, & facultatis: nam parua, & minor aqua ſecundum quantitatem poteſt multo maior eſſe, quam aer ſecundum facultatem: & hinc prouenit, quod non conferatur aer aquæ, ſicut aer aeri, l. aqua aquæ, in his enim vtriuſque & quantitatis, & facultatis ſimul collatio eſt: in illis vero non: propterea abſolute non confertur: niſi aut ſecundum quantitatem per ſe, aut ſecundum facultatem per ſe, ſimul tamen nulla eſt collatio.

Tex. XXVI

AN & in his eadem ratio. etenim & multum æquiuocum eſt. ſed quorundam & rationes æquiuocæ ſunt. vt, ſi dicat aliquis quod multum eſt tantum, & adhuc aliud tantum. & æquale æquiuocum. & vnum quoque, ſi contingit, confeſtim æquiuocum. ſi autem hoc, & duo.

Solutio ad rationem dubij. SOluit dubium dupliciter. Primo dicit, illa eſſe æquiuoca, puta, multum, æquale, duplum, vnum. Nec conſtat eſſe vnam definitionem vt multum eſt tantum, & amplius: æquale, quod habet eandem menſuram, duplum, quod bis ſe habet ad vnũ: nã definitiones etiam æquiuocæ dicuntur, & non ſecundum eandem rationem de aqua, & aere propter rationem dictam: nam ſingula, aut quantitatem, aut facultatem dicunt, quæ duo vnum non ſunt, ſicut nec acutum in voce, & in gladio.

Nota. Vbi nota non inconueniens eſſe analoga, ſeu æquiuoca definitione etiam æquiuoca definiri; non enim hæ definitiones quidditatiuæ ſunt.

Tex. XXVII.

VErum propter quid alia comparabilia ſunt, alia vero non, ſi vna quidem eſt natura? An, quia ſunt in alio primo ſuſceptiuo? equus igitur, & canis comparabilia ſunt, vtrum albius. in quo enim primo idem eſt, ſuperficies: & ſecundum magnitudinem ſimiliter. aqua autem, & vox non: in alio namque.

Altera ſolutio. ALiam ſolutionem inquirit, & dubitat: Admiſſo, quod multum, & duplum ſit vniuocum, & ſecundum eandem naturam prædicetur de aqua, & aere: quare non ſunt comparabilia. Reſpondet, quia non ſunt in eodem ſuſceptiuo primo, id eſt, non habent ſubiectum idem immediatum.

Secunda lex eorũ quæ donent cõparari, vt ſit ſuſceptiuũ immediatũ, idẽ, et eiuſdem rationis. Eſt enim hæc ſecunda lex eorum, quæ in aliquo accidenti comparantur, vt quamuis ſit vniuocum id, in quo comparantur, & ipſa diuerſa ſint, ſit tamen ſuſceptiuum immediatum idem, & eiuſdem rationis in vtroque. V. g. equus poteſt dici albior cane: non ſolum quia album vniuocum eſt vtrique, ſed quia immediatum ſuſceptiuum albedinis eſt eiuſdem rationis in vtroque, puta ſuperficies: quamuis ipſa ſubiecta media ſint diuerſa: non tamẽ vox dicitur albior aqua, quia albedo non recipitur in voce ratione eius, cuius ratione recipitur in aqua: nam in ipſa aqua ratione ſuperficiei, in voce vero non huius ratione recipitur.

Nota. Aduerte, quod per albedinem claritatem ſignificat: vocabulum enim græcum commune & claritati, & ipſi colori, qui albedo dicitur.

Ponit etiam exemplum Equus, & canis comparari etiam poſſunt ſecundum magnitudinem: habent enim idem receptiuum primum, puta materiam primam eiuſdem rationis, quam ſequitur quantitas.

Per hoc idem ſoluitur illud de aqua, & aëre, quia non eſt idem ſuſceptiuum primum; nam in vno duplum, & multum dicunt facultatem, in altero dicunt quantitatem: & hoc modo non eſt comparatio.

Tex. XXVIII.

AN manifeſtum eſt quod erit ſic quidem omnia vnum facere. in alio autem dicere vnum quodque eſſe, & erit idem æquale, & dulce, & album, ſed in alio.

Dubium quod non ſit ſatis eſſe ſuſceptiuũ, primum & einſdē rationis.

ALiam legem declaraturus ſubtiliter dubitat contra id, quod dictum eſt: nempe, quod nō eſt comparatio in natura, quando diuerſum eſt ſuſceptiuum primũ, quaſi natura illa iam eſſet multiplex facta. In hoc autem videtur inſinuari diſtinctionem naturarum non eſſe, niſi per materiam, quod Plato dicebat: Hoc autē falſum eſt. Primo, quia ſequitur, quod dulce, album, æquale, ſecundum ſe vna eſſet natura, ſolum differrent in receptiuo; & ſic eſſet omnia vnum ſecundum ſe facere.

Nota.

Tex. XXIX.

AMplius, ſuſceptiuum non quoduis eſt, ſed vnum vnius primũ. Sed non ſolum oportet comparabilia nō æquiuoca eſſe, ſed et nō habere differentiam, neque quod, neque in quo. dico autem, vt color habet diuiſionem. Non ergo eſt comparabile ſecundum hoc, vt vtrum coloratum ſit magis album, quam nigrum. hæc enim comparantur, non ſecundum aliquem colorem, ſed quatenus color eſt, ſed ſecundum albedinem. Sic & circa motum, æque velox, quod inæquali tempore mouentur per ęquale, tantum lōgitudinis in hoc.

Secundo. SEcundo impugnat idem Nam primum ſuſceptiuum eſt multiplex ſecundum receptorum multiplicitatem, id eſt, quæq; forma habet proprium ſubiectum, & materiam proximam: ergo & ipſæ formæ ſecundum ſe diuerſæ ſunt aliter enim non eſſent receptiua propria proprijs formis.

Nota artificium. Cũ enim dixiſſet, formam, in qua futura eſt comparatio, debere eſſe vnam, ſeu vniuocam, & receptiuum vnum ſpecie, & ratione intēdit, quod præter hoc forma debet eſſe in vna ſe ſpecie; nec ſat eſt, quod ſit vniuoca: propterea dubitabit, An vnitas ſit ex receptiuo. Si enim eſſet, non oporteret addere hanc legem. At quia non eſt, nam receptiuum poteſt eſſe vnum ſpecie, & forma vna genere, & multiplicitatem habens, vt patet de colore, cuius receptiua eſt ſuperficies: ob id adiunxit legem tertiam. Debet attendi, præter vniuocationem formę, quod non habeat differentias, ſed ſit vltima ſpecies (non ſolum quod, ſed in quo) id eſt, non ſolum debet eſſe eadem ſpecie ipſa forma, quę dicitur, quod, ſed ipſum receptiuum, quod dicitur, in quo. Vnde non comparabitur in colore, quia genus eſt: non enim dicitur, album eſt magis coloratum, quam nigrum: ſed comparatio debet eſſe in albedine, aut nigredine, aut in alia ſpecie.

Nota. alia lex quod forma, in qua ſit comparatio, ſit vna ſpecie.

Ex his, concludit, illos motus eſſe æque veloces, qui in eodem tempore ęquale ſpatium tranſeunt in hoc, id eſt ſecundum ſpeciem: ac ſi dicat: motus eiuſdem ſpeciei comparandos eſſe.

Tex. XXX.

SI autem aliud quidem alteratum eſt, aliud vero latum, æqualiſne erit hæc alteratio, & æque velox lationis, ſed inconueniens eſt. cauſa autem, quia motus habet ſpecies. quare, ſi quæ in æquali tempore lata ſunt per æqualem longitudinem, æque velocia erunt æqualis recta, & circularis. Vtrum ergo cauſa ſit, quia latio genus ſit, an quia linea genus? tempus enim ſemper idem, impartibile ſpecie. An ſimul illa ſpecie differunt? etenim latio ſpecies habet, ſi illud ſuper quod mouetur, ſpecies habeat. Amplius autem ſi per quod. vt ſi pedes, ambulatio: ſi alæ, volatio. An non. ſed figuris latio eſt. Quare quæ in æquali tempore mouentur per eandem

eandem magnitudinem, æque velocia ſunt. eandem autem indifferentem ſpecie, & motu indifferentem ſpecie.

Quod latio & alteratione quæ veñt coparari in velocitate, nec circuitionis motu, & rectus inæqualitate.

AD dubium modo reſpondet, quod in ſecundo argumento tetigerat, t. 21. puta. An latio, & alteratio, quę ęquali tempore fiunt, dicantur ęquales, & comparabiles ſint. Reſpondet, non comparari poſſe, quia motus eſt genus quoddam, in quo non eſt comparatio. Vt enim album non dicitur magis, aut ęque coloratum cum nigro: ita nec latio dicitur ęqualis motus, aut maior.l. minor alteratione.

Similiter etiam nec motus circularis, & rectus ſunt æque veloces, niſi circularis linea, & recta ſint ęquales: quod eſſe non poteſt.

Dubium primum, cur motus rect' & circularis neque an comparari.

Proponit ſtatim duo dubia ad horum declarationem. Alterum eſt, cum dicitur motum rectum, & circularem non comparari in motu, dubium eſt, an hoc ſit, quia motus eſt genus; an quia linea, quę eſt terminus ad quem, eſt genus. Reſpondet propter vtrunq;, quia vnum ſequitur aliud: ſi enim motus genus eſt. & terminus motus vnus erit genere. Ac ſi clarius dixiſſet, motus circularis, & rectus non ſunt comparabiles: quia eſſet non ſolum comparare duos motus ad vnicum genus, ſed etiam comparare duas lineas, puta, curuam, & rectam ad vnum genus. Vt autem hę duę lineæ non comparantur ſub linea in communi, nec etiam ipſi motus ſub motu in communi locali.

Dubiũ ſecũdũ, an ad vnitatem motus ſpecificam, requiratur vnitas inſtrumẽtorũ.

Alterum dubium eſt. Si debet conſiderari ad vnitatem ſpecificam motus vnitas inſtrumentorum: vt ſi motus fiat pede, vt in progreſſu; an ala, vt in volatione: an inſtrumento alio, vt in natatione. Reſpondet, omnes eſſe eiuſdem ſpeciei, ſi per rectum fiant, aut per circularem: nam ſola ſpatij diuerſa figura impedit motus comparationem. Vnde concludit, motus eſſe æque veloces, qui fiunt per eãdem magnitudinem ſpecie: & ſic ipſi ſunt idem ſpecie, vt dictum eſt: ſecus autem, comparabiles non ſunt.

Tex. XXXI.

QVare hoc conſyderandum, quæ ſit differentia motus. Et ſignificat ſermo iſte quod genus non vnum quid eſt, ſed ob hoc latet multa. Sunt autem æquiuocationum aliæ quidem multum diſtantes, aliæ autem habentes quandam ſimilitudinem, aliæ vero propinquæ, aut genere aut ſimilitudine rationis. quapropter non videntur æquiuocationes eſſe, cum ſint. Quando igitur altera eſt ſpecies, ſi idem in alio, aut ſi aliud in alio? Et quænam definitio, aut quo diſcernemus quod idem eſt album, & dulce, aut aliud, ex cõe quia in alio videtur alterum, an qui omnino non idem?

Neceſſe eſt inquirere motuum differentias ad eorũ comparationem.

AD motus comparationem neceſſariũ eſſe docet, motuum inquirere differẽtias. Ex his enim cognoſcetur. qui cõparabiles ſint, qui vero non. Differentias autem conſiderare oportet, quia re vera, in genere multa latent; vt quamuis in ipſo vnitas appareat, tamen multa varietas in eo ſit. Et per genus vniuerſale aliquod, & vocem communem intelligere oportet.

Tres sũt grad' æquiuocationis.

Diſtinguit autem tres gradus æquiuocationis, qui ſub communi voce concludi poſſunt. Primus eſt, quem remotum vocat eo, quod ſub eo prorſus diuerſa contineantur, ita, vt non ſit, niſi ſola vox communis. Huiuſmodi ſunt æquiuoca a caſu. Alter gradus eſt, qui analogię proportionis dicitur, cum res multæ ſub aliqua voce ſunt propter aliquam tamen ſimilitudinem, ſicut homo viuus & pictus ſub homine ſignificãtur. Tertius eſt proportionalitatis, cuiuſdam autem conuenientię vnius genericæ naturæ: vt ridere de prato, & homine: gubernator de nauta, & duce animal de leone, & equo: & in hoc tertio gradu eſt deceptio. Nam apparet vnicam eſſe naturam, quę tamen multiplex eſt: ob id maxime prodeſt omnia hęc diſtinguere ad eijciendas ſpecificas, naturas, in quibus ſolis comparatio eſt.

Quando forma dicitur diuerſa ſpecie.

Statim, cum determinaſſet, nõ eſſe comparationem in diuerſa forma ſpecie, ſed eadem, quęrit, Quando forma dicetur diuerſa ſpecie: an quando fuerit in diuerſo ſubiecto, vt in homine, & leone albedo: an quando, pręter hoc, etiã ineſt ſe diuerſa. Et quamuis nõ reſpondeat; tñ hęc pars eſt ſumenda, puta, ꝙ ſit alia, & alia in ſe.

Quando definitio

Subiungit alteram quęſtionem, quando definito formę ſignificabit illam eſſe diuer-

formæ indicat eā eſſe diuerſam ſpecie.

diuerſam à ſpecie: an quando in alio, & alio ſubiecto illam ſignificat; aut quando ipſam in ſe non eandem ſignificat, ſed diuerſam ab alijs: & ſumenda eſt hæc poſterior pars.

Nota.

Deniq; formarũ diuerſitas ſpecifica, non ſolum in ſubiectis, ſed in ſe ipſis eſt attendenda: nihil enim prodeſt ſola ſpecifica ſubiectorum diſtinctio.

Tex. XXXII.

DE alteratione autem quomodo eſt æque velox alteri altera? Si itaque eſt ſanari alterari, eſt autem hunc quidem velociter, illum autem tarde ſanari, & ſimul quoſdam, quare eſt alteratio æque velox. in æquali enim tempore alteratum eſt. Sed quid alteratum eſt? æquale enim hic non dicitur: ſed, vt in quantitate æqualitas, ita hic ſimilitudo.

Ad alteratio alterationi poſſit comparari.

COmparationem duarum alterationũ inquirit. Et primo, eas comparari poſſe probat; nam duo eodem tempore ſanari æque poſſunt: ſi igitur ſanatio alteratio eſt, altera alteri compatari poteſt.

Dubitatiue autem loquitur de ſanatione, quia ſupra dictum eſt, ad ſanitatem nõ eſſe per ſe alterationem: tamen argumentum adhuc fit in eo, in quo poteſt eſſe per ſe alteratio, vt in qualitatibus primis: poſſunt enim duo æqualiter ſanari. & etiam calefieri, vel humectari.

Ex altera parte argumentatur, & probat quod non ſint æquales illæ alterationes. Nã quæ alterata ſunt, ſeu ipſæ qualitates, ſecundum quas alteratio eſt. non dicuntur æquales, ſed ſimiles quod enim in quantitate eſt æquale, in qualitate eſt ſimile: non ergo videntur comparabiles alterationes.

Sed ſi idem, quod mutatur in æquali tempore, æque velox. Vtrum ergo eo, in quo paſſio, an paſſione oportet comparare? hic igitur, quod ſanitas eadem ſit: eſt accipere, aut quod neque magis, neque minus, ſed ſimiliter exiſtit. Si autem altera paſſio ſit, vt alteratur id, quod dealbatur, & id, quod ſanatur, his nihil ineſt idem, neque æquale, neque ſimile, vt iam hæ ſpecies faciunt alterationis, & non eſt vna, vt neque latio. quare conſyderandum eſt quot ſunt ſpecies alterationis, & quot lationis. Si igitur quæ monetur, ſpecie differunt, quorum ſut motus ſecundum ſe, & non ſecundum accidens, & motus ipſi ſpecie differunt: ſi autem genere, genere ſi vero numero, numero.

ARiſtoteles ſubtiliter ad indagandam alterationum comparationem, ſe trãsferũt ad vocabulum commune, ad æquale & ſimile. vt notat Simpli. puta. Idem. Nam ſimilia, & æqualia communiter dicuntur eadem. Et dicit, quod motus dicentur æque veloces, qui ſunt ſecundum eundem terminum, ſiue ſit ſimilis, ſiue ſit æqualis: hoc enim ſupponatur ad cognitionem idẽtitatis alterationis.

Nota. Idem eſſe eſt vocabulũ ad ſimile & æquale.

Tunc autem eſt quæſtio duplex in alteratione. Prior eſt: an comparatio duarum alterationum ſit ſumenda penes qualitates, & paſſiones, quæ ſunt termini ad quos: an penes partes æquales, l. inæquales ſubiectorum, quæ alterantur.

Quæſtio prima, a cõparatio duarũ alterationum ſit ſumẽda penes qualitates, an penes ſubiectum.

Altera eſt; Si penes qualitates ſumatur, an oporteat reſpicere identitatem, & diuerſitatem ſpecificam qualitatum ſolam; an ſimiliter etiam gradus intenſionis formarum; vt illæ dicantur eædem alterationes quæ ſunt ad formas vnius ſpeciei, & ſimiliter ſe habentes. id eſt, æque intenſas.

Quæſtio ſecunda. An ſit ſumẽda penes ſpẽm diuerſã qualitatum an ſecundã gradus intentionis.

Et ad hoc poſterius reſpondet, Ad comparationem alterationum oportere reſpicere, quod formæ ſint eiuſdem ſpeciei. Cum enim ſunt ſecundum diuerſas ſpecies comparari non poſſunt: vt dealbatio, & ſanatio. Sicut nec comparantur in latione, circularis, & recta: Idcirco prodeſt alterationis ſpecies cognoſcere, & diſtinguere, vt comparare quis poſſit.

Statim regulam hoc cognoſcendi ponit, nempe (quæ mouentur) id eſt, terminos, ad quos eſt motus reſpicere, an idem ſpecie, genere, numerove ſint. Qualis enim vnitas in termino, talis eſt in motu. Loquitur de termino per ſe, qui primo per talem motum habetur. Quę omnia ſuperius declarata ſunt.

Ad ſecũdam quęſtionẽ reſponſio. Nota.

Sed

Tex. XXXIII.

Sed vtrum oportet ad paſſionem reſpicere: ſi eadem ſit, aut ſimilis, ſi æquæ veloces ſint alterationes? an ad id, quod alteratur? vt ſi huius quidem tale dealbatum ſit, huius autem tantum, an ad vtrumque? Et eadem quidem, aut alia paſſione, ſi paſſio eadem ſit: æqualis autem, aut inæqualis, ſi illud ſit inæqnale.

Ad primã quæſtionẽ reſponſio. Quomodo alteratio alterationi ſimilis, vel æqualis.

Iterum quæſtionem priorem proponit, & ſoluit. In alterationibus enim poſſumus duplicem identitatem conſiderare: alteram ſimilitudinis, alteram æqualitatis. Ad ſimilitudinem oportet, quod ſint termini eiuſdem ſpeciei, & eiuſdem intenſionis gradus: aliter erunt diſſimiles; ad æqualitatem vero debemus reſpicere partes ſubiecti alterari, an ſint æquales. l. inæquales in eodem tempore.

Itaq; alterationes dicentur ſimiles, quæ in tempore æquali ſecundum gradus eoſdem formarum vnius ſpeciei ſunt. Vt ſi calefiat vnum in hora ſecundum calorem, vt quatuor: & alterum in eodem tempore etiam vt quatuor: Secus vero ſunt diſſimiles. Illę vero ſunt æquales, ſecundum quas ſubiecta eodem tẽpore alterata ſunt ſecundum partes ſuas æquales: ſecus vero, alterationes inęquales erunt. Et ſic comparantur ipſæ alterationes.

Tex XXXIIII.

Et in generatione quoque, & corruptione idem conſyderandum eſt, quomodo æque velox generatio eſt, ſi in æquali tempore generetur idem, & indiuiſibile, vt homo, ſed nõ animal. velocior autem, ſi in ęquali aliud. non enim habemus aliquod duorum, in quibus ipſa diuerſitas, vt diſſimilitudo. Et, ſi eſt numerus ſubſtantia, maior, & minor numerus eiuſdem ſpeciei eſt. ſed eſt. innominatum quod commune eſt, & vtrumque. vt maior paſſio aut excedens magis quantum autem maius.

Comparationem generationum facit: & hic ſamit generationem non ſolum pro introductione pura formæ, ſed etiam pro ſucceſſione, qua partes præſertim viuentium paulatim formantur. In generatione autem non ſumitur velocitas, ex parte æqualitatis, ſicut in alteratione: quia ſubſtantia non eſt in ſubiecto: ſed velocitas attenditur ex parte identitatis termini vt ęque veloces ſint generationes, cum in eodem tempore termini vnius ſpeciei indiuiſibilis ſint ſecundum idem producti. Vt cum in menſe vno vnus homo generatur ſecundum eaſdem partes, ſecundum quas alius. Sed non de alio animali, quod non ſit eiuſdem ſpeciei: quod ſi non ſecundum eaſdem partes, tunc vna eſſet velocior altera. *De comparatione generationũ.*

Nota tamen, quod deſunt vocabula, quibus explicemus hos gradus generabilium. Nam in alteratione ſunt duo nomina, intenſum, remiſſum: In quantitate, æquale, inæquale, maius, minus: In ſubſtantijs, nec eſt unum nomen, nec multa: nam homo imperfectus, & vnumquodq; cum ſic paulatim perficitur, non habet nomina diſtincta: & ſic generationes diſtingui non videntur, ſed omues æquales. At non ſunt, ſi haberemus ſententiam Platonis, qui res ex numeris inæqualibus componebat: tunc per nomina numerorum poſſemus diſtinguere, vt diceretur: nunc res generatur ad duo, nunc ad tria, nunc ad quatuor: ſed hoc nen eſt. Sic igitur comparabiles ſunt alterationes, & generationes, & motus locales. Augmentationes autem cum localibus cõputantur: in vtriuſq; enim quantitas eſt. *Nota.* *De cõparatione augmẽtationũ.*

An comparatio tantum ſit in ſpecie vltima Quæſt. IIII.

Dvo in comparatione aliqua neceſſario conueniunt, & ea. quæ comparantur, ac conferuntur, quæ plura ſunt: & id, in quo comparantur Dubium autem non eſt, ea, quæ conferuntur, poſſe eſſe diuerſæ ſpeciei, & generis. Lapis enim, & animal aliquod in albedine comparari poſſunt, cum diuerſi ſint generis. At difficultas eſt de eo in quo comparatio ſit. Docet enim Ariſtoteles debere eſſe vnius ſpeciei vltimæ, ita vt comparatio in ſpecie ſpecialiſſima fiat. Aduerſus quod ſunt aliquot argumenta. *In quo conſiſtat difficultas quæſtionis.*

Primum eſt. Iſta comparatio eſt bona nigri-

Primũ argumẽtum. nigrior eſt coruus, quam ſit albus cignus, & tamen albedo, & nigredo ſpecie differunt: imo huiuſmodi comparationes ſunt frequentes: dicitur enim, melior eſt vnus, quam alter ſit malus. Et dicitur in Euangelio: Filios huius ſeculi eſſe prudentiores in generatione ſua, quam filij lucis ſunt prudentes in ſua: & tamen diuerſa eſt vtraque prudentia: non igitur comparatio tantum in ſpecie fit.

Secundũ argumẽtum. Secundo. Hoc eſt commune axioma Geometrarum, quod omnium linearum ductarum ab vno puncto in aliud breuiſſima eſt recta, & tamen conſtat, reliquas eſſe arcuales. Aliter enim duci non poſſunt plures lineæ inter duo eadem puncta: comparatur ergo linea recta curuis, cum ſit harum breuiſſima.

Tertium argumẽtum. Tertio, eſt argumentum contra id, quod dicitur in genere latere multa, atque ideo non eſſe in eo comparationem ſicut in ſpecie. Puta, homo dicit vnam naturam communem multis vnius definitionis, & vniuocam: ita etiam genus dicit ſuam naturam vnius definitionis, & vniuocam multis ſpeciebus, vt animal naturam ſenſitiuam: ergo ſicut duo indiuidua comparantur in natura ſpecifica, non obſtante, quod ſimul multa contineat: ita etiam duæ ſpecies comparari poterunt in natura generica, quamuis ipſa multa contineat: ergo non tantum eſt comparatio in ſpecie.

Quartũ argumẽtum. Quartum. Iſtæ ſunt comparationes rectæ: homo eſt perfectius animal, quã leo: ſubſtantia eſt perfectius ens, quam accidens: & tamen vna eſt ſecundum genus, altera ſecundum analogum.

Quintũ argumẽtum. Quinto. Velocitas eſt accidens motus, ſicut albedo corporis: ſed duo corpora etiam differentia poſſunt in albedine comparari: ergo & duo motus, puta, rectus, & circularis in velocitate: non enim maior ratio vnius, quam alterius videtur eſſe.

Ad primum. Ad ſingula horum reſpondeamus: in ipſorum enim ſolutione res poterit declarari. Circa primum aduerte, eſſe duplicem comparationem, Alteram ſimplicem: alteram compoſitam.

Nota duplicẽ eſſe comparationem, ſimplicẽ & cõpoſitam. Simplex eſt, quæ ſecundum vnam formam fit, quatenus magis, & minus, perfecte. l. imperfecte. l. æqualiter a multis participatur, ſicut in albedine, calore, grauitate, aut alio quouis aliqua conferri accidit: quã aliqui comparationem ſecundum proportionem vocant. Eſt enim proportio habitudo vna duorum numerorum inter ſe, vt habitudo quatuor, ad duo: & ſex ad tria, aut cuiuſuis numeri ad alterum, ſecundum quam excedit, aut exceditur ab ipſo.

Compoſita eſt, quæ fit inter duas formas, ſicut in exemplis argumenti primi: quæ quidem dicitur comparatio ſecundum proportionalitatem. Eſt enim apud Mathematicos proportionalitas habitudo duarum proportionum, vt diximus, ita ſe habet quatuor ad duo, ſicut ſex ad tria: ita etiam fit comparatio inter formas diuerſas.

Tamen ſi recte aduertas, inuenies, quod etiam hic comparatio fit virtualiter in vna forma. Dicere enim, hoc eſt nigrius, quam illud ſit album. eſt dicere, hoc nigrum eſt intenſius, quam illud album: & ſic in forma intenſionis comparatio eſt. *Nota.*

Soluitur primum argumẽtum. Dico igitur ad argumentum, quod Ariſtoteles loquitur de ſimplici, quia ipſa eſt potiſſima: & quia compoſita ad ipſam reducitur. Sed an ſimplex fiat in ſpecie, hoc in ſolutione aliorum argumentorum examinabitur.

Ad ſecũdum ſolutio Aue. Ad ſecundum reſpondet Auerroes commen. 29. quod illa eſt impropria comparatio. Non enim linea recta ſub forma rectæ comparatur curuis, ſed ſub forma curuæ. Vt ſit ſenſus: illa recta eſt breuiſſima omnium aliarum circularium, id eſt, ſi illa recta incuruetur, ſicut aliæ, efficiet curuam aliarum breuiſsimam.

Obiectio. Dices tu, an maneat eadem linea, cum ex recta ſit curua.

Solutio. Reſpon. quod manet ſecundum ſubiectum, ſed non ſecundum formam: ſicut cum album fit nigrum, ſubiectum manet, ſed non albedo: ita manet quantitas lineæ, ſed recedit illa rectitudo accedit curuitas, eidem tamen quantitati: hæ enim qualitates ſunt. Sed melius reſpondebitur ibi comparationem eſſe in breuitate, & longitudine, quæ communis eſt lineis, vt lineæ ſunt; quæ longitudo minima in vna earum ſpecie reperitur, ſcilicet in recta: Nam ex recta curuam facere, eſſet curuas curuis comparare, non autem rectam curuis. *Alia ſolutio.*

Ad tertium Nota aliter Phyſicũ conſiderare ſua vniuerſalia, aliter Logicum, & Metaphyſicum. Ad tertium. Maxime aduertendum eſt, quod phyſicus aliter conſiderat ſua vniuerſalia, aliter logicus, & metaphyſicus. Hi enim eſſentias puras, & abſtractas ſpeculantes conſiderant naturas, non conſideratis iis, quæ extra eſſentias ipſarum ſunt, vnde conſiderant animal, vt dicit puram naturam ſenſitiuam, & vnumquodque vniuerſale, vt præciſam dicit naturam. At phyſicus, cum non ita puras eſſentias ſpeculetur,

tur, niſi concretas cum ſenſibilibus, non vtitur tanta abſtractione: ſed ſolum a ſingularibus abſtrahit. Vnde animal phyſice dicit ipſa indiuidua ſenſibilia, non tamen determinare hoc, aut illud.

Hinc infertur vnum: vt quod apud Logicum, ſeu Metaphyſicum vnum ſit, puta genus, quia abſtractum conſideratur; apud Phyſicum multiplicitatem quandam habet, quia concrete conſideratur, quod optime notauit Alber. tract. 2. c. 2. & S. Tho. tex. 16.

Ex hoc ſequitur vlterius; quod Logicus, & Metaphyſicus comparant aliquando in genere, quia apud ipſos vna eſt natura: at Phyſicus non, quia non ſpeculatur genus ſub illa abſtracta vnitate naturæ, ſed ſub multiplicitate ſpecierum, & indiuiduorum ſenſibilium.

Obiectio. Dices, ergo etiam ipſa ſpecies erit multiplex.

Solutio. Reſpon. quod non ſic multiplicatur ſpecies per indiuidua, ſicut genus per ſpecies. Nam forma ſpecifica vna eſt, & non multiplicatur niſi per materiam: vnde propterea ſunt multi homines, non quia multæ formæ, ſed quia multæ materiæ; ita vt ſi vna eſſet vnius tantum corporis materia, vnus tantum homo eſſet: ob hoc ſemper non ratione formæ ſpecificæ, quæ vna tantum eſſet, ſi vnum tantum eſſet corpus, fit illa multiplicatio, ſed ratione materiarum. At ſpecies ſe ipſis multiplicantur, quia ex ſe diuerſæ formæ ſunt ita, vt vbi nulla eſt materia, ſicut inter angelos, ibi diuerſas ſpecies intelligimus, & ſunt. Genus ergo multitudinem ſpecierum dicens multiplicitatem formæ continet: ideoque Philoſophus non in eo comparat, at in ſpecie comparationem facit: & ſic ſoluitur argumentum.

Ad quartum. Ad quartum patet ſolutio partim. Nam comparationes, quæ fiunt in genere, vt in vnica natura; ſunt potius metaphyſicæ, quam phyſicæ. De his autem Ariſtoteles loquitur.

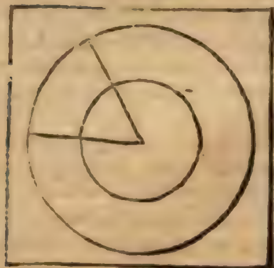
Nota. Triplex eſt ſimplex comparatio. Aduerte autem, quod vniuerſaliter loquendo, Comparatio, vt notat Alber. tract. 1. c. 2. eſt triplex, & loquor de ſimplici. Quædam, quæ fit in ſpecie, & phyſica eſt, de qua Ariſtoteles hic loquitur. Altera quæ in genere fit, quam metaphyſicam poſſumus vocare, ſeu logicam, cum in forma generica comparatio fit: & in hac fit comparatio ſecundum magis, & minus, aliquando ſecundum æquale. Dicimus enim duo eſſe æqualiter colorata: aut vnum magis, alterum minus, ſicut in ſpecie. Tertia comparatio eſt late dicta, quæ fit in analogo, quæ fit ſecundum quod vnum magis, aut minus accedit. l. recedit ab vno primo, quod eſt in analogo. V. g. angelus eſt perfectior homine quia magis accedit Deo, quam homo; & homo, quam brutum. Et in hac comparatione non eſt æquale, quia non eſt æqualis acceſſus, aut receſſus; & iſta comparatione conferimus ſpecies penes vnam, quæ nobiliſsima ſit ipſius generis. Et ſic ſubſtantia eſt perfectior accidente, cum magis accedat ſummo enti Deo: & per hæc ſoluitur argumentum.

Ad quintum. Ad quintum dico, quod quamuis velocitas non differat eſſentialiter in omni mobili, & motu localiter recto, & curuo; tamen quia non eſt idem modus menſurandi vtraſque velocitates, nec eadem regula, ideo non fit comparatio, ſicut fit in albedine; Aliter enim definimus definitione ab effectu velocitates circularis, & recti motus.

Nota. Aliud eſt motũ eſſe longiorem, vel breuiorẽ. Aliud eſſe velociorem, et tardiorem. Vt autem hoc intelligas, aduertendum primo. Aliud eſt, motum eſſe breuiorem, aut longiorem; aliud autem eſſe velociorem, & tardiorem, ſiue ſit motus rectus, ſiue circularis, ſiue quicunque alius. Is breuior eſt, qui citius ſuum terminum conſequitur, ſiue ſit tardus, ſiue velox. Vt ſi mouetur aliquid per milliare, alterum per decem milliaria; ſi id, quod per milliare mouetur, citius abſoluit illud, tunc breuior dicitur, quamuis tardior ſit; ſi vero non ita cito, longior dicitur. Ita ſimiliter in motu circulari, cum duo æque cito circulum faciunt, dicuntur æque longi, aut breues, quamuis non ſit æqualis velocitas. Vt ſi ſint duo orbes vnus altero maior: ſi tamen vno, eodemque tempore ſuum motum compleant, æque breues circulationes faciunt, quamuis velocius moueatur, qui maior eſt.

Nota. Hanc autem breuitatem, ſeu longitudinem motus circularis vocant alij velocitatem circulationis; & dicunt, quod poſſunt eſſe æque veloces circulationes, cum tamẽ ſint non æque veloces motus.

Quomodo cognoſcatur velocitas motus circularis. Cognoſcitur autem, & menſuratur hæc velocitas circularis penes angulos deſcriptos in centro. Vt ſi imaginemur vnum punctum in circumferentia vna, & aliud in alia alterius circuli, a quibus incipit motus; & imaginemur alia puncta, ad quæ peruenit pars motus in eodem tempore; tunc deſcribimus triangulum a primo puncto, & vltimo motus, & vſque ad centrum; ſi an-

ſi angulos æquales facit in vno, & altero, circulationes ſunt æquales; ſin autem, non ſunt. At de velocitate, ſeu tarditate motus, alia eſt ratio.

Quomodo cognoſcitur velocitas motus vniformis.

Aduerte igitur ſecundo, quod velocitas recti vniformis ſic ſumitur, Nempe, ſuppoſita æqualitate tempore penes ſpatij proportionem: vt id ſit velocius, quod æquali tempore maius tranſit ſpatium: ſi duplum, erit in duplo velocius, ſimiliter in alia quauis proportione. Poteſt etiam ſumi temporis variatione, non variato ſpatio, vt ſit velocius, quod minori tempore æquale: aut vtroque variato, puta, quod minori tempore maius tranſit ſpatium: at æque velox eodem tempore æquale tranſit.

At velocitas circularis motus non ſic definitur, nec menſuratur, ſed penes circulum deſcriptum a puncto maxime diſtantia polis corporum illorum, vt illud velocius moueatur, quod maiorem circulum eodem tempore præſcribit. V.g. primum mobile, & octaua ſphæra, quamuis ſimul ab oriente in occidens moueantur, tamen velocius mouetur primum mobile, quia circulus deſcriptus a primo maior eſt, puta æquinoctialis. Dico autem, quod ſit a puncto maxime diſtanti: nam ſi alios circulos ſumas, ſunt minores, quam octaua ſphæra: ſic igitur menſuratur velocitas duorum corporum rotundorum.

Obiectio

Dices, nonne, ſi formica moueatur per circulum, & vno tempore maiorem partẽ circuli tranſeat, & alio æquali tempore minorem, dicetur ille motus velocior penes ſpatium, ſicut in motu recto? ergo eadem eſt ratio vtriuſque.

Solutio.

Reſpon. ita ſe habere motus per circulum inter ſe, cum idem eſt, & rectos inter ſe: at rectus cum circulari nullo modo, quia pars circuli ad circulum proportionem habet, ſicut recta pars ad rectum ſpatium. At recta pars nullam habet proportionem cum curuo; nec poteſt eſſe aliquota pars curuum recti, nec rectum curui: ob id non habent vnam menſuram velocitatis: ac propterea comparabiles non ſunt: Et hoc eſt, quod docet Ariſtoteles, & hoc aduerte.

Caput quintum.

Tex. XXXV.

QVoniam autem mouens, mouet ſemper aliquid, & in aliquo, & vſque ad aliquid. dico autem in aliquo, quia in tempore: vſque ad aliquid autem quia per quantam aliquã longitudinem. ſemper enim ſimul mouet, & monit. quare quantum aliquid erit, per quod motum eſt, & in quanto. ſi igitur A eſt mouens: B autem id, quod mouetur, per quam autem motum eſt, longitudo C, in quanto autem tempus, in quo D. In æquali igitur tempore æqualis potentia ipſi A dimidium ipſius B per duplam ipſius C mouebit: per C autem in dimidio ipſius D. ſic enim erit proportio.

Septẽ regulæ ad cognoſcẽdam proportionẽ motuũ Suppoſitio.

CVM motus comparabiles eſſe oſtendiſſet, & qui eſſent comparandi; nunc quomodo comparandi ſunt, tractat; ac ſeptem regulas proportionum motuum conſtituit, ante quas proponit: quod mouet, mouere aliquod mobile in aliquo tempore per aliquod ſpatium; vnde conueniunt in motu iſta quatuor: Virtus motiua, quæ dicitur mouens: Reſiſtentia, quæ mouetur, quæ dicitur mobile; Tempus, & Spatium, in quibus motiua virtus reſiſtentiam mouet.

Prima regula.

Eſt igitur prima regula, ſi aliqua virtus mouet aliquam reſiſtentiam per aliquod ſpatium in aliquo tempore: eadem virtus mouebit dimidiam reſiſtentiam in eodem tempore per duplum ſpatium. V.g. ſi mouens poteſt portare quatuor pondera per vnum milliare vna hora, portabit etiam vna hora duo pondera per duo milliaria.

Secunda regula.

Altera regula eſt. Si virtus aliqua in aliquo tempore mouet reſiſtentiam aliquam per aliquod ſpatium: eadem aut æqualis virtus mouebit dimidiam reſiſtentiam in dimidio tempore per ęquale ſpatium. V.g. ſi in

ſi in vna hora mouens poteſt portare decē libras per miliare, in media hora portabit quinque per idem milliare.

Ratio Harum regularum dat rationem, quia ſic (quat) ſeruatur eadem proportio, puta, ſpatii ad tempus, & mobilis ad mouens.

Pro quo aduerte, quod motus prouenit ex exceſſu virtutis mouentis ſupra reſiſtentiam mobilis. Niſi enim ſuperet virtus non erit motus. Vnde fit, quod quantū ſuperat virtus reſiſtentiam in motu, tantum debeat diminui de tempore, & addi ſpatio: quia velocius in minori tempore tranſit æquale, aut in eodem maius ſpatium. Cum igitur in prima regula virtus ſit dupla, & tempus ſit idem, debuit ſpatium duplicari: in ſecunda vero cum ſpatium ſit idem, debuit tempus diminui ad ſubduplum: nam ſecundum vtranq; regulam, virtus eſt dupla ad reſiſtentiam. *Nota, vnde proueniat motus, & eius proportio.*

Tex. XXXVI.

ET, ſi eadem potentia idem in hoc tempore per tantam mouet, & per dimidiam in dimidio mouebit: & dimidia virtus per dimidium mouebit in æquali tēpore per æquale. vt ipſius A potentiæ ſit dimidia, quæ ipſum E, & ipſius B ipſum F dimidium. Similiter igitur ſe habet & ſecundum proportionem virtus ad grauitatem. quare per æquale, & in æquali tempore mouebunt.

Tertia regula. TErtiam regulam conſtituit, quæ ſatis nota eſt. Si aliqua virtus mouet aliquam reſiſtentiam aliquo tempore per aliquod ſpatium: eadem, aut æqualis virtus mouebit eandem reſiſtentiam, in dimidio illius temporis, per dimidium ſpatium.

Eſt notanda litera horum textuum, nā per A, virtus mouens; per B, mobile, & reſiſtentia; per C, ſpatium; per D, tempus intelligi debent.

Quarta regula. Adiungit quartam regulam. Si A, mouens virtus mouet reſiſtentiam B, per tēpus D, in ſpatio C, dimidium virtutis mouebit dimidium reſiſtentiæ, in eodem tēpore, per æquale ſpatium: vocat autem virtutis dimidium E; reſiſtentiæ vero dimidium F.

V.g. ſi mouens vt ſex, mouet reſiſtentiam vt quatuor, per milliare in hora: tunc mouens, vt tria mouebit pondus vt duo, per milliare idem in eodem tempore.

Rationem aſſignat. Quia eadē eſt proportio virtutis, & reſiſtentiæ, ſeu grauitatis totius ad totum: & dimidiæ ad dimidiam reſiſtentiam: erit ergo tempus æquale, ſimiliter & ſpatium. *Ratio.*

Tex. XXXVII.

ET ſi ipſum E ipſum F mouet in ipſo D, per ipſam C, non neceſſarium eſt in æquali tempore id, in quo E, duplum ipſius F mouere per dimidiam ipſius C.

QVinta regula eſt negatiua, ex qua tamen ſume ut affirmatiua. Regula eſt: Virtus aliqua, puta, E, mouet reſiſtentiam F, in aliquo tempore D, per aliquod ſpatium: non eſt neceſſarium, quod eadem virtus moueat duplam reſiſtentiam in eodem tempore per dimidium ſpatium. Adde tu, nec quod moueat in duplo tempore per idem ſpatium. *5. Regula.*

V.g ſi mouens, vt ſex, mouet reſiſtentiā, vt quatuor per horam, & per milliare: nō eſt neceſſarium, quod eadem virtus vt ſex moueat reſiſtentiam, vt octo, quæ dupla eſt ad priorem: nec per duas horas in dimidio milliari, nec per duas horas in eodem milliari.

Ratio huius eſt: quia à proportione minoris inæqualitatis non eſt actio, id eſt, nunquam æquale agit in æquali, ſed in inæquale. Vnde actio, & paſſio eſt cum virtus, & reſiſtentia inæquales ſunt: & vlterius, id, quod minus eſt, non agit per ſe in maius, ſed maius in minus. Vnde minor virtus non poteſt mouere maiorem ſe reſiſtentiam: quod ſi hæc regula valeret, vtiq; minus ageret in maius, vt in ipſo exemplo patet. *Ratio.*

Ex quo ſumi poteſt, quod hæc regula valet: Cum dupla reſiſtentia adhuc eſt minor, quam ſit virtus. V.g. virtus, vt decem, mouet reſiſtentiam, vt quatuor, per horam, & per milliare: ergo virtus eadem vt decem mouebit reſiſtentiam duplam puta vt octo, in hora vna per dimidium milliare, aut per idem milliare duabus horis. Propterea Ariſtoteles non dixit, illam regulam non eſſe; ſed non eſſe neceſſariam, quaſi aliquando illa eſſet vera. *Nota.*

Si igitur ipſum A ipſam B mouebit in ipſo D per tantam, quanta eſt ipſa C, dimidium ipſius A, in quo E, ipſum B non mouebit in tempore, in

quo

quo D, neque in aliquo ipſius D per aliquid ipſius C, ſecundũ quodanalogũ eſt ad totam C, vt A eſt ad E. omnino enim, ſi contigerit, non mouebit aliquid. ſi enim tota virtus per totam mouit, dimidia non mouebit, neque per quantamuis, neque in quantouis. vnus enim mouebit nauem, ſi nauem quidem trahentium diuidatur virtus in numerum, & in longitudinem, per quam omnes mouerunt. Propter hoc Zenonis ratio non eſt vera, quod ſonet milij quęuis pars. nihil enim prohibet non mouere eum aerem in vllo tempore, quem mouit, dum caderet totus modius. neque itaque pars tantum, quantum mouebit cum toto, ſi ſit per ſe, hoc mouet. neque enim vlla eſt, niſi potentia in toto.

6. Regula. REgulam ſextam ponit etiam negatiuam, ex qua iterum affirmatiuam ſumemus, Regula eſt. Si virtus A, mouet reſiſtentiam B, in tempore D, per ſpatium C: non eſt neceſſarium, quod dimidium virtutis, puta, B: moueat ipſum totum B, per dimidium ſpatium in toto tẽpore D, imo nec per vllam ſpatii partem, quę ſit in eadẽ proportione, & analogia, ad totum ſpatiũ: in quanta pars virtutis E, eſt ad totã virtutem A: ac ſi dicat: tertia pars virtutis non mouebit idem mobile per tertiam partem ſpatij, ſicut nec dimidia virtus per dimidium ſpatium, nec quarta per quartam ſpatij. Denique pars virtutis non mouebit, totam reſiſtentiam nec quantouis tẽpore, nec quauis partis ſpatij, propter idẽ inconuẽniens.

V.g. ſi mouens, vt ſex, mouet reſiſtentiã, vt quatuor, per horam, & milliare, virtus, vt tria non mouebit eandem reſiſtentiam vt quatuor, nec per minimam partem ſpatii in quouis tempore: quia minus non mouet maius.

Ponit autem vnum inconueniens, quod *Ratio ab exẽplo.* ſequeretur ex hoc, puta, quod vnus ſolus homo traheret nauim: V. g. ſi diuidatur virtus, & ſpatium ſic. Centum homines trahant nauim per centum milliaria centum horis. ſi regula eſſet vera, centeſima pars virtutis, puta vnus homo, traheret totam nau in eodem tempore per centeſimam partem ſpatij, nempe per miliare: quod eſt impoſſibile.

Ex hoc ſoluit ſophiſma Zenonis. Zeno *Sophiſma Zenonis ſoluitur.* enim dicebat quod quælibet particula millij etiam minima faceret ſonum in aere, quia totus modius granorum ſimul facit ſonum. Hoc non valet: quia quamuis cũ toto modio faciat, id eſt, quia vincit reſiſtẽtiam aeris: at per ſe non vincit.

Vnde docet, quod pars in toto facit aliquid, quod ſeparata non faceret: quia dũ eſt in toto, vnum facit actu cum ipſo, nec per ſe eſt, niſi in potentia. Idem dici poteſt de parte quauis alterius corporis. *Nota. 1.*

Hinc poteſt ſumi regula affirmatiua, quod id verum habet. Quando pars virtutis adhuc vincit totam reſiſtentiam. v. g. ſi mouens, vt decem, mouet reſiſtentiam vt quatuor per horam, & per milliare; dimidium virtutis, vt quinq; mouebit eandem reſiſtentiam, vt quatuor, eodem tempore per dimidium, aut duplo tẽpore per idem milliare. Idem de alijs partibus ſecũdum quamlibet proportionem. *Nota. 2.*

Tex. XXXVIII.

SI vero duo, & vtrunque horum vtrunque mouet per tantum in tãto, & compoſitæ potentiæ compoſitũ ex ponderibus per æqualem mouebunt longitudinem, & in æquali tempore: analogum enim eſt.

SEptima regula eſt. Si aliqua virtus mouet aliquam reſiſtentiam, per aliquod tempus, & per aliquod ſpatium: & iterum alia æqualis virtus æquali tempore, & ſpatio mouet æqualem reſiſtentiam: tunc cõpoſitum ex duobus virtutibus mouebit compoſitum ex vtraq; reſiſtentia per idem ſpatium eodem tempore. *7. Regula.*

V.g. Si virtus, vt tria, portat duo pondera per horam, & per milliare: & altera ſimilis virtus, vt tria, portat alia duo pondera æquali tempore, & ſpatio: tunc vtraque virtus, puta, vt ſex, portabit vtranq; reſiſtẽtiam, vt quatuor, per vnum milliare, & vna etiam hora.

Tex. XXXIX.

NVm igitur ſic eſt? & in alteratione, & in augmentationes Aliquid enim eſt augens, aliquid autem & id

& id, quod augetur. in quanto autem tempore, & quantum, aliud quidem auget, aliud autem augetur. Et alterãs, & id, quod alteratur ſimiliter, & aliquid, & quantum ſecundum ipſum magis, & minus alterata ſunt, & in quanto tempore, in duplo duplum, aut duplum in duplo: dimidium autem in dimidio tempore, aut in dimidio dimidium, aut in æquali duplum. Si vero alterans, aut augens tantum, in tanto, aut auget, aut alterat, non neceſſe eſt & dimidium in dimidio, & in dimidio dimidium. ſed, ſi contigerit, nihil alterabit, aut augmentabit, ſicuti & in pondere.

Regulæ fere eadem de alijs motibus alterationis, & augmentationis. QVærit, an ita ſit in alijs motibus, puta, augmentatione, & alteratione. Sunt enim in eis etiam quatuor, quod alterat, ſeu quod auget: & quod alteratur, ſeu augetur: tẽpus etiam in quo ſunt alteratio, & augmentatio: & loco ſpatij in augmento eſt ipſum quantum maius, aut minus: in alteratione autem magis, & minus formæ. Conſtituitque aliquot regulas fere ſimiles:

Prima. Prima eſt. Si aliquod alterans, vel augens mouet alterabile, aut augmentabile in aliquo tempore, in duplo tempore duplum alterabit, aut augebit: & hoc eſt, quod dicit, (duplum in duplo.)

Secũda. Secunda. Virtus dupla in æquali tempore alterabit, aut augebit duplum: & hoc eſt, quod dicit, (aut dupla in duplo.)

Tertia. Tertia eſt. Si virtus aliqua auget, aut alterat mobile in aliquo tempore: eadem virtus dimidium faciet in dimidio temporis: & hoc eſt, quod dicit, (dimidium in dimidio).

Quarta. Quarta eſt. Si virtus alterat, aut auget mobile in aliquo tempore ſecundum quantitatem, vel qualitatem aliquam: medium virtutis mouebit ſecundum dimidium quantitatis, aut qualitatis in eodem tempore: & hoc eſt, quod dicit, (aut dimidio dimidium.)

6. & 7. Excludit etiam regulas duas negatiuas, ſicut in motu locali. Si enim virtus dimidia ſit, non mouebit, ſi fuerit minor, quam reſiſtentia: tam in alteratione, quam in augmentatione, vt dictum eſt de pondere in motu locali.

An regulæ hæ vniuerſaliter habent verum. Quæſt. V.

NOn eſt modica difficultas, quæ in examine harum regularum poſita eſt breuiter tamen attingam ea, per quæ ipſarum veritas appareat. Eſt autem in oppoſitum argumentum primum. Intelligentia mouet cœlum tanto tempore: & tamen non poteſt ſumi aliqua pars huius virtutis, quę cœli partem moueat, eo quod virtus iſta indiuiſibilis eſt, cum ſit incorporea: ergo non habet locum in huiuſmodi virtutibus regula. *1. argu.*

2 Secundo. Sequeretur, quod id, quod non poteſt moueri per aliquod ſpatium moueretur per ipſum. Patet. Sit homo, qui per centum milliaria non poteſt moueri, poteſt tamen per vnum, & ferre vnã libram. Eſt argumentum. Iſte vnam librã poteſt per vnum milliare portare: ergo centeſimam partem poterit per centũ milliaria portare: quod eſt impoſſibile. Præterea. Non valet, quod ſi per ſtadium poteſt aliquis lapidem iacere; quod decimam illius partem poſſit per decem ſtadia iacere.

3 Tertio, contra primam regulam, ſecundum quam eſt verum: quod ſi virtus, vt octo, poteſt quatuor pondera portare per ſtadium: quod eadem virtus portabit duo per duo ſtadia eodem tempore: & ſic erit motus in duplo velocior. Eſt contra hoc argumentum. Velocitas motus conſiſtit in exceſſu virtutis ſupra reſiſtentiam: ergo proportio velocitatis duorum motuum conſiſtet in proportione exceſſuum: ſed virtutis, vt octo, exceſſus ſupra quatuor eſt tantum quatuor: exceſſus autem ſupra duo eſt, vt ſex. ſed hi exceſſus ſunt in ſex qui altera proportione: ergo & vnus illorum motus non in duplo, ſed in ſexquialtero erit velocior altero.

Circa argumentum primum Auerroes com. 35. dicit, has regulas habere locum tantum in virtutibus motiuis corporeis, non autem in incorporeis, eo quod in his non eſt proportio vnius ad alteram, quia ſunt indiuiſibiles: nec virtutis ad reſiſtentiam, quia reſiſtentia eſt in corpore: At i[n]diuiſibile non eſt in proportione ad diuiſibile. Quod ſi quæras ab Auerroe, quare vna virtus velocius mouet, quam altera, & in tanta proportione velocius, cũ nulla ſit proportio inter ipſas virtutes incorporeas *Ad primum. Solutio. Auerrois.*

reas

reas? Reſpondet, quod hoc eſt ex eo, quod vna virtus, & intelligentia eſt nobilior al-tera.

Reijcitur ſolutio Auer. Sed mihi nō placet iſta ſentētia. Primo. *Prima rā cōtra Auer.* Quomodo vna eſt nobilior altera, niſi excedat illam in nobilitate? Quod ſi excedit, iam aliqua profecto diuiſibilitas eſt, puta, illius, in quo excedit, & illius, in quo non.

Secunda Præterea. Vbi eſt motus, & determinatus motus, ibi eſt virtutis, & reſiſtentiæ aliqua proportio: at motus cœli ab intelligentia eſt determinatus, vt non poſſit eſſe velocior: ergo ibi eſt proportio inter mouens, & motum.

Tertia. Præterea. Quia ibi eſt actio, & paſſio: ergo & poportio argentis, & patientis.

Solutio auctoris. Nota duplicem quantitatē molis & uirtutis. Reſpondetur ergo, quod quantitas duplex eſt: Altera propria, quæ eſt molis, & dicitur quantitas corporea, & dimenſiua quæ tantum rebus ineſt corporeis; & ſecundum hanc ſumitur proportio aliqua. Eſt alia quantitas virtutis, ſecundum quā vnum eſt perfectius alio, tanto plus, minusve. Similiter vna qualitas alia eſt intenſior, & remiſſior: & ſecundum hanc etiam proportio eſt. Dicimus enim, calorem vnum duplo intenſionem altero: & huius generis quantitatem, diuiſionem, ac proportionem etiam in ſubſtantijs indiuiſibilibus finitis inuenite poſſumus: & ſecundum hanc etiam veritatem habent regulæ Ariſto.

Nota in quo differat quātitas virtutis, & perfectionis a quātitate intēſionis. Nota tamen, quod non ſic vna intelligētia, & ſubſtātia eſt perfectior alia, ſicut calor intenſus perfectior eſt remiſſo. Hi enim calores ſunt ſpeciei vnius: at illæ perfectiones non: ſunt tamen vnius generis: & ita habent gradus in genere, & proportionem in genere, ſecundum quam vna eſt perfectior ſubſtantia quam altera. Et ſic ſoluitur argumentum primum. Sunt enim tales virtutes indiuiſibiles mole, ſed non vigore, & perfectione graduali.

Ad ſecundum. Ad ſecundum, omiſſis aliorum reſponſionibus, dico duo. Alterum eſt, quod loquitur Ariſtoteles de virtute motiua ſola, & ſimiliter de reſiſtentia. Declaro. Non eſt idem mouens, & virtus motiua pura: cum enim equus mouet pondera, equus non eſt virtus motiua pura, ſed ſimul habet reſiſtentiam. Nam corpus ipſius ei reſiſtit, & non ſolam pondus. Vnde fallacia eſt xiſtimare, ſola pondera eſſe reſiſtentiam ſimiliter cum iacitur lapis, non ſolus lapis eſt reſiſtentia, ſed aeris denſitas, & raritas, quæ motiuæ virtuti reſiſtunt. Vnde cum lapis multum minuitur, creſcit potius reſiſtentia: nam minus ei cedit aer.

Debet igitur per mobile intelligi totam reſiſtentiam, ſiue proueniat ex mouente, ſiue ex medij denſitate, ſiue ex ipſo pondere: & per mouens oportet etiam intelligere ſolam virtutem motiuam, non mixtam cum reſiſtentia: & per ſpatium ſolam quantitatem abſque reſiſtentia: & ſic procedunt regulæ Ariſtote. nec argumentum quicquam facit contra ipſas.

Dico præterea alterum, quod adhuc ſupponit Ariſtote. quod medium ſecundum ſolam diſtantiam non reſiſtit, niſi ratione denſitatis maioris, vel minoris: hoc autem debet computari cum mobili, & reſiſtentia. Hoc autem pacto facile eſt intelligere rationes, & regulas haſce.

Ad tertium. Dubium unde petatur proportio in velocitate motuum. At tertium argumentum petit difficultatem: in quo conſiſtat proportio velocitatis motuum, vt in cauſa. Quod eſt dicere: quomodo cognoſcatur, quanto vnus motus ſit altero velocior: Quatuor enim modis poſſumus dubitare. Primo: an proportio velocitatis duorum motuum ſit eadē proportio, quæ eſt inter virtutes motiuas. V. g. Mouet virtus, vt octo, duo pondera: mouet virtus, vt quatuor, duo etiam pondera an motus prior ſit duplo velocior, quia virtus, vt octo, eſt dupla ad virtutem, vt quatuor.

Primo nō ſumitur penes proportionem virtutum motiuarum. Dico non ſic eſſe ſumendam proportionem velocitatis motuum.

Secundo nec penes reſiſtentiam Secundo: an penes proportionem reſiſtentiarum. V. g. Virtus, vt octo, vnum mouet pondus: virtus, vt quatuor, mouet duo pondera: an ille ſit duplo velocior motus, quia reſiſtentia eſt dupla ad reſiſtentiam, puta, duo ad vnum. Dico, nec ſic eſſe ſumendam proportionem.

Tertio, nec penes proportione exceſſus virtutis ſupra reſiſtentiā. Tertio: an penes proportionem exceſſuum ſupra reſiſtentias. V. g. Virtus, vt octo, mouet vnum pondus: virtus, vt quatuor, mouet etiam vnum pondus. Virtus, vt octo, excedit ſuam reſiſtentiam in ſeptem: virtus, vt quatuor, excedit in tribus: an ille motus ſit velocior in tanta proportione, in quanta ſunt exceſſus; ſeptem enim ad tria eſt proportio dupla ſex qui tertia: dico nec ſic eſſe ſumendam proportionem.

Quarto. Proportio in velocitate motuu ſumi, ra- Quarto vero modo ſumitur penes proportionalitatem virtutum ad ſuas reſiſtentias quod eſt dicere, vt clare explicemus. Datis duobus motibus, conſidera in qua proportione virtutes excedant reſiſtentias ſuas: iterum conſidera, quæ proportio ſit inter

proportionalitatẽ pro portionũ virtutũ ad ſuas reſiſtentias.

inter illas duas proportiones: nã in hac erit vnus motus altero velocior.

V.g. Sit virtus, vt octo, mouens pondera quatuor: ſit etiam virtus, vt octo, mouens pondera, vt duo: prior virtus eſt in proportione dupla ad ſuam reſiſtentiam: poſterior vero in quadrupla, puta, octo ad duo. Quia ergo proportio quadrupla eſt dupla ad duplam: & iſte motus erit duplo velocior. Hoc autem modo infallibiliter inuenies proportionem velocitatis motuũ: ſi tamen cognoſcatur, in qua proportione ſit vna ad aliam: & ſic patet ſolutio argumenti. Non enim illo modo eſt ſumenda proportio velocitatis motum, puta, penes proportionem exceſſuum, ſed modo, qui dictus eſt. Hæc de libro ſeptimo.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

IN LIBRVM OCTAVVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Tex. I.

V Trum autem factus eſt aliquãdo motus, cũ nõ eſſet prius, & corrũpitur rurſus, adeo, vt moueatur nihil, an neq; factus eſt, neque corrumpitur, ſed ſemper erat, & ſemper erit, & hoc immortale & ſine quiete ijs ineſt, quæ ſunt, veluti vita quædam, quæ ineſt, quæ natura ſubſiſtentibus omnibus?

Inſtitutũ Ariſ. in hoc libro.

NVnc tandem Ariſt. de primo motus principio tractat, ac qualis ſi motus primus, motor primus, ac mobile primum differere aggreditur hoc vltimo Phyſicę auſcultationis libro. Prius tamen difficilẽ quã dam determinat quęſtionem de motus sẽpiternitate, ex qua: quæ dicenda ſunt poſtea, pendent.

Quæſtio quam. i. tractat Ariſtot. An motꝰ habuerit principium.

In principio igitur quæſtionem ipſam proponit, quæ talis eſt. An motus principium habuerit ita, vt non eſſet vllus ante motus: & finem ſimiliter ſit habiturus ita, vt aliquando nullus ſit futurus motus: an non ſic, ſed ſemper fuerit: & ſemper futurus ſit: nec ſit generatus in totũ; nec corrumpendus totus vnquam; qui quidem motus ſit velut vita immortalis rebus hiſce naturalibus, & mundo huic ſenſibili.

Motus ẽ ceu vita rerum.

Attende, quod motum hunc dicit eſſe veluti vitam, quia, vt notat Simplic. non eſt prorſus vita: non enim omnia naturalia viuunt, ſed quæ motus actiuum habent principium intrinſecum, vt alias diximus: Sed aliquo modo motus hic vita dicitur, quatenus intrinſecus eſt rebus naturalibus. 1.

Adde etiam, quod licet in particulari nõ ſit vita huic, vel illi rei naturali: tamen toti mundo in generali eſt veluti vita, quatenus in eo ſunt, & quę mouent, & quæ mouentur. Non eſt tamen omnino vita, quia mundus totus non eſt vnum compoſitum per ſe, vt animal quoddam: ſed vnum eſt ordinata aggregatione. 2.

Dubiũ de quo motu hic quærat Ar. Sententia Auerr.

Circa hanc quæſtionem Ariſtotelis, dubium eſt, de quo motu procedat, Auerroes enim in Com. 1. citat Aui. Alphara. & & Auempa, Arabes Hiſpanos dicentes, hic Ariſtotelem non loqui de motu aliquo vno, & continuo: ſed in genere de motu ita, vt dubium, ſit, an motus ſemper fuerit, & ſemper futurus, ſit ſiue ſit vnus, & idem, ſiue alius, & alius motus, & mutatio.

Ratio. Auerr.

Auerroes vero hoc nõ recipit: ſed quod ſermo ſit de vno motu continuo, qualis eſt primus cœlorum motus. Ratio ipſius eſt: quia aliter rationes, quas inducit Ariſtoteles, eſſent diminutæ, quia non probant, quod ſit motus ſempiternus continuus, niſi id eſſet in quęſtione ſuppoſitum.

Reijcitur ſentẽtia Auerro.

At mihi non placet iſta expoſitio. Vnde melior eſt ſententia Arabum: quæ quidem eſt communis, & Simplicij expreſſa, & S. Thomæ

Sētentia cōis Simplicij D. Tho. & Auic. S. Thomæ. Et ratio huic fauet. Primo ex ipſamet quæſtione, quæ vniuerſaliter propoſita eſt de motu omniū naturalium. Secūdo ex ipſa prima ratione, qua probat, pars negatiua de pluribus motibus, non de vno continuo. Tertio, quia inferius per hoc principium commune venit ad probandū in particulari vnum eſſe motum, primum ſempiternum. Quarto, quia hæc eſt methodus bona, vt ab vniuerſalibus ad particularia progreſſus fiat.

1. Ratio. 2. 3. 4.

Ad rōnē Auerr. Nec ratio Auerroes quicquam valet; nā ex his rationibus non concluditur, eſſe motum continuum ſempiternum: hoc enim alijs vijs inferius probatur.

Eſſe igitur motum omnes affirmant de natura aliquid dicentes, propterea quod mundum faciunt, & de generatione, & corruptione eſt contemplatio omnibus ipſis, quam impoſſibile eſt eſſe, niſi ſit motus. Sed quotquot quidem infinitos mundos & eſſe dicunt, & quoſdam quidem fieri, quoſdam autem corrumpi mundos, ſemper dicunt eſſe motum. neceſſariū enim eſt generationes, & corruptiones ipſorum eſſe cum motu. Quicunque autem vnum, aut non eſſe ſemper, etiam de motu ſupponunt ſecundum rationem.

Primū ī quo omnes naturales cōuenicbāt circa qō nē. ſ motum eſſe. Q Veſtione propoſita, aliorum ſententias circa ipſam proponit. Ac primo ponit id, in quo omnes conueniebant, poſtea id, in quo erant diſcordes. Omnes ergo naturaliter loquentes in hoc concordes erant, nempe motum eſſe. Quod duplici ſigno oſtēdit. Primum eſt quia mūdum faciunt, id eſt, de mundi conſtitutione loquuntur, ſit ne in tempore, an non: quod quidem non petijſſent, niſi motum eſſe exiſtimaſſent. Alterum eſt: quia tractat de generationibus, & corruptionibus, quæ quidem ſine motu, & alteratione præcedenti non ſunt.

Nota. Attende, quod dicit, hos Philoſophos naturaliter loqui: quia qui motum negant, vt diximus in libro primo, non ſunt Phyſici, nec naturales: quia natura eſt motus principium. In hoc igitur naturales concordes erant.

Nota. In quibus verbis, vt notat Simplic. reſpondet tacitæ obiectioni, quia poſſet quis ipſum redarguere: quare de ſempiternitate motus differat, & non primum ſtatuat, motum eſſe: reſpondet, id ab omnibus cōceſſum eſſe. Sed mihi videtur, quod hæc verba nulli obiectioni reſpondeant. Iam enim libro tertio excluſa fuit obiectio talis. Poſtea vero proponit id, in quo Philoſophi diſcordes erant: quamuis in motu non differant, varij tamen ſunt in eius ſempiternitate. proponit autem tres ſententias Philoſophorum. *Id, de quo Philoſophi diſſidiebant.* Prima fuit eorum qui infinitos poſuerunt mundos: quales fuerūt Democritus, Deucip. Epicur. Hi enim motum ſempiternum ponunt: quod patet ex eo, quod non ſimul mundos ponebant, ſed vnum generari ex alio ita, vt ſit perpetua ſeries mundorum generationum: ex quo ſequitur, quod motus ſit ſempiternus. Nam generatio non eſt ſine motu, & alteratione aliqua. *1. Snīa. Infinitos fuiſſe mundos & motū ſempiternum.*

Secunda opinio eſt eorum, qui vnum mundum ponebant. Et debes addere: & ſemper fuiſſe, & fore: nam hæc litera māca videtur: & ita exponit Simplic. & Themiſt. Hæc Sententia eſt Ariſto. qui vnum mundum, & eundem ſempiternum facit. Nonnulli etiam, vt Simplicius, Platoni quoque tribuunt: ſed verius eſt in contraria eum fuiſſe opinione, vt alij aſſerunt. *2. Vnum fuiſſemūdum, & illum æternum.*

Tertia ſententiā eſt eorum, qui mundum vnum, ſed non ſemper fuiſſe poſuerūt: quales Anaxagoras, & Empedocles; & hi duo ſecundum rationem de motu dixerunt id eſt, quod dicebant de mundo, dicebant de motu. Qui enim ſempiternum vnum mundum dicunt, pariter etiam motum ponunt ſempiternum: qui vero mundum non ſempiternum ponunt, pari etiam ratione motum non ſempiternum ponunt. *3. Vnum mūdum, & nō ſēpiternū.*

Nota. Notandum vero quod Empedocles dicitur poſuiſſe de nouo mundū, quia quāuis infinities generatum, & corruptum dixiſſet: tamen ponebat tempus, in quo non erat, puta cum chaos durabat. At Democritus non ponebat nec inſtans, in quo non eſſet aliquis mundus.

Præterea iſte diuerſos mundos dicebat ſubſtantia: Empedocles vero non niſi vnū. Hæ igitur ſunt tres opiniones circa motus ęternitatem.

Tex. II.

S I igitur contingit aliquando nihil moueri, dupliciter neceſſe eſt hoc accidere. Aut enim vt Anaxagoras dicit. inquit enim ille, ſimul omnibus exiſtentibus, aut quieſcentibus infinito tem-

to tempore, mentem feciſſe motum, & diſgregaſſe. Aut vt Empedocles, in parte moueri, & rurſus quieſcere. moueri quidem, cum amicitia ex multis facit vnum, aut lis multa ex vno quieſcere vno in intermedijs temporibus, ſic dicens, Quatenus vnum quidem ex pluribus conſueuit naſci, Et rurſus vno generato plura perficiuntur, Eatenus quidem & fiunt, & non eſt ipſis firmum æuum, Quatenus vero permutantur omnino, neque ſimul deſinunt, Eatenus ſemper ſunt immobiles ſecũdũ circulũ. Hoc enim, quatenus permutantur, hinc illuc dicere ipſum opinandum eſt.

Dupliciter cõtingere poterat mũdum nõ eẽ, & poſtea incępiſſe. Primus.

TErtium opinionem impugnaturus, quæ motum aliquando non eſſe poſſe dicit: diſtinguit dupliciter accidere motum aliquando non eſſe, ſed incæpiſſe. Vno modo, vt dixit Anaxago. nempe, quod mundus factus fuit de nouo, tamen pręceſſit chaos tẽpore infinito quieſcens, ex quo ipſa mens, & Deus poſtea mundum, & motum fecit.

2. Altero modo, vt dixit Empedocles, quod motus incæpit eſſe, non ſic, vt ante nullus fuerit: fuit enim alius & alius motus: ſed quod poſt longam quietem talis motus erat. Ponebat enim motum duplicem: & cum ex mũdo per amicitiam fiebat chaos, & tunc ex multis fiebat vnum: & cum per litem ex chao fiebat mundus, & ex vno multa fiebant, puta, corpora ipſa naturalia. At quietem ponebat in ſpatijs inter medijs, puta, dum erat chaos, & dum erat mundus.

Carmina Emped.

Allegat autem quædam ipſius carmina, quorum ſenſus hic eſt. Eatenus fit motus, quatenus ex multis vnum, vel ex vno multa fiunt, & mutantur: id eſt, ex chao mundus, & ex mundo fit chaos: & ſic res non habent firmitatem: at in hoc habent conſtantiam, & firmitatem, quod nunquã prorſus pereunt ſed ſecundum circulum inuariabilem redeunt.

Ex hoc colligit Ariſt. quod ponebat quietem: nam dicere, (quatenus mutãtur) denotatur, quod ex vno in aliud eſt mutatio & ita ex quiete vni⁹ termini ad aliud mutatio eſt.

Dices: cur qui motum de nouo factum ponunt, neceſſe eſt, aut cum Empedocle, aut cum Anaxagora dicere: nam datur aliud medium, puta, quod ſic incæpit motus, quod nec alius motus, nec quicquam, nec chaos præfuit, ſed ſola efficiens cauſa, quod nos Chriſtiani fatemur?

Reſpondeo, quod hoc omiſit Ariſto. ſupponens vnum ab antiquis cõceſſum, quod ex nihilo nihil fit, ſed ex aliqua materia & ꝓpter hoc deceptus fuit, vt poſtea dicem⁹.

Tex. III.

COnſiderandum igitur de hoc quomodo ſe habet. operæ precium enim eſt non ſolum ad eam, quæ de natura eſt, conſiderationem aſpicere veritatem, ſed & ad methodum, quæ de principio primo eſt.

Quantũ ſit vtilis cognitio huius qõnis, et ad res Phyſicas, & Metaphyſicas

PRopoſitis aliorum ſententijs dicit eſſe admodum vtile, hoc diſcutere: & hoc maxime eſt vtile ad duo. Alterum eſt, ad ſcientiam naturalem. Alterum eſt, ad ſciẽtiam de primo principio: qui Deus eſt, quæ ſcientia pars eſt Metaphyſicæ.

Dices: quomodo hoc eſt vtile ad philoſophiam naturalem? Reſpondet Simplic. quia data motus ſempiternitate, Phyſicus colliget eſſe quoq; quædam entia naturalia ſempiterna, puta, cœleſtia corpora; & quædam alia corruptiblia. Eſt etiam hoc vtile ad cognitionem primi principij, quia motus eſt via maxime apta ad indagandã ſempiternitatem ipſius primę cauſæ. Sĩ enim motus æternus eſt, & ipſa cauſa erit ſempiterna

Tex. IIII.

INcipiemus autem primum ex definitis à nobis prius in phyſicis. Dicimus itaque motum eſſe actum mobilis, & ſecundum quod eſt mobile. Neceſſe eſt ergo exiſtere res, quæ poſſunt moueri ſecundum vnumquęque motum. Et ſine etiam motus definitione omnis vtique confitebitur neceſſarium eſſe moueri id, quod poteſt moueri ſecundum vnumquemque motũ. vt alterari quidem alterabile, ferri autem ſecundum locum mutabile. quare prius oportet combuſtibile eſſe antequam comburatur, & combuſtiuum, priuſquam comburat?

Prima rõ pro æternita.

MOtus æternitatem rationibus probare intendit. At pro prima præmitit vnum principium: puta, mobile ſecundum mo

te motus eius Fũdamentum Mobile dẽt ſexiſtere motui.

motum præcedit illum motum, quo mouetur: vt prius eſt; quod poteſt deambulare, quam ſit deambulatio, prius combuſtibile quam quod comburatur. Hoc autem principium dupliciter oſtendit. Primo ex motus definitione, a qua probationis ſumit exordium. Motus eſt actus mobilis, vt mobile eſt: ergo mobile debet exiſtere ante actum ipſum, qui motus eſt. Vt enim actui præſupponitur potentia: ita motui, qui actus eſt, mobile prçſupponitur, quod eſt in potentia.

Secundò probat ex communi conſenſu, etiam ſecluſa motus definitione: vt patet per ſpecies motus, & mobilis. Oportet enim præcedere alterabile, vt ſit alteratio: & mobile localiter, vt moueatur: & combuſtile, vt comburatur: & ſic de alijs. Mobile igitur ſemper motum prçcedit.

Tex. V.

Ergo & hæc neceſſarium eſt aut facta aliquando eſſe, cum non eſſent, aut perpetua eſſe.

Vis rationis Ariſ.

Ex hoc principio facit argumentum. Detur ille motus primus, qui erit, ſi incæpit eſſe motus: tunc mobile debuit illum præcedere. Peto, vel mobile illud fuit factum per aliam mutationem, vel non, ſed ſempiterno præceſſit, & poſtea motũ fuit. non enim datur medium inter iſta: ſed neutrum dici poteſt, vt probabitur: ergo motus nullus eſt primus, nec incœpit.

Tex. VI.

Si igitur factum eſt mobilium, ac motiuorum vnumquodque, neceſſarium eſt prius, quam accepta, aliam eſſe factam mutationem, & motum, ſecundum quem factum eſt id, quod poteſt eſſe motum, aut mouiſſe.

Mobile non eſſe factum.

Reprobat priorem partem argumenti, & probat quod non ſit factum mobile. Si enim factum eſt, per aliquam mutationem factum eſt: hanc autem per principium debuit prçcedere mobile, & mutabile, quod ſi factum eſt, erit alia mutatio, & de hac erit idem proceſſus: & prçterea iam ille motus primus non erit primus, cum ſit prior alia mutatio, & motus.

Tex. VII.

Si autem quę ſunt ante erant ſemper, motu non exiſtente, irrationabile quidem videtur etiam ijs, qui à ſeipſis ſciunt. At vero magis vltra progreſſis hoc neceſſarium eſt accidere. Si enim, alijs quidem mobilibus exiſtentibus, alijs autem motiuis, aliquando quidem eſt quid primum mouens, aliquid autem, quod mouetur, aliquando autem nihil, ſed quieſcit, oportet hoc mutari prius. erat enim aliquid cauſa quietis. quies enim priuatio motus eſt, quare ante primam mutationem erit mutatio prior.

Mobile non præceſſit ſine motu æterno tẽpore.

Reprobat alteram partem, puta, quod præceſſit mobile æternum ſine motu. Dicit, quod hoc irrationabile videtur etiã ijs, qui nihil didicerunt, id eſt etiam ijs, qui ſolo intellectu vtuntur abſq; habitu ſcientiæ, quia(vt dicit Simplicius,) cum ſit mobile æternum, & etiam mouens, non poterit aſſignari ratio, quare modo, & non ante mouerit.

Si aũmotum fuit ques, oportet aſſignare aliquam cãm illius quietis primo ex parte mobilis.

Vlterius probat Ariſtot. dicens, quod (parum progeſſis,) id eſt, qui iam aliquid didicerunt, ratio contra hoc apparebit, puta, exiſtente mouente primo, & mobili. Et ſi aliquando eſt quies, aliquando eſt motus neceſſe eſt dare aliquam cauſam quietis, qua ſtante, non erit motus: ergo ſi ad motum poſtea tranſitus ſit, præcedet alia mutatio, qua aufertur cauſa quietis: ergo ante primum motum præceſſit alius: & iterum quæretur, quare iſta mutatio modo eſt, &. non ante: & ſic erit ſemper proceſſus infinitus. Quod autem aliqua debeat remoueri cauſa, vt ſi motus, probat. Nam quies eſt priuatio motus: at priuatio non eſt, niſi aliqua ex cauſa motum impediente.

Tex. VIII.

Alia enim mouent ſingulariter, alia autem & ſecundum, contrarios motus. vt ignis quidem calefacit, frigefacit autem non ſcientia autem videtur contrariorum eſſe vna. Videtur igitur & illic eſſe aliquid eiuſmodi. frigidum enim calefacit, verſum quodammodo, & abſcedens, ſicut & peccat voluntarius ſciens, quando econtrario vtitur ſcientia. At vero quæcunque poſſunt facere, aut pati, aut moueri aut moueri, ea moueri non penitus

poſſunt, ſed ſi ſic ſe habeant, & appropinquent ſibi inuicem. quare, cum propinqua fuerint, & ita fuerit, vt ſit hoc quidem motiuum, illud autem mobile, aliud quidem mouet, aliud autem mouetur.

Secūda ex parte mouētis non pōt incipere mouere quod nō moue-bat niſi permutationē.

CVm oſtendiſſet, non eſſe motum aliquando poſt quietem, niſi præcedente mutatione, & hoc probaſſet ex parte mobilis: nunc id oſtendit ex parte mouentis vt notat Simpli. Et probat, quod tam in mouentibus, quæ ad vnum determinata ſunt, vt ignis ad calefaciendum, & frigidum ad frigefaciendum, nūquam accidit fieri ſine ipſorum mutatione, quam etiam in ipſis, quæ ad contraria determinantur; qualia ſunt agentia per intellectum, & ſcientiam. Nam ſicut frigidum non calefacit niſi per ſui mutationem, puta, quia recedit & abeſt, & ſciens non decipitur, niſi contrario modo ſe habeat, quam ſecundum ſcientiam: impoſſibile eſt igitur, quod agens aliquod quietem illam faciat, & poſtea motum, niſi mutetur: vt dicit Auerro. ſaltem ex cō cupiſcientia vna in aliam, qua vult mouere: non ergo erit ille motus primus.

Vnde facit argumentum generale in quocunq; mouente: impoſſibile eſt, quod aliquid moueat, & aliquid moueatur, niſi ſint ſibi inuicem propinqua & proxima potentia: & ſi ſic ſe habent, profecto fieri etiā non poteſt, quin ſit motus.

Tex. IX.

SI igitur non ſemper mouebatur, manifeſtum eſt quod non ſic ſe habebant, vt poſſet hoc quidem mouere, illud autem moueri, ſed oportebat mutari alterum ipſorum. neceſſe enim eſt in ijs, quæ ſunt ad aliquid, hoc accedere. vt ſi non erat duplum, nunc duplum eſt, mutari, ſi non vtrumque, alterum, erit ergo quędā mutatio prior prima.

Concluditur tota. 1. Ratio

EX principio poſito in fine textus concludit argumentum. Si fuit illud mouens, & motum ab æterno. l. ſic erant, vt eſſent in potentia propinqua, vt vnum moueret, alterum moueretur. l. non. Si ſic, fuit motus æternus. Si vero non: ergo præceſſit alia mutatio, per quam vnum aut vtrunque ſibi inuicem eſſent propinqua, ſicut in relatiuis. Cum enim de nouo vnum ſit duplum ad alterum, præcedit mutatio in vno, aut vtroque, vt ſic ſe habeant; Ita in motiuo & mobili: quod ſi præceſſit mutatio, iam non fuit ille motus primus: & præterea, quia idem peti poteſt de motiuo, & mobili ſecundum illam mutationem.

Tex. X.

AD hæc autem, prius, & poſterius quonammodo erunt, tempore non exiſtente, aut tempus, non exiſtente motu? Si vero tempus eſt ipſius motus numerus, aut motus quidam ſi quidem tempus ſemper eſt, neceſſe eſt & motum perpetuum eſſe. At vero de ipſo quidem tempore, præter vnum, concordes eſſe videntur omnes, ingenitum enim eſſe dicunt. & propter hoc Democritus monſtrat quod impoſſibile eſt omnia eſſe facta. tempus enim ingenitum eſſe. Plato vero ipſum generat ſolus. ſimul enim ipſum cum cælo factum eſſe: cælum autem factum eſſe ait.

2. Ratio pro ſempiternitate motus a tēpore.

ALteram facit rationem, qua motus ſempiternitatem oſtendit, quæ ſumitur a tempore: Ponit autem vnum principium: quod vbi eſt prius & poſterius, ibi eſt tempus: & vbi tempus eſt, ibi motus eſt. Quia tempus, aut eſt motus, vt Antiqui putabant, aut numerus motus.

Ex hoc ſit argumentum. Tempus eſt æternum, nec incœpit, nec deſinet: ergo & motus eſt æternus. Conſequentia enim certiſſima eſt. Antecedens vero dupliciter probat. Primo ex conſenſu omnium Philoſophorum præter vnicum Platonem. Illi enim tempus dixerunt non incœpiſſe: ob id Democritus dicebat, impoſſibile eſſe omnia fuiſſe facta, quia ſaltem tempus nō potuit fieri. At Plato dixit, factum eſſe, quia dixit tempus ſimul eſſe cum cœlo. & ſimiliter dixit, cœlum eſſe factum: conſequitur ergo, quod tempus etiam ſit factū. Aliqui volunt defendere Platonem inter-

Tempus nō incœpiſſe probatur primo auctoritate.

pretantes ipſum: ſed parum refert nobis hoc: ſequamur modo Ariſtotelem, qui ſic ipſum exponit, quiq; eius optime mentem nouiſſe credendus eſt.

Tex. XI.

SI igitur impoſſibile eſt & eſſe, & intelligere tempus ſine ipſo nunc: nunc autem eſt medium quoddam, & principium, & finem habens ſimul, principium quidem futuri temporis, finem vero præteriti: neceſſe eſt ſemper eſſe tempus, vltimum enim finiti accepti temporis in aliquo ipſorum nunc erit. nihil enim eſt accipere in tempore, præter nunc. Quare, quoniā eſt & principium, & finis ipſum nunc, neceſſe eſt ipſius vtraque ex parte ſemper eſſe tempus. at vero, ſi tempus, manifeſtum eſt quod neceſſe eſt & motum eſſe. ſi quidem tempus paſſio quædam motus eſt.

Tempus nō incœpiſſe probatur ratione. IDem probat ratione. Quodlibet nunc temporis eſt ſimul principium, & finis: ſed impoſſibile eſt, quod ſi in cœpit, aut deſinet tempus, quod quodlibet ſit principium, & finis, ergo tempus eſt æternum: quod ſi tempus eſt æternum, etiam erit motus. Minorem probat. Nam cum tempus non exiſtat niſi rationem ipſius nunc, ſi inciperet tempus: vtique illud nunc, quod incidit, non eſſet finis, quia non præceſſit aliud tempus, cuius eſſet finis ſicut nec vltimum eſſet principium, ſi non ſequetur tempus. Non enim reſpectu eiuſdem principium eſt, & finis: quod ſi verum eſt omne nunc eſſe huiuſmodi, profecto non incœpit, nec deſinet tempus.

Obiectio contra Ariſt. Dubitabis; Nam videtur petere principiū hæc ratio; debuit enim probari, quodlibet nunc eſſe principium, & finem: poſſet enim hoc negari, & dicere, quod ita ſe habet nunc, vt punctum: linea autem datur primum punctum, quod non ſit finis; & vltimum, quod non ſit principium.

Solutio Auerr. Reſpondet Auerro, quod non eſt eadem ratio. Nam nunc non poteſt ſumi niſi in motu, ſicut nec tempus: Vnde ſicut ante quodlibet mutatum eſſe, datur motus: ita ante quodlibet nunc ſumptum in illo motu, datur tempus. Nam nunc reſpondet mutato eſſe: tempus autem motui, cuius eſt illud mutatum eſſe.

Reijcit Solutio Auerr. Iſta reſponſio non ſatisfacit: quia ex hoc non habetur, niſi quod ante quodlibet nunc ſumptum in motu, eſt tempus, & motus. Hoc tamen non ſufficit facere motum, & tempus æterna, nec incœpiſſe. Nam quamuis motus; & tempus finita ſint, adhuc tamen ante quodlibet mutatum eſſe, eſt motus: & ante quodlibet nunc ſumptū in mutato eſſe, eſt motus.

Solutio D. Tho. Propterea melius ſoluit D. Thomas: ꝙ nunc omne eſſe principium, & finem ex eo probatur, quod vbi eſt prius & poſterius, ibi eſt tempus: ſi ergo datur primum nunc: quod non eſſet finis, tunc prius illo nihil eſſet: ergo eſſet tempus; nam, qui dicit prius, dicit tēpus. Similiter, ſi daretur vltimū poſt illud, poſterius nihil eſſet: igitur iā tempus: nā poſt, & poſterius dicunt tempus: & ſic non poteſt eſſe nunc, quod non ſit principiū, & finis, id eſt: quod nō antecedat tēpus, & quod non ſequatur tempus.

Tex. XII.

EAdem autem eſt ratio & de eo, quod eſt incorruptibilem eſſe motum. Vt enim in eo quod eſt factum eſſe motum, accidit quandam eſſe priorem mutationem primā: ſic hic poſteriorem vltimā. non enim ſimul deſinet moueri, & eſſe mobile, vt comburi, & eſſe cōbuſtibile. contingit enim combuſtibile eſſe, quod non comburitur, nec motiuum, & mouens.

Motū nō habere finem. QVia in priori ratione ſolum oſtenderat, motum non incœpiſſe, quia ſemper dabitur motus, & mutatio prior motu primo: nunc oſtendit eadem ratione poſſe probari, motum non habere finem, quia dabitur mutatio poſterior vltima.

Suppoſitio. Et ponit princi: ium aliud. Nam ſicut motum antecedit mobile, ita etiam poſt motum eſt mobile; vt poſt dealbationem manet corpus, & poſt combuſtionem combuſtibile. i. ſubiectum mutationis. Similiter in actione, poſt mutationem manet motiuum, & poſt actionem manet actiuum.

Et ip-

Tex. XIII.

ET ipſum autem corruptibile oportebit corruptum eſſe cum corrumpitur.& huius corruptiuum rurſus poſterius .corruptio enim mutatio quædam eſt . Si igitur hæc impoſſibilia ſunt,manifeſtum eſt quod eſt perpetuus motus,& non aliquando quidẽ eſt aliquando autem non enim ſic dicere figmento magis aſſimilatur.

Nectitur ratio. FAcit argumentum modo. Si poſt vltimum motum manet ipſum mobile, & motiuum : cum iſta corruptibilia ſint , alia mutatione corrumpetur:ergo mutatio poſterior vltima. Iterum poſt hanc mutationem manebit mutabile, & ſic alia corruptione corrumpetur : vt fit infinitus proceſſus. Nec reprobat aliam partem , quod illud mobile in corruptibile, & duraturum ſempiternum ; quia hoc eſſet ponere motum. Nam cum mobile ſit, & motiuũ , erit aliquando motus,ſicut a principio. Ex his concludit,quod motum dicere incœpiſſe, & deſiniturum,eſt ſimile figmento, id eſt, eſt dictum, & non ratione probatum.

Caput ſecundum.

Tex XIIII.

SImiliter autem & dicere quod aptum natura ſic eſt,& hoc oportere putare principium eſſe,quod quidẽ videtur Empedocles dixiſſe, quod vincere,& mouere in parte amicitiã, & litem ineſt rebus ipſi ex neceſſitate,quieſcere vero in medio tempore.

Contra Empedoclem. COnuertit ſe contra Empedoclem dicens, eſſe etiam figmentum,quod dicit Empedocles,nempe,quod ſit iſta quies, & motus per litem, & amicitiam , quia ſic res apta eſt fieri: Et hoc non probat,ſed ſumit tanquam principium. Si enim peteres: quare modo eſt quies , & non lis, vel econtra? Dicebat, quia ſic eſt natura rei : nec amplius cauſam reddebat. Hoc autem dicit Ariſtoteles eſſe figmentum, & abſq; ratione aſſertum.

Tex. XV.

FOrtaſſis autem & vnum principium facientes,vt anaxagoras , ſic vtique dixerint. At vero nihil inordinatum eſt eorum,quæ natura,& ſecundum naturam fiunt . Natura enim cauſa ordinis eſt omnibus : infinitum autem ad infinitum nullam rationem habet:ordo autẽ omnis ratio eſt . Infinito autẽ tempore quieſcere poſtea motum eſſe aliquando,huius autẽ nullam eſſe differentiam : quare nunc potius quam prius,neque rurſus aliquẽ ordinẽ habere nõ amplius naturæ eſt opus, aut enim ſimiliter ſe habere oportet id quod natura eſt,& non aliquando quidem ſic,aliquãdo vero aliter. (vt ignis ſurſum natura fertur,& non aliquando quidem aliquando vero non :) aut rationem habere quod non ſimpliciter.

Contra Anaxagoram. POſtquam refutauit Empedoclem,modo refutat Anaxagoram: & dicit,quod fortaſſe iſti, qui vnum principium ponunt, vt Anaxagoras,eadem ratione vtuntur,puta,quod chaos fuit ab æterno,ſed motus tẽpore factus eſt; non alia ratione,niſi quia talis eſt natura rei,vt ſic fiat. Hoc reijcit Ariſ. duplici ratione. Prior eſt. Natura eſt cauſa ordinis,& rationis , ac proportionis : at quod chaos æterne quieſcat,& poſt moueatur, nullus eſt ordo,nulla proportio : ergo impoſſibile eſt,quod tale ſit natura rei Maior eſt certa ipſa experientia,quę naturam ordinate in ſuis operibus omnibus procedere oſtendit: vt patet in cœlum curſibus in elementorum diſpoſitionibus , in animalium,cęterorumq; generationibus. Minor probatur : Quia infiniti ad infinitum nulla eſt proportio,& ob id nec ordo.

Nota ex Aue. melius aſſignari cauſã incaptionis mundi Diuinã volũtate Auerroes fatetur authores ſuæ legis Saracenos melius dicere , quam Anaxagoram : quia non in rei naturam , ſed in diuinam referunt voluntatem , quod mundum incepit eſſe in tempore, qui operatur, vt vult:ſed hoc examinabitur poſterius.

Poſterior ratio eſt, Opera naturæ , aut ſemper eueniunt,aut ſi aliquando deficiat,

id fit ob aliquam cauſam, vt notum eſt. Diximus enim quod effectus naturæ, aut ſunt ſemper, aut frequenter. At quod motus tempore incœpit poſt infinitum tranſactum, non eſt huiuſmodi: ergo non eſt opus naturæ: non ergo cauſa huius naturæ tribui poteſt.

Quare melius eſt, vt Empedocles, & ſi quis alius dixit: ſic ſe habere, in parte vniuerſum quieſcere, ac rurſus moueri. ordinem enim iam quendam habet quod tale eſt, Sed & hoc dicentem oportet non affirmare ſolum, ſed & cauſam ipſius dicere, & non ponere, neque cenſere vllam ſententiam irrationabilem, ſed aut inductionem, aut demonſtrationem afferre. hæc enim, quæ ſuppoſita ſunt, cauſæ non ſunt. neque hoc erat litis, vel amicitiæ eſſe, ſed huius quidem congregare, illius vero diſgregare. Si vero inſuper determinetur ipſum in parte, dicendũ eſt in quibus ſic: vt quod eſt aliquid quod cõgregat homines, ſcilicet amicitia, & fugiunt inimici abinuicem. hoc enim ſupponitur & in toto eſſe. videtur enim in quibuſdã ſic eſſe. hoc autẽ & per æqualia tempora indiget aliqua ratione.

Cõparatur ſententia Empedoclis cum ſententia Anaxagoræ.

EMpedolcem comparat Anaxagoræ in hoc: dicitque melius dixiſſe Anaxagora ipſum Empedoclem. Hic enim ab æterno poſuit mundum modo quieuiſſe, modo eſſe motum, & ſic tali variatione ſemper ſe habuiſſe: in quo ordo quidam eſt, puta; quod tempore æquali fit motus, alio vero æquali quies: & ſic ſemper. At etiam in hoc reprehendit ipſum vnica ratione. Philoſophus non debet quicquã aſſerere, quod nõ demonſtratione, aut ſaltem inductione oſtendat: at Empedocles illius, quod dicit, nec cauſam; nec inductionem aliquam adfert: ergo reprehenſione dignus eſt, nec vt Philoſophus procedit.

Minorem probat: quia vtitur lite, & amicitia pro cauſis: hæ autem non ſufficiunt. Nam litis, & amicitiæ eſt congregare, & diſgregare. Et hoc quidem inductione poteſt oſtendi. Nam homines amicitia congregantur, lite ſuperantur: & ita in mundo. At quod tanto tempore ſit congregatio, tanto diſgregatio, hoc non inductione colligitur, nec huius cauſa ſufficiens eſt lis, & amicitia. Oportebat ergo cauſam huius aſſignare, quod non fecit Empedocles.

Omnino autem exiſtimare principium eſſe hoc ſufficiens, quod ſemper aut eſt ſic, aut fit, non recte eſt opinari: ad quod Democritus reducit de natura cauſas, quod ſic & prius fiebat: ipſius autẽ ſemper non vult principium quærere, dicens in quibuſdam recte, in omnibus autem non recte. etenim triangulus habet duobus rectis ſemper angulos æquales. ſed tamen eſt quædã perpetuitatis huius altera cauſa. principiorum tamen, quæ perpetua ſunt, non eſt altera cauſa. Quod igitur nullum tempus aut erat, aut erit, quando motus non erat, aut non erit, tot dicta ſint.

EXcludit reſponſionem. Poſſet quis dicere; Eorum, quæ ſemper ſunt, non eſſe aſſignandam cauſam. Imo ita fecit Democritus, qui cauſas eorum, quæ aliquando ſunt, dedit: eorum vero, quæ ſemper ſunt, noluit dare. Ad hoc reſpondet, ꝙ non bene fecit. Nam quamuis aliqua cauſam non habent eorum, quæ ſemper ſunt, vt prima principia, ſiue incõplexa, vt Deus, ſiue complexa, vt propoſitiones immediatæ. tamen multa ſunt ſemper, & perpetua, quæ tamen cauſam habent: vt triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, ſemper eſt, at cauſam habet, & huiuſmodi multa. Debuit igitur aſſignari illius, quamuis perpetui, cauſa; quod non eſt factum ab ipſo Empedocle.

Excluditur ſolũ quæ adferri poſſet.

Vide 2. de generatione animalium cap. 4.

Tex. XVI.

COntraria autẽ his nondifficile eſt ſoluere. Videbitur autem ex hiſce conſyderantibus contingere maxime motum eſſe aliquando, cum non eſſet, omnino. Primo quidem, quia nulla perpetua mutatio eſt. mutatio enim

omnis apta natura eſt eſſe ex quodam in quoddam. quare neceſſe eſt omnis mutationis terminum eſſe contraria, in quibus fit: in infinitum autem moueri nihil.

Soluit. Ariſtot. rōnes, quibus probari ſit motū cœpiſſe. TRiplici via, vt notat Simplici. ſtabilitur aliquod problema. Prima eſt, adducere demonſtrationes pro ipſo. Altera eſt aliorum ſententiam reprehēdere; & inſufficientiæ arguere. Tertia eſt ipſorū ſoluere rationes: Cum autem Ariſtoteles circa motus æternitatem duo priora præſtitiſſet; nunc tertium exequitur. Ac tres rationes, quibus motum incæpiſſe poterat probari, ſoluit; prius tamen ipſas proponit: quarum prima eſt. Omnis mutatio eſt a

1. Ratio. contrario in contrarium: at nulla mutatio quæ a contrario in contrarium fit, infinita eſſe poteſt, cum contraria finite inter ſe diſtent: ergo non poteſt eſſe mutatio infinita, & ſic æterna.

Tex. XVII.

AMplius, videmus quod poſſibile eſt id moueri, quod neque mouetur. neque habet in ſe ipſo vllum motum, vt in inanimatis, quorum neque pars vlla, neque totum mouetur, ſed quieſcens mouetur aliquando. oportebat autem aut ſemper moueri, aut nū quam, ſi non fit, cum non eſſet.

2. SEcunda ratio eſt experientia. Aliquid de nouo mouetur, cum tamen de nouo ſit motus in illo, & non ante fuerit: vt cum lapis, aut ignis mouetur: ergo poteſt etiam vniuerſum de nouo moueri, nullo præcedē te motu: non ergo, ſi motus incipit, ſtatim dabitur motus prior primo. Quod ſi non poteſt de nouo incipere motus in aliquo: ſequitur, quod quæ mouentur, ſemper mouentur: & quæ quieſcunt, ſemper quieſcūt: quod non eſt.

Multo autē magis quod tale eſt inanimatis manifeſtū eſt. cū enim in nobis nullus inſit motus aliquando, ſed quieſcamus, mouemur tamen aliquando, & fit aliquando in nobis ex nobiſipſis principium motus, & ſi nihil extrinſecus moueat. hoc enim in inanimatis ſimiliter non videmus, ſed ſemper mouet ipſa aliquid aliud eorum, quæ ſunt extra: animal autem ipſum dicimus ſeipſum mouere. quare, ſi quieſcit aliquando penitus, in immobili motus vtique fiet à ſeipſo, & non ab externo. Si autem in animali hoc poſſibile eſt fieri, quod prohibet idem hoc accidere & in vniuerſo? ſi enim in paruo mundo fit, & in magno, & ſi in mundo, & in infinito ſi contingit quidem moueri infinitum totum, & quieſcere.

QVia reſponſio in promptu erat ad argumentum ſecundum, puta, quod quamuis aliqua inanimata de nouo moueantur, non tamen motus abſolute incœpit eſſe: quia non mouetur niſi aliquo extrinſeco moto, cuius motus præceſſit, quod in vniuerſo dici non poteſt. Ob id facit tertiam rationem magis apparentem in animalibus. Animalia enim mouentur a ſe, cum ante quieſcerent, & non moto aliquo extrinſeco: vnde non fuit alius motus præcedens in alio: ergo ita erit in toto mundo, qui mouebitur a ſe poſt quietem non præcedente alio motu. Quod enim in mundo paruo, puta, animali accidit, hoc etiam accidet in mundo magno, puta, ipſo vniuerſo. Hæ ſunt rationes contra motus æternitatem. Addit, quod ſi mundus totus poteſt a ſe moueri, etiam infinitum, ſi tamen infinitum moueri poteſt. 3.

Tex. XVIII.

HOrum igitur id, quod primum dictum eſt, non eundem ſemper & vnum numero eſſe motum, qui ad oppoſita fit, recte dicitur. hoc enim fortaſſis neceſſarium eſt, ſi non ſemper vnum, & eundem eſſe poſſibile eſt vnius, & eiuſdem motum. dico autē vt vtrum vnius chorda vnus, & idem ſonus ſit, an ſemper alius, ipſa ſimiliter ſe habente, & mota. Attamen quali-

qualitercunque tandem ſe habeat, nihil prohibet vnum, & eundem eſſe aliquem quo continuus eſt, atque perpetuus. manifeſtum autem erit magis ex ijs, quæ poſterius.

Soluitur Prima. INcipit ſoluere rationes; & ad primam reſpondet primo. Et notat bene Simpli. quod poſſet reſpondere facile concedendo, quod quamuis vna mutatio non poſſit eſſe infinita, tamen in genere poſſunt eſſe motus infiniti, vnus poſt alium hoc enim in præſenti ſufficiebat. Tamen non dat hanc ſolutionem: ſed reſpondet, quod etiam poteſt vnus motus continuus eſſe infinitus. Ob id dicit ad argumentum, quod bene in hoc procedit, quod vnus motus a contrario in contrarium non eſt infinitus, quamuis fortaſſe poſſit eſſe vnus infinitus hoc modo: ſi ab albo in nigrum, & iterum a nigro in album, & horum fiat perpetuus regreſſus in vnico ſubiecto; ſicut cum chorda percutitur, tunc mouetur ſurſum, & deorſum, vel dextrum, & ſiniſtrum multiplicando motus, quod ſi hic eſt vnus motus, illud non eſt abſolute verum. Tamen ſi iſti ſunt plures motus, nec ſufficit vnum ſubiectum, tunc bene procedit argumentum. Hoc tamen in præſenti non determinat, ſed dicit, ſat nobis eſſe, quod eſt aliquis motus æternus, puta, circularis, quia non fit inter contraria, vt dicetur poſtea. Et ita falſum eſt, omnem abſolute motum eſſe inter contraria. De motu chordæ, & an motus reflexi continui ſint, poſtea differemus.

Tex. XIX.

MOueri autem id, quod non mouetur, nullum eſt inconueniẽs, ſi aliquando quidem ſit id, quod mouet extrinſecus, aliquando autẽ non. Hoc tamen, quomodo vtique erit inquirendum eſt. dico autem, vt idem ab eodem motiuo exiſtente aliquando quidem moueatur, aliquando autem non. nihil enim aliud dubitat hoc dicens, quam propter quid non ſemper eorũ, quæ ſunt, alia quidem quieſcunt, alia vero mouentur.

REſpondet ad ſecundum, & dicit; nihil prohibet in particulari moueri, quod ante non mouebatur: tamen hoc fit, quia aliud extrinſecum prius mouetur, vt dictum eſt. Soluitur 2

At dubium eſt, quare cum ſit cauſa motiua ſemper, fit, vt aliquando moueantur res, & aliquando non. Reſpondet, quod hæc quæſtio eſt eadem cum alia, puta, quare quæ mouentur, nõ ſemper mouẽtur; quæ quieſcunt non ſemper quieſcant: quæ tractanda eſt in capite ſequenti. Sat ſit modo, argumento propoſito ſatis feciſſe, puta quod præceſſit motus in alio. Dubiũ. Solutio.

Tex. XX.

MAxime autem videbitur Tertium habere dubitationem, propterea quod fit, cũ non eſſet prius motus: id videlicet, quod accidit in animatis, quieſcens enim prius poſtea vadit, mouente exteriorem nullo, vt videtur. Hoc autem falſum eſt conſpicimus enim ſemper aliquid eorum, quæ congenita ſunt, moueri in animali. huius autem motus ipſum animal cauſa non eſt, ſed continens forſitan. Ipſum autem dicimus ſeipſum mouere non ſecundum omnem motum, ſed ſecundum motum ſecundum locum. Nihil igitur prohibet, magis autem fortaſſis neceſſarium eſt in corpore multos fieri motus à continente. horum autem quibuſdam intellectum, aut appetitum mouere: illo autem totum iam animal mouere, quale accidit circa ſomnos, ſenſibili enim nullo inexiſtente motu, inexiſtente tamen aliquo rurſus excitantur animalia. ſed manifeſtum erit & de his ex ſequentibus.

SOluit tertiam rationem, in qua magis apparere difficultatem docet, eo quod nullus videatur motus exterior, qui animalium motus ſit cauſa. Docet tamen, quod vere eſt motus exterior. nam animalia mouentur eo, quod a continente moueantur Soluitur 3.

ueantur. Continens autem, quod eſt aer, vel cœlũ, vel exteriora iſta, mouent ea, quę in animali ſunt, puta, corpus, appetitũ, aut phãtaſiam; quibus motis, animal mouet ſe: & ita re vera eſt. Si enim animal ambulat, prius appetitu alicuius exterioris eſt motũ: imo intra ipſum ſunt mutationes neruorum, & aliorum, quæ non apparent: vnde non eſt ille motus primus, cum mouetur exterius localiter.

Et ponit exemplum de dormiente, qui aliquando ſibi videtur vigilare: & non ita eſt, niſi alio motu interius facto, puta quod calor naturalis conſumpſit vapores occludentes meatus neruorum, & impedientes motum ſpiritum in celebro.

Dubiũ de aialibus, an ſint Principia actiua ſui motus.

Dicet quis ergo iam animalia non ſunt principia actiua cuiuſque motus, cum ab exrinſeco moueantur. Reſpondet Ariſtoteles, verum id eſſe. animalia enim augmenti, & localis motus habent actiuũ principium; non tamen aliorum omnium: imo ab iſtis rebus exterioribus patiuntur: calefiunt enim, & frigefiunt, alimentum, cibum, animalia recipiunt, ſimiliter a rebus exterioribus ſpecies, & cognitionem capiunt.

Vnde patet, quod cum animal ſe mouet, licet non appareat extrinſecus motor, tamen re vera eſt præcedens alius, & alius motus, antequam animal ſe ipſum ſecundum locum moueat, & antequam ſe ipſum nutriat, & augeat

An mundus cum motu, & tempore habuerit initium.
Quæſt. I.

Occaſio quõnis.

QVamuis iſta difficultas nulla ſit apud nos Chriſtianos, qui fide certa, & quæ decipere non poteſt, tenemus, omnia facta a Deo in tempore, ſolumque ipſum eſſe æternum; tamen quia Ariſtoteles, & aliqui alij Philoſophi errãtes in hoc, diuerſa ſenſerunt, & a veritate inanibus argumentis depulſi ſunt, oportebit hoc contra ipſos diſcutere, & ipſorum rationes fallaces oſtendere. *Nota.* Nulla enim ratio, quæ contra fidem noſtram adducitur, vera eſſe poteſt, quia vero veritas non repugnat. Quamuis & res fidei ſupra naturalem ordinem ſint, non tamen ſunt contra ipſum: & hoc quidem oſtendemus nos in difficultate præſenti, Dei auxilio: *Nota.* quod quidem facere præcipit ſacrum Concilium Lateranenſe tertium, Seſſione octaua, ſub Leone x.

Ethnici Philoſophi i quatuor cõueniebãt nobiſcũ. Aliquod ens fuiſſe ab æterno.

Aduerte igitur imprimis, quod Ethnici Philoſophi circa præſens dubiũ in quatuor conueniebant cum his, quæ modo nos ſecundum fidem fatemur. Primum eſt: Aliquid præceſſiſſe, & fuiſſe ab æterno, quicquid illud ſit: & hoc euidenter probatur. Nam ſi nihil eſſet prorſus aliquando, impoſſibile profecto eſſet, aliquid poſtea eſſe. Nihil enim non facit, nec facere poteſt aliquid; nec idem ſe ipſum.

2. Cauſã efficientẽ fuiſſe ab æterno.

Secundo conueniunt: cauſam efficientem fuiſſe ab æterno. Non dico vnam, aut plures: ſed abſolute, ſiue vna & eadem ſit, ſiue alia & alia. Et hoc irrefragabiliter conuincitur, vt egregie docet S. Tho. textu 4. ſiue motus ab æterno ponatur, ſiue non. Si enim motus eſt ęternus, & debet motor ab æterno pręexiſtere: Si autem motus incæpit, non vtique incepit, niſi cauſa præexiſteret effectiua ante tempus, & motum: imo profecto melius probatur ęternitas, & poſtea efficientis, ſi mundus incæpiſſe ponatur, quam ſi non incæpit, vt alibi oſtendemus.

3. Nõ oĩa quæ ſunt facta, ſunt interitura.

Tertio conueniunt: Non omnia, quę facta ſunt, eſſe in æternum deſtruenda. Dicunt enim duraturum mundum ſempiterno. Et in hoc partim nobiſcum conſentiũt. Dicimus enim nos: mundum duraturum in perpetuum, licet non cum motibus, & generationibus horum, ſed ſecundum partes principales, nempe cœlos, & elementa. ſimiliter homines reſurrecturos; & in perpetuam duraturos.

4. Genitum eſſe mundũ omnes ante Ariſtotelem dicebãt.

Quarto: Mundum eſſe factum omnes antiqui Philoſophi ante ipſum Ariſt. poſuerunt, vt Anaxagoras, Democritus Empedocles, Meliſſus, Plato cum cęteris; ſed ipſe Ariſt. omnium primus ingenitum & æternum fecit: vt de ſe ipſemet ait 1. de cœlo text. 102. Imo vero ab ipſomet Deo mundum fuiſſe factum aſſeruit Plato in Timęo vna cum tempore, & duraturum perpetuo, ſicut & nos: & ante illum quoque Anaxagoras, factum eſſe a mente dixit, & infinito ante tempore mentem anteceſſiſſe, & poſtea mundum feciſſe, quam Deum haud dubie eſſe intelligebat.

5. In quo a nobis diſſident dari aliquod æternum præter

At in quinto differentia eſt non ſolũ nobiſcum, ſed inter ſe. Nam plerique eorum dicunt, non ſolum principium eſſe æternum, puta, efficiens: ſed etiam aliud præter ipſum. Anaxagoras enim chaos, & materiam æternam ponit, ex qua producatur mundus. Alij æternos ponunt atho-

primũ principium. athomos ex quibus generetur, vt Democritus. Alii vnum elementum. Alii plura elementa, vt Empedocles, &c. Aliqui etiam non vnum, ſed plures, & infinitos, aiunt, genitos mundos, vnum poſt alterum, vt idem Democritus. Ariſtoteles autem (vt diximus) omnium primus, & qui illum ſequuntur, mundum ingenitum, & ab æterno, ponit. Sic ergo inter ſe differunt. At noſtra fides ſoli Deo æternitatem concedit: omnia facta cum tempore docet.

Radix errorũ Philoſophorũ alia æterna præter Deũ ponentium, qui nil putabãt fieri poſſe ex nihilo ſed ex aliqua materia. Radix autem errorum Philoſophorum illa alia æterna, præter Deum, ponentium fuit: quia nihil ex nihilo fieri poſſe putabant, etiam a prima cauſa; ſed ex aliqua materia. Ob id autem mundum æternum, aut materiam æternam, ex qua mundus in tempore fieri poſſet, conſtituebant: & ita fatetur Auerr. Com. 4. vbi id oſtendit, quod ex nihilo nihil fit: & dicit, vulgus putare exiſtimare, quod aliquid poteſt ex nihilo fieri: quia decipitur in duobus. Alterum eſt; quod putat vulgus, nihil eſſe, quod non videt. Et quia aliquando experitur fieri aliquid viſibile ex eo quod non videt, putat, ex nihilo fieri: quod tamen falſum eſt.

1\. Alterum eſt: quia putat eſſe potentiæ imperfectæ agere aliquid ex materia: cumque Deus ſit perfectiſſimus, non debet agere ex materia, ſed ex nihilo. Et decipitur, (inquit,) vulgus: quia agere ex materia, non eſt propter imperfectionem agentis, ſed propter naturam motus, & mutationis, quæ neceſſario requirit ſubiectum.

Nota cõtra Aue. Sed profecto magis decipitur Auerro. Nam quamuis ex natura motus ſit agere ex ſubiecto, tamen imperfectio eſt per motum, & mutationem agere. Et perfectius eſt, in actione a nullo alio extra ſe pendere. Et potius ipſe cum aliis Philoſophis ideo ſic exiſtimarunt, quod viderunt homines, & artifices non niſi ex aliqua materia aliquid facere, & ex nihilo nil poſſe facere: & ita de Deo idem ſtulte putarunt, præterquam quod ex nihilo, tanquam ex cauſa efficiente, verum eſt, nil poſſe fieri. at exiſtente cauſa efficiente, non fiunt ſimpliciter ex nihilo. ſ. ſed ex aliquo, a Deo, quamuis non ex aliquo, tanquam ex materia. Denique iſta fuit radix erroris omnium illorum Philoſophorum Ethnicorũ alia ponentium æterna.

Quę & quo ſint faciẽda in hac quæſtione. At vt omnia iſta explanentur, faciemus quatuor. Primum oportet rationes Philoſophorum præſertim Ariſtotelis, & ſequacium proponere pro ſuo errore. Secundo, aperire, quid fides dicat, & Ariſtotelem ac alios male ſententes Philoſophos redarguere. Tertio; ad quæſtionem reſpondere. Quarto: ipſorum ſoluere rationes fallaces.

Hæc autem ſunt fortiſsima argumenta ipſorum pro mundi æternitate, quæ partim ex Proculo, partim ex Auerroe collegimus, omiſsis aliis multis, quia hæc præcipua ſunt. *Prima pars quæſtionis. Ariſ. & aliorũ male ſẽtentium rõnes ꝓponuntur.*

1. Arg. pro æternitate. Primo. Si Deus fuit ab æterno, & mundum non produxit, id petitur ſtatim: Aut potuit, & voluit: aut nec potuit, nec voluit: aut voluit, ſed non potuit: aut potuit, ſed non voluit. Si primum detur: profecto mundus fuit ab æterno. Si vero alterum, quod nec potuit tunc, nec voluit, ſequitur, quod nec poſtea vellet, nec poſſet, & eſſet imperfectus, & perfectior poſtea. Si tertium, quod voluit, ſed non potuit; pariter eſſet id imperfectionis, quæ repugnat primo principio. Si quartum, potuit, ſed non voluit, fuit inuidus: quia cum poſſet bonum communicare, noluit id facere. Cum igitur nihil ex his dici poſſit: ſequitur, quod mundus æternus fuit.

Secundo. Cauſa in actu, ſimul eſt cum 2.
effectu in actu: ſed Deus ab æterno fuit cauſa in actu: ergo debuit eſſe effectus in actu, puta, mundus. Quod ſi neges minorem: ſequitur, quod Deus ſit in potentia cauſa, & potentia opifex: ergo factus eſt in actu ab aliqua cauſa in actu, quia omne potentia tale, fit actu ab eo, quod eſt tale actu: & ſic eſt mutabilis. Et vlterius quæretur idem de illa alia cauſa, & dabitur proceſſus in infinitum, niſi perueniatur ad aliquam actu ab æterno, qua poſita, & mundus erit æternus.

Tertio. Deus eſt exemplar huius mun- 3.
di, qui ad ipſius eſt productus ſimilitudinem: ſed exemplar eſt æternum: ergo & ipſum exemplatum: ſunt enim correlatiua ſimul.

Quarto. Omne id, quod producit effe- 4.
ctum modo, & non ante, aliam habuit proportionem modo ad effectum, quam non habuit ante. Si ergo Deus de nouo produxit mundum, ergo de nouo habuit aliquam proportionem, quam ante non habuit: ergo eſt mutatus: quod ſi non, ſecundum locum, ſaltem ſecundum concupiſcentiam, & voluntatem quam de nouo habuit producendi mundum.

Quinto. Perfectiori modo ſe habet cau- 5.
ſa cum eſt actu, quam cum eſt potentia: ſed Deus eſt perfectiſsima cauſa ab æterno:

no; ergo ab æterno fuit actu, & operans: ergo & ipſe mundus ab æterno fuit.

6. Sexto. Si mundus incœpit, pariter etiam tempus: ſed hoc non potuit habere initium: ergo nec ipſe mundus. Minor probatur: Incœpit tempus, ergo dabitur primum. Nunc, ante quod non fuit tempus. Tunc ſi cuilibet Nunc correſpondet mutatum eſſe in motu; (non enim tempus eſt extra motum:) ergo illi primo Nunc reſpondet mutatum eſſe in aliquo motu. At ante quodlibet mutatum eſſe, eſt motus: ergo etiam ante illud Nunc erit tempus, quod ſit in illo motu. Et ſic nunquam dabitur primum Nunc, ante quod non ſit tempus: non igitur principium habere poteſt.

7. Septimo. Si incœpit tempus: ergo aliquando non fuit. Deſinet: ergo aliquando non erit. At, Aliquando, dicit tempus, & durationem: ergo erit tempus, cum non erit, & fuit tempus, cum non fuit. quod eſt impoſſibile.

8. Octauo. Si incœpit eſſe mundus, aliqua mutatione incœpit: at omnis mutatio ſubiectum neceſſario ſupponit: ergo antequam mundus eſſet factus, fuit ſubiectum; non ergo ex nihilo factus eſt. Nec potuit fieri, quia omnis mutatio fieri non poteſt ſine ſubiecto: Nono ſi mundus eſſet generatus, vtiq; deſtrui poſſet. Sed mundus eſt incorruptibilis: ergo fuit ingenerabilis. Minor probatur. Si mundus corrumpi poſſet, maxime ab eo qui fecit eum: ſed ab hoc non poteſt: ergo a nullo. Probatur minor. Si a Deo corrumpi poteſt, & id eſt poſſibile, ponatur ineſſe: tunc vel mundus erat perfectus, vel non. Si non: ergo nec cauſa fuit perfecta: quod abſonum eſt. Si autem perfectus fuit: ergo a Deo diſſolui non poteſt, quia parui hominis eſt & vitium, perfecta deſtruere: At Deus nullam poteſt committere prauitatem, & ſic nec mundum deſtruere. Hæc ſunt argumenta, quibus maxime innixi ſunt Ariſtot. cum ſequacibus ad mundi æternitatem ſibi perſuadendam: Quæ non ſolum contra fidem militant, ſed etiam contra omnes antiquos Philoſophos mundum generatum affirmantes.

2. Pars qõnis quid Fides ſentiat. Primũ. Circa ſecundum aduerte, quod Chriſtiani in hac parte quatuor tenemus. Primum eſt: Deum eſſe liberam cauſam ita, vt producat, & etiam poſſit non producere mundum, & effectus omnes: qua in re quid ſenſerit Ariſto. inferius oſtendemus. Aliqui certe veteres, liberum eſſe vt Plato; aliqui, vt Anaxagoras, & Empedocles ipſum eſſe cauſam neceſſariam videbantur aſſerere: quia (vt diximus in textu) cauſam, quare modo eſſet mundus, & non ante, in naturam rei referebant, & non in Dei liberam voluntatem, quamuis de Anaxag. non ita ſit certum, cum Ariſt. fortaſſe ait, Anaxagoram eandem rationem redditurum, quam Emped.

2. Secundo. Fatemur nos, quod ex nihilo produxit omnia, & mundum totum in tempore ita, vt ſi vellet, poſſet ante producere, & poſt, & non producere, prout ipſius voluntati diuinæ & liberrimæ placuiſſet. At Ariſtoteles dicit productum æternum mũdum, ita vt aliter fieri non poſſet. Anaxagoras, tunc fuiſſe in tempore productum, vt non ante, nec poſt poſſet.

3. Tertio. Fatemur, quamuis glorioſus Deus in tempore produxit mundum, non tamen eſt mutatus in voluntate: quia ab æterno voluit mundum producere tunc, cum illum produxit: ſicut qui poteſt cœnare modo, Et vult cœnare poſt tres horas: non ergo voluntas Dei mutata eſt, & innouata, ſed ex voluntate æterna, & libera proceſſit opus nouum, & in tempore: & hoc non potuerunt Philoſophi intelligere, vt notat B. Auguſtinus libr. 11. Ciui. cap. 4. nempe. Quomodo, ſi de nouo mũdus eſt productus, non fuit mutata Dei voluntas.

4. Quarto. Fatemur, quod iſta mundi productio eſt ſine mutatione. Creatio enim non eſt mutatio: nam ſi mutatio eſſet, vtique eſſet aliquod præcedens ſubiectum. At nullum eſt, quia totus eſt factus mundus ex nihilo: ob id ſimplex productio eſt, nulla mutatione exiſtente ipſius producti aut producentis. Niſi placet ipſum productum eſſe, quod ſimul incipit cum re, inſtantaneam dicere mutationem rei: quia ſit primo res cum antea non fuerit, ſicut etiam formæ ſunt, cum antea non ſunt, vt ſit tranſitus de non eſſe ad eſſe; aliæ vero mutationes ſint tranſitus ab vno eſſe ad aliud: nos autem inferius dicemus de hac re.

Redarguuntur Ariſt. & ei cõſentiẽtes philoſophi ex cõtra dictionibus, quę ſunt i Ariſtote. ſi mundus Sed iam, vt promiſimus ſecundo loco, ipſum Ariſtotelem redarguamus in ſuis dictis, & alios ſuos ſequaces. Nam ſi cauſam neceſſariam; vt aliqui volunt, ponit Deum: ſimul etiam mundum æternum. & non eſſe ex nihilo productionem, ſed cum ſubiecto aliquo: multa ſequuntur, quæ implicant in ipſius doctrina. Primum. Ipſe docet, numerum non poſſe eſſe infinitum, quia numerari non poteſt infinitum. Præterea. Docet, infi-

ponit ab æterno. Prima implicatio.

infinitum actu eſſe inconſummabile. Præterea. Infinitum non habere proportionem, nec dici maius, aut minus altero: hæc omnia deſtruuntur, ſi mundus ab æterno ponitur. Primo enim infinitus numerus datur: nam dies infiniti, & homines, & qui tranſacti ſunt. Quod ſi dicatur: non ſunt iſta ſimul: profecto iſta euaſio nullius eſt momenti. Nam cum numerus, vt numerus eſt, non dicat, niſi ſolam partium multiplicitatem, & ordinem: quod illæ partes exiſtant, vel non impertinens eſt ad numeri rationem, & naturam.

Et probatur: Quod illa non ſint ſimul, vel eſt repugnantia propter numeri rationem: Et hoc non: quia (vt dixi,) ratio numeri in multitudine conſiſtit. Vel quia illorum omnium quantitates non poſſunt ſimul conſiſtere: Et iam hoc nihil eſt: quia id non eſt ex parte numeri, ſed ab extrinſeco. Cum autem ipſe numerum, vt numerum, eſſe infinitum non poſſe doceat, incidit in laqueum, dum æternum mundum ponit. Præterea, quia tunc etiam ſequerentur eadem inconuenientia, quæ ipſe, & alij inferunt contra infinitum. Nam numerus hominum, & leonum, maior eſſet, quam hominum tantum: haberet ergo proportionem infinitum ad infinitũ. Et vlterius. Si tempus infinitum eſt tranſactum: ergo infinitum actu tranſactum eſt. Similiter de hominibus, & aliis omnibus, quæ cum infinita ſint, vnum poſt aliud tranſactum eſt.

2\. Eſt ſecunda implicatio notanda. Deus, vel cognoſcit omnes hos effectus in indiuiduo, vel non. Si dicas, quod non, eſt argumentum, vel quia noluit; vel quia non potuit. Si dicas, quia non potuit, quis hoc credet, quod Deus, qui cauſa eſt horum, non poſſit vnum hominem diſtincte cognoſcere, quod eſt conceſſum alteri homini? Et præterea: quia ſi voluit orbem, quomodo poteſt eſſe, quod non poſſit cognoſcere ſingulas circulationes?

Quod ſi potuit cognoſcere; vel cognouit, (quia parum refert ſi de potentia, vel actu loquamur,) tunc peto: vel ſimul omnia cognouit, & poteſt cognoſcere; vel ſucceſsiue modo hæc, modo illa. Si ſucceſſiue, iam Deus mutabilis eſt ſecundum ſuam ſcientiam, & de nouo poteſt cognitionem acquirere; & ita fateberis, quod cognoſcit has circulationes, & poſtea obliuiſcitur harum, & alias cognoſcit.

Deus in

Quod ſi dicas, vt dicẽdum eſt, quod omnia ſimul cognoſcit; euidenter colligitur eſſe infinitæ potentiæ, & naturæ, quia actu infinitum non poteſt ſimul comprehendi niſi a potentia infinita: At quæ cognoſcit infinita ſunt: quod ſi infinitæ naturæ eſt, & potentiæ, non eſt agens neceſſarium: quia ab agente illimitatæ potentiæ neceſſario agenti non procedit finitus effectus: Et vlterius, ſaltem potuiſſet mundus perfectior fieri, vel alia producta fuiſſe. Quare ergo producta non ſunt? Profecto non inuenietur cauſa, niſi recurras ad liberam actionem cauſæ.

Ari. principijs infinitus, & liber euidēter cōuincitur.

Attende igitur, in quas redigitur anguſtias Philoſophus. Nam aut debet concedere, Deum ignorare ipſa quæ facit, aut mutari in ſcientiis, & cognitionibus ſuis: alias profecto infinitus euadet, & liber; Quod ſi liber, vtique potuit mundum non ab æterno producere.

Nota. Inconuenientia, quæ conſequũtur ſententiã Ariſto.

Eſt tertia magna implicatio. Nam, vel Deus eſt cauſa efficiens huius mundi æterna, vel non. Si dicas, non eſſe cauſam efficientem Deum, & repugnas Ariſtot. & eius interpretibus grauioribus, & ratione etiam videtur impoſsibile: nam mundus hic finitus eſt, & limitatus, & perfectionis determinatæ, ergo neceſſarium eſt, quod aliqua cauſa ſit determinans, & tantam perfectionem, & non maiorem communicans: præſertim cum numerus horum finitus ſit.

Præterea: quia cœli non haberent motum ab alio, niſi eſſe haberent ab alio: Quomodo enim ſi cœli ſunt a ſe, nec ab alio eſſe accipiunt, ſuum motum ab alio haberent?

Quod ſi dicas, Deum eſſe cauſam efficientem, ſed tamen quæ ab æterno mundum producit neceſſario, & ita ſenſiſſe Ariſtotelem, & alios. Tunc ſi efficiens cauſa fuit, vtique produxit mundum. Nam impoſsibile eſt, quod ſit efficiens, aut agens cauſa, niſi agat, & producat. Si ergo produxit; profecto ex nihilo produxit.

Quō euidēter cōcludatur Deũ eſſe efficientẽ cauſam Mundi.

Dices; Illa non fuit niſi emanatio, quædam mundi a primo principio. At vero hoc non eſt aliud, quam dicere, quod fuit ſimplex productio abſque mutatione, cum non præfuiſſet ſubiectum; & hoc eſt quod nos ipſi confitemur.

Quō deducatur euidẽter Deum feciſſe mũdũ ex nihilo.

Attende ergo ſummopere: quod dicere, cauſam efficientem aut agentem Deũ, eſt dicere, quod mundum ex nihilo fecit. Illa enim ſimplex emanatio, creatio eſt; & creatio ab æterno. Sed in hoc eſſet differentia ſolum, quod illa emanatio libere a Deo

Nota. Emanationem quod

hoc.q eſt ex nihilo produci, eū creatione.

Deo eſſe, & non æterna poneretur: aut neceſſaria, & æterna: non tamen ob hoc negari poteſt, quin ſit ex nihilo productio: ſicut qui inter nos docent, Deum potuiſſe ab æterno mundum producere: profecto illam emanationem ponerent, liberam tamen. Vide ergo quanta ſit veritas noſtræ fidei, quod etiam Philoſophi negantes ex nihilo fieri aliquid poſſe, nolentes, & non aduertentes idem fateantur: & hoc negare eſt dicere, Deum non eſſe cauſam mundi, vel non cauſam omnium: quod eſt falſiſſimum.

Et multo magis hoc apparet in elementis, & aliis naturis corruptibilibus. Si enim iſta corruptibilia ſunt ſecundum ſuas partes quaslibet, quis poterit ſibi mentis compos perſuadere, non habuiſſe efficientem cauſam æternam. Hoc etiam conſidera, quia multum pro veritate facit contra Philoſophos. Præterea. Non minoris potentia eſt dare alicui eſſe ab æterno, quā dare ei eſſe in tempore: Si ergo Deus potuit dare eſſe mundo ab æterno: ergo etiam potuit in tempore dare eſſe, quæ eſt ipſa mundi creatio, quam diximus.

Quarta implicatio eſt in ratione Ariſt. quę fortiſſima habetur. Eſt igitur aduertendum has obiectiones eſſe Philoponi, quas conatur Simplic. refellere, & ſimiliter alteram Auerroes reprehendit, ſed male, vt poſtea oſtendemus, ac reuera vterque videtur vel non intellexiſſe rationes Philoponi, vel ſi hoc non, quod ſint valde apertæ, obſtinato animo noluiſſe conuinci ab ipſa veritate: ſunt enim obiectiones eneruantes prorſus rationes Ariſtotelis, quæ ſunt contra illud principium tex. 4 quod mobile debet eſſe ante motum prius tempore. Et id probat ex definitione motus: tunc illa definitio competit motui æterno, & motui finito: ergo motum æternum præcedit mobile, non ergo eſt iam motus ab æterno. Quod ſi dicas: motum finitum antecedit mobile non infinitum. Hoc eſt gratis dictum, & petitio principij. Nam ſicut æternus motus eſt ſimul cum mobili, ita etiam eſſe poteſt finitus motus. Et contra, ſi motus finitus non poteſt ſimul eſſe cum mobili: ergo nec infinitus, nec poteſt id iam ex definitione motus oſtēdi, vt Ariſ. oſtēdebat.

Prima obiectio contra primā rōnē Ariſtot.

Altera obiectio eſt. Poteſt ſimul res cum motu produci: vt gutta æquæ, quæ tunc cum in aere producitur, incipit moueri: & ignis ſit in aere, & tunc aſcendit. Ita ſimiliter mundus productus incipit moueri ſecū dum partes, & motus, tempus ſimul cum mobili produci poſſunt.

2. obiect.

Dicit Auer. quod gutta non tunc fuit: nam ante fuit aer, ex quo facta eſt. Sed quid hoc ad rem? Non enim aer eſt mobile illius motus deorſum, ſed gutta.

Solutio Auer. Reijcitur

Præterea. Quia cum nos non dicamus, mundum, qui cum motu ſimul productus eſt, fuiſſe factum ex aliquo, ſed ex nihilo; ſic nihil concludit contra nos ratio Ariſtotelis, ſed ſolum probaret contra illos Philoſophos, qui dicebant mundum factum per motum ex aliquo, contra quos ipſe diſputabat. Nec ſimiliter altera ratio ipſius quicquam probat, vt dicemus in argumento ſeptimo.

Solutio Auer.

Circa tertiam quæſtionis partem reſpōdetur ad quæſtionem: & ſit prima concluſio. Potuit Deus mundum de nouo producere, & creare eo modo, quo nos productum ponimus.

3. Pars qōnis, in qua reſpōdetur ad quęſ. 1. Cōclu.

Eſt autem notandum, quod modo loquimur de potentia: hoc enim magis ratione naturali comperiri poteſt: de facto tamen, an ita fecerit, dicetur poſt. Concluſio hæc eſt contra Ariſtot. & fere contra omnes Philoſophos Ethnicos: ſed probatur fortiſſime ex duplici radice. Altera eſt; quod Deus eſt libera cauſa. Altera eſt, quod poteſt ex nihilo facere. Eſt igitur primum argumentum. Deus eſt cauſa libera: nec vlla neceſſitate tenetur, quin poſſit non facere: ergo potuit non operari, & ſic mundus non fuiſſe poteſt ab æterno. Iſta conſequentia eſt indubitabilis; difficultas tota eſt in antecedenti, quod multipliciter probatur. Primo. Deus eſt infinitæ virtutis, vt ſupra probatum eſt: ergo non poteſt eſſe agens neceſſarium. Probatur conſequentia. Nam agens neceſſario, agit ſecundum vltimum ſuæ potentiæ, quod ſi Deus ageret ſecundum vltimum ſuæ potentiæ, vtiq; mundum perfectiorem faceret.

1. Rō pro concluſione.

Nota de libertate Dei. 1.

Præterea, ſecundo. Ab agente neceſſario vno, non, niſi vnū, præcedere poteſt: at mūdus plures naturas, & diuerſas continet, quæ non niſi per accidens vnum faciunt: ergo impoſſibile fuit ab vno agente per ſe, neceſſario procedere primum eius effectum, qui eſſet vnum per accidens, & non potius vnum per ſe. Nec valet dicere, quod diuerſitas materiæ facit diuerſitatem hanc: nam etiam materiæ, & omnia a Deo ſunt. 2.

Præterea tertio. Quia in mundo poteſt de nouo aliquid eſſe, vt ſpecies, quæ arte, & induſtria ſit; & mulus, & plantæ, & alia huiuſmodi, quæ arte, & vi naturæ produ- 3.

cun-

cuntur. Vel ergo Deus potuit iſta facere ab æterno, vel non. Si non: manifeſte falſum eſt, vt viſum fuit. Si vero ſic, & non fecit; profecto non poteſt, niſi in liberam ipſius referri voluntatem, quia ita voluit.

4. Præterea quarto. Quia diuina voluntas eſt cauſa voluntatis humanæ: at iſta eſt libera: ergo etiam diuina. neceſſarium enim quomodo facit liberum: & quod melius eſt, nempe Deus, cur liber non erit? Profecto ſatis liquet, & conuinci poteſt, liberum eſſe Deum circa mundi productionem liberum enim ſuperius eſt neceſſario, quia complectitur eſſe, & non eſſe. Imo vero ex principiis Ariſtot. idem conuinci poſſet. Sed poſtea quæremus circa Dei libertatem, quid ſenſerit Ariſt. Satis nunc ſit ex veritate conuiciſſe, Deum eſſe liberum in ſuis operibus, atque adeo in mundi productione.

Quo probet Deũ poſſe aliquid facere ex nihilo rõne naturali. Alterum etiam probatur, quod ex nihilo produci poſſit aliquid ab ipſo. Primo. Ipſe eſt infinitæ potentiæ: ſed hæc non poteſt exerceri in effectu infinito, quia infinitum non eſt factibile: ergo erit in modo, quia infinite producit, quod non eſt aliud, quam ex nihilo producere.

Præterea ſecundo. Quia eſt cauſa efficiens, (vt diximus,) vniuerſi: ergo ex nihilo producit. Conſequentia probata eſt ſatis clare in ſuperiori parte quæſtionis.

3. Præterea tertio. Quia omnium principio primo danda eſt actio nobiliſsima omnium naturalium: at omnes naturales ſunt cum mutatione: ergo prima erit ſine mutatione, & ſic ſine ſubiectio: vnde errabant in hoc Ariſtot. & alij Philoſophi. Non enim per actiones naturales debebant colligere ſimilem eſſe actionem Dei. ſed potius eſſe ſupra omnes illas.

4. Præterea. Vt natura eſt ſupra artem, ita & Deus ſupra naturam. Nam natura facit materiam arti, vt bene notat S. Thom. quia facit lignum, & reliqua, ex quibus ars operatur. Ergo & Deus faciet materiã naturæ, & ita ex nihilo faciet rem, quia non eſt alia materia. Cum igitur Deus ex nihilo poſſit operari: poteſt abſque dubio mundum in tempore facere: & eſt argumentum hoc potiſsimum. Addamus præterea alias rationes, ex D. Thoma. Contra gentes lib. 2. cap. 16. ex pluribus quas ibi adfert efficaciores. Sit ergo quinta ratio.

5. Quãto aliquis effectus eſt vniuerſalior tã to habet propriã cauſam altiorem: quia quã to cauſa eſt altior, tanto ad plura virtus eius extenditur: Eſſe autem eſt vniuerſalius, quam moueri: ſunt enim quædam entia immobilia, vt etiam Philoſophi tradũt, vt lapides; & huiuſmodi: oportet ergo, quod ſupra cauſam, quæ non agit niſi mouendo, & tranſmutando, ſit alia cauſa, quæ eſt primum eſſendi principium. Hoc autem oſtẽ dimus eſſe Deum. Deus igitur non agit tantummodo mouendo, & trãſmutando. Omne autem, quod non poteſt producere res in eſſe, niſi ex materia præiacente, agit ſolum mouendo, & tranſmutando. Facere enim aliquid ex materia, eſt per motum, vel mutationem quandam. Non ergo impoſsibile eſt producere res in eſſe ſine materia præiacente: producit igitur Deus res in eſſe ſine materia præiacente.

Præterea: quod agit tantum per motũ, & mutationem, non competit vniuerſali cauſæ eius, quod eſt eſſe: Non enim per motum, & mutationem fit ens ex non ente ſimpliciter: ſed ens hoc ex non ente hoc. Deus autem eſt vniuerſale eſſendi principium, vt oſtenſum eſt: non igitur ſibi competit agere tantum per motum, aut per mutationem: neque igitur ſibi competit indigere præiacenti materia ad aliquid faciendum. 6.

Amplius. Vnumquodque agens ſibi ſimile agit quoquomodo: agit autem vnumquodque agens ſecundum quod actu eſt. Illius igitur agentis erit producere effectum, cauſando aliquo modo formam materiæ inhærentem, quod eſt actu per formam ſibi inhærentem, & non per totam ſubſtantiam: vnde Philoſophus 7. Metaphy. probat, quod res materiales habentes formas in materiis, generantur a materialibus agentibus habentibus formas in materia: non a formis per ſe exiſtentibus. Deus autem non eſt ens actu per aliquid ſibi inhærens, ſed per totam ſuam ſubſtantiam, vt ſupra probatum eſt: igitur proprius modus ſuæ actionis eſt, vt producat rem ſubſiſtentem totam, non ſolum rẽ inhærentem, ſcilicet formam in materia. Per hunc autem modum agit omne agẽs, quod materiam in agendo requirit. Deus igitur materiam præiacentem non requirit in ſua actione. 7.

Amplius. Quorumcunque in rerum natura eſt aliqua proportio, & aliquis ordo, oportet vnum eorum eſſe ab alio, vel ambo ab aliquo tertio. Oportet enim ordinem in vno conſtitui reſpondendo ad aliud, alias ordo vel proportio eſſet a caſu, quem in primis rerum principiis ponere eſt impoſsi- 8.

poſsibile: quia ſubſequeretur, magis omnia alia eſſe a caſu. Si igitur ſit aliqua materia diuinæ actioni proportionata, oportet vel quòd alterum ſit ab altero, vel vtrunque a tertio. Sed cum Deus ſit primum ens, & prima cauſa, non poteſt eſſe effectus materiæ, nec poteſt eſſe ab aliqua tertia cauſa: relinquitur igitur, ſi inuenitur aliqua materia proportionata diuinæ actioni, quod illius ipſe ſit cauſa.

9. Adhuc: Quod eſt in entibus primum, oportet eſſe cauſam eorum quæ ſunt: ſi enim non eſſent cauſata, non eſſent ab ipſo ordinata, vt iam oſtenſum eſt. Inter actum & potentiam talis eſt ordo, quod licet in vno, & eodem quod quandoque eſt potentia, quandoque actu, potentia ſit prior tempore quam actus, licet actus ſit prior natura: tamen ſimpliciter loquendo oportet actum potentia priorem eſſe: quod patet ex hoc, quod potentia non reducitur in actum, niſi per ens actu: Sed materia eſt ens in potentia: ergo oportet, quod Deus, qui eſt actus primus, & purus, ſit ſimpliciter ea prior, & per conſequens cauſa ipſius: non ergo ſuæ actioni præſupponitur materia ex neceſsitate.

10. Item. Materia prima aliquo modo eſt, quia eſt ens in potentia: Deus autem eſt cauſa omnium quæ ſunt, vt ſupra oſtenſum eſt: Deus igitur eſt cauſa materiæ primæ, cui nulla præexiſtit; diuina igitur actio materiam præexiſtentem non requirit.

2. *Conc.* Secunda concluſio. Mundus a Deo cum ipſo motu, & tempore de nouo eſt factus.

Mundus quidem eſſe genitum in vniuerſum conſenſus eſt omnium antiquorum Philoſophorum ante Ariſtote. vt diximus ex ipſius Ariſtot. teſtimonio. ex quibus aliqui etiam cum motu, & tempore factum concedunt; & omnia ex Deo nulla materia, aut ſubiecto præſuppoſito eſſe facta, & ipſam quoque materiam a Deo factam, vt poſtea dicemus quæſtione ſequenti: Sed

Nota ex Alber. nota ex Alberto tract. 1. c. 13. cum audis, mundum de nouo productum, non ſic intelligas, quod præceſſerunt inter Deum, & mundum, anni, dies, horæ, & tempus. Non enim præceſsit, niſi æternitas Dei, quæ ſemper eadem eſt, fuit, & erit Et quamuis ante, & ante mundus eſſet factus, ſemper eſſet æternitas, in qua eſſet Deus, & mundus poſt. Vnde non exſpectauit Deus tempus, nec durationem aliam, vt mundum faceret, quia non eſt ſucceſsio in eo. Hanc concluſionem, quæ de fide eſt, hoc loco non probamus rationibus, aut teſtimoniis, quod ſequenti quæſtione manifeſta futura ſit, cum probatum fuerit, mundum non poſſe eſſe ab æterno.

His igitur conſtitutis, deſcendamus ad vltimam quæſtionis partem, qua ſoluamus fallacia Philoſophorum argumenta. Ad primum dico, quod Deus ab æterno potuit, & ab æterno voluit producere mundum: verum non producere ab æterno, ſed in tempore. Quod eſt dicere: Deus habuit hanc voluntatem æternam, volo producere mundum in tempore, vt dictum eſt iam. *4. Pars quæſtionis. Soluuntur Ariſt. & falſigraphorum rationes. Ad primum.*

Nec eſt inuidiæ adſcribendum, quod nõ ante fecerit, ſed ſuæ diuinæ voluntati, quæ cauſa prima eſt. Nam non facere bonum cum poſsis, non eſt inuidię: debet enim bonum fieri, cum oportet, & quomodo oportet. Ita decuit diuinam voluntatem, mundum in tempore facere, quia non oportebat creaturam eſſe ſuo creatori coæternam. Et vlterius ita factum eſt, vt nobis oſtenderet, Deum non eguiſſe hoc mundo, ſed mundum ipſius egere. Et vlterius: vt cognoſceretur clarius ipſum authorem omnium: quod cognoſci vix poſſet, ſi mundus eſſet coæternus. Rurſus, vt ſit clarius cognoſceretur eſſe creatorem. Item, vt ſic cognoſceretur melius, & clarius eſſe infinitæ virtuti, qui ex nihilo fecerit. Poſtremo, vt cognoſceretur eſſe agens liberum, quia produxit, cum voluit. Demum, vt ſic homines illum timeant, honorent, venerentur, cum videant omnia ab ipſo eius nutu, & poteſtate pendere, ac voluntate. Ob has ergo cauſas Deus merito voluit, & ita fuit melius, mundum in tempore produci, quam ab æterno. *Cur voluit Deus mundum potius in tempore facere, & id fuit melius quam ſi ab æterno.*

Ad ſecundum bene reſpondet Philop. argumento quarto contra Procul Breuiter attende, quod in his etiam inferioribus ex potentia propinqua actiua ad actum ſecundum poteſt agens peruenire abſque ſui mutatione: vt ignis ex non calefaciente ſit calefaciens abſque ſui mutatione, & aliud quoduis ex non agente agens, quia, vt ex Ariſtotele habes, agens vt agens, non mouetur: eſt enim actio in paſſo. Ita Deus ex non producente eſt producens: nam productio in ipſo non eſt, niſi in producto. *Ad 2.*

Dices; ſaltem mutatur ſecundum actum voluntatis, quo vult producere modo, & nõ ante. Id negamus, ſed actus voluntatis, quo vult producere, eſt terminus, non vt producat ab æterno, ſed vt producat in tempore. *Obiect. Solutio.*

Ad tertium dico, quod ipſum exemplar fuit æternum, licet relatio non ſit ab æter- *Ad 3.*

no; ſicut homo poteſt eſſe, imo eſt ante filium, licet relationem ſimul cum ipſo habeat. Ita ſimiliter eſt ipſe Deus, qui exemplar eſt, ſed non refertur, niſi in tempore.

Obiect. Dices: ergo iam de nouo relationem acquirit. *Solutio.* Reſpondeo, quod hæ temporales relationes non ſunt reales in Deo, ſed in creatura, & per eaſdem denominatur Deus denominatione extrinſeca: vt dicitur Deus Dominus, & creator noſter, quia nos ſerui ipſius, & creaturæ ſumus: Sicut columna dicitur dextera per mutationem tuam, qui ad illam te refers ſiniſtrum, cum prius ad eam dexter referebaris. Ita dicendum de exemplari. Nec hæc doctrina eſt ignorata ab Ariſtote. nam in Metaph. cap. 15. docet, ſcibile dici, non quod referatur ad ſcientiam, ſed quia ſcientia ad ipſum: & huiuſmodi eſſe relatiua.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod agenti voluntario non competit illud: nam poſitis omnibus requiſitis ad operandum, poteſt non operari, ſi non vult, & iterum operari, ſi vult. Ita glorioſus Deus. Præterea: cum Deus ſemper in eadem eſſet diſpoſitione, mūdum tamen produxit in tempore, quia ita voluit voluntate æterna: voluit autem merito ob cauſas ſuperius dictas.

Ad 5. Ad quintum dico, quod Deus ex parte ſua ſemper fuit cauſa actu in ſe, quamuis mundus in tempore ſit factus; nec ob id aliqua aduenit perfectio Deo.

Deinde diſtinguendum eſt de actu. Nā alius eſt actus perficiens operantem; alius eſt actus perficiens non operantem, ſed opus ipſum, quod fit: vt ait Ariſtot. 6. Ethicorum, cap. 5. Diſcrimen ponens inter artem, & Prudentiam, ait, Prudentiam perficere ſua operatione appetitum, & habentem; artem vero ſua effectione non perficere appetitum, ſed perficere ipſum opus factum. Et prudentiam conſultare ad bonum ipſius operantis, & ad eius finem Artem vero, non ita, ſed ad finem ipſarum artium, & particularium rerum ipſarum. vnde fit, vt ibidem ait, quod magis laudatur artifex, qui volens peccat, quam qui nolēs: e contra vero in ipſa prudentia, plus vituperatur, qui volens peccet, quam qui nolēs: vnde artifex aliquis ſi ſit perfectus, non perficitur cum facit. v.g. anulum, vel ſerram: nec in perfectione ipſe creſcit, cum ſit in ſe perfectiſſimus, nec ideo operatur, vt ſe perficiat, ſed perficit opus. Si ergo Deus perfectiſſimus artifex cum ſit, fabricando Mundum, & res alias, non ſe, ſed opera ipſa perfecit, res, inquam, ipſas factas. Vnde notandum etiam eſt, quod potentia ad talem actum, quo quis non ſe, ſed alia perficit, non dicit imperfectionem in agente, ſicut nec ille ipſe actus addit perfectionem ipſi agenti. Vnde ſicut actus, ita & potentia eſt duplex. Vna ad perfectionem ſuam, & ad actum ſe perficientem: & hæc dicit imperfectionem, nempe, carere tali perfectione. Altera eſt potentia perfectæ iam rei, non ad ſe perficiendum, ſed poteſtas ad perficiendum alios, & hæc non dicit imperfectionem, ſed potius perfectionem intrinſecam rei, & cum agit exterius perficit exteriora, non ſe; vt cum ignis agit, & calefacit, non perficitur ipſe, vt dicebamus: nec gemma applicata ſanans, nec calor ipſe vt octo, calefaciens.

Ad 6. Ad ſextum dico, quod productio mundi fuit indiuiſibilis, & non ſucceſsiua: & illi productioni correſpondit vnicum inſtans, quod inſtans fuit vltimum non eſſe motus, quia tunc non fuit motus, & immediate poſt fuit: & ſimiliter vltimum non eſſe temporis, quia immediate poſt fuit tempus: & hoc eſt, ſi mundum ſimul cum cœlorum motu produxit.

Ad 7. Ad ſeptimum reſpondet bene Philop. quod Aliquando dicitur vno modo poſitiue: & ſic tempus dicit. Altero modo negatiue: & tunc dicit negationem perpetuitatis motus. Vt cum dicitur, Aliquando fuit hora matutina, non ſignificat, quod in aliquo alio tempore illa hora fuit, ſed quod non ſemper fuit. Ita cum dicitur, Aliquando non fuit, aliquando non erit tempus, ſignificat, quod tempus non eſt ſemper, nec erit ſemper, ſed ceſſabit, & initium habuit. Imo hoc etiam poſſumus ex ipſo Ariſtotele confirmare. Ipſe dicit, extra cœlum non eſſe locum. Dicam ergo: ſi extra eſt; ergo locus ibi eſt. Reſpondebit, quod non valet: quia ſenſus eſt, non eſſe locum infinitum, ſed finem habere: Hoc etiam dicitur ad argumentum de tempore.

Ad 8. Ad octauum facilis eſt reſponſio. Negamus enim, quod mundus productus ſit per motum, aut mutationem; tunc enim opus erat ſubiecto. At non eſt, niſi ſimplici productione, quæ creatio dicitur, productus: & ita non opus fuit ſubiecto. Deinde, ſi illam ſimplicem productionem velis vocare mutationem, diſtinguimus de mutatione, & dicimus eſſe duplicem. Alteram ab eſſe, vno ad eſſe alterum: & hanc dicimus requirere ſubiectum prius. Alteram a non eſſe ad eſſe: & hæc quidem, vel a nō

eſſe ſecundum quid, vel ſecundum partem; vt alteratio, & generatio a non eſſe forma ad formam; & hæc etiam requirit ſubiectum, vel materiam prius, in qua fiat illa mutatio formæ. At altera eſt a non eſſe ſimpliciter totius, ad eſſe ſimpliciter totius; & hanc negamus requirere ſubiectum præcedens; imo implicat, vt requirat prius ſubiectum, qui eſt a non eſſe totius ipſius ſubiecti, ad eſſe illius. Quare hæc eſt quidem in ſubiecto ipſo, quod fit, quia dicitur primo eſſe, & non fuiſſe.

Ad 9. Ad nonum dico, quod mundus poteſt a Deo deſtrui, ſicut eſt factus: Nec ſi deſtrueretur, ob id Deus prauus eſſet: quia tunc deſtruerent propter aliquem rectum finem. Nec deſtruere perfectum, vitium eſt, cum iam nullius vſus eſt, ſicut qui lyram temperatam in intemperiem redigit, quia iam non vult pulſare. Ita Deus glorio ſus poſſet bene ipſum diſſoluere mundum: quia in tantum vſus ipſius eſt, in quantum ipſi bene placitum fuerit. Nec illud argumentum quicquam valet. Nam illo probaretur, quod homo non poſſet diſſolui, nec alia, quia perfecta ſunt. Vnde attende, quod mundus, ſicut ingenerabilis fuit, id eſt, non per generationem factus: ita eſt incorruptibilis, id eſt, non corrumpi poteſt per mutationem: At ſicut creabilis eſt, ita eſt a Deo annihilabilis: hæc enim inter ſe opponuntur.

Ad oēs ſimul rationes. Ariſto. Vltimo tandem ad has, & ad omnes alias Ariſtotelis rationes, (vt iis etiam ſatiſfiat, qui putant eſſe demonſtrationes) reſpondemus, quod D. Tho. ait in ſumma Theologiæ. 1. p. q. 46. art. 1. in corpore, ſic dicens, Quod omnes rationes, quas inducit Ariſtot. non ſunt demonſtratiuæ ſimpliciter, ſed ſecundum quid ſcilicet, ad contradicendum rationibus Antiquorum ponentium mundum incipere ſecundum quoſdam modos in veritate impoſſibiles. Et hoc, ait, apparet ex tribus. Primo quidem: Quia tam in 8. Phyſi. quam in 1. de Cœlo, præmittit quaſdam opiniones, vt Anaxag. Emped. & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Secundo. Quia vbicunque de hac materia loquitur, inducit teſtimonia Antiquorum: quod non eſt demonſtratoris, ſed probabiliter perſuadentis. Tertio. Quia expreſſe dicit in 1. lib. Topicorum, quod quædam ſunt problemata dialectica, de quibus rationes non habemus, vt, vtrum Mundus ſit æternus. Hæc D. Tho.

Dicimus ergo, ſi ſubtilius conſideremus, omnes rationes Ariſtoteles non pugnare cum fide: ſed recte concludere, ſcilicet, per motum non fuiſſe, productum mundum ex aliquo ſubiecto, quod ſane ipſe Ariſt. intendebat contra Philoſophos alios. Et hoc manifeſte patet: quia ſemper in eis ex motu procedit. Intulit autem conclusionem latius patentem, quam rationes ipſæ probabant, quia forte non cognouit, vel non conſiderauit alium modum per creationem incipiendi. Certe contra hunc modum directe, & per ſe non diſputauit, ſed ſemper ſuppoſita materia, vel ſubiecto, & motu. Rationes ergo retinendæ, ſed concluſio moderanda: atque ita in paucis videbitur Ariſtoteles in hac re fidei repugnare. Impie vero agunt, qui talibus rationibus contra fidem, & veritatem creationis abutuntur, quod ſane non fecit Ariſtoteles. Atque hactenus de hac quæſtione.

An potuerit mundus eſſe ab æterno. Quæſt. II.

CVm teneamus mundum in tempore, & cum tempore incipere potuiſſe, & imo & incœpiſſe: ſupereſt examinare. An ab æterno potuerit eſſe ita, vt mundus hic durationis eſſe potuerit æqualis cum ipſa prima cauſa: ſi enim hoc fieri non potuiſſe fuerit oſtenſum, maxime erit impugnata opinio Ariſtot. & ſequacium. Vt enim ipſi mundum non incœpiſſe, non potuiſſe incipere arbitrabantur: ita nos, & ipſorum opinionem non eſſe veram, nec potuiſſe eſſe veram probabimus: ac ſi oſtenderimus non potuiſſe eſſe ab æterno, abſque dubio etiam conſtabit non fuiſſe. Eſt autem quæſtio nimis grauis propter placita diuerſa inſignium Doctorum, & propter rationes validas ex vtraque parte, & propter rei ipſius magnitudinem. Imprimis eſt argumentum primum, quo probatur, mundum potuiſſe ab æterno eſſe. Deus ab æterno fuit tam omnipotens, ſicut cum produxit mundum, ergo ab æterno potuit producere mundū. Conſequentia certiſſima eſt, & antecedens veriſſimum. Et hoc argumentum eſt præcipuum pro hac ſententia. *Curiam agēdum ſit de hac qōne quę grauiſſima eſt, & digniſſima.* *Rōnes, quod potuerit mundus eſſe ab æterno. 1. Ratio.*

Secundo. Deus ab æterno cognouit mundum, & voluit: ergo potuit mundum producere. Probatur conſequentia: Quia tantæ facultatis eſt ipſi, mundum producere, quantæ cognoſcere, & velle: imo ſola 2.

cognitione, & voluntate producit res has.

3. Tertio. Si ab æterno non potuiſſet mundum producere: ſequitur, quod d. buit expectare per æternitatem, vt mundum poſſet producere. Aeternitas autem maior eſt quocunque tempore, & ſic expectaret per multum temporis: quod abſurdum eſt, & impoſſibile.

4. Quarto. Si mundus non potuiſſet ab æterno eſſe, ex eo foret, quia non poſſunt eſſe in vnico inſtanti ſimul cauſa, & effectus, producens, & productum. Sed hoc falſum eſt, vt colligitur ex his ſenſibilibus. Si enim Sol, ab æterno eſſet, lumen ab æterno eſſet: & ſi pes, ſimiliter veſtigium. At lumē, & veſtigium effectus ſunt efficienter Solis, & pedis: potuit ergo cum cauſa æterna effectus coæternus eſſe.

Doctores illius ſententiæ. Huius ſententiæ eſt S. Thom. Theologorum primus. 1. p. q. 49. art. 2 & cum eo ipſius diſcipuli. Similiter Durant. 2. d. q. 2. & Gregor 2. Sen. d. 1. q. 3. Quamuis Durandus non ſimpliciter id conceſſit, ſed cum diſtinctione, de rebus tantum permanentibus, & incorruptibilibus eſſe poſſe ab æterno: non autem de corruptibilibus: imo etiā D. Thomas ex infinitate animarum ait eas non potuiſſe eſſe ab æterno.

Doctores contrariæ opinionis ſcholaſtici, & ſacri, quod nō potuerit eſſe ab æterno. At oppoſita pars ſuſtinetur a Doctoribus magnæ authoritatis, puta a Bona. 2. d. 1. q. 2. Enric. de Ganda. quodlibeto. 1. q. 7. Marſil. 2. ſent. d. 1. art. 2. Adde, quod eſt ſententia Doctorum ſanctorum Ambroſ. lib. 1. Examer. c. 3. dicit, eſſe inconueniens, putare, creationem poſſe eſſe coæternam creatori. Et Baſili. dicit eſſe blaſphemum. Damaſ. 1. lib. de Fide, cap. 9. id etiā negat. Præterea Auguſt. 12. de Ciui. cap. 15. dicit Angelos non potuiſſe eſſe coæternos creatori. Similiter Hugo de Sancto Victo. lib. 1. de Sacramentis. cap. 10. hoc inquit: Fugit diuinam virtutem, quod aliquid ſibi coæternum faciat. Hoc inter Philoſophos aſſerit Philop. cap. 3. contra Procul. & ſolutionem argumenti primi; idem etiam Burl.

1. Ratio, quod nō potuerit eſſe ab æterno. Eſt autem argumentum primum pro iſta ſententia. Si mundus potuiſſet ab æterno eſſe, vtique eſſent tranſacti homines infiniti: ſed quiſque habet ſuam animam immortalem: ergo eſſet numerus animarum actu infinitus: quod eſt impoſſibile.

Hoc argumentum Philoſophis, qui æternitatem mundi poſuerunt, tantum faceſſit negocium, vt in varia abſurda, eaque grauiſſima eius vi coacti inciderint. Igitur aliqui vt euaderent, vel animam mortalem impie fecerunt, vt Alexander: vel eorum tranſmigrationem, vel circulum certo quodam tempore: vel vnicum intellectum tantum eſſe in omnibus hominibus, vt ſtulte pariter & impie Auerroes: aut non eſſe inconueniens infinitum in rebus incompletis concedere, qualis eſt anima: non vero in rebus omnino completis, & perfectis, vt Auicenna. Quæ omnia ſunt contra rationem naturalem, & nos id alibi oſtendimus: ſed probare hoc non eſt præſentis loci. Satis ſit, abſurda, ad quæ eos cogit, indicaſſe.

Aliqui ex catholicis, vt Herueus. 2. ſen. d. 1. q. 1. reſpondet ad hoc: quod ſi mundus eſſet ab æterno, tunc animæ eſſent corruptibiles, vel vna plura corpora ſucceſſiue informaret. Sed profecto hoc eſt non minus abſurdum. Nam ſi anima ex ſe eſt incorruptibilis, non ideo fit corruptibilis, quia eſſet mundus ab æterno: cum non ſit maioris potentiæ conſeruare, quam producere. Si Deus potuit infinitas animas producere, cur non potuit etiam ſingulas conſeruare? *Solutio, & eius confutatio.*

Quod ſi dicas, Hoc eſſe, ne ſit infinitum; Profecto reſponſio nulla eſt, & petitur principium in reſponſione, hoc enim conuincit argumentum, quod poſſet tunc eſſe infinitum: vnde oportet negare infinita produci poſſe: & ſic nec mundus fuit ab æterno.

S. Thom. 2. lib. Contra gen. c. 81. poſtquam attulit illas varias euaſiones, & incommoda Philoſophorum, in quæ inciderunt hoc argumento coacti, dicit, non eſſe inconueniens ſecundum Ariſtotelem infinitum actu in rebus ſpiritualibus ponere. Sed hoc non videtur ſatisfacere: nam numerus infinitus actu non repugnat eſſe, niſi ab extrinſeco, puta, vt numerus eſt, vt patet ex ratione Ariſtotelis: quia infinitum non eſt numerabile. Impertinens ergo eſt, quod ipſæ vnitates ſint ſpiritualia, aut corpora. In Summa vero Theologiæ re maturius cō ſiderata. 1. p. q. 46. art. 2. ad 8. reſponſiones illas aſſerens varias Philoſophorum, vt æternitatem mundi defenderent, cum videret eas non ſatisfacere, ait: Conſiderandum tamen, quod hæc ratio eſt particularis, vnde quis poſſet dicere, quod mundus, vel aliqua creatura poſſit eſſe ab æterno, vel Angelus: non tamen homo. Nos autem intendimus in vniuerſali, quod aliqua creatura potuerit eſſe ab æterno. hæc ille. Vbi etiam ait Caietanus, quod ſecundum D. Thomæ doctrinam, & mentem,

tem, qui ſuſtinet animam immortalem, & ſine circulo, & negat infinitum etiam per accidens, in intelligibile eſſe, quod generatio humana ſit æterna: & iubet Thomiſtas eſſe cautiores, vt cum concedant mundum potuiſſe eſſe ab æterno, non ſimpliciter concedant, ſed præter humanam generationem.

Quamobrem hinc etiam habemus ſecundum D. Thomam, hanc rationem concludere tum de hominibus, & eorum generatione non potuiſſe eſſe ab æterno: tum etiam ex conſequenti nec mundum talem, qualis nunc eſt, & qualem repetit Ariſtoteles eſſe potuiſſe ab æterno, nempe cum omnibus his ſuis ſpeciebus perfectis.

Iterum confutatur ſolutio concedentiũ infinitũ in ſolis animabus. Præterea: eſt argumentum, quo probatur, non in ſolis animabus eſſe infinitum, ſed etiam in aliis. Nam cum eſſent dies infiniti tranſacti, in ſingulis, diebus potuit Deus lapidem vnum creare, & conſeruare, ſiue continuando vnum alteri, ſiue non: tunc profecto eſſent quanta infinita; nec poteſt bene intelligi, quomodo Deus non potuit in ſingulis diebus id facere. Nec valet dicere, quod infinitum occuparet omnia, nec alius locum relinqueret. Hoc enim nil valet: nam illud non eſſet infinitum ſecundum omnem dimenſionem, ſed ſecundum longitudinem. Et præterea: quia poteſt Deus facere, quod vnum corpus cum alio penetretur.

Nominales admittunt infinitum fieri poſſe. Sed hoc videtur intellectu valde difficile; quod ſit corpus nullius figuræ, & non habens terminos vllos prorſus: vnde argumentum profecto vim habet.

2. Ratio, q̃ non potuerit eſſe ab æterno. Secundum eſt. Si mundus potuiſſet eſſe ab æterno, vtique dies eſſent tranſacti infiniti, vnus poſt alium: eſſet ergo infinitum pertranſibile, quod profecto eſt in intelligibile contra ipſum Ariſto. qui ait, infinitum eſſe impertranſibile 3. Phyſ. t. 59. & 62. & 8. Phyſ. t. 68.

Obiect. Dicunt aliqui, quod infinitum eſt impertranſibile ita, vt ab vno extremo in aliud incipiatur, inter quæ eſt infinita diſtantia: at in diebus non datur primus dies omnium, a quo vſque in præſentem ſint infiniti.

Solutio. Sed hoc primo videtur impoſſibile, ſi recte aduertas. Nam iſtud tempus, & dies a Deo facta ſunt: quomodo ergo poteſt comprehendi, quod ſint dies a Deo, & ordine fluant, & non cognoſcat ipſe quem primo produxit; Similiter, ſi homines creauit etiã ab æterno, profecto dicendum eſt primum ipſum cognouiſſe. & probatur. Nam hæc propoſitio eſt falſa: Nullus homo immediate factus eſt a Deo: Ergo eius contradictoria eſſet vera: aliquis homo immediate factus eſt a Deo: ille ergo eſſet primus, & illum ipſe, quem primo fecit, cognouiſſet. Ergo quamuis nos primum aſſignare non poſſumus, quia non omnes comprehendimus; tamen Deus ipſe, qui primo fecit & omnia comprehendit, poterit aſſignare; & negare eſſe primum iudicio meo, eſt negare eſſe a Deo productum, vt dicetur inferius.

Deinde: eſto non poſſit aſſignari primum, non effugitur difficultas: nam ſemper verum eſt pertranſita eſſe infinita; dies, inquam & annos, & generationes infinitas, etiamſi non detur primum.

Præterea. ſic neceſſaria illatione conuincimus, quod non præceſſerit tempus infinitum: infiniti dies, aut anni, aut tempus præteritum infinitum, non eſt minus, quam tẽpus futurum infinitum: neque futurum eſt maius quam præteritum: Sed impoſſibile eſt, pertranſiri tempus futurum infinitum; ergo impoſſibile fuit pertranſiri tempus præteritum infinitum. Sane fateor hanc mihi videri demonſtrationem.

3. Ratio, quòd nõ potuerit eſſe ab æterno. Tertium eſt argumentum noſtrum, quo puto demonſtrari: hoc præſertim contra Ariſtotelem. Si mundus potuit eſſe ab æterno, vtique motus, & tempus potuerunt eſſe ab æterno, quod ipſe, & ſequaces omnes concedunt: ſed hoc eſt impoſſibile: ergo mundus non potuit ab æterno eſſe. Hoc antecedens probatur. Detur, quod ignis, & ſtupa fuit ab æterno, quæro an calefactio potuerit eſſe æterno. Manifeſte patet, quod non. nam ignis in inſtanti eſt: at impoſſibile eſt intelligere, ſeu imaginari, quod illud inſtans ſit ignis, & quod tunc ſit calefactio: nam motus non in inſtanti eſt, nec incipit per primum eſſe. Si igitur motus non poteſt habere coæternitatem cum mobili, ſignum clariſsimum eſt, non potuiſſe ab æterno fieri.

Corroboratur ratio. Idem dicitur de cœlo, & ſuo motu. Eſt enim neceſſe, quod detur inſtans cœli, & tunc adhuc non eſt motus: vnde motus nec poteſt coæternitatem habere cum ipſo Deo: ergo nec mundus.

Et confirmatius fit. Nam mundus, & mobile non excedit motum in duratione æterna, niſi per horam forte, vel inſtans, aut aliquod tempus finitum, quod non poteſt facere ex non æterno æternum. Et in hoc rurſus probatur conſequentia illa poſita.

Nam ſi mobile eſſet æternum, & non motus, eſſet profecto mobile, ſine motu, per ſpatium æternum, quod eſt impoſſibile & contra ipſum Ariſto. at ſi fuit per finitam durationem, & ante motum, non fuit æternum.

Cõfirmatur ratio exẽplo. Idem etiam confirmatur de muliere, quæ ab æterno fuit grauida: peto enim de partu, an ſit æternus. Si enim hoc dicas: ergo fuit partus ita antiquus, ſicut mulier: quod eſt impoſſibile. Si vero non: ergo nec mulier: nam per nouem menſes diſtat a partu: niſi dicas, quod infinito tempore maneat grauida. Colligimus ergo fortiſſimo argumento, non potuiſſe mundum ab æterno produci, ſicut nec motus & ſub inde tempus.

4. Ratio. Quartum eſt. Mundus non potuit eſſe, niſi a Deo productus, & factus: at eſſe factum, & æternum implicat: ergo id eſt impoſſibile. Minor patet: nam maior eſt certa. Si mundus factus eſt, in aliquo inſtanti poſitiuo, & determinato ſaltem a Deo cognito, factus eſt: at nullum eſt inſtans, in quo Deus primo ſit, quia non fuit primo, ſed ſine principio: ergo non poteſt mundus cum Deo habere coæternitatem. Vnde vix poteſt intelligi, quomodo Deus ſit efficiens cauſa mundi, & mundus ſit abſque vllo principio alicuius durationis, ſicut Deus. quæ enim facta ſunt, determinato inſtanti facta ſunt. Ob hoc autem antiqui illi Doctores ſancti hoc noluerunt concedere, vt creatura poſſet eſſe coæterna creatori, quia id eſt Deum tunc non creatorem facere, & factorem mundi eſſe negare.

Confirmatius fit: quia cauſa, prior eſt effectu: ſi ergo Deus prior fuit: igitur fuit propria duratione prior, non aliena. Propria autem duratio Dei eſt æternitas: ergo ipſa æternitate Deus præceſſit mundum, & ipſum tempus. Nam ſi fuit cauſa temporis: ergo fuit prior tempore, idque alia duratione, videlicet æternitate. Nam implicat contradictionem vt antequam ſit tempus, ſit tempus. Nec Deus tempore menſuratur, ſed æternitate: ergo neceſſarium eſt concedere, quod Deus tota æternitate præceſſit tempus.

5. Ratio Quintum eſt. Sequitur, quod tunc mundus neceſſario procederet a Deo: quod eſt impoſſibile. probatur. Detur, quod ſit coæternus: tunc non licet nec vnum inſtans cognitione ſumere, in quo ſit Deus, in quo etiam non ſit mundus. Si igitur libere produxit mundum: ergo potuit non producere. Tunc, vel in eo inſtanti in quo mundus eſt, potuit a Deo produci: vel ante, vel poſt. Non in eo: quia tunc eſt: & quod eſt, cum eſt, neceſſe eſt eſſe. Nõ poſt; quia ſemel productum neceſſario eſt productum. Ergo ante; & ſic prius fuit Deus, vel neceſſario productus eſt mundus.

Ad hæc addendum hoc eſt: Quod negare infinitum poſſe a Deo fieri, & cum hoc mundum poſſe æternum fuiſſe, vix poteſt capi. Videtur enim neceſſario ſequi ex æternitate mundi actu infinitum eſſe poſſibile.

Præterea. Si mundus fuit factus ab æterno per emanationem, vel quocunque alio modo voles: quæro, cum emanauit, & factus eſt. v.g. Sol, aut factus eſt in Oriente, aut in Occidente, Septentrione, vel Meridie, aut in omnibus his ſimul locis, & poſitionibus, aut in nulla earum. Non in omnibus ſimul: quia implicat naturaliter rem eſſe ſimul in pluribus locis. Non in nulla earum poſitionum; quia etiam implicat hoc, & non eſt intelligibile, vt Sol eſſet, & nullibi eſſet: Ergo in aliqua poſitione, & ſitu factus eſt, & emanauit. *6. Ratio.*

Dices fortaſſe, te neſcire vbi erat cum emanauit, vel non poſſe dari, vel aſſignari primam poſitionem loci, vbi fuerit Sol. *Obiect.*

At hæc fuga nulla eſt. Nam ſiue fuerit prima, ſiue non, nil curo; neceſſe tamen eſt concedere vel in aliqua poſitione factum eſſe, vel in nulla, vel in omnibus ſimul, aut concedere duas contradicentes eſſe ſimul veras, vel ſimul falſas. nam hæ contradicunt ſibi in omni, & in aliqua non; in nulla, & in aliqua ſic. Oportet ergo aliquam iſtarum neceſſario concedere. Nec propterea, non erit verum, quia tu neſcias. *Solutio.*

Dices forte, erat in Oriente. (perinde eſt autem ſi in quouis alio loco dixeris ad vim argumenti.) Quæro itaque. Aut manſit infinito tempore immotus. Et hoc non, quia eſſet contra naturam, & infinito tempore violenta actio. Aut cœpit ſtatim moueri ab æterno. Ac tunc quæro, quanto tempore motus eſt ab Oriente in occidens, aut infinito tempore, aut finito. Non in finito, tum quia ridiculum eſt dicere, infinito tempore tantum abſoluiſſe ſemicirculationem vnã; tum quia in infinito tempore infinitæ circulationes ſunt tranſactæ, nedũ media pars: igitur peruenit ab Oriente ad occidens tempore finito. v.g. ſpacio duodecim horarum.

Iam, ſic argumentor. Igitur ſupputando a fine

a fine iſtius ſemicirculationis, vſque ad initium, quo factus fuit Sol in Oriente, reperitur tempus finitum tantum duodecim horarum, atque adeo non fuit factus ab æterno, quia a certo dato poſtea termino, & inſtanti aſcendendo ſuperius, non procedimus in infinitum: quod quidem oporteret, ſi ab æterno antea fuerat factus in Oriente: quodcunque enim inſtans acceptum eſt poſt æternum, oporteret infinita eſſe diſtantia vſque ad æternum.

2. Rurſus ſupputando ab eo tĕpore, quo fuit in Occidente vſque ad nos, peto, an fuerit etiam tempus finitum, an infinitum. Si finitum dixeris: Iam ergo totum tempus, poſtquam factus Sol eſſet, reperietur finitum: nam ab Occidentis poſitione ad nos eſſet per te finitum: & ab illa rurſus vſque ad poſitionem in Oriente cum fuit factus, eſſet finitum quoque. v. g. duodecim horarum: ergo finitum finito additum non faciet infinitum tempus, ſed finitum.

Si vero dixeris: infinitum tempus fluxiſſe ab eo tempore, quo Sol fuit in Occidente ad nos vſque: iam ergo ſequitur aliud abſurdum non minus: imo & impoſsibile, videlicet, quod infinito poſſet fieri additio verſus illam partem, qua eſt infinitum: quod implicat; Velut ſi accipias lineam infinitam, quę ducatur a puncto hoc. v. g in infinitum ſurſum verſus, illi quidem lineæ poſſet fieri additio verſus hoc extremum finitum, quæ terminatur in puncto, ſed non ſecundum alterum extremum, quod tendit in infinitum. Probatur autem illatio euidenter. Nam vltra æternum adderentur illæ duodecim horæ vſque dum Sol prius factus fuit in Oriente. Item ſequitur, quod vtrunque fuiſſet ab æterno ſcilicet Oriente, & Occidente, & tamen alterum fuiſſet prius altero: igitur omnibus modis implicat, Solem factum fuiſſe ab æterno.

Et quod de Solis circulatione, & motu diximus, idem de omnibus rebus, quæ mouentur, vel corrumpuntur, demonſtrari poteſt, vt de illa combuſtione ſtuppæ vna cũ igne ab æterno creatæ, an finito tempore fieret, an infinito: & ita de cæteris omnibus mutationibus generationibus, & corruptionibus eodem modo probari poſſet, eſſe non potuiſſe ab æterno, quod quiſque facile poterit deducere.

7. Ratio. Rurſus ſeptimum ſit argumentum. Aeternitas eſt propria quædam Dei duratio, videlicet infinita; ab æterno ſicut & ſapientia infinita, & bonitas, & perfectio infinita: ſed non poteſt alicui purę creaturæ communicari ſapientia infinita, nec bonitas infinita, vel perfectio infinita: ergo nec duratio æterna, & infinita. Probo illationem. Nam tam æternitas eſt Dei proprietas; quam ſapientia infinita, vel bonitas: & omnium æqua eſt ratio.

Dices; non communicari æternitatem mundo, ſed æuum, vel tempus æternum, & ita alterius rationis menſuram, & durationem diuerſam. Sed hoc facile confutatur, quia ſimiliter diceretur communicari quidem poſſe creaturæ ſapientiam alterius ſpeciei a Dei ſapientia, ſed infinitam: nam & ſapientiæ varia ſunt genera, & ſpecies, ſicut & durationis; vt v. g. ex phantaſmatibus, & per diſcurſum qualis eſt noſter: & ſine phantaſmatibus, aut diſcurſu per ſimplicem contemplationem & intelligentiã; vel per eſſentiam ipſam, qualis eſt Dei, & bonitas ſimiliter creaturis diuerſa communicaretur, ſed infinita, quamuis a Deo diuerſa eſſet, quæ eſt per eſſentiã bonitas: At hoc eſt impoſſibile: ergo etiam erit impoſſibile, quod communicetur duratio infinita ab æterno, etiam ſi alterius ſit ſpeciei a diuina æternitate, & denique impoſſibile eſt creaturam eſſe coæternam creatori. Obiect. Solutio

8. Ratio. Atque hactenus videntur rationes, quas attulimus demonſtratiuæ. Sunt autem aliæ, quæ proxime accedunt. Sit ergo octauum argumentum, quo ex viuentium nutritione, & alimento probemus, impoſſibile eſſe, generationes rerum fuiſſe ab æterno: & probatur ſic. Suppoſito, quod omnes medici, & Ariſtoteles confitentur per cibum, ſeu alimentum non reſtaurari æque bonum humidum radicale, & per conſequens neque æque bonum, & æque viuidum calorem naturalem, qui in ipſo humido conſeruatur, vel eſt ipſummet, ſed quotidie fieri deterius ex alimento conuerſo in naturam aliti, quam id, quod quiſque a pueritia accepit. Imo ſi æque bonum reſtauraretur, animalia, & homo viuerent ſemper ſi humidum radicale ex alimento acquiſitum eſſet æque bonum, niſi forte violenter vel ex accidenti necaretur: Imo & cibus ipſe, & alimentum cum ſit diſsimile, & contrarium in initio nutritionis, & contrariæ qualitatis, neceſſe eſt animalis virtutem aliqua ex parte debilitari quotidie magis ac magis: & præſertim cum agens agendo repatiatur; & ita per totam vitam patiatur ab alimento ipſum animal,

 mal,

mal, & eius virtus.

Igitur, eo ſuppoſito, manifeſte ſequitur, patrem, & matrem generaturum filios cũ peiori humido radicali quam ipſi fuerant, & præſertim cum variis etiam vitæ euenti bus, contingat corpus hominis labefactari morbis, laboribus, vulneribus, fame, ſiti, & aliis innumeris. At vero ſemel labefactatum nunquam reſtituitur naturaliter in meliorem ſtatum, quam fuerat. Iam, ſi ita eſt, cum infinitæ generationes præceſſerint, ſi mundus fuit ab æterno: ergo eſſent debilitatæ in infinitum generationes: & vis generatiua, & nutritiua omnino iam ceſſaſſent, & humidi naturalis virtus tota deperiſſet; ſi quidem in ſingulis generationibus pars aliqua debilitabatur, & virtus humidi innati, & radicalis. A finita autem virtute, ſi infinitæ partes æquales adimantur, nil remanebit, imo etiam ſi infinitæ, nedum finitæ.

8. Ratio. Nonum argumentum fit ex multiplicatione hominum, quæ quidem, ſi mundus fuit ab æterno, eſſet infinita, ita, vt nunc ſimul eſſe deberent infiniti homines actu viuentes. Probatur autem vno ſuppoſito: Quod plures homines naſcantur, quam moriantur: quod ſane videtur verum & ex fide, & experientia, & ratione. Ex fide quidem, quia ex vno Adam, & Eua omnes multiplicati ſunt, & poſt diluuium ex vno Noe cum tribus filiis, & vxoribus, octo videlicet, totum vniuerſum genus humanum, quod nunc videmus, eſt propagatum: Et ex vno Abraham, & Iacob totus populus Iſrael Hebręorum. Experientia etiam deprehenditur. Nam in pluribus oppidulis deprehendetur, omnes pene illius opiduli ex vno atauo, vel proauo originem duxiſſe; & familiæ etiam plurimæ in ciuitatibus ſingulis multorum hominum, & numeroſiſſimę ex vno illius familiæ primo originem trahere: & quotidie videmus ex vno patre plurimos naſci filios: Imo aliquando referunt hiſtoriæ, ad centũ, & ſexcentos, vt de Priamo, & aliis.

1. ex Fide.

2. Experientia.

3. Rõne. Ratio etiam idem ſuadet. Quia cum homo (ſi communem naturę curſum ſpectemus, & communem vitam hominum) viuat quinquaginta, & ſexaginta annos, vel ſeptuaginta certe, vel quadraginta, aut triginta, ſingulis haud dubie annis poteſt generare. cum ipſe vnus tantum ſit: & ita toto illo medio tempore ipſe durat, nec moritur: & idem de cæteris dicendum. Si naturę per ſe curſum ſpectemus, ſuo etiam medio vitæ tempore communiter perdurant; igitur maior vera videtur, plures homines naſci, quam mori.

Probatur illatio totius rationis. Iam vero ex hoc illatio eſt manifeſta, videlicet, Oportere nunc eſſe infinitos homines viuentes ſimul in mundo: quod eſt impoſsibile. Nam ſi ab æterno plures naſcãtur, quam moriuntur: ergo ſemper viui plures homines quotidie relinquuntur, quam antea erant, & numerus creſceret. Cum ergo tempus præceſſerit infinitum, & infinitæ generationes: ergo infiniti viuerent modo. 1.

Præterea: Quid ſi infinitę generationes precceſſerunt, imo infinitę ętates hominũ, & ex ſingulis ætatibus ſaltem vnus homo plus quam antea, ſupereſſet nunc, iam infiniti ſimul eſſent homines 2.

Et econtrario rurſus, ſequitur: Cum vere modo ſint finiti tantum homines, ſequitur inquam, quod nullus homo fuiſſet ab ęterno: & probatur. Quia ſint v. g. nunc mille millia hominum, ante hanc ætatem eſſent pauciores, ſaltem vno minus, & ante duas ætates eſſent ſaltem duo minus, & ſic perpetuo retrocedendo: ergo tandem in ętatibus totidem ante, ſcilicet, ętates mille millia, nullus fuiſſet homo, ſi ſemper pauciores naſcantur, quam moriuntur. Nam quiuis finitus numerus, ablatione tandem facta, finitur. 3.

Solutio. Dices: Quamuis plures naſcantur, quam moriantur, tamen bello, & peſte, ac fame, & terroribus, & ſimilibus, contingit vt illi plures, qui nati erant, ſimul omnes intereant vna die forte ducenta millia, & ita fit vt non ſint plures quam erant, nec ſimul infiniti.

Confutatio ſolutionis. Hęc ſolutio non aufert difficultatem. Primo quidem, quia iam Philoſophus hic diuinãt, & dicit aliquid, cuius nullam poteſt reddere rationem, nec probare, ſed gratis id dicit: nempe bello, & peſte, & ſimilibus, tot interire, quot alias nati plures erant. 1.

Secundo. Non eſt conſentaneum rationi. Nam actio violenta, & contra naturam, non poteſt eſſe æqualis actioni naturali in vi, & virtute, vt quot illa efficiat, hæc deſtruat. Semper naturalis actio, & id, quod eſt ſecundum naturam, fortius, & pręſtantius eſt: peſsime ergo ſic philoſophatur, qui actionibus violentis tot perire homines ait, quot actionibus naturalibus naſcebantur. 2.

Tertio. Quia peto, Num quotidie ſic fiat, vt tot violenter ſic intereant, quot naſcuntur. An intra hebdoma dam tantum, 3.

vel

vel intra menſem, vel intra annum, vel decem; vel centum, vel mille annos. An vero nullo ſeruato ordine id fiat, ſed caſu, vel fortuitu: An vero ex electione ab aliqua cauſa, puta, Deo, ſic volente, ne homines creſcerent in infinitum in mundo Nil horum Philoſophus certo reſpondere poteſt, ſed irrationabiliter vnumquodq; horum affirmaret, cuius certam aliquam adferre non poſſet probationem.

4. Quarto. Quia natura non debet eſſe, nec eſt erronea, & ſibi contraria. Primum, vt tot naturaliter ſuperflue generet, quos, cum ſuſtinere non poſſit, cogatur poſtea perdere, & numero minuere. Hoc ſane eſſet ſtultitiæ, vt artifex ſtulte ageret, qui in ędificanda domo vellet plures parietes erigere, quã ſit neceſſe, quos poſtea diruet, relictis neceſſarijs. Deinde: Nec ipſa ſibi debet habere violentas actiones in remedium ſuarum actionum naturalium exorbitantium a recto ordine & fine. Sed nec tales natura haberactiones naturales a debito ſuo fine exorbitantes. Igitur hæc fictio, quod peſte aut bello tot moriantur, quot naſcũtur ſatis aperte manet cõfutata.

5. Igitur, cum dici non poſſit, tot homines mori, quot naſcuntur: dicendum erit, aut quot plures moriuntur, quam naſcuntur: & ſic iam omnes homines periiſſent, & nullus eſſet ſuperſtes, ſi ſemper numerus ab æterno minuitur. Aut econtra: ſi plures naſcuntur, quam moriuntur, & ſic eſſent actu viuentes infiniti homines, ſi numerus hominum ſic ab æterno augetur.

10. Rō. Decimo. Sequeretur quoddam abſurdum valde graue, & paradoxon, imo & omnino incredibile. Sequeretur, inquam, ſi mundus fuit ab æterno, quod tot præceſſerint inſtantia, quot horę: & tot horæ, quot dies, & tot dies, quot menſes, & tot menſes, quot anni, & tot anni, quot ſecula. Id neceſſario conſequitur. Nam eſſent hęc omnia infinita, quæ præceſſerunt, & tamen vnum infinitum non eſt maius altero; etiam ſecundum Ariſtotelem.

11 Rō. Eſt præterea non perexiguum argumẽtum, ſed ſatis probabile, quod ſumitur ex decremento tum vitæ hominis, tum ſtaturæ ipſorum. Nam ſi fidem ſpectemus, certum eſt ex Geneſi, & ætate, & ſtatura imminutos homines a vita mille fere annorum vſque ſeptuaginta annos tempore Dauid, & nunc forte communiter ad quinquaginta, vt nunc experientia comperimus. Nam ſi ita eſt, ab ęterno, ſaltem homines eſſe non potuerunt. Conſequentia eſt manifeſtiſſima. Antecedens probatur multipliciter. Primo enim in hac ſententia eſt Plinius lib. 7. cap. 16. vbi hæc habet verba: In plenum autem cuncto mortalium generi, minorem in dies fieri ſtaturam propemodum obſeruatur, raroſque partibus proceriores, conſumente vbertatem ſeminum exuſtione, &c. D. etiam Auguſtinus lib. 15. de Ciuitate Dei cap. 9. ſequentibus pluribus probat imminutam fuiſſe hominum ætatem & ſtaturam. qui etiam cap. 9. ait de molari dente humano, quem ipſe vidit, cum alijs pluribus, qui ſi conſcinderetur in partes, centum dentes molares ſui temporis efficerentur. Alibi etiam ait ſe in ſepulchris antiquis vidiſſe oſſa tantæ magnitudinis: vt tibiæ ſolum os æquaretur cum integro crure ſui temporis, a coxa ad pedem vſque. Multam etiam de hac re habes apud Nicolaum de Lyra in Geneſim, vbi & rationes vſque varias adfert. Conciliator etiã multa hæc, de re cogerit in differentia 9. & Petrus Crinitus idem oſtendit 7. de honeſta diſciplina cap. 2. imo quod magis miremur Auer. 2. de generatione tex. 85. id videtur fateri. Huc pertinet illud Virgilij. 12. Aeneidos, cum de lapide à Turno facto loquitur.

Vix illam lecti bix ſex ceruice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Et primo Georgicorum:

Grandia, quæ effoſſis mirabitur oſſe ſepulchris.

De eódem. Gellius lib. 3. cap. 10 Sãctus Cyprianus etiam de eodem multa affert contra Demetrianum. Quod ſi vetuſtiſſimos conſulimus. Homerus huius diminutionis conquerebatur ſæpe, de quo Iuuenalis Satyra 15.

Nam genus hoc viuo iam decreſcebat Homero
Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Id etiam ratione patet, tum quia hominũ intemperantia efficit, vt imbecilli patres liberos procreent imbecilliores: ſecundo, quia ex communi ſententia Medicorum, (vt antea diximus) certum eſt humidum radicale ſemel amiſſum, nunquam poſſe per nutritionem perfectius, vel æque perfectũ inſtaurari, quo fiet, vt nunquam parentes per ſuam nutritionem æque bonam materiam parere poſſint ſoboli, vt ipſi habebãt: igitur hoc poſito antecedenti, conſequentia eſt manifeſta ab æterno homines eſſe

non

non potuiſſe.

12. Ratio, conſenſu totius antiquitatis. Iam vero idem oſtendamus ex conſenſu totius antiquitatis tum philoſophorum, tum Hiſtoriarum, & gentium conſenſu. Eſt autem magnifaciendus hic conſenſus tot teſtimoniorum, in rebus præſertim, quæ ex facto pendent. Et quia quo propiores fuerunt mundi origini, eo memoria recentior apud eos permanebat. In omnibus enim rebus vetuſtiſſimis id ſolet accidere: vt quo propius ad originem accedas earum, fama reperiatur magis celebris.

Itaque cum de orbis conditione, & origine antiquiſſimo quæras, eo manifeſtiora reperies teſtimonia, quo Authores illi fuerunt vetuſtiores: & maioris eſſe in hac re debebunt momenti, & authoritatis, quo fuerint vetuſtiores.

1. Igitur primo, in hoc eſt conſenſus omnium antiquorum Philoſophorum ante Ariſtotelem, genitum eſſe mundum. Anaxagoræ, Democriti, Heracliti, Empedoclis, & cæterorum, quamuis de modo quo genitus eſſet, inter ſe differant, vt vidimus. Sed in illo genere, mundum eſſe genitum, omnes conueniebant: vt etiam expreſſe ait Ariſtoteles 1. de Cœlo text. 102. omnes ante ipſum genuiſſe mundum, ſicut antea diximus. Idemmet Ariſtoteles idem ait lib. de mundo ad Alexan. ſic dicens: Vetus fama eſt, & quidem hæreditaria, mortalium omnium vniuerſa a Deo, & per Deum nobis eſſe conſtituta. Imo vero aliqui eorum ex nihilo productionem admiſerunt in mundi generatione, vt Plato in Timæo: qui non ſolum mundum, ſed etiam tempus generat, teſte etiam Ariſtotele; quare cum nulla potuerit corporea res, vel materia aliqua ante tempus præfuiſſe, ſi tempus generat Plato: ergo omnia cum tempore ſecundum Platonem ortum habuere. Præterea ex eo probatur, quia Plato in Timæo, & 6. de Repub. Deũ patrem ait primo generare Deum filium, non quidem ex materia, ſed ex ſe, & deinde factam tertio loco animam mundi, & quarto loco naturam, & poſtea dæmones, ſeu Angelos factos a Deo, & iſtis Deum dediſſe ne corrumperentur. At vero iam hæc Plato ex nihilo, & ſola efficiente cauſa generabat, ſcilicet Deo, & in tempore, vt in eodem Timæo manifeſtum eſt. Et quamuis aliqui, vt Simplicius in 8. Phyſic. text. 10 conati fuerint trahere Platonem ad æternitatem: tamen id cæteris omnibus Platonicis reclamantibus, & alijs grauiſſimis authoribus Plutarcho, Philone Iudæo, Attico, imo & ipſomet Ariſtotele, qui optime nouerat ſui magiſtri ſententiam, qui tamen aſſeruit, vt diximus, illum mundum generaſſe, atque id manifeſtiſſime oſtendit Philoponus in ſolutione ſexti argumenti Procli. a ca. 7. vſque ad 19. & ex neotericis quoque Marſilius Ficinus lib. 18. de Theologia Platoni cap. primo. Igitur tum Plato, tum Platonici, & qui illum ſequuntur, re ipſa, non ſolum mundum generant in tempore, ſed etiam ex nihilo rerum dictarum productionem admittunt neceſſario, niſi a magiſtro diſcedant.

Ante Platonem etiam Triſmegiſtus ex nihilo videtur etiam mundum a ſola cauſa efficiente generatum, affirmare, a quo vult omnia eſſe accepiſſe. Item Pythagoras, ex vnitate; quam Deum eſſe putabat, tanquã primo principio generabat omnia.

Item Auicenna. 9. Metaph. vltro conceſſit creationem. Ait enim Deum creaſſe primum ſubſtantiam ſeparatam, & hanc rurſum creaſſe ſecundam, & ſic quodam ordine vſque ad vltimam. Itaque non ſolum Deo creationem conceſſit, ſed alijs quibuſdam ſubſtantijs ſeparatis a Deo. Item Simplicius conceſſit creationem vere eſſe, licet ab æterno, & productionem ex nihilo mundi illam emanationem ab æterno: & ita materiam a Deo ex nihilo factam, in 3. diſgreſcione contra Philoponum. lib. 8. Phyſi. & alibi.

Alij vero ex antiquis philoſophis, ex chao, vel materia, aut ex athomis indiuiſibilibus, idque vel caſu, & fortuito, vel a mente & intellectu, vel alijs cauſis & modis. Tamen in hoc omnes conſentiebant, quod mundum generabant, vt vidimus, licet in eo differrent quod aliqua æterna cum Deo facerent.

Deinde omnia Antiquorum ſcripta, tũ Hiſtoriographorum, tum Poetarum & antiquorum Populorum id teſtantur, quę quidẽ Auguſtinus Eugubinus diligentiſſime lib. 7. de perenni philoſophia a cap. 8. vſque ad 22. in vnum colligit Homeri, Heſiodi, Sophoclis, Phocylidis, Arati, Mercurij Triſmegiſtri in Pimandro, & Orphæi aſcerentium mundum genitum fuiſſe, & cœpiſſe, inter quos Orphæus, quem primum Theologum Græci vocant, qui etiã pulchræ addidit, res non vere dici poſſe factas ex nihilo, quoniam factæ ſunt ex Dei Sapientia, in quo prægnant omnia: quæ quidem nos ob prolixitatem non citabimus

mus. quiſque poterit apud illum videre.

Itaque omnium rerum agnoſcimus initia, idque conſtat ex illis, qui ſcripſerunt de rerum inuentoribus. Ergo Mundus non eſt æternus: imo idem ipſe Ariſtoteles in Proœmio Metaphy. aſſerit eſſe inuentores artium & 19. Sectione Probl. Probl. 18. ait Mathematicas eſse in Aegypto inuentas, quod ibi genus ſacerdotum aleretur è publico; & fuiſſe ante ipſum pueritiam philoſophię, & alia ſimilia, quę oſtendunt mundum in tempore fuiſſe factum.

Item nulli ſunt ſcriptores, qui explicent aliquid fuiſſe geſtum ante ſex, vel ſeptem millia annorum, quod merito mirabatur Lucretius, ſic dicens.

,, Præterea, ſi nulla fuit mundi genitalis origo,

,, Terrarum, & Cœli, ſemperque æterna fuere:

,, Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ

,, Nõ alij alias quoq; res cecinere Poetę? Nam quod aliquot confingunt, interiectis quibuſdam certis ſpatiis per combuſtiones, & inundationes aboleri omnes memorias rerum: Pręterquam, quod per ſe ipſum eſt fictitium, ſine vllo fundamento id dicitur, cum nulla veterum monimenta id aſſerant fuiſſe factum; & id etiam in argumento ſolutione confutabimus.

Concluſio. Ego igitur acquieſco ſententiæ ſacrorũ Doctorum contra Auerroem, aſſerentium, creaturam non poſſe eſſe coęternam Creatori, & id demonſtrari ſufficienter arbitror ſuperioribus rationibus, quarum etiam plures putamus eſſe demonſtrationes. Cæterum alij fortaſſe aliud iudicabunt, non carere, inquam, probabilitate contrariam ſententiam, aut etiam eſſe problema vtrinque, ſicut putauit Scotus 2. ſent. d. 1. q. 3. Quorum iudicium aliis relinquimus. Nos certe putamus & pium id eſſe, & demonſtrari, creaturam non poſſe eſſe coęternam Creatori.

Solut rationum. Ad 1. Sed argumenta oppoſita ſoluenda iam ſunt in quorum ſolutione adhuc magis hoc notificabitur. Ad primum: Concedo Deum eſſe omnipotentem ab æterno: & concedo, quod ab æterno potuit mundũ producere: Sed dico, quod non potuit mundus æternus fieri: Quod eſt dicere: ſemper potuit mundus produci ita, vt non ſumatur inſtans aliquod imaginatione, quin Deus poſſet tunc mundum producere: tamen non ob id mundus eſſet coæternus; nam adhuc Deus excedit, & antecedit quodcunque inſtans acceptum, quia vacat principio: hoc autem creaturę repugnat.

Nota. Vnde non eſt hoc impotentiæ Dei, ſed quia res non eſt factibilis in ſe, nec talis, aut tantę durationis capax qualis, & quãtus eſt ipſemet Deus. Sicut facere rẽ abſque productione, eſt impoſſibile: ita etiam producere rem & non in principio alicuius durationis eius: ęternitas autem nõ habet principium. Et nota ſolutionem, quam puto eſſe veriſſimam

Ad 2. Ad ſecundum dico: Quod eſt diuerſa ratio de cognitione Dei, & volitione, ac de mundi productione. Illi enim actus eſt increatus: & eſt ipſe Deus, ideoq; principium non habet, ſicut nec eſſe ipſius Dei: at mundus, & eius productio eſt quid creatum, nec potuerunt eſſe niſi in aliquo principio durationis.

Ad 3. Ad tertium dico: quod non expectat Deus ſucceſſionem, ſed ſemper, & ſemper creare poteſt: Aeternitas, enim non eſt diuiſibilis in ſe.

Ad 4. 1. Solut. Aſt quartum dico: Quod impoſſibile eſt, quod cauſa efficiens, & effectus ſint in vnico inſtanti primo. Vnde ſicut vltima diſpoſitio ignis, quæ inducitur cum forma ignis, non eſt effectus ab illa forma, ſed ab eo, quod generat: ſimiliter veſtigium ſimul cum pede incipiens, non fit a pede, ſed ab eo, qui pedem fecit; & eodem modo de Sole, & lumine dicendum: ita profecto, ſi in vnico primo inſtanti mundus, & Deus eſſent, impoſſibile eſſet, mundum eſſe factum a Deo, niſi ponatur aliquid, quod Deum cum mundo fecit, quod eſt pluſquam impoſſibile. Vnde hoc eſt argumentum potiſſimum pro hac ſententia, quia eſt intelligibile, cauſam efficiẽtem veram coæternam cum effectu facere.

2. Solut. Deinde ſecundo reſpondeo, quod ſi cauſæ, & effectus eadem eſſet, & eiuſdem ſpeciei menſura, concedi tunc poſſet, effectum poſſe eſſe coęqualem cauſæ, vt in diuinis perſonis dicimus, in quibus communis eſt menſura ipſa æternitas Patris, & Filij, potuit alterum ab altero generari, & non eſſet generante poſterior, vt re ipſa eſt. Sic etiam, ſi vtriuſque communis eſſet menſura tempus, vt Solis, & luminis, pedis, & veſtigij, & cũ eſſet ab æterno tempus, etiam alterum poſſet eſſe ab æterno. At vero cum illorum diuerſa eſt natura, & ratio menſuræ, non ita, ſicut ſunt Deus, cuius propria menſura eſt æternitas, & res

abæ,

aliæ, quarum propria menſura ſunt æuum, vel tempus, eſt impoſſibile, vt ſint coæqualis durationis cauſa, & effectus. Atque hactenus de hac quæſtione.

An Deus ſit cauſa libra: an vero agat ex neceſſitate naturæ. Quæſt. III.

SVperius ad confutandam mundi æternitatem, obiter, quantum fuit ſatis, oſtendimus, Deum eſſe liberam cauſam; ideo nunc diligentius id oſtendendum erit, etiam ſecundum Ariſtotelem, ſicut illic promiſimus. Aliqui enim falſo aſſerunt nec Ariſtotelem, nec Peripateticos vllam primæ cauſæ libertatem concedere: ſed contra impie affirmare, eam omnino agere ex neceſſitate naturæ.

1. Ratio. oppoſitã. Id autem probant ex aliquot locis. Primo, illa ratio Ariſtotelis in 8. Phy. text. 7. & 8. id videtur ſupponere. Ait enim: Si mouens non mouebat prius, oportebat, vt poſtea moueret, auferri illud impedimentum a quo prohibebatur. Quod videtur ſupponere agere ex neceſſitate naturæ. Nam alias poſſet reſponderi, primum mouens eſſe liberum: atque ita ſine aliquo impedimento prius non mouiſſe, quia noluit.

2. Secundo. Ibidem tex. 15. propter eandem rationem, ait eſſe abſurdum, & ſimile figmento, Deum ab æterno non feciſſe, & poſtea feciſſe.

3. Tertio. Ratio Ariſtotelis in tex. 79. etiã id ſupponit. Ait enim: Virtutem quæ eſt in Deo, ſi eſſet in magnitudine, moturam in non tempore quia eſſet infinita.

4. Quarto. Cœlum eſt ingenerabile, & incorruptibile ſecundum Ariſtotelem. 1. Cœli. cap. 10. & ſequentibus. At ſi deus ſecundum Ariſtotelem eſſet cauſa libera efficiens cœli & mundi poſſet igitur cœlũ & mundum corrumpere.

5. Quinto. Item lib. 9. Metaphy. text. 17. & lib. 12. tex. 30. item lib. 2. Cœli. text. 17. ait Cœlum non poſſe non moueri, & Deum ac intelligentias non habere potentiam, vt non moueant; nec eſſe in potentia, ſed eſſe actu ſemper mouentes.

6. Sexto. Ratio etiam hęc difficultatem facere videtur; Quia, ſi eſſet liber, poſſet velle & nolle, ac facere & non facere, atque ita poſſet mutari Deus: eſt autem Deus immutabilis.

Loca hæc, & aliqua forte ſimilia multos induxerunt, vt Deo, ſecundum Ariſtotelem, tollerent omnem libertatem. Vt autem aperiam quid ſentiam: primo dico, non eſſe certum apud Peripateticos. Deum nullo modo eſſe liberum ſecundum Ariſtotele. Deinde dico, poſſe pluribus locis ex principijs Ariſtotelis probari Deum in quibuſdam rebus ęſſe liberum. *1. Concluſio. Qd non cõſtat ſ Ariſtotele, Deũ ex neceſſitate naturæ agere: imo, ſ pluribus libere agere*

Oſtendamus ergo primo ex teſtimonij Ariſtotelis: deinde ex teſtimonijs Interpretum eius: tertio, neceſſarijs rationibus ex principiis etiam ipſius Ariſtotelis deſumptis. *Quot uis probãda cõcluſio.*

Primo enim ſunt hæc teſtimonia Ariſtotelis. Primo in 4. Top. c. 5. loco 64. ait Ariſtoteles, non debere dici calumniatorem, vel furem eum, qui poſſit alia agere, ſed qui fecerit. Nam, inquit, multa poſſunt facere & Deus, & homines, quę non faciunt. Nil clarius dici potuit. Vbi vide etiam Alexandrũ, qui bene explicat quomodo in Deo ſit potentia ad facienda aliqua, quæ non facit. *1. Via. Ex teſtimonijs. 1. Teſtimoniũ.*

Secundo. 10. Ethic. c. 8. Ariſtoteles ait, illos eſſe Deo chariſſimos, qui ſint vere ſapientes, & rationem ducem ſequentes, optimo animo ſunt affecti. Vbi & curare Deum res humanas manifeſte confitetur, & plurima iſtis beneficia conferre, qui tales ſint: & delectari Deum optimis, & ſibi ſimilibus hominibus, & illos ei eſſe chariſſimos. Hæc ibi. Inclinari autem, & mouere ſe ad amandum, viſa illorũ ſapientia, & virtute neceſſitatis non eſt, ſed libertatis & proprię voluntatis. *2. Teſtimoniũ.*

Præterea; Curam habere rerum, humanarum, & beneficia largiri eis velle voluntatis eſt.

Rurſus; Cum homini in Ariſtotele liberum ſit, vt in ſtudia incumbat: & ſapiens; ſit vel non ſit, virtutem eligat, aut ſecus; profecto actus ille Dei, quo diligit ſapientem, & ſtudioſum, non erit neceſſarius.

Eſt autem ridicula illorum expoſitio: qui, vt effugiant, dicunt, Ariſt. illa in Ethicis populariter: minus vere dixiſſe, vt homines alligeret ad virtutem: tum quia nil tale ibidem ipſe iudicat, & in vniuerſis Ethicis ſerio agit, & eodẽ maxime loco verbis grauiſſimis; tum quod Euſtratius Grecus auctor Ethicorum Ariſtotelis præcipuus interpres longe aliter dicat, & qui etiam eius rei rationem reddit, & in eo maxime ridendi ſunt, quod non poſſint Ariſtotelem pro ſua impietate defendere niſi dicant *Obiectio & eius confutatio.*

cant illum ſponte fuiſſe mendacem, & impoſtorem.

3. *Teſtimoniũ.* Tertio Ex 2. de Gener. text. 59. omnia eo modo compleuit Deus, quo ipſorum naturæ debebatur. Item ex 12. Metaphy. text. vltimo, res eo modo gubernantur, quo optimo poſſunt. Sed idantur entia cõtingentia, & libera: ergo contingenti, & libro modo gubernari debent: aliter non gubernarentur, neque complerentur ſecũdum ſuam naturam. Non poſſunt autem libro modo gubernari, niſi a cauſa libera: ergo &c.

4. *Teſtimoniũ.* Quarto. Ariſtoteles in 8 Ethic. c. 7. & ſæpe etiam alibi docet, Deum erga bonos habere amicitiam: non quidem vt inter æquales, ſed ex ſupereminentia, quam ipſe vocat, vt ſuperioris ad inferiorem. Idẽ ait in cap. 12. & ca. 14. & ſæpe alibi tradit de honore debito & cultu ac laude Dei, Vno vero in teſtamento, quod condidit antequam excederet ex hac vita, quod extat in ipſius vita apud Laertium: Deum orat & aliqua fieri iubet religionis ipſius monimenta, quæ quidem nunquam facturus fuiſſe videretur, niſi Deum eſſe liberũ putaſſet.

5. *Teſtimoniũ.* Quinto. In libro de Mundo ad Alexandrum, ſiue is ſit Ariſtot. ſiue alterius, dignus ſane eſt, qui tribuatur Ariſtoteli: Poſtquam omnia dixerat Dei eſſe opera, cœlum, terram, animantia, atque omnibus dare vitam, & cuncta gubernare, ac regere tande ait: Deus cum in re immobili collocetur, omnia, quo vult, mouet, arbitratuque ſuo in diuerſis rebus generibus, & naturis verſat: &c. Atque hactenus ex Ariſtotelis quibuſdam teſtimonijs: iam ex Interpretibus quoque eius, idem oſtendamus.

2. *Via Ex teſtimonijs interpretũ Ariſt.* Præterea: ad id probandum ſuppetunt multa interpretum Ariſtotelis, & Peripateticorum teſtimonia ex Ariſtotelis ſentẽtia ſic arbitrantium. Primo enim apud Thophraſtum. Si intellectus agens eſt

1. Deus, vt ipſe putat, etiam ſecundum Ariſtotelem in libro de intellectu a cap. 17. qui immittit cogitationes hominibus, cũ ij intelligant contingenter, ipſe contingenter immittet. Idem dixerim de Alexandro, cuius eadem fuit ſententia de intellectu agente, ſecundum etiam Ariſtotelem, vt patet ex ſuc 1. de Anima cap. 25.

2. Secundo. Alexander expreſſe in lib. de Fato ad Antoniũ, & Seuerum Imperatores in epilogo, vbi profitetur ſe explicare ſententiam Ariſtotelis, ait: A Deo eſſe petendum, vt concedat beneficia, quoniam ipſi dandi, & non dandi, facultas eſt.

3. Tertio. Simplicius in 2. Phyſi. tex. 77. ait: Deum vti natura, vt vult, & cuncta in æquitate dirigere.

4. Quarto idem in 4. Phy. in digreſſione de loco, paulo poſt initium, ait: Deum in Cœlo Empireo illuſtrare mentes hominum, & oſtendere illis ea, quæ per ſe ſunt ſpectabilia. Et ſuper Epicte. c. 54. & 27. ait, animas hominum in reditu poſt corpus bonas manere præmia: de quo vide orationem, quam habet ad Deum, ad calcẽ illius operis in Epictetum, qua ipſum prẹcatur, vt mentes noſtras illuminet. Idem etiam Simplicius, quod plus eſt. in Phyſico, ait intelligentias poſſe mouere Cœlũ, velocius, vel minus velociter pro earum voluntate: & ibi ita ipſum intelligit Ariſtotelem, vt ſuperius citauimus.

5. Quinto. Philoponus præterea, Ammonius & alij ex veteribus, quorum ſententias attuli ad calcem primi periherm. Themiſtius, Euſtratius, Pſelus, & Magentinus cũ pleriſque alijs, ponunt in Deo prouidentiam ſecundum Ariſtotelem, conſequenter libertatem confiteantur neceſſe eſt, ſecundum eundem: hæc enim non poteſt eſſe ſine libertate, nec haberi de rebus liberis a cauſa omnino neceſſaria: atq; hæc ex teſtimonijs Interpretum Ariſtotelis.

Sed, ex doctrina Ariſtotelis, & ipſius principijs multa etiam deduci poſſunt argumenta.

3. *Via Ex neceſſariis rõnibus ex principiis Ariſtote. de ſumptis.* 1. Primo. In Ariſtotele; Homo eſt liber, vt patet ex 2. Phyſic. tex. 58. & 59. ait, hominem agere, cætera agi. & in 2. Ethic. c. 6. ait, in nobis eſſe virtutes, & vitia, quæ tamen verſantur circa ea, quæ ſubduntur noſtræ electioni. Et in 3. Ethic. cap. 2. ait, in brutis eſſe ſpontaneum; in ſolo homine electionem. Et ab Alexandro in libro de Fato, cap. 8. & 9. id ſupponitur vt primũ principium, in ſententia Ariſtotelis. Idem Simplicius 2. Phyſic. text. 1. & 32. & ſæpe alibi, vt alios omittam innumeros. Sed impoſſibile eſt cauſam ſecundam eſſe liberam, prima exiſtente neceſſaria: ergo, &c. Probatur minor. Quia alias ſecunda cauſa poteſt operari ſine prima: quia poſſet efficere id, ad quod prima non poſſet cooperari: & præterea ſecunda tunc cauſa videretur domina primæ, ſi pro eius arbitrio primam ad agendum ſecum traheret, vel rejceret; ac fieri demum poſſet, vt actionem neceſſariam primæ cauſæ ſecunda fruſtraret ſua libertate, nolens operari;

perari; Quę omnia ſunt plane abſurda.
Pręterea ratio ipſa, qua probat 2. Ethic. in homine eſſe libertatem, & voluntarium, non vero in brutto, aut alijs rebus, eſt, quia valet intellectu, quo cognoſcit finem & media ad finem, & ea ad finem ordinat, & ita intellectum conſequitur in appetitu voluntarium, & ſenſum conſequitur in appetitu ſpontaneum tantum: At Deus intellectum habet, & mens eſt ſecundum Ariſtotelem: ergo &c. Et conſequitur in eo voluntarium, ex Ariſtotelis ratione: & præſertim, cum omnia ordinet Deus in finem, vt pote ſapientiſſimus.

2. Secundo. Secundum modum argumentandi, quo vtitur Ariſtoteles in 1. de Anima. tex. 8. quod etiam repetit 3. Metaphyſic. tex. 15. aduerſus Empedoclem. Inepte facit, qui aliquam perfectionem, quæ vere perfectio ſit, negat Deo. Sed libertas eſt perfectio: ergo, &c. Probatur minor: Quia ſolum dicit in ſua ratione eſſe dominum ſuarum operationum, & ita poſſe facere, vel non facere, vt velit, idque ex ſeipſo, nec alteri neceſſario ſubeſſe: At hoc perfectionis eſt, eſſe ſuarum actionum abſolutum dominum, & non altri ſubditum vel ſeruum, nec ab alio aliquo neceſſario pondere ergo, &c.

Ex pluribus quorũ reddi cauſa nõ põt, præter diuinam voluntatẽ.

Tertio. Innumeris rebus naturalibus nullam poſſet quis reddere, ſecundum Ariſtotelem, rationem, niſi recurratur ad diuinam voluntatem: vt v.g. in ordine circulationum cœli, cur hęc prior, illa ſit poſterior, & non contra: cum enim omnino ſimiles ſint reddi ratio non poteſt, niſi ſola Dei voluntas ordinantis:
1. Cur non totus mundus ſit inuerſus, vt pars antartica ſit vbi eſt artica, & econtra. Omnia enim eodem modo ſe haberent.

2. Præterea: Cur motus cœli ſit magis ab oriente in occidens, quam econtra; de qua quęſtione laborat Ariſtoteles in 2. Cœli. text. 33. nulla enim inueniri poteſt, præter diuinam libertatem. Nam quod reſpondet, in oriente eſſe dextrum, manifeſte petit principium: Nam propterea ait eſſe dextrum in oriente, quoniam inde incipiebat motus. At vero eadem remanet difficultas: quia ſi eſſet in occidente, ibi eſſet dextrum, quia inde inciperet motus: & ita videtur petitio principij: Quęro enim cur Deus poſuiſſet dextrum in oriente potius quam in occidente.

3. Præterea. Poſita aliqua debita diſpoſitione ad introducendam v.g. formam ignis nulla poteſt reddi ratio præter diuinam voluntatem, cur hæc forma numero introducetur. v.g. bipedalis, & non alia ignis bipedalis. Non enim magis conuenit hæc forma ignis numero, cum hoc loco, hoc tempore, ac numero diſpoſitione, quam alia forma ignis bipedalis.

Item. Partes temporis inter ſe ſunt omnino homogenæ: Cur ergo tempus heſternum non fuit hodiernum, & econtra: cur dies vel annus elapſus præceſſit, & hic ſubſequitur. ſed & infinitorum inſtantium ordo cur ita ſit? Et in partibus etiam motus Cœli idem poteris quærere. Neque vero ratio in his, quæ ſatisfaciat, reddi poteſt, præter diuinam voluntatem, & ſapientiam: ſic iſtis rebus indiuiduis ordinem conſtituentem, quibus ſimilia problemata facile poteris ſexcenta excogitare. 4.

Ad hęc, addamus rationes quaſdam D.Tho. ex lib. 2. Summæ contra gentes. ca. 23. ex pluribus quas illic adfert Sanctus Doctor pulcherrimas. Sit ergo argumentum. *5. Ratio*

Amplius ſecundum philoſophum 9. Metaphyſic. duplex eſt actio. Vna quæ manet in agente, & eſt perfectio ipſius: vt videre. Alia, quæ tranſit in exteriora, & eſt perfectio facti; ſicut comburere in igne. Diuina autem actio non poteſt eſſe de genere illarum actionum, quæ non ſunt in agente, cum ſua actio ſit ſua ſubſtantia, vt in primo oſtenſum eſt: oportet igitur quod ſit de genere illarum actionum, quæ ſunt in agente: & ſunt quaſi perfectio ipſius. Huius autem non ſunt, niſi actiones cognoſcentis, & appetentis: Deus igitur cognoſcendo, & volendo agit, & operatur: non igitur per neceſſitatem naturæ, ſed per arbitrium voluntatis.

Adhuc. Deum agere propter finem ex hoc manifeſtum eſſe poteſt, quod vniuerſus non eſt a caſu, ſed ad aliquod bonum ordinatur: vt patet per Philoſophum in 12. Metaphyſic. Primum autẽ agens propter finem oportet eſſe agens per intellectum, & voluntatem: ea enim quæ intellectu carent, agunt propter finem, ſicut in finem ab alio directa: quod quidem in artificialibus patet: nam ſagittæ motus eſt ad determinatum ſignum ex directione ſagittantis. Simile autem eſſe oportet in naturalibus. Ad hoc enim, quod aliquid directe in finem debitum ordinetur, requiritur cognitio ipſius finis; & eius quod eſt ad finem, & debitę proportionis inter vtrunque: quod ſolum intelligentis eſt. Cũ igitur Deus ſit primum agens, non agit per neceſ- *6. Ratio.*

neceſſitatem naturæ,ſed per intellectum, & voluntatem.

7. Rati. Item. Voluntas habet pro obiecto bonũ ſecundum rationem boni. Natura autẽ nõ attingit ad communem rationem boni, ſed ad hoc bonum, quod eſt ſua profectio. Cum igitur omne agens agat ſecundum quod ad bonum intendit: (quia finis mouet agentem:) oportet quod agens per voluntatem ad agens per neceſſitatem naturæ comparetur,ſicut agens vniuerſale ad agens particulare. agens autem particulare ſe habet ad agens vniuerſale, ſicut eo poſterius, & ſicut eius inſtrumentum: ergo oportet, quod primum agens ſit voluntarium, & non per neceſſitatem naturę agens.

8. Rati. Demum. Si Deus liber non eſſet, ſequerentur multa abſurda contra naturam, & contra ius, & debitum naturę, Vt quod nõ eſt orandus,cum eſſet neceſſarium agens: nam ſtultum eſſet orare agentia neceſſaria,vt Solem, Lunam, ignem, vel aquam, quia flecti precibus non poſſet. Sic etiam nec timendus eſſet, nec reuerendus; imo nec colendus, nec in eo ſpes collocanda, quod adiuuaret: vel eriperet ex malo, aut periculo:& ſexcenta eiuſmodi.

Hæc ſane argumenta omnia etiam in principijs Ariſtotelis,& in ratione naturali euidenter oſtendunt, Deum non poſſe eſſe agens omnino neceſſarium. ſecundum etiã Ariſtotelem, tum cum liberis cauſis medijs libere coagere, tum in indiuiduorum productione,& ordine libere ea diſponere, & præſertim conceſſa, vt concedi debet, ſecundum Ariſtotelem, prouidentia, de qua & nos alibi.

Solutio obiectionũ contrariarum. Vt autem locis illis Ariſtotelis ſatisfiat, dici poſſet forte probabiliter: primo Ariſtotelem voluiſſe Deum eſſe agens neceſſarium circa ea,quæ pertinebant ad perfectionem vniuerſi,vt videlicet circa ſpecies in vniuerſali, & de motu in vniuerſali, ac mundi conſeruatione, de quibus videntur procedere argumenta illa: at vero circa indiuidua (vt diximus) & res liberas, vt homines,non eſt dubium quin ipſum poſuerit liberum.

1. Solutio ad omnia ſimul in genere loca Ariſtotelis. Sed neque illud certo apud Ariſtotelem affirmari quis poterit, vt oſtendimus,maxime cum nullibi id expreſſe dixerit: & hæc loca non conuincant, ſed optime diſſolui poſſunt,etiam de ſpeciebus cæli,motu,& mundi conſeruatione, vt paulo poſt diſſoluemus.

2. Solut. Secundo. Cum illę rationes Ariſtotelis,tam in tex. 8.& 9. quam in 79. quas facit pro mundi ęternitate, peccent in multis alijs, vt ſupra attigimus ex Philop. & ſuo etiam loco erit manifeſtum, non eſſet mirum ſi inter alia inconuenientia, in hoc etiam inciderent, vt illam libertatem adimerent Deo, quam in tam multis alijs locis ipſemet concedit Ariſtoteles: atque ita in genere reſponſum eſſet. *in genere.*

Sed tamen particulatim ad ſingula accedamus,& oſtendamus ex nulla certo conſtare Ariſtotelem ademiſſe Deo libertatẽ, etiam in cœli motu, & ſpeciebus, & mundi conſeruatione. *Ad ſingula teſtimonia Ariſt.*

Ad 1. Ad primum igitur reſpondemus, ibi Ariſtotelem ponere mouens fuiſſe nõ ſeorſim,ſed ſimul cum mobili:& tunc ait, oportuiſſe eſſe aliquam cauſam quietis,ſi mouens non mouebat illud mobile: vt ſi poneretur.v.g.coæterna materia cum Deo, vel chaos, vel aliud aliquid in antiqui illi Philoſophi ponebant,contra quos diſputabat; Ac tunc quidem recte ait eſſe aliquã cauſam quietis debere: alias contra naturam eſſet illa talis quies, & violenta: imo nec fieret. Et quidem hoc ſemper ſequitur, ſiue mouens eſſet liberum,ſiue neceſſariũ. nam nec ex electione, vel voluntate illa tunc quies eſſet ſiue cauſa,vel impedimento eligenda: ſicut nec a natura tunc ſine cauſa,vel impedimento efficeretur. quare ratio Ariſtotelis ſimpliciter concludit & abſolute, non attendendo mouens agat libere ne, an neceſſario, ſed abſtrahendo.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondeo eodem modo, ſuppoſito mobili cum mouente, inferre Ariſtotelem contra Anaxagoram, qui ponebat mentem, & chaos infinito tempore præceſſiſſe inquiete, & poſtea Mentem inde omnia ſegregaſſe, & mouiſſe. Nam hoc contra rationem,ait, diceretur, fuiſſe infinito tempore mouens,& mobile, nec tamen aſſignare cauſam naturalem illius infinitæ quietis, & cur modo, & non prius: cuius rationẽ nullam reddebat Anaxagoras. Hæc autem Ariſtotelis illatio,poſito mouente & mobili ſimul & eodem modo tunc,ſequeretur, ſiue illa Mens libera, ſiue neceſſario agens ab Anaxagora diceretur. Nam illa quies mobilis infinita eſſet præter naturam,& ſine ordine ad motum finitum, vt ait Ariſtoteles, & ita nec eligenda ab ipſa Mente, etiam ſi libera eſſet. Sed, vt diximus,Ariſtoteles nil curat ibi,an mouens ſit liberum,vel neceſſariũ, ſed abſolute infert, & ſimpliciter. An vero recte

recte inferat, alia quæſtio eſt. Nam poſito mobili cum mouente, recte fortaſſe. Sed ſi Mens illa Anaxagoræ fuit ab æterno ſola, & libera, non ita. Nec contra hoc ibi diſputauit Ariſtoteles. Poſſet enim tunc aſſignari cauſa cur prius & non antea, vt ſupra diximus.

Ad 3. Ad tertium reſpondeo: quod ſi illa virtus eſſet in magnitudine, eſſet neceſſariæ: quia eſſet omnino immerſa materiæ, vt aliæ formæ corporeę. ſecus autem ſi ſit, vt eſt, etiam ſecundum Ariſtotelem, a materia ſeparata, & a magnitudine: nam ſic eſt libera, vt pote intellectu, & voluntate prædita. Vel ſi adhuc quis dicat, manere liberam in magnitudine, & corpore exiſtentem ſicut manet anima rationalis noſtra. Tamen tunc in illius motus naturalis actione eſſet neceſſaria, velut etiam viuificando corpus, & dando ei eſſe, cum in aliis actionibus, ſcilicet, volũtatis, & intellectus eſſet libera. Sicut ipſa etiam anima noſtra in actionibus naturalibus, & nutritionis, augmenti, & decremẽti, & cæteris, eſt etiã agens naturale, ſed in aliis voluntatis, & a voluntate imperatis, agit libere.

Ad 4. Ad quartum. Reſpondemus primo, etiã ſi hoc conſideremus ſecundum Ariſto. in conſeruatione cœli, & mundi eſſe cauſam neceſſariam; non ideo concluderetur in omnibus aliis eius actionibus nullo modo eſſe liberam, ſcilicet, vel cum cauſis liberis coagendo, vel in particularibus rebus, vt oſtendimus.

Secundo. Dicimus etiam cum illa neceſſitate poſſe eſſe aliquam libertatem, videlicet complacentię, quia ſcilicet ſponte & delectabiliter mundum conſeruare vult, & conſeruat ſua ipſa propria immutabili voluntate qua complacet in ſe ipſo, & ſuis profectionibus, & ſui amore. Quare non excludi adhuc ſecundum Ariſtote. etiam in mundi conſeruatione omnem libertatem.

Tertio dicimus, quod Deus, etiam ſi poſſet corrumpere, non tamen corrumpet, ne opus ſuum deſtruat. Eſſe autem cælum incorruptibile ex ſe, quod careat materia & contrariis, atque ideo nulla naturali cauſa poſſe corrumpi; & nil amplius concludit teſtimonium illud Ariſtot.

Ad 5. Ad quintum reſpondeo idem, quod ad præcedens argumentum, primo, & ſecundo loco diximus, & tertio rurſus addimus: ibi ſolum dici, ex ſe cœlum, ſi naturam eius ſpectemus non poſſe non moueri, & hoc ſuæ naturæ eſſe impoſſibile, & ei repugnare, quod poſtulat ſemper moueri: non vero Deo mouenti ex ſe repugnare, aut intelligentię, quamuis & hæ quidem non intermittent motum, non quia non ſint liberę, aut quia ex ſe non poſſent, ſi ſolum earum naturam ſpectemus: ſed quia contra cœli naturam non agant, nec volunt agere, ne etiam contra rationem ſic agant non mouendo.

Dicimus præterea, non eſſe in potentia intelligentias ad motum cœli, vt poſſint non mouere, ſi ſpectemus naturalem ordinem rerum, & actionem naturalem: quia alias violenter agerent, & contra naturam cœlo inditam: non quod in ſe abſolute non ſint præditę intellectu, & voluntate, atque adeo libere agant.

Quamuis etiam Simplicius, poſſe intelligentias celerius cœlum mouere, & minus celeriter, conceſſit etiam ſecundum Ariſ. ſupra in Phyſic. vbi ipſe etiam Ariſt. idem videbantur inſinuare.

Ad ſextum. Et ſi Deus poſſit facere, & nõ facere, & velle, vel nolle, vt aliquid ſit, vel fiat, non ſequitur ipſum mutari, ſed res ipſas factas. Et hoc etiam de prima cauſa cognouit Ariſtoteles, qui poſuit primũ mouens immobile, mutat itaque reliqua, immoto permanente. Nec cum dicimus illum poſſe velle, & nolle, habet diuerſos in ſe actus voluntatis ſibi ſuccedentes, vt in ſe actus volũtatis ſibi ſuccedentes, vt in nobis: nam & ipſum velle eſt ipſum eſſe; ſicut & intelligere eſt ipſum eſſe: non vero actus accidentales informantes eius voluntatis potentiam; ſolum ergo mutatur reſpectus rerum volitarum ad ipſum, quia aliter ſe habent ad ipſius voluntatem quã antea: non vero ipſe mutatur, aut aliter ſe habet ipſe Deus. Denique quicquid vult: voluit ab æterno: atque de hac quæſtione ſit ſatis. *Ad 6.*

Caput Tertium.

Tex. XXI.

Principium autem conſiderationis id erit, quod & dictæ dubitationis, quare quædam eorum, quę ſunt, aliquando quidem mouentur, aliquando autem rurſus quieſcunt, Neceſ-

Neceſſe eſt autem, aut omnia quieſcere ſemper, aut omnia ſemper moueri, aut alia quidem moueri, alia autē quieſcere. Et rurſus horum aut ea, quæ mouentur, moueri ſemper: quæ vero quieſcunt quieſcere, aut omnia apta nata eſſe ſimiliter moueri, & quieſcere, aut reliquum adhuc & tertium contingit enim eorum, quæ ſunt, alia quidem ſemper immobilia eſſe, aliæ vero ſemper moueri, alia autem vtraque participare. quod quidem à nobis dicendum eſt. hoc enim habet ſolutionē omnium dubitatorū, & finis nobis eſt huius negotij.

Vt probet motus primi, & motoris primi æternitatem ſupponit aliqua ſemper moueri, aliqua ſemper quieſcere: aliqua quādoq; moueri quādoq; queſcere. Diuiſio eorum, quæ mouentur & quieſcut. Subdiuiſio.

MOtus æternitate conſtituta vniuerſaliter, modo vnius motus primi æternitatem indagat, ac ſimiliter vnius primi motoris: ac exordium ſumit a quæſtione propoſita in text. 19. ſuperiori: An, quæ mouentur, ſemper moueantur: & quæ quieſcunt, ſemper quieſcant: ad cuius inquiſitionem ponit vnam diuiſionem cum ſubdiuiſione: & argumento colligit eſſe aliqua, quæ ſemper mouentur, alia quæ ſemper non mouentur: Aliqua, quæ aliquando quieſcunt, aliquando mouentur: & per hoc ſoluitur dubium, & ſimiliter finitur ſpeculatio de motu, quæ in his ſex libris Phyſicorum ſuccepta fuit.

Eſt igitur diuiſio tripartita. Aut omnia mouentur ſemper, aut omnia quieſcūt ſemper. Aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur.

Subdiuiſio eſt huius tertij membri adhuc etiam tripartita. Si aliqua mouentur, aliqua quieſcunt: aut illa, quæ mouentur, ſemper mouentur; & illa, quæ quieſcunt, ſemper quieſcunt: Aut illa, quæ mouentur, poſſunt quieſcere: & illa, quæ quieſcunt, poſſunt moueri: & tunc omnia moueri, & quieſcere poterunt, & apta erunt: Aut tertio, Alia mouetur ſemper, alia quieſcunt ſemper; alia modo mouentur, modo quieſcunt.

Ita, vt ſint tria entium genera: Quędam immobilia, quædam mobilia ſemper: quædam apta modo moueri, modo quieſcere: quod membrum verum eſſe oſtendetur aliorum excluſionem.

Integræ totius diuiſionis partes quinq;

Eſt igitur vna integra diuiſio quinque partibus conſtans. in primis duabus fit diuiſio ſolum penes prædicata duo, ſubiecto non diuiſo: Puta, aut omnia ſemper mouentur, aut omnia ſemper quieſcunt.
Sumimus enim omnia entia in vtraque 1.
parte. In tertia diuidimus vtrunque: Pu- 2.
ta, Aut alia ſemper mouentur, & alia ſem 3.
per quieſcunt. In quarta coniungimus du- 4.
plex prędicatum vni ſubiecto: Puta, Aut 5.
omnia ſunt apta moueri; & quieſcere. In quinta ſumimus vtriuſque diuiſionem ſimul cum diuiſione aduerbii temporis, Puta, aut alia ſemper mouētur, alia quieſcunt ſemper: alia modo quieſcunt, modo mouentur.

Tex XXI.

DIcere igitur omnia quieſcere, & huius rationem quærere, dimittentes ſenſum, infirmitas quædam eſt intellectus. & de toto aliquo, ſed non de parte ambiguitas eſt neque ſolum contra Phyſicum, ſed ad omnes ſcientias (vt ita dicam) & omnes opiniones, propterea quod motu vtuntur omnes. Amplius autem de principijs inſtātiæ, vt in ijs, quæ circa Mathematica ſunt, rationibus nihil ſunt ad Mathematicum, ſimiliter autem & in alijs, ſic neque de eo quod nunc dictū eſt, ad Phyſicum ſuppoſitio enim eſt quod natura principium motus eſt.

Excluditur illud membrū quod nō omnia quieſcāt

INcidit partes excludere. at primo illam quam prius ſumpſit; puta, omnia quieſcere ſemper, quod affirmabat Zeno. Quadrupliciter autem hoc reijcit. Primo, ex ſenſu, quo motum percipimus, in quo reprehenditur Zeno, quia relicta ſenſus experientia, ſequebatur rationem: quod dicit eſſe imbecillitatis intellectus: quia, vt dicit. S. Thom. neſciens ſoluere rationes ſophiſticas contra ſenſum quicquam affirmabat. Simplic. dicit, hoc dici eſſe ex imbecillitate intellectus, quia eſt neſcire per ſe notum a non per ſe noto diſtinguere. 1.

Secundo reprehendit: Quia iſta ſententia non ſolum aufert vnam concluſionem particularem, aut vnam rem: ſed potius omnes res naturales negat, in quibus motus eſt principium. Imo omnes artes, 2.

& opiniones negat, quia omnes motu aliquo modo vtuntur, & indigent. Phyſica enim motum per ſe conſiderat; Metaphyſica motum ſupponit, per quem, Deum eſſe, indagitur. Mathematica motum ſupponit, vt ab eo obſtrahat: ſimiliter etiam aliæ artes practicæ.

Tertio autem in hoc reprehéditur, quod etiam præter Phyſicam alia tollat.

Quarto reijcitur; Quia ſicut eos, qui inſtant, & principia negant Mathematica, non eſt Mathematici redarguere: ita nec eſt Phyſici contra eos diſputare: qui motum negant, cum ſit principium Phyſicũ, naturam eſſe principium motus.

Tex. XXIII.

Fere autem & omnia dicere moueri, falſum quidem eſt, minus autem hoc præter methodum, poſita enim eſt natura in naturalibus principium ſicuti motus, & quietis: tamen phyſicum magis eſt motus. Et dicunt quidam moueri eorum, quæ ſunt, non aliqua quidem, alia vero non, ſed omnia & ſemper, ſed latere hoc noſtrum ſenſum. Ad quos, quamuis non determinent, quo motu dicant an omnibus, non eſt difficile occurrere. neque enim augeri, neque minui poſſibile eſt continue, ſed eſt & medium.

Reijcit alterum mẽbrũ quod nõ omnia ſemper moueantur.

Reijcit alteram partem diuiſionis, puta omnia moueri, quod dicebat Heraclitus, Dicit autem, quod hoc eſt fere ſimile cum prima opinione, quia eſt falſum, & etiam præter methodum. i. non Phyſice dictum. Quia ſicut qui motum negat, non loquitur Phyſice, ita etiam qui quietem. Nam natura principium eſt vtriuſque, & motus, & quietis.

At minus præter Phyſicam loquitur, qui negat quietem. Nam Naturalis præcipue in motu verſatur eo, quod plura moueantur, & quod motus quid poſitiuum eſt: quies vero motus priuationem dicit. Et ita parum de quiete, multum de motu in Phyſica diſſeritur: minus ergo negat Phyſica, qui omnia ſemper moueri dicit. eſt autem hæc notanda expoſitio. Impugnaturus ergo hanc opinionem, tanquam magis Phyſicam ipſam exponit. Iſti enim dicunt, omnia moueri, nullo dempto, & ſemper moueri: tamen non ſemper motum hunc apparere: ob id quædam quieſcere videntur, cum tamen moueantur.

Exponitur opin. Heracl.

At quamuis hi non explicent, quo motu cuncta moueantur ſemper, an vno, an pluribus: tamen Ariſtoteles de omnibus probat, ac dicit, facile eſſe probare, omnia ſecundum nullum motum moueri ſemper. Et primo probat de augmento, & decremento ſic. Secundum augmentum, & decrementum non poteſt quicquam continue moueri, quin detur interpolatio: ergo non poſſunt omnia ſecundum talem motũ ſemper moueri.

Primo probatur in Augmẽto, & Decremẽto non ſemper continue moueri.

Hoc argumentum varie intelligitur ab Expoſitoribus. Themiſt. ſumit vtrunque motum ſimul: vt ſit ſenſus Augeri, & decreſcere, ſicut aſcendere, & deſcendere, nõ poſſunt eſſe abſque media quiete: ergo non poſſunt res ſemper moueri. Quod ſi dicas: debebat probare de altero per ſe: Dico, nõ oportebat: nam hoc ſenſus iudicat, cum res non ſemper augeri, ſed aliquando decreſcere ſentiamus. Quod ſi iſtam admittamus expoſitionem, a quæſtione illa nos liberamus. Contendunt enim aliqui ex hoc loco, augmentum non eſſe motum cõtinuum. Adde etiam quod cum Themiſt. exponunt Simplic. & Pſellus.

Not. tex. expoſitionem. 1. Expõ.

Alij vero cum S. Thom. & Auer. aliter exponunt: puta, quod nec augmentum cõtinuum eſt per ſe, nec decrementum, ſed fit per minima, ita vt unico inſtanti, & tempore acquiratur minimum vnum quãtitatis, alio tempore, & inſtanti aliud minimum, & non continue, ita vt in ſingulis inſtantibus augeatur: eſſet enim infinitum actu.

2. Expõ.

Vnde debes intelligere ſic augmentum, quod in hoc tempore diſponatur alimentum tantum, & in fine diſpoſitionis conuertatur, & nutritum fiat maius: & alio tempore diſponatur, & poſtea augeatur nutritum ſemper interrupto augmento. Non vt tempore aliquo continue augmentum fiat, ne detur infinitum. Idem de decremento: & ſic explicant rationem Ariſtotelis.

Authoris ſententia.

Ac quicquid de hoc ſit, melius eſt, admiſſo quod loquatur de augmento per ſe, quod ſit ſenſus quod non ſemper res augeatur, id eſt, quamuis per viginti annos duret augmentum, non in hoc toto tempore continue augmentum fit ſed aliquando ceſſatur. Hoc tamen non obſtabit, quia augmẽtũ ſaltem aliquo tẽpore ſit cõtinuũ.

Inter

Inter has oppoſitiones mihi magis placet vltima: nam verba, quæ ſequuntur, huic videntur facere. Et Simplic. docet etiam non ſolum illos duos motus non eſſe continuos, puta, augmenti, & decrementi inuicem, ſed nec ſingulos per ſe. De continuatione autem horum alibi diſputabitur.

Eſt autem ſimilis ratio illi, quæ eſt de eo, quod eſt guttam contererere. & enaſcentia lapides diſcindere. non enim ſi tantum expulit, aut remouit gutta, & dimidium in dimidio tempore prius. ſed vt nauis tractio, & ita & guttæ tot tantum mouent: pars autem illarum in nullo tempore tantum. diuiditur enim quod remotum eſt in plura, ſed nihil eorum motum eſt ſcorſum, ſed ſimul. Manifeſtum eſt igitur quod non eſt neceſſarium ſemper aliquid abire, quia diuiditur ipſa diminutio in infinita, ſed totum aliquando abire.

Reijcit ſimilia duo qua moueri poſſint. COmparat hos, qui totum argumentum dicunt continuum his qui dicerent, excauationũ lapidis a guttis eſſe continuam, ita, vt ſi tanto tempore tantum excauatur in dimidio dimidium excauabitur, ex alia quamuis temporis illius parte, etiam pars alia excauatur. Ita etiam de

1\. augmento: ſi enim augetur viginti annis, in dimidio dimidium, & in alio aliud augebitur: quamuis non ſemper motus ſit motus, ſicut excauatio a ſingulis guttis non eſt nota.

2\. Similiter eſt aliud exemplum de arbore, quæ naſcens iuxta lapidem, ipſum tandem ſcindit, dum creſcit: videtur enim motus ſciſſionis eſſe continuus.

Statim reijcit hoc Ariſtoteles dicens, quod non ita eſt. Nam enim quæuis gutta, & in qualibet parte temporis cauat, ſed omnes ſimul. Similiter, non in toto tempore, quo arbor naſcitur, lapidem ſcindit, ſed tempore quodam: ſicut qui nauim trahunt. Non enim quiuis per ſe aliquo tempore trahit, ſed omnes ſimul per totum tempus.

Ita fit augmentum. Non enim calor naturalis per quamlibet diſpoſitionem continuo tempore auget, ſed aliquo tempore diſponit, & alterat, & poſt auget: ſimiliter in diminutione. Vnde quamuis pars remota, excauataque diuiſibilis ſit, non tamen pars quælibet in parte qualibet temporis remouetur. Similiter de augmento, & diminutione. Dices, quomodo gutta cauat lapidem, cum nulla per ſe? Reſpondet S. Thom. quod primæ diſponunt, vltimæ autem, diſpoſitione præcedenti, ex cauant. Solutio D. Tho.

Simplic. & Themiſt. hęc verba non referunt ad augmẽtum, ſed ad operationem ipſam illorum, qui dicunt, motum eſſe, ſed non ſemper percipi: & tunc dicit, hoc ſimile, ac ſi dicant, excauationem eſſe continuam, at non percipi: Quod quidem falſum oſtendit: pendet autem hæc expoſitio ex præcedenti ipſorum, & vtraque eſt conueniens.

Concludit Ariſtoteles, quod quamuis diminutio, & augmentum diuiſibilia ſint in infinitum, cum per ea quantitas acquiratur, vel deperdatur, quæ diuiſibilis eſt in infinitum: tamen non oportet, quod in qualibet parte temporis continue perdatur, aut acquiratur aliquod totum, id eſt, aliqua quantitas; vt dictum eſt. Et in hoc apparet, expoſitionem priorem magis conuenire literæ, quam poſteriorem Simplicij.

Similiter autem & in alteratione qualibet, non enim ſi partibile eſt in infinitum id, quod alteratur, ob id & alteratio, ſed ſimul vniuerſa fit ſæpe, ſicut congelatio. Amplius, cum ægrotauerit aliquis, neceſſe eſt tempus fieri, in quo ſanabitur. & nõ in termino temporis mutari neceſſe eſt autem in ſanitatem mutari, & in aliud nihil. Quare dicere continue alterari valde manifeſtis eſt aduerſari. in contrarium enim alteratio eſt, Atque lapis neque durior fit neque mollior.

CVm probaſſe ſecũdum augmentum, vel decrementum, omnia non ſemper moueri eo, quod augmentum eſt continuus motus: probationem modo de alteratione: quod non moueantur omnia alteratione sẽper. Et hoc tripliciter. Primo, quia non ſit ſemper alteratio continua, vt dictũ eſt de augmento: non igitur ſemper res al- Probat idem in alteratione. 1. Ratio.

teratur. Probat antecedens de congelatione, quæ alteratio quædam eſt, & in tempore fit: non tamen in qualibet particula temporis congelatur pars congelati, ſed totum ſimul: vt patet de coagulatione lactis, & de aquæ congelatione, de qua iam alibi dictum eſt.

2. Probat ſecundo: quod alteratur certo tempore, & in certum terminum mouetur: Vt quod ægrotat, ab ægritudine in ſanitatem tendit in tempore aliquo, & non in inſtanti: ergo non ſemper eſt ſanatio: alias non eſſet tempore certo, nec in terminum certum. Vnde addit, quod hoc negare, eſt valde nota negare: & vocat continuo alterari, ſemper & inceſſanter alterari. Nota, quod addit illud verbum (non in termino temporis,) id eſt, inſtanti alterationem eſſe: quia alias, niſi eſſet in tempore, non videretur motus continuus.

3. Tertio probat experientia: Experimur enim multo tempore lapides in eadem duritie perſeuerare, nec duriores, aut molliores fieri: quod ſi alteratio eſſet ſecundum duritiem, profecto tanto tempore ſentiretur notabiliter: quod non ita eſt.

Tex. XXIIII.

ET de ipſo ferri mirabile eſt, ſi latuit lapis qui deorſum fertur, aut manens in terra. Amplius autem terra, & aliorum vnumquodque ex neceſſitate manent. quidem in proprijs locis, mouentur autem violente ex his. Si igitur quædam ipſorum ſunt in proprijs locis, neceſſe eſt neque ſecundum locum omnia moueri. Quod igitur impoſſibile ſit aut ſemper omnia moueri, aut ſemper omnia quieſcere, ex his, & alijs ſimilibus crediderit vtique aliquis.

3. Probatur idem in motu locali. PRobat tertio de motu locali: quod non omnia ſemper mouentur motu locali: Et facit duas rationes. Altera eſt: quia motus localis eſt ſenſu perceptibilis: at ſenſu aliquando motum lapis, aliquando quietem in terra percipimus: ergo non ſemper lapis mouetur: aliter mirum eſt, quod lapis exiſtens in terra, moueatur localiter, & ſenſu non percipiatur. Altera ratio eſt: Omne; quod in proprio loco eſt, quieſcit, niſi violenter moueatur. at multa in ſuis locis exiſtunt, nec violenter ſemper mouentur: ergo non omnia mouentur, ſed aliquando quieſcunt. Vnde ex his concludit, quod non omnia ſemper mouentur, Et hoc per has rationes & alias ſimiles notum euadere poteſt.

1. [margin beside "ſu aliquando motum lapis"]

2. [margin beside "ter, & ſenſu non percipiatur"]

At vero neque alia quidem contingit ſemper quieſcere, alia vero ſemper moueri: aliquando autem quieſcere & aliquando moueri nihil. Dicendum eſt autem quod impoſſibile ſit, quemadmodum & in dictis prius, & in his. videmus enim in eiſdem fieri dictas mutationes. Et ad hæc: quia aduerſatur manifeſtis qui contendit, neque enim augmentatio, neque violentus erit motus, ſi non mouebitur præter naturam quieſcens prius. Generationem igitur aufert, & corruptionem hic ſermo. fere autem & ipſum moueri, fieri quippiam, & corrumpi videtur omnibus. in quod enim mutatur, fit hoc, aut in hoc, ex quo autem mutatur corrumpitur hoc, aut hinc.

IMpugnant tertiam diuiſionis partem puta, aliqua quieſcunt ſemper, aliqua moueantur ſemper, ita, vt nihil ſit, quod aliquando quieſcat, aliquando moueatur: & reijcit duplici ratione. Prior eſt, ſicut præcedens: Quia eſt contra ſenſum. Experimur enim aliqua moueri, & eadem aliquando quieſcere. *Impugnatur. 3. ratio diuiſionis, vt nihil videlicet eſt, qđ quando quieſcat aliquando moueatur.* *1. Ratio.*

Poſterior: Quia ex hac opinione aufertur augmentum, & motus violentus, & generatio, ac corruptio, ac denique motus vniuerſaliter. Aufertur quidem augmentum, quia (vt dictum eſt,) non eſt continuum: Aufertur motus violentus, quia mouetur violenter, quod ex quiete naturali in motum tendit præter naturam: Debuit ergo quieſcere: nam motus naturalis violento non eſt continuus. *2.*

Aufertur generatio, & corruptio, & deniq; motus; quia omnis eſt ex quiete vnius termini in quietem alterius: vt cum ex albo fit nigrũ, tũc quod quieſcebat ſub albo, mouetur in nigrũ: ſimiliter cũ ex non homine fit homo, quod non homo erat, tendit vt

dit vt ſit homo. Aut in loco ſimiliter; quod erat hic mouetur hinc, vt ſit, & quieſcat in alio. Auferre igitur quietem in his, quæ mouentur, eſt auferre, & deſtruere motum omnem.

Tex. XXV.

Quare manifeſtum eſt quod alia quidem mouentur, alia vero quieſcunt: cenſere autem omnia aliquando quidem quieſcere, aliquando vero moueri, hoc iam coniungendum eſt ad olim dictas rationes. Principium autem rurſus idem faciendum eſt à nunc determinatis, a quo quidem incœpimus prius.

Impugnatur quarta pars diuiſionis, omnia aliquãdo queſcere, aliquando moueri.

Concludit, quod alia quidem modo mouentur, modo quieſcunt, quod eſt contra partem impugnatam: poſtea excludit quartam partem, quod omnia aliquando moueantur, aliquando quieſcant. Et dicit, hoc eſſe aſcribendum rationibus ſuperioribus. Intellige, quod eſt opinio Empedoclis ſuperius impugnata tex. 15. Hic enim dixit omnia aliquo tempore quieſcere, alio moueri. Simplicaliter exponit: ſed ſic eſt bona expoſitio.

Reiectis his quatuor opinionib⁹ ad inferendum quintam diuiſionis partem iterum velut reſumit dicta, & ſyllogiſmum diuiſiuum componit, partes omnes præter vnam quam intendit, deſtruentem.

Tex. XXVI.

Aut enim omnia quieſcunt, aut omnia mouentur, aut eorum, quæ ſunt, hæc quidem quieſcunt, hæc autem mouentur. Et ſi eorum, quæ ſunt, alia quidem quieſcunt, alia vero mouentur, neceſſe eſt aut omnia aliquando quidem quieſcere, aliquando vero moueri: aut ipſorum quædam quidem ſemper quieſcere, alia vero ſemper moueri, alia autem aliquando quidem quieſcere, aliquando vero moueri. Quod igitur non poſſibile ſit omnia quieſcere dictum quidem eſt, & prius: dicamus autem & nunc. Et ſi enim ſecundum veritatem ſic ſe habet, ſicut quidam dicunt, eſſe id, quod eſt infinitum, & immobile, attamen non videtur aliquid ſecundum ſenſum, ſed mouentur multa eorum, quæ ſunt. Si igitur ſit opinio falſa, aut omnino opinio, & motus eſt & ſi imaginatio ſit, & ſi aliquando quidem ſic videatur eſſe, aliquãdo autem aliter. imaginatio enim & opinio motus quidam eſſe videtur. Sed de hoc quidem conſyderare, & quærere rationem eorum, quæ melius habemus, quam ſi ratione indigeremus, male iudicare eſt id, quod melius eſt & peius, & credibile & non credibile, & principium & non principium. Similiter autem impoſſibile eſt, & omnia moueri, aut alia quidem ſemper moueri, alia vero ſemper quieſcere. Ad omnia enim hæc ſufficiens eſt vna fides. videmus enim quædam aliquando quidem moueri, aliquando autem quieſcere. Quare manifeſtum eſt, quod impoſſibile ſit ſimiliter omnia quieſcere, & omnia moueri continue, eo quod alia quidem ſemper mouentur, alia vero quieſcunt ſemper.

Proponitur tota diuiſio.

Eſt igitur diuiſio. Aut omnia quieſcunt, aut omnia mouentur: aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur: & horum, aut omnia ſunt apta quieſcere, & moueri aliquando: aut aliqua quieſcunt ſemper, alia mouentur ſemper: & alia modo moueantur, modo quieſcunt: prætermiſit in hac diuiſione tertiam partem ſuperiorem, quia cũ alijs intelligi poteſt.

Excludũtur aliquæ partes.

Statim partes excludit. Primo illam, omnia quieſcunt: & dicit, quod ſupponatur, & ita eſſe, ſicut Meliſſus dicebat, puta, ponens vnum, & immobile vniuerſum: quamuis igitur non ſit, non tamen negari poteſt, quin ſaltem aliqua moueri appareant, aliqua non: tunc illa imaginatio, & opinio, qua motus apprehenditur & iudicatur, erit falſa, cum aliter res ſe habeat: & aliquando eſt vera, cum res ita ſe habet. Ergo ex hoc, quod motum negant, motus eſt. Nam imaginatio, & opinio falſa, & ve-

 ra,

ra, imo abſolute imaginatio, & opinio motus quidam eſt. Quo aũt modo imaginatio motus ſit, ad libros pertinet de Anima. Eſt enim imaginatio motio potentiæ interioris a ſenſu in actu facta: vt cum quæ ſenſibus percipimus, eorum imagines interius voluimus. Opinio autem eſt aſſenſus, & iudicium ſenſus interiores: hi autem quidam motus ſunt.

Not. q̃re re rõnẽ vbi ẽ experiẽtia ſenſus, eſſe hominis nõ diſtiguẽtis inter meli⁹ & peius.

At quia hęc res eſt per ſe nota, dicit, ꝙ non oportet rationem quærere, cum habeamus ſenſum, qui notior eſt ratione. Quærere autem rationes, vbi ſenſus eſt, eſt hominis non diſtinguentis melius, & peius, per ſe notum, & non per ſe notum, vt diximus.

Excluduntur alia partes.

Alias partes duas diuiſionis ſuperius poſitas reijcit: & dicit, quod omnia ſemper moueantur, aut quod aliqua quieſcant ſemper, alia moueantur ſemper: ſimiliter prima, quod omnia quieſcant ſemper, vnica ratione reprobantur: Nam experientia oſtendit, aliqua aliquando quieſcere, & eadem aliquando moueri: & hinc patet, vt impoſſibile ſit, omnia quieſcere, aut omnia moueri continue, ideſt, ſemper: aut aliqua ſemper moueri, alia ſemper quieſcere: & non eſſe aliud medium, puta, alia aliquando moueri, aliquãdo quieſcere.

Caput Quartum.

Tex. XXVII.

Reliquum eſt igitur conſyderandum, vtrum omnia ſint huiuſmodi vt moueantur, & quieſcant: an aliqua quidem, ſic aliqua vero ſemper quieſcant, aliqua autem ſemper moueantur. hoc enim demonſtrandum eſt a nobis. Mouentium igitur, & eorum, quæ mouentur, alia quidem per accidens mouent, & mouẽtur, alia autem per ſe. Per accidens quidem, vt quæcunque ex eo, quia ſunt in mouentibus, aut ijs, quæ mouentur, & quæ per partem. Per ſe autem, quæcunque non ex eo, quia ſint in mouente, aut in eo, quod mouetur, neque ex eo, quia pars aliqua ipſorum mouet, aut mouetur. Eorum autem, quæ per ſe, alia quidem a ſe ipſis, alia vero ab alio. Et alia quidem natura, alia vero violentia, & præter naturam, quod enim ipſum a ſeipſo mouentur, natura mouetur, vt vnumquodque animalium, mouetur enim animal ipſum a ſe ipſo. quoruncunque autem motus, principium in ſe ipſis eſt, hæc natura dicimus moueri. quapropter animal quidem totum natura ipſum ſeipſum mouet: corpus tamen contingit & natura, & præter naturam moueri, refert enim & quali motu moueatur, & ex quali elemento conſtet. Et eorum, quæ ab alio mouentur, alia quidem mouentur natura, alia vero præter naturam. Præter naturam quidem, vt terra ſurſum, & ignis deorſum. Amplius autem partes animalium ſæpe mouentur præter naturam iuxta poſitiones & motus modos.

Explicat ſuã ſentẽtia Ariſtotelis.

ALijs diuiſionis partibus refutatis, nunc ſuam ſententiam determinandam interrogatiue proponit ſubdiſiunctione cum quarta parte diuiſionis: puta, an omnia ſint apta quãdoq; quieſcere, quãdoque moueri: an potius non ſic; ſed aliqua ſint ſemper in motu, alia ſemper abſque motu; alia vero quandoque in motu, quandoque in quiete: atque hanc partem intendit demonſtrare: ex hac enim colligitur vnicum eſſe perpetuum motum continuum, & vnum motorem immobilem.

An omne, quod mouet̃ ab alio moueatur.

Ad huius determinationem vnũ aliud inquirit: An omne, quod mouetur, ab alio moueatur; quod quidem in libro ſeptimo diſputauerat, ſed non ſimiliter. Illic enim tractauit hoc vniuerſaliter, & qua ratione ad motum pertinebat: hic vero particulariter, & oſtendendo, quale ſit id, a quo vnũquodque mouetur: & hoc, vt deducat nos ad primum motum, & primum motorem. Vnde ex illo, quod dicitur in ſeptimo, & hic, perfecta ſit huius tractatio.

De quo motu & mouẽtẽ agat hic

Tres diuiſionis mouentium.

Primo autem explicat de quo motu, & mouente ſermo ſit. Secundo, in quo præcipue difficultas cõſiſtat, aperit, & id poſtea determinat. In hoc ergo textu triplicẽ diuiſionem mouentium, & mobilium ponit, quarũ prima eſt alias dicta: Eorũ quæ mouent

1. *Quædã mouent, & mouentur, vel ꝑ ſe, vel per accidẽs. Quæ moueantur per accidẽs.*

mouent, aut mouentur, quędam per accidens, quædam per ſe, aut mouent, aut mouentur. Explicat priorem partem. Illa mouens per accidens, quæ mouent, quia inſunt alijs: vt ſi ignis calefacit id, quod accidens eſt igni, dicitur per accidens calefacere; ſicut album per accidens ędificat, quia accidit artifici ędificanti. Dicitur etiam alio modo per accidẽs mouere, quod ob id mouere dicitur, quia ſecundum ſui partem mouet: vt quod manu, vel alia parte ſola mouet aliquid, per accidens dicitur mouere.

Idem fit ex parte mobilis. Per accidens enim mouetur aut id, quod accidit rei motæ, vt album calefit per accidens: aut quod per partem ſanatur, vt per accidens ſanatur, quod tantum ſecundum oculum ſanatur. Et no. quod hic ſumitur, per accidens vniuerſaliter, vt comprehendi etiam ſecundum partem moueri: nam in quinto libro particularius ſumpſit.

Quæ per ſe.

Explicat autem poſteriorem partem: puta quæ per ſe mouent, aut mouentur. Et dicit, quod ea, quæ non per accidens, id eſt, quæ mouent, non quia alij inſint, nec quia ſecundum partem, illa mouent per ſe. Similiter illa per ſe mouentur, quæ mouetur, non quia alteri inſint, aut ſecundum partem moueantur. Hæc autem nota ſunt ex precedentibus.

2. *Quæ per ſe mouẽtur eorũ alia a pricipio intrinſeco mouẽtur alia ab extrĩſeco.*

Secunda diuiſio eſt ſubdiuiſio eorum, quæ per ſe mouentur. Horum enim, quædam a ſeipſis, id eſt, a principio actiuo interno mouentur, vt animalia: Alia ab alio extrinſeco mouentur, vt inanimata.

Tertia diuiſio eſt: Eorundem, quę per ſe mouentur, tam a ſe, quam ab alio, quædã ſecundum naturam, quædam violente mouentur. Explicat primo in his, quę a ſe ipſis mouentur. Et dicit, quod totum animal mouetur naturaliter, ſi motus ipſi toti comparetur: Probat.
3. Omne, quod in ſe habet motus principium, ſecundum naturam mouetur: ſed quæ a ſe ipſis mouentur in ſe habent motus principium: ergo ſecundum naturam mouentur.

At ſi motus animalium ipſi corpori cõparentur, tunc ſunt quidam violenti, quidam naturales. Violenti, qui ſunt contra elementum prædominans in illo: vt cum animal ſurſum ſaltat, videtur violentus motus: econtra vero naturalis. Vnde oportet motuum poſitiones reſpicere, an ſit ſurſum aut deorſum: ſimiliter qualitatẽ. Nõ enim naturaliter alia vertigine mouentur, aut interga: ob id motus hi violenti dicuntur corpori. Hoc idem in partibus animalis fit: motus enim partium ſunt etiam violenti aliquando: vt motus petum retro, & manus deorſum, quia ſunt contra naturalem aptitudinem.

Explicat etiam, de his, quæ ab alio mouentur. Nam violenter mouentur: puta cũ lapis ſurſum, ignis deorſum feruntur: cum autem oppoſito modo in propria feruntur loca, tunc non violente, ſed naturaliter mouentur.

Tex. XXVIII.

ET maxime moueri ab aliquo id, quod mouetur, in ijs, quæ præter naturam mouentur, eſt manifeſtum propterea quod manifeſtum, eſt ab alio moueri. Poſtea autem quæ ſunt præter naturam eorum, quæ ſunt ſecundum naturam, ipſa, quæ a ſeipſis, vt animalia. non enim hoc eſt immanifeſtum an ab aliquo mouentur, ſed quomodo oportet accipere id ipſius, quod mouet, & id, quod mouetur. Videtur enim vt in nauibus, & in ijs, quæ non natura conſtant, ſic & in animalibus eſſe diuiſum id, quod mouet, & id, quod mouetur, & ſic totum ipſum ſeipſum mouere: Maxime autem dubitatur reliquum dictæ vltimæ diuiſionis. eorum enim, quæ ab alio mouentur, hæc quidem præter naturam poſuimus moueri, alia autem relinquuntur opponi, quia natura. Hæc autem ſunt, quæ dubitationem afferunt, a quo moueantur, vt leuia, & grauia. hæc enim ad oppoſita quidem loca violentia mouentur: ad propria autem, leue quidẽ ſurſum, graue autem deorſum natura.

In quo ſit difficultas illius ꝓblematis, an omne ꝙ mouetur ab alio moueaẽ Primũ dictum.

EXplicat modo ſecundũ, puta, in quo difficultas illius problematis cõſiſtat: nã diuiſiones præcedentes fuerunt ad hoc vt intelligas, hic agi de mouentibus, & motis per ſe. Dicit igitur primo quod difficultas non eſt in his, quæ violente mouentur, & non a ſe ipſis. Nam clarum eſt, quod in his ab alio eſt motus, puta: ab extrinſeco.

2. Dicit ſecundo, quod nec eſt difficultas in his, quę a ſe ipſis mouentur, ſiue ſecundum naturam, ſiue violente: quia etiam in his notum eſt, ab alio moueri, quamuis non extrinſeco.

In his tamen difficultas eſt diſtinguendi partem, quæ mouet & partem, quę mouetur: & quomodo dicitur ſe mouere, & moueri: & hoc breuiter explicat, dicens: Quod videtur in animali eſſe, ſicut in naui. Nauis enim dicitur moueri, habet tamen principium mouens diſtinctum a motu, puta, nautã: at quia ſimul ſunt duo hæc, totum dicitur ſe mouere: ita in animali. Quo autem modo hic textus ſit intelligendus, magis in quæſtione explicabitur.

3. Dicit tertio: quod difficultas eſt in his, quæ naturaliter mouentur, & non a ſe ipſis: vt cum lapis deorſum, ignis ſurſum feruntur. Nam tunc non eſt ita clarum, quod ab extrinſeco moueantur, ſicut cum violente mouentur: at quod iſta ab alio moueantur, cũ naturaliter ferũtur, patet ex diuiſione. Vt enim quæ a ſe ipſis mouentur, aliquando natura, aliquando violentia feruntur: ita quæ ab alio, aliquando natura, aliquando violentia ferentur. Vnde cum violentia ferantur ab alio, ſequitur oppoſitum membrum, quod etiam natura ab alio ferantur. At hoc difficultatem maiorem habet, quomodo id fit.

Tex. XXIX.

A Quo autem non adhuc manifeſtum, vt cum mouentur præter naturam. etenim ipſa a ſeipſis dicere impoſſibile eſt. vitale enim hoc. & animatorum eſt proprium. Et ſiſtere poſſent ſe ipſa. dico autem, vt ſi ambulandi cauſa ſit ſibi, & non ambulandi. quare, ſi in ipſo igne eſt ſurſum ferri, manifeſtum quod in ipſo & deorſum. irrationabile autem eſt illud, vno motu moueri ſolum a ſeipſis, ſi ipſa ſeipſa mouent.

Probat elementa non moueri a ſe ipſis 1. Ratio. Qvatuor rationibus oſtendit quod huiuſmodi, cum naturaliter, feruntur, non a ſeipſis ſed ab alia feruntur, quod eſt tertium, quod circa hoc facit. Prima ratio eſt. A ſe moueri, viuere eſt: at huiuſmodi non viuunt: ergo non mouentur a ſe. Maior relinquitur vt nota, quam nos lib. 2. declarauimus ſatis.

Altera ratio eſt. Si huiuſmodi a ſe haberent talem motum, vtique haberent facultatem quieſcendi: at non eam habent. Lapis enim quieſcit extra locum ab extrinſeco propter impedimentum: non ergo a ſe extra locum mouetur. Antecedens patet: Quia ob id animal habet poteſtatem ambulandi, & non deambulandi, quia mouetur a ſe. 2.

Tertia eſt. Si à ſe iſta mouerentur, vtique duos, & plures haberent motus, vt ignis ſurſum, & deorſum: quod falſum eſt. Probatur ſequela; Quia ſi a ſe mouentur, non eſt vlla ratio, quo minus non habeant plures motus. Non enim ob aliam rationem id animalibus cõcedimus, puta, quod ſecundum varias moueantur poſitiones, niſi quia a ſe ipſis mouentur: & hoc eſt, quod dixit, (irrationabile eſſe) id eſt, non eſt ratio, cur negetur illa habere plures motus, ſi a ſe ipſis moueantur, vt exponſit Alexan. & Simplic. 3.

Tex. XXX.

A Mplius quomodo continget cõtinuum aliquod & compoſitũ ipſum ſeipſum mouere? Quatenus enim vnum: & continuum, non tactu, eatenus impoſſibile eſt. ſed quatenus ſeparatum eſt, eatenus hoc quidem aptum natura eſt facere, illud vero pati. Neque ergo horum vllum ipſum ſeipſum mouet (conſita enim: ſunt) neque aliud continuum vllum: ſed neceſſe eſt diuidi mouens in vnoquoq; ab eo, quod mouetur: vt in inanimatis videmus, cum aliquod animatorum mouet illa.

Qvarta ratio eſt. Nullum continuum a ſeipſo pati poteſt: at elementa vere continua ſunt nullum ergo elementum a ſe ipſo pati poteſt. Similiter etiam nullum aliud continuum a ſe pati poteſt: at moueri pati eſt: non ergo continuum a ſe moueri poteſt. Maiorem probat; Quia actio, & paſſio inter ea eſt, quæ ſe tangunt: hæc autem diſcontinua ſunt: vnde cum elementa, & inanimata violente mouentur ab inanimatis, tunc ibi diſcontinuatio, & tactus eſt: aliter non fieret motus. At ratio hæc declaratione indiget, ob id dubium interponetur. 4.

Vtrum

Vtrum animal a ſe ipſo moueatur.
Quæſt. IIII.

Primũ argumẽtum. HAec quæſtio proponitur, vt magis ſenſus Ariſtotelis percipiatur in hac materia. Et eſt primum argumentum: nam in text. 20. dicit, quod falſum eſt putare, animal non ab alio extrinſeco moueri: ſi ergo hoc ita eſt, non a ſe mouetur.

2. argumentũ. Præterea ſecundo: dicitur in textu 27. animal naturaliter ſe mouere: videtur falſum. Quod enim naturale eſt, neceſſarium eſt: at animal non neceſſario, ſed ſecundum appetitum mouetur. & homo libere mouetur, vt poſſit non mouere ſe: ergo non naturaliter mouet ſe animal.

3. argumentũ. Præterea tertio: contra textum 30. vbi dicit, continuum non agere in ſe. aqua calefacta eſt continua, & tamen partes calidiores agunt in minus calidas: imo animal continuum eſt. ſi ergo continuum non a ſe mouetur, vtique nec animal ſe moueret.

Notãdũ. Non eſt motus niſi ſit motor. Circa hoc aduerte: quod motus, non eſt, niſi ſit motor, & id, quod mouetur; cum autem animal ſe moueat, oportet dare in ipſo animali, & id quod mouet, & id quod mouetur.

Rõ difficultatis. Difficultas in hoc ſtat, quid ſit id quod mouet, & quid id quod mouetur in ipſo animali.

Expoſitio multorum. Themiſt. Simplic. Alexan. & fere alij exponunt id, quod mouet, eſſe animam id quod mouetur, eſſe corpus: ex vtroque autem conficitur eſſentialiter animal, & ex motore, & ex mobili: & iuxta hoc interpretantur hos textus Ariſtotelis.

Improbatũ primo. Sed mihi non potuit placere iſta ſententia propter tria. Primum eſt. Moueri eſt eius, quod eſt actu perfecto, loquor de motu locali: at corpus eſt potentia: eſt enim materia: non ergo eſt, quod mouetur, nec quod per ſe recipit motum localem.

Solutio Iandu. Ad hoc dicit Iandu. q. 9. quod corpus non dicit ſolam materiam, ſed aliam formam ſubſtantialem, ſecundum quam eſt mixtum: & hoc totum eſt, quod ab anima mouetur.

Reÿciĩ hæc ſolutio. Sed hoc non placet. Primo, quia multiplicat formas ſubſtantiales in vna materia, quod ſupra reiecimus: & præterea, quia illud corpus mouetur ab anima, nõ vt mixtum tantum, ſed vt corpus animalis eſt, organizatum, & diſpoſitum quod non habet a forma mixti, ſed ab anima: non ergo tale corpus eſt, quod mouetur.

2. Rõ cõtra illã expoſitionem. Alterum eſt, ex textu 28. quod mouet diuiſum eſt ab eo, quod mouetur: at anima a corpore non eſt diuiſa: ergo non eſt id quod mouet, nec corpus eſt, quod mouetur.

Solutio Alberti. Albertus reſpondet, quod anima eſt diuiſa ſecundum definitionem, quia aliter definitur, quam corpus: quamuis non omnis ſit diuiſa ſecundum eſſe, ſed ſola rationalis: hæc enim præterquam quod ſecundũ definitionem diuiſa eſt, etiam eſt ſecundum eſſe, id eſt, in ſuo eſſe non dependet a corpore: & hoc dicit ex ſententia quorundam Græcorum.

Reÿciĩ Solutio. Sed hoc non valet: nam eodem modo forma quæuis inanimatorum eſt diuiſa ſecundum definitionem a materia: poſſunt ergo iſta ſe mouere, & habere id, quod mouet, & id, quod mouetur in ſe: quod non admittit Ariſtoteles. Ex hoc rurſum conuincitur, quod non omnis anima dici poteſt motor, nec corpus mobile ſecundum Ariſtotelem.

3. Rõ cõtra expoſitionẽ. Tertium eſt text. 30. vbi fit hoc argumentum. Nullum continuum a ſe mouetur: at elementa, & inanimata continua ſunt: non ergo a ſe mouentur: quod enim mouet, debet eſſe diſcontinuum ab eo, quod mouetur. Peto: ſi anima mouet, quo modo diſcontinua eſt a corpore?

Reſpõſio Alexan. Reÿcii. Reſpondent Alexand. & Simplic. eſſe animam diſcontinuam, quia non eſt quanta, ob idque mouet. Si hoc ergo ita eſt, etiam forma quæuis diſcontinua erit, & mouebit; quod eſt contra Ariſtotelem, qui continua, inanimata vocat: forma autem mixtorum, & animæ, quantæ non ſunt niſi per accidens: vnde vtriuſque eſſet ratio vna.

Quod ſi dicas: id, quod mouet, & id, quod mouetur, ſunt diſcontinua, ſicut duo compoſita, & duo entia per ſe, quorum vtrunque, aut alterum quantum quidem eſt: tunc profecto corpus non eſt id, quod mouetur, nec anima, quod mouet.

1. Notãdum pro ſuia Authoris, aliud ẽ eſſe motorẽ, aliud ẽ eẽ principiũ actiuum motus. Exiſtimo ergo aliter eſſe dicendum. Aduerte igitur primo; Aliud eſt, eſſe principium actiuum motus, aliud eſſe motorem. Aliud eſt, eſſe principium paſſiuum, & aliud mobile, ſeu quod mouetur. Eſſe principium actiuum motus, eſt eſſe id, quo aliquid mouet, vt calor eſt actiuum principium calefactionis, quia eo ignis calefacit: at eſſe motorem, eſt mouere. Non tamen hæc idem ſunt. Quod enim mouet, eſt compoſitum ex materia, & forma, aut aliquid

per

per ſe habens eſſe, vt Angelus mouens orbem: at quod eſt principium actiuum motus, non eſt aliquid per ſe, aut compoſitum, ſed forma in eo exiſtens. Similiter id, quod mouetur, compoſitum eſt, & ens per ſe: at principium paſſiuum motus eſt id, quod in eo eſt, quod quid incompletum eſſe poteſt, quale eſt materia, aut quid ſimile: ex quo ſequitur, quod anima poteſt quidem eſſe actiuum motus principium: at motor eſſe non poteſt, quia non eſt per ſe, nec completa: ſimiliter corpus, quia non eſt ens completum, non poteſt eſſe mobile, licet ſit principium paſſiuum ſecundum aliquos.

2. Notādum. Nota q̄ ſit in animali prīcipiū actiuum motus et quod ſit motor. Aduerte ſecundo, quod in animali duo hæc inſunt, & principium actiuum, & hoc eſt anima: & principium paſſiuum, & hoc corpus eſt, ſicut materia diſpoſita. Præter hæc eſt motor, & mobile: motor quidem eſt quædam compoſita pars corporis, ſeu animalis, cui anima potentiam actiuam mouendi communicat: mobile eſt reliquum animalis, quod a tali parte, puta, corde mouetur. Vnde hæc eſt cauſa, quare corpus animalis ætherogeneum eſt, & partes habens diuerſæ rationis, vt altera mouere, altera moueri poſſet: ſi enim eiuſdem eſſent rationis omnes, vtique anima non poſſet vni, non alteri potentiam actiuam communicare.

Et hoc eſt, quod dixit Ariſtoteles non habere in ſe inanimata, quod mouet, & quod mouetur, quia continua ſunt, id eſt, eiuſdem & ſimilaris rationis. Nam quod a ſe mouetur, debet non ſolum in ſe habere actiuum. & paſſiuum motus principiū, ſed & id quod mouet, & id quod mouetur: quod ſoli ineſt viuenti. illa tamen pars quæ mouet, putā, neruus, aut cor, aut quæcunque ſit, moueri debet ab anima, ſicut inſtrumentum a cauſa principali, vnde finis mouentium ſiſtit in principio actiuo, puta, anima.

3. Notādum. Aduerte tertio: quod Ariſtoteles non hic ſolum principium actiuum, aut paſſiuum motus inquirit, ſed mouentia, & mobilia. Et ſic cum dixit textu 28. habere animalia, quod mouet, & quod mouetur in ſe, non intelligi debet de anima & corpore, ſed de parte mouenti, & parte mota: & hoc egregie comparauit nautæ, & naui: non autem anima eſt ſimilis nautæ, *Quid Ariſto. inquirat hic.* cum loquatur Ariſtoteles de quocunque animali: per nautam ergo in animali intellige partem compoſitam, quæ reliquas mouet: reliquum animalis naui ſimile eſt, ſed cum diſcrimine: vnum enim totum eſt per accidens, alterum vero per ſe. Quare peſſime ex hoc loco quidam colligunt, animam rationalem eſſe tanquam nautam in naui, & ita aſſiſtentem ſecundum Ariſtotelem, cum deberent idem de omni anima eadem ratione ſecundum Ariſtotelem ex hoc ipſo loco colligere: quod eſt per quam abſurdum & manifeſte falſum.

4. Notādum. Animal dicitur ſe mouere, & a ſe moueri, tamē ratione partiū. Aduerte quarto, quod anima eſt, quod dicitur ſe mouere, & moueri: tamen ratione vnius partis, per ſe mouet: ratione alterius, per ſe mouetur: cumque vtræque ſint in ipſo, dicitur moueri a ſe.

Tamen vnum nota, quod pars, quæ mouet, mouetur ſimul, dum mouet alteram: & inde prouenit, quod totum animal ſecūdum omnem partem moueatur: & hoc dicitur lib. 7. text. 1. Dicit enim ibi, quod dū vna pars mouet alteram, ſimul mouetur: & ob id totum mouetur. Ac cum totum moueatur, eſt difficile diſtinguere, quod per ſe mouet, & quod per ſe mouetur. Ex his patet ſenſus, & declaratio multorum textuum in præſenti.

Ad 1. Ad primum igitur argumentum reſpondetur. Ipſe enim Ariſtoteles in eodem textu id declarat, videlicet, quod non cuiuſque motus animal in ſe principium habet, ſed localis, ante quem animal mouetur alio motu ab extrinſeco, puta, ab appetibili, vel a quouis alio: hoc autem non impedit, quin poſtea localiter a ſe moueatur.

Ad 2. Ad ſecundum dico cum Aegidio: quod naturale duplex eſt. Alterum quod opponitur violento, & de hoc loquimur. Alterum, quod opponitur libero, ſeu ſecundum appetitum: & de hoc procedit argumentum.

Dubiū an mot⁹ localis animalis ſit dicendus violētus corpori. Dubitabis an motus localis animalis ſit dicendus violentus corpori. Aliqui dicunt, quod eſt mixtus: quia quod progreditur, modo leuat, modo deprimit pedes. Sed hoc nihil eſt. Vnde reſpondeo, quod animalis corpus dupliciter conſideratur. Vno modo ſolum in ratione grauis, & ſic motus ſurſum illi eſt violentus, deorſum naturalis. *Corpus animalis dupliciter cōſideratū.* Altero modo, vt corpus animalis eſt, & ſic motus talis ab anima proueniens naturalis dici debet abſolute, licet habeat quid violenti: quia animal etiam graue eſt, & hinc prouenit defatigatio.

Sunt etiam quidam motus animalis, qui etiam violenti dicuntur animali, vt animal eſt, cum ſunt contra inſtitutionem, & diſpoſitionem organorum. vt manibus ambulare,

re,& retrocedere,& huiuſmodi alij.

Ad 3. Ad tertium reſpondeo, vt aliquid agat in alterum,ſat eſt diſcontinuatio in qualitate,dummodo tamen quod agit, vel mouet,& mouetur,actu ſint,& compoſita:hoc autem quantum ad motum localem in partibus animalis inuenitur,non autem in inanimatis,tam mixtis, quam elementorum, quæ partes eiuſdem habent rationis:ob id forma eandem potentiam eis communicat. In animalibus vero propter variam diſpoſitionem partium,cuidam mouere,alteri moueri ineſt: & ſic patet determinatio quæſtionis.

Tex. XXXI.

SEd accidit & hæc ab aliquo ſemper moueri. fiet autem vtique manifeſtum diuidentibus cauſas. Eſt autem & in mouentibus accipere quæ dicta ſunt. Alia enim præter naturam ipſorum motiua ſunt, vt vectis non natura ponderis motiuus eſt: Alia vero natura, vt actu calidum motiuum eſt calidi potentia ſimiliter autem & in alijs huiuſmodi. Et mobile quoque ſimiliter natura, quod eſt potentia quale, aut quantum, aut vbi, cum habeat principium tale in ſeipſo, & non ſecundum accidens. erit enim idem, & quantum,& quale, ſed alterum alteri accidit, & non ſecundum ſe ineſt,Ignis itaque, & terra mouentur ab alio violentia quidem, cum præter naturam:natura autem,cum ad ſuos ipſorum actus potentia exiſtunt.

Diſtinctio mobiliũ,& mouentium. CVm probaſſet, inanimata naturali motu non moueri a ſe, modo ab alio extrinſeco moueri ea,dicit.Vt autem hoc explicet,motus primo principia, & cauſas diſtinguit,puta,mouens,& mobile.Dicit igitur,quod ſicut mouens eſt duplex,& ſecundum naturam,& pręter naturam:ita etiam & mobile.

Mouens præter naturam eſt, cum in ſe non habet principium actiuum ad talem motum, ſicut cum vecte mouemus lapides ſurſum,& ſeparamus ab alis: tunc vectis non eſt mouens ſecundum naturam, quia grauis non eſt talem motum efficere.

Mouens ſecundum naturam eſt, cum in ſe talis motus principium habet, vt calidum ſecundum naturam calefacit, & frigidum frigefacit.

Ita etiam de mobili. Id eſt, mobile ſecundum naturam, quod ad talem motum principium habet, non de per accidens:vt calidum in potentia eſt mobile naturaliter ſecundum calefactionem,& frigidum in potentia mobile ſecundum frigefactionem. Nota.

Explicat autem, quare dixerit, non per accidens.Ratio huius eſt:qui accidit,quod vnum ſit quale,hoc eſt,album,nigrum,vel quantum, vel alias patiatur denominationes:ſed non ob eas dicetur mobile naturaliter,niſi per accidens.V. g.accidit,quod album ſit calefactibile,ſed per accidens,quatenus, quod per ſe calefactibile eſt,album eſt.Huiuſmodi ſunt res artificiatę,quæ per accidẽs ſunt mobiles ſecũdũ naturam,quatenus in naturali ſubiecto fundantur.

Mobile vero præter naturam eſt, quod potentiam non habet ad talem motum, vt cum graue ſurſum, leue deorſum fertur. Iſta autem naturaliter feruntur, cum ad ſuos actus ex potentia naturali feruntur:vt cum ignis ſurſum fertur,& graue deorſum & reliqua ad proprios ſuos actus.

Tex. XXXII.

QVoniam autem quod potentia eſt, multipliciter dicitur, hæc cauſa eſt, vt non ſit manifeſtum a quo hæc moueantur: vt ignis, ſurſum, & terra deorſum. Eſt autem potentia aliter ſciens qui dicit, & qui habet iam,& non contemplatur.ſemper autem,cum ſimul actiuum,& paſſiuum ſint,fit aliquando actu, quod eſt potentia, vt ipſum dicens. & ex eo, quod potentia eſt, alterum fit potentia. qui enim habet ſcientiam, non autem contemplatur,potentia eſt ſciens quodammodo, ſed non vt antea quam diſceret. cum autem ſic ſe habet,ſi aliquid non probibeat,operatur, & contẽplatur,aut erit in cõtradictione,& ignorantia.Similiter aũt hæc ſe habẽt et in Phyſicis.frigidũ enim potẽtia

tia calidum eſt. cum autem fuerit mutatum. iam ignis eſt: vrit autem, niſi quid prohibeat, & impediat. ſimiliter autem ſe habet & circa graue, & leue. leue enim fit ex graui, vt ex aqua aer. hoc enim potentia primum, & iam leue eſt, & operabitur confeſtim, niſi quid prohibeat. actus autem ipſius leuis eſt alicubi eſſe, & ſurſum. prohibetur autem, cum in contrario loco eſt. & hoc ſimiliter ſeſe habet & in quanto, & in quali. Attamen quæritur hoc, quare ad ſuum locum mouentur leuia, & grauia. Cauſa autem eſt, quia apta natura ſunt aliquo. & hoc ineſt ipſi graui, & leui eſſe, hoc quidem ipſo ſurſum, illud autem ipſo deorſum determinatum. Potentia autem eſt & leue, & graue multipliciter ſicut dictum eſt. cum enim eſt aqua potentia, quodammodo eſt leue: & cum aer eſt, adhuc potentia eſt. cõtingit enim impeditum, & non ſurſum eſſe. ſed, ſi auferatur impediens, agit, & ſemper ſuperius fit. Similiter autem & quale, vt actu ſit, mutatur. illico enim contemplatur ſciens, niſi aliquid prohibeat, & ipſum quantum extenditur, niſi quid prohibeat. Qui autem id, quod ſuſtinet, & prohibet, mouit, eſt vt moueat, eſt vero vt non. vt qui columnam diuulſit, aut qui lapidem remouit a vaſe in aqua. ſecundum accidens enim mouet: ſicut refle xa ſphæra non a pariete mota eſt, ſed a proijciente. Quod igitur nihil horum ipſum mouet ſeipſum, manifeſtum eſt, ſed motus habet principium, non mouendi, neque faciendi, ſed patiendi.

Duplicẽ eſſe potẽtiam, & duplice actum.

CVm dixiſſet tunc res naturaliter moueri, cum ad proprios actus ex potentia feruntur, quia duplex erat potentia, & duplex actus, & ſic dupliciter res moueri contingeret naturaliter: Diſtinguit hoc prius: nam ex hac multiplicitate prouenit difficultas cognoſcendi, a quo iſta moueantur.

Exẽplo declarat in ſcientiis.

Exemplo quodam facientis duplicem explicat potentiam, & actum. Dupliciter, inquit aliquis dicitur ſciens. Vno modo, ſicut qui diſcit: Altero modo, ſicut qui iam didicit, ſed non contemplatur actu: vterque enim potentia ſciens dicitur, ſed aliter.

Nam qui diſcit eſt in potentia ad duo, puta, ad habitum ſcientiæ, & ad contemplationem, quæ ex ipſo prouenit: at qui iam didicit, aliis tamen vacat, eſt in potentia ſolum ad contemplationem. Vnde is, qui habitum habet, eſt in potẽtia quidem, ſed non ſicut prius, quam habitum haberet, ſed partim eſt actu reſpectu prioris potentiæ, partim potentia reſpectu vlterioris actus.

Præterea, is, qui eſt in potentia tali, id eſt, habitum habet, poteſt operari, & contemplari ſemoto impedimento, puta, ſi voluntatem applicat, & ab aliis vacat. Niſi enim operari poſſet per ſolam impedimentorum ablationem, vtique non haberet habitum ſcientiæ, aut haberet contrarium habitum ſcientiæ. Et hoc eſt dicere, quod eſſet in contradictione, aut ignorantia. Qui enim ſublato impedimento, non contemplatur, aut eſt, quia eſt in puta negatione, id eſt, non habet habitum: aut eſt in oppoſita diſpoſitione, id eſt, habet errorem oppoſitum. Poteſt igitur, qui eſt cum habitu, & ſic eſt in potentia, operari, ſublato impedimento: at qui eſt in priori potentia, etiam ſublato impedimento non contemplatur, niſi prius habitum in ſe acquirat.

Not. q̃ nã potẽtia ſit, q̃ vocari ſolet remota vel eſsẽtialis ꝓpinqua, vel accidẽtalis.

Hic nota, quod prior potentia dicitur ab aliquibus remota, ab aliis eſſentialis, quia eſt ad formam: & actus illi reſpondens, dicitur actus primus: poſterior potentia dicitur propinqua, ab aliis accidentalis, quia eſt ad operationem: & actus huic reſpondens, qui eſt operatio, dicitur actus ſecundus.

Quæ dicta ſunt de potẽtijs, applicãtur rebus naturalib⁹

Hoc igitur exemplum, quod in ſcientiis, & habitibus poſitum eſt, applicat rebus naturalibus: dicitque etiam dupliciter aliquid eſſe in potentia ad aliquem modum. Vno modo in potentia remota, ſeu eſſentiali, vt recipiat formam: ſicut quod eſt potentia calidum, Altero modo, quod eſt in potentia propinqua, quia iam recepit formam calidi, ſed eſt potentia, vt vrat, & calefaciat.

Nota.

Et aduerte, quod actus ſecundus ſtatim ſequitur ad actum primum, niſi ſit aliquod impedimentum, vt quod calidum

factum eſt, ſtatim vtit, niſi quid prohibeat: ſicut qui habitum habet ſtatim contemplatur, niſi ſit aliquod impedimentũ.

Quæ dicta ſunt de potentijs applicant grauibus, et leuibus. Hæc, quę dicta ſunt applicat grauibus, & leuibus, dicens: quod eſt graue potentia, cum nondum accepit formam grauis, & leue, cum non accepit formam leuis: vt aqua eſt potentia leue, quouſque fiat aer, vel ignis: cum primum autem formam hanc accipit, ſtatim ſequitur actus ſecundus, niſi ſit aliquod impediens: quod ſi ſit; eſt in potẽtia proxima ad actum, ſicut qui habitum habet.

Hoc etiam fit in quantitate, & qualitate: vt patet, ſi aqua in vaſe infundatur, tunc vtique extenditur, & expanderetur aqua niſi eſſet impedimentum vaſis: ſublato vero impedimento, ſtatim expanditur. Similiter in qualitate, vt dictum eſt de ſcientia, & de calore.

Nota. Quod ſi dicas: quare ex graui ſequitur talis motus, & de leui talis motus, & non alius: Reſpondet Ariſtoteles eam eſſe rei naturã, nec huius alia eſt quærenda cauſa.

Sñia Ariſtote. de motu grauiũ et leuium. Ex his omnibus vult Ariſtoteles reſpõſum eſſe ad quæſtionem, a quo inanimata moueantur, cum naturaliter mouentur, puta, ab eodem moueri ad actus ſecundos ex proxima potentia, a quo mouentur ad actus primos ex remota potentia. V. g qui ex aqua facit ignem, & reduxit ad actum hunc, idem reducit ad motũ ſurſum: quia cum ignis fit; vtique niſi eſſet impedimentum, ſtatim moueretur: ablato ergo impedimento, ſequitur ille motus.

Qui remouẽs prohibens partim mouent, partim non. Vnde qui impedimentum aufert, partim mouet, partim non mouet; mouet enim per accidens, ſed non per ſe, quia non dat mouendi virtutem, niſi generans: ſicut qui aufert lapidem, quo vter aere plenus ſub aqua comprimebatur, ſtatim mouet vt rem ſurſum, ſed per accidens.

De pila percuſſa & ſagitta emiſſa. Similiter cum pila reflectitur a pariete, paries per accidens mouet, per ſe vero projiciens, qui impetum impreſſit. Vides ergo, qualiter iſta moueantur a generantibus, a quibus facta ſunt.

Accipe exemplum clarum. Sit aliqua ſagitta emiſſa fortiter a ſagittante, ſed quæ in principio non ita fortiter feratur ob impedimentum, hoc autem ablato, velociſſime feratur: quamuis mortuus ſit iam ſagittans, profecto nemo non dicet, ſagittam, cum velociſſime fertur, a ſagittanti moueri.

Quo modo ſe habeat generans ad motum grauium & leuium. Ita fit in his: generans enim dans formam grauibus, & leuibus, qualitates ſtatim impreſſit, quibus abſque mora ferrentur in loca propria, & naturaliter, niſi eſſet impedimentum: hoc autem ablato, ſequitur motus, qui eſſet a principio, quia illa virtus naturalis permanens eſt: per ſe ergo a generante mouentur imprimente virtutes, & formas: a remouente vero prohibens, per accidens. Ex quo fit, quod ſolũ ſe habeant iſta paſſiue, id eſt mobilia ſint, mouentia vero extrinſeca ſint: & hic eſt ſenſus huius textus. Hanc autem quæſtionem de grauium, & leuium motu copioſe diſputauimus lib. 2. q. 2. propterea modo ab ea ſuperſedemus.

Tex. XXXIII.

SI igitur omnia, quæ mouentur, aut natura mouentur, aut præter naturam, & violentia: & quæ vi & præter naturam, omnia a quodam, & ab alio: eorum autem, quæ natura rurſus, & quæ a ſe ipſis mouentur. ab aliquo mouentur, quæ non a ſeipſis, vt grauia, & leuia: (aut enim ab eo, quod generauit, & fecit leue, aut graue: aut ab eo, quod impedientia, & prohibentia ſoluit) omnia vtique, quæ mouentur, ab aliquo mouebuntur.

COncludit tandẽ illud problema: Omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Et facit inductionem quandam ex prædictis. Omne, quod mouetur, aut ſecundum naturam, aut violente mouetur. Si violente mouetur, clarum eſt, ab alio moueri: Si vero ſecundum naturam, aut a ſe ipſis, vt animalia: & hæc ab alio mouentur; licet intrinſeco: ſi non a ſe ipſis, vt inanimata, etiam ab alio mouentur, puta, a generante, vel a remouente prohibens. Cum autem huiuſmodi ſint omnia, quæ mouentur patet, omne, quod mouetur, ab alio moueri. *Oẽ quod mouetur ab alio mouetur*

Dubiũ a quo moueantur grauia & leuia poſt quã mortuus eſt generans. Hic poſſet dubium eſſe: A quo dicenda ſunt moueri iſta inanimata, cum ipſa generantia non ſunt? Aliqui dicunt, a cœlo moueri: Alij a loco naturali habente virtutem attrahendi: Alij ab ipſo medio. Sed in re clara profecto mirum eſt, cur tot ſint opiniones. Dico igitur cum Ariſtotel. quod a remouente prohibens per accidẽs, per ſe vero a generante: quamuis enim non

non ſit generans, tamen manet virtus impreſſa in re, quæ fertur, vt notum eſt in ſagitta, quæ fertur impetu a ſagittante impreſſo, etiam ipſo mortuo.

Dubiũ. 2 An ſicut calidum actiue calefacit ita graue actiue ſe moueat.

Aliud dubium eſt. Nam dicitur in textu, quod ſicut, qui rem facit calidam, dat etiam quod vrat: & qui dat habitum dat etiam contemplationem: ita quod facit graue, aut læue, dat etiam motum. Ex hoc videtur, quod ſicut ignis, ſeu calidum actiue calefacit, & ſciens actiue contemplatur: ita etiam inanimata actiuum in ſe habeant motus principium. Vlterius: quod ſicut iſte motus inanimatorum tribuitur generanti: ita etiam ſit tribuendum generanti cum ignis calefacit aquam, & magiſtro ſit, tribuenda diſcipuli contemplatio.

Solutio.

Dico ad primum, quod nos non negamus in inanimatis eſſe principia actiua inſtrumentalia illorum motuum: ſed dicimus talia principia eſſe grauitatem, vel leuitatem, non autem formas ſubſtantiales: ſolum enim ſunt paſſiua principia, vt diximus in lib. 2. & in hoc ſimilitudo tantum eſt. Nam non ſola forma ſubſtantialis facit rem in actu primo, & potentia proxima ad motum hunc, niſi ſit grauitas, & leuitas. At cum ignis calefacit, tunc forma ſubſtantialis actiuum eſt illius motus principium, quia non eſt in ipſo igne: forma autem inanimati poteſt actiue exercere motum circa alia, ſed non circa ſe: hoc enim reſeruatum eſt viuentium formis. Et huiuſmodi ſignum eſt. Si enim ipſorum formæ motuum ſuorum actiua eſſent principia, vtique in ſe haberent partem mouentem compoſitam, diſtinctam a parte mota: hæc autem non eſt, cum ſimilaria ſint, & homogenea. Illud autem de ſcientia poſitum eſt pro exemplo, vt cognoſceretur duplex actus, & duplex potentia. At non dubium eſt, quin homo intelligat, & contempletur per ſe actiue, quia habitus non dant operationem, ſed perfectionem in operatione: & præterea, quia pendet ex libertate contemplari, quam homo ex ſe exercet, ob id ſimpliciter tribuitur contemplatio ipſi.

Ad aliud dico, quod non tribuitur generanti calefactio huius ignis, ſicut motus localis: quia calefactionis cum ſit extra ipſum, poteſt eſſe ignis principium quod, ſed non ſui motus propter rationem dictã.

Repete, ſi voles, quæſtionem illam ſecundi libri.

Hoc autem dupliciter. Aut enim non per ſe ipſum mouens, ſed per alterum, quod mouet mouens aut per ſeipſum. Et hoc, aut primum poſt vltimũ, aut per plura. vt baculus mouet lapidem, & mouetur a manu mota ab homine: hic autem non amplius ex eo, quia ab alio moueatur. Vtraque igitur mouere dicimus, & primum, & vltimum mouentium, ſed magis primum. illud enim mouet vltimum, ſed non hoc primum. & ſine primo quidem vltimum non mouebit, illud autem ſine hoc, vt baculus non mouebit non mouente homine.

In omni motu deueniẽdũ eſſe ad vnũ primum.

CVm determinaſſet illud problema, quod mouetur, ab alio moueri: ad rem magis accedens, aliud determinare aggreditur, videlicet, in motu quolibet, locali præſertim, deueniendum eſſe ad vnum primum, quod non ab alio extrinſeco moueatur, ſed ſi mouetur, per ſeipſum moueatur: Ob id prius diſtinguit, duplex eſſe mouens. Alterũ eſt, quod mouente ipſum mouens: ſicut baculus mouet lapidem, quia a manu mouetur. Alterum eſt, quod ſic mouet, quod non ab alio extrinſeco moueatur, ſed per ſe ipſum: ſicut homo, cum lapidem mouet, non ab alio extrinſeco motus.

Duplex ẽ mouens.

Mouens per ſe ſub diuidiũ.

Iterum ſubdiuiditur hoc, quod per ſeipſum mouet. Eſt enim duplex: Alterum, quod mouet primum poſt vltimum motum, id eſt, quod per vnum medium mouet: ſicut homo, qui manu mouet baculum: per medium enim vnum mouet vltimum, puto, per manum. Alterum eſt, quod per plura media mouet, nec eſt proximum primo poſt vltimum: ſicut cum homo mouet manu baculum, & baculo lapidem, & lapide librum.

Hic autem eſt vnum motum tantum, puta, liber, ſed non mouens aliud: eſt etiam vnum mouens tantum: ſed non ab alio extrinſeco motum: reliqua intermedia ſunt mouentia, & mota, vt patet de manu, baculo, lapide, quamuis omnia moueant præter vltimum.

Cõparãtur iſta mouẽtia inter ſe.

Comparat autem iſta, quæ mouent, & præſertim vltimum mouens, qualis eſt lapis, cum primo mouente, puta, homine, & dicit, quod magis mouet primum. 1.

Similiter facta comparatione ad ea, quæ 2.

mo-

mota ab alio, mouent: magis primum mouet. Quod dupliciter probatur. Primo quia primum mouet vltimum, ſed vltimum non primum, id eſt, recipit vltimum a primo motum, ſed non primum ab vltimo. Præterea: quia vltimo mouente ablato, etiam mouet primum: at ablato primo non mouet vltimum: magis ergo motus a primo eſt: ob idque ipſum primum magis mouet.

Caput Quintum.

Tex. XXXIIII.

SI ergo neceſſe eſt omne, quod mouetur, ab aliquo moueri, & aut ab eo, quod mouetur ab alio, aut non, & ſi ab alio quidem, quod mouetur: neceſſe eſt aliquid eſſe primum mouens, quod non ab alio. Si autem huiuſmodi eſt primum, non neceſſe eſt eſſe alterum. impoſſibile enim eſt in infinitum abire mouens, & ipſum, quod mouetur ab alio. infinitorum enim nihil eſt primum. Si ergo omne quidem, quod mouetur, ab aliquo mouetur, primum autem mouens mouetur quidem, non autem ab alio neceſſe eſt ipſum a ſeipſo moueri.

Probatur in motibus deueniendum eſſe ad vnum primum, quod non moueatur ab alio externo. PRoponit modo rationes, quibus probat in motibus ſemper deueniri ad vnicum primum, quod non ab alio moueatur extrinſeco, ſed a ſeipſo.

Vbi nota, quod non intendit deducere per has rationes, quod ſit deueniendum ad vnum in quolibet motu, quod a ſe moueatur ſed ad vnum, quod non moueatur ab alio, ſiue ſit immobile, ſiue mobile, quod ſi mobile fuerit, tunc mouebitur per ſe ipſum.

Nota. At quia Plato exiſtimabat, omne mouens moueri, vt Simplic. & S. Thom. docent: ob id infert, quod illud primum a ſeipſo mouetur: tamen rationes hoc tantum concludunt, quod non ab alio extrinſeco moueatur.

1. Rō ex parte mobilis. Facit igitur rationem primam. Omne, quod mouetur: aut mouetur ab eo, quod non ab alio extrinſeco mouetur: aut ab eo, quod ab alio mouetur. Sed vtroque modo datur vnum primum, quod non ab alio moueatur, ſed per ſe ipſum. Si id mobile eſt: ergo in omni motu datur vnum, quod non ab alio moueatur. Minorem probat. Si enim detur prior pars, quæ moueatur ab eo, quod non ab alio mouetur, tunc hoc erit primum mouens: nec neceſſe eſt aliud vltra hoc quærere. Si vero detur poſterior pars, quod moueatur ab eo, quod ab alio mouetur: tunc de hoc ipſo petam, an moueatur ab alio, quod non per ſe mouetur: Quod ſi iterum, atque iterum detur, erit proceſſus in infinitum in mouentibus, qui eſſe non poteſt: nam niſi ſit primum mouens, reliqua non mouebunt, vt dictum eſt. In infinito autem non eſt primum. Quod ſi non ſit talis proceſſus, ſed perueniatur ad vnum primum: tunc habetur intentum: hoc enim non ab alio extrinſeco mouebitur.

Et aduerte, quod loquitur de motibus eſſentialiter ordinatis, cum vnus ab alio actualiter pendet: in his enim non eſt proceſſus infinitus, ſicut nec in cauſis: ſecus an aliis non ordinatis, niſi accidentaliter. *Not. loq. Ariſt. de mouentibus, & motis eſſentialiter ſubordinatis.*

Tex. XXXV.

AMplius autem & ſic ipſam hanc rationem eſt aggredi. Omne enim mouens & aliquid mouet, & aliquo. aut enim ſeipſo mouet ipſum mouens, aut alio. vt homo ſeipſo, aut baculo: & ventus deiecit aut ipſe, aut lapis, quem impulit. impoſſibile eſt autem mouere ſine eo, quod ſeipſo mouet id, quo mouet. Sed, ſi ipſum ſeipſo mouet, non neceſſe eſt aliud eſſe, quo mouet. ſi vero ſit alterum id quo mouet, eſt aliquid, quod mouebit, non quodam, ſed ſeipſo, aut in infinitum abibit. Si igitur aliquid, quod mouetur, mouet, neceſſe eſt ſtare, & non in infinitum ire. ſi enim baculus mouet ex eo quia mouetur a manu, manus mouet baculum, ſi autem & hanc aliud mouet, & hanc aliud aliquid mouens eſt. Cum itaque aliquo moueat ſemper alterum neceſſe eſt prius ipſum eſſe ſe ipſo mouens. Si igitur mouetur quidem,

dem hoc non autem eſt alind mouens ipſum, neceſſe eſt ipſum ſeipſo mouere. quare & ſecundum hanc rationem aut mox id, quod mouetur ab eo, quod ipſum ſeipſo mouet, mouebitur, aut venit aliquando ad aliquid tale.

1. Rō ex parte mouentis. SEcunda ratio eſt fere eadem cum precedenti, ſed alia via proponitur: nam prima eſt ex parte eius, quod mouetur, hæc vero ex parte mouentis.

1. Suppoſitum. Supponit autem tria. Primum eſt: In motu eſt, quod mouet, & quo mouetur.

2. Suppoſitum. Alterum eſt: Quod mouet, aut ſe ipſo, aut alio mouet, vt homo, aut ſe ipſo mouet, aut baculo: & ventus mouet aliquid, aut ſe ipſo, aut lapidem mouendo, & illo mouet aliud.

3. Suppoſitum. Tertium eſt: Quo mouetur aliquid, nō mouet abſque eo, quod mouet, per illud: vt baculus non mouet, niſi manus moueat, nec manus, niſi homo.

Ex his conſtruitur. 2. Ratio. Ex his conſtituit rationem. Si aliquid mouet, vel a ſe ipſo mouet, vel alio per ſecundum principium, & per primum; tunc ſi ſe ipſo mouet, non erit aliud mouens: & & ſic habetur intentum.

Obiect. Dices tu, ſe ipſo, id eſt, immediate mouebit, ſed tamen ab alio motum: vt baculus ſe ipſo mouet lapidem, tamen mouetur ab alio.

Solutio. Aduertendum, quod hoc non valet: nam tunc non eſt baculus, qui ſe ipſo mouet, ſed homo per baculum: quæritur enim de agenti principali.

Quod ſi des alteram partem, quod mouet per aliud, tunc oportet deuenire ad aliquod quod ſe ipſo moueat, & hoc non ab alio mouebitur: quod ſi non deueniatur, erit proceſſus in infinitum, & ſic non erit aliquid, quod ſe ipſo moueat: quod ſi hoc non ſit: nihil mouebitur per principiū tertium.

Nota. Vis rationis Ariſtotelis. Et nota; quod vis rationis in hoc conſiſtit: quod ſi ſemper vnum ab alio, & hoc ab alio moueretur, nihil ſe ipſo moueret, ſed omnia eſſent inſtrumenta. Nam dato vno, quod moueret, ſi hoc ab alio moueretur, iam non illud, ſed hoc per illud moueret, & ita non eſſet, quod ſe ipſo ageret: ſed ſemper inferiora ſunt inſtrumenta ſuperiorem Cum autem debeat dari aliquid quod ſe ipſo moueat, ſiue tunc, vt cum vētus, vel homo mouet lapidem, aut poſt tria, aut quatuor, aut aliquot inter media: profecto in omni motu deuenire oportet ad vnum, quod non ab extrinſeco moueatur: & hic eſt ſenſus, & vis rationes huius, quam inueniſſe non eſt facile.

Tex. XXXVI.

POſtea autem, quæ dicta ſunt, & ſic conſyderantibus accident hæc eadem. Si enim ab eo, quod mouetur, mouetur omne, quod mouetur, aut hoc rebus ipſis ineſt ſecundum accidens, vt moueat quidem id, quod mouetur, non tamen propterea quod mouet ipſum ſemper, aut non, ſed per ſe. Primum igitur, ſi ſecundum accidens, non eſt neceſſe moueri id, quod mouetur. Si autem hoc eſt, manifeſtum eſt quod contingit aliquando nihil moueri eorum, quæ ſunt. non enim neceſſarium eſt accidens, ſed contingit non eſſe. Si ergo ponamus poſſibile eſſe, nullum impoſſibile accidet, falſum autem fortaſſis. ſed motum non eſſe impoſſibile eſt. oſtenſum enim eſt prius hoc, quod neceſſe eſt motum ſemper eſſe.

TErtiam rationem ad idem oſtendendum facit, & ſumit illam propoſitionem: Omne, quod mouet, mouetur ab alio extrinſeco: Tunc vel eſt contingens, vel neceſſaria: ſed nec veritatem habet contingentem, nec neceſſariam: ergo non omne, quod mouet, mouetur ab alio. *3. Ratio*

Minoris priorem partem oſtendit, quod non ſit contingens, vt quod mouet, moueatur. Si enim eſt contingens, ponatur, quod mouet non moueri: (nam poſſibile poni poteſt in eſſe). Tunc eſt argumentum cōtra illorum dicta. Quod mouet omne non mouetur, ergo tunc nullus motus eſt. Cōſequentia eſt bona, vt ſtatim dicam. Conſequens eſt impoſſibile: nam neceſſario motus eſt: ergo antecedens non erat contigens: Quamuis enim eſſet falſum, at ex falſo contingenti falſum quidem bene inferri poteſt, at non impoſſibile: ergo profecto nō fuit illud cōtingens, Omne, quod mouetur, ab alio extrinſeco mouetur.

Sed dices: Vnde valet illa conſequentia: ſi non mouetur mouens, eſſe ab alio, quod non ſit motus? Reſpondetur quod eſt valida: *Dubiū. Solutio.*

valida: nam in his, quę ab alio extrinſeco mota mouent, non mouerent, niſi ab alio mouerentur: & qui ponit non moueri, ponet non mouere.

Tex. XXXVII.

ET rationabiliter hoc accidit. Tria enim neceſſe eſt eſſe, quod mouetur, & mouens, & id, quod mouet. Id igitur, quod mouetur, neceſſe eſt quidem moueri, mouere autem non neceſſe eſt. id autem, quo mouet, & mouere, & moueri. pariter enim mutatur hoc ſimul, & ſecundum idẽ cum eo, quod mouetur, exiſtens. manifeſtum autem eſt in mouentibus ſecundum locum. tangant enim ſeinuicem neceſſe eſt ſic vſque ad aliquid. mouens autem ſic, vt ſit non id, quo mouet, immobile. Quoniam autem videmus vltimum, quod moueri quidem poteſt, motionis autem principium non habet, & quod mouetur quidem, ab alio autem. ſed non a ſeipſo, rationabile eſt (vt ne neceſſarium dicamus) & tertium eſſe, quod mouet quidem cum, ſit immobile. Quapropter & Anaxagoras recte dicit mentem impaſſibilem inquiens, & immiſtam eſſe, quoniam motus principium ipſum facit eſſe. ſic enim vtique ſolum mouebit, cum ſit immobilis, & vincet, cum ſit immiſtus.

Mouens non neceſſario mouetur ab alio. PRobat rationabiliter dici, quod mouẽs non mouetur ab alio neceſſario: & argumentum hoc eſt. In motu ſunt, quod mouet, quod mouetur, quo motus eſt.

Horum trium vltimum, puta cum homo baculo, lapidem mouet: vltimum inquam, vt lapis, mouetur ab alio, ſed nõ mouet aliud extrinſecum: medium autem, ſcilicet baculus, mouet quidem lapidem, at mouetur ab alio, ſcilicet homine Cum enim tangat hominem mouentem, vtiq; mouebitur, & motus mouebit, non autem immobilis exiſtens. Oportet ergo, ꝙ primum, puta, homo, moueat, ſed non moueatur ab alio extrinſeco.

Sic enim ſeruabitur ratio medij ad extrema: Medium enim mouet, & mouetur ab extrinſeco: vltimum mouetur, ſed non mouet primum ergo mouebit, ſed non mouebitur ab alio.

Confirmat ex ſententia Anaxagoræ Hic enim Mentem, quę prima cauſa motus erat, dixit localiter mouere, non ab alio motam; & alterare immixtam, id eſt nõ alteram,

Tex. XXXVIII.

AT vero, ſi non ſecundum accidens, ſed ex neceſſitate mouetur mouens, ſi autem non moueatur. non vtique mouebit, neceſſe eſt mouens, quatenus mouetur, aut ſic moueri, vt ſecundum eandem ſpeciem motus, aut ſecundum alteram. dico autem, quale eſt aut calefaciens & ipſum calefieri, & ſanans ſanari, & ferens ferri, aut ſanans ferri, ferens autem augeri. Sed manifeſtũ eſt quod impoſſibile eſt. oportet igitur vſque ad indiuidua diuidentem dicere. vt ſi quid docet Geometrice operari hoc docet Geometrice operari ſecundum idem: aut ſi proijcit, proijcit ſecundum eundem modum proiectionis. Aut non ſic quidẽ, ſed ſecundum aliud ex alio genere. vt quod fert quidem augeri, quod autem hoc auget alterari ab alio quod autem hoc alterat, ſecundum alium quendam moueri motum. ſed neceſſe eſt ſtare. finiti enim ſunt motus ipſi. Rurſus autem reflectere, & alterans dicere ferri idem facere eſt ac ſi mox dicat ferens ferri, & doceri docens. manifeſtum enim eſt, quod & a ſuperiore mouẽte mouetur id, quod mouetur omne, & magis a primo mouẽtium. At vero hoc quidem impoſſibile eſt. docens enim accidit diſcere, quorum hoc quidem non habere: illud autem habere ſcientiam neceſſarium eſt. Amplius autem, his magis irrationabile eſt,

quod accidit, omne motiuũ eſſe mobile, ſi omne, quod mouetur, ab eo, quod mouetur, moueatur. erit enim mobile. vt ſi aliquis dicat quod omne ſanatiuum & ſanans, & ſanabile erit: & ędificatiuum ædificabile, aut ſtatim, aut per plura, dico autem, vt ſi mobile quidem ab alio eſt omne motiuum, ſed non ſecundum eundem motum mobile, quo mouet propinquum, ſed ſecundum alterum, vt ſanatiuum diſcibile. ſed hoc aſcendendo perueniet aliquando ad eandem ſpeciem, vt diximus prius. Alterum igitur horum impoſſibile eſt. alterum autem figmentum. inconueniens enim eſt alteratiuum augmentabile ex neceſſitate eſſe.

Mouens nõ neceſſario eſt moueri.

PRobat alteram argumẽti partem, quæ erat poſterior pars minoris, quod non ex neceſſitate, quod mouet moueatur. Dicitque, quod ſi ex neceſſitate mouens moueretur ab alio, vtiq; non moueret, niſi moueretur: vnde quatenus mouetur, mouet. Tunc ergo eſt argumentum. Vel mouetur ab alio eadem ſpecie motus, qua mouet: vt quod alterat, alteratur: quod fert, fertur: quod auget, augetur. Vel alia, puta, quod alterat, augetur. ſed nec alia, nec eadem ſpecie motus neceſſe eſt, quod mouet. vnum moueri ab alio: ergo non neceſſario, quod mouet, ab altero extrinſeco mouetur.

Non neceſſario dẽt moueri eadẽ ſpecie motus.

Probatur minor: Si dicas, quod eadem ſpecie, tunc enim manifeſta abſurda ſequuntur. Sumere enim debemus vſque ad ſpecies ſpecialiſſimas, & vltimas: & ſic qui docet Geometriam, docebitur ab alio, & quam propoſitionem docet, ſimul ab alio docebitur: & quod proijcit, ſimul proijcietur, & quomodo proijcit, proijcietur: quæ quidem impoſſibilia ſunt.

Non neceſſario debet moueri ala ſpẽ motus.

Altera pars probatur, quod non ſecundum aliam ſpeciem motus. Tunc enim oporteret multiplicare in infinitum ſpecies motus, cum ſemper, quod mouetur ab alio, & hoc ab alio, moueatur ſine limite ſecundum ſpeciem aliam motus.

Poſſet reſponderi, Quod non oportet infinitas ſpecies motus facere ſed finitas tranſpoſitas ſic: Quod localiter mouet aliquid, mouetur ab alio ſecundum alterationem, & hoc, quod alterat, ab alio augetur, & quod auget iterum ab alio localiter fertur, & ſic in infinitum tranſponendo. 1.

Hoc excludit Ariſtote. ratione. Quia ex hoc adhuc ſequitur, quod res mouetur a mouente moto ſecundum eandem ſpeciem motus. Nam res magis mouetur a primo, quam ab intermedio, vt ſi A, mouetur a B, & hoc a C, & hoc a D. magis A, mouetur a D, quam ab alijs. Ita ergo, ſi motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab aucto, & hoc iterum a moto localiter; valet de primo ad vltimum, vt motum localiter moueat, & ſic de quocũque alio motu.

Idem alio argumento probat, Quod ſe- 2.
quitur, quod vnum erit motum a quocunque mouente, & quocuuque mouens erit quodcunque mobile, vt ſanatiuum ſanabile, & etiam augmentabile, & mobile localiter. Sic enim hæc ratio eſt intelligenda. Sequela patet. Nam quamuis, ſi immediata mouentia, & mota reſpicias, hoc non appareat; tamen aſcendendo, & deſcendendo hoc inuenies. Nam ſi quod ſanatur, mouetur a ſanante, & hoc per ſe, & vt ſanans augetur, iam ſanatiuum erit per ſe augmentabile. Et iterum inueniens, quod augmentabile eſt ſanabile & etiam localiter mobile. Hoc autem figmentũ eſt, & quod omne, quod moueatur, impoſſibile. Si enim non eſt contingens nec neceſſarium, erit impoſſibile; Et nota expoſitionem huius poſterioris rationis.

Tex. XXXIX.

NOn ergo neceſſe eſt ſemper moueri quod mouetur ab alio, eoque moto. ſtabitur ergo. quare aut a quieſcente mouebitur id, quod mouetur primum, aut ipſum ſeipſum mouebit. At vero, ſi oportet etiam conſyderare vtrum cauſa motionis ſit, & principium ipſum ſeipſum mouens, an id, quod ab alio mouetur, illud omnis vtique ponet. id enim, quod per ſe eſt cauſa, ſemper prius eſt eo, quod ſecun-

ſecundum alterum, & ipſo exiſtente.

Concluditur in generali non omne mouẽs ab alio externo debere moueri, 4. Rõ ad idem.

CONcluſionem facit generalem rationum præcedentium, puta, Non omne quod mouetur, ab alio extrinſeco moueri ſed aut ab immobili, aut ab eo, quod ſeipſum mouet, ſi primum fuerit motum. Vbi vides, quod ſupra notauimus, ex his concludi ſolum deueniendum ad vnum primum in motu, quod non ab alio extrinſeco mouetur.

Addit autem quartam rationem. Id debet eſſe principium motus, & mouens, primum, cui magis competit mouere: at omnes concedunt, magis mouere id, quod per ſe mouet, & non ab extrinſeco mouetur, quam quod ab extrinſeco mouetur, ergo tale erit motus principium potius, quam motum ab alio.

Tex. XL.

QVare hoc conſyderandum eſt, ſumpto alio principio, ſi quid mouet ſe ipſum, quomodo mouet, & ſecundum quem modum. Neceſſe igitur eſt omne, quod mouetur, eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia. hoc enim oſtenſum eſt prius in ijs quæ vniuerſaliter de natura, quod omne, quod per ſe mouetur, continuum eſt. Impoſſibile igitur eſt ipſum mouens ſeipſum penitus mouere ipſum ſeipſum feretur enim totum, & feret ſecundum eandem lationem, vnum exiſtens, & indiuiduum ſpecie, & alterabitur, & alterabit: quare docebit vtique, & docebitur; ſimul, & ſanabit, & ſanabitur ſecundum eandem ſanitatem. Amplius autem determinatum eſt quod mouetur id, quod mobile, eſt hoc. autem eſt potentia cum mouetur, non actu. quod autem potentia eſt, ad actum pergit. eſt autem motus actus mobilis imperfectus.: mouens autem iam actu eſt: vt calefacit calidum, & omnino id, quod habet formam, generat. quare ſimul idem. & ſecundum idem calidum erit, & non calidum ſimiliter autem, & aliorum vnumquodque eorum, quæ neceſſe eſt mouens habere vniuocum. eius ergo. quod ſeipſum mouet, hoc quidem mouet, illud autem mouetur.

Debere dari vnũ principiũ motum omnino immobile.

ALiud principium vult modo Ariſtoteles conſtituere; puta, non ſolum in motu dandum eſſe principium, quod non ab alio extrinſeco moueatur, ſed a ſe, ſed etenim dandum eſſe principium immobile per ſe, & quod nec a ſe, nec ab altero moueatur. Ad cuius probationem diſputat id, quomodo quod a ſe mouetur, moueri dicatur.

Qđ mouet, debet eẽ diuiſibile.

Supponit autem ante omnia fundamentum: Quod mouetur, eſſe continuum, & diuiſibile in ſemper diuiſibilia, quod in libro 6. oſtenſum eſt.

Aliquid cõtinuo mouere ſeipſum ſex modis põt contingere.

Aduerte autem aliquod continuum ſe ſurſum mouere, ſex modis contingere poteſt primo, quod totum ſecundum totum moueat ſe ipſum totum, vt totum ſit, quod primo mouet, & totum, quod primo mouetur. Aut quod pars moueat totum. Aut quod totum moueat partem. Aut quod partes ſeinuicem per ſe moueant, & moueantur a ſe. Aut quod aliquæ partes totius ſingulæ, vel vna ſeipſas moueant. Aut tandem, quod vna moueat immota altera moueatur non mouens.

Horum modorum, ſolus ſextus & vltimus verus eſt, ac eligendus reliqui reprobantur ab Ariſtotele, non tamen exprimit ſecundum, & tertium, quia eadem trium primorum ratio, vt dicetur.

Totum ſecundũ ſe totum non põt moueri ſeipſum ſecundũ totum. 1. Ratio.

Probat ergo, quod totum ſecundum ſe totum non moueat ſeipſum, totum, duplici ratione: Prior poteſt ſic componi. Mouens impoſſibile eſt moueri illo eodẽ motu, quo mouetur motum ab eo: at ſi totum ſe totum mouet mouens eodem motu mouetur, quo motum, ergo impoſſibile eſt, totum ſecundum ſe totum mouere ſe totum primo. Maior explicatur. Baculus, ſeu homo mouet lapidem, & mouetur, ſed aliud eſt motus lapidis, alius in homine, ſimiliter in alijs omnibus. Minor nota eſt. Cum enim idem ſit totum mouens, & motum, illo prorſus motu mouebit totum, quod mouetur; quod impoſſibile

 eſt

eſt. Nam pariter in alijs mouentibus id accidet, & eadem ſanitate ſanabitur quis, quo ſanat aliud, & feretur, quo motu fert. Altera ratio eſt in ſecunda figura. Omne mobile, vt mobile, eſt imperfectum, nullum mouens, vt mouens, eſt imperfectum: ergo nihil, quod eſt mouens, eſt primo mobile. Maior probatur: Quia quod mouetur in potentia, nec actu habet id, ad quod mouetur: Eſt enim motus actus imperfectus, vt quod calefit, nondum eſt calidum perfecte. Minor patet. Nam mouens, & agens actu habet ad quod mouet mobile: eſt enim actu calidum, quod calefacit.

2. Ratio.

Addit. Cum mouens eſt cauſa vniuoca: nam cum eſt æquiuoca, non habet illam formam formaliter, niſi in virtute, vt Sol calida facit, at ipſe formaliter non eſt calidus. Cum igitur idem ſecundum idem non poſſit eſſe actu, & potentia: profecto totum non poteſt ſecundum ſe, mouere ſeipſum; bene quidem vna pars alteram.

Nota.

Nota: quod hac ratione probari etiam poteſt, quod pars non moueat totum ſecundum ſe totum, ſimiliter nec totum, vt totum, mouere partem. Nam ſi totum ſecundum ſe totum mouet partem, totum eſt actu, pars vero potentia: ſed quomodo totum actus eſt, ſi pars eſt potentia? cum enim totum eſt calidum, pars non erit non calida.

Pars nõ põt mouere totum ſecundum ſe totũ nec totũ ſecundũ ſe totum põt mouere partẽ

Similiter nec pars totum mouebit. Erit enim pars actu, totum vero potentia ad formam illam. Sed implicat hoc. Si enim pars actu formam habet, totum ſecundum ſe totũ, non erit in potẽtia: poteſt ergo pars mouere partem aliam, ſed non totum ſecundum totum; nec totum ſecundum ſe, partem.

Tex. XLI.

Quod autem non eſt ipſum ſeipſum mouens ſic, vt vtrunque ab vtroque moueatur, ex his manifeſtum eſt, neque enim erit primũ mouens vllum, ſi vtrunque, vtrunque mouebit. quod enim prius magis cauſa eſt mouendi, quam ſequens, & mouebit magis. Dupliciter enim mouere eſt aliud quidem id ipſum, quod ab alio mouetur, aliud autem ſeipſo. proximius autem eſt quod longius eſt ab eo. quod mouetur a principio, quam quod in medio eſt. Amplius non neceſſe eſt mouens moueri, niſi a ſeipſo. ſecundum accidens ergo contra mouet alterum. at ſumpſi contingere non mouere. erit ergo aliud quidem, quod mouetur, aliud autem mouens immobile. Amplius non neceſſe eſt mouens contra moueri, ſed aut immobile aliquid mouere neceſſe eſt, aut ipſum a ſeipſo moueri: ſi neceſſe quidem eſt ſemper motum eſſe. Amplius ſecundum quem mouet motum, etiam vtique mouebitur. quare calefaciens calefit.

Excludit quartam partem illius argumentationis, puta, quod totum ſe ipſum mouet, quia partes ſe inuicem mouent, altera alteram per ſe: hoc reprobat quatuor rationibus.

Non põt totum ſe ipſũ mouere, qa partium vnaquaque moueatetiã per ſe.

Prima eſt. Vbi non datur primum, non eſt motus: at ſi ita totum moueretur, non eſſet primum mouens: non ergo eſſet motus. Minor probatur. Quia cum æqualiter hæc alteram, & altera illam per ſe moueat, neutra principium motus eſt.

1. Ratio.

Præterea: quia ſi principium eſſet vna, tunc totum eſſet magis propinquum vni parti, quam alteri, puta, illi, quæ prima eſt, & tunc vna alia magis per ſe moueretur, quam altera, puta, quæ longius diſtat ab vltimo, quod a primo mouetur: cum igitur vna pars magis diſtet ab ipſo toto, qđ a primo mouetur, ipſa erit magis per ſe mouens: non ergo æqualiter partes ſeinuicem mouerent.

Secunda ratio eſt. Dato, quod vna pars primo moueat, ſicut & altera: tunc ſumo vnam, & ſit argumentum ſubtile. Iſta mouet primo: de neceſſitate autem non eſt, vt quod primo mouet ab alio moueatur: ergo poterit talis pars mouere totum abſque eo, quod ab altera moueatur. Ponatur ergo poſſibile in eſſe, tunc iam habetur intentum quod in eo, quod a ſe mouetur, detur aliquid mouens & non motum.

2. Ratio.

Tertia ratio eſt eodem fere vtens principio: ſi iſta pars primo mouet ergo: vel eſt immota, vel ſe ipſam mouet: nam per accidens eſt, quod ab alio moueatur. Si immota eſt, habetur intentum: ſi vero ſe ipſam

3 Ratio.

ipſam mouere dicas, exiſtimans, quod niſi hoc ita ſit, motus non erit; vt diximus textu 36. iam profectò totum non mouebit ſe ipſum, quia vtraque pars ſe inuicem mouet: quod eſt contra ſuppoſitum.

4. Rat. Quarta ratio eſt. Si ſeinuicem partes mouerent, vtique eſſet idem actu, & potẽtia. Probatur. Si hæc pars mouet, puta, calefacit alteram, eſt actu, puta calida: quod ſi mouetur ab altera, ergo eſt potentia, puta, calefit: ſimiliter ergo eſt actu, & potentia ſecundum idem: quod eſt impoſſibile.

Tex. XLII.

AT vero neque ipſius primo ſeipſum mouentis aut vna pars, aut plures mouebũt ipſa ſeipſam vnaquæque, totum enim ſi mouetur, ipſum a ſeipſo, aut ab aliquo eorum, quæ ſunt ipſius, mouebitur, aut totum a toto. Si igitur, quia mouetur aliqua pars ipſa a ſeipſa, hæc vtique erit illud primum ipſum ſeipſum mouens, ſeparata enim hæc quidem mouebit ipſa ſeipſam, totum autem non amplius. Si vero totum à toto mouetur, ſecundum accidens hæ mouebunt ipſæ ſeipſas. Quare, ſi non neceſſario, accipiantur non moueri a ſeipſis. Ipſius igitur totius aliud mouebit, cum immobile ſit, aliud autem mouebitur. ſolum enim ſic poſſibile eſt aliquid per ſeipſum motiuum eſſe. Amplius, ſi tota ipſa ſeipſam mouet, hoc quidem mouet, ipſius, illud autem mouebitur Quæ igitur A B, & a ſeipſa mouebitur, & ab A.

Nõ põt totum ſe mouere, quia eius partes ſe ipſas moueant. REijcit quintum modum, puta quod totum ſeipſum moueat, quia vna, aut aliquæ ipſius partes ſeipſas moueant.

Hoc reprobat ſic. Totum vel mouetur ipſum totum, vel non, ſed eius pars ita, vt motus ſic tantum in ea. Si detur hoc, iam non eſt totum, quod primum ſe mouet, ſed

5. Ratio. pars, in qua eſt motus; & ita ſeparata a toto ſe ipſam mouebit, ſed non totum. Si ergo totum mouetur ita, vt motus ſit in eo, & a ſe mouetur: ergo per accidens ad totum totius a ſe, quod illæ partes, vel vna ſe ipſam moueat. Quod ſi per accidens, ponatur in eſſe, iam dabitur in eo, quod a ſe mouetur, aliquid immotum quo intendimus.

Vnde concludit ſextum modum. Sic enim mouet aliquid ſeipſum: quia vna ipſius pars ſecundum ſe immota, mouens eſt: altera vero ſecundum ſe mota, ſed non mouens. Vnde cum totum a ſe mouebitur, vt A B. non eſt aliud dicere, quod a ſe mouetur, quam quod ab A: quæ eſt vna ipſius pars, alteram mouens: & iſte eſt ſenſus vltimorum verborum huius textus, vt Simplic. exponit quamuis alij aliter exponunt, & Alexan. referente Simplicio. *Si totum ſe mouet oportet aliquam partem eſſe per ſe mouentem, aliqua per ſe motã.*

Tex. XLIII.

QVoniam autem mouet aliud quidem, quod mouebitur ab alio, aliud autem immobile exiſtens, & mouetur hoc quidem mouẽs, illud autem nihil mouens, ipſum ſeipſum mouens, neceſſe eſt ex immobili eſſe, mouente tamen, & adhuc ex eo, quod mouetur, non mouet autem ex neceſſitate, ſed qualitatercunque euenit. Sit enim A mouens quidem, & immobile, B vero id, quod & mouetur ab A, & mouet id, in quo C, hoc autem motum quidem ab ipſo B, mouẽs autem nihil. ſi enim & per plura veniat aliquando in C, ſit per vnum ſolum. totum ergo A B C ipſum ſeipſum mouet. ſed, ſi aufero ipſum C, ipſum quidem A B mouebit ipſum ſeipſum ipſum enim A eſt mouens, B vero, id quod mouetur. ipſum autem C non mouebit ipſum ſeipſum, neque penitus mouebitur. At vero neque A C mouebit ipſa ſeipſam ſine ipſo A. nam B mouet ex eo, quia mouetur ab alio, non quia à ſeipſo parte aliqua. ipſum igitur A B ſolum ſeipſum mouet. Neceſſe eſt igitur ipſum ſeipſum mouens habere mouens, immobile tamen, & id, quod mouetur, nihil autem mouet ex neceſſitate, tangentia autem aut vtraque ſein-

uicem: aut alterum alterum. Si igitur continuum eſt id, quod mouet: (quod enim mouetur continuum eſſe neceſſarium eſt: manifeſtum eſt quod totum ipſum ſeipſum mouet, non eo, quod ipſius aliquid huiuſmodi ſit, vt ipſum ſeipſum moueat, ſed totum mouet ipſum ſeipſum, & mouens, & motum, eo, quod ipſius aliquid eſt ipſum mouens, & id, quod mouetur. non enim totum mouet. neque totum mouetur, ſed mouet quidem ipſum A, mouetur autem ipſum B ſolum. ipſum autem C ab ipſo B non amplius impoſſibile enim eſt.

Explicat Ari. qd ſit illud, quod primo ſ. ipſum mouet. VNum proponit Ariſtot. quo explicat, quid ſit id, quod primo ſeipſum mouet, dicens: Quod id, quod ſeipſum mouet per ſe & ex neceſſitate, duplici parte conſtat: Altera, quæ mouet immota: altera, quæ mouetur, ſed non mouet aliud.

Eſt enim duplex mouens, & quod mouet, ſed mouetur ab alio: quod mouet ſolum, & non mouetur. Similiter duplex mobile: & quod mouetur & mouet aliud, & quod tantum mouetur.

Solum ergo in mouente ſeipſum duplex pars eſt neceſſaria, & quæ mouet immota, & quæ mouetur non mouens aliud. Quod ſi acciderit, quod id, quod mouetur, etiam aliud moueat, tunc id per accidens eſt, nec neceſſarium ad id, quod ſe ipſum moueat.

Ex hoc probat. Sumatur ergo tale mouens ſe ipſum, in quo vna pars mouens ſit immota, puta, A. altera mota, & mouens. puta, B, quod moueatur ab A, & moueat, C. totum autem ſe ipſum mouens ſit, ABC.

Eſt argumentum. Ablato C. magnitudo, quæ reſtat A B, mouebit ſe ipſam, cum ex parte mouente, & mota conſtet: ergo iam illa magnitudo tota A B C, non erat prima ſe ipſam mouens, ſed A B. nam C. non mouebitur per ſe: ergo non fuit neceſſarium, quod B. moueret, ſed tantum moueretur. Vlterius auferatur A, & relinquatur. B C. non mouebit ſe ipſam, nam B. non per ſe poteſt mouere, niſi mota: ergo neceſſarium eſt, quod vt ſe moueat, aliquid ſit A, & pars mouens.

Concludit ſuis Concluditur ergo ex vtroque quod ad hoc, vt aliquid ſeipſum moueat, tantum ſit opus parte mouente immota, & parte mota non mouente: quod ſi hæc fuere etiã mouens, hoc quidem per accidẽs eſt. *rationibus.*

Dicit autem, quod tales duę partes, ſe debent tangere, puta, mouens, & mota: aut vna ſaltem tangat alterã. Tunc ſe tangunt, cum vtraque corpus eſt, vt neruus mouens, & caro mota: Tunc autem vnum alterum, cum vnum non eſt corpus, puta, mouens. vt cum intelligentia mouet cœlum, non enim tangitur a cœlo, at ipſa tangit virtute ſua.

Ex his concludit intentum: Cum mobile continuum ſit, non aliter eſſe dicendum ſe ipſum mouere, niſi quia ratione vnius partis mouet, ratione alterius mouetur, vt dictum eſt,

Tex. LXIIII.

DVbitationem autem habet, ſi auferat aliquis aut ab ipſo A, ſi continuum eſt, id, quod mouet quidem, ſed immobile eſt, aut ab ipſo B, quod mouetur, an reliquum vtique ipſius A mouebit, aut reliquum ipſius B mouebitur. ſi enim hoc, non vtique erit, quæ primo mouetur a ſeipſa, quæ A B. remota enim ab A B adhuc mouebit ſeipſam reliqua A B. An potentia quidem vtrunque nihil prohibet, aut alterum, id ſcilicet, quod mouetur, diuiſibile eſſe, actu autem indiuiſibile. ſi autem diuidatur, non vlterius eſſe eandem habens potentiam. quare nihil prohibet in ijs, quæ diuidi poſſunt, potentia primo ineſſe.

CVm dixiſſet, dari partem, quæ mouet & partem, quæ mouetur in eo, quod ſe ipſum mouet: argumentum facit circa hoc. Demus talem magnitudinem puta A B. tunc A, mouet & B, mouetur: ſi igitur vtraque diuiſibilis eſt, diuidatur A, & B. & ſumatur magnitudo ex parte A, & ex parte ipſius B. compoſita: talis mouebit ſe ipſam: ergo A B, non erat prima, quę ſe ipſam mouebat. Quod autem illa ſe ipſam moueat, patet. Nam ſi B. mota erat, quælibet eius pars erat mota: ſimiliter de A. *Obijcit contra ſe Ariſt.*

Quod ſi dicas: A, cum mouens ſit, non neceſ-

neceſſario eſſe diuiſibile, nam immaterialia poſſunt mouere: ſaltem, quamuis hoc verum ſit, ipſum mobile diuidi poterit: & ratione huius non dabitur primum, quod ſe ipſum moueat.

Sol. Ari. Ad hoc reſpondet Ariſtotele. quod illę partes, aut vna ſaltem, ſi altera non ſit corpus, eſt quidem in potentia diuiſibilis, at actu non: ita vt ſi diuidatur, iam non talis motus in ea perſeuerabit, vt patet; Animal enim progreditur, & progreſſus eſt potentia diuiſibilis ſecundum partes animalis progredientis: tamen ſi actu diuidas in duas partes, non permanebit motus. Ad hunc ergo ſenſum dicit Ariſtoteles, quod datur primum motum in actu, vt nequeat pars mota actu diuidi, quin amittat motum, quamuis potentia diuiſibilis ſemper ſit.

Nota. Ineſt igitur in his diuiſibilibus primum actu, & ex tali primo conficitur de neceſſitate quod ſe ipſum mouet. Idem dicendum de parte mouente, cum ipſa corpus eſt, & diuiſionem habet: quod datur prima in actu, quæ mouere poſſit.

Manifeſtum eſt igitur ex his quod eſt primum mouens immobile. ſiue enim confeſtim id, quod mouetur, ab aliquo autem mouetur, ſtet ad immobile primum, ſiue ad id, quod mouetur quidem, ipſum autem ſeipſum mouens eſt, & ſiſtens, vtroque modo accidit vtique id, quod primum mouet, in omnibus eſſe motis immobile.

In motu oportet deuenire ad aliqđ ꝙ mouet in motum. EX his concludit, quod in motu deuenire oportet ad aliquid immotum mouens. Nam quæ mouentur: aut ſtatim ab immoto mouentur, ſicut pars mota ſe habet in mouente ſe ipſum: vt corpus reſpectu animæ, ſi anima ſit pars mouens: alia mouetur non a primo immoto, ſed ab alio, quod mouetur. In his autem deuenire debemus ad aliquid, quod ſe ipſum moueat: in hoc autem deuenitur tandem ad immotum: ergo quocunque modo procedatur in motu, ad primum immobile deuenire oportet.

Dubiū. Dubium eſt, quæ ſit iſta pars mouens in mota, ad quam reducitur mouens ſeipſum, quod ſupra in quæſtione tertia diximus. *Rō dubitationis.* Si enim dicas, quod eſt anima, profecto vix poteſt textibus iſtis quadrare: quoniam loquutus eſt ſemper Ariſtoteles de partibus continui: nam ſuperius dixit, omne mouens ſeipſum eſſe continuum: nec aliter ſe mouere, niſi quia eſt vna pars mouens, & altera mota. & multa alia dixit, quæ non niſi de integranti parte intelligi poſſunt. Ex alia parte videtur primum mouens eſſe anima ipſa. Nam quamuis ſit pars integralis, quæ mouet, tamen adhuc iſta mouetur, & non niſi ab anima.

Reſpondeo, quod intelligi poteſt Ariſtoteles, de vtroque. Anima enim eſt principiū actiuum primum motus: Vnde abſolute loquendo, ipſa eſt primum principium motus animalium. At Ariſtoteles in ſuis probationibus, de parte integrali procedit, quæ mouet, non ſimpliciter immota, ſed immota per ſe illo motu, quam in animali facit: vt cor, ſeu neruus, ſeu quæcunque alia pars, quæ primo mouet animal, non mouetur per ſe illo motu, quo mouet animal, niſi per accidens, quatenus in eo eſt, quamuis etiam moueatur alio motu veruus, vel talis pars, qui referendus eſt in animam, vt in principium primum. Et hoc modo poſſemus intelligere per hoc principium primum animam, quæ per ſe immobilis eſt: mouet autem animal, vt actiuū principium. *Solutio.*

Caput Sextum.

Tex. XLV.

QVoniam autem oportet motum ſemper eſſe, & non intermitti, neceſſarium eſt eſſe aliquid perpetuum, quod primum mouet, ſiue vnum ſit, ſiue plura, & primum mouens immobile eſſe.

VLterius Ariſtoteles accedens, vult conſtituere ex motus perpetuitate, vnicum eſſe mouens immobile, & perpetuum. Vt enim ex motu, quia ab aliquo fit, venatus eſt dandum eſſe in vnoquoque motu primum mouens immobile: ita ex perpetua motuum ſerie, quæ nunquam intermittitur, probare aggreditur, vnicum eſſe mouens immobile, & perpetuum. *Vnū da primouēs immobile, & perpetuum.*

Tex. XLVI.

VNumquodque igitur immobilium quidem mouentium autē, perpetuum eſſe nihil ad præſentem ſermonem. Quo autem neceſſarium eſt eſſe aliquid, quod ſemper immobile quidem ipſum ſit omni extranea mutatione, & ſimpliciter, & ſecundum accidens, motiuum autem alterius, manifeſtum eſt conſyderationibus ſic.

Excludit dubium PRetermittit quandam dubitationem, quæ eſſe poterat: An omne mouens immobile ſit perpetuum: dicitque non eſſe præſentis loci determinare: Sat eſt modo probare, quod aliquod ſit mouens immobile perpetuum, quod quidem nulla mutatione moueatur, nec per ſe, nec per accidens.

Nota. Nota, quod Græce habetur aliter: quod enim nos dicimus [mouentium autem] legit (non mouentium) & tunc de Ideis ſermo eſt, puta, immobilia non mouentia, an perpetua ſint: non eſt modo diſcutiendum, ſed ſolum de immobili mouente. At melius eſt ſequi noſtram literam: Et tunc eſt ſenſus: quod non intendimus probare omnia immobilia mouentia eſſe perpetua, ſed aliquod vnum: & hoc magis quadrat ſequentibus.

Sit autem, ſi quis velit, in quibuſdam contingens, vt ſit aliquando, & non ſit ſine generatione, & corruptione, fortaſſis enim neceſſarium eſt, ſi quid impartibile aliquando quidem eſt, aliquando autem non eſt, ſine mutatione aliquando quidem eſſe, aliquādo autem non eſſe omne tale. Et principiorum immobilium quidem motiuorum autem quædam aliquando quidem eſſe, aliquando autem non eſſe, contingat & hoc, ſed nequaquam omnia quidē poſſibile eſt. manifeſtū enim eſt, quod cauſa quædā iis, quæ ipſa ſeipſa mouēt, ineſt, vt aliquādo quidē ſint, aliquando autem non ſint. quod enim ipſū ſeipſū mouēs eſt, omne neceſſe eſt magnitudinem habere, ſi nihil mouetur impartibile: id autem, quod mouet, nulla neceſſitate eſt ex dictis. Vt igitur alia quidem generentur, alia vero corrumpantur, & hoc ſit continue, nulla cauſa eſt immobilium quidem, non ſemper autem exiſtentium. neque rurſus eorum, quæ ſemper quidem hæc mouent: horum autem alia. ipſius enim, quod ſemper eſt, & continui neque vnumquodque ipſorum cauſa eſt, neque omnia. nam ſic ſe habere perpetuum, & ex neceſſitate eſt. omnia autem infinita, & non ſimul omnia ſunt.

REſponſionem, quam aliqui dabant argumento, quo probari poterat, immobilia omnia eſſe perpetua, admittit. Poſſet igitur hoc eſſe argumentum. Ea, quæ non generantur, nec corrumpuntur, perpetua ſunt: nec aliquando ſunt, aliquando non ſunt: At immobilia non generantur, nec corrumpuntur: non ergo aliquando ſunt, aliquando non ſunt. *Argumētum quo poſſet probari omnia immobilia eſſe perpetua*

Ad hoc aliqui negabant maiorem: nam aliqua aliquando ſunt, aliquando non ſunt, quæ tamen ſunt ingenerabilia, qualia ſunt puncta: non enim per ſe generantur, aut corrumpuntur: non tamen id perpetua ſunt. Similiter ea, quæ in compoſitis ſunt, vt formæ. Ex quo ſequitur, quod poſſint principia immobilia non eſſe perpetua: poſſunt enim eſſe mutabilia per accidens. *Sol. quorundam*

Ariſtotele ergo admittit hoc tanquam neceſſarium, quod non omnia, quę per ſe immobilia ſunt, ſunt perpetua: poſſunt eſſe quidem aliquando, & non eſſe abſq; generatione, vel corruptione per ſe. Tamen hoc docet Ariſtoteles eſſe neceſſariū, quod non omnia ſint huiuſmodi, ſed ſit aliquod mouens immobile perpetuum. *Snīa Ar. de illo argumēto*

Hoc autem dupliciter probat. Primo ex generatione, & corruptione perpetua omnium inferiorum, etiam eorum quæ ſe mouent. Nam ea, quæ ſe mouent, aliquando ſunt, aliquando non ſunt, & cum hoc magnitudinem habent: ſunt ergo generabilia & ad ipſorum generationem cōſurgunt principia mouentia in ipſis, puta, animæ. Tunc eſt argumentum. Generationes, & mutationes hæ perpetuo ſunt, nec vnquam omnis ceſſat motus: ergo oportet pone- *1. Ratio qua probatur de bere dari aliqd mouens immobile perpetuum.*

tet ponere vnum ſupremum perpetuum mouens. Probatur conſequentia. Nam huius perpetuitatis, & continuæ mutationis, non poteſt eſſe cauſa vllum mouens ex his particularibus, quæ aliquando ſunt, aliquando non ſunt: nec omnia ſimul: Ergo debet eſſe aliquod aliud perpetuum, quod vnum illorum eſſe non poſſit. Patet: Quia illud non eſt ſemper: at motus ſemper eſt. Similiter nec omnia: nã omnia infinita ſunt, nec ſimul ſunt. Si infinita, non poſſunt eſſe cauſa. Si non ſimul ſunt quomodo poſſunt ſimul cauſare? ergo profecto iſta continua, & inceſſabilis ſucceſſio mutationum cauſam mouentem petit perpetuam immobilemq; preter iſta mouentia particularia.

Oportet dari aliquid qđ ſit eã perpetuitatis quæ reperiť in rebus.

Tex. XLVII.

Manifeſtum eſt igitur quod quamuis decies millies aliqua principia immobilium quidem, mouẽtium autem, & multa eorum, quæ ipſa ſe ipſa mouent, corrumpantur, alia vero inſuper generentur, & hoc quidem immobile exiſtens hoc mouet, alterum autem hoc, at nihilominus aliquid eſſe quod continet, & hoc præter vnumquodque eſſe, id quod eſt cauſa, vt alia quidem ſint, alia vero non, & continuæ mutationis. & hoc quidem his, hæc autem alijs cauſa motus ſint.

INfert, quod ſimul non poſſunt illa mouentia particularia eſſe cauſa perpetuitatis: Dicitque, quamuis ſint millia, & millia, & vnum moueret aliud, adhuc non ſufficerent perpetuitatem & continuationem in motu facere, niſi eſſet aliqua cauſa ſuperior mouens & ſub ſe complectens omnes has: atque hæc cõtinuam hanc ſucceſſionem facit.

Mouẽtia particularia ſi ſimul ſumpta non poſſunt eſſe cauſa illius perpetuitatis.

Additque, quod hæc cauſa mouet vnum, puta, cœlum: hoc autem ſuo perpetuo motu hanc ſeriem perpetuam, & indefatigabilem ſeriem mutationum facit apud nos.

Tex: XLVIII.

SI igitur perpetuus motus eſt, perpetuum erit & mouens primum, ſi vnum eſt: ſin vero plura, plura perpetua. Vnum autem magis quam multa, & finita quam infinita oportet exiſtimare. eiſdem enim accidentibus ſemper finita magis accipere oportet. in ijs enim quæ natura ſunt, oportet finitum, & id, quod melius eſt, ſi contingat eſſe magis. ſufficiens autem eſt, etiam ſi vnum, quod, cum primum immobilium perpetuum ſit, erit alijs principium motus.

COncludit, quod ſi motus perpetuus debet eſſe, vnus etiam motor erit perpetuus: quod ſi vnus fuerit, erit vnus motor perpetuus: ſi vero fuerint plures motores, plures erunt perpetui.

Si motus eſt perpetuus, eſſe debet vnus motor perpetuus.

Dicit itaque quod vnus eſt primus motor: cuius ratio eſt. Cum effectus per finita principia fieri æque bene poſſunt, non oportet infinita ponere: & cum per vnum æque, ſicut per plura, potius oportet vnum ponere, quia natura ſemper ordinem maxime amplectitur, & quod fruſtra eſt abhorret Sed omnes effectus inferiores poſſunt bene conſiſtere, vno exiſtente principio: vnum ergo, non plura principia prima ponenda ſunt.

Tex. XLIX.

Manifeſtum autem eſt ex hoc, quod neceſſe eſſe aliquid vnum & perpetuum primum mouens. Oſtẽſtenſum eſt enim quod neceſſe eſt ſemper motum eſſe. ſi vero ſemper, neceſſe eſt & continuum eſſe. etenim quod ſemper eſt continuum eſt: quod autẽ conſequenter eſt, non eſt continuum. At vero, ſi continuus eſt, vnus eſt. vnus autem, ſi & ab vno mouente, & vnius ſit, quod mouetur. ſi enim quiddam aliud, & aliud mouebit, non cõtinuus

tinus totus motus, ſed conſequenter erit. Ex his igitur crediderit aliquis eſſe quid primum immobile.

2. Ratio. ad idẽ. Alia ratione probat vnitatem principij, quia motus eſt ſemper, vt probatum eſt: eſt igitur argumentum. Motus ſemper eſt: ſed non proprie motus ſemper eſſe dicitur, niſi eſſet motus continuus: eſt ergo continuus motus: Si continuus, ergo vnus: Quod ſi vnus, vnum erit & mobile, & motor: erit ergo vnum principium.

Nota. Nota, quod non dicit, oſtenſum eſſe, motum eſſe continuum perpetuum: nam non eſt demonſtatum, niſi de motu in cõmuni, quod ſemper oporteat, quod motus ſit quicunque ſit. Sed dicit oſtenſum eſſe, quod motus ſit ſemper, & modo addit, quod, re vera, non eſt proprie motus ſemper, niſi continuus ſit: Nam motus conſequenter ſe habentes nõ de neceſſitate ſunt ita coniuncti, quin mediet quies, vt dicit Simplic. quod ſi ſemper futurus eſt motus, conuenit maxime, vt is ſit continuus: & hoc inferius probabit.

Tex. L.

Et rurſus, cum reſpexerit ad principia mouentium. Eſſe igitur quædam entium, quæ aliquando quidem mouentur, aliquando vero quieſcunt, manifeſtum eſt. Et per hoc factum fuit manifeſtum quod neque omnia mouentur, neque omnia quieſcunt, neque alia quidem ſemper quieſcunt, alia vero ſemper mouentur. quæ nanque ad ambo prona ſunt & potentia habent vt aliquando quidem moueantur, aliquando vero quieſcant, demonſtrant de ipſis. Quoniam autem huiuſcemodi omnibus ſunt manifeſta: volumus autem demonſtrare & duorum vtranque naturam, quod ſunt alia, quidem ſemper immobilia, alia autem, quæ ſemper mouentur: procedens autem ad hoc: & ponentes omne, quod mouetur ab aliquo moueri, & hoc eſſe aut immobile, aut quod mouatur, & quod mouetur aut a ſeipſo, aut ab alio ſemper, proceſſimus vt accipiamus quod eorum, quæ mouetur, eſt principium. eorum quidem, quæ mouentur, id, quod ipſum ſeipſum mouet: omnium autem id, quod immobile eſt. videmus autem & manifeſte eſſe eiuſcemodi, quæ mouent ipſa ſeipſa, vt animatorum, & animalium genus. Hæc igitur & opinionem præbebant, ne forte contingat motum fieri, cum non eſſet omnino: propterea quod nos in his videmus hoc contingere. immobilia enim cum ſunt aliquando, mouentur rurſus, vt videtur.

Rationem vnam fecit, qua probauit, vnum eſſe mouens perpetuum, ſumptam ex perpetua ſerie mutationum: nunc alteram rationem ad idem facit; quæ ſumitur ex principijs eorum, quæ ſe mouent. Ingenioſe autem repetit ea, quæ dicta ſunt vt ex eis rationem eliciat, & ea, quæ ſuperius dixerat: quorum occaſione multa diſputauit, oſtendat. Alia rõ ad probandam perpetuitatẽ primi motoris.

1. Fũdamentũ. Reſumit autẽ tria ex his, quæ dicta ſunt. Primum eſt: Eſſe aliqua, quæ eadem aliquando quieſcunt, & aliquando mouentur & hæc oſtendunt falſitatem eorum, qui dicunt, omnia ſemper quieſcere, aut omnia ſemper moueri: aut quod omnium entium, alia ſemper quieſcunt, alia ſemper mouentur. Omnes hæ ſententiæ vnico iſto uincuntur argumento: quod aliqua modo quieſcere, modo apparent moueri, & ad vtrunque apta ſunt, tam motum, quam quietem.

2. Fũdamentũ. Alterum, quod repetit, eſt, quod ex his rebus, quę notæ ſunt, voluit aſcendere ad conſtituendas duas rerum naturas, & quæ ſemper mouentur, & quæ immobilia ſemper ſunt: & ad hoc oſtendendum, probatum eſt, Omne quod mouetur, ab aliquo moueri: & per diſtinctionem eorum, quæ mouentur ab alio, & quæ mouentur a ſe, peruentum eſt ad hoc principium, quod in omni motu dare oportet principium, quod ſe ipſum moueat, & cum hoc ad primum mouens immotum reducatur adhuc abſolute in motu eſt principium primum immotum mouens.

Ter-

Tertiū. Tertium eſt, quod cum videmus ea, quæ ſe ipſa mouent ad ſenſum, vt animalia, de nouo incipere motum poſt quietem, apparebat, immo hoc eſt ſumptum pro argumēto, quod vniuerſaliter motus omnis poſſet incipere ita, vt mūdus eſſet, vt animal vnū, quod de nouo motum in ſe inciperet: & ſic poſſet motus incipere.

Tex. LI.

HOc autem oportet accipere quod ſecundum vnum motum ipſa mouent, & quod ſecundum hunc non proprie, non enim ex ipſis eſt cauſa, ſed inſunt alij motus naturales animalibus, ſecundum quod non mouentur per ſeipſa: vt augmentatio, diminutio, reſpiratio, quibus mouetur animalium vnumquodque, cum quieſcit, & non mouetur ſecundum eum motum, qui eſt a ſeipſo. Huius autem cauſa eſt continens, & multa ingredientium, vt quorundam alimentum. nam, dum concoquitur, dormiunt, dum autem diſgregatur, excitantur, dormiunt, dum autem diſgregatur excitantur, & mouent ſeipſa, cum primum principium ab externo ſit quapropter non ſemper mouentur continua a ſeipſis. alud enim eſt mouens ipſum, quod mouetur, & mutatur ad vnumquodque mouentiū ſeipſa. In omnibus autē his mouetur primū, & mouē s, & cauſa vt ipſū ſeipſum moueat à ſeipſo, ſecundū accidēs tamen mutat enim locū corpus: quare & quod in corpore exiſtit: & quod in vecte mouens ſeipſum.

Repetitur ſolutio cuiuſdam dubij. REpetit ſolutionem dubij quæ data fuit textu 20. quod animalia non habet principium in ſe actiuum cuiuſque motus, ſed localis, & progreſſiui, & huius non proprie principium in ſe habent, quia prius mutantur alijs motibus extrinſecis, antequam ad illud perueniant, puta, alteratione, & augmentatione, ad quos motus oportet ante prius alia mutari. Sunt enim multi motus a continente circa ipſum animal, qui antecedunt illum localem motum, vnde dum quieſcit, & dormit, decoquitur cibus, poſtea excitatur, præceſſit etiam motus alimenti, & alia etiam multa ante, quam ad motum localem perueniret animal, quod de toto mundo dici non poteſt. Nihil, enim eſt extra continens totum mundum.

Hinc iam ſequitur aliud, (quod alias non eſt ſufficiens principium, vt ſe continuo moueat.) modo Ariſtoteles adiungit, puta quod animal non eſt ſufficiens principium, vt ſe continuo moueat, cum motus ipſius dependeat a motu extrinſeco cuius non habet in ſe actiuum principium.

Principium & pars quā ſe mouet aīal, mouetur per accidēs. Vlterius addit: quod animalis principium, & pars, quę mouet mouetur per accidens his motibus: dum enim animal ab alio alteratur, augetur: ſimul etiam anima & pars mouens per accidens alteratur, & augetur. Similiter, dum localiter ſe mouet: vt enim qui mouet vectem, ſimul cum vecte mouetur, & anima etiam corporis motiua, & partes mouentes per accidens, cum ipſo corpore mouentur: omnia igitur iſta principia eorum, quæ ſe mouent, per accidens mouetur ab alio, & a ſe.

Tex. LII.

EX quibus credere licet quod, ſi quid eſt immobilium quidem, mouentium autem, & ipſorum, quæ mouentur ſecundum accidens, impoſſibile eſt continuo motu mouere. Quare, ſi neceſſe eſt quidem continue eſſe motum, eſſe quid oportet primum mouens immobile, & non ſecundum accidens, ſi futurum eſt (vt diximus) in ijs, quæ ſunt, vt ſit inceſſabilis quidam, & immortalis motus: & manere ens ipſum in ſeipſo, & in eodem principio enim manente neceſſe & omne manere, continuum exiſtens ad principium.

Concludit ex his omnibus ratio COncludit ex omnibus his rationem ſecundam principalem. Impoſſibile eſt, vllum principium horum, quæ mouent mota, per accidens eſſe cauſam perpetuæ mutationis, & continuæ, cum omnia ab alijs moueantur, nec motuum ſuorum cauſæ ſint, niſi ab alijs prius mota: Ergo

Ergo oportet, aliud principium vltra hæc omnia facere, quod ſit immobile etiã per accidens: & ſicut illa, & hoc erit primum, a quo omnia pendeant. & tunc motus erit inceſſabilis, & totum ens, id eſt, mundus in ſe, & in ſua vniuerſali diſpoſitione ſeruabitur. Cum enim principium ſemper ſit, & id, quod ab ipſo pendet, & ſuſtentatur etiam perpetuitatem obſeruabit.

Non eſt autem idem moueri ſecũdum accidens a ſe ipſo, & ab altero moueri enim ab alio, & eorum, quæ ſunt in cælo, & quibuſdam principijs ineſt, quæ ſecundum plures feruntur lationes: alterum autem corruptibilibus ſolum.

Excluditur obiectio.

EXcludit obiectionem. Dictum enim eſt, quod quæ ab aliis mouentur per accidens, non habent perpetuitatem. Videtur hoc falſum: Nam intelligentiæ orbiũ inferiorum cum ſuis orbibus mouentur vltra ſuum motum a ſupremo orbe: at perpetua principia ſunt. Ad hoc reſpondet, quod aliud eſt per accidens moueri a ſe id eſt, in ſe: aliud ab alio, id eſt, in alio, Principia animalium mouentur per accidens in ſe, quia ſunt partes ipſorum, quæ per ſe mouentur: at intelligentiæ non in ſe, ſed in ſuis orbibus motum recipiunt, quia vt inquit S. Thom. & Auerroes, non ſunt formæ orbium ſicut animæ, ob id motus orbium nullo modo eis ineſt: hoc autem non repugnat etiam perpetuis. Aliter Simpli. exponit: at hæc expoſitio ſufficit.

Tex. LIII.

AT vero, ſi aliquid eſt ſemper huiuſmodi, mouens quidem, immobile autem, & ipſum perpetuum, neceſſe eſt & ipſum primum, quod ab hoc mouetur, perpetuum eſſe. Eſt autẽ hoc manifeſtum quiaẽ & ex eo, quod non aliter eſſe generatio, & corruptio & mutatio in alijs niſi aliquid moueat id, quod mouetur. immobile enim eodem, & vno motu ſemper mouebit eodem modo, tanquam nihil ipſum mutetur ad id, quod mouetur. quod autem mouetur ab eo quidem, quod mouetur, ab immobili autem mouetur iam, propterea, quod aliter, ac aliter ſe habet ad res ipſas, non eiuſdem motus erit cauſa: ſed propterea, quod in contrarijs eſt locis, aut formis, contrarie præſtabit vt moueatur vnumquodque aliorum, & aliquando quidem quieſcat, aliquando autem moueatur. Manifeſtum igitur factum eſt ex dictis & quod in principia dubitamus, curnam non omnia aut mouentur, aut quieſcunt, aut alia quidem mouẽtur ſemper, alia vero quieſcunt, ſed quædam aliquando quidem, aliquando autem non. Huius enim cauſa manifeſta nunc eſt, quod alia quidem ab immobili ſempiterno mouentur, quapropter ſemper mutantur: alia vero ab eo, quod mouetur, & mutatur: quare & ipſa neceſſarium eſt mutari. Immobile autem, vt dictum eſt, tanquã ſimiliter, & eodem modo, & in eodem permanens ſecundum vnum, & ſimplicem mouebit motum.

Primũ mobile q mouetur a primo mouente ꝑpetuo debet eſſe vnum et ꝑpetuũ.

POſtquam oſtendit, vnum eſſe mouens primum immobile, & perpetuum, docet, quod mobile primum ab iſto mouente motum, erit vnum, & perpetuum, ſimiliter & motus vnus. Probat autem, quod ſit tale mobile. Motum a primo mouente vnũ & immobile, eodemque modo ſemper habens, non poteſt immediate plura ac contraria facere: at primum mouens eſt vnũ, & immobile, ſemperque eodem modo ſe habens: ergo non poſſunt hi effectus inferiores multiplices, & mutationes oppoſitę ab eo immediate eſſe: oportuit igitur, vnum ab ipſo ſolum mobile, & motum ponere, & hoc efficeret hanc diuerſitatem in rebus, prout varie ſe habet motu: & ita fit: Aſtra enim a ſolo Deo mouentur: at hæc mota in diuerſis ſitibus exiſtentia modo generationum, modo corruptionum cauſa ſunt: a principio tamen primo immediate vnum prouenit, puta, motus huius corporis

Cõcluſio omnium dictorũ.

Ex his omnibus concludit, quæ ſuperius dubitata fuerunt: ſunt enim, quæ ſem

per

per mouentur, puta, orbes immediate a primo principio moti: Sunt, quæ ſemper non mouentur, puta, principium primum quod eodem modo ſe ſemper habet: Sunt quæ aliquando quieſcunt, aliquando mouentur, puta inferiora, quæ non a primo immobili immediate mouentur, ſed ab orbe, & ab aliis. Cumque hæc non eodem, ac vno modo ſe ſemper habeant, fit vt ea, quæ ab iſtis pendent, modo moueantur, modo quieſcant: & ſic manet abſoluta illa dubitatio ſuperius propoſita, ex qua oſtẽſum eſt, vnum eſſe mouens immobile, ac perpetuum.

An ſi vnum primum mouens immobile. Quæſt. V.

1. Arg. EST argumentum aduerſus text. 48. vbi dicitur, eſſe neceſſarium ponere vnũ immobile mouens, & perpetuum propter perpetuitatem generationum. Videtur hoc eſſe falſum: nam ſingularum generationũ cauſæ ſunt ſingula agentia particularia: ergo omnium ſimul cauſæ erunt, omnia agẽtia: nec oportet aliud præter iſta ponere.

2. Arg. Secundo contra eundem textum, vbi dicitur, vnum eſſe principium. Si vnum eſt ergo vna, eſt vniuerſalis cauſa efficiens: quod ſi vna eſt cauſa omnium, reliqua ſunt ipſius effectus: ergo ſempiterna ſecundum Ariſtotelem, habent cauſam efficientem: quod multi negant.

3. Tertio contra textum 52. vbi dicitur: hoc principium eſſe immobile per accidens. Intelligentia mouens eſt in cœlo moto: ſed moto eo, in quo res eſt, mouetur etiam & res: cum igitur cœlum moueatur in quo intelligentia eſt, profecto etiam ipſa mouebitur.

Quarto, contra textum 59 vbi dicitur: opus eſſe ponere mobile perpetuum vnũ, quia ab vno immobili multa procedere nequeunt. Videtur hoc falſum præſertim ſecundum fidem noſtram: nam Deus ſe ipſo multa producere poteſt.

Nota. Aduerte, quod hanc quæſtionẽ proponimus, vt quod hucuſque Ariſtoteles obſcure & prolixe diſputauit, breuiter ante oculos poneremus.

Inſtituta Ariſ. in hoc lib. In libro igitur hoc Ariſtoteles de primo motore diſſeruit, ac primo motu. Quinque autem attributa motoris huius oſtendit: puta eſſe vnum, immobilem, perpetuum, impartibilem, infinitum. Hactenus autem tria priora demonſtrauit: tota autem ipſorum demonſtratio ſex theorematibus continetur.

Quorum primum eſt. Neceſſe eſt motum æternum eſſe, nec incæpiſſe ita, vt aliquando nullus fuiſſet motus, aut mutatio: nec deſiturum ita, vt aliquando non ſit vllus futurus motus, aut mutatio. Hoc duplici ratione oſtenditur. Prior eſt. Si motus incæpit modo, non ante: ergo per aliquam nouam mutationem ſubiecti, aut agentis præcedentem: ergo fuit ante primam mutationem, vel motum mutatio: Et iterum quæram de iſta: ſi modo, & non ante: ergo per aliam præcedentem, & ſic fiet proceſſus in infinitum, & dabitur mutatio ante primam mutationem: non ergo incæpit vniuerſaliter mutatio. *Primũ Theorema ex ſex quibus continentur q̃ de primo motor tradit Ari. in hoc libro, q motus ẽ æternus. 1. Ratio.*

Alteratio eſt: Tempus non potuit incipere, nec deſinere poteſt: ergo nec motus. Eſt enim tempus, paſſio motus. Antecedens patet. Nam ſi tempus incępit, aliquando non fuit: ſi deſinet, aliquando non erit: at qui Aliquando dicit tempus ponit: fuit ergo tempus, cum non fuit, & erit cũ nõ erit: quod eſt impoſſibile. de hoc Theoremate diſputauimus in quæſtione prima, & veritatem contra hoc oſtendimus. *2.*

Secundum Theorema fuit. Omne, quod mouetur, ab alio diſtincto mouetur. Hoc duplici ratione monſtratur. Altera eſt: Quod mouetur, aut a ſe ipſo mouetur, aut non a ſeipſo: & vtroque modo, aut naturaliter, aut violentẽ: ſed omne tale ab alio mouetur: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Maior ſatis eſt explicata in textu: Minor declaratur. Si enim a ſe ipſo mouetur, partem habet mouentem: ſi ab alio: & violente, tunc clarum eſt, quod a motore extrinſeco mouetur: Si autem naturaliter, vt cum naturaliter mouentur inanimata, tunc a generante mouentur, vt iam oſtenſum eſt. *2. Theorema. Oẽ q̃ mouetur ab alio. 1. Rat.*

Altera ratio eſt: Quod ſe ipſum mouet non poteſt ſecundum ſe totum, mouere ſe totum: ergo ab alio mouetur. Vel vniuerſaliter ſic: nihil ſeipſum ſecundum ſe totum, mouet: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Probatur antecedens: Quia mouens eſt actu, mobile potentia: at idem ſecundum idem non poteſt eſſe actiui & potentia: ergo nec ſimul idem mouẽs, & motum. *2.*

Tertium Theorema eſt. In motu oportet deuenire ad vnum, quod non ab alio extrinſeco mouetur. Probatur vnica ratione. Vbi non datur primum aliquod, quod moueat, non poteſt eſſe motus: ſed ſi omne quod *3. Theorema. In motu oportet deueniri*

ne, quod mouetur ab alio, mouetur extrinſeco ita, vt in infinitum proceſſus ſit, non dabitur primum: ergo oportet, quod deueniamus in motu quolibet ad aliquod, quod non ab alio moueatur.

ad unũ quod nõ ab alio externo moueatur.

5. Theorema. In motu oportet deueniri ad unũ quod per ſe ſit immobile.

Quartum Theorema eſt. In motu oportet deuenire non ſolum ad vnum, quod non ab alio mouetur, ſed etiam ad vnum quod mouet, & non mouetur per ſe. Hoc probatur vnica ratione: Quod mouetur, aut mouetur à ſe ipſo, aut ab eo quod à ſe ipſo mouetur, aut ab aliquo immoto: ſi detur hoc tertium, habetur intentum: Si vero ſecundum, & primum: Tunc cum omne, quod à ſe ipſo mouetur, à parte immota per ſe, moueatur: profectò quod mouetur omne, ab immoto per ſe mouetur. At quod à ſe motum ab immoto moueatur: probatur. Nam à ſe toto moueri non poteſt, ſed a parte aliqua quæ dicitur pars mouens, & corpus eſt. Cum autem ipſa etiam moueatur per ſe, vt puta, neruus, aut muſculus, qui mouẽt corpus, & mouẽtur: profectò debet reduci tandem in animam, quæ immota per ſe mouet: ſi enim ſemper in partem corpoream referatur motus, cum illa ſe moueat, & non ſecundum totam, erit ſecundum partem, & iterum de illa erit quæſtio. Oportet ergo ad animam tandem deuenire, quæ immota mouet.

5. Theorema. Oportet deueniri ad unicum mouẽs perpetuũ & immobile.

Quintum Theorema eſt. In motu tandem ad vnicum mouens perpetuum, & immobile deuenire oportet. Probatur duplici ratione. Prior eſt. Generationes ſunt perpetuæ, & mutationes: ſed nullum mouens particulare poteſt huius perpetuitatis eſſe cauſa: ergo vnum eſt mouens ſupremum. Minor patet. Nam particularia mouentia cauſæ ſunt ſingula ſingularum per ſe mutationum: at perpetuitatis nullum eſt cauſa, cum non ſit perpetuum.

5. ratio.

Poſterior eſt. Omnia mouentia particularia aliis motibus mouentur per accidens ab extrinſeco, vt animalia alterantur, augenturq; facto motu extrinſeco. ergo nullum eſt ſufficiẽs principium perpetuę continuitatis in mutatione. Non enim illorũ motuum principia actiua ſunt: ergo vnum oportet ſupremum mouens conſtituere, quod nullo motu, nec per ſe, nec per accidens ab extrinſeco moueatur.

6. Theorema. Oportet eſſe etiã vnum Primũ mobile perpetuum.

Sextum Theorema eſt. Præter motorem hunc immobilem & perpetuum, oportet vnum mobile, motumque perpetuum cum eo conſtituere. Probatur vnica ratione: Quia quæ plura ſunt, & diuerſa non dimanãt ab vno eodem modo ſe ſem per habẽtes: at res hæ inferiores variæ sũt, & diuerſæ: ergo ab iſto principio immediate non procedunt. Debet ergo poni vnum intermedium vniuerſale mouens, & motum, quod ſuo motu & varietate, iſta omnia efficiat: mouens autem primũ immobile hoc immediate mouebit.

His ſex additur 7. Theorema. Hic primus motor tantum eſt vnum.

His omnibus poſſimus addere ſeptimũ Theorema. Motor hic omnium primus vnus eſt. Hoc triplici ratione deſumpta ex Ariſtotele probari poteſt. Prima eſt vltimo textu Metaphyſi. quæ ex fine ſumitur. Si enim eſſent plura principia prima, eſſent plures fines: tunc, vel vnus in alium ordinatur, vel non. Si nullus in alium ſed omnes ſunt æque primi: tunc non poſſet vnitas in mediis conſeruari, & ſic diſſolueretur mundus, dum quædam in hunc, quædam in alium tendunt finem: quod impoſſibile eſt. Si vero omnes in vnum referuntur, iam is primum omnium eſſet.

1. Ratio

2. Ratio.

Altera ratio eſt lib. 12. Metaph. tex. 49. Si plura eſſent principia, vel tunc eſſent æqualiter perfecta, vel non: ſed unum eſſet perfectiſsimum. Si hoc detur, habetur intentum. Si vero illud, tunc eſſent eiuſdem ſpeciei. At plura eiuſdem ſpeciei nõ ſunt, niſi materiam habeant: eſſent ergo compoſita, & materialia: quod primis principiis repugnat.

3 Ratio.

Tertia ratio eſt hoc libro textu 48. quæ ex genere cauſę efficientis. Fruſtra ponuntur plura principia, & cauſæ, cũ vna ſufficit: at ſat eſt vnum primum principium: eſt igitur vnum. Minor patet: Si enim ſunt plura, tunc, vel quæ poteſt vnum, poteſt aliud: vel non. Si ſic: ſuperfluum eſt, plura ponere. Si vero non, imperfectum eſt profectò principium quodque, & nullum eſt primum.

Not. Ariſt. nondum demõſtraſſe primũ motorẽ eſſe ſubſtantiã ſeparatam.

In omnibus his aduerte maxime, quod Ariſtoteles nondum demonſtrauit hunc motorem eſſe ſubſtantiam ſeparatam, & non animam corporis cœleſtis: nam quę dicta ſunt hactenus ab Ariſtotele ſaluari poſſunt. Si dicatur, illud eſſe primum mouens, quod eſt anima corporis cæleſtis, nec vllum alium motum habet, quam localẽ ratione illius corporis: At in ſequentibus hoc demonſtrabit, cum probet eſſe infinitę virtutis, & nõ eſſe virtutẽ in corpore.

Aduerte etiam, quod hęc tria ſic ſe habent, eſſe vnum primum, eſſe immobilẽ, & eſſe perpetuum. Ex primitate immobilitas, ex immobilitate naſcitur perpetuitas.

Ad

Ad 1. Ad primum argumentum reſpondetur: quod non poteſt omnibus ſimul attribui perpetuitas, quia non sũt omnes ſimul: at cauſa cum effectu debet eſſe: nã cauſa particularis vt dicit Auerroes, non totaliter effectu producit, animal enim, & viuẽs ſemẽ dat, & reliquit: quod niſi ab alia cauſa iuuaretur, diſponeretur, & conſeruaretur, non eſſet futura generatio.

Ad ſecundum dico, quod qui vellet effugere, poſſet dicere, quod ad rationẽ principii primi ſufficit, quod quorundam ſit finis, quorundam ſit efficiens. An tamen ſecundum Ariſtotelem, omnium ſit cauſa efficiens, quęſtione ſequenti diſcutiẽdum reliquimus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod Ariſtoteles præcipue intendebat dicere, quod primum principium non mouetur per accidens motu facto ab alio, ſicut mouetur principium mouens animalis: nec ſicut dicuntur moueri inferiores intelligentię ratione orbium a ſupremo motorum. At an eo motu, quo orbem mouet, per accidens moueatur, non ita ex profeſſo hoc docet hic, quia hoc pendet ex probatione, quod non ſit anima. Et Alexan. in hoc loco credidit, moueri per accidens, quia exiſtimauit, intelligentias eſſe animas cœlorum.

Nota. Dico tamen ad hoc, quod cum animæ non ſint orbium, ipſos mouent, nec cum eis mouentur per accidens, quia orbes ſemper ſecundum totos in vno manent loco: At ſi orbes locum mutarent ad dextram, vel ſiniſtram, vel aliam poſitionem, tunc per accidens mouerentur intelligentiæ, quia alias non mouerent nam requiritur approximatio virtutis. At cum Deum infinitum, & vbique præſentem ponamus, nullo modo per accidens mouerentur motu quocunque orbis. Hoc autem an percepit Ariſtoteles, alia quæſtio eſt, at quia talis orbium motus impoſſibilis eſt naturaliter, ob id ſimpliciter ſunt motores orbium immobiles per ſe, & per accidens.

Ad quartum dico, quod quamuis miraculoſe & ſupernaturaliter, ſine vlla cauſa media illa poſſet facere: at iuxta ordinem naturalem (naturaliter loquendo) nõ poſſunt aliter fieri, niſi mediante orbis etiam motu. Atq; ideo Ariſtot. naturalem ſolum ordinẽ ſequens, dixit aliter non poſſe fieri: intellige autem tu, naturaliter; vt ipſe loquebatur. Sed quicquid ſit de Ariſtotele, ſecundum noſtram veritatem dicimus, quod licet Deus poſſet, voluit tamen rerum mobilium cauſam vniuerſalem mobilem ponere vt omnia ſuauiter diſponerentur; Ariſtoteles vero ex ſuis principijs Deum conſiderat ſolum, vt diximus.

An Deus ſit cauſa efficiens Mundi, etiam per Ariſtotelem.
Quæſt. VI.

SVperiori quæſtione promiſimus nos tractaturos, An Deus eſſe: cauſa efficiens mundi, etiam ſecundum Ariſtotelem. Nam ex veritate ſatis iam conſtitit in primis iſtius libri octaui quæſtionibus. Nunc tamen potiſſimum ſecundum Ariſtotelem, etiam ſi mundum ab æterno poſuerit, videamus. *Plurimi ac celeberrimi Ariſ. interpretes id aſſerẽtes.*

Id ergo probauimus tripartito. Primo ex ipſis Ariſtot. Interpretibus celebrioribus. Secundo ex ipſius Ariſtote. teſtimonijs. Tertio rationibus validiſſimis, ac veriſſimis, ductis etiam ex eiuſdem Ariſtotelis principijs.

Mundum fuiſſe factum a Deo, ex Ariſtotelis ſententia, tenet ex Alexandro Simplicius in 1. Phyſic. text. vltimo, vbi etiam probat verbis Alexandri, Deum eſſe efficientẽ quoniam eſt finis. Idem in 2. Phyſic. 66. & in 2. Phyſic. 45. vbi id optime deducit ex. Ariſtot. Idem etiam facit vberius in tex. 72. idem in 8. Phyſic. in prima digreſſione contra Philop. & in tertia digreſſione concedit materiam ſecundum Ariſtotelem fuiſſe ex nihilo factam a Deo: Idem Ammonius in 1. Periher. cap. vltimo. De eodem habes pulchrum locum in Alex. in 8. Metaphyſic. tex. vltimo, & denique hanc eſſe Ariſtotelis ſententiam, præter Philop. in toto opere contra Proclum. D. Thom. Auicen. Themiſt. & Alber. qui ſine vlla contradictione ſic ſentiunt. Sunt innumera etiam loca Auer. vt de ſubſtantia orbis, cap. 2. Syrianus etiam 3. Metaphyſic. vt aſſerit Simplic. in 8. Phyſic. 55. Macrobius etiam in 2. de ſomnio. Scipionis. aſſerit totam philoſophiam, Deum poſuiſſe authorem rerum.

Et Neotericis etiam viri graues idem ſecundum Ariſtotelem optime probant, vt Cornelius lib. 2. de abditis rerum cauſis, de quo vide Eugubinum 4. de perenni philoſophia. vt alios taceamus.

Sed probatur etiam teſtimoniis Ariſtotelis. Primo, 1. Politicorum c. 5: ait, Deum feciſſe omnia propter hominem: cui videtur conuenire illud ſecundi Phyſicæ text. 24. nos eſſe omnium finem: quod pro- *Ex teſtimonis Ariſto. Ad 4.*

culdu-

culdubio non eſſet, niſi efficiens rerum illas ad nos ordinaſſet.

2. Secundo. In 2. Rheto. cap. 23. ait, Dæmones etiam Dei opus.

3. Tertio. In 2. de generatione 59. ait, Deũ omnia compleuiſſe, dando veram æternitatem illis, quæ habere poterant: cæteris vero continuam quandam ſucceſſionem in diuerſis indiuiduis.

4. Quarto. In 2. de generatione. 51. ait, tot principia requiri in rebus ſempiternis, quot ſunt in primis, id eſt, in elementis, nempe materiam, formam, & efficiens: vbi vides expreſſe poni efficiens ſempiternorũ.

5. Quinto ſolet adduci locus ille ex 2. Metaphyſi. text. 4. vbi Ariſtoteles ait, primum in vnoquoque genere eſſe cauſam cæterorum, quæ ſunt in illo genere: Et tamen agit de principiis ſempiternorum.

6 Sexto in lib. etiam de mundo ad Alex. frequentiſſime ait, omnia eſſe Dei opera, cœlum, terram, animantia, &c. & omnibus Deum vitam dare, regere, & gubernare omnia, ac conſeruare, qui quidem liber ſi non eſt Ariſtot. certe grauiſſimi authoris, & dignus qui tribuatur Ariſtotel.

Rõnibus ẽt deſũptis ex pricipijs Ariſto. Sed iam idem probemus quoq; rationibus deſumptis ex principiis Ariſtot. Primo. Si Deus non eſſet eff. ctor æternorũ, in Ariſtotele maxime, quia æterna non habent cauſas. Sed hoc eſt falſum in Ariſto-

1. tele Nam 8. Metaphyſi. 15. reprehendit Democritum, qui dicebat quædam non habere cauſam, quia erant æterna. In 5. etiã Metaphyſic. in tex. 6. ait, quædam neceſſaria habere cauſam ſuæ neceſſitatis.

2. Secundo ex 12. Metaphyſi. 52. Deus eſt cauſa ordinis vniuerſi: ergo eſt cauſa naturarum, quæ in vniuerſo ſunt ordinatæ.

Probatur conſequentia: quia cum res ſecundum ſuam naturam ſint ordinatæ, ſi Deus non cauſaret naturas, non poſſet cauſare ordinem, nec poteſt intelligi illum naturarum ordinem cauſari a Deo, niſi cauſando naturas.

Adde, quod alias ad minus dicendum eſſet, talem ordinem eſſe extrinſecum & per accidens vel accidentalem ipſis rebus, qui tamen non eſt, ſed ſecundum, rerum naturam, imo & intrinſecus vnaquæque eſſentia ſuum habet gradum ordinis & menſuræ. Vnde cum ordo ſit bonum vniuerſi, res alias intrinſece non eſſent ordinatæ, & & ſine bono.

Tertio ex 2. Phyſi. Natura agit propter finem: ſed finis non cauſat prout eſt in re, vt fuſe oſtendunt Peripatetici, quoniam eſt vltimum in executione: ergo cauſat, vt cognitus. vt etiam aſſerit communis ſententia, Tunc ſic, vel vt cognitus a rebus ipſis; Et hoc non: quia multæ carent cognitione: Vel vt cognitus a Deo, a quo inanimata reguntur in ſui actionibus, vt ait Ariſtoteles in 2. Phyſic text. 5. Tunc ſic; Ergo Deus debet ordinare ad ſuos fines, & producere in ipſis talem compulſum, & cooperari dirigendo rerum actiones: ergo debet cauſare res. Et hoc probat ipſum efficere omnia, quæ habent finem.

Quarto. Deus eſt cauſa in Ariſtotele omnium rerum etiam incorruptibilium; ergo eſt efficiens. Probatur primo antecedens, & poſtea conſequentia. Antecedens quidem ex 12. Metaphyſi. tex. 38. vbi ait, ab hoc principio cœlum, & Natura dependent. Et in 36. & 37. ait, Deum reſpectu omnium intelligentiarum eſſe finem, qui præexiſtit mouere ipſas, vt amatum & deſideratum; vnde Ariſtoteles ibi a text. 37. ſæpiſſime vocat Deum principium, & primam cauſam; ex quo illud apud Peripateticos percrebuit, idem eſſe primam formam, primum efficiens, & vltimum finem. *4. Ratio multiplex.*

Hoc ſuppoſito, probatur conſequentia: Deus eſt cauſa intelligentiarum in Ariſtotele; ergo vel vt materia, vel vt forma, vel vt finis, vel vt efficiens. Certum eſt non eſſe materiam, nec formam; omnes itẽ concedunt eſſe finem; ſed inde probabimus eſſe efficiens.

Primo; vel intelligentia habet eſſe a ſe, vel a Deo. Si a Deo, habetur intentum; Si a ſe, peto, circunſcripto Deo, vel amitteret illud, vel non. Si amitteret; ergo non habebat a ſe. Si non; ergo non deferebatur ad Deum, vt ad finem eſſentialem. 1.

Secundo item. Modus operandi ſequitur modum eſſendi: intelligentiæ in operando pendent a Deo: ergo in eſſendo. 2.

Tertio vel intelligentiæ omnes ſunt æque perfectæ, vel non. Si ſunt: ergo omnes ſunt dij & nulla eſt ſubordinatio, nec magis hæc refertur ad illam, quam e contra. Adde, quod ſi vnaquæque illarum eſſet ipſum eſſe interceptum, nulla ratione poſſent plurificari. Sin autem ſunt inæqualis perfectionis: ergo illæ imperfectiores non habent eſſe a ſe: quia ſi haberent omnes eſſe a ſe, omnes eſſent æqualis perfectionis: nec poſſet reddi ratio, quare vna ſe fecit imperfectiorem, aut, quare facta eſt imperfectior altera: & propterea, ſi ſunt a ſe, eſſent ipſum eſſe, vnde eſſent perfectiſſimæ. 3.

Quarto

Quarto, quod habet eſſe à ſe, eſt propter ſe: intelligētiæ non ſunt propter ſe, ſed propter Deum: ergo &c.

Alia argumenta his ſimilia reperies apud Herueum. 2. Quolibeto quæſt. 1. apud Heliam Cretēſem in opuſculo hac de re, penes Scaligerum, Bernelium, & alios authores quos ſuperius retulimus, quæ quidem volui paulo fuſius, & accuratius proſequi, nequis falſo putaret, non poſſe probari in Ariſtotele, Deum eſſe efficientem, cum tamen quæ ſupra attulimus, id in Ariſtotele, & in lumine naturæ euidenter demonſtrent.

Caput Septimum.

Tex. LIIII.

AT vero, & alio facto principio, magis erit de his manifeſtum. conſyderandum enim eſt, vtrū aliquem motum contingat eße continuum, an non. &, ſi contingit, quis eſt hic, & quis primus eſt motuum. Manifeſtum enim eſt quod, ſi neceſſarium quidem eſt ſemper motum eſſe primus autem hic, & continuus eſt, quod primum mouens mouet ſecundum hunc motum, quem neceſſarium eſt vnum, & eundem eſſe, & continuum, & primum.

Qualis ſit primus motus inquiritur.

CVm mouens primum motu vno immediate mouere docuiſſet; quis, & qualis is motus ſit, nunc indagat. Hic autem motus debet eſſe primus, & continuus, & perpetuus; talis enim eſt motus, quo primus motor mouet. Ob id inquirit, an ſi motus continuus, & primus, & quis ſit. Cui enim hęc inſunt, is erit motus primi motoris, ſi ſimul etiam motus perpetuus ille ſit.

Tex. LV.

TRibus autem exiſtentibus motibus, alio quidem ſecundum magnitudinem, & alio ſecundum paſſionem, & alio ſecūdum locum, quem vocamus lationem, hunc neceſſarium eſt eſſe primum. Impoſſibile enim eſt augmentationem eſſe alteratione non præexiſtente. quod enim augmentatur, eſt quidem vt ſimili augeatur, eſt autem vt diſſimili. contrarium enim alimentum dicitur eſſe contrario. adiūgitur autem omne factum ſimile ſimili. neceſſe igitur eſt alterationem eſſe eam, quæ in contrarium eſt mutationem. At vero, ſi alteratur, oportebit eſſe alterans, & agens ex potentia calido actu calidum. Manifeſtum eſt igitur quod mouens non ſimiliter ſe habet, ſed aliquando quidem propinquius eſt, aliquando autem longius ab eo, quod alteratur, eſt. hæc autem ſine latione non contingit eße. Si ergo neceſſe eſt ſemper motum eſſe, neceße eſt & lationem eſſe ſemper primum motuum. & ſi lationis alia quidem prior, alia vero poſterior eſt, primā.

Motus localis eſt primus omnium.

INcipit indagare, quis motus primus ſit; & hanc conſtituit concluſionem. Motus localis eſt omnium primus; quam multipliciter probat. Suppoſito vno, quod iam dictum eſt, motus ſpecies eſſe tres; Alterationem, quæ ad paſſiones, & qualitates eſt; Augmentationem, quæ ad magnitudinem; Lationem, quæ ad locum fit.

1. Ratio

Eſt igitur argumentum primum. Augmentatio omnis præſupponit alteratione, alteratio motum localem; ergo omnem motum antecedit motus localis. Probatur prior pars antecedens. Augmentatio fit ex contrario, & diſſimili illius, quod augetur; fit tamen ex eo, poſtquam ſimile eſt factum; ſed ex diſſimili non fit ſimile, niſi per alterationem; ergo augmentationem pręcedit alteratio. Maior explicatur; Cibus enim ex quo nutritur, & augetur aliquid, debet eſſe diuerſum ab eo, quod augetur in principio: vt tamen augeat, debet conuerti in ſimile, vt cibus conuertitur in carnem, vt augeat carnem; hoc autem abſque cibi præcedenti alteratione non fit; quod magis in libris de generatione explicabitur.

Poſterior pars antecedentis probatur. Agens, ſeu alterans educit in actum rem ex potentia, vt facit cibum calidum actu

ex potentia; ſed ad omnem actionem huiuſmodi loci approximatio neceſſaria eſt ita, vt aliquando fuerit, aliquando non; ſi enim eſſet ſemper approximatio, non fuiſſet in potentia alterabile præſupponitur ergo localis motus. Cum igitur ſit motus perpetuus, erit motus localis perpetuus; Et cum quidam ſint priores, quidam poſteriores, dabitur vnus primus.

Amplius autem omnium paſſionum principium eſt denſitas, & raritas. etenim graue & leue, & molle & durum, & calidum & frigidum, denſitates videtur eſſe, & raritates quædam. denſitas autem, & raritas congregatio, & diſgregatio, ſecũdum quas generatio, & corruptio ſubſtantiarum dicitur. quæ autem congregantur, & diſgregantur, neceſſe eſt & ſecundum locum mutate. At vero & eius, quod augmentatur, & diminuitur, mutatur ſecundum locum magnitudo.

4. Ratio ex ſententia Antiquorum.

SEcundum argumentum facit ex ſententia Antiquorum, qui omnium qualitatum principia ponebant raritatem, & denſitatem: & has per congregationem, vel diſgregationem præcedentium partiũ fieri, dicebant: hanc enim generationem ponebant. Cum igitur congregatio, & diſgregatio talium preſupponat motum localem, motus hic antecedat alterationem. Vlterius de augmento patet: quia cum non ſit augmentum vel diminutio ſine partium, quæ locum habent, acquiſitione, vel deperditione, non erunt profecto abſque motu locali: & ſic omnem motum antecedit localis.

Tex. LVI.

AMplius & hinc conſyderantibus erit manifeſtum quod latio prima eſt. primum enim, vt & in alijs, ſic & in motu dicetur vtique multifariam. Dicitur autem prius, & quo non exiſtente non erunt alia. illud vero ſine reliquis. Et quod tempore. Et quod ſecundum ſubſtantiam. Quare; quoniam motum quidem neceſſarium eſt eſſe continue, erit autem continue, aut qui continuus eſt: aut qui conſequenter, magis autem qui continuus eſt, & melius eſt continuum, quam conſequenter eſſe: quod autem melius eſt, ſemper arbitramur in natura eſſe, ſi poſſibile eſt: poſſibile autem eſt continuum eſſe, demonſtrabitur autem poſterius, nunc autem hoc ſupponatur. & hunc nullum poſſe eſſe niſi lationem, neceſſe eſt itaque lationem eſſe primam. nulla enim neceſſitas eſt aut augmentari, aut alterari id, quod fertur: neque igitur generari, aut corrumpi. horum autem nullum eſſe contingit ſi continuus non ſit, ſecundum quem mouet primum mouens.

Tripliciter aliquid dicitur altero prius.

PRoſequitur adhuc idem probare, ac modos, quibus aliquid prius alio dicitur, diſtinguit. Tripliciter vnum dicitur altero prius: Primo, quia hoc ablato, alterum auferτur, non tamen e contra: vt animal prius eſt homine: ablato enim animali, aufertur homo, non e contra. Eſt ſecundo modo prius tempore. Tertio prius ſecundum ſubſtantiam, id eſt, perfectione. Omnibus his modis localem motum priorem probat.

3. Ratio.

Eſt autem tertium argumentũ de priori natura. Is motus, qui magis eſt continuus, prior eſt natura, quam is, qui minus: at localis eſt huiuſmodi: is igitur eſt prior natura. Maiorem explicat. Duplex eſt continuitas in motu, aut ratione ſolius temporis, quę dicitur contiguitas: aut ratione ipſius ſpatij, & termini ſimul cum tempore: & hæc eſt proprie continuitas: & motus huiuſmodi dicitur continuus. Nam contigui, non contigui, ſed continue fieri dicuntur. Clarum eſt, quod magis vnus eſt continuus, quam contiguus, ob id prior eſt natura.

Remouetur obiectio prima.

Dices: etiam alij motus ſunt continui perpetuo, vel poſſunt eſſe: Ad hoc dicit, quod non poſſunt eſſe. Hoc tamen demonſtrabitur poſtea.

Remouetur obiectio 2.

Dicet quis; quamuis ſolus motus localis perpetuo poſſit eſſe continuus, non tamen ob id ſequitur; quod talis motus ſit. Ad hoc reſpondet, quod in natura oportet ponere, quod melius eſt, cum eſſe poteſt

teſt. Cum igitur talis motus eſſe poſſit, nec vllum ex hoc ſequatur abſurdum, imo perfectius hoc erit, oportet ipſum conſtituere.

4. Ratio. Quartum argumentum facit ad idem: Quia quod localiter mouetur, non indiget neceſſario vt alterabile, aut augmentabile ſit: at augmentatio, & alteratio præſupponunt motum hunc localem cœlorum, quo non exiſtente, non erunt reliqui: igitur motus localis prior eſt natura, quam alij ſint motus.

Tex. LVII.

ADhuc, tempore primum. perpetuis enim ſolum cōpetit moueri ſecundum hunc. Sed in vnoquoque eorum quidem quæ habent generationem lationem neceſſe eſt poſtremum eſſe motuum. poſt enim generationem primum alteratio eſt, & augmentatio. ſed latio iam perfectorum motus eſt. Sed alterum neceſſe eſt moueri ſecundum lationem prius, quod & generationis cauſa erit ijs, quæ fiunt, non generatum, vt id, quod genuit, eo, quod generatum eſt. Videbitur autem generatio vtique eſſe prima motum, propterea quod factam eſſe oportet rem primū. hoc autem in vno quidem quouis eorum, quę fiunt, ſic ſe habet, ſed alterum qui neceſſe eſt prius moueri ex ijs, quæ fiunt, quod & ipſum non fit, & hoc alterum prius. Quoniam autem generationem impoſſibile eſt eſſe primam (omnia enim, quæ mouentur, eſſent corruptibilia) manifeſtum eſt quod neque eorum, qui conſequenter ſunt, motuum vllus prior eſt. Dico autem conſequenter, augmentationem, poſtea alterationem, & diminutionem, & corruptionem. omnes enim poſteriores ſunt generatione. Quare, ſi neque generatio prior latione eſt, neque aliarum vlla mutationum.

5. Rat. QVintum argumentum facit. Is motus primus eſt qui rebus perpetuis ſolus ineſt: at talis eſt motus localis: (ineſt enim corporibus cœleſtibus quæ perpetua ſunt:) motus ergo localis primus eſt tempore.

Aduerſus hoc obiectionem ponit Motus enim localis videtur omnium vltimus: nā prius res generatur, alterâtur, & augetur, quam ſit motus localis, vt patet. Non enim localiter animalia mouentur, niſi poſtquam generata ſunt, & ſecundum quantitatem perfecta: quod ſine augmentatione, & alteratione præcedentibus non fit.

Ad hoc reſpondet Ariſtoteles, quod quāuis in hoc indiuiduo ita ſit, & in vnoquoque, quod motus localis ſit vltimus: tamen ante illud præceſſit aliquid localiter motum, quod fuit cauſa generationis eius, & ita in diuerſis motus localis prior eſt: quāuis in eodem ſit vltimus. Solutio.

Dices tu etiam hoc quod anteceſſit, fuit generatum, & auctum, & alteratum ante motum. Obiect.

Ad hoc reſpondetur, quod non ſemper illud, quod mouet, eſt generatum; non enim omnia ſunt generabilia. Sed datur aliquod generationis cauſa, quod non ſit generatum: tunc profecto iſtius motus localis antecedet omnes generationes. Quod ſi antecedit generationes, antecedet etiam reliquos motus, qui poſt generationē ſunt, puta, alterationem, augmentationem, corruptionem. Et cum hoc non ſit generabile, non erit augmentabile, nec alterabile Motus igitur localis abſolute omnem alium antecedit, & ille eſt cœlorum motus. Solutio

Tex. LVIII.

OMnino autem videtur id, quod fit, eſſe imperfectum, & ad principium ire quo fit, vt quod generatione poſterius eſt, natura prius ſit. vltimo autem latio ineſt omnibus ijs, quæ ſunt in generatione. Quapropter viuentium alia quidem omnino immobilia ſunt, propter indigentiam inſtrumenti, vt plantæ, & multa genera animalium: alijs autem, cum perficiuntur, ineſt. Quare, ſi magis ineſt latio ijs, quæ magis nacta ſunt naturam, motus hic primus aliorum erit ſecundum ſubſtantiam.

6. Rõ latio tripliciter ſuperat alios motus ĩ perfectione, 1. Rõne ſubiecti.

SExtum facit argumentum de priori ſecundum perfectionem, ac tripliciter motum localem alios perfectione excedere, probat. Primo, ſubiectio. Quod generatur, eſt imperfectum quia nondum eſt: ſimiliter, quod augetur, quia ad terminum perfectum nondum venit: ſimiliter, quod alteratur, cum ante augumentum alteretur: Quod vero localiter mouetur, perfectum eſt: ergo nobilius eſt ſubiectum motus localis. Experientia etiam probat: quia non mouentur, niſi perfecta: vnde plantæ motu locali carent, cum reliquos habeant, quia imperfectiores ſunt. Similiter, inter animalia ſunt quædam, quæ ob imperfectionem non mouentur localiter, vt conchę, ſpongiæ, & alia quæ inſtrumentis motiuis carent.

Tex. LIX. LX.

ET propter hæc, & quia minime, motuum, id, quod mouetur, dum fertur, a ſubſtantia diſcedit, ſecundum enim ſolam nihil moueatur ab eſſe. vt, cum, quid alteratur, quale: cum vero augetur & diminuitur, quantũ.

Maxime autem manifeſtum eſt, quod mouens ipſum ſeipſum maxime ſecundum hunc mouet proprie, qui ſecundum locum eſt. & etiam dicimus hoc eſſe eorum, quæ mouentur, & mouent, principium, & primum ijs, quæ mouentur, id ſcilicet, quod ipſum ſeipſum mouet.

2. Rõne effectus.

PRobat ſecundo perfectionem ex effectu. Quia reliqui motus mutationem in re ipſa ponunt: ſemper enim alij motus cum acquiſitione, vel deperditione vel ſubſtantiæ, vel eorum, quę ſubſtantiæ inſunt, fiunt: At motus localis nihil ſubſtantiæ, mutat, quia eſt ad locum, qui eſt extra ſubſtantiam rei ipſius.

3. Ex prĩcipio motus.

Tertio probat ex Principio motus. Inter ea, quæ mouentur, id, quod magis eſt principium motus, eſt quod ſe ipſum mouet: at quod ſe ipſum mouet, maxime ſe mouet ſecũdũ localem motum: is ergo eſt primus, quippe qui magis inſit principio motus. Ex quibus omnibus probatum relinquitur, motum localem eſſe omnium primum.

Tex. LXI.

QVod igitur latio primus motuum ſit, manifeſtum eſt ex his. Quæ autem latio prima ſit, nunc demonſtrandum eſt. ſimul autem & quod nunc, prius ſuppoſitum eſt, quod contingit quendam motum continuum eſſe, & perpetuum, manifeſtum erit eadem Methodo.

Inquiritur quę nam latio ſit primus motus.

CVm oſtendiſſet, lationem, id eſt localem motum eſſe primum: nunc quæ latio illa ſit, inquirit. Nam ſunt multæ ſpecies motuum localium. Dum autem hoc inquiritur, ſimul etiam trahitur, quod talis motus ſit perpetuus, & continuus. Nam ille motus localis inter alios primus erit, qui ſolus poteſt perpetuus eſſe, & continuus: ob id probat, nullum motum præter circularem poſſe eſſe perpetuo continuum: propterea ille ſolus omnium eri primus, & hoc motu mouebit primus motor.

Tex. LXII.

QVod igitur aliorum motuum continuum nullum contingit eſſe, ex his manifeſtum eſt. Omnes enim ex oppoſitis ad oppoſita ſunt & motus, & mutationes. vt generationi quidem, & corruptioni ens, & non ens, termini ſunt. alterationi autem contrariæ paſſiones. augmentationi vero, & diminutioni aut magnitudo, & paruitas, aut perfectio magnitudinis, & imperfectio. contrarij autem, qui in contraria. id autem, quod non ſemper mouetur hac motione, exiſtit autẽ prius, neceſſe eſt prius quieſcere. manifeſtum eſt igitur quod quieſcet in contrario id, quod mutatur. Similiter autem & in mutationibus. opponuntur enim generatio, & corruptio ſimpliciter, & ſingularis ſingulari. Quare ſi impoſſibile eſt ſimul mutari ſecundum oppoſitas, non erit continua mutatio, ſed inter ipſas medium erit tempus.

Nullus motus præter locale põt eẽ perpetuo continuus.

PRobat nullum motum præter circularem localem poſſe eſſe perpetuo continuum, ſimul etiam nullam mutationem. Argumentum eſt huiuſmodi. Nullus motus, qui eſt ab oppoſito in oppoſitum, poteſt eſſe perpetuo continuus: omnes motus, præter circularem, ſunt ab oppoſito in oppoſitũ: nullus igitur continuus perpetuo eſſe poteſt: Minorem declarat:

rat: Nã mutatio eſt inter ens & non ens: alteratio inter contrarias qualitates: augmẽtatio, & diminutio inter perfectam, & imperfectam viuentium magnitudinem: ſic tamen, quod contrarij motus ad contrarios ferantur terminos, vt generatio ad ens ex non ante, at corruptio ex ente in non ens; calefactio ad calorem ex frigido, e cõtra frigefactio, & ita de alijs omnibus.

Maiorẽ probat. Et nota, quod nõ ſumit vnicum motum ab oppoſito in oppoſitum; vt calefactionem, quæ eſt a frigiditate in calorem: nam ſic probatum eſt, iam nullũ motum vel mutationem poſſe eſſe infinitam, cum ſit diſtantia finita inter contraria: & ſic non eſſe poteſt perpetua continuitas: Sed probat de motibus conuerſis: vt a nigro in album, & iterum ab albo in nigrum: hoc enim modo debet eſſe perpetua continuitas inter hos motus, ſi eſſe poſſet. Oſtendit autem, quod illi duo motus, vel mutationes conuerſæ non ſint inter ſe continuæ. *Nota.*

Et facit argumentum hoc. Sumo illum ſecundum motum conuerſum ab albo in nigrum, & ſic procedo: Omne, quod ante aliquem motum exiſtit, debet habere aliquam quietem ſub contrario termino, a quo ille motus incipit: ſed quod illo motu ſecundo mouetur ab albo in nigrum, exiſtit ante illum motum: ergo quieuit ſub albo. At quies eſt in tempore: ergo per aliquot tempus fuit ſub albo.

Non ergo eſt iſte motus continuus cũ eo, qui eſt a nigro in album; nam tunc nõ quieſcere in albo, ſed cum primum ad ipſum perueniret, ſtatim inciperet per alium motum ab illo termino mutari abſq; vllo tempore quietis. Idem dicitur de alijs mutationibus oppoſitis, puta, generatione, & corruptione, quę vniuerſaliter opponuntur. Similiter in particularibus: vt enim in generali mutatio mutationi, ita in particulari hæc huic opponitur, vt notum eſt.

Obiectio Dices, quod inconueniens, ſi dicatur, quod non queſcit in illo termino, puta, albo, per tempus. *Solutio.* Dicit Ariſtoteles quod tunc ſimul moueretur motibus contrarijs: quod eſt impoſſibile. Quod hoc ſequatur, non explicat; tamen explicare poſſumus ſic: Quia quod ex albo conuertitur in nigrum, vel conuertitur poſtquam factum eſt album, vel dum fit. Non poſtquã factum eſt, quia tunc quieſceret, & eſſet tempus, in quo factum eſt album: ergo dum fit: ſimul ergo fit album, & denigratur. Ita exponunt alij.

Mihi non videtur hoc argumentum Ariſtoteles demonſtrare, ſed quandã probabilitatem habere. Non enim fieret res alba, nec motus eſſet ad terminum, vt per inſtans duraret in eo: at non oſtenditur hoc non poſſe fieri. Nam poteſt eſſe, quod cum aliquid calefit a calido vt ſex accedat ad frigidum vt octo: ita vt in primo mutato eſſe caloris, vt ſex, quod fuit primum non eſſe calefactionis, incipiat agere frigidum, vt octo, per vltimum non eſſe: tunc enim ille gradus, vt ſex, non durabit, niſi per inſtans, puta, nunc eſt, & immediate ante hoc non fuit, quia inducitur in fine motus. Similiter nunc eſt, & immediate poſt hoc non erit, quia immediate poſt hoc erit motus frigefactionis, cum incipiat per vltimum non eſſe: Erit igitur idẽ inſtans primum non eſſe vnius motus præcedentis, & vltimum non eſſe ſequentis: & erit primum eſſe illius formæ inductæ in fine motus prioris, & vltimum eſſe eiuſdem reſpectu poſterioris. Et hæc ſunt veriſſima. *Quantamvim habeat hoc argumentum Ariſtot.*

Nihil enim differt contrarias, aut non contrarias eſſe, quæ ſecundum contradictionem ſunt, mutationes, ſi modo impoſſibile ſit ſimul eidẽ adeſſe, hoc enim rationi nihil vtile eſt. Nec ſi non nec eſſe eſt quieſcere in contradictione, neque eſt mutatio quieti contrarium: non enim fortaſſis quieſcit, quod non eſt, corruptio autem eſt in non ens. ſed ſi ſolum medium ſit tempus: ſic enim non eſt mutatio continua. neque enim in prioribus contrarietas vtilis erat, ſed non contingere ſimul eſſe. Non oportet autem turbari quod idem pluribus erit contrarium, vt motus ſtatui, & motui qui eſt in contrarium: ſed ſolum hoc accipere, quod opponitur quodammodo & motui, & quieti motus contrarius, vt æquale, & mediocre excedenti, & ei, quod exceditur: & quod non contingit ſimul oppoſitos eſſe, aut motas, aut mutationes.

Excludit tres obiectiones. EXcludit tres obiectiones contra prædictam rationem. Prima eſt: Quia dictum eſt, contrarios motus ſimul non eſſe, ac ob id non eſſe continuas duas mutationes: poſſet quis dicere, quod generatio, & corruptio non ſunt contrariæ, ob id poterunt ſimul eſſe. Reſpondet, quod ratio ducit ad hoc abſurdum, quod duo oppoſita ſimul eſſent, ſiue illa ſint contraria; ſiue priuatiua. Hoc enim parum conducit rationi. Sat eſt, quod probet, quod generatio, & corruptio eſſent ſimul, quæ non poſſunt vere ſimul eſſe, ſiue vocentur contra, ſiue non.

2. Altera obiectio eſt: quia dictũ eſt, quod debet eſſe quies in termino, a quo eſt mutatio. Videtur falſum: quia quod generatur, non eſt: quieſcit poſt generationem, vel ante corrupionem: quia dictum eſt, quietem tantum opponi motui. Reſpondet, quod parum hoc refert. Nam ratio hoc cõtendit, quod debet eſſe per aliquod tempus in termino, a quo eſt motus, ſiue ſit quies, ſiue non. Si enim datur tale tempus, tunc illę mutationes non erunt continuæ, & hoc ſufficit, & intendimus probare.

3. Tertia obiecto eſt. Nam primo diximus, motus eſſe contrarios, & poſtea, vnũ illorum incipere a quiete contraria. Vbi videtur, quod vnum duo habeat contraria. Ad hoc reſpondet, quod ſiue quis illa duo contraria vocet, ſiue non: ad rationem ſatis eſt, quod opponatur motus, & quieti: & alteri motui: ſicut medium duplici extremo opponitur. Quod vero ſit perfecta contrarietas inter quietem, & motum, parum hoc refert ad pręſens. De hoc autē diximus libro quinto.

Tex. LXIII.

AMplius autem, & in generatione, & corruptione etiam penitus abſurdum eſſe videbitur, ſi pactum confeſtim neceſſe eſt corrumpi, & nullo tempore permanere. Quare ex his vtique fides aliјs fiet. phyſicum enim eſt ſimiliter ſeſe habere in omnibus.

ITerum probat, quod non ſint duo motus illi continui per generationem. Vt enim nihil generatur, vt duret per inſtans; ita profecto ſit in alijs motibus: nihil ad terminum mutabitur, vt per inſtans ſit in eo: quia quod naturale eſt, in omni motu erit: at ſi illi motus eſſent continui, illud ſequeretur, vt textu præcedenti probatum eſt. Non igitur ſunt tales motus, quin ſit media quies, ſaltem per aliquod breue tempus: hoc autem continuitatem illorum impedit.

Tex. LXIIII.

QVod autem contingit eſſe quendam infinitum vnum exiſtentem, & continuum, & hic eſt circularis, nunc dicamus. Omne enim, quod fertur, mouetur aut circulari, aut recto, aut mixto, quare, ſi neque illorum alter continuus eſt, neque illum, qui ex vtriſque compoſitus eſt, eſſe eſt poſſibile, quod autem id, quod fertur recto, & finito, non feratur continue, manifeſtum eſt. reflectitur enim. reflexum autem recto contrarijs mouetur motibus. contrarius enim ſecundum locum eſt is, qui eſt ſurſum, ei, qui eſt deorſum: & qui eſt in ante, ei, qui eſt in retro: & qui eſt ad ſiniſtra, ei, qui eſt ad dextra. loci enim contrarietates hæ ſunt. Quis autem eſt vnus, & continuus motus, prius definitum eſt, quod is, qui eſt vnus, & in vno tempore, & in non differenti ſecundum ſpeciem. Tria enim ſunt, & quod mouetur, vt homo, aut Deus: & quando, vt tempus: & tertium id, in quo. hoc autem eſt aut paſſio, aut forma, aut locus, aut magnitudo. contraria autem differunt ſpecie, & non vnum ſunt. loci autem ſunt dictæ differentiæ. Signum autem eſt quod motus contrarius eſt, qui eſt ab A ad B ei, qui eſt ab ipſo B ad A, quia ſiſtunt, & ceſſare faciunt ſeinuicem, ſi ſimul fiant. Et in circulo ſimiliter. vt qui eſt ab A ad B ei, qui eſt ab A ad C. ſiſtunt enim, ſi continui ſint, & non fiat reflexio, propterea quod contraria mutuo ſe corrumpunt, & impediunt: ſed non is, qui eſt in latus, ei, qui eſt ſurſum.

Cum

Inter motus locales nullũ pter circularem poſſe eẽ ppetuum.

CVm probaſſet, nullum alium motum continuum perpetuo eſſe poſſe, nunc ad locales deuenit, & inter locales nullũ, niſi circularem perpetuo continuum eſſe poſſe, oſtendit.

Diſtinguit autem tres locales motus, rectum, circularem, & mixtum ex vtroq; puta, quæ fit per chordam, & arcum. Dicit, quod ſi probatur, vtrumq; ſimplicem aut vnum non eſſe infinitum, etiam probatum erit, mixtum non eſſe infinitum. nam iſte ex ſimplicibus componitur.

1. Ratio.

Probatur igitur de recto, quod eſſe non poſſit perpetuo continuus. Et non ſumit vnicum rectum ſimplicem, qui ab vno in aliud fit, nam notum eſt, non poſſe talem eſſe infinitum, ſicut nec alios motus, qui ſunt a contrario in contrarium; ſed ſumit rectũ, & reflexum vt ab A, in B. & iterum a B, in A. De his enim dubium eſt. Oſtendit autem, quod tales motus non ſint continui, tali argumento. Motus contrarij non ſunt continui: illi motus ſunt contrarij inter ſe: non ergo ſunt continui.

Conſequentia eſt certa. Maiorem probat ex his, quæ dicta ſunt libro 5. Vbi probatum eſt, ad motus continuitatem debere eſſe tempus vnum mobile vnum, & terminum vnum ſpecie: at contraria non ſunt vnius ſpeciei: non ergo continuari poſſunt.

Minorem probat. Nam illi motus ſe inuicem impediunt: ergo ſunt contrarii. Patet antecedens. Moueatur aliquid ab A, in B, & aliud a B, in A. profecto ita ſe mutuo impedient, quominus motus ſuos peragãt. Non ſic autem, cum aliquid ſurſum, aliud ad latus mouetur: ſunt ergo illi contrarij, ac ob id non erunt continui.

Tex. LXV.

MAxime autem manifeſtum eſt quod impoſſibile eſt eum motum eſſe continuum, qui ſuper recta fit. quia reflexum neceſſarium eſt. ſtare, non ſolum ſuper recta, ſed etiã ſi ſecundum circulum feratur. non enim idem eſt circulo ferri, ſi circulum, eſt enim aliquando quidem vt id continuet, quod mouetur, aliquando autem vt in idem profectum, vnde moueri cœpit, reflectatur iterum. Quod autem neceſſe eſt ſtare, ſides eſt non ſolum in ſenſu, ſed & in ratione.

2. Ratio.

ALterum argumentum facit ad idem probandũ ſic. Illi motus, inter quos mediat quies, non ſunt continui: at inter motum rectum, & reflexum mediat quies: ergo illi non ſunt continui. Addit, quod quod non ſolum inter rectum, & reflexũ, ſed etiam in circulo motus ſimplex, & reflexus quietem habet. Vt ſi per circulum procedat ab A, in B. & iterum a B, in A.

Explicat tamen, quod ferri iterum ab ipſo B, in A. poteſt, aut continuando motũ per totum circulum: & hoc dicitur moueri per circulum, & hic motus continuus eſſe poteſt: Aut regrediendo per eandem partem circuli: & de hoc motu reflexo dicitur, quod non eſt cum altero continuus.

Inter motum rectum, & reflexũ mediat quies.

Minorem illã probat, quod mediet quies. Et dicit, hoc ſenſu patere, & ratione. Senſu quidem: quia experimur aliquando in his reflexionibus mobilia ratardari: Rationem autem adiungit.

Obiectio

Sed dices: ſi hoc ſenſu notũ eſt; vt quid ratione opus eſt, cum qui ſenſu probat, ratione oſtendere ſuperius reprehendit in textu. 26. Reſpondet Auerroes quod ratio ponitur vltra ſenſum in præſenti, quia illa quies non percipitur in omnibus reflexis. Nec ſimiliter per ſenſum cognoſcitur cauſa: at ratio probat in omnibus, & dat cauſam.

Solutio.

Principium autem hoc eſt. tribus enim exiſtentibus principio, medio, & fine, medium ad vtrunque ambo eſt, & numero quidem vnum, ratione vero duo. Amplius autem aliud eſt eſſe potentia, & eſſe actu. Quare recte quodlibet ſignum eorum, quę inter extrema ſunt, potentia quidem eſt medium: actu autem non eſt, niſi diuiſerit hanc, & ſuperſtans iterum cœperit moueri. ſic autem medium ipſum principium fit, & finis principium quidem poſterioris, finis autem prioris. Dico autem, vt ſi A, quod fertur, ſtet iſi B, & iterum feratur in C. cum autem continue feratur, neque adeſſe, neque abeſſe poteſt A in B ſigno, ſed ſolum eſſe in ipſo nunc

in tempore autem nullo, niſi cuius ipſum nunc diuiſio eſt, in toto. Si autem affuiſſe ponat aliquis, & abſuiße, ſemper ſtabit A, quod fertur. impoſſibile enim eſt ſimul & affuiſſe A in B, & abſuiße. in alio ergo, & alio ſigno temporis. tempus igitur erit, quod in medio eſt. quare quieſcet A in B. ſimiliter autem & in alijs ſignis. eadem enim ratio eſt & in omnibus. Cum autem vtatur ipſum A. quod fertur, ipſo B medio, & fine, & principio, neceſſe eſt ſtare, propterea quod duo facit ſimiliter, atque ſi cogitauerit, ſed ab A quidem ſigno abfuit, principio, in C autem affuit, cum finierit, & ſteterit.

Suppõ. In quanto ſunt tria, principiũ, medium, & finis. AD probandum id ratione, ſupponit duo. Alterum eſt: Quod in quanto ſunt tria. Principium, medium, finis: & hæc ſunt tam en ſpatio, quam motu, tempore. Medium autem habet rationem duorum: reſpectu enim principii, finis eſt, reſpectu vero finis, principium.

Alterum eſt. In linea recta quodlibet punctum medium non eſt actu principiũ, aut finis, ſed potentia. Vnde nõ actu dicitur niſi cum ſumitur cum hac, aut cum illa parte. Ex quo fit quod in motu facto per lineam, nunquam punctum habeat rationẽ principij aut finis actu, niſi facta fuerit aliqua diuiſio non per magnitudinis diuiſionem, ſed ſecundum quietem.

Nota. Vnde maxime aduerte, quod hoc eſt diſcrimen in puncto lineę, vt eſt medium tantum, & vt eſt principium, vel finis motus: quod vt eſt tantum medium, ſufficit, quod ſit potentia principium, vel finis; & tunc erit, cum motus continue fit per illam lineam. At ſi debeat eſſe finis actu vel principium motus, tunc debet ſumi cum diuiſione, ita vt ceſſet mobile in illo per aliquod tẽpus: ſic enim fiet actu finis præcedentis, & actu principium ſequẽtis motus. Et dicetur, quod mobile ad illud acceſſit per motum primum, & per alterum motum receſſit, & abfuit: de puncto vero abſque vlla quiete.

Nec poteſt dici, quod mobile fuit illo, & receſſit ab illo: quia, vel hoc eſſet in vnico inſtanti, vel in tempore. Non eſt dicendum, quod in illo fuit in tempore, tunc enim eſſet quies. Nec in inſtanti: nam, tunc peto, An in eodem receſſit: Et hoc non. Vel in alio: & tunc intercederet tempus, & in hoc quieſceret. Et iterum peterem de vltimo inſtanti, An in alio receſſit: & ſic mobile nunquam moueretur. Non ergo debemus dicere, quod in puncto medio, aut inſtanti fuit & receſſit, niſi ibi quieſcat: quod ſi res dicitur in inſtanti eſſe, eſt quia eſt in tempore, in quo illud inſtans eſt.

Ex his vult rationem hanc eſſe: Illi motus, qui habent actu finem, & principium, non ſunt continui: at ſimplex, & reflexus habẽt actu finem, & principium, cum diuerſi ſint: ergo eſt quies in vllo vltimo reflexionis: alter enim eſſet illud, ſicut punctum medium, quod eſt potentia: vnde nec ille primus motus haberet actu finem: quod falſum eſt. *Vis rationis.*

Nota literas: per C, intelligitur vltimus punctus: per B, medius, qui dicitur in potentia: per A, mobile Dicit, quod ſi A, vtatur B, vt fine, & principio actu, vt in reflexione fit: tunc neceſſe erit illic quieſcere. Nam ſicut cogitatio, qua punctum ſumimus, reſpectu huius vel illius partis, facit, vt dicatur actu principium, vel finis: ita in motu facit quies illud actu principium, aut finem. Statim addit, quomodo incipit motus. Nempe cum recedit ab aliquo puncto in principio, vt ab A. & finis eſt, cum in aliquo, puta, C, ſteterit. Nam (vt dictum eſt) in principio motus non eſt primum: in vltimo vero eſt primum, in quo mutatum eſt. Et nota, quod modo per A, punctum, & ſignum, quod idem eſt intelligit. *Nota.*

Hęc ratio Ariſtotelis, vt dixi tibi textu ſuperiori, non eſt demonſtratio: nam aliquando accidit, motum reflexum ratione temporis, continuationem habere, vt patet de faba, quæ ſurſum proiecta ſine quiete trahitur a magno lapide cadente, de qua diximus lib. 5. Verum eſt, quod Ariſtotel. dicit, cum aliunde non prouenit impedimentum, vt in caſu poſito ſatis manifeſtum eſt. *Quam habeat vim rõ ipſius Ariſt.*

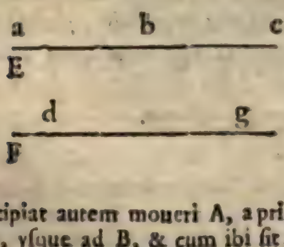
Tex. LXVI.

QVapropter & ad dubitationem hoc eſt dicendum. habet enim dubitationem hanc. Si enim ſit ipſa E ipſi F æqualis, & A feratur con-

continue ab extremo ad C; ſimul autem ſit A in B ſigno, & D feratur ab F extremo ipſius ad G regulariter, & velocitate eadem ipſi A, ipſum D ante veniet ad ipſum G, quam ipſum A ad C. prius enim ſe mouens, & diſcedens prius venire neceſſe eſt. Non ergo ſimul affuit A in B, & abſuit ab eodem. quapropter & poſterius fit. ſi enim ſimul: non poſterius erit, ſed neceſſe erit ſtare. Non ergo ponendum eſt, cum A affuit in B, ipſum D moueri ſimul ab F extremo. ſi enim affuerit A in B, erit & abfuiſſe, & non ſimul, ſed erat in ſectione temporis, & non in tempore. Hic igitur eſt impoſſibile ſic dicere in continuo, ſed in eo, quod reflectitur neceſſe eſt ſic dicere. Si enim G feratur ad ipſum D, & iterum reflectens deorſum feratur, extremo D fine, & principio vtetur vno ſigno, vt duobus. quapropter ſtet neceſſe eſt, & non ſimul affuit in ipſo D, & abijt ab ipſo D. ibi enim ſimul eſſet, & non eſſet, in eodem nunc.

Dubium quodam CVm dixiſſet, punctum medium non eſſe actu finem, aut principium motus, ſi quies: nec mobile dicendum ibi accedere, aut recedere; nunc per hoc reſpondet ad dubium quoddam, quod ex ſimili conceſſione ſuboriri poterat.

Sumantur duæ lineæ ęquales: altera E, altera F. Et duo mobilia ęquali velocitate mota. per E, moueatur A, & per F, moueatur D, & & ſignentur duæ partes æquales: in linea E, ſignetur B C. in linea F, ſignetur F G.

Incipiat autem moueri A, a principio lineæ, vſque ad B, & cum ibi ſit, incipiat D, recedere ab F, vſque ad G. Tunc citius perueniet D, ad G, quam A ad C, ex B. tamen magnitudines hæ duę æquales erant, & mobilia ęque velocia. Quod autem citius perueniat D, patet: quia cum A, eſt in B. tunc D, recedit ab F. Nec poteris dicere, quod tunc A, recedit a B, quia ſimul non eſt ibi, & recedit: ergo quieuit ibi, quia citius alterum peruenit: ita eſt intelligendum hoc.

Ad dubium, quod profecto in litera eſt valde obſcurum: reſpondet Ariſtoteles, ꝙ non eſt concedendum, quod dum D, receſſit ab, F, erat A, in B. Non enim A, in B fuit, quia B, erat in medio motus: Nam, vt diximus, A, incœpit motum ab E, quod erat ante B. *Solutio.*

Per hæc vult Ariſtoteles docere, quod aliter ſe habet punctum in medio motus, aliter in principio motus, & fine: Nam in medio potentia eſt, nec ibi eſt quies: at in fine, ſeu principio actu eſt, & debet eſſe quies ſub illo. *Notæ.*

Vnde concludit ex hoc, quod cum in motu reflexo ibi ſit actu finis præcedētis, & principium ſequentis motus, debet in eo quies eſſe: & ponit exemplum mutatis ſignificationibus literarum: puta, ſi G, mobile feratur vſque ad D, punctum: & iterum reflectatur, quieſcet ante reflexionē: quia illud actu eſt finis vnius, & principiũ alterius.

Tex. LXVII.

AT vero quæ olim illata fuit ſolutio, non dicenda eſt. Non enim contingit dicere quod eſt in D ipſum G in ſectione neque affuit, neque abfuit. neceſſe enim eſt ad finem venire, qui actu eſt, non potentia. quod igitur in medio eſt, potentia eſt, hoc autem actu, & finis quidem a deorſum, principium autem de ſurſum. Et motum ergo ſimiliter. neceſſe eſt ergo ſtare quod reflectitur ſuper recta. non igitur contingit continuum motum eſſe perpetuum ſuper recta. Eodem autē modo occurrendũ eſt & ijs, qui interrogant Zenonis rationē, & volunt ſi ſemper dimi-

dimidium tranſire oportet: hæc autem infinita ſunt infinita autem tranſire impoſſibile eſt. Aut vt eandem hanc rationem quidam aliter interrogant, volentes ſimul, cum quid mouetur, dimidium prius numerare, cum adeſt, ſecundum vnumquodque dimidium. quare, cum pertranſierit totam, infinitum accidit numeraſſe numerum. hoc autem in confeſſo eſt impoſſibile eſſe.

Excluditur quandam reſponſio. EXcludit quandam reſponſionem. Poſſet enim quis dicere, quod in illo puncto lineæ vltimo, in quo fit reflexio, non ſiſtit mobile, nec recedit: ſed ſicut ſe habet medium punctum motus recti, ita illud eſt medium recti, & reflexi. Hoc reijcit: nam illud punctum actu eſt finis, & principium, quia ſunt illi diuerſi motus; alius enim eſt ſurſum, reflexus deorſum, vel e contra. Vnde tale punctum non poteſt cenſeri, ſicut medium in moto eiuſdem rationis: erit ergo quies in illo.

Et ex his poteſt ſumi argumentum. Nā ſi non eſſet quies in illo puncto, tunc eodē modo ſe haberent duo illi motus diuerſi, quo duæ motus eiuſdem rationis partes; quod non eſt, cum illi actu ſint diuerſi motus. Partes autem vnius motus ſolum diſtinctæ potentia; aliqua ergo inter illos mediat quies.

Nota ſolutionem argumenti Zenonis. Statim per hanc doctrinam vult ſolutū eſſe duplex dubium. Alterum Zenonis libro 6. propoſitum: puta, quod non ſit motus, quia oportet tranſire prius per dimidium: hæc autem infinita ſunt, ac tranſiri non poſſunt. Alterum dubium eſt fere idem, ſed alia via propoſitum. Cum aliquid mouetur, numeret ea dimidia ſimul, atque mouetur: cum hæc autem ſint infinita tranſacta in motu, accidet infinitum eſſe numeratum: quod eſt impoſſibile.

Tex. LXVIII.

IN primis ergo de motu ſermonibus ſoluebamus, quia tempus infinita habet in ſeipſo, nihil enim abſurdum eſt, ſi in infinito tempore infinita tranſit aliquis. ſimiliter autem infinitum & in longitudine eſt, & in tempore. Sed hæc ſolutio ad interrogantem quidem ſe habet ſufficienter, interrogabatur enim, ſi infinito tempore contingit infinita tranſire, aut numerare: ad rem autem ipſam atque veritatem non ſufficienter. ſi enim aliquis dimittens magnitudinem, & interrogationem, ſi in finito tempore contingit infinita tranſire, interroget de ipſo tempore hęc (habet enim tempus infinitas diuiſiones) non amplius ſufficiens erit hæc ſolutio, ſed verum illud dicendum eſt, quod quidem diximus in nuper dictis ſermonibus. Si enim aliquis continuam diuiſerit in duo dimidia, hic vno ſigno, tanquam duobus, vtitur, facit enim ipſum & principium, & finem. ſic autem facit & qui numerat, & qui in dimidia diuiſit. Sic autem diuidente, neque erit continua linea, neque motus. continuus enim motus continui eſt: in continuo autem inſunt quidem infinita dimidia, ſed non actu, ſed potentia. Si vero faciat actu, non faciet continuum, ſed ſtabit, quod quidem in numerante dimidia: manifeſtum eſt quod accidit. vnum enim ſignum neceſſe eſt ipſi numerare duo. alterius enim dimidij principium. alterius autem finis erit, ſi non vnam numeret continuam, ſed duo dimidia. Quare dicendum eſt ad interrogantem, ſi contingit infinita tranſire, aut in tempore, aut in longitudine, quod eſt quidem ſic, eſt autem non ſic. actu enim ſi ſint, non contingit, potentia autem contingit. qui enim continue mouetur ſecundum accidens, infinita tranſiuit, ſimpliciter autem non accidit enim linea infinita dimidia eſſe. ſubſtantia autem ipſa altera eſt, & eſſe.

EXcludit ſolutionem, quam dederat argumento Zenonis in lib. 6. tex. 18. Illic enim dixerat, quod quamuis in ſpatio ſint infi- *Nota, non eſſe verū in Ariſt.*

id quod dictũ eſt in6. Phy. t.18. infinitũ poſſe ꝑtranſiri in infinito tẽpore.

infinita, tamen etiam in tempore, quo per-tranſitur ſpatium, ſunt infinita: vtrunque enim eſt æqualiter diuiſibile. Hanc ſolutionem dicit eſſe ad hominem, id eſt, quantum ſufficiebat pro ſoluendo argumento. Zeno enim contendebat, quod ſi motus eſſet, infinitum tranſiretur tempore finito; puta, magnitudo diuiſibilis in infinitum per vnam horam. Ad hoc ſatis tunc fuit reſpondiſſe, quod pariter tempus erat infinitum. Eſt enim etiam diuiſibile in infinitum.

Sed hæc ſolutio prorſus difficultatem non euacuat, nec veritatem oſtendit. Nam dubium manet, quomodo tempus, cum infinitas habeat partes, poteſt tranſiri, & finiri hoc autem per ea, quæ modo dicta ſunt, ſoluitur. Non enim iſta dimidia actu ſunt in continuo, ſed potentia; nam actu eſſent, ſi vnumquodque punctum fieret duo; vt cum hac, vel illa ſumeretur parte: aut ſi motus ceſſaret. Tunc autem facta diuiſione, iam non eſſet continuum. Et ſic etiam patet de numerante: qui enim numerat diuerſas partes facit, & bis punctum ſumit cum duplici parte, ac duo pũcta facit: hoc autem non ſe habet in continuo ſic. Vnde concludit, quod infinita contingit tranſire potentia, ſed non infinita actu. De hoc abunde diximus lib. 6. præſertim quæſtione vltima. Vnde linea finita quidem eſt ſecundum ſubſtantiam, & eſſe actu: potentia autem illa habet infinitatem.

Tex LXIX.

MAnifeſtum autem eſt & quod niſi aliquis faciat temporis ſignum (quod prius, & poſterius diuidit) ſemper poſterioris ad ipſam rem erit ſimul idem ens, & non ens, & quando factum erit, non erit; ſignum igitur vtriſque commune eſt, & priori, & poſteriori, & idem, & vnum numero, ratione autem non idem: huius enim finis eſt, alterius autem principium; ad ipſam autem rem ſemper poſterioris paſſionis eſt. Sit enim tempus, in quo A B C, res in quo D. hæc in A quidem tempore alba, in B vero non alba in C ergo alba, & non alba in quolibet enim ipſius A verum eſt dicere albam, ſi toto hoc tempore erat alba, & in B non albam: C autem in vtriuſque. non ergo dandum eſt in toto, ſed præter vltimum nunc, in quo C: hoc autem iam poſterius. & ſi fiebat non album, & ſi corrumpebatur album in toto A factum eſt, aut corruptum in C. quare album, aut non album primum in illo verum eſt dicere, aut, cum eſt factum, non erit, &, cum corruptum eſt erit: aut ſimul album, & non album, & omnino ens, & non ens eſſe neceſſe eſt.

IN hoc textu oſtendit, quod habet in tẽpore conſtitui inſtans medium, quod habet rationem duorum, & ſit finis prioris, & principium poſterioris: & hoc inſtans ſit primum non eſſe rei corruptę. Et hoc eſt, quod dicit: quod poſterius debet ſumi ad ipſam rem, id eſt, debet eſſe primum eſſe ipſius rei, quæ generatur poſt alterius corruptionem.

In tẽpore inſtãs medium hẽt rõnẽ prioris, & poſterioris, alias ſequeretur vnum e duobus inconuenientibus.

V.g. ex aere generatur aqua: tunc datur in illo tempore inſtans, quod ſit primum non eſſe aeris, & primum eſſe aquæ. Hoc autem inſtans re vnũ eſt, & pro parte prę-terita, & pro parte futura temporis: ratione duplex eſt.

Probat autem, quod niſi ſic diſtinguatur hoc inſtans, ſequetur vnum ex duobus inconuenientibus, & impoſſibilibus. Aut quod idem in vno inſtanti erit idem, & non idem: Aut quod factum eſt, non erit; vel quod corruptum eſt, erit.

Probat hoc ſumpto tempore A C B. puta, hora, & inſtans commune vtrique mediæ eſt, C. Prior enim media eſt A C. poſterior eſt, C B. demus, quod aliquid ſit album in vna media, & non album in altera. Si igitur eſt album in media hora priori, erit in illo inſtanti terminatiuo ipſius. Si eſt non album in altera, erit etiam in inſtanti initiatiuo. Cumque iſtud inſtans vnum ſit, erit in eo aliquid album, & non album. neceſſe eſt ergo dicere, quod in illo inſtanti res, quæ corrumpitur, non eſt, ſed in tempore priori, præter illud inſtans: & ſic erit primum non eſſe præteritæ, & primum eſſe futuræ formæ.

Similiter, detur quod in media hora ſi res facta: in altera non facta. Si in priori eſt non facta: ergo in illo inſtanti C. Si vero in poſteriori eſt facta: ergo etiam in illo erit:

lo erit: ergo res, quando non eſt facta, & e contra, vt notum. Oportet ergo diuerſitatem hanc in illo inſtanti facere.

Nota. Et attende: quod per album, & non albū debes formas ſubſtantiales intelligere: hæ enim ſunt, quæ per primum eſſe incipiunt. Accidentia enim, quæ cum motu incipiūt, per vltimum non eſſe incipiunt, ſicut motus ipſe, iam declaratum eſt in libro 6.

Si vero quod fuerit prius non ens, neceſſe eſt fieri ens, &, cum fit non eſt, non eſt poſſibile in impartibilia tempora diuidi tempus. ſi enim in A tempore fiebat D album, factum eſt autem ſimul & in altero impartibili tēpore, ſed contiguo, in B, in A fiebat & non erat, in B vero eſt. generationum oportet eſſe quandam mediam. quare & tempus erat, in quo fiebat. Non enim eadem ratio erit & ijs, qui non impartibilia dicunt: ſed ipſius temporis: in quo fiebat, factum eſt, & eſt in vltimo ſigno, cui nullum eſt contiguum, aut conſequenter: impartibilia autem tempora conſequenter ſunt. Manifeſtum autem quod, ſi in A toto tempore fiebat, quod non eſt maius tempus, in quo factum eſt, & fiebat, quam id, in quo toto ſolum fiebat.

Temtus nō componi ex inſtātib. Oſtendit ex dictis, tempus non eſſe compoſitum tantum ex inſtantibus. Et ratio eſt. Detur, quod aliquid fiat ens ex non ante puta ignis, aut album ex non albo, vel non igne: cum debeat dari inſtans, in quo primo eſt: detur illud, & ſit B, in tempore A. Si in A, eſt: ergo ante fiebat, & non erat: ergo debuit eſſe generatio, & productio ante inſtans, in quo eſt D, quod factum eſt: hæc autem non poteſt fieri in altero inſtanti immediato, & contiguo: quia, detur illud, in eo res illa non eſt: Ergo, vt ex non eſſe veniat ad eſſe, debet eſſe aliquod intermedium: mediat ergo tempus: nec poterunt duo immediata inſtantia eſſe.

Vis rationis Ariſtot. Breuiter ratio eſt. Dentur duo inſtantia ſimul: tunc in vno res eſt, in altero non eſt: ergo neceſſario debet mediare aliquid in quo ſit productio: nam in inſtanti eſſe non poteſt. Dicit tamen Ariſtoteles, quod dubium nullum eſt apud ſe, qui tempus ponit ante quodcunque inſtans: ei immediatum.

Dices: Si generatio, vel res corrumpitur per aliquod tempus, & in vltimo, inſtanti huius, non ſit, quia deſinit per primum non eſſe: videtur, quod non ſit in toto illo tempore. Reſpondet Ariſtoteles, quod in toto illo eſt: nam inſtans nihil diminuit nec auget tempus: cum ſit indiuiſibile.

Tex. LXX.

Quibus igitur aliquis tanquam proprijs credet rationibus, hæ, & huiuſmodi quædam ſunt. Logice autem conſyderantibus & ex his videbitur alicui idem hoc accidere. Omne enim, quod continue mouetur, ſi a nullo prohibeatur, in quod quidem venit ſecundum lationem, in hoc & prius ferebatur. vt ſi ad B venit, ferebatur ad B: & non, cum prope erat, ſed mox vt cœpit moueri. cur enim magis nunc, quam prius? ſimiliter autem & in alijs. Quod autem ab A ad C fertur, rurſus veniet ad A, continue motum. Cum ergo ab A ad C ferebatur, tunc & ad A fertur, eo, qui a C eſt, motu. quare ſimul contrarijs. contrarij enim ſunt, qui ſecundum rectam ſiunt. ſimul autem & ex hoc mutatur, in quo non eſt. ſi igitur hoc impoſſibile eſt, neceſſe eſt ſtetur in C. non eſt ergo vnus motus. qui enim ſtatu intercipitur, non eſt vnus.

Poſtquam rationibus proprijs, & ex propria materia ſumptis probauit, motum ſimplicem, & reflexum non eſſe continuos: modo rationibus communibus, quas dialecticas vocat, id probat: quarum prima eſt. Ille eſt terminus motus primus, & ſpecificus, in quem motus continue fertur, niſi impediatur: cum ergo motus eſt ab A, in B & iterum continue a B, in A. motus fertur ad A, terminum: illi ergo duo motus habent vnum terminum, & ſpecificum *Rōnibus cōibus oſtendit ſimplicē & reflexum nō eſſe continuos. 1.*

ſicum: erunt ergo vnius ſpeciei. Hoc autem eſt falſum, cum ſint contrarij: ergo, re vera, non continua eſt illi reflexio cum motu priori.

Tex. LXXI.

Amplius autem & ex his manifeſtum eſt vniuerſaliter magis de omni motu. Si enim omne, quod mouetur, moueatur aliquo dictorum motuum, & quieſcat aliqua oppoſitarum quietum: (non enim erat alius præter iſtos:) quod autem non ſemper mouetur ſecundum hunc motum, dico autem quicunque ſunt diuerſi ſpecie, & non ſi qua pars eſt totius, neceſſe eſt prius quieſcere ſecundum oppoſitam quietem. quies enim priuatio motus eſt. Si igitur contrarij quidem motus ſunt, qui ſecundum rectam fiunt, ſimul autem non contingit moueri cõtrarijs motibus, quod ab A ad C fertur nõ vtque feretur ſimul & ab ipſo C ad A. Quoniã autem nõ ſimul fertur, mouebitur autem ſecundum hũc motum, neceſſe eſt prius quieſcat apud C. hęc enim eſt oppoſita quies, ei, qui eſt à C, motui. Manifeſtũ igitur eſt ex ijs, quæ dicta ſunt, quod non eſt continuus motus.

2. Secunda ratio eſt, eadem cum ſuperius poſita text. 61. Quod mouetur aliquo motu, qui non fuit prius, debet prius quieſcere quiete oppoſita illi: ſed cum fit illa reflexio motuum contrariorum, poſterior motus non fuit prius cum alter erat: aliter duo motus cõtrarij ſimul eſſent: ergo quod mouetur, quieuit ſub termino ad quem prioris. Hæc enim quies eſt oppoſita motui poſteriori, (quia ſuppoſitum eſt, non eſſe, niſi hos motus:) non ergo hic cõtinui ſunt: cum media ſit quies.

Tex. LXXII.

Amplius autem & hęc ratio magis propria eſt ijs, quæ dicta ſunt. ſimul enim corruptum eſt non album, & factum eſt album. ſi igitur continua alteratio eſt ad album, & ex albo, & non manet aliquo tempore, ſimul corruptum eſt non album, & factum eſt non album. trium enim erit idem tempus. Amplius non ſi continuum eſt tempus, & motus, ſed conſequenter. quomodo enim erit vltimũ idem contrariorum, vt dealbationis, & denigrationis.

Tertia ratio eſt fere ſimilis primæ, ſed ad aliud inconueniens ducens. Detur, quod ex non albo fiat album, & ex albo iterum continuo non album: erit ergo totus hic vnus motus, qui ex non albo tendit in non album. Nam cum ex non albo fit albũ, illic non fuit vlla quies: per vnum ergo motum, & corrumpitur non album, puta, cum fit album; & deſtructo albo, fit non album. Hæc enim tria illo motu fiunt. At abſurdum eſt concedere, quod vno motu & deſtruitur vnum, & fit ipſum: erit ergo quies media in albo. 3.

Quarta ratio eſt. Quia poſſit dici: quod cum poſſint duo illi motus in continuo tempore fieri, erunt ipſi continui. Ad hoc addit rationem, quod ſolum tempus non ſufficit, niſi ſit vna forma: at duo contraria non poſſunt vnum facere: erunt ergo illi motus conſequenter. 4.

Vbi nota, quod non negat Ariſtoteles poſſe abſque tempore medio aliquando motus illos fieri, ſed ſolum probat abſurdum eſſe vniuerſaliter, & ſemper id fieri. Et quamuis aliquando ita ſit non tamen illi continui dicendi ſunt propter terminorum diuerſitatem. De inceptione, & definitione formarum, & motuum diximus libro ſexto. Nota.

Caput Octauum.

Tex. LXXIII.

Qui autem ſuper circularem fit, erit vnus, & continuus. nihil enim impoſſibile cõtingit. Quod enim ex A mouetur, ſimul mouebitur ad A, ſecundum idem propoſitum. ad quod enim veniet, & mouetur ad hoc: ſed non ſimul mouebitur contrarijs neque oppoſitis. Non enim omnis,

omnis, qui eſt ad hoc, ei, qui eſt ex hoc, contrarius eſt, aut oppoſitus. Sed contrarius quidem eſt, qui ſuper recta fit. huic enim eſt contrarius ſecundum locum, vt qui ſecundum diametrum fit: diſtat enim plurimum: Oppoſitus autem eſt qui eſt ſecundum eandem longitudinem. quare nihil prohibet continue moueri, & nullo tempore deficere. Circularis enim motus eſt, qui ab eodem in idẽ: Rectus autem, qui ab eodem in aliud. Et qui in circulo quidem fit, nunquam in eiſdem eſt: qui vero ſecundum rectam ſæpe in eiſdem. Eo igitur, qui ſemper in alio, & alio fit, contingit moueri continue: eo vero qui in eiſdem ſæpe non contingit, neceſſe enim eſſet ſimul moueri oppoſitis. Quare neque in ſemicirculo: neque in alia circunferentia vlla contingit moueri continue. ſæpe enim neceſſe eſt ſecundum eadem moueri, & contrarijs mutari mutationibus. non enim copulatur principio finis: qui autem circulari eſt, copulatur, & ſolus eſt perfectus.

Motũ circularem eſſe perpetuum. *1. Ratio.* CVm motum localem, nec rectum, nec reflexum perpetuo continuum fieri probaſſet: nunc motum circularem continuum eſſe poſſe oſtendit, ac id duplici ratione probat. Prior eſt: Quia in tali motu non ſunt illa, propter quæ negatum eſt, motum rectum, & reflexum eſſe continuos. Hoc enim negabat: quia ſi ab ipſo A. in B. motus ſit, & iterum a B, in A, per rectum, & per lineam eandem: tunc duo motus cõtrarij eſſent vnus, & idem: nam totius ille motus ab A, terminaretur ad A. At hoc in circulari motu non eſt, quia illi motus non ſunt contrarij. Nam cùm ab A. per B, circulariter regreditur ad A, iſte regreſſus non eſt contrarius: quia A, & B, non ſunt oppoſiti termini. Termini enim oppoſiti, & contrarij diſtant ſecundum lineam rectam: at motus illi non ſunt ſecundum rectum.

Vnde, non omnis motus, qui eſt ad terminum aliquem opponitur motui qui eſt a termino illo niſi cùm eſt ſecundum eandem lineam rectam. Imo hæc eſt natura circularis, quod ab vno in idem redeat. Poteſt ergo motus circularis continue redire ad idem punctum vnde ortus eſt, & ſecundum idem propoſitum, & poſitionẽ, Nam qui per circulum ſemper ad idem procedit, ſemper ſeruat eandem poſitionẽ ſequens partem poſt partem: at qui reflectitur, mutat poſitionem, & poſteriores ſpatii partes facit priores.

Altera ratio eſt: Ob id negabatur continuitas in reflexo, quia per idem ſpatium regreditur ad idem punctum, ſiue per rectum, ſiue per ſemicirculum: at quod per circulum mouetur, regreditur per aliud ſpatium: nam per vnum ſemicirculum tendit ab A, in B. & per alium ſemicirculum regreditur ad A. Non igitur ſunt motus contrarij, cum non fiant ſecundum idem; & ſic poſſunt eſſe continui. Motus ergo circularis continuus eſt, & ſic poteſt habere perpetuitatem in continuitate; quia continue redit ad idem punctum, vnde profectus eſt. 2.

Tex. LXXIIII.

MAnifeſtum autem eſt & ex hac diuiſione quod non alios contingit motus eſſe continuos. in omnibus enim accidit ſecundum eadem moueri ſæpe. vt in alteratione per media, & in eo, qui eſt quantitatis, per medias magnitudines, & in generatione, & corruptione ſimiliter. nihil enim differt ea pauca, vel multa facere, in quibus eſt mutatio, aut medium addere quippiam, vel auferre. vtroque enim modo accidit per eadem moueri ſæpe. Manifeſtum eſt igitur ex his, quod neque qui de natura diſſerunt, bene dicunt, qui omnia ſenſibilia mouere ſemper dicunt moueri enim neceſſe eſt aliquo illorum motuum, & maxime ſecundum illos eſt alterari. fluere enim dicunt ſemper atque diminui: amplius autem & generationem, & corruptionem, alterationem eſſe dicunt. Ratio autẽ nunc dixit vniuerſaliter de omni motu, quod nullo motu contingit moueri

ueri

neri continue, præterquam circulari. quare neque ſecundum alterationem: neque ſecundum augmentationem. Quod igitur neque infinita ſit mutatio vlla, neque continua, præter circularem lationem, tot a nobis dicta ſint.

COncludit ex hoc, quod modo dixerat; quod reliqui etiam motus reflexi, puta, alterationes non poſſunt eſſe continuae, quia ſunt per idem medium: vt ab albo in nigrum, & e contra: Similiter in augmentatione, & diminutione, & in aliis.

Dubiũ. Quod ſi dicas, eſſe aliquando multa media inter qualitates, & extrema. Reſpõdet quod nihil refert. Sat eſt, quod ſæpe accidat eſſe per eadem media, vt auferatur per- **Solutio.** petua continuitas: vt ab albo in nigrũ per fuſcum: & iterum a nigro in album per idẽ fuſcum, quamuis aliquando ſit per viride. Attende, quod generationem ſumit hic coniunctam cum alteratione, & medium vocat diſpoſitiones ipſis, quę ad formam ipſam conueniunt. Ex quo reprehẽdit Philoſophos, qui dicebant, omnia continue moueri: præſertim enim loquuntur de alteratione, & hanc; nec vllum motum alium, præter circularem poſſibile eſt eſſe continuum, vt oſtenſum eſt.

Tex. LXXV.

QVod autem lationum circulatio prima ſit manifeſtum eſt. Omnis enim latio, ſicut & prius diximus, aut circularis eſt, aut ſuper recta, aut miſta. Hac autem neceſſe eſt priores eſſe illas: ex illis enim conſtat. Recta autem circularis: ſimplex enim, & perfecta eſt magis. in infinitum igitur non eſt ſecundum rectam ferri. quod enim ſic eſt, infinitum non eſt. ſed neque, ſi eſſet, moueretur vtique aliquid. non enim id, fit, quod impoſſibile eſt: tranſire autem infinitam impoſſibile eſt. Ea autem latio, quę ſuper finita recta fit, ſi reflectatur quidem, compoſita eſt, & duo motus: ſi vero non reflectatur, imperfecta eſt, & corruptibilis. Prius autem & natura, & ratione, & tempore, quod perfectum quidem eſt, imperfecto eſt, corruptibili autem incorruptibile. Amplius, motus prior eſt, quem contingit perpetuum eſſe, eo, quem non contingit. Circularem igitur contingit perpetuum eſſe aliorum autem neque corruptionem, neque alium vllum. ſtatum enim oportet fieri. ſi autem ſtatus eſt, corruptus eſt.*

PRobatum eſt, circularem poſſe eſſe perpetuo continuum: nunc eum eſſe primum motum oportet probare. Nam, vt ſit motus primi motoris, vtrunque debet habere. Cum autem localis ſit primus omnium aliorum motuum, ſi probatur inter locales circularem eſſe primum, abſolute probatur omnium eſſe primum. Præterea inter locales, rectus, & circularis ſunt ſimplices, ob id partes ſunt compoſito ex vtroque: ſolum ergo probare oportet, quod circularis ſit prior recto. *Motum circularem eſſe primum*

Hoc autem multipliciter probatur. Primo. Ille motus prior eſt, qui eſt ſimplicior, & perfectior: motus circularis eſt huiuſmodi; ergo eſt prior: Minor probatur. Nam ſumo rectum: Et tunc vel eſt ſimplex abſque reflexione: & tunc terminatur, quia in infinitum protrahi non poteſt: Et tunc circularis eſt perfectior, quia poteſt in infinitum protrahi. eſt autem perfectius quod ſemper eſt poteſt. Aut rectus ſumitur cum reflexo: & iam iſte motus eſt compoſitus, cum ad idem punctum bis tranſeat idem ſpatium: & tunc circularis erit prior, quia ſimplicior. *1. Ratio.*

Probatur ſecundo. Ille motus eſt prior qui poteſt eſſe perpetuus: at nullus motus poteſt eſſe perpetuus, niſi circularis, quia ſi alij ſumantur cum reflexione, neceſſario habent mediam quietem, & ſic corrumpuntur: ergo ille poſterior. *2. Ratio.*

Tex. LXXVI.

RAtionabiliter autem accidit circularem vnum eſſe, & continuum, & non eum, qui ſuper recta fit. Eius enim, qui ſuper recta fit,

deter-

determinatum eſt & principium, & medium, & finis, & omnia habet in ſeipſo quare eſt vnde id incipiat, quod mouetur, & vbi deſinat. apud enim terminos quieſcit omne, aut vnde aut vbi. Ipſius autem circularis, indeterminata ſunt. cur enim magis quoduis eorum, quæ ſunt in linea, terminus erit? ſimiliter enim vnumquodque & principium, & medium, & finis eſt, vt ſemper quædam ſint in principio, & fine, & nunquam. Quare mouetur, & quieſcit quodammodo ſphæra: eundem enim occupat locum. Cauſa autem eſt, quoniam omnia hæc acciderunt ipſi centro: principium enim, & medium magnitudinis, & finis eſt. Quare fit vt, propterea quod hoc extra circunferentiam eſt, non ſit vbi id, quod fertur: quieſcat, quaſi tranſierit ſemper enim fertur circa medium, ſed non ad extremum. propterea autem, quod hoc manet, & ſemper quieſcit quodammodo totum, & mouetur continue.

Suppoſitio. SVbdit, non eſſe abſq; ratione circularē eſſe continuum, & nullum alium Supponit autem, quod in ſpatio, per quod fit motus, dantur principium, medium, & finis, ſed differētur. Nam in recto illa actu ſunt determinata, cum linea terminos habeat: at in circulo ea non poſſunt determinata eſſe, cum quodcunque ſumatur, non eſt ratio, quare illud ſit principium potius, quam finis, aut medium, & illud potius, quam aliud, cum omnia æqualiter ſe habeant. Hinc eſt, quod merito per circulū totum poteſt eſſe motus continuus ſemper non autem per rectum reflectendo: hoc enim habet determinata principium, medium, & finem.

Vnde, quæ per illud mouētur, cū ſunt in vno, non ſunt in alio: at in circulo mobile ſemper eſt in fine, ſimul etiam in medio, & in principio. Cauſam huius dāt: quia linea circularis habet extra ſe medium, puta, cētrum, quod eſt principium, & finis: & medium dici poteſt. Ob id igitur continuo mouetur per circulum, quia nunquam mobile ad centrum peruenit. Et hinc ſequitur quod totus circulus quodammodo quieſcit, cum centrum non mutet, ſed fixum maneat: ſimiliter etiam mouetur continue ratione ipſius circunferentiæ, quę aliter & aliter circa centrum ſe habet.

Accidit autem econuerſo etenim, quoniam menſura motuum circumlatio eſt, primum neceſſe eſt ipſam eſſe: omnia enim menſurantur primo. & quia primus eſt menſura eſt aliorum. Amplius autem & regularem contingit circularem eſſe ſolum. qui enim ſuper recta fiunt, irregulariter, & a principio feruntur, & ad finem. omnia enim quanto plus diſtant ab eo, quod quieſcit, feruntur velocius. circularis autem ſolius neque principium, neque finis in ipſo natura eſt, ſed extra.

TErtio probat primitatem huius motus quia eſt aliorum menſura, quamuis hoc argumentum ſit cōuertibile. Nam, quia primus motus eſt, ob id aliorum eſt menſura; & ſi menſura, etiam primus eſt. Eſt autem menſura: nam (vt dictum eſt libro 4.) tempore, quo in circulo conſiſtit, menſuramus reliqua. 3.

Quarto idem probat; Quia ſolus iſte circularis regularis eſt: reliqui enim motus naturales, quo magis ad finem perueniunt, eo magis intenduntur, nec vniformitatem ſeruant. At circularis vniformis eſt, cum non habeat finem determinatum: eſt ergo iſte prior: ſimiliter finem habet extra ſe, puta, centrum.

Dubitatur: quæ ſit cauſa, quare motus naturalis in fine intendatur. Albertus 4. Phyſic. tract. 1. cap. 3. dicit, quod medium prope extrema magis accedit ad naturam extremorum: vt aer prope ignē accedit magis naturæ ignis, prope terram accedit naturæ terrę: ob id motus naturales in fine ſunt velociores, quia medium eſt eis magis naturale. Sed hoc non videtur valere. *Dubiū quare motus naturalis ſit velocior in fine. 1. Sententia Alb.*

Nam eadem eſt ratio huius velocitatis maioris verſus finem: qua ſolet eſſe in motibus violentis verſus medium: at in his non eſt propter talem cauſam: ergo nec in illis.

S. Tho. 4. Phyſi. lect. 12. dicit eſſe velociores, quia magis accedunt ad id, quod ſibi naturale eſt, puta, primū locum. Aliqui addunt: quia virtus loci magis viget in lo-

eis proximis, a qua talia trahuntur.

Impugnātur iſta ſententię. Sed omnia iſta vnico argumento impugnantur, quod fecit Burlæus in præſenti. Demus, quod lapis deorſum per centum ſtadia cadat; & conſideretur motus velocitas, quæ fit per vltimum ſtudium: Iterum per illud lapis deiiciatur, vt ſolum cadat principio ſtadii: profectò multo minus velox erit motus huius, quam cum cadebat ex alto, & tamen idem ſtadium eſt æque propinquum centro ergo non eſt illa ratio velocitatis.

1.

2. Vlterius ſic impugnari poteſt. Signetur ſtadium in medio diſtanti a centro, & aliud prope centrum: & per id, quod eſt remotum a centro, moueatur lapis cadens ex altiori adhuc loco: & per id quod eſt prope centrum, moueatur non ex altiori cadens. Profectò velocius per illud aliud mouetur: non ergo facit quicquam loci naturalis propinquitas etiam, quod nihil acquirit in ſe mobile.

Aut horis ſolutio. Reſpondetur igitur cum Burlæo, quod in fine, & medio intenditur motus, quia ſunt plures partes aeris, vel medii, quæ poſt mobile mouentur, & ipſum impellunt. Similiter partes anterioris medii plures mouetur verſus locum illum, & ei cedunt: vt ſi lapis deorſum mouetur, anteriores aeris partes verſus terram mouētur plures, dum motus longior eſt: & poſteriores plures poſt ſe ſecum fert: & ſic augetur motus ex cedentibus aliis, alijs propellentibus medij partibus. At differt motus violentus: quia in motu violento deficit vis impreſſa mobili: ob id remittitur vltra medium: in naturali vero ſeruatur eadem virtus per totum motum cum ſit permanens, ob id iſtè intenditur in fine: vterque tamen in medio intenſior eſt, quam in principio.

Tex. LXXVII.

QVod autem ea, quæ eſt ſecundum locum latio, primus motuum ſit, teſtantur omnes, quicunque de motu fecerunt mentionem. principia enim ipſius tribuunt mouentibus ſecundum huiuſmodi motum. Diſgregatio enim, & congregatio motus ſecundum locum ſunt. ſic autem mouent amicitia, & lis: ipſarum enim hæc diſgregat, illa autem congregat. Atque mentem primum mouentem dicit Anaxagoras diſgregare. Similiter autem, & quicunque talem quidem nullam cauſam dicunt, ſed propter vacuum moueri dicunt. etenim hi eo, qui ſecundum locum eſt, motu naturam moueri dicunt, motus enim, qui propter vacuum fit, latio eſt, & vt in loco: aliorum autem nullum ineſſe primis, ſed ijs, quæ ſunt ex his, putant. augmentari enim, & diminui, & alterari, cum congregantur, & diſgregantur, impartibilia corpora dicunt. Eodem autem modo & quicunque per denſitatem, aut raritatem conficiunt generationem aut corruptionem: congregationem enim, & diſgregatione hæc diſponunt. Amplius autem & præter hos, qui animam cauſam motus faciunt. ipſum enim ſeipſum mouens principium eſſe dicunt eorum, quæ mouentur. mouet autem animal ſeipſum, & omne animatum eo, qui ſecundum locum eſt, motu. Et proprie quoque moueri dicimus ſolum quod mouetur eo, qui ſecundum locum eſt, motu. ſi autem quieſcat quidem in eodem, augmentetur autem, aut diminuatur, aut alteretur, quodammodo moueri, ſimpliciter autem moueri, non dicimus. Quod igitur ſemper & motus erat, & erit omni tempore, & quodnam ſit principium perpetui motus, adhæc autem quis motus primus, & quem motum perpetuum contingit ſolum eſſe, & quod primum mouens immobile ſit dictum eſt.

VLtimo localem motum omnes antecedere probat ex ſententiam omnium Philoſophorum. Primo ex Empedocle, qui litem, & amicitiam per congregationem & ſegregationem operari primo dixit: illa autem ſunt cum locali motu. Secundo ex Anaxagora qui hanc etiam ſeparationem rerum ponit factam a Mente. Tertio ex *Motū localemē primum probaī multirte ſtimoniis Emped. Anaxa.*

Democ. Democrito, qui non ponit cauſam efficientem, ſed propter vacuum res fieri, & moueri dicit: at motus hic per vacuum, localis eſt. Quarto ex aliis, qui denſitate, raritate cuncta faciunt: vt qui vnum elementum principium ponunt. Hi enim motum localem ibi ponunt, vt denſetur, aut rarefiat res. Quinto ex Platone. *Plato.* qui animam ſe ipſam mouentem principium mundi ponit: at quod ſeipſum mouet, maxime ſe ſecundum locum mouet. Sexto ex ſententia communi, qui abſolute per motum abſque limitatione prolatum, localem intelligunt, & hoc, quia is eſt omnium primus.

Ex his epilogat, quæ dicta ſunt hoc libro, puta, quod motus ſemper ſit, & quod ſit principium motus; & quis motus, ſit primus; & quis perpetuo cōtinuus: & quod primum mouens ſit omnino immobile: motus autem, quo immediate mouet, circularis eſt.

Caput Nonum.

Cap. LXXVIII.

QVod autem hoc neceſſe eſt impartibile eſſe, & nullam habere magnitudinem, nunc dicamus, primum de prioribus ipſo determinantes. Horum autem vnum quidem eſt, quod impoſſibile eſt vllum finitum mouere infinito tempore. tria enim ſunt, quod mouetur, & mouens, & tertium, in quo ſcilicet, tempus. hæc autem, aut omnia infinita ſunt, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo, aut vnum. Sit igitur A mouens, quod autem mouens B, tempus infinitum, in quo C. Ipſum igitur D moueat aliquam partem ipſius B, quæ ſit in quo E. Non igitur in æquali ipſi C. in maiore enim maius. quare non eſt infinitum tempus illud, quod eſt ipſius F. ſic itaque ipſi D addendo conſumam ipſum A, & ipſi F ipſum B. tempus autem non conſumam, ſemper remouens æquale: infinitum enim eſt: quare totum A totum B mouebit in tempore finito ipſius C. Non ergo poſſibile eſt à finito moueri aliquid ſecundum infinitum motum. Quod igitur non contingit finitum infinito tempore mouere manifeſtum eſt.

ALiud attributum primi motoris probare aggreditur: Nempe, quod ſit incorporeus, & magnitudinis expers. Ad hoc autem probandum vtitur hoc medio, quod tempore infinito mouet, ac duos facit ſyllogiſmos. Alter eſt: nullum finitum poteſt mouere tempore infinito: primus motor mouet tempore infinito: ergo primus motor non eſt finitus: erit ergo infinitus. *Primũ motorẽ eẽ incorporeum, inquirit.*

Alter ſyllogiſmus eſt: Nullum infinitum habet magnitudinem: primus motor eſt infinitus: ergo non habet magnitudinem ergo incorporeus eſt. Vtriuſque ſyllogiſmi probat maiores, in hoc autem textu priorem.

Nota autem, quod ſequor modo expoſitionem communiorem: nam in quæſtione dicam exactius meam de hoc ſententiam. *Nota.*

Dicit igitur, quod ante iſtam concluſionem, quod primus motor incorporeus ſit, oportet aliqua priora, id eſt, aliquas propoſitiones præmiſſas ſumere: Quarum vna eſt: Nullum finitum poteſt mouere tēpore infinito. *Rō. Ariſ. qua probat, nullũ finitũ poſſe mouere tempore infinito.*

Supponit autem duo ad probationem Alterum eſt: Tria eſſe in motum, prout attinet ad negocium præſens, puta, Mouens, Mobile, Tempus. Alterum eſt, quod iſta poſſunt penes finitum, & infinitum quadrupliciter ordinari. Aut enim omnia tria ſunt infinita, aut omnia finita: aut duo infinita, vnum finitum: aut e contra, duo finita, vnum infinitum. *Suppoſitiones quædam*

Modo autem hoc probatur, quod non poſſint eſſe duo finita, puta, mouens, & mobile, & tempus infinitum. Sit igitur in caſu argumenti, A, mouens. B, mobile finita. C, tempus infinitum: & ſumatur pars mouentis, quæ ſit D. pars mobilis, quæ ſit E. & tempus ſit F. Eſt igitur argumentum D, pars mouentis tempore infinito mouet E, quæ eſt pars mobilis tempore infinito: mouet autem tempore finito F. ergo totũ A, mouet totum B, tempore finito: non ergo in tempore infinito. Antecedens probatur: Quia pars mouet minori tempore quam totum: ſed totum poſitum eſt mouere tempore finito: ergo & pars mouebit finito. *Nectiũ ratio.*

Conſequentia probatur. Fiat additio partium ad D, & ad E, tunc etiam creſcet tempus: cum autem finitum ſit A, & B, tot partes addentur D, & E, quod adæquent ipſa A: & B, & illa conſumantur, ablatis partibus ab eis, & additis D, & E. At tempus non conſumitur, cum infinitum ſit; at cum debeat conſumari, quia ſicut D, & E, adęquant per additionem ipſum A, & B, ita etiam tempus adæquabit. Non autem poſſet, ſi illud eſſet infinitum: ergo finitum eſt tempus, quo A, mouet B.

Obiect. Auic. cõtra reſponſione Ariſ.

Aduerſus hoc dubitat Auic. quia non videtur, quod mobile, & mouens diuidi ſemper poſſit: & ſic demonſtratio non eſt, vniuerſalis.

Solutio. D Tho.

Reſpondet S. Thom. quod non eſt opus hoc de diuiſione reali intelligere, ſed de ea quæ cogitatione fit, quia rei naturam ſcrutamur.

Alterũ dub.

Dices quomodo dicit Ariſtoteles, quod pars mouet partem in minori tempore? dictum enim eſt lib. 6. quod ſi mouens mouet mobile tanto tempore, dimidium mouet dimidium æquali tempore? Hoc cum aliis grauioribus dubijs examinabitur in quæſtione. Interim dico, quod illud poteſt ſic clarius probari. Si totum, A, mouet totum B, tempore infinito: totum A, mouebit partem B, tempore finito: hoc enim bene ſequitur. Vlterius, adde partes æquales B, donec æquetur toti ipſi B: addes etiam tempori ſed non fiet infinitum, quia addendo finita finite finito non fiet infinitum: ergo totum A, mouebit totum B, tempore finito. At quare Ariſtoteles non ſic probauit hoc cum poſſet, dicam inferius.

Tex. LXXIX.

Qvod autem omnino non contingit in magnitudine finita infinitam eſſe potentiam, ex his manifeſtum eſt. Si enim maior potentia ſemper, quæ æquale in minori tempore facit, vt quæ calefacit, aut calefacit, aut proijcit, & omnino mouet. Neceſſe eſt ergo & a finitio quidem, infinitam autem habente potentiam, pati aliquid patiens, & plus quam ab alio. maior enim eſt infinita potentia. At vero tempus quidem non contingit eſſe vllum. Si enim ſit in quo A, tempus, in quo infinita vis calefecit, aut pepulit A B, autem, in quo finita quadam, ad hanc, maiorem ſemper accipiendo finitam, perueniã aliquando ad id, quod eſt in A tempore moniſſe. ad finitum enim ſemper addens excedam omne determinatum: & auferens ſemper deficere faciam ſimiliter: inæquali ergo tempore mouebunt finita, ac infinita. hoc autem eſt impartibile. nullum itaque finitum contingit infinitam potentiam habere.

Virtutẽ infinitã non poſſe eſſe in magnitudine.

PRobat alteram maiorem alterius ſyllogiſmi: puta, virtus infinita non poteſt eſſe in aliqua magnitudine Loquitur autẽ de magnitudine finita, tũ quia alibi oſtẽſum eſt, nõ eſſe magnitudinem infinitam: tum etiam, quia eodem argumento poteſt probari, quod nec eſſe poſſit in magnitudine infinita.

Supponit autem duo. Alterũ eſt: quod illa eſt maior potentia, quę poteſt æquale facere cum altera in minori tempore: & quæ potentia minor eſt, in maiori tempore æquale facit, ſiue ſit calefaciendi virtus, ſiue proiiciendi, quæcunque ſit illa. Alterum eſt: quod, quod ab infinito mouetur, patitur magis, quam ſi a quocunque finito moueretur: atque potentia infinita eſt maior quacunque finita.

Rõ Ari. q̃ virtut infinita poſita in magnitudine moueret in non tempore.

Ex his facit argumẽtũ Si eſſet virtus infinita in magnitudine, ſequeretur quod moueret in non tempore: ſed hoc eſt impoſſibile: ergo pariter impoſſibile eſt, quod ſit magnitudo habens virtutem infinitam. Probatur ſequela. Si enim infinita virtus non mouet in non tempore mouebit in aliquo tempore finito minori, quam virtus finita mouet: ſit illud A, puta, hora: & tempus, quo finita mouet idem mobile, finitum ſit A B, puta dies. Tunc argumentor. Addatur virtuti finitæ plures, minuetur tẽpus: addantur vlterius, etiam minuetur. Tot ergo partes addentur, quod fiat tempus vnius horæ: & tamen illa virtus erit adhuc finita quia ex additione finita finitum fit. Hæc ergo finita virtus mouebit ęquali in tempore cum infinita idem mobile: quod eſt impoſſibile. Nulla ergo magnitudo finita poteſt habere infinitam virtutẽ. Idem eſt argumentũ de infinita magnitudine, ſi eſſet.

Tex. LXXX.

NEque igitur nec in infinito finitam. attamen contingit in minori magnitudine maiorem potentiam eſſe: ſed adhuc magis in maiori maiorem. Sit igitur id, in quo AB, infinitum. pars igitur BC habet potentiam aliquam, quæ in aliquo tempore mouit D, in tempore, ſcilicet in quo EF. Si igitur ipſius BC duplum accipiam, in dimidio mouebit tempore ipſius EF: ſit enim hæc proportio: quare in FH mouebit. ergo ſic accipiendo, ſemper ipſum AB nunquam tranſibo: tempore autem dato, ſemper minus accipiam: infinita ergo potentia erit: omnem enim finitam potentiam excedit. Omnis autem finitæ potentiæ neceſſe eſt finitum eſſe & tempus. ſi enim in quoddam tanta, maior in minori quidem, ſed determinato mouebit tempore, ſecundum conuerſionem proportionis. Infinita autem omnis potentia eſt, vt & multitudo, & magnitudo, quę excedit omnem finitam.

Virtus finita nõ eſt i magnitudine infinita. CVm oſtendiſſet, virtutem infinitam non eſſe in magnitudine finita: oſtendit, quod nec e contra, in magnitudine infinita ſit virtus finita.

Et ſupponit vnum: Quod maior magnitudo maiorem habet virtutem. Nam quamuis aliquando accidat, minorem magnitudinem habere maiorem virtutem: vt paruus ignis virtutis eſt maioris, quam maior pars aeris: tamen ſi ſit maior, & maior aer, vincitur ignis: & ſemper per augmẽtũ magnitudinis creſcit virtus in re.

1.Ratio. Ex hoc ſit argumentum. Detur illa infinita magnitudo habens virtutem finitã, & ſit AB. ſumo ipſius aliquam partem, quæ moueat D. mobile: hæc pars cum alicuius ſit potentiæ, mouebit aliquo tempore ipſum D. Sit tempus EF. & pars mouens BC. tunc ſumam aliam particulã, & reddam eam duplam: hæc mouebit ipſum D. in dimidio tempore. ſit FH Iterum ſumam aliam, & duplicabo: iterum dimidiabitur tempus. Tunc ſumam aliã, & iterum dimidiabitur tempus. Sed cum illa ſit infinita magnitudo, ſemper, & ſemper potero ſumere, & ſic abſque tertium minuetur tempus, ita vt data quacunque parte temporis, adhuc in minori: ergo illa erat virtus infinita: quia virtus, quæ vincit quamcunque temporis proportionem datam ita, vt in minori & minori, eſt virtus infinita. Si enim eſſet finita, perueniretur ad tempus, vt in minori non poſſet mouere: non ergo virtus finita eſt in magnitudine infinita.

Nota. Nota verbum [ſecundum conuerſionem] ſignificat, quod oppoſito modo ſe habent tempus, & magnitudo: vno enim aucto, alterum decreſcit, vt in argumento patet.

Tex. LXXXI.

EST autem & ſic demonſtrare hoc. accipiemus enim quandam potentiam, eandem genere ei, quę eſt in infinita magnitudine, in magnitudine finita exiſtentem, quæ menſurabit eam quæ in infinita eſt, finitam potentiam. Quod igitur non infinitam contingit eſſe potentiam in finita magnitudine, neque finitam in infinita ex his palam eſt.

1.Rõ ad idem. ALtero argumento idem probat Sumpta magnitudine eiuſdem generis cũ infinita. Id eſt, ſit magnitudo infinita habens virtutem finitam, ignis, v. g. Et ſit virtus illa, cum finita ſit decem, aut centum graduum. Tunc ſumam vnum finitum ignem alicuius gradus, qui ſit pars aliquota illorum graduum: addam huic igni ignem: augebitur virtus. addam vlterius, augebitur magis: tot ergo addas partes aliquotas, vt hæc magnitudo adæquet totam illam virtutem centuum graduum. At magnitudo iſta finita erit, cum fiat ex finiti additione: non ergo poteſt in magnitudine infinita virtus ineſſe finita. Ex hoc concluditur, quod motor primus non ſit virtus in magnitudine, quia aut eſſet finita, aut infinita: ſed neutra poteſt: finita enim non mouet in tempore infinito: infinita autem moueret in non tempore; quod eſt impoſſibile.

Tex. LXXXII.

DE ijs autem, quæ feruntur, bene ſe habet dubitare quandã dubita-

tionem. primum Si enim omne, quod mouetur ab aliquo, quæcunque non ipſa ſeipſa mouent, quomodo mouent aliqua continue, non tangente eo, quod mouit, vt proiecta. Si autem ſimul mouet & aliud quid is, qui mouit, vt aerem, qui, cum mouetur, mouet, ſimiliter impoſſibile eſt primo non tangente, neque mouente moueri, ſed ſimul omnia & moueri, & quieſcere, cum id, quod primum mouet, ceſſauerit. & ſi facit, quemadmodum lapis, veluti ſi mouet id, quod mouit.

3. Rō. ꝙ primus motor ſit incorporeus. Difficulter percipitur ſenſus huius textus, non quod obſcurus ſit admodū: ſed quod cum præcedentibus non videatur cohærere: tamen (ne fallor,) noua eſt ratio, quam Ariſtoteles ponit ad oſtendendam primi motoris incorporeitatem. Vult enim oſtendere, quod motus non eſſet regularis, niſi motor eſſet incorporeus: Probatque quod irregularitas motuum prouenit ex pluralitate motorum: aut ex vno, quod dū mouet, mouetur. Cum autem motus cœli ſit regulariſſimus, eius motor, qui vnus eſt, non debet moueri dum mouet, & ob id erit in corporeus.

Dubiū de motu proiectorum. Ad explicandam autem primam irregularitatem, quæ ex diuerſitate motorū prouenit circa idem mobile, dubium proponit de proiectis, quorum motus eſt irregularis ob motorum diuerſitatem: ſcilicet, cum omne quod non ſe mouet, moueatur ab alio. Proiecta, vt lapides, ſimilia, a quo mouentur, cum iam ſeparata ſunt a proijciente?

Excluditur prima reſpōſio de motu proiectorum. Excludit quandam reſponſionem, quæ poterat dari: puta, quod qui mouet lapidē, v.g. mouet ſimul aliquam partem aeris lapidi circunſtans, & hic aer, velut vas fert lapidem ipſum mouens per totum ſpatiū. Hoc reijcit Ariſtoteles: quia eſt eadem difficultas de ipſo aere, vel de alio ſimili, quodcunque ſit, a quo mouetur, poſtquam ſeparatus eſt a proijciente: non enim a ſe mouetur: non ergo videtur, quod moueatur niſi a proijciente. Quod ſi ab hoc ſolum moueatur, profecto ceſſabit lapis, cum ceſſabit proijciens, & mouebitur ſimiliter cum eo: quod falſum apparet. Vnde videtur, quod præter proijciens, aliud ſit adhuc mouens.

Addit verba illa [quemadmodum lapis &c.] Senſus eſt quod: ceſſabit proiectum, ſicut ceſſat lapis, cum ſumitur ab aliquo ad mouendum aliud: ceſſante enim manu mouentis, ceſſat inſtrumentum. Quod eſt dicere: proinde ceſſabit proiectum ceſſante proijciente, ſicut ceſſat id, quod non proijcitur, ſed ſimul cum proijciente eſt coniunctum, cum ceſſat mouens: quod eſt falſum. Alij per lapidem intelligunt magnetem: ſed eſt expoſitio valde aliena. Melior eſt hæc, & commodior. Hoc igitur eſt dubium propoſitum.

Neceſſe autem eſt hoc quidem dicere, quod primum mouens facit, vt poſſit mouere aut aer hic, aut aqua, aut aliud quid huiuſmodi, quod aptum natura eſt mouere, & moueri, ſed non ſimul ceſſat mouere, & moueri. ſed moueri quidem ſimul, cum mouens ceſſauerit moueri. mouens autem adhuc eſt qua propter mouetur quid alij contiguum. & in hoc eadem ratio eſt: Ceſſat autem, cum in ipſo contiguo minor fuerit virtus, quam vt moueat tandem autem ceſſat, cum non amplius fecerit prius mouens, ſed motum patiens ſolum hæc autem neceſſe eſt ſimul ceſſare, hoc quidem mouere, hoc autem moueri, & totam motionem.

Adhibet dubij ſolutionem, quæ talis eſt: Quod mouens primum mouet aliquam partem medij ſibi proximam aeris vel aquæ, vel alterius, quod ſit aptum moueri, & mouere: & hæc mouet aliam ſibi proximam, & illa aliam, & ſic fertur lapis ſemper ab aliquo immediato, & coniuncto mouente: Tamen iſtæ partes medij motæ, quamuis moueantur, & moueant, non tamen ſimul deſinunt: nam proijciens mouet partem aeris, & mota mouet alteram: tamen non eſt opus, cum mouet alteram, quod adhuc moueat mouens. Similiter de alijs. *Reſpōſio Ariſ. de motu proiectorū.*

Eſt etiam notandum, quod partes dum magis præcedunt, minus mouent: paulatim enim virtus deficit, donec perueniatur ad aliquam, quæ mouetur tantum, & non mouet; & tunc deficit moueri proiectum. Ceſſante enim illo, quod mouetur,

 & non

& non mouet, & ceſſante, illo, quod talem motam partem mouit, ceſſat motus totus proiecti. Hæc intellige da partibus mediis quæ ſunt verſus latera proiecti, & ſurſum, & deorſum: Tales enim partes motæ mouent lapidem, dum mouent alias quæ mouent etiam lapidem. & ſic fertur lapis, ſicut lignum in aqua, vndarum impulſu, vna aliam impellente. Ex quo patet, quod ſemper eſt motor immediatus in his proiectis. De hoc paulo poſt dubitamus.

Hic igitur in ijs, quæ poſſunt aliquando quidem moueri, aliquando autem quieſcere, fit motus, & non continuus, ſed videtur. aut enim exiſtẽtium conſequenter eſt, aut ſe tangentium: non enim vnum mouens eſt, ſed contigua adinuicem ſunt. Quapropter & in aere & in aqua fit huiuſmodi motus, quem dicunt quidam circumobſiſtentiam eſſe. Impoſſibile autem eſt alter dubitata ſoluere, niſi dicto modo. Circumobſiſtentia autem ſimul omnia moueri facit, & mouere: quare & ceſſant: nunc autem videtur vnum aliquid continue moueri: ab aliquo igitur: non enim ab eodem.

MOtum proiectorum non eſſe continuum ex his concludit: Dicit primo, quod ex tali motu mouentur quæ aliquando moueri, aliquando quieſcere apta ſunt. Nã diximus, quod virtus decreſcit in mouentibus: & hinc patet, quod non ſit continuus, quamuis videatur: Nam non mouetur niſi a diuerſis motoribus, qui ſe conſequenter habent: id eſt, vnus eſt poſt alium, aut ſe tangunt: ac ideo fit in aqua, aut aere, aut ſimili, quia in rebus duris non poſſunt iſti motores inueniri, quia ſi vna pars mouetur, reliquæ ſimul mouentur. Et idem de quiete. At in liquidis poteſt vna pars moueri, non alia mota: & ſic poſſunt aſſignari plures motores: & in his etiam poteſt motus eſſe, qui dicitur circum obſiſtentia: ſeu antipariſtaſis. Is autem motus eſt qui fit, cum partes aeris cito occurrunt ad replendum locum, quem poſt ſe relinquit proiectum, qui ſolum in his rebus fluidis fit.

Concluſio de motu proiecti. Concludit, quod non eſt alius modus, quo fiat proiectonis motus, niſi iſte. Si enim alius eſſet, eſſet antipariſtaſis illa, vt reliqui dicunt. Nam dum occurrunt partes ad replendum locum, impellũt proiectum: ſed talis non eſt cauſa, quia illa antipariſtaſis fit ſimul cum motu proiecti. Dum enim lapis relinquit locum, occurrit ille motus: vnde ſimul ceſſant, & ſimul mouentur: cum autem lapis adhuc motum proſequatur, non erit motor: at debet eſſe: ergo oportet dicere, quod dictum eſt.

Nota. Nota, quod vocat illas partes aeris, vel aquæ conſequentes, non quod non ſint continuę, ſed quod non ſimul moueantur, ac ob id in ratione motus continuitatem non habent, ac diuerſi motores cenſentur.

Dubit. Dubitabis: quomodo motus proiectorum non eſt continuus, cum non videatur quies aliqua eſſe media. *Solutio.* Reſpõdeo, nõ eſſe mentem Ariſtotelis dicere quod non ſit continuus, id eſt, ſit media quies, quia hoc eſſe impoſſibile notum eſt: ſed quod non ſit regularis, & vniformis, cum motores illi inæqualem neceſſario habeant virtutem: alias motus talis nunquam ceſſaret, ſed eſſet perpetuus, vel per totum eſſet medium.

Tex. LXXXIII.

QVoniam autem in ijs, quæ ſunt, neceſſe eſt ſemper motum eſſe continuum: hic autem vnus eſt: neceſſe autem eſt vnum & magnitudinis alicuius eſſe: (non enim mouetur quod magnitudine caret:) & vnius, & ab vno. non enim eſſet continuus, ſed contiguus alter alteri, & diuiſus: mouens igitur, ſi vnum eſt, aut ſubiens motum mouet, aut immobile exiſtens. Si igitur motum ſubiens, conſequi oportebit, & mutari ipſum, ſimul autem moueri ab aliquo: quare ſtabit, & perueniet ad id, quod eſt moueri ab immobili. hoc enim non neceſſe eſt ſimul mutari, ſed ſemper poterit aliquid mouere. nam ſine labore eſt ſic mouere. Et regularis hic motus, aut ſolus, aut maxime. nõ enim habet mutationem vllam id, quod mo-

mouet. oportet autem id quod mouetur ab illo, non habere mutationem, vt ſimilis ſit motus.

Cum primus motus ſit perpetuus debet eē vnū mouens, & vnū mobile. Concludit ex his, quæ dixit, quod cū motus perpetuus ſit, & continuus; debet eſſe vnum mouens, & vnum mobile. Si enim non eſſet vnum mouens, non poſſet continuitas, & regularitas eſſe in motu.

Solutio. Obiect. Poſſet quis dicere aliud eſſe in proiectis, aliud in hoc: quia proiecta ſunt magnitudines: at non ſic in hoc motu. Hoc excludit dicens, quod etiam in hoc motu eſt magnitudo mota. Impoſſibile enim eſt motum eſſe alicuius, niſi ſit magnitudo: mobile enim omne corpus eſt. Si ergo mouetur, corpus, & ab vno, tunc peto: id quod mouet, vel mouetur, vel non. Si mouetur, ab alio mouebitur, vel a ſe. Et quocunque modo peruenietur ad id, quod mouet immotum, & hoc mouebit, nec mouebitur.

Quod probat: nam ſi moueretur, dum mouet, vtique defatigaretur, nec poſſet vniformiter, nec ſemper mouere. Non enim defatigabile debet eſſe, quod mouet vniformiter ſemper. Vide ergo argumentum. Ex eo enim, quod mouet vniformiter, debet eſſe indefatigabile: id autem, quod indefatigabile eſt, debet mouere, & non moueri. Nihil eſt autem, quod mouet, & non mouetur, niſi virtus extra corpus. Omnis enim virtus, & forma corporis mouet, & ſimul mouetur. primus ergo motor expers eſt corporis. Ex perpetuitate igitur continuitatis, & regularitatis colligit, quod motor ſit inuariabilis, & omnino immobilis, ac inde corporeus.

Primus motor ē oino inuariabilis & immobilis. vnde incorporeus.

Tex. LXXXIIII.

Neceſſe eſt autem aut in medio, aut in circulo eſſe, hæc enim principia ſunt: ſed celerrime mouentur quæ proxima ſunt mouenti: huiuſmodi autem eſt ipſius totius motus: illic ergo ipſum mouens.

De loco primi motoris. Obiter dubitat, in qua parte cœli ſit primus motor. Ac breuiter reſpondet: In circunferentia, non autem in centro: Et ratio eſt: quia ibi æquum eſt; motorem eſſe, vbi velocior eſt motus. At motus velociſſimus partium eſt verſus conuexam circunferentiam, quia illæ partes maiores ſunt ibi ergo eſt motor primus: non quidem vt in loco, cum ſit incorporeus, ſed per aſſiſtentiam.

Vtrum Deum ſit vbique ſecundū Ariſtotelem. Queſt. VII.

Hic diſputari ſolet, An Deus ſit vbique. Nam hic Ariſtoteles præbuit cauſam dubitandi, cum ex operatione primi motoris, quæ maxime eſt in circūferentia, videtur deducere, ipſum eſſe in circunferentia, & non in centro.

Secundum veritatem, Deum eſſe vbiq; manifeſtum eſt ex his, quæ diximus in 2. Phyſic. Cum enim Dei operatio vbiq; ſit, erit etiam Deus, etiam ſecundum Ariſtot. Prima ſententia eſt Auerrois diſp. 14. Metaphyſic. dubio vltimo, vbi ait ſatis impie (vt ſæpe ſolet, cum de Deo loquitur:) Dicentes Deum eſſe vbique, & tangere oēm rem, eſſe pueros, & deſtruere ordinē cauſarum, & cauſatorum. Vnde pleriq; Auerroiſtæ illum ſequentes dicunt, Theologos differre a Peripateticis, quod illi ponant Deum vbique, hi in cœlo. Probatur iſta ſententia ex 8. Phyſic. 84. vbi Ariſtoteles ait eſſe in circunferentia cœli. Secundo, in 1. de cęlo. 22. vbi ait, Græcos, & Barbaros in hoc conuenire, vt Deus ſit in cœlo. Tertio, ex 2. de Generatio. 59. vbi ait, Hæc entia noſtra, quoniam valde diſtant a primo principio, non poſſe eſſe æterna; igitur vult primum principium eſſe in cœlo. *1. Opin. Auerro. falſa.*

Contrariæ vero ſententiæ ſunt plurimi, & celeberrimi Ariſtotelis interpretes, tam Platonici, quam Peripatetici, Deum videlicet eſſe vbique, etiam ſecundum Ariſtotelem, & ex ipſius etiam Ariſtotelis teſtimonijs colligitur & rationibus, quod iam oſtendamus. *2. Opi. aliorum vera. Ariſt. Interpretes in hac opinione.*

Primo. Alexander Aphrodiſ. in ſuo 2. de anima, cap. 23. ait, intellectum agentem, quem ipſe ponit eſſe Deum, eſſe vbique. Idem ipſi tribuit Philoponus in 1. de anima, tex. 40. vbi ait Alexandrum, & eius ſequaces Deum eſſe vbique dicere. *1. Alexāder.*

Secundo. Simplicius in hoc 8. Phyſicorum. 84. luculenter digreditur de loco Dei, vbi ex ſententia etiam Alexandri concludit, cum Deus ſit impartibilis, & ſeparatus, vt per ſe perfectus a corpore mundano, recte dicendum eſt ipſum eſſe vbique, & nullibi. Et inquit, Quando Py- *2. Simplicius.*

thagorei dicunt Deum eſſe in centro, debet intelligi quo ad participationem bonitatis opificij; Cum Ariſtoteles etiam ait, Deum eſſe in primo cœlo, debet intelligi modo quodam eminentiori, quoniam primum mobile eſt, quod primo participiat motum opificij. Adde quod Simplicius in digreſſione tex. 89. 8. Phyſic. dicit, Deum ex Ariſtotele, & Platone continere omnia vinculo ſuæ voluntatis, quod vinculum firmius eſt, quam natura earundem rerum. In Epictet. etiam cap. 66. ait, Deum ſimul vbique adeſſe. & in 8. Phyſic. 85. ait ſecundum Ariſtotelem, Deum non eſſe in vltimo cœlo, ſed in aggregato omnium cœlorum.

Iamblicus. Tertio. Iamblicus de myſteriis Aegyptiorum cap. 6. fuſiſſime probat, ex profeſſo, Deum eſſe vbique.

Themiſtius. Quarto Themiſtius in paraphraſi 12. Metaphyſ. agens de loco Dei, ait, Deum veſtire omnia, non vt veſtis, quę extrinſecus tantum tangit rem; ſed intrinſecus, vt totum tangat totum; ait tamen: primum mobile eſſe corpus nobiliſſimum, & eius animam eſſe primam Intelligentiam, & quaſi protege, atque propterea ibi magis elucefcere maieſtatem opificij.

Philoponus. Quinto. Philoponus in 1. de anima tex. 4. id aſſerit cuius extat locus pulcherrim⁹ in primo Meteororum aliquanto poſt principium: vbi quærens rationem, cur cœlum in orbem voluitur, affert ad verbum rationem ex Plotino, quam & ipſe probat. Inquit enim, Quia vult imitari Deum. vnde cum mens, & intellectus diuinus rerum omnium conditor, & Architectus, nullum locum ſubſtantiæ ſuæ habet conſtitutum: in omnibus autem partibus mundi lucis eius vis, ac ſumma potentia, æternaque ipſius actio reperitur, ac dominatur. Ita cælum, quod cum corpus ſit, ſimul totum vbique eſſe non poteſt, conatur ſecundum ſuas partes, eſſe in omnibus locis.

D. Tho. In eadem ſententia eſt D. Thomas, qui explicans hunc textum, & mouens hoc dubium, reſpondet, dicendum eſſe, quod dicitur, principium mouens eſſe in aliqua parte ſui mobilis, non per determinationem ſuæ ſubſtantiæ, ſed per efficaciam motus: quia ex aliqua parte ſui mobilis mouere incipit: & ideo (ait) potius dicitur eſſe in cœlo quam in terra, & potius in Oriente, vnde incipit, quam in alijs partibus cœli. Hæc D. Thomas.

Quod ſi quis illum locum Ariſtotelis text. 84. ita male velit cum Auerroe interpretari, profecto incidit in hoc abſurdum; etiam Deum non eſſe in aliis cœlis, imo nec in primo ipſo cœlo, ſed in ſola eius vltima ſuperficie, hoc eſt in circunferentia, vt dixit Ariſtoteles: quod aſſerere eſſet perquam ridiculum, & indigna ſententia, quæ tribueretur Ariſtoteli. Sed ſenſus hic eſt, quem cæteri grauiſſimi Interpretes, & D. Thomas voluerunt, quod ibi potius eſſe dicatur, quia inde incipiat motus, quo ad efficaciam ſcilicet motus, quia ibi magis operatur, non quo ad terminationem ſubſtantiæ. atque hactenus de Ariſtotelis Interpretibus.

Ex alijs Ariſt. teſtimonijs primo. Ex Ariſtotelis teſtimoniis aliis idē probatur. Primo: Auctor libelli de mundo, ſiue ſit Ariſtoteles, ſiue quis alius, qui tamē dignus eſt, qui tribuatur Ariſtoteli. cap. 7. poſtquam late probat indecens eſſe, vt Deo aliqua particularis prouincia demandetur: concludit, Dei vim eſſe, vt eius munus collocetur in toto mundo. Vnde ait, hanc ipſius vim eſſe omnium tutricem, & continentem. Item numen diuinum, quoquo verſus omnia permeare, & alia his ſimilia.

Secundo. Eſt locus pulcherrimus in Ariſtotele. 1. de partibus animalium. capito. 5. vbi laudat Heraclitum, quem cum quidam adiiſſent viſendi gratia, cumque in caſa quadam furnaria caloris gratia, ſedentem reperiſſent, ſe ipſos ab ingreſſu cohibuerunt: ille ingredi eos fidenter iuſſit, dicens, nec illi loco Deum deeſſe immortalem.

Tertio. Cum probatum ſit, Deum mouere vt finem, & primum cælum, & omnia, ſecundum Ariſtotelem, & influere immediate in primum, cælum, & omnia vt cauſa efficientem certe non eſt maior ratio cur ſit in cœlo, quam in cęteris mundi partibus. vnde vel erit nullibi, vel vbique.

Quarto. Deus non poteſt cōſtitui in loco circunſcriptiue per corpulentiam, quam non habet: ſed per operationem. Vnde Ariſtoteles in hoc 84. ex operatione viſus eſt colligere locum Dei. Sed probatum eſt, (vt diximus) omnia fuiſſe efficienter a Deo ſecundū Ariſtotelem: ergo ex eodem principio manifeſtum eſt, ipſum eſſe vbique.

Hoc idem ex ſententia Ariſtotelis aliqui etiam Neoterici viri nequaquam contemnendi fuſe oſtendunt, vt Fernelius libro De abditis rerum cauſis, cap. 2. Idem ſecundum Ariſtotelem Eugubinus 4. de perenni philoſophia. cap. 7. Item Marſilius Ficinus lib. 2. de Theologia Platonis cap. 6. & 7. apud

& 7, apud quos multa eaque præclara de hoc ipſo reperies. Nicolaus etiam Leonicus in Bembo dialogo, ſiue de animorum eſſentia, vbi fatetur omnes aſſeruiſſe, Deũ vbique eſſe, licet modum quo eſſet, non omnes ſatis intelligerent.

Antiquorũ aliorũ plura teſtimonia etiã ante Ariſt. Neque vero hoc Peripateticorũ inuentum proprium fuit, imo vt ex Eugubino, Leone, & Marſilio, ex auctoribus ab eis citatis conſtat, id tota fatebatur antiquitas. De Mercurio Trimegiſtro, eius Primam per refertus eſt hac re, Mundum eſſe vas plenum Deo, Dei ſpiritum omnia continere, &c. Idem ex Orpheo, Holoaſtro, Muſæo, & aliis habes apud Eugubinum. Item ex Platone, & Plotino loca iam attuli, ex quorum etiam ſententia idem aſſerit Macrobius lib. 1. in ſomnium Scipionis. Proclus item in Timæum paulo poſt initium, ſic augmentatur: Deus eſt vbique: anima non: ergo anima non eſt Deus. Hinc illud Virgilii.

,, Iouis omnia plena. Hinc Lucanus,
,, Iuppiter eſt quodcunque vides.

Empedocles etiam, cuius ſit mentio in libro de mundo, vbi ſupra, omnia aſſerit eſſe plena Deo. Quæ loca pauca pro multis, quę afferri poſſunt, adducta ſufficiant, vt appareat contra Auerrois impietatem, non eſſe pueros qui ſic opinantur, ſed ipſum potius impium, qui ſic opinatus fuerit.

Ad 1. et 2 Ad argumenta. Ad primum, & ſecundũ. patet ex D. Thoma, Simplicio, Themiſtio, & libello de mundo. Eſt enim in primo mobili modo quodam peculiari, quo ad efficaciam, & initium motus, vt diximus.

Ad 3. Ad tertium. Textus ille perperam ab aliquibus exponitur. Nam putant Ariſtotelem agere de diſtantia loci, quod falſum eſt: nam materia prima tam diſtat a cælo, quam eius formę. Vnde ſi corruptio proueniret ex diſtantia a Deo, etiam ipſa eſſet corruptibilis. Anima item hominis incorruptibilis eſt ſecundum Ariſtotelem, quæ tamen iam diſtat a Deo, quam cæteræ res corruptibiles. Senſus ergo eſt, de diſtantia in natura, quæ etiam magis diſtant, hoc modo a Deo, magis ſunt corruptibilia.

Dubium Sed obiicies: in genere ſubſtantiæ magis diſtat materia prima a Deo, quam eius forma: ergo ſi hic eſt ſenſus, oportet ipſam eſſe corruptibilem.

Solutio. Reſpondetur, illud intelligi de entibus completis: at licet materia prima ſit ens imperfectiſſimum, tamen eſt pars, & non eſt ens compoſitum ex partibus potentibus diſſolui: nam ab hoc peruenit corruptibilitas. Quæ enim magis a Deo diſtant, habent ſubſtantiæ ſuæ partes quæ facilius diſſolui poſſunt, quam ea, quæ propria ſunt Deo in natura. Hæc de quæſtione.

Tex. LXXXV.

Habet autem dubitationem, ſi contingat aliquid, quod mouetur, mouere continue, ſed non, vt id, quod pellit, iterum, & iterum, & eo quod conſequenter ſit, continue. Aut enim ipſum oportet pellere, aut trahere, vel vtrunque, aut alterum aliquid excipiens aliud ab alio, ſicut dudum dictum eſt in iis, quæ proiiciuntur, ſi, cum diuiſibilis ſit aer, aut aqua, mouet, ſed vt qui ſemper mouetur. vtroque autem modo non poſſibile eſt vnum eſſe, ſed contiguum. Solus itaque is continuus eſt, quo ipſum immobile mouet, ſemper enim ſimiliter ſe habens, & ad id, quod mouetur ſimiliter ſe habebit, & continue.

Dubium proponit, ex quo determinat, nullum mouens motum perfecte cõtinuum motum efficere. Dubiũ igitur eſt: An id quod motum mouet, poſſit mouere continue, & non ſicut qui impellit idem multoties. Hic enim non eſt motus perfecte continuus, ſed multi conſequenter ſe habentes. Reſpondet, quod motum mouet, aut mouet impellendo, dum per ſpatium fert mobile ſuo impulſu immediato, aut mouet trahendo, aut vtroque modo, nempe ſecundum vertiginem: aut mouet proiiciendo, tunc enim ſunt plures motores. Non eſt autem alius modus, quo mouet id, quod mouetur. Omnibus autem his modis, quod mouet & mouetur, non mouet continue, & vniformiter: primus ergo motor, cum vniformiter moueat maxime, mouebit, & non mouebitur. *Dubium proponit Ariſt.* *Solutio.*

Tex. LXXXVI.

Determinatis autẽ his manifeſtũ eſt, quod impoſſibile eſt primũ

mouens, & immobile habere aliquam magnitudinem. Si enim magnitudinẽ habet, neceſſe eſt aut finitam ipſam eſſe aut infinitam. Quod igitur infinitam non contingat magnitudinem eſſe, oſtenſum eſt prius in Phyſicis. Quod autem finitam impoſſibile eſt habere infinitam potentiam, & quod impoſſibile eſt a finita moueri aliquid infinito tempore, demonſtratum eſt nunc: primum autem mouens perpetuo mouet motu, & infinito tempore: manifeſtum itaque eſt quod indiuiſibile eſt, & impartibile, & nullam habens magnitudinem.

Concluſio, ꝙ primus motor nullam habeat magnitudinem.

COncludit tandem: quod cum primus motor moueat immotus, nullam habet magnitudinem. Repetit autem epilogans rationem factam. Si enim haberet magnitudinem, aut ea eſſet infinita, aut finita Non infinita: quia non datur infinitum quantum actu, vt probatum eſt 3. Phyſic. Non finita: quia non poſſet habere potentiam infinitam, quæ neceſſaria eſt, vt magnitudo moueat tempore infintio. Finitum autem non mouet tempore infinito. Cum igitur primum mouens tempore moueat infinito, & perpetuo, neceſſe eſt, quod ſit indiuiſibile, & magnitudinis, ac corporis cuiuſque expers. Hæc Ariſto.

Dubium de motu proiectorum.

DVbium vnum eſt circa proiectorum motum. Videtur enim Ariſtotel. referre cauſam huius motus in medium ipſum motum a cauſa principali primo: deinde conſequenter partem a parte. Sed omiſſis aliorum placitis, exiſtimo dicendum: quod medium quidem eo modo, quem dicit Ariſtoteles, confert ad motum proiectorum. Et hoc experientia patet. Nam non aliter proiecta in medio velocius quam in principio feruntur, vt conſideranti patet.

Medium aliquid confert ad motũ proiectorum.

Simul etiam exiſtimo, quod non ſolum medium eſt cauſa motus huius, ſed quod etiam virtus imprimitur ipſi proiecto ſecundum quam fertur: ſicut graue per grauitatem, licet differant: quia vnus naturalis, alter violentus eſt motus.

Non ſolũ mouentur a medio, ſed a virtute ipreſſa

Et pro hoc facit ratio, & experientia. Ratio quidem: quia ſicut proijciens imprimit virtutem aeri primo, vt moueat lapidem, & per parum ſpatij moueatur ipſe aer. non enim deſinit ſtatim eſſe percuſſus aer, cum deſinit moueri manus, vt ipſe Ariſtoteles fatetur: quare etiam non imprimetur virtus ſimilis lapidi, vt moueatur. Eſt autem hoc validum, argumentum, quod fecit dubitare Simplicium in hoc. *1. Ratio*

Præterea multum hoc patet experientia. *2. Ex variis experientijs.*
1. Primo: videmus enim, & ſentimus, aerem fortiter a bombarda impulſum non deijcere hominem in terram, quamuis ipſum a facie percutiat, nec ipſum globulũ: quomodo ergo propellet ad tantam diſtantiam a lapidem aut gobulum ferreum?

2. Similiter fortior videtur magnus ventus, quam ille qui excitatur ab arcu: ſed magnus ventus vi poterit ſagittam leuare a terra: ergo nec aer motus ab arcu.

3. Præterea: quia aliquando eſt, magnum ventum lapidem iacere, nec credendum eſt quod ſolus ventus tam fortier regreditur, vt lapidem moueat contra impetum totius venti.

4. Preterea: ſequitur, quod pluma velocius proiiceretur, quia facilius ab aere ſuſtineri poteſt, quam lapis: quod eſt falſum.

5. Præterea: in rota barbitonſoris, vbi videmus, cum motus eſt remiſſus, & prope finem, motus contrarios exercere, nec in medium referri poteſt.

6. Præterea: quia tunc ſi hoc eſſet, dato vacuo non poſſet eſſe proiectio, quod credibile non eſt. Ob iſta ergo mihi videtur, vir vt virtutem imprimi etiam ipſi proiecto.

An Deus ſit virtutis infinitæ. Quæſtio VIII.

QVæſtio hæc, ſi de re ſecundum ſe ipſam agatur, nullam debet difficultatem: eſt enim compertiſſimum, Deum eſſe infinitæ virtutis intenſiuæ, vt etiam inferius probabitur. Sed in Ariſt. eſt aliquãto difficile, tum ob interpretum ſententias, tum potiſſimum ob duos illos textus 78. 79. ex quibus ad eam diſputandam ſumitur occaſio.

Vnde aduerte primo, in quo conſiſtat rei huius difficultas: in Ariſtotele, hic virtutem pro vi, & robore in agendo, & præſertim in mouendo localiter accipimus. Dupliciter autem eſt virtus aliqua infinita. Vno modo intenſiue, vt ſit graduum infini- *Primum notãdũ.*

finitorum:ſicut albedo eſſet infinite intenſa, ſi actu haberent infinitós. Altero modo eſt infinita duratione,puta, quæ finita quidem in gradu eſt: tamen poteſt durare in motu: tempore infinito.

Duplex opinio de infinitate Dei ex ſententia Ariſ.

Iuxta hoc eſt duplex opinio de infinitate.Quidam dicunt,quod Ariſtoteles loquitur de infinita, vel finita virtute duratione: quidam vero, quod de intenſione.

Vnde ſit orta difficultas.

Et difficultas bina in demonſtratione fecit ſententias diuiſas. Nam fecit Ariſtoteles duas cõſequentias. Prior eſt, Si mouet tẽpore infinito, nõ erit virtus finita. Altera eſt,ſi eſt virtus infinita,mouet in non tpe.

Fũdamẽtum eorum qui putant agi de infinitate durationis.

Quidam ergo conſiderantes, priorẽ non valere niſi de finito duratione, quia ad mouendum tempore infinito, ſat eſt infinita virtus duratione: vt patet de Sole, qui agit tempore infinito ſecundum Ariſtotelem,& de inferioribus intelligentijs, quæ non ſunt æquales primę. Ob id dixerunt, hoc intelligendum de finitate, vel infinitate durationis.

Fundamẽtum eorum, q putant agi de infinitate intenſionis.

Quidam alii reſpicientes poſteriorem conſequentiam, dixerunt eſſe de infinitate intenſiua ſermonem, quia aliter non valeret, quod moueret in non tẽpore. in vtraq; aũt ſentẽtia eſt vna difficultas.Quod enim mouet hos,torquet illos: nec omni ex parte hi,aut illi difficultatem abſoluunt.

Duplex difficultas vtriſque communis.

Eſt autem vtriſq; duplex difficultas cõmunis. Altera eſt circa illud Ariſtot. quod in non tempore moueret,ſi eſſet in magnitudine. Videtur hoc nihil eſſe. Nã ſi infinita virtus eſt, quid refert, quod ſit in magnitudine, vel extra?ſemper enim, & quocunq;
1. modo mouebit in non tempore, ſi infinita eſt. Vel ſi non mouet in non tempore extra magnitudinem,nec in ipſa mouebit.

Altera difficultas eſt circa maiorem Ari
2. ſtotelis illius primi diſcurſus. Dicit enim, quod ſi totum mouet totum mobile tempore infinito, quod pars mouebit partem minori tẽpore: videtur hoc manifeſte contra id, quod dicitur 7. Phyſic.tex. 36.ſi totum mouet totum tanto tempore per tantum ſpatiũ,ꝙ dimidiũ mouebit dimidium eodemmet tempore per æquale ſpatium. Hæ ſunt præcipuæ difficultates circa Ariſtotelis diſcurſum, in quo ſunt tres ſententiæ.

1. Sñia.

Prima eſt quorundam, qui dicunt Ariſtotelem loqui de finitate,& infinitate durationis:& maiorem illius diſcurſus ſic intelligunt: Si aliquod totum finitum duratione mouet mobile finitum duratione, pars illius mouentis finiti duratione mouebit mobilis finiti duratione partem minori tempore quia cum pars ſit finiti duratione,minus debet durare.

Reijcit 1. Sñia.

Iſta ſententia nõ eſt,(vt cenſeo,) digna diſputatione: quia talis maior ſyllogiſmi ridicula eſſet: qui enim facit finitum duratione,dicit tempus. non ergo opus eſt dicere finitum duratione mouet tempore finito. Præterea: Quia quamuis concluderet,Deum eſſe infinitum duratione, tunc non ſoluuntur difficultates, quomodo virtus infinita duratione moueret in non tẽpore. Profecto conſequentia eſſe nulla,niſi ſermo ſit de intenſiua virtute.

2. Sẽtentia Auer.

Secunda ſententia eſt Auerrois, & aliorum,quod Deus nec eſt finitæ, nec infinitæ virtutis, ac ob id eſt incorporeus: quia finitum, & infinitum corporum paſſiones ſunt:ac id dicunt,probare Ariſtotelẽ,quod nec ſit virtutis finitę intenſiuæ in primo diſcurſu,nec infinitæ in ſecundo.

Reijcit ſentẽtia Auer.

Hæc ſentẽtia potius videtur fugere difficultatem, quam aliquid diſcernere. Nam (vt alibi oſtẽdimus) male in ſpiritualibus negat reperiri finitum, vel infinitum aliquo modo. Eſt enim quantitas molis, & perfectionis; & ſic etiam finitum, vel infinitum. Vnde profecto etiam patet, quod neceſſe eſt admittere, quod intelligentiæ quædam ſunt maioris, quædam minoris perfectionis, & æqualitatem vel inæqualitatem habere in perfectione, & virtute.

Non igitur poſſum non mirari Auerroem, qui ad calcem digreſſionis in text. 79. ait non poſſe intelligi vnam intelligentiam maiorem vim habere alia. Eſt enim contra rationem omnem. Nam ſi ſunt inæquales in eſſentia, vt neceſſario ſunt, & ipſemet fatetur, quia ponit differre eſſentialiter: & eſſentiæ ſunt ſicut numeri: etiam erunt inæquales in virtute.

Viderunt hoc aliqui Auerroiſtæ, vt Iandunus,qui licet 8. Phyſic.quæſt.22.ſecundum Ariſtotelem, & Auerroem aſſerat, Deum nec eſse finitum,nec infinitum:poſtea tamen videns hanc ſententiam eſſe valde abſurdum in quæſt. 12. de ſubſtantia orbis,ait Ariſtotelẽ, & Commentatorem circa quæſtionem hanc in nullo differre a Fide Catholica.

3. Sñia. S. Tho. & aliorum.

Tertia ſententia eſt Sancti Thomæ, & omnium ferre Græcorum, & aliorum, vt inferius probatur, quod ſit ſermo de infinitate intenſiua:& quod Ariſtoteles oſtendat in priori demonſtratione, Deum eſſe infinitæ virtutis intẽſiuæ. At quia iſta ſentẽtia eſt celeberrima,& ſcitu digna,exponam

monſtrare ipſum eſſe infinitum: & hoc ſuppoſito progreditur ad demonſtrandum eſſe corporeum, & ſeparatum.

Secundo: quia ſi Ariſtot. intelligebat de ſola infinitate durationis, manifeſte peteret principium in argumento. Nam certum eſt, id quod eſt, vel mouet infinito tempore, mouere, & eſſe infinito tempore: Quare manifeſte eſſet nugatio, ſi ſolum intellexit de virtute infinita in duratione, & eſſet ridiculum argumentum.

Tertio: quia Ariſtote. ſumit hanc illationem: Si aliquid mouet tempore infinito, eſt virtutis infinitæ. Quæ quidem illatio eſt ab infinitate durationis, & ſucceſſiua motus, ad infinitatem intenſiuam motoris, ex extenſiua inferendo intenſiuam: virtute illius proportionis. Si aliqua res haberet ex ſe virtutem mouendi per vnum tantum diem. v. g. eſſet alicuius virtutis: ſi per duos dies, eſſet in dupla maioris virtutis: ſi per quatuor, eſſet in quadruplo maioris virtutis, & ita conſequentes. Ergo ſi habet virtutem ex ſe mouendi infinito tempore, erit infiniti temporis: Ariſtot. inquam, virtute huius proportionis ex extenſione infinita optime hic colligit intenſionem virtutis mouentis infinitam: aliter nil omnino inferret, ſed (vt diximus) principium peteret.

Obiect. Dices: intelligentiæ mouent infinito tempore ſecundum Ariſto. ergo eſſent infinitæ virtutis. *Solutio.* Reſpondeo, intelligentias non eſſe a ſe, nec a ſeipſis habere ſuam virtutem, ſed a prima cauſa, vt ſuperius oſtendimus. Deus autem eſt a ſe, & ex ſe ſuam habet virtutem: quare etiam ſi intelligentiæ durent infinito tempore, tamen non ſine prima cauſa conſeruante: & ideo primę potius cauſæ illas conſeruanti id tribuendum erit, & illius inferretur virtus infinita, non ipſarum rerum conſeruatarum. Atque ideo dicebamus in illa proportione, ſi quid haberet ex ſe virtutem mouendi infinito tempore, tunc optime ſequi. Ariſtot. autem, hic etiam intellexiſſe ex eo conſtat, quod ibi de primo motore ſolum agit, non de alijs, & de eo ſolo aggreditur demonſtrare.

Quarto in text. 79. ait hanc virtutem infinita, ſi poneretur in magnitudine, debere mouere in non tempore, quod manifeſte pertinet ad infinitam intenſiue.

Confirmaī ex ſolutione auerſariorū. Nam quod quidem Auerroiſtæ dicunt ſenſum Ariſto. eſſe, virtutem infinitam in duratione etiam moturam in non tempore, eo quod non poteſt poni virtus infinita in duratione in materia, quin etiam ſit infinita intenſiue: omnis enim virtus, quæ finita eſſet, defatigaretur. Id potius eſt pro nobis: vident enim ſe non poſſe ſaluare diſcurſum Ariſtotelis, niſi recurrant ad vim infinitam intenſiue.

Ex interpretibus celeberrimis Ariſtot.

Secundū. Idem probatur veterum teſtimonijs. Primo Simplicius in illo 79. expreſſe in ſolutione cuiuſdam dubij Philoponi, ait, Deum ſecundum Ariſto. aliquid eſſe infinitæ virtutis, poſſe intelligi dupliciter. Vel quo ad durationem, & hoc inquit, competit etiam cœlo: Vel quoad quondam virtutem, quæ tota ſit actu, & ſecundum hanc, ait, Deum primum motorem eſſe actu infinita poteſtate præditū. In tex. etiam 86. idem ait. *1. Simp.*

Secundo. Themiſ. in tex. 78. ait, Poſtquā Ariſto. dicit, motorem eſſe ſempiternum, nunc vult probare ipſum eſſe incorporeum: quod vt faciat, primo probat ipſum habere virtutem infinitam. (Ecce manifeſte diſtinguit Themi. inter habere durationem infinitam, & virtutem infinitam,) primum (ait,) demonſtratum, ſecundum eſſe ex illo demonſtrandum. *2. Thē.*

Tertio. eſt locus pulcherrimus Ammonij ad initium capitis de ſubſtantia, in Præd. Ariſto. vbi ait, Ariſtot. in Phyſ. probare, Deum eſſe incorporeum, ex eo, quod aſſerit illum pollere infinita vi. Adfert autem totum Ariſtot. diſcurſum, inquiens: Quod habet infinitam vim, non poteſt eſſe corporeum. Nam vel corpus eſt infinitum. & tale ſupra in tertio Phyſic. probatum eſt non dari. Vel finitum, & tale certum eſt non habere virtutem infinitam: Nam imaginemur hoc corpus in tres partes eſſe diuiſum. Tunc quæro, vnaquęq; illarum an habeat vim infinitam, vel finitam. Si infinitam: ergo totum tantumdem valebit parti. Si finitum: ergo quod conſtat ex finitis, finitum erit. Hæc Ammonius, quę omnia vides intelligi de vi infinita intenſiue. Et confirmatius fit: Nam de infinita duratione nullum inconueniens eſt, imo potius eſt neceſſarium, partem tātundem durare, quam totum. *3. Ammonius.*

Quarto. in eadem ſententia fuit Alexāder, vt ei Vicom. & alij graues authores hic tribuunt. Primo: quia quod Simplicius dicit vbi ſupra, ſemper videtur dicere ex ſententia Alexandri. Secundo: quia (vt alibi tetigimus) ipſe ponit Deum intellectum agentem quem vult omnia præſentia, præterita, & futura in particulari ſimul intelligere. Vnde cum hæc ſint infinita, non *4. Alex. & alij.*

non poteſt non habere infinitam vim intelligendi, quare & eſſendi: quia eadem eſt in Deo. Quod argumentum idem concludit ex Theophraſto, Euſtrathio, Pſello, Magentino, & Aliis Peripateticis, quos articuli in primo Periher. in capite, De futuris contingentibus: imo vere & ſimpliciter concludit, vt poſtea dicemus.

5. Philoponus. Quinto eſt ſententia Philoponi, qui ex Peripateticorum principiis id deducit in primo capite, eorum, quæ circunferuntur in opere ipſius contra proclum.

Nota valde. Et quod valde eſt notandum. Nemo iſtorum veterum affert, aliquem Peripateticum fuiſſe in oppoſita ſententia: nec vertit in dubium, an hoc ſit dicendum in Ariſtotele, ſed quaſi manifeſtum tradit.

Nota ex Simplicio. Imo Simplicius contra Philoponum in illo 79. vt illum adducat in maximum inconueniens, ait eum neſciuiſſe diſtinguere inter infinitatem durationis, & virtutis, vt illam ſecundum Ariſtotelem tribueret cœlis, hanc Deo.

6. D. Th. & Latinorum cōior. Sexto. Hæc eſt ſententia D. Thomæ hoc loco, & communior Latinorum. *7. Auerroes.* Septimo, imo ipſius Auerrois, qui hic ait ſe eſſe valde dubium, & hoc eſſe maximum dubium eorum quæ ſunt in philoſophia: vnde attulit fugam illam potius quam ſolutionem, de qua fuſius egi. Poſt in 12. Metaphyſic. tex. 41. ait, motum cœli duos habere motores: Vnum finitæ motionis, & eſt anima exiſtens in eo: Alterum infinitæ motionis, & eſt potentia quæ non eſt in materia. Ac ſi dicat Deum eſſe infinitæ virtutis, licet motor peculiariter addictus primo mobili ſit finitæ. Non enim poteſt intelligi illa potentia infinita in abſtracto, ſed in aliquo ſubiecto: nec de infinitate durationis, nam hæc competeret ipſi animæ orbis particulari motori, imo omnibus motoribus orbium.

Scio Zimaram ibi confingere neſcio quam ſolutionem: ſed certe textus nullam patitur. Vnde credo Iandunum, vbi ſupra, exactius fuiſſe aſſecutum mentem Auerrois: nam quid aliud intelligere potuerit per illum motorem infinitæ motionis, non apparet.

3. Rōnibus ductis ex principijs Ari. 1. Ratio. Tertio, id eſt probandum rationibus ductis ex principiis Ariſtotelis. Primo. Mundus effectiue eſt a Deo ex nihilo, vt ſupra probatum eſt: ſiue id ſit per emanationem, ſiue per creationem: ergo Deus habet vim infinitam. Conſequentia probatur. Tum quia, ſi crearet in tempore ſecundum peripateticos, haberet infinitam: ſed quod fuerit factum ab æterno quod factum fuiſſet in tempore nullo modo minuit hanc vim: ergo. Tum etiam: quia non eſt minoris virtutis dare eſſe ab æterno, quam dare eſſe in tempore: ergo ſi hoc in ferret infinitam virtutem, etiam illud.

Confirmatius fit ex illa calculatione D. Thom. agens quod producit ex paſſo minus diſpoſito, maiorem habet vim: ergo quod ex nullo modo diſpoſito, infinitam.

Confirmatius item fit: quia intelligentiæ emanarunt a Deo ſecundum Ariſtotelem: ergo emanarunt ex nihilo, quia non ex materia.

Item, de anima rationali ſi eſt immortalis, & multiplicatur, vt re vera eſt, ſequitur creari & ex nihilo fieri, non autem educi ex potentia materiæ.

Secundo, Deus ſecundum Ariſtotelem, vt alibi oſtendemus, & partim etiam tetigimus in illo primo Periher. quo in loco grauiſſimos quoſque Peripateticos attulimus, qui id ipſi tribuebant, cognoſcit omnia præſentia, præterita, & futura in particulari, fines etiam omnium agentium particularium, ad quos ipſa dirigit: Hæc autem ſunt infinita: ergo habet infinitam vim cognoſcendi. Sed qualis operatio, talis eſſentia: ergo. Et hæc eſt etiam eadem cum ipſius eſſentia: ergo habet infinitam eſſentiam. Confirmatur: quia ſaltem cognoſcet circulationes ſui orbis primi quem mouet, aut faceret ſtultam primam cauſam, & ignorantem: at illę ſunt infinitæ: dies etiam præteritos & annos nouit, aut obliuiſcitur: ſunt autem infiniti: ergo eſt infinita intelligendi capacitas. *2. Rat.*

Tertio. Ex D. Tho. primo Contra gentes, cap. 43. Actus alteri inhærens terminatur ab eo in quo eſt, cum omne quod recipitur, per modum recipientes recipiatur: actus vero nulli inhęrens a nullo terminatur, quia habet omnem profectionem illius generis. Vnde albedo per ſe ſubſiſtens & a ſe, haberet omnem perfectionem albedinis. Sed Deus eſt ipſum ens per ſe ſubſiſtens: ergo a nullo poteſt coarctari, aut limitari quin habeat omnem perfectionem, quæ intelligi poteſt in genere entis. *3. Ratio*

Quarto. Ipſum eſſe per ſe conſideratū, infinitum eſt: Nam infinitis & infinitis modis participari poteſt. Si igitur eſſe quod *4. Ratio*

ex ſe

ex ſe eſt infinitum, in aliquo profecto ab aliquo debet determinari: igitur vel vt a producente tale eſſe, vel vt a recipiente illud: ſed eſſe Dei nec habet producens, nec recipiens: ergo non poteſt intelligi eſſe coarctatum, vel limitatum, aut determinatum ab aliquo: ergo nec poteſt intelligi deeſſe illi illa infinitas, qua habet eſſe & ens ſecundum ſe.

5.Ratio. Quinto ex eodem S. Thoma. Illa perfectio magis habetur ab aliquo; quod ipſum plenius participiat: ſed ſummus modus participandi eſt ſi illa perfectio ſit de eſsentia: at in Deo eſſe eſt de eſſentia ipſius: ergo perfectio entis infinito & illimitato modo habetur a Deo.

6.Ratio Sexto. Deus eſt æternus: ergo infinitus. Nam æternitas eſt duratio infinita: ergo eius radix, quæ eſt ipſa eſſentia, eſt infinita. Nam permanentia infinita non poteſt eſſe a virtute finita. Item: quia hæc permanentia infinita eſt tota ſimul: ergo.

7.Ratio. Quod ſi obiicias, idem eſſe, de Angelis: Negatur conſequentia. Nam non habent eam a ſe, ſed a Deo. Denique ſeptimo, vt plures alias rationes omittam, quas affert D. Thomas & alii, multa ſunt in natura, quæ quaſi quoddam veſtigium ſunt iſtius infinitatis: vt infinitas inſtantiam temporis, & infinitas punctorum in linea infinitas perfectionum indiuiduantium in vnoquoque indiuiduo diuerſæ quæ ſunt ſub vnaquaque ſpecie infinitas partium continui.

8.Ratio. Item. Intellectus noſter, dato ſemper quouis poteſt maius & maius apprehendere & intelligere. Vnde cum vltra omne finitum nos poſſemus aliquid perfectius intelligere, euidenter ſequitur Deum eſſe vltra omne finitum, nam alias poſſemus intelligere aliquid maius, & melius Deo.

9.Ratio. Adde: Quod intellectus noſter eſt inſatiabilis appetitus. Nam poſtquam quis ſcit, plura ſcire ſemper vult. At hic appetitus & hęc ordinatio intellectus noſtri ad infinitatem, vt in nullo finito, & in nulla finita veritate acquieſcat, fruſtra eſſet, niſi daretur infinitum aliquod, infinitaque veritas, qua ſatiaretur. Et manifeſte oſtendit ipſum id aliquid initum habere capacitatem.

Eodem modo de appetitu voluntatis ad bonum oſtendi poteſt, quia nunquam eius appetitus aliquo huius vitæ bono ſatiatur, ſed eo habito, plus deſiderat.

10. Rō. Hæc item ſententia omnium Priſcorū fuit. Nam, vt ait Ariſtot. in 3. Phyſico. 25. omnes priſci tribuerunt infinitatem primo principio; licet poſtea errarent in applicatione talis infinitatis: vnde, vt colligitur ex illis teſtibus, Pythagoras, Plato, Anaxagoras, & Democritus id aſſeuerabant, Mercurius Trimegiſtus ſæpe aſſerit in Pimandro, Deum, eſse infinitum, imo tota vetuſtas Deum intelligebat hoc nomine, vt videre eſt apud Eugubinum 3. lib. de perenni Philoſophia. c. 8. vbi multa adducit teſtimonia. Idem Auicen. in tract. 8. Metaph. ca. 4. & 5. Author etiam lib. de cauſis idem videtur aſserere.

Secunda concluſio. Circa rationes iſtas Ariſtotelis certum eſt, non omnes eſſe demonſtrationes. Satis fuerit ſi ſint aliquæ, aut fortaſse etiam omnes rationes probabiles. Hæc concluſio ſatis manifeſta eſt ex eo, quod nemo vnquam Interpretum ſatis potuit ſententiam Ariſtoteles in his omnibus textibus ita commode explicare; vt nullum ſequeretur inconueniens. Poteſt tamen aliquis eas rationes probabiliter defendere altero duorum modorum, vel vt S. Thomas ſuperius, vel ſecundo, pro quo hæc erunt aduertenda. 2. Cōcl.

Primo. Quod virtus maior, vel minor mouentis non ſolum debet penſari penes pondus, & reſiſtentiam, ſed etiam penes tempus. Vnde non ſolum illa eſt maior virtus, quæ ęquali tempore maius pondus mouet: ſed etiam, quæ idem pondus per maius tempus: & hoc non indiget probatione: ſenſus enim hoc indicat. Maioris enim eſt virtutis decem pondera mouere per horam continuam, quam per dimidiā. Aliqui enim per dimidiam mouent, & deficiunt ſtatim. Ex quo fit, vt tempus etiam cum reſiſtentia habeat computari. Multum enim, vel paucum temporis pondus ſecundum reſiſtentiam auget vel diminuit. 1. Fundamentū.

Nota tamen, quod hoc fundamentum non eſt vniuerſale, niſi in virtutibus, quæ patiuntur: & dum mouent, mouentur a motis, quales ſunt corporeæ. Virtus enim quæ non patitur dum mouet, ſolum per pondus & reſiſtentiam menſurari debet, non per tempus. Nota.

Aduerte ſecundo: quod omnis virtus animalis ad mouendum infinito tempore, ſimiliter virtus in corpore, infinita intenſiue debet eſse: quia cum talis, dum mouet, moueatur a moto reſiſtenti, menſurabitur ſecundum tempus etiam. Vnde ſi maior eſt, quæ tempore maiori mouet. ſi pro- 2. Fund.

do dicimus, quod quamuis nil putaret modo ex nihilo poſſe fieri, nihilominus tamen maneret infinita virtus ſcilicet perpetuo mouendi in primo motore, quam ipſe hoc loco tex. 78. probauit.

Virtus materialis agit in quātū pōt, ſecꝰ quæ eſt extra materiā

Secundum dubium. Si haberet virtutem infinitam, moueret in non tempore ex illo 79. Reſpondetur, id eſſe verum, ſi illa virtus infinita eſſet materialis, aut in materia, & corpore: tunc enim ageret quantum poſſet: at modo eſt extra materiam, & ita non ſequitur, niſi ſolum, vt agat proportione ad ipſum mobile, & vt illius ſolum natura requiric. Secundo: quia ſi eſſet cauſa omnino neceſſaria, agens ſine cognitione, tunc ageret ſecundum vltimum potentiæ: at modo agit ex electione quantum videt conuenire orbi, & mobili.

Tertium. Deus non poteſt facere alium mundum: ex primo de Cœlo 92. nec poteſt facere actu infinitum, ergo non habet virtutem infinitam. Reſpondetur, multa non poſſe facere Deum, licet habeat vim infinitam: nō quia deſit poteſtas, ſed ex eo: quod res ipſæ implicent, & non poſſint fieri. Talia autem ſunt hæc ſecundum Ariſto. Vnde Ariſtoteles non probauit non poſſe eſſe plures mundos ex parte opificis, ſed ex parte ipſius rei, quod tantum debet eſſe vnum centrum, & vna materia, &c.

Quartum; In 2. Cœli a tex. 67. videtur Ariſtote. aſſerere, motores tam eſſe proportionatos mobilibus, vt ſi vnum aſtrum alicui orbi obiiceretur, non poſſet ab intelligentia moueri. Reſpondetur, de hac re aliquod eſſe dubium: tamen loqui ſemper Ariſtotelem ſecundum naturalem motū, & de naturali actione: non violenta, aut miraculoſa. Secundo præterea, in genere loquutum fuiſse de intelligentijs motricibus, non de Deo. Et ratio huius eſt: quia intelligentiæ addictæ orbibus, habent limitatam virtutem, & orbi proportionatā: ſecus autem eſt de Deo, quem ſolum fecit infinitæ virtutis

Vltimum Ariſtot. in 3. Phyſic. & in 1. de Cœlo, fuſe probat non dari infinitum actu: ergo. Reſpondetur vt ibi adnotauimus, & aperte colligitur a text. 35. vſque ad 39. Ariſtotelem tantum agere de infinito in quantitate. Atque de hac quæſtione hactenus, & de tota expoſitione librorum octo Ariſtotelis de Phyſi. auditu. Sit laus Deo ſempiterna, a quo omnis perfectio, & omne bonum procedit Amen.

FINIS OCTAVI LIBRI PHYSICORVM.

Laus Deo, & Domino noſtro IESV Chriſto, & Virgini Sanctiſſimæ MARIAE, Matri eius. Amen.

Hæc commentaria vna cum quæſtionibus Doctoris Franciſci Toleti, Societatis IESV, nihil continet contra fidem, vel bonis mores; & ſunt vtilia vt ſtudioſis prælegantur. atque ideo poterunt typis excudi.

† *D. Ledeſma.* †
† *M. Antonius Liſius.* †
† *M. Hieronymus Hurtadus.* †

TABVLA
QVAESTIONVM.

Hæ in primo.

AN rerum naturalium ſit ſcientia. pag. 6.
De ſubiecto naturalis philoſophia. 7.
An quilibet Artifex demonſtret per quodlibet genus cauſæ. 14.
An ad rei perfectam cognitionem cog. ſint omnes cauſæ. 16.
An vniuerſalia ſint nobis notiora ſingularibus. 18.
An eadem ſint nota nobis, & natura. 23.
An ſubſtantia ſecundum ſe ſit diuiſibilis. 32.
An totũ diſtinguatur realiter a ſuis partibus pag. 35.
An res naturales habeãt certos limites quãtitatis. 47.
An terminus quantitatis rerum ſit ſemper intrinſecus. 49.
An principia ſint contraria. 56.
An materia ſit. 65.
An materia ſit ſubſtantia. 67.
An potentia ſit de eius eſſentia. 70.
An aliquid ſit in materia manens in mutatione. 71.
An materia ſit ingen. & incorruptibilis. 73.
An aliquid forma præfuerit in materia. 81.
An materia ſit cauſa corruptionis an forma. pag. 84.
An priuatio ſit principium naturale. 85.

Hæ in ſecundo.

An Deſinitio naturæ ſit bona. 93.
An omnia entia naturalia dicantur naturalia motus principio intrinſeco actiuo. 94.
An motus cœli ſit naturalis. 98.
An Phyſica à math. diſtinguatur. 105.
An Phyſicus conſideret materiam primam. pag. 107.
An ars naturam imitetur. 108.
An tantum ſint quatuor genera cauſarum. pag. 116.
An cauſa particulare aliquid efficiant. 120.
An ſint caſus, & fortuna 133.
An quæ nec ſemper nec frequenter ſunt ſint a caſu. 137.
An ſit fatum. 139.
An natura agat propter finem. 151.
An monſtra ſint in natura. 153.
An finis ſit cauſa, & principium. 155

Hæ in tertio.

An motus ſit in prædicamento per ſe, & in quo, & an ſit qualitas, vel fluxus vel actio vel paſſio, vel quid aliud. 169.
An actio ſit in agente. 174.
An motus diſtinguatur a ſuo termino. 177.
An phy. agat de infinito. 183.
An vnum ſit indiuiſibile. 206.
An multiplicatio numeri procedat in infinitum. 207.
An ſit corpus actu infinitum 215.

Hæ in quarto.

An locus ſit æqualis locato. 231.
An locus ſit ſuperficies continentis. 241.
An locus formaliter ſit ſuperficies. 246.
An locus ſit immobilis. 248.
An incorporeum ſit in loco. 246.
An vltima ſphæra ſit in loco. 250.
An ſi eſſet vacuum motus eſſet in inſtanti. pag. 268.
An ſit vacuum. 272.
Quid ſit condenſatio, et rarefactio, & an ſine vacuo eſſe poſſint. 277.
An formæ intendantur additione partium gradualium. 279.
An tempus ſit numerus motus ſecundum prius & poſterius. 296
An ſit vnicum nunc in toto tempore. 300.
An omnia entia ſint in tempore. 308.
An tempus ſit ens rationis vel reale. 311.
An tempus ſit vnum numero. 313.

Hæ in quinto.

An generatio ſit motus. 328.
An vnitas ſpecifica motus ſit tantum a termino ad quem. 337.
An vnitas numeralis motus ſumatur ex vnitate numerica termini, mobilis & temporis 340.
An ſint duo motus re cum aliquid ex contrario in contrarium mouetur 346.

Hæ in ſexto

An continuum ex indiuiſibilibus partibus com-

componatur. 364.
An omne quod mouetur tardius & velocius moueri poſſit. 377.
An omne mutabile ſit diuiſibile & an mutatio ſit in tempore. 381.
An detur primum, & vltimũ in motu. 401.

Hę in ſeptimo.

An rationes Ariſt. quibus probat omne quod mouetur ab alio moueri, concludant. 420.
An motus, & motum ſint ſimul 425.
An qualitates tantum tertiæ ſpeciei ſit alteratio. 432.
An comparatio tantum ſit in ſpecie vltima. pag. 441.
An ſint verę ſemper regulę. 447.

Hæ in octauo.

An mundus cum motu, & tẽpore incœperit. pag. 459.
An mundus potuerit eſſe ab æterno. 467.
An Deus ſit cauſa libera an neceſſitate agat. 476.
An animal a ſe ipſo moueatur. 489.
An ſit vnum primũ mouens immobile. 509.
An Deus ſit cauſa efficiens mundi ſecundum Alexandrum. 511.
An Deus ſit vbique ſecundum Ariſt. 535.
An Deus ſit virtutis infinita. 538.

FINIS.

REGESTVM

a ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll.

Omnes ſunt quaterniones, præter a duernionem, & L l quinterniones.

ROMAE

Apud Iacobum Ruffinellum. M.D.LXXXX.

Permiſſu Superiorum.

Digitized by Google

Digitized by Google

* ALFREDO FARNESI *
ROMA
Piè di Marmo 19-20
Legatore di Libri
Google

Digitized by Google